

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata

14. évfolyam

2019

2. különszám 1. kötet

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata
14. évfolyam (2019) 2. különszám 1. kötet

Tanulmány

ANGYAL ZOLTÁN:

Az igazságügyi hatóság fogalma az Európai Bíróság legújabb ítélezési gyakorlatában 11

ABRAHÁM MÁRTA:

A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén 21

BALLA LAJOS:

Néhány fogyasztóvédelmi és versenyjogi kérdés büntetőjogi megközelítésben.....32

BARABÁS A. TÜNDE:

Alternatív büntetések hatékonysága a magyar igazságszolgáltatás rendszerében 43

BARTA JUDIT:

A szerzői jogok, közelebbről az építészeti és műszaki alkotásokhoz, valamint terveikhez fűződő szerzői jogok megsértése a büntetőjog szemszögéből 49

BÁRD PETRA:

Mentőöv az uniós büntető igazságszolgáltatásnak: A jogállamiság és az emberi jogok érvényesülésének uniós felügyeletére irányuló javaslat 63

BARTKÓ RÓBERT:

„Eddig és ne tovább!” – Gondolatok a határozár jogszerűségéről 73

BARZÓ TÍMEA:

A különélő szülő kapcsolattartási jogát ellehetetlenítő szülői magatartás polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezmenyei 83

BÉRCES VIKTOR:

A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről 95

BIRÓ GYULA:

2050-re Magyarország lehet Európa legbiztonságosabb országa 113

BUDAHÁZI ÁRPÁD:

Gondolatok a műszeres vallomásellenőrzésről 126

CZENCZER ORSOLYA:

Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti Megelőző Mechanizmus keretében végzett vizsgálata egy bv-s szemével – különös tekintettel a fiatalok szabadságvesztés büntetési intézeteiben végzett vizsgálatokra.....135

CZINE ÁGNES:

Életfogytiglan, élethossziglan a büntetés-végrehajtási intézetben, avagy 40 évig tartó remény?.....147

CSÁK CSILLA – NAGY ZOLTÁN: <i>A felelősség közjogi és magánjogi vetületei a környezetvédelem területén</i>	158
CSÁK ZSOLT: <i>Az in absentia eljárások megítélése az Európai Unió és az Európa Tanács irányelvei és ajánlásai tükrében</i>	168
CSEMÁNÉ VÁRADI ERIKA: <i>A digitális világtól az offline valóságig. Gondolatok a GTA apropóján</i>	177
CSERBA LAJOS: <i>Egy tudóssal barátságban – Professzor Dr. Farkas Ákos életútja, ahogy én látom</i>	195
PETER CSONKA: <i>Homage to Professor Farkas Ákos – The European Union's criminal justice area: what's next?</i>	199
GERHARD DANNECKER: <i>Grundstrukturen des Grundsatzes „ne bis in idem“ im Spiegel der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte und des Europäischen Gerichtshofs</i>	206
ELEK BALÁZS: <i>Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és a költségvetési csalás a magyar Büntető Törvénykönyvben</i>	224
ERDŐS ÉVA: <i>A digitális gazdaság és kereskedelem árnyoldala: a digitális adóelkerülés nemzetközi tendenciái</i>	235
FANTOLY ZSANETT: <i>Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának büntető eljárásjogi tárgyú kiegészítései, különös tekintettel a terheltet megillető eljárási garanciákra</i>	246
FARKAS KRISZTINA: <i>Az eljárást gyorsító rendelkezések érvényesülése a svájci büntető igazságszolgáltatásban</i>	261
FENYVESI CSABA: <i>A magyar büntető eljárásjog tudomány aktuális piramis modellje – monográfiák alapján</i>	271
FINSZTER GÉZA: <i>Szabályozott felderítés – titkosított büntetőeljárás</i>	280
GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: <i>A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kölcsönhatásai</i>	292
GELLÉR BALÁZS – BÁRÁNYOS BERNADETT: <i>Az új Be. kapcsán a joggyakorlatban jelentkező egyes problémák az előkészítő ülés, a szakértő és a zár alá vétel szabályozásán keresztül</i>	303
GÖRGÉNYI ILONA – UDVARHELYI BENCE: <i>A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai a hazai büntetőjogban</i>	316
GULA JÓZSEF: <i>A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök büntetőjogi védelmének nívói az Európai Unióban</i>	337

HAUTZINGER ZOLTÁN: <i>Külföldiekkel szembeni büntetőeljárás?</i>	349
HERKE CSONGOR: <i>Nehézségek az új büntetőeljárás törvény alkalmazása során</i>	359
HOLLÁN MIKLÓS: <i>Az EU jogának elsődlegessége és a magyar büntetőjog: (eset)variációk egy témára</i>	370
HORGOS LÍVIA: <i>Gondolatok a ius puniendi jogállami tartalmáról</i>	383
JACSÓ JUDIT: <i>A pénzmosás compliance hazai és európai dimenzióban a társadalmi innováció tükrében</i>	394
JÁNOSI ANDREA: <i>Az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer alkalmazásának eredményei és tapasztalatai</i>	413
JUHÁSZ ZSUZSANNA: <i>Videokommunikáció alkalmazása a börtönügyben</i>	428
KADLÓT ERZSÉBET: <i>Az illúziók vége – „ásatag” gyakorlatok továbbélése a kényszerintézkedések kapcsán</i>	438
KÁRMÁN GABRIELLA: <i>A szakértői vélemények nemzetközi felhasználhatóságának jogi és kriminalisztikai feltételei</i>	448
KRISZTINA KARSAI: <i>External Effects of the European Public Prosecutor’s Office Regime</i>	461

Szakmai, tudományos és oktatási tevékenység méltatása

Farkas Ákos László 1980-ban szerzett jogi doktori diplomát az ELTE Állam-és Jogtudományi Karán. A jogi szakvizsgát 1994-ben tette le. Angol nyelvből középfokú (1982), német nyelvből felsőfokú (1994) állami nyelvvizsgálóval rendelkezik.

Az egyetem elvégzését követően két éven át a Jászberényi Városi Ügyészségen dolgozott fogalmazóként. A Miskolci Egyetem – akkor még – Állam- és Jogtudományi Intézetének Büntetőjogi Tanszékére 1982. szeptember 1-jén került, ahol 1985-ig tanársegédi, majd 1995-ig adjunktusi beosztásban dolgozott. A Miskolci Egyetemre 1995. július 1-jétől docensi, 2002. július 1-jétől egyetemi tanári kinevezést kapott. 2000. július 1-jétől további jogviszonyú egyetemi docensként, 2003. július 1-től 2010. december 31-ig további jogviszonyú egyetemi tanárként dolgozott a Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézet, a későbbi Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszékén.

1990 szeptemberétől munkatársa, 1995 szeptemberétől 2001. december 31-ig további jogviszony keretében főmunkatársa volt az Országos Kriminológiai Intézetnek. 1984 és 1990 között ellátta az ME ÁJK Dékáni Hivatalának vezetését. Ügyvédként a Miskolci 10. számú Ügyvédi Iroda tagja.

1995. július 1-jétől 2006. június 30-ig látta el a Bűnügyi Tudományok Intézetének igazgatóhelyettesi megbízását, ettől kezdve 2017. június 30. napjáig az Intézet igazgatója, 1995. július 1-jétől 2005. december 31-ig a Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék vezetője volt.

A „Büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai” című kandidátusi értekezését 1995. június 30-án az elérhető maximális eredménnyel (21 pont) védte meg. A kandidátusi fokozatot 1995. december 4-én nyerte el.

Habilitációs előadásait 2001. szeptember 26-án tartotta meg. A Miskolci Egyetem Társadalomtudományi Habilitációs Bizottsága egyhangú döntésével vette fel az egyetem habilitáltjai közé.

Az egyetemi oktatói pályafutása kezdetén büntető anyagi jogból szemináriumokat vezetett és egyes témákban előadásokat tartott, majd 1997 szeptemberétől büntetőeljárás jogot, valamint szabadon választható tárgyakat oktat a titkos nyomozási eszközök és a büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban témakörökben. 1998-ban megszervezte és 2006-ig vezette a Soros Alapítvány és a COLPI által támogatott büntetőjogi jogi klinikai programot. A 2009/2010-es tanév 2. szemeszterétől a külföldi ERASMUS hallgatók számára "European Criminal Law" című tantárgya került meghirdetésre.

A Karon a 2001/2002. tanév II. félévétől a főiskolai szintű igazságügyi ügyintéző, mai elnevezéssel igazságügyi igazgatási alapképzés szakfelelőseként dolgozott, 2017-ig. Jelenleg is elnöke a Jogász Szak Kreditátviteli Bizottságának.

Az 1980-as évek végéig tudományos tevékenysége az alkoholizmus és a bűnözés kapcsolatának vizsgálatához, illetve a kínai büntetőjoghoz kötődött. Amióta a Büntetőeljárás jog tárgy oktatásával foglalkozik, tudományos kutatásokat is ezen a tudományterületen folytat a következő témakörökben: a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának kérdései, az EU bűnügyi együttműködési rendszere, a rendőrség és az ügyészség kapcsolata a nyomozásban, a titkos nyomozási eszközök alkalmazása és az összehasonlító büntetőeljárás.

Kutatásait „A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai” című, 2002-ben az OSIRIS Kiadónál megjelent monográfiában összegezte. Másik kutatási területéhez, az EU bűnügyi együttműködési rendszeréhez kapcsolódóan Magyarországon elsőként, szintén az OSIRIS Kiadó gondozásában, 2001-ben jelent meg kismonográfiája a „Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban” címmel.

Több hazai és nemzetközi tudományos kutatási programban vett részt, amelyek eredményeként számos publikációja jelent meg.

Kutatási tevékenysége körébe tartozik az 1992-1996 között „Az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása, különös tekintettel a külön eljárásokra és a fiatakorúakkal szembeni eljárásra” címmel folytatott OTKA T07017 kutatás; a Horváth Tibor professzor által vezetett, 1991-1994 között folyt „A magyar büntetőpolitika perspektívái az európai integrációban” című OTKA 2426; az 1995-1997 között végzett „A magyar büntetőjogrendszer főbb fejlesztési irányai” című OTKA T0167911 számú kutatás; az 1997-2000 közötti, Lévay Miklós tanszékvezető, illetve intézetigazgató által vezetett „A büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, különös tekintettel az EU pénzügyi érdekeinek védelmét szolgáló intézményekre” című FKFP 0779/1997. számú kutatás és magyar részről az ugyancsak Lévay Miklós szervezésével folyt, a Warwicki Egyetem Jogi Kara és a Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kara közötti Magyar-Brit Kutatási, Tudományos Együttműködési Csereprogram részeként a Magyar Ösztöndíj Bizottság és a British Council által, a 1996-1999 időszakra támogatott, „Összehasonlító Kriminológia és Büntető Igazságszolgáltatás” című kutatási program, illetve a 2006-2010. január 31. között az általa vezetett „Nemzetközi és Európai Büntető Igazságszolgáltatás” című OTKA kutatási program.

Az elmúlt években öt nemzetközi kutatási programban vett részt. Az egyik 2003-2004-ben az EU AGIS program által támogatott, a londoni Institute of Advanced Legal Studies (Dr. Helen Xanthaki és Dr. Constatin Stefanou) által koordinált „Feasibility of a common database on investigation and prosecution” című kutatási program; a második a 2004-2006 között folyó, a müncheni Bernd Schünemann professzor által vezetett, az EU AGIS program által támogatott Ein Gesamtkonzept für die Europäische Stafrechtspflege/A Program for European Criminal Justice kutatási program; a harmadik a 2007-2009 között az EU6 Keretprogram által támogatott, a Firenzei Egyetem (Emilio Santoro professor), által

koordinált, magyar részről Róth Erika tanszékvezető által vezetett „Crime Repression Costs in Context” című kutatási projekt; a negyedik a 2009-2010-ben folyó, az EU OLAF által finanszírozott és a Freiburg im Breisgau-ban működő Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht (Marianne Wade) által koordinált EuroNeeds („Mechanisms, Structures and the Development of European Criminal Law”) kutatási projekt. Továbbá projektvezetője a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara főszervezésével, a 2014-2020 közötti kutatási időszakra vonatkozó és hat uniós országra kiterjedő (Ausztria, Görögország, Magyarország, Németország, Olaszország és Románia) Hercule III. projektnek.

Tudományos, szakmai-közéleti tevékenységei körében törzstagja és témavezetője a Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájának. Részt vesz a nappali és levelező tagozatos, illetve az egyéni tanrend szerinti szervezett doktori képzésre felvételt nyert PhD hallgatók oktatásában. Számos esetben volt doktori szigorlati bizottság elnöke, tagja, illetve PhD dolgozat bíráló bizottság elnöke. Több PhD disszertáció témavezetői feladatait is ellátta. Tagja volt az Egyetemi Habilitációs Bizottságának, 2019. június 30. napjáig.

Egyik alapítója és elnöke a Magyar Jogászok az Európai Büntetőjogért Egyesületnek. Elnökségi tagja a Magyar Rendészettudományi Társaságnak, tagja a Magyar Jogász Egyletnek, a MTA Miskolci Területi Bizottság Jogi Szakbizottságának és elnöke a Bűnügyi Tudományi Munkabizottságnak, illetve tagja az Országos Rendőrfőkapitányság Tudományos Technikai és Innovációs Tanácsának. 2004-2006 között a Korruptiómentes Közéletért Tanácsadó Testületnek, 2007-2008-ban a Magyar Köztársaság Kormánya Korruptióellenes Koordinációs Testületének tagja volt.

1997-1999 között tagja volt a Börtönügyi Szemle Szerkesztő Bizottságának. Tagja a Miskolci Jogi Szemle Tanácsadó Testületének, a Rendészet című folyóirat szerkesztő bizottságának, az AGORA International Journal of Juridical Sciences folyóirat Tudományos Tanácsának.

1994-től 1996-ig az IM által delegált tagja volt az Európa Tanács keretében alakult 'Project Group on Europe in a time of change: crime policy and criminal law'-nak. Ugyanebben az időszakban 1994 és 1998 között tagja volt az IM Büntetőeljárás Kodifikációs Bizottságának, amelyben tevékenyen közreműködött a korábbi büntetőeljárás törvény, az 1998. évi XIX. törvény kidolgozásában. 2013-2014. között az új büntetőeljárás törvény Kodifikációs Bizottságának tagja, 2014. szeptembertől a Büntetőeljárás Kodifikációs Tanácsadó Testület tagja.

2005 óta tiszteletbeli szakértője (honorary expert) az Észtszázági Felsőoktatási Akkreditációs Bizottságnak és többször vett részt észt felsőoktatási intézmények akkreditációjában.

A Miskolci Egyetem Jogi Kara és az Istambuli Kultúr Egyetem között Bahri Öztürk professzor dékánása és Farkas Ákos professzor dékánása alatt szoros szakmai együttműködés alakult ki. A két egyetem között megkötött Erasmus megállapodás alapján 2010-től a Miskolci Jogi Kar oktatói és diákjai Törökországban is szerezhethetnek a mobilitási program keretében nemzetközi tapasztalatokat. Továbbá a Miskolci Jogi Kar oktatói, PhD hallgatói és diákjai

minden, az Izmirben – német, török és magyar elméleti szakemberek, gyakorló jogászok és joghallgatók részvételével – megrendezésre kerülő emberi jogi nyári egyetemre rendszeresen meghívást kapnak.

2013. augusztus 15-től megbízott, 2014. július 1-től 2018. június 30-ig kinevezett dékánja az Állam-és Jogtudományi Karnak. A szakmai kitüntetések és díjak köréből kiemelendő, hogy az Ünnepelt 2009-ben Signum Aureum Facultatis, 2014-ben Miskolci Egyetem Kiváló Kutatója és 2017-ben „Jogi Kultúráért”-díj kitüntetésben részesült.

Az igazságügyi hatóság fogalma az Európai Bíróság legújabb ítélkezési gyakorlatában

Angyal Zoltán*

Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) 2019 májusában kihirdetett ítéleteiben kimondta, hogy egyrészt a német ügyészségek nem nyújtják a végrehajtó hatalomtól való függetlenség kellő garanciáját ahhoz, hogy európai elfogatóparancsot bocsáthassanak ki, ezzel szemben Litvánia főügyésze megfelel a függetlenségét biztosítani hivatott garanciális feltételeknek. Meg kell jegyezni, hogy a Bíróság nem első alkalommal értelmezte az európai elfogatóparancsot kibocsátó igazságügyi hatóság fogalmát. A legújabb döntésekben az ítélkező testület megerősítette a korábbi értelmezését, amely így már megszilárdult ítélkezési gyakorlatnak is tekinthető. Jelen tanulmány célja, hogy részletesen bemutassa és elemezze a legújabb ítéleteket, valamint azokból következtetéseket vonjon le.

1. Bevezetés

A kérdéseket az egyik ügyben a lübecki regionális bíróság mellett működő ügyészség által az OG-vel szembeni büntetőeljárás céljából, a másik ügyben a zwickauai ügyészség által a PI-vel szembeni büntetőeljárás céljából kibocsátott két európai elfogatóparancs Írországban való végrehajtásának keretében terjesztették elő.¹ Egy másik eljárásban hasonló kérelmet nyújtott be a Litván Köztársaság főügyésze a PF-fel szembeni büntetőeljárás céljából szintén Írországban.²

Az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló 2002/584/IB tanácsi kerethatározat³ szerint az európai elfogatóparancs egy tagállamban kibocsátott igazságügyi hatósági határozat, amely azt a célt szolgálja, hogy egy másik tagállam a büntetőeljárás lefolytatása, szabadságvesztés-büntetés,

* Habilitált egyetemi docens, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai jogi és Nemzetközi Magánjogi Intézeti Tanszék.

¹ Az Európai Unió Bírósága C-508/18. sz. OG és a C-82/19. sz. PI egyesített ügyekben 2019. május 27-én hozott ítélete (OG ítélet)

² Az Európai Unió Bírósága C-509/18. sz. PF ügyben 2019. május 27-én hozott ítélete (PF ítélet)

³ A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról. HL L 190., 2002.7.18., 1-20.o.

illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása végett a keresett személyt elfogja és átadja. A tagállamok minden európai elfogatóparancsot a kölcsönös elismerés elve alapján és a kerethatározat rendelkezéseinek megfelelően hajtanak végre.⁴ A jogszabályt annak hatálybalépése óta a Bíróság már több tucat ügyben értelmezte.

A kerethatározatnak „*Az illetékes igazságügyi hatóságok meghatározása*” címet viselő 6. cikke értelmében kibocsátó igazságügyi hatóság a kibocsátó tagállamnak az az igazságügyi hatósága, amely ezen állam joga szerint az európai elfogatóparancs kibocsátására illetékes, továbbá végrehajtó igazságügyi hatóság a végrehajtó tagállamnak az az igazságügyi hatósága, amely ezen állam joga szerint az európai elfogatóparancs végrehajtására illetékes. A tagállamoknak tájékoztatniuk kell a Tanács Főtitkárságát a joguk szerinti illetékes igazságügyi hatóságokról. Az európai elfogatóparancs kibocsátása tehát két különböző célra irányulhat. Sor kerülhet rá akár a kibocsátó tagállamban büntetőeljárás lefolytatása érdekében, akár ugyanezen tagállamban szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása érdekében.

A Bíróságnak 2016-ben volt lehetősége első alkalommal értelmezni az uniós jognak ezt a fogalmát.⁵ A Poltorak ügyben⁶ a Bíróság megállapította, hogy az „*igazságügyi hatóság*” fogalmának értelme és hatálya nem hagyható az egyes tagállamok értékelésére, mivel az Unió egészében önálló és egységes értelmezést követel meg, figyelembe véve – a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlatának megfelelően – egyúttal e rendelkezés szövegét, kontextusát, valamint a kerethatározattal elérni kívánt célkitűzést. A Bíróság már ebben az ítéletében rögzítette, hogy „*igazságügyi hatóság*” kifejezés nem szorítkozik kizárólag a tagállami bírák vagy bíróságok kijelölésére, hanem megengedi, hogy – tágabb értelemben – a hatálya alá tartozzanak az érintett jogrendben az igazságszolgáltatásban részt venni köteles egyéb hatóságok is. A konkrét ügyre vonatkozóan azonban a Bíróság kimondta, hogy egy tagállami rendőrség nem tartozhat ezen hatóságok fogalma alá, tekintettel arra, hogy igazságügyi hatóságok alatt hagyományosan az igazságszolgáltatásban részt vevő szerveket kell érteni, eltérően többek között a közigazgatási hatóságoktól vagy rendőrségektől, amelyek a végrehajtó hatalomba tartoznak. A Poltorak ítélet értelmében tehát az „*igazságügyi hatóság*” fogalmát akként kell érteni, hogy az főszabályként a rendőrség kivételével a tagállamok büntető igazságszolgáltatásában részt vevő hatóságaira terjed ki.

---

⁴ Lásd a kerethatározat 1. cikkét.

⁵ Lásd az Európai Unió Bírósága C-484/14. sz. ügyben 2016. június 29-én hozott ítéletét (Kossowski ítélet); az Európai Unió Bírósága C-453/16. PPU. sz. ügyben 2016. november 10-én hozott ítéletét (Özçelik ítélet); az Európai Unió Bírósága C-477/16. PPU. sz. ügyben 2016. november 10-én hozott ítéletét (Kovalkovas ítélet)

⁶ Az Európai Unió Bírósága C-452/16. PPU. sz. ügyben 2016. november 10-én hozott ítélete (Poltorak ítélet)

2. Az alapeljárások és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

2.1. A C-508/18. sz. ügy. OG írországi lakcímen tartózkodó litván állampolgár volt. 2016. május 13-án a lübecki ügyészség által kibocsátott európai elfogatóparancs alapján kérték OG átadását az elfogása és az általa állítólagosan 1995-ben elkövetett, ezen ügyészség által „szándékos emberölésnek és súlyos testi sértésnek” minősített cselekmények miatti büntetőeljárás lefolytatása céljából. OG keresetet indított a felsőbbíróság előtt ezen európai elfogatóparancs érvényességének vitatása céljából, többek között arra hivatkozva, hogy a lübecki ügyészség nem a kerethatározat 6. cikkének (1) bekezdése értelmében vett „*igazságügyi hatóság*”. OG elsősorban egy német ügyvéd által elkészített jogi véleményre hivatkozott, amely alapján a német jog szerint az ügyészség nem rendelkezik önálló vagy valamely bíróságtól független jogállással, hanem az igazságügyi miniszter által vezetett közigazgatási hierarchiába tartozik, ezért fennáll az átadási eljárások politikai befolyásolásának kockázata. A szakvélemény szerint az ügyészség nem olyan igazságügyi hatóság, amelynek hatáskörébe tartozik valamely személy előzetes fogva tartásának vagy a letartóztatásának elrendelése, bizonyos kivételes helyzeteket leszámítva. Ilyen hatáskörrel kizárólag valamely bíró vagy bíróság rendelkezik.

A felsőbbíróság a lübecki ügyészséghez fordult annak érdekében, hogy további tájékoztatást kérjen az OG által előterjesztett információkkal kapcsolatban ezen ügyészség „*igazságügyi hatóság*” minőségét illetően. A lübecki ügyészség válaszában kifejtette, hogy a német jog szerint az ügyészség a bíróságokkal azonos szinten álló büntető igazságszolgáltatási szerv, amelynek hatáskörébe a vádképviselő és a büntetőeljárás lefolytatásában való részvétel összetartozik. Az ügyészség feladata többek között a nyomozás törvényességének, szabályszerűségének és megfelelő lefolytatásának biztosítása. A lübecki ügyészség és Schleswig-Holstein tartományi igazságügyi minisztérium közötti kapcsolatot illetően ezen ügyészség jelezte azt is, hogy e minisztérium semmiféle utasítadási jogkörrel nem rendelkezik vele szemben. A nemzeti jog értelmében kizárólag Schleswig-Holstein tartomány ügyészségének élén álló regionális felsőbbíróság melletti főügyész adhat utasítást a lübecki ügyészség vezető ügyésze számára. Noha a miniszter adott esetben gyakorolhat külső utasítási jogkört a főügyész felett, köteles tiszteletben tartani a jogállamiságból fakadó elveket. OG-t illetően ugyanezen miniszter semmiféle utasítást nem adott a főügyésznek, sem a főügyész a lübecki ügyészségnek. Ezt követően a felsőbbíróság elutasította OG arra vonatkozó érvét, hogy a lübecki ügyészség nem a kerethatározat értelmében vett „*igazságügyi hatóság*”. OG fellebbezést terjesztett a fellebbviteli bíróság elé a felsőbbíróság ezen ítélete ellen, amelyet a fellebbviteli bíróság helybenhagyott.

A kérdést előterjesztő legfelsőbb bíróság engedélyezte jogorvoslat előterjesztését a fellebbviteli bíróság ítélete ellen. Az ír legfelsőbb bíróság szerint a német ügyészség szervezeti rendjére tekintettel úgy tűnik, hogy a lübecki ügyészség alá van rendelve a végrehajtó hatalom irányításának és utasításainak. A legfelsőbb bíróság ezért kétségeket támasztott azzal kapcsolatban, hogy ezen

ügyesség megfelel-e a korábbi ítélkezési gyakorlatban kimunkált elveknek, és az elé terjesztett ügyben annak függetlensége alátámasztható-e kizárólag azon tény alapján, hogy az OG elleni európai elfogatóparancsot illetően a végrehajtó hatalom semmiféle utasítást vagy iránymutatást nem adott.

2.2. A C-82/19. sz. ügy. 2018. március 15-én a zwickai ügyesség által kibocsátott európai elfogatóparancs alapján kérték a román állampolgárságú PI átadását „szervezett vagy fegyveres rablásnak” minősített cselekmények miatti büntetőeljárás lefolytatása céljából. Ezt az elfogatóparancsot az ír felsőbíróság végrehajthatóvá nyilvánította. A jogvita hasonló volt az előző üggyhöz, mivel PI vitatta az európai elfogatóparancs végrehajtásaként történő átadását többek között arra hivatkozva, hogy a zwickai ügyesség nem minősül a kerethatározat értelmében vett, ilyen európai elfogatóparancs kibocsátására hatáskörrel rendelkező „*igazságügyi hatóságnak*”. PI ugyanazon jogi véleményre támaszkodott, mint amely a lübecki ügyességgel kapcsolatban szerepelt, valamint ugyanezen ügyvédnek a zwickai ügyességet érintő véleményére. Az ír bíróság a zwickai ügyességhez fordult annak érdekében, hogy további tájékoztatást kérjen a PI által előterjesztett információkkal kapcsolatban ezen ügyesség jogállását illetően. A német ügyesség válaszában kifejtette, hogy teljes mértékben osztja a lübecki ügyesség álláspontját az ügyességnek a német jogrendben fennálló jogállását illetően.

Ebben és az előző ügyben a nemzeti bíróságok az előzetes döntéshozatali kérelmeikkel arra keresték a választ, hogy a „*kibocsátó igazságügyi hatóság*” fogalmát úgy kell-e értelmezni, hogy az kiterjed valamely tagállam vádképviselőre hatáskörrel rendelkező ügyességére, amely alá van rendelve valamely végrehajtó hatalmi szervnek, mint amilyen az igazságügyi minisztérium, és közvetlenül vagy közvetetten alá lehetnek rendelve ez utóbbi egyedi utasításainak az európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozat meghozatala keretében.

2.3. A C-509/18. sz. ügy. 2014. április 18-án a Litvánia főügyésze által kibocsátott európai elfogatóparancs alapján kérték PF átadását az általa állítólagosan 2012-ben elkövetett, ezen ügyész által „fegyveres rablásnak” minősített cselekmények miatti büntetőeljárás lefolytatása céljából. PF keresetet indított a felsőbíróság előtt ezen európai elfogatóparancs érvényességének vitatása céljából, többek között arra hivatkozva, hogy Litvánia főügyésze nem a kerethatározat értelmében vett „*igazságügyi hatóság*”. Ezen állítás alátámasztására PF egy litván ügyvéd jogi véleményére támaszkodott, melyből kitűnik többek között, hogy a Litván Köztársaság alkotmányának értelmében az igazságszolgáltatás e tagállamban kizárólag a bíróságok hatáskörébe tartozik. A főügyész a legmagasabb beosztású ügyész Litvániában. A főügyész ügyészi jogállással rendelkezik, és mind a végrehajtó hatalmi ágtól, mind a bírósági hatalmi ágtól független. Az ügyészekkel kapcsolatban ezen alkotmány kimondja, hogy az ügyészek feladata a nyomozás szervezése és irányítása, valamint a vádemelés. Litvánia főügyésze az ír bíróság megkeresésére előadta, hogy Litvánia főügyésze független a végrehajtó hatalomtól és az igazságügyi minisztériumtól is. A fellebbviteli bíróság elutasította PF-nek a felsőbíróság ítéletével szemben

benyújtott fellebbezését, és megerősítette, hogy Litvánia főügyésze e rendelkezés szerinti „*igazságügyi hatóság*”. A kérdést előterjesztő bíróság, a legfelsőbb bíróság engedélyezte jogorvoslat előterjesztését a fellebbviteli bíróság ítélete ellen. Ebben az ügyben az ír bíróság lényegében azzal a kérdéssel fordult a Bírósághoz, hogy a „*kibocsátó igazságügyi hatóság*” fogalmát úgy kell-e értelmezni, hogy az kiterjed valamely tagállam főügyészére, aki miközben a bírói hatalomtól szervezetileg független, hatáskörrel rendelkezik a vádemelésre és független a végrehajtó hatalomtól.

3. A kibocsátó igazságügyi hatóság fogalmának értelmezése

A Bíróság már korábban megállapította, hogy a bár az eljárási autonómia elvének megfelelően a tagállamok a nemzeti joguk alapján kijelölhetik az európai elfogatóparancs kibocsátására illetékes igazságügyi hatóságot, e fogalom jelentése és hatálya nem hagyható az egyes tagállamok értékelésére.⁷ Szintén a Poltorak ítélet óta ismert, hogy „*igazságügyi hatóság*” kifejezés nem szorítkozik kizárólag a tagállami bírák vagy bíróságok kijelölésére, hanem azt úgy kell érteni, mint amely tágabb értelemben kijelöli az ezen állam büntető igazságszolgáltatásában részt vevő hatóságokat is, eltérően többek között a minisztériumoktól vagy rendőrségektől, amelyek a végrehajtó hatalomba tartoznak.⁸

A Bíróság a 2019-es ítéleteiben megerősítette ezt az értelmezést, azzal a megfogalmazással, hogy az „*igazságügyi hatóság*” fogalma magában foglalhatja valamely tagállam azon hatóságait is, amelyek anélkül, hogy feltétlenül bírák vagy bíróságok volnának, részt vesznek ezen állam büntető igazságszolgáltatásában.⁹ Az ítélet azzal is indokolta ezt a megközelítést, hogy a kerethatározat nem csupán a büntetőbíróságok jogerős határozatainak kölcsönös elismerésére vonatkozik, hanem szélesebb körben a tagállamok igazságügyi hatóságai által büntetőeljárás keretében elfogadott határozatokra, ideértve ezen eljárás vádképviselőre vonatkozó szakaszát. A büntetőeljárást pedig tág értelemben fogja fel a Bíróság, amely kifejezés kiterjedhet a büntetőeljárás egészére, vagyis a büntetőpert megelőző szakaszra, magára a büntetőperre és a bűncselekmény elkövetésében elmarasztalt személlyel szemben a büntetőbíróság által hozott jogerős határozat végrehajtási szakaszára.¹⁰

3.1. A német ügyészségek. A fentiek értelmében az ítélet rögzíti, hogy az ügyészséghez hasonló hatóságot, amely a büntetőeljárás keretében a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személlyel szemben eljárásra jogosult-e személy bíróság elé állítása érdekében, az érintett tagállam igazságszolgáltatásában részt vevő hatóságnak kell tekinteni. Tekintettel arra, hogy a német ügyészségek jelentős szerepet játszanak a büntetőeljárások

⁷ Lásd a Poltorak ítélet 30. és 31. pontját.

⁸ Lásd a Poltorak ítélet 33. és 35. pontját.

⁹ Lásd az OG ítélet 51. pontját.

¹⁰ Lásd az OG ítélet 54. pontját.

lefolytatásában,¹¹ a Bíróság úgy foglalt állást, hogy azok az érintett tagállam büntető igazságszolgáltatásában részt vevő hatóságoknak tekinthetők.

A bíróságok függetlenségére hivatkozva a kérdést előterjesztő ír legfelső bíróság azonban kétségeket támasztott azon kérdést illetően, hogy a német ügyészségek megfelelnek-e ezen követelménynek annyiban, amennyiben ez utóbbiak az érintett tartomány igazságügyi miniszterének alárendelt hierarchizált szervezethez tartoznak, amelyben e miniszter felügyeleti és irányítási, vagy akár utasítási jogkörrel rendelkezik a neki alárendelt olyan szervezeti egységekkel szemben, mint amilyenek az ügyészségek.

Az ítélet indokolásának kiindulópontja az a korábbi értelmezés, amely szerint az európai elfogatóparancs rendszere a keresett személyt megillető eljárási jogok és alapvető jogok kétszintű védelmét tartalmazza, mivel a nemzeti bírósági határozat – mint amilyen egy nemzeti elfogatóparancs – elfogadása során első szinten biztosított bírósági védelemhez hozzájárul az a bírósági védelem, amelyet az európai elfogatóparancs kibocsátása során második szinten kell biztosítani, amely elfogatóparancs kibocsátására adott esetben az említett nemzeti bírósági határozat elfogadását követően rövid határidőn belül sor kerülhet.¹² Ezt a gondolatmenetet a Bíróság azzal egészítette ki az új ügyben, hogy az olyan intézkedést illetően, amely az európai elfogatóparancs kibocsátásához hasonlóan sértheti az érintett személynek az EU Alapjogi Chartájának 6. cikkében rögzített szabadsághoz való jogát, e védelem magában foglalja, hogy a hatékony bírói jogvédelemhez kapcsolódó követelményeknek megfelelő határozatot hozzanak, legalább az említett védelem egyik szintjén. A Bíróság szerint ebből az következik, hogy amikor a kibocsátó tagállam az európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó hatáskört az e tagállam igazságszolgáltatásában részt vevő olyan hatóságra bízta, amely nem valamely bíró vagy bíróság, a nemzeti bírósági határozatnak – mint amilyen a nemzeti elfogatóparancs – meg kell felelnie az ilyen követelményeknek.¹³

A védelem fent említett második szintjén az illetékes igazságügyi hatóság köteles ellenőrizni többek között az e kibocsátáshoz szükséges feltételek fennállását, és megvizsgálja azt a kérdést, hogy az egyes esetek sajátosságaira tekintettel az említett kibocsátás arányos-e. Az ítélet szerint ezért „*kibocsátó igazságügyi hatóság*”, vagyis az európai elfogatóparancs kibocsátásáról végső soron határozatot hozó jogalany feladata a védelem e második szintjének biztosítása, még akkor is, ha ezen európai elfogatóparancs valamely bíró vagy bíróság által hozott nemzeti határozaton alapul.

Az ítélet talán egyik legfontosabb következtetése az, hogy a kibocsátó igazságügyi hatóság biztosítékot kell, hogy tudjon adni a végrehajtó igazságügyi hatóság számára arra vonatkozóan, hogy a kibocsátó tagállam bírósági rendszere

¹¹ A német kormány észrevételeiben jelezte, hogy a német kormány jelezte, hogy a büntetőeljárásra vonatkozó német jogi rendelkezésekkel összhangban a bűnvádi eljárás megindítása az ügyészségek feladata, olyan módon, hogy egyedül az ügyészségek rendelkeznek hatáskörrel a büntetőeljárás megindítására. Emellett a jogszerűség elve értelmében ezen ügyészségek főszabály szerint kötelesek vizsgálatot indítani a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított minden személy ellen.

¹² Lásd az Európai Unió Bírósága C-241/15. sz. Bob-Dogi ügyben 2016. június 1-én hozott ítélet 56. pontját.

¹³ Lásd az OG ítélet 68. és 69. pontját.

által nyújtott garanciákra tekintettel függetlenül jár el az európai elfogatóparancs kibocsátásával járó feladatok ellátása során. E függetlenség megköveteli a jogállásra és a szervezetre vonatkozó olyan szabályok fennállását, melyek képesek biztosítani, hogy a kibocsátó igazságügyi hatóság az ilyen elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozat meghozatala keretében ne legyen kitéve azon kockázatnak, hogy többek között a végrehajtó hatalomtól származó egyedi utasításnak van alávetve.¹⁴

Ami a német ügyészségeket illeti, a Bíróság megállapította, hogy bár a német ügyészségek objektív eljárásra kötelesek, és nem csupán a terhelő, de a mentő körülményeket is fel kell tárniuk, ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a német törvények alapján az igazságügyi miniszter az ügyészségekkel szemben „külső” utasítási hatáskörrel rendelkezik. Az utasítási jogkör lehetőséget biztosít e miniszternek arra, hogy közvetlenül befolyásolja az ügyészség azon határozatát, hogy kibocsásson, vagy adott esetben ne bocsásson ki európai elfogatóparancsot. A német kormány szerint ezen utasítási jogkörrel különösen az ilyen európai elfogatóparancs kibocsátásának arányossága vizsgálatának szakaszában lehet élni. A tagállam továbbá azzal érvelt, hogy a német jog előírja azon garanciákat, melyek lehetővé teszik a miniszter rendelkezésére álló utasítási jogkör keretek közé szorítását oly módon, hogy rendkívül ritkák legyenek azon helyzetek, amelyekben e jogkör gyakorolható.¹⁵

A Bíróságot azonban nem győzte meg ez a magyarázat. Az ítélet ugyanis egyértelműen megállapítja, hogy az ilyen garanciák nem teszik lehetővé minden esetben annak teljes kizárását, hogy az alapügyben szereplőhöz hasonló ügyészségek európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozata valamely egyedi esetben ne lehessen alárendelve az érintett tartomány igazságügyi minisztere utasításának. Az ítélet indokolása szerint az alapvető hiányosság a tagállami szabályozásban az, hogy bár a jogszerűség elve értelmében a miniszter nyilvánvalóan jogellenes utasítását az érintett ügyészség főszabály szerint nem követheti, azonban a vonatkozó német törvény nem pontosítja a miniszter utasítási jogköre gyakorlásának részletes feltételeit. Szászországot illetően a Bíróságot az sem győzte meg, hogy ott a végrehajtó hatalom úgy döntött, hogy nem él az utasítási joggal bizonyos egyedi esetekben, mivel ez a döntés nincs törvénybe iktatva, így nem kizárt, hogy e helyzet egy politikai döntéssel a jövőben megváltozik.

A tagállam azzal is érvelt, hogy az alapügyben szereplőhöz hasonló ügyészségek európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozata a hatáskörrel rendelkező német bíróságok előtt az érintett személy által keresettel megtámadható. Az ítélet megfogalmazása alapján e jogorvoslati lehetőség önmagában nem olyan jellegű, hogy „felvértezi az ügyészségeket azon kockázattal szemben, hogy határozataikat az európai elfogatóparancs kibocsátása keretében az igazságügyi miniszter egyedi utasításainak vessék alá.”¹⁶ A Bíróság szerint tehát az

---

¹⁴ Lásd az OG ítélet 74. pontját.

¹⁵ Ilyen garancia például az, hogy a miniszter nyilvánvalóan jogellenes utasítását az érintett ügyészség főszabály szerint nem követheti.

¹⁶ Lásd az OG ítélet 86. pontját.

utólagos bírósági felülvizsgálati lehetőség nem változtat azon a tényen, hogy az európai elfogatóparancs kibocsátása során az igazságügyi miniszter esetleges egyedi utasítása az ügyészségeknek mindenképpen a német jog által megengedett marad, továbbá irreleváns az is, hogy a konkrét ügyekben a német ügyészségek semmiféle egyedi utasítást nem kaptak az érintett tartományok igazságügyi minisztereitől. A Bíróság a fentiek alapján úgy határozott, hogy az alapügyben szereplő német ügyészségeket nem lehet „*kibocsátó igazságügyi hatóságnak*” minősíteni, mivel nem teljesítik az alapvető követelmények közül azt, amely szerint az ilyen elfogatóparancs kibocsátása keretében a független fellépés garanciáját nyújtják.

3.2. A litván főügyész. Ebben a pontban kizárólag azokra a részletekre térek ki, amelyek eltérnek a fent részletezett német ügyektől. Az ítélet mindenképp megállapította, hogy Litvánia főügyésze jelentős szerepet játszik e tagállamban a büntetőeljárás lefolytatásában. A Litván Köztársaság alkotmánya 118. cikkének megfelelően az ügyészség feladata többek között a nyomozás szervezése és irányítása, valamint a vádemelés. A Litván Köztársaság alkotmánybírósága ítélkezési gyakorlata szerint e hatáskör kizárólag az ügyészséget illeti meg. Litvánia főügyésze ennélfogva az érintett tagállam büntető igazságszolgáltatásában részt vevő hatóságnak tekinthető.

A litván kormány írásbeli észrevételei szerint Litvániában az európai elfogatóparancs kibocsátásának felelőssége végső soron Litvánia főügyésze hárul, aki az átadni kért, érintett személy ügyét vizsgáló ügyész kérésére jár el. A rá bízott hatáskörök keretében Litvánia főügyésze ellenőrzi, hogy teljesülnek-e az európai elfogatóparancs kibocsátásának feltételei, különösen azt, hogy létezik-e ezen személy letartoztatását elrendelő, végrehajtható bírósági határozat, amely határozatot a litván jog értelmében valamely bíróságnak vagy vizsgálóbírónak kell meghoznia. A tagállami kormány azt is jelezte, hogy feladatuk ellátása során a litván ügyészségek az alkotmányának az ügyészségéről szóló törvény rendelkezései által biztosított függetlenséget élveznek. Mivel Litvánia főügyésze ügyészi jogállással rendelkezik, részesül e függetlenségben, ami lehetővé teszi számára, hogy feladatai ellátása során többek között a végrehajtó hatalom részéről érkező külső befolyástól mentesen járjon el, többek között azon döntés meghozatalakor – ahogyan a jelen ügyben is –, hogy a büntetőeljárás lefolytatása céljából európai elfogatóparancsot adjon ki. E tekintetben e főügyész köteles ügyelni az érintett személyek jogainak tiszteletben tartására is.

A Bíróság ezekből azt a következtetést vonta le, hogy Litvánia főügyésze a kerethatározat szerinti „*kibocsátó igazságügyi hatóságnak*” minősíthető, mivel az e tagállambeli jogállása nem csupán tevékenységének objektív ellátását biztosítja, hanem a végrehajtó hatalomtól való függetlenségének garanciáját is nyújtja az európai elfogatóparancs kibocsátása keretében. Az ítélet szerint a „*kibocsátó igazságügyi hatóság*” fogalma kiterjed valamely tagállam főügyésze, aki, miközben a bírói hatalomtól szervezetileg független, hatáskörrel rendelkezik a vádemelésre, és akinek az e tagállambeli jogállása a végrehajtó hatalomtól való függetlenségének garanciáját nyújtja az európai elfogatóparancs kibocsátása keretében. Ugyanakkor a Bíróság megállapította azt is, hogy a rendelkezésére álló

tények nem teszik lehetővé annak eldöntését, hogy a litván főügyész európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozatai olyan kereset tárgyát képezhetik-e, amely teljes mértékben megfelel a hatékony bírói jogvédelemhez kapcsolódó követelményeknek, aminek megvizsgálása a kérdést előterjesztő bíróság feladata.¹⁷

4. Következtetések

Milyen következtetéseket lehet levonni a Bíróság eddigi döntéseiből? Az első az, hogy az „*igazságügyi hatóság*” fogalmát a Bíróság kezdettől fogva szélesebben értelmezi, mint az a fogalom nyelvtani értelmezéséből következne. Azaz nemcsak a tagállami bírákat vagy bíróságokat kell érteni alatta, hanem hatálya alá tartozhatnak – bizonyos feltételek teljesülése esetén – az igazságszolgáltatásban részt venni köteles egyéb hatóságok is. Utóbbiak esetében a Bíróság két olyan minőséget vizsgál, amelynek az adott intézmény esetében fenn kell állnia, hogy azt „*igazságügyi hatóságnak*” lehessen tekinteni. Elsősorban az „*igazságszolgáltatásban részt vevő*” hatóságoknak kell lenniük, amely a hatalmi ágak elválasztásának elve alapján a kormányzati hatóságok és rendőrhatalóságok kizárását eredményezi. Másodsorban olyan helyzetben kell lenniük, hogy biztosítani tudják, hogy az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos határozatok minden – különösen az alapvető jogokból eredő – garanciában részesüljenek, és biztosítva legyen, hogy a tagállamok közötti átadási eljárás egészére bírósági felülvizsgálat alatt kerüljön sor.

Az új döntésekben két tagállami ügyészség tekintetében merült fel a kérdés, hogy vajon teljesítik-e ezeket a kritériumokat. Az első feltétel teljesülése nem vitatható, hiszen az ügyészség különböző módokon vehet részt egy tagállam igazságszolgáltatásában. Léteznek olyan uniós irányelvek, amelyek egyértelműen igazságügyi hatóságnak minősítik az ügyészségeket.¹⁸ A Bíróság osztotta azonban a főtanácsnok azon megközelítését, hogy az ilyen hivatkozásokat „óvatosan kell vizsgálni” és nem határozhatják meg előre, hogy ennek a szóban forgó kerethatározatra is ki kell terjednie az európai elfogatóparancs tekintetében.

Itt kell megemlíteni azt is, hogy a Bíróság az Özçelik ítéletben¹⁹ igenlő választ adott arra a kérdésre, hogy a magyar ügyészség azon határozata, amely a rendőrség által kiadott elfogatóparancsot jóváhagyta, a kerethatározat értelmében „bírósági határozatnak” tekinthető. Ennek indokolása elsősorban az volt, hogy a nemzeti elfogatóparancs ügyészség általi jóváhagyása szolgáltatja a végrehajtó igazságügyi hatóság számára azt a biztosítékot, hogy az európai elfogatóparancs bírósági felülvizsgálat tárgyát képező határozaton alapul.

¹⁷ Lásd a PF ítélet 56. pontját.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. HL L 130., 2014.5.1., 1-36. o.; Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. HL L 130., 2014.5.1., 1-36. o.

¹⁹ Az Európai Unió Bírósága C-453/16. sz. PPU - Özçelik ügyben 2016. november 10-én hozott ítélete

A 2019-es új ítéletekben azonban ismét megjelent a függetlenség kérdése, mint olyan szempont, amelyről a Bíróság már korábban is állást foglalt.²⁰ A német kormány hiába érvelt egyrészt azzal, hogy az ügyészség teljes függetlensége nem annyira meghatározó szempont, mint az igazságszolgáltatáshoz való kapcsolódása, másrészt, hogy az ügyészség függetlenségét nem szabad összekeverni az igazságszolgáltatás függetlenségével, mivel a bírói tevékenységektől eltérően az ügyészi tevékenységek nem követelik meg a végrehajtó hatalom tevékenységétől való teljes elválasztást, abban az értelemben, hogy tilos lenne a felülvizsgálat vagy az utasítás. A Bíróság nem fogadta el ezt az indokolást. Ehelyett megerősítette azt a korábbi döntését, amely szerint az európai elfogatóparancsot kibocsátó nemzeti hatóság függetlensége azt feltételezi, hogy *„az érintett fórum teljesen autonóm módon gyakorolja feladatkörét anélkül, hogy bármilyen hierarchikus kapcsolatban lenne, vagy bárkinek alá lenne rendelve, és anélkül, hogy bárhonnán utasításokat kapna, így védett az olyan külső beavatkozással vagy nyomással szemben, amely veszélyeztetheti tagjai határozathozatalának függetlenségét, és határozataikat befolyásolhatja.”*²¹

A német ügyészségek és a litván főügyész tekintetében a Bíróság az utasításadási tilalmat, mint az intézményi függetlenség egyik legfőbb biztosítékát szigorúan, ugyanakkor meglehetősen rugalmatlanul értelmezte. A rugalmatlanságot igazolja, hogy teljesen figyelmen kívül maradt az, hogy a konkrét ügyekben semmilyen utasításra nem került sor, valamint maga az elvi lehetőség is rendkívül kivételes és szűk körben lenne a gyakorlatban is alkalmazható. A litván főügyész esetében pedig – mivel a tagállami jogszabályok nem tartalmazzak lehetőséget semmilyen utasításadási jogra – megállapította, hogy rendelkezik az igazságügyi hatóságnak minősüléséhez szükségesnek tartott függetlenséggel.

A Bíróság döntéseiből – némileg paradox módon – az következik, hogy adott esetben egy több évtizede demokratikusan és a jogállamiságból fakadó követelmények szerint működő tagállami ügyészség nem tekinthető „függetlennek”, pusztán egy, az igazságügyi minisztert megillető – és a gyakorlatban rendkívül ritkán és kivételesen, illetve soha nem gyakorolt – utasításadási jog miatt. Ezzel szemben egy olyan képzeletbeli tagállamban, ahol például a korábbi igazságügyi miniszter kerül az ügyészi szervezet élére, ugyanakkor nincs meg formálisan az utasításadási jog a végrehajtó hatalom részéről, ott már „megnyugtatónak” tekinthető a Bíróság által elvárt autonómia.

A tagállamok számára az üzenet így egyértelmű. Amennyiben az ügyészségeknek a jövőben is szerepet szánunk az európai elfogatóparancsok kibocsátása tekintetében, akkor a jogrendszerükből ki kell gyomlálniuk minden olyan jogi lehetőséget, amely bármilyen hierarchikus kapcsolatot vagy utasításadási jogot biztosít a végrehajtó hatalom irányába, illetve számára. Az *„igazságügyi hatóságnak”* minősülő tagállami intézmények függetlensége, különösen annak személyi aspektusának átfogó értelmezése és mélyebb összefüggéseinek kibontása azonban még a Bíróságra vár.

²⁰ A Bíróság 2018. július 25-i, C-216/18. sz. PPU - LM ügyben hozott ítélete.

²¹ Uo. 63. pont

A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén

Ábrahám Márta*

---

1. A büntetőeljárás és a bizonyítási tilalmak

Általánosan az rögzült a jogi tudatban, hogy az angol büntetőeljárás akkuzatórius, míg a kontinentális inkvizitórius. Hangsúlyozni kell, hogy az akkuzatórius és inkvizitórius eljárás nem két teljesen különálló, zárt, hermetikusan elhatárolt rendszer. Gyanítom, hogy immár visszafordíthatatlan az a folyamat, amelyben kiterjedt kölcsönhatás alakult ki a két rendszer között, mintákat, megoldásokat, „inspirációkat” merítenek egymástól, és amely a jogrendszerek dogmatikájának keveredésével írható le. *„A kontinentális jogrendszerű államok bizonyítási rendszereinek elsődleges célja a történeti tényállás minél pontosabb, valóság-hű feltárása (a materiális vagy anyagi igazság kiderítése)”*.¹ Mindazonáltal az általános és kézzelfogható jellemzők mellett a kontinentális rendszerek között is jelentős eltérések mutatkoznak, a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei büntető, büntetőeljárás jogi szabályai szerteágazóak, amelyek különböző jogi hagyományokról és fejlődési ívről tanúskodnak, és éppen ebben rejlik az ilyesfajta összehasonlítás „varázsa”.

Ezek közül a szabályok közül is számunkra kardinális jelentőségűek a bizonyításra vonatkozók, amelyen belül a jogellenesen beszerzett bizonyítékok további sorsára, felhasználására vonatkozó szabályokat igyekszem felvázolni – a tanulmány terjedelmi korlátai miatt – korántsem a teljesség igényével.

*„A bizonyításelmélet és a bizonyítási jog újból és újból középpontba kerülő területe a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felhasználása a bizonyítás során. Bírósági eljárásokban egyre gyakrabban felmerülő kérdés az, hogy mely bizonyíték beszerzése volt törvényes, és mely bizonyítéokra lehet a büntetőeljárásban tényállást alapítani.”*² Tremmel szerint *„éppen a törvény szerint kizárt bizonyítékok rendszere lehet egyik meggyőző jele annak, hogy adott országban mennyire*

---

* Bíró, Budapest Környéki Törvényszék

¹ BÉRCES Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. szám, 16.

² ELEK Balázs: A mérgezett fa gyümölcsének elve a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. *Magyar Jog*, 2018/2. 94.

*teljesedett ki a jogállamiság*³. „A bizonyítási tilalmak világosan mutatják, hogy a tilalom és a hozzá fűzött szankció valóban képes lehet bizonyos jogsértések megakadályozására (feltéve, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás komolyan veszi mind a kettőt).⁴ A bizonyítási tilalmak vonatkozhatnak a bizonyítás tárgyára, eszközére, módszerére, továbbá a bizonyítékok értékelésére.

Az angolszász bizonyítási rendszerekben egyedülálló módon részletesen foglalkoznak a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásával, régebben, mint a kontinentálisban. Ugyancsak érdekes és izgalmas, hogy a hazai joggyakorlatra is hatással vannak az ezzel összefüggésben felmerült kérdések, esetenként az ezzel kapcsolatos érvelések, terminológiák megjelennek a bírói határozatokban is (pl. mérgezett fa gyümölcse doktrínájának az elutasítása jelenik meg a határozat indokolásában). A tanulmányban annak a kérdésnek a megválaszolására fókuszálok, hogy az Európai Unió tagállamainak jogrendszerei milyen jogi megoldásokkal válaszolták meg azt a kérdést, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásban a jogellenesen megszerzett bizonyíték.

A határokon átnyúló bűnözés, a határokon átnyúló bűncselekmények elkövetése (tiltott kábítószer-, illetve emberkereskedelem, terrorcselekmények, kiberbűnözés), valamint azok felderítése szükségszerűen átível a tagállamok határain, ebből kifolyólag lépten-nyomon beleütközünk a külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadhatóságának, felhasználhatóságának, avagy a bizonyítékok köréből történő kizárásának, vagy másik oldalról megközelítve a bizonyítási cselekmények külföldön történő elvégzésének a problematikájába. A határokon átnyúló bűncselekmények szinte kivétel nélkül szerteágazóak, nagy horderejűek, számos tagállam nemzeti bíróságának joghatósága alá tartoznak.

Elemi jelentősége van azon gyakorlati jogalkalmazási problémáknak, hogy a nemzetközi bűnöző csoportok általában sokrétű vállalkozásba kezdenek, tevékenységüket kombinálják. Például cigarettacsempészetre használatos útvonalat alakítanak ki, amelyet egyébiránt fegyvercsempészetre is használnak. Egyidejűleg keverednek Euro hamisításba és hamisítanak vámügyi dokumentumokat. A pénzhamisítás szinte mindig együtt jár a nemzetközi szervezett bűnözéssel. Nem nehéz megjósolni, hogy milyen nehezen áthidalható akadályt jelent, hogy vajon ezekben az ügyekben melyik tagállam szervei folytassák a nyomozást és milyen szabályok alapján. A büntetőeljárás szabályok közötti eltérések több esetben hatásköri és jogalkalmazási dilemmákhoz vezetnek.

A nyomozásra és a bírósági eljárásra vonatkozó szabályok eltérései miatt az egyes bizonyítékok, mint „eredmények” elveszítik jelentőségüket, akkor amikor *Tremmel* szavaival élve a bűnügyeket nem a bizonyítékbőség, hanem a bizonyítékínség jellemzi. A tagállamok szabályozásai közötti különbségek a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságát, a felhasználhatóságot akadályozzák meg.

„A több EU tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása esetén joggal merül fel három kérdés:

– melyik tagállam rendelkezik joghatósággal a bűncselekmény elbírálására,

³ TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 154.

⁴ ERDEI Árpád: *Tilalmak a bizonyításban*. In: Erdei Árpád (szerk.): *Tények és kilátások (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére)*. KJK, Budapest, 1995. 47-61.

- *hogyan, milyen szabályok szerint történjék a bűncselekmények felderítése és bizonyítása, illetve*
- *a joghatósággal rendelkező állam bírósága előtt a más tagállamban szerzett bizonyítási eszközök és az abból származó bizonyítékok miként használhatók fel.*⁵ A bizonyítási szabályok, az alkalmazandó jog jelentősége ezért az eddigiekhez képest is felértékelődik.

2. A bizonyítékok értékelésére vonatkozó szabályok az Európai Unióban

A bizonyítékok felhasználásának, elfogadásának szabályai az EU tagállamaiban nagymértékben eltérőek. Hagyományosan az az elv érvényesül, hogy annak az államnak a büntetőjogi szabályai alkalmazandók, ahol a bizonyítékot beszerezték, tehát a beszerzés helyének szabályai határozzák meg a bizonyíték felhasználását (*Locus regit actum elve*).

A *locus regit actum* elv alkalmazása nehézséget vetett fel, hiszen a megkeresett tagállam büntetőeljárás szabályainak alkalmazásával felvett bizonyíték/bizonyítás a megkereső államban kizárható volt a bizonyítékok köréből, ha a megkeresett tagállam eljárási szabályait a megkereső állam bírósága nem tartja – valamilyen szempont szerint – megfelelőnek.

Az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény⁶ koncepcionális változást hozott és bevezette a *forum regit actum elv* alkalmazását a fenti problémák kiküszöbölésére, melyet aztán a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló irányelv⁷ is átvett. Utóbbi elv alkalmazásával a megkeresett, eljárási cselekményt foganatosító, végrehajtó hatóság eleve a büntetőügyet elbíráló tagállam szabályai szerint hajtja végre az eljárási cselekményt. Ebben a modellben az idegen jogi szabályok megfelelő és szakszerű végrehajtása okoz problémát. Ma egyidejűleg érvényesül a *locus regit actum* és a *forum regit actum elve*. Az európai nyomozási határozatról szóló irányelv az EU kölcsönös elismerését a bizonyítékok gyűjtésére is kiszélesítette.

„Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló rendelet⁸ (továbbiakban: EPPO-rendelet) az első európai jogi aktus, amely előírja a bizonyítékok felhasználására vonatkozó iránymutatásokat.”⁹

⁵ FARKAS Ákos: *A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban*. In: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – tekintettel a pénzmosásra, az adócsalásra, a korrupcióra és a criminal compliance-re a nemzeti jogrendszerekben és különös figyelemmel a cybercrime-ra*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. (megjelenés alatt)

⁶ Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről. HL C 197., 2000.7.12., 3–23. o.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. HL L 130., 2014.5.1., 1–36. o.

⁸ A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről. HL L 283., 2017.10.31., 1–71. o.

⁹ Vanessa SEIBEL: *A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében- a bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása*. In: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – tekintettel a pénzmosásra, az adócsalásra, a korrupcióra és a criminal compliance-re a nemzeti jogrendszerekben és különös figyelemmel a cybercrime-ra*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.

Az EPPO rendelet 37. cikke foglalkozik a bizonyítékokkal. A rendelet 37. cikkének (1) bekezdése szerint „*az Európai Ügyészség ügyészei vagy a terhelt által a bíróság elé terjesztett bizonyítékok elfogadása nem tagadható meg csupán azon az alapon, hogy az adott bizonyítékot egy másik tagállamban vagy egy másik tagállam jogával összhangban gyűjtötték.*” A (2) bekezdés értelmében „*a rendelet nem érinti az eljáró bíróság arra vonatkozó hatáskörét, hogy szabadon értékelje a terhelt vagy az Európai Ügyészség ügyészei által előterjesztett bizonyítékokat.*” Ezáltal az EPPO-rendelet egyfajta modellt mutat be a kölcsönös elismerés tekintetében az Európai Unióban a bizonyítékok felhasználása vonatkozásában. Az EPPO-rendelet (80) preambulum bekezdése alapján „*az Európai Ügyészség által a bíróságnak bemutatott bizonyítékok nem minősíthetők nem befogadhatónak pusztán azon az alapon, hogy azokat egy másik tagállamban, illetve másik tagállam jogának megfelelően gyűjtötték, feltéve, hogy az eljáró bíróság úgy ítéli meg, hogy az adott bizonyítékok elfogadása megfelel a tisztességes eljárás követelményének, és tiszteletben tartják a gyanúsítottak vagy vádlottak a Charta szerinti, védelemhez való jogait. Ez a rendelet tiszteletben tartja mindazokat az alapjogokat és elveket, amelyeket az EUSZ 6. cikke és a Charta, mindenekelőtt annak VI. címe, a nemzetközi jog, valamint az olyan nemzetközi megállapodások, amelyeknek az Unió vagy annak minden tagállama részes fele – köztük az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény –, továbbá a tagállamok alkotmányai elismernek, az említett források hatályának megfelelően. Az említett elvekkel összhangban és az EUMSZ 67. cikkének (1) bekezdésében foglaltak szerint tiszteletben tartva a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait, e rendelet egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy megtiltana az eljáró bíróságnak, hogy azokat a tisztességes eljárásra vonatkozó, a nemzeti jogban rögzített alapelveket alkalmazza, amelyeket a nemzeti jogrendszerükben, többek között a „common law” jogrendszerben alkalmaznak.*”¹⁰

A határokon átnyúló nyomozások során a bizonyítékok összegyűjtése körében az európai ügyész felkérheti a másik tagállam hatóságát bizonyos alaki követelmények és eljárások betartására. Az EPPO-rendelet 32. cikke alapján „*Az átadott intézkedéseket az EPPO -rendelettel és a segítséget nyújtó delegált európai ügyész tagállamának jogával összhangban kell végrehajtani. Az eljáró delegált európai ügyész által kifejezetten jelzett alaki követelményeket és eljárásokat be kell tartani, kivéve, ha azok ellentétesek a segítséget nyújtó delegált európai ügyész tagállamának alapvető jogelveivel.*”

Az Európai Unióban a bizonyítékok gyűjtéséről szóló jogszabályok, valamint a bizonyítékok befogadására vagy kizárására vonatkozó nemzeti jogszabályok csak részben harmonizáltak. Minden EU tagállam szuverenitásából fakadóan a saját büntetőeljárási, bizonyításra vonatkozó szabályai szerint jár el. Jelen fejezetben igyekszem röviden felvázolni, néhány példát kiragadva összehasonlítani az EU tagállamokban érvényesülő egyes bizonyításra vonatkozó, a tárgykört érintő koncepcionális szabályokat.

(megjelenés alatt)

¹⁰ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf)
(Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 47.

Megállapítható, hogy néhány tagállamban nem léteznek a bizonyítékok felhasználhatóságának kizárását kimondó rendelkezések, míg másokban igen. Ezek a szabályok többé-kevésbé szigorúak, de előfordul olyan is, hogy a jogellenesen szerzett bizonyíték nem feltétlenül vonja maga után a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson. Egyes országokban külön (speciális) rendelkezések vonatkoznak a külföldön összegyűjtött bizonyítékokra. Ezeket a szabályokat olvasva ugyanarra a következtetésre jutunk: a bizonyítékok elfogadhatóságával összefüggő tagállami büntetőeljárás szabályok széles skálán mozognak a rugalmas, befogadó (pl. Ausztria) és a szűk, kizáró modellek között (pl. Belgium 2003-ig).¹¹ A kizárási szabályok nagy általánosságban két csoportra oszthatók (Damaška): az egyik csoportba azok a kizárási szabályok tartoznak, amelyek azt a célt szolgálják, hogy elősegítsék helyes tényállás megállapítását. Ezekre tipikusan, bár nem kizárólag a common law országokban találunk példákat. A másik csoportba tartozó kizárási szabályok egészen más elgondoláson alapulnak. Az utóbb említetteken belül kiemelendő az angol jognak az a szabálya, mely kirekeszti a távközlési eszközök kifürkészésével nyert bizonyítékokat a bizonyítékok köréből.¹²

A bizonyítási tilalmak rendszerében a kizáró szabályok között a törvény megsértésével beszerzett bizonyítékok kizárását kimondó szabályok érdemelnek leginkább figyelmet, hiszen ezek által válik legitimé a büntető igazságszolgáltatási rendszer, ezek jelölik ki a büntetőeljárás szereplők által foganatosított kényszerítő intézkedések kereteit, visszatartják a nyomozó hatóság tagjait a jogsértésektől, végső soron garantőrei a törvények uralmának (jogállamiság eszméjének).

A vizsgált országok két csoportra oszthatók aszerint is, hogy a bizonyítékok illegális gyűjtése maga után vonja-e a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson (a büntetőeljárás jogban létezik ilyen kizáró szabály) vagy nincsenek erre vonatkozó kizáró szabályok.

A legtöbb tagállam büntetőeljárás jogában találunk kizárási elvet, így Írországbán, Németországban, Olaszországban, Spanyolországban, Franciaországban, Finnországban, Romániában és idesorolható Magyarország is.¹³ Emellett eltérések vannak a bizonyítékok kizárását eredményező törvényi feltételek típusaiban, valamint az illegálisan beszerzett bizonyítékok kizárásának következményeiben is. Aszerint is csoportosíthatók a tagállamok, hogy a bírónak milyen mérlegelési lehetősége marad, annak kapcsán, hogy elfogadja-e a bizonyítékot vagy kizárja azt, végső soron mennyiben ad szabad kezét a törvény az illegálisan szerzett bizonyítékok kirekesztésében a bírónak, mennyire múlik a bíró egyéni mérlegelésén. *Ausztriában* például a bizonyítékok illegális gyűjtése nem feltétlenül vonja maga után a bizonyítékok kizárását a tárgyaláson, ehelyett általában esetről-esetre értékelik azt. *„Belgiumban 2003 óta érvényes a széles körű bizonyítékok felvételének elve, amikor a belga Cour De Cassation megfordította a*

¹¹ Vanessa SEIBEL: i.m.

¹² [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 47.

¹³ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.)

korábbi belga ellentétes szabályt, amely szerint minden illegálisan szerzett bizonyíték elfogadhatatlan. A 2003-as Cour De Cassation határozata értelmében az illegálisan beszerzett bizonyítékok csak akkor fogadhatók el, ha (1) a bizonyítékokat az érvénytelennek minősített büntetések által előírt alakiságok megsértésével szerezték be vagy (2) a bizonyíték megszerzése aláássa a bizonyítékok megbízhatóságát vagy (3) a bizonyítékok felhasználása a tisztességes eljáráshoz való jog megsértését vonja maga után.”¹⁴

Írországban egészen napjainkig az egyik legszigorúbb törvényi szabályozás vonatkozott a törvényellenesen beszerzett bizonyítékokra. Az ír joggyakorlat különbséget tesz az illegálisan beszerzett bizonyítékok és az alkotmányos jogok megsértésével beszerzett bizonyítékok között. Az alkotmányos jogok megsértésével beszerzett bizonyítékok szinte minden esetben kirekesztésre kerültek a bizonyítékok közül. Az ír Legfelsőbb Bíróság rugalmasabbá tette az addigi merev szemléletű szabályokat, ami azt jelenti, hogy csak szűk körben kerülhetnek kizárásra az így beszerzett bizonyítékok, nevezetesen elfogadhatók, ha az alkotmányos jogok megsértésére gondatlanságból került sor.

Németországban – csakúgy, mint Ausztriában és Belgiumban – általában minden bizonyíték a bíróság elé kerülhet. A legjelentősebb kizárási szabály: az olyan bizonyítékokat kell kirekeszteni a bizonyítékok köréből, amelyeket olyan módszer alkalmazásával szereztek be, amelynek eredményeként a kihallgatott személy nem befolyásmentesen tett vallomást, hanem beavatkoztak az egyén autonómiájába, vallomástételére nem szabad akaratából került sor. Ez magában foglalja, hogy pszichésen vagy fizikailag bántalmazták, vallomástételére hipnózisban került sor, jogellenesen megfenyegették, jogtalan ígérettel vették rá, valamint ha a bizonyíték beszerzésére a magánélet védelméhez való alkotmányos jog megsértésével került sor.¹⁵

Spanyolországban a büntetőeljárás szabályok alapján, ha a bizonyítékok beszerzésére, közvetlenül vagy közvetve egy vagy több alapvető jog megsértésével került sor, akkor ez a bizonyítékok kizárását/kirekesztését vonja maga után a tárgyaláson.¹⁶

Finnországban ugyancsak érdekes, hogy 2016-ot megelőzően nem nyert egyáltalán jogi szabályozást a bizonyítékok megengedhetősége. A nemzeti büntetőeljárásjogi szabályok eleve kirekesztik a bizonyítékok köréből azokat a bizonyítékokat, amelyeket kínzással vagy az önvádra kötelezés tilalma elvének megsértésével, vagy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésével szereztek be.¹⁷

A francia modell a szabad bizonyítás elvének a talaján áll, a szabad bizonyítás elve alapján a bíróság a felek által felhozott bizonyító eszközöket minden megszorítás nélkül értékeli, és meggyőződését az ítékezés alapjául szolgáló

¹⁴ Vanessa SEIBEL: i.m.

¹⁵ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 49.

¹⁶ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 49.

¹⁷ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 50.

ténykörülmények tekintetében teljes szabadsággal alakítja ki. A bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Mindössze szűk körben érvényesül korlátozás, ilyen például, hogy a bizonyítékok beszerzésére csak az alapvető jogok tiszteletben tartásával kerülhet sor. A bizonyítékok kizárását általában eseti alapon értékelik, a bírói gyakorlat mérlegelésére bízzák és ez jogbizonytalansághoz vezethet, ezért ezt a megoldást is sokan kritizálják.

Hollandiában nem létezik konkrét kizárási szabály, hanem arra a bíróság döntése, mérlegelése alapján, egyedi esetekben kerül sor, különböző feltételek teljesülése esetén. Így például a bíró mérlegeli a törvénysértés súlyát, a törvénysértéssel okozott hátrányokat. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy azzal a feltétellel rekeszthető ki az érintett bizonyíték a bizonyítékok köréből, ha a bizonyíték beszerzésére büntetőeljárás alapelve vagy jogszabály súlyos megsértésével került sor.¹⁸ A bizonyítékok felhasználására vonatkozó belső normák megalkotása során a tagállamoknak számításba kellett venniük, hogy az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó külön (speciális) tilalmak megalkotására van szükség, így például a tanúvallomásokkal, telefon lehallgatásokkal összefüggésben. Ezek közül a tagállamok közül kettőt említünk meg: Spanyolországot és Olaszországot.

3. A más Európai Unió tagállamban (külföldön) beszerzett bizonyítékok értékelése

Sok tagállamban hiányoznak a jogellenesen beszerzett bizonyítékok külföldi tagállamban történő elfogadására vonatkozó speciális szabályok. Ezek a tagállamok saját büntetőeljárás szabályait alkalmazzák a külföldön beszerzett bizonyítékokra is. A 2000. évi, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény hatályba lépésével és még inkább napjainkban, az európai nyomozási határozatról szóló irányelv alapján a megkeresett, eljárási cselekményt fogadatosító, végrehajtó hatóság eleve a büntetőügyet elbíró tagállam szabályai szerint hajtja végre az eljárási cselekményt. Néhány tanulmány arra mutatott rá, hogy egyes tagállamok inkább hajlandóak a külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadására, a tényállás megállapításánál annak felhasználására, mint mások. Úgy tűnik, hogy egyes tagállamok a határokon átnyúló bűncselekmények, büntetőeljárások esetén kevésbé szigorúan (rugalmasabban) alkalmazzák a kizárási szabályokat, mint amikor az államok a saját joghatóságukon belül kizárólag a belső jog alapján folytatják a büntető igazságszolgáltatást. Jó példa erre Németország, Olaszország és Hollandia.¹⁹

A német büntetőeljárásban a bizonyítékok tényállás megállapításánál történő felhasználásának az képezi a korlátját, hogy azok nem szerezhető be a közrend és

¹⁸ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 51.

¹⁹ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 52.

az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkében foglalt tisztességes tárgyaláshoz való jog (fair trial) alapelveinek megsértésével. Ehhez hasonló, hogy Olaszországban a bizonyítékok kizárásának szabálya akkor alkalmazandó, ha a bizonyíték beszerzésére a közrend, a társadalmi konvenciók, vagy az alkotmányos alapjogok megsértésével került sor, és nincs bizonyíték arra, hogy a bizonyítási eljárást foganatosító tagállam követte volna azokat az instrukciókat, betartotta volna azokat az alaki követelményeket, eljárásokat, amelyeket a megkereső tagállam előírt a bizonyítékok kölcsönös jogsegély keretében történő beszerzésére.

Látjuk, hogy Hollandiában a bizonyítékok mérlegelése során a bíró az alapján vonja le a konklúziót, hogy a bizonyíték beszerzésére a tisztességes eljáráshoz való joggal, mint alapvető joggal összhangban került-e sor, tehát az nem járhat a tisztességes eljárás sérelmével. Ha részletesen szemügyre vesszük a többi vizsgált tagállam büntetőeljárás jogi szabályait, azt láthatjuk, hogy a belső (büntető) eljárásjogi normákat alkalmazzák a határon átnyúló bizonyítási esetekben is a következő országok: Franciaország, Spanyolország, Finnország.²⁰

Az előzőekben bemutatott különböző tagállami szabályozások kitűnően rávilágítanak arra, hogy a bizonyításra vonatkozó alapelvek, szabályok, gyakorlatok eltéréseiből adódó jogi diverzitás és komplexitás milyen buktatókat rejt magában: rontja a büntetőjogi együttműködés hatékonyságát, hátráltatja a határokon átvívelő bűncselekmények eredményes üldözését, veszélyezteti az eljárás sikerességét, sérülhetnek az alapvető jogok.

4. A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése az új magyar, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény alapján

4.1. A generálklauzula. *„Összességében az igazság elé állított legkeményebb jogi korlát az, amely kizárja, nem létezőnek nyilvánítja a bizonyítékok köréből azokat, amelyeket tiltott módon vagy lényeges jogok korlátozásával szereztek meg.”*²¹ Ennek tükrében a hatályos büntetőeljárásról szóló törvény (továbbiakban: Be.) a jogellenesen megszerzett bizonyítékok generálklauzuláját a következőképp fogalmazta meg: a 167.§ (5) bekezdése szerint *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szereztek meg.”*

A fenti általános rendelkezés megfogalmazásából kettős jogalkotói szándékra következtethetünk: egyfelől kizárni, és ha már megtörtént, szankcionálni a büntetőeljárás lefolytatása során a nyomozó hatóságok jogsértések árán történő bizonyítékszerzését, másfelől azonban „csak” három esetben kerülhet sor a bizonyítékok kirekesztésére a bizonyítékok köréből: 1. ha a bizonyítékot bűncselekmény útján, 2. más tiltott módon vagy 3. az eljárásban résztvevők

²⁰ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) (Letöltés dátuma: 2019. május 5.) 53.

²¹ ELEK Balázs: i.m. 94.

büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szereztek meg. A vizsgált három törvényi fordulat közül az első szorul a legkevesebb magyarázatra, hiszen bűncselekmény alatt valamely, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) különös részében foglalt tényállást kell érteni, értelemszerűen a különös részben meghatározott bűncselekményt kizárólag hivatalos személy (bíró, ügyész, nyomozó hatóság tagja) követheti el.

Kevésbé kézzelfogható, egyértelmű a „más tiltott módon” történő megszerzés fogalma, ezért különösen fontos feladat hárul a büntetőeljárás jog tudományára, és a bírói gyakorlatra, annak tartalmi kimunkálása, hogy mennyire szűken vagy tágan értelmezik ezt a kategóriát. Amint látni fogjuk, valóban nem könnyű a határt megvonni a „más tiltott módon” és a „résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével való megszerzés között.” Jogalkalmazói szemszögből ugyanis a „más tiltott módon” történő bizonyítási eszköz megszerzés értelmezése igencsak problematikus. Először is tekinthetjük-e úgy, hogy a más tiltott módon történő megszerzés értelemszerűen együtt jár a „résztvevők eljárás jogainak lényeges korlátozásával”? Mi jelent – jóllehet nehezen megfogható kulcsot – a két esetkör pontos elhatárolásához?

„A III. fordulat akkor jut szerephez, ha a beszerzett bizonyíték önmagában ugyan nem törvénysértő, de az eljárás résztvevőjére sérelmes, mert nem gyakorolhatta az őt megillető jogokat. Összefoglalóan ez nem azt jelenti, hogy a joggyakorlat nem képes, illetve, hogy lehetetlen elhatárolni a Be. 167. § (5) bekezdés II. és III. fordulatát. A megkülönböztetés már csak azért is fontos, mert a II. fordulat – hasonlóan egyébként az I. fordulat is – felmerülése esetén a törvényi tilalomnak megfelelően nem használható fel az így szerzett bizonyíték, azt még objektív valóság esetén is figyelmen kívül kell hagyni.²² Ez tehát az értékelés szempontjából abszolúte kizárt bizonyítéknak minősül.²³ Ezzel szemben a III. fordulat az értékelés szempontjából relatíve kizárt bizonyítéknak tekintendő, azaz a fennállása esetén is a bizonyítékokat értékelő bíróság mérlegelésétől függ, hogy a résztvevő eljárás jogának korlátozását lényegesnek tekinti-e vagy sem.”²⁴

4.2. Az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó speciális bizonyítási tilalmak. A generálklauzulán túl további speciális szabályok vonatkoznak a bizonyítékok kizárására, amelyek részben a nyomozási szakot megelőző és ahhoz köthető intézményekhez (így a leplezett eszközök alkalmazás eredményének felhasználásához) kapcsolódnak, de amely bizonyítási tilalmak részletes vizsgálatára jelen tanulmány keretei között nem vállalkozok, csupán röviden utalok néhányra. Ilyen, az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó külön (speciális) tilalmak többek között:

- a tanúvallomással (pl. a Be. 177. § (2) bekezdés alapján: *„A tanúzás figyelemztetés vagy a figyelemztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének*

²² VARGA Zoltán: *A tanú vallomástételének akadályai*. In: Jakucs Tamás (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata I.* KJK-KERSZÖV, Budapest, 2003. 155.

²³ CSÉKA et al.: *A büntetőeljárás jog alapvonalai I.* Bába, Szeged, 2006. 226-227.

²⁴ CSÉKA et al.: *A büntetőeljárás jog alapvonalai I.* Bába, Szeged, 2006. 227-228.

elmaradása esetén a tanú vallomása – a 177.§ (3) bekezdésben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. 7);

- a terhelti vallomással (a Be. 185. (3) bekezdése alapján: *„A terhelti figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni. A terhelti figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása – a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. 7);*

- a leplezett eszközök alkalmazása eredményének felhasználásával (A Be. 254. § (1) bekezdése szerint: *„Bizonyítékként nem lehet felhasználni a bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét, ha*

a) az érintett olyan védőként eljáró személy, akivel szemben a 357. § alapján, vagy

b) az érintett olyan hozzátartozó, akivel szemben a 343. § és a 357. § alapján bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz nem lett volna alkalmazható.”

A Be. 254. § (2) bekezdése alapján *„A bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét bizonyítékként nem lehet felhasználni olyan adatra nézve, amelyre az engedélyben megjelölt személy a 170. § (1) bekezdés b) és d) pontja alapján tanúként nem hallgatható ki, kivéve, ha a 170. § (1) bekezdés d) pontjában meghatározott tanúzási akadály esetén az érintett a titoktartási kötelezettség alól felmentést kapott.”*

A (3) bekezdés alapján: *„A bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának eredményét bizonyítékként nem lehet felhasználni olyan adatra nézve, amelyre az engedélyben megjelölt személy a 173. § illetve a 174. § alapján a tanúvallomást megtagadhatja, kivéve, ha*

a) az érintettet tanúként kihallgatták, és a titoktartás körébe tartozó adatra tanúvallomást tett,

b) a 173. § esetén az érintettet az arra jogosult felmentette, vagy a titoktartási kötelezettség alá eső adat továbbítása az adatkérés keretében megkeresett szervezet számára kötelező, vagy

c) a bíróság a médiatartalom-szolgáltatót, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyt a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétének felfedésére kötelezte. 7)

- a közvetítői eljárással (a Be. 414. § (3) bekezdés szerint: *„A gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett nyilatkozata az ügyben bizonyítékként nem használható fel. 7)* kapcsolatos.

Tremmel szerint *„a különös kizárási okok nemcsak felhívják a figyelmet a bizonyítási tilalmakra (például tanúzási akadályokra), hanem nyomban eligazítanak a tekintetben, hogy e tilalmak megszegés esetén nem keletkezik felhasználható bizonyíték (tehát nemcsak szabálytalan, hanem felesleges is az ilyen eljárási cselekmény)”.²⁵*

²⁵ TREMMELE Flórián: i.m. 161.

5. Megoldási javaslatok

A tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei, büntető, büntetőeljárás jogi szabályai sok szempontból különlegesen sokszínűek, változatosak, szabályainak a közelítése viszonylag szerény eredményekre tekinthet vissza. Lényegében e mögött is a nemzeti szuverenitáshoz való ragaszkodás és a más tagállamok szankciós politikájával szembeni bizalmatlanság húzódik meg, az állami szuverenitás lényegét legpregnansabban még mindig a büntetőjog, büntetőeljárás jog reprezentálja. A folyamat azonban nem visszafordítható, ahogy ezt az OLAF és más példák is jól mutatják, melyek esetében a tagállamok lemondtak a szuverenitásuk egy szeletéről. Be kell látni, hogy a határokon átívelő bűnözés elleni fellépés nem képzelhető el az eljárási szabályok valamilyen szintű közelítése nélkül. *„Ez persze nem jelenti – mint ahogy a jog más területén sem jelentheti – a szabályok mindenre kiterjedő harmonizációját, a büntetőeljárás szabályok egységesítését.”*²⁶

Fentiek áttekintése után jól látható, hogy a határon átnyúló bizonyítás számos kihívás elé állítja a tagállamokat, kulcsfontosságú lenne az alapvető kizárási okok újragondolása. Bár a bizonyítás szabályai minden tagállamban ugyanazokon az elveken nyugszanak, részleteikben mégis igen eltérőek. Kérdésként merül fel ugyanakkor, hogy a jelenlegi fejlődési tendenciák tükrében milyen megoldások kínálóznak az egyik oldalról sokszínű, de más szemszögből kissé kaotikusnak tűnő jogi szabályozások ellenére. Erre a megnyugtatónak látszó válasz előreláthatólag később fog körvonalazódni, ugyanakkor nem megkerülhető valamiféle ideiglenes megoldás kialakítása. Ezeknek a problémáknak a kiküszöbölésére alapos gondtal kell előkészíteni a megoldási javaslatokat. *Fijnaut és Groenhuijsen* szerint egy egységes „nyomozati és vádemelési” térség elősegítené a bizonyítékok kölcsönös elfogadása útjában álló akadályok felszámolását, ugyanis ezen elv alkalmazásának a mellőzése már számos ügyben hiúsította meg a hatékony bűnüldözést.²⁷

Rövid távon megfontolandó a jogellenesen szerzett *bizonyítékok kizárására vonatkozó közös minimum szabályok elfogadása* az Emberi Jogok Európai Bírósága által kialakított esetjog alapján. Úgy tűnik, hogy közelebb vinne bennünket a megoldáshoz, ha ezeket a szabályokat kiegészítenénk azzal, hogy az ügyet tárgyaló bírónak kötelezettségévé tennénk annak vizsgálatát, hogy a bizonyítékok beszerzésére a vádlott jogainak a megsértésével került-e sor és amennyiben erre igenlő választ kap, akkor köteles lenne a szóban forgó bizonyítékot a bizonyítékok értékelésekor a bizonyítékok köréből kizárni, azt figyelmen kívül hagyni. Hosszú távon átgondolandó a nyomozásra vonatkozó szabályok közelítése és a fenti bizonyítási szabály inverzeként, pozitív szabályozásként *a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó minimum standard jellegű szabályok megalkotása.*

²⁶ FARKAS Ákos: i.m.

²⁷ C. FIJNAUT – M. S. GROENHUIJSEN: A European Public Prosecution Service: Comments on the Green Paper. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2002/4. 325.

Néhány fogyasztóvédelmi és versenyjogi kérdés büntetőjogi megközelítésben

Balla Lajos^{*}

---

1. Bevezetés

Ezúton szeretném megköszönni a felkérést. Megtisztelő számomra, hogy szerény írással Farkas Ákos professzor úr születésnapjára köszöntésén részt vehetek. Írásom témájául a fogyasztóvédelem és a versenyjog néhány kérdésének büntetőjogi szempontból történő vizsgálatát választottam, a magyar szabályokat véve alapul.

A témaválasztást az indokolja, hogy jól érzékelhetően az 1980-as, 90-es évektől kezdődően a fogyasztóvédelmi és versenyjogi szabályok különös jelentőséghez jutottak. Nemcsak a polgári jogi vonulat megerősödésének lehetünk tanúi, hanem a büntetőjogi védelem is jóval karakteresebbé és koncentráltabbá vált az említett időszakról kezdődően. Az elszórt, különböző különös részi fejezetekben elhelyezett szabályok a hatályos Büntető Törvénykönyvben önálló fejezetbe kerültek. A hatályos Btk-ban egymás mellett találunk fogyasztóvédelmi és a versenytársak magatartásának szabályozásáról rendelkező tényállásokat.

Az előbbieket mellett nem mellékes annak érzékeltetése sem, hogy a büntetőjogi szabályokban hogyan jelennek meg a fogyasztóvédelemhez és a versenyjoghoz kapcsolódó fogalmak.

2. A fogyasztóvédelmi és versenyjogi büntető szabályok a Csemegi-kódextől napjainkig

Azt szokták mondani, hogy a fogyasztóvédelem és a versenyjog a XX. és a XXI. század szellemi terméke. Ez a megállapítás nyilvánvalóan igaz a büntetőjogi szabályokra is, azonban témánk szempontjából a Csemegi-kódexben is találhatunk olyan tényállást, amely a későbbi szabályozás tükrében fogyasztóvédelmi elemeket tartalmaz.

---

^{*} Debreceni Ítéltábla elnöke; címzetes egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Az 1878. évi V. törvénycikk 314.§ és 315. §-ban felismerhetjük a későbbi szabályozás alapjait.¹

Az idézett normaszövegből következően megállapítható, hogy a Csemegi-kódex a közegészség elleni bűntettek és vétségek között, mely a kódex XXI. fejezetében található, helyez el egyébiránt fogyasztóvédelmi büntető jogszabályokat, s ezek a szabályok a mindenki által elérhető „közfogyasztás tárgyait képező s elárúsításra vagy szétosztásra rendelt termékekhez” kapcsolódnak.

A Csemegi-kódex szabályai hosszú ideig voltak hatályban. E rendelkezések megjelennek a Dr. Auer György összeállításában készített Hatályos Büntetőjog Szabályaiban.²

Az 1950-es években az említett fogyasztóvédelminek is tekinthető rendelkezés megtalálható a hatályos anyagi büntető jogszabályok hivatalos összeállításában is.³ Az előbbiekkal kapcsolatosan megjegyzem, hogy a II. világháborút követően megjelenő és a BHÖ-ben, illetőleg a részben későbbi szabályokban elhelyezett árdrágítás és közellátás elleni bűncselekményeket nem tekintem olyan tényállásoknak, amelyek fogyasztóvédelmi tartalommal bírnának.⁴

Tehát a fogyasztóvédelmi tényállások intézménytörténetével kapcsolatosan a következő állomás az 1961. évi V. törvény megjelenése. E körben nemcsak a megjelenő új jogi normák tekintendők fontosnak, hanem a jogi normák mellett elhelyezett miniszteri indokolás szövege is figyelemre méltó.

Az 1961. évi V. törvény a közbiztonság és közrend elleni bűntettek között szabályozza az ártalmas közfogyasztási cikkekkel elkövetett bűntettet, illetőleg szintén e XII. fejezetben írja le a kútmérgezés bűncselekményét.

Mindkét tényállás bár a közbiztonság és közrend elleni bűntettek között kerül elhelyezésre a Büntető Törvénykönyvben, fogyasztóvédelmi tényállásnak is tekintendő.⁵

---

¹ 1878. évi V. törvénycikk 314. § A ki a közfogyasztás tárgyait képező s elárúsításra vagy szétosztásra rendelt élelmi cikkek közé az egészségére ártalmas kever, vagy kevertet; úgyszintén az, aki az akként meghamisított vagy életveszélyes vagy élelmi cikkekkel elárúsítás vagy szétosztás céljából, boltjában vagy más áruhelyen vagy raktárában tartja: közegészség elleni vétséget követ el, és egy évig terjedő fegyházzal, ezen belül 100 Ft-tól 1000 Ft-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

315. § A ki használatban lévő kutat, vízvezetéket, víztartót megmérgez, úgy szintén a ki életveszélyes, vagy az egészségre ártalmas kevert valamely élelmi cikket (314. §) – ennek veszélyes vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva, elárúsít, áruba bocsát vagy szétoszt: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal; s ha ebből valakinek súlyos testi sértése vagy halála következett be – amennyiben egy gyilkosság nem forog fenn – tíz évtől tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő.

² DR. AUER György (összeállította): *A hatályos büntetőjog szabályai*. Igazságügy Minisztérium Kiadványa, Budapest, 1947.

³ Igazságügy Minisztérium: *Hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása*. Jogi és államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1952. (lezáratott 1952. augusztus 31.) 184. valamint 185. és 122.

⁴ XIII. fejezet: árdrágító és közellátás elleni bűncselekmények 269. valamint 270. és 271.

⁵ 1961. évi V. törvény 196. § (1) Aki forgalomba hozatal céljából olyan közfogyasztásra rendelt cikket készít, vagy tart, mely az egészségre ártalmas, egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki az (1) bekezdésben megjelölt cikket forgalomba hozza, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (3) Aki a (2) bekezdésben meghatározott bűntettet gondatlanul követi el, egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy javító-nevelő munkával büntetendő.

A törvényhez tartozó miniszteri indokolás szerint az ártalmas közfogyasztási cikkel elkövetett bűntett tényállása veszélyeztetési jellegű és kibővíti a BHÖ. 184. pontja tényállását, amely csak élelmi cikkekről szól és pontosabban megjelöli az elkövetés tárgyát.

Az ártalmasság vonatkozásában azt a megállapítást teszi, hogy a bírói gyakorlat is elfogadta az említett megállapítást, miszerint csupán olyan ártalmas közfogyasztási cikk tekinthető elkövetési tárgynak e tényállás vonatkozásában, amelyekben az ártalmasság a cikknek nem rendes, megszokott tulajdonsága, hanem abban e tulajdonság előfordulása rendellenes jelenség. A bírói gyakorlat, illetőleg a miniszteri indokolás ebben a körben utal arra, hogy a nikotin tartalmú dohánytermékben nem rendellenes tulajdonság a nikotin tartalom, illetőleg utal a metil- és etilalkohollal kapcsolatos tragikus forgalmazási, fogyasztási esetekre.⁶

A közbiztonság és közrend elleni bűntettek közé került elhelyezésre a kútmérgezés tényállása.⁷

A tényállással összefüggésben a korabeli gyakorlat, így a miniszteri indokolás is utal arra, hogy bár a cselekmény igen ritka, a mérgezés fogalom a tényállásban nem szűk értelemben vett mérge alkalmazásában, hanem általában olyan anyaggal követhető el, melynek révén a víz fogyasztása az életre vagy az egészségre veszélyessé válik.

A tényállás egyébként annak fogyasztóvédelmi jellege mellett erőteljes közfogyasztási jelleggel rendelkezik.

A miniszteri indokolás utal is arra, hogy az alapcselekmény elkövetőjét ugyanaz a büntetés fenyegeti, mint azt, aki az egészségre ártalmas közfogyasztási cikket forgalomba helyez.

E törvény a népgazdaság elleni bűntettekkel kapcsolatos XIII. fejezetben szabályoz olyan tényállásokat, melyek további fogyasztóvédelmi szabály jelleggel bírnak. Ilyen tényállásként jelenik meg a törvényben a rossz minőségű ipari termék forgalomba hozatala.⁸

A rossz minőségű ipari termék forgalomba hozatala tényállása a továbbiakban bünteti az ipari termék minőségének megállapítására vonatkozó szabályok megszegését, illetőleg az országos szabvány által megállapított kvalitások vonatkozásában tartalmaz büntetőjogi szabályt, a külkereskedelmi forgalomban megjelenő ipari termék minőségével kapcsolatos megállapításokat ír le.

⁶ POPOVICS Béla (szerk.): *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 331.

⁷ 1961. évi V. törvény 197. § (1) bekezdés: Aki kutat, forrást, vízvezetékot vagy egyéb olyan víztárolót, amelynek vizét ivóvízként használják, az egészségre ártalmas anyaggal beszenyvez, vagy vizét fogyasztásra más módon alkalmatlanná teszi, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

⁸ 1961. évi V. törvény 230. § (1) Ipari vagy kereskedelmi vállalat vagy szövetkezet vezető munkakört betöltő vagy minőségellenőrzést végző dolgozója, aki rossz minőségű ipari terméknek jó minőségű terméként való forgalomba hozatala iránt intézkedik vagy annak forgalomba hozatalát, bár ez munkakörénél fogva kötelessége volna, nem akadályozza meg. Amennyiben súlyosabb bűntett nem valósul meg, egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A tényállás (2) és (3) bekezdése az említett magatartáshoz jelentős mennyiségű vagy értékű ipari termékre vonatkozó minősített esetet ír le, míg a (3) bekezdés pedig a népgazdaság érdekeit súlyosan sértő magatartást pönalizálja e tényállásban, továbbá a (4) bekezdés a gondatlan elkövetés megvalósítását is büntetéssel fenyegeti.

A 232. § (4) bekezdése szerint rossz minőségű az olyan ipari termék is, amely rendeltetésszerű céljára nem használható vagy használhatósága jelentős mértékben csökkent.

Kétségtelen, hogy a tényállás fogyasztóvédelmi attitűdököt is tartalmaz, azonban a miniszteri indokolás szerint a szabályozás célja az ipari termékek megfelelő minőségéhez fűződő fontos közérdek mellett az ipari termelés biztonságának szavatolása is.

A következő fogyasztóvédelmi célú bűncselekménynek is tekinthető, e törvény 233. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott minőség hamis tanúsítása című tényállás.⁹

Az említett rendelkezés a rossz minőségű ipari termék forgalomba hozatala című tényálláshoz kapcsolódik. Célja az említett termékekkel kapcsolatosan annak megakadályozása, hogy a tényleges minőségi kvalitások helyett valótlan tartalmú minőségi bizonyítvány beszerzésével igazolják a termék minőségét, amellyel összefüggésben a termék tényleges minősége nem felel meg a hamis minőségi igazolásban foglaltaknak.

Az említett körrel összefüggésben további tényállást tartalmaz e Büntető Törvénykönyv, mégpedig a hamis jelzéssel ellátott termék (termény) forgalomba hozatala nevű bűncselekményt.¹⁰

A miniszteri indokolás utal arra, hogy ez a tényállás a kódex hatályba lépésekor létező jogi szabályozás több tényállását foglalja össze és egészíti ki.

Az utalások között megjelenik a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvény 16. §-ra történő megjegyzés is az alábbiak szerint: „Idevágó rendelkezéseket tartalmaz továbbá a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvény 16. §-a (szédelő feldicsérés), 17. § (bitorlás), és 18. §-a (utánzás). Ezek a rendelkezések azonban csak a sértett szempontjából szemlélték a kérdést és idejüket múlt szabályoknak tekinthetők.”¹¹

Az előbbieken idézett miniszteri indokolás kétségessé teszi a feltételezést, miszerint az eddig idézett tényállások ténylegesen a fogyasztók érdekében kerültek be a törvénykönyvbe. Ez utóbbi aggályt támasztja alá az is, hogy e tényállások helyéül a korabeli jogalkotó az 1961. évi V. törvény XIII. fejezetét választotta, mely a népgazdaság elleni bűntettek címmel került becikkelyezésre. Ez utóbbiból az is következik, hogy a jogalkotó elsődleges célja a népgazdaság korabeli rendjének biztosítása, ezzel együtt a tervgazdálkodással összefüggésben megjelenő, a jogalkotó álláspontja szerint a tervgazdálkodással összeférhetetlen magatartások

⁹ 1961. évi V. törvény 233. § (1) Aki minőségi bizonyítványban vagy minőséget igazoló más okiratban termék vagy termény minőségéről valótlan adatot tanúsít, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki a büntetett gondatlanul követi el, egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy javító-nevelő munkával büntetendő.

¹⁰ 1961. évi V. törvény 234. §. Aki terméket vagy terményt olyan minőségi jellel, szabványjellel, vagy más jelzéssel ellátva hoz forgalomba, amelynek az nem felel meg, vagy nem a valódi, hanem más előállító megjelölésével hoz forgalomba, illetve a forgalomba hozatal iránt intézkedik, amennyiben súlyosabb büntetést nem valósul meg, egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy javító-nevelő munkával büntetendő.

¹¹ POPOVICS Béla (szerk.): *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 390.

üldözése volt. Amiért mégis feltüntettem e tényállásokat, mint fogyasztóvédelmi tényállásokat, ennek az az oka, hogy az átlagvásárló vonatkozásában, legyen az természetes személy vagy egyéb állami gazdálkodó szervezet, jelentősége volt annak, hogy rosszmínőségű ipari termék került-e forgalomba, jelentősége volt a minőség esetleges valótlan tanúsításának, illetőleg annak, hogy hamis jelzéssel ellátott termék forgalmazására került sor.

Ez indokolja egyébként az árdrágítás, illetőleg a vásárlók megkárosítása nevezetű tényállásokra utalást is.¹²

Az említettek szerint a vásárlók megkárosítása tényállásának a törvényben történő rögzítésére a korabeli jogalkotó azért talált módot, mert „a külföldi szocialista törvények legtöbbje tartalmaz olyan speciális rendelkezést, mely a vásárló közönséget védi a hamis méréssel, számolással és más hasonló károsító cselekménnyel szemben.”¹³

Szükséges megjegyezni, hogy az 1961. évi V. törvény a 240.§-ában tartalmazza a közellátási büntett tényállását. A korábban a BHÖ. 269-270. §-aiban rögzített bűncselekményhez képest a kódex egy egyszerűsített tényállást tartalmaz, nyilvánvalóan nem fogyasztóvédelmi céllal, hanem kifejezetten a népgazdaság elleni bűncselekményekhez kapcsolódó szemlélettel. A törvényi tényállás szerint a cél az, hogy alapvető termékek forgalmazásának biztosításán keresztül a személyes szükségletek alaptermékekre vonatkozó kielégítését biztosítsa.

Az 1961. évi V. törvényben foglalt szabályozás tehát kétségtelenül tartalmaz fogyasztóvédelmi elemeket. Azonban a szabályozás elsődleges célja nem a fogyasztók szerteágazó igényeinek a kielégítése, illetőleg ezen igényeknek a kielégítésének büntetőjogi eszközökkel történő biztosítása volt. A korabeli jogalkotó az idézett tényállásokkal összefüggésben egészen más szemszögből szabályozott. E szabályozás a korabeli tervgazdálkodás feltételei biztosítását célozta. Ez a cél mutatkozik meg a hivatkozott tényállások Btk-beli helyében, illetőleg a tényállások egymáshoz való viszonyában is.

A korabeli tényálláshoz képest jelentős módosuláson ment keresztül az 1978. évi IV. törvényben megjelent tényálláscsoport, amely már kifejezetten a Btk. XVII. fejezetben jelenik meg, a gazdasági bűncselekmények körében és e tényállások vonatkozásában igen jelentősek azok a novelláris módosítások, melyek a rendszerváltás után módosították az 1978. évi IV. törvény idevonatkozó rendelkezéseit.

E rendelkezésekben már nemcsak a fogyasztói érdekeknek a gazdasági terv szemüvegén keresztül történő biztosításáról van szó, hanem megjelenik a fogyasztói érdekek és a fogyasztói szokások biztosítása mellett a versenytársak érdekeinek a védelme, illetőleg bizonyos körben a szabadverseny, és a piacgazdaság feltételeinek megteremtése.

¹² 1961. évi V. törvény 238. § (1) Aki a) áruért a hatósági árnál magasabb árat, b) a hatósági ár hiányában pedig olyan árat követel, köt ki vagy fogad el, amely a méltányos hasznot meghaladó nyereséget foglal magában. [...] az árdrágítás tényállását valósítja meg.

239.§ (1) Aki a kiskereskedelem körében hamis méréssel, számolással vagy az áru minőségének megrontásával a vásárlókat megkárosító tevékenységet folytat, egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő [...].

¹³ POPOVICS: i.m. 401.

A rendszerváltást követően az 1978. évi IV. törvény több, a fogyasztókra és a versenytársakra is vonatkozó novelláris változáson esett át. E módosító rendelkezések igyekeztek korszerűvé tenni a szabályozást, a részben már korábban megjelent tényállásokkal összefüggésben.

Az 1978. évi IV. törvény XVII. fejezetébe, a gazdasági bűncselekmények című fejezetbe kerültek át azok a tényállások, amelyekről a korábbi szabályozás kapcsán már esett szó. Az említett novelláris változásokat követően átalakult a Btk. 292-293-294. §-aiba foglalt rossz minőségű termék forgalomba hozatala. Új köntösben jelent meg a 295. § szerinti minőség hamis tanúsítása, a 296. §. pedig a 2012. január 1-jétől történő módosítását követően az áru hamis megjelölése címszó alatt tartalmazott szabályokat.

A fogyasztó védelmében jelent meg és az 1994. évi IX. törvény 12.§-ával került az 1978. évi IV. törvényben rögzítésre a fogyasztó megtévesztése című tényállás, a 296/A. § szerint.

2005. szeptember 1. napjától a 2005. évi XCI. törvény 14. §-ával került a Btk-ba a versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban című tényállás, amelyet a hatályba lépést követően, a 2009. évi LXXX. törvény 56. §-ában foglaltak, illetőleg a 2011. évi CLXXV. törvény 80. § f). pontja szerinti módosító rendelkezések érintették.

Az előbb jelzett tényállások közül a 296. § szerinti áru hamis megjelölése című tényállás¹⁴ közvetlenül a versenytársak érdekei érvényesítésével, illetőleg védelmével kapcsolatos szabályt tartalmaz.

Álláspontom szerint a versenytársak érdekeit szolgáló bűncselekmény jelent meg az 1978. évi IV. törvényben, a 296/B. paragrafussal becikkelyezve, versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárással címmel.¹⁵

E tényállások tehát elsődlegesen a versenytársak magatartása vonatkozásában tartalmaznak rendelkezéseket és amikor azt vizsgáljuk, hogy a Btk-beli tényállások közül melyek kifejezetten a versenytársak védelmét megjelenítő tényállások, ez utóbbiakra kell gondolnunk az 1978. évi IV. törvény szabályozását illetően.

A rossz minőségű termék forgalomba hozatala című tényállással kapcsolatosan szeretnék utalni azokra az elkövetési magatartásokra, illetőleg azokra a törvényi fordulatokra, amelyek egyébként már az 1961. évi V. törvényben megjelentek.¹⁶

¹⁴ Áru hamis megjelölése 1978. évi IV. törvény 296. § (1) Aki árut a versenytárs hozzájárulása nélkül – olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel, vagy elnevezéssel állít elő, amelyről a versenytárs, illetőleg annak jellegzetes tulajdonsággal rendelkező áruja ismerhető fel, vagy ilyen árut forgalomba hozatal céljából megszerez, tart, illetve forgalomba hoz, büntetett követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt jelentős mennyiségű vagy értékű árua követik el.

¹⁵ 296/B.§ (1) Aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszió köteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak (díjak), illetőleg egyéb szerződési feltételek rögzítésére, illetve a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza, büntetett követ el és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő [...]

¹⁶ 292.§ (1) Aki rossz minőségű terméket jó minőségű termékként értékesít, használatba ad, illetve forgalomba hoz, vagy ezek iránt intézkedik büntetett követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő [...]

Hasonlóképpen, álláspontom szerint a fogyasztók védelmét biztosító büntető törvényi rendelkezés a 295. §-ba becikkelyezett minőség hamis tanúsítása című tényállás, amely a valótlan adat tanúsításának megtiltásával szolgálja a fogyasztók érdekeit.¹⁷

A rendszerváltást követően az 1994. évi IX. törvénnyel becikkelyezett fogyasztó megtévesztése nevű tényállás a korábbiakhoz képest új köntösben jelenik meg. E tényállással összefüggésben már nem a gazdasági érdekek védelme az elsődleges, hanem kifejezetten a fogyasztó érdekvédelme kerül előtérbe.¹⁸

Az 1978. évi IV. törvénynek a gazdasági bűncselekmények fejezetébe tartozó tényállások mellett – miként a történeti áttekintés kezdetén már utalás történt –, szintén szükséges megemlíteni azt, hogy a törvény változatlanul tartalmazza az ártalmas közfogyasztási cikkel kapcsolatos tényállást, visszaélés ártalmas közfogyasztási cikkel címen és a közegészség elleni bűncselekmények között helyezi el a Btk. 279. §-ban.¹⁹

Az említett rendelkezésekre történő vázlatos utalásból adódóan kérdésként merül fel az, hogy a hatályos, 2012. évi C. törvény megalkotása más megvilágításba helyezte-e a fogyasztók védelmével, illetőleg a versenytársakkal kapcsolatos tényállásokat, jelent-e a hatályos szabályozás, illetőleg tartalmaz-e a hatályos szabályozás ebben a körben új rendelkezéseket.

Az első rátekintésre jelentős változásnak tűnik az, hogy a hatályos Btk. a fogyasztó és versenytársvédelmi tényállásokat a korábbi törvényben megszokott gazdasági bűncselekmények fejezeteken kívül önálló fejezetben helyezi el. A törvény XLII. fejezete önálló címben tárgyalja a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekményeket. A 415. §-ban kerül sor a rossz minőségű termék forgalomba hozatalának beírására, a 416. § tartalmazza a megfelelőség hamis tanúsítása nevű tényállást, ami egyértelműen a minőség hamis tanúsítása nevű korábbi tényállás jogutódjaként jelenik meg, a 417. §-ban a fogyasztók megtévesztése nevű tényállás szerepel, a 419. § a korábbi áru hamis megjelölése című tényállást követően a korábbi elkövetési magatartást a versenytárs utánzása című tényállásban rögzíti, illetőleg a 420. § a versenyt korlátozó közbeszerzési és koncessziós eljárásban cím alatt tartalmazza azokat a

---

293. § Aki termék minőségének megállapítására vonatkozó szabályokat megszegi és ezzel lehetővé teszi hogy a terméket a valóságosnál jobb minőségűnél értékesítsék, adjanak használatba, vagy hozzanak forgalomba, büntetést követ el és három évig szabadságvesztéssel büntetendő.

294. § A kötelezően alkalmazandó nemzeti szabvány hatálya alá tartozó termék akkor rossz minőségű, ha a szabványban meghatározott legalacsonyabb minőségi követelményeknek felel meg [...]

¹⁷ 295. § (1) Aki minőséget tanúsító okiratban jelentős mennyiségű vagy értékű áru minőségéről valótlan adatot tanúsít, büntetést követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő [...]

¹⁸ 296/A. § (1) Aki az áru kelendőségének felkeltése érdekében nagy nyilvánosság előtt az áru lényeges tulajdonsága érdekében valótlan állít vagy valós tény megtévesztésre alkalmas módon állít, illetőleg az áru lényeges tulajdonságáról megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő [...]

¹⁹ A visszaélés ártalmas közfogyasztási cikkel című tényállást az követi el, aki [...]

279. § (1) Aki forgalomba hozatal céljából olyan közfogyasztási cikket készít vagy tart, amely az egészségre ártalmas, illetőleg aki ártalmas közfogyasztási cikket, illetőleg az is megvalósítja a tényállást a (2) bekezdés szerint, aki ártalmas közfogyasztási cikket forgalomba hoz, továbbá a korabeli jogalkotó az előbbi bekezdés gondatlan alakzatát is bűncselekményé nyilvánította.

magatartásokat, amelyeket a közbeszerzési, illetőleg koncessziós kötelezettségekre vonatkozóan a civilisztikai szabályok is tartalmazzák. Újdonság a fejezetben, hogy ide kerül az üzleti titok nevű tényállás, a 418. § szerint. Megjegyzendő, hogy a hatályos Btk. 418. §-a azt a situációt vonja deliktum alá, amikor valaki jogtalan előnyszerzés végett vagy másnak vagyoni hátrányt okozva üzleti titkot jogosulatlanul megszerez, felhasznál, más személy részére hozzáférhetővé tesz vagy nyilvánosságra hoz.

A tényállás álláspontom szerint egyértelműen a versenytársak védelmét szolgáló tényállásként jelenik meg. Egyrészt a tartalmára tekintettel, másrészt a Btk. rendszerében történő elhelyezésére figyelemmel, s arra is tekintettel, hogy a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények, valamint a fogyasztók érdekeit károsító tényállások között van elhelyezve.

A rövid intézménytörténeti összefoglaló alapján egyértelműen megállapítható, hogy a fogyasztóvédelmi, illetőleg a versenytársak védelmét, a gazdasági verseny tisztaságát érintő büntetőjogi szabályozásban a Csemegi-kódextől kezdve jelentős változás következett be. E változást talán az jelzi legjobban, hogy a hatályos Btk-ban már e tényállások önálló fejezetben, az egyéb gazdasági jellegű bűncselekményekhez képest elkülönítetten kerülnek szabályozásra. Jelentős az a tendencia, amely alapján a jogalkotó felismerte azt, hogy e tényállásokban jelentős speciális vonások találhatók. Ez indokolja álláspontom szerint a többi, a gazdasági élet működésével kapcsolatos tényálláshoz képesti elkülönültségüket, és indokoltá teszi azt is, hogy a csalási jellegű bűncselekmények között is külön helyet kapjanak.

3. Keretdiszpozíciók vagy teljes egészében önálló normatartalom?

Áttekintve a hatályos fogyasztóvédelmi és versenyjogi szabályokat, valamint a már érintett büntetőjogi tényállásokat szinte azonnal észrevehető, hogy a büntetőjogi tényállásokhoz kapcsolódó értelmező rendelkezések nem teljes körűen tartalmazzák a mögöttes szabályok lényeges fogalmát. A Btk-beli értelmező rendelkezés (421. §) a termék és az áru fogalmát határozza meg, mely szerint a termék minden birtokba vehető, forgalomképes ingó dolog, és a dolog módjára hasznosítható természeti erők.

Az értelmező rendelkezés szerint árunak tekintendő a termék, az ingatlan, a szolgáltatás és a vagyoni értékű jog.

Az előbbieken túl a hatályos büntető kódex tehát nem határozza meg a lényeges fogalmakat, nem rögzíti például a fogyasztó, a termelő, forgalmazó, versenytárs, a vállalkozó fogalmát. Mindezekből következően az említettek vonatkozásában a tényállások keretdiszpozícióként viselkednek, a jogértelmezés kereteire irányadó az 1/1999. BJE.

Az előbbiekkal kapcsolatosan egyébiránt felmerült a kérdés, szükség van-e a büntetőjogi normákban az értelmező rendelkezésekkel nem érintett fogalmakra tekintettel arra, hogy a hatályos büntetőjogi szabályozás zöme a fogyasztók

büntetőjogi védelmét szolgálja. Először néhány gondolatot meg kell fogalmazni a fogyasztó fogalommal kapcsolatban.

A Molnár Gábor Miklós által leírt fogyasztó fogalom arra utal, hogy 2008. augusztus 31. napjáig a fogyasztóvédelmi törvény úgy rendelkezett, hogy a törvény alkalmazásában a fogyasztó az a személy, aki gazdasági vagy szakmai tevékenységi körén kívül árut vesz, rendel, kap, használ, illetve akinek a részére szolgáltatást végzik, továbbá, aki az áruval vagy szolgáltatással kapcsolatos tájékoztatás, ajánlat címzettje.²⁰

A fogyasztóvédelmi törvény 2008. szeptember 1. napjától történő módosult fogyasztó fogalma szerint: fogyasztónak tekintendő az önálló foglalkozási és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz, vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje.

Az említett változásokra tekintettel logikusnak tűnik az 1/1999. BJE-ben foglalt szabály alkalmazása.

A fogyasztó fogalmával kapcsolatban Madai Sándor álláspontja szerint az érintett tényállások közös vonása az, hogy csupán elnevezésükben található meg a fogyasztó kifejezés, az a tényállások szövegében nem szerepel. Ez azért tekintendő szerencsés jogalkotói megoldásnak, mert így elkerülhető az a jogalkalmazói dilemma, hogy kit nevezünk fogyasztónak, illetőleg melyik jogszabályt kell figyelembe venni a büntetőjogi fogyasztó meghatározásához.²¹

Tóth Mihály az 1978. évi IV. törvény 296/A. §-ban meghatározott fogyasztó megtévesztése című tényállással összefüggésben a fogyasztó vonatkozásában az alábbiakat hangsúlyozza: „Néhány ügyben szerzett tapasztalat okán nem látom feleslegesnek hangsúlyozni, hogy ilyenkor a nyomozásnak nem e konkrét (vagy más) személyek felkutatásán és a szer rajtuk gyakorolt valódi hatásának feltárásán kell fáradoznia. A bűncselekmény ugyanis nem azáltal valósul meg, hogy bármely konkrét személy esetében valamely szer kiváltotta-e a hirdetett hatást, hanem azáltal, hogy az adott szer általában nem alkalmas például a hirdetett hatás kiváltására, vagyis arra objektíven nem használható.”²²

Karsai Krisztina több szempontból elemzi a fogyasztó fogalmának kérdéseit. Utal arra, hogy az egyes büntető tényállásokban a fogyasztó fogalom eltérő funkciót tölt be. Van olyan tényállás, amelyben csak a fogyasztó elnevezése jelenik meg, más tényállásban a tényállás egyes elemeként kerül megfogalmazásra, illetőleg bizonyos esetben mögöttes zsinórmértékként szerepel.²³

²⁰ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog II.* Busch Béla (szerk.). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2012. 806.

²¹ MADAI Sándor: *Fogyasztóvédelmi büntetőjog? - megjegyzések a fogyasztók védelmét sértő, megtévesztő típusú bűncselekmények szabályozásához.* Szikora Veronika (szerk.): *A fogyasztóvédelmi jog új irányai az elméletben és a gyakorlatban.* 2007. május 17-18. napján megtartott konferencia tanulmánykötete, Debrecen, 107.

²² TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények.* KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. 227.

²³ KARSAI Krisztina: *Fogyasztóvédelem és büntetőjog.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011. 233.

Álláspontja szerint a mögöttes joganyagban megfogalmazott különböző fogyasztó fogalomra, illetőleg a fogyasztó fogalomnak az egyes büntetőjogi tényállásokban történő eltérő megjelenésére is figyelemmel megfontolandó megoldás lehetne a fogyasztó önálló, büntetőjogi fogalmának bevezetése.²⁴

A fogyasztó fogalmához kapcsolódó dilemmákhoz hasonló kérdések jelennek meg az általam felsorolt, de a hatályos Büntető Törvénykönyv idevonatkozó értelmező rendelkezésében nem szereplő fogalmakkal összefüggésben is. Az értelmező rendelkezések hiánya véleményem szerint problémát okozhat a későbbiekben az alábbiak szerint:

A hatályos Büntető Törvénykönyv, ahogy arra már korábban utalás történt, a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekményeket önálló fejezetben szabályozza. Jól érzékelhető tehát a változás iránya e speciális tényállásokkal kapcsolatosan, vagyis az az irány, amely szerint a speciális tényállásokat a jogalkotó ma már egy fejezeten belül gyűjtötte össze, szakítva azzal a szabályozással, amely a korábbi kódexekre volt jellemző.

Ez az irány nyilvánvalóan felveti azt a lehetőséget, hogy szükségessé vált a teljeskörű fogyasztóvédelmi büntetőjogi szabályozás. Ez az irány elvezethet ahhoz az állapothoz, hogy már az egyes büntető tényállásokban ne csak utalásszerű szabályok legyenek, hanem szakítva e tényállások vonatkozásában a keretdiszpozíció jelleggel, teljes egészében önálló tartalom jelenjen meg, amely részint a tényállásban, részint pedig az értelmező rendelkezésekben teljes körűen tartalmazza azokat a fogalmakat, melyek jelenleg csak a mögöttes fogyasztóvédelmi, illetőleg versenyjogi szabályokban érhetők tetten.

Fenntartom az említett álláspontot annak ellenére is, hogy Karsai Krisztina álláspontja szerint „a jelen büntetőjog szövetében nincs olyan meggyőző mintázat, ami megfelelően megalapozná a kijelentést, hogy létezik – elkülöníthető – fogyasztóvédelmi büntetőjog.”²⁵

Mindenesetre a hatályos büntetőjogi szabályozás alapján az elkülönített, önálló fejezetben rögzített versenyjogi és fogyasztóvédelmi tényállások álláspontom szerint felgyorsíthatják egy, a jelenleginél részletesebb, pontosabb, fogalmaiban egységesen meghatározott fogyasztóvédelmi és versenyjogi büntetőjog megjelenését.

4. Összefoglaló

Írásomat azzal kezdtem, hogy a fogyasztóvédelem és a versenyjog gyakorlatilag a XX-XXI. század szellemi terméke.

A magyar szabályozásban jól érzékelhető változás, korszerűsödés és fejlődés következett be. Álláspontom szerint a hatályos magyar szabályozás a fogyasztóvédelem és a versenyjogi büntetőjogi normarendszert illetően nem az utolsó állomás.

²⁴ KARSAI: i.m. 234.

²⁵ KARSAI: i.m. 250.

A büntetőjogi szabályok alakulását nyilvánvalóan meghatározza a társadalmi környezet, a technikai, gazdasági fejlődés. E változás különböző elemei nyilvánvalóan új szabályok beillesztésére ösztönözhetik a jogalkotót e körben is. Talán megfontolandó az az irány, amely a későbbiekben egy, a specialitás elvének jobban megfelelő fogyasztóvédelmi és versenyjogi fejezet megalkotását teszi majd szükségessé a büntető jogszabályok között.

Alternatív büntetések hatékonysága a magyar igazságszolgáltatás rendszerében

Barabás A. Tünde*

---

a bűnelkövetés rossz. Ezt fejezi ki a büntető igazságszolgáltatás, amelynek végén a bűnelkövetőt is „rosszal” – büntetéssel – sújtják, ezzel kifejezve a társadalom értékítéletét, helyreállítva a megsértett jogrendet. Az igazságszolgáltatás Farkas Ákos rendszerszemléletében egy olyan nyílt rendszer, mely alrendszerei közé a rendőrség, a vádló, a büntetőbíró és a büntetés-végrehajtás (egyesekek szerint a védelem is) tartozik, akik függetlenül, ám egymás tevékenységére szorosan építve, egymással együttműködve végzik munkájukat.¹ A rendszerről összességében akkor mondható el, hogy hatékonyan működik, ha az érintettek elégedettek, és ha az output, azaz jelen esetben a büntetés-végrehajtást követő társadalmi visszatagozódás sikeres, nem válik ismét bűnelkövetővé a büntetését letöltött elítélt.

A bűnelkövetés és következménye – a bűnhődés–büntetés gondolkörének kialakulása – egy időszakra tehető a civilizált emberi társadalom kezdeteivel. Napjainkban a közvélekedés egyenlőségjelet tesz büntetés és a szabadságvesztés–büntetés közé. Gyakran maguk az elkövetők is úgy ítélik meg, az egyéb szankció nem számít büntetésnek.

A valóságban azonban korántsem ilyen egyértelmű a helyzet, hiszen jelenleg is viszonylag széles körben kerül sor más szankciók, elterelő eljárási formák alkalmazására. A XX. század nagy felismerései ugyanis – a fiatalkorúak eltérő kezelésének szükségessége, a sértetti érdekek előtérbe kerülése, a szabadságvesztés mindenhatóságából való kiábrándulás – és az, hogy a rövidtartamú szabadságvesztéseknek több a negatív hozadéka az elítéltek és a társadalom szempontjából, mint amennyi pozitív hatást végső soron kifejtenek, az alternatív megoldások keresésének irányába indította el a büntetésről való gondolkodást.

Az alternatív elnevezés a szankciórendszer tekintetében többértelmű kifejezés,

---

* Intézetvezető egyetemi tanár, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete; tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet

¹ FARKAS Ákos: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai*. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex Kiadó, Budapest, 2006. 694.

az eljárás különböző szakaszaiban kerülhet sor elrendelésére. Jelentheti az ügy bírósági szakba lépést megelőző eljárást, amely célja a bíróság előtt történő felelősségrevonás elkerülése, a szabadságelvonással járó büntetés kiváltását, valamint a szabadságvesztés következtében kialakult káros hatások kiküszöbölésére irányuló tevékenységet is.²

1. Helyzetkép a szabadságvesztés alkalmazásáról Magyarországon

Magyarországon az elmúlt tíz évben folyamatosan növekedett a börtönépesség. Ez összefüggésben van az átlagos fogvatartási időtartam emelkedésével, valamint azzal, hogy szemben a korábbi ítélkezési gyakorlattal, amely a pénzbüntetést alkalmazta leggyakrabban (2010-ben 44% körül), 2010 óta a szabadságvesztés a domináns büntetési nem (2013-ban 37%).³ A fogvatartotti populáció átlagos létszáma a 2010 és 2016 közötti időszakban folyamatosan növekvő tendenciát mutatott. A fogvatartottak átlagos létszáma a 2014 és 2017 közötti időszakban 18 ezer fős érték körül mozgott.⁴ Éves átlagban ez 135–143 százalékos „telítettséget” jelent. Ez a telítettség azonban egyes börtönökben akár a 160 százalékot is meghaladhatta. 2017. év végi adatok szerint az összes fogvatartott kevesebb, mint fele első büntényes volt, 40% körül alakult a visszaesők aránya, melyből 10,40%-ot a visszaesők, 17,25%-ot a többszörös visszaesők, 11,17%-ot a különös visszaesők, 2,42%-ot az erőszakos többszörös visszaesők tettek ki.⁵ Ez jól mutatja a szabadságvesztés alapvetően kevésbé visszatartó hatását, és egyben az igazságszolgáltatás hatékonyságának hiányára is utal.

Egy az *International Centre for Prison Studies* által végzett összehasonlító vizsgálat eredményei szerint 2016-ban Magyarország az élvonalban helyezkedett el a zsúfoltság tekintetében az európai börtönök sorában, ami egyértelműen összefügg a magas szabadságvesztési aránnyal.⁶ A büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága növeli az intézeteken belül a feszültséget, gerjeszti az erőszakot és a szabályszegések valószínűségét, valamint az elítéltek egymásra gyakorolt káros hatását.⁷ A krónikus túlzásúfoltságok a részben az ítélkezés szigorodása, a fentiek szerint részben pedig a férőhelyek ehhez képest kis száma. A mindezek miatt bekövetkező válság terheli a büntetés-végrehajtási intézeteket, így működési anomáliák és funkcionális zavarok keletkezhetnek. Ez jól mutatja, hogyan hatnak az igazságszolgáltatás egyes elemei egymásra, hogyan hat vissza a szigorodó ítélkezés a büntetés-végrehajtás rendszerére, amely hatékonyságának csökkenése

² KEREZSI Klára: *Alternatív szankciók és közösségben végrehajtott büntetések*. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 910–927.

³ NAGY Ferenc: A szankciórendszer. *Jogtudományi Közlöny*, 2015/1. 1–15.

⁴ RUTKAI Kata – SÁNTA Lívia: Fogvatartotti statisztikák. *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 4–12. http://epa.oszk.hu/02700/02704/00006/pdf/EPA02704_bortonstat_szemle_2018_01.pdf (2019.05.02.)

⁵ *A Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve*. Budapest, BVOP, 2013. 14–15.

⁶ http://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_11_buntetes-vegrehajtas_2.pdf/638719c3-c085-406f-9ac1-dd0e0e8e491d (2019.03.25.)

⁷ www.bunmegelozes.hu

majd a visszaesők relatíve magas arányában mutatkozik meg ismét, tovább növelve ezzel a zsúfoltságot, és fokozva ennek következményeit.

Magyarországon a büntetőpolitika első olvasatra tehát egyértelműen az egyre szigorodó, megtorló, szabadságelvonnással járó megoldásokat előtérbe helyező irányba váltott az elmúlt évtizedben. Ez nem egyedi jelenség, hiszen a XXI. század nagy társadalmi és technikai változásai, az infokommunikációs forradalom, a globalizáció, és mindezek nem kívánt velejárói – az újkori népvándorlás, a szegénység növekedése egyes területeken, a bűnözés újabb formáinak megjelenése és terjedése, a terrorizmus – visszahozták az elrettentő büntetés igényét, ami azonban főképpen a súlyos bűncselekmények megelőzése, illetve a veszélyes bűnelkövetők semlegesítése területén mutatkozik meg. Ilyen például „három csapás” törvény, amelynek nem titkolt célja az volt, hogy hosszú időre kirekessze a társadalomból azokat, akik egymás után többször súlyos személy elleni erőszakos bűncselekményeket követnek el.

Nem tagadható ugyanakkor, hogy hazánkban eközben – akár az új Btk. egyes változásait, akár a büntetőeljárás törvény kínálta lehetőségeket tekintjük közelebből – megtalálható, sőt szélesedett a börtönt elkerülő lehetőségek köre (lásd pl. jóvátételi munka bevezetése vagy a tevékeny megbánás lehetőségének szélesítése).

2. Alternatív büntetések Magyarországon

Magyarországon a '90-es évek kezdetén, a nagy átalakulások idején elkerülhetetlenné vált a szocialista büntetőjog és a büntetőeljárás reformja. Emellett a diverzió igényét hozta az a váratlan, de annál inkább megoldandó probléma is, hogy a bűnözés a rendszerváltást követően a '90-es évek végére a korábbiakhoz képest az egekbe nőtt. Míg a rendszerváltást megelőző évben, 1988-ban az ismertté vált bűncselekmények száma 185 344 volt, ami már akkor emelkedő tendenciát mutatott az előző évekhez képest, addig 1998-ban ez a szám elérte csúcspontját: 600 621 bűncselekményt regisztráltak⁸, ami nagyságrendjét tekintve már sem a rendőrség, sem az igazságszolgáltatás által nem volt kezelhet. Így felerősödtek azok az igények, hogy minél kevesebb ügy kerüljön az amúgy is túlterhelt bíróságok elé, hosszú évekig húzódóan várva ítéletre, és minél több ügyet minél korábbi ügyszakban tereljének el.⁹

⁸ Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS)

⁹ Nemzetközi szinten már a 80-as években előtérbe kerültek az alternatíva kereső, és/vagy elterelést célzó törekvések, amelyek megjelentek a nemzetközi szervezetek dokumentumaiban is. 1980-ban az Egyesült Nemzetek VI. Kongresszusán elfogadott 8. számú határozat, amely az államok köteletségévé tette a szabadságvesztés alternatíváinak kifejlesztését (mint feltételes elítélés, közmunka stb.). A '80-as évek elejétől kezdődően már az Európa Tanács dokumentumaiban és ajánlásaiban is megjelenik az elterelés igénye. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87) 20. számú Ajánlása a fiatalokúak eseteiben javasolta az ügyészi szintű diverziós eljárás kiépítését. Az R(87) 18. számú Ajánlás „A büntetőeljárás egyszerűsítéséről” részletesen foglalkozott a vádemelésről való lemondás lehetőségével, kiemelve, hogy ez valamilyen feltétellel, így például a sértett kártalanításával kapcsolódjon össze.

Mindez szerepet játszott több büntetőeljárásbeli megoldás bevezetésénél, amelyek az eljárás egyszerűsítését és gyorsítását célozzák. Ezekről általánosságban elmondható, hogy jellemzően növelik az ügyész diszkrecionális jogkörét, feszegetve így a legalitás és oportunitás közötti határokat. Éppen ezáltal ugyanakkor alapvetően megvalósítják az elterelést – amennyiben ez a hagyományos bírósági utat jelenti.

A büntetőeljárásban a vádemelés elhalasztás intézményének bevezetése kiválóan ötvözte a prevenció és az eljárás egyszerűsítésének kettősségét, szemben például a büntetőeljárásban található „A bíróság elé állítás”, „A tárgyalás mellőzése”, valamint „A lemondás a tárgyalásról” lehetőségek alkalmazásával, amelyek elsődleges célja az eljárás egyszerűsítése és egyben gyorsítása, nem pedig az egyéni megelőzés. Ezt az elterelési formát először – és igen méltányolhatóan – a fiatalokúakkal kapcsolatos eljárásba engedte be a jogalkotó az 1995. évi XLI. törvénnyel. Okaként elsősorban az szolgálta, hogy az ezt megelőző években a fiatalokú bűnözők száma jelentős emelkedést mutatott. A fiatalokúakkal kapcsolatos eljárások a nemzetközi ajánlásokat, valamint jogi megoldásokat tekintve is sokkal inkább a speciális prevenció megvalósítását, a börtönbüntetés és a szinte szükségképpen velejáró stigmatizáció elkerülését célozzák. A sikerek eredményeképpen az 1998. évi LXXXVII. törvény alapján 1999. március 1-jétől a felnőttekkel szembeni eljárásban is lehetővé vált az alkalmazása.

A másik hasonlóan fontos lépés a mediáció, vagyis a közvetítői eljárás bevezetése volt 2006-ban.

Alapvetően kettős nyomvonalú büntető felelősségrevonási rendszerünkben a viszonylag kisebb és közepesen súlyos bűncselekmények, illetve az első bűntényüket elkövetőkkel szemben elsősorban az alternatív megoldások különböző formái kerülnek alkalmazásra, amelyek célja a nevelés, a prevenció. A másik oldalon a súlyos bűncselekmények elkövetőivel, illetve a fokozottan veszélyes visszaeső elkövetőkkel szemben a büntetés szigorát kell érvényesíteni. (A szakirodalomban felmerül egy új, harmadik nyomvonal megjelenése is, a sértett, illetve a közösség kiengesztelését szolgáló helyreállító igazságszolgáltatási eszközrendszer térnyerése kapcsán.¹⁰) E mellett foglalt állást hazánkban már a 2004-ben életbe lépett első komplex, a társadalom szélesebb köreire is támaszkodó bűnmegelőzési program: A Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája is, amely kiemelte azt is, hogy a börtön nemcsak drága és kevésbé hatásos megoldás, de messze nyúló káros hatásai is vannak, mint a stigmatizáció, vagy a családi kapcsolatok megszakadása.¹¹ A 2013-as új Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia¹² (a továbbiakban: NBS) a „Bűnisméltés megelőzése” prioritásként megfogalmazott pontjában szintén hangsúlyozta a szabadságvesztés lehetőség szerinti elkerülését, valamint – a költségek csökkentése és a hatékonyság fokozása érdekében – a kevésbé súlyos, „kiskriminalitás” körébe tartozó bűncselekmények eltérő kezelésének és az enyhébb súlyú bűncselekményt elkövetőkkel szemben a diverziós megoldások és az alternatív szankciók alkalmazásának szükségességét.

¹⁰ NAGY: i.m.

¹¹ www.bunmegelozes.hu

¹² 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozata Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023)

Az intézkedések és büntetések megválasztásánál és végrehajtásánál mérlegelendő kérdésékként fogalmazta meg, hogy azok vajon mennyire alkalmasak a bűnözés csökkentésére és az igazságszolgáltatás tehermentesítésére. Új szempontként került be a stratégiába az „állampolgárok mint adófizetők érdeke”, ami szintén a diverziós megoldások és nem a rövid tartamú szabadságvesztések irányába hat.¹³

A büntetési rendszeren belül, a szabadságvesztés-büntetést elkerülő alternatív büntetések (amelyek lehetnek a Btk. kategorizálása szerint intézkedések is) a következők: a *felüggesztett szabadságvesztés*, a *próbára bocsátás*, a *feltételes szabadságra bocsátás*, amelyek mellett *pártfogó felügyelet* rendelhető el. Emellett vannak az úgynevezett közösségi büntetések, a *közérdekű munka*, valamint a *jóvátételi munka*, amelyek alapvetően a sérelem szimbolikus jóvátételét tűzik ki célul. A szabadságvesztés-büntetés kiváltására szolgáló *elektronikus felügyeletet* is az alternatívák között említi Kerezsi.¹⁴ Meg kell jegyezni, hogy valójában ide tartoznak azok a büntetések és intézkedések, amelyek a szabadságvesztést hivatottak kiváltani, így ide sorolható a *pénzbüntetés* is.

Az alternatívák kapcsán mindenképpen fontos a pártfogó felügyelet szerepének kiemelése, amely funkciója kettős: részben kontrollálja, ellenőrzi az elkövetőt, részben pedig támogatja a társadalomba való beilleszkedését.

Az alternatív büntetések fokozott alkalmazását segíti elő az a szabály, hogy a legfeljebb háromévi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményeknél lehetőség van alternatív szankció, azaz a szabadságvesztésnél enyhébb büntetési nem alkalmazására.

Az új büntetőeljárás törvényünk (2017. évi XC. törvény) kinyilvánított célja a diverzió körének szélesítése és kiterjesztése, itt elsősorban pergazdaságossági szempontok játszanak szerepet, az eljárások időszerűségének és hatékonyságának javítása. Erre már a régi Be. is számos elterelést támogató megoldást kínált. Ezek mellett a jól működő elterelési formák mellett az új Be. bevezette a terhelt beismerésén és együttműködésén alapuló új eljárási formát, az egyezséget.

Ha a hatékonyságot rendszerszinten vizsgáljuk, akkor nyilvánvaló, hogy az elvárások és a hangsúlyeltolódások konfliktusokat szülhetnek, hiszen a rendszer egyes elemei kapcsolódnak és kooperálnak a többi elemmel, így hatnak és visszahatnak egymásra, sőt Farkas Ákos szerint arra a társadalmi közegre is, amelyben működnek.¹⁵ Így például feszültség keletkezhet a büntetőeljárás egyes szereplői között, a bírák úgy érezhetik, hogy a korai eltereléssel az ügyek egy jelentős része az ügyészség döntési kompetenciájába kerül.

A fent vázolt folyamatokból látható, hogy napjainkban hazánkban az igazságszolgáltatás rendszerének egyes elemei között hangsúlyeltolódás következik be, amely pozitívumai mellett negatív hatásokat is kiválthat. A változások jelentős része elsősorban a hatékonyság – gyorsaság kívánalmához köthető. Így a jövőben növekedhet az ügyészi szakaszban elterelt ügyek száma, és csökkenhet a

¹³ Uo.

¹⁴ KERESZI; i.m.

¹⁵ FARKAS ÁKOS: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai*. In: Harsági Viktória – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007. 77–90.

szabadságvesztések aránya. Ezzel párhuzamosan a közvélemény úgy érzékelheti, hogy az elkövetők tettükért „nem megbűnhődnek meg”, és így a büntetéstől elvárt generális preventív hatás nem juthat érvényre, amellet a társadalomban meglévő feszültségek is éleződnek.¹⁶

Ugyanakkor a hosszan elhúzódó büntetőperек helyett gyors, a büntetetre adekvátan és közvetlenül reagáló és ezáltal olcsóbb eljárások eredményesebbek lehetnek. Több idő és energia juthat a bonyolult, összetett ügyek felderítésére és elbírálására. Eredményesebbé válhat a büntetések végrehajtása is. Hiszen a büntetőeljárás akár hosszú évekig is eltarthat és igen drága, lassúsága miatt visszatartó hatást is kevésbé gyakorol az elítéltre. Előfordul, hogy az elkövető már nem is érzi az összefüggést az általa elkövetett cselekmény és a büntetés között. A gyors és adekvát büntetés tehát sikeresebben tarthatja vissza az elkövetőt, a szabadságvesztésre ítéltre is több figyelem juthat, mind a végrehajtás alatt, mind pedig azt követően.

Ahogy Farkas Ákos írja, a hatékony működés megteremtése, a teljesítőképeség fokozása mára a büntető igazságszolgáltatásnak alapkövetelményévé vált.¹⁷ Mindezen változások részben annak a szemléletváltozásnak köszönhetőek, amelyek az mutatják, hogy az állam elsősorban kezelni, és nem megoldani kívánja a bűnözés előidézte problémákat. Ugyanakkor azonban kétségtelen az is, hogy eközben nagyobb teret enged a sértetti igényeknek, és a sértett számára adandó jóvátételnek, amely mindenképpen üdvözlendő.

Az, hogy végül a jogszabályi változások eredményeként hogyan változik majd az igazságszolgáltatás rendszere, valamint mindez kihat-e a bűnözés alakulására, úgy gondolom, jelenleg, az eltelt idő rövidege miatt, még nem ítéhető meg. Egyetértek az ünnepelttel abban, nem szabad abba a hibába esni, hogy csak arra alapozzuk a büntető-igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságát, hogy az milyen gyorsan és hatékonyan működik¹⁸, így semmiképpen sem várható, hogy kizárólag ezek a módosítások önmagukban jelentősen csökkenthetik majd a bűnözést, különös tekintettel a visszaesésre. Ehhez ugyanis, rendszerszemléleti megközelítésben, további, nagyobb rendszerszintű változtatásokra is szükség van, elsősorban társadalompolitikai, illetve szociális területen, amelyek túlmutatnak a büntetések hatókörén.

---

¹⁶ BARABÁS A. Tünde: *Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatívák Európában*. OKRI-KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2004.

¹⁷ Farkas (2006): i.m. 698.

¹⁸ Uo. 703.

A szerzői jogok, közelebbről az építészeti és műszaki alkotásokhoz, valamint terveikhez fűződő szerzői jogok megsértése a büntetőjog szemszögéből

Barta Judit*

---

1. Bevezető

Jelen tanulmány Farkas Ákos professzor 65. születésnapja alkalmából készült ünnepi kötethez íródott, magánjogászként is igyekezve annak témáját közelíteni az Ünnepelt által kutatott jogághoz. E rövid, összefoglaló munka a tisztelet kifejezésén túl, lehetőséget biztosít, az egykori szigorú tanár, ma kedves kolléga örömteli köszöntésére is.

Kedves Professor úr, ezúton kívánok Boldog Születésnapot, jó egészséget, további sikerekben bővelkedő szakmai alkotómunkát!

2. Szerzői jogi alapvetések

2.1. A szerzői mű. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (1) bekezdése általános érvennyel fogalmazza meg, hogy védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. Ez azt jelenti, hogy nem csak azokat a műveket védi, amelyeket az 1. § (2) bekezdése felsorol, hanem a tudomány, az irodalom és művészet minden alkotását.

Az 1. § (2) bekezdése egy példálózó felsorolást tartalmaz, a k) pont az építészeti alkotást és annak tervét, valamint az épületegyüttest, illetve a városépítészeti együttes tervét, az l) pont a műszaki létesítmény tervét nevesíti. Hangsúlyozandó, hogy a nem nevesített művek is szerzői jogi védelemben részesülnek, ha azok művészi, tudományos, vagy irodalmi alkotások és egyéni, eredeti alkotómunka eredményei. Így, bár nincsenek nevesítve, a műszaki létesítmények is lehetnek szerzői alkotások, ha a megjelölt kritériumoknak eleget tesznek.

---

* Habilitált egyetemi docens, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Kereskedelmi Jogi Intézeti Tanszék.

Miután az építészet a Szjt. által nevesített művészet (és tudomány) területére esik, az építészet körébe tartozó egyéni, eredeti alkotómunka eredményeként született tervek, és az azok alapján született építészeti alkotások akkor is szerzői jogi védelmet élveznek, ha azok nincsenek nevesítve, pl. beépítési tervek, kertépítészeti tervek, belsőépítészeti tervek¹ stb.

2.2. Az építészeti-műszaki dokumentáció és az építészeti-műszaki tervek. Az építészeti-műszaki dokumentáció fogalmát az Étv. határozza meg, a 32. § (11) bekezdés szerint: az építészeti-műszaki dokumentáció az építési tevékenység megvalósításához – pályázathoz, tervpályázathoz, tervtanácshoz, hatósági eljáráshoz, ajánlatkéréshez, építőipari kivitelezéshez, állapotfelméréshez, állapot vagy megvalósítás dokumentálásához – *szükséges tervezési programot, terveket, dokumentumokat* tartalmazza. Az Étv. 33. § (1) bekezdése utal arra, hogy az Étv. az építészeti-műszaki dokumentáció alatt a kivitelezési dokumentációt is érti.

Az építészeti-műszaki dokumentáció tágabb fogalom, mint az építészeti-műszaki terv, az több dokumentumot tartalmaz, amelyek között lehetnek egyéb szerzői jogi alkotások, pl. látványtervek, építészeti rajzok, szakvélemények stb. A Szjt. által használt terv kifejezés és az Étv. szerinti építészeti-műszaki dokumentáció kifejezés szinonimaként alkalmazható.

Az építészeti-műszaki tervek² szerzői jogi minősége független azok elnevezésétől:

- közjogi jogszabályokban megjelenő elnevezések: engedélyezési terv, bontási terv³, kiviteli terv, típusterv stb.),
- szakmai elnevezések: pl. tanulmányterv, koncepció terv, vázlattevé, bővítési terv, a tervezés tárgyára utaló elnevezések: belsőépítészeti terv, kertterv, homlokzati terv.

A szerzői jogi védelem nem az építészeti-műszaki terv elnevezésétől, hanem annak tartalmától függ. Bármelyik építészeti-műszaki terv részesülhet szerzői jogi védelemben, ha annak *egyéni, eredeti jellege van és eléri az alkotás szintjét* (pl. *egy új épület engedélyezési terve, egyszerű bejelentéshez kötött új lakóépület kiviteli terve*).

Az egyéni, eredeti jellegű, önálló és kreatív gondolatiságot tükröző építészeti-műszaki terv az az alkotás, amelynek tervezőjét szerzői jog illeti meg. Kritérium, hogy az adott építészeti-műszaki tervnek az ötlet szintjét meg kell haladnia, annak részletezettségében el kell érnie az alkotás szintjét (abban megfogalmazódnak az építmény alapvető karakterjegyei), így tartalmasságuktól függően élveznek szerzői jogi védelmet pl. az ötlettervek, látványtervek, koncepció tervek, vázlattevék, tanulmánytervek.

¹ A Szjt. egyes, különös rendelkezési között, 71. § megemlíti a belsőépítészeti alkotásokat, ezzel kifejezetten is elismerve azok szerzői jogvédelmét.

² Bár a Szjt. tervet említi, a pusztán terv elnevezés nem köthető közvetlenül az építészeti-műszaki tervezéshez, az lehet közlekedési eszköz, ruha, ékszer, valamely gép, berendezés, stb. terve.

³ A bontási tervek is lehetnek egyéni, eredeti alkotások, pl. egyedülállóan magas panelépület bontásának terve, amely különleges, egyedi megoldásokat igényel.

Vannak építészeti-műszaki tervek, amelyeknek tárgya eleve olyan, hogy bár elkészítésük munkát igényel, de az nem kreatív, egyéni, eredeti alkotó munka, ezért nem lesznek szerzői alkotások, pl.:

- meglévő, már elkészült építmény másolatát tartalmazó, nem a szerző által készített tervek, mint felmérési terv⁴, fennmaradási terv, megvalósulási terv, az eredetihez hű rekonstrukciós terv, vagy
- a szerző által készített előzménytervek (szerzői alkotások) továbbtervezését, egyszerűsítését jelentik, azaz elkészítésük nem igényel, vagy csak kisebb mértékben szerzői jogi értelemben vett kreatív alkotómunkát, pl. kiviteli tervek, tendertervek⁵.

2.3. Az építészeti alkotás. A Sztj. nem ad fogalmi meghatározást, csak használja a kifejezést. Az építészeti alkotás gyűjtő fogalom, az magában foglal bármilyen építményt⁶, amely kreatív, egyéni, alkotó építészeti-műszaki tervezést igényel, pl. épületek (ipari is)⁷, emlékművek, diadalkapuk, síremlékek, szobortalapzatok, szökőkutak, közlekedési hidak, víztornyok, kilátók, belsőépítészeti alkotások (építmény belső részei, bútortervekkel együtt), megtervezett kertek, kerti műtárgyak (filagória, medence, szökőkút, kerti pihenők, stb.), stb.

2.4. A szerző személye. *Szerző az, aki a művet megalkotta.* A szerzői jogban alapelv, hogy a mű megalkotója csak *természetes személy* lehet. Fő szabály, hogy a szerzői jogok *eredeti jogosultja* csak a művet megalkotó *természetes személy* lehet.

A Sztj. 94/B. § (1) bekezdése szerint, az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették. A mű *átdolgozója is szerzőnek* minősül. A szerzői jogban alaptétel, hogy átdolgozással a műből egy másik, önálló mű jön létre, pl. az eredeti épületet bővítik, átalakítják, ráépítenek, e közben pl. tetőszerkezete átalakul, megváltozik tömege, stílusa, stb. A korábbi épületből egy teljesen más épület jön létre.

Közös műről szólhatunk, ha az több szerző közös alkotása és *annak részei nem használhatók fel önállóan*. Ilyenkor a szerzői jog *együttesen* és – kétség esetén – *egyenlő arányban* illeti meg a *szerzőket* (pl. két építésztevő készíti közösen az építészeti-műszaki terveket, építésztevő és belsőépítész készíti közösen az építmény építészeti-műszaki terveit).

⁴ A *felmérési terv* sem szerzői alkotás, mert előzménye maga az épület, mint szerzői alkotás, a felmérési terv valójában az épület másolata, a háromdimenziós épület kétdimenziós másolata.

⁵ A *tenderterv* általában az engedélyezési terv (esetleg kiviteli terv) alapján készül, a kivitelezési szerződés létrehozására irányuló versenyeztetés során használják fel azt, a kivitelező ennek alapján tud ajánlatot adni. A tenderterv az előzmény tervhez képest nem minősül szerzői alkotásnak.

⁶ Étv. 2. § 8. pont az *építmény* fogalmát határozza meg, amely az építési tevékenységgel létrehozott, illetve késztermékként az építési helyszínre szállított – rendeltetésére, szerkezeti megoldására, anyagára, készlettségére és kiterjedésére tekintet nélkül – minden olyan helyhez kötött *műszaki alkotás*, amely a terepszint, a víz vagy az azok alatti talaj, illetve azok feletti légtér megváltoztatásával, beépítésével jön létre (*az építmény az épület és a műtárgy gyűjtőfogalma*).

⁷ Étv. 2. § 10. pont szerint, *épület a* jellemzően emberi tartózkodás céljára szolgáló építmény, amely szerkezeteivel részben vagy egészben teret, helyiséget vagy ezek együttesét zárja körül meghatározott rendeltetés vagy rendeltetésével összefüggő tevékenység, avagy rendszeres munkavégzés, illetve tárolás céljából.

Összekapcsolt mű születik, ha a közös mű *részei önállóan is felhasználhatóak*, illetve a részek jól elkülöníthetőek, a saját rész tekintetében a szerzői jogok önállóan gyakorolhatóak (pl. építész építészeti-műszaki terve és a táj-és kertépítész építészeti-műszaki terve).

A *szakági tervező* (tartószerkezeti tervező, épületgépész tervező, építményvillamossági tervező, geotechnikai tervező) által készített tervek – bár a Sztj. külön nem nevesíti a műszaki terveket, mint védendő jogtárgyakat –, a szerzői jog hatálya alá tartozó *tudomány, közelebbről, a műszaki tudomány területére esnek*, így ha azoknak *egyéni, eredeti jellege van*⁸, akkor szerzői alkotások.

Amennyiben, a szakági tervek szerzői alkotások, úgy az építészeti-műszaki *tervdokumentáció összekapcsolt mű*, a részeit képező építészeti és szakági tervek önálló szerzői jogi alkotások.

2.5. A szerzői jogok. A szerzőt *a mű* (tervdokumentáció és építmény) *létrejöttétől kezdve* illetik meg a szerzői jogok:

- a) személyhez fűződő és a
- b) vagyoni jogok összessége.⁹

A szerzői jogok a szerző életében és halálától számított *hetven éven át részesülnek védelemben*. A hetvenéves védelmi időt a szerző halálát követő év első napjától, szerzőtársak esetében az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.¹⁰

A szerző személyhez fűződő jogai az alábbiak:

- a mű nyilvánosságra hozatalának joga, ideértve a visszavonás jogát;
- a névjog, vagyis a név feltüntetéséhez való jog, és ehhez kapcsolódóan jog a szerzőség elismerésére, továbbá
- a mű egységének, integritásának védelméhez fűződő jog.

A szerző személyhez fűződő jogai elválaszthatatlanok személyétől, *azokat nem lehet átruházni, a szerző nem mondhat le róluk*.¹¹

A szerző vagyoni jogai¹² alapján, a szerzőnek kizárólagos joga van arra, hogy:

- művét felhasználja, és hogy
- a mű bármilyen felhasználását másoknak megengedje, azaz hogy másnak a felhasználásra engedélyt adjon.

A vagyoni jogokról *lemondani nem lehet*. Az építészeti-műszaki tervekhez és építészeti alkotásokhoz kötődő *szerzői vagyoni jog nem átruházható*.

2.6. Az építészeti-műszaki tervek és építészeti alkotások felhasználása. A szerzői alkotás felhasználása csak engedéllyel történhet. Az engedély *csak felhasználási szerződéssel* szerezhető. A felhasználási szerződést *írásba* kell foglalni, legalább a Sztj. által meghatározott minimális tartalommal.

⁸ A szakági tervező feladata nem arra szorítkozik, hogy az építész elképzeléseit műszaki tervformába öntse.

⁹ Sztj. 9. §

¹⁰ Sztj. 31. § (1)-(2) bekezdés

¹¹ Sztj. 9. § (2) bekezdés

¹² Sztj. 16. §

A Szjt. alapján, *jogosulatlan a felhasználás*, ha

- arra a Szjt. nem ad engedélyt (szabad felhasználás) vagy
- az arra jogosult (szerző) nem adott szerződéssel engedélyt, vagy
- a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.

A szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében *díjazás* illeti meg, amelynek a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A felhasználási díj mértéke függ a felhasználás módjától, terjedelmétől, területi, időbeli, személyi hatályától.

A díjazás a szerzőt az engedély, vagyis a felhasználás joga fejében illeti meg, mely akkor is jár, ha a művet ténylegesen nem használták fel (pl. az átadott építészeti-műszaki tervek alapján nem történik meg az épület kivitelezése).

A díjazásról *le lehet mondani*, ehhez azonban kifejezett nyilatkozat szükséges, ami *csak írásban érvényes*.

A szerzői vagyoni jogok jogosultja, így *a szerzői jogsértéssel érintett fél* nem csak a szerző lehet, hanem az is, akinek felhasználási engedélye van, vagy a Szjt. jogosultnak tekinti, pl.

- ha a munkaszerződés, vagy külön szerződés alapján a vagyoni jogok a munkáltatót illetik,
- a jogutódlási szerződés, vagy jogszabály alapján¹³ a vagyoni jogok a munkáltató jogutódját illetik,
- felhasználási szerződés alapján a felhasználási jogok valamely 3. személyt illetik (a szerző kizárólagos és 3. személynek továbbruházható felhasználási jogot engedett),
- a szerző halálát követően az örökösöket illeti a felhasználási jog.

3. A szerzői jogok büntetőjogi védelmének rövid történeti áttekintése

Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről még nem tartalmazott kifejezetten szerzői jogot, vagy akár szellemi tulajdont védő tényállást.

Ehelyett, a szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk szankcionálta a szerzői jog megsértését, a szerzőnek nyújtandó kártérítésen felül jogkövetkezményként pénzbüntetést (19. §) és elkobzást (21. §) rendelt alkalmazni, az egész felrovó eljárást azonban a polgári bíróságok hatáskörébe (25. §)¹⁴ utalta. A törvény szerzői jogsértés alatt magánjogi és „büntetőjogi” szempontból is a bitorlást értette. Mind az akkori szakirodalom, mind pedig a bíróságok gyakorlata bitorlás alatt a mű szerzőjének biztosított valamennyi személyi és vagyoni jogosítvány megsértését értették.¹⁵ A szerzői jog hatékonyabb

¹³ Szjt. 30. § (2) bekezdés szerint, a munkáltató által megszerzett vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára.

¹⁴ Úgy a kártérítési igények megállapítása, mint a jelen törvényben meghatározott büntetések kiszabása, beleértve az elkobzás elrendelését is, a polgári bíróságok hatáskörébe tartozik.

¹⁵ KENEDI Géza: *Magyar szerzői jog*. Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat, Budapest, 1908. 27.

védelmének megteremtése érdekében, a szerzői jogi kodifikációs kísérletek során törekedtek arra, hogy a büntetések kérdése a büntető bíróságok hatáskörébe kerüljön (például szolgált az ausztriai és a német törvények), és arra is, hogy a szándékos visszaesések, vagy üzletszerű bitorlások esetében, a pénzbüntetés mellett jelenjen meg a szabadságvesztés büntetés.¹⁶ Mindazonáltal, a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvény a szerzői jogok bitorlásának büntetőjogi szankcióit is tartalmazta és a jogsértések büntetőjellegű szankcionálását továbbra is a polgári bíróságok hatáskörében hagyta. Palágyi Róbert szerint ez azért volt így, mert a szerzői jog körében jelentkező szakkérdések finomságai és gyakran bonyolult természete ezt tették kívánatosná. A büntetőjogi megtorlásra vonatkozó magánindítványt a polgári bíróság előtt benyújtott és a kártérítési, vagy egyéb polgári igényt szorgalmazó keresetlevélben terjeszthette elő a sértett.¹⁷ Indítvány hiányában nem volt büntetőjogi következmény. A bitorlás büntetőjogi és magánjogi következményeit a bíróság ugyanabban az ítéletben állapította meg.¹⁸

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 306. §-a már tartalmazta a bitorlás tényállását, mint a szerzői jogokat is védő tényállást, a XVI. fejezet A társadalmi tulajdon elleni büntettek, A személyi javak elleni büntettek körében. Bitorlás alatt más szellemi alkotásának, stb. sajtókénti feltüntetését és az ezzel való károkozást értette. A szellemi alkotások gyűjtőfogalma alá a szerzői alkotások is beletartoztak. A bitorlás tényállását – némiképp átalakítva és más fejezetcím alatt, a vagyon elleni bűncselekmények körében, szabályozva – a későbbi büntető törvénykönyvek is fenntartották.

A szerzői jogok védelme önálló tényállás formájában először a szabálysértési jogban jelent meg, az egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet módosításáról szóló 19/1983. (VI. 15.) MT rendelet illesztette be a 17/1968. (IV. 14.) Kormányrendeletbe (a továbbiakban: R.) a szerzői művek jogosulatlan használatának szabálysértési tényállását.¹⁹ Ezt követte a büntetőjogi védelem, az 1993. évi XVII. törvény 72. §-a iktatta be a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénybe (a továbbiakban: régi Btk.) a szerzői és a szomszédos jogok megsértéséről szóló 329/A. §-t.²⁰

¹⁶ KENEDI: i.m. 29.

¹⁷ PALÁGYI Róbert: *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Közigazgatási és jogi könyvkiadó, Budapest, 1959. 107.

¹⁸ PALÁGYI: i.m. 109

¹⁹ Az R. X. fejezetének címe „Mérésügyi, szabványügyi, statisztikai, találmányi és szerzői jogi szabálysértések” címre változik, és a következő 165. §-sal egészül ki:

„Szerzői művek jogosulatlan használata 165. § (1) Aki más szerzői jogi védelem alatt álló művét jövedelemszerzés céljából jogosulatlanul hang-, vagy képhordozóra lemásolja, a mű másolatát forgalomba hozza, vagy nyilvánosan előadja, háromezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.”

(2) Azt a másolóberendezést, valamint hang- vagy képhordozót, amelyet a szabálysértés elkövetéséhez eszközül használtak, illetőleg amely a szabálysértés útján jött létre, el lehet kobozni.”

²⁰ Szerzői és a szomszédos jogok megsértése

329/A. § (1) Aki irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás szerzőjének művén, előadóművészeknek előadói teljesítményén, hangfelvétel előállítójának hangfelvételén, rádióknak vagy televízióknak a műsorán fennálló jog megsértésével vagyoni hátrányt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a szerzői és szomszédos jogok megsértését

A törvény indokolása szerint erre azért volt szükség, mert bár az egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet 165. §-a tiltja a szerzői művek jogosulatlan használatát, annak tényállása nem fogja át mindazokat a szerzői jogot sértő magatartásokat, amelyek szankcionálása indokolt, és a szabálysértési jogkövetkezmény sem alkalmas a szerzői jog megsértésétől való visszatartásra.

Az indokolás szerint, a szerzői és a szomszédos jogok megsértése a vagyon elleni bűncselekmények körébe illeszkedik, ezért a vagyoni hátrány²¹ okozása minden esetben feltétele a bűncselekmény megvalósulásának. A törvény azonban értékhatárt nem állapított meg, ily módon az olyan cselekmények is üldözendők, amelyek a személyiségi jogokat sértik, noha az okozott vagyoni hátrány igen kismértékű.

A régi Btk. 329/A. § (2) bekezdése minősített esetként rendelte büntetni az üzletszerű, illetve a jelentős vagyoni hátrányt eredményező elkövetést, a (3) bekezdés pedig a gondatlan elkövetést is a büntetőjogilag értékelendő magatartások körébe vonta.²²

A törvényi tényállást ezt követően többször módosították, az 1998. évi LXXXVII. törvény 93. §-ának (2) bekezdése elhagyta a 329/A. §-ának az elkobzásra vonatkozó (5) bekezdését, az 1999. évi CXX. törvény 36. §-a 2001. március 1 napjától büntetni rendelte a vagyoni hátrány okozása mellett, a haszonszerzés végett történő elkövetést is.²³

---

a) jelentős vagyoni hátrányt okozva;

b) üzletszerűen követik el.

(3) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a szerzői és szomszédos jogok megsértését különösen nagy vagyoni hátrányt okozva követik el.

(4) Aki a szerzői és szomszédos jogok megsértését gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(5) A szerzői és szomszédos jogok megsértése esetén el kell kobozni azt az elkövető tulajdonában lévő dolgot, amelyre a bűncselekményt elkövetik. Az elkobzásnak akkor is helye van, ha a dolog nem az elkövető tulajdona, de a tulajdonos a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudott.

²¹ Vagyoni hátrány a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés (kár) és az elmaradt vagyoni haszon együttese (Btk. 137. § 5. pont).

²² OTT István: *A szerzői jogok hazai büntetőjogi védelme a fájlcserező rendszerek körében*. Doktori értekezés. PPKE JÁK, 2012. 78.

²³ Haszonszerzés alatt az ítélkezési gyakorlat mindazt értette és érti, ami az elkövető számára az elkövetéskori helyzetéhez képest valamely vagyoni kihatású előnyben (bevételeben) öltethet testet. A vagyongyarapodásba nyilvánvalóan bele kell érteni azt is, amikor az elkövető a vagyonvesztését mérsékli, hiszen az is előny. Ekként irreleváns, hogy az elkövetés az elkövető számára gazdaságilag végül nyereségesnek bizonyul-e.

A cselekmény nemcsak a ténylegesen bekövetkezett vagyoni hátrány esetében büntetendő, hanem akkor is, ha az elkövető célja a vagyoni haszonszerzés, függetlenül attól, hogy szert tesz-e bármilyen haszonra [BH2012. 59.].

Amennyiben az első elkövetési fordulat szerinti célzatos, a haszonszerzés végett történő elkövetés a jogtulajdonosnál vagyoni hátrányt bármely okból nem idézett elő, a bűncselekmény befejezett, s ez kizárja a törvényi tényállás második, eredményt (vagyoni hátrányt) tartalmazó elkövetési fordulatával megvalósult kísérlet megállapítását. Ha mindkét elkövetési fordulat megvalósul, ez csupán látszólag jelent többszörös tényállásszerűséget, és csak az elsőként megvalósult (első) elkövetési magatartás megállapítására kerülhet sor [BH2012. 59.].

A módosítás folytán tehát befejezetté válik az elkövetés önmagában a vagyoni haszonszerzési céllal

A 2001. évi CXXI. törvény 74. §-a 2002. április 1. napjától hatályosan az addig szomszédos jognak nevezett jogot a szerzői joghoz kapcsolódó jognak nevezte meg, és a 329/A. § (1) bekezdésbe beemelte az adatbázis előállítója teljesítményének sérelmére esett jogsérelmet is, a 2007. évi XXVII. törvény 2007. június 1. napjától hatályosan a régi Btk. 329/A. §-ának (1) bekezdéséből elhagyta a szerzői jogsértés tételezett fajtáinak a megjelölését²⁴, a régi Btk. 329/A. §-a (4) bekezdésének hatályon kívül helyezésével elhagyta a gondatlanságból elkövetettség büntethetőségét, a 2008. évi XCII. törvény 2009. január 12. napjától hatályosan a régi Btk. 329/A. §-ának (2) bekezdéseként beiktatta az üreshordozói és a reprográfiai díj megfizetésének elmulasztását is, és az addigi számozást (2) bekezdésről (3) bekezdésre és (3) bekezdésről (4) bekezdésre változtatta.

A 2008. évi XCII. törvény 4. §-ához fűzött indokolás tette – a maga részéről – végképpen egyértelművé, hogy a korábbihoz képest változatlan a jogalkotói szándék, miszerint valamennyi szerzői és szerzői joghoz kapcsolódó vagyoni jogi jogosultság megsértése büntetendő.

A Szjt.-ben foglalt jogokra való általános hivatkozás nem csak azt a veszélyt minimalizálja, hogy valamely, a régi Btk.-ban nem nevesített műtípusra vagy felhasználási módra vonatkozó jog büntetőjogi védelem nélkül marad, de egyfajta nélkülözhetetlen állandóságot és folyamatos időszerűséget is biztosít a jogszabálynak. A technikai fejlődés olyan új műtípusok és felhasználási módok megjelenésével jár, amelyek nem feltétlenül lennének értékelhetők az alkalmazott kerettényállási technikától eltérő szabályozási megoldás adta lehetőségek között. A korábbi szabályozási formák minden olyan esetben szükségessé tették a büntető törvénykönyv módosítását, amikor a szerzői jogi törvény releváns rendelkezései megváltoztak.²⁵

A törvényi tényállás ezt követően a 2009. évi LXXX. törvénnyel, a differenciáltabb szankciórendszer kialakításának jegyében módosult annyiban, hogy a kiszabható büntetések köréből kikerült a közérdekű munka, illetve a pénzbüntetés. Ez a változtatás ugyanakkor vajmi kevés gyakorlati jelentőséggel bírt.²⁶

Az új büntetőkódex, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) két tényállásban és nem a vagyon elleni bűncselekmények között, hanem önálló, „A szellemi tulajdon elleni bűncselekmények” című XXXVII.

---

megvalósított szerzői jogsértéssel, ami előrehozza (ezáltal fokozza) a szerzői jog védelmi körét.

BH2014. 102. I. A szerzői jog jogosultja nem köteles vagyoni jogát érvényesíteni, ami azonban nem jelent ingyenességet, főként nem szabad felhasználást. A szerzői jog jogosultja vagyoni sérelmének hiánya csak az elkövető terhére a vagyoni hátrány okozásának felrúthatóságát zárja ki, ellenben büntetendő marad a hasznoszerzés végett történő szerzői jogi jogsértés [1978. évi IV. tv. 329. §; 1999. évi LXXVI. tv.].

²⁴ A módosítás leegyszerűsítette a törvényi tényállást azzal, hogy az egyes műtípusok taxatív felsorolását mellőzve, kizárólag a szerzői jogi törvényre hivatkozással határozta meg a büntetőjogi szempontból releváns jogsértések körét. Ezzel a módosítással a jogalkotó a korábban is meghatározó kerettényállási jelleget még határozottabbá tette, a szankcionálás körét a szerzői jogi törvényben meghatározott valamennyi jog sérelmére kiterjesztette.

²⁵ OTT: i.m. 80.

²⁶ OTT: i.m. 82. .

fejezetében védelmezi a szerzői jogokat: a Bitorlás (384.§)²⁷ és a Szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése (385. §)²⁸ tényállásaiban.²⁹

A bitorlás tényállása egyrészt a szellemi alkotásokhoz fűződő vagyoni jogviszonyokat, másrészt a szellemi alkotáshoz, illetve annak érvényesítéséhez kapcsolódó személyiségi jogot védi. Az elkövetési tárgy a szellemi alkotás, amelynek körét a Btk. 384. § (2) bekezdése tételesen felsorolja, ennek a) alpontja a szerzői jogi védelem alá tartozó irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás. A szerzői jogi védelem feltételeit továbbra is a Szjt. határozza meg.

A bitorlás két elkövetési magatartást tartalmaz. A törvény az a) pont alatt büntetni rendeli, ha az elkövető az elkövetési tárgyat sajátjaként tünteti fel, amely esetben az elkövető a saját nevében lép fel, azt állítja vagy arra utaló magatartást fejt ki, hogy a kérdéses szellemi alkotás a sajátja és nem másé. A b) pontban a szellemi alkotásból való részesedés követelésével valósul meg a bűncselekmény, az

²⁷ 384. § (1) Aki

- a) más szellemi alkotását sajátjaként tünteti fel, és ezzel a jogosultnak *vagyoni hátrányt okoz,*
- b) gazdálkodó szervezetnél betöltött munkakörével, tisztségével, tagságával visszaélve más szellemi alkotásának hasznosítását vagy az alkotáshoz fűződő jogok érvényesítését attól teszi függővé, hogy annak díjából, illetve az abból származó haszonból vagy nyereségből részesítsék, illetve jogosultként tüntessék fel,

büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) E § alkalmazásában szellemi alkotás:

- a) a szerzői jogi védelem alá tartozó irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás,
- b) a szabadalmazható találmány,
- c) az oltalmazható növényfajta,
- d) az oltalmazható használati minta,
- e) az oltalmazható formatervezési minta,
- f) a mikroelektronikai félvezető termék oltalmazható topográfiája.

²⁸ 385. § (1) Aki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait *vagyoni hátrányt okozva megsérti,* vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a szerzői jogról szóló törvény szerint a magáncélú másolásra tekintettel a szerzőt, illetve a kapcsolódó jogi jogosultat megillető üreshordozó díj, illetve reprográfiai díj megfizetését elmulasztja.

(3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését *nagyobb vagyoni hátrányt okozva* követik el.

(4) Ha a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését

- a) *jelentős vagyoni hátrányt okozva* követik el, a büntetés büntett miatt egy évtől öt évig,
- b) *különösen nagy vagyoni hátrányt okozva* követik el, a büntetés két évtől nyolc évig,
- c) *különösen jelentős vagyoni hátrányt okozva* követik el, a büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés.

(5) Nem valószínű meg az (1) bekezdés szerinti bűncselekményt, aki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel sérti meg, feltéve, hogy a cselekmény jövedelemszerzés célját közvetve sem szolgálja.

A Btk. 459. § (6) bekezdés alapján a vagyoni hátrány

- a) ötvétezer-egy és ötszázézer forint között kisebb,
- b) ötszázézer-egy és ötmillió forint között nagyobb,
- c) ötmillió-egy és ötvenmillió forint között jelentős,
- d) ötvenmillió-egy és ötszázmillió forint között különösen nagy,
- e) ötszázmillió forint felett különösen jelentős.

²⁹ Lásd még SÁPI Edit: *A szerzői jogi jogsértések büntetőjogi szankcionálása*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2019. 235–254.

elkövető a gazdálkodó szervezetnél betöltött munkakörével, tisztségével, tagságával él vissza azért, hogy annak díjából, nyereségéből részesítsék, vagy annak kapcsán jogosultként tüntessék fel.

A bitorlás törvényi tényállásának mindkét fordulata csak szándékosan lehet elkövetni. Az a) pontban írt cselekmény alanya bárki lehet, aki nem az alkotás kizárólagos jogosultja, a b) pontban írt elkövetési magatartást azonban csak speciális alany követheti el, olyan személy, akinek a gazdálkodó szervezetnél betöltött munkakörénél, tisztségénél, tagságánál fogva kötelezettségei közé tartozik a szellemi alkotásokkal kapcsolatos érdemi ügyintézés.

A bűncselekmény első fordulata eredményt határoz meg, és a cselekmény a vagyoni hátrány bekövetkezéssel lesz befejezett, míg a b) pontban írt fordulat esetén az elkövetési magatartás tanúsításával válik befejezetté a cselekmény.

A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése bűncselekmény jogi tárgya – a törvényhez fűzött indokolás szerint – a szerzői jogi védelem alá tartozó alkotásokhoz fűződő *vagyoni jogviszonyok*. Álláspontunk szerint, ez a szűkítés a törvényből nem olvasható ki, a tényállás általában szerzői jogokról és nem szerzői vagyoni jogokról szól. A szűkítéshez az értelmező rendelkezések között található vagyoni hátrány fogalma vezet el, azaz a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges, hogy a szerző vagyoni jogai is sérüljenek.

A Btk. értelmező rendelkezései között található a vagyoni hátrány fogalma (459. § 17. pont): e törvény eltérő rendelkezése hiányában a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny.

A személyhez fűződő jogok közül a név feltüntetésének joga és az integritáshoz való jog sérelme kapcsolódhat a szerzői vagyoni jogok megsértéséhez, oly módon, hogy a vagyoni jogok sérelme egyben a személyhez fűződő jogok megsértését is eredményezi. Az olyan személyiségi jogsértés, amely „csak” sérelemdíj megfizetését vonja maga után, nem járhat büntetőjogi jogkövetkezésmennyel, mert a sérelemdíj nem a vagyonban okozott kár és elmaradt vagyoni előny megtérítésére irányul, azaz büntetőjogi értelemben véve nem vagyoni hátrány.

A bűncselekmény elkövetési tárgyainak körét a Sztj. határozza meg, azok a szerzői alkotások, illetve jogvédelemben részesített egyéb teljesítmények. A bűncselekmény elkövetési magatartása a szerzőt, illetve kapcsolódó jogi teljesítmény jogosultját megillető szerzői jogok megsértése, amely két fordulattal vagyoni hátrányt okozva, vagy vagyoni haszonszerzés végett – (5) bekezdés – valósítható meg. A tényállás tehát eredményt fogalmaz meg vagyoni hátrány formájában, amely a jogsértő magatartással okozati összefüggésben következik be. A cselekmény akkor befejezett, ha az eredmény bekövetkezik.

A büntetendőség értékhatárhoz kötött, csak a százezer forintot meghaladó vagyoni hátrányt okozó szerzői jogok megsértése számít bűncselekménynek. *„Mivel a szerzői jogi jogosultat konkrét kár nem, vagy nagyon ritkán éri csak, elsősorban azt kell vizsgálni, hogy milyen előnyöktől esett el a bűncselekmény következtében. Az elmaradt hasznok megállapítása viszont koránt sem könnyű feladat.”*³⁰ Ujhelyi Dávid szerint, a vagyoni hátrány pontos megállapítása nem csupán fontos és

³⁰ UJHELYI Dávid: Megjegyzések a büntető törvénykönyv szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése tényállásához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2015/6. 73.

szükségszerű az eljárásban, hanem az eljárás és a születendő ítélet törvényességének az alapköve is, ennek megfelelően kiemelt figyelmet érdemel.³¹

4. Az építészeti alkotásokhoz, műszaki létesítményekhez és terveikhez fűződő szerzői jogok megsértésének büntetőjogi vonatkozásai

A szerzői jogok megsértése a leírtak alapján nem csak a Szjt.-ben meghatározott magánjogi konzekvenciákat vonhatja mag után, hanem büntetőjogi jogkövetkezéssel is járhat. A szerzői jog megsértése esetén önállóan és elkülönülten kell vizsgálni, hogy büntetőjogi felelősséget megalapozó jogsértés is megvalósult-e. Egyértelmű a bírói gyakorlat abban a kérdésben, hogy a büntetőjogi felelősség és a polgári jogi felelősség nem azonos fogalmak, az egyik nem szükségszerű előfeltétele a másiknak, a polgári jogi felelősség nem alapozza meg a büntetőjogi felelősséget és a büntetőjogi felelősség sem alapozza meg feltétlenül a magánjogi felelősséget.³²

A Btk.-ban szereplő, fentebb már említett tényállások jöhetnek szóba az építészeti alkotások, műszaki létesítmények és terveik szerzői jogának megsértése kapcsán:

- a bitorlás,
- a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése.

A 384. §-ba foglalt *bitorlás* tényállását érintően nem találunk olyan publikált bírósági döntést, amelynek tárgya építészeti, műszaki alkotás, vagy annak terve. Annak súlyos morális megítélése miatt, nem sűrűn fordul elő az, hogy valaki építészeti-műszaki tervét más úgy használja fel, hogy azon saját nevét feltüntetve, azt sajátjának vallja, építészeti alkotások, műszaki létesítmények vonatkozásában pedig még úgysem.

A múltban sem sok ilyen eset történt, szakmai körökben Maróti Géza ügye a legismertebb, de ennek sem lett magánjogi, vagy büntetőjogi következménye, a tervező túllépett a jogsértésen.³³

³¹ Uo.

³² EBH2000. 188. II. A szerzői (szomszédos) jogok megsértésének bűncselekménye miatt emelt vád esetén a büntetőbíróságoknak önállóan kell vizsgálni, hogy a büntetőjogi felelősséget megalapozó szerzői jogi vagy szomszédos jogi jogsértés megvalósult-e. E jogkérdések eldöntése más (polgári) eljárástól nem tehető függővé. Lásd még *BH2002. 301.*

³³ A párizsi Garnier-palota mintájára tervezett, a maga korában multifunkcionalitásával ritkaságszámba menő Palacio de Bellas Artes tervezője Adamo Boari (1863-1928) olasz építész és a magyar Maróti Géza (1875-1941) voltak. A belső terek és a leglátványosabb iparművészeti alkotások tervezője, az általában „Prof. Geisha Marotti” néven emlegetett Maróti Géza volt. Egyedi megoldás, hogy a színpadot nem textil függöny mögé rejtették, hanem kristály-mozaiKFüggöny mögé, az épület egyik turistalátványossága. A maga korában világsodaként emlegetett üvegfüggöny szerzője nagy valószínűséggel Maróti Géza, amit a világhírű Tiffany cég kivitelezett, majd tervei között feltüntetett. Amikor Ruth Rivera, a Palacio művészeti vezetője az 1960-as években Budapestre látogatott, Bródy-Maróti Dóra személyesen mutatta meg neki édesapja eredeti rajzait az üvegfüggönyhöz, amelyek idővel a Műegyetemhez kerültek. Ezeken kétséget kizáróan Maróti gyönyörű betűkkel formált neve szerepel. Feljegyzéseiben pedig utal arra, hogy Róth Miksával együtt tervezték az opálos üveglapokból összeállított többtonnányi, hidraulikus szerkezettel néhány másodperc alatt mozgatható üvegfüggönnyet. A 32 cm vastag, 14 méter széles, 12 és fél méter magas iparművészeti remeken mexikói vulkánok

A gyakorlatban ugyan előfordul, hogy megfelelő tervezői jogosultsággal nem bíró építészeti-műszaki tervezők mással, a megfelelő jogosultsággal rendelkező tervezővel íratják alá terveiket, de ez csak „látszólagos” bitorlás, hiszen ez a szerző tervező beleegyezésével történik, hiányzik tehát a vagyoni hátrány okozása, mint lényeges tényállási elem. Természetesen, e magatartás más bűncselekményt megvalósíthat.³⁴

A Btk. 385. § szerinti *szerzői jogok megsértése tényállására való hivatkozással* történő büntető eljárás indítása már sokkal gyakoribb, bár ezek többnyire nem jutnak el a bírósági szakig. A szerzői jogok megsértése bűncselekmény megállapításának alapvetően két feltétele, hogy a jogsértés szerzői alkotással kapcsolatos legyen, és vagyoni hátrány okozzon a szerzői jogosultnak. Ugyanakkor e két feltétel túlzottan általános, így olyan esetekben is alkalmat ad a büntető eljárás indítására – kifejezetten építészeti, műszaki alkotások és tervek vonatkozásában felmerülő szerzői jogsértések szemszögéből nézve –, amikor a cselekmény egyszeri és magáncélú, a jogsértésnek nincs társadalmi kihatása, annak társadalomra veszélyes volta nem állapítható meg, ráadásul a felek között többnyire van szerződéses kapcsolat, de annak kereteit meghaladó felhasználás történik:

- A *SZISZT 06/2010.* számú ügyben, a szakvélemény azt állapította meg, hogy az inkriminált védőháló elkészítéséhez felhasznált, a felújított épület homlokzati textúráját stilizáltan bemutató grafika, illetve homlokzati terv nem szerzői alkotás, mert az épület eredeti terveihez képest nincs egyéni eredeti jellege, emiatt engedély nélküli felhasználása nem valósíthatott meg bűncselekményt.³⁵

- A *SZISZT 30/2004.* számú ügyben kiviteli terveket használtak fel kivitelezésre engedély nélkül, emiatt indult büntető eljárás. Az ügy leírása alapján nem egyértelmű, hogy a felek között volt-e szerződés és az annak alapján járó díjat nem fizette meg a felhasználó, vagy szerződéses jogviszonyon kívül történt a díj fizetése nélküli felhasználás. Amennyiben a felhasználónak szerződésen alapuló joga volt a felhasználásra, de nem fizetett díjat, úgy nem bűncselekmény, hanem magánjogi szerződésszegés történt.

- A *SZISZT 12/2007.* számú ügyben egy betéti társaság által készített gokart pályarajz és tervek jogosulatlan felhasználása miatt indítottak büntetőeljárást. A megrendelő követte el a jogsértést, mert egy harmadik személy tervezőnek átadta

---

kontúrjai láthatóak buja növényekkel díszített környezetben. „Az üvegfüggöny alapca keretben egy mexikói tájkép melynek háttere aranyozott üveg. Mexico havasai és pedig tessék jól figyelni: a Tehuantepec, Citlaltepec és Popocatepec vannak itt kellő szűrös cactusos előtér garnirunggal ábrázolva.” olvashatjuk Maróti leírásában.

Maróti nevezetesebb munkái között az üvegfüggöny tervét is felsorolja. Mégis Tiffany terveként tartják számon a világhírű üvegfüggönyt, mert a cég feltüntette azt tervei között. Maróti lakonikusan jegyzi meg visszaemlékezéseiben: „...több is vészett Mohácsnál. És jobb ha az ember adhat, minthogy maga legyen rászorulva.”

<http://hg.hu/cikkek/varos/9425-a-szepseg-sullyedo-katedralisa>

³⁴ Lásd BARTA Judit: *A tervezői tevékenység komplex bemutatása, valamint az építészeti, műszaki alkotások és tervek szerzői jogi védelme*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. 174-180.

³⁵ BH2002. 426. Nem valósul meg a bitorlás büntette, ha a terhelt olyan terméket állít elő, és hoz forgalomba, amely a szerzői jogról szóló törvény értelmében nem tekinthető szellemi alkotásnak [Btk. 329. § (1) és (2) bek., 1999. évi LXXVI. tv.].

a leszállított terveket átdolgozásra. A pálya az átdolgozott tervek alapján épült meg, az átdolgozáshoz, mint egyik felhasználási módhoz az eredeti szerző hozzájárulását nem kérték, a felhasználásért díjat nem fizettek. A büntetőeljárás során előzetes szakkérdés volt, hogy a pályarajz és terv szerzői alkotás-e, történt-e átdolgozás, történt-e szerzői jogot sértő felhasználás. Az eljáró szakértői testület ezekre igennel válaszolt.

Az üzletszerűség, a haszonszerzési cél korábban szerepelt a büntetőjogi előfeltételek között, amely alkalmas volt a társadalomra nem veszélyes ügyek kiszűrésére, ami bizony hiányzik az építészeti alkotások, műszaki létesítmények és terveik szerzői jogának megsértése körében. Bizonyos szerzői alkotásokkal való visszaélések jellege és száma miatt – szoftverek, zenei művek, filmalkotások, könyvek, stb. – szükség volt a tényállás megváltoztatására, ez azonban más szerzői alkotások tekintetében indokolatlanul szélesre tárta a kaput. Az építészeti alkotások, műszaki alkotások és terveik szerzői jogának megsértése esetében már eleve probléma a vagyoni hátrány mértékének megállapítása, amitől függ ráadásul a cselekmény minősítése. A személyhez fűződő jogok megsértése e művek esetében alapvetően nem képes vagyoni hátrányt okozni, úgy, mint pl. egy engedély nélkül nyilvánosságra hozott kézirat, zenei mű esetében. A vagyoni jogok megsértése ugyanakkor előfordul, mindezidáig jelentős probléma volt az, hogy a felhasználás díjára vonatkozóan semmilyen jogszabály, szakmai szervezettől származó ajánlás, vagy „kapaszkodó” nem létezett, így a sértett fél bármekkora összeget meghatározhatott, akár súlyosabb bűncselekmény elkövetésével megvádolva a jogsértőt. A helyzetet enyhítette, hogy a Magyar Építész Kamara és a Magyar Mérnöki Kamara – jogszabályi felhatalmazás alapján³⁶ – közös szabályzatot fogadott el 2019. május 31-én az ajánlott szerzői jogi felhasználási díjakról, amely iránymutatóul szolgálhat a büntetőjogi ügyekben is.³⁷

5. Összegzés

Bár a szerzői jogok megsértésének büntetőjogi szankcionálása egyidős a szerzői jogi szabályozással, önálló büntetőjogi tényállás formájában, a magánjogi szabályozáshoz képest csak jóval később jelent meg.

---

³⁶ Az egyes törvényeknek az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról szóló 2018. évi CXXXIV. törvénnyel módosított, az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényt (a továbbiakban: Étv.) 55/A. § (1) bekezdése rendelkezett arról, hogy a Magyar Építész Kamara és a Magyar Mérnöki Kamara közös szabályzatban rögzítse *az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásáért annak tulajdonosától kérhető - az ismételt felhasználás alapjául szolgáló tervezési szerződés díjához kötött - ajánlott díjakat.*

³⁷ A törvény indokolása szerint, a gyakorlatban erős igény mutatkozott arra, hogy a felhasználási díjak valamilyen formában meghatározásra kerüljenek, hogy mind az építmények tulajdonosainak (kezelőinek), mind pedig az építészeti-műszaki tervezőknek (együtt felhasználók) és így a szerzői vagyoni jogok jogosultjainak támpontokat biztosítson, arra az esetre, ha szerzői jogi értelemben felhasználás történik. A díjszabás másik célja, hogy a bírói gyakorlatban zsinórmértékül szolgáljon az építészeti-műszaki dokumentációk felhasználásáért megállapított díjaknak peres eljárások során történő vitatása vagy érvényesítése kapcsán.

Az építészeti alkotások, műszaki létesítmények és terveik szerzői jogai nem élveznek elkülönült büntetőjogi védelmet, azokat is a bitorlás, vagy a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése tényállásai óvják. Az építészeti-műszaki tervezők körében a bitorlás egyrésztől nem gyakori, másrésztől, ha meg is történik, nem kerül sor büntetőfeljelentésre. A szerzői jogok megsértése már inkább előfordul, a cselekmény megítéléséhez elsősorban szükséges annak megállapítása, hogy szerzői műről van-e egyáltalán szó, ez többnyire szakkérdés, e mellett elengedhetetlen a vagyoni hátrány kimutatása, amelynek megállapítása nehézkes, ugyanakkor a büntethetőség feltétele, nagyságrendje pedig a cselekmény minősítése szempontjából lényeges kérdés.

Bár a jogalkotó célja feltehetően nem az volt, hogy szinte minden, 100.000 Ft-ot meghaladó mértékű vagyoni hátránnyal járó szerzői jogsértés egyben bűncselekményt is megvalósítson, a hatályos szabályozás alapján, mégis erre a következtetésre juthatunk. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a jogalkotó azon elkövetési tárgyakra (szerzői művekre) koncentrált, amelyek esetében a leggyakoribb a jogsértés, a tényállást nem tesztelte más szerzői művek vonatkozásában.

**Mentőöv az uniós büntető
igazságszolgáltatásnak:
A jogállamiság és az emberi jogok
érvényesülésének uniós felügyeletére
irányuló javaslat**
Bárd Petra*

**1. A kölcsönös elismerés elve és az uniós értékek tiszteletben tartása
között feszülő ellentmondás**

Az Európai Unió (EU) az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) 2. cikkében foglalt értékeken alapul, amelyek közül a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok átfogó jellegűnek tekinthetők. Ezeket az értékeket nem csupán az EU, hanem a tagállamok is magukénak vallják. A tagállamok ezen értékek betartását és előmozdítását az Unióhoz való csatlakozásukkor, majd legutóbb a Lisszaboni Szerződés aláírásakor vállalták.¹ Az elmúlt időszakban azonban néhány tagállam dokumentálhatóan, rendszerszinten és súlyosan megsértette ezeket az értékeket.²

---

* Habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Kriminológiai Tanszék

¹ Az uniós értékek előmozdítása egyike a Lisszaboni Szerződéssel bevezetett új kötelezettségeknek. Ld. Európai Unió működéséről szóló szerződés 3. cikk (1) bekezdés.

² Habár egyik tagállam sem tesz maradéktalanul eleget a jogállamiság valamennyi elemének, ehelyütt a jogállamiság területén tapasztalt visszaesésről beszélek, egy olyan „folyamatról, mellyel a választott közhatalmi szereplők szándékosan olyan kormányprogramot hajtanak végre, melynek célja, hogy rendszerszinten gyengítse, számolja fel vagy korrumpálja a hatalom belső korlátait, lebontsa a liberális demokráciát és hosszú távon bebetonozza a többséggel rendelkező politikai pártot.” (Laurent PECH – Kim Lane SCHEPPELE: *Illiberalism Within: Rule of Law Backsliding in the EU. Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 2017. 1-45., 8.).

Ld. pl. a Bizottság indokolással ellátott javaslatát az EUSZ 7. cikk (1) bekezdésével összhangban a jogállamiság lengyelországi helyzetével kapcsolatban, javaslat a Tanács határozatára a jogállamiság Lengyel Köztársaság általi súlyos megsértése egyértelmű veszélyének megállapításáról, Brüsszel, 2017.12.20. COM(2017) 835 final, 2017/0360 (APP), http://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?action=display&doc_id=49108 (letöltés ideje: 2019. június 3.); az Európai Parlament 2017. május 17-i állásfoglalás a magyarországi helyzetről (2017/2656(RSP)), P8_TA(2017)0216,

Az uniós büntetőjog mögött meghúzódó kölcsönös elismerés elve elválaszthatatlan a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletben tartásától. Eszerint az egyik tagállamban meghozott bírói döntést uniószerre, automatikusan el kell ismerni.³ Azonban amint egy tagállam megsérti az Unió alapító elveit, a kölcsönös elismerés és a teljes uniós büntető igazságszolgáltatás rendszere összeomlással fenyeget.

1.1. A kölcsönös elismerés elvének gyökerei. A kölcsönös elismerés elvét eredetileg a belső piac kereteire dolgozták ki. A belső piac kontextusában a *Cassis de Dijon*-ügy⁴ tekinthető mérföldkőnek, melyben az Európai Bíróság (EUB, Bíróság) kimondta, hogy egy tagállam piacán jogszerűen forgalmazott termék más tagállamokban is szabadon forgalmazható. Az Európai Bizottság (Bizottság) az ítéletet úgy értelmezte, hogy a különböző tagállamok termékgyártásra vonatkozó eltérő szabályai megengedhetőek. A Bizottság álláspontja szerint ugyanis a belső piac működése nem teszi szükségessé az érintett nemzeti jogok összehangolását.⁵

Ezt az eredetileg árukra nézve felállított elvet a kilencvenes évek végén analógia útján a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térségére (SZBJT) nézve is elkezdtek alkalmazni. Ezt az elvet kezdetben kizárólag a puha szabályok, vagyis a bel- és igazságügyi politikákat orientáló többéves programok említették. 2009-ben a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben való érvényesülését azonban a Lisszaboni Szerződéssel alkotmányos szintre emelték.

Az uniós büntetőjog területén a kölcsönös elismerés elve azt követeli meg a tagállamoktól, hogy az egyik államban hozott döntést valamennyi tagállamban automatikusan úgy kell tekinteni, mintha ők maguk hozták volna. Nyilvánvaló a párhuzam a piaci kontextussal: nincs szükség a jogszabályok harmonizációjára, csupán a bírói eljárás „termékét”, vagyis az ítéletet kell elismerni.⁶

Az uniós büntetőjog területén számos, a kölcsönös elismerés elvére alapozott jogi instrumentum elfogadására került sor. Ide tartoznak a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését megelőzően elfogadott kerethatározatok, amelyek közül talán a legmeghatározóbb az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat.⁷ A

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0216+0+DOC+PDF+V0//EN> (letöltés ideje: 2019. június 5.).

³ Wouter van Ballegooij aláhúzza, hogy ez a Bizottság értelmezése, és nem feltétlenül az EUB véleménye. Wouter van BALLEGOOIJ: *The Nature of Mutual Recognition in European Law: Reexamining the Notion from an Individual Rights Perspective with a View to its Further Development in the Criminal Justice Area*. Intersentia, Maastricht, 2015. 354.

⁴ A C-120/78 sz. Rewe-Zentral AG kontra Bundesmonopolverwaltung für Branntwein ügyben 1979. február 20-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:1979:42).

⁵ A Bizottság értelmező közleménye az áruk más tagállamok piacaihoz való hozzáféréseinek megkönnyítéséről: a kölcsönös elismerés alkalmazása a gyakorlatban, HL C 265, 2003.11.4., 2-16., 15. A különböző megközelítések részletes tárgyalásáért ld. BALLEGOOIJ: i.m. 71. et seq.

⁶ Erről részletesen ld. FARKAS Ákos: *Az európai büntetőjog fejlődésének irányai Lisszabon után*. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): *Sapientia Sat – Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2012. 139-158., 154-158.

⁷ Az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i 2002/584/IB tanácsi kerethatározat – Egyes tagállamok nyilatkozatai a kerethatározat elfogadásával kapcsolatban (HL L 190, 2002.7.18., 1-20.).

Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta a kölcsönös elismerésen alapuló eszközök már irányelvi formát öltenek, ezek közül legfontosabbként az európai nyomozási határozat (ENYH, ld. alább) említhető.⁸ Valamennyi aktus célja, hogy leegyszerűsítse, megkönnyítse és felgyorsítsa a tagállamok közötti bűnügyi együttműködést.

1.2. A kölcsönös bizalom, mint a kölcsönös elismerés előfeltétele. De miért is bízzanak egymás igazságügyi rendszereiben a tagállamok és hajtsák végre automatikusan egymás büntetőügyekben hozott határozatait? A válasz arra a vélelemre vezethető vissza, hogy valamennyi tagállam ugyanazokat az alapvető értékeket és elveket vallja magáénak, mint az EU – ezek közül a legfontosabb, hogy megfelelnek a jogállamiság kívánalmainak, független bírói szervezettel rendelkeznek és valamennyien tiszteletben tartják az emberi jogokat.⁹ Ennyiben áll a kölcsönös bizalom vélelme.¹⁰

A belső piaci kontextussal ellentétben azonban az SZBJT keretében az alapértékek hiányának sokkal súlyosabb következményei vannak az egyénre nézve. Természetesen óriási károkat okozhat egy nem megfelelő minőségű termék is – gondoljunk csak egy mérgező festékkel bevont, kisgyermekek számára készült játékra, rovarirtószerral fertőzött tojásra vagy a küszöbérték kétszeresének megfelelő szennyezőanyagot kibocsátó autóra (mind valós példák). De a fogyasztói érdek sérelme a legtöbbször nem jár alapjogsérellemmel. Ezzel szemben a büntetőjogi kontextusban egy hibás ítélet – már csak a büntetőjog jellegénél fogva is – *minden esetben* egyéni jogsérelmezéshez vezet.

1.3. Kölcsönös bizalom: megdönthető vélelem vagy jogi fikció? A fent részletezett eltérések és a büntetőjog területén tapasztalt fokozott kockázatok miatt igen meglepő, hogy az uniós büntető igazságszolgáltatás rendszerében semmilyen mechanizmus nincs, amely ellenőrizné, vajon fennáll-e a bizalom alapjául szolgáló vélelem, azaz az egyes tagállamok ténylegesen betartják-e az uniós értékeket. A belső piacon egy átfogó mechanizmus felügyeli a termékeket és gyártókat. A termékfelelősségi és -biztonsági szabályok, műszaki előírások (sztenderdek) szövevényes rendszere szabályozza a termék-előírásokat és termelési folyamatokat. Ehhez képest az EU büntető igazságszolgáltatási rendszerében nincs semmiféle központi minőségi ellenőrzés.

Az egyéni jogokat érintő jelentős fenyegetés ellenére az uniós jogalkotó számos olyan jogszabályt fogadott el a büntetőjog területén, amely a kölcsönös bizalom és a kölcsönös elismerésen alapul anélkül, hogy lehetőséget adna azok mellőzésére, amennyiben felmerül annak a lehetősége, hogy a kibocsátó állam nem tartja tiszteletben az Unió értékeit. A probléma gyökere éppen ebben az automatizmusban áll.¹¹ Amennyiben a kölcsönös bizalom nem áll meg, a

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról (HL L 130, 2014.5.1., 1-36.).

⁹ Vö. az EUB 2014. december 18-i 2/13. sz. véleményével (ECLI:EU:C:2014:2454), 168. pont.

¹⁰ A jogi kultúrák különbözőségéből, valamint az európai értékekhez való eltérő hozzáállásból fakadó bizalmatlanságról ld. FARKAS Ákos: Az EU büntetőjogi korlátai. *Ügyészeti Szemle*, 2018/2. 74-96.

¹¹ Részletesen ld. Valsamis MITSILEGAS: *EU Criminal Law After Lisbon*. Oxford: Hart Publishing, 2016. 125. et seq.

végrehajtó tagállam két rossz közül kell, hogy válasszon: vagy szolgáiban követi az alkalmazandó uniós jogot és ezzel „tettetárssá” válik az emberi jogok megsértésében, vagy a másodlagos uniós jog megsértésével megtagadja a végrehajtást.

Az EUB sokáig a kölcsönös elismerés szigorú értelmezéséhez ragaszkodott. Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez (EJEE) való csatlakozást a megállapodás szerinti feltételek mellett megakadályozó 2/13. sz. véleményében¹² az EUB külön hangsúlyozta a tagállamok közötti kölcsönös bizalom elvét, mint a szabadság, biztonság és jog érvényesülése térségének sarokkövét. Az *Aranyosi* és *Căldăraru*-ügyekben¹³ azonban a Bíróság már feladta ezt a szigorú jogértelmezést, ehelyett egy kétszintű tesztet dolgozott ki az adott tagállam általános alapjogi teljesítményének, valamint a konkrét ügyben potenciálisan felmerülő emberi jogi jogsértés kockázatának szűrésére. Amennyiben az emberi jogok sérelmének kockázata általában, valamint a konkrét ügyben is megáll, az elfogatóparancs végrehajtását el kell halasztani.¹⁴ Az írországi High Court egy további fontos ügyet utalt az EUB elé, amelyben kimunkálhatott volna a Bíróság egy új tesztet a jogállamiság sérelme, jelen esetben a bírói függetlenség csorbulása esetére. Az *LM*-ügyben¹⁵ az EUB azonban nem élt ezzel a lehetőséggel, hanem ismét emberi jogi jogsérelem, jelen esetben a tisztességes eljárás sérelmeként kezelte a problémát, és gyakorlatilag az *Aranyosi*-teszt alkalmazására kötelezte a nemzeti bíróságokat. Az *Aranyosi*-teszt második eleme azonban aránytalan nehézséget okoz a terhelt számára, hiszen nagyon nehéz bizonyítani, hogy a bírói függetlenség általános sérelme az ő konkrét esetében hogyan jelentkezik majd. Arról nem beszélve, hogy a megkeresett bíróságnak a kibocsátó bírósággal kell megtárgyalnia, hogy az utóbbi független-e. Valószínűtlen, hogy erre bármely bíróság nemmel válaszolna, nem csak a presztízvesztés miatt, hanem azért is, mert a bíróság ezzel politikai kontrollal „vádolná” a végrehajtó hatalmat, azaz éppen azt a hatalmi ágat, amelytől függésben van.¹⁶ Az *LM*-ügy utóélete¹⁷ és más hasonló esetekben az *LM*-teszt alkalmazása azt mutatja, hogy a kimunkált bírói teszt alapján a nemzeti bíróságok képtelenek megtagadni az átadást, még oly egyértelmű ügyekben is.¹⁸ Ez szükségszerűen a jogállamiság csorbulásának és az

¹² Az EUB 2014. december 18-i 2/13. sz. véleménye (ECLI:EU:C:2014:2454), 192. bekezdés.

¹³ Legalábbis ez volt a helyzet mindaddig, amíg a Bíróság ki nem fejlesztette a kétszintű tesztet, melyet bizonyos feltételekkel az átadás elhalasztására lehet alkalmazni. A C-404/15. és C-659/15. PPU. sz. Aranyosi Pál és Robert Căldăraru kontra Generalstaatsanwaltschaft Bremen egyesített ügyekben 2016. április 5-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2016:198). Az előzetes döntéshozatali kérelmeket a Hanseatisches Oberlandesgericht in Bremen (Németország) nyújtotta be.

¹⁴ Az ügy részleteit ld. Wouter VAN BALLEGOOIJ – Petra BÁRD: Mutual Recognition and Individual Rights: Did the Court get it Right? *New Journal of European Criminal Law*, 2016. 7. 439-464.

¹⁵ A C-216/18. PPU. sz. Minister for Justice and Equality kontra LM ügyben 2018. július 25-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2018:586). Az előzetes döntéshozatali kérelmet a High Court (Írország) nyújtotta be.

¹⁶ Petra BÁRD – Wouter VAN BALLEGOOIJ: Judicial Independence as a Pre-Condition for Mutual Trust? The CJEU in Minister for Justice and Equality v LM. *New Journal of European Criminal Law*, 2018. 9:3. 353-365.

¹⁷ Minister for Justice v Celmer (No 5) [2018] IEHC 639, 2018. november 19.

¹⁸ Petra BÁRD – Wouter VAN BALLEGOOIJ: *The Effect of CJEU Case Law Concerning the Rule of Law and Mutual Trust on National Systems*. In: Valsamis Mitsilegas – Alberto di Martino and Leandro Mancano

ebből fakadó egyéni jogsértések határokon átívelő terjedéséhez vezet. A helyzet orvoslására az alábbiakban négy ajánlást teszek.

2. Szakpolitikai javaslatok a feszültség feloldására

2.1. *Ex post* eszközök.

2.1.1. Az EUSZ 7. cikke, az Unió jogállamiság-védelmi mechanizmusa és a kötelezettségszegési eljárások. Legkésőbb akkor kellene megdőlnie a kölcsönös bizalom vélelmének, amikor az EUSZ 7. cikke szerinti eljárás keretében bebizonyosodik, hogy egy tagállam megsértette az EUSZ 2. cikkében lefektetett uniós értékeket. Noha maguk a kölcsönös bizalmon alapuló uniós jogszabályok is rendelkeznek erről,¹⁹ a gyakorlatban két probléma is adódik. Először is a 7. cikk szerinti eljárás csak akkor függesztheti fel a kölcsönös elismerést, ha már megállapították az értékek sérelmét, azaz az eljárás már lezárult.²⁰ Az eljárás nehézkes lefolytatását, valamint a sérelem megállapításáig is bekövetkező mérhetetlen károkat tekintve az elővigyázatosság jegyében érdemes volna felfüggeszteni a kölcsönös elismerésen alapuló eszközök alkalmazását, amint megindítják az EUSZ 7. cikke szerinti eljárást (beleértve a 7. cikk (1) bekezdését is). Másodszor, mivel a 7. cikk szerinti eljárás jogsértő tagállamokkal szembeni beindításának nagyon szigorú politikai és jogi feltételei vannak, annak a gyakorlatban igen elhanyagolható a jelentősége (azt először 2017 decemberében Lengyelországgal szemben vetették be). Mindezek alapján a kölcsönös bizalom megdöntésénél a gyakorlatban erre nem lehet alapozni. Ezt a hézagot a Bizottság egy 7. cikk szerinti eljárást megelőző jogállamiság-védelmi mechanizmussal igyekezett kitölteni.²¹ A következő javaslat, hogy ez utóbbi, az irodalomban előzetes 7. cikk szerinti eljárásnak (*pre-Article 7 procedure*) nevezett mechanizmus megindulásával párhuzamosan is fel kellene függeszteni a kölcsönös elismerés elvét.

Az Unió továbbá akkor is felfüggeszthetné a kölcsönös bizalom elvét, ha kötelezettségszegési eljárásban bizonyosodik be a jogállamiság sérelme. A Lengyelországgal szemben 2017 decemberében a rendes bíróságokról szóló törvénnyel kapcsolatban megindított kötelezettségszegési eljárás kapcsán erre lett volna esélye az EUB-nek, hiszen abban a Bizottság az Alapjogi Charta hatékony jogorvoslatra és tisztességes eljáráshoz való jogra vonatkozó 47. cikkének sérelmére hivatkozott.²² További lehetőség lenne a tagállamok ellen a Lisszaboni Szerződés alapján keresetet indítani. 2018 februárjában egy jogesetben az EUB előrevetítette ennek a lehetőségét. Az *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*

(eds.): *The Court of Justice and European Criminal Law: Leading Cases in a Contextual Analysis*. Hart, 2019. (megjelenés alatt).

¹⁹ Az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat, 10. preambulumbekkezdés.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. A jogállamiság megerősítésére irányuló új uniós keret. COM(2014) 158, 2014. március 19.

²² http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5367_en.htm (letöltés ideje: 2019. június 4.).

ügyben a bírói függetlenség jelentőségét emelte ki az uniós jog érvényre juttatásában, és saját feladatául jelölte ki azon nemzeti bíróságok függetlenségének vizsgálatát, amelyek uniós jogot alkalmaznak és értelmeznek. Ebben az EUB közvetlenül alapító szerződésre, nevezetesen az EUSZ 19. cikkének (1) bekezdésére hivatkozott.²³

Összefoglalva tehát, amint a 7. cikk szerinti vagy más eljárás alapján bebizonyosodik az uniós értékek sérelme, meg kell adni a lehetőséget a kölcsönös bizalom és az arra alapított kölcsönös elismerés felfüggesztésére.

2.1.2. A kölcsönös bizalmon alapuló eszközökbe beépített biztosítékok: az arányossági teszt, a konzultációs eljárás és a megtagadási okok. A fenti javaslattal párhuzamosan a kölcsönös elismerést arányossági tesztnek kellene alávetni olyan esetekben, ahol a büntetőeljárás egyéni jogokat sérthet. Egy olyan egységes konzultációs eljárásra volna szükség, amelynek keretében az igazságügyi szervek egyeztetethetnének az arányosság kérdésében. Emellett kifejezett és kötelező megtagadási okokat kellene alkalmazni olyan esetekben, ahol komolyan felmerül a végrehajtó hatóságban, hogy a kibocsátó tagállamban nem tartják tiszteletben az uniós értékeket. Ezeket a javaslatokat már mind a jogtudomány képviselői,²⁴ mind az Európai Parlament megfogalmazta. Utóbbi egy „jogalkotási javaslatokat tartalmazó jelentésen” alapuló állásfoglalásában kérte a megtagadási okoknak az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározatba és más olyan jogszabályokba való beépítését, amelyek a büntetőügyekben való igazságügyi együttműködés terén a kölcsönös elismerés elvét követik.²⁵

A fentiek annál is inkább életszerű javaslatok, mivel azokat az európai jogalkotók már az európai nyomozási határozatról szóló 2014-es irányelvbe is beépítették lehetővé téve a bizonyítékok uniós tagállamok hatóságai közötti cseréjét és a kölcsönös jogsegélyt.²⁶

2.2. Ex ante eszközök. A fent részletezett eszközök és technikák mind *utólagosan* képesek csak enyhíteni a bűnügyi együttműködésből származó esetleges hátrányokat, azaz arra lettek kitalálva, hogy a kölcsönös elismerésen alapuló uniós jogszabályok végrehajtása során megakadályozzák a jogállamiság és az emberi jogok sérelmének továbbterjedését. Emellett azonban nem alkalmasak arra, hogy *megelőzzék* az alapjogsérelmeket, de arra sem, hogy elmélyítsék a kölcsönös bizalmat. Mindezekre tekintettel az alábbiakban javaslatokat fogalmazok meg e kihívások lehetséges megoldására. A következő alfejezet az uniószerző alkalmazandó eljárási garanciák jelentőségét és az *ex ante* jogállamisági mechanizmust tárgyalja, beleértve az alapjogok érvényesülésének figyelemmel

²³ A C-64/16. sz. Associação Sindical dos Juizes Portugueses kontra Tribunal de Contas ügyben 2018. február 27-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2018:117). Az előzetes döntéshozatali kérelmet a Supremo Tribunal Administrativo (Portugália) nyújtotta be.

²⁴ Egy ilyen tudományos javaslatért ld.: European Criminal Policy Initiative: Manifesto on European Criminal Procedure Law. *ZIS*, 2013, 430.

²⁵ Az Európai Parlament 2014. február 27-i állásfoglalása a Bizottsághoz intézett ajánlásokkal az európai elfogatóparancs felülvizsgálatát illetően (2013/2109 (INL)), P7_TA-PROV(2014)0174.

²⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról (HL L 130, 2014.5.1., 1.)

kísérését is.

2.2.1. Eljárási garanciákat lefektető másodlagos jogszabályok. Az állam- és kormányfők már maguk is utaltak a bizalom és az alapjogok között fennálló ellentmondásra. Az Európai Tanács által 2009-ben útjára indított Stockholmi Program is felvállalta, hogy a több büntetőjogi eszköz sarokkövének tekintett kölcsönös bizalom idővel elpárolgott.²⁷ A Lisszaboni Szerződés is utalt erre az ellentmondásra. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 82. cikkének (2) bekezdése szerint *„amilyen mértékben az a több államra kiterjedő vonatkozású büntetőügyekben a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi igazságügyi együttműködés megkönnyítése érdekében szükséges”*, irányelvek fogadhatók el. Ezek szabályozási minimumokat állapíthatnak meg a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságára, az eljárási garanciákra, a sértetti jogokra és a büntetőeljárás egyéb vonatkozásaira nézve. Az eljárási garanciák minimumszabályainak kötelezővé tétele minden tagállamra nézve segítheti a kölcsönös bizalom (újra) megteremtését.

2.2.2. Az Unió jogállamiság, demokrácia és alapjogok érvényesülésével kapcsolatos értéktáblája. Az Unió folyamatosan ellenőrizhetné és kikényszeríthetné a jogállamiság, a demokrácia és az alapjogok, beleértve az eljárási garanciák és a megfelelő fogvatartási körülmények – és különösen a bírói függetlenség – érvényesülését. Egy ezen értékek megfigyelésére létrehozott mechanizmus biztosíthatná, hogy *„látszatbizalom helyett kiérdemelten, valós eredményeken alapuljon az európai büntető igazságszolgáltatási rendszerbe vetett bizalom”*²⁸.

A büntető igazságszolgáltatás területén jelenleg nem beszélhetünk semmiféle, az uniós értékekre irányuló rendszeres, átfogó monitoringtevékenységről,²⁹ annak ellenére sem, hogy az EUMSZ 70. cikke a kölcsönös elismerés elvének akadálytalan érvényesülése érdekében lehetővé teszi intézkedések elfogadását a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségében végrehajtott uniós politikák objektív és pártatlan elemzésére. Hasonlóképpen hiányzik egy átfogó demokrácia- vagy jogállamiság-vizsgálati rendszer, pedig a független és pártatlan igazságszolgáltatás kulcsfontosságú a kölcsönös bizalom mögött meghúzódó vélelem szempontjából.

²⁷ Stockholmi Program, 3.1.1. pont.

Ld. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:jl0034&from=EN> (letöltés ideje: 2019. június 3.).

²⁸ Valsamis MITSILEGAS: The Symbiotic Relationship between Mutual Trust and Fundamental Rights in Europe's Area of Criminal Justice. *New Journal of European Criminal Law*, 2015, 6, 460-485, 480. Koen Lenaerts: La vie après l'avis: Exploring the principle of mutual (yet not blind) trust. *Common Market Law Review*, 2017, 54:3, 805-840., 840.

²⁹ A Fair Trials folyamatban lévő, „Az átadáson túl” („Beyond surrender”) elnevezésű projektje fog rávilágítani az európai elfogatóparancs alapján vád alá került személyekkel kapcsolatos, átadást követő bánásmódra. Az ilyen projektek ugyan feltárhatnak bizonyos hiányosságokat a rendszer működésében, de nem helyettesíthetik a szisztematikus felülvizsgálatot. A felhívást ld.: http://ec.europa.eu/justice/grants1/files/2014_jcco_ag/summaries_of_selected_projects.pdf (letöltés ideje: 2019. június 5.), 7.

2012 óta a bírászkodás és a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek minősége, függetlensége és hatékonysága áll az Unió éves gazdaságpolitikai koordinációs programjának, más néven „európai szemeszterének” középpontjában.³⁰ Ez az „EU igazságügyi értéktáblájának” kialakításához vezetett.³¹ Ugyanakkor az értéktábla súlyos hiányosságokkal küzd: „képtelen azonosítani a legkomolyabb jogsértéseket: képtelen megfelelőképpen azonosítani a belső összefüggéseket, azaz csak egyedi elemeket vizsgál anélkül, hogy a rendszert mint egészet minősítené.”³² Az értéktábla nem irányoz elő semmiféle kényszerítő intézkedést vagy szankciót/büntetést olyan esetekre, amikor egy uniós tagállam rosszul teljesít a fent említett területeken.³³

2016. október 25-én az Európai Parlament egy állásfoglalást fogadott el, melyben arra kérte fel a Bizottságot, hogy tegyen javaslatot egy átfogó, a jogállamiságot, demokráciát és alapjogokat összefoglaló értéktáblára vonatkozó jogszabályra (democracy, rule of law and fundamental rights, azaz DRF-állásfoglalás).³⁴ Az Európai Parlament jogalkotási javaslatról szóló jelentése felkérte a Bizottságot arra, hogy 2017 szeptemberéig terjesszen elő egy javaslatot egy, a demokráciával, jogállamisággal és alapjogokkal kapcsolatos Uniós paktumról (DRF-paktum). A dokumentumot a tervezet hozzáadott értékének alapos elemzésével egészítették ki.³⁵

Utolsó szakpolitikai javaslatom a DRF-paktumnak a megvalósítását célozza. Amennyiben a DRF-paktum elfogadásra kerül, az EU anélkül is tud majd lépni, hogy ki kellene várnia a jogállamiság leépülését vagy az alapjogok súlyos sérelmét egy tagállamban ahhoz, hogy – megfelelő jogi eljárások útján – az uniós értékek sérelmét állapítsa meg. Ehelyett már időben figyelmeztethetné a kérdéses

³⁰ Ld. a Bizottság közleményét. Éves növekedési jelentés 2015. COM (2014) 902 final.

³¹ The EU Justice Scoreboard: Towards more effective justice systems in the EU, http://ec.europa.eu/justice/newsroom/effective-justice/news/150309_en.htm (letöltés ideje: 2019. június 3.).

³² Kim Lane SCHEPPELE: The Rule of Law and the Frankenstate: Why Governance Checklists Do Not Work. *Governance*, 2013. 26:4. 559-562.

³³ Petra BÁRD –Sergio CARRERA – Elspeth GUILD – Dmitry KOCHENOV: *An EU mechanism on Democracy, the Rule of Law and Fundamental Rights*. CEPS Papers in Liberty and Security in Europe, 2016. április, 91. 8-9.

³⁴ Az Európai Parlament 2016. október 25-i állásfoglalása a Bizottság számára megfogalmazott ajánlással kapcsolatban a demokrácia, jogállamiság és alapjogok uniós mechanizmusának felállításáról (2015/2254(INL)), P8_TA-PROV(2016)0409.

Egyelőre a Bizottság igen ellenségesen viszonyul a dokumentum átültetéséhez, ami a kérdést illető intézményközi párbeszéd részeként könyvelhető el. Ld. pl. a Bizottságnak a plenáris ülésen elfogadott szövegre adott válaszát. SP(2017)16, 2017. február 17. Az értékelése tekintetében ld. Petra BÁRD – Sergio CARRERA: *The Commission's Decision on 'Less EU' in Safeguarding the Rule of Law: A play in four acts*. CEPS Policy Insights, 2017:08, 1-11., <https://www.ceps.eu/ceps-publications/commissions-decision-less-eu-safeguarding-rule-law-play-four-acts/> (letöltés ideje: 2019. június 3.).

³⁵ Wouter VAN BALLEGOOIJ – Tatjana EVAS: An EU Mechanism on Democracy, the Rule of Law and Fundamental Rights, Interim European Added Value Assessment accompanying the Legislative initiative report (Rapporteur Sophie in 't Veld). European Parliamentary Research Service, 2016. október, PE.579.328. Laurent PECH et al.: Annex I – Assessing the Need and Possibilities for the Establishment of an EU Scoreboard on Democracy, the Rule of Law and Fundamental Rights; Petra BÁRD et al.: Annex II – Assessing the Need and Possibilities for the Establishment of an EU Scoreboard on Democracy, the Rule of Law and Fundamental Rights.

tagállamot és felkérhetné arra, hogy tartsa tiszteletben ezeket az értékeket. Ha pedig a tagállam már megsértette ezeket, az Uniónak nem kellene külső szereplők intézkedésére várni, mint amilyen például az Ember Jogok Európai Bírósága (EJEB) vagy a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére létrejött európai bizottságot (CPT), hogy rámutasson alapvető problémákra (ahogyan az az *Aranyosi*- vagy az *LM*-ügyben történt), hanem a saját értéktáblájára is támaszkodhatna. Haladéktalanul tudna a kölcsönös bizalomra épülő eszközök terén intézkedni a kölcsönös elismerés alapján működő uniós jogszabályok alkalmazásának felfüggesztésével.

3. A szakpolitikai javaslatok előnyei a jogállamiság, az uniós büntetőigazságszolgáltatás és az Unió mint politikai projekt szempontjából

A fenti javaslatok átültetése több előnnyel is járna. Első és legfontosabb előnyként említhető, hogy feloldaná a jelen tanulmány középpontjában álló ellentmondást, egyszerre biztosítva a kölcsönös bizalmon alapuló eszközök fennmaradását, valamint az Unió és a tagállamai által közösen vallott értékek tiszteletben tartását. Másodsor, az uniós értékek tiszteletben tartásával a tagállamok a továbbiakban már nem menekülhetnének az uniós jog elsőbbsége alól, mivel az utóbbit felülírja a jogállamiság és alapjogok tiszteletben tartása. Harmadsor, az eljárási garanciák és fogvatartási feltételek közelítésére irányuló javaslatok az uniós polgárság kiteljesedéséhez járulhatnak hozzá, felszámolva a fordított diszkriminációból adódó ellentmondásokat. (Jelenleg azok a vádlottak, gyanúsítottak és elítéltek, akik az eljárás alatt elhagyják az elkövetés országát és egy olyan uniós tagállamba menekülnek, amely tiszteletben tartja az uniós értékeket, jobban jár, mint az, aki nem lépi át a határokat.) Negyedszer, érdemes rámutatni arra, hogy valamennyi javaslat teljes mértékben összhangban áll az uniós joggal. Ahogy az EUB fogalmazott: amennyiben az EJEB megkövetelné a tagállamtól, hogy vizsgálja meg az alapvető jogok más tagállam általi tiszteletben tartását, noha az uniós jog a kölcsönös bizalmat írja elő a tagállamok között, a EU EEJE-hez való csatlakozása alkalmas lenne az Unió alapjául szolgáló egyensúly és az uniós jog autonómiájának veszélyeztetésére.³⁶ Az EUB szerint tehát az EU nem engedheti meg, hogy egy harmadik szereplő határozza meg kizárólagos módon az uniós értékeknek az európai többszintű alkotmányos rendszerben való értelmezését. Az Unió ehelyett saját rendszert építhetne, és még azelőtt megakadályozhatná a kölcsönös elismerésből fakadó hátrányok továbbterjedését, mielőtt valamely nemzetközi fórum elítélte volna a tagállamban megvalósult emberi jogi jogsértést.³⁷ A fent javasolt DRF-paktum lehetne ez az értékelő testület, amely lehetőség szerint magasabb mércét állapítana meg, mint más európai szervezet.

³⁶ Az EUB 2014. december 18-i 2/13. sz. véleménye (ECLI:EU:C:2014:2454), 194. bekezdés.

³⁷ Didier BIGO – Sergio CARRERA – Elspeth GUILD: *The CHALLENGE Project: Final Policy Recommendations on the Changing Landscape of European Liberty and Security*. 2009. <http://aei.pitt.edu/12224/1/1905.pdf> (letöltés ideje: 2019. június 4.), 12.

A fentiekben részletezett javaslatok megakadályoznák az uniós büntető igazságszolgáltatás (kölsönös elismerés és kölsönös bizalom elve), rosszabb esetben az uniós jog (az uniós jog elsőbbségének elve), és még rosszabb esetben magának az Uniónak az összeomlását. Hiszen az uniós értékek kikényszerítése nem csak a határon átnyúló büntető igazságszolgáltatási együttműködés hatékony működéséhez elengedhetetlen, hanem az nélkülözhetetlen a befektetésösztönző jogi környezet, valamint általában véve a működőképes belső piac szempontjából is.

„Eddig és ne tovább!” – Gondolatok a határázár jogszerűségéről

Bartkó Róbert*

---

1. Bevezetés

2015-ben hazánkat gyakorlatilag váratlanul érte az a migrációs hullám, amely mind minőségében, mind pedig méreteit illetően új korszak kezdetét jelezte a migráció európai történetében. Európa államai a kivándorlás hatására egyre nagyobb számban kényszerültek a fejlődő világ országaiból irreguláris úton érkező migránsokat fogadni¹. 2009 és 2010 között évente még nagyságrendileg 100.000 volt a tagállami határokon tetten ért irreguláris bevándorlók száma². 2013-ban az uniós tagállamok határán feltartóztatott Unión kívüli állam állampolgárságával rendelkező személyek száma mindösszesen 92.575 volt³. A migrációs krízis fokozódásával 2014-re ez a szám 276.113 főre emelkedett összeurópai szinten. Ez pedig több, mint 138%-os emelkedést jelentett a korábbi években mért adatokhoz képest⁴.

2014 és 2015 között részben a balkáni államokból, részben pedig a destabilizálódott közel-keleti, valamint észak-afrikai országokból a korábbi tendenciákkal szemben, tömeges mértékben indult meg kivándorlás az Európai Unió országai irányába – nem kis kihívás elé állítva egyrészt magukat a tagállamokat, másrészt pedig értelemszerűen magát az integrációt is. Ez a tendencia az elmúlt időszakban sem változott szignifikánsan. 2015-ben és 2016-ban példa nélküli szintre emelkedett az Európai Unióba irregulárisan belépő bevándorlók száma. A FRONTEX adatai alapján 2015-ben a migrációs krízis csúcspontján közel 1.800.000 irreguláris határátlépést rögzítettek az uniós államok, míg 2016-ban – bár jóval kevesebb, azonban még mindig kiugróan magasnak

---

* Egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Tanszék.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ TRIANAFYLIDOU, A & MAROUKIS, T.: *Migrants muggling: Irregular migration from Asia and Africa to Europe*. Springer, 2012. 1.

² MOREHOUSE, Christal & BLOMFIELD Michael: *Irregular migration in Europe*. Migration Policy Institute, Washington DC, 2011. 8.

³ BASILIEU-GAINCHE, Marie-Laure: Immigration Detention under the Return Directive: The CJEU Shadowed Lights. *European Journal of Migration and Law*, 2015. Vol. 17. 105.

⁴ EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016. 7.

tekinthető – 511.047 irreguláris határátlépést detektáltak.⁵

A tömeges méreteket öltő migráció nemcsak annak irreguláris jellege, hanem az egyes tagállamok által szükségszerűen adandó – részben nemzetközi kötelezettségvállalásokon is alapuló – válaszreakciók addig nem tapasztalt minőségi és mennyiségi átalakulása okán komoly feladatot rótt nemcsak a határellenőrzési, hanem a belső, rendészeti, egészségügyi, szociális jellegű tevékenységet végző szervekre, személyekre. Számos helyen, így hazánkban is, a jelenséggel kapcsolatosan kialakult közvélemény a jogalkotókat gyors és hatékony intézkedések megtételére készítette. Hazánkban –bár ténykérdés, hogy a migráció egy szerteágazó jelenség⁶, ezért az állami reakciók is a szabályrendszer számos pontját érintik – az elsődleges szerep a rendészet és a büntetőjog területének jutott. Ugyanakkor a kriminalizálás nem elterjedt válasz az Európai Unióban. A nyugat-európai államokban jellemzően a jogellenes határátlépést, valamint a jogellenes belföldi tartózkodást nem is tekintik bűncselekménynek⁷. Bár mutatkoznak elmozdulások annak irányába, hogy az irreguláris migráció bizonyos formái büntetendő magatartások legyenek, az Európai Unió politikájában, illetve a tagállamok többségének belső joga még nem minősíti bűncselekménynek a nevezett magatartást. Az már természetesen egy más kérdés, hogy a szakirodalomban ún. „*marginalizációs elméletnek*” elnevezett tézis szerint a célországban perifériára szorult irreguláris bevándorlókat ebbéli sorsuk gyakran sodorja a bűncselekmények elkövetésének irányába⁸, melyek az adott állam belső büntető anyagi jogi szabályai szerint ítélandók meg.

A büntetőjogi fellépés – minthogy az nem magára az irreguláris bevándorlás jelenségére tipikusan adott elsődleges válasz – inkább az irreguláris migrációra épülő egyéb cselekmények, így az emberkereskedelem, az embercsempészés, valamint az ezekhez kapcsolódó szervezett bűnözés elleni fellépés szintjén érhető tetten⁹. Ez annak is köszönhető, hogy az irreguláris bevándorlás jelenségére mintegy „rátelepedve” – Európa nyitottságát, és deklarált alapszabadságait is kihasználva – az említett kriminalitások megerősödése volt tapasztalható az Unióban¹⁰.

A politikai párbeszéd során mégis gyakran minősítik az irreguláris bevándorlást olyan jelenségnek, amely veszélyezteti az állami szuverenitást, valamint a közbiztonságot is, mely miatt az egyes államoknak joguk van határaikat megvédeni. E két szempont kiemelése azért indokolt, hiszen reagálni kell egyrészt magára a magatartásra, mellyel illegitim módon történik egy idegen állam

⁵ FRONTEX: Risk Analysis for 2018. 8.

⁶ HEGYALJAI Máttyás: *Migráció, bűnügy, nemzetközi kitekintés*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *A migráció bűnügyi hatásai*. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest, 2016. 12.

⁷ GUILD, E. et. al.: *Irregular Migration, Trafficking and Smuggling of Human Beings: Policy Dilemmas in the EU*. CEPS Paperback, 2016. 24.

⁸ LEEKERS, Arjen et. al.: Crime among irregular immigrants and the influence of internal border control. *Crime Law SocChange*, 2012. Vol. 58. 17.

⁹ MITSILEGAS, Valsamis: *The Criminalization of Migration in Europe. Challenges for Human Rights and the Rule of Law*. Springer, 2015. 48.

¹⁰ GALATEANU, Oana: Illegal Migration and the Migration Phenomenon at the Frontiers of Romania. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*. 2017. Vol 9 (2). 601.

területére történő belépés, másrészt az abból fakadóan előálló jogellenes tartózkodásra visszavezethető kihívásokra is.¹¹

2. A fizikai határzár jogi előzményei hazánkban

Az irreguláris bevándorlással szembeni hatékonyabb, jogi szintű fellépés gondolata hazánkban is 2015 elejétől kezdődően vált a politikai párbeszéd tárgyává, amikortól gyakorlatilag folyamatosan erősödött a hazánkat ért migrációs nyomás. Ha csak a menedékkérők számát vizsgáljuk a 2014-2015-ös időszakban, jól látszik, hogy a 2014-ben benyújtott megközelítőleg 43 ezer menedékkérelemmel szemben 2015. júliusáig ez a szám 78 ezerre emelkedett. Az év végre pedig megközelítette a 180 ezret.¹² A megnövekedett migrációs nyomással szemben a magyar kormányzat - elsősorban hazánk biztonsága érdekében - több pontból álló intézkedéscsomagot fogalmazott meg. Ennek első lépcsőjét az ideiglenes biztonsági határzár kiépítése (a továbbiakban: fizikai határzár), és az annak megépítését elősegítő jogforrások megalkotása jelentette, majd pedig második lépcsőben a magyar Parlament elfogadta a 2015. évi CXL. törvényt, amely a tömeges bevándorlás kezelésének jogi hátterét teremtette meg számos belső jogszabály módosítása révén. Természetesen a jogalkotó célja volt az is, hogy jogi eszközökkel védelmet nyújtson a már kiépített, illetve az esetlegesen jövőben kiépítésre kerülő fizikai határzárnak. Ahogyan a jogalkotó is rámutatott: „*az állam határainak védelmét csak egyre komolyabb létesítmények, eszközök telepítésével tudja biztosítani. E létesítmények funkciója az állam önvédelmének kiteljesítése, egyben jelzése is annak, hogy az állam az önvédelem jogával élni kíván, és ezt a jogot tiszteletben kell tartani.*”¹³

Magyarország Kormánya a fentiekben kifejtett indokok miatt alapvető biztonságpolitikai célként fogalmazta meg az irreguláris bevándorlók „beáramlásának” megfékezését, az azt elérni hivatott jogi szabályozók megalkotását. Ezen jogpolitikai cél megvalósításának első lépése az 1401/2015. (VI.17.) sz. Kormányhatározat volt, melyben a Belügyminisztérium július 1. napjáig kapott határidőt egyrészt „a szerb-magyar határszakaszon a zöldhatár átjárhatóságának megszüntetése érdekében körülbelül 175 km hosszúságban 4 méter magas határőrizeti célú ideiglenes kerítés¹⁴ létesítésének előkészítésére”¹⁵, másrészt pedig az irreguláris bevándorlás megfékezését célzó jogszabály-módosítási javaslatok megfogalmazására.

¹¹ SPENA, Alessandro: A Just Criminalization of Irregular Immigration: Is it possible? *Criminal Law and Philos.* 2017. Vol. 11. 354.

¹² PÓCZIK Szilveszter: A határzárral kapcsolatos bűncselekmények elkövetőinek szociológiai vizsgálata a Csongrád megyei büntetőeljárások alapján. *Kriminológiai Tanulmányok*, 55. 2018. 11.

¹³ Részlet a 2015. évi CXL. törvény általános jogalkotói indoklásából.

¹⁴ Az egyes határszakaszokon kiépítésre került határzárak elrendelésével kapcsolatos fontosabb jogi szabályozók a következők voltak: 50/2015. (IX.16.) BM r., 51/2015. (IX.20.) BM r., 56/2015. (X.17.) BM r., 60/2015. (XI.16.) BM r., 3/2016. (I.20.) BM r., 6/2016. (II.18.) BM r., 147/2016. (VI.13.) Korm. r.

¹⁵ 1401/2015. (VI. 17.) Korm. határozat

A fent említett Kormányhatározatot követően második lépésként a jogalkotó célja az volt, hogy mindaddig, amíg a tervezett és akkor már formálódó büntető anyagi és eljárási jogi szabályok érdemben hatályba lépése meg nem történik, az ezek előfeltételeként tekinthető fizikai határzár kiépítését garantálni tudja. Ezt a 213/2015. (VII.31.) Korm. rendelet volt hivatott szolgálni, amely közigazgatási bírság alkalmazását helyezte kilátásba részben az ideiglenes határzár területét részben pedig az annak építését sértő cselekmények esetére.¹⁶

Ezen előzményeket követően 2015. szeptember 04-én került az Országgyűlés által elfogadásra a 2015 évi CXL. törvény, amely több területen, több jogszabályt érintően jelentős változásokat vezetett be már 2015. szeptember 15. napjától kezdődően. A jogszabály megalkotásának indoka több irányú volt. Egyrészt a Magyarország határait átlépő bevándorlókkal kapcsolatos határon belüli logisztikai és egyéb szociális természetű feladatok jelentős gazdasági megterhelést jelentettek az ország számára, melyet orvosolni kellett. Másrészt jogpolitikai célként fogalmazódott meg az állami szuverenitás védelme, melynek egyik, talán a legfontosabb eszköze a határozott határvédelmi politikai kidolgozása, az állam önvédelmi funkciójának kiszélesítése, mely a Kormány álláspontja szerint részben védelmi eszközök telepítése, kiépítése révén lehetséges. Itt jegyezzük meg, hogy *Hoffmann Tamás* az MTA Jogtudományi Intézet tudományos főmunkatársa álláspontja szerint sem „ördögtől való” a fizikai határzár alkalmazása. Álláspontja szerint ugyanis egy állam szuverenitásából fakadóan jogosult saját határait akár ilyen módon is megvédeni, amennyiben az nem ütközik már vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeivel.¹⁷ Harmadrészt pedig természetesen az irreguláris migráció ún. „kísérőjelenségei”, így különösen az embercsempészség elleni határozottabb fellépés is indokát adta a fent említett jogszabály elfogadásának.

A hivatkozott törvény a magyar jogrendszer számos szegmensét érintő módosításnak tekinthető, mely funkciójából fakadóan – a teljesség igénye nélkül - nemcsak a büntetőjog és a büntető eljárási jog, hanem a migrációs politikával összefüggő jogszabályok, az államhatárról szóló törvény, valamint a harmadik országbeli állampolgárok beutazására, valamint tartózkodására vonatkozó normákat is egyaránt módosította. Minthogy a fenti jogszabály a határzár védelmére büntetőjogi tényállásokat alkotott, illetve külön eljárási szabályokat emelt be az akkor hatályos Büntetőeljárási törvénybe, indokolt azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy önmagában a fizikai határzár kiépítése jogszerűnek tekinthető-e. Célunk tehát választ találni arra a kérdésre, hogy a fizikai határzár kiépítése az ún. külső határokon ütközik-e valamilyen nemzetközi, vagy uniós kötelezettségvállalásunkba. Ezt a kérdést előkérdésként kezeljük, hiszen jogszerűség hiányában az arra épülő büntető anyagi és eljárási szabályok részletes elemzése is indokolatlan lenne.

¹⁶ Ezen magatartások körét a rendelet 2-3. §§-ai határozták meg, azzal, hogy azok esettől függően 50.000-300.000,-Ft közötti bírsággal voltak sújthatók. Minthogy 2015. szeptember 15-tel a rendszer felállt, és a határvédelmi tényállások hatályba léptek, az említett rendelet hatályon kívül helyezésre került.

¹⁷ PÓCZIK Szilveszter (2018): i.m. 15.

3. A tiltott határátlépés hazai jogtörténeti előzményei

Az a személy, aki a telepített határzáron keresztül kíván Magyarország területére belépni, annak magatartása szükségképpen jogellenes. A jogellenes, vagy tiltott határátlépés nem ismeretlen cselekmény a hazai jogtörténetben. Első egységes büntetőjogi kódexünkben, a Csemegi-Kódexben ugyan nem található ilyen rendelkezést.¹⁸ Érdekességként azonban kiemelésre érdemes, hogy a kihágásokat szabályozó 1879. évi XL. törvénycikk a közbiztonság sérelmére elkövetett kihágások között szabályozta a 70.§ alatt azt a magatartást, aki jogerős kitiltás hatály alatt az ország területére hatósági engedély nélkül visszatért.¹⁹ Látható, hogy a kezdeti időszakban a jogellenes belépés nem önmagában minősített kihágásnak, elkövetője csak kiutasított személy lehetett. Egyfajta szigorítást eredményezett az 1940. évi XVIII. törvénycikk, melynek 10.§-a az útlevélügyről szóló 1903. évi VI. törvénycikk vonatkozó rendelkezését akként módosította, hogy vétséggé nyilvánította a tulajdonképpen az útlevél-használattal kapcsolatos jogi előírásokat megszegő módon történő határátlépést.²⁰

A Csemegi-Kódex Különös Részét is hatályon kívül helyező 1961. évi V. törvény azonban jelentősen módosított az addigi kriminálpolitikán, amennyiben a 203.§ (1) bekezdése alapján hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni azt, aki az országhatárt engedély nélkül, vagy a hatóság félrevezetésével szerzett úti okmánnyal, vagy egyébként meg nem engedett módon lépte át.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatályba lépését követően a tiltott határátlépés fenti tényállásán gyakorlatilag csak minimálisan módosított. Az államhatár engedély nélküli, illetve meg nem engedett módon történő átlépése minősült ekkor alapvetően bűncselekménynek. A tényállás ezzel a tartalommal egészen 1990. január 01. napjáig volt hatályban, amikortól kezdve – annak 2002. április 01. napjával történő hatályon kívül helyezéséig²¹ – tulajdonképpen az csak a fegyveres elkövetéssel, mint elkövetési móddal egészült

¹⁸ HAUZINGER Zoltán: *Büntetőjogi tényállások a külföldiség és a migráció vonzásában*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *A migráció bünyügyi hatásai*. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest, 2016. 190.

¹⁹ TÓTH Judit: *Hatékony, arányos, visszatartó? Az engedély nélküli határátlépés szankcionálása*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *A migráció bünyügyi hatásai*. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest, 2016. 225.

²⁰ A hivatkozott rendelkezés szerint: „vétséget követ el és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki hamisított vagy más nevére szóló útlevelet vagy a határ átlépésére jogosító egyéb okiratot használ, azt másnak használatra átengedi, magáról vagy útítársáról hamis bejelentést tesz, a hatóságot a határ átlépésére való jogosultsága tekintetében félrevezetni törekszik, vagy a határt meg nem engedett módon lépi át, úgyszintén, aki az 1903:VI. tc. 2. §-a értelmében elrendelt útlevél kötelezettség esetében az ország területén, illetőleg annak meghatározott részében útlevél nélkül utazik vagy közlekedik. A határnak meg nem engedett módon való átlépése kihágás és tizenöt napig terjedhető elzárással büntetendő, ha a tettes a határ őrzésére kirendelt hatósági közeg felszólításának nyomban engedelmeskedik vagy a határon észrevétlenül történt átlépés után a legközelebbi magyar hatóságnál (hatósági közegnél) haladéktalanul önként jelentkezik, és mindkét esetben igazolja vagy hitelt érdemlő módon valószínűsíti, hogy érvényes útlevelet önhibáján kívül nem tudott szerezni és a magyar határ átlépésére súlyos egyéni körülményei kényszerítették.”

²¹ Immáron az, mint ahogyan arra korábban már utaltunk is, a szabálysértési törvényben kerül szabályozásra.

ki.

Jelenleg ugyan szankcionált magatartás, azonban csak, mint szabálysértés a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. tv. (a továbbiakban: Szabs. tv.) 204.§ (1) bekezdése alapján.²² Kérdés tehát az, hogy van-e lehetőség – akár a büntetőjog eszközeivel fellépni – az ország határaihoz érő olyan migránssal szemben, aki a fizikai határázaron keresztül kíván Magyarország területére belépni, egyáltalán védekezhet-e az ország külső határain az irreguláris migrációval szemben ilyen eszközzel?

4. A fizikai határzár értékelése

Az állam önvédelmi joga annak szuverenitásán alapszik. Az államok – amennyiben nemzetközi kötelezettségvállalásaik ennek korlátot nem szabnak – tulajdonképpen az önvédelem joga alapján önállóan dönthetnek abban a tekintetben, hogy milyen módon védik meg szuverén területüket az irreguláris módon oda érkező szándékozó személyektől. Ténykérdés tehát, hogy az államhatárok védelme az állam szuverenitásán alapuló joga, de egyben – állampolgáraival szemben – kötelezettsége is. Az EUMSZ²³ Unió hatáskörökkel kapcsolatos 3-4. cikke egyértelmű abban a tekintetben, hogy a fent elemzett kérdés nem tekinthető sem az Unió kizárólagos hatáskörébe tartozó politikának, és olyannak sem, ahol az Unió a tagállamokkal megosztott hatáskörrel rendelkezik. Azonban azt fontos hangsúlyozni, hogy az Unió is alapszerződési szinten megfogalmazott határozott célként deklarálja az irreguláris migráció megelőzését, valamint az ellene való megerősített küzdelmet.²⁴

A konkrét kérdés megválaszolása szempontjából ugyanakkor álláspontunk szerint fontos az Unió által az EUMSZ 77. cikk (1) bekezdés c) pontjára, valamint a (2) bekezdés b) és e) pontjára²⁵ alapítottan újrakodifikált rendelete a Schengeni határ-ellenőrzési kódexről²⁶ (a továbbiakban Schengeni Kódex). A Schengeni Kódex már a Preambuluma (6) bekezdésében elvi éllel szögezi le, hogy a határ-ellenőrzésnek, melyet a tagállamok a külső határokon foganatosítanak, elő

²² A Szabs. tv. 204.§ (1) bekezdése alapján az követi el a tiltott határátlépés szabálysértését, *aki engedély nélkül, vagy meg nem engedett módon lépi át, vagy kísérel meg átlépni hazánk államhatárát.* Érdemes kiemelni, hogy már a megkísérlés esetén is befejezett a szabálysértés.

²³ Az Európai Unióról szóló Szerződés és az Európai Unió működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata megjelent az Unió Hivatalos Lapjában 2012. október 26. napján (2012/C 326/1).

²⁴ EUMSZ 79. cikk (1) bekezdése szerint: *„Az Unió közös bevándorlás politikát alakít ki, amelynek célja a migrációs hullámok hatékony kezelése azok minden szakában, méltányos bánásmód biztosítása a harmadik országok azon állampolgárai számára, akik jogszerűen tartózkodnak valamely tagállamban, valamint az illegális bevándorlás és az emberkereskedelem megelőzése és az ezek elleni megerősített küzdelem.”*

²⁵ Az EUMSZ hivatkozott rendelkezései szerint az Unió célja olyan politikát kialakítani, amellyel a külső határok integrált őrzeti rendszere kiépíthető. Ennek érdekében a Tanács és a Parlament a határőrizeti tevékenységgel összefüggésben intézkedéseket fogalmazhat meg.

²⁶ Az Európai Parlament és Tanács 2016/399 sz. rendelete Megjelent az Unió Hivatalos Lapjában 2016. március 23. napján.

kell segítenie egyrészt az illegális bevándorlás és az emberkereskedelem elleni küzdelmet, másrészt pedig az egyes tagállamok belső biztonságát, közrendjét, valamint a közegészségügyét is. A Schengeni Kódex 5. cikk (3) bekezdése a Preambulumban megfogalmazott alapvető célok alapján a külső határok védelmét a tagállamok szintjén kezeli telepített feladatként. Ennek mentén pedig a tagállamoknak nemzeti jogukban kellően hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell bevezetniük azon személyekkel szemben, akik a külső határokat nem a megnyitott határátkelő-helyeken, vagy azokon, azonban nyitva tartási időn kívül kívánják jogellenesen átlépni. A szankciók megalkotása során azonban a tagállamoknak a Schengeni Kódex 5. cikk (2) bekezdésében említett kivételekre²⁷, valamint a védelemre vonatkozó nemzetközi kötelezettségvállalásokra alapvetően figyelemmel kell lenniük. Megvizsgálva a kivételeket, rögzíthető, hogy a telepített fizikai határzár sérelmét jelentő módon az ország területére belépni szándékozó irreguláris migrációs hullám tagjai nem sorolhatók alapvetően ezen kivételek közé, így esetükben irányadó az az előírás, hogy az ilyen jogellenes belépésekkel szemben szankciókat kell az egyes tagállamoknak kilátásba helyezniük.

Fontos, hogy a Schengeni Kódex idézett, valamint a külső határokon elvégezendő ellenőrzésekre vonatkozó későbbi rendelkezései nem tiltják a határvédelem telepített technikai eszköz használatával történő megoldását. Ezt erősíti a Schengeni Kódex határőrizetre vonatkozó fogalmi meghatározása, és annak 13. cikk (1) bekezdésében történő részletesebb definiálása is. A Schengeni Kódex határőrizeti tevékenység alatt érti a határok – így a külső határok – határforgalom-ellenőrzés megkerülésének megakadályozása érdekében végzett őrizeti tevékenységét. A 13. cikk (1) bekezdése pedig rögzíti, hogy a határőrizet célja a jogellenes határátlépések megakadályozása, a határt irreguláris módon átlépni szándékozó személyek és a határokon átvélő bűnözés elleni szükséges intézkedések meghozatala. A hatékony határőrizet megvalósítása érdekében természetesen a használható eszközök listáját rendeleti szinten nem is lehetne, de nem is lenne értelme szabályozni, így a Schengeni Kódex 15. cikke csak azt az elvárást fogalmazza meg a használt eszközök tekintetében, hogy azokkal hatékonyan, egységesen és magas szinten kell a védelmet megvalósítani.

Azaz összefoglalva, a külső határok védelme tekintetében a Schengeni Kódex – témánk szempontjából releváns rendelkezései elvárják, hogy: (1) a tagállamok a külső határokat hatékonyan és eredményesen védjék meg; (2) a határőrizeti tevékenységet úgy szervezzék meg, hogy az képes legyen kiszűrni a jogellenes határátlépéseket; (3) a határőrizeti tevékenység megszervezése során olyan eszközöket vegyenek igénybe, melyek mentén a Kódex elvárásai magas szinten meg tudnak valósulni; (4) legyenek figyelemmel a Kódex által előírt kivételekre. Ezen összesített követelményrendszer alapján álláspontunk szerint a külső

---

²⁷ Ilyenek – a teljesség igénye nélkül - például azon személyek, akik a speciális átlépésre vonatkozóan tagállami engedéllyel rendelkeznek, vagy előre nem látható szükséghelyzet miatt kerül sor a rendkívüli határátlépésükre. További ilyen speciális, kivételt eredményező személyek például a pilóták és a légi személyzet, államfők és küldöttségük, diplomataták, vagy éppen a feladatukat ellátó mentési szolgálat tagjai, rendőrség, tűzoltóság, vagy határőrség.

határookra telepített technikai akadályrendszer nem tekinthető kifogásolhatónak²⁸.

Ugyanakkor humanitárius jogi szempontból is számtalan bírálat érte mind a fizikai határzárakat, mind pedig az annak jogi védelmét biztosító büntetőjogi tényállásokat, melyek jellemzően abból a megállapításból táplálkoztak, hogy az irreguláris migrációs hullám tagjait alapvetően menekültként kezelték. A kérdés megvizsgálása szempontjából a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. július 28. napján elfogadott nemzetközi egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. január 31. napján elfogadott kiegészítő jegyzőkönyv rendelkezéseiből (a továbbiakban: Genfi Egyezmény)²⁹, illetve Uniós vonatkozásban elsőként az Európai Unió működéséről szóló Szerződés és az Alapjogi Charta³⁰ rendelkezéseiből szükséges kiindulni.

A Genfi Egyezmény 31. cikk 1. pontja alapján hazánk kötelezettsége, hogy az ország területére történő jogellenes belépésük miatt ne sújtsa büntetéssel azokat a menekülteket, akik közvetlenül olyan területről érkeztek, ahol életük illetve szabadságuk veszélyeztetve volt, feltéve, hogy haladéktalanul jelentkeznek a hatóságoknál és kellő indokkal támasztják alá jogellenes belépésüket. Technikailag az uniós hivatkozott joganyag is ezen Genfi Egyezmény által meghatározott kereteket tekinti irányadónak. Az EUMSZ 78. cikk (1) bekezdése a közös menekültügyi politikát a Genfi Egyezmény rendelkezéseivel összhangban rendeli kialakítani az Unióban. Az Alapjogi Charta menedékjogot szabályozó 18. cikke pedig szintén a hivatkozott nemzetközi szerződéssel való összhangra hívja fel a figyelmet³¹. A fentiek okán tehát megválaszolandó kérdés, hogy a határőrizeti kerítés kiépítése a Genfi Egyezmény rendelkezéseit egyáltalán sérti, sértheti-e, vagy sem. Amennyiben az Egyezmény már hivatkozott 31. cikkelyéből indulunk ki, akkor megállapítható, hogy a hazánkat kötő nemzetközi jogi előírás nem önmagában zárja ki annak a lehetőségét, hogy a Magyarország területére történő jogellenes belépés miatt hazánk büntetőjogi szankciót alkalmazhasson. A hivatkozott előírás ugyanis a közvetlenség elvének alapvető jelentőséget tulajdonít e kérdés szempontjából.

Hazánk az Egyezmény alapján ugyanis „csak” arra vállalt kötelezettséget, hogy az olyan jogellenes határátkelést nem torolja meg büntetőjogi úton, amely közvetlenül olyan állam területéről történik, ahol a későbbiek során menekült státuszban részesült személynek, vagy személyeknek az élete, vagy szabadsága az Egyezmény által deklarált szinten veszélyeztetve volt. Minthogy hazánk földrajzi adottságai okán – illetve a hazánkba érkezett, illetve érkező bevándorlók állampolgársági összetétele alapján – a közvetlenség elvének sérelme fel sem

²⁸ Itt érdemel még kiemelés az Európai Határ,- és Parti Őrségről szóló 2016/1624 sz. Európai Parlamenti és Tanácsi rendelet, mely az 5. cikkében bár kimondja, hogy a FRONTEX az integrált határvédelem megvalósítása érdekében a nemzeti hatóságokkal együttműködik, azonban az 5. cikk (1) bekezdés utolsó mondata szerint: „továbbra is elsődlegesen a tagállamok felelőssége marad a külső határok hozzájuk tartozó szakaszainak igazgatása.”

²⁹ Hazánkban az egyezményt és annak jegyzőkönyvét az 1989. évi 15. tvr. hirdette ki.

³⁰ A Charta 2010/C 83/02 szám alatt az Unió Hivatalos Lapjában 2010. március 30. napján jelent meg.

³¹ Az Alapjogi Charta előírja, hogy az Unióban az egyes tagállamoknak a menedékjogot a Genfi Egyezménnyel, az Európai Unióról és az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés rendelkezéseivel összhangban kell biztosítani.

merülhet, így ezen okból kiindulva a határőrizeti kerítés felállítása, illetve az sem kifogásolható, hogy a jogalkotó az ún. külső határon el kívánta érni, hogy a bevándorlók legális, ellenőrizhető formában lépjenek be hazánk államterületére. Azaz a határzár nem jelenti az Egyezmény szerinti közvetlen belépés akadályát, illetve akként azt nem lehet is értelmezni. Az pedig már egy másik kérdés, hogy a határőrizeti kerítésen az ország területére belépni szándékozó irreguláris bevándorló szándéka nem irányulhat a hatóságokkal való együttműködésre, így az Egyezmény által garantált büntetlenség azon feltétele sem tud érvényesülni, amely a hatóságok előtti haladéktalan jelentkezési kötelezettségre vonatkozik.

A határőrizeti kerítés jogellenes átlépése tehát önmagában az Egyezmény által előírt feltételek fennállásának hiányát alapozza meg³². Ezzel pedig technikailag a magyar jogalkotó nemcsak a külső határok európai szintű védelmét, hanem az Egyezmény gyakorlati alkalmazása szempontjából is lényeges intézkedést vezetett be³³. A megoldás EU-kompatibilitását igazolja a fentiekben már hivatkozott Schengeni Kódex is, mely az 5. cikk (3) bekezdésében kifejezetten lehetőséget biztosít a nemzeti jogalkotás számára a jogellenes határátkeléssel kapcsolatos belső, tagállami szankciók kidolgozására.³⁴

A szakirodalomban felmerült a határzárral kapcsolatosan érvként az is, hogy annak bevezetése problematikus az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Római Egyezmény szempontjából is, tekintettel arra, hogy a Btk. 60.§ (2a) bekezdése értelmében határzárral kapcsolatos bűncselekmény miatt alkalmazott végrehajtandó szabadságvesztés mellett a próbaidőre felfüggesztett öt évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabása esetén a kiutasítás alkalmazása nem mellőzhető.

Ténykérdés, hogy az 1950-ben kelt Római Egyezmény 1984-es Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyvének 1. cikke foglalkozik a külföldiek kiutasításával kapcsolatos garanciákkal³⁵. Ugyanakkor lényeges hangsúlyozni, hogy az

³² A kerítés valós funkciójának kiemelése azért is fontos, mert általánosan ismert tény, hogy a menekülők általában nem rendelkeznek a menedéket nyújtó ország területére történő jogszerű belépés feltételeivel. Lásd erről bővebben: Kószeg Ferenc (szerk.): *Emberi jogi garanciák és a nemzetközi migráció*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012. 28-29.

³³ Fontos emellett azt is hangsúlyozni, hogy a határzár az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. tv. 5.§ (1) bekezdése alapján gyakorlatilag magyar államterületre került lefektetésre, ezáltal a bevándorló már a kerítés elérését megelőzően – tulajdonképpen jogellenesen – belép az ország területére, a kerítésen történő áthatolással pedig technikailag ezen jogellenes eljárását folytatja. Az idézett törvényhely alapján: „Magyarország területének a Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti határvonaltól, illetve határvonaltól számított 60 méteres sávja az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmények – ideértve a 15/A.§ szerinti létesítményeket is – építése, telepítése és üzemeltetése, valamint honvédelmi, nemzetbiztonsági, katasztrófavédelmi, határőrizeti, menekültügyi és idegenrendészeti feladatok ellátása céljából e törvény szerint igénybe vehető.”

³⁴ A hivatkozott 5. cikk (3) bekezdése lehetővé teszi, hogy a tagállamok nemzeti joguknak megfelelő szankciót vezessenek be a külső határoknak a megnyitott határátkelőhelyeken kívüli vagy azok hivatalos nyitvatartási időn kívüli jogellenes átlépésére. A Kódex azt is előírja, hogy ezen szankcióknak arányosnak, hatékonyak és visszatartó erejűnek kell lennie. E körben fontos kiemelni, hogy az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK Irányelv 3. cikk 2. pontja is a Kódex 5. cikkelyébe ütköző jogellenes határátlépés eredményeként történő tartózkodást, illegális tartózkodásnak aposztrofálja.

³⁵ A hivatkozott rendelkezés szerint a jogszerűen lakóhellyel rendelkező külföldi kiutasításának garanciái a következők: (a) jogszerűség elve, mely alapvetően azt jelenti, hogy csak a jogszabályoknak

Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyve által védett személyi körbe az Egyezményhez csatlakozó állam területén jogszerűen tartózkodó külföldi áll. Az ilyen személyek esetében a kiutasítás szabályrendszere nem automatizmuson alapul, az Egyezménnyel összhangban álló garanciákat a jogalkotó a Btk-ba beemelte. Tekintettel azonban arra, hogy a határárral kapcsolatos bűncselekményt megvalósító külföldiek jellemzően hazánkban nem rendelkeznek jogszerű tartózkodásra jogosító engedéllyel – hiszen ebben az esetben nem lenne szükség a határvédelmi rendszer kijátszására sem –, így a fizikai határárral bevezetése, illetve az ehhez kapcsolat tényállások, valamint az ahhoz fűzött anyagi jogi jogkövetkezmények a Római Egyezmény fent hivatkozott rendelkezése szempontjából nem kifogásolhatók. Más kérdés azonban, hogy a hatályba léptetett anyagi jogi rendelkezésekkel szemben komoly, akár alkotmányossági aggályok is megfogalmazhatók. Ezek kifejtésére azonban – terjedelmi korlátok okán – egy külön tanulmány nyújthat lehetőséget.

---

megfelelő határozat alapján lehet ilyen intézkedést meghoznia az államnak; (b) lehetőséget kell a határozat meghozatala előtt adni a külföldinek arra, hogy a kiutasítással szembeni érveit a hatóságok tudomására hozhassa; (c) joga legyen a jogorvoslathoz; (d) a fentiek érdekében képviseltesse magát a hatóságok, illetve a hatóság tagjai előtti eljárásokban. A kiegészítő jegyzőkönyv szerint ezen jogok kizárólag közrendi, illetve nemzetbiztonsági okokból korlátozhatók.

A különélő szülő kapcsolattartási jogát ellehetetlenítő szülői magatartás polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei

Barzó Tímea*

---

1. Bevezetés

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye értelmében a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő szülő gyermekének joga van személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést fenntartani mindkét szülőjével, mely jog csak a gyermek „legjobb érdekében” korlátozható.¹ Az *Emberi Jogok Európai Egyezményének* 8. cikkelye rögzíti, hogy mind az apának, mind az anyának joga a gyermekeikkel való kapcsolattartás. Ez a szabály az egyezmény alapján még akkor is irányadó, ha a gyermek születése a szülők életközösségének a megszakadása utáni időszakra esik.² A Polgári Törvénykönyv³ (Ptk.) Családjogi Könyve (CSJK) tovább erősíti a különélő szülő kapcsolattartási jogának tartalmát, kihangsúlyozva egyben a gyermeket nevelő szülő felelősségét is.

A házasság felbontásával nem szűnik meg a szülők közös felelőssége a gyermek sorsáért. A gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, míg a különélő szülő joga és kötelezettsége a kapcsolattartás és a gyermekével való rendszeres érintkezés. A gyermeket nevelő szülő vagy más személy pedig köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani.⁴ A házasság felbontása ennél fogva nem járhat azzal a következménnyel, hogy szüleinek egyikét a gyermek elveszítse.

---

* Habilitált egyetemi docens, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Intézeti Tanszék

¹ ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk 3. pont

² A Csjt. 1986. évi módosítása során került a Csjt.-be a „kapcsolattartás” szóhasználat, mely sokkal bensőségesebben fejezi ki ennek a jogintézménynek a tartalmát, összetevőit. Külön kiemelendő, hogy ez a Novella nemcsak jogává, hanem köteletségévé is tette a különélő szülőnek a gyermekével való rendszeres kapcsolattartást, mely a gyermeket nevelő szülőre is közvetlen feladatot rótt a zavartalan kapcsolattartás biztosítása tekintetében. Az 1995. évi XXXI. törvény tovább bővítette a kapcsolattartás tartalmát azzal, hogy kimondta: „a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson”.

³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény – továbbiakban Ptk.

⁴ Ptk. 4:178. § (1) bek.

Az a körülmény, hogy a gyermek feletti szülői felügyeleti jogokat kizárólag csak az egyik szülő gyakorolja, nem érinti a másik szülőnek azt a jogát és kötelességét, hogy a gyermeket rendszeresen látogassa, szeretetét kinyilvánítsa, a gyermekével való meghitt viszonyt fenntartsa. *A gyermek érdekét súlyosan sértő módon jár el az a szülő, aki a gyermeket a másik szülővel való érintkezéstől indokolatlanul elzárja, és ellene hangolja.*

A különélő szülő pedig a gyermekkel való kapcsolattartást nem használhatja fel a gyermeket tartó szülő vagy a vele lakó hozzátartozó (pl. új házastárs) elleni hangulatkeltésre, olyan remények táplálására, hogy a gyermek az ő gondozásában és nevelkedésében kedvezőbb helyzetben lenne. Csak kölcsönös és együttműködő magatartásuk szolgálja a gyermek érdekét.

A szülőknek természetesen tekintettel kell lenniük arra is, hogy a gyermek önálló személyiség, akinek elképzelései, vágyai, érzései vannak. E személyiség kedvező irányba való fejlődése pedig nagymértékben függ a szülők magatartásától.

A gyermekkel való kapcsolattartásra – a szülőn kívül – elsősorban a *nagyszülő* és a *testvér* jogosult.

A szülő és a gyermek között fennálló érzelmi kapcsolathoz hasonló kötelék állhat fenn a nagyszülő és az unoka között is. Mindaddig, amíg a szülők együtt élnek és a gondozás, nevelés jogát együtt gyakorolják, addig az unoka-nagyszülő közötti kapcsolat is automatikusan és természetesen alakul ki az érintettek között, ezért annak szabályozása általában nem indokolt. Sajnálatos módon azonban előfordul a szülők házasságának, életközösségének fennállása alatt is nagyszülői kapcsolattartási eljárás.⁵ A nagyszülői kapcsolattartásról a hatóság mérlegelési jogkörében dönthet.⁶

A nagyszülők mellett a kiskorú és a nagykorú *testvér* egyaránt kérheti a kapcsolattartás szabályozását, hiszen a gyermek érzelmi életében a testvéri közösség fontos szerepet játszhat. A gyermek szülőjének testvére és szülőjének házastársa azonban már csak akkor jogosult kapcsolattartásra, ha a szülő és a nagyszülő nem él vagy a kapcsolattartásban tartósan akadályozva van, vagy a kapcsolattartási jogát önhibájából nem gyakorolja.

A kapcsolattartásra jogosultak körét a CSJK kibővíti a *mostohaszülővel* (szülő házastársa), a *nevelőszülővel* (szülő élettársa), a *korábbi gyámmal* és azzal a szülővel, akinek a gyermekre vonatkozó apasági vélelmét a bíróság megdöntötte, feltéve, hogy a gyermek hosszabb időn keresztül a háztartásában nevelkedett. A gyermek és az apaként szeretett férfi között kialakult bensőséges kapcsolat egyik napról a másikra történő megszakítása súlyosan károsíthatja a gyermek lelki fejlődését, érzelmi biztonságát. Különösen fontos lehet ez olyan esetekben, ha az apai vélelem megdőlését követően más férfi nem tölti be az apa helyét a gyermek

⁵ KGD2014. 96., KGD2009. 147., EBH2007.1735.

⁶ KGD2018. 173. Fontos elvi tételt mondott ki az Európai Unió Bírósága is a Neli Valcheva kontra Georgios Babanarakis ügyben (2018. május 31. C 335/17.), amikor megállapította, hogy a 2201/2003/EK rendelet 1. cikke (2) bekezdésének a) pontjában és 2. cikkének 7. és 10. pontjában szereplő „láthatási jog” fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az kiterjed a nagyszülőknek az unokákra vonatkozó láthatási jogára is. FERGE Zsigmond: A nagyszülő kapcsolattartási jogáról – az Európai Unió Bíróságának ítélete a Neli Valcheva kontra Georgios Babanarakis ügyben a gyermek nagyszülővel fennálló személyes kapcsolatainak fenntartásáról. *Családi Jog*, 2019/1. 36.

életében.⁷ Ezzel az új rendelkezéssel egyúttal elejét veszi a törvény az olyan apaság vélelmének megdöntésére irányuló perindításnak, melynek fő célja az volt, hogy a házasság vagy élettársi kapcsolat megromlása esetén az egyik szülő a másikat a gyermek életéből teljesen „kiiktassa”.⁸

2. A kapcsolattartás formái

a) *Folyamatos a kapcsolattartás*, amikor a kapcsolattartás visszatérően, rendszeres időközönként ismétlődik. Több formáját is nevesíti a jogszabály.⁹ Az egyik a gyermekkel a gyermek szokásos *tartózkodási helyén való személyes találkozás* (meglátogatás), a másik pedig a gyermeknek a szokásos tartózkodási helyéről rendszeresen, meghatározott időtartamra, a visszaadás kötelezettségével történő *elvitel*. Időtartamát sem a Ptk., sem pedig a gyámhatóságokról valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) nem korlátozza. Ezen kapcsolattartási forma jelentőségét hangsúlyozza az a jogszabályi rendelkezés is, miszerint a gyermek érdekét veszélyeztető körülmény vagy felróható magatartás hiányában a kapcsolattartásra jogosulttól az elvitel és – különösen, ha a kapcsolattartásra jogosult szülő szokásos tartózkodási helye külföldön van – a meghatározott időtartamú külföldre vitel jogát is magában foglaló kapcsolattartás nem vonható meg.¹⁰ A *gyermek elvitelével kapcsolatos kiadások viselését* – főszabály szerint – a törvény a kapcsolattartásra jogosult kötelezettségévé teszi.¹¹

A gyermekkel *személyes találkozás nélkül történő rendszeres kapcsolattartás* különösen a levelezés, a telefonkapcsolat, illetve az informatikai eszköz útján való kapcsolat, az ajándékozás és a csomagküldés. A levelezés, a telefonkapcsolat vagy más informatikai eszköz (pl. skype, közösségi oldalak) útján megvalósuló kapcsolattartás esetén a gyermeket gondozó szülő a gyermek levéltitkokhoz, magántitkokhoz fűződő személyiségi jogainak tiszteletben tartásával köteles eljárni. A gyermekek a csomagküldést, az ajándékozást számontartják, számukra ez a szülői gondoskodás megjelenésének egy formája, érzelmvilágukra, fejlődésükre pozitív hatással lehet, ezért *Somfai Balázs* szerint ez nevezhető az *indirekt kommunikáció* egyik formájának is.¹²

A folyamatos kapcsolattartás időtartamát a törvény nem korlátozza. Az eddigi általános jogalkalmazási gyakorlat szerint ennek mértéke kéthetente hétvégén, de egyre inkább szabályozzák úgy is, hogy a kétheti láthatást megtoldják egy-egy közbenső hétköznapi kapcsolattartással is. Ez utóbbira természetesen csak akkor van mód, ha mindkét szülő ugyanabban a városban, településen lakik, vagy legalábbis a földrajzi távolság nem képezi ennek akadályát. Ennél a gyermek

⁷ Ptk. 4:113. § (1) bek. b) pont

⁸ KÖRÖS András: „Fontolva haladás – az új Ptk. Családjogi Könyve 6. Rész: A szülői felügyelet I. és II. fejezet” *Családi Jog*, 2006/3. 7.

⁹ Gyer. 27. § (3) bek.

¹⁰ Gyer. 27. § (6) bek.

¹¹ Ptk. 4:180. § (3) bek.

¹² SOMFAI Balázs: *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga*. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2008. 86-91.

érdekében többet és kevesebbet is megállapíthat a gyámhatóság (például abban az esetben, ha az érintkezési joggal élő szülő kifogásolható életmódot folytat). A 48 óránál lényegesen hosszabb kapcsolattartási idő biztosítása azonban nem mindig szolgálja a gyermek érdekeit. Viszont az alap 48 óránál lényegesen kevesebbet csak rendkívül indokolt esetben állapíthat meg folyamatos kapcsolattartási időként a bíróság vagy gyámhatóság.¹³

b) Az *időszakos kapcsolattartás* magában foglalja a gyermekkel a tanítási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttlétet, a külföldre vitel lehetőségével vagy annak a gyermek érdekében való kizárásával.¹⁴ A időszakos kapcsolattartás *időtartama* a gyakorlat szerint naptári évenként általában körülbelül egy hónap, amely a folyamatos kapcsolattartás mellett biztosítható a különélő másik szülő számára. Az időszakos kapcsolattartás többhetes időtartamban megszakítva vagy folyamatosan gyakorolható. Ennek idejét és mértékét az iskolai szünetekben - nyári, tavaszi, téli szünet -, valamint a többnapos ünnepek idején a gondozó szülő szabadságával összhangban kell meghatározni.

A szünidők, többnapos ünnepek fele részének gyermekkel való zavartalan eltöltése mindkét szülő jogos igénye. Erre tekintettel mondja ki a jogszabály, hogy *nincs helye folyamatos kapcsolattartásnak* az időszakos kapcsolattartás ideje alatt, valamint a gyermeket gondozó szülőt megillető, a gyermekkel folyamatosan együtt tölthető időtartam alatt. Az arányosság, méltányosság, valamint a családi élet tiszteletben tartásának követelménye *Somfai Balázs* szerint jelen esetben azt jelenti, hogy – ha a felek másként nem rendelkeznek – az oktatási szünetek, többnapos ünnepek legfeljebb fele részében van időszakos és/vagy folyamatos kapcsolattartásra lehetőség.¹⁵

c) *Felügyelt kapcsolattartásnak* akkor van helye, ha a gyerek és a kapcsolattartásra jogosult szülő közt nincs vagy megromlott a családi kapcsolat. A felügyelt kapcsolattartás elrendelésével a gyámhatóság arra törekszik, hogy a gyermek számára *biztonságos körülmények között segítse elő* a kapcsolattartásra jogosulttal a családi kapcsolat felépítését vagy helyreállítását. A felügyelt kapcsolattartás esetén a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult találkozására a – szakmai programja alapján kapcsolattartási ügyeletet biztosító – gyermekjóléti szolgálat vagy gyermekjóléti központ *kapcsolattartási ügyeletén*, vagy más, kapcsolattartással összefüggő tevékenységet nyújtó szolgáltató által biztosított helyszínen, a *kapcsolattartást felügyelő szakember jelenlétében és tanácsadása* mellett kerül sor.¹⁶ A későbbiekben, a felügyelt kapcsolattartás eredményeként – a felügyelt kapcsolattartást biztosító szolgáltató javaslatára – a felügyelt kapcsolattartás helyszínén megvalósulhat a szakember jelenléte nélküli találkozás is a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult között, kivéve, ha ezt a lehetőséget a gyámhivatal döntése kizárta.

¹³ SOMFAI: i.m. 86-91.

¹⁴ Gyer. 27. § 4 bek.

¹⁵ SOMFAI Balázs: *A kapcsolattartás*. In: Körös András (szerk.): *A családjog kézikönyve 2007* I. kötet. 4. átdolgozott kiadás. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2007. 763-764.

¹⁶ KGD2014. 95.

A gyámhatóság a felügyelt kapcsolattartást biztosító szolgáltató javaslatára *felülvizsgálja a felügyelt kapcsolattartást*, melynek eredményeként – ha a kapcsolattartásra jogosult és a kapcsolattartásra kötelezett között nem jött létre egyezség – a gyámhivatal dönt a gyermek érdekében a kapcsolattartás elvitel vagy meglátogatás formájában való gyakorlásáról, a kapcsolattartás korlátozásáról, megvonásáról, vagy a felügyelt kapcsolattartás fenntartásáról.¹⁷

3. A kapcsolattartás rendezése

A különélést követően is megmaradó közös szülői felügyelet esetében a kapcsolattartásról nem kell a szülőknek megállapodnia. Amennyiben azonban a gyermek feletti szülői felügyeleti jogot csak az egyik szülő gyakorolja, úgy a különélő szülővel való kapcsolattartást egyezség, ennek hiányában a bíróság, vagy a gyámhatóság döntése alapján rendezni kell.

A *gyámhatóság akkor jár el*, ha nincs folyamatban házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti per és a kapcsolattartásról a szülők, illetve az arra jogosultak nem tudnak megegyezni. A gyámhatóság dönt továbbá akkor is, ha a kapcsolattartás kérdésében eredetileg a bíróság döntött, de a határozat jogerőre emelkedésétől számított két év elteltével kéri bármelyik szülő vagy a kapcsolattartásra jogosult más személy a kapcsolattartás megváltoztatását.

A házassági vagy a szülői felügyelet gyakorlását rendező perben azonban a kapcsolattartásról egyezség hiányában is a *bíróság* dönt, feltéve, hogy azt a felek valamelyike kéri.¹⁸ Ha a kapcsolattartás kérdésében eredetileg is a bíróság döntött, akkor a döntést követő két éven belül a kapcsolattartás megváltoztatását is csak a bíróságtól lehet kérni. Amennyiben a szülők a házasság felbontását a házasság megromlására vezető körülmények feltárása nélkül kérik, a járulékos kérdések között a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás szabályozásában is meg kell állapodniuk.¹⁹

A gyámhatóság illetve a bíróság a kapcsolattartást elsősorban *tárgyalás megtartása során*, a gyermeket gondozó szülő vagy más személy, mint kapcsolattartásra kötelezett és a kapcsolattartásra jogosult *egyezségével* törekszik rendezni.

A kapcsolattartás rendezését nagyban segítheti, hogy a Családjogi Könyv lehetőséget ad a *mediációra* és annak a gyermek érdekében történő kötelező elrendelésére mind a gyámhatósági,²⁰ mind pedig a bírósági eljárás²¹ során.

Egyezség hiányában a gyámhatóság vagy a bíróság – a kapcsolattartás céljának megfelelően – a gyermek kora, egészségi állapota, életkörülményei, a szülők személyes körülményei alapján, a kapcsolattartásra jogosult és a kapcsolattartásra kötelezett méltányos érdekére, tanulmányi előmenetelére tekintettel, az

¹⁷ Gyer. 27. § (4a)-(4c) bek.

¹⁸ 1952-es Pp. 3. § (1) bek. és 2016-os Pp. 1. § (2) bek.

¹⁹ Ptk. 4:21. § (3) bek.

²⁰ Ptk. 4:177. §

²¹ Ptk. 4:172. §

ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembe vételével, a gyermek érdekében dönt.²² A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtásáról a *gyámhatóság* gondoskodik.²³

4. A felek együttműködési kötelezettsége

Az éppen esedékes kapcsolattartást mindkét fél oldaláról akadályozhatják előre nem látható, hirtelen fellépő körülmények.²⁴

Az érintetteket terhelő közös kötelezettség azonban az, hogy a kapcsolattartás átmeneti elmaradásáról késedelem nélkül, lehetőleg még olyan időben tájékoztassák egymást, hogy a másik félnek ne jelentsen aránytalan költséget és sérelmet a változás. A tájékoztatás formájára a jogszabály nem ír elő semmilyen kötelező formát, az megtörténhet telefonon, e-mailben, sms-ben vagy más hitelt érdemlő módon. A Gyer. szerint a kapcsolattartást akadályozó körülményekről a felek előzetesen, lehetőség szerint írásban vagy egyéb igazolható módon, késedelem nélkül kötelesek tájékoztatni egymást.²⁵ A gyakorlatban a tájékoztatás megtörténtének igazolása jelent többször problémát a felek számára a gyámhatósági végrehajtás során.

Másrészt a szülőnek kötelessége felkészíteni a gyermeket arra, ha egy esetleges gyámhatósági vagy bírósági döntés eredményeképpen a másik szülő lakóhelye lesz az otthona; a fogadó szülőnek pedig kötelessége elősegíteni, hogy a gyermek szokja meg új otthonát. Semmiképpen sem szolgálja a gyermek érdekét, ha a szülői felügyeleti jogok gyakorlásával fel nem ruházott szülő különböző eszközökkel (például új perek ismétlődő indításával) akarja megakadályozni vagy késleltetni a gyermeknek a másik szülő otthonába kerülését, abban bízva, hogy - az állandóság szempontjára tekintettel - a gyermek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlására végül is ő lesz feljogosítva.

5. A szülő felelőssége a kapcsolattartás akadályozásáért, ellehetlenítéséért

A gyermek érdekét súlyosan sértő módon jár el az a szülő, aki a gyermeket *a másik szülővel való érintkezéstől indokolatlanul elzárja és ellene hangolja.* A

²² BH2012. 121.

²³ Az erre vonatkozó részletszabályokat a Gyer. 33. §-a és az Ákr. tartalmazza.

²⁴ A gyakorlatban a legtöbbször előforduló ilyen esemény, ha a gyermek a kapcsolattartás kezdő időpontjára megbetegszik, belázasodik, s emiatt nem javasolt a gyermek elvitele. A kisebb megfázás, vagy egyéb enyhe tünetek azonban nem feltétlenül indokolják a kapcsolattartás elmaradását. A másik ilyen indok szokott lenni, ha a gyermeknek éppen az adott hétvégére valamilyen iskolai, óvodai szervezésű rendezvényen, például iskolai kiránduláson kell részt vennie. Ugyanígy közbe jöhet azonban rendkívül program vagy elfoglaltság a kapcsolattartásra jogosult és köteles szülő életében is. Ő is megbetegedhet, vagy a munkahelyi elfoglaltsága (például hétfélig ügyelet, kivételesen elrendelt túlóra) miatt kénytelen jelezni a másik szülőnek az akadályoztatást.

²⁵ Gyer. 30. § (1) bek.

gyermek érzésvilágára ez károsan és kiszámíthatatlanul hat, s az is bekövetkezhet, hogy a gyermek szembefordul mindkét szülőjével. A különélő szülő kirekesztésének egyik legáltalánosabb eszköze az, amikor a gyermeket nevelő szülő a kapcsolattartásokra meghatározott időpontokban nem tartózkodik otthon, illetve nem viszi a gyermeket vagy gyermekeket a határozatban (ítéletben) pontosan megjelölt átadás helyére, és ezzel a kapcsolattartást rendszeresen, folyamatosan és sokszor végérvényesen ellehetetleníti. A gyermek érdekét súlyosan sértő módon jár el az a szülő is, aki a gyermeket a másik szülővel való érintkezéstől indokolatlanul elzárja és ellene hangolja.²⁶ Az ilyen önkényes és felelőtlen magatartásnak megvannak a polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei.

5.1. A szülő polgári jogi felelőssége a kapcsolattartás akadályozásáért, ellehetetlenítéséért. A gyermeket nevelő szülőnek a gyermekével és a másik szülővel szemben tanúsított jogellenes magatartása több polgári jogi jogkövetkezményt vonhat maga után.

a) A bíróság juthat arra a következtetésre, hogy az ilyen szülő nem alkalmas a gyermek nevelésére, a kiskorú gyermek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlására. Végső soron a szülői felügyeleti jog gyakorlásának a megváltoztatását vonhatja maga után, ha a szülő a másik szülőnek a gyermekkel való kapcsolattartását hosszabb időn át, hatósági intézkedések ellenére megghiúsítja, a különélő szülőt alaptalanul a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekménnyel vádolja és lejáratazába a gyermeket is bevonja.²⁷ A kapcsolattartás akadályozása azonban természetesen csak akkor indokolja a szülői felügyelet gyakorlása körében hozott döntés megváltoztatását, ha a megváltoztatás - az egyéb körülményeket is értékelve - a gyermek érdekében áll.²⁸

b) A Legfelsőbb Bíróság elvi határozatában már 2000-ben kimondta, hogy a gyermeket nevelő szülő a *kapcsolattartás jogellenes megghiúsításával okozott kárért* a polgári jog szabályai szerint kártérítési felelősséggel tartozik.²⁹ A törvény ezt a jogtételt általánosítja és a kapcsolattartásra jogosult vagy kötelezett személy *felelősségét* állapítja meg azért a kárért, amit a kapcsolattartás indok nélküli akadályozásával vagy a kapcsolattartás szabályainak megszegésével felróhatóan a másik félnek okozott.³⁰ A felelősség feltétele a kapcsolattartásra jogosult vagy a kapcsolattartás biztosítására kötelezett szülő (személy) felróható magatartása, mellyel okozati összefüggésben a kapcsolattartás végül megghiúsult, valamint az ezzel szintén okozati összefüggésben keletkezett vagyoni kár bizonyítása. Ebben a körben azonban csak a polgári bíróság rendelkezik hatáskörrel. Kárként lehet érvényesíteni a jogsértéssel felmerült tényleges költségeket (például a feleslegesen kifizetett utazási költségek, előre megtervezett és kifizetett külföldi nyaralás költsége, megvásárolt színházjegy, koncertjegy) és kiadásokat, de lehet egyéb vagyoni illetve személyi jellegű kára is.

²⁶ BH1998. 283.

²⁷ BH2009.112.; EBH2008.1776.

²⁸ BH2005. 178. I.

²⁹ EBH2000. 320.

³⁰ Ptk. 4:183. § (1) bek.

c) Amennyiben a kár kizárólag a kapcsolattartás kellő indok nélküli akadályozásával, a kapcsolattartás szabályainak megszegésével *felmerült költségekben, kiadásokban* ölt csak testet, akkor ennek megfizetésére a gyámhatóság is kötelezheti a jogsértő felet.³¹ Az érintett kérelmére a *gyámhivatal* akkor kötelezi a kapcsolattartást kellő indok nélkül akadályozó, a kapcsolattartás szabályait megszegő felet a neki felróhatóan keletkezett *költségek viselésére*, ha a kérelmező megfelelően igazolja költségeit és bizonyítja azt is, hogy azok a kapcsolattartás akadályozásával, szabályainak megszegésével összefüggésben keletkeztek. A törvény tehát a kapcsolattartás végrehajtása nélkül, önállóan is lehetővé teszi a felek számára az igazolt – jellemzően az utazással felmerült – költségek megtérítését. A kapcsolattartás akadályozása, szabályainak megszegése folytán keletkezett, igazolt költségek megtérítése természetesen a végrehajtási eljárás során is kérhető.³² Amennyiben azonban a gyermekeket gondozó szülő indokoltan, a megfelelő életkörülmények megteremtése érdekében költözik a különélő szülőtől távolabbi helységbe, a kapcsolattartás során így jelentkező többletterhek nem háríthatók át rá.³³

d) *Felügyelt kapcsolattartásnak* akkor van helye, ha a gyerek és a kapcsolattartásra jogosult szülő közt nincs vagy megromlott a családi kapcsolat. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a gyermeket nevelő szülő a különélő szülő ellen hangolja olyannyira a gyermeket, hogy a gyermek nem hajlandó a kapcsolattartásra, a másik szülővel való találkozásra és ezzel a megítélt kapcsolattartás meghiúsul. Ilyen esetben a felügyelt kapcsolattartás elrendelésével a gyámhatóság arra törekszik, hogy a gyermek számára biztonságos körülmények között segítse elő a kapcsolattartásra jogosulttal a családi kapcsolat felépítését vagy helyreállítását. (Lásd részletesen a 2.c) pont alatti fejezetben).

e) A különélő szülő személyiségvédelmi pert is kezdeményezhet arra tekintettel, hogy kapcsolattartási jogának megsértése esetén sérülhetnek a személyiségi jogai is. A Fővárosi Törvényszék egy konkrét ügyben mondta ki, hogy az az aktív, cselekvő, a gyermeket a különélő szülőtől elzáró magatartás sért személyhez fűződő jogot, amely rendszeres és/vagy visszatérő, visszaélészerű; nem egyedi, egy-egy alkalommal fennálló probléma, mert ez utóbbi érdemi intézése a gyámhatóság jogkörébe tartozik. A gyermek tendenciózus elzárása a különélő szülőtől sértheti annak személyhez fűződő jogát, azon belül is a magán- és családi élet zavartalanságához fűződő jogosultságát.³⁴ A Fővárosi Ítéltábla is megerősítette, hogy *„önmagában az, hogy a gyermek és a szülő közötti kapcsolattartás jogellenes akadályozásával szemben a jogvédelmet elsősorban a családjog intézményei biztosítják, nem zárja ki az okozott sérelem miatt a személyiségi jogvédelmi igény érvényesíthetőségét.”*³⁵ Ennek körében egyre gyakrabban fordul elő, hogy a jogaiban sértett különélő szülő a polgári bíróságtól személyiségvédelmi igényként a sérelemdíj mellett azt kéri, hogy a bíróság állapítsa

³¹ Ptk. 4:183. § (2) bek.

³² Gyer. 30. § (2)-(3) bek.

³³ BH2004. 281.

³⁴ Fővárosi Törvényszék P.25.490/2013/116.

³⁵ 7.Pf.21.696/2011/8., EBH2009. 2048.

meg, hogy a fenti magatartást tanúsító különélő szülő megsértette a magán- és családi élet zavartalanságához fűződő személyiségi jogát és tiltsa el a további jogsértéstől. Személyiségi jogi igényként azok az igényérvényesítések ismerhetők el, ahol a védendő érték közvetlenül az ember személyiségéből fakad. A gyermek és a szülő közötti kapcsolattartás ezek közé tartozik, egyike az emberi individuumban legszorosabban kapcsolódó jogoknak. Vitathatatlan, hogy a személyiség részét képezi az, hogy a szülő a gyermekével milyen kapcsolatot tud kialakítani és fenntartani, továbbá, hogy ebben a kapcsolatban a személyiségét milyen módon tudja kibontakoztatni, személyiségének belső sajátosságait milyen módon tudja érvényre juttatni. Ez azért is különösen fontos, mert a kiskorú gyermeknek a különélő szülővel való kapcsolata alapozza meg a jövőben élethosszig fennálló személyes, családi viszonyukat. A különélő és a gyermek közötti kapcsolattartás joga, mint védendő érték tehát az ember személyiségéből fakad, a személyiség megnyilvánulásaként értelmezendő. Ebből következően – függetlenül attól, hogy a kapcsolattartás szabályozására és ennek végrehajtására a családjogi jogintézmények szolgálnak - a *szülő-gyermek közötti kapcsolattartás joga beilleszthető a személyiségi jogok széles körébe*. A személyiségi jogsértés azonban kizárólag úgy követhető el, ha a jogsértő rendszeresen és visszaélészerűen nem biztosítja a másik szülő jogát a gyermekével való kapcsolattartásra.³⁶ Pál Szilvia a témában egy multidiszciplináris megközelítésű új személyiségvédelmi perspektívára hívja fel a figyelmet.³⁷

5.2. A szülő büntetőjogi felelőssége a kapcsolattartás akadályozásáért, ellehetetlenítéséért. Az a magatartás, amely akadályozza a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult szülő közötti harmonikus kapcsolat kialakítását, fenntartását, a gyermek egész további életére kihatóan komoly lelki válságot okozhat, káros hatással lehet a kiskorú lelki egészségre, erkölcsi fejlődésére, szociális készségeinek kialakulására. Ezért ennek büntetőjogi fenyegetettsége is indokolt.³⁸

Aki a hatósági határozat alapján nála elhelyezett kiskorú és a kiskorúval kapcsolattartásra jogosult személy közötti kapcsolat kialakítását vagy fenntartását a kapcsolattartás kikényszerítése érdekében alkalmazott bírság kiszabását követően is önhibájából akadályozza, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.³⁹ A büntetőjogi felelősség végső eszköz ilyen esetben: csak akkor állapítható meg, ha *bírság kiszabásával* sem kényszeríthető ki a jogkövető magatartás.

³⁶ Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.395/2017/6.

³⁷ Lásd részletesebben PÁL Szilvia: A kapcsolattartási jog a személyiségi jogok egén – csillag vagy fecske? *Családi Jog*, 2014/2. 11-17.

³⁸ A korábbi Btk. – 1978. évi IV. törvény – alapján is kiskorú veszélyeztetésének büntetetté valósította meg az a szülő, aki a kiskorú bírósági ítéleten alapuló elhelyezését önkényesen megváltoztatta, a másik szülővel való kapcsolattartását huzamos ideig akadályozta, a kiskorút a másik szülő ellen nevelte és e kötelességszegő magatartása a kiskorú értékrendjének, jellemének, lelki fejlődésének kedvezőtlen alakulását eredményezte (BH2007. 35.).

³⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 210. § (1) bek.

Bírság kiszabására a végrehajtási eljárás keretében a gyámhatóság jogosult. Végrehajtási eljárás kezdeményezésére pedig olyankor kerül sor, ha a felek a súlyosan elmérgesedett viszonyukra tekintettel nem képesek a kapcsolattartás megvalósítása érdekében zavartalan együttműködésre. A kapcsolattartás kérdésében – a gyermek érdekeivel ellentétben – a kompromisszumok elfogadása helyett a gyámhatóság intézkedését kéri, ami a saját erőfeszítéseik hiányában tartós eredményre ritkán vezet.

A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti kérelem benyújtására a jogszabály szigorú – *30 napos – határidőt szab*, melynek *kezdeti időpontja* a kapcsolattartás pótlására, ennek hiányában a kapcsolattartásra - a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban - előírt határidő eltelte, veszélyeztető magatartás esetén pedig a veszélyeztető magatartásról történő tudomásszerzés.

A gyermek fejlődését veszélyezteti, ha a kapcsolattartásra jogosult vagy a kapcsolattartásra kötelezett a kapcsolattartást rendező egyezségben, illetve a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltaknak önhibájából ismételten nem, vagy nem megfelelően tesz eleget, és ezáltal nem biztosítja a zavartalan kapcsolattartást.⁴⁰ A gyámhatóság részéről kiemelkedő jelentőségű annak vizsgálata, hogy ki, mikor és milyen okból nem tartotta be a kapcsolattartásra vonatkozó döntésben foglaltakat és erre vonatkozóan milyen bizonyítékai vannak a kérelmezőnek. Ha a gyámhivatal megállapítja bármelyik oldalon az *önhiba fennállását*, a végrehajtás iránti kérelem beérkezését követő naptól számított harminc napon belül *végzéssel elrendeli a végrehajtást*.

A gyámhivatal a végrehajtást elrendelő végzésben a mulasztó felet felhívja, hogy a végzés kézhezvételét követően esedékes *kapcsolattartásnak* a kapcsolattartásra vonatkozó határozat szerinti időpontban és módon *tegyen eleget*, illetve hagyjon fel a gyermeknek a másik fél ellen történő nevelésével; továbbá felhívja, hogy a jogosultnak fel nem róható okból *elmaradt kapcsolattartás pótlását* a legközelebbi megfelelő időpontban, de legkésőbb hat hónapon belül biztosítsa, és megjelöli a pótlás végső határidejét; illetve figyelmezteti a kötelezettség önhibából történő nem teljesítésének jogkövetkezményeire, és erre irányuló kérelem esetén *kötelezi* a kapcsolattartás meghiúsítása folytán keletkezett *igazolt költségek viselésére*.⁴¹

Sajnos előfordulhat azonban, hogy a kapcsolattartásra jogosult vagy a kapcsolattartásra kötelezett a végrehajtást elrendelő *végzésben foglalt kötelezettségének nem tesz eleget*. Amennyiben bizonyítást nyer, hogy a kapcsolattartás az elrendelést követően sem a szabályozás szerint működött, akkor a gyámhatóság az alábbi foganatosítási módok közül választhat: *pénzbírságot szab ki 5.000–500.000 Ft közötti összegben, figyelembe véve, hogy a bírság kiszabása és összege nem veszélyezteti-e a kiskorú tartását. Rendőrség közreműködését veszi igénybe*, melynek érdekében a rendőrséget végzésben kell megkeresni, megjelölve a rendőrség közreműködésének okát. Erre azonban csak igen ritkán kerül sor.

⁴⁰ Gyer. 33. § (1)-(2) bek.

⁴¹ Gyer. 33. § (4) bek.

Mindezekon túlmenően a gyámhatóság kérelemre, a kérelem beérkezését követő naptól számított *harminc napon belül* végzéssel a *gyermekjóléti központ kapcsolattügyeletének* illetve a gyermekjóléti szolgálatnak a közreműködését vagy a védelembe vétel elrendelését kezdeményezheti, ha a kapcsolattartás gyakorlása konfliktusokkal jár, folyamatosan akadályokba ütközik, illetve a felek között kommunikációs zavarok állnak fenn.

Ha a kapcsolattartásra kötelezett neki felróhatóan akadályozza a gyermeknek a kapcsolattartásra jogosulttal való kapcsolata kialakítását, fenntartását, a gyermeket bizonyíthatóan a kapcsolattartásra jogosult ellen neveli és a kapcsolattartásra vonatkozó határozatnak a végrehajtási intézkedések ellenére sem tesz eleget, a gyámhatóság a szülői felügyeleti jog rendezése vagy a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése iránt pert indíthat, feltéve, hogy az a kiskorú gyermek érdekében áll, és azt a szülő vagy harmadik személy is kéri, vagy feljelentést tesz kiskorú veszélyeztetése vagy kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása miatt.⁴²

Nem egységes a gyámhatósági gyakorlat abban a kérdésben, hogy hány alkalommal kiszabott bírság után kell a feljelentést megtenni. Van arra nézve is gyakorlat, hogy egy-két kiszabó bírságoló végzést követően a gyámhatóság feljelentést tesz, és arra is, hogy rendszeresen, ismétlődően kiszabott bírságok esetén sem történik feljelentés.⁴³ A Btk. a büntetőjogi felelősség megállapítását azonban kizárólag azokra az esetekre korlátozza, amikor a kapcsolattartás akadályozása önhibából ered.⁴⁴ A bűncselekmény szándékosan követhető el.⁴⁵ Alanya tekintetében azonban kicsit félrevezető lehet a tényállás megfogalmazása. A törvényszöveg szerint ugyanis csak az valósíthatja meg a deliktumot, akinél hatósági határozat alapján kiskorú került elhelyezésre.

A hatályos családjogi rendelkezések értelmében azonban gyermekelhelyezésről kizárólag abban az esetben beszélhetünk, ha a bíróság a gyermek azért helyezi el harmadik személynél, mert a szülői felügyeletnek bármelyik szülő általi gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti. Szülők esetében tehát már nem alkalmazható a „gyermekelhelyezés” jogi fogalom, mivel esetükben a szülői felügyeleti jog közös vagy kizárólagos gyakorlása a helyes terminus technikus. Másrészt harmadik személynél kizárólag a bíróság - hatóság nem - jogosult gyermeket elhelyezni akkor, ha azt a harmadik személy maga kéri, és természetesen ilyenkor a harmadik személyt a kiskorú gyámjául kell rendelni.⁴⁶ Így a Büntető Törvénykönyv idézett tényállásának szó szerinti értelmezésében a bűncselekményt jelenleg senki sem követhetné el, vagy legfeljebb csak az a harmadik személy, akinél a bíróság a

⁴² Gyer. 33. § (8) bek.

⁴³ MENTUSZNÉ TERÉK I.: A kapcsolattartás végrehajtásának jogi és nem jogi eszközei a gyámhatósági munkában. *Családi Jog*, 2012/2. 24.

⁴⁴ SÁNTHA Ferenc: *A gyermekek érdekét sértő, család elleni bűncselekmények*. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2013. 212.

⁴⁵ HORNYÁK Szabolcs: *A gyermekek érdekét sértő, család elleni bűncselekmények*. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): *Magyar Büntetőjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 161.

⁴⁶ Ptk. 4:169. §

kiskorú gyermeket elhelyezte.⁴⁷

Mivel egy jogszerű állapotot kíván a tényállás kikényszeríteni, ha az elkövető ennek eleget tesz, indokolt, hogy mentesüljön a felelősségre vonás alól. A törvény ezért a kapcsolattartás utólagos biztosítását büntethetőséget megszüntető okként határozza meg.⁴⁸

---

⁴⁷ A szülői felügyeleti jog rendezéséről és a gyermek harmadik személynél történő elhelyezéséről lásd részletesebben BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2017. 407-440.

⁴⁸ Btk. 210. § (2) bek.

A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről

Bérces Viktor*

---

1. Bevezetés

A szakértői vélemény a bizonyítási eszközök speciális csoportját képezi, amelynek alapvetően két oka van: a) igénybevételének szükségességét a bizonyítás során már rendelkezésre álló adatok mennyisége és minősége határozza meg; b) a szakértők semmilyen formában nem kötődnek a vizsgált tényálláshoz.

Utóbbi körülmény miatt elmondható, hogy a szakértői vélemény tartalmának objektivitása – az általános jogalkalmazói szemlélet alapján – magasabb fokú, mint a tanúvallomásoké, s ebből fakadóan a büntetőeljárásokban rendre magasabb bizonyító erőt tulajdonítanak ezeknek a bizonyítási eszközöknek az eljáró hatóságok (bírószágok). Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy e vélemények megalapozottsága, illetőleg relevanciája – törvényi felhatalmazás, vagy a bírósági gyakorlat alapján – ne lenne megkérdőjelezhető. Ne feledjük, hogy a szakértők sem tévedhetetlenek annak ellenére, hogy – rendszerint – a szakterületükre irányadó tudományos tételek, írott és íratlan szabályok, elvek, módszerek betartásával és alkalmazásával folytatják praxisukat.

Szakértő kirendelésére az eljárás azon szakaszában kerülhet sor, amikor már feltárásra és megállapításra kerültek a bíróság által azok a tények, adatok, vagy körülmények, amelyek jellemzőire nézve a szakértő állásfoglalása szükséges. A szakértő kirendelésére ennek következtében általában – a nyomozati, a vád-, illetőleg a bíróság szakaszban egyaránt – az utolsó eljárási cselekmények között kerül sor, mivel ekkorra válnak világossá azok a releváns tények, amelyeket a szakértőnek a véleménye kialakítása során figyelembe kell vennie. Így a kirendelő végzése meghozatalára rendszerint a terhelt kihallgatása és a tényállás tisztázása után kerül sor.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg, amelyet egy hazai bírósági döntés is megerősít: újabb szakértői vélemény csak abban az esetben szükséges, ha a bíróság az egymásnak

---

* Adjunktus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Büntető Anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszék

ellentmondó szakértői véleményekkel kapcsolatban a tárgyaláson meghallgatott szakértők nyilatkozata alapján nem tud megalapozottan állást foglalni arról, hogy melyik szakértő véleményét foglalja el bizonyítékként (BH 2007. 34).

Ezen általános elvárást természetesen számos kritika éri a jogalkalmazás és a jogtudomány részéről egyaránt, ugyanis ezáltal:

- a) a szakértő „quasi” döntőbírói szerephez juthat, így a tényállás megállapítása tekintetében is kizárólagosan az ő véleménye válhat irányadóvá;
- b) a párhuzamos szakértő kirendelésének hiánya felveti annak lehetőségét, hogy az egyetlen szakvélemény esetleges hibái az eljárás folyamán nem kontrollálhatók;
- c) a bíróság maga is ismerethiányos állapotba kerül, hiszen mindössze egy szakvélemény alapján képes tájékozódni a tényállás megállapítása tekintetében.

A szakértői vizsgálat tárgya alapvetően valamilyen természet-, vagy társadalomtudományi kérdés. BOLYKY véleménye szerint *„természettudományos kérdésekben - például a lövedék becsapódási sebességének meghatározásához - a szakértői kirendelés szükségességének eldöntése nem okoz különösebb nehézséget. Humántudományok esetében azonban nehezebb helyzetbe kerülhet a jogalkotó, mivel a társadalmi diszciplínák tárgyául szolgáló jelenségek összetettebbek, bonyolultabbak, nem teszik lehetővé az objektív vizsgálati módszerek alkalmazását.”*¹

A szakértői bizonyítás jogalapját minden esetben az eljáró hatóság (bíróság) kirendelő határozata teremti meg, amelyre akkor kerül sor, ha valamilyen tény megállapításához, vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel az ügyben eljáró hatóság (bíróság) nem rendelkezik.² A szakértők kirendelésének lehetséges okai:

- Már az adott szakkérdés tárgyát képező tény, adat, vagy körülmény észlelése is megkívánja a szakértelmet (pl. vérminta, gyermek pszichés állapota):³ *„Az sem elképzelhetetlen, hogy még valamely okiratból megállapítható tény relevanciáját sem ismeri fel a hatóság: a könyvszakértői vizsgálatokban egy-egy bizonylat jelentősége sokszor csak a szakértő közvetítésével válik világossá. Hasonlóan előfordulhat, hogy a tanú által*

¹ BOLYKY Orsolya: *Elmeorvos és pszichológus szakértő a büntetőeljárásban*. In: Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.): *Pusztai László Emlékére*. OKRI, ELTE-ÁJK, 2014. 98.

² A nyomozás folyamán történő szakértői kirendelésekkel kapcsolatos problémákra ld. Kiss Anna: *Megismerés a büntetőeljárásban, különös tekintettel az ügyész megváltozott szerepére*. In: Rajnai Zoltán – Fregan Beatrix – Marosné Kuna Zsuzsanna (szerk.): *Tanulmánykötet a 7. Báthory-Brassai Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia előadásaiból*. Budapest, 2016. 486. http://www.bbk.alfanet.eu/userspace/7bbk2016_minden/7BBK-2016_kiadvany_1_kotet-ISBN-978-615-5460-97-5.pdf (letöltés dátuma: 2017. augusztus 25.)

³ *„Lehetséges {...}, hogy a hatóság egyszerűen nem ismerheti fel, hogy a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök releváns információkat hordoznak-e vagy sem, mert már a bizonyítási eszközök információtartalmának felismeréséhez sincsenek meg a szükséges ismeretei.”* ERDEI Árpád: *Tény és jog a szakvéleményben*. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető Eljárásjogi Olvasókönyv*. Osiris, Budapest, 2003. 229.

*előadott egyik vagy másik tény relevanciáját szintén csak a szakértői közvetítés teszi értékelhetővé*⁴ - írja ERDEI.

- Nem az észlelés, hanem az annak alapján létrejött információ értelmezése igényli a szakértő bevonását (pl. fékezés előtti haladási sebesség meghatározása).

Megjegyezném, hogy a szakértő kirendelése olyan esetekben is szükséges, ha az eljáró bíró rendelkezik az adott szakkérdést érintő speciális – pl. grafológiai – ismeretekkel. Ennek nyilvánvaló oka az, hogy a bíró kompetenciája – az eljárási rend szabályai alapján – csak a jogi kérdések elbírálására terjed ki. A bíró szakértelmén alapuló vélemény egyébként sem minősülhetne bizonyítási eszköznek, mivel arról a fél csak az ügyet lezáró határozatból értesülne, tehát annak érdemi megállapításait eleve nem állna módjában vitatnia a bizonyítási eljárás során.

Azt, hogy adott bizonyíték releváns-e az ügy megítélése szempontjából, természetesen nem a szakértő, hanem a bíróság dönti el. Ennek természetes magyarázata leginkább az, hogy a szakértők rendszerint nincsenek tisztában a teljes tényállással, nem ismerik az ügy egészének részleteit, következésképpen azt sem tudják meghatározni, hogy végső soron melyek az eldöntendő kérdések.

2. A szakvélemények értékelési szempontjai

A szakértő feladata az, hogy a bíróság, az ügyészség, illetőleg a nyomozó hatóság kirendelése, továbbá megbízás alapján, a tudomány mindenkori állása szerinti legaktuálisabb eredmények alapulvételével olyan szakvéleményt készítsen, ami elősegíti a vád tárgyát képező tényállás tisztázását akként, hogy az abban foglaltakat megerősítse, vagy megcáfolja. MÓRA szerint *„a bíróság köteles a szakvéleményt és az annak alapjául szolgáló adatok helyességét megvizsgálni. A szakértői vélemény adatainak vizsgálata, illetve kritika nélküli átvétele felcseréli a szakértői feladatokat a bírói funkcióval és a szakértőt a tényállás bírójává teszi.*⁵

Általános alapelv, hogy a bizonyítási eszközöknek nincs előre meghatározott rangsora, tehát a szakvélemény tartalma elvileg ugyanolyan súllyal értékelendő, mint bármely más bizonyíték.⁶ Sőt, az 1806. évi francia polgári eljárásjogi törvénykönyv 323. cikke azt az elvet is tartalmazta, amely alapján a bírák nem kötelesek a szakvélemény szerinti döntést meghozni, ha az saját, belső meggyőződésükkel (conviction intime) ellentétes. Amennyiben eltérés mutatkozott, akkor a bíróságot indokolási kötelezettség terhelte.⁷ Ennek megfelelően a szakértői

⁴ ERDEI: i.m. 229. o.

⁵ MÓRA Mihály – KOCIS Mihály: *A magyar büntetőeljárás jog.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 285.

⁶ Kereszty szerint ugyanakkor *„{...} a történeti tényállás megállapítása szempontjából releváns tárgyi bizonyíték és az okirat, minden más bizonyítási eszközt megelőző.”* KERESZTY Béla: *A szakértői bizonyítás valós szerepe a közlekedési bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban.* In: Nagy Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére.* Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. 106.

⁷ *„Történetileg a XIX. századba a kötöttségektől mentes, szabad bizonyítás liberális alapelv lett*

vélemények – elviekben – a mai eljárási rendszerekben sem lehetnének dominánsabbak a többi bizonyítási eszközhöz képest, sőt, a bíróságok szabadon határozhatják meg e vélemények bizonyító erejét, és azokat szabadon használhatják fel a perbeli tényállás megállapítása során. „A relevanciáról szóló döntés jogi kérdésben való döntés, s mint ilyen a hatóság állásfoglalását igényli. A szakértő igazában nincs is olyan helyzetben, hogy valamely tény relevanciáját az egész ügyre vonatkozóan megállapíthatná vagy kizárhatná, mert azt minden részletében nem ismeri, nem tudja melyek az eldöntendő kérdések és melyek a bizonyítandó tények.”⁸ Mindezen körülmények természetesen nem zárják ki annak lehetőségét, hogy a szakértők – közvetett, vagy akár közvetlen módon – segítséget nyújtsanak a hatóságoknak az egyes bizonyítékok relevanciájának felismerésében. Egyértelmű ugyanakkor az a tétel, miszerint „a szakvélemény nem tudományos ítélet, hanem a bizonyítási eszközök egyike, amelynek felhasználásáról a hatóság részletes értékelés és a többi bizonyítékkal történő összevetés alapján határoz.”⁹

A fenti elvek ellenére tendenciaszerűnek mondható az a gyakorlati szemlélet, amely e bizonyítási eszközöknek objektívabb és elfogulatlanabb tartalmat tulajdonít. E jelenség oka kettős:

- a) a szakértő „hivatali minőségében” készíti el véleményét;
- b) a személyét tekintve semmilyen formában sem kötődik a bűncselekményhez (nem úgy, mint pl. a sértett, a tanúk, vagy maga a vádlott).

Ennek tükrében, rendszerint az eljárás alanyai is lehetőség szerint szakértői bizonyításra törekednek. Ahogy PATAKY írja: „a szakvélemény mégis csak valami más, mint a Be.-ben megjelölt többi bizonyíték és {...} ellenőrzésekor mégis csak valami többlet várható el, mint a pusztán hiten nyugvó „belső meggyőződésre” juttatás.”¹⁰ Mindazonáltal, a szakvélemény sem tekinthető önmagában onnipotens bizonyítási faktornak. A szakértő is tévedhet, többek között ezért is biztosítja az eljárási törvények többsége annak lehetőségét, hogy a „laikus” eljárási szereplők a szakvélemény hitelességét megkérdőjelezzék.¹¹ Kérdés: „Ha elfogadjuk, hogy a szakértői vélemény szakmailag megalapozott, speciális szakértelmen alapul, akkor a bíróság milyen alapon juthat el megalapozottságának megkérdőjelezéséig, illetve állapítja meg megalapozatlanságát?” Erre a válasz viszonylag egyszerű: a

---

általánosan meghatározó, ez jelent meg az 1865. évi olasz, az 1881. évi spanyol, majd az 1877. évben kodifikált ún. birodalmi német és 1895. évi osztrák polgári perrendtartásban is. Dominánsan kötött (törvényes, formális) bizonyítási rendszert a XXI. században már nem találunk a kontinentális és angolszász jogi környezetben. A szabad (materiális) bizonyítási rendszer alapvető struktúráját az elmúlt évtizedek európai perjogi reformfolyamatok sem érintették érdemben.” VIRÁG Csaba: Nemzetközi elméleti kitekintés. In: A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. A Kúria összefoglaló véleménye. Budapest, 2014. 16-17.

⁸ ERDEI: i.m. 229.

⁹ PUSZTAI László: A szakértői bizonyítás hatósági előkészítése. In: Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 20. OKRI, Budapest, 1983. 47.

¹⁰ PATAKY Csaba: Műszaki szakértői hiányosságok az ügyvéd nézőpontjából. Magyar Jog, 2000/6. 359.

¹¹ Többek között ezért sem tartom aggályosnak azt, amikor a védő az általa indítványozott szakértővel már a tárgyalás előtt felveszi a kapcsolatot. „Sok szakértő segítőkész tényként értékeli, ha a védő célravezető információkhoz segíti őket, amelyekkel feltehetőleg csak ő rendelkezik.” FENYVESI Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Pécs, 2001. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/fenyvesi-csaba/fenyvesi-csaba-vedes-ertekezes.pdf> (letöltve: 2017.09.10.)

szakvélemény relevanciáját, illetőleg bizonyító erejét mindig csakis a bíróság állapíthatja meg. Mindemellett, a legtöbb eljárási kódex garanciális szabályként fogalmazza meg a szakértői vélemény kiegészítésének, az új szakértői vélemény beszerzésének, valamint a szakértői vélemények felülvizsgálatának lehetőségét. Más kérdés, hogy a szakvélemény megtámadása az esetek többségében komoly felkészültséget, esetlegesen az adott szakterületen jártas más („külsős”) személy segítségét feltételezi.

A szakvéleményekkel szembeni tartalmi elvárások vonatkozásában számos publikáció született az elmúlt időszak hazai jogirodalmában. Így például ERDEI álláspontja szerint egy szakvéleménynek:

- tényszerűnek
- valóságosnak
- korszerűnek
- tudományosan megalapozottnak
- megbízhatónak¹²
- a tudomány eredményeivel, illetőleg a szakma ún. természetes szabályaival összhangban állónak és
- ellenőrizhetőnek kell lennie.

A szakma „természetes szabályai” alatt a szerző olyan normákat ért, amelyek a „*szakma gyakorlása során alakultak ki, akár a mindennapi tapasztalatok általánosítása, akár pedig valamilyen tudományos eredmény gyakorlati átültetése eredményeképpen, s megszegésük {minden esetben} szakmai hibának számít.*”¹³ E körben ugyanakkor FINKEY arra hívja fel a figyelmet, hogy felesleges különbséget tenni „hivatalos és nem hivatalos” szakértők között, hiszen „*a szakértő is bizonyító egyén, mint a tanú, akinek véleményét {...} a bíró éppúgy szabadon mérlegeli, mint a tanúvallomást {...}*.”¹⁴ Ugyanezen álláspontra helyezkedik SZÉKELY is, aki szerint egy szakvélemény nem csak akkor lehet bizonyíték, ha az tudományos szakkönyvi állásponton alapul, hanem akkor is, ha annak tartalma a szakértő többéves gyakorlati tapasztalataiból következik. Az eredménynek ugyanakkor mindkét esetben igazolhatónak kell lennie.¹⁵ Precedens-értékű külföldi döntések is születtek e témakörben: így például a „Frye vs. USA” ügyben hozott ítélet – a szakvélemények felhasználhatóságának feltételeként – mindössze azt határozta meg, hogy annak valamilyen tudományos technikán kell alapulnia.¹⁶

3. A szakvélemények megbízhatóságának kontrollja az angolszász jogrendszerben

Az angolszász országokban az elmúlt évtizedek tudományos vizsgálatainak központi kérdésévé a szakértői bizonyítékok megbízhatósága vált. Ennek jogpolitikai indoka

¹² ERDEI Árpád: *Tény és jog a szakvéleményben*. KJK, Budapest, 1987. 101-105.

¹³ ERDEI (1987): i.m. 140.

¹⁴ FINKEY Ferenc: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1916. 319.

¹⁵ SZÉKELY János: *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. KJK, Budapest, 1967. 29.

¹⁶ Frye vs. United States, 293 F. 1013 (D. C. Cir. 1923)

a „közbizalom gyengítésére alkalmas ítéletek kiküszöbölésének igénye.”¹⁷

Az angol Legfelsőbb bíróság (Supreme Court) és a Felebbviteli Bíróság (Court of Appeal) elsődlegesen azt emelte ki elvi határozataiban, hogy az elsőfokú bírák számára kevés iránymutatás áll rendelkezésre az elfogadhatóság kérdésében. Az USA Legfelsőbb Bírósága 1993-as elvi határozatában megfogalmazta, hogy a szakvélemények mérlegelése esetében az ún. Daubert-teszt alkalmazása szükséges: ennek lényege, hogy a szakvéleményeket minden ügyben külön-külön, ún. „háromlépcsős rendszerben” kell vizsgálni. Ennek keretében a szempontok – kronológiai sorrendben – a következők:

- az adott bizonyíték releváns-e egyáltalán az ügyben, tehát szükséges-e annak vizsgálata;
- a szakértő kompetenciája és pártatlansága aggálytalan-e;
- a szakértői módszer és a szakvéleményt alátámasztó hipotézisek megfelelőek-e (részletes vizsgálat);
- a szakértői technikát tesztelték-e, illetőleg az tesztelhető-e egyáltalán; az ennek alapjául szolgáló módszert publikálták-e valamilyen hivatalos szaklapban; meghatározták-e a módszer lehetséges hibaszázalékainak mutatóit; milyen-e módszer elfogadottsága az adott tudományterület képviselői körében.¹⁸

Ugyanezen bírói fórum a „Kumho Tire vs. Carmichael” ügyben kimondta, hogy a Daubert-kritériumokat olyan szakértői vizsgálatok esetében is alkalmazni kell, amelyek tárgya nélkülözi a tudományos jelleget. Ilyen esetekben azonban az említett szempontokat kellő flexibilitással kell kezelni, azokat nem lehet szó szerint alkalmazni.¹⁹

Az amerikai Kongresszus még 2005 novemberében a szakértői tevékenység vizsgálatára hatalmazta fel a „National Academy Of Science” elnevezésű tudományos fórumot. Ez alapján – 2006. és 2008. között – egy erre kijelölt független bizottság vizsgálta a szakértői módszereket, azok pontosságát, hibahatárait és a szakértői vélemények felhasználásának általános hibáit. A bizottság még 2009 februárjában közzétett jelentésben is súlyos problémákra és hiányosságokra mutatott rá.²⁰

A Nemzeti Tudományos Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa (National Research Council of the National Academies – NRC) jelentése elsősorban a DNS vizsgálatok túlzott finansziális támogatását emelte ki a probléma okaként,²¹ illetőleg – ezzel párhuzamosan – megállapította, hogy a többi tudomány-területen alkalmazott módszerek kutatás-fejlesztési, illetőleg támogatási rendszere messze elmarad a kívánatos szinttől. A testület véleményében kifejtette azt is, hogy „az egyes diszciplínák között különbség van tudományos megalapozottságuk, eljárásaik

¹⁷ VIRÁG: i.m. 16.

¹⁸ KÁRMÁN Gabriella: *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*. PhD disszertáció. ELTE ÁJK, Doktori Iskola, Budapest, 2017. 128. http://www.okri.hu/images/stories/esemenyek/tezisek_karman_gabriella.pdf (letöltve: 2019.05.19.)

¹⁹ <http://www.forensic-evidence.com> In: KÁRMÁN: i.m. 129.

²⁰ VIRÁG: i.m. 16.

²¹ KÁRMÁN: i.m. 129.

és módszereik validitása, a kutatások és a tudományos publikációk száma tekintetében. A jogalkalmazásban nem egyértelmű, hogy melyek a bizonyításban hitelt érdemlően alkalmazható szakértői módszerek, és melyek azok, amelyek a nyomozás során fontos információkat szolgáltathatnak, de tudományosan nem kellően megalapozottak ahhoz, hogy a bizonyítás folyamán is alkalmazhatók lennének. Hiányoznak {...} a tudományosság megítélésének egységes standardjai, például nem látható át, hogy a vizsgálati eredmény tudományos vizsgálaton vagy csupán szubjektív értékelésen nyugszik.²²

4. A „fegyverek egyenlősége” elvének érvényesülésével kapcsolatos aggályok a hazai gyakorlatban

Tény, hogy a magyar eljárási rendszerben

- mind a terhelt, mind a védő indítványozhatja szakértő kirendelését, mindemellett
- önállóan is készíttethetnek szakvéleményt és kérhetik a bíróságtól az általuk kiválasztott szakértő-személynek az eljárásba történő bevonását²³, illetőleg
- a bíróság által hivatalból, vagy ügyészi indítványra kirendelt szakértő meghallgatása előtt a védő – észrevétel formájában – kétségbe vonhatja, hogy az adott kérdés különleges szakértelmet igényel-e egyáltalán.

A vád- és a védelem közötti egyensúly – elviekben – azért (lenne) fontos a szakértői bizonyítás terén, mert *„ahhoz, hogy a szakértői véleményt egy adott eljárásban a bíróság és a felek egyaránt elfogadják, valamennyi érdekeltnek objektív kritériumok alapján kell meggyőződnie a véleményt előterjesztő személy szakmai felkészültségéről. Ugyanígy fontos azonban, hogy a szakértő pártatlansága is biztosítva legyen, tehát ki lehessen zárni egy esetleges elfogultság fennállását.²⁴*

A szakértő kirendelésére vonatkozó normák esetében ugyanakkor problémás az a szabályozás, amelynek alapján a nyomozó hatóságok, illetőleg ügyészségek által a nyomozati, illetőleg vádszakaszban hivatalból beszerzett szakértői vélemények automatikusan a peranyag részét képezik, míg a védelem által indítványozott szakértő-személyek tárgyalási szakba történő bevonására semmilyen garancia sincs. A megfelelő egyensúlyi állapot kétségtelenül akkor alakulhatna ki, ha „mindkét oldal” biztos lehetne az általa indítványozott szakértő perbeli részvételében. Jóllehet, ilyen szabályozás esetében radikálisan megnőhet az egymással tartalmi ellentmondásban lévő szakvélemények száma, ami lelassítaná az eljárást és (esetenként) megnehezítené a döntéshozatal folyamatát. Mindez azonban nem lehet érv a jogszabályi módosítás ellen, hiszen maga a Be. rendelkezik úgy, hogy ilyen esetekben lehetőség van „perdőntő” szakvélemény

²² Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward. The National Academies Press, Washington, 2009. 14-19. In: KÁRMÁN: i.m. 130.

²³ Ha ezt a bíróság megtagadja, akkor a szakvélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel, ennél fogva bizonyító ereje feltehetőleg csekélyebb lesz.

²⁴ KERESZTY: i.m. 107.

beszerzésére, vagy az eredetileg kirendelt szakértők egymás jelenlétében történő meghallgatására. Ehelyütt tehát egyetértek PATAKY véleményével, aki szerint *„etikai szempontból is kifogásolható, hogy a védelem a hatályos jog szerint nem vonhat be szakértőt és nem lehet mellette jelen a tárgyaláson. S egy ilyen jogi rendezésnek még egy előnye volna: ha a védőnek lehetősége lenne a saját ellenőrző szakértőjével a tárgyaláson megjelenni, nem neki magának kellene szakképzettségét meghaladó, idegen szakterületen szópárbajt vívni egyenlőtlen fegyverekkel, hanem a két szakember vitájából a bíróság előtt is tisztábbá válna a kép.*²⁵

A szakértői kirendelések tekintetében érvényesülő esélyegyenlőség követelménye nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten is gyakran felmerülő kérdés. A bizonyítási eljárás során igénybe vett szakértővel kapcsolatban a Bönisch vs Ausztria ügyben (1985) megállapította a Bíróság a „fegyverek egyenlősége” elvének megsértését, mivel a hatóság által kirendelt szakértőt – bizonyos szempontok szerint – előtérbe helyezték a védelem szakértőjével szemben. Ez a tendencia általában hazánkban is érvényesül, mivel a védelem szakértőjére sokkal inkább tanúkénti minőségben tekint a bíróság²⁶, az általa adott írásbeli szakvélemény pedig pusztán okirati bizonyítékként kerül értékelésre.

A Mantovanelli vs Franciaország ügyben (1997) a Bíróság azt állapította meg, hogy a közigazgatási bíróság által kirendelt orvosszakértő véleményét nem a kontradiktórius eljárás követelményével összhangban készítették el, mivel 1. a kérelmező és ügyvédje nem kapott tájékoztatást a szakértő által elvégzett cselekmények időpontjáról, emellett 2. nem tették lehetővé számukra azt sem, hogy a meghallgatásnál részt vegyenek.²⁷

5. Szerepfelfogások a szakértői bizonyításban: a kompetencia határvonalai

ANGYAL szerint *„a szakértőül való alkalmazhatás feltétele a szükséges szakértelem, azaz a vonatkozó tapasztalati törvényekben való jártasság (periti habiles), miért is az, ki az illető vizsgálat teljesítésére vagy vélemény adására magát kellően képesnek nem érzi, szakértőül nem alkalmazható, illetőleg amennyiben kirendeltetett, felmentendő.*²⁸ KERESZTY meghatározása szerint *„a szakértői kompetencia azt a jogosultságot, egyszersmind szükségességet jelenti egy adott ügyben eljáró hatóság számára, hogy az eléje került ügyben hozandó döntéshez az annak alapjául szolgáló történeti tényállást bizonyítását minél teljesebbé és lehetőség szerint vitathatatlanná tegye.*²⁹

²⁵ PATAKY: i.m. 359.

²⁶ Tapasztalataim szerint még akkor is, ha egy ismert, bírósági eljárásokban jártas „szaktekinetlyről” van szó.

²⁷ FENYVESI: i.m. 105-106.

²⁸ ANGYAL: i.m. 338.

²⁹ KERESZTY: i.m. 110.

A szakértői kompetencia határvonalai elsősorban a bírósági tárgyalások során „körvonalazódnak”, mégpedig akkor, amikor a szakértők szóbeli meghallgatására kerül sor. Ebben a tekintetben különösen az alábbiakra szükséges ügyelni:

- a szakértő csak olyan kijelentéseket tehet, amely adekvát a hatáskörébe tartozó vizsgálat tárgyával; nem tehet olyan kijelentéseket, amelyekben általánosságban foglal állást a terhelt büntetőjogi felelősségével kapcsolatban, minderre pedig elsősorban a bíróságnak kell ügyelnie a pervezetés körében, ugyanakkor az ügyésznek, illetőleg a védőnek is észrevételeznie kell olyan esetekben, amikor elhangoznak hasonló tartalmú (elfogult) szakértői nyilatkozatok;
- több szakértő együttes alkalmazása esetén – lehetőleg már a kirendelő végzéseiben – pontosan ki kell jelölni az ún. „kompetencia-határokat”³⁰: így pl. egy műszaki szakértő az általa adott szakvéleményben nem foglalhat állást olyan kérdésekben, amelyek – az ugyanazon eljárásban kirendelt – orvosszakértő kompetenciájába tartoznak, stb.

Mindazonáltal, a szakértői kompetencia vizsgálata elsősorban a „bíróság - szakértő” relációban lényeges. A kérdéskört többféleképpen lehet megközelíteni, mindenesetre a jogtudomány képviselőinek általános szemléletét jól jelzi DESTEK álláspontja: „{...} egy-egy büntetőeljáráásban a bíró jogosult, de egyben köteles is eldönteni, hogy valamely {...} esetben van-e szükség az ő jogi tudásától eltérő különleges szakértelemre, avagy nincs. Szándékosan nevezzük 'attól eltérőnek' a szaktudást, az 'azt meghaladó' kifejezés helyett, mert egyesek szeretik ezt tévesen úgy beállítani, mintha ilyenkor valamiféle minőségi többletről lenne szó, nem pedig egyszerűen csak mennyiségiről.”³¹

A magyar jogirodalomban egyöntetű véleményként fogalmazódik meg, hogy a szakértő ténymegállapításai nem kötik a bíróságot, a szakértő funkciója ugyanis semmilyen formában nem feleltethető meg a bírói tevékenységnek.

- ANGYAL szerint „a szakértő szakismeretének birtokában ugyan tapasztalati tények alapján állva nyilatkozik, de működésének lényege nem a tapasztalati törvények felől való kitanítás, mintegy a hiányzó bírói ismeretek pótlása, hanem a tapasztalati törvények szerint a bizonyítandó ténykörülményre vonatkozólag lekövetkeztetett eredmény. Ha közli is a szakértő a bíróság felhívására azokat a törvényeket, melyek véleményének kialakulásánál irányadóak voltak, ez csak az ellenőrzés okából történik. Mindazonáltal a szakértő nem ún. *judex facti*, azaz véleményével nem köti a bírót, mert ilyen felfogás mellett a joghatóságba tartozó ítélkezés jogát illetve ennek egy részét a szakértő kisajátítaná, mi nemcsak az igazságügyi szabályokba ütköznék, de felelőtlen személyt vonna be a felelősséget feltételező ítélkezés teendőit végezni hivatott egyének közé.”³²

³⁰ Különösen az ún. egyesített szakvélemények esetében okozhat problémát, hogy „az egyik szakterületen működő szakértő esetleg nem képes {...} a tőle eltérő kompetenciával rendelkező másik szakember munkáját megítélni, és annak ellenére, hogy ő maga hibátlan teljesítményt nyújtott, a másik szakértő vizsgálatából származó hibás megállapítások alapján végzett műveletek, következtetések a saját véleményét is tévessé tehetik.” KERESZTY: i.m. 109. o.

³¹ DESTEK Miklós: Szakértői bizonyítás a közlekedési büntető ügyekben. *Belügyi Szemle*, 1998/2. 55.

³² ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve*. Athenaeum, Budapest, 1915. 335-336.

- CSÉKA szerint „{...} a büntetőjogi megismerés, mint olyan s még inkább az abból fakadó ténymegállapítás már a hatóság műve s nem a szakértőé.”³³
- SZÉKELY szerint a szakértők esetében „megállapításaiknak nincs bírói jellegük, ítéleti hatályuk sem, mert a bizonyítás anyagának valamely részét {...} nem szabad az anyag többi részétől elszakítva értékelni, hanem a bizonyítékok összességébe illesztve kell a benső bírói meggyőződés próbája alá bocsátani.”³⁴
- KERESZTY szerint – a fentiek alapján – alapjaiban téves az a bírói felfogás, amely a tényállás szakkérdést érintő részének megállapítását „átengedi” a szakértő részére, és azt pusztán jogi indokokkal egészíti ki az ügydöntő határozatban.³⁵

A szakértői kompetencia „határvonalainak” kijelölése és kontrollja természetesen nem csak az eljáró bíróságok felelőssége. E rendszerben ugyanúgy lényeges az ügyész, illetőleg a védő közreműködése. Az eljárás említett alanyainak is „kettős kötelezettsége” van ebben a körben:

- a) Az adott szakkérdés „mélyreható” vizsgálata: Id. a vizsgálati tárgyának ismerete nagyban megkönnyítheti a kérdezési, illetőleg észrevételezési jog gyakorlását; előfordulhat az is, hogy az ügyész, vagy a védő akár az adott szakvélemény hiteltérdemlőségét is képes megkérdőjelezni „felfrissített tudása” birtokában.³⁶ Vegyük példaként az elég gyakran alkalmazott írásszakértői bizonyítás esetét: „a gyakorlott {...} védő néhány írásszakértői bizonyítás anyagának tanulmányozása alapján képet tud alkotni arról, hogy hogyan hasonlítja össze az írásszakértő a megvizsgálendő írást a valódinak ismert mintáírással. Az írásszakértői bizonyítás alapvető szabályainak ismeretében tehát a {...} védő már az írásszakértői bizonyítás elrendelése iránti kérelem előterjesztése előtt egybe tudja vetni a megvizsgálendő írást a mintáírással, s támpontot tud alkotni magának az írásszakértői bizonyítás eredményessége, illetőleg indokoltsága felől.”³⁷
- b) Rendelkezés a szakvélemény teljes szövegének másolatával: Id. nem elégséges az olyan ügyészi, vagy ügyvédi módszer, amely megelégszik a szakvéleményben foglaltak emlékezet alapján történő felidézésével; emellett szükséges a vélemény indokolásának tanulmányozása is, hiszen annak megalapozatlanságára, avagy megalapozottságára csak utóbbi ismeretében lehet eredményesen hivatkozni.³⁸ Megjegyezném azt is, hogy az eljáró

³³ CSÉKA Ervin: *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai*. KJK, Budapest, 1968. 114.

³⁴ SZÉKELY János: *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. KJK, Budapest, 1967. 95.

³⁵ KERESZTY: i.m. 106.

³⁶ A védőnek tehát minden esetben abból kell kiindulnia, hogy a jogi ismeret az eredményes védői tevékenységhez önmagában nem feltétlenül elegendő. A „terminus technicusok” elsajátításával sokkal könnyebben megvalósulhat a lényegre törő kérdés, amely egyben meggyorsíthatja a tényállás tisztázásának folyamatát is.

³⁷ HEGYHÁTI István - RÉVAI Tibor: *Jogi képviselőlet és védelem*. KJK, Budapest, 1964. 301.

³⁸ Hasonló igényességgel kell eljárnia a vádhatóság képviselőjének, illetőleg a bíróságnak is. Egyikőjük sem lehet azonban a szakértővel egyenértékű vitapartner. HEGYHÁTI - RÉVAI: i.m. 301.

hatóságok által megküldött fénymásolatok sok esetben kifejezetten rossz minőségűek, érdemi vizsgálatra gyakorta alkalmatlanok.³⁹

Ami a szakértők kérdésére vonatkozó tendenciákat illeti, a fent említett eljárási szereplők sokkal inkább egyenrangú – „értelmiségi” – partnerként tekintenek ezen eljárási alanyokra, nem szükséges tehát egyszerű kérdésfeltevésre törekedni (mint például tanúk esetében). Ez az attitűd nyilvánvalóan indokolt, hiszen a szakértővel szemben nem szabad a „vizsgáztatás” látszatát kelteni, az ügyész és a védő itt „nem tanár, hanem tanuló.”⁴⁰ Tanúk esetében nyilvánvalóan sokkal inkább érvényesül a „kitanító - kitanított” viszony, ami alatt természetesen nem azt értem, hogy ezen eljárási alanyokat bármilyen módon befolyásolni lehet a vallomástétel során. Ugyanakkor utóbbi körben sokkal inkább érvényesül az „eljárási atyáskodás,” a „laikus contra profi” képletének kifejező jellegű szemléltetése. Az ügyészek, illetőleg védők a tanúkkal szemben – egy-egy modoros hangszílyal, köhintéssel – sokszor érzékeltetik azt, hogy határozott álláspontjuk van az adott kérdésre adott válaszok tartalmával kapcsolatban, ugyanakkor a szakértővel szemben – elsősorban szakmai okokból – ezt sohasem tehetik meg.

6. A szakértői bizonyítás eredményességének határfoka a magyar gyakorlatban. A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye

A hazai eljárásokban az alapvető problémák az igazságügyi szakértővé válás feltételrendszerének szabályozási hiányosságaival,⁴¹ a szakmai-jogi hibákkal, illetőleg a szakértők anyagi megbecsültségével állnak összefüggésben.

A szakmai hibákkal kapcsolatban az általános problémák a következők:

- a) A szakértők sok esetben nincsenek tisztában az eljárási jog alapvető intézményeivel, holott ez – a szakértői névjegyzékben való szereplésük okán – minimális szinten elvárható lenne. Itt elsősorban az eljárási jogok gyakorlásával, illetőleg a szakértői vélemények tartalmával kapcsolatos törvényi előírásokkal kapcsolatos általános ismeret-hiányra kell gondolnunk. KERESZTY is azon álláspontra helyezkedik, miszerint „*alapvető szempont, hogy ez a vélemény megfeleljen a bizonyítás eljárásjogi, logikai és szakmai feltételeinek. Ezért a szakértő tudományos felkészültségéhez a szakismereteken túlmenően a vonatkozó eljárásjogi ismeretek is elengedhetetlenül szükségesek {...} Az a szakértő, aki a szakterületén elismert tekintélynek örvend, de a büntetőeljárásbeli ismereteknek híján van - általában s rendszerint abból kiindulva, hogy a jogi ismeretek hiánya, vagy*

³⁹ Ld. a kérdéses fotók homályosan látszódnak, stb.

⁴⁰ „*A diák sosem éri utol a tudományokban tanítóját. Ennek jelen aktualitása az, hogy általában egy ügyvéd műszaki tudása nem ér föl egy képzett mérnök műszaki felkészültségéhez.*” PATAKY: i.m. 358.

⁴¹ Ld. a jelenlegi szabályok alapján továbbra is elegendő a büntetlen előélet, a felsőfokú képzés és 5 éves gyakorlat, illetőleg – ha a szakképzettségnek megfelelő felsőfokú képzés nincs, akkor – a középfokú végzettség és legalább 10 éves gyakorlat. Ezen túlmenően tehát a jelenlegi jogszabályok semmilyen egyéb, speciális szakismeretet nem követelnek meg a szakértői névjegyzékbe történő felvétel vonatkozásában.

*felületes ismerete is elegendő a szakvélemény elkészítéséhez - nemigen alkalmas erre a feladatra.*⁴²

- b) A kirendelő végzéseik nem, vagy nem pontosan határozzák meg a vizsgálat tárgyát képező szakkérdéseket, a szakértők ugyanakkor ilyen esetekben is kötelezettségüknek érzik a válaszadást, s „szakmai büszkeségük” okán – ahelyett, hogy az eljáró hatóságokat felhívnák e határozatok korrekciójára – megalapozatlan, hiányos, vagy logikailag ellentmondásos szakvéleményeket készítenek. Mindez azonban „a Be. szelleme és tételes rendelkezései értelmében {...} megengedhetetlen, még akkor is, ha az ilyen szakvélemény {...} nem viszi félre az ügyet.”⁴³

A fenti hiányosságokat jogszabályi szinten lenne szükséges orvosolni, hiszen a szakértői bizonyítás minőségének javulása az eljárások gyorsításán és eredményességén nagyban segíteni tudna. Persze felmerülhet kérdésként, hogy a „szakmai alkalmasság” hány hibás szakvélemény alapján mérhető le.⁴⁴ Egyáltalán, lehet-e számszerűsíteni e kritériumokat? Ebben a tekintetben nincs egyértelmű gyakorlat Magyarországon, ugyanakkor – elviekben – két megoldás lehetséges az eljáró hatóságok részéről:

- a) mellőzi a szakértő további kirendelését;
- b) a szakértő alkalmatlanságát – szignalizálás útján – jelzik az Igazságügyi Szakértői Kamara, illetőleg az igazságügyért felelős miniszter felé.

A szakértői bizonyítással kapcsolatosan a Kúria Joggyakorlat-elemző csoportja is végzett egy átfogó, általános jellegű kutatást. Az erről készült összefoglaló véleményben⁴⁵ a büntetőeljárásra vonatkozó megállapítások az alábbiak voltak:

- A büntető eljárásban a felek 2,3 %-ban javasolták kérdés feltételét.
- A szakértőtől a vádlottak az esetek 30 %-ában kérdeztek közvetlenül.
- A szakértő az esetek 3,6 %-ában jelezte, hogy adathiány van és 10 %-ban kért további adatot.
- A szakértői bizonyítás többnyire a nyomozás során történik.
- A bírósági szakban kivételes a szakértő kirendelése, ha mégis, akkor az az elsőfok első, középső szakaszában történik.
- A szakvélemény adatai az alábbiak szerint oszlottak meg: 34 irat, 26 személyi vizsgálat (ebből 20 % elmeállapotról vonatkozott), 12 tárgy vizsgálat.
- A büntetőügyek 56 %-ában szükséges több szakértő kirendelése, ezek azonban más-más szakterületről mondanak véleményt.
- Az elkészített szakvéleménynél 33 %-ban írásban hívták fel a szakértőt a határidő betartására, 63 %-ban azonban semmilyen intézkedést nem tettek a bírúk.

⁴² KERESZTY: i.m. 108.

⁴³ DESTEK: i.m. 57.

⁴⁴ GIMESI Ágnes: *Szakértő-szakértelem*. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető Eljárásjogi Olvasókönyv*. i.m. 232.

⁴⁵ http://www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf; Ld. KISS Anna: *A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban – 1. c. cikkét, mely az ügyvédek szempontjából értelmezi a Kúria összefoglaló véleményét.* <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-szakertoi-bizonyitas-a-birosagi-eljarasban-1> (letöltés dátuma: 2017. szeptember 1.)

- A szakértők szakértelmével kapcsolatos megállapítások: egyes műszaki, gépjármű-szakértők nem rendelkeznek olyan speciális gyakorlattal, ami a büntetőügyhöz szükséges lenne; az orvosszakértőknél előfordul, hogy nem a büntetőjog által felvetett speciális kérdésekre válaszolnak; a kevesebb gyakorlattal rendelkező elmeszakértők nem mernek állást foglalni abban a kérdésben, hogy a beszámítási képességre milyen hatással volt a betegség.

Egy CSERE Katalin által vizsgált jogesetben a négy halálos áldozatot követelő közlekedési ügyben több különböző szakterülethez tartozó szakértőt vontak be a nyomozás során: boncorvost, illetőleg a személyazonosításért, valamint a terhelt alkoholos, kábítószeres befolyásoltságát vizsgáló, illetőleg műszaki szakértőt.⁴⁶ A kutatás adatai alapján a védők több esetben indítványozták műszaki és orvosszakértő kirendelését. Az elsőfokú bíróság két igazságügyi szakértőt zárt ki arra hivatkozással, hogy tőlük pártatlan vélemény nem várható. A joggyakorlat-elemző csoport végső megállapítása az volt, hogy a „szakértői csatározás” az eljárásjog visszaélészerű gyakorlását eredményezte a fenti bűnügyben.⁴⁷

7. Egyes speciális szakértői tevékenységek hazai gyakorlatáról

Az elmeállapottal kapcsolatos orvosszakértői vélemények külön elemzést igényelnek. Ennek legfőbb oka a „tét nagyságában” jelölhető meg, hiszen egy-egy szakvélemény tartalma a büntetés korlátlan enyhítéséhez, vagy akár a terhelt felmentéséhez és kényszergyógykezelésének elrendeléséhez vezethet. *„Amíg {tehát} a mindennapi életben a mentális diszfunkciók stigmatizációhoz, lealacsonyításhoz vagy egyszerűen szájalomhoz vezetnek, addig a büntetőjogi felelősségre vonás során pozitívan befolyásolhatják az eljárás kimenetelét az elkövető szempontjából.”*⁴⁸

E szakvélemények beszerzése kötelező az eljárás valamennyi szakaszában akkor, ha a terhelt beszámítási képessége tekintetében az eljáró hatóságnak (bíróságnak) kételye merül fel. A „kétely szükséges szintje” tekintetében természetesen nincsenek irányadó szabályok, annak ellenére, hogy a kirendelésekről szóló döntések felelőssége – az előbbiek okán – nem csekély. A kirendelésekről szóló döntések mérlegelésénél természetesen vannak bizonyos támpontok, amelyeket a hatóságok (bíróságok) figyelembe vesznek: ilyen lehet

- a bűncselekmény tárgyi súlya és jellege (pl. különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés), vagy
- a terheltnek – a kirendelő hatóság számára is felismerhető – furcsa, zavaros, a társadalmi szokásoktól eltérő mentális állapota.

⁴⁶ Megjegyzendő, hogy már a nyomozati szakban két kiegészítő igazságügyi orvosszakértői vélemény is rendelkezésre állt az alkoholos befolyásoltsággal kapcsolatban.

⁴⁷ BÉRCES Viktor – DOMOKOS Andrea: A túlbizonyítás jelensége és okai a büntetőbíróságok gyakorlatában. *Ügyészek Lapja*, 2016/1. 15.

⁴⁸ BÖLYKY: i.m. 101.

Mindazonáltal, „*a normalitás kritériumai {...} - anatómiai és élettani normák híján - szükségszerűen szubjektívek és erkölcsi értékektől is függők lesznek.*”⁴⁹

Az ilyen szakértői bizonyítás által érintett materiák – a humántudományok területére tartozó – pszichiátria, illetőleg pszichológia. Előbbi tudományág az ember mentális állapotával (pszichopatológiájával), utóbbi az általános emberi lélektan kérdéseivel foglalkozik. Ennek megfelelően, a vizsgálatokat legtöbbször igazságügyi elmeorvos szakértő és pszichológus szakértő együttesen végzi.

Bizonyos esetekben nehezíti a bizonyítást, hogy az egyes pszichológiai irányzatok között alapvető különbségek mutatkoznak a „normalitás-abnormalitás” elhatárolásának, illetőleg a vizsgálat módszerének kérdésében:

- a) az objektivista szemlélet alapján a szakértő természettudományos módszerekkel kísérli meg leírni a lélektani folyamatokat, ezáltal műszeres mérést alkalmaz, illetőleg a szemmel látható, érzékelhető emberi viselkedésből von le következtetéseket;
- b) a szubjektivista módszertan ugyanakkor fizikai mérések nélkül analizál, és - mindössze - a páciens által elmondottak alapján alkot véleményt a vizsgált személy pszichés állapotáról.

A BOLYKY által ismertetett – emberölés miatt folyó büntetőeljárásokban végzett – kutatás (2013) adatai szerint⁵⁰ az ilyen típusú szakértői bizonyítás esetén:

- a vizsgált személy gyakran nem tudja értelmezni a feltett kérdéseket, vagy nehezen fejezi ki magát;
- ha a vizsgált személy fiatalkorú, minden esetben jelen van a törvényes képviselője, ami az őszinte válaszadást gátolhatja;
- az élettörténeti beszámolók szegényesek, nem tárják fel pontosan a terheltek előéletére vonatkozó adatokat és körülményeket;
- a pszichiáter és a pszichológus szakértő gyakran közvetlenül egymást követő két alkalommal vizsgálja meg az adott személyt, aki emiatt kénytelen egymás után kétszer megismételni az elmondottakat;
- a kirendelő végzéseik nem mindig tartalmazzák a függőségre vonatkozó (addiktológiai jellegű) kérdéseket, emiatt gyakran kiegészítésükre van szükség;
- a magyar nyelvet nem ismerő terheltek esetében nehezíti a vizsgálatokat a tolmács közreműködése; a külföldi terhelteknél a személyi körülményekről keveset tudhat meg a szakértő, inkább a vizsgálat során tanúsított magatartásából, reakcióiból von le következtetéseket;
- a terheltek szavahihetőségének megítélésével kapcsolatban a szakértők számos esetben hívták fel a bíróság figyelmét arra, hogy csak következtetni lehet az elhangzottak valóságtartalmára;

⁴⁹ Gaylin, WILLARD: *Nondirective Counseling or Advice? Psychotherapy as Value Laden*. New York, Hastings Center Report 30/3, 2000. 31. In: Kovács József: *Bioetikai kérdések a pszichiátriában és a pszichoterápiában*. Medicina, Budapest, 2007. 96.

⁵⁰ TAMÁSI Erzsébet – BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: *Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatalkorú és fiatal felnőtt elkövetők körében;* illetőleg NAGY László Tibor – BOLYKY Orsolya: *A több ember sérelmére elkövetett emberölések vizsgálata. Kéziratok*. Budapest, OKRI, 2013. In: BOLYKY: i.m. 97.

- az ítéletekben a szakértő vélemények összegző része található meg leggyakrabban; a konkrét pszichológiai jellemzők bírói részletezése ritka, azonban ha arra sor kerül, akkor jellemzően súlyosító körülmények felsorolását tartalmazza (pl. közömbösség, gátlástalanság, empátia hiánya, stb.);
- a szakértők csak akkor jelennek meg a tárgyaláson, ha a terheltet több szakértő is vizsgálta, és a szakvélemények között eltérés mutatkozik, stb.

PUSZTAI értékelése alapján a pszichológus szakértők kirendelésével kapcsolatos gyakorlat szabályozatlan, ad hoc jellegű és következetlen. Az elmeorvos szakértők mellett továbbá nem minden esetben kerül sor pszichológiai szakvélemény beszerzésére, ami KOVÁCS szerint azért problémás, mert „*a pszicho-diagnosztikai módszerek megfoghatóbbá, objektívebbé teszik a pszichiátriai vizsgálat adatait, benyomásait, sejtéseit.*”⁵¹

Az elmeállapot szükséges szakértői vizsgálata nem csak a hatóság (bíró) részére kötelező, hanem a vizsgálandó személy (terhelt) vonatkozásában is eljárási kötelezettséget teremt. Utóbbi értelmezése egészen az Alkotmánybíróság szintjéig jutott el, mégpedig a bizonyítás alkotmányos követelményeivel, illetőleg a bizonyításban való közreműködési kötelezettség kérdéskörével kapcsolatban: a 723/1991/6. sz. AB határozat előzménye az volt, hogy egy büntetőügy nyomozati szakában a bíróság elrendelte a terhelt elmeállapotának megfigyelését. Az indítványozó terhelt szerint azonban ez sértette a személyes szabadsághoz fűződő jogát, mivel minderre jogerős ítélet nélkül került sor, illetőleg a végzés olyan ügyben született, amelyben a későbbiekben nyilvánvalóan nem kerülhetett sor végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására. Az AB határozat ugyanakkor kifejtette, hogy az elmeállapot megfigyelése a büntetőjogi főkérdések közé tartozik, ennél fogva az annak vizsgálatát célzó szabadságkorlátozás megengedése sem szükségtelennek, sem aránytalannak nem tekinthető. A Be.-ben rögzített egyik bizonyítási alapelv pontosan az, hogy az eljáró hatóságoknak a tényállás alapos és hiánytalan tisztázására kell törekedniük, amelyhez hozzátartozik a mentő, illetőleg enyhítő körülmények feltárásának kötelezettsége is.⁵²

Egy másik, az 1234/B/1995. AB határozat előzményeként az indítványozó terhelt azt sérelmezte, hogy az ügyben kirendelt orvosi szakértő vizsgálatának köteles volt magát alávetni. A „taláros testület” kifejtette, hogy a szakértői vizsgálatban való részvételre kötelezés nem sértette az ártatlanság vélelmét, hiszen az nem a bűnösség jogerős megállapításának következményeként, hanem a bizonyítás részeként került alkalmazásra.⁵³

A témához kapcsolódóan fontos szólnunk a belátási képesség vizsgálatára vonatkozó új szabályokról is, mégpedig a fiatalkorú elkövetők esetében. Miután az új Btk. – bizonyos erőszakos deliktumok esetében – a büntethetőségi korhatárt az elkövetéskor fennálló 12. életév betöltéséhez kötötte, megjelent egy olyan speciális

⁵¹ Kovács József: *Kiegészítő pszichiátriai vizsgálatok*. In: Kuncz Elemér (szerk.): *Igazságügyi pszichiátria*. 2. kiadás. Medicina, Budapest, 2011. 55. In: BOLYKY: i.m. 105.

⁵² Tóth Mihály: *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében*. KJK, Budapest, 2001. 165.

⁵³ TÓTH: i.m. 165.

korcsoport a büntető-jogalkalmazásban (12-14 év közötti elkövetők), amelynek mentális, erkölcsi, és értelmi állapota nyilvánvalóan eltér a többi elkövetői típustól. A jogalkotó emiatt szükségesnek tartotta annak meghatározását is, hogy az ilyen személyek csak abban az esetben büntethetők, ha a cselekmény elkövetésekor rendelkeztek az annak felismeréséhez szükséges belátási képességgel. Mindez tehát nem a beszámítási képességgel összefüggő kategóriaként, hanem ezen különleges személyi kör esetében speciálisan vizsgálandó faktorként került bevezetésre az anyagi jogi kódexbe.

Az újszerű helyzetre reflektálva, a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettesének körlevele alapján⁵⁴ – amennyiben a beszámítási képesség kizárt az ilyen terheltek esetében, akkor a belátási képesség vizsgálata szükségtelen (1. pont). Mindazonáltal, amennyiben a beszámítási képesség fennáll, akkor az elmeorvos-szakértő köteles pszichológus bevonására, illetőleg lehetősége van gyermekpszichiáter szakkonzulensként történő bevonására is (2. pont). Ilyen esetekben tehát mindig egyesített szakvéleményt kell készíteni, amely nyilvánvalóan „meggyőzőbbnek” tűnik egy átlagos elmeorvosi szakértői véleménynél.

Fontos bizonyítási szabály, hogy az elmeorvos szakértő rendelkezésére kell bocsátani:

- a terheltről készült környezetanulmányt,
- a pedagógusi véleményt,
- az iskolai jellemzést, illetőleg
- a gyermekvédelmi intézkedésekre, illetőleg a
- korábbi betegségekre, fizikai és pszichés állapotra vonatkozó dokumentumokat is (3. pont).

Kérdés: a belátási képességről fennállásáról való döntés alapvetően olyan jogkérdés e, amelynek megítélése a bíróságok hatáskörébe tartozik, vagy azt kizárólag szakértői kompetenciába kell-e utalni? Ebben a tekintetben nem egységesek az álláspontok. A körlevél szerint egyértelműen jogkérdésről, a szakértők többségének álláspontja szerint viszont speciális szakismereteket igénylő, ennél fogva kizárólag szakértői hatáskörbe tartozó vizsgálati faktorról van szó.⁵⁵ Mindazonáltal, a BOLYKY által már ismertetett kutatási adatok alapján ismertté vált olyan szakértői álláspont is, amely szerint „a családi, környezeti tényezők értékelése a bíróság feladata.”⁵⁶ A szerző ehhez azt is hozzáfűzi, hogy az elkövető előrehaladott életkora okán egyre csökken a negatív gyermekkori életesemények kihatása a büntetőítéletek tartalmára.⁵⁷

Ezek után jogosan merül fel az a kérdés is, hogy az ilyen szakvélemények felülbírálhatók-e egyáltalán az ítéletekben?⁵⁸ Úgy vélem, hogy – a szakértői

⁵⁴ 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevél

⁵⁵ Utóbbi elhangzott a Semmelweis Egyetem Igazságügyi-és Biztosítás Orvostani Intézetében, a 2013. június 28-án megrendezett „Gyermekkorúak büntetőjogi belátási képessége” című szakmai konferencián, illetőleg a Magyar Pszichológiai Társaság 2013. december 17-én megrendezett Igazságügyi Pszichológusi Szekciójának ülésén. In: BOLYKY: i.m. 107.

⁵⁶ BOLYKY: i.m. 108.

⁵⁷ BOLYKY: i.m. 109.

⁵⁸ BOLYKY: i.m. 107.

bizonyításra vonatkozó általános szabályok szerint – igen, de az ilyen esetekre csak ritkán, kivételes esetekben kerül majd sor a közeljövőben. Mindazonáltal, az alábbi eseti döntések az ügyészségi álláspontot támasztja alá: a szabad bizonyítás elvéből adódóan a szakértői vélemény, mint a bizonyítékok egyikének értékelése a bírói mérlegelés kompetenciájába tartozik;⁵⁹ az erős felindulás meg nem állapítása nem szakkérdés, hanem a bizonyítékoknak a bírói mérlegelésen alapuló értékelése körébe tartozik⁶⁰, stb.

A szakértői kirendelések száma a közlekedési bűncselekmények miatt folyó eljárásokban a legmagasabb. Mindez elsősorban a gépjárműállomány fokozatos bővülésének, az infrastrukturális fejlődésnek, illetőleg a motorizáció gyors fejlődésének köszönhető.⁶¹ E deliktumok vizsgálata esetében nyilvánvalóan több tudományterületet is érintő szakkérdések merülnek fel, ennél fogva az eljárásokban rendszerint szükséges igazságügyi orvosszakértő, műszaki szakértő, illetőleg nyomszakértő (traszológus) bevonása is.⁶²

- a) Az igazságügyi orvosszakértő kirendelése minden esetben szükséges a testi épség súlyos sérelmével, vagy halállal járó közlekedési balesetek esetén. A sérülések jellegének pontos megállapítása a helyes bírósági minősítés feltétele, abból ugyanis egyértelmű következtetéseket lehet levonni az elkövető cselekményhez fűződő pszichikus viszonya (szándékosság, gondatlanság), illetőleg – szándékos elkövetés esetén – az eredeti szándék (pl. halálos eredmény, vagy „csupán” életveszély okozása) tartalma vonatkozásában.
- b) A műszaki szakértők kirendelésére elsősorban:
  - a közlekedési baleset körülményeinek elemzése (pl. ütközési sebesség, féknyom minősége, baleseti rekonstrukció),
  - a járművek műszaki állapotának felmérése,
  - a keletkezett károk okainak, és összegének megítélése, illetőleg
  - a vezetéssel kapcsolatos technikai kérdések véleményezése okán kerül sor.⁶³

Természetesen esetekben is igaznak bizonyul az a körülmény, miszerint a szakértők „hozott anyagból dolgoznak”, tehát a rendőrség által elvégzett helyszíni szemle eredményei döntően behatárolják e vizsgálati lehetőségeket.

- c) A traszológusok kriminalisztikai szempontú vizsgálatokat végeznek – mint pl. a leszakadt alkatrészek azonosítása, vegyi vizsgálatok, vagy a járművek kivilágításával kapcsolatban az izzószálak utólagos vizsgálata.⁶⁴

⁵⁹ Szegedi Ítéltábla BF. II. 302/2006. sz. ítélete In: BOLYKY: i.m. 108.

⁶⁰ Szegedi Ítéltábla Bf. I. 99/2006/6. sz. ítélete In: BOLYKY: i.m. 109.

⁶¹ KERESZTY: i. m. 109.

⁶² „A közlekedéssel kapcsolatos büntető-és szabálysértési ügyekben tevékenykedő jogászok szinte minden esetben fizikai, pszichikai és más természettudományos háttérű esetekkel kénytelenek foglalkozni, hiszen alig képzelhető el olyan közlekedési esemény, amelyekben valami ilyennek ne lenne kisebb-nagyobb szerepe.” DESTEK M. – LOVÁSZ Z.: *Matematikai és logikai alapok*. Az ELTE Jogi Továbbképző kiadványa. Budapest, 2004. 11. o. In: KERESZTY: i.m. 105.

⁶³ A „műszaki szakértők túlnyomó többsége – az orvosszakértőkhöz hasonlóan – a kellő szerénységgel háttérben marad, míg meg nem szólítatik, ezzel szemben néhány hangadó olybá’ tekinti magát, mintha nélküle közlekedési esemény elbíráhatatlan lenne, függetlenül attól, hogy az eljáró hatóság mely ismeretekkel rendelkezik {...}” KERESZTY: i.m. 104.

⁶⁴ Speciális szakértői vizsgálatot igényel a festményhamisítás esetében az azonosítás. Ld. Kiss Anna:

8. Záró gondolatok

A hazai büntetőeljárásokban egyre gyakoribbak a szakértői kirendelések. Mindez egyfelől az ügyek, az egyes tényállások komplexitásának, másfelől a technikai, illetőleg tudományos fejlődés következtében heterogénné váló szakkérdések „széles skálájának” tudható be. Egy 2007-es tanulmány szerint „a büntetőeljárások tapasztalatai ugyan nem igazolják egyértelműen azt a feltevést, hogy a szakértők közreműködésének emelkedő tendenciája mögött a túlbizonyítás, a szakértők indokolatlan igénybevételenek általánossá válása húzódik meg, viszont tény, hogy az elmúlt öt évben már a büntető ügyek közel 50 %-ában került sor szakértő bevonására, míg korábban - a '90-es évek első felében - ez az arány nem érte el a 40 %-ot.”⁶⁵

A szakértői vélemények értékelésével kapcsolatban, összefoglaló jelleggel az alábbi megállapításokat tehetjük meg:

- tartalmuk pusztán „részbizonyítéknak”⁶⁶ tekintendő, tehát hibás az a felfogás, amely a szakvéleményeket a többi bizonyítási eszköz fölé helyezi (mindez a szabad bizonyítás elvéből, illetőleg a bírói mérlegelés szabadságából eredő általános alapelv);
- vizsgálatuk során – a tanúvallomásoktól eltérően – minden esetben releváns a tudásszerzés módja, illetőleg az alkalmazott eljárási technika⁶⁷;
- a terminológiai egység megteremtése érdekében szükséges lenne törvényi szinten rögzíteni az alábbiakat:
  - a) a szakértő önálló eljárási alany: emiatt szerencsésebb lett volna, ha az új Be. is ebben a fejezetben tárgyalja annak jogait és kötelezettségeit, egyúttal megjegyezném, hogy nem értek egyet azon tankönyvi álláspontokkal, amelyek a szakértőkre személyi bizonyítási eszközként tekintenek;
  - b) a szakértői vélemény bizonyítási eszköz;
  - c) a szakértői vélemény tartalma pedig maga a bizonyíték.

Befejezésül: a már elkészült és becsatolt szakvélemény relevanciájának megítélése kizárólag bírói kompetenciába tartozhat, ugyanakkor annak tartalmával a bíróság érdemi vitába nem bocsátkozhat, legfeljebb figyelmen kívül hagyhatja megállapításait, amelynek azonban részletes indokolását kell adnia az ügydöntő határozatban.

Bűnbe esett festmények In: H. Szilágyi István – Fekete Balázs (szerk.): *Iustitia modellt áll. Tanulmányok a 'Jog és irodalom' köréből.* Szent István Társulat, Budapest, 2011. 187-199.

⁶⁵ KERESZTY: i.m. 102.

⁶⁶ KERESZTY: i.m. 107.

⁶⁷ Molnár Gyula (szerk.): *Az igazságügyi szakértői vizsgálatok kézikönyve.* KJK, Budapest, 1986. 96.

2050-re Magyarország lehet Európa legbiztonságosabb országa

Biró Gyula*

---

1. Bevezetés

tanulmányomban Magyarország biztonságának elméleti és gyakorlati kérdéseit vizsgálom. Kiemelten foglalkozom a közbiztonsággal és a közlekedésbiztonsággal, továbbá a katonai biztonsággal, a terrorizmussal, és a kiberbűnözéssel. Lehetne és kellene foglalkozni számos más veszéllyel (pl. migráció¹, vallási fanatizmus, természeti katasztrófák, globális és regionális viszályokkal, klímaváltozással). Szakértők szerint a klímaváltozás miatt akár 2050-re kihallhat az emberiség. Ezt úgy lehetne megakadályozni, ha az egész világon radikálisan csökkentenék az ipar károsanyag-kibocsátását.

2. Katonai biztonság

„Egy hadseregnek ahhoz, hogy el tudja látnia feladatát és legmagasabb szinten garantálja a biztonságot, folyamatos felkészülésre, technikai eszközökre van szüksége. A Magyar Honvédség feladata, hogy az országvédelmi terveknek megfelelően ezeket a képességeket fenntartsa, fejlessze. E célt szolgálja a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program [...] A biztonság fogalma napjainkra egyre átfogóbb értelmezést nyer. A folyamatosan változó biztonsági környezetben a kihívások, kockázati tényezők és fenyegetések ma már több síkon – az egyének, közösségek, államok és régiók szintjén, valamint globális szinten – jelennek meg, és az egyének kormányzati szervezetek, valamint transznacionális szereplők széles körét érintik. Mára elengedhetetlenné vált a biztonság politikai, katonai, gazdasági és pénzügyi, társadalmi, ezen belül emberi és kisebbségi dimenziójának együttes kezelése.”² „A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program olyan stratégiai terv,

---

* Ny. r. alezredes, címzetes egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék

¹ Lásd: KOPASZ Zsolt: Ügyészségi tapasztalatok az államhatár rendjét érintő bűncselekményekkel összefüggő büntető eljárásokról. *Kriminológiai tanulmányok*, 55, OKRI, 2018. 38-43.

² Nemzeti Jogszabálytár 1035/2012. (II.21.) Korm. határozat, Hatályos: 2012.02.23. (Letöltés ideje: 2019.05.29.)

amelynek végrehajtásához minden feltétel adott: politikai, pénzügyi támogatás és szakmai háttér. Az eddig soha nem látott képességfejlesztés a vártnál is jobban halad [...] A cél egy erős, ütőképes Magyar honvédség kialakítása, ami csak jól kiképzett, megbecsült katonákkal és korszerű haditechnikai eszközparkkal lehetséges.”³

3. A közbiztonság fogalma, meghatározó tényezői, rendszere

A közbiztonság⁴ fogalma: A közbiztonságnak nincs normatív fogalma.⁵ Ma a közbiztonságnak még a fogalma sem általánosan elfogadott.⁶ Ami a körülötte kialakult tudományos vitákat illeti, célszerű a nyelvtani értelmezésből kiindulni. A közbiztonság nem más, mint amit a szó jelent: a „köz” biztonsága, vagyis az egyes polgárok és közösségeik mindenkori szubjektív biztonságérzete, amit viszont objektív események és állapotok határoznak meg. Más megfogalmazásban: közbiztonság alatt értünk olyan közállapotot, társadalmi rendet, amelyben az emberek életét, testi épségét, személyi szabadságát, anyagi javait, valamint az állami, társadalmi és gazdasági szervek anyagi javait, jó hírnevét mindenki tiszteletben tartja és azt az állam szavatolja.⁷ A közbiztonság egy állapot, amelyben a társadalom tagjai – a polgárok, a jogi személyek, a jogi személyiséggel nem rendelkező személyegyesülések – ismerik, tudják jogaikat, kötelezettségeiket, azokat követik, betartják és bízhatnak abban is, hogy az állam a jogok gyakorlását, érvényesülését akadályozó, gátló tevékenységgel szemben közvetlenül állami kényszerrel is fellép.⁸ Az állam- és közbiztonságról szóló jogszabály megjelöli a közbiztonság védelme és fenntartása körébe tartozó feladatokat: bűnözés elleni harc, közrend védelme, közlekedés rendjének biztosítása, igazgatásrendszert ellátása, államhatár őrzése, országos tűzvédelem.⁹

Hazánkban jó a közbiztonság – és ezen belül a közlekedésbiztonság –, de további javítása érdekében mindent meg kell tennünk. A közbiztonság nem más, mint amit a szó jelent: a „köz” biztonsága, vagyis az állampolgárok mindenkori közbiztonság érzete, amely általában szubjektív, ugyanakkor ezt a szubjektivitást jellemzően a közbiztonságérzetet befolyásoló objektív események és állapotok határozzák meg. Magyarország Alaptörvénye alapján hazánkban a közbiztonságért

³ Interjú Benkő Tibor honvédelmi miniszterrel. Biztonságpiac (szerk.: Radványi Róbert), 2019. 54.

⁴ „A közbiztonság a nemzet felemelkedését szolgáló alapérték.” TIHANYI Miklós (szerk.): *A rendészeti feladatokat ellátó szervek és a polgárőrség*. Egyetemi jegyzet. NKE, Budapest, 2015. 11.

⁵ „A közbiztonság mibenléte, viszonya a közrendhez, a belső rendhez, illetve utóbbiak fogalmi meghatározása tudományos viták tárgya. Az Alkotmánybíróságnak nem feladata ezekben állást foglalni. A közbiztonság kétségtelenül alkotmányos értéktartalommal bír. A fogalom, a jelenség és a cél struktúrája azonban olyan bonyolult és szerteágazó, hogy az értelmezésben nagyfokú bizonytalanságra, önkényességre vezethet.” [13/2001. (V. 14.) AB határozat]

⁶ CSERÉP Attila: Szemlélet- és lépésváltás a közbiztonság terén. *Belügyi Szemle*, 2006/2. 29.

⁷ BIRÓ Gyula: *Kriminálisztika*. Debreceni Egyetem ÁJK, Lícium Könyvkiadó, Debrecen, 2010. 19.

⁸ NYÍRI Sándor: A közrend és a közbiztonság. *Rendészeti Szemle*, 1994/10. 9.

⁹ TÓTH Sándor – DÉNES József – BUZÁS Gábor – KOVÁCS Sándor – NAGY György: *Közrendvédelmi alapismeretek*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 20.

a rendőrség a felelős, de az egyéb rendészeti szervek, valamint a polgárőrség is nagyon sokat tesz a közbiztonság javítása érdekében.

A közrend és a közbiztonság: A közrend összességében a jogi rendet jelenti. Feltételez a köz érdekét magában hordozó jogrendszer létét és egy olyan közigazgatási végrehajtó rendszert, valamint igazságszolgáltatás meglétét és működését, amely képes a jogszabályokban előírt magatartások kikényszerítésére. A közbiztonság egy olyan állapot, amelyben a társadalom tagjai ismerik és tudják jogaikat, azokat követik, betartják és bíznak abban, hogy az állam a jogok gyakorlását, érvényesülését akadályozó, gátló tevékenységgel szemben közvetlenül állami kényszerrel is fellép. A közbiztonság-érzet meghatározó tényezői:

Bűnügyi-közlekedési tényezők: a szűkebb és tágabb lakóhelyén történt – lakosság közeli – bűncselekményszám alakulása, valamint a bűncselekmények „minősége”, a közvetlen lakóhelyén, valamint az egyén által a legtöbbet használt útvonalak közlekedési állapota.

Közterületek rendjével kapcsolatos tényezők: a közvetlen lakóhelyén és a munkahelye körül a közvilágítás állapota, a közvetlen környezetében tapasztalt köztisztasági helyzet.

A humán kapcsolatokkal és a humán-kommunikációval kapcsolatos tényezők: az egyén és a rendőrök egymáshoz való viszonya, a rendőri jelenlét a közterületeken, a rendőri reagáló képesség minősége, a különböző bűncselekményekkel kapcsolatos rendőrségi és sajtó-kommunikáció milyensége, a polgárőri jelenlét a közterületen, az igazságszolgáltatással kapcsolatos tényezők.

4. A biztonságról általában

A biztonság – ezen belül a közbiztonság, melynek része a közlekedésbiztonság – hazánkban is az egyik legfontosabb igény az emberek életében. A kérdés, hogy mely szervek felelősek hazánkban a közbiztonságért? Tágabb értelemben beszélhetünk egy rendészeti rendszerről – véleményem szerint közbiztonsági rendszer is lehetne –, amely legalább három alrendszerből áll. Ezen belül első a rendvédelmi szervek alrendszere:

I. Rendvédelmi szervek: 1. Rendőrség: Hazánkban a közbiztonságért az Alaptörvényünk alapján a fő felelős a *rendőrség*, feladatát kiválóan teljesíti! 2. Fontos a szerepe a *hivatásos katasztrófavédelmi szervezeteknek*, az utóbbi években a jelentősége igencsak felértékelődött. 3. NAV 4. A *büntetés-végrehajtási szervezet* 5. *Országgyűlési Őrség* 6. A *polgári nemzetbiztonsági szolgálatok*. (Valamennyi rendvédelmi szerv munkája nagyon fontos és az elvárásoknak megfelelően jól teljesítik alkotmányos kötelezettségeiket.¹⁰

¹⁰ A 2015. évi XLII. tv. – a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról – preambulumban szerepel: „Magyarország a rendvédelmi feladatokat ellátó szervektől alkotmányos kötelezettségeik teljesítését, Magyarország függetlenségének, törvényes rendje fenntartásának, a lakosság és az ország anyagi javai védelmének a jogszabályok keretei között hatékony és a köz érdekének megfelelő ellátását várja el.”

II. A 2012. évi CXX. törvény – rendészeti tv. – hatálya alá eső, egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek: - természetvédelmi őrszolgálat, erdővédelmi szolgálat, - hegyőr, - hivatásos vadász; - önkormányzati rendészeti szervezet: - közterület-felügyelet, - mezőőr, - halászati őr, - önkormányzati természetvédelmi őr, - erdészeti szakszemélyzet, - jogosult erdészeti szakszemélyzet. A rendészeti törvény hatálya alá tartoznak a személy- és vagyonőrök, de nem végezhetnek rendészeti feladatot. Külön kell szólni a *fegyveres biztonsági őrségről* (FBŐ): „a magánbiztonsági ágazat által nyújtható szolgáltatás keretein belül, helyenként közszolgálati vonásokkal működő szervezet, melynek működését az állam külön törvényben¹¹ és végrehajtási rendeletben¹² szabályozza, és amely az állam működése, illetőleg a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedően fontos létesítmények és tevékenységek fegyveres őrszésére szakosodott.”¹³

III. Civil szerveződések. Hazánkban több száz egyesület van, bélyeggyűjtők, horgászok, galambászok, stb. melyek fontos, nemes célok érdekében tevékenykednek, de olyan csak egy van, amely a közbiztonság érdekében – törvényi felhatalmazás alapján (Pótv.) – rendészeti feladatokat végezhet és ma már hazánkban jelentős elismertséget és köztiszteletet szerzett, ez a *Polgárőrség*.¹⁴

5. Terrorfenyegetettségi Bayes-hálós kockázatbecslés – valószínűségszámítási módszerek a terrorizmus elleni küzdelemben

„Bűnüldözési szempontból napjaink egyik legkritikusabbnak tekinthető területe a terroristák és a mentálisan sérült elkövetők cselekményeinek megelőzése.”¹⁵ Önkényes együttműködésük indokát abban látjuk, hogy a terrorcselekményeket elkövetők sok esetben szociopatológiás tüneteket mutatnak. Valószínűsíthető, hogy bizonyos esetekben valós mentális problémák sodorják a terrorcselekmények elkövetői közé a betegek egy részét, míg más esetben a kiképzés alatt változik meg személyiségük oly módon, hogy a saját életüket is alárendelik a cselekmény elkövetésének. Mindkét esetben jelentős a látencia, de vannak olyan jelek, amit a környezet figyelő szeméi észlelhetnek [...] Nem vitatva, hogy a terrorizmus elleni küzdelem dinamikus része speciális erőket és módszereket igényel, addig a statikus

¹¹ A fegyveres biztonsági őrségről, a természetvédelmi és a mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény.

¹² A fegyveres biztonsági őrség Működési és Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet

¹³ Bővebben lásd: TIHANYI: i.m. 22.

¹⁴ Magyarország Alaptörvénye IV. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy: „Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.” Az alapjogként meghatározott biztonság védelmét éppen ezért állami feladatként határozza meg az Alaptörvény. Mit is értünk biztonságon? A biztonság egyrészt maga is – társadalmi – érték, de egyben elvárás is a társadalom részéről: az állampolgárok és közösségeik egyik legalapvetőbb szükséglete. Civil szerveződésként – törvényi felhatalmazás alapján – csak a polgárőrség vehet részt a közbiztonság fenntartásában, annak megszilárdításában.

¹⁵ Negyedszázada, hogy Budapesten a Ferihegyi gyorsforgalmi útnál 1991. 12. 23-án polgáraink közvetlen közléről is megtapasztalhatták a terrorista merényletek sokkoló hatását. Az USA terrorcselekményeket tartalmazó adatbázisa a rendszerváltástól napjainkig 50 olyan eseményt tart nyilván, melynek magyar érintettjei is voltak.

tényfeltárás és tényértékelés körében a kriminalisztikai eredmények alkalmazása nem mellőzhető, így Fenyvesi Csaba¹⁶ kriminalisztikai fejlődési vonalait elemző monográfiája is jövőbe mutató és terrorizmus elleni küzdelemben is hasznosítható összefoglalást ad.¹⁷

6. Adatvédelem vagy biztonság?

„Az Európai Unió Bírósága 2015. október 6. napján a C-362/14. számú ügyben érvénytelenné nyilvánította az ún. Safe Harbor programot, amely lehetőséget teremtett az Egyesült Államokba való adattovábbításra. A döntés alapját az amerikai nemzetbiztonsági szolgálatok általi tömeges és válogatás nélküli megfigyelés adta, amelyet az Európai Unió Bírósága jogellenesnek ítélt, és amellyel kapcsolatban megállapította, hogy az USA adatvédelmi gyakorlata nem biztosítja a megfelelő szintű védelmet az uniós polgárok személyes adatai számára. Az általános jellegű megfigyelés közel sem jelenti a nemzetbiztonsági veszélyekkel, így különösen a terrorizmussal szembeni hatékony fellépés eszközét. A szerző megállapítja, hogy a kommunikáció – akár egészen primitív módon történő – titkosítása nem jelent különösebb problémát a terrorszervezetek számára, s ez a lehallgatást feleslegessé teszi. Az általános jellegű lehallgatás és a biztonsági szoftverek gyengítése pedig nem a terrorizmus elleni harcot könnyíti meg, hanem az átlagos felhasználók adatbiztonságát veszélyezteti, így a tömeges megfigyelés egyenesen kontraproduktívá válik. A hatóságok számára az egyetlen lehetőség az igazán hatékony fellépésre a metaadatokhoz való hozzáférés – hogy ki, kivel és mikor kommunikált –, vagyis a már ismert terroristák kapcsolatelemzése.¹⁸ A terror okozta általános félelem miatt az EU polgárai maguk követelhetik a különlegesen széles európai szabadságok korlátozását: azt, hogy a rendőrség és a titkosszolgálatok több jogosítványt kapjanak vagy, hogy az európai belső határokat újra ellenőrizzék. Miközben teljesen természetes reakció a védekezés szándéka fenyegetés esetén, egyáltalán nem egyértelmű, hogy az európai szabadságjogok – így a személyes adatok védelméhez fűződő jog – leépítése a hatékony és megfelelő válasz.¹⁹ Nagy kihívást jelent ez Európának: úgy legyőzni a terrort, hogy közben nem adja fel saját értékrendjét, amely a szabadságon alapul.²⁰

¹⁶ Lásd: FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2014., valamint HAUTZINGER Zoltán: *A kriminalisztika és rendészettudomány határterületei*. *Magyar Rendészet*, 2015/1. 15-16.

¹⁷ ORBÁN József: *Terrorfenyegetettség Bayes-hálós kockázatbecslés – valószínűség-számítási módszerek a terrorizmus elleni küzdelemben*. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*. XIX. Pécs, 2017. 149.

¹⁸ BOLCSÓ Dániel: *Mit művel az interneten az iszlám állam?* <http://index.hu/tech/2015/11/25> (Letöltés ideje: 2019.05.29.)

¹⁹ MAGYARI Péter: *Győzni nem tudnak, de ettől még veszthetünk*. <http://444.hu/2015/11/15> (Letöltés ideje: 2019.05.29.)

²⁰ SCHUBAUER Petra: *Adatvédelem vagy biztonság?* *Magyar Rendészet*, XVI. évf. 2016/1. 141-146.

7. A számítógépes bűncselekmények ismérvei

Az informatikai bűncselekményt a hálózatok világméretűvé válásával bármely ország állampolgára, bármely időpontban megvalósíthatja, tehát a számítógépes bűnözés bátran tekinthető határokat nem ismerő nemzetközi jelenségnek. E bűncselekményeket általában ún. első bűntényes, magasan kvalifikált, a számítástechnikában jártas személyek meglehetősen gyorsan, legtöbbször nyom nélkül, anonimitásukat megőrizve valósítják meg többnyire szándékosan, sőt gyakran célzatosan.²¹

8. A valószínűségek kriminalisztikai szakértője: az evidenciárius

„A Magyar Időkben arról lehet olvasni, hogy számítógépes és online bűnözéssel foglalkozó hálózat alakult az Országos Bírósági Hivatalban, egyre több ugyanis az olyan bűncselekmény, amelyet a virtuális térben követnek el. A bírából és informatikusokból álló szakmai csoport célja, hogy felkészüljenek a kibertér kihívásaira.”²² „Arra a kérdésre, hogy kriminalisztikai elem-e a szubjektív valószínűség, a válasz egyértelmű igen. Ahogy a biztosítási iparban a kockázatértékelési matematika egy önálló szakmává vált, úgy reális igény van arra, hogy a bizonyítékok valószínűségi esélyeinek komplex számításával új specialista foglalkozzon, akit nevezhetünk *evidenciárius* szakértőnek is, aki folyamatosan támogatást adhat a teljes büntetőeljárás alatt [...] Összességében ez a megközelítés nemcsak a „döglött ügyek” számát csökkentené, hanem az ítélet megalapozásához adna kellő támogatást. Visszalépve egyet a vádemelés irányába, ott az ügyészi munkát segíthetné úgy, hogy a vádemelési javaslat, amely a nyomozás lezárása, valóban az addigi munkafolyamat befejezését jelenthesse. Végül így két evidenciárius típus munkája körvonalazódik: a *nyomozási* és a *bírósági evidenciárius*.”²³ Saját véleményem szerint Orbán József már évekket ezelőtt látta, hogy szükség lesz a jövőben, olyan speciális szakértőre, aki különleges tudásával segíteni tudja a rendőrség, ügyész és bírák munkáját a gyors és szakszerű döntések meghozatalában.

9. Részösszegzés, javaslatok

„A cikksorozat első része²⁴ összefoglalta Magyarország kibervédelmének főbb elemeit, bemutatta az állami, önkormányzati infokommunikációs rendszer

²¹ Ez azzal magyarázható, hogy a jogellenes cselekmények elkövetéséhez általában különleges, de az átlagosnál mindenképpen nagyobb informatikai, számítástechnikai tudás és ismeretanyag szükséges, mely az elkövetés sine qua non-ja.

²² infostart.hu/belföld/2018/09/28

²³ ORBÁN József: *Bayes-hálók a bűnügyekben*. PhD értekezés, Pécs, 2018. 25-26.

²⁴ A szerzők (Kovács Zoltán, Mikó Zoltán és Sági Gábor) „A biztonság, mint szolgáltatás megteremtésének lehetőségei az állami, önkormányzati elektronikus információs rendszerek esetében” című kiváló tanulmányukat két részben jelentették meg a Belügyi Szemleiben. A tanulmány

konzolidálása okán létrejött szolgáltató-felhasználó modellt, és annak hatását a kibervédelemre, és rámutatott arra, hogy a jelenlegi jogszabályok az ebből adódó feladat- és felelősségelhatárolást nem kezelik. A tanulmány második részében ismertette a biztonság, mint szolgáltatás alapelveit, és alapvető szakmai dokumentumait, kiemelve azoknak a téma szempontjából legfontosabb részeit. A tanulmány alapján a SECaaS (Security as a Service) kialakítása hazai bevezetése kapcsán összegzésként, továbblépésként a következők fogalmazhatók meg:

I. A feladat elvégzéséhez alapként megfelelő minőségű és mennyiségű nemzetközi ajánlás áll rendelkezésre.

II. A bevezetés egyik alapfeltétele a megvalósítandó információbiztonsági kontrollok feladat- és felelősségelhatárolásának elvégzése, és megfelelő szintű, minden szereplő számára egyértelmű deklarálása. Éppen ezért ki kell dolgozni és el kell fogadni, fogadtatni.

III. A feladat- és felelősségelhatárolás az alap ahhoz, hogy a szolgáltató által kötelezően nyújtandó biztonsági kontrollok felüli tételek esetében a biztonság, mint szolgáltatás igénybevételéről a felhasználók dönteni tudjanak, azaz, hogy a számukra előírt feladatok közül melyeket kívánják saját hatáskörben megvalósítani, és melyeket kívánják kiszervezni.

IV. Az állami, önkormányzati szférában a sérülékenység vizsgálatnál alkalmazott jogszabályi korlátokhoz hasonlóan a biztonság mint szolgáltatás esetében is ki kell dolgozni a jogszabályi kereteket, egyértelműen rögzítve, hogy mely szolgáltatók milyen feltételek mellett működhetnek, az állami, önkormányzati szervezetek mikor kell vagy lehet adott esetben a Nemzeti Kibervédelmi Intézetet, mikor a NIS Zrt.-t, és mikor kell külső gazdálkodó szervezetet mint menedzsert biztonsági szolgáltatót igénybe venniük, és ezt milyen feltételekkel tehetik meg. Egy nem állami kézben lévő menedzser biztonsági szolgáltató igénybevétele ugyanis legalább olyan kockázatokat hordoz, mint a sérülékenység-vizsgálatok kiszervezése.

V. A feladat- és felelősségelhatárolásra alapozva a szolgáltatóknak ki kell dolgozniuk egy szolgáltatáskatalógust, amelyben egyértelműen rögzítik a feladataikat, felelősségeiket, valamint olyan mérőszámokat (KPI)²⁵, amelyek alapján a szolgáltatás minősége és mennyisége egyértelműen mérhető és kimutatható mind a szolgáltató, mind a felhasználó számára.²⁶

10. Közlekedésbiztonság Magyarországon: a baleset-megelőzés sikerárgazat

Közlekedésbiztonság: „A modern élet egyik különösen nagy kockázattal járó, komoly veszélyforrást jelentő területe a közlekedés.”²⁷ „A közlekedés célja emberek

---

első része a Belügyi Szemle 2018/4. számában, a második része a Belügyi Szemle 2018/5. számában jelent meg.

²⁵ KPI: Key Performance Indicators = Kulcsmutatók.

²⁶ Kovács Zoltán – Mikó Zoltán – Sági Gábor: A biztonság, mint szolgáltatás megteremtésének lehetőségei az állami, önkormányzati elektronikus információs rendszerek esetében II. *Belügyi Szemle*, 2018/5. 40-66.

²⁷ Lévy Miklós – Horváth Tibor (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Wolters Kluwer Könyvkiadó,

és tárgyak biztonságos és gyors továbbítása egyik helyről a másikra.”²⁸ A közlekedés biztonsága alatt az érthető, hogy a közlekedő emberek veszélyhelyzetektől mentesen közlekedhetnek. A közlekedésbiztonság olyan termék, melynek megteremtésében, fenntartásában, ellenőrzésében komoly szerep jut a rendőrségnek, a közlekedési hatóságoknak (pl. az Innovációs és Technológiai Minisztérium új közúti ellenőri egységének, amely 2019. április hónapban alakult), a polgárőrségnek és a közlekedőknek. A legfontosabb, hogy a közlekedés balesetmentes, kulturált, jogkövető legyen.

Jogalkotás: az új KRESZ megalkotása. Az első és legfontosabb a jogszabály jogforrási rendszerben történő elhelyezésének módosítása: a Kormányrendeletben történő szabályozás.²⁹ A másik fontos feladatnak tekintem az egyszerűsítést. Így például a KRESZ 34. § (1) bekezdése szerint „Előzni abban az esetben szabad, ha a) az előzés céljából igénybe venni kívánt forgalmi sáv olyan távolságban szabad, hogy – figyelemmel az előzni kívánó és a megelőzendő jármű sebessége közötti különbségre – az előzés a szembejövő forgalmat nem zavarja.” Ez a megfogalmazás túl hosszú, nehéz megtanulni, erre nem vállalkoznak az egyetemi hallgatók sem. Javaslatom: „az előzés során a szemből jövő forgalmat zavarni”³⁰ sem szabad.”

Ahhoz, hogy Magyarországon az elmúlt években célirányos közlekedésbiztonsági intézkedések egész sorát vezették be az emberi élet, testi épség és egészség védelme érdekében. A beavatkozásoknak köszönhetően hazánkban a közúti közlekedés biztonsága jelentősen javult, hiszen 2001. és 2011. között a közúti balesetben meghalt személyek száma több mint 48 %-kal csökkent. A közlekedésbiztonság terén elért kiemelkedő eredmények elismeréseként az Európai Közúti Biztonsági Tanács (ETSC) 2012. június 20-án Magyarországnak „PIN Award 2012” díjat adományozott. Az elért óriási eredmények mellett még így is 638-an veszítették életüket 2011. évben hazánk közútjain. (Megjegyzem, 1990-ben 2432-en, 2001-ben 1232-en.) A bevezetett intézkedések eredménye következtében 2008-2013 között minden évben csökkent a közúti közlekedési balesetek és a balesetekben meghalt személyek száma. Sajnos 2014-ben 35 fővel többen (626-an) haltak meg közútjainkon, mint 2013-ban (591 fő), sőt 2015. első negyedévében a személysérüléssel járó balesetek, valamint a balesetekben meghalt,³¹ illetve megsérült személyek száma nőtt, az ittasan okozott balesetek száma viszont csökkent.³² Kiemelkedően fontos intézkedésnek tartom, hogy Kormányunk a 2011. évtől elrendelte a közlekedési ismeretek oktatását az óvodától az első

Budapest, 2013. 251.

²⁸ IRK Ferenc: A közlekedésbiztonság, mint a globális világ része. *Belügyi Szemle*, 2011/10. 5.

²⁹ Például a nyomozás részletes szabályairól szóló rendelet korábban miniszteri rendelettel volt szabályozva, de helyesen az új rendelet: 100/2018. (VI. 08.) Korm. rendelet.

³⁰ A KRESZ-ben fontos fogalmak a zavarás, akadályozás, veszélyeztetés. A zavarás a legenyhébb szabályszegés, de előzésnél az is tiltott.

³¹ Sok halálos baleset volt a hétvégén: A Veszprém megyei Nemesszalókon 2015. 05. 10-én hajnalban – szombatról-vasárnapra – három fiatal meghalt, amikor a gépkocsijuk az úttestről lehaladva egy fának ütközött. Az M2-es autópályán meghalt egy motoros, Budapesten egy személygépkocsi vezetője a XII. kerületben szalagkorlátnak ütközés következtében. Személyautóval ütközött egy motoros az M1-esen Biatorbágnál. Tárnál a 21-es úton egy ember elhunyt a balesetben. (METROPOL, 2015.05.11. 4. MTI)

³² <http://www.baleset-megelőzés.eu/cikk...> (Letöltés ideje: 2019.05.29.)

jogosítványszerzésig. Amennyiben ez hazánkban következetesen végrehajtásra kerül, akkor reálissá válik az a célkitűzés, hogy 2020-ra ismét 50%-al fog csökkenni a közúti közlekedési balesetekben meghalt személyek száma, ami számokban kifejezve azt jelenti, hogy 2020-ban már csak legfeljebb 370-en veszíthetik életüket közútjainkon,³³ 2050-re pedig hazánk közútjain már senki sem veszti az életét. Céljaink megvalósulása érdekében fontosnak tartanám a közlekedés biztonságosabbá tétele szempontjából azt, hogy a közlekedési bűncselekményeket – a megelőzés érdekében is – szigorúbban bírálják el. A legfontosabbnak azt tartom, hogy Hazánkban valóban mindenhol, az óvodától az első jogosítványszerzésig, az oktatás intézményesen végrehajtásra kerüljön.³⁴ A közlekedési oktatás és nevelés rendszerének fejlesztésére égetően szükség van.

Végül javasolnánk, hogy készüljön egy átfogó program, amely az egész Hazánkra vonatkozna és eredményesen javítaná napjaink közlekedési kultúráját, mert egy modern társadalomhoz jó közlekedési morál tartozik. Ebben az óvodai, általános és középiskolai tanároknak, valamint a családoknak óriási feladatuk és felelősségük van. Javítja a közlekedésbiztonságot a "Célzottan közlekedésbiztonságot javító fejlesztése - a közlekedésbiztonság növelése terén kifejtett rendőrségi tevékenység komplex fejlesztése." c. projekt.³⁵ A projektet az EU és Magyarország közösen finanszírozta, mely 2015-ben zárult le. A programot a BM, az ORFK, és a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala valósította meg.

A megelőzéshez tartozik a környezetünk fokozott védelme is, mindent meg kell tenni ennek érdekében. Egyre vonzóbbá kell tenni Hazánkban is az elektromos meghajtású³⁶ gépkocsik vásárlását és használatát.

2015. 03. 11-én fogadta el az Európai Parlament és Tanács a 2015/413 irányelvet a közúti közlekedésbiztonságot veszélyeztető közlekedési jogsértésekre vonatkozó információk határokon átnyúló cseréjének elősegítéséről. (Megjegyzés: az irányelv nem előzmény nélküli: az Európai Bizottság már 2008-ban komplex közlekedési, szabálysértési együttműködésre tett javaslatot, melynek eredményeképpen 2011-ben megszületett az EU irányelv, amely a közúti szabálysértésekre vonatkozó információk megosztásáról szól, de ezt az irányelvet

³³ 2010-ben 740-en veszítették életüket közútjainkon, és ekkor jelent meg az EU újabb elvárása, hogy valamennyi tagállam területén 2011 és 2020 között ismét 50%-kal kell csökkenteni a közútjainkon meghalt személyek számát.

³⁴ A DE ÁJK-n szabadon választható tárgyként tanítottam 2018-ig a „Közlekedésbiztonság és drogprevenció” c. tárgyat heti 2 órában. 24 szemeszteren keresztül – ebből 10 szemeszterben 400-400 hallgató vette fel a tárgyat, de a gyalogosokra és kerékpárosokra vonatkozó KRESZ rendelkezéseket hiányosan ismerték, nem beszélve a motorkerékpár, személygépkocsi vezetőkre vonatkozó KRESZ szabályokat, pedig több mint felének volt vezetői engedélye.

³⁵ <http://baleset-megelozes.eu/cikk/2.php?id=646> (Letöltés ideje: 2015.06.14.)

³⁶ Az elektromos autók már egyre olcsóbbak: Rohamosan csökken az elektromos autók ára Németországban, 2010-ben a villanyautók még kétszer annyiba kerültek, mint a belsőégésű motorral működők, 2014-ben viszont átlagosan már csak 45 százalékkal kellett többet fizetni egy ilyen gépkocsijáratért, mint a hagyományosért. Ha ez a gyorsuló ütem a továbbiakban is megmarad, akkor 2020-ra az elektromos autók felára 10 százalék alá zsongorodik Németországban. A Nemzetgazdasági Minisztérium várakozása szerint Magyarországon 2020-ig mintegy 45 ezer elektromos autót helyeznek majd forgalomba. (METROPOL, 2015.07.27. 9. MTI)

2014-ben hatályon kívül helyezte az Európai Bíróság). A korábbi években kiemelkedő fontosságúnak tartottam a rendőri ellenőrzés hatékonyságának (a tettenérés valószínűségének) növelését (új, intelligens "VÉDA" kamerák); a gépjárművezető képzés rendszerének biztonság-központú átalakítását; a meglévő közúthálózat szakszerű, független közlekedés-biztonsági felülvizsgálatát³⁷ (KTI: SENSOR, RADAR projektek) és ennek eredményeképpen: ún. kis-költségű forgalom-technikai beavatkozások széles körű megvalósítását. A közlekedésbiztonság további javítása érdekében újabb intézkedésekre, erőfeszítésekre van szükség.

Veszélyes emberi tényezők:

„A közlekedési balesetek nagy része nem véletlenül történik. Nem véletlen, ha a notórius gyorshajtó nyomja a gázt, ha a biztonsági öv csak dísz, ha a gépkocsi vezetője ittasan ül a volánhoz, ha közben telefonál, ha olyan tragacssal közlekedik, amit csak a festék tart össze. Ilyen helyzetekben a forgatókönyvbe van kódolva a tragédia. A számok nem hazudnak: 2017. I-XI. hónapban 15052 személysérüléses baleset történt, 2018. novemberig 15594; a meghalt személyek száma sajnos szintén emelkedett: 557-ről 574-re. Hol kell keresni az okot? Nagyon egyszerű, az emberi tényezők között. Vegyük példának a 2018 nyarán a 4-es számú főúton történt súlyos tragédiát: 9 ember halt meg, mert a gépkocsi vezetője vezetés közben telefonjával videót készített. Nyolc utasa közül egy sem szólt, hogy ez mennyire veszélyes. A menet közbeni videózás is világbetegség, veszélyesebb, mint a telefonálás. A baleset a véletlenek egy időben, adott helyen bekövetkezett elháríthatatlan összessége.

Ugyanakkor az nem véletlen, ha az ittas vagy bódult állapotban lévő gépkocsivezető balesetet okoz, tompa reflexekkel, alkohol vagy kábítószer hatása alatt nem lehet gépjárművet vezetni (irányítani). Az sem véletlen, ha valaki úgy ütközik, hogy a megengedett sebesség kétszeresével száguld, előzget, másokat veszélyeztet. Végül az sem véletlen, ha valaki tudja, hogy a fék, a gumibroncs rossz, a motor alkalmatlan az előzésre, mégis közlekedik a közúton. Ezek mind olyan veszélyforrások, olyan folyamatok, amelyekhez semmi köze nincs a véletlennek. A gépkocsivezetők egy része azt hiszi, hogy csak akkor kell betartani a szabályokat, ha rendőrt látnak. Nem egy intézkedésről tettek jelentést a rendőrök a parancsnokaiknak, hogy megtapsolták őket a szabályosan közlekedők, amikor kitereltek a forgalomból egy-egy ámokfutót. A közlekedők egy részén már látszik, hogy a rendőrökkel szimpatizálnak, nem vállalnak közösséget az őket veszélyeztető autóssal. A rendőrség célja, hogy ennek a rétegnek az aránya nőjön, mert ezzel is

³⁷ Összesen húsz ember ellen nyomoznak a genovai autópályahíd összeomlása miatt. A gyanúsítottak között lehetnek az Autostra de nevű cég egyes vezetői, ők üzemeltették a 2018. augusztus közepén összeomlott autópályahídat, a katasztrófában 43 ember vesztette az életét. A Reuters hírügynökségnek nyilatkozó források szerint infrastruktúráért felelős minisztérium bizonyos munkatársainak felelősségét is vizsgálják. A vád: a biztonsági szabályok megszegése és gondatlanságból elkövetett emberölés lehet. (Hazánkban a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés az új Btk. 165. § (2) bek. c) pontja alapján két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel, illetve a (3) bek. alapján öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény.)

csökkenthetik a veszélyes emberi tényezőket.³⁸ Javasoljuk, hogy az elektromos meghajtású járművek (elektromos kisautók, személygépkocsik és más elektromos járművek) hazánk legtöbb településén bemutatásra kerüljenek, például a falu- és városnapok keretén belül. A bemutatóval párhuzamosan a jövőt jelentő *környezetbarát* közlekedési konferenciát lehet szervezni, és a családos, például kerékpáros programokat össze lehet kötni koncertekkel, zenés mulatságokkal.³⁹

11. Az új Nemzeti Alaptantervbe (NAT) is bekerülhet a KRESZ

Az aktív Magyarországért felelős kormánybiztos megbízásából, az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával elkészült a gyermekeknek szóló közlekedő kisokos című munkafüzet, valamint az ahhoz kapcsolódó tanári kézikönyv. Az eseményen az aktív Magyarországért felelős kormánybiztos hangsúlyozta, hogy a 10-12 évesekre összpontosítottak.⁴⁰ A közlekedésbiztonság terén Magyarország az európai uniós átlagnál rosszabbul teljesít. Európa több országában is 30 alatt van az egymillió lakosra jutó halálos balesetek száma, idetartozik Norvégia, Finnország, Svédország vagy Svájc. Halmosi szerint ezekben az államokban nem csupán azért kevesebb a halálos baleset, mert az emberek habitusa más, mint a magyaroké – udvariasabbak, nyugodtabbak, kevésbé agresszíven vezetnek –, hanem főként azért, mert stabil és szélsőségesen kemény büntetési rendszert alkalmaznak. A cél mindenestre az, hogy Magyarország a középmezőnynél valamelyest jobb helyezést érjen el. Jelenleg évente egymillió magyar lakosra 61-80 halálos baleset jut, míg az EU tagállamainak átlaga ötven körül mozog.⁴¹

Vízió: Magyarországon 2030 után egyetlen 14 év alatti gyermek sem veszíti életét közúti közlekedésben. Uniós elvárás, hogy 2050-ben már az EU területén egyetlen ember sem veszítheti életét közlekedési balesetben. Ezzel a megállapítással teljes mértékben azonosulni tudok. Kiemelkedően fontosnak tartom – ettől nagymértékben függ hazánk közbiztonságának, közlekedésbiztonságának jövőbeni sorsa – hogy óvodáskortól kezdve nevelni kell a gyermekeket a hazaszeretetre, a szilárd közbiztonság fontosságára, (így például hogy ne szemeteljenek a közterületeken, ne bántalmazzák egymást, tiszteljék a szüleiket, felnőtteket, a pedagógusokat, tilos lopni és más jogsértéseket elkövetni), a közúti közlekedési balesetek megelőzése érdekében a gyalogos- és kerékpáros közlekedés szabályaira, azok maradéktalan betartására. A pedagógusok munkájának kiemelkedő

³⁸ VÉGH Attila: Veszélyes emberi tényezők. *Zsarú Magazin*, XXVIII. 2019.01.02. 4-5.

³⁹ Baleset-és bűnmegelőzési előadás táncszínházzal: "Hatásos és látványos előadás Siófokon a Kulturális Központ színháztermében, a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság és a Siófoki Rendőrkapitányság szervezésében, a szolnoki Üzenet Táncszínház fiatal művészeivel. Országos prevenció turné, melyen táncos-akrobatikus előadáson keresztül hívják fel a figyelmet olyan problémákra, mint pl. a diszkóbalesetek, családon belüli erőszak, a drogfogyasztás, vagy a kerékpáros láthatóság fontosságára. Forrás: likebalaton.hu/telepules/siofok-sosto/programok/baleset-es-bunmegelozes-eloadas-tancszinhazzal/ (Letöltés ideje:2019.05.29.)

⁴⁰ infostart.hu/belfold/2018/10/04 (Letöltés ideje: 2019.05.29.)

⁴¹ HALMOSI Zsolt: *Az állampolgárok közös sikere lehet a kevesebb közúti baleset.* In: Radványi Róbert (szerk.) *Biztonságiac Évkönyv.* 2019. 16.

jelentősége mellett ugyanolyan fontos a családok szerepe. Meggyőződésem, ha az óvodás- és általános iskoláskorú gyermekeket ráneveljük a közlekedési szabályok betartására, akkor az rögződik bennük, hogy a szabályokat be kell tartani, és minden más szabályt is be fognak tartani.

12. Zárszó

Végül néhány gondolat a Paksi Atomerőmű és Magyarország biztonságáról. A Paksi Atomerőmű komplex biztonsági rendszerének kiépítése négy alaptényezőre bontható:

1. Élőerő: 1/A: Biztonsági Szolgálat, 1/B: Fegyveres Biztonsági Őrség, 1/C: TEK Állandó Alegysége, 1/D: Paksi Rendőrkapitányság.
2. Biztonságtechnikai eszközök: Kamerák, mozgásérzékelők, beléptető rendszerek, stb.
3. Rezsim intézkedések: Biztonsági Szabályzat, Védelmi Terv, stb.
4. Fizikai biztonsági struktúra kiépítése: Jelentési kötelezettségi rendszer, stb.

A paksi Atomerőmű Magyarország szempontjából kiemelt fontosságú. Mindenki megnyugodhat, hogy a legjobb kezekben van az Atomerőmű biztonsága és ezzel Magyarország, továbbá Közép-Európa biztonsága is.

Felmérések szerint Magyarország a világ 15. legbiztonságosabb országa. Kérdés, hogy lehet innen előre lépni, ha igen, hogyan? „Közvetlen munkatársaimat gyakran emlékeztetem, hogy mindent lehet még jobban csinálni. És nemcsak emlékeztetem őket erre, de el is várom, hogy keressék, kutassák a jobbnál még jobb módszereket, eszközöket, technológiákat... Kialakultak az új Nemzeti Bűnmegelőzési Szolgálat létrehozásának körvonalai. Szükséges és indokolt a rendőrség szervezetén belül 25 évvel ezelőtt kialakított bűnmegelőzés szakterület modernizálása.”⁴²

Magyarország kiváló biztonságának a fenntartásához a rendőrség mellett nagyon fontos szerepe van valamennyi rendvédelmi szervnek – BM Katasztrófavédelem, NAV, BM-Büntetés-végrehajtási Intézetek, Országgyűlési Őrség, titkosszolgálatok – de a dolgozat terjedelme nem ad lehetőséget e szervek ismertetésére, csak a polgárőrsegről néhány gondolat: A polgárőrség „Hungaricum”! Ilyen jól szervezett és felkészült civil szervezet nincs több más országban. Szárazföldön, vízen, vonaton, légtérben teljesítenek járőrszolgálatot, 2015-óta Magyarország déli határán is. A polgárőrségnek – jelenleg a létszáma 63500 fő – bővültek a lehetőségei, hogy tevékenységében hatékonyabban érvényesítse a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiában,⁴³ és a Nemzeti Drogellenes Stratégiában⁴⁴ elfogadott elveket, feladatokat és célkitűzéseket. További feladatai a katasztrófavédelemben való részvétel árvizek, elemi csapások, tűzesetek, ipari

⁴² PINTÉR Sándor: *Magyarországon rend van*. In: Radványi Róbert (szerk.) *Biztonságpiac Évkönyv*. 2019. 10.

⁴³ 1744/2013.(X.17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023)

⁴⁴ 80/2013.(X.16.) OGY-határozat a Nemzeti Drogellenes Stratégiáról (2013-2020)

katasztrófák esetén, ezen túlmenően baleset-megelőzési, áldozatvédelmi, közlekedésbiztonsági, állat-, környezet-és természetvédelmi tevékenységben való közreműködés stb.

Utolsó gondolatként is azt javaslom, hogy az óvodákban első legyen az egyenlők között a közlekedésre nevelés, általános iskolában pedig tantárgyként kell tanítani. Amennyiben ez megvalósul, 2050-re Magyarország lesz Európa legbiztonságosabb országa.

Gondolatok a műszeres vallomásellenőrzésről

Budaházi Árpád*

A közel egy éve hatályba lépett magyar büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: IV. Be.) újításai közé tartozik, hogy változtatott a korábbi szabályozáson, a poligráf helyett a műszeres vallomásellenőrzést nevesíti, amely a bizonyítási cselekmények közé került. A vallomásellenőrzésre alkalmas műszerek közül a poligráf a legismertebb és legerősebb. Más módszerek is vannak, viszont jelentőségük meg sem közelíti a poligráfos vizsgálatét. Kérdésként merül fel azonban, megfelelően tette-e a jogalkotó, hogy nem kizárólag a poligráfot szabályozza? A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a műszeres vallomásellenőrzés, illetve a poligráfos vizsgálat milyen helyen és szereppel rendelkezik a magyar büntetőügyekben, és mi jellemzi a külföldi szabályozást.

1. A magyar szabályozás

A III. Be. (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról) a poligráfos vizsgálatot szabályozta. A vizsgálatot szaktanácsadó végezte, az alanya pedig nagykorú tanú vagy felnőttkorú gyanúsított lehetett, akit csak akkor vethettek poligráfos vizsgálat alá, ha abba beleegyezett. [III. Be. 180. § (2) bekezdés, 181. § (4) bekezdés, 182. § (2) bekezdés, 453. § (7) bekezdés] Mivel a III. Be. kodifikálásakor büntetőügyekben kizárólag a poligráfos vizsgálatot alkalmazták Magyarországon, ezért nem is mutatkozott igény arra, hogy más módszert is nevesítsenek a büntetőeljárás törvényben. Később azonban büntetőügyekben is megjelent két kézírásalapú hazugságvizsgálati módszer, a komputeres grafometriás vizsgálat¹ és a grafométer². Esetükben az a gyakorlat alakult ki, hogy szakértőt rendeltek ki a vizsgálat elvégzésére, és a szakértőkre vonatkozó jogszabályhelyeket alkalmazták a vizsgálat elvégzése során. A gyakorlat azért alakulhatott így, mivel a II. Be. (1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról) időszakában jellemzően szakértő végezte a

---

* Adjunktus, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetőeljárásjogi Tanszék

¹ AGÁRDI Tamás: Az agy nem hazudik. Műszeres valóság-ellenőrzés – komputeres grafometriás vizsgálat. *Magyar Rendészet*, 2018/2. 20-21.

² FARKAS László: *A tudományos grafológia néhány területe*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IV. Tanulmányok a „Határőrség a minőség útján” című tudományos konferenciáról*. 2005. 243-253.

poligráfos vizsgálatot. Mivel a III. Be. a poligráfos vizsgálatot nevesítette, és kizárólag a poligráfos vizsgálat elvégzését tette szaktanácsadói feladattá, így szabályozás hiányában a poligráf mellett megjelenő más műszerek kezelője a szakértő maradt. Így alakult ki az a gyakorlat, hogy míg a poligráfos vizsgálat eredményét szaktanácsadói jegyzőkönyv tartalmazta, a kézírásalapú módszerek vizsgálati eredményét szakvélemény. Bár a szakértői vizsgálatokat nem jellemzi az önkéntesség, követve a poligráfos gyakorlatot, ezen műszereknél is beleegyezéshez kötötték a vizsgálat elvégzését. A beleegyezésnek azért van jelentősége, mivel a kézírásalapú hazugságvizsgálati módszerek is nagyfokú együttműködést kívánnak a vizsgált személytől, amelyet nem lehet kikényszeríteni például azzal, hogy rendbírsággal sújtják a nem együttműködő vizsgálati alanyt. Ha az alany nem írt, vagy nem azt írta, amit kérnek tőle (ún. „piktogramokkal” kell válaszolni a feltett kérdésekre, nem szóban megfogalmazott igennel, nemmel), a szakértő megszakította a vizsgálatot.

A műszeres vallomásellenőrzés fogalomhasználat az egységesítés szándékát hordozza magában, a IV. Be. egységesen szabályozza a különböző műszeres vallomásellenőrzésre alkalmas módszereket. Ha műszeres vallomásellenőrzésre kerül sor (legyen az komputeres grafometriás-, grafométeres vizsgálat, vagy a már büntetőügyekben is alkalmazott réteges hangelemzés³), azt szaktanácsadó végezheti, aki az eljárásáról és megállapításairól a továbbiakban tanúként hallgatható ki. [IV. Be. 212. § (2) bekezdés] A tanúkihallgatás a gyakorlatban leginkább a vizsgálat körülményeire (nem volt-e például ittas állapotban a vizsgált személy) és a műszeres vallomásellenőrzési módszer megbízhatóságára, működési elveire irányul. A Nyer. 79. § (8) bekezdése[100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól] alapján a szaktanácsadó feljegyzést készít a műszeres vallomásellenőrzésről, amely magában foglalja a vizsgálati eredményt is. A feljegyzés a nyomozási ügyiratok közé kerül, ami azzal a következménnyel jár, hogy pótolja a szaktanácsadó tanúkénti kihallgatását, ha a hatóság nem tart igényt más információra a vizsgálatmal kapcsolatban, mint ami kiolvasható a feljegyzésből. A szaktanácsadó tanúkénti kihallgatása leginkább a bírósági tárgyalásra jellemző, a nyomozás során csak ritkán kerül rá sor. 2019 áprilisában egy empirikus kutatást kezdtem, amely keretében 2019. május 14-ig százharmincegy rendőr töltött ki kérdőívet, akik közül hatvanheten látnak el nyomozói vagy vizsgálói tevékenységet. A hatvanhét nyomozóból, illetve vizsgálóból mindössze hárman hallgattak ki tanúként műszeres vallomásellenőrzést végző szaktanácsadót a nyomozási szakaszban. A megkérdezettek nem jelezték, hogy milyen műszer vonatkozásában került sor a kihallgatásra.

A IV. Be. 87. § (2) bekezdése alapján a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható. A rendelkezés oka, hogy testi, lelki érettséghez van szükség a műszeres vallomásellenőrzés elvégzéséhez, hogy az alany megfelelően helyezze bele magát a vizsgálati szituációba. Értenie kell a feltett kérdéseket, és tudatának azt is át kell fogni, ha a tagadása lelepleződik, ez számára súlyos következményekkel jár. Másrészt azért is

³ Kis György – TAKÁCS Szabolcs: A hazugságok típusai. *Magyar Rendészet*, 2018/2. 45-51.

jelentősége lehet az életkornak, mivel a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanúnál a különleges bánásmód jegyében a kímélet követelménye is megjelenik, mint egy olyan ok, amely a kora miatt védi a tanút a stresszel járó bizonyítási cselekményektől. A IV. Be. 96. § (2) bekezdése alapján *„A bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a tizennyolcadik életévét be nem töltött terhelt jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése érdekében a 87. § (1) és (2) bekezdését megfelelően alkalmazza.”* Ebből következően a fiatalokorú gyanúsított mőszeres vallomásellenőrzésére sincs lehetőség.

2. A mőszeres vallomásellenőrzés mint bizonyítási cselekmény

A IV. Be. újításai közé tartozik, hogy a bizonyítási cselekmények között nevesíti és szabályozza a mőszeres vallomásellenőrzést. A törvénybeli elhelyezése arra utal, hogy a mőszeres vallomásellenőrzés eredményétideális esetben egy olyan szaktanácsadói feljegyzés tartalmazza, amelyre bizonyítási eszközként tekinthet az eljáró hatóság. Specialitását adja a mőszeres vallomásellenőrzésnek, hogy más bizonyítási cselekményektől eltérően, kizárólag a nyomozás során szabad elvégezni. Már ez a körülmény is jelzi, hogy nem tipikus bizonyítási cselekményként tekinthetünk a mőszeres vallomásellenőrzésre, és az is jellemzi, hogy a bírósági gyakorlat alapján a mőszeres vallomásellenőrzés eredménye nem minősül bizonyítási eszköznek. Ez a bírósági gyakorlat a III. Be. idején alakult ki, amikor még nem volt bizonyítási cselekmény a mőszeres vallomásellenőrzés. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 4/2007. BK véleménye szerint a bizonyítás eszközeinek felsorolásában [III. Be. 76. § (1) bekezdés] a szaktanácsadó közreműködése és a poligráf alkalmazása nem szerepel. A bizonyítási eszközök taxatív felsorolása valóban nem tartalmazta a poligráfos vizsgálatot, és a szaktanácsadó közreműködését sem, viszont a poligráfos vizsgálatról készített jegyzőkönyvre ugyanúgy, mint más eljárási cselekményekről készült jegyzőkönyvekre, okiratként lehetett tekinteni. A Legfelsőbb Bíróság azt is kimondta, hogy a szaktanácsadó közreműködéséről készült jegyzőkönyv a tárgyalás anyagává tehető. Abból, hogy a jegyzőkönyv a tárgyalás anyagává volt tehető, nem következett az, hogy bizonyíték származzon a poligráfos vizsgálat eredményéből. Dönthetett úgy a bíróság, hogy felolvassa a tárgyaláson a szaktanácsadói jegyzőkönyvbe foglalt vizsgálati eredményt, viszont a célja leginkább a vallomás hitelességének gyengítése volt, és nem az, hogy bizonyítékként tekintsen rá. Ha a mérlegelés oldaláról közelítjük meg a problémát, megállapítható, hogy a bíróság az általa lefolytatott bizonyítás eredményét szabadon mérlegeli, és ennek alapján hozza meg a döntését. Ez a szabadság azonban nem abszolút– teszi hozzá Farkas Ákos. Azt korlátozza *„az indokolási kötelezettség, amely alapján a bíróságnak számot kell adnia arról, hogy a bizonyítékoknak egyenként és összességükben milyen szerepe volt a tényállás*

*megállapításában és az ezen alapuló döntés meghozatalában.*⁴A tényállás megállapítása céljából a bíróság megvizsgálja a rendelkezésére álló vallomásokat, és mérlegel, hogy melyek azok a vallomásrészek, amelyekre bizonyítékként támaszkodhat, és amelyekre alapozhatja a tényállást. A döntést segítheti a rendelkezésre álló poligráfós vizsgálat eredménye is, amely gyengíti, vagy éppen erősíti a vizsgált vallomás hitelességét. A poligráfós vizsgálat bevonása a mérlegelésbe nem szükségszerű, csak egy lehetőség, amellyel élhet a bíró. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 4/2007. BK véleménye azt is megállapította, hogy a bírósági eljárásban poligráf nem alkalmazható. Ennek oka abban kereshető, hogy a poligráfós vizsgálat elsősorban arra alkalmas, hogy orientálja a nyomozást.

A Kúria Bhar.II.1271/2013/8. számú eseti döntése is megerősíti a 4/2007. BK. véleményt, amelyben nem zárkózik el attól, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét a bíróság a tárgyalás anyagává tegye, illetve azt felolvassa: *„A poligráfós vizsgálat eredményének a tárgyalás anyagává tétele, felolvasása (ismertetése) azt a célt szolgálhatja, hogy legális bizonyítási eszközből (jellemzően vallomásból) származó valamely tényszerű adatot megállapítható tényné erősítsen. A poligráfós vizsgálatot végző szaktanácsadó tanúkénti kihallgatása pedig éppúgy nem zárható ki, mint a terheltet, vagy a tanút kihallgató hatósági személyé azzal, hogy vallomáspótló jelleggel nem bírhatnak, vagyis legfeljebb a vallomástétel körülményeire vonatkozhatnak.*” A Kúria a Bfv.III.953/2012/34. számú eseti döntésében kitér rá, hogy a poligráf útján valójában nem a bizonyíték (a vallomás tartalma), hanem a vallomástevő személy hitelessége, szavahihetősége válik megítélhetővé. Utóbbi azonban csupán segédlet, segíti az orientálást, mivel a vallomás szabad értékelés tárgya, vagyis a poligráfós vizsgálat eredményéből nem származhat bizonyíték. Ezt támasztja alá a Fővárosi Ítéltábla 5/2014. (IX.29.) BK. véleménye is, amely arról rendelkezik, hogy a poligráfós vizsgálatról készített szaktanácsadói vélemény, mivel a III. Be. taxatív felsorolása között nem szerepel, nem minősül bizonyítási eszköznek. A Fővárosi Ítéltábla egy 2015-ös ügyben is utalt arra, hogy a III. Be. a bizonyítás eszközei között nem tünteti fel a poligráfós vizsgálatot. (Fővárosi Ítéltábla Bf.218/2015/17. sz.)⁵ Az elmúlt hónapokban több bíróval is konzultáltam, hogy változik-e a poligráfós vizsgálat megítélése. Mindnyájan úgy látják, bár bizonyítási cselekménnyé vált a műszeres vallomásellenőrzés, ennek ellenére nem várható elmozdulás a korábbi bírósági gyakorlattól.

A rendőri állomány pedig egyre bizakodóbb, legalábbis ezt az eredményt támasztották alá a kérdőíves empirikus kutatásaim. A IV. Be. hatályba lépése előtt jellemzően arra számítottak, hogy 2018. július 1-jét követően nőni fog a poligráfós vizsgálat jelentősége a bizonyításban. 2018. április 11. és 2018. május 11. között 418 rendőr töltötte ki az elektronikus kérdőívet, közülük 119-en nyomozók (28,5%), 79-en vizsgálók (18,9%), 220-an (52,6%) pedig más beosztásban voltak, akik Hajdú-Bihar megye kivételével az összes megyében, illetve Budapesten

⁴ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádपालca – Avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai.* Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 94.

⁵ Vö.: BUDAHÁZI – FANTOLY – KAKUSZI – BITTER – CZOBOR: *A műszeres vallomásellenőrzés fejlődési irányjai.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2020. (megjelenés alatt)

teljesítettek szolgálatot. A 10. számú kérdésre (A IV. Be. a bizonyítási cselekmények között helyezi el a műszeres vallomásellenőrzést. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés eredménye ezzel nagyobb jelentőségre tesz szert a bizonyításban?) 208 fő (50,01%) válaszolt igennel, 65 fő (15,7%) nemmel és 208 fő (34,2%) talánnal. A 198 fő nyomozóból és vizsgálóból 92 fő válaszolt igennel (46%), 36 fő (18,18%) nemmel és 70 fő talánnal (35,35%). 2018 novemberében 106 rendőr közreműködésével végeztem kérdőíves felmérést. Az 5. kérdésre (5. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekménnyé válása növeli a bizonyításban betöltött szerepét a poligráfos vizsgálatnak?) a megkérdezettek 68,9%-a válaszolt igennel (73 fő), 17,9% talánnal (19 fő) és 13,2% nemmel (14 fő). A 2019 tavaszán végzett empirikus kutatásom során 131 rendőrből 104 válaszolt igennel (79,38%) ugyanerre a kérdésre (2. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekménnyé válása növeli a bizonyításban betöltött szerepét a poligráfos vizsgálatnak?), 20-an talánnal (15,26%) és 7-en nemmel (5,34%). A három empirikus kutatásból levonható az a következtetés, hogy ahogy telik az idő, egyre kevesebben gondolják azt a rendőrök közül, hogy nem növekszik a műszeres vallomásellenőrzés bizonyításban betöltött szerepe. Ez az elgondolás persze nem befolyásolja a bírósági gyakorlatot, viszont lehet olyan hatása, hogy a jövőben nőni fog az olyan ügyek száma, amelyek nyomozási szakaszában műszeres vallomásellenőrzést alkalmaznak.

3. A műszeres vallomásellenőrzés és a közvetett bizonyíték problematikája

A IV. Be. indokolása szerint a törvény „*a bizonyítási cselekmények között helyezi el újdonságként a közvetett bizonyíték beszerzésére irányuló műszeres vallomásellenőrzést*”. Az indokolás ellentmondani látszik a bírósági gyakorlatnak, amely alapján nem származik bizonyíték a műszeres vallomásellenőrzésből, sem közvetett, sem közvetlen.

Mivel a szaktanácsadó nem a bizonyítandó tényekről nyilatkozik, „*így amit mond, nem bizonyítéka a cselekménynek/bűnösségnek stb.*”⁶ A vizsgálati eredményről készített feljegyzése, illetve amit tanúként elmond kihallgatása során, nem keletkeztet közvetlen bizonyítékot, vagyis a műszeres vallomásellenőrzés nem juttatja közvetlen bizonyítékhoz a hatóságot. Más kérdés, hogy a műszeres vallomásellenőrzést tanú-, esetleg gyanúsítottai vallomás követheti, ami viszont a bizonyítandó tényekről tartalmazhat adatokat. Krispán István szerint az emberölési ügyekben a poligráfos vizsgálat során elkövetőként azonosított személyek körülbelül egyharmada tesz ebben a helyzetben beismerő vallomást.⁷ Így ha magából a szaktanácsadói feljegyzésből nem is származik közvetlen bizonyíték, annyiban mégis lehet szerepe a műszeres vallomásellenőrzésnek a közvetlen bizonyíték megszerzésében, hogy elvezetheti hozzá a hatóságot.

⁶ BEJCSI Alexa: Kétélyek a poligráf körül. *Ügyészek Lapja*, 2013/3-4. 73.

⁷ KRISPÁN István: Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfos hazugságvizsgálat. *Belügyi Szemle*, 2005/1. 106.

Ha a közvetett bizonyíték kérdéskörét vizsgáljuk, megállapítható, hogy a poligráfos vizsgálat eredményét rögzítő feljegyzésben foglaltak közvetett bizonyítéknak sem minősülnek, mivel a szaktanácsadó arról tud nyilatkozni, hogy a vizsgált személynél a fiziológiai reakcióváltozások megtévesztésre utaltak-e a releváns kérdések tagadásánál. Megtévesztően tagadta-e például a vizsgált személy, hogy elkövette a rablást, és ismerné az elrabolt összeget. Bár a bizonyítandó tényre irányul a szaktanácsadó kérdése, viszont a válasznál kizárólag a vizsgált személy fiziológiai reakcióváltozásait figyeli a szaktanácsadó, amely nincs összefüggésben a bizonyítandó ténnyel, és következtetni sem lehet belőle a bizonyítandó tényre. A vizsgálati eredményről készített szaktanácsadói feljegyzés vagy megerősíti a vallomást tevő őszinteségét, miszerint őszintén tagadja a tanú vagy a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését, vagy éppen arra mutat rá, hogy a műszerrel vizsgált személy tagadása megtévesztő, mert a fiziológiai reakcióváltozásai azt mutatják, fél attól, hogy lelepleződik a hazugsága. Éppen ezért figyelhető meg a bírósági gyakorlatban, hogy nem tekintik közvetlen és közvetett bizonyítéknak sem a műszeres vallomásellenőrzés eredményét. A műszeres vallomásellenőrzéssel valóban „nem *"bizonyítékszerzés"* történik, hanem *a bizonyítási eszközből származó bizonyíték hitelességének az ellenőrzése*".⁸A közvetett bizonyításnál ugyanis a bizonyítási eszköz nem egyenesen a bizonyítandó tényre, hanem olyan más tényre vonatkozik, amelyből a logika szabályai, tudományos tételek, gyakorlati ismeretek és tapasztalatok alapján, illetve az ügyben rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok felhasználásával következtetni lehet a bizonyítandó tényre.⁹ Nemcsak a szaktanácsadói feljegyzésből, hanem a szaktanácsadó tanúvallomásából sem származik közvetett bizonyíték ezen okok miatt. Közvetetten úgy származhat bizonyíték a műszeres vallomásellenőrzésből, ha például a poligráfos vizsgálat segítségével sikerül meghatározni a bűncselekmény elkövetési eszközeként használt fegyver, vagy a sértett holttestének elrejtése helyét.¹⁰

4. A műszeres vallomásellenőrzés szerepe a büntetőeljáráásban

A műszeres vallomásellenőrzésnek leginkább a nyomozás felderítési szakaszában van helye és szerepe, amikor a cél az elkövető kilétének a megállapítása, és az ehhez szükséges bizonyítási eszközök összegyűjtése, illetve rögzítése. Jellemzően a bírók sem kételkednek abban, hogy jelentős nyomozást orientáló szerepe van a poligráfos vizsgálatnak abban, hogy alkalmazásával a nyomozó hatóság eljusson a gyanúsítottához. Ügyelnie kell viszont arra a nyomozó hatóságnak, hogy ne bizzon vakon a műszerekben, így a poligráfban sem. A 2019 tavaszán végzett kérdőíves

⁸ BELEGI József: *A bizonyítás*. In: Belegi József (szerk.): *Büntetőeljárás jog I-II. - új Be. - Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.

⁹ FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZI Árpád: *Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. 99.

¹⁰ Lásd erről részletesebben: KRISPÁN István – PUSZTAI László: Egy gyanús eltűnés poligráfos vizsgálatának módszertana és tanulságai. *Belügyi Szemle*, 2016/7-8. 141-150.

felmérésem során a feltett kérdésre, miszerint „Előfordult már a gyakorlatában, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye nem bizonyult helyesnek?” 119 fő megkérdezett közül 105-en válaszoltak nemmel (88,2%), viszont 14-en jelezték (11,8%), hogy előfordult már a gyakorlatában, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye nem volt helyes. Az empirikus kutatás eredményei is arra mutatnak rá, más adatokkal együtt kell döntenie arról, hogy milyen irányt vegyen a nyomozás, mikor kell az egyik feltételezett elkövető helyett elkezdene egy másikban gondolkodni. A poligráfós vizsgálatnak abban is szerepe lehet, hogy a nyomozás vizsgálati szakaszában ellenőrizze, a gyanúsított tagadása őszinte-e. Ha őszinte, akkor érdemes lehet elgondolkodni a nyomozó hatóságnak, illetve az ügyészségnek arról, hogy valóban a gyanúsított követte-e el a bűncselekményt. Megtévesztő tagadás esetén pedig lehet egy olyan következménye a poligráfós vizsgálatnak, hogy a gyanúsított nem látja értelmét a további tagadásnak.

A nyomozás során végzett poligráfós vizsgálat eredményére támaszkodhat ugyan a bíróság, viszont ezt jellemzően akkor teszi, ha bűnösséget megállapító ítélet születik, és terhelő a vádlott számára a vizsgálat eredménye. A támaszkodás mindössze annyit jelent, hogy a bíróság utal arra ítéletében, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye is gyengíti a vádlott tagadásának a hitelességét. A vádlott nem bűnösségére utaló vizsgálati eredmény viszont jellemzően nem része a felmentő ítélet indokolási részének. Mivel a poligráfós vizsgálat kizárólag a vallomás hitelességét erősíti vagy gyengíti jellemzően felderítési céllal, így elrendelésének valóban nincs helye a bírósági eljárásban. Mivel a műszeres vallomásellenőrzéshez hasonlóan a felismerésre bemutatás és alapvetően a bizonyítási kísérlet is vallomáshitelességet gyengít vagy erősít, így nem látom problémának, hogy a bizonyítási cselekmények közé került. Azért sem, mert a műszeres vallomásellenőrzés ideális esetben közvetlen és közvetett bizonyítékokhoz is elvezetheti a hatóságot. Ugyanúgy, ahogy ezt más bizonyítási cselekmények is teszik.

5. A poligráfós vizsgálat nemzetközi vonásai

Negyvenkét európai ország, valamint Kazahsztán, Kirgizisztán, Mongólia, Tádzsikisztán, Üzbegisztán, továbbá az USA és Kanada büntetőeljárás törvényeit vizsgáltam abból a szempontból, hogy nevesítik-e a poligráfós vizsgálatot, illetve tartalmaznak-e rendelkezéseket a poligráfós vizsgálatra vagy a műszeres vallomásellenőrzésre. A magyaron kívül mindössze a lengyel és a montenegrói büntetőeljárás törvény említi meg a poligráfót, illetve a műszeres vallomásellenőrzést. A lengyel büntetőeljárás törvény 2003-as módosításával született meg a 199.a cikk¹¹, amely alapján csak a vizsgálandó személy beleegyezésével folytatható le olyan vizsgálat, amely az emberi szervezet nem tudatos reakcióit vizsgálja. Hasonlóan a magyar IV. Be.-hez, a lengyel

¹¹ Piotr HOFMANSKI– Eduard KUNŠTEK: *Criminal Procedure System of the Republic of Poland*. In: Berislav PAVIŠIĆ (ed): *Transition of criminal procedure systems*. Pravnikafakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2004. 235.

büntetőeljárás törvény sem zárja ki annak lehetőségét, hogy a poligráfon kívül más módszert is alkalmazzanak a büntetőeljárásban.

A montenegrói Be. [Zakonik o krivičnom postupku ("Službenilist CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Odluka US CG, 2/2015 - Odluka US CG i 35/2015 (čl. 88-91. nisu u prečišćenom tekstu)] a nyomozást megelőző felderítési szakaszban teszi lehetővé a poligráfós vizsgálat igénybevételét. A törvény 257. § (2) bekezdése szerint a felderítési feladatok teljesítéséhez más eljárási cselekmények mellett poligráfós vizsgálatot is lehet alkalmazni.

A litván büntetőeljárás törvény ugyan nem szabályozza a poligráfós vizsgálatot, viszont önálló törvényt alkottak a poligráfós vizsgálatról [LIETUVOS RESPUBLIKOS POLIGRAFO NAUDOJIMO ĮSTATYMAS (2000 m. rugpjūčio 29 d. Nr. VIII-1906)], amely azonban nem a büntetőeljárásban igénybe vett poligráfós vizsgálatról, hanem bizonyos állami szerveknél végezhető alkalmassági vizsgálatról tartalmaz rendelkezéseket.

Az egyes országok poligráfós gyakorlatára irányuló vizsgálódásom¹² során arra a következtetésre jutottam, hogy a poligráfós vizsgálat helyel és szereppel rendelkezik számos ország büntetőeljárásában, viszont ritkán nevesítik büntetőeljárás törvényben ezt az eljárási cselekményt. Általában szakértő végzi a poligráfós vizsgálatot, akire viszont vonatkoznak a büntetőeljárás törvények szakértőkre vonatkozó rendelkezései, így a szabályozatlanság a poligráfós vizsgálatot nem jellemzi. A poligráfós vizsgálat mindenhol beleegyezéshez kötött, eredményét szakvélemény tartalmazza, amely azonban a nyomozás orientálását szolgálja, általában nem használható fel bizonyítékként.

6. Záró gondolatok

A műszeres vallomásellenőrzés nevesítése és szabályozása a IV. Be.-ben arra utal, hogy a jogalkotó is elismeri, a műszeres vallomásellenőrzésnek jelentős szerepe van, illetve lehet a nyomozás orientálásában. A módszerek közül a poligráfós vizsgálat vívta ki a figyelmet, a négy évtizedes magyarországi alkalmazása során számos ügy nyomozásában jelentett segítséget a tettes azonosításban, vagy éppen abban, hogy vallomáshoz, esetleg tárgyi bizonyítási eszközhöz vezette a nyomozó hatóságot. Mint a legtöbb ember, a szaktanácsadó sem tévedhetetlen, így előfordulhatnak hibák a poligráfós vizsgálat esetén is, viszont a téves eredmény lehetősége csekélynek mondható. Nem hiba, de tényként kezelendő, hogy nem minden ügy, illetve vizsgálandó személy alkalmas a poligráfós vizsgálatra, és azzal is számolni kell, hogy a poligráfós vizsgáló nem mindig tud állást foglalni, hogy megtévesztő volt-e a vizsgált személy tagadása. A felsorolt problémák ellenére is a poligráfós vizsgálat az egyetlen olyan módszer, amelyben bízni és hinni is lehet, mert elegendő tapasztalat kapcsolódik hozzá, és a tapasztalatokat validitási kísérletek is megerősítik. Más módszerek esetében hiányzik a tapasztalat és

¹² Lásd erről részletesebben: BUDAHÁZI Árpás: *Poligráf. Műszeres vallomásellenőrzés a bűntügyekben*. Budapest, NKE Szolgáltató Kft., 2014.; Árpás BUDAHÁZI: *Polygraph Examinations. Blessing or Curse*. LAP Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2015.

validálásukra sem került sor, sem Magyarországon, sem külföldön. Ezzel együtt nem látom problémának, hogy a IV. Be. műszeres vallomásellenőrzésről rendelkezik, és nem kizárólag a poligráfról, mert így egységes szabályozást tud biztosítani, tekintettel nélkül arra, hogy a vallomásellenőrzésre mely műszerrel kerül sor. A műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekmények közötti elhelyezést sem gondolom aggályosnak, mivel bár a műszeres vallomásellenőrzés eredménye nem használható fel közvetlen és közvetett bizonyítékként sem, a hatóságot elvezetheti a bizonyítékhoz.

**Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti
Megelőző Mechanizmus keretében végzett
vizsgálatai egy bv-s szemével
– különös tekintettel a fiatalok
szabadságvesztés büntetési intézeteiben
végzett vizsgálatokra**
Czenczer Orsolya*

---

nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a fiatalok fogvatartottakkal – életkori sajátosságaik okán – a lehető legnagyobb odafigyeléssel és minden szempontból segítő, támogató hozzáállással kell foglalkozni. Abban a korban, amikor a gyermeknevelésről szóló könyvek, cikkek, előadások, műsorok, tudományos kutatások és bulvár tanácsok ömlenek a szülők nyakába, hogy hogyan kell egészséges, boldog, kiegyensúlyozott, reziliens gyereket nevelni a jövő társadalmának és önmaga megvalósításának, a fiatalok fogvatartottak helyzetét és kilátásait kevésbé jellemzi ez a lendületes vehemencia, a pozitív világkép, a jövő társadalmában önmagát megvalósító sikeres gyermek képe.

Ma már számos nemzeti és nemzetközi szerv, szervezet, bizottság, társaság, bíróság, Szabályok, Ajánlások és Jelentések védik, óvják a gyermekek jogait és lehetőségeit. Kiemelten azokét a gyermekekét, akik a büntető igazságszolgáltatás keretében elkövetőként vannak jelen.

A magyar büntetés-végrehajtás mindezeknek a szervezeteknek és szabályzóknak megfelelően, az azok által és abban foglalt elvek mentén, a lehetőségek és megkötések által hajtja végre ezeknek az érzékeny életkori kategóriájú egyéneknek fogvatartását.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilos és az emberi jogok súlyos megsértésének minősül. Mint említettük, azért, hogy ez ne fordulhasson elő számos nemzeti és nemzetközi szervezet munkálkodik, mégis, talán a legjelentősebb az 1984-ben az ENSZ Közgyűlése által elfogadott egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen és megalázó

---

* Bv őrnagy, egyetemi docens, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

bánásmódról és büntetésről (továbbiakban: Egyezmény). Az Egyezmény kiegészítéseképpen az ENSZ 2002 decemberében elfogadta annak fakultatív jegyzőkönyvét, (Optional Protocol to the Convention Against Torture) az úgynevezett OPCAT jegyzőkönyvet (továbbiakban: OPCAT).

Az OPCAT jegyzőkönyv egyértelműen megjelöli a részes (aláíró/csatlakozó) államot, mint elsődleges felelőst a szabadságuktól megfosztott személyek védelmének megerősítésében és emberi jogaik teljes tiszteletben tartásában. Ezt a „személyes” felelősséget és az azokból eredő nemzeti intézkedéseket az OPCAT szerint a nemzetközi végrehajtó szervek kiegészítik és megerősítik.¹ Az Egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyv pontosan megnevezi és hatáskörrel ruhazza fel azokat a nemzetközi bizottságokat és nemzeti mechanizmusokat, amelyek ezt a felelősséget támogatják és szavatolják ellenőrzéseik és javasolataik által. A teljesség és részletesség igénye nélkül a jegyzőkönyv 2. cikke értelmében a Kínzás Elleni Bizottságon (továbbiakban CPT) belül létrejött a Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzési Albizottsága (továbbiakban Megelőzési Albizottság vagy SPT)², amely az ENSZ Alapokmányának, illetve a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódra vonatkozó ajánlásainak keretei között végzi tevékenységét. Nemzeti szinten viszont a részes államoknak rendszeres monitorozást végző megelőző mechanizmust (továbbiakban: NMM) kellett kialakítaniuk.³ Az NMM részére minden részes állam köteles lehetővé tenni, hogy a joghatósága és ellenőrzése alatt álló bármely helyen látogatásokat tegyen, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával megfosztják vagy megfoszthatják személyes szabadságuktól.

Tehát, 2015. január 1-től a nemzeti megelőző mechanizmusként (NMM) az alapvető jogok biztosa⁴ jár el, vagy személyesen, vagy az általa megjelölt munkatársai révén. Látogatásairól jelentést készít, amely a feltárt tényeket, az ezeken alapuló megállapításokat és következtetéseket tartalmazza, és Hivatala honlapján közzéteszi.

---

¹ Fakultatív jegyzőkönyv a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezményhez – Preambulum - 2011. évi CXLIII. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről

² Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of the Committee against Torture (SPT).

³ NMM: ENSZ egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (OPCAT) 3. cikke alapján a nemzeti megelőző mechanizmus feladatait Magyarországon az alapvető jogok biztosa látja el. Bárki panasszal fordulhat alapvető jogok biztosához, ha megítélése szerint valamely hazai fogvatartási helyen a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma nem érvényesül. A nemzeti megelőző mechanizmus a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazásának megelőzésére a fogvatartási helyeket hivatalból köteles rendszeresen látogatni, tehát működése nem korlátozódik a panaszok vizsgálatára.

⁴ Az alapvető jogok biztosa az Alaptörvény által konstituált egyszemélyi állami szerv. A tisztség feladat- és hatáskörét, az alapvető jogok biztosára és helyetteseire vonatkozó részletes szabályozást a 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.) tartalmazza.

1. Az NMM vizsgálatai a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben

Jelen tanulmány terjedelmi okok miatt csupán a fiatalkorúak szabadságvesztés büntetését végrehajtó intézetekben tett látogatások és eredményeik feldolgozására vállalkozik, különös tekintettel a legakutabb és súlyos jogokat sértő körülményekre tett észrevételeik górcső alá vétele által.

Az NMM működésének legelső vizsgálatát (2015) a magyar büntetés-végrehajtási szervezet talán legismertebb és leghíresebb intézetében kezdte, Tökölön. A látogatóbizottság a szabadságvesztés büntetés végrehajtásával kapcsolatos első hivatalos vizsgálata a Tököli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben (akkori nevén: Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, Tököl) történt.⁵ A látogatás tulajdonképpen egy follow-up (utánkövetéses) jellegű vizsgálat volt, ugyanis 2013-ban a Kínzás Megelőzésére létrejött Európai Bizottság (CPT) – és korábban (2012)⁶ az alapvető jogok biztosa – már vizsgálták a helyszín és tettek megállapításokat, javaslatokat.

Tököl mindig is egy kardinális pontja volt a hazai fiatalkorúak szabadságvesztés büntetésének, nemcsak a magas létszámú fiatalkorú fogvatartotti állomány miatt, hanem azért, mert sokszor a lényegesen több odafigyelést igénylő, nehezebben szocializálható gyerekek kerültek ide elhelyezésre. Ennek megfelelően a jogvédő szervezetek állandó látószögében helyezkedett el az intézeti munka, számos ellenőrzéssel, látogatással, külső kontrollal elősegítve a fiatalkorú fogvatartottak alapvető jogainak biztosítását. A 2015 márciusában lezajlott látogatás ennek megfelelően, mind kiemelten fontos fogvatartotti csoporton zajló, első vizsgálat, nagy nyilvánosságot is kapott.

Fontos megjegyezni, hogy az NMM vizsgálatai elsősorban a személyi szabadságuktól megfosztott személyekkel végzett bizalmas interjúkon alapulnak. Jelen esetben a látogatás központjában a fiatalkorú fogvatartottakkal szembeni bánásmódon volt a fókusz. A bizalmas interjúknak számos előnyéhez mérten azonban van néhány említeni szükséges hátránya is: a legtöbb narratíva tényszerű bizonyítása nehézkes és egyoldalú, amely egyrészt téves következtetésekre adhat okot, másrészt pedig téves általánosításokhoz vezethet. Rendkívül nehéz és irigylésre okot nem adó dolga van az NMM-nak egy-egy látogatás alkalmával a valós problémák feltárása során, fokozottan így van ez a fiatalkorú fogvatartottak intézeteiben, ahol a fogvatartotti populáció speciális életkori sajátosságaiból kiindulva a szélsőséges vélemények, a figyelem iránti vágy, a fontosság érzése néha felülírja a valóság teljes átláthatóságát. Természetesen ez csupán egy szelete az NMM vizsgálati módszereinek, hiszen a dokumentumok bekérése, helyszíni iratbetekintés, fényképfelvételek készítése, mérések végzés, a bánásmódkiviselkedésmódok megfigyelése, az elhelyezések, épületek körülményeinek megfigyelése mind-mind része a vizsgálatnak, amelyek tényszerű megállapításai megkérdőjelezhetetlenek.

A 2015-ös tököli látogatás alkalmával az intézet számos pozitív visszajelzést is kapott, ezt a tényt is fontos megemlíteni, viszont, sok kevésbé dicséretes

⁵ 2015. március 24-25-én.

⁶ AJB-2323/2012. számú jelentés

visszajelzés is érkezett az alapvető jogok biztosa részéről. Ezekben kiemelten súlyos rendellenességeket, hiányosságokat állapított meg a fogvatartottakkal való bánásmód, az egymás sérelmére elkövetett cselekmények, az egészségügyi ellátás, valamint az elhelyezési körülményekkel kapcsolatosan, amelyek alapjogokhoz kapcsolódó visszasságokat idézhetnek elő. A büntetés-végrehajtás országos vezetése azonnal reagált a vizsgálati jelentésre és az abban foglalt észrevételekre figyelemmel helyszíni, bizottsági ellenőrzést rendelt el, melyet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) szakterületei hajtottak végre.

2. Az elhelyezési körülményekkel kapcsolatos kifogások

A legnagyobb visszhangot kiváltó észrevétel az Intézet "B" épületnek fogdakörletén történő elhelyezési körülmények megállapításai voltak. Az NMM kifogásolta az említett épületrészben, hogy a zárkák mérete, megvilágítása, páratartalma, a vizesblokk állapota, a fogdakörlet falai és a rovarok fokozott jelenléte nem megfelelő a CPT jelentések és ajánlások, az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata (az Egyezmény fényében) és egyáltalán az Alaptörvény cikkeinek értelmében. A jelentés legégetőbb kérdése a fiatalok magánelzárás fegyelmi fenyegetésének körülményei voltak az úgynevezett fogdakörleten. A vizsgálat megállapította, hogy a fogdakörleten a zárkák alapterülete 5,76 m², amely a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (3) bekezdésében meghatározott 6 négyzetmétert nem éri el. Megállapította továbbá, hogy a „B” épület zárkáiban a vizesblokkok állapota megviselt és szennyezett állapotban volt, a falak össze voltak firkálva. A jelentés szerint több zárkában rendkívüli pára uralkodott a szellőzés hiánya miatt, a fogdahelységek gyengén voltak megvilágítva, nem rendelkeznek jelzőrendszerrel, a fogdaajtókon karcolások nyomai láthatóak, ami arra enged következtetni, hogy kifejezetten szuicid veszélyeztetettségű helyzetben a fogvatartottnál sérülés okozására alkalmas tárgyak is lehetnek, valamint több fogvatartott panaszkodott, hogy a fogdahelyiségben poloskák és csótányok voltak.

A magyar büntetés-végrehajtási szervezet iránymutatásként tekint az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó jelentésére, a Kínzás Elleni Bizottság és a Gyermekjogi Bizottság megállapításaira, miszerint gyermekek esetében – bármilyen időtartamra – a magánelzárás embertelen, megalázó bánásmódnak, illetve kínzásnak minősül. A jelenlegi hazai jogszabályok erre lehetőséget adnak ugyan, de ezt a Havannai Szabályok és a Mendéz jelentés alapján csak ultima ratio jelleggel alkalmazhatók. Ennek fényében a hazai bv. általánosságban is és speciálisan is törekszik arra, hogy a fiatalok fogvatartottak esetében az egyszemélyes elkülönítésre az életet, testi épséget fenyegető cselekmény veszélye esetén kerülhessen sor, illetve a fegyelmi eljárások során csak különösen indokolt esetben kerüljön kiszabásra a magánelzárás fenyegetés. Továbbá a felnőttkorúak esetében is csak akkor kezdődjön meg a magánelzárás végrehajtása, ha az arra

kiépített zárka rendje, tisztasága, átszellőztethetősége, az alapvető higiénia biztosított. Ennek fényében rendelte el az Országos Parancsnok – a BVOP gazdasági szakterület részére meghatározva – az átalakításokhoz, bővítésekhez szükséges terveket, költségvetést, valamint a fogdarészleg és a szállító zárkához kapcsolódó tervezést.

A vizesblokkok helyreállítására több millió forintot fordított az intézet. A vizsgálatot követően a parancsnok intézkedett a felújítási munkálatok ütemezett megkezdésére. A fogdarészleg ismételt használatba vétele előtt minden esetben megvizsgálták a zárkák állapotát, és a szükséges karbantartást elvégezték. A fogdarészlegben a felújítás során mindegyik zárkában a tisztálkodáshoz és a kézi mosáshoz fali kutakat szereltek fel, valamint kialakították hozzá a vízvételi lehetőségeket. A jelentésben szereplő beton WC-eket elbontották, helyére porcelán WC csésze került beépítésre.

A zárka alapterületének⁷ 0,24 négyzetméterrel történő kibővítésére kibontották és áthelyezték az elválasztó falakat (ami azonban az ilyen jellegű zárkák számának csökkenésével járt). Az Intézet vezetője valamennyi fogvatartott tekintetében a jelentés kézhezvételét követően felfüggesztette a magánelzárás fenytést, valamint az elrendelt elkülönítések végrehajtását, a részleget kiürítették, és megkezdtek a zárkák felújítását. Az Intézet – a BVOP Műszaki és Ellátási Főosztály közreműködésével – 3 db zárka egybenyitásával alakított ki új zárkákat, amelyek ezáltal 8,69 m² alapterületűek lettek.

Az Intézet parancsnok intézkedési terve alapján továbbá, átalakították a világítást az oldalsó falakról a mennyezetre szerelve (14 db zárkában), így 800 Lumen fényforrás és 133 Lux fényerő került a zárkába⁸ (sőt a teljes villamoshálózat bővítési lehetőségének vizsgálatát is elrendelte az Intézet Parancsnoka).

Az intézet konkrét mérési eszközök útján – tényszerűen, és nem érzékeléssel – megmérte a fogda körletek páratartalmát, amely a megengedett értéken belül volt. Ennek ellenére az Intézetparancsnok elrendelte a szolgálatban levő körletfelügyelő részére rendszeres szellőztetés végrehajtását. Érdekesség azonban, hogy honnan keletkezett a pára! A szakterületi ellenőrzés megállapította, hogy több zárkában egyértelműen a nem megfelelő vízhasználat miatt ázik a földem, így leszivárog a felső szintekről az alsó szinten található falakhoz. A felettes szintekben elhelyezett fogvatartottak által nem megfelelő vízhasználat, valamint a nem megfelelő szellőzés eredményeként az alsó zárkák páratartalma megemelkedett (még így is a megengedett értéken belül). Tekintettel arra, hogy ez nem műszaki probléma volt, itt a fogvatartotti zárkák rendeltetésszerű használatára kellene elsősorban törekedni. A parancsnok a tekintetben is intézkedett, hogy a zárkák használatba állítása esetén folyamatos pára mérésre – és ettől függően meghatározott időszakonként –, az ételbeadó nyílás váltott rendszerű nyitásával, átszellőztetésre

⁷ A "B" körlet zárkái 5,76 négyzetméter alapterületűek voltak, nem érve el a jogszabály által elvárt 6 négyzetmétert. Légterük azonban jóval meghaladta az elvártakat: 16,74 légméter.

⁸ A 3/2002 SzCsM-EüM együttes rendelet 3. sz melléklete értelmében a fogadóhelységek névleges megvilágítása 100 Lux kell, hogy legyen. A zárkák a látogatás előtt is megfeleltek ezen elvárásoknak, a jelentést követően ezen feltételeket a sokszorosára emeltük.

kerüljön sor, valamint az illetékes körletes kolléga rendszeresen ellenőrizze a megfelelő vízhasználatot...

Bár kifejezetten nem kérte az alapjogok biztosja, 2015-ben az intézetben a fogdakörlet bal oldali szárnyán levő zárkákat teljesen felújították, porcelán WC csészéket és mosdókagylókat helyeztek el, kicserélték a nyílászárókat, beburkolták és lefestették a radiátorcsöveket, minden zárkában lámpatestek és fénycsőcserét hajtottak végre, valamint a fogdakörlet összes zárkájában minden szennyeződést, festéket, karcolást eltávolítottak és lefestettek.⁹

Az összekarcolt – szuicid cselekményre alkalmas tárgyak birtokba tartása által – zárkaajtók kapcsán az intézet parancsnoka felhívta az alapjogok biztosának figyelmét, hogy a veszélyeztetettek tekintetében az Intézetben folyó szuicid prevenciók tevékenység alapján ismertek a szuicid kockázatú fogvatartottak, róluk külön listát vezetnek a pszichológusok, tehát szuicid szempontból ténylegesen veszélyeztetett fogvatartott nem maradhat egyedül, így a fogdára sem kerülhetnek! Ellenben a fogdára helyezett fogvatartottakat a reintegrációs tisztjük naponta ellenőrzi. Sőt tájékoztatta is a biztosat, hogy a fogvatartottak elkülönítése magánelzárás fenyegetésének végrehajtását megelőzően a személyes felszerelési tárgyak átvizsgálásra kerülnek, azaz a mi elemi érdekünk is, hogy semmilyen olyan tárgy ne kerüljön be a fogdára, amivel a fogvatartott maga vagy a személyi állományi tag ellen fordulhat! Ennek megfelelően a fogvatartott bevihet olyan eszközöket, amelyek nem tekinthetők veszélyesnek, arra mégis alkalmasak, hogy falazatot, padlózatot megkarcoljanak. Ilyen lehet az ing és a kabát gombja, fogkefe, fésű, de adott esetben egy műanyag pohár is.

A kártevők tekintetében, pedig az Országos Parancsnok tájékoztatta az alapvető jogok biztosát, hogy éves szinten főszabály szerint négy alkalommal végeznek irtást, amelyet további garanciális irtásokkal kiegészítenek, amennyiben a poloskák, csótányok visszatérnének. Ez egy állandó harc a rovarokkal...

A biztos jelentésben az elhelyezési körülmények tekintetében hangsúlyt kaptak még a szállító zárkák zsúfoltsága, illetve kapcsolattartáshoz tartozó csomagok késedelmes kézbesítése és az ebből fakadó romlott élelmiszerek fogyaszthatatlansága.

Az Országos Parancsnok azonnali utasítására a szállító zárkákban rögzített padokat helyeztek el, s bár az ilyen zárkában a fogvatartottak nagyon kevés időt töltenek, az intézet a szállítások ütemezését is átvizsgálta annak érdekében, hogy egy időben csak olyan fogvatartottak kerüljenek a szállító zárkába, akik az elkülönítési szabályok szerint együtt helyezhetők el.

A csomagkézbesítéssel kapcsolatosan tájékoztatták a biztosat, hogy a büntetés-végrehajtás kiemelt feladata a fogvatartottak kapcsolattartásának fenntartása és erősítésének elősegítése, ami különösen a csomagküldés és látogatás tekintetében jelentős hangulati tényező is. A fentiekre való tekintettel az Intézetnek nem „érdeke” a csomagok visszatartása, azok a beérkezést követően, többségében azonnal átadásra kerülnek. A délutános műszakban dolgozó fogvatartottak az Intézetbe érkezést követő napon, délelőtt kapják meg a csomagjukat. Kiemelendő,

⁹ Lásd: AJB-685/2017. számú ügyben tett follow-up látogatásról született jelentésben foglaltak alapján is megerősítve. (2016. június 26-28, Tököl)

hogy a csomag romlandó élelmiszereket nem tartalmazhat, így a fogvatartottak által kifogásoltak a rendelkezésre álló információk alapján nem igazolhatóak.

Szóvá tette a jelentésben a biztos azt is, hogy a körletfolyosón a rácsos ajtók nem középen találhatók, egyiket balra, másikat jobbra szerelték. Fontos tudni, hogy a Bv Kódex értelmében a fogvatartottakat 9 féle rezsimkategóriába, és számtalan speciális igényű elítélti részlegre helyezhetjük, így a körleteken elhelyezett szektorrácsok tekintetében megállapítható, hogy a rezsim- és egyéb szabályok szerinti elkülönítési szempontok érvényesítése miatt szükségesek. A szektorrácsok nem nehezítik a körletfelügyelő munkáját, az áttekintést nem akadályozzák, biztonsági szempontból ezen megoldás a nagyszámú fogvatartotti mozgatások alkalmával kifejezetten előnyös.

3. Fogvatartottak közötti erőszak, valamint a személyi állomány és fogvatartottak viszonya az NMM vizsgálat tükrében

A jelentés egy másik kardinális pontja a rossz bánásmód, a fogvatartottak közötti erőszak, a személyi állomány és fogvatartottak közötti kommunikáció, valamint a rasszizmus és a szexizmus kapcsán nyilatkozott.¹⁰

A rossz bánásmód, a rasszizmus, szexizmus, valamint a fogvatartottak és állomány közötti hiányos kommunikáció szorosan összefüggnek egy végrehajtási intézetben. Ha rossz a bánásmód, az nyilván azt jelenti, hogy verbálisan és/vagy tettelesen megnyilvánul az állomány valamely tagja a fogvatartottal szemben, azaz a rasszizmus, a rossz kommunikáció vagy a kommunikáció teljes hiánya jelen vannak ebben a felállásban. A büntetés-végrehajtás teljes állománya, kiemelten az intézetek vezetői és valamennyi személyzeti tagja egyaránt elítéli a fogvatartottak bántalmazását, legyen az fizikai vagy verbális. A kollégák tisztában vannak vele, hogy tartózkodniuk kell bármilyen erőszakos fizikai vagy mentális visszaéléstől az általuk felügyelt fogvatartottal szemben és minden rendelkezésükre álló eszközzel meg kell akadályozniuk, hogy mások ilyen magatartást tanúsítsanak. Amennyiben ilyen jellegű cselekmény gyanúja merül fel, úgy jogszabályi kötelezettségüknek eleget téve az érintett személyi állományi taggal szemben fegyelmi eljárást kezdeményezünk, vagy feljelentést teszünk.

Természetesen, a jogalkotói akarat és a szervezeti kultúra és iránymutatás ismerete ellenére is, tisztában vagyunk vele, hogy az állomány tagjai között előfordulhatnak olyan egyének, akik magatartása, viselkedése hátrányosan érinti a feladat ellátását és a fogvatartott jogait, s nem utolsó sorban veszélyezteti a szervezet integritását és tekintélyét. Az sem elnézhető magyarázat, hogy minden szervezetbe, akár állami, akár magán, akár rendvédelmi, akár más,

¹⁰ A vizsgálati jelentés – a fogvatartottak elmondása alapján – arról számol be, hogy egyes fogvatartottakat a személyzet tiszthelyettesi állománya, csak a mihezertás végett bántalmazza. Ezeknek a testi bántalmazásoknak ugyan leginkább a rendreutatisítás, a méltóság megtörése a szerepük, de rasszista, szexista megnyilvánulások keretében is előfordulnak.

Fontos megjegyezni, hogy a jelentésben helyet kaptak még a személyi állomány kapcsán a létszámhiányból fakadó gondok orvoslására tett javaslatok, valamint az egészségügyi – beleértve a pszichológiai – ellátásra tett rövid észrevételek is. Ezekre részletesen nem térünk ki.

belekerülhetnek ilyen egyének, de a büntetés-végrehajtás a végsőkéig kiáll azon álláspontja mellett, hogy ezek elszigetelt, egyedi esetek, amelyek észlelésekor azonnali intézkedést foganatosítanak a vezetők és generál prevencióként alkalmazzák a helyzetet az állomány előtt.

A személyi állomány verbális és fizikai agressziójának felismerése és kezelése érdekében a felvételi eljárás során, illetve időszakosan is pszichikai alkalmassági vizsgálat végrehajtására kerül sor. Kiemelt figyelmet fordítunk a személyi állomány folyamatos monitorozására és a viselkedésben még meg nem nyilvánuló agresszív belső késztetések kiszűrésére. A megelőzést szolgálják az állomány számára rendszeresen tartott – intézeti pszichológusok és külsős tréner bevonásával szervezett - stresszkezelő tréningek is. Azonban az alacsony végrehajtói állományi létszám, az ebből fakadó túlóra gondok, az egyre alacsonyabb iskolázottsági szint a tiszthelyettesi állományban és a fokozott feladatteher mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy alkalom adtán rossz bánásmóddal kapcsolatos visszásságot észleljünk az intézet keretén belül.

A folyamatos intézkedések ellenére eseti jelleggel előfordulhatnak verbális és fizikai agresszív cselekmények. A BVOP és a fiatakorúak intézetei is arra töreksenek, hogy az említett érzékenyítő tréningek és egyéb rekreációs programok biztosítása mellett, ezek a cselekmények felderítésre kerüljenek, és ne maradhassanak jogszerű következmények nélkül.

Mindezek mellett a fogvatartottak részére biztosítjuk, hogy a sérelmeiket jelezhessék. A faliújságokon a hazai és nemzetközi jogvédő szervezetek címei megtalálhatók, az intézet vezetőihez kérelmi lapon, illetve a parancsnokhoz közvetlenül a „parancsnoki postaláda” útján is fordulhatnak. A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyésszel és a jogvédő szervek képviselőivel a fogvatartott ellenőrzés nélkül beszélhet. A BVOP országosan is nagy hangsúlyt fektet az ilyen és hasonló jellegű cselekmények megelőzésére, ezért ennek érdekében a feltárt esetek tanulságait továbbképzések keretében feldolgozza, és a parancsnokokkal intézeti szinten feldolgoztatja, valamint a személyi állomány érzékenyítésére folyamatosan tréningeket szervez.¹¹

Az NMM tököli jelentése – a fogvatartottak interjúi és állításai alapján – azonban olyan torzképet festett, mintha a teljes állomány vagy az állomány jelentős részének vonatkozásában megállnának ezek a visszásságok. Az ilyen általánosító és desktruktív fogvatartotti vélemény származhat akár a helyzetéből fakadó keserűség, a pillanatnyi hangulat és lélekállapot vagy bármi egyéb okból. Azonban egy hivatalos szervtől, akinek jelentései nyilvánosak és a „világ szeme rajtuk”, kiemeleten fontos, hogy megállapításai saját intézményi súlyának és következményeinek ismeretében történjenek. A jelentésben maguk a látogató bizottság tagjai is több helyen említik, hogy a fogvatartottak több olyan személyt is megneveznek (általában a körlet reintegrációs tisztjeit, az intézet pszichológusait), akikhez fordulni tudnak problémáikkal, sőt a zárkán belüli konfliktusok során a körletfelügyelők segítségét is igénybe tudták venni.

¹¹ A büntetés-végrehajtási szervezet folyamatosan szervez a reintegrációs területen szolgálatot teljesítő személyi állomány részvételével érzékenyítő tréningeket. Csak az ellenőrzés évében (2015-ben) 203 fő képzése volt folyamatban.

Nemcsak a személyiállomány és a fogvatartott közötti problémák, de a fogvatartott-fogvatartott közötti erőszak kérdése is egy nagyon sarkalatos pontja volt a vizsgálati jelentésnek. A jelentésben megfogalmazottak szerint több fogvatartott beszámolt arról, hogy a fogvatartott társaiktól szenvednek el fizikai és szexuális bántalmazást, illetve azért követnek el olyan sokan önkárosítást, mert ez az egyetlen menekülési lehetőség a sanyargató közegből.

A fiatakorúak egy nagyon sajátos kategória. Az életkorból fakadó speciális érzékenység (kamaszkor jellemzői mind biológiai, mind pszichés szempontból; a szocializációs környezet hatása; az én-kép, ki vagyok én kialakulásának folyamata a közösség fényében stb.) még azokat a fiatalokat is sokszor hozza nehéz helyzetbe, aki stabil családi környezetben, szerető és odafigyelő közösségekben élnek. A börtönökben levő fiatakorúak mindezeket a nagy életkori változásokat egy olyan közegben élik meg és élik túl, amely nem alkalmas arra, hogy az egyéni igényeiket és szükségleteiket olyan módon elégítse ki és viselje türelemmel, amelyre normál körülmények között szükségük lenne. Nem is említve azt a tényt, hogy a legtöbb nálunk tartózkodó fiatakorú elsődleges szocializációs háttére, családjá, korábbi élete sem volt nehézségmentes. A 14-21 év közötti időszak a nagy változások időszaka. Külső és belső szempontból egyaránt. Hogy ezt az időszakot hol és kikkel tölti a fiatal, meghatározó lehet az egész életére. A büntetőjog 14 éves kortól (meghatározott esetekben 12 éves kortól) lehetővé teszi a szabadságvesztés büntetést kiszabását. S ennek megfelelően a börtöneinkben levő fiatalok az adott személyekkel és környezetben kell, hogy megéljék és túléljék ezt a különleges életszakaszt. Mindezekre tekintettel a fogvatartottak közötti kapcsolatnak valóban része az agresszió, legyen az verbális, fizikális vagy szexuális. A személyi állomány tisztában van azzal, hogy a fiatakorúak körében magasabb ennek az agresszióknak a mértéke és nagyobb odafigyelést, kötöttebb napirendet és szabályozottságot igényelnek, pontosan azért, hogy a kötött napirenddel, a sok programmal „lefárasztani” és energiát elvonni lehessen. Minél több számukra a program, minél kötöttebb a napirend, minél többet mozgatjuk őket, annál kevesebb idejük, energiájuk és lehetőségük marad egymás ellen fordulni. Meglátásunk szerint kellenek a szabályok, hisz a jól körül határolt keretek biztonságot is adnak a fiataloknak, de az első mégis a program, a tartalommal feltöltött idő kell, hogy legyen, amely megmozgatja őket, elvonja a figyelmüket és levezeti a belső feszültségeiket. A hazai büntetés-végrehajtási intézetek fiatakorúak részére kialakított egységeiben ezt a szempontot ismerik, követik és igyekeznek érvényre juttatni.

Mindezek mellett, a tököli vizsgálat kapcsán a jelentés nagyon élesen fogalmazott, amikor általánosságban kijelentette, hogy sok fiatal azért követ el önkárosítást, mert ez számára az egyetlen menekülési lehetőség a sanyargató közegből. Az intézet parancsnoka már a vizsgálatot megelőzően is figyelt ezekre a felmerülő problémákra, de azt követően intézkedési tervet is kiadott amelyben nagy hangsúlyt fektet a megelőző mechanizmusok oktatására (felismerni a bántalmazott fogvatartottat, a fogvatartottak közötti erőszak áldozatát; gyakrabban ellenőrizni azon fogvatartotti zárkákat, ahol korábban egymás sérelmére követtek el erőszakos cselekményt a fogvatartottak stb.); valamint intézkedési tervet

dolgozott ki a rasszizmus és szexizmus megelőzése érdekében és az intézet pszichológusai részére feladatban szabta meg az állomány részére tréninget és előadások tartását az érintett témakörökben.¹²

Van azonban ezzel a helyzettel kapcsolatosan egy jelentős probléma. Nevezetesen a látencia.

A személyi állomány tagjának szolgálati kötelezettsége a fogvatartottak egymás bántalmazásának, sanyargatásának, kényszerítésének megakadályozása, vagy egyéb, az emberi méltóságot sértő magatartás elleni fellépés. A látencia miatt azonban egyértelműen nem mérhető, hogy a bevezetett intézkedési tervek és ellenőrzések megfelelően szolgálják-e a csökkenést. A jelentés is utal arra, hogy több esetben maguk az elítéltek azok, akik akadályozzák a személyzetet abban, hogy fellépjenek a fogvatartottak közötti erőszak megelőzése és megakadályozása érdekében.

A fogvatartottak szerint „nem célszerű beszámolni” a reintegrációs tisztnek az erőszokról, vagy „nem merik elmondani mi történt”. Ilyen esetben is szükséges, hogy a személyi állomány az arra utaló jelekből felismerje a fogvatartottak között az egymás sérelmére elkövetett cselekményeket, illetve fenyegetéseket. Az intézet a jelentést követően elrendelte a zárka ellenőrzések gyakoriságának és minőségének növelését, mert a körültekintő és alapos reintegrációs tiszt „szemlék” feltárhatják a fogvatartottak magatartásában bekövetkező hangulatváltozást, hamarabb fény derülhet a bántalmazásra utaló sérülések megjelenésére. Továbbá a fogvatartottnál tartható tárgyak körének és a „kiétkezés” során vásárolt élelmiszer meglétének rendszeres ellenőrzése, megakadályozhatja, hogy a fogvatartottak egymástól elvegyék a tulajdonukat és ez konfliktust generáljon közöttük.

A jelentés az egészségügyi osztály felelősségét is feszegette a fogvatartottak egymás közötti bántalmazása kapcsán. A vizsgálat szerint az egészségügyi osztály dolgozói – amennyiben a fogvatartott tájékoztatása alapján a sérülés balesetből származik – „nem vizsgálják tovább az okokat, akkor sem, ha egyértelmű, vagy nagyon valószínű, hogy fogvatartottak közötti erőszak, bántalmazás okozta a sérülést”.¹³ Fontos megjegyezni, hogy a fogvatartottak Intézetbe érkezésekor és onnan való távozásakor a közegészségügyi vizsgálat során dokumentált módon megtörténik a testfelület átvizsgálása, az esetleges külső sérülések tekintetében is. Amennyiben a fogvatartott balesetről vagy fenyegetésről számol be, az egészségügyi személyzetnek kötelessége erről jelentést tenni. Ez alapján minden esetben megvizsgálásra kerülnek az okok, az orvosi dokumentáción kívül

¹² Az AJB-685/2017. számú ügyben készült follow-up jelentésben az NMM maga állapítja meg, hogy a személyi állomány részére oktatási anyag készült (pl. a rasszizmus és szexizmus fogalmáról, típusairól, jellemző magatartási formáiról); továbbá intézkedési terv készült a fiatalok közötti fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények megelőzésére, visszaszorítására. Továbbá, a fogvatartottak elleni erőszak, rossz bánásmód megelőzésével kapcsolatosan számos oktatáson vehetnek részt a személyi állomány tagjai, pl. stresszkezelő tréning 6 állományi tag részére, „Kilépés a kiegésző csapdjából” tréning (12 fő részére), „Urald a helyzetet” tréning (12 fő); „Fokozd a hajtóerőt” tréning (7 reintegrációs tiszt), ezek a tréningek, képzések mind-mind a fogvatartottakkal kapcsolatos megfelelő bánásmód módszereit és eszköztárát igyekeztek átadni az állomány részére.

¹³ AJB-1423/2015. sz.

meghallgatási jegyzőkönyv is készül.

Előfordulhat olyan eset, amikor - bár bántalmazásból is származható nyomok vannak a fogvatartott testén – a sérült állítja, hogy elesett vagy elcsúszott, tehát kifejezetten tagadja, hogy bántalmazás áldozata lett volna. Ilyen esetben az egészségügyi dolgozónak nincs lehetősége mást rögzíteni, mint amit a fogvatartott állít, viszont a reintegrációs tisztje részére szóban jelezheti, hogy ennek gyanúját észlelte. Amennyiben olyan a sérülés, hogy az minden kétséget kizáróan bántalmazásból származik, akkor viszont jelentési kötelezettsége van. Mivel a NMM vizsgálata konkrét esetre vonatkozó információt nem jelölt meg, így személyi felelősség tekintetében intézkedés elrendelésére nem kerülhetett sor. De az Intézetben a hasonló esetek további megelőzése érdekében külön oktatást szerveztek az egészségügyi osztály állománya részére is a büntetés-végrehajtási reintegrációs tevékenység elveiről, valamint a fogvatartottakon található sérülések észlelése során teendő intézkedésekről.

4. Zárszó

A NMM első látogatása bv. intézetben a jogszabályi keretek és kölcsönös ismerkedés jegyében zajlott. A lendületes kezdet és részletes jelentés mindkét szerv részére rengeteg tapasztalattal szolgált, amely a további látogatások alkalmával a két érintett fél közös céljának – a fogvatartottak megfelelő életkörülményeinek biztosítása – megvalósítása felé halad. A büntetés-végrehajtás ezen látogatás alkalmával jogosan nehezményezte a szakmai egyeztetés hiányát. Ismerve, tapasztalva éveken keresztül a CPT működési és eljárási módját, sajnálattal vettük tudomásul a NMM a vizsgálati jelentés nyilvánosságra kerülése előtti elzárkózását a szakmai vita, egyeztetés előtt.

A büntetés-végrehajtási szervezet objektív és reális társadalmi megítélésének érdekében a büntetés-végrehajtás mindig nyitott és kész arra, hogy az elvégzett ellenőrzéseket követően kerüljön sor szakmai megbeszélésre, melynek eredményeként lehetőség van egyeztetett sajtónyilatkozat kiadására, vagy esetlegesen nyilvános szakmai vitafórum kezdeményezésére. A tököli látogatás után a NMM és a BVOP és az egész bv. szervezet között valóban elkezdődött egy érdemi, tartalmas és együttműködő kapcsolat.

2016-ban a NMM megvizsgálta a Somogy megyei, a Sátoraljaújrhelyi és a Szombathelyi intézeteket, 2017-ben a Márianosztrai, Fővárosi Bv. intézet I. objektumát, valamint a Szabolcs Szatmár Bereg megyei intézetet, 2018-ban pedig a Szegedi Fegyház és Börtön krónikus utókezelő részlegét.¹⁴ Idén februárban pedig a Kecskeméti intézet, áprilisban a Közép-Dunántúli Intézet Baracska objektumát vizsgálatára került sor. Minden további vizsgálat – a tököli első jelentést követően – érezhetően az együttműködés és a párbeszéd jegyében készült.

A NMM továbbra is céltudatosan jelzi az intézeteinkben felmerülő anomáliákat és javaslatot tesz azok kijavítására (elsősorban a férőhely, a foglalkoztatás és a

¹⁴ A NMM több alkalommal látogatta ez időszak alatt a Központi Korházat és az IMEI-t is, ezek vizsgálata nem tartozik tárgyunkba.

személyi állomány túlterheltsége kapcsán), amelyeket a büntetés-végrehajtás minden esetben megvizsgál és ahol szükséges érdemben intézkedik.

Életfogytiglan, élethossziglan a büntetés- végrehajtási intézetben, avagy 40 évig tartó remény?

Czine Ágnes*

---

1. Bevezető gondolatok

Az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának a lehetősége már 1878-ban a Csemegi-Kódexben¹ megjelent. Milyen esetben sújthatták életfogytig tartó szabadságvesztéssel a bűnösöket?

Ha a felségsértés és a hűtlenség tényállását valósították meg².

A Csemegi-Kódex 45. §-a azt is rögzítette, hogy akit életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték, büntetése 10. évének eltelte után meghatározott feltételek fennállása esetén³ közvetítői intézetbe szállították. Az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélteteket csak azt követően szállíthatták a közvetítői intézetbe, ha a felügyelő bizottság meghallgatta az elítéltet és az igazságügy miniszter elrendelte az elítélt átszállítását. Az életfogytiglani fegyházra ítélteteket akkor bocsátották feltételes szabadságra, ha a közvetítői intézetben legalább 15 évet kitöltöttek, *"jóviseletük és szorgalmuk által a javulás reményét megerősítették"* és a saját kérelmükre a felügyelő bizottság ajánlatára az igazságügy miniszter feltételes szabadságra bocsátotta.⁴

A kérdés nem új keletű, a jogászokat már az 1800-as évek derekán is foglalkoztatta az életfogytig tartó szabadságvesztés kérdése. Balla Károly az 1841-ben kiadott tanulmányában – érdekesen megvilágítva e kérdést – így ír erről: *"sokkal nagyobb feladatnak látszik talán annak meghatározása, ha vajon életfogytig választassanak-e, vagy csak bizonyos időre a' bírák? – Említem, hogy az életfogytig való választás függetlenné teszi ugyan a' bírót a' félelemtől, de*

---

* Egyetemi docens, intézetvezető-helyettes, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

¹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 45. § – 48. §

² Csemegi-Kódex 126. § – 129. § és 142. § – 144. §

³ Csemegi-Kódex 44. § *"[...] büntetésük két harmadrészét kitöltötték, és szorgalmuk, valamint jóviseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak: büntetésük hátralevő részének kitöltése végett, közvetítő intézetbe szállítatnak, a hol szintén munkával foglalkoztatnak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek."*

⁴ Csemegi-Kódex 48.§

*másrészről éppen ezen függetlenség ragadhatja is el: midőn ellenben a' bizonyos időre való választás az elragadtatástól zabolán tartja."*⁵

2. Nemzetközi kitekintés

Az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint a létező legsúlyosabb büntetés tekintetében lényegében a következő alapvető nemzetközi jogi dokumentumokat kell megvizsgáljunk.

2.1. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1976-ban kiadott ajánlása⁶ elsőként rögzítette a hosszú tartamú és életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek vonatkozásában a feltételes szabadság vizsgálatára vonatkozó megállapításokat.

A 76 (2) számú ajánlás tartalmazza, hogy minden elítélt számára biztosítani kell a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a vizsgálatát. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetben ezt a fogva tartás kezdetétől számított 8-14 éven belül realizálni kell, és e vizsgálatot ezt követően meghatározott időközönként meg is kell ismételni.

2.2. A Miniszteri Bizottság a 2003 (22) számú ajánlásában⁷ a feltételes szabadságra bocsátás kérdéseit fejtette ki. Az ajánláshoz csatolt függelék általános elvként rögzíti, hogy a feltételes szabadon bocsátás lehetőségét valamennyi fogvatartott számára biztosítani kell, beleértve az életfogytig tartó büntetéssel sújtottakat is.

Nem csak elvárásként, hanem követelményként határozza meg az ajánlás, hogy az elítélt már a büntetés megkezdésekor tisztában lehessen azzal, hogy mely időpontban – milyen tartamú büntetés letöltését követően – nyílik meg számára a szabadon bocsátás lehetősége és annak vizsgálata milyen feltételek alapján realizálódhat.

2.3. A Miniszteri Bizottság 2003 (23) számú ajánlásában⁸ pedig az életfogytig tartó és a hosszú tartamú szabadságvesztést töltő elítéltekkel való bánásmódot érintő alapvető elveket fogalmazta meg a büntetés-végrehajtási szervek iránt. Az egyediesítés követelményét, a szegregáció tilalmát, valamint a progresszív bánásmód alapelvét rögzítette. Kiemelte az ajánlás, hogy a *feltételes szabadon bocsátással összefüggésben a 2003 (22) számú ajánlásában lefektetett szempontoknak azáltal is érvényt kell szerezni, hogy az adott körbe tartozó elítéltek szabadítását megfelelő gondossággal, a jelen ajánlásban rögzített szempontokra is figyelemmel kell előkészíteni.*

⁵ BALLA Károly: *Vélemény a büntetésmód javítása iránt.* Trattner-Károlyi, Pest, 1841.

⁶ Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (76) 2 sz. Ajánlás a hosszú távra elítéltekkel való bánásmódról

⁷ Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R/2003/22. sz. Ajánlás a feltételes szabadon bocsátásról

⁸ Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R/2003/23. sz. Ajánlás az életfogytiglanra ítélt és más hosszú büntetést töltő fogvatartottaknak a börtönigazgatóságok általi kezeléséről

2.4. A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának 77. cikk 1. (b) pontja⁹ alkalmazható büntetésként nevesíti az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan esetekben, amikor azt a bűncselekmény különösen nagy súlya és az elkövető egyedi körülményei indokolják. A Statútum 110. cikke ugyanakkor határozatlan rögzíti a kiszabott életfogytig tartó büntetés felülvizsgálatát. Arra a büntetés mérséklése érdekében akkor kerülhet sor, ha az elítélt *már legalább 25 évet letöltött a büntetéséből.*

2.5. Az Európai Unió Tanácsa a 2002/584/IB számú kerethatározatát¹⁰, amely az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szól, 2002. június 13-án fogadták el. E kerethatározat 5. cikke a tagállamok számára megteremti azt a lehetőséget, hogy a más tagállamban kibocsátott európai elfogatóparancs végrehajtását a következő feltételhez kössék: a kibocsátó tagállam jogrendszere lehetővé teszi a kiszabott büntetés végrehajtásának a felfüggesztését célzó felülvizsgálatot. A felülvizsgálat kérelemre vagy legkésőbb 20 éven belül hivatalból indulhat.

2.6. A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt nemzetközi jogi Egyezmény¹¹ az egyetlen olyan egyezmény, amely Magyarországra kötelező szabályt állapít meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel összefüggésben. Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett hivatalos magyar szöveg 37. cikk a) pontja értelmében: az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy *„gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tízennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni; [...].”*

3. A Német Szövetségi Alkotmánybíróság legfontosabb határozatai

Az előbb ismertetett nemzetközi követelményeken túlmenően az életfogytig tartó szabadságvesztés fejlődéstörténetében a Német Szövetségi Alkotmánybíróság néhány határozata kardinális jelentőségű.

---

⁹ Nemzetközi Büntetőbíróság 1998. július 17. napján az Egyesült Nemzetek Rómában megtartott Diplomáciai Konferenciáján elfogadott Statútuma

¹⁰ A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról (2002/584/IB)

5. cikk

„[...] 2. ha az európai elfogatóparancs alapjául szolgáló bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéssel büntethető vagy életfogytig tartó szabadságelvonással járó intézkedéssel fenyegetett, az elfogatóparancs végrehajtása ahhoz a feltételhez köthető, hogy a kibocsátó tagállam jogrendszere lehetővé teszi a kiszabott büntetésnek vagy intézkedésnek a büntetés vagy intézkedés végrehajtásának felfüggesztését célzó – kérelemre vagy legkésőbb 20 éven belül történő – felülvizsgálatát, vagy kegyelem alkalmazását, amelynek kérvényezésére az érintett személy a kibocsátó tagállam joga vagy gyakorlata szerint jogosult; [...].”

¹¹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.TV>

A német Alkotmánybíróság 1977. június 21. napján kelt döntése domináns, mert ebben a határozatában a testület az életfogytig tartó szabadságvesztés kötelező alkalmazásának az alkotmányosságát vizsgálta. A német büntetőjogi szabályozás értelmében ugyanis ekkor kötelezően alkalmazandó volt az életfogytig tartó szabadságvesztés az emberölés¹² (211. § StGB), az emberölés súlyosabb esetei [212. § (2) StGB],¹³ a népirtás [6. § (1) VStGB], az emberiség elleni bűntett [7. § (1) VStGB], a személyek halálával járó háborús bűncselekmények [8. § (1) VStGB], valamint az agresszió bűncselekménye [13. § (1) VStGB] esetén.

A határozat megállapította, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés *nem alkotmányellenes*.

A testület határozatának indokolása ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés csak akkor egyeztethető össze az emberi méltósággal, ha az elítéltnak konkrét, realizálható esélye van a szabadon bocsátásra, és sérti az emberi méltóság lényegét, ha az elítéltet megfosztják a szabadság visszanyerésének minden reményétől, tekintet nélkül személyiségének a jövőbeli fejlődésére, lehetséges kedvező alakulására.

Ugyanakkor, azok az elkövetők, akik fennálló veszélyt jelentenek a társadalomra, és ezért nem is rehabilitálhatók, a személyes körülményeik szolgáltatnak alapot arra, hogy a szabadságuk megvonását akár életfogytig fenntartsák. A határozat *kiemelte, hogy a kegyelem intézménye nem tekinthető hatékony garanciának a szabadulás reménye szempontjából.*

Az alkotmánybírósági határozat hozadéka az volt, hogy a Német Büntető Törvénykönyvet módosították és ezzel lehetővé tették, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt büntetésének a végrehajtását a bíróság meghatározott feltételek teljesülése esetén felfüggeszesse. Így legalább 15 év szabadságvesztés letöltése, valamint

- ha bűnösség súlya nem teszi szükségessé a szabadságvesztés végrehajtásának a folytatását,
- ha a körülményekből az várható, hogy az elítélt törvénytisztelő életmódot fog folytatni,
- ha az elítélt a büntetés felfüggesztéséhez hozzájárult, felfüggesztheti a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtását.

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság határozatának az alkotmányjogi jelentőségét az mutatja, hogy ennek eredményeként lehetővé vált az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának a bíróság általi felfüggesztése. Ennek következtében az érintett elítéltek szabadulására a törvényi rendelkezések szerint már nem csak kegyelem útján, hanem a bíróság döntése által is sor kerülhetett.

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság az 1986. évben kelt döntésében¹⁴ azt hangsúlyozta, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt szabadon bocsátásának a mérlegelésekor *nem szabad túl nagy hangsúlyt helyezni a bűncselekmény súlyosságára szemben az elítélt személyiségével, elmeállapotával és életkorával.*

¹² <https://dejure.org/gesetze/StGB/211.html>

¹³ <https://dejure.org/gesetze/StGB/212.html>

¹⁴ Lebenslange Freiheitsstrafe, 72 BVerfGE 105 (1986)

Ezzel az állásponttal nem értek egyet maradéktalanul, ha szomorú szívvel arra gondolok, hogy léteznek ma már tömeggyilkosságok sok emberéletet követelő terrorcselekmények Európában és még Új-Zélandon is. Anders Behring Breivik 77 embert ölt meg, vagy a szintén nagyszámú áldozatot követelő emberölések, a párizsi, berlini, brüsszeli, szentpétervári merényletek, akkor nem lehet a bűncselekmény tárgyi súlyát és a megölt, súlyosan megsérült sértettek számát háttérbe helyezni.

Mivel találkozik a mai társadalom embere? Párizsi, brüsszeli, oslói, új-zélandi merényletekkel, tömegmészárlással? Az új-zélandi merényletben Christchurch – 2019. március 15. – két mecsetében 49 ember meghalt és 48 ember megsérült. A bűncselekmény súlyossága, tárgyi súlya véleményem szerint ugyanolyan fontos tényező, mint az elkövető személyisége.

4. A magyar szabályozás legfontosabb rendelkezései, fejlődéstörténete

4.1. A régi Btk. – 1978. évi IV. tv. – hatályba lépését követően, néhány évig az elítéltet 15 vagy 20 év elteltével a törvény erejénél fogva feltételes szabadságra bocsátották.

Az 1978. évi IV. tv. eredeti jogszabálysövegéhez fűzött miniszteri indokolásának okfejtése értelmében „*a Javaslat humanizmusa fejeződik ki abban, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet sem zárja ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből. Ennek reménye az elítéltet a büntetés végrehajtása során a helyes magatartásra ösztönözheti. E büntetés súlyával azonban az áll összhangban, hogy az elítéltnak hosszú időn át kell kifogástalan magatartást tanúsítania. A Javaslat ezért legalább húsz év kitöltése után teszi lehetővé a feltételes szabadságra bocsátását.*”

Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatával eltörölte a halálbüntetést, és ezt követően az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint speciális büntetés teljesen új megvilágításba került, és lényegében új státuszt nyert. A halálbüntetéssel kapcsolatos büntetőjogi rendelkezések megsemmisítése azt eredményezte, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés a szankciórendszer legsúlyosabb büntetési nemévé lépett elő.

Az 1993. évi XVII. törvény 6. §-a jelentette a lényeges változást az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásában.

A módosítás – 1993. május 15-i hatállyal – egyfelől a büntetés kiszabás részeként az ítélező bíróság hatáskörébe utalta a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időtartamának a megállapítását. Másfelől pedig kizárta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, ha az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték.

1999. év március hó 1. napi hatállyal az 1998. évi LXXXVII. törvény módosította az életfogytig tartó szabadságvesztés feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezéseit.

Az új szabályozás alapján a bíróság már kizárhatta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből a vádlottat a büntetés kiszabásakor. A jogalkotó a régi Btk. 47/A. § (3) bekezdésében¹⁵ meghatározta azon bűncselekmények körét, amelyek esetén helye volt a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárásnak. A módosítás következtében a hazai jogrendszer részévé vált az életfogytig tartó szabadságvesztés azon formája, amely már a büntetés kiszabásakor ténylegesen élethossziglanná vált.

1999. március 1-jét követően, akit tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték - kizárták a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből - annak a büntetése élethossziglan tartott. Az ilyen elítéltnak egyetlen lehetősége volt a szabadulásra, a kegyelem, ha a köztársasági elnök diszkrecionális kegyelmezési jogát gyakorolta.

A jogintézmény alkotmányossága szempontjából meghatározó, hogy 2012. január 1-jén hatályba lépett az Alaptörvény, és a IV. cikk (2) bekezdésében rögzítette: tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki. Ezzel párhuzamosan a 2011. évi CL. törvény 6. §-a egy új (3) bekezdést iktatott be az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét szabályozó 47/A. §-ba. Ekkor a jogalkotó meghatározta, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége mely bűncselekmények esetén zárható ki. Ez a rendelkezés teremtette meg az összhangot a Btk. és az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése között.

4.2. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) megtartotta a régi Btk. koncepcióját az életfogytig tartó szabadságvesztés fenti szabályait érintően. A Btk. 42. §-a alapján az ítélkező bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. A Btk. 44. § (1) bekezdése sorolja fel azt a 18 bűncselekményt, amelyeknél életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén lehetőség van a feltételes szabadság kizárására. Azonban a feltételes szabadságból való kizárás kötelező eseteit is rögzíti a törvény. Azt is előírja ugyanakkor a hatályos szabályozás – a Btk. 44. § (2) bekezdésében –, hogy milyen esetekben kell kizárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Akkor, ha az *elkövető erőszakos többszörös visszaeső, vagy a – Btk. 44. § (1) bekezdésben*¹⁶ *meghatározott – bűncselekményt* bünszervezetben követte el. Hasonló korlátozást a régi Btk. 47. §-a a határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítéltetek feltételes szabadságra bocsátásával összefüggésben tartalmazott.

¹⁵ „A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége a következő bűncselekmények esetén zárható ki: ha a bűncselekményt személy vagy dolog elleni erőszakkal követik el, az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása [139. § (1) bekezdés], a rombolás súlyosabban minősülő esete [142. § (2) bekezdés] [...]”

¹⁶ „44. § (1) Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét csak az alábbi bűncselekmények miatt zárhatja ki:
a) népirtás [142. § (1) bekezdés],
b) emberiség elleni bűncselekmény [143. § (1) bekezdés] [...]”

4.3. A 2014. évi LXXII. törvény 109.§-a¹⁷ beiktatta az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárását.

A Bv.tv. 46/A. §-a rögzíti, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetében hivatalból kegyelmi eljárást kell lefolytatni, feltéve, ha az elítélt nyilatkozik és ehhez hozzájárul. Az elítéltet fogva tartó bv. intézet a kötelező kegyelmi eljárás megindítása érdekében akkor értesíti az igazságügyért felelős minisztert, ha az elítélt a szabadságvesztésből *negyven évet letöltött*. Az igazságügyért felelős miniszter a büntetés-végrehajtási intézet értesítésének a beérkezésétől számított *hatvan napon belül köteles az eljárást lefolytatni*. Annak során beszerzi a döntéshozatalhoz szükséges személyes adatokat és a megvizsgálandó iratokat, továbbá értesíti a Kúria elnökét, aki az értesítést követően haladéktalanul intézkedik az öttagú Kegyelemi Bizottság kijelölése iránt.

A *Kegyelemi Bizottságnak*¹⁸ az iratok beérkezésétől *számított kilencven napon belül kell megvizsgálnia*: alaposan feltehető-e, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. A vizsgálati eljárás indokolt állásfoglalással zárul, amelyet a Bizottság az iratokkal együtt megküld az igazságügyért felelős miniszternek, aki 15 napon belül elkészíti a felterjesztését a köztársasági elnöknek. A Kegyelemi Bizottság állásfoglalásához kötve van. *A döntést a kegyelemről diszkrecionális jogkörben eljárva a köztársasági elnök hozza meg*, akit nem köt a Kegyelemi Bizottság állásfoglalása. Ha az elítélt nem részesült kegyelemben, a kötelező kegyelmi eljárást két év elteltével meg kell ismételni.

5. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjoga az életfogytig tartó szabadságvesztés tekintetében

Az *Emberi Jogok Európai Bíróságának* esetjogában a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés megítélésével összefüggésben bekövetkezett változás jelentős.

Az Európa Tanács tagországaiban 47-ből kilenc olyan tagország van, ahol egyáltalán nem létezik életfogytig tartó szabadságvesztés: Andorra, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Montenegró, Norvégia, Portugália, San Marino, Szerbia és Spanyolország. A szabadságvesztés kiszabható leghosszabb tartama ezekben az országokban 21 év (Norvégia) és 45 év (Bosznia és Hercegovina) között mozog. Horvátországban bűnhalmazat esetén 50 év szabadságvesztés is kiszabható.¹⁹

A 38 fennmaradó tagország jogi szabályozásának része az életfogytig tartó szabadságvesztés. Ezek közül a 2013-as adatszolgáltatás idején 32-ben létezett olyan, tételes jogi és a büntetéskiszabási gyakorlatban kialakult mechanizmus, amely a büntetés kitöltésének a megkezdését követő meghatározott időtartam

---

¹⁷ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv.) rendelkezései közé a Bv. tv. 46/A. – 46/H. §-t beiktatta.

¹⁸ Büntetőügyekben eljáró bírókból álló tagjai vannak.

¹⁹ Az EJEB a *Vinter és mások kontra Egyesült Királyság* (GC) (66069/09, 130/10, 3896/10) ügyben 2013. július 9-én hozott ítélete

elteltével lehetővé tette az ítélet (a kiszabott büntetés) felülvizsgálatát. Ezen országok: Albánia (25 év), Örményország (20 év), Ausztria (15 év), Azerbajdzsán (25 év), Belgium (15 év, de visszaesők esetében 19 vagy 23 év), Bulgária (20 év), Ciprus (12 év), Csehország (20 év), Dánia (12 év), Észtország (30 év), Finnország (12 év), Franciaország (18 év, de az emberölés egyes eseteiben 30 év), Grúzia (25 év), Németország (15 év), Görögország (20 év), Írország (a Kegyelemi Bizottság 7 évente felülvizsgálja, kivéve az emberölés egyes eseteit), Olaszország (26 év), Lettország (25 év), Liechtenstein (15 év), Luxemburg (15 év), Moldova (30 év), Monaco (15 év), Lengyelország (25 év), Románia (20 év), Oroszország (25 év), Szlovákia (25 év), Szlovénia (25 év), Svédország (10 év), Svájc (15 év, ami 10 évre csökkenthető), Macedónia (15 év), Törökország (24 év, 30 év a minősített életfogytig tartó szabadságvesztés esetén, 36 év minősített életfogytig tartó szabadságvesztések összbüntetésbe foglalása esetén).

Öt olyan tagország van, amelyben életfogytig tartó szabadságvesztés esetén nincs mód a feltételes szabadságra bocsátásra: Izland, Litvánia, Málta, Hollandia és Ukrajna. Ezekben az országokban elnöki, királyi vagy miniszteri szintű kegyelemért lehet folyamodni. Izlandot érintően megjegyezte az EJEB, hogy az országban ugyan létezik életfogytig tartó szabadságvesztés, de még sosem szabták ki.

5.1. A *Kafkaris kontra Ciprus (21906/04)* ügyben, 2008. február 12-én hozott ítéletében az EJEB megerősítette azon korábbi álláspontját, amely szerint az *életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem tiltott*. Megállapította ugyanakkor, hogy amennyiben a büntetés de facto és de jure „csökkenthetetlen” tartamú, sérti az Egyezmény 3. cikkét. *A tartam mérsékelhetőségének a megítélésénél szempont, hogy az elítéltnak van-e perspektívája a szabadulásra.*

Amennyiben az állam biztosítja az életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatát az átváltoztatás, a büntetés-elengedés, a befejezés vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége útján, akkor a szabályozás megfelel a 3. cikk követelményeinek.

5.2. A *Iorgov (II) kontra Bulgária (23295/02)* ügyben 2010. szeptember 2-án hozott ítéletében az EJEB megerősítette, hogy ha a nemzeti jog az életfogytig tartó szabadságvesztés megváltoztatása, elengedése, megszüntetése vagy a fogvatartott feltételes szabadságra bocsátása céljából lehetőséget biztosít a felülvizsgálatra, akkor a büntetés – a követendő eljárás nem bírói jellege esetén is – összhangban áll az Egyezmény 3. cikkével.

5.3. A *Törköly kontra Magyarország (4413/06)* ügyben 2011. április 5-én hozott elfogadhatósági határozatban azért utasította el az EJEB a kérelmet, mert a kérelmező *nem volt megfósztva a szabadulás reményétől*. *Feltételes szabadságra bocsátását ugyanis a bíróság döntése értelmében 40 év után (az elítélt 75 éves korában)* meg kell vizsgálni. Az indítványozó elítélt feltételes szabadságra bocsátását nem zárta ki a bíróság, ezért az EJEB nem vizsgálta a magyar szabályozás egyéb jellemzőit.

5.4. A Vinter és mások kontra Egyesült Királyság (GC) (66069/09, 130/10, 3896/10) ügyben az EJEB a 2013. július 9-én hozott ítéletében megerősítette, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés akkor tekinthető az Egyezmény 3. cikke rendelkezéseivel összhangban állónak, ha a részes állam törvényei biztosítják az elítélt számára a felülvizsgálat lehetőségét, *az ítélet felülvizsgálatáig általában 25 év telik el, a felülvizsgálat elvégzését az EJEB is első alkalommal 25 év után, majd azt követően periodikusan tartja indokoltnak.*

5.5. A Murray kontra Hollandia (10511/10) ügyben 2013. december 10-én hozott ítéletében mutatott rá az EJEB, hogy egy TÉSZ-es ítélet végrehajtása során, törvénymódosítással utólag beiktatott intézményes felülvizsgálati lehetőség az EJEE 3. cikkével való ütközést ki tudja küszöbölni, még akkor is, ha közben az elítélt már hosszabb időt töltött le a büntetéséből.

5.6. A hazai szabályozás szempontjából különösen jelentős Magyar László kontra Magyarország (73593/10) ítéletben az EJEB²⁰ a konkrét ügyben azt állapította meg, hogy mivel a feltételes szabadon bocsátás lehetőségéből az elítélt eleve ki van zárva, a szabadulás lehetőségét érintően a köztársasági elnöki kegyelem szabályozásának és gyakorlatának a vizsgálata szükséges. Kifejtette, hogy azért nincs meggyőződve a kérelmező büntetésének a ténylegesen mérsékelhető jellegéről, mert a köztársasági elnöki kegyelemnek nincs gyakorlata Magyarországon. Nincs továbbá olyan törvényi szabályozás sem, amely egyértelműen meghatározná, hogy milyen követelményeknek kell teljesülni és milyen feltételeket kell figyelembe venni a fogvatartott kegyelmi kérelmének az elbírálásakor. Sem az igazságügyi miniszter, sem a köztársasági elnök nem köteles megindokolni a döntését, így a fogvatartott nem lehet tisztában azzal, hogy mit kell tennie a kegyelemért. A szabályozás nem garantálja továbbá, hogy a fogvatartottnak a szabadulás érdekében tett erőfeszítéseit a döntéshozók figyelembe vegyék. Az EJEB mindezek alapján kétségbe vonta, hogy a panaszossal szemben kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés az Egyezmény 3. cikke értelmében mérsékelhető tartamú lenne, ezért megállapította az egyezményesértést. A konkrét ügyben feltárt rendszerbeli problémára és a megállapított jogsértés jellegére figyelemmel, úgy ítélte meg továbbá az EJEB, hogy az ítélet megfelelő végrehajtásához az alperes államnak – lehetőleg jogalkotás útján – meg kell reformálnia a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés felülvizsgálatának a rendszerét.

5.7. Harachiev és Tolumov kontra Bulgária ügyben (15018/11, 61199/12) – 2014. július 8-án hozott ítéletében az EJEB megállapította az Egyezmény 3. cikkének a megsértését.

5.8. A Bodein kontra Franciaország (400410), 2014. november 13-án hozott ítéletében az EJEB megállapította, hogy a francia jogban létezik a bírói felülvizsgálat intézménye, amely értelmében a *börtönbe vonulást követően 30 év elteltével nyílik meg a szabadulás lehetősége. Az eljárásban orvosszakértőkből álló*

---

²⁰ 2014. május 20-án hozott, majd 2014. október 13-án véglegessé vált ítélete

bizottság nyilvánít véleményt az elítélt veszélyességéről, majd a legfelső bírói fórum tanácsa dönt a jogerős szabadságvesztés esetleges megszakításáról. Az EJEB szerint az elítélt veszélyességének és magatartása változásának kötelező értékelése az eljárásban igazolja, hogy a kérelmező már az ítélet kiszabásakor tisztában lehetett szabadulásának a feltételeivel, a vele szemben támasztott követelményekkel. Bodein esetében továbbá a felülvizsgálat 2034-ben, tehát – az előzetes letartóztatás időtartamát is beleszámítva – a fogvatartása 26. évében esedékes. Ez az időtartam az EJEB szerint megfelel az Egyezmény értelmében az államok rendelkezésére álló mérlegelési jognak, ezért a felülvizsgálathoz szükséges konkrét várakozási időt az Egyezmény rendelkezéseivel összhangban állónak minősítette és nem mondta ki a 3. cikk sérelmét.²¹

5.9. A *Hutchinson kontra Egyesült Királyság* [GC], (57592/08) ügyben 2017. január 17-én hozott döntésben az EJEB megerősítette, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatát érintően az alábbi szempontokat vizsgálja annak megítélése érdekében, hogy a nemzeti jog összhangban áll-e az EJEE 3. cikkével:

- a felülvizsgálat természete (bírói vagy közigazgatási út egyaránt elfogadható),
- a felülvizsgálat hatóköre (a folytatás vagy a megszakítás jogalapja),
- a felülvizsgálat feltételei (milyen magatartást kell tanúsítania az elítéltnak a szabadulás érdekében),
- a felülvizsgálat időkerete (a büntetés kiszabásától számított maximum 25 év).

5.10. Az indítványozó kérelme alapján eljárva az EJEB 2016. október 4-én hozott a ***T.P. és A.T. kontra Magyarország* (37871/14 és 73986/14) ügyben** döntést, amelyben megállapította az EJEE 3. cikkének a megsértését.

Az ítélet megállapítása szerint a negyven éves időszak, amelyet a fogvatartottnak le kell töltenie, mielőtt első ízben kegyelmet remélhet, sokkal hosszabb, mint az összehasonlító és nemzetközi jogi konszenzus alapján az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés garantált felülvizsgálatára javasolt maximális időszak. Egy ennyire elhúzódó várakozási idő az EJEB megítélése szerint meghaladja a tagállam számára biztosított mérlegelési jogosuultság határait.

6. Összegzés

A TÉSЗ fenntartásának létjogosuultsága Európában már nem kérdés, viszont a TÉSЗ felülvizsgálatának időpontja jelenti a központi kérdéskört. Látható a nemzetközi jogi dokumentumok és az EJEB esetjoga alapján, hogy Európában általában a büntetés kiszabásától számított maximum 25 év elteltével többnyire a nemzetállamok bíróságai – vagy közigazgatási úton – felülvizsgálják az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt büntetését, feltételes szabadságra bocsátásuknak

²¹ LÉVAY Miklós: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. *Jogesetek Magyarázata*, 2012/3. szám, 15.

vagy a büntetés felfüggesztésének a lehetőségét.

Magyarországon az elmúlt évben az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést töltő elítéltek létszáma: 356 fő volt. Közülük 56 fő elítélt esetében zárta ki a bíróság az ítéletben a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét és szabott ki tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. *Az elítéltek kétharmada* a 30-49 éves korosztályba tartozott. A nemek arányát tekintve: 14 nő és 342 férfi volt az elítéltek között.

Azok a fogvatartottak, akik jelenleg életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést töltenek, túlnyomó részt 1970 és 1990 között születtek. Ha figyelembe vesszük az elítélt nők és férfiak születéskori várható élettartamát az elítéltek születési ideje alapján, akkor a Központi Statisztikai Hivatal nyilvánosságra hozott számításai értelmében²² a 1990-ben született nők esetében 73,71 év, férfiak esetében 65,13 év, 1970-ben született nők esetében a várható élettartam 72,08 év, férfiak esetében 66,31 volt. Így 40 év múlva a felülvizsgálat lehetősége, esélye, realitása bizonytalan.

A büntetés-végrehajtási intézetben a reintegrációs tevékenység célja a Bv.tv. 83.§ (1) bekezdése alapján *annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen*. A HSR (Hosszúidős Speciális Részleg) rezsimben lévő fogvatartottak vonatkozásában is ezt a célt, vagyis a közösségbe helyezésre felkészítést, illetve a közösségbe visszahelyezést tűzte ki a törvényalkotó.²³

Valóságos kérdés, hogy 40 év izolációt követően képes-e visszailleszkedni a társadalomba az elítélt? Másrészt ismeretes, hogy minél embertelenebb, a társadalmat széles körben megrázó bűncselekményeket követnek el az elkövetők, (Szita Bence, a csepeli kettős gyilkosság és még más brutális gyilkosságok) a társadalom haragja annál jobban "követeli" a TÉSZ "végrehajtását". A TÉSZ felülvizsgálata nem azonos az elítélt szabadon bocsátásával.

Mivel a bírák felelős döntése az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása a speciális és generális prevenció szem előtt tartásával, akkor bízni kell a bírákban, hogy képesek körültekintően megítélni, megvizsgálni, felülvizsgálni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kérdéskörét a TÉSZ esetén is.

---

²² https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd008.html

²³ 2013. évi CCXL. tv. 105. §

A felelősség közjogi és magánjogi vetületei a környezetvédelem területén

Csák Csilla* – Nagy Zoltán**

---

1. A környezeti felelősségről általában

A környezeti felelősség komplex, összetett terület, amelyet a jogi felelősség szemszögéből kívánunk megközelíteni és ehhez kapcsolódó néhány meghatározó elemet, jogintézményt kiemelni – a teljesség igénye nélkül –, amelyek egymással kölcsönhatásban vannak, összefüggnek egymással. Előjáróban a jogi felelősség komplexitása mit jelent:

- tág értelemben minden környezethasználathoz kapcsolódó tevékenységet, és kötelezettséget, amelynek célja az elővigyázatosság, megelőzés és helyreállítás elvéből vezethető le
- szűkebb értelemben azt a jogi felelősséget, amely a közigazgatási, polgári és büntető jogi felelősséget jelent, az általános kódexekben megfogalmazott szabályok és a környezetvédelem sui generis szabályozásával összhangban, de amely felelősség alapvetően a jogellenességet feltételezi és váltja ki a felelősség érvényesülését, érvényesítését.

A környezet védelmét szabályozó törvények és a magánjogi kódex (Polgári Törvénykönyv, továbbiakban: Ptk.) között a magánjogi károk tekintetében koherencia figyelhető meg. Azonban nem hagyható figyelmen kívül a környezeti károk vonatkozásában érzékelhető megkülönböztetés a magánjogi és a közjogi kártételek tekintetében. A környezet védelme társadalmi érdek, a környezeti ártalmak okozása társadalomra veszélyes cselekedet. A jogsértő magatartásokkal szembeni jogkövetkezmények alkalmazása egyrészt hátrányt jelent a felelős

---

* Dékán, intézetigazgató egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete

** Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Pénzügyi Jogi Intézeti Tanszék

A cikkben ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – A Miskolci Egyetem intelligens szakosodását szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

személy irányába, másrészt reparál, harmadrészt hatást gyakorol a jövőbeni magatartásokat illetően a felelősre, de az egész társadalomra egyaránt.¹

A környezeti ártalmak egyre intenzívebb és sokrétűbb megnyilvánulásaira a jogi szabályozó rendszer nem kellő gyorsasággal és intenzitással reagál, amely köszönhető annak is, hogy a környezeti ártalmak speciális jellegűek, hatásai sokszor a természet-, és a közgazdaságtudományi szempontból sem egyértelműen meghatározhatók, amely a jogi szankciók alkalmazásában rejlő bizonytalanságot is magyarázzák.² A szankciók alkalmazása terén a pálmát a kártérítés viszi el. Gyakran fordul elő kártérítési szankció alkalmazása a környezetjogi jogsértés „megváltásaként” is.³ A jogkövetkezmények megállapítása területén ugyanakkor vannak olyan jogintézmények, amelyek közjogi és magánjogi szemlélettel is megközelíthetők, mint például az eredeti állapot helyreállítása, tevékenységtől eltiltás.

A magánjogi felelősség szankciórendszerének elsődleges célja a reparáció, amely a sérült jogviszonyok helyreállítását hivatott szolgálni. Emellett természetesen a környezetjogi kérdések prioritásának a megelőzést, a jogellenes állapot kiküszöbölését, elkerülését kell tekintenünk, amelyre a közjogi szabályozásban (engedélyezési eljárás, gazdasági eszközök stb.) kell hangsúlyozottan figyelemmel lenni.⁴

Ebből kiindulva külön kell választani a közjogi szabályozás és a magánjogi irányultság kérdéseit, mert jellegéből adódóan eltérő a szabályozás módszertana. Megjegyezve azonban, hogy a jogi szabályozásra általánosságban elmondható – más jogterületeket is beleértve – hogy a közjogi és a magánjogi szabályozás közötti éles határvonal sok esetben feloldódni látszik, a közjogi szabályozás is szippant magában magánjogi elemeket és a magánjogi szabályozásban is teret hódít a közjogias jelleg. Ennek eklatáns példája a környezeti pénzügyi biztosítékok kérdése. Vannak bizonyos tevékenységek, pl. hulladékgazdálkodás, bányászat, természetvédelem stb., ahol a tevékenység megkezdésének és folytatásának hatósági engedélyezési feltétele a biztosítékok megléte és igazolása. A hatósági tevékenység, mint közigazgatási aktus jelenik meg, a biztosítékok (biztosítás, céltartalék, kezesség, bankgarancia stb.) azonban alapvetően a magánjogilag szabályozottak.

¹ ZOLTÁN Ödön: *Kártérítési felelősség a környezetvédelemben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 76.

² ZOLTÁN: i.m. 75-76.

³ NOCHTA Tibor: *A polgári jogi felelősség néhány alapproblémájának tükröződése az új Polgári Törvénykönyv 2011. decemberi Szerkesztőbizottsági Javaslatában*. In: Gondosné Pusztahelyi Réka – Juhász Ágnes (szerk.): *Miskolci konferenciák 2011 Javítandó és jobbítandó elemek a Ptk. kodifikációjában*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, 2012. 120.: „A Polgári Törvénykönyv kártérítési rendelkezéseivel a környezetvédelmi jogszabályoknak is koherensnek kell lenniük, a jogági jogellenességi függetlenség nem ismerhető el környezetszennyező tevékenységekkel összefüggésben. Közigazgatási normáknak adekvátnak kell lenniük a magánjogi kárfelelősség tekintetében.”

⁴ OLAJOS István: The special asset management right of nature conservation areas, the principal of the prohibition of regression and the conflict with the ownership right in connection with the management of state-owned areas, A természeti védettség alatt álló területek speciális kezelői joga, és a visszalépés tilalmának elve, valamint a tulajdonosi joggyakorlás jogának ütközése az állami tulajdonú területek kezelése kapcsán. *Agrár- és Környezetjog*, 2018/25. 157-189.

A pénzügyi biztosítékok közül külön szegmenst képeznek a különböző alapok. Az Unió szintjén is működnek különböző szolidaritási alapok. A környezetvédelmi katasztrófák esetében a természeti katasztrófák tekintetében működik kompenzációs alap, az ipari katasztrófák esetében nem. Tekintettel arra, hogy a környezetvédelem területén jelentkező katasztrófák általában nagy lökést adnak az Unió szintjén is a jogi szabályozásnak, felgyorsítva azt. Ez így volt a tiszai ciánszennyezés kapcsán a környezeti felelősségről szóló irányelv⁵ tekintetében, de ilyen pl. a vörös iszap katasztrófa is, amely rámutatott a pénzügyi biztosítékok szabályozásának hiányosságaira hazánkban is, de az Unió szintjén is, mely szerint el kezdtek foglalkozni az ipari katasztrófák esetében létrehozandó pénzügyi alapról.

2. A pénzügyi biztosítékok jogi természete

A környezeti felelősségről szóló irányelv alapvetően közigazgatási felelősség irányába mutat – de a felelősségi rendszer komplexitására is ad iránymutatást – a pénzügyi biztosítékok piacának fejlesztését szorgalmazza. A biztosítéki rendszer csak akkor tud hatékonyan működni, ha pontosan tudjuk, hogy milyen adatokra és információkra van szükségünk a cél elérése érdekében, amely célhoz kötöten eltérő.

Ha a cél a megelőzés ez alapvetően az engedélyezési eljárással, a gazdasági eszközökkel és kisebb mértékben a szankciós eszközökkel (visszatartó erejével) érhető el. A kártételek reparációjában játszik nagy szerepet a pénzügyi biztosítéki rendszer, amely az egyensúlyi helyzet visszaállítását, kompenzálását hivatott szolgálni. Ehhez azonban számszerűsíthető adatokra, értékekre és értékelési metódusokra van szükség. Ha meghatározásra kerülnek az értékelési módszerek – amelyeknek már van kialakult gyakorlata – akkor az ahhoz szükséges adatmennyiség és információ halmaz is meghatározható. Ez természetesen iránymutató lehet a jogkövetkezmények alkalmazása során is pl. a kártérítés vagy bírság összegszerű megállapításánál is. Ez nem jelenti egyben a környezeti elemek automatikus beárzását. Jelenleg is találkozunk „árlappal” pl. a büntetőjogi felelősség során természetkárosítás esetében meghatározott értékekre tekintettel kerül sor a tényállászerű magatartás minősítettségére, amely nem jelenti a természeti elem valós értékét. De támpontot ad a magatartás értékelésében és segíti, támogatja a jogbiztonságot.⁶

Mindez jelentősen kihat a jogalkalmazásra és ennek markáns területére az igazságszolgáltatásra, a bírói jogértelmezésre, ítélezési gyakorlatra. Ha az ítélezési gyakorlatot áttekintjük az tapasztalható, hogy a gazdasági és környezeti érdek jelentősen konkurál egymással. Ez mindkét szakágban igaz a közjogi területet érintő közigazgatási bírászkodásban, és a magánjogi területet érintő

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

⁶ Lásd bővebben: FARKAS ÁKOS: *Közigazgatási jogi eszközök a szabálytalanságok elleni fellépésben. A helyszíni ellenőrzés és vizsgálat.* In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjogi kézikönyve.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 421-427.

polgári bíraskodásban is – ez utóbbit markánsabban. Mindkét esetben az anyagi jogi szabályok lehetővé teszik a károsodás veszélye esetén a tevékenység felfüggesztését, korlátozását, megszüntetését, de a bíróságok – különösen polgári-gazdasági ügyekben – ezzel nagyon ritkán élnek a gazdasági érdekre tekintettel (foglalkoztatás, szociális helyzet, beruházás, támogatás stb.) figyelemmel. Ezért marad jobbra a bírság illetőleg a kártérítés, azaz a vagyoni kompenzáció, mint a reparáció fő eleme és a környezetszennyezés folytatásának ára. Ezért van óriási jelentősége a kárhelyreállítás közjogi (közigazgatási) aspektusainak és ehhez rendelt költségelemek meghatározásának és a teljesítő képesség és készség fokozásának.

A pénzügyi biztosítékok nem nyújtanak 100%-os fedezetet minden esetben, sőt általában nem. A különbséget fedezetét is célszerű lenne különböző eszközökkel sui generis megoldásokkal megteremteni illetőleg a felelősség területét szélesíteni a jogkövetkezmények alkalmazhatósága érdekében. Ennek eszköze lehetne pl. a környezetvédelmi speciális egyetemlegességi szabályok újragondolása: Ktv.⁷ 102. § (5) „*A gazdasági társaság és egyéni cég azon tagjai (részvényesei), valamint vezető tisztségviselői, akik olyan határozatot (intézkedést) hoztak, amelyről tudták, vagy az elvárható gondosság mellett tudhatták volna, hogy annak végrehajtásával a társaság környezetkárosodást okoz, a társaság megszűnése esetén korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a társaságot terhelő, a társaság által nem teljesített helyreállítási és kártérítési kötelezettségekért.*” A jogutód nélküli megszűnés helyett a biztosíték elégtelen voltához lehetne kötni a felelősséget, mögöttes felelősség helyett a társasággal egy sorban létrejöhetne a korlátlan és egyetemleges felelősség a megszűnés előtt és utána is. Ez a biztosítékok magasabb, realisabb mércéjének, mértékének önkéntes, illetőleg kiegészítő biztosítékokkal való felvértezését is jelentheti. De ilyen terület lehet a többes károkozás kérdésének vagy a termékfelelősségnek illetőleg az iparjogvédelem szabályainak újragondolása is.

3. A környezetvédelmi komplex felelősségi rendszer

A környezetvédelem területét a közigazgatási (szabálysértési) jogi, polgári jogi és büntetőjogi felelősség komplex rendszere alkotja. A környezethasználó a Kvt.-ben meghatározott és más jogszabályokban szabályozott módon büntetőjogi, polgári jogi és közigazgatási jogi felelősséggel tartozik tevékenységének a környezetre gyakorolt hatásaiért⁸. A törvényi tényállás keretei közül kikerült a szabálysértési jogi felelősségre való utalás. Ennek indoka az, hogy a környezethasználatból eredő jogellenes magatartások esetén a közjogi szabálysértési aspektusai súlyosabb esetben büntetőjogi tényállás keretei között illetőleg közigazgatási felelősség keretei között oldható fel, amellyel egyfajta duplikációt szüntetett meg a jogalkotó. A közigazgatási eljárás hatálya alá tartozó igazgatási jellegű cselekmények a szabálysértési törvény hatálya alól történő kikerülésével az eljárások

⁷ 1995. évi LIII. törvény a környezetvédelem általános szabályairól (Kvt.)

⁸ 2012. áprilistól hatályos szöveg Kvt. módosítása kapcsán Kvt. 101. §. (1) bekezdése

párhuzamossága, az ugyanazon cselekmények miatti kettős szankcionálás lehetősége megszüntetésre került, ezáltal egyszerűsödött a korábbi szerteágazó szabálysértési hatósági rendszer.⁹ A környezetjogi felelősség területét a közigazgatási jogi felelősség uralja, azzal, hogy a polgári és büntető jogi felelősség is egyre nagyobb területet vindikál magának.

A közjog és a magánjog áthajlásának tipikus esete a bírósági illetőleg hatósági kötelezések egymáshoz való viszonya:

- egyedi határozattal adott engedélyben foglalt működési feltételek módosításának kérdése bírósági eljárásban pl. birtokvédelem, szomszédjogok érvényesítése esetén
- jogellenesség kérdésének megítélése: a közigazgatási jogszerűség nem jelent feltétlenül polgári jogi jogszerűséget is, egy hatósági határozat végrehajtása okot adhat polgári jogi igény érvényesítésére, ha az polgári jogilag védett érdeket sért
- a környezetvédelem (természetvédelem) védett jogi tárgyait érintő büntető jogi törvényi tényállások háttér tartalmát a környezetvédelmi jogi szabályozás teremti meg.

A közjogi és magánjogi szétválasztás kérdése merül fel a környezeti kár/kárfelelősség és annak reparációja kapcsán, valamint a helyreállítási kötelezettség értelmezése során is. A következő pontban ez utóbbival foglalkozunk részletesebben, de csak és kizárólag a kódex szintű szabályozásra koncentrálna.

3.1. Környezeti kár/kárfelelősség kérdései. A Kvt. a közigazgatási felelősség tekintetében veszélyeztetés és károsodás megelőzésére, a kár helyreállítására és a költségek viselésére helyezi a hangsúlyt. A jogszerű magatartásokhoz, mint környezethasználati tevékenységhez is kapcsolódnak fizetési kötelezettségek pl. környezetterhelési díjak, adók, lerakási járulékok stb. jogellenes magatartások esetén ezen felül bírság fizetési kötelezettség is fennáll. Ezért azonosíthatjuk a jogszerű és jogellenes magatartásokhoz kapcsolódó kötelezettségeket a szennyező fizet vagy használó fizet elvével, amely nem azonos a felelősség elvével, a jogellenes magatartásokhoz kapcsolódó szankciók alkalmazásával, illetőleg azt magába foglalja. A közigazgatási értelemben vett környezeti kár a környezeti elemekben okozott kárral azonosítható, hasonlóan a természeti károk esetében.

A Ptk. a kárfelelősség során kimondja, hogy a „veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel az is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.”¹⁰ Ezt a kapcsolati szabályozást erősíti koherens módon a Kvt. is, amely szerint „a környezet igénybevételével, illetőleg terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak okozott kár környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősül és arra a Polgári Törvénykönyvnek a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályait kell alkalmazni.”¹¹ Ennek az objektív felelősségi szabály kiváltására a

⁹ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

¹⁰ Ptk. 6:535. § (2) bekezdés

¹¹ Kvt. 103.§ (1) bekezdés

környezetveszélyeztető jelleget kell vizsgálni, annak kell fennállnia. A magánjogi alapú szabályozással kapcsolatban két megjegyzést feltétlenül meg kell tennünk. Az egyik az, hogy a környezetjogi fogalmakat pontosítani szükséges, különösen a környezet igénybevételének, a környezet veszélyeztetésének, a természeti erőforrásoknak az értelmezése adhat bizonytalanságra okot.¹² A másik megállapításunk pedig az, hogy a magánjogi felelősséget több szempontból és szinten is vizsgálni szükséges, úgy mint az általános felróhatósági felelősség kérdését pl. a sérelemdíj, birtokvédelem kapcsán, valamint a deliktuális és kontraktuális felelősség egymáshoz való viszonyát is. Nem mindegy a felek közötti jogviszony jellege és az igényérvényesítés jogalapjának meghatározása.

A Ptk. kodifikációja során született tervezet (2009) értelmében, aki környezeti kárt és sérelmet okoz ezért felelősséggel tartozik. Mentésülés a felelősség alól a tevékenységi körén kívül eső elháríthatatlan ok által kiváltott baleset vagy a károsult elháríthatatlan magatartásának bizonyítása esetén lehet.¹³ A környezeti károkért való felelősség kérdése külön törvényi tényállás keretein belül került szabályozásra, kikerült a fokozott veszéllyel járó tevékenységért fennálló felelősség tényállásából. Önálló kárfelelősségi tényállás került tehát szabályozásra, a környezetet és természetet veszélyeztető, szennyező és károsító egységes kauzális felelősség kimondásával. Az értelmező rendelkezések között definiálásra került a környezeti kár fogalma is, amely a jelenleg is hatályos természetvédelemben okozott károkra vonatkozó kárfelelősségi szabályozással szinte analóg módon került meghatározásra. Környezeti kár a környezet igénybevételével ill. terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak a halála, testi sérülése vagy egészségkárosodása folytán vagy egyébként okozott tényleges kár vagy elmaradt haszon, továbbá (a) károkozás felszámolásával és eredeti állapot helyreállításával felmerült indokolt és ésszerű költség és kiadás; (b) környezeti állapot és minőség hátrányos megváltoztatásból eredő illetve; (c) a társadalom, annak csoportjának vagy az egyénnek életkörülményeinek romlásában kifejeződő általános kár. Az általános kártérítés érvényesítése iránt az ügyész és a közigazgatási szerv vezetője pert indíthat, a megítélt kártérítést a környezetvédelmi alap javára kell elszámolni.¹⁴ A Ptk. kodifikációs tervezetben megjelelő fogalom a környezeti kár tekintetében mind a magánjogi, mind pedig a közjogi környezeti kár, tehát a tág értelemben használt környezeti kár fogalmat határozta meg. Ugyanakkor lényegesen tágabban, mint a nemzetközi egyezmények és uniós jogalkotás. Több kritika érte az a) és c) pontban foglalt környezeti kár részelemek, mely szerint nem egyértelmű a szabályozás, túl tág és nem érvényesíthető, feltételei nem kidolgozottak. A tervezet az egyetemlegességi szabályokat a Kvt. alapján körvonalazta,¹⁵ azzal kiegészítve, hogy önállóan szabályozza a minősített

¹² SZILÁGYI János Ede: A potential approach of natural resources law, A természeti erőforrások jogának egy lehetséges megközelítése. *Agrár- és Környezetjog*, 2018/25, 270-293.

¹³ Az V. könyv 5. rész IV. fejezet: szerződésen kívüli kárfelelősség, felelősség a környezeti károkért 2009. 5:538.§.

¹⁴ Ptk. tervezet 2009. 7:2.§ 28. pont

¹⁵ Az V. könyv 5. rész IV. fejezet: szerződésen kívüli kárfelelősség, felelősség a környezeti károkért 2009. 5:539.§.

befolyással rendelkező személy felelősségét.¹⁶ Az elévülés ideje 30 év.¹⁷ Az új Ptk. (2013) elvetette a környezeti károkért való felelősség önálló törvényi tényállását és a felelősség szabályozását visszahelyezte a veszélyes üzemi felelősség körébe. „A veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel az is, aki az emberi környezetet veszélyeztető magatartásával másnak kárt okoz.”¹⁸

3.2. Helyreállítási kötelezettség közjogi és magánjogi metszetei. A Ptk. (2013) a pénzben való megtérítésére helyezi a hangsúlyt, kivéve, ha a természetben való megtérítést az eset körülményei indoklják. Az eredeti állapot helyreállítására való utalást mellőzi, azzal az indoklással, mely szerint a károkozó közreműködése hiányában az eredeti állapot helyreállítása általában nem kényszeríthető ki.¹⁹ Tekintettel arra, hogy a természetbeni megtérítés lehetősége általában a helyettesíthető szolgáltatások (dolgozók) tekintetében alkalmazható, általános megoldásként a pénzbeli ellentételezés lehetősége marad meg és áll fenn, különösen a környezeti károk esetén.

A környezeti károk megtérítésének és viselésének a kérdése természetesen nemcsak a jogellenes magatartások következményeként állhat fenn, hanem a jogszerű magatartások esetén is. A magánjogi környezeti károk esetén ennek elsődleges formája a kártalanítás, míg a közjogi károk esetén alapvetően a helyreállításban ragadható meg. Ez jellemző a bányakárok helyreállítására is, a rekultivációs tevékenységek során,²⁰ amely a bányászati tevékenység által megváltozott környezeti állapot helyreállítását jelenti. Magában foglalja a keletkezett tájsebek (fejtési gödrök, meddőhányók) „eltüntetését” visszatömedékeléssel és/vagy takarással, a földalatti bányauregek szennyező, veszélyes anyagoktól való megtisztítását majd felhagyását (tömedékeléssel vagy tömedékelés nélkül, a felszínre nyíló aknákat, vágatokat mindenképpen tömedékelni kell), végül a hidrogeológiai viszonyok helyreállítását, a szennyezett vizek tisztítását. Ha az egykori tulajdonos vagy annak jogutódja nem lelhető fel, az állam végzi el a szükséges helyreállítást.²¹ Szintén az állam áll helyt az

¹⁶ Az V. könyv 5. rész IV. fejezet: szerződésen kívüli kárfelelősség, felelősség a környezeti károkért 2009. 5:540.§. „A környezeti kárért felelős károkozóval egyetemlegesen felel a károkozó szervezetben legalább minősített befolyással rendelkező személy. Ha a károkozó elismert vállalatcsoporthoz tartozó ellenőrzött társaságnak számít, az uralkodó tag egyetemlegesen felel az okozott környezeti kárért.”

¹⁷ Az V. könyv 5. rész IV. fejezet: szerződésen kívüli kárfelelősség, felelősség a környezeti károkért. 2009. 5:542.§.

¹⁸ új Ptk. (2013) 6:532.§.

¹⁹ VÉKÁS Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatok magyarázatokkal*. Complex Kiadó, Budapest, 2012. 511.

²⁰ „A bányavállalkozó köteles azt a külszíni területet, amelynek használhatósága a bányászati tevékenység következtében megszűnt vagy lényegesen korlátozódott, a műszaki üzemi tervnek megfelelően, fokozatosan helyreállítani, és ezzel a területet újrahasznosításra alkalmas állapotba hozni vagy a természeti környezetbe illően kialakítani”. 1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról 36.§ (1) bekezdés, Lásd bővebben a korábbi jogi szabályozást illetően: PRUGBERGER Tamás: A bányászat által érintett tulajdoni, használati és kárhelytállási viszonyok korszerű rendezéséről. *Magyar Jog*, 1991/3. 158-164.

²¹ Az Országos Környezeti Kármentesítési Program a földtani közegben és a felszín alatti vizekben hátramaradt, akkumulálódott szennyeződések felderítését, a szennyeződések mértékének feltárását, illetve újabb szennyeződések kialakulásának megakadályozását, a múltból visszamaradt környezeti

egykori/jelenlegi állami tulajdonú bányák rekultivációjáért (ez utóbbira példák a mecseki uránbányászati vagy a mátrai réz/színesfém-bányászat környezeti kárai helyreállításának állami beruházási programjai).²²

A környezeti károk helyreállítása a környezethasználó alapvető kötelezettsége. Környezetkárosodás esetén, ha ennek nem tesz eleget hatósági kötelezést von maga után. A hatósági kötelezésnek való megfelelés elmaradása esetén a hatóságnak lehetősége van, de nem kötelezettsége, hogy elvégezze vagy elvégeztesse a helyreállítást, a költségek áthárítása mellett. A költségek realizálásának általában nincs realitása és ezt előrevetítve sok esetben nem történik meg a hatósági intézkedés.²³

Anélkül, hogy a büntetőjogi kérdések teljeskörűen e tárgykörben elemzésre kerülnének – a tanulmány kereteit dogmatikailag szétfeszítené – néhány gondolat erejéig célszerű felidézni a büntetőjog nézőpontját. Előrevetítve azt, hogy 2013. július 1. napjától új Btk.²⁴ lépett hatályba, többek között a környezetkárosítás, természetkárosítás, hulladékgazdálkodás rendjének megsértése törvényi tényállások szabályozásra kerülnek. A környezetkárosítás az a tevékenység, amelynek hatására környezetkárosodás következik be, környezetkárosodás pedig a környezetnek vagy valamely elemének olyan mértékű változása, szennyezettsége, illetve valamely eleme igénybevételének olyan mértéke, amelynek eredményeképpen annak természetes vagy korábbi állapota (minősége) csak beavatkozással, vagy egyáltalán nem állítható helyre, illetőleg, amely az élővilágot kedvezőtlenül érinti. A törvény a környezetkárosítás fogalmában szereplő két eredményt (beavatkozással helyreállítható, illetve helyreállíthatatlan) külön büntetési tétellel fenyegeti, ezzel is kifejezve azok különböző társadalomra veszélyességét.²⁵ *A büntetése korlátlanul enyhíthető illetőleg az elkövető nem büntethető – meghatározott tényállási elemek esetén, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig a bűncselekmény által bekövetkezett veszélyt, illetve*

---

károk mérséklését vagy felszámolását célzó, az ország egész területére kiterjedő, felelősségi körtől függetlenül, minden kármentesítési feladatot magába foglaló környezetvédelmi program.

²² VÁRHEGYI András: *A környezeti sugárzás anomáliái.*

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0021_A_kornyezeti_sugarzas_anomaliai/ch04s05.html (Letöltés: 2012. augusztus 8.); FODOR László: *Fenntartható földhasználat? - Gondolatok egy talajvédelmi keretirányelv tervezete és az új termőföldvédelmi szabályok kapcsán.*

http://emla.hu/aa2.10.0/img_upload/777ad89538966d33b9d5fb7d0e49b91c/Fodor_Laszlo.pdf (Letöltés: 2012. június 11.) Az Európai Tanács 2006. szeptemberében elfogadta a Bizottság talajvédelemről szóló tematikus stratégiáját (COM(2006) 231). A stratégia célja a talaj védelmének és fenntartható használatának biztosítása a további talajromlás megelőzése, a talaj funkciójának megőrzése és a megromlott állapotú talaj helyreállítása révén. Az Európai Bizottság 2006-ban javaslatot terjesztett elő egy olyan talajvédelmi keretirányelvre (COM(2006) 232), amely a talajromlás országhatárokon átnyúló természetét is figyelembe veszi.

²³ Lásd a 35/2004 kárfelelősségi irányelv és az 1995. évi LIII. törvény koherens rendelkezéseit, bővebben: KRÁMER, Ludwig (fordította: HORVÁTH Zsuzsanna): *Az Európai Unió környezeti joga.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. *EU Environmental Law*, Seventh Edition Sweet and Maxwell, London, 2011. alapján 51.

²⁴ 2012. évi C. törvény, 241-243. és 249. §-a a környezet büntetőjog általi védelméről szóló, 2008. november 19-i 2008/99/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek megfelelően.

²⁵ Vö. 1978. évi. IV. törvény indoklása

*környeztkárosodást megszünteti, a károsodott környezet eredeti állapotát helyreállítja.*²⁶

„Aki a földet, a levegőt, a vizet, az élővilágot, valamint azok összetevőit jelentős mértékű szennyezéssel vagy más módon

a) veszélyezteti,

b) olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota csak beavatkozással állítható helyre,

*c) olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota nem állítható helyre, büntett miatt szabadságvesztéssel büntetendő.”*²⁷

A „jelentős mérték” fogalmát a jogszabályok nem pontosítják. Az új Btk. érték meghatározását²⁸ esetlegesen alapul lehetne venni iránymutatásként, bár alapvetően más fogalmi körről van szó. Erre a következtetésre juthatunk, ha figyelembe vesszük azt, hogy a jelentős mérték nem azonosítható ezekkel a definiált elemekkel. A jelentős mértékű szennyezés, mint elkövetési magatartás nem azonos a vagyonban előállott következménnyel. A jelentős mérték tartalmának kimunkálása továbbra is a bírói gyakorlat feladata és a konkrét ügyekben az eljáró bíróságnak minden esetben külön meg kell indokolnia, hogy milyen tényekre, adatokra, körülményekre alapozta e tényállási elem vonatkozásában a döntését. A befejezett ügyek alapján igazodási pontok állapíthatók meg, amelyek a jogalkalmazást segítik.²⁹ A különböző vizsgálati szempontok összefüggésben vannak az anyag veszélyességi fokozatával, a térbeli kiterjedéssel, a koncentrációval, időtényezővel, amely a jogsértés bekövetkezésétől a helyreállításig szükségképpen fennáll, figyelembe vehető tényező továbbá a határérték feletti mennyiség, a szennyezettségi okok volumenét, helyreállítás anyagi ráfordítása stb. A felsorolás semmi esetre sem jelent taxációt a jelenlegi gyakorlat szempontjából sem, de a jövőbeni szakértői tevékenységben változó, fejlődő tudományos eredmények alkalmazása miatt sem.³⁰

²⁶ 2012. évi C. törvény 241.§ (3) bekezdés, 1978. évi. IV. törvény 280.§ (3) bekezdés

²⁷ 2012. évi C. törvény 241.§ (1) bekezdés

²⁸ 2012. évi C. törvény 459.§. (6) E törvény alkalmazásában az érték, a kár, valamint a vagyoni hátrány

a) ötvézezer-egy és ötszázézer forint között kisebb,

b) ötszázézer-egy és ötmillió forint között nagyobb,

c) ötmillió-egy és ötvenmillió forint között jelentős,

d) ötvenmillió-egy és ötszázmillió forint között különösen nagy,

e) ötszázmillió forint felett különösen jelentős.

16. kár: e törvény eltérő rendelkezése hiányában a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés;

17. vagyoni hátrány: e törvény eltérő rendelkezése hiányában a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny;

²⁹ BH2009. 5. A környeztkárosítás büntettét valósítja meg, aki erdejében - az erdészeti hatóság engedélye nélkül - tarvágást végez, s ennek következtében az erdő oly mértékben károsodik, hogy korábbi állapota csak emberi beavatkozással - újraterelítéssel - állítható helyre, BH1984. 481. A gondatlanságból elkövetett környeztkárosítás és a gondatlanságból elkövetett rongálás bűnhalmazatban megállapítása

³⁰ GÖRGÉNYI Ilona: Protection of the environment through criminal law considering the european standards, Környezetvédelmi büntetőjog az európai elvárásokra figyelemmel. *Agrár- és Környezetjog*, 2018/25. 46-80.

4. Összegzés

Annak érdekében, hogy a környezetjogi szabályozás elérje a céljának megfelelő eredményt, szükséges lenne néhány változtatást eszközölni, megjegyezve azt, hogy a környezetjogi szabályozás az uniós elsődleges és másodlagos jogforrásoknak megfelelően került kialakításra. Az összegző gondolatok között megfogalmazott javaslatok az eredményességet és a hatékonyságot fokozó felvetéseknek tekinthetők.

- Mindenekelőtt (belső) koherens szabályozásra, jogilag értelmezhető, végrehajtható rendelkezésekre van szükség, különösen a fogalmi elemek és az egyes szektorális szabályozásban alkalmazott jogintézmények tekintetében.
- A jogalkotási mulasztásokat pótolni szükséges, különösen a környezetvédelem pénzügyi garanciális hátterének kialakítására vonatkozóan.
- A jogi szabályozás végrehajtására néhány esetben nem kerül sor: pl. lápok esetében a kiemelt védelem *ex lege*, de nincs hatósági kijelölő határozat és annak ingatlannyilvántartási közhiteles bejegyzése ennek alapján elmarad.
- Egységes bírósági gyakorlat kialakítása szükséges a jogkövetkezmények alkalmazása tekintetében.

A környezetvédelem közjogi és magánjogi széles metszete teremti meg a környezetjogi jogalkalmazás specialitását és veti fel egy önálló környezetvédelmi ügyész (az ügyész szerepe nagyon sok szabályozási ponton megtalálható, törvényi szinten nevesített jogosítványokkal) – környezetvédelmi bíróság felállításának szükségességét.

Az in absentia eljárások megítélése az Európai Unió és az Európa Tanács irányelvei és ajánlásai tükrében

Csák Zsolt*

A magyar igazságszolgáltatási szervezet sajátosságait figyelembe vevő perjogunk elsődlegesen az anyagi igazság megállapítására törekszik. Nem hagyja ugyanakkor figyelmen kívül azon változásokat, amelyek a gazdaságban és társadalomban végbe mentek, és ezért igyekszik újabb és újabb megoldások kodifikálásával ehhez igazítani a büntetőeljárás jogszabályokat. Az évek előre haladásával tehát elkerülhetetlen folyamat olyan jogintézmények megalkotása, amelyek az igazságszolgáltatás egyszerűsítését, illetve gyorsítását szolgálják.

Ilyen megoldásnak minősül az in absentia eljárás is, azaz annak törvényi lehetősége, hogy akár már a nyomozás elrendelésétől a jogerős marasztaló – lényegében bármilyen súlyos joghátrányt meghatározó – ügydöntő határozat meghozataláig a büntető eljárást a terhelt távollétében folytassák le. Megjegyzendő, hogy hatályos büntetőeljárás törvényünk, a 2017. évi XC. törvény 748. § (4) bekezdésében külön deklarálja is, hogy a gyanúsítás közlésének elmaradása a vádemelésnek nem akadály.

Fentiek alapján ezért elmondható, hogy dicséretes és elismerést érdemlő törekvés, ha a jogalkotó észleli az élethelyzetek változását és a törvényeket ezekhez igyekszik igazítani. Ezen folyamat azonban szükségképpen együtt jár egyes alkotmányos garanciák csorbulásával, mivel a jogszabályok módosítása szükségszerűen igényli az eljárások egyszerűsítését. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy *„a büntető igazságszolgáltatás az Alkotmányon és az emberi jogok megerősítésének, tiszteletben tartásának és védelmének megváltoztathatatlan elvén alapul.”*¹

Az Alkotmány, illetőleg az emberi jogok tiszteletben tartása mellett azonban szükségszerűen kell a büntető eljárásjogban is olyan megoldásokat megfogalmazni, amelyek nem sértik a tisztességes eljáráshoz való jogot, viszont szolgálni képesek

---

* Tanácselnök, Kúria; megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Büntető Anyagi, Eljárás és Végrehajtási Jogi Tanszék

¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(95) 12. számú Ajánlása – *Emberi Jogi Füzetek* 1999/1. szám 66.

az anyagi igazság megállapítására vonatkozó processzuális törekvést. Ezért különös jelentőséggel bírnak a tárgyaláson érvényesülő terhelti jogok. A büntetőeljárás törvény által biztosított széles körű garanciarendszer azonban aligha érvényesülhet, ha a távollmaradásával maga a vádlott mond le ezekről.

Nem vitatom, hogy szükséges jogintézmény a terhelt távollétében lefolytatható tárgyalás, azonban talán egy kicsit eltérően a jelenlegi szabályozástól, szűkebb körben és a tisztességes eljárásnak jobban megfelelő részletszabályok mellett. Jómagam teljes mértékben egyetértek az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87) 18. számú Ajánlásában foglaltakkal, mely szerint: *„A tagállamoknak meg kell fontolniuk az ítélő bíróságok részére annak engedélyezését, hogy a vádlott távollétében is lefolytathassák a tárgyalást és határozatot hozhassanak legalább a csekély súlyú bűncselekmények esetén, figyelemmel a kiszabható büntetésre és feltéve, hogy a vádlottat megfelelően értesítették a tárgyalás időpontjáról, valamint arról a jogáról, hogy jogi képviselője útján vagy más módon képviseltetheti magát.”*²

A fentiekből látható, hogy az egyszerűsítő, gyorsító megoldásra törekvő jogalkotás alapvetően megfelel a nemzetközi trendeknek. Kérdés azonban, hogy a jogalkotás során a tisztességes eljárás valamennyi elvárásának is eleget tud-e tenni, illetve a jogalkalmazói gyakorlat képes-e ezt megvalósítani. A büntetőeljárások elhúzódása tehát egy globális szinten megjelenő jelenség a világ minden államában. A nemzetközi jog a probléma minél szélesebb körű kiküszöbölése érdekében olyan követendő jogelveket állított fel a nemzetközi dokumentumokon keresztül, amelyek megsértése esetén az Emberi Jogok Európai Bírósága könnyen megállapíthatja az állammal szembeni felelősséget. A büntetőeljárás elhúzódását ugyanakkor rengeteg, előre ki nem számítható tényező okozhatja, melyek megjelenhetnek mind az ügyek egyediségében, mind azok általánosságában.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a „hatékonyság csak az alkotmányos normák, garanciális szabályok és a felek számára biztosított jogok terhére növelhető”.³

Egyetértek ugyanakkor Farkas Ákos álláspontjával abban is, hogy „nem szabad abba a hibába esni, hogy csak arra alapozzuk a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságát, hogy az milyen gyorsan és költségkímélően tud megbirkózni a bűnözéssel”.⁴

Magyarország európai uniós csatlakozásával különösen felértékelődött annak a jelentősége, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás figyelemmel legyen mindazon irányelvekre, ajánlásokra és elvárásokra, amelyeket az Unió erre jogosult szervei hoznak meg. Ezek – elsősorban az irányelvek – a tagállamoknak címzett jogi aktusok, amelyeket azoknak át kell ültetniük saját nemzeti jogukba. Ezen

² *Emberi Jogi Füzetek*. 1999/1. szám, 42.

³ FARKAS ÁKOS: *A büntetőeljárás hatékonyságának korlátai*. In: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk.): *Úton a bírói meggyőződés felé*. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja. Printart-Press Kiadó, 2015. 76.

⁴ FARKAS ÁKOS: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai*. In: Harsányi Viktória – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére. HVG Orac Kiadó. 2007. 88.

normáknak az elsődleges szerepe, hogy „a jogállamiság elvének és az emberi jogok tiszteletben tartásával előmozdítsa az egységesebb gondolkodásmódot és értékszemléletet”.⁵

Az Unió jogi normái közül a legfontosabbnak az irányelvek minősülnek. A Római Szerződés 249. Cikke szerint: az irányelv az elérendő célt tekintve valamennyi címzett tagállamot kötelezi, azonban a tagállami szervekre hagyja a módszerek és az eszközök megválasztásának jogát.

Ebből következően az irányelv minősíthető úgy is, mint a tagállamok jogharmonizációjának legfőbb eszköze. Eredményezheti a tagállami jogszabályok módosítását, vagy a hatályos normák hatályon kívül helyezését és új jogalkotást is.

Az Európai Bíróság gyakorlatából következően az EU-tagállamok állampolgárai a közösségi irányelvre is közvetlenül is hivatkozhatnak.⁶

Az európai uniós irányelvek és ajánlások közvetve, illetve közvetlenül a terhelt távollétében lefolytatható eljárásokat is érintik. Már a büntető ítéletek nemzetközi érvényéről 1970-ben született Európai Egyezmény előkészítése során az Európa Tanács fórumain részletesen foglalkoztak a távollévő vádlott elleni eljárás szabályaival, figyelemmel arra, hogy a tagállamok eltérően szabályozták az in absentia eljárásokban a védő közreműködésével, illetőleg az így hozott határozatok felülvizsgálatával kapcsolatos szabályokat. A bírói ítéletek érvényének kölcsönös elismerése és végrehajtása esetén azonban figyelemmel kell lenni a vádlott távollétében meghozott ítéletekre is, hiszen ezekben kiemelkedő jelentősége lehet a nemzetközi együttműködésnek, így a külföldi ítéletek érvénye elismerésének is. Összességében ezért egy olyan szabályrendszer került megfogalmazásra, amely a büntetés végrehajtásának megkezdése előtt már biztosítja a jogorvoslat, illetve az ügyek felülvizsgálatának lehetőségét azon terhelték számára, akiket a távollétükben ítélték el.

Szükséges ezért röviden utalni a terhelt távollétében lefolytatható eljárásokat érintő ajánlásokra és irányelvekre, melyeket a magyar jogalkotásnak – és közvetve a jogalkalmazásnak – feltétlenül figyelembe kell vennie.

Első helyen szükséges említeni az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló 1987. évi R(87) 18. számú Ajánlását. Az Ajánlás lényegét Bárd Károly akként foglalja össze, „*hogy annak szövege nem tiltja, hogy a tagállamok a súlyosabb büntettek esetében is eltekintsenek a terhelt jelenlététől, ha ezt ő maga kéri. Az Ajánlás utal ugyan a bűncselekmény kisebb súlyára (és a kiszabható büntetésre), de pusztán azt javasolja: a tagállamok legalább ilyenkor engedélyezzék az in absentia eljárást; az Ajánlás nem zárja ki, hogy a tagállamok ezt szélesebb körben megtegyék*”.⁷

Maga az Ajánlás III.b/3. pontjában egész pontosan azt tartalmazza, hogy: „*a tagállamoknak meg kell fontolniuk az ítélő bíróságok részére annak engedélyezését, hogy a vádlott távollétében is lefolytathassák a tárgyalást és határozatot hozhassanak, legalább a csekély súlyú bűncselekmények esetén,*

⁵ M. NYITRAI Péter: *Nemzetközi bűnügyi jogsegély Európában*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2002. 39.

⁶ EBH2007. 1745. szám.

⁷ BÁRD Károly: *Tárgyalás a vádlott távollétében – Emberi Jog-Dogmatikai analízis*. In: Ligeti Katalin (szerk.): *Wiener A. Imre. Ünnepi Kötet*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2005. 219.

*figyelemmel a kiszabható büntetésre és feltéve, hogy a vádlottat megfelelően értesítették a tárgyalás időpontjáról, valamint arról a jogáról, hogy jogi képviselője útján vagy más módon képviseltetheti magát”.*⁸

Az Ajánlás indokolása kiemelten hivatkozik a gyors ítélethozatal koncepciójára, utalva az Emberi Jogok Európai Egyezményére, melyben fontos alapelv, hogy a vádlottnak joga van észszerű időn belüli tárgyalásra. Az eljárás lassúsága ugyanakkor érinti a sértett helyzetét, valamint a rendelkezésre álló bizonyítékok minőségét. A túlzott késedelem pedig hozzájárul a büntető igazságszolgáltatásba vetett hit megrendüléséhez, és zavarhatja az igazságszolgáltatás megfelelő működését.

A távollétes eljárások kapcsán nem hagyható figyelmen kívül az Ajánlás indokolásának azon megállapítása, hogy a bűnösség meggyőző erejű bizonyítéka szükséges minden esetben az elítéléshez és a büntetés végrehajtásához, és a vádlott részére biztosítani kell az Egyezményben lefektetett minimális jogokat.

Az Ajánlás tehát hangsúlyozza a meggyőző erejű bizonyítékokat. A terhelt távollétében lefolytatható eljárások egyik veszélye a bíróság által megállapított tényállás esetleges megalapozatlansága, amely feltételezi, hogy megfelelő bizonyítékok nem állnak rendelkezésre, másrészt egyes bizonyítékok terhelt távollétében történő összegyűjtése, rögzítése, vizsgálata, illetve értékelése, azok meggyőző erejét teheti kétségessé.

Ennek a gondolatnak pedig azért van jelentősége, mert az Ajánlás indokolása arra is kitér, hogy a bizottság álláspontja szerint szükségtelen és nem is szolgál érdeket a rendőrség és a bírói hatóság által is lefolytatott kétszeres vizsgálat, legalábbis elviekben a kevésbé súlyos ügyekben, amelyekben a bizonyítékok felderítetteknek tűnnek. Indokoltnak találják ezért a bírósági tárgyalás lerövidítését is a bizonyítás egyszerűsítésével. Ennek a felvetése nem csak a fent említett problémákat eredményezi, hanem a bizonyítékok hitelt érdemlőségének vizsgálata is csorbát szenvedhet az úgynevezett egyszerűsített megismétlés alkalmazásával azokban az esetekben, amikor a bíróság immár a terhelt jelenlétében ismétli meg a tárgyalást. A bizonyítás teljes körű megismétlése pedig a terhelti vagy védői indítványra, illetve hivatalból csupán lehetőség. A törvény erre nem teremt alanyi jogosultságot.

Ennek ellenére sem lehet vitába szállni az Ajánlás indokolásának azon megállapításával, hogy a büntetőeljárások késedelmének egyik oka, hogy számos országban az eljárást csak a vádlott jelenlétében lehet lefolytatni. Lehetőséget kell ezért biztosítani a terhelt távollétében lefolytatható eljárásra, valamint arra, hogy a terhelt lemondjon a tárgyaláson történő megjelenéséről.

A magyar jogalkotás tekintetében elmondható, hogy a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvény lényegében megfelel az Ajánlásban foglalt elvárásoknak.

Hasonló jelentőségű a Miniszteri Bizottság R(75) 11. számú Határozata⁹ is. Ez lényegében azon követelményeket foglalja magában, amelyek elengedhetetlenül

⁸ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R(87) 18. számú Ajánlása a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről. Emberi Jogi Füzetek. 1999/1. szám, 39-51.

⁹ Council of Europe Committee of Ministers Resolution (75) 11 On the criteria governing proceedings held in the absence of the accused.

szükségesek ahhoz, hogy az in absentia eljárás tisztességes legyen. A Határozat bevezető része tartalmazza, hogy: a vádlott tárgyalási jelenléte kiemelkedően fontos abból a szempontból, hogy a bíróság megfelelő ítéletet tudjon hozni, ezért a jelenlététől csak kivételesen lehet eltekinteni. Az is alapvető követelmény, hogy senki nem fogható perbe anélkül, hogy előzőleg megfelelő módon és a megjelenéséhez, valamint a védelemre való felkészüléshez szükséges időben ne idézzék, ha csak nem állapítható meg, hogy szándékosan kivonja magát az igazságszolgáltatás alól. A bíróságnak ugyanakkor az eljárás felfüggesztéséről kell rendelkeznie, amennyiben elengedhetetlennek tartja a vádlott személyes megjelenését, vagy okkal feltételezi, hogy a vádlott akadályoztatva van a megjelenésben. A vádlott távollétében hozott ítélet elleni fellebbezési határidő pedig nem kezdődik meg addig, amíg a vádlott nem szerez tudomást arról, ha csak nem állapítható meg, hogy szándékosan vonta ki magát az igazságszolgáltatás alól.

A nem szabályosan idézett személynek mindenképpen, a szabályszerűen idézett és távollétében elítélt személynek pedig akkor kell biztosítani az ügy újratárgyalását, ha bizonyítja, hogy meg nem jelenése, illetve erről a bíróság tájékoztatásának elmulasztása rajta kívül álló okra vezethető vissza.

A Határozat kapcsán Hegedűs István mutatott rá arra a rendkívül fontos „alapelve”, miszerint „lehetősége legyen a bíróságnak „ragaszkodnia” a vádlott személyes megjelenéséhez”.¹⁰

A magam részéről tehát a legfontosabb kitételnek azt tartom, hogy a terhelt jelenléte az eljárás során alapvető fontosságú, melyről csak kivételes esetben lehet eltekinteni. Álláspontom szerint ezért a fenti határozat alátámasztja azon véleményemet, mely szerint a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy a terhelt távollétében csak akkor folytathassák le az eljárást, ha őt a büntetőügy folyamatban létéről tájékoztatták, illetve a bíróságok számára mindig biztosítani kell annak lehetőségét, hogy ezen kivételes lehetőségeket ne alkalmazzák, a tárgyalást az általános szabályok szerint folytassák le, illetve az ismeretlen helyen tartózkodó terhelt esetében dönthessenek a felfüggesztés lehetőségéről.

A teljesség érdekében szükségesnek tartom megemlíteni az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság SOC/498. számú, 2014. március hó 25-én kelt Véleményét, amely kiterjed az Európai Parlament és a Tanács Irányelvére a büntetőeljárás során az ártatlanság védelme joga egyes vonatkozásainak és a saját tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről szóló javaslatra.¹¹

A Vélemény 1.6. pontja az irányelv javaslatnak a vádlott távollétében folytatott eljárásra vonatkozó része kapcsán megállapította, hogy „*a rendelkezés értelmében egy büntetőeljárást csak akkor lehet a vádlott távollétében lefolytatni, ha egyértelmű megállapítást nyer, hogy a vádlott tudomást szerzett a kitűzött tárgyalásról. Mivel ez gyakorlati nehézségeket okozhat, ha nem ismeretes az érintett tartózkodási helye, a Bizottság azt ajánlja, hogy a tagállamok egyértelmű engedélyt kapjanak arra, hogy olyan személyek esetében, akiknek tartózkodási*

¹⁰ HEGEDŰS István: A büntető ítélezés gyorsítása, különös tekintettel a vádlott jelenlétére – Az alkotmányosság tükrében. *Bírák Lapja*. 2010/1. szám, 43.

¹¹ Forrás: <http://www.eesc.europa.eu> (2016.08.18.)

helye ismeretlen, egyedi felszólítási módokról rendelkezzenek (ilyen lehet például az idézés rendőrkapitányságra történő kézbesítése)“.

A Vélemény 2.4.1.3. pontja az ártatlanság vélelmének vonatkozásai között rögzíti a vádlott jogát a saját tárgyalásán való jelenléthez.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye is hangsúlyozza tehát, hogy a terhelt távollétében lefolytatható büntetőeljárások esetén csak kivételes lehetőségnek tekinti azt az esetet, amikor a terheltnek nincs tudomása az ellene folytatandó eljárásról. Egyébként pedig meg kell győződni arról, hogy a terhelt arról tudomással bír.

Végül az egyik legfontosabb jogforrásként kell utalni az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343. számú Irányelvére. Az Irányelv a preambulum (33)-(39) pontjaiban rögzíti, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog a demokratikus társadalom egyik alapelve. A gyanúsítottak vagy a vádlottak a tárgyaláson való jelenlétre vonatkozó joga ezen a jogon alapul és azt az egész Unióban biztosítani kell.

Amennyiben a gyanúsított vagy a vádlott rajta kívül álló okokból nem tud jelen lenni a tárgyaláson, biztosítani kell számára annak lehetőségét, hogy a nemzeti jogban előírt határidőn belül új tárgyalási időpontot kérjen.

A gyanúsított és a vádlott tárgyaláson való jelenlétének joga nem abszolút. Bizonyos feltételek esetén a gyanúsítottak és a vádlottak kifejezetten vagy hallgatólagosan ugyanakkor egyértelműen lemondhatnak erről a jogról.¹²

Bizonyos körülmények között lehetővé kell tenni, hogy a gyanúsított vagy a vádlott bűnösségét vagy ártatlanságát megállapító határozatot akkor is meghozhassák, ha az érintett személy nincs jelen a tárgyaláson. Ilyen eset lehet például, amikor a gyanúsítottat vagy a vádlottat kellő időben tájékoztatták a tárgyalásról és a megjelenés elmaradásának jogkövetkezményeiről, ennek ellenére nem jelent meg.

Lehetővé kell tenni olyan tárgyalás megtartását, amelynek eredményeként a gyanúsított vagy a vádlott távollétében bűnösségét vagy ártatlanságát megállapító határozat születhet, amennyiben e személyt tájékoztatták a tárgyalásról és a tárgyaláson való képviselővel meghatalmazott egy általa választott vagy, az állam által kirendelt védőt, aki képviselte a gyanúsítottat vagy a vádlottat a tárgyaláson.

Annak megítélésekor, hogy a tájékoztatás módja kielégítő-e annak bizonyítására, hogy a személy tudomást szerezzen a tárgyalásról, különös figyelmet kell fordítani adott esetben egyrészt arra, hogy a hatóságok milyen gondosságot tanúsítottak annak érdekében, hogy az érintett személyt tájékoztassák, másrészt arra, hogy az érintett személy milyen gondosságot tanúsított annak érdekében, hogy a neki címzett információt megkapja. Amennyiben a vádlott távollétében határozatot hoznak, ebben az esetben a tagállamoknak biztosítani kell azt, hogy a gyanúsítottakat vagy a vádlottakat a határozatról való tájékoztatásról, különösen elfogásukkor tájékoztassák a határozat

---

¹² Erre mutatott rá az EJEB: Case of Döry v. Sweden (Application no. 28394/95) 12 November 2002. Idézi: Harris, O'BOYLE - WARBRICK: *Law of the European Convention on Human Rights*. Third Edition. Oxford University Press, 2009. 437.

megtámadásának lehetőségéről, és az új tárgyaláshoz való jogról, vagy valamely más jogorvoslatról.

Az Irányelv 8. Cikke a tárgyaláson való jelenlét jogával kapcsolatban leszögezi, hogy a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottaknak és a vádlottaknak joguk van a tárgyalásukon jelen lenni. A tagállamok rendelkezhetnek úgy, hogy az olyan tárgyalás, amelynek eredményeként határozat születhet a gyanúsított vagy a vádlott bűnösségéről vagy az ártatlanságáról, az érintett személy távollétében is megtartható, feltéve, hogy:

- a) a gyanúsítottat vagy a vádlottat kellő időben tájékoztatták a tárgyalásról és a meg nem jelenés következményeiről, vagy
- b) a tárgyalásról értesített gyanúsítottat vagy vádlottat az általa meghatalmazott vagy állam által kirendelt védő képviseli.

Ha a tagállamok lehetővé teszik a tárgyalásnak a gyanúsított vagy a vádlott távollétében történő megtartását, mivel a gyanúsított vagy a vádlott észszerű erőfeszítések megtétele ellenére sem volt fellelhető, a tagállamok rendelkezhetnek úgy, hogy a határozat ennek ellenére meghozható és végrehajtható.

Rendkívül fontosnak tartom, hogy az irányelv egyszerre említi „gyanúsítottat vagy vádlottat”. Ebből ugyanis számomra az következik, hogy – gyanúsított esetén – a megkívánt tájékoztatást már a nyomozás során meg kell adni a terhelt részére; vagyis a meg nem jelenés következményeire való tájékoztatás hiányában nem kerülhetne sor vádemelésre.

A 9. Cikk pedig rögzíti, hogy a tagállamok biztosítják, hogy ha a gyanúsított vagy a vádlott nem volt jelen a saját tárgyalásán, az érintett személynek joga van egy új tárgyaláshoz, vagy más olyan jogorvoslathoz, amely lehetővé teszi az ügy érdemi részének új elbírálását, ideértve új bizonyíték megvizsgálását, amely az eredeti határozat megváltoztatásához vezethet. E tekintetben a tagállamok biztosítják, hogy az érintett gyanúsítottnak vagy vádlottnak jogában áll jelen lenni, ténylegesen részt venni a nemzeti jog szerinti elvárásoknak megfelelően, továbbá a védelemhez való jogokat gyakorolni.

Az Irányelv lényege tehát abban foglalható össze, hogy a terhelt tárgyaláson való jelenlétének joga nem abszolút, törvényben meghatározott feltételek esetén kifejezetten vagy hallgatólagosan, de egyértelműen lemondhat a részvétel jogáról. Ennek azonban lényeges feltétele, hogy kellő időben tájékoztatták a tárgyalásról, valamint a megjelenés elmaradásának következményeiről, amelyek azt is tartalmaznia kell, hogy távollétében ügydöntő határozat születhet.

Nem vitásan ilyen esetben kötelező a védő eljárása.

Lehetőség van tehát arra, hogy a terhelt távollétében a bíróság a tárgyalást megtartsa és határozatot hozzon, azonban biztosítani kell az új tárgyaláshoz való jogot a terhelt számára. Ennek körében lehetőséget kell teremteni az ügy érdemi részének új elbírálására, valamint arra, hogy új bizonyítékra is hivatkozhasanak, amely eredményezheti az eredeti jogerős határozat megváltoztatását.

Az Irányelv helyes értelmezése alapján nem következhet más a jogalkotás számára, mint biztosítani az „utólagos” jogorvoslat lehetőségét a terhelt számára még az ügydöntő határozat jogerőre emelkedése után is.

Elsődleges jelentősége tehát az Irányelv kapcsán is annak van, hogy a terhelt tárgyaláson való részvételről való lemondásának egyrészt egyértelműnek kell lennie, másrészt pedig – beleértve a terhelt távollétében lefolytatható más eljárásokat is – a terhelt részére megfelelő tájékoztatást kell adni az in absentia eljárás lehetőségéről, illetve következményéről.

Az Irányelv kapcsán is megállapítható, hogy a hatályos Be. olyan rendelkezéseket tartalmaz, amely az Irányelvben foglaltaknak mindenben megfelelnek.

A törvény indokolása külön is utal arra, hogy megteremti az összhangot a fenti Irányelvvvel, részben a tárgyalási jelenléttel és az eljárás egyszerűsítésével összefüggő részletszabályok megalapozása céljából is, és ezért önálló és kiemelkedő terhelti jogként határozza meg a tárgyaláson történő jelenlét jogát.

Ennek ellenére – álláspontom szerint – kívánatos lenne, hogy az ismeretlen helyen tartózkodó terhelttel szemben folytatott büntetőeljárásban vádemelésre csak abban az esetben kerülhessen sor, ha a terhelt gyanúsított kihallgatására a nyomozás során már sor került. Természetesen elképzelhető olyan megoldás is, hogy gyanúsított kihallgatás nélkül is vádemelésre kerülhessen sor, amennyiben a hatóság bizonyítani tudja, hogy a terheltnek tudomása van az ellene indított büntetőeljárásról. A gyanúsított meghallgatás jelentősége azonban vitathatatlan, tekintettel arra, hogy ezen sor kerül az eljárás tárgyát képező cselekmény közlésén túlmenően a terhelti jogok és kötelezettségek előtárására is. Ezt követően pedig – álláspontom szerint – a tisztességes eljárás sérelme nélkül alkalmazható a "felróhatósági" eljárás, azaz a terheltre hárítható annak felelőssége, hogy a hatóságok elől megszökött, elrejtőzött, és ennek következtében az őt megillető jogok személyes gyakorlásáról lemondott.

Meggyőződésem, hogy az Irányelvben foglaltaknak – a fentiekben kifejtettekre figyelemmel – ez a megoldás felelne meg maradéktalanul.

A fentiekből látható, hogy az európai jog nemzeti joggal szembeni primátusa vitathatatlan, noha ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a nemzeti jog semmissé válik, legfeljebb nem alkalmazható olyan esetekben, amikor ütközik az európai joggal. Ugyanakkor „a helyesen átültetett irányelveket be kell tartani, mindenekelőtt a bíróságoknak, hiszen nekik kötelességük, hogy az irányelven alapuló törvényt az Irányelv szellemében alkalmazzák”.¹³ A közösségi jog tehát háttérbe szorítja a neki ellentmondó nemzeti jogot.¹⁴

A fent ismertetett ajánlások, határozatok és irányelv kapcsán kijelenthető, hogy a magyar jogalkotó igyekszik megfelelni az ezekben lefektetett elveknek, és a büntetőeljárás törvény rendelkezéseit – a fent jelzett kivételektől eltekintve – ezekhez igazítani.

Nem lehet vitás, hogy az Alaptörvényből, valamint Magyarországnak a nemzetközi jogi és az európai uniós tagságából eredő kötelezettségek előírásainak való megfelelés nyilvánvalóan olyan garanciális minimumot jelent, hogy annak

¹³ Donat Ebert (szerk.): *Európai jog a gyakorlatban. Kézikönyv a Magyar Bírák számára.* Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala. Budapest, 2004. 12. és 34.

¹⁴ SCHÄFER Peter: *Európa-Jogi Tankönyv.* Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala. Budapest, 2003. 88.

félretétele fel sem merülhet. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a kodifikáció során azon külföldi tapasztalatokat és megoldásokat, amelyek minden hivatásrend egyetértésére számíthatnak.¹⁵

Összességében tehát azon általam is osztott nézetet igyekszem bizonyítani, hogy „a hatékonyság csak az alkotmányos normák, garanciális szabályok és a felek számára biztosított jogok terhére növelhető”.¹⁶

El kell ugyanakkor ismerni, hogy „az igazságszolgáltatás csak arra képes, hogy a deklarált alkotmányos eljárási alapelvek érvényesítésével a legkorrektebb módon gyorsan és objektíven derítse fel a bűncselekményt és alkalmazza a szankciót, vagy mentesítse a terheltet a büntetőjogi felelősség alól”.¹⁷

Határozott álláspontom, hogy elsődlegessége a terhelt jelenlétében lefolytatandó eljárásnak van, az in absentia eljárásoknak kivételes jellegűeknek kell lenniük, és csak abban az esetben alkalmazhatóak, ha a bűnüldöző hatóságok mindent megtettek a terhelt előkerítése érdekében, azonban az eredménytelen maradt, illetve, ha a törvényben rögzített feltételek mellett a bíróság hozzájárul ahhoz, hogy a terhelt a tárgyaláson való jelenlétről lemondjon. Nem hagyható figyelmen kívül ugyanis, hogy megalapozott tényállás megállapítása, az anyagi igazság kiderítése, a terhelti jogok biztosítása vonatkozásában ezek az egyszerűsítő, gyorsító eljárások nem képesek maradéktalanul érvényesíteni az alapelvi, illetve tételes jogi elvárásokat.

Tudomásul veszem ugyanakkor annak tényét, hogy a magyar, valamint az európai uniós jogalkotás egyre szélesebb körben teremti meg a terhelt távollétében lefolytatható eljárások lehetőségét, az Emberi Jogok Európai Bírósága pedig egyértelműen arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nemzetközi normákban megfogalmazott feltételek teljesülése esetén a tisztességes eljárás sérelme nem állapítható meg az in absentia eljárások esetében.

A nemzetközi normáknak való megfeleltetés során azonban a belső jog szabályait olyan módon indokolt megalkotni, hogy azok ne járjanak alapelvi normák sérelmével, illetve ne tágítsák azokat a lehetőségeket és elvárásokat, amelyeket – például – az irányelvek megfogalmaznak.

Róth Erika mutatott rá arra, hogy „Bár [...] az EU valamennyi tagállama (az újonnan csatlakozottak is) tagjai az Európa Tanácsnak, részesei az Európai Emberi Jogi Egyezménynek, szükség van annak biztosítására, hogy e jogok ne csupán 'elméletiek és illuzórikusak', hanem 'gyakorlatiak és hatékonyak'¹⁸ legyenek.

---

¹⁵ ELEK Balázs: *Költség és időtartalmak a büntetőeljárásban*. In: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk.): *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja*. Printart-Press Kiadó, 2015. 9-10.

¹⁶ FARKAS Ákos: *A büntetőeljárás hatékonyságának korlátai*. In: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk.): *Úton a bírói meggyőződés felé a készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja*. Printart-Press Kiadó, 2015. 76.

¹⁷ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 14.

¹⁸ RÓTH Erika: *Terhelti alapjogok az Európai Unióban*. In: Nagy Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. 140.

A digitális világtól az offline valóságig. Gondolatok a GTA apropóján

Csemáné Váradi Erika*

---

a XX. század egyik nagy kihívása a digitalizáció, a robotika, az információs és kommunikációs technológiák térnyerése az élet minden területén. Az IKT-k megjelennek a mindennapokat megkönnyítő eszközként, a munkavégzés tárgyaként, helyeként vagy épp eredményeként. Áthatják és átírják az emberek egymáshoz való viszonyát, kommunikációjuk formáját, közegét és részben tartalmát is, pszichés, neurológiai és fizikai változásokat generálva.

Az internet és a közösségi média olyan mértékben vált az élet szerves részesevé, illetve más szemszögből nézve, olyan mértékben élnek a fiatalok ebben a közegben hétköznapijait, hogy többen a legsúlyosabb döntések meghozatalakor, életük legnehezebb pillanataiban is a közösségi médiába kapaszkodnak, az általa biztosított nyilvánossághoz nyúlnak. Nem egyetlen esetet ismerünk, amikor a gyermek vagy fiatal nem talált más megoldást saját problémájára, reménytelennek tűnő élethelyzete kezelésére, mint az öngyilkosságot – de ennek végrehajtásakor a nyilvános megosztást vagy az élő közvetítést választotta. Különösen megrázó volt annak a 12 éves kislánynak¹ az esete, aki sem saját családjában, sem a hatóságoktól nem kapta meg azt az odafigyelést és figyelmet, amellyel a családon belül elszenvedett szexuális abúzustól elmenekülhetett volna. Végül a közösségi médiához fordult, több formában is kérve, üzenve, könyörögve a segítséget. Ennek elmaradása olyan mély lelki válságba és kilátástalanságba taszította, hogy végül úgy döntött, hogy öngyilkosságot követ el a házuk udvarán. „Livestreamelte” – azaz élőben közvetítette –, ahogy egy fára felakasztotta magát. Megrázó a néma csend; majd – jóval a halála után, amikor már beesteledett – hallani, ahogy keresik és megtalálják őt. Ezzel ér véget a közvetítés – de nem a történet. Az eset

---

* egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete
A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ GROHOL, Jhon M. (Psy.D.): Outrage over Katelyn Nicole Davis video, suicide misses the point. *PsychCentral*, 2018.07.08. Online: <https://psychcentral.com/blog/outrage-over-katelyn-nicole-davis-video-suicide-misses-the-point/> (letöltés: 2018.08.22.)

büntetőjogi vonatkozásán túl a közösségi médiában is igen komoly viták zajlottak arról, hogy a lány akarata, vagy a kegyeleti szempontok és személyiségi jogai azok, amelyek elsőbbséget kell, hogy élvezzenek. A döntése háttérében ugyanis az állt, hogy felhívja a figyelmet arra, milyen reménytelen helyzetben lehetnek a gyermekek; hogy sem a hatóságok, sem a közösségi média nem észleli a problémákat és nem nyújt érdemi segítséget (még ha kérik is). A szülők és a hatóságok az előbb említett jogokra figyelemmel a videót eltávolították a Facebook-ról. Azonban vannak olyan oldalak, amelyeken a lány története és öngyilkossága, a szülőktől való elköszönése illetve bocsánatkérése, amiért csalódást okozott nekik, elérhető. Ezek működtetői úgy érezték, hogy csak így tudnak valódi végakarátának eleget tenni és – bizonyos szemszögből nézve – „értelmet, célt adni” a történéseknek.²

A közösségi média, az internet azonban nem csak hírvivő, szócső, a figyelemfelhívás közege. Az új technológiák a széles társadalom körében leghamarabb a szórakozással összefüggésben terjedtek el, és váltak egyre inkább egyeduralkodóvá.

Napjainkra a számítógépes játékok világa igen sokféle, komplex, különböző típusú és célcsoportú, eltérő aktivitást igénylő kikapcsolódási lehetőségek sokaságát öleli fel. A számítástechnikai eszközök illetve az internet térnyerésével egyre nagyobb tömegekhez jut el, s egyre inkább meghatározóvá válik az időtöltésnek, a kapcsolattartásnak, a feltöltődésnek ez a közege.

Ez olyannyira igaz, hogy olyan új, a klasszikus generációkat felölelő kategóriák születnek, mint például a 'NetNoGame' illetve a 'NetGoGame' elnevezések.³ Előbbi azon netgenerációs személyeket foglalja magába, „akik nem élnek a sokszereplős online játékos közösségek mindennapos világában. Ők nagy valószínűséggel a legidősebb netgenerációs személyek, akik számára bár az infokommunikációs tér otthonos, és akár sokat is játszanak, de még nem hangsúlyos az online játékok közösségeiben való létük.” Ezzel szemben utóbbi csoportba azok a netgenerációs ifjak és idősebbek tartoznak, „akik számára a sokszereplős online játékok a mindennapok szintjén jelen vannak. Ők leginkább a fiatalabb netgenerációs korosztályból kerülnek ki, és számukra meghatározó tényező az online játékok

---

² „If 12 year old Katelyn had walked into her school with a gun and massacred many, or slaughtered her entire family inside of their Sacred Family Unit prison, it would be news. The media and government could and would demonize her as evil, mentally ill. But because she was too broken, destroyed, Self-hating to direct her justified homicidal rage outward, she will be rendered invisible. Invisible in life, invisible in death, this is what all child-slaves are. Because to see Katelyn, in the light of Truth, is to see yourselves as you are: Murderers, destroyers of all children. In providing a direct link to this censored video, a video every adult should be forced to watch, I honor Truth, and I honor Myself as your victim.” The Forbidden Truth Blog: Full Uncensored Live Stream of 12 y.o. Katelyn Nicole Davis Suicide. *The Forbidden Truth Blog*, 2017.01.13. Online: <https://www.forbiddentruth.blog/full-uncensored-live-stream-of-12-y-o-katelyn-nicole-davis-suicide/> (letöltés: 2018.11.26.)

³ FROMANN Richárd: *MMORPG online szerepjáték jelentősége az emberi kapcsolatok tükrében*. Témafelvető esszé. Budapest, ELTE TÁTK, 2010. 31.

szabályrendszere, logikája és működési elve (...), anyanyelvi szinten beszélnek a számítógépek, videójátékok és más digitális eszközök új nyelvét”.⁴

Noha az első igazi videójátékok már igen idősnek mondhatók (például a „Spacewar!” anno, 1962-ben életre hívódott⁵), és aranykorukat⁶ a technikai háttér fejlődésének köszönhetően 1980-1993 között élték, szerepük ma is igen jelentős – legfeljebb az azt biztosító platform változik.

1. Az online világ térnyerése

2016-ban az USA-ban, melyet Michael D. Gallagher, az amerikai videójáték-ipar Kereskedelmi Egyesületének (ESA) elnöke és vezérigazgatója „a játékosok nemzeteként” határozott meg⁷, már a háztartások 2/3-ában játszottak rendszeresen videójátékokkal. A növekedés üteme igen jelentős: míg 2015. évben a háztartások több mint 60%-ában volt legalább egy olyan személy, aki minimum heti három órán keresztül élvezte a digitális szórakozás ezen formáját, addig egy évvel később ez az arány már elérte a 65%-ot. Ez egyben azt is jelenti, hogy átlagosan 1,7 játékos jutott egy háztartásra⁸ – és az arány csak tovább nőtt. „2018 iparágunk az eddigi rekordot áttörő éve volt, a videójátékok teljes eladása meghaladta a 43,4 milliárd dollárt. Az Egyesült Államokban több mint 166 millió felnőtt játszik videójátékokat, és az amerikaiak háromnegyedének legalább egy játékos él a háztartásában. Napjaink vezető szórakozási formájaként, a videójátékok az amerikai kultúra szerves részét képezik.”⁹ – kezdődik az ESA 2019-es beszámolójának előszava, melynek konklúziója: „(...) we are living in the golden age of video games, and video game players are thriving.”¹⁰

Az, hogy milyen mértékben van jelen a virtuális világ a mindennapokban, jól mutatja néhány konkrét számadat¹¹: a gyakori (intenzív) játékosok 53%-a hetente legalább egyszer játszik többjátékos (MP – MultiPlayer) módban, átlagosan 6 órát szárván a többiekre online és 5 órát személyes együttléttel.

A partner többnyire valamelyik barát (41%) vagy családtag (21%). Ez az Y-generációs szülők fokozódó arányából adódóan ma már közös összekötő

⁴ HERENDY Csilla: Fromann Richárd: Játékoslét. A gamifikáció világa. Recenzió. *Információs Társadalom*, 2018/(XVIII.)1. 160.

⁵ RAB Árpád: Fél évszázad játék – egy új kultúra születése. *Információs Társadalom*, 2018/(XVIII.)1. 156.

⁶ BEREGI Tamás: *Pixelhősök. A számítógépes játékok első ötven éve*. Vince Kiadó, Budapest, 2010.

⁷ GAMEZONE: ESA Report: Essential facts about the computer and video game industry. *Gamezone*, 2017. április 21. (Letöltés: 2017.11.11.)

Online: <http://www.mweb.co.za/games/view/tabid/4210/Article/28869/ESA-Report-Essential-facts-about-the-computer-and-video-game-industry.aspx>

⁸ ESA: *2017 Sales, Demographic, and Usage Data*. Essential Facts About the Computer and Video Game Industry. Entertainment Software Association, 2017. 6.

⁹ ESA: *2019 Essential facts about the computer and video-game industry*. Entertainment Software Association, 2019. 3.

¹⁰ „A videójátékok aranykorában élünk, és a videójátékok játékosai gyarapodnak.”

¹¹ ESA (2017): i.m. 4–8.

tevékenységgé vált a családon belül. A felhasználók 17%-a házastársával, 18%-a pedig szüleivel osztja meg ezt az élményt.

A megkérdezett szülők 67%-a hetente legalább egy alkalommal ül e célból gyermekével a monitor/képernyő elé. Sokan egyszerűen jó mókának tartják, mások maguk is élvezik a játékot. Van, aki elsősorban a gyermeke kérésére teszi ezt, míg többek számára jó alkalom a hozzá való közelebb kerüléshez, szokásai, stb. megismeréséhez, vagy épp a gyermek időtöltésének figyelemmel kíséréséhez, kontrollálásához. A szülők 21%-ának meggyőződése, hogy a videójátékok pozitívan befolyásolják gyermekeik életét.

Részben ezzel összefüggésben a játékosok 45%-a véli úgy, hogy ez a tevékenység segíti az idő családdal való közös eltöltését. A gyakori játékosok több mint fele számára (54%) pedig e közeg biztosítja a barátokkal való kapcsolattartás terepét is.

Fontos azonban annak rögzítése is, hogy összességében a videójátékok használata nem feltételezi automatikusan a szórakozás, kikapcsolódás közösségi jellegét. A különböző technikai eszközök nem egyéb tevékenység (pl.: filmnézés, tanulás, helymeghatározás, stb.), hanem kimondottan játék céljából történő használatának gyakoriságát vizsgálva megállapítható, hogy a többjátékos (MP – MultiPlayer) programokkal szemben sokkal többször fordul elő az egyjátékos mód (SP – SinglePlayer): számítógépek/konzolok esetén 38% (MP), 74% (SP); mobiltelefonoknál 22% (MP), 48% (SP).

Rég nem igaz már, hogy ez csak a tinédzserlét sajátja! Míg 2017-ben az összesített átlagéletkor 35 év volt, ez 2018-ban 33 évre csökkent, s átlagosan 14 éve játszanak. Az átlagos női videó-játékos 37-ről 34 évre, míg a férfi 33-ról 32 évre változott egyetlen év alatt. A férfiak csoportján belül a 18 éven aluliak aránya 18%, míg ugyanez a nőknél 11%. Az általános vélekedéssel szemben a felhasználók 46%-a nő (2017-ben még csak 41%!); a legnagyobb játékos-csoportot a felnőtt női gamerek képezik a videójátékos-populáción belül (jóval meghaladva a kiskorú fiúkét).

Hazánkban is hasonló eredmények mutatkoztak – legalábbis az online, azaz folyamatos internet-kapcsolatot és jelenlélet igénylő videójátékok terén. Fromann Richárd első hazai JátékosLét-kutatása alapján a gamerek e csoportjának átlagos életkora 28 év; körükben valamivel nagyobb a férfiak aránya (58%), mint a nőké. A felhasználók tipikusan 2-3 éven keresztül maradnak az általuk választott játék biztosította virtuális világban, napi 3 órát töltve avatarjukkal. Érdeklődésük 4-5 év után kezd csökkenni.¹²

A sokszereplős, általában folyamatos jelenlélet igénylő online videójátékok (MMOG – Massively Multiplayer Online Games) közül két csoportot vizsgált részletesen, mely a felhasználók jellemzői alapján komoly eltérést mutat. A sokszereplős online stratégiai játékok (MMORTS – Massively Multiplayer Online

¹² FROMANN Richárd: *Magára hagyott generációk, avagy mit kezdünk az online (szerep)játékokkal?* 2015. március 25. Online: <http://www.jatekoslet.hu/letotes/publikaciok-magarahagyott.pdf> 7. (letöltés: 2017.10.10.)

Real-Time Strategy) elkötelezettjei inkább az érettebb korosztály tagjai (az átlag 31 év), és 63%-uk a női nemhez tartozik.

Ezzel szemben a sokszereplős online szerepjátékokat (MMORPG – Massively Multiplayer Online Role-Playing Games) űzők átlagéletkora 23 év, s döntő többségük (85%) férfi. Tipikusan három online karakterrel rendelkeznek, de nők esetén arányaiban gyakoribb a több avatár használata. Bár ezek általában a valódi nemmel azonosak, a férfiak körében gyakoribb az ellenkező nemű szereplő választása.

Bár a JátékosLét-kutatás MMORPG-játékosok körében mért alacsony átlagéletkora (23 év) feltételezi a válaszadók közt a fiatalok jelentős arányát, relatíve kevés, reprezentatívnak tekinthető vizsgálati adat áll rendelkezésre kimondottan a gyermekek illetve fiatalokúak videójáték-használati szokásait illetően.

Ezen kivételek egyike a WHO HBSC-kutatása¹³ (Health Behaviour in School-aged Children), mely 5., 7., 9. és 11. évfolyamos „ifjúsági csoportok” köréből közöl reprezentatív adatokat. Tény, hogy a 'számítógépezés' már a 2000-es évek elején is fontos időtöltés volt ebben a korosztályban – s bár ekkor a fogalom alatt általános jelleggel elsősorban a játékhasználatot értették, ez nem szűkíthető le kizárólag erre a tevékenységre.

A monitor előtt töltött idő hossza nem csak az életkortól, de a nemtől függően is változott ugyan, időtartama jelentősen elmaradt a televízió- vagy videófilm-nézésre fordítottaktól. Ebben jelentős szerepet játszott hazánk akkori alacsony internet-elérési lehetősége és számítógépes ellátottsága.¹⁴

Míg az 5. évfolyamos diákok 85,1%-a, a 7. évfolyamosok 90,9%-a, a 9. évfolyamosok 90,5 %-a, míg a 11. évfolyamosok 88%-a kettő vagy annál több órát töltött a képernyő előtt hétvégeként. A 4 órát, vagy annál többet a TV előtt ülők részesedése minden korosztályban meghaladta az 50%-ot, bár ez a fiúknál átlagban 58%-ot, a lányoknál 55,7%-ot jelentett. A napi két órát, vagy többet számítógépező fiúk aránya hasonlóan magas, míg a lányok körében ez jóval elmaradt a másik szórakozási formával szemben.

Hétközben mind az intenzív televízió-, mind a számítógép-használat alacsonyabb volt a hétfégi adatoknál. Különösen magasnak tűnt – bár utóbbi értékek fényében érthető – mindkét tevékenységre fordított idő, ha figyelembe vesszük, hogy a diákok mennyit szánnak tanulásra, felkészülésre.

Fontos tény azonban, hogy ebben az időszakban a már hivatkozott szociális, gazdasági, technikai körülményekre figyelemmel, hazánkban nem volt általános a korosztály számítógép-használata. Így a vizsgálat évében például a fiúk 30%-a, a lányok 49%-a napi rendszerességgel nem is élt vele.¹⁵

¹³ ASZMANN Anna (szerk.): *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása 2002*. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest, 2003.; NÉMETH Ágnes – KÖLTŐ András (szerk.): *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja 2010*. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest, 2011.; NÉMETH Ágnes – KÖLTŐ András (szerk.): *Egészség és egészségmagatartás iskoláskorban 2014*. Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet, Budapest, 2015.

¹⁴ ASZMANN: i.m. 43., 44.

¹⁵ ASZMANN: i.m. 131.

Ez a kép a technika fejlődésével és az eszközök árának alakulásával hazánkban is lassan megváltozott. A 2016-tól a hazai e-sport- és videójátékos-közösség megismerése céljából folyt eNET-kutatás¹⁶ ugyan a 18-56 év közötti, internetező személyekre koncentrált, azonban számos információja irányadó a téma szempontjából is. Az internetet használók 94%-a egyben hagyományos (77%) vagy videójáték-felhasználó (58%) is egyben.¹⁷

Mindez azt jelenti, hogy minimum 3,7 millió embert érint ez a szórakozási forma hazánkban. Többségük (kb. 80%) mobiltelefont használ erre a célra, s a „casual gamerek” (alkalmi játékosok) csoportjába tartozván „hulladékidejét” tölti ki – elsősorban kártya-, szó-, stratégiai, kirakós vagy táblajátékkal. A „hardcore gamerek” – azaz az intenzív / gyakori videójátékosok, akik naponta 3-4 órát ülnek a monitor előtt – viszont (értelemszerűen) az asztali számítógépeket használják e célra (ez az alkalmi játékosok körében csak a táblagépek után áll a sorban). Az egyéb technikai eszközök előfordulása (pl.: PS, Xbox, stb.) csak 11%-os.

Az elkötelezett játékosok csaknem 50%-a egyébként fiatal felnőtt (18-24 év), és csak 22%-uk 25 éves vagy annál idősebb.

A hazai felnőtt internetezők több mint fele játszik alkalmi játékosként, de a hardcore gamerek tábora is kb. 425 ezer főt tesz ki.

A mobiltelefonok jelentősége egyébként az életkor előrehaladtával párhuzamosan nő. Már gyermekkorban is használják ugyan játékra mobiljukat, a zenék letöltése illetve – akár közlekedés közbeni – hallgatása azonban sokkal fontosabb számukra.

Egy hazai vizsgálatban megkérdezett 11-14 éves, 5-8. osztályos, felső tagozatos általános iskolások inkább „bugyuta” játékokat¹⁸ – pl.: Piano Tiles, My Talking Tom, Pixwords, Angry Birds, Mahjong etc. – részesítenek előnyben a telefonjukon. A komolyabb technikai hátterű, nagyobb felbontású és tárhelyigényű, illetve élvezhetőségi faktorú programokkal (például GTA, Transistor, World of Tanks) asztali gépeken, tableteken vagy laptopokon játszanak – tipikusan két, folyamatos játékorát meg nem meghaladó napi időtartamban. (A kérdésekkel elért diákok mindegyikének „van otthon más IKT eszköze is. Egy saját laptop vagy tablet, többeknél családi használatban levő asztali számítógép, tablet, laptop, amit felváltva, szükség szerint használnak.”¹⁹)

Megjegyzendő, hogy más kutatások nem igazolták a hazai fiatalság IKT-technikákkal való ellátottságának ilyen fokát. Azokban az országokban, ahol a számítástechnikai eszközök még szélesebb körben – és nagyobb múlttal – vannak jelen, az itthon mérteknél is magasabb „monitoridő” rajzolódik ki.

Bár a televízió még az USA-ban is nagyon elterjedt és mintegy – felnőtteknek (is) szóló – digitális meséskönyvként működik, a lakosság által nagy arányban

¹⁶ PINTÉR Róbert: A gamer bennük van – Az eNET Internetkutató, az Esportmilla és az Esport1 közös magyar videójátékos és e-sport kutatásának főbb eredményei. *Információs Társadalom*, 2018/(XVIII.)1. 107–119.

¹⁷ PINTÉR: i.m. 109.

¹⁸ SÓLYOM Barbara: Általános iskolások okostelefon-használati szokásai 2016-ban. *Információs Társadalom*, 2016/(XVI.) 1. sz. 29–45.

¹⁹ SÓLYOM: i.m. 41.

használt másik 3 elektronikai eszköz, a számítógép, a tablet és az okostelefon, könnyen képes az internet segítségével a kívánatos virtuális világ aktív szereplőjévé tenni az arra vágyót. Becslések szerint „az emberek összességében heti 3 milliárd órát töltenek videójátékokkal” és „az átlagos fiatal 21 éves korára 10000 órányi videójátékozással eltöltött időt halmoz fel”.²⁰ Ennek nagyságát kifejező kizámolták, hogy egy „átlagos egyetemi hallgatónak a fenti időmennyiség felébe – 4800 órájába – kerül egy BA-diploma megszerzése.”²¹

Mind a hazai, mind a nemzetközi kutatások szerint egyébként a férfiak és nők számítógépes játékokkal töltött ideje – életkortól függetlenül eltér egymástól; míg a lányok átlagban 5 órát töltenek el játékkal, addig a fiúk esetében ez heti 13 óra. Különbség mutatkozik a játékok típusában is, hiszen a fiúk elsősorban az FPS játékokat részesítik előnyben, addig a lányok sokkal inkább a rövid, erőszakmentes programok hívei. (Ha ezt az eltérést is figyelembe vesszük, akkor egyértelmű, hogy az előbb hivatkozott 10000 órás adat a fiúk és lányok körében különbözik (14400 vs 5600 óra arányban).) A lányok esetében a közösségi médiában való jelenlét nagyobb szerephez jut, és aktív játékosként való megjelenésük inkább érettebb életkorra tehető.²² Ezt visszatükrözi²³, hogy a 18-34 éves férfi játékosok 83%-a akciójátékot (ezen belül különösen a Fortnite Battle Royal-típusú TPS²⁴-t), míg 59%-uk FPS-t²⁵ (pl.: Call of Duty, Battlefield) használ, míg a lányok 76%-ban egyszerűbb (alkalmi) játékokat űznek, mint például a Tetrist, Super Mario Party-t, Go Vacationt vagy a Mario Kartot). Ezzel szemben az ezt megelőző 35-54 éves korosztály férfi-játékosainak 70%-a még ugyanezen alkalmi játékokat részesíti előnyben, de az FPS-típusú játékok (pl.: Call of Duty, Battlefield) itt is 43%-ban képviseltetik magukat. Az alkalmi játékok a női játékosok körében is igen kedveltek (81%), bár itt puzzle-típusú programok a legkedveltebbek (55%). Érdekes, hogy 48%-ban még megjelennek a kártya és kaszinójátékok is, sőt, 34%-ban a klasszikus játéktérmi Arcade-játékok is a kikapcsolódást szolgálják.

2. Kételyek és félelmek

A számítógépes játékok elterjedésével párhuzamosan egyre több kritikai észrevétel fogalmazódott meg. Ezek kezdetben elsősorban a játékok erőszakos voltához

²⁰ MCGONIGAL, Jane: *Reality is broken. Why games makes us better and how they can change the world?* The Penguin Press, New York, 2011. Ismerteti: ZIMBARDO, Philip – Nikita D. COULOMBE: *Nincs kapcsolat. Hova lettek a férfiak.* Libri Kiadó, Budapest, 2016. „4. Túlzásba vitt játék: Irányítsd az Univerzumot a hálószobádból!”

²¹ ZIMBARDO, Philip – Nikita D. COULOMBE: *Nincs kapcsolat. Hova lettek a férfiak.* Budapest, Libri Kiadó, 2016. „4. Túlzásba vitt játék: Irányítsd az Univerzumot a hálószobádból!”

²² GENTILE, Douglas A. – Paul J. LYNCH – Jennifer Ruh LINDER – David A. WALSH: The effects of violent videogame habits on adolescent hostility, aggressive behaviours, and school performance. *Journal of Adolescence*, 2004/27 6.

²³ ESA (2019): i.m. 14–17.

²⁴ third-person shooter, azaz külső nézetű lövöldözős játék

²⁵ first-person shooter, azaz belső nézetű lövöldözős játék

kapcsolódtak, míg manapság a játékfüggőség, illetve ennek orvosi, pszichológiai, jogi megítélésének kérdése áll a diskussziók középpontjában.

A leggyakrabban játszott multiplayer játékok 29%-ban a „lövöldözős” (shooters), 27%-ban az akciójátékok (action) közé tartoznak. A harmadik legtöbbet igénybe vett játékcsoport (28%) az alkalmi játékosok által használt programoké; ezek közös jellemzője a könnyű megtanulhatóság, egyszerű szabályok, átlátható szerkezet és gyors játékvezetés, ami rövid használat mellett is biztosítja a kikapcsolódást (pl.: puzzle; Diner Dash).²⁶ Ahogy a fent ismertetett legfrissebb adatok mutatják, az alkalmi játékok napjainkban is igen jelentős arányt képviselnek.

A „lövöldözős” játékok közös jellemzője, hogy azok központi, hangsúlyos eleme valamilyen eszköz – tipikusan lőfegyver – használatával teljesített küldetés. A kerettörténet lehet gazdagon kidolgozott, és akár egyjátékos (SP – SinglePlayer), akár többjátékos (MP – MultiPlayer) módban is játszható. Ennek megfelelően az ellenfél „személye” is változatos: a program által generált robot, szörny, zombi, ellenséges ember/katona/zsoldos stb., vagy – például online kapcsolat mellett – más játékos(ok) avatárja. E körbe sorolható játék például a Doom. A cél az egyes pályákon történő előrejutás, melynek feltétele az ellenség kiiktatása, azaz lelövése. Más programok (pl.: Counter-Strike) már jelentősen építenek a csapatjátéokra, ezzel lehetőség adva a szereplők közötti kommunikációra, bizonyos szintű harci taktika és stratégia kialakítására. A környezet, a technikai háttér egyre élethűbb. A fegyverek gazdag arzenálja – a pisztolyoktól a gépkarabélyon át a forgó-tolózáras mesterlövészpuskákig – élethű másai a valódinak. A játékosok pénzt kapnak minden emberéletért és megnyert körért, míg a túsok vagy a csapattársak elleni támadásért pénzlevonás jár. A játékok elsődlegesen belső-nézetű (FP – First-Person) módban játszhatóak, de találhatunk példát a harmadik személyes (TP – Third-Person) kameranézetre is, amikor a játékos háta mögül történik az események „közvetítése”. A lövöldözős játékok egy része már az online többszereplős játékok (MMO – Massively Multiplayer Online) valamelyik alcsoportjába sorolható (MMOFPS – Massively Multiplayer Online First-Person Shooter vagy MMOTPS – Massively Multiplayer Online Third-Person Shooter).

Az alfa-generáció megjelenése ellenére is igaz, hogy változóban van az az állítás is, miszerint a 8-15 éves korosztály játszik legtöbbet számítógépes játékokkal.²⁷ E folyamat hátterében a kiskorúak népességben belüli arányvesztése, a számítógéphasználó korosztályok (Y, X) felnőttkorba lépése ugyanúgy szerepet játszik, mint a szépkorúak bekapcsolódása az IKT-t alkalmazók körébe.

Nem változott azonban a játékok jellege. A számítógépes programokat használó gyerekek fele az agresszív játékok híve volt.²⁸ Már Dietz 1998-as vizsgálata²⁹

²⁶ RUSSONIELLO Carmen – Kevin O'BRIEN – Jennifer M. PARKS: The effectiveness of casual video games in improving mood and decreasing stress. *Journal of CyberTherapy and Rehabilitation*, 2009/(1)2 53–66.

²⁷ Lásd erről részletesebben: GENTILE, Douglas A. – David A. WALSH: A normative study of family media habits. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 2002/(23)2. 157–178.

²⁸ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés általános kérdései. In: Borbíró Andrea – Kerecsi Klára (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*. I. OBMB, Budapest, 2009. 266.

megerősítette, hogy az általuk kedvelt játékok 80 százaléka tartalmazott erőszakot. Német kutatások szerint a tízéves fiúk fele olyan játékokkal játszott, amit csak 16 éves kor felett kaphatott volna meg, a 15 évesek több mint 80 százaléka pedig 18 éven felülieknek szólóval.

3. Média / „pc-games” = erőszak?

Minden, egyedi tragédiák és társadalmi sokkok sorozatát hozó, többnyire a kortársak ellen irányuló, akár az élet kioltását (is) célzó erőszak-cselekmény újra és újra felveti a számítógépes játékok negatív hatásainak lehetőségét.³⁰ Bár 1966-tól tartja számon a kriminológia az első olyan *iskolai lövöldözést* az USA-ban, ahol 16 ember életét vette el az elkövető, mielőtt végeztek vele, 2005-től kezdve jelentősen megszorodott a (volt) tanulók által megvalósított esetek száma. (Megdöböntő, de az egyik legbrutálisabb párosnak, akik iskolájukban, a Columbine High School-ban 12 diákot és egy tanárt öltek, és 24 további sebesítettek meg, mielőtt végeztek volna magukkal, ma saját internetes rajongói klubja van.) Az ilyen típusú támadások végül elérték Európát is. Ezt megelőzően is előfordult, hogy egy diák vagy volt diák erőszakos cselekményt követett el valamely tanárával vagy iskolatársával szemben. A célzott támadásokat azonban felváltották az ámokfutásszerű cselekmények, ahol a – többnyire teljesen véletlenszerűen kiválasztott – áldozatok száma magas, az elkövetés pedig lőfegyverrel és/vagy robbanószerrel történik. Mint a németországi Erfurtban, ahol egy, az iskoláját éppen befejező hallgató 17 embert (tanárokat, iskolásokat, rendőrt) ölt meg 2002-ben. De többek között Coburgban, Emsdettenben, Tuusulában vagy Kauhajokiban is hasonló módon fordult társai ellen egy-egy fiatal.

Az elkövetők tipikusan zárkóztak, kirekesztve, de legalábbis a többiek által meg nem értve éltek mindennapjaikat az iskolában. Többen vezettek naplót, és aktív játékosok is voltak, elsősorban az FPS-típusú³¹ programokat kedvelték. A tragédiák után minden esetben fellángoltak a viták a számítógépes játékok betiltásáról, illetve azok szerepéről. (Sajnos, 2011-ben Magyarországon is történt olyan iskolai támadás, mely számos ponton (mint a kirekesztettség) hasonlóságot mutatott a korábban tárgyalt esetekkel.)

Van-e, lehet-e szerepe a tömegmédiának illetve a számítógépes játékoknak a fiatalok erőszakos bűnözésének alakulásában? A válasz számos tényezőtől függ – például a média típusától.³² Még a PC-játékok kapcsán is eltérőek azonban a kutatási eredmények. Egyes vizsgálatok szerint a programok nem teszik

²⁹ DIETZ, Tracy L.: An Examination of Violence and Gender Role Portrayals in Video Games: Implications for Gender Socialization and Aggressive Behavior. *Sex Roles (Springer)*, 2008/(38)5–6. 425–442. Idézi: CSEMÁNÉ VÁRAD Erika (2009): i.m. 266.

³⁰ CSEMÁNÉ VÁRAD Erika: *A gyermek- és fiatalkori bűnözés alapkérdései, különös tekintettel a serdülőkor pszichés sajátosságaira*. In: Prof. Dr. Farkas Á. (szerk.): *Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből*. Doktori tanulmányok 3., Miskolc, 2013. 11–12.

³¹ Az ego-shooter vagy más néven First-Person Shooter (FPS) típusú – azaz ú.n. belső nézetű – játékok, mint például a Doom vagy a Counter-Strike.

³² CSEMÁNÉ VÁRAD Erika (2009): i.m. 267.

agresszívvá a felhasználókat, viszont függőséget okozhatnak náluk. Ez nagyon hasonlít az alkohol- vagy a drogfüggőségre, mert csaknem azonos hatásmechanizmusokat váltanak ki az emberi agyban. Mások – így az Aacheni Egyetem munkatársai – az erőszakos játékok rajongóinak nagyobb agresszióját igazolták (s eredményüket egyéb kutatások is alátámasztották). Önkéntes kísérleti személyekkel végzett tesztjeik során a tesztalanyok véres számítógépes játékokkal játszottak, miközben mágneses rezonancia (MR) készülékkel vizsgálták agytevékenységüket.

A pszichológusok abban egyetértenek, hogy nem csak a tanulásra jutó kevesebb idő a gond – bár már ennek változása is komoly problémát jelent. Az okostelefonok fejlődésével és technikai lehetőségeik bővülésével a fiatalok alvásideje is jelentősen csökkent. Az újabb felmérések³³ azt is megállapították, hogy a mai fiatalok jóval kevesebbet alszanak, mint az előző generációk, ami szintén szerepet játszhat a mentális egészséggel kapcsolatos kérdések felmerülésében. Az alváshiány kihat a hangulatukra, szorongást és depressziót okozhat. A sokszor kialvatlan, fáradt gyermek iskolai viselkedése gyakran hasonló tüneteket mutat, mint az ADHD-val küzdőké. Érdemes megemlíteni, hogy önmagában az a tény, hogy egy elektronikus eszköz „jelen van” egy gyermek szobájában, az – a csábítás erőssége miatt – a fiúk esetében átlagosan legalább 1 órával kevesebb alvásidőhöz vezet.³⁴

Az érdemjegyeket az is befolyásolja, hogy a számítógépes játékok élményvilága – főleg a kisebb gyermekek fejében egyszerűen törli a rövid távú memóriából az iskolában délelőtt (vagy akár otthon) megtanultakat, az „erőszak-orgia” ugyanis olyan érzelmi erővel hat, hogy „kimossa” az érintett számára kevésbé fontos események, történések emlékeit, az „érdektelenebb” információkat.

Amerikában már a 2000's évek vizsgálatai megállapították, hogy azon serdülők, akik hosszabb időtartamon át vannak kitéve erőszakos videójáték-tartalmaknak, ellenségesebben viselkednek a környezetükkel, több vitába kerülnek a tanáraikkal, nagyobb valószínűséggel „keverednek” verekezésbe és rosszabbul teljesítenek az iskolában, mint az átlag.³⁵

Korábbi kutatások azt is kimutatták, hogy az erőszakos videójáték-tartalmak növelik az agresszív gondolatok és dühös érzetek mennyiségét, gyakoribbá teszik az ilyen jellegű viselkedésformákat, míg a segítőkész interakciók ritkábbá válnak és

³³ TWENGE, Jean M. – A. Bell COOPER – Thomas E. JOINER – Mary E. DUFFY – Sarah G. BINAU: Age, Period, and Cohort Trends in Mood Disorder Indicators and Suicide-Related Outcomes in a Nationally Representative Dataset, 2005–2017. *Journal of Abnormal Psychology*, 2019/(128)3. 197.

³⁴ NATIONAL SLEEP FOUNDATION: 2014 Sleep in America® Poll Sleep In The Modern Family. Online: <https://www.sleepfoundation.org/sites/default/files/inline-files/2014-NSF-Sleep-in-America-poll-summary-of-findings---FINAL-Updated-3-26-14-.pdf> (letöltés: 2019.06.02.)

EMSELLEM, Helene A. – Kristen L. KNOTSON – Orfeu M. BUXTON – D. Sunshine HILLYGUS – Monique K. LEBOURGEOIS – Hawley MONTGOMERY-DOWNS – Jim SPILSBURY: *Children Sleep Better When Parents Establish Rules, Limit Technology and Set a Good Example.* '2014 Sleep In America' Poll Finds Children Sleep Better When Parents Establish Rules. NATIONAL SLEEP FOUNDATION. (Online: 2019.04.07.)

³⁵ GENTILE, Douglas A. – Paul J. LYNCH – Jennifer Ruh LINDER – David A. WALSH: The effects of violent videogame habits on adolescent hostility, aggressive behaviours, and school performance. *Journal of Adolescence*, 2004/27. 5.

felfokozott lelkiállapotot okoznak. Az erőszakos videójáték-tartalmak és a pszichológiai deszenzitizáció (elérzékeltelenülés) közti kapcsolat feltárása érdekében például egy kísérlet résztvevőinek 20 percen keresztül kellett játszaniuk erőszakos illetve nem erőszakos játékokkal, majd egy 10 perces videófilmet néztek meg, mely való életben elkövetett erőszakos cselekményeket tartalmazott. A kísérlet során azon egyéneknek, akik erőszakos videójátékkal játszottak, a videófilm nézése alatt alacsonyabb szívverést és GSR-t³⁶ mértek, ezzel bebizonyítva, hogy az erőszakos videójáték-tartalmak hatására az egyén agresszivitással kapcsolatos attitűdje, a bántalmazott féllel szembeni empátiája csökken, késztetése a segítségnyújtásra megváltozik.³⁷

Az egyén nem válik „rosszabbá”, egyszerűen megváltozik az erőszakos magatartásokhoz, megnyilvánulásokhoz való hozzáállása; a játékok, filmek hatására megszokja ezek látványát, megtanulja semlegesíteni a fiziológiás-pszichés reakciókat és beleérző-képességét, amelyek egy idő után egyre kevésbé jelennek meg.

Az erőszak jelenléte mellett a nemi sztereotípiákkal összefüggésben is komoly kérdések vetődtek fel.³⁸ Például 33 népszerű Nintendo- és Sega Genesis-videójáték elemzésekor kiderült, hogy a nemek közötti „egyenlőtlenség” és az agresszió is központi szerepet játszott a programokban. A szerepet tartalmazó gamek 41%-ában nem voltak női karakterek, 28%-ukban pedig pusztán szexuális tárgyakként ábrázolták őket. A játékok közel 80%-ában az erőszak a stratégia részeként szerepelt, több mint 50%-ban ez kifejezetten mások – 21%-ban a női karakterek(!) – ellen irányult.

4. Egy sikertörténet margójára

Az egyik legismertebb és legsikeresebb számítógépes játék a GTA – azaz a Grand Theft Auto – sorozat. Az egyébként skóciai kötődésű Rockstar North (korábban DMA Design) által életre hívott program az akció-kalandjátékok egyik iskolapéldája. A virtuális világ, melyben a cselekmény játszódik, az amerikai városok mintájára készült, így abban – a globalizáció hatásainak is köszönhetően – mind az angolszász országok, mind azon túl, a világ számos kikapcsolódást kereső játékosa jól érezheti magát.

A sorozat első darabja, a GTA 1997-ben jelent meg, és 2020-ra tervezik a VI. széria elkészítését. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ezen időszak alatt a felhasználók ne gazdagodhattak volna újabb és újabb helyszínekkel és

³⁶ Galvanic Skin Response – azaz galvanikus bőrreakció (GSR), a bőr elektromos tulajdonságai változásainak mértéke (például a vezetőképesség), amelyet az egyén pszichés/lelkiállapotának változása okoz

³⁷ CARNAGEY, Nicholas L. – Craig A. ANDERSON – Brad J. BUSHMAN: The effect of video game violence on physiological desensitization to real-life violence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 2007/43. 489.

³⁸ DIETZ, Tracy L.: An Examination of Violence and Gender Role Portrayals in Video Games: Implications for Gender Socialization and Aggressive Behavior. *Sex Roles (Springer)*, 2008/(38)5-6. 425–442.

szereplőkkel. 1999-ben két hónap különbséggel két kiegészítő, a Grand Theft Auto: London, 1969, majd a Grand Theft Auto: London, 1961 jelent meg. De ugyanebben az évben kijött a II. széria is (még mindig felületnézetes, de már többjátékos móddal), majd 2001-ben a már 3D-ben elérhető Grand Theft Auto III. Az alkotók azonban nem hagyták új kihívások nélkül a rajongókat a III. sorozatban sem. 2002-ben a 80-as évek drogügyletekkel átitatott Miami-jába repített a Grand Theft Auto: Vice City. 2004-ben a Grand Theft Auto: San Andreas és a Grand Theft Auto Advance, 2005-ben a Grand Theft Auto: Liberty City Stories, 2006-ban a Grand Theft Auto: Vice City Stories is napvilágot látott. 2008-ban már a IV. széria szórakoztatta a felhasználókat. A Grand Theft Auto IV.-et a következő évben több kiegészítő, a Grand Theft Auto: The Lost and Damned, a Grand Theft Auto: Chinatown Wars és a Grand Theft Auto: The Ballad of Gay Tony követte. A Grand Theft Auto V. 2013-ban jelent meg, s hamarosan ennek is elérhetővé váltak a változatai: a Grand Theft Auto: North Yankton and Liberty City. Míg az online változat további kiegészítője a Grand Theft Auto: San Fierro & Las Venturas, amely újabb városi pályákat teremt.

A videojáték-sorozat – mely természetesen nem csak számítógépen, hanem más platformokon, így például Play Station-ön illetve Xbox-on játszható változatokban is megjelent – tartalmában igen gazdag, és számtalan, eltérő helyszínt és szereplőt kínál úgy, hogy az *alapkoncepció* nem változik: *a virtuális karaktert választók fő feladata mindvégig a valódi világban bűncselekményeknek minősülő különböző küldetések megvalósításával a szervezett bűnözői ranglétrán való minél sikeresebb előrejutás.*

Mindennek ellenére 2005 márciusára (csak az USA-ban) már 35 millió eladott példánynál tartottak, míg a játékosok száma világszinten meghaladta a 2 milliárdot. A GTA saját wikipédiával is rendelkezik, GTA WIKIA név alatt.

A játék sikere mögött részint annak erős történetvezetése, markáns, határozott karakterei, részint magas színvonalú technikai bázisa, részletgazdag és valóság-hű virtuális világa, modern zenei háttere, és nem utolsósorban tartalmi és játékmódszertani komplexitása áll. A felhasználó egyetlen programmal valójában többféle játéktípust is kap. A feladatok részben egyéni, részben csoportos formában hajthatók végre, ötvözve a különféle játéktechnikákat, a „lövöldözős”-től az autóversenyzésen át a testi harcot megkívánóig.

A rendkívül akciódús, küldetésekkel teli, életszerű, a zenei háttér tökéletes megválasztásával is fokozott hatást biztosító történetvezetés azonban új szintre emelkedett, amikor a játékkészítők váltottak, s a technikai háttérrel bővítve lehetővé tették a valósélményű szórakozás megélését, az FPS-megközelítést. Innentől kezdve a játékosok már nem csak kívülről látták az általuk választott karakter tevékenységét, hanem annak saját szemén keresztül immár valóságként élhették meg a virtuális világot.³⁹ Míg ez a felhasználók számára gazdagította az élményeket, még inkább fokozta azokat az aggódó véleményeket, melyeket a játékkal kapcsolatosan már szinte a kezdetektől megfogalmaztak annak kritikussai.

³⁹ SMEJKÁL Péter: GTA 5 next-gen teszt. *PC GURU*, 2014. november 23. Online: <https://www.pcguru.hu/teszt/gta-5-next-gen-ps4-xbox-one-teszt/1609> (letöltés: 2018.10.11.)

Ezek az aggályok a játék morálisan elítélendőnek minősített üzenetén túl elsősorban annak erőszakosságával, sőt, néhol brutalitásával, a karakterek kommunikációjának trágár, durva formájával, a szexualitás túlhangsúlyozásával kapcsolatosan fogalmazódtak meg. Tény, hogy az újabb játékok addigi reklámcélú ábrázolásánál erőteljesebb az egyébként kiegészítő szerepet játszó női karakterek nemiségének hangsúlyozása. Maga a játék „normál” üzemmódban azonban nem tette lehetővé konkrét szexuális tevékenységek választását, de egyes szériákban – programozási hiba folytán – a játékosok könnyen átléphetek ú.n. „Hot Coffee”-módba, melynek segítségével avatarjukkal szexuális aktusokat is lebonyolíthattak. Az egér segítségével a beteljesülésig volt fokozható az élvezet szintje, melynek elérését a látványon, a testhelyzet, illetve a nézet váltásán túl a partnerek közötti kommunikáció is segítette.

Nem vitatható, hogy a játék igen erős társadalomkritikai attitűdű – bár mint minden esetben, itt sem egységes ennek megítélése. Míg a Daily Mail online változatának szakértője – a kritikai hangokat erősítendő – elsősorban „*Hollywood függőséget okozó csillogásával kísért kínzásról és gyilkosságról*” értekezik, s azért imádkozik, hogy mindez ne kerüljön a brit utcákra⁴⁰, addig például a The Guardian „*a modern élet káprázatos, de szörnyű paródiája*” címmel jelentette meg GTA V. értékelését, utalva arra, hogy a GTA San Andreas-ban bemutatott három helyszín mindegyike egy-egy USA-beli nagyváros jellemzőinek erősen túlhangsúlyozott tükörképe – Los Santos Los Angeles-nek, Las Venturas Las Vegas-nak, míg San Fierro San Francisco-nak felel meg. Az ott megéltek még inkább a valóságos lét eseményeihez kapcsolják a történeteket. A játék független, nihilista paródiája a nyugati társadalmaknak – miközben nagyon szórakoztató is egyben. „*A GTA V egy, többnyire Los Santos káprázatosan felületes városában – mely görbe tükör Los Angeles-ről – játszódó szerteágazó történet megrögzött bűnözők önpusztító, pokolba vezető véráztatta karrierjéről.*”⁴¹

Kérdés azonban, hogy az amerikai társadalom visszásságainak ilyen típusú és formájú ábrázolása mennyire észlelhető és érthető a fiatal játékosok számára? Ami azonban biztos: „*Nagy szavak, tudom, de a GTA 5 belső nézetben mondhatni új játékká válik, ami hangulatában legjobban talán a PayDay-sorozatra emlékeztet: kegyetlen bűnözőket megszemélyesítve rögtön az első 10 percben az a feladatunk, hogy lemészároljunk egy halom kanadai rendőrt, és bár ez annak idején nem volt több mezei szórakozásnál, FPS-ként játszva a GTA-t viszonylag kellemetlen élménnyé válik a dolog.*”⁴²

⁴⁰ DELINGPOLE, James: Torture and murder with the addictive glamour of Hollywood: James Delingpole gives his verdict on latest Grand Theft Auto game. *MailOnline*, 2013. szeptember 18. Online: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2424124/Grand-Theft-Auto-V-James-Delingpole-gives-verdict-latest-game.html> (letöltés: 2018.10.10.)

⁴¹ STUART, Keith: GTA 5 review: a dazzling but monstrous parody of modern life. Rockstar North's Grand Theft Auto update is a freewheeling, nihilistic satire on western society – as well as ridiculous fun. *The Guardian*, 2013. szeptember 16. Online: <https://www.theguardian.com/technology/2013/sep/16/gta-5-review-grand-theft-auto-v> (letöltés: 2018.10.10.)

⁴² SMEJKÁL Péter: GTA 5 next-gen teszt. *PC GURU*, 2014. november 23. Online: <https://www.pcguru.hu/teszt/gta-5-next-gen-ps4-xbox-one-teszt/1609> (letöltés: 2018.10.11.)

A karakterek illetve azok nevei, öltözködése, esetleges rasszjegyei, a használt jelrendszer, nyelvezet illetve akcentus sokszor jól beazonosíthatóan egy-egy csoportra utal. Így például a játékot szemlélők a Vice City esetén a játék szervezett bűnözői karaktereiről a haiti-i, kubai bevándorló-hátterű utcai bandák szimbolikus alakjaira asszociálhatnak, így a GTA-t illetve készítőit túlzott rasszizmussal is megvádolták.

5. Valóban csak játék? Azaz a digitális világtól az offline valóságig

Noha a GTA játékokkal már a kezdetektől sokat foglalkozott a média, ez a helyzet jelentősen megváltozott 2003-ban. Június 07.-e korareggel az alabamai Fayetteben a 18 éves, büntetlen előéletű, jó magaviseletű, a társai és a közössége által kedvelt Devin Moore (Devin Darnell Thompson) elkövette a kisváros egyik legsokkolóbb bűncselekményét. A benzinkútnál tankoló fiatalot figyelve Arnold Gunther Strickland rendőr gyanút fogott, hogy Moore esetleg kocsit lopott, ezért bekísérte őt a rendőrsre. Moore először együttműködő volt, majd "robbant" és megölte az ott tartózkodó mindhárom személyt egy zsákmányolt 40-es kaliberű, "Glock" márkájú automata pisztollyal: Leslie "Ace" Mealert (911-es diszpécser; 5 lövés, egy a fejbe); Arnold Strickland-et (rendőr; 2 lövés, egy a fejbe) és James Crump-ot (rendőr; 3 lövés, egy a fejbe). Kifelé jövet "útközben" magához vett egy maroknyi kocsikulcsot, a parkolóhoz sétált és elhajtott egy rendőrségi "cirkálóval". A nyomozás során kiderült, hogy Moore akkor már hónapok óta ("day and night") GTA-t játszott, a kocsiszerzés és a rendőrök lemészárlásának ötlete is onnan jött, mint a gyilkos feygyver és a kivégzés módja is GTA-tipikus volt.

A fellángoló heves viták ez esetben már a tárgyalóterembe is eljutottak. Jack Thompson védő arra hivatkozott, hogy a játékot még kiskorúként vásárolhatta meg (az nem volt tilalmazott). Több száz órát játszott egy olyan programmal, ami tipikusan és elsősorban „zsarugyilkos” játék. Ha erre a videojáték-edzésre nem lett volna módja, biztosan nem tette volna meg azt, ami történt. A védekezés alapja az volt, hogy a bűncselekmény oka a "GTA Vice City" léte, így a Rockstar Games ugyanúgy bűnös a helyzet létrehozatalában való „közreműködése” okán. Így perbe vonta a játékot gyártó céget is, mondván: fizessen a játékipar!

A játékipart Doug Lowenstein, majd Paul Smith képviselte, akik arra hivatkoztak, hogy teljesen alaptalan ez a hisztérikus támadás. Az 1950-es években a képregényeket kiáltották ki a fiatalkori bűnözés okozóinak. Ez a mostani helyzet sem más, csak az adathordozó formája változott. Tény, hogy az egész társadalomban igen heves vita bontakozott ki, mely közben több olyan bűncselekmény is ismertté vált⁴³, ahol az elkövetők nem csak GTA-játékosok voltak, de arra is hivatkoztak, hogy az életben is meg akarták élni ezeket az élményeket, kipróbálni az ismert viselkedéseket.

---

⁴³ Így például: Oakland/California: az utcai bandák rablásokat követtek el és 6 embert öltek meg, elmondásuk szerint a GTA miatt; Newport/Tennessee: 2 fiatal elkövető a GTA-ra hivatkozott, mikor az elhaladó járművekre lövöldöztek egy 22 kaliberű pisztollyal, s végül egy embert megöltek.

A büntetőeljárás végül Moore halálos ítéletének kimondásával zárult 2003. június 3.-án. Az elsőfokú döntést az alabamai fellebbviteli bíróság 2005-ben 5-0 arányban helybenhagyta, egyben elutasította a védelem indítványait és érveit. Így nem kerülhetett sor egy pszichiáter illetve egy klinikai szakpszichológus meghallgatására, amellyel azt akarták bemutatni, hogy a terhelt magatartása – az évek óta tartó, egész napos, ismétlődő videójátékozás során látott – viselkedés-mintázatok utánzásának szintjére épült volna le, anélkül, hogy ez tudatosult volna benne.⁴⁴ A másodfokú bíróság nem értett egyet azzal sem, hogy a döntésben – akár etnikai alapú, akár a helyi érintettségéből adódó gyűlölet és harag miatti – elfogultság közrejátszott volna, mint ahogy nem tartották kegyetlen és szokatlan büntetésnek az elkövetés idején 18 éves fiatal halálra ítéltése. Tény: a játékipar felelősségét nem mondta ki egyik bíróság sem, azonban az ügy hatására megjelent a játék cenzúrázott változata (15+).

Az erőszakos játékok és a valóságban is megvalósuló erőszak-cselekmények között *közvetlen* kapcsolat megállapítása azóta sem történt meg. Önmagában az agresszív programok és az agresszív viselkedés, bűnelkövetés közé nem tehető egyenlőségjel.

Ugyanakkor a számítógép (és nem csak a játékok) korlátlan használata könnyen vezethet viselkedési addikciókhoz. E körbe tartozik az internet-, az online számítógépes és videójátékokkal kapcsolatos függőség csakúgy, mint például a munka-, a testedzésfüggőség, vagy a kényszeres vásárlás, gyűjtögetés.⁴⁵

Az *internetfüggőség* és a *nem patológiás, de intenzív internethasználat* közötti különbségtétel megosztja a szakmai közvéleményt is. Kérdésként merül fel, hogy az internet használatával kapcsolatos problémák önálló betegségként nevesíthetőek-e, vagy az intenzív internethasználat csupán egyfajta menekülési stratégia az egyéb zavarokkal küzdő (például letargikus, szorongó, depressziós) személy számára. Utóbbi esetben ugyanis ezek az alapérzelmelek jelentik és magyarázzák a probléma-viselkedés lényegét.

Többféle megközelítés létezik arra nézve is, hogy ki tekinthető *internetfüggőnek*, és ki az, aki ugyan még nem függő, de már *problémás internethasználó*. Így például van olyan elmélet, mely szerint a túlzó internethasználat abban az esetben áll fenn, ha az internetező személy elveszíti az ellenőrzést saját internethasználat felett – azaz nem képes a gép előtt felállni. Mindig csak „egy utolsó” játékot vagy egy utolsó böngészést, stb. engedélyezve magának. További tünet, hogy ezen változtatni akkor sem képes, ha egyébként felismeri, hogy mindez milyen problémát jelent a mindennapokban (például másnap álmos, fáradt lesz a munkahelyén, vagy rossz teljesítményt nyújt az iskolában).

Az elhatárolás terén fontos előrelépés volt a Charlton-féle kritériumrendszer. Eszerint az internet iránt elköteleződők és a függők közötti különbség elsősorban a

⁴⁴ „What the court did not allow was testimony that Thompson 'unconsciously reverted to the scripted behavior he learned through years of almost daily prolonged and repetitive videotape playing.'” In: Alabama Court of Criminal Appeals, October Term, 2018-2019. CR-16-1311. Devin Darnell Thompson v. State of Alabama Appeal from Fayette Circuit Court (CC-03-62.60) 27.

⁴⁵ ELEKES Zsuzsa: *Egészségkárosító magatartások és mérési módszerek*. BCE, Budapest, 2011. 104–105.

három legfontosabb tünet előfordulásában vagy elmaradásában ragadható meg. Ezek: a megvonási tünet, a konfliktus és a viselkedési szalencia.⁴⁶

Az *internetfüggőség* több *típusa* is ismert. Az elhatárolás alapja, hogy az internethasználó az online világ csak meghatározott funkciója, vagy valamennyi felkínált lehetősége iránt érdeklődik-e.

- Az ún. *specifikus internetfüggő* személy például csak az online játékok vagy az internetes pornográfia használatával összefüggésben produkálja a fent felsorolt tüneteket.
- Az ún. *generalizált internetfüggő* személynél az internet multifunkciós használatához alakul ki erőteljes kötődés, mely az előbb említett problémaviselkedést generálja.

A játékküggőség és a problémás játékhasználat nem azonos kategóriák, azonban bizonyos jellemzőik azonosak. Így mindkét forma esetén találkozni a „Halál Völgyének” (Valley of Death) megjelenésével. A 18 év alattiak 2/3-a szerint szülei nem korlátozzák a számítógéppel töltött idejüket. Ez vezethet el – főleg fiatal fiúk esetében – az általuk játszott játékok sajátosságából adódóan oda, hogy maratoni csatákat vagy versenyeket képesek vívni. A folyamat egyik szakasza az ún. „Halál völgye”, amely az elködösült elméjű, kialvatlan játékos mentális állapotának leírására szolgál és amely tipikusan a folyamatos játék harmadik éjszakáján jelenik meg.⁴⁷

Más csoportosítást jelent, ha az internet kínálta egyes szórakozási, szabadidős tevékenységek alapján történik a függőséggel kapcsolatos különbségtétel. Eszerint létezik *cyberszexuális addikció*, *cyberkapcsolati addikció*, *netkompulzió* (például szerencsejáték/internetes vásárlás), *túlzott információszerzés* (azaz intenzív és folyamatos böngészés), illetve *számítógép-addikció* (például játékhasználat). Fontos azonban ismételtén utalni arra, hogy e körben az online szerencsejátékfüggőség – akárcsak az online szexfüggőség – nem kerül értékelésre, figyelemmel arra, hogy ebben az esetben az addikció alapja a szerencsejátékhoz vagy a szexualitáshoz kapcsolódó patológiás kötődés, és az internet csupán egy közvetítő csatorna ehhez.⁴⁸

Az internetfüggőség illetve a túlzott, de nem patológiás internethasználat közötti különbségtétel kapcsán meghatározó, hogy milyen szempontok kerülnek megvizsgálásra, mint ahogy az is, hogy ezek a felmérések milyen *eredményeket* mutatnak. A világ számos országában végzett vizsgálatok részben eltérő adatokat eredményeznek. Amerikai kutatások szerint (pl.: McMurrán, Widyanto) az elhatárolásnál a szalencia, az internethasználat iránti vágyakozás, a kontrollhiány, a munka és a szociális élet elhanyagolása, valamint a túlzott használat jellemezte erőteljesen a függő személyeket. Míg más – például távol-keleti – felmérések három csoportba sorolható tünet-együttesben találtak markáns különbséget a függők és az intenzív internethasználók között. Ezek a megvonási tünetek, a

⁴⁶ DEMETROVICS Zsolt: *Viselkedési addikciók: Spektrumszemléletű kutatások*. Akadémiai Doktori Értekezés, 2013. 34.

⁴⁷ N. Davis megállapítását idézi ZIMBARDO–COULOMBE: i.m.

⁴⁸ DEMETROVICS (2013): i.m. 36–37.

szociális problémák, az időkezelés nehézsége, a romló teljesítmény, valamint az, hogy a számítógép a való világ helyettesítésére szolgál.

6. Reális aggályok vagy túlzott félelem az újtól?

A szakirodalomban komoly vita zajlott és zajlik ma is arról, hogy vajon ezek az aggályok a különböző online játékok kapcsán reálisak-e? Lehetséges-e, hogy egy – mégoly erőszakos program is – valóban hatással lehet a mindennapi életben a felhasználók személyiségére, egyes döntéseire?

Jogos-e az a félelem, hogy a fiatalok még inkább kiszolgáltatottabb, sebezhetőbb helyzetben vannak, mint az érettebb korú felhasználók? Befolyásolhatta/befolyásolhatja-e úgy egy fiatal habitusát a számítógépes játékszenvedélye, hogy az akár bűnelkövetéshez vezet? Tény, hogy „(A) viselkedési függőségek kényszerítő ereje sokszor éppoly erős tud lenni, mint a drogfüggőség”.⁴⁹ Ha ez igaz, akkor ez figyelembe vehető-e a kriminális magatartás megítélésénél, például a büntetőeljárás során? Bár a függőség ezen formái jól ismertek, az Amerikai Pszichiátriai Társaság diagnosztikai rendszere (DSM⁵⁰) és a Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO), mely az általuk besorolt viselkedési zavarokat⁵¹, mint impulzuskontroll-zavarokat tárgyalja, a kóros játékszenvedélyt is itt nevesíti. Korábban azonban az olyan viselkedési zavarokat, mint az internetfüggőség, nem sorolta e körbe.

Az impulzuskontroll-zavarok közös jellemzője, „hogy a személy képtelen ellenállni olyan impulzusnak, késztetésnek, amelynek a végrehajtása önmagára vagy másokra nézve ártalmas”⁵². A kívánt magatartás végrehajtását fokozódó feszültség előzi meg, tanúsítása pedig feszültségcsökkenéssel, kielégültséggel jár; ez azonban csak átmeneti jellegű és komoly büntudattal vagy megbánással társul.

A jelenség elszaporodottsága okán azonban a diagnosztikai és klasszifikációs rendszer következő kiadása, a DSM-V a számítógépes addikciókat (Internet Gaming Disorder, IGN) 2013 májusától felvette az „Emerging Measures and Models” szekcióba, mint pszichiátriai betegséget.⁵³ Ennek ellenére a tudományos világban még mindig nincs teljes konszenzus ezek megítélését illetően.

Az IKT használatával, a közösségi média és az internet szerepével kapcsolatos kérdések rendkívül komplexek és sokrétűek, így megválaszolásuk sem egyszerű. „Sokszor tapasztaljuk, hogy a videojátékok káros hatásairól beszélők arról

⁴⁹ 11. Fejezet. Viselkedési addikciók. In: ELEKES Zsuzsanna: *Egészségkárosító magatartások és mérési módszerek*. BCE, Budapest, 2010. Online: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0010_2A_23_Elekes_Zsuzsanna_Egeszsegkarosito_magatartasok_es_meresi_modszerek/ch11.html (letöltés: 3017.04.06.)

⁵⁰ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - DSM

⁵¹ ELEKES: i.m.

⁵² DEMETROVICS – KUN (2007): i.m.

⁵³ KIRÁLY Orsolya – MARK D. GRIFFITHS – DEMETROVICS Zsolt: Internet Gaming Disorder and the DSM-5: Conceptualization, Debates, and Controversies *Current Addiction Reports* 2015/(2)3 259.

panaszoknak, hogy «a gyermek egész nap nem csinál semmit, nem tanul, elhanyagolja a kötelességeit, de közben egész nap játszik»».⁵⁴

Több kutató, így például Zimbardo és kollégái, más aspektusból vizsgálva és interdiszciplináris, kibővített keretrendszerbe téve a kérdést amiatt emelnek szót, hogy a mai tinédzser és húszas generáció alulteljesít, és a fiatal férfiak „sikertelenek a tanulmányaikban, szociálisan és szexuálisan”⁵⁵ is. Ezek hatásai pedig hosszútávon az egész emberi társadalmat alapjaiban rengetik meg.

Ezzel szemben mások – pszichológusok, pedagógusok, szociológusok, stb. – a videojátékok (vagy az internet) napi életre, az emberek képességeire, készségeire gyakorolt pozitív hatásairól beszélnek, kiemelve azt, hogy például a számítógépes játékok – akár függőséget, de legalábbis bevonódást okozó – pozitív élményt nyújtó jellemzőit be kell vinni a munka világába.⁵⁶

A lényeg természetesen a hogyan? „Adódik a kérdés: hogyan fokozhatjuk még tovább a termelékenységet (leánykori nevén kizsákmányolást – vö.: Kuczi 2011)? Alakítsuk játékká! Projektesítsük! Formáljuk kis projektek sorává, telítsük érzelmekkel, dramatizáljuk! A feladatok teljesítésekor adjunk a felhasználó-munkavállalónak jutalmat, a pálya végén bónuszt! Ébresszük fel benne a kihívást, gyűjtse a pontokat, akarjon nyerni, élvezze, várja a következő feladatot! Tegyük a munkát játékká, a munkavállalót játékossá, érezze jól magát – a fene se bánja, amíg nekünk lapátol!”⁵⁷

A számos pozitív változás ellenére sincsenek könnyű helyzetben a ma felnövő fiatalok: támogató közeg vagy személy hiányában elveszve, torz „valóság”-élmények közt bukdácsolnak a felnőtté válás felé. Egy szerető család, egy odafigyelő pedagógus vagy egy gondoskodó közösség azonban képes a külvilág negatívumait elhárítani, átsegíteni a fiatalot a legrosszabb élményeken is, s biztos fogódzókat adva csökkenteni vagy semlegesíteni a tömegmédiát, a mindennapok erőszakkal teltett világának esetleges káros hatásait.⁵⁸

Bármilyen szakmai vagy érzelmi álláspontot is alakítunk ki a digitalizációval, az információs társadalommal kapcsolatosan, egy biztos: a folyamat elindult, sőt, teljes sebességgel száguld, átszöve az élet minden területét – nem változtatható, nem mellőzhető, nem kikerülhető.

Hogy vannak-e veszélyei? Természetesen igen. Zimbardo idézi az Indiana Egyetem professzorának gondolatát, aki fölötté az a kérdést: ha valaki feltalálna egy varázsigét, amely olyan helyre repítene el minket, ahol szívesebben élnénk, akkor maradna-e egyáltalán bárki ott, ahol jelenleg lakik? A virtuális világ és a számítógépes játékok adta lehetőség pedig ilyen: korlátlan, a – klasszikus értelemben vett – munkát, befektetett energiát, erőfeszítést nem igénylő, és még csak ki sem kell mozdulni érte a lakásunkból.

---

⁵⁴ HERENDY: i.m. 122.

⁵⁵ ZIMBARDO. – COULOMBE: i.m.

⁵⁶ FROMANN Richárd: *JÁTÉKOSLÉT A gamifikáció világa*. Typotex, Budapest, 2017.

⁵⁷ ÉBER Márk Áron: A lelkünkben duruzsoló hatalom. Pszichopolitika, neoliberalizmus és a hatalom új technikái. *Eszmélet*, 2017/(29)113. 193–194.

⁵⁸ CSEMÁNÉ VÁRADI (2009): i.m. 267.

Egy tudóssal barátságban

Professzor Dr. Farkas Ákos életútja,

ahogy én látom

Cserba Lajos*

---

a mai közfelfogás szerint az emlékkönyvben megjelenő írás sajátos epikai műfaj.

Egyrészt fiatal leányok számára bejegyzett közhelygyűjtemény, másrészt „meglett korúvá vált” érdemes emberek, javarészt professzorok előtti szakmai tisztelgés.

E két teljesen ellentétes célú, irányú tartalom mégis egy megnevezés köré vonja a fogalmat, hisz az előbbi a jövőre vonatkozó kívánságlista, az utóbbi a múlt munkásságának méltatása okán készíti a szerzőket írásra. Mégis van azonban egy ok, ami miatt tollat fognak a szereplők, ez pedig nem más, mint a címzett felé áradó elismerés, barátság.

Az, aki tehát szerkesztője, írója a kötetnek, egyrészt kitüntetve érezheti magát, hogy a tartalomjegyzékben neve együtt szerepel az ünnepelttel, másrészt viszont a „főhőssel” szembeni elfogultság (bátran leírom: szimpátia) alapkövetelmény.

A fenti alapvetéseket magamra nézve kötelezőnek ismerem el, mégis kissé furcsa érzéssel írom e sorokat Professzor Dr. Farkas Ákos emlékkönyvébe. Nem tagadom, hogy maga az évforduló, a hatvanöt év zavar. Számomra a Professzor Úr kortalan, fizimiskája, öltözete, mozgása filmszínészi karakterként idézi a kisvárosi értelmiséget és a tudományos akadémiai díszelőadót, a joviális öregurat éppúgy, mint a nemzetközileg ismert, elismert kutatót, hazai és nemzetközi szakmai szervezetek vezető személyiségét. Neki megadott, hogy – kedves időtöltését, az utazást össze tudja kapcsolni azzal a magas szakmai kapcsolatokat is magával hozó, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karát Európa tudományos térképére felhelyező munkájával – elismerésre tegyen szert.

Szorgalmas ember, fokról fokra, lépésről lépésre érte el szakmai sikereit. Elvűségére, hitére az alábbi – több mint 30 éves – személyes történetet idézem fel, amely megalapozta az azóta is tartó barátságunkat:

Előrebocsátanám, hogy a szocializmusban a hatalom a jogászai hivatásrendek vezetőivé elsősorban a büntető szakágból emelt ki kádereket. A civilisták inkább

---

* A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara elnöke

mellőzöttek, egyben a jogban járatosabbnak tartották magukat. Magam is ebben szocializálódtam a bíróságon. Amikor áthelyezésre kerültem az egyetemre, fiatal bíróként abban a téves feltevésben voltam, hogy ezen intézményben is a politikai, elvi hűség irányítja majd a munkát. Ebben azonban módosítani kellett elvi álláspontomat. Kratochwill Ferencben, Lévay Miklósban és általam már Szegedről ismert Görgényi Ilonában, de legfőképp az Ünnepeltben olyan széles látókörű pályakezdő (Kratochwill kivételével) munkatársat ismertem meg, akik a jövő emberei lettek szakterületükön belül.

Történetet ígértem, de a bevezető arra próbált rámutatni, hogy a diktatúrából a demokráciába való átmenet társadalmi konszenzuson alapult, és ennek a kor jogász szereplői építői és nem akadályozói voltak:

Íme a precedens:

1985 körül lehetett, már javában folyt a „polgári eljárásjog átfogó újraszabályozása”-nak kodifikációs munkája. A jognak asztalánál az asztalfőn László Jenő a törvényelőkészítési főosztály korifeusa ült, két tudós: Németh János és Gáspárdy László társaságában, Somogyvári Istvánval a mögöttes székeken figyeltünk – másokkal együtt.

László Jenő az eljárás gyorsítása érdekében törvényi határidők rövidítését és más, az akkor hatályos, büntetőeljárás jogszabályok egyes normáinak polgári eljárásjogba való áttételét javasolta – ismételten. Németh János halogató taktikája, és Gáspárdy szelíd, de hatásos ellenvetései miatt ezek a kísérletek sikertelenek maradtak.

Ezek a következő módon jelentek meg: László Jenő megfogalmazta indítványát szövegszerűen, Gáspárdy felnyújtotta a kezét és szót kért: „Bocsáss meg Jenőkém, de mi a polgári jog talaján állunk”. A javaslattevő elbizonytalanodott, témát váltottak.

Újabb indítvány, újabb Gáspárdy ellenvetés. Az ülés végén a főosztályvezető összegezte javaslatait, mire a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Civilisztikai Intézetén belül működő Polgári Eljárásjogi Tanszék vezetője ezt a megjegyzést tette: „Jenőkém, döntsük el, hogy a KGB szolgálati szabályzatát, vagy az új polgári eljárásjog textusát akarjuk törvénybe foglalni”. Ezt követően a Németh János féle pragmatikus szövegezés vált hatályossá.

Ezt a történetet mondtam el Farkas Ákos egyetemi adjunktusnak. Kiemelve személyes jelenléteket az esetről. Erre ő az alábbi nyilatkozatot tette: „Azért jöttem erre az egyetemre, hogy a büntetőeljárás törvény se legyen „szolgálati szabályzat”. Ez kutatási cél, de ez egy életre szóló feladat”.

E mondattal világossá vált előttem az is, hogy a civil és a büntetőjog akkori fiatal csapata egy irányba fog tartani, a demokratikus jogállam irányába. Barátságunk ettől az időtől datálható.

Mi kell azonban ahhoz, hogy valakinek, aki a jogtudományban jártasságot mutat, 65. születésnapjára ünnepi kiadmánnyal tisztelegjen a szakma?

Vegyük sorra: mindenekelőtt tehetség és szorgalom. Ezt mutatja, hogy ő a tanszéki béke szigorú őre; belső konfliktusok bizonyára adódtak, de azok úgy kerültek nyugvópontra, hogy kari feszültséget nem gerjesztettek. Keze és esze munkáját dicséri tanítványainak sikere, elismertsége.

Akinek van türelme végigböngészni szakcikkeinek címeit, hivatkozási forrásait, könyveinek, jegyzeteinek sorát, külföldi és hazai konferenciákon való részvételeit, előadásait, a különböző hazai és külföldi szakmai szervezetekben betöltött szerepét, tisztségeit, ügyvédi működésének elismert gyakorlati szerepvállalását, karvezetői tevékenységét, az a személy felteheti magának és a nyilvánosságnak a kérdést: volt-e Farkas Ákosnak a jogtudomány művelésével összefüggésbe nem álló magánélete, szabadideje? Én külső szemlélőként úgy látom, hogy volt, de kevés. Ezen pedig keseregjen saját maga.

Mi barátai, tisztelői, munkatársai örülünk, hogy ismerősi körébe tartozván derűs jókedvét is megtapasztalhattuk.

Aki – jelen írásom tartalmának megismerése után – abban a téves feltevésben van, hogy e cikk összhatásában megvalósítaná az 1923. évi V. tv. II. fejezetének 2. §-át és ezzel megvalósul a hivatkozott törvénycikk 16. §-a is, (a jogban járatlanok számára lábjegyzett helyett ide írom: a jogszabályhely részben a „szédelgő feldicsérés tilalmáról”, illetve az esetlegesen megvalósult tényállás jogkövetkezményeiről rendelkezik) az téved.

Itt jelentem ki, hogy jelen – a fentiekben leírt – tényeket, következtetéseket közjegyző előtt hajlandó vagyok teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalni.

Eddig volt a laudáció szubjektív része. Most jönnek a hivatalos tények.

Farkas Ákos Nagykátán született 1954-ben.

1980-ban végzett az Állam és Jogtudományi Karon, jogi szakvizsgát 1984-ben tett.

1982-ben vállalt állást a Miskolci Egyetemen – akkoriban a Nehézipari Műszaki Egyetemen.

1985-ben lett egyetemi adjunktus, 10 év múlva egyetemi docens, és lett tanszékvezető is, 2002-től egyetemi tanár, és 2006-tól – közmegelegedésre – vezette a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Bűnügyi Tudományok Intézetét. A Tudományági Habilitációs Bizottságban is a Doktori Tanácsban is töltött, illetve tölt be tisztségeket.

A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának tisztagja volt. Tizenkilenc főnél volt témavezetője doktoranduszoknak, akik közül tizenhárman szereztek abszolutóriumot, nyolcan tudományos fokozatot.

Kutatási területe az összehasonlító büntető eljárásjog, büntető igazságszolgáltatás hatékonysága, bizonyítási jog, európai büntetőjog, az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme.

Publikációs listáján szerepel, mint szakkönyvek szerzője, szakkönyvek társszerzője, szakcikkek, könyvfejezetek, szaktanulmányok sora, magyar, német és angol nyelven. Az összes tudományos közleményének és alkotásainak független idézettségi száma: majdnem száz. Angol és német nyelvtudását a tudományos közélet szervezésében is hasznosítja.

Számos jogi, tudományos és hivatásrendi testület tagja, így például a Magyar Rendészettudományi Társaság Elnökségének is tagja, a Magyar Jogász Egylet BAZ Megyei Szervezetében is ugyanilyen tisztséget tölt be, AIDP (Nemzetközi Büntetőjogi Társaság) tagja, és elnöke a Magyar Jogászok Európai Büntetőjogért Egyesületének. Ugyanígy aktív tagja a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Akadémiai Bizottságán belül működő Állam- és Jogtudományi Szakbizottságnak.

Aktív résztvevője a hazai, európai és Európán túli büntetőjogi konferenciáknak és – ezen felül a barátom.

Mindezt a fentebb hivatkozott törvénycikk megjelölt szakaszainak ismeretében – eredetileg kézírással – vettem papírra, az Úrnak 2019. évében, böjtmás hava 13. napján.

Homage to Professor Farkas Ákos

The European Union's criminal justice area: what's next?

Peter Csonka*

---

1. Introduction – achievements

Professor Farkas has a long-standing interest in the Union's criminal law and policy matters, on which he reflected and published extensively, both before and after Hungary had joined the European Union in 2004¹. He has inspired young colleagues, like me, and generations of law students to study this special branch of law, called back then as "community law", which is neither national nor international² but which has gradually become the dominant source of law for Union's Member States. While criminal law remained, essentially, a national competence³, the Union has gradually expanded its influence in this area.

The Union's criminal law – both substantive and procedural – is now a key component of the European Union's policies, which also seek to provide citizens with a high level of security and rights by establishing an area of freedom, security and justice and by ensuring coordination and cooperation between police and judicial authorities, mutual recognition of judgments in criminal matters, as well as approximation of criminal laws. Since 2014, this area has fully entered the "ordinary" EU legal framework, whereas previously intergovernmental methods were still largely in use given the sensitivity of the subject matter.

A lot of progress has been achieved over the last twenty years, i.e. since the 1999 Tampere Programme. There is a large Union *acquis* on cooperation between judicial authorities, such as the European Arrest Warrant or the European Investigation Order, along with the recognition of other judicial decisions between

---

* Head of Unit at the European Commission. The views expressed are personal.

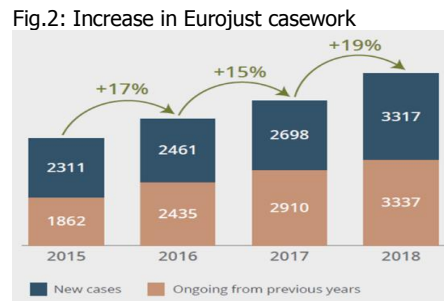
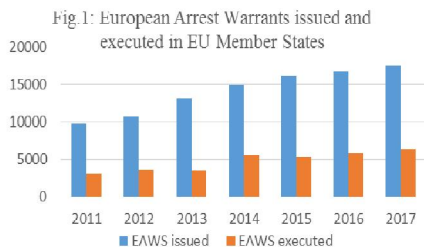
¹ Example: FARKAS Ákos: *Az Európai Unió büntetőjog fejlődésének újabb állomásai*. In: Farkas Ákos – Nagy Anita – Róth Erika – Sántha Ferenc – Váradi Erika (szerk.): *Tanulmányok Dr.Dr.h.c. Horváth Tibor Professor Emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Bűnügyi Tudományi Közlemények. 8. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 483–508.

² *Costa v. ENEL* /Case 6/64/ in 'The relationship between EC law and national law. The cases' /Ed: A. Oppenheimer/, CUP 1994, Cambridge, 66–67.

³ "As a general rule, neither criminal law nor the rules of criminal procedure fall within the Community's competence", Case C-176/03, se C-176/03, paragraph 47

Member States (such as supervision orders pending trial, or the execution of prison sentences or financial penalties) and the progressive harmonisation of certain aspects of national substantive criminal and procedural laws, including through the adoption of minimum standards to protect the rights of suspects and victims, while remembering that it remains an important challenge to ensure the effective implementation of these legal instruments in all Member States.

EU's efforts to establish a common area of justice are visible both in the progress of judicial cooperation, as well as in how it protects the rights of people involved in justice-related issues, including those of victims and suspects. Fig.1 shows the increase in the number of European arrest warrants issued/executed⁴ and Fig.2 the increase in the number of cases referred to and handled by Eurojust. These are good illustrations of how the Union's instruments or agencies for judicial cooperation help national authorities to fight cross-border crime.

2. The challenges

As the world around us becomes more fractured and unsettled, our core task is to protect and further Europe's achievements, including its open democratic societies and liberal economies, while keeping terrorism and cross-border organised crime effectively under control.

Judging by the relevant indicators it is clear that the terrorist threat in the Union remains high and new attempts to carry out attacks are highly likely. While the number of fatalities has decreased since 2015 (from 151 to 62 in 2017), the number of jihadist-inspired attacks (33) in 2017 more than doubled the figure of 2016 and the number of arrest in relation to jihadist terrorist activities remains high (705). Right-wing terrorism is assessed to be generally under-reported in the EU, yet the threat is assessed to increase and the number of arrests (20) almost doubled in 2017.

Similarly, organised crime remains a challenge for authorities: Europol's current Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA), published in 2017,

⁴ Based on data provided by Member States to the Council and Commission.

indicates more than 5,000 organised crime groups (OCGs) operating on an international level and currently under investigation in the EU. The increased number in comparison to previous years points to the emergence of smaller criminal networks, especially in criminal markets that are highly dependent on the internet as part of their *modi operandi* or business model. Overall, the number of organised crime groups operating internationally highlights the substantial scope and potential impact of serious and organised crime on the EU. More than one third of the organised crime groups active in the EU are involved in the production, trafficking or distribution of drugs. Other key criminal activities for organised crime groups in the EU include organised property crime, migrant smuggling, trafficking in human beings and excise fraud. 45% of the organised crime groups reported for the 2017 Assessment are involved in more than one criminal activity. The share of these “polycriminal” groups increased sharply compared to 2013. Organised crime groups operating on an international level are typically active in more than three countries (70%). A limited number of groups are active in more than seven countries (10%).

A study of the European Parliament⁵ pointed to an economic loss due to organised crime and corruption in terms of Gross Domestic Product (GDP) of between EUR 218 and 282 billion € annually. That study also builds on existing estimates of the size of illicit markets representing a value of around EUR 110 billion and points to the significant social and political costs of organised crime and corruption, such as the infiltration of the legal economy by organised crime groups. Furthermore, a 2015 study on Transnational Crime⁶ concluded the assets of criminal groups are increasingly invested in other Member States.

3. The Union's future response

In the face of such adversity the Union should aim to preserve the European way of life, defend our common values and advocate multi-lateral institutions and global regulatory standards. Fairness and sustainability should remain guiding political values.

Among the key priorities in the area of justice the Union should seek to strengthen mutual trust based on democracy, the rule of law and fundamental rights, increase fairness and sustainability in society and the smooth functioning of the single market and strengthening enforcement.

In the area of justice and home affairs, the Union should tackle two main challenges:

- Prevention of the causes of crime: including an action plan on crime prevention both online and offline, hate speech, violence against women, other societal causes leading to crime, over-crowding and radicalisation in prisons.

---

⁵ Organised Crime and Corruption: Cost of Non-Europe Report, 2016

⁶ From illegal markets to legitimate businesses: The Portfolio of Organised crime in Europe, 2015, 21.

- Developing the criminal justice area: including the capability and scope of the European Public Prosecutor's Office, making corruption an EU crime, international agreements on electronic evidence.

3.1. Crime prevention. Crime prevention is widely understood as any positive action by governments and private sector to reduce and deter crime and criminals. Enforcing the law and maintaining criminal justice are key elements of crime prevention. However, preventing crime is also a larger societal issue and social responsibility whereby the causes of crime, such as poverty exclusion and violence, are reduced so that offending behaviour and thus criminal enforcement can be avoided. The objective is to address the causes of crime before it takes place, so that less resources are spent on dealing with the impact of crime after it has taken place.

In the justice area, while crime prevention is, as a rule, within the competence of Member States⁷, the Union may establish measures to promote and support the action of Member States in this field. Thus far the Union has contributed to preventing crime essentially in two areas, i.e. establishing preventive measures in specific areas such as money laundering and terrorist financing⁸ and reducing re-offending or facilitating rehabilitation through criminal justice measures, such as supporting the use of alternatives to imprisonment.

One of the factors which can prevent crime is a proper investment in rehabilitation or social reintegration of (ex) offenders. There are reasons to believe that the chances of social reintegration of (ex) offenders can be improved by common action at EU level. In 2008 and 2009, the Council adopted a package of three framework decisions with this aim, namely the Framework Decision on Transfer of Prisoners, the Framework Decision on Probation and Alternative Sanctions and the Framework Decision on the European Supervision Order.

Overcrowding of prisons and poor detention conditions reduce the possibilities for rehabilitation and social reintegration. Over recent years a growing number of Member States have been condemned by the European Court of Human Rights via so-called pilot judgments for overcrowding and poor detention conditions. Nine EU Member States have a prison occupancy rate of more than 100%. In some Member States, the proportion of pre-trial detainees amounts to more than 40% of the prison population (compared to the EU average of 21%). Poor prison conditions also enhance the risk of radicalisation leading to violent extremism. The use of alternative (non-custodial) sentences can help to resolve the structural problem of overcrowding.

While the problems of racism, xenophobia, discrimination and intolerance are not new, over recent years hatred and violent threats have become normalised, in particular as a response to the challenges posed by events such as the refugee crisis and the backlash to tolerance in the aftermath of devastating terrorist

---

⁷ Article 84 Treaty on the Functioning of the European Union

⁸ E.g. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing

attacks. Taking firm action to counter and prevent hate crime and hate speech is crucial to upholding the Union's values which requires fostering a society where pluralism, tolerance and non-discrimination prevail.

Crime can also be prevented by increasing the likelihood of getting caught and successful prosecution, and ensuring that appropriate sanctions are applied. These are policy areas where the Union is active through its agencies (Europol, Eurojust, European Public Prosecutor's Office – EPPO) and through its material criminal law initiatives, including harmonised sanctions for serious forms of crime.

3.2. Developing further the criminal justice area. EU Criminal Law (both substantive and procedural) has been a key component of the EU policies for the last 20 years. In the area of freedom, security and justice the EU provides citizens security and rights, in particular it ensures coordination between judicial authorities, mutual recognition of judgments in criminal matters, and approximation of criminal laws.

There is a large *acquis* on cooperation between judicial authorities (e.g. via Eurojust), on the recognition of judicial decisions from other Member States (MS) (e.g. the European Arrest Warrant) and approximation of substantive and procedural criminal laws, e.g. in the area of rights of suspects and accused persons or victims of crime. It is important to continue to ensure the effective implementation of these existing legal instruments.

With the evolution of crime, globalisation and technological innovations, there are continuous calls for changes and new initiatives to adapt the Union's *acquis* to actual needs of practitioners and citizens and to give appropriate responses to new developments, including those linked to digitalisation and the use of Artificial Intelligence (AI).

A key challenge is to establish a solid EU criminal law framework, coherently tackling serious and/or cross-border crimes (so called "euro-crimes") and other crime areas where the approximation of offences or sanctions is essential for enforcing EU law (so called "accessory crimes"), in full respect of Member States' legal traditions. It is important to strike the right balance between EU action and the respect for Member State's legal traditions, in particular in the area of sanctions.

Further efforts are required to facilitate mutual recognition of judgments and judicial decisions in criminal matters, including by ensuring minimum harmonisation of criminal procedural rules. The issue is the growing lack of mutual trust due to poor prison conditions in some Member States.

A further challenge is to set up and ensure there is a robust EU institutional framework for facilitating cross-border cooperation in this area via Eurojust, the European Judicial Network in criminal matters or other networks (Joint Investigation Teams, European Judicial Network in civil matters and Genocide Networks), or direct criminal enforcement via the European Public Prosecutor's Office (EPPO). The main challenge is ensuring coherence of action and adequate funding.

3.3. Open files.

- Legislative files: the e-evidence package is currently the only file under negotiation. The package – proposed by the Commission in April 2018 – consists of a Proposal for a Regulation on European Production and Preservation Orders for e-evidence in criminal matters and a Proposal for a Directive laying down harmonised rules on the appointment of legal representatives for the purpose of gathering evidence in criminal proceedings. A General Approach was reached on the Regulation and Directive respectively at the December 2018 and March 2019 JHA Council meetings. The Parliament did not deliver a position in this parliamentary term. To complement the internal e-evidence proposals, in February 2019 the Commission adopted Recommendations: (1) to open negotiations on an EU-US Agreement on cross-border access to e-evidence and (2) to participate in the negotiations on a Second Additional Protocol to the Council of Europe Convention on Cybercrime. Adoption in Council is foreseen in June 2019.
- Implementation work: there is a considerable *acquis* in the area of criminal justice, partly based on the Lisbon Treaty. However implementation is often patchy. The first-ever assessment of national implementation of EU criminal law Directives started in 2013. As of 1 December 2014, the Commission has been granted full infringement powers for EU criminal law measures adopted before the Lisbon Treaty's entry into force. In addition, the Commission will work together with Member States to ensure that recently adopted legislative acts are implemented and applied correctly (e.g. European Criminal Records Information System - ECRIS-TCN, anti-money laundering Directive, Regulation on Confiscation). It will also oversee the implementation work of the Eurojust Regulation, to be implemented by the end of 2019. The first version of the e-Evidence Digital Exchange System, supporting electronic communication between competent authorities in the context of the European Investigation Order and the Mutual Legal Assistance conventions, should go live by end 2019.

It is important to ensure the effective implementation of existing legal instruments, e.g. the six Directives on procedural rights, various mutual recognition instruments and the setting up of the EPPO (target date November 2020).

4. New ideas

Besides finalising the open legislative files and ensuring the implementation of the *acquis*, reflection has also started on possible additional legislative initiatives which could help the Union complete its criminal justice arsenal.

The following issues may be mentioned as worth exploring:

- Rules on the transfer of criminal proceedings from one Member State to another, in a broader context of rules on conflicts of jurisdiction and the principle of *ne bis in idem*;

- Rules concerning the cross-border use of evidence, e.g. addressing the use or non-use of evidence in cross-border cases (rules on admissibility or rules on certain evidence types);
- Rules on the protection of vulnerable suspects and accused by introducing binding procedural rules;
- Revision of the Directive on Environmental Crime to ensure a more effective enforcement regime and to introduce the objective of sustainable development;
- Extending the material competence of the EPPO with a 2025 perspective;
- Developing minimum standards on pre-trial detention to strengthen mutual trust;
- Rules on compensation for unlawful detention;
- Continuing work on victims' rights, including more effective access to justice and compensation;
- Enhancing convergence of the current criminal records structures into one single system for identifying Member States which hold conviction information of a person, independent of the nationality;
- Enhancing Eurojust as a judicial cooperation centre for terrorism/organised crime; enhancing the work of the European Judicial Network (EJN) as a 24/7 professional judicial network and ensuring an effective cooperation between the three actors (EPPO, EJN, Eurojust);
- Revising the handbook on the European Arrest Warrant (EAW) to implement the jurisprudence of the Court of Justice and issuing new handbooks such as on transfer of prisoners;
- Reflecting on the use of Artificial Intelligence (AI) in criminal proceedings.

Exploring possible avenues for future work based on existing technical solutions, such as e-CODEX, including developing reference implementations for the digitalisation of EU criminal law procedures – further evolution of the e-Evidence system, digitalisation of procedures such as the EAW, financial penalties, custodial sentences, etc.

Grundstrukturen des Grundsatzes „ne bis in idem“ im Spiegel der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte und des Europäischen Gerichtshofs

Gerhard Dannecker*

---

1. Einführung: Die Bedeutung des Grundsatzes „ne bis in idem“ im rechtsstaatlichen Strafverfahren

Jeder Streit muss einmal ein Ende finden – dies ist ein Gebot der Ordnung und folglich ein Gebot des Rechts. Rechtssicherheit umfasst daher den Grundsatz der notwendigen Streitbeendigung, der institutionell im Begriff der Rechtskraft verfestigt ist.¹ Wenn aber die Endgültigkeit der Entscheidung im Sinne der Unanfechtbarkeit vorliegt und der entschiedene Prozess unabänderlich geworden ist, darf der Streitgegenstand nicht mehr zum Gegenstand eines neuen Strafprozesses werden: Es gilt der Grundsatz „ne bis in idem“. Dieser garantiert die Einmaligkeit der strafrechtlichen Sachentscheidung: Wenn eine rechtskräftige Entscheidung vorliegt, darf dieselbe Tat des Täters nicht mehr verfolgt werden. Über diese Tat des Täters darf erst recht nicht ein zweites Mal entschieden werden. Dieser Grundsatz, der sowohl in Art. 4 des 7. Zusatzprotokolls zur Europäischen Menschenrechtskonvention (EMRK) als auch in Art. 50 Grundrechtecharta (GRC) garantiert ist und zudem in den Mitgliedstaaten der Europäischen Union anerkannt ist, sperrt also ein neues Tätigwerden der staatlichen Strafverfolgungsorgane, wenn eine rechtskräftige Entscheidung über eine Tat vorliegt.

So eindeutig diese Aussage ist, so wenig klar und fest sind die Voraussetzungen und Rechtswirkungen dieses Grundsatzes², der von der Ausgestaltung des Strafprozessrechts abhängig und deshalb in besonderer Weise zeitbedingt ist. Dies ist zudem der oft einzelfallbezogenen Rechtsprechung des EGMR (Europäischer

---

* Universitätsprofessor, Universität Heidelberg; „doctor honoris causa“, Universität Miskolc.

¹ TIEDEMANN, Klaus: *Entwicklungstendenzen der Rechtskraftlehre*. Mohr, Tübingen, 1969. 5.

² Näher dazu die Beiträge in: HOCHMAYR, Gudrun (Hrsg.): *Ne bis in idem in Europa*. Nomos, Baden-Baden, 2015.

Gerichtshof für Menschenrechte) geschuldet, die nicht selten Kompromisse der Richter zu Lasten einer stringenten dogmatischen Fundierung und Begründung erfordert und deshalb eine konsistente Rechtsentwicklung erschwert. Schließlich entstehen Differenzen in der Auslegung der EMRK durch den EGMR und den EuGH (Europäischer Gerichtshof), weil Letzterer zwar an die Grundsätze und Garantien der EMRK gebunden ist und hinter diesen nicht zurückbleiben darf, sich jedoch nicht an die Auslegung des EGMR gebunden sieht.³ Im Übrigen hält sich der EuGH bei der Subsumtion im Einzelfall, so z.B. bei der Entscheidung über den Strafcharakter einer nationalen Sanktion, zurück und überlässt diese Bewertung den Gerichten der Mitgliedstaaten.⁴ Dadurch kommt mit der nationalen eine dritte Ebene der Rechtsprechung ins Spiel.

Probleme treten insbesondere dann auf, wenn die Garantien der EMRK vom EGMR und EuGH unterschiedlich ausgelegt werden, zumal wenn zudem die nationalen Regelungen und Verfassungsgarantien hiervon abweichen und die europäischen Vorgaben einen Eingriff in gewachsene nationale Strukturen des Strafprozesses bedeuten.⁵ Hier gilt es, einen einheitlichen Grundrechtsstandard anzustreben unter Wahrung der Verfahrenautonomie der Mitgliedstaaten auf dem Gebiet des Strafverfahrensrechts.⁶ Entsprechende Versuche finden sich in der Rechtsprechung des EuGH und des EGMR zum Grundsatz „ne bis in idem“: Der EuGH⁷ verweist in seiner Rechtsprechung für die Frage nach der Qualifikation einer Sanktion als Strafe auf die *Engel*-Kriterien – Art des Vergehens, Zuordnung zum Kriminalstrafrecht im nationalen Recht, Art und Schwere der angedrohten Strafe – des EGMR⁸, und der EGMR⁹ wiederum für die Auslegung des Tatbegriffs auf die Rechtsprechung des EuGH.¹⁰ Auf diese Weise wurde für „ne bis in idem“ ein einheitlicher, aufeinander abgestimmter Grundrechtsstandard angestrebt, der für alle Strafverfahren und für alle Straftaten gilt. Allerdings hat der EGMR mit der

³ EuGH, 26.02.2013, C-617/10, EuZW 2013, 302 ff., JZ 2013, 613 ff. (*Åkerberg Fransson*); näher dazu DANNECKER, Gerhard: *Der unionsrechtliche Grundrechtsschutz im Wirtschaftsstrafrecht*. In: Bock, Stefanie – Ambos, Kai (Hrsg.): *Aktuelle und grundsätzliche Fragen des Wirtschaftsstrafrechts / Questions actuelles et fondamentales du droit pénal des affaires*. Duncker & Humblot, Berlin, 2019, 118.

⁴ EuGH, 26.02.2013, C-617/10, EuZW 2013, 302 ff., JZ 2013, 613 ff. (*Åkerberg Fransson*).

⁵ Dazu DANNECKER, Gerhard: *Grundrechte im Europäischen Straf- und Strafverfahrensrecht im Lichte der Rechtsprechung des EuGH*. In: Reindl-Krauskopf, Susanne et al (Hrsg.): *Festschrift für Helmut Fuchs*. Verlag Österreich, Wien, 2014, 111 ff.

⁶ DANNECKER, Gerhard: Bindung der Mitgliedstaaten an den europäischen Grundrechtsschutz auf dem Gebiet des Straf- und Steuerstrafverfahrens. *ZWF* 2015, 58 ff.

⁷ EuGH, 5.06.2012, C-489/10, BeckRS 2012, 81043. (*Bonda*).

⁸ EGMR, 8.06.1976, 5100/71, EuGRZ 1976, 221. (*Engel*); vgl. zum Ganzen MEYER-LADEWIG, Jens – HARRENDORF, Stefan – KÖNIG, Stefan: *EMRK Art. 6 Recht auf ein faires Verfahren*. In: Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin – von Raumer, Stefan (Hrsg.): *Europäische Menschenrechtskonvention*. Nomos, Baden-Baden, 4. Aufl. 2017, Art. 6 Rn. 23 ff.; MEYER, Frank: *Art. 6 Recht auf ein faires Verfahren*. In: Karpenstein, Ulrich – Mayer, Franz C. (Hrsg.): *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten: EMRK*. C.H. Beck, München, 2012, Art. 6 Rn. 23 ff.; jew. m.w.N; GRABENWARTER, Christoph – PABEL, Katharina: *Der Grundsatz des fairen Verfahrens*. In: Dörr, Oliver – Grote, Rainer – Maruhn, Thilo (Hrsg.): *EMRK/GG Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2. Aufl. 2013, Kap. 14 Rn. 18 ff.

⁹ EGMR, 10.02.2009, 14939/03, BeckRS 2010, 21072. (*Zolotukhin/Russland*).

¹⁰ EuGH, 28.09.2006, C-150/05, Slg. 2006-I9350, JZ 2007, 245 m. Anm. Kühne. (*van Straaten*).

Entscheidung vom 15.11.2016 in Sachen *A u. B gg. Norwegen*¹¹ einen neuen Weg beschritten, indem er eine weitere Sanktionsverhängung, sofern sie in einem „integrierten Verfahren“ erfolgt, nicht als „bis“, als zweite Sanktionierung, bewertet – ein Weg, den der EuGH in mehreren Entscheidungen aus dem Jahr 2018 akzeptiert, aber nur bedingt mitgegangen ist. Außerdem bestimmt der EuGH den Begriff der Tat, das „idem“, uneinheitlich: Während er grundsätzlich vom historisch-faktischen Tatbegriff ausgeht, fordert er für Geldbußen bei Wettbewerbsverstößen Identität der Tat (factum) und Identität des Verbrechens (crimen), also eine doppelte Identität.

Angeichts der weitreichenden Auswirkungen von „ne bis in idem“, das ein Prozesshindernis ist, besteht die Aufgabe, Schwankungen und Veränderungen der höchstrichterlichen Rechtsprechung bei der Rechtsfortbildung zu begleiten und Lösungsgesichtspunkte zu entwickeln, die in das System der gegenwärtigen Strafprozesslehre einzubinden sind. Hierzu ist es erforderlich aufzuzeigen, an welchen Stellen die Lehre vom Doppelbestrafungs- und -verfolgungsverbot in Bewegung geraten ist, welche Richtung diese Bewegung nimmt und auf welchen Grundansätzen die Richtungsänderungen beruhen. Dies ist von zentralem Interesse für ein rechtsstaatliches Strafverfahren, weil „ne bis in idem“ das allgemeine Spannungsverhältnis von Gerechtigkeit und Rechtssicherheit zugunsten der Rechtssicherheit auflöst und Gesichtspunkte der materiellen Gerechtigkeit zurückstellt.

Wenn hier die höchstrichterliche Rechtsprechung des EGMR und des EuGH in den Mittelpunkt der folgenden Überlegungen gestellt werden, unter weitgehender Ausblendung der Rechtsvergleichung, erscheint dies berechtigt, da der Grundsatz „ne bis in idem“ in besonderer Weise von der jeweiligen Ausgestaltung des Strafprozesses, insbesondere von der Ausgestaltung der Rechtskraft und der Zulässigkeit der Wiederaufnahme des Verfahrens zuungunsten des Täters abhängig und zudem in besonderer Weise zeitbedingt ist. Letzteres kann anhand der deutschen Verfassungsgarantie des Art. 103 Abs. 2 GG verdeutlicht werden, der lautet: „Niemand darf wegen derselben Tat auf Grund der allgemeinen Strafgesetze mehrmals bestraft werden.“ Hiermit hat der Verfassungsgeber den Grundsatz „auf den bei Inkrafttreten des Grundgesetzes geltenden Stand des Prozeßrechts und seiner Auslegung durch die herrschende Rechtsprechung“ eingefroren.¹² Deshalb war es unverzichtbar, dass das deutsche Bundesverfassungsgericht „ne bis in idem“ den Entwicklungen des Strafrechts und seiner Sanktionen anpassen musste.¹³ Vergleichbare Herausforderungen bestanden für den EGMR, der der Ausweitung des strafrechtlichen Sanktionssystems durch Verwaltungsstrafen und Ordnungswidrigkeiten und der Ergänzung der Strafen durch verkehrs- und steuerrechtliche Sanktionen mit pönalem Charakter Rechnung tragen musste, diese Ausweitung dann aber durch die bereits kurz angesprochene Verneinung einer zweiten Sanktionierung – eines zweiten „bis“ – im Rahmen eines

¹¹ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, *NLMR* 2016. 556 ff. (*A. u. B./Norwegen*).

¹² BVerfGE 3, 248, 252; 12, 62, 66; ebenso BayVerfGH *NJW* 1963. 1003 f.

¹³ Vgl. nur BVerfGE 23, 191 ff.

„integrierten Verfahrens“ wieder relativiert hat.¹⁴ Wie schon angerissen, hat der EuGH diese Relativierung im Rahmen eines „integrierten Verfahrens“ im Ansatz akzeptiert, aber von deutlich höheren Voraussetzungen als der EGMR abhängig gemacht.

Angesichts der neueren Rechtsprechung der europäischen Gerichte sollen Entwicklungstendenzen bei der Auslegung des Doppelbestrafungs- und Doppelverfolgungsverbots aufgezeigt werden, die bei der Entfaltung des Inhalts dieses Grundrechts und der Rechtsstaatlichkeit in der europäischen Rechtsprechung zu verzeichnen sind: Zunächst wird ein Überblick über die Ausweitung des Strafbegriffs und den Begriff der Tat gegeben, der im Wesentlichen auf das *factum* reduziert wird, um anschließend auf die Zulassung einer zweiten Sanktionierung im Rahmen eines „integrierten Verfahrens“ einzugehen, wodurch das zwischenzeitlich erreichte Schutzniveau in wenig vorhersehbarer Weise erheblich reduziert wird. Rechtsstaatlichkeit erfordert zudem eine möglichst genaue rechtliche Regelung und Eingrenzung der staatlichen Machtbefugnisse, deren Voraussetzungen und Grenzen vorhersehbar sein müssen. Erst im Strafprozess wird das materielle Strafrecht wirklich angewandt. Mit dem Strafprozessrecht und insbesondere den Anforderungen an ein rechtsstaatliches Verfahren hat sich der hochverehrte Jubilar eingehend befasst und wesentliche Impulse für das nationale, aber auch für das europäische Recht gegeben.¹⁵ Deshalb möchte ich ihm diesen Beitrag in tiefer Verbundenheit und Freundschaft, verbunden mit herzlichen Glückwünschen zum Geburtstag, widmen.

2. Grundstrukturen und Voraussetzungen des Grundsatzes „ne bis in idem“

Der Grundsatz „ne bis in idem“ ist in allen Rechtsordnungen der Europäischen Union und deren Mitgliedstaaten anerkannt. Er wird einerseits im Fairness-Grundsatz verortet, wobei der Aspekt der Rechtssicherheit im Vordergrund steht.¹⁶ Nach Eintritt der Rechtskraft, die dem Rechtsfrieden als Aspekt der Menschenwürde und des allgemeinen Persönlichkeitsrechts Rechnung trägt, müssen deshalb materielle Gesichtspunkte der Gerechtigkeit, z.B. vom Gericht nicht erkannte Schäden, soweit es um dieselbe Tat geht, ungesühnt bleiben (sog.

¹⁴ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, *NLMR* 2016. 556 ff. (*A. u. B./Norwegen*).

¹⁵ Siehe dazu nur FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpalca avagy A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris, Budapest, 2002.; FARKAS Ákos: *Assignment of power, investigations and the transfers of evidence in transnational criminal proceedings*. In: Schünemann, Bernd (Hrsg.): *Ein Gesamtkonzept für die europäische Strafrechtspflege = A programme for European criminal justice*. Heymanns, Köln, 2006. 367-371.; FARKAS Ákos: Grundzüge des neuen ungarischen Strafverfahrensrechts – insbesondere die Rechte des Beschuldigten und des Verteidigers. *ZStW* 120 (2008) 3, 652-654; FARKAS Ákos (Hrsg.): *Fejezetek az európai büntetőjogból*. Bibor Kiadó, Miskolc, 2017.; FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.

¹⁶ GA *Sánchez-Bordona*, Schlussanträge vom 12.9.2017, C-524/15, Rn. 37 (*Menci*); *ders.*, verb. Schlussanträge vom 12.9.2017, verb. C-596/16 und C-597/16, Rn. 73 (*Di Puma* und *Zecca*).

Nachschlagsverbot). Dabei steht außer Frage, dass „ne bis in idem“ als Prozessgrundrecht auch für juristische Personen gilt.¹⁷

2.1. Der Begriff der strafrechtlichen Anklage (Art. 6 EMRK). „Ne bis in idem“ ist auf „strafrechtliche Anklagen“ im Sinne des Art. 6 EMRK anwendbar. Über diesen Begriff, den der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte (EGMR) autonom nach materiellen Kriterien bestimmt¹⁸, besteht inzwischen im Grundsatz Einigkeit. Der EGMR bejaht in gefestigter, langjähriger Rechtsprechung eine strafrechtliche Anklage, wenn alternativ entweder das nationale Recht eine staatliche Maßnahme dem Strafrecht zuordnet oder wenn die Natur des Vergehens oder wenn die Art und Schwere des Vergehens und/oder der Sanktionen für den strafrechtlichen Charakter spricht [...] (sog. Engel-Kriterien).¹⁹

Nach der „*Öztürk*“-Entscheidung, die eine deutsche Geldbuße nach dem Ordnungswidrigkeitengesetz betraf, ist eine Sanktion – unabhängig von ihrer Bezeichnung durch den Gesetzgeber – dann „strafrechtlicher Art“, wenn mit ihr sowohl ein präventiver als auch ein repressiver Zweck verfolgt wird.²⁰ In diesem Urteil wurde folgerichtig entschieden, dass (in casu: deutsche) Geldbußen strafrechtlicher Natur im vorgenannten Sinne sind, so dass die entsprechenden Garantien der EMRK insoweit Geltung beanspruchen. Dabei wird der Anwendungsbereich von „ne bis in idem“ für vergleichsweise milde Verwaltungssanktionen eröffnet, so in der neueren Rechtsprechung in den Entscheidungen: „*Muslija v. Bosnia and Herzegovina*“ bei einer Geldbuße in Höhe von umgerechnet ca. 77 EUR wegen eines Verstoßes gegen die öffentliche Ordnung, wobei das maßgebliche bosnisch-herzegowinische Gesetz allerdings auch die Anordnung einer Freiheitsentziehung von bis zu 60 Tagen ermöglicht hätte;²¹ „*Tomasović v. Croatia*“ bei einer Geldbuße in Höhe von umgerechnet ca. 206 EUR wegen Drogenbesitzes, bei der das Gesetz die Verhängung einer Geldbuße von bis zu ca. 2.700 EUR vorgesehen hat, nicht jedoch die Verhängung einer Freiheitsentziehung;²² „*Ruotsalainen v. Finland*“ bei einer Geldbuße in Höhe von umgerechnet ca. 121 EUR für einen steuerrechtlichen Verstoß als Erstsanktion und einen Steueraufschlag in Höhe von umgerechnet ca. 10.000 EUR als Zweitsanktion, ohne dass das Gesetz die Anordnung einer Freiheitsstrafe vorsah.²³

Neben Geldbußen können auch Verwaltungssanktionen Strafcharakter haben und dem Doppelbestrafungs- und -verfolgungsverbot unterfallen.²⁴ So stellte der

¹⁷ Vgl. nur MEYER, Frank: *Multiple Sanktionierung von Unternehmen und ne bis in idem*. In: Stein, Ulrich et al.: *Festschrift für Klaus Rogall*. Duncker & Humblot, Berlin, 2018. 535, 546.

¹⁸ EGMR, 26.03.1982, 8269/78. Rn. 30. (*Adolf/Österreich*).

¹⁹ EGMR, 8.06.1976, 5100/71, EGMR-E 1, 178, 188 ff. Rn. 80 ff. (*Engel u.a./Niederlande*).

²⁰ Siehe EGMR, 21.02.1984, 8544/79, Slg. Serie A, Bd. 73 (1984), Rn. 53. (*Öztürk*); 25.08.1987, 9912/82, Slg. Serie A, Bd. 123 (1987), Rn. 54. (*Lutz*); 08.06.1976, 5100/71, Slg. Serie A, Bd. 22 (1977), Rn. 82. (*Engel u.a./Niederlande*).

²¹ EGMR, 14.1.2014, 32042/11. (*Muslija/Bosnien & Herzegowina*).

²² EGMR, 18.10.2011, 53785/09. (*Tomasovic/Croatia*).

²³ EGMR, 16.6.2009, 13079/03. (*Ruotsalainen/Finland*).

²⁴ EGMR, 14.01.2010, 2.376/03. (*Tsonyo Tsonev/Bulgarien*); 14.01.2014, 32.042/11. (*Muslija/Bosnien & Herzegowina*); 20.05.2014, 35.232/11. (*Pirttimäki/Finnland*); 20.05.2014, 37.394/11. (*Glanitz/Finnland*); 20.05.2014, 11.828/11. (*Nykänen/Finnland*); 04.03.2014, 18.640/10. (*Grande*

EGMR mit Urteil vom 04.03.2014²⁵ in Sachen *Grande Stevens* u.a. fest, dass es gegen das Verbot doppelter Strafverfolgung verstößt, wenn wegen Marktmanipulationen zunächst die Börsenaufsichtsbehörde (die italienische CONSOB) Verwaltungssanktionen (teils in Millionenhöhe) und Tätigkeitsverbote verhängt und danach wegen derselben Tat ein gerichtliches Strafverfahren geführt wird. Hierbei verweist der EGMR auf die Rechtsprechung des EuGH, nach der die Staaten mit Blick auf den Grundsatz „ne bis in idem“ eine steuerliche und eine strafrechtliche Sanktion wegen desselben Sachverhalts nur verhängen dürfen, wenn die erste Sanktion keinen strafrechtlichen Charakter hatte.

In Sachen *Gutmann* hat der EuGH erstmals deutlich gemacht, dass das Verbot der Doppelbestrafung auf Unionsebene nicht nur für das Strafrecht im klassischen Sinne gilt, sondern auch in strafrechtsähnlichen Verfahren zu beachten ist²⁶, die er in Anlehnung an die Rechtsprechung des EGMR nach den Engel-Kriterien bestimmt.²⁷ Die explizite Anerkennung von „ne bis in idem“ speziell für das Kartellbußgeldrecht wurde dann in weiteren Entscheidungen bestätigt, nämlich betreffend die Rechtssachen *Limburgse Vinyl Maatschappij, Aalborg Portland, SGL Carbon, Garlsson Real Estate Sa u. Ricucci u. Magiste International SA/Consob* durch den EuGH und betreffend die Rechtssachen *Kyowa Hakko und Tokai Carbon* durch das EuG.²⁸ In der *Schindler*-Entscheidung hat der EuGH explizit bestätigt, dass Kartellgeldbußen in den Strafbegriff der Grundrechte-Charta einzubeziehen sind.²⁹ Hervorzuheben ist schließlich neben der Entscheidung *Bonda*³⁰ die Entscheidung *Åkerberg Fransson*³¹ in Bezug auf steuerliche Strafzuschläge, deren Strafrechtscharakter aber letztlich von dem zuständigen nationalen Gericht zu bestimmen sei.

2.2. Das Idem: Vorliegen derselben Tat, auch der Verletzung oder Gefährdung desselben Rechtsguts? Der Begriff der Tat ist weder in Art. 4 des 7. Zusatzprotokolls zur EMRK noch in Art. 50 GRCh ausdrücklich definiert, sondern muss durch Auslegung bestimmt werden. Für diese Bestimmung des Idem gibt es zwei grundsätzliche Möglichkeiten. Ihre theoretische Auswahl hängt von den

---

Stevens/Italien); 01.03.2016, 50.124/13. (*Milenkovic/Serbien*); 13.06.2017, 41.788/11. (*Simkus/Litauen*); siehe auch KERT, Robert: Vorschläge für neue EU-Instrumente zur (strafrechtlichen) Bekämpfung von Insiderhandel und Marktmanipulation. *NZWiSt*, 2013. 252 ff. m.w.N.

²⁵ EGMR, 4.03.2014, 18640/10, 18647/10, 18663/10, 18668/10, 18698/10, NJOZ 2015, 712 ff. (*Grande Stevens u.a./Italien*).

²⁶ EuGH, 15.03.1967, 18/65, BeckRS 2004, 72035. (*Gutmann*) zu Disziplinarmaßnahmen; BRAMMER, Silke: *Ne bis in idem im europäischen Kartellrecht – Neue Einsichten zu einem alten Grundsatz*. *EuZW*, 2013. 617 ff.

²⁷ Siehe nur EuGH, 5.06.2012, C-489/10, BeckRS 2012, 81043. (*Bonda*); 26.02.2013, C-617/10, *EuZW* 2013. 302 ff. (*Åkerberg Fransson*).

²⁸ EuGH, 15.10.2002, C-238/99. (*Limburgse Vinyl Maatschappij*); 07.01.2004, C-204/00, Rn. 338. (*Aalborg Portland*); 29.06.2006, C-308/04. (*SGL Carbon*); 20.03.2018, C-537/16. (*Garlsson Real Estate Sa u. Ricucci u. Magiste International SA/Consob*); EuG, 9.07.2003, T-223/00. (*Kyowa Hakko*); 29.04.2004, T-34/01. (*Tokai Carbon*).

²⁹ EuGH, 18.07.2013, C-501/11 P., Rn. 32. (*Schindler*).

³⁰ EuGH, 5.06.2012, C-489/10, BeckRS 2012, 81043. (*Bonda*).

³¹ EuGH, 26.02.2013, C-617/10, *EuZW* 2013, 302 ff., *JZ* 2013, 613 ff. (*Åkerberg Fransson*).

Grundstrukturen des Prozesses, insbesondere vom Verhältnis zwischen Anklage und richterlicher Kognition, ab.

2.2.1. Double jeopardy: Identität der Tat als Identität des Verbrechens.

Der angloamerikanische Rechtskreis bezieht das Verbot der double jeopardy vorwiegend auf die rechtliche Qualifizierung des Delikts (offense), begreift also die Identität der Tat als Identität des Verbrechens (crimen). Hiernach ist der Richter an die Anklage gebunden und darf keine wesentliche Änderung des rechtlichen Gesichtspunktes vornehmen. Liegt eine wesentliche Abweichung von der Anklage vor, so muss er freisprechen und anschließend ein neues Verfahren durchführen, ohne dass diesem Verfahren der common-law-Einwand des autrefois acquit oder autrefois convict entgegensteht.³² Für die Frage, ob „the same or practically the same offense in law and in fact“ vorliegt, wurden verschiedene Kriterien entwickelt, die sowohl die rechtlich erheblichen Tatbestandsmerkmale (same evidence test) als auch das tatsächliche Geschehen (same transaction test: Identität der Handlung) betreffen. Sie schränken sich dadurch gegenseitig ein, werden jedoch in der Praxis nicht ohne gegenseitige Widersprüche gehandhabt. Nicht jede neue Wertung der Tat berechtigt zu einem zweiten Verfahren.³³

2.2.2. Historisch-faktischer Tatbegriff. Demgegenüber gehen die kontinentaleuropäischen Rechtsordnungen, so z.B. die deutsche³⁴, italienische³⁵, spanische³⁶ und Auffassung von einer faktischen Betrachtungsweise und nicht von einer rechtlichen Beurteilung aus und stellen auf die Identität des tatsächlichen historischen Ereignisses (factum) ab.³⁷ Unter Tat im prozessualen Sinne wird in Deutschland ein einheitlicher geschichtlicher Vorgang, ein historisches oder konkretes Vorkommnis verstanden, das sich von anderen ähnlichen oder gleichartigen Vorkommnissen unterscheidet und innerhalb dessen der Angeklagte nach Beschreibung der Anklageschrift einen Straftatbestand verwirklicht haben soll. Hierzu gehört das gesamte Verhalten des Täters, soweit es nach natürlicher Auffassung einen einheitlichen Lebensvorgang darstellt.³⁸ Dieser prozessuale Tatbegriff umfasst alle strafrechtlich wesentlichen Vorgänge, die geeignet sind, das in den Lebensvorgang fallende Verhalten des Täters unter einem bestimmten rechtlichen Gesichtspunkt als Straftat erscheinen zu lassen, zu qualifizieren oder zu mildern.

Dieser grundsätzlich faktisch-historisch bestimmte Tatbegriff wird in Deutschland ebenso wie in Italien³⁹ und Frankreich⁴⁰ durch normative Ansätze

---

³² Zu dieser Einrede LIEBAU, Tobias: „*Ne bis in idem*“ in Europa. Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 2005. 77 ff.

³³ TIEDEMANN: a.a.O. 33.

³⁴ KÜHNE, Hans-Heiner: *Strafprozessrecht: Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechts*. C.F. Müller, Heidelberg, 9. Aufl. 2015. Rn. 60. 640 ff.

³⁵ LIEBAU: a.a.O. 82 ff.

³⁶ LIEBAU: a.a.O. 85.

³⁷ Näher zu Deutschland KÜHNE: a.a.O. Rn. 641.

³⁸ KÜHNE: a.a.O. Rn. 642.

³⁹ Dazu TIEDEMANN: a.a.O. 37; LIEBAU: a.a.O. 241.

⁴⁰ Zur französischen Rechtsentwicklung LIEBAU: a.a.O. 242 ff.

korrigiert. In der höchstrichterlichen Rechtsprechung des deutschen Bundesgerichtshofs zeigt sich diese Tendenz zunächst in der Annäherung des prozessualen an den materiell-rechtlichen Tatbegriff, die jedenfalls im Grundsatz Tatidentität bei materiell-rechtlicher Tateinheit annimmt und nur höchst ausnahmsweise eine solche bei Tatmehrheit bejaht.⁴¹ Grundlage hierfür ist zum einen die materiell-rechtliche Konkurrenzlehre und zum anderen eine Bestimmung des prozessualen Tatbegriffs „nach der Auffassung des Lebens“ oder „nach natürlicher Auffassung“. Wenn bei Tatmehrheit regelmäßig mehrere Taten angenommen werden, bezieht sich der Tatbegriff damit auf das wesentliche Unrecht, also eine materiell-rechtliche Kategorie.⁴²

Neben solchen normativen Ergänzungen des faktischen Tatbegriffs finden sich Einfallstore, bei denen eine Parallelität von materiell-rechtlicher und prozessualer Betrachtungsweise zwingend sind.⁴³ Zu nennen sind z.B. die Pflichtdelikte, insbesondere die Unterlassungsdelikte, die mit der an Fällen greifbarer Rechtsgüterverletzung entwickelten Formel vom historisch-äußeren Ereignis nicht erfasst werden können. Die Unterlassung ist kein Vorgang in der Außenwelt, sondern enttäuschte Erwartung oder – positiv gewendet – nur durch die Feststellung des Ausbleibens der geforderten Handlung zu kennzeichnen.⁴⁴ Da das Ausbleiben der Handlung kein Vorgang im naturalistischen Sinne ist, zwingt die materiell-rechtliche Bindung der Unterlassung an eine Wertung auch prozessual zur Ergänzung der Formel vom historisch-äußeren Ereignis durch normative soziale Elemente der Wertung. Die positivrechtliche Umwandlung von Rechtsgüterbeeinträchtigungen durch positives Tun in Rechtspflichtverletzungen durch Unterlassen mittels Anerkennung des unechten Unterlassungsdelikts darf prozessual nicht dazu führen, dass der sachlich einmalige Angriff auf das Rechtsgut durch positives Tun bei andauerndem oder wiederholtem Unterlassen ohne neue Beeinträchtigung zu einer neuen Tat im prozessualen Sinne wird. Solche Besonderheiten, die Ausfluss des materiellen Rechts sind, erfordern zumindest eine normative Teilmodifizierung des prozessualen Tatbegriffes. Einen weiteren Testfall für den Tatbegriff stellte das Rechtsinstitut des Fortsetzungszusammenhangs dar, das in mehreren Staaten anerkannt war und, insbesondere von der deutschen Rechtsprechung, auch prozessual als Einheit angesehen wurde. Der Große Senat des Bundesgerichtshof⁴⁵ hat diese Rechtsfigur wegen verfassungsrechtlicher Bedenken zu Recht verworfen. Gleichwohl versuchte die Rechtsprechung in der Folge Serienstraftaten auf materieller Ebene über Bewertungseinheiten mit Rechtsfiguren wie der natürlichen oder tatbestandlichen Handlungseinheit oder auf Strafzumessungsebene zu begegnen und die gleichen Ergebnisse wie zuvor zu erzielen.⁴⁶

⁴¹ BGHSt 29, 288; bestätigend BVerfGE 45, 434, 4356; BEULKE, Werner – SWOBODA, Sabine: *Strafprozessrecht*. C.F. Müller, Heidelberg, 14. Aufl. 2018. Rn. 514; KÜHNE: a.a.O. Rn. 642 ff.

⁴² Dazu TIEDEMANN: a.a.O. 40.

⁴³ Näher dazu TIEDEMANN: a.a.O. 41 ff.

⁴⁴ So schon ENGISCH, Karl: *Rezension Kaufmann, Armin. Die Dogmatik der Unterlassungsdelikte*. JZ, 1962. 189 ff.

⁴⁵ BGHSt 40, 138.

⁴⁶ Näher dazu KÜHNE: a.a.O. Rn. 645 ff.

Solche aus dem materiellen Recht fließende Besonderheiten führen also zumindest zu einer normativen Teilmodifizierung des prozessualen Tatbegriffs. Dies spiegelt sich darin wider, dass die deutsche Rechtsprechung nach Verwerfung des Fortsetzungszusammenhangs letztlich versucht, durch die Unschärfe des Begriffs der prozessualen Tat zu ermöglichen, Lösungen im Einzelfall mit anderen verfahrensrechtlichen Prinzipien, insbesondere den Gerechtigkeitsgedanken und dem Vertrauensschutz, abzustimmen.⁴⁷ Entsprechende Versuche fanden sich im Übrigen bereits früher in der Literatur, wenn teilweise versucht wurde, den Verfahrensgegenstand nach den konkreten Möglichkeiten der Sachverhaltsfeststellung zu begrenzen⁴⁸ – ein Unterfangen, das schon an der umfassenden Aufklärungspflicht des Gerichts scheitert⁴⁹, oder eine Wiederanbindung an die Konkurrenzlehre in Erwägung zu ziehen.⁵⁰

2.2.3. Erfordernis doppelter Identität: idem factum und idem crimen. Die französische Entwicklung ist vom angloamerikanischen Denken zunächst in Richtung auf das kontinentale Prinzip verlaufen. Dieser Verlauf ist für die Entwicklungsfähigkeit des Tatbegriffs besonders instruktiv: Zunächst hat der Kassationshof in Verfolgung des liberalen Rechtssicherheitsideals der Revolutionszeit die Tatidentität als Tatsachen-Identität verstanden⁵¹, änderte aber im Jahr 1812 seine Rechtsprechung und verstand unter „les memes faits“ im Sinne des Art. 359 Code d’instruction criminelle ständig die Identität der juristischen oder qualifizierten Tat („fait juridique ou de qualification“). Hiernach konnte eine bereits abgeurteilte Tat unter einem neuen rechtlichen Gesichtspunkt erneut verfolgt werden. Auch ein Freispruch stand einer erneuten Strafverfolgung unter einem anderen rechtlichen Gesichtspunkt nicht entgegen. Damit war im Ergebnis eine Wiederaufnahme zuungunsten des Angeklagten, die dem romanischen Recht unbekannt ist, erreicht.

Mit Inkrafttreten des Code de procédure im Jahr 1957 wurde die Rechtslehre von der natürlichen Bestimmung der Tatidentität übernommen und ausdrücklich festgeschrieben, dass eine freigesprochene Person wegen derselben Tat selbst unter einer verschiedenen rechtlichen Qualifizierung im Schwurgerichtsverfahren nicht erneut verfolgt werden darf. Der Kassationsgerichtshof erklärte mit Urteil vom 9.5.1961, dass die Rechtskraft auch den Urteilen der Strafkammer und der Polizeigerichtes zukomme.⁵² In den folgenden Urteilen wurde gleichwohl wieder gefordert, die „Tat“ (fait) müsse nicht nur in ihren natürlichen, sondern auch in ihren rechtlichen Elementen („identique dans ses éléments tant légaux que

⁴⁷ BGHSt 43, 252.

⁴⁸ So VOGLER, Theo: *Die Rechtskraft des Strafbefehls*. Müller, Karlsruhe, 1959. 91 ff.; HENKEL, Heinrich: *Strafverfahrensrecht*. Kohlhammer, Stuttgart, 2. Aufl. 1968. 387, 389 ff.

⁴⁹ TIEDEMANN: i.m. 42; siehe auch KÜHNE: a.a.O. Rn. 644.

⁵⁰ So HERZBERG, Rolf Dietrich: *Ne bis in idem – Zur Sperrwirkung des rechtskräftigen Strafurteils*. JuS, 1972. 113; OEHLER, Dietrich. In: Festschrift für Rosenfeld. De Gruyter, Berlin, 1949. 154.

⁵¹ Bei TIEDEMANN: a.a.O. 34.

⁵² J. C. P. 1961 II 12223 mit Anm. *Chambon*.

matériels“) identisch sein.⁵³ Damit war wieder eine weitgehende Einschränkung der Rechtskraft erreicht. Inzwischen wird in Frankreich der Entscheidung „*Zolotukhin*“ zentrale Bedeutung beigemessen⁵⁴, nach der immer dann von einem Idem auszugehen ist, wenn beide Straftaten auf dem identischen oder im Wesentlichen gleichen Sachverhalt beruhen⁵⁵, und zwar unabhängig von der rechtlichen Bewertung des Sachverhalts.⁵⁶

Demgegenüber wird in der Schweiz nach wie vor doppelte Identität gefordert, nach der sowohl der Lebenssachverhalt als auch der betreffende Tatbestand Thema der res judicata gewesen sein muss.⁵⁷ In diesen Kontext ist auch die Rechtsprechung des EuGH zum Wettbewerbsrecht einzuordnen, der nach wie vor für diesen Sonderbereich doppelte Identität fordert, nämlich Identität des Sachverhalts und des geschützten Rechtsguts.⁵⁸ Diese Einschränkung wurde darauf gestützt, dass die Kommission nur Verstöße gegen das europäische Wettbewerbsrecht und die Mitgliedstaaten nur Verstöße gegen das nationale Recht ahnden konnten.⁵⁹

2.2.4. Rechtsprechung des EGMR zum Vorliegen derselben Tat. Die Rechtsprechung des EGMR zum Tatbegriff ließ zunächst über Jahre keine einheitliche Linie erkennen, so dass der EGMR in der Rechtssache „*Zolotukhin*“ die bisherigen Auffassungen zum Tatbegriff zusammenfasste und feststellte, dass die Vielzahl an unterschiedlichen Ansätzen zu Rechtsunsicherheit führe, die mit einem Grundrecht unvereinbar sind.⁶⁰ Das Gericht kam dann zu dem Ergebnis, dass immer dann von einem Idem auszugehen ist, wenn beide Straftaten auf dem identischen oder im Wesentlichen gleichen Sachverhalt beruhen.⁶¹ Es sei auf jene Umstände abzustellen, die einen Komplex an Tatsachen bilden, die zeitlich und örtlich untrennbar miteinander verbunden sind und denselben Beschuldigten betreffen.⁶² Auf die rechtliche Bewertung des Sachverhalts komme es nicht an.⁶³

⁵³ Urt. v. 18.10.1961, Rec. Dalloz 1963, Somm., 49; Urt. v. 20.11.1963, J. C. P. 1963, Somm., 173; Urt. v. 9.2.1965, Rec. Dalloz Jurispr., S. 475; Urt. v. 19.5.1983, Bull. Crim. 1983, Nr. 149; Urt. v. 2.4.1990, Bull. Crim. 1990, Nr. 141.

⁵⁴ JACOBS, Ann – MASSET, Adrien: *Actualités de droit pénal et de procédure pénale*. Larcier, Brüssel, 2014. Chap. 6 Sec. 1.

⁵⁵ EGMR, 10.02.2009, 14939/03, BeckRS 2010. 21072. Rn. 82. (*Zolotukhin/Russland*): „identical facts or facts which are substantially the same“.

⁵⁶ EGMR, 10.02.2009, 14939/03, BeckRS 2010. 21072. Rn. 81 (*Zolotukhin/Russland*).

⁵⁷ Dazu PIETH, Mark: *Schweizerisches Strafprozessrecht*. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 3. Aufl. 2016. 61. m.w.N.

⁵⁸ EuGH, 07.01.2004, verb. C-204/00. Rn. 338. (*Aalborg Portland*); 14.02.2012, C-17/10. Rn. 94 ff. (*Toshiba*); ebenso EuG, 30.09.2009, T-161/05. Rn. 149 (*Hoechst/Kom*); 01.07.2009, T-24/07. Rn. 179 (*Thyssen-Krupp Stainless AG*); 29.04.2004, verb. T-236/01, T-239/01 bis T-246-01 und T-252/01. Rn. 34. (*Tokai Carbon*).

⁵⁹ Dazu ZEDER, Fritz: *Ne bis in idem als (ältestes) Grundrecht: Kritischer Blick auf die Judikatur des EUGH im Wettbewerbsrecht und bei bestimmten Sanktionen*. In: HOCHMAYR, Gudrun (Hrsg.): *Ne bis in idem in Europa*. Nomos, Baden-Baden, 2015. 145 ff. m.w.N.

⁶⁰ EGMR, 10.02.2009, 14939/03, BeckRS 2010. 21072. Rn. 78. (*Zolotukhin/Russland*).

⁶¹ EGMR, 10.02.2009, 14939/03, BeckRS 2010. 21072. Rn. 82. (*Zolotukhin/Russland*): „identical facts or facts which are substantially the same“.

⁶² EGMR, 10.02.2009, 14939/03, BeckRS 2010. 21072. Rn. 84. (*Zolotukhin/Russland*).

⁶³ EGMR, 10.02.2009, 14939/03, BeckRS 2010. 21072. Rn. 81. (*Zolotukhin/Russland*).

In der Folge hat der EGMR diese Ansicht mehrfach bestätigt, so dass heute in den Entscheidungen durchgängig ein prozessualer Tatbegriff zugrunde gelegt wird⁶⁴, bei dem es auf das Vorliegen eines Komplexes von Tatsachen ankommt, die zeitlich und örtlich untrennbar miteinander verbunden sind und denselben Beschuldigten betreffen.

2.2.5. Rechtsprechung des EuGH zum Vorliegen derselben Tat. Der EuGH musste sich zunächst mit dem Begriff der Tat im Rahmen des Art. 50 GRCh nicht befassen, wohl aber mit der Anwendung von „ne bis in idem“ im Rahmen des Art. 54 SDÜ und im Wettbewerbsrecht.⁶⁵ In allen Urteilen zu Art. 54 SDÜ betont der EuGH, dass für die Beurteilung derselben Tat weder die rechtliche Qualifikation in den Mitgliedstaaten noch die Identität des geschützten rechtlichen Interesses relevant sei.⁶⁶ Entscheidend sei allein das Vorliegen eines Komplexes an Tatsachen, die in zeitlicher und räumlicher Hinsicht und nach ihrem Zweck unlösbar miteinander verbunden sind.⁶⁷ Zwischen dieser objektiven Verbindung der Taten⁶⁸ sei der Vorsatz des Täters zu berücksichtigen, der eine bestehende objektive Verbindung bestärken könne.⁶⁹ Eine nur subjektive Verbindung zwischen den Taten, die auf dem Vorsatz einheitlichen Vorsatz des Täters beruht, reiche indes nicht aus.⁷⁰ Die Prüfung, ob es sich um einen einheitlichen Tatsachenkomplex handelt, obliege dem nationalen Gericht.⁷¹

Für die Beurteilung, ob ein „idem“ im Wettbewerbsrecht vorliegt, es sich also um dieselbe Tat handelt, ist nach der Rechtsprechung des EuGH das Kriterium der Identität der materiellen Tat maßgebend, verstanden als das Vorliegen einer Gesamtheit konkreter, unlösbar miteinander verbundener Umstände, die zum

⁶⁴ So auch ESSER, Robert: *Das Doppelverfolgungsverbot in der Rechtsprechung des EGMR (Art. 4 des 7. ZP EMRK). Divergenzen und Perspektiven.* In: HOCHMAYR, Gudrun (Hrsg.): *Ne bis in idem in Europa.* Nomos, Baden-Baden, 2015. 27, 43 ff; GRANNER, Georg – RAUSCHER, Michael – SCHILCHEGGER, Michael: *Art. 50. Recht, wegen derselben Straftat nicht zweimal strafrechtlich verfolgt oder bestraft zu werden.* In: HOLOUBEK, Michael – LIENBACHER, Georg (Hrsg.): *GRC Kommentar: Charta der Grundrechte der Europäischen Union.* Manz, Wien, 2014. Art. 50, Rn. 18; SINNER, Stefan: *Art. 4 ZP VII Recht, wegen derselben Sache nicht zweimal vor Gericht gestellt oder bestraft zu werden.* In: KARPENSTEIN, Ulrich – MAYER, Franz C. (Hrsg.): *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten: EMRK.* C.H. Beck, München, 2012. Art. 4 ZP VII Rn. 10.

⁶⁵ Näher dazu ZEDER: a.a.O. 145, 154 ff.

⁶⁶ EuGH, 16.11.2010, C-261/09. Rn. 39. (*Mantello*); 18.07.2007, C-367/05. Rn. 23. (*Kraaijenbrink*); 18.07.2007, C-288/05. Rn. 29. (*Kretzinger*); 28.09.2006, C-150/05. Rn. 41 ff. (*Van Straaten*); 09.03.2006, C-436/04. Rn. 31 f, 35. (*Van Esbroeck*).

⁶⁷ EuGH, 16.11.2010, C-261/09. Rn. 39. (*Mantello*); 18.07.2007, C-367/05. Rn. 27. (*Kraaijenbrink*); 18.07.2007, C-288/05. Rn. 29, 31, 34. (*Kretzinger*); 28.09.2006, C-150/05. Rn. 48, 52, 53. (*van Straaten*); 28.09.2006, C-467/04. Rn. 54, 56. (*Gasparini*); 09.03.2006, C-436/04. Rn. 38. (*van Esbroeck*).

⁶⁸ EuGH, 18.07.2007, C-367/05. Rn. 30. (*Kraaijenbrink*).

⁶⁹ EuGH, 18.07.2007, C-288/05. Rn. 37. (*Kretzinger*); HEGER, Martin: *Der Tatbegriff („idem“) des EuGH in Strafsachen. Notwendigkeit einer Normativierung?* In: HOCHMAYR, Gudrun (Hrsg.): *Ne bis in idem in Europa.* Nomos, Baden-Baden, 2015. 66, 77.

⁷⁰ EuGH, 18.07.2007, C-367/05. Rn. 29. (*Kraaijenbrink*).

⁷¹ EuGH, 18.07.2007, C-367/05. Rn. 36. (*Kraaijenbrink*); 18.07.2007, C-288/05. Rn. 37. (*Kretzinger*); 28.09.2006, C-150/05. Rn. 52. (*Van Straaten*); 28.09.2006, C-467/04. Rn. 57. (*Gasparini*); 09.03.2006, C-436/04. Rn. 42. (*Van Esbroeck*).

Freispruch oder zur rechtskräftigen Verurteilung des Betroffenen geführt haben.⁷² Der Gerichtshof vertritt damit in Bezug auf dieselbe Tat bei „ne bis in idem“ im Wesentlichen dieselbe Auffassung wie der EGMR. Hinzukommen muss aber der Schutz desselben Rechtsguts, nämlich des Wettbewerbs (kritisch dazu oben c.).

3. Neuere Entwicklungen: Zulässigkeit eines zweiten Verfahrens nach dem „integrierten Ansatz“

3.1. Entscheidung des EGMR in Sachen „A u. B gg. Norwegen“. Eine Relativierung des Grundsatzes „ne bis in idem“ hat der EGMR in seinem Urteil vom 15.11.2016 in Sachen *A u. B gg. Norwegen*⁷³ allerdings auf der „Rechtsfolgende“ vorgenommen: Die Kumulierung einer verwaltungsrechtlichen Maßnahme mit Sanktionscharakter (konkret: Steuerzuschläge) mit einer strafrechtlichen Sanktion, durch die jeweils dasselbe Verhalten geahndet wird, soll nicht per se gegen den Grundsatz „ne bis in idem“ verstoßen. Ziel des Art. 4 des 7. Zusatzprotokolls zur EMRK sei es, die Ungerechtigkeit zu verhindern, dass eine Person zweimal für dasselbe kriminalisierte Verhalten verfolgt oder bestraft wird. Diese Schutzrichtung mache jedoch Rechtssysteme nicht unrechtmäßig, die einen »integrierten« Ansatz betreffend das fragliche soziale Fehlverhalten und insbesondere einen solchen Ansatz anlegen, der parallele Phasen rechtlicher Reaktionen auf das Fehlverhalten durch verschiedene Behörden und zu unterschiedlichen Zwecken mit sich bringt. Unter diesen Voraussetzungen werden gestufte Verfolgungs- und Bestrafungsakte als eine einheitliche Sanktionierung interpretiert. Die zweite Sanktionierung sei also kein „bis“.⁷⁴

Dieser integrierte Ansatz müsse jedoch insbesondere sicherstellen, dass es zu keiner doppelten Bestrafung oder Verfolgung komme. Maßgebend sei dabei, dass die fraglichen Verfahren „inhaltlich und zeitlich eng verbunden“ („sufficiently close connection in substance and in time“)⁷⁵ seien und somit ein kohärentes Ganzes bildeten, das den unterschiedlichen Aspekten des Verhaltens gerecht wird, vor allem in den gesondert verhängten rechtlichen Konsequenzen im Ergebnis verhältnismäßig und für den Betroffenen vorhersehbar ist.⁷⁶

Der EGMR betont dabei, das Ausmaß, in dem das Verwaltungsverfahren die Kennzeichen eines gewöhnlichen Strafverfahrens trägt, sei ein wichtiger Faktor für die Beurteilung des Vorliegens eines kombinierten Verfahrens. Weise das Verfahren kein bedeutendes Maß an Stigmatisierung auf, sei es weniger wahrscheinlich, „dass

⁷² EuGH, 20.03.2018, C-537/16. Rn. 37. (*Garlsson Real Estate Sa u. Ricucci u. Magiste International SA/Consob*); 18.07.2007, C-367/05. Rn. 26. (*Kraaijenbrink*); 16.11.2010, C-261/09. Rn. 39, 40. (*Mantello*).

⁷³ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, NLMR 2016, 556 ff. (*A. u. B./Norwegen*).

⁷⁴ MEYER, Frank: *Praxisbericht EGMR: Tätigkeitsschwerpunkte und Entwicklungslinien im Strafrecht*. ZIS, 2018. 455, 461.

⁷⁵ Kritisch zum Versuch des Gerichtshofs, dieses Kriterium näher zu konkretisieren, EGMR-Richter PINTO DE ALBUQUERQUE in einem bemerkenswerten Sondervotum zu dem Urteil „*A. und B./Norwegen*“ (§ 47 ff.).

⁷⁶ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, NLMR 2016, 556. (*A. u. B./Norwegen*).

die Kombination der Verfahren eine unverhältnismäßige Last für die beschuldigte Person mit sich bringt. Umgekehrt erhöht der Umstand, dass das Verwaltungsverfahren stigmatisierende Charakteristika aufweist, die denen eines gewöhnlichen Strafverfahrens weitgehend ähneln, die Gefahr, dass die durch die Sanktionierung des Verhaltens in verschiedenen Verfahren verfolgten sozialen Zwecke eher verdoppelt werden (bis) als dass sie einander ergänzen“.⁷⁷

Im gegebenen Fall sah der EGMR bei einem Steuerverfahren, in dem Steuerzuschläge festgesetzt werden konnten, und einem Strafverfahren im Falle eines „integrierten dualen (verwaltungsrechtlichen/strafrechtlichen) Verfahrens“ keinen Verstoß gegen Art. 4 des 7. Zusatzprotokolls zur EMRK, da die Möglichkeit verschiedener kumulierter Strafen vorhersehbar gewesen sei, Straf- und Verwaltungsverfahren parallel geführt und miteinander verbunden gewesen seien und die Sachverhaltsfeststellungen des einen Verfahrens im anderen zugrunde gelegt worden seien. Zudem sei bei der Bemessung der Strafe im Strafverfahren die verwaltungsrechtliche Sanktion berücksichtigt und damit die Verhältnismäßigkeit der verhängten Gesamtstrafe gewahrt worden.⁷⁸

3.2. Relativierungen der Reichweite von „ne bis in idem“ durch den EuGH in Anlehnung an die Rechtsprechung des EGMR zum „integrierten Ansatz“. Mit drei Entscheidungen in der Rechtssache „*Garlsson Real Estate u.a.*“, den verbundenen Rechtssachen „*Di Puma*“ und „*Zecca*“ sowie in der Rechtssache „*Menci*“, die alle am 20.03.2018 ergangen sind,⁷⁹ hat sich der EuGH eingehend mit der Frage befasst, inwieweit das in Art. 50 GRCh verankerte Doppelverfolgungsverbot in seiner innerstaatlichen Dimension⁸⁰ auf Sanktionen anwendbar ist, die nach dem Recht des betroffenen Staates nicht zum Kriminalstrafrecht zählen. Diesen Entscheidungen liegen italienische Vorabentscheidungsersuchen zugrunde, welche die Anwendbarkeit und Reichweite des Doppelverfolgungs- und Doppelbestrafungsverbots (*ne bis in idem*, Art. 50 GRC) betreffen.

Infolge der bereits oben eingehend erläuterten Grundsatzentscheidung des EGMR vom November 2016 zu „*ne bis in idem*“,⁸¹ der zufolge bei kohärenten Parallelverfahren „mit hinreichend engem zeitlichem und materiellem Zusammenhang“ keine unzulässige Doppelbestrafung – kein „bis“ – vorliege, verwies die 4. Kammer des EuGH die italienischen Vorabentscheidungsersuchen an die Große Kammer des EuGH. Diese hielt in drei parallel ergangenen

⁷⁷ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, NLMR 2016, 556, 558. (*A. u. B./Norwegen*).

⁷⁸ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, NLMR 2016, 556, 562. (*A. u. B./Norwegen*).

⁷⁹ EuGH, 20.03.2018 – C-537/16. (*Garlsson Real Estate u.a.*); 20.3.2018 – C-596/16 u. C-597/16. (*Di Puma* und *Zecca*); 20.03.2018 – C-524/15. (*Menci*).

⁸⁰ Näher dazu WEGNER, Kilian: *Iterum iterumque in idem? – Einschränkungen des europäischen Mehrfachverfolgungsverbots bei Zusammentreffen von Kriminalstrafe und andere Sanktionstypen.* HRRS, 2018. 205; MEYER, Frank: *Transnationaler ne-bis-in-idem-Schutz nach der GRC Zum Fortbestand des Vollstreckungselements aus Sicht des EuGH.* HRRS, 2014. 270; ESER, Albin: *Titel VI, Justizielle Rechte: Artikel 47 bis 50.* In: MEYER, Jürgen (Hrsg.) *Charta der Grundrechte der Europäischen Union.* Nomos, Baden-Baden, 4. Aufl. 2014. Art. 50, Rn. 6 ff.

⁸¹ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, NLMR 2016, 556. (*A. u. B./Norwegen*).

Leitentscheidungen⁸² daran fest, dass für die Bestimmung des Schutzbereichs nach wie vor die „Identität der materiellen Tat“ (*idem factum*) und nicht dessen rechtliche Qualifizierung (*idem crimen*) maßgeblich sei,⁸³ ebenso die (fortgeführten) Engel-Kriterien der „*rechtliche[n] Einordnung der Zuwiderhandlung im inner- staatlichen Recht, [...] die Art der Zuwiderhandlung und [...] der Schweregrad der dem Betroffenen drohenden Sanktion*“.⁸⁴ Zwar sei die Frage, ob eine erneute *Strafe* droht, an sich vom nationalen Gericht zu beurteilen. Gleichwohl erklärte der EuGH unter Anwendung dieser Kriterien den Schutzbereich des Doppelbestrafungs- und Doppelverfolgungsverbots in allen drei Verfahren für betroffen, nämlich bei

- einem nachgelagerten Strafverfahren gegen den Inhaber eines Einzelunternehmens, gegen den persönlich bereits eine *steuerrechtliche Sanktion* festgesetzt worden war (*Menci*),
- einer nachgelagerten verwaltungsrechtlichen Sanktion gegen den Geschäftsführer (und gesamtschuldnerisch gegen zwei von ihm geleitete Unternehmen) wegen des *Vorwurfs der Marktmanipulation*, nachdem er bereits rechtskräftig verurteilt worden war (*Garlsson Real Estate u.a.*),
- einer nachgelagerten verwaltungsrechtlichen Sanktionierung wegen *Insiderhandels* nach einem strafrechtlichen Freispruch wegen desselben Vorwurfs (*Di Puma und Zecca*).

Nach Auffassung des EuGH, der auf die oben dargestellte Rechtsprechung des EGMR verweist, steht fest, dass seine Auslegung des Art. 50 GRCh den nach Art. 52 Abs. 2 GRCh erforderlichen Mindestschutz auf dem Niveau der EMRK nicht unterschreitet.⁸⁵ Eine Einschränkung des Grundsatzes „ne bis in idem“ könne gerechtfertigt werden, wenn die „Kumulierung von Verfolgungsmaßnahmen und Sanktionen“ dem Gemeinwohl dienenden „komplementären Zwecken“ dient⁸⁶ und soweit „klare und präzise Regeln“ bestehen, „die es den Bürgern ermöglichen, vorherzusehen, bei welchen Handlungen und Unterlassungen eine solche Kumulierung von Verfolgungsmaßnahmen und Sanktionen in Frage kommt“⁸⁷ und die eine „Koordinierung“ einschließlich einer Begrenzung der „Schwere aller verhängten Sanktionen“ gewährleisten.⁸⁸ Hierzu zähle, dass sowohl die kumulative

⁸² EuGH, 20.03.2018 – C-524/15 (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16 (*Garlsson Real Estate u.a.*); 20.3.2018 – C-596/16 u. C-597/16 (*Di Puma und Zecca*). Siehe hierzu BOCK, Stefanie: Schranken des Doppelbestrafungsverbots. *ZHW*, 2018. 169 ff; WEGNER: a.a.O. 205 ff; MEYER (2018): a.a.O. 535, 546 ff.

⁸³ EuGH, 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 35 ff. (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 37 ff. (*Garlsson Real Estate u.a.*); siehe zuvor EuGH, Schlussanträge v. 12.09.2017 – C-524/15, Rn. 39 ff., 99 ff. (*Menci*).

⁸⁴ EuGH, 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 26 (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 28 ff. (*Garlsson Real Estate u.a.*); siehe zuvor Generalanwalt *Sánchez-Bordona*, Schlussanträge v. 12.09.2017 – C-524/15, Rn. 44 ff., 109 ff. (*Menci*).

⁸⁵ EuGH, 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 61 (*Menci*).

⁸⁶ EuGH, 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 44 ff. (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 46 ff. (*Garlsson Real Estate u.a.*).

⁸⁷ EuGH, 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 49 (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 51 ff. (*Garlsson Real Estate u.a.*).

⁸⁸ EuGH, 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 53, 55 (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 55, 57 (*Garlsson Real Estate u.a.*); 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 52 f., 63 (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 54 f. (*Garlsson Real Estate u.a.*).

Strafhöhe als auch „die zusätzliche Belastung, die sich für die Betroffenen aus einer Kumulierung von Verfahren ergibt, auf das zwingend Erforderliche beschränkt wird“.⁸⁹

Der EuGH wiederholt in der Entscheidung „*Di Puma*“ und „*Zecca*“ im Wesentlichen seine Argumentation aus „*Garsson Real Estate u.a.*“ und kommt dann zu dem Ergebnis, dass Art. 50 GRCh wohl – auch hier wird der Entscheidungsspielraum des vorlegenden Gerichts betont – verletzt sei, wenn das Verfahren gegen Herrn Di Puma und Herrn Zecca weitergeführt wird, obwohl in derselben Sache eine rechtskräftige Aburteilung vorliege. Dass sich hier aber, anders als in „*Garsson Real Estate u.a.*“, um einen Freispruch handle, sei unerheblich: Liege wegen des gleichen Vorwurfs ein rechtskräftiges freisprechendes Strafurteil vor, so sei eine verwaltungsrechtliche Sanktionierung ausgeschlossen und allenfalls eine Wiederaufnahme nach strafrechtlichen Regeln möglich.⁹⁰

Damit kann festgehalten werden, dass der EuGH davon abgesehen hat, die vom EGMR entwickelten weitreichenden Einschränkungsmöglichkeiten des „*Ne bis in idem*“-Grundsatzes unbesehen auf Art. 50 GRCh zu übertragen, und ein deutlich höheres Schutzniveau als der EGMR fordert.⁹¹ Der EuGH sieht die Verhängung von *Steuerzuschlägen* neben Kriminalstrafen im Ergebnis als grundsätzlich *zulässig* an, im Fall „*Garlsson Real Estate u.a.*“ hat er aber die Verhängung von *Geldbußen als Verwaltungsstrafen (wegen Marktmanipulation) neben Kriminalstrafen als unzulässig* erachtet, sofern die Kriminalstrafe geeignet ist, die Straftat wirksam, verhältnismäßig und abschreckend zu ahnden.⁹² Zwar erklärte der EuGH dass nationale Ausgangsgericht für zuständig, die Kriterien auf den Einzelfall anzuwenden; ihm komme jedoch die Kompetenz zu, dem nationalen Gericht im Rahmen seiner Vorabentscheidung eine „Richtschnur“ für die Auslegung von Art. 50 GRCh an die Hand zu geben.⁹³ Vor diesem Hintergrund falle die Freiheitsstrafe schon ob ihrer Einstufung als Kriminalstrafe unzweifelhaft in den Anwendungsbereich des Art. 50 GRCh.⁹⁴ Darüber hinaus macht die Große Kammer deutlich, dass sie die verhängte Geldbuße tendenziell als Sanktion im Sinne des Art. 50 GRCh ansieht, weil sie zumindest auch repressiver Natur sei sowie angesichts der sehr hohen Bußgeldobergrenze von bis zu 5 Millionen EUR.⁹⁵ Die entschiedene Problemstellung „Kapitalmarktrechtliche Geldbußen neben Kriminalstrafen“ gleicht der Problemstellung von „Kartellgeldbußen neben Kriminalstrafen“. Dies spiegelt sich schon in der Höhe der Sanktionen wider, die in dem Verfahren „*Garlsson Real Estate u.a.*“ verhängt worden sind, nämlich Freiheitsstrafe von 4 Jahren und 6 Monaten und Geldbuße in Höhe von 5 Millionen EUR.

⁸⁹ EuGH, 20.03.2018 – C-524/15, Rn. 52 f., 63 (*Menci*); 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 54 f. (*Garlsson Real Estate u.a.*).

⁹⁰ EuGH, 20.03.2018 – C-596/16 u. C-597/16, Rn. 43 ff. (*Di Puma* und *Zecca*).

⁹¹ WEGNER: a.a.O. 205, 210.

⁹² Näher dazu WEGNER: a.a.O. 205, 211.

⁹³ EuGH, 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 29 (*Garlsson Real Estate u.a.*).

⁹⁴ EuGH, 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 34 (*Garlsson Real Estate u.a.*).

⁹⁵ EuGH, 20.03.2018 – C-537/16, Rn. 30 ff. (*Garlsson Real Estate u.a.*).

3.3. Kritische Stellungnahme. Die Entscheidung des EGMR in Sachen „*A. u. B. gg. Norwegen*“ bedeutet eine Kehrtwende in der Rechtsprechung dieses Gerichts, welche die Fortführung einer parallelen oder gestuften kumulativen Sanktionierung mit strafrechtlichen und strafrechtsähnlichen Sanktionen erlaubt, um auf unterschiedliche Aspekte sozialen Fehlverhaltens eingehen zu können.⁹⁶ Diese an Sanktionseffektivität und -flexibilität orientierte Neuausrichtung des EGMR wird durch eine Anknüpfung an die frühere, wenig wahrgenommene Rechtsprechungslinie des EGMR im Verkehrsrecht⁹⁷ kaschiert, nach der es zulässig ist, eine Verkehrsstraftat durch eine gerichtlich verhängte Freiheitsstrafe oder Geldstrafe zu ahnden und anschließend in Anknüpfung an die Verurteilung die Fahrerlaubnis durch eine Behörde zu entziehen.⁹⁸

Hervorzuheben ist, dass sich die vom EGMR in Betracht bezogene Möglichkeit eines integrierten Ansatzes nur auf solche Sanktionen bezieht, die *ergänzend* zu Kriminalstrafen oder Geldbußen von einer Behörde verhängt werden und einem *komplementären* Zweck dienen, der über die mit einer Kriminalstrafe oder Geldbuße verfolgten Zwecke hinausgeht.⁹⁹ Dies muss in einem „integriert dualen (verwaltungsrechtlichen/strafrechtlichen) Verfahren“ erfolgen, die mehrfache Ahndung muss für den Betroffenen vorhersehbar sein und die verhängten Sanktionen müssen in ihrer Gesamtheit verhältnismäßig sein, sei es, dass eine Anrechnung erfolgt oder eine sonstige Berücksichtigung gewährleistet ist. Schließlich muss ein materieller und zeitlicher Zusammenhang zwischen den Verfahren bestehen.¹⁰⁰

Im Verkehrsstrafrecht können die Sanktionen als einheitlicher, kumulativ strafklageverbrauchender Akt angesehen werden, da die Verfahren wegen ihrer inneren, funktionell-abgestimmten Verbindung komplementär sind und als Elemente eines „single set of proceedings“ angesehen werden können, weil sie sich auf eine strafrechtliche Verurteilung zurückführen lassen,¹⁰¹ sei es, dass die Sanktionen in einer einheitlichen gesetzlichen Regelung vorgesehen sind oder eine Rückbindung der zweiten Sanktion an eine strafrechtliche Verurteilung erforderlich ist. Damit ähneln die nachfolgenden verkehrsrechtlichen Maßnahmen eher einer Strafvollstreckung als einer eigenständigen Sanktionierung anhand eigener Beurteilungs- und Ermessenskriterien.¹⁰²

Weiterhin darf nicht übersehen werden, dass die Entscheidung des EGMR bezüglich Steuerzuschlägen eine Reaktion (Relativierung des Begriffs einer doppelten Bestrafung „bis“) auf die Entscheidung *Åkerberg Fransson* darstellt, in der der EuGH den Begriff strafähnlicher Sanktionen auch auf Steuerstrafzuschläge

⁹⁶ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, *NLMR* 2016. 556. Rn. 133 (*A. u. B./Norwegen*).

⁹⁷ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, *NLMR* 2016. 556. Rn. 113 (*A. u. B./Norwegen*).

⁹⁸ EGMR, 30.05.2000, 31982/96 (*R.T./Schweiz*); 21.09.2006, 59892/00. Rn. 68 ff. (*Maszni/Rumänien*); 17.02.2015, 41604/11 (*Boman/Finnland*); 13.12.2005, 73661/01 (*Nilsson/Schweden*).

⁹⁹ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, *NLMR* 2016. 556, 558 (*A. u. B./Norwegen*).

¹⁰⁰ Zu diesen Kriterien LEACH, Philip: *Taking a Case to the European Court of Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 4. Aufl. 2017. Rn. 6.896; STAFFLER, Lukas: Parallele Verfahren in idem factum als zulässige Doppelfolgerung?. *ÖJZ*, 2017. 161, 163.

¹⁰¹ Siehe nur EGMR, 17.02.2015, 41604/11. Rn. 43 (*Boman/Finnland*).

¹⁰² MEYER: a.a.O. 535, 543.

erweitert hat (Erweiterung des Schutzbereichsspektrums).¹⁰³ Solche Steuerzuschläge seien, je nach Höhe, primär restitativ oder aber überwiegend sanktionierend, auch wenn sie stets auch nichtstrafrechtliche Ziele verfolgen. Allerdings distanziert sich der EGMR von der Rechtsprechung des EuGH in der Rechtssache *Åkerberg Fransson* und versucht die hinreichende sachliche und zeitliche Verbindung eigenständig auszulegen. Dies ist allerdings völlig misslungen¹⁰⁴ und hat dem EGMR den Vorwurf eingebracht, dass es sich um einen konturenloses, vom EGMR selbst widersprüchlich verwendetes Kriterium handelt.¹⁰⁵

Allerdings ist zu berücksichtigen, dass der EGMR seine Erwägungen zu einem integrierten Ansatz gleichsam auf den „Randbereich“ des ne bis in idem-Grundsatzes bezogen hat, nämlich auf diejenigen verwaltungsrechtlichen Sanktionen, deren Einbeziehung in den Bereich des Art. 6 EMRK vom EGMR zwar letztlich (noch) anerkannt wurde, die aber insgesamt stark in der Diskussion stand.

Der EGMR¹⁰⁶ hat schließlich hervorgehoben, dass ein kombiniertes Verfahren dort nicht zulässig ist, wo das Verwaltungsverfahren durch eine stark strafrechtliche Prägung (im Sinne der *Engel*-Kriterien) eine erhebliche Belastung und Stigmatisierung des Betroffenen mit sich bringt. Dies ist z.B. bei den Kartellgeldbußen, bei denen die Höhe der Geldbuße die Höhe der Sanktion im Strafverfahren in der Regel übersteigt, der Fall.

Angesichts der mit den Kriterien des EGMR verbundenen hohen Unbestimmtheit hat sich der EuGH dieser Rechtsprechung zu Recht nicht angeschlossen und deutliche Zurückhaltung gezeigt. Zu Recht beansprucht der EuGH die Kompetenz, dem nationalen Gericht im Rahmen seiner Vorabentscheidung eine „Richtschnur“ für die Auslegung von Art. 50 GRCh an die Hand zu geben. Er sieht die Verhängung von *Steuerzuschlägen* neben Kriminalstrafen im Ergebnis als grundsätzlich *zulässig* an, nicht hingegen die Verhängung von *Geldbußen neben Kriminalstrafen*, weil Geldbußen auch repressiver Natur sind und in spürbarer Höhe verhängt werden können, wie die europäischen Kartellgeldbußen zeigen. Im Ergebnis erscheint es geboten, an das integrierte Verfahren hohe Anforderungen zu stellen und es nur zuzulassen, wenn bereits bei der Verhängung der Hauptstrafe klar ist, dass die verwaltungsrechtliche Sanktionen gleichsam zwingend zu erwarten ist und deren Höhe feststeht, so dass das Strafgericht diese Sanktion bei der Strafzumessung berücksichtigen kann.

4. Zusammenfassung und Ausblick

Die Rechtsprechung des EGMR zur Qualifikation von Geldbußen und sonstigen strafähnlichen Sanktionen als Strafen im Sinne des Art. 6 EMRK hat zu einer erheblichen Ausweitung des Anwendungsbereichs der strafrechtlichen Garantien

¹⁰³ EuGH, 26.02.2013, C-617/10, EuZW 3013, 302 ff., JZ 2013, 613 ff. (*Åkerberg Fransson*).

¹⁰⁴ Siehe nur Richter PINTO DE ALBUQUERQUE, Sondervotum zu dem Urteil „*A. und B. v. Norway*“ (§ 47 ff.); STAFFLER: a.a.O. 64 ff; zustimmend WEGNER: a.a.O. 205, 206.

¹⁰⁵ So WEGNER: a.a.O. 205, 206.

¹⁰⁶ EGMR, 15.11.2016, 24.130/11 u. 29.758/11, NLMR 2016, 556 ff. (*A. u. B./Norwegen*).

der EMRK geführt und verdient hohen Respekt. Gleiches gilt für die Bestimmung des „idem“ als Sachverhalt (factum), unter Ablehnung des Erfordernisses doppelter Identität bezüglich factum und crimen, wie es sich noch in manchen Rechtsordnungen und auch beim EuGH im Hinblick auf das Wettbewerbsrecht findet. Dieses bedeutet jedoch nicht den Verzicht auf jegliche normative Korrektur des Tatbegriffs, die jedoch auf einzelne, unverzichtbare Einbruchsstellen begrenzt werden sollten; eine Berücksichtigung des geschützten Rechtsguts fällt nicht hierunter, zumal eine Reihe europäischer Staaten das Rechtsgutskonzept nicht kennen und es bereits aus diesem Grund unbrauchbar ist. Der in den letzten Jahrzehnten in der Rechtsprechung des EGMR wie auch des EuGH verfolgte hohe Standard des Menschenrechtsschutzes im Strafverfahren durch Ausweitung des Anwendungsbereichs von „ne bis in idem“ gerät aber im Hinblick auf „ne bis in idem“ durch die Zulassung einer erneuten Sanktionsverhängung im Rahmen eines „integrierten Verfahrens“ in Gefahr, weil dadurch das bereits erlangte Schutzniveau in wenig vorhersehbarer Weise deutlich abgesenkt wird. Der Strafprozess bedeutet für den Bürger eine besonders intensive, vielleicht sogar die intensivste Konfrontation mit rechtsstaatlicher Gewalt, weil sie in der Regel mit der Verhängung einer Strafe endet. Dann muss aber dem Bürger mit Rechtskraft des Urteils auch Rechtsfrieden garantiert werden. Dieses Ziel, dem der Strafprozess letztlich dient, erfordert möglichst klare rechtliche Regelungen und eine Eingrenzung der staatlichen Machtbefugnisse. Diesen Anforderungen wird die neue Rechtsprechung des EGMR zum „integrierten Verfahren“ nicht gerecht. Auch die etwas strengeren und klareren Vorgaben des EuGH erfüllen diese Anforderungen erst dann, wenn sie klar auf spezielle Randbereiche betreffende Sanktionen wie Steuerzuschläge oder Führerscheinentziehungen und Fahrverbote mit Strafcharakter begrenzt werden, die gleichsam automatisch mit den entsprechenden Strafen verbunden sind. Hingegen sollten Sanktionen, mit denen nicht eindeutig die Repression ergänzende sonstige Zwecke verfolgt werden, weiterhin einem „integrierten Verfahren“ entzogen bleiben. Nur so kann einer Erosion des Grundsatzes „ne bis in idem“ entgegengewirkt und das erreichte, durchaus angemessene Schutzniveau bewahrt werden.

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és a költségvetési csalás a magyar Büntető Törvénykönyvben

Elek Balázs*

---

1. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme az európai uniós egyezmények tükrében

A jogharmonizáció az Európai Unióban a nemzeti (tagállami) jogrendszerek egyes különbözőségeinek valamilyen közös cél érdekében történő leépítését jelenti, egységes szabályok bevezetése nélkül. A jogharmonizáció soha nem öncél, arra minden esetben valamilyen közös cél elérése érdekében kerülhet sor. A jogharmonizáció révén az egyes nemzeti jogokat úgy alakítják át, hogy azok azonos vagy hasonló jogintézmények és jogi megoldások bevezetése révén alkalmasak legyenek az uniós célkitűzések megvalósítására.¹

Az Európai Unió pénzügyi érdekei büntetőjogi védelmének első elemét 1995-ben vezették be az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény és az azt kísérő jegyzőkönyvek elfogadásával.²

Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény elsődleges célja a tagállamok közötti együttműködés erősítése és a büntetőjogi fogalmak egységesítése volt. Az egyezmény az Unió sérelmére elkövetett csalásról és annak néhány eljárásjogi vetületéről rendelkezett. A jegyzőkönyvek pedig a vesztegetést, a pénzmosást, továbbá a jogi személyek büntetőjogi felelősségét érintették.³

A csalás elleni egységes büntetőjogi fellépés első lépése egy egységes fogalom megalkotása volt, ennek érdekében az egyezmény meghatározza a Közösség pénzügyi érdekeit sértő csalás fogalmát:

---

* Tanszékvezető egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék; büntető kollégiumvezető, tanácselnök, Debreceni Ítéltábla
A szerző Dr. Farkas Ákos Professzor tanítványa, PhD hallgatója, egyben tisztelője.

¹ KARSAI Krisztina: *A jogharmonizáció általános tanai*. In: Kondorosí Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 432–433.

² Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény (PFI egyezmény).

³ MADAI Sándor: *A csalás büntetőjogi értékelése*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011. 240–245.

- a) a kiadások tekintetében a következőkre vonatkozó minden szándékos cselekmény vagy mulasztás:
- olyan hamis, helytelen vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy előterjesztése, amelyek következménye az Európai Közösségek általános költségvetéséből vagy az Európai Közösségek kezelésében lévő, illetve az Európai Közösségek nevében kezelt költségvetésből biztosított pénzeszközök jogtalan megszerzése vagy visszatartása,
  - információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkal megegyező következményekkel,
  - az ilyen pénzeszközök nem az eredetileg megjelölt és a döntés alapjául szolgáló célokra történő jogellenes felhasználása;
- b) a bevételek tekintetében a következőkre vonatkozó minden szándékos cselekmény vagy mulasztás:
- olyan hamis, helytelen vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy előterjesztése, amelyek következménye az Európai Közösségek általános költségvetése vagy az Európai Közösségek kezelésében lévő, illetve az Európai Közösségek nevében kezelt költségvetési forrásainak jogtalan csökkentése
  - információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkal megegyező következményekkel,
  - a jogszerűen szerzett haszon jogellenes felhasználása, az előbbiekkal megegyező következményekkel.⁴

Az Amszterdami Szerződés létrejötté fordulópontnak számított a pénzügyi érdekek védelme területén. Az Európai Közösség Szerződésének a Maastrichti Szerződés által módosított 109a. cikke ugyanis a pénzügyi érdekek védelmére csak a közigazgatási jogi eszközrendszerének igénybevételét engedte. A közigazgatási jogi szankciók azonban nem bírtak kellő visszatartó hatással.

Az Amszterdami Szerződés 280. cikkely (1) bekezdése alapján, a Közösségek pénzügyi érdekei védelmének hatékonynak, visszatartó erejűnek és minden tagállamban egyenlőnek kell lennie.⁵

A Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-jei hatálybalépését követően jelentősen megerősödött az Unió pénzügyi visszaélésekkel kapcsolatos hatásköre, egyben megteremtette a jogalapot egy szupranacionális büntetőjogi szabályozás kialakítására.

Az Európai Unióról szóló szerződés szerint az Unió és a tagállamok küzdenek a csalás és az Unió pénzügyi érdekeit sértő minden egyéb jogellenes tevékenység ellen az e cikknek megfelelően meghozandó olyan intézkedésekkel, amelyeknek elrettentő hatásuk van, és hathatós védelmet nyújtanak a tagállamokban, valamint az Unió intézményeiben, szerveiben és hivatalaiban.⁶

---

⁴ PFI Egyezmény 1. cikk (1) bekezdés.

⁵ HUDÁK Anita: A közösségek pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmére született jogi dokumentumok áttekintése. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, Tom. 6/1. 2005. 281–283.

⁶ Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés 325. cikk (1) bekezdés.

A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével egyidejűleg a kölcsönös elismerés elve a bűnügyi együttműködés meghatározó, egyben kodifikált elvévé vált.⁷

A tagállamok a szerződések egyéb rendelkezéseinek sérelme nélkül egyebekben is összehangolják az Unió pénzügyi érdekeinek csalással szembeni védelmét célzó tevékenységüket.

Az Európai Unió pénzügyi érdekei, a költségvetés, illetve tágabban a Közösség vagy az Unió pénzeszközeinek tisztasága, funkcionalitása, megbízhatósága olyan érdek, amely eredendően a tagállami jogtárgy védelem körén kívül esett. Minden olyan jogellenes magatartás sérti ezt a jogtárgyat, amely a teljes költségvetés vagy az Unió kezelésében levő egyes pénzalapok „sérelmére” elkövetett csalásnak tekinthető. Ilyen cselekmények az áfára elkövetett csalás, a vám visszaélés, a jogosulatlan támogatás igénylés, de egyéb korrupciós jellegű cselekmények, és az ezekhez köthető okirat-hamisítások is.⁸

Már az 1993. november 1-én hatályba lépett Maastrichti Szerződéssel az eredeti Európai Közösség Szerződésének szövegébe iktatták az asszimiláció alapelvét azzal, hogy a tagállamok a Közösség pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni küzdelem céljából kötelesek ugyanolyan intézkedéseket hozni, mint amilyeneket a saját pénzügyi érdekeiket sértő csalások ellen hoznak.⁹

Az EUMSZ 325. cikk (2) bekezdése is tartalmazza az asszimiláció alapelvét: „a tagállamok az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalás leküzdésére megteszik ugyanazokat az intézkedéseket, mint amelyeket a saját pénzügyi érdekeiket sértő csalás leküzdésére tesznek.”

Karsai rámutat arra, hogy az asszimilációs alapelv címzettje a tagállam, de nem kizárólag a jogalkotó, hanem a jogalkalmazó is. A jogalkotó kötelezettsége az, hogy hozza összhangba a szupranacionális jogtárgy büntetőjogi védelmét a hazaiakkal, szükség esetén terjessze ki a büntetőjogi tényállás fogalmi és alkalmazási körét. Vannak olyan nézetek is, hogy a jogalkotó mulasztása esetén a jogalkalmazó is kiterjesztheti a felelősség alapítását az uniós normával összhangban. Karsai egyetért azon nézetekkel, hogy ilyenkor a büntetőjogi törvényesség elve nem sérül, mert a primer uniós norma és a belső büntetőjogi rendelkezés közösen alkotják a büntetőjogi tényállást, amit így alkalmazni is lehet. Az uniós norma annak hatálybalépésével a belső jog részévé vált, így alkalmazni is lehet.¹⁰

Ezen szabályok közvetlen előzménye volt az ún. görög kukoricacsalás ügy, amelynek ítéletében az EUB döntése szerint a tagállamoknak a közösségi jogot sértő cselekményeket hasonló anyagi és eljárásjogi szabályok mentén kell

⁷ FARKAS Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban. *Ügyészségi Szemle*, 2016/1. 92–100.

⁸ HORNYÁK Szabolcs: *Küzdelem az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő cselekményekkel szemben*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a „Magyar Határellenőrzés – Európai Biztonság” című tudományos konferenciáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III., Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2004. 97–103. <http://www.pecshor.hu/periodika/2004/Hornyak.pdf> (letöltés: 2017. augusztus 21.).

⁹ KARSAI Krisztina: *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban*. A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, 55., Iurisperitus Bt., Szeged, 2015. 148.

¹⁰ KARSAI (2015): i.m. 150.

üldözniük, mint a nemzeti jogot sértő hasonló súlyú cselekményeket.

A közösségi érdekek büntetőjogi védelmének lehetőségeit vizsgálva az Európai Bíróság kezdetben még nem érintette a Közösség hatásköreit, hanem a tagállamokra fókuszálva arra kereste a választ, hogy a tagállamok jogosultak-e büntetőjogi szankciókat alkalmazni a közösségi jog megsértése esetén. A közösségi hűség elvéből a tagállamra háramló kötelezettségeket a Bíróság a görög kukorica ügyben fejtette ki részletesen.¹¹

Az ügy tényállása szerint 1986-ban jugoszláv eredetű kukoricát juttattak Görögországba, amit azután egy görög cég hamis, görög eredetmegjelöléssel Belgiumba exportált tovább. Mivel a Közösségen kívüli országokból származó termékek után mezőgazdasági lefölözést kellett volna fizetni, a tagállami eredetmegjelöléssel a cég jelentős fizetési kötelezettség alól mentesült, ami által viszont a Közösség pénzügyi érdekei sérelmet szenvedtek. A Bizottság azért indított kötelezettségszegési eljárást Görögország ellen, mivel az állam nem tette meg a szükséges intézkedéseket az elkövetők felelősségre vonására, pedig a görög államháztartás sérelmére elkövetett hasonló cselekmények bűncselekménynek minősülnek. Ítéletében az Európai Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a közösségi hűség elve értelmében a tagállamok kötelesek a közösségi jogi jogsértések elkövetőit ugyanúgy szankcionálni, mint a nemzeti jogi jogsértések elkövetőit. A szankciók megválasztásának a joga a tagállamokat illeti meg, akiknek azonban ügyelniük kell arra, hogy a közösségi jog megsértését hasonló anyagi jogi és eljárásjogi feltételek mellett szankcionálják, mint a nemzeti jogot sértő, hasonló jellegű és jelentőségű cselekményeket, valamint arra, hogy a szankciók egyébként hatékonyak, arányosak és visszatartó erejűek legyenek.¹²

Az ítéletben a Bíróság által kidolgozott *asszimiláció elve* a Közösség pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni küzdelemről szóló alapszerződési rendelkezések közé is bekerült. Az EUMSZ 325. cikk (2) bekezdésében rögzített asszimiláció elve tehát kimondja, hogy a tagállamoknak azonos szintű védelmet kell biztosítaniuk a közösségi jogtárgyaknak, mint az azokhoz hasonló nemzeti jogtárgyaknak.

2. Az európai uniós kötelezettségeknek való megfelelés a magyar büntetőjogban

Bár Magyarország a PFI egyezményt csak 2009-ben ratifikálta, a Közösség pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét már az uniós csatlakozás előtt megteremtette. Az egyezménynek való megfelelés érdekében a 2002. április 1-jén lépett hatályba a 2001. évi CXXI. törvény, amely az akkor hatályos Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény) gazdasági bűncselekményeket szabályozó

¹¹ UDVARHELYI Bence: *Az Európai Bíróság ítélezési gyakorlatának hatása az uniós büntetőjog fejlődésére*. In: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor (szerk.): *Profectus In Litteris VII. Előadások a 12. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz konferencián*. 2015. május 29., Lícium-Art Kiadó, Debrecen, 2015. 308–309.

¹² 68/88. sz. Bizottság kontra Görögország ügyben 1989. szeptember 21-én hozott ítélet (EBHT 1989., 2965.) 22-25. pont. [Case 68/88. Commission v. Greece (1989) ECR 2965.].

XVII. fejezetébe illesztette az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek megsértése elnevezésű bűncselekményt. A magyar jogalkotó tehát – számos más uniós tagállammal ellentétben – nem a megfelelő bűncselekményi tényállások módosításával próbált eleget tenni jogharmonizációs kötelezettségnek, hanem új, külön büntetőjogi tényállást alkotott.

A bűncselekmény jogi tárgya az Európai Közösségek pénzügyi érdekei, a közösségi költségvetés bevételeinek és kiadásainak megfelelő működéséhez, illetve a Közösség gazdasági célkitűzésének megvalósulásához fűződő érdek volt. Elkövetési tárgyai az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt pénzalapokból származó támogatások (kiadási oldal), illetve az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt költségvetésbe történő befizetések (bevételi oldal) voltak.

A költségvetési csalás tényállását a 2011. évi LXIII. törvénnyel iktatta be a jogalkotó az 1978. évi IV. törvénybe, amit a 2013. július 1-jén hatályba lépett új Btk. is a tényállás kisebb módosításával átvett. A tényállás megalkotásának az elsődleges jogalkotói cél az volt, hogy a költségvetést sértő valamennyi bűncselekményt egy cím alá vonja össze.

A költségvetési csalás tényállásának megalkotásakor a jogalkotó az alábbi bűncselekményeket vonta össze:

Bevételi oldalon: adócsalás, munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás, visszaélés jövedékkel, csempészet, általános forgalmi adóra elkövetett csalás, illetve a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével jár;

Kiadási oldalon: jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése, illetve a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével jár.¹³

2.1. A költségvetési csalás a 2013. július 01. napján hatályba lépett új magyar Büntető Törvénykönyvben. A Btk. 396. §-ába foglalt tényállás mind a befizetési kötelezettségek, mind pedig az e szakaszhoz fűzött értelmező rendelkezésben felsorolt bármely költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában tanúsított megtévesztő magatartást büntetni rendeli.¹⁴

A bűncselekmény védett jogi tárgya a költségvetés bevételeihez fűződő társadalmi érdek. Közvetlenül az egyes konkrét költségvetések bevételeihez fűződő társadalmi érdeket védi.

A tényállás a befizetési kötelezettségek, és bármely költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában tanúsított megtévesztő magatartást büntetni rendeli. A befizetési kötelezettségek nem korlátozódnak a korábbi törvény szerinti adókra, továbbá vámra, vámtartozás megfizetését szolgáló biztosítékre, sem a közösségi adókra és díjakra vonatkozó – jogszabályon alapuló – befizetési kötelezettségekre, hanem annál szélesebb kört ölelnek fel. Olyan egyéb magatartások is idetartoznak, amikor az elkövető a költségvetéssel szemben fennálló egyoldalú vagy kontraktuális kötelezettségéből származó befizetési

¹³ MOLNÁR Gábor: *A költségvetést károsító bűncselekmények*. In: Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 1499–1500.

¹⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása.

kötelezettségének csalárd módon nem tesz eleget, és ezzel okoz vagyoni hátrányt.

A Btk. a lehető legszélesebb értelmű „pénzeszközök” kifejezést használja, kiküszöbölve a „támogatások” kifejezésének a gyakorlatban elterjedt szűkítő, az 1605/2002 EK, Euroatom Tanácsi Rendelet 108. cikkének fogalom-meghatározása szerinti „közvetlen, visszteher nélküli” támogatásként értelmezéséből fakadó problémákat.¹⁵

A támogatások nem feltétlenül egy bizonyos költségvetésből származnak, és a befizetési kötelezettségek sem egy költségvetés tekintetében terhelik a befizetőt. A pénzeszközök több költségvetésből megosztottan is származhatnak.

Korábban a nemzeti és európai uniós közös kezelésű támogatások (1605/2002 EK, Euratom Tanácsi Rendelet 53. cikke) esetén a sérelmet szenvedett költségvetés megállapítása nehézkes volt.¹⁶ A költségvetési csalás tényállásának az a megfogalmazása, hogy „[...] és ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz” törvényi egységet teremt a máskülönben halmazatot képező bűncselekmények között.¹⁷

A korábban a csempészet tényállásában büntetni rendelt cselekmények 2012. január 1. napjától a költségvetési csalás tényállásában foglaltak szerint továbbra is büntetendők. A Római Szerződés (eredeti) 9. cikkének (1) bekezdése értelmében az Európai Gazdasági Közösségben a nemzetközi áruforgalom (vagyis a közösségi tagállamoknak a harmadik országokkal folytatott kereskedelme) a harmadik országokkal szemben egységes külső vámokat alkalmazó vámunió alapul. A büntetőjogi kerettényállást kitöltő általános igazgatási normákat elsősorban az Európai Parlament és a Tanács 2013. október 9-i 952/2013/EU rendelete az Unió Vámkódex létrehozásáról és végrehajtási rendeletei, valamint az uniós vámjog végrehajtásáról szóló 2016. évi XIII. törvény határozza meg. Ez a rendelet létrehozza az Unió Vámkódexet, amely megállapítja az Unió vámterületére beszállításra kerülő vagy onnan kiszállításra kerülő árukra alkalmazandó általános szabályokat és eljárásokat.¹⁸

A jövedéki termékekre elkövetett költségvetési csalás (Btk. 396. § (6) bekezdés) kapcsán szükséges hangsúlyozni, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozással megszűntek a vámhatárok, az EU egységes belső piacán a tagállamok között az áruk, s így jövedéki termékek is szabadon mozoghatnak anélkül, hogy a belföldi adók az országhatárt átlépve vám eljárásban kivetésre kerülnének. Ugyanakkor az EU egységes belső piacába való beintegrálódásunkat követően is beszedhetőek maradtak a jövedéki adók a magyar költségvetés számára. A kapcsolódó igazgatási jogszabály a jövedéki adóról szóló 2016. évi LXVIII. törvény.¹⁹

Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése tényállásának az 1978. évi IV. törvényben történt megjelenésével (nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségnek megfelelően) került be a szankcionálandó magatartások közé az

¹⁵ MOLNÁR (2017): i.m. 1499–1500.

¹⁶ MOLNÁR Gábor: *Az adócsalás a költségvetési csalásban*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011. 286.

¹⁷ MOLNÁR (2017): i.m. 1503.

¹⁸ MOLNÁR (2017): i.m. 1499–1500.

¹⁹ MOLNÁR (2017): i.m. 1559–1561.

ún. vezetői felelősség. A 2011. évi LXIII. törvény a vezetői felelősséget egységesen kiterjesztette a költségvetést károsító cselekményekre. A Btk 397. §-a is büntetni rendeli a vezetői felelősség körébe tartozó felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség elmulasztását, ha annak teljesítése megakadályozhatta volna a bűncselekmény elkövetését.

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása bűncselekménye törvénybe iktatásának célja részben az volt, hogy az Európai Unió költségvetése védelménél ne legyen enyhébb a magyar költségvetés védelme, részben pedig az, hogy felelősebb magatartás tanúsítására szorítsa azokat, akik a vezetői pozíció előnyeit élvezik.²⁰

A bűncselekmény megállapíthatósága független attól, hogy az elkövető által képviselt gazdasági társaságnak mennyi vagyona van, illetve aktív vagy passzív vagyona van-e. A bírói jogértelmezés szerint a gazdálkodónak mindig van vagyona. Ha netán nincs elég pénzeszköze, azt számtalan forrásból, így például tagi kölcsön, hitelfelvétel, eszközök értékesítése révén is biztosíthatja.

A megtévesztés mint tényállási elem értelmezése kapcsán az adó megfizetésére köteles személy mulasztásban megnyilvánuló magatartása önmagában megtévesztésként nem értékelhető. Tényállásszerű magatartásával az elkövető az adó megállapítását követően olyan félrevezető, valótlan és jogellenes helyzetet teremt, amellyel az adó meg nem fizetése céljából téveszti meg a hatóságot.

A költségvetési csalás tettese a tévedésbe ejtést, a tévedésben tartást, vagy a való tény elhallgatását a törvény alapján „mással szemben” fejti ki. A tényállási elem absztrakt megfogalmazása olyan jogalkalmazói értelmezésre ad lehetőséget, amely szerint az elkövetési magatartások bárkire, természetes vagy jogi személyre egyaránt irányulhatnak.

A gazdasági társaság tagjai gazdasági tevékenység végzésére nem kötelesek. A társaság tagjai a tulajdonosok. Ők azok, akik a társaság működéséhez a tőkét biztosítják. Elkövelhetik azonban a bűncselekményt a tulajdonosi jogosítványaik visszaélészerű és a büntető törvénykönyvbe ütköző gyakorlásával, másrésztől az ügyvezetők ezen minőségükből folyó kötelesegeik szándékos megsértésével.

A költségvetési csalás kapcsán kialakult magyarországi bírói gyakorlatot nagyban alakította a tudattartam és a szándékosság kérdésében a magyar nemzeti adóhatóság (NAV) és a M. Kft. közötti közigazgatási eljárás. A közigazgatási eljárás szabályai szerint lefolytatott adóigazgatási eljárásban megállapított határozat ugyanis gyakran kiindulópontja a költségvetési csalás miatt indult büntetőeljárásoknak. Ezen közigazgatási eljárás bírósági felülvizsgálata során az eljáró bíró az Európai Unió Bíróságához fordult előzetes döntéshozatali eljárást kérve. Az Európai Unió Bírósága a feltett kérdésekre válaszolva szigorú követelményeket fogalmazott meg a hozzáadott érték típusú adóknál az elkövetői tudattartalom vizsgálatára. A tudattartam bizonyításának kiemelt jelentősége van a kölcsönös elismerés szempontjából is, hiszen a bizonyítással kapcsolatos kérdéseket a tagállamok nemzeti jogai külön-külön is szabályozzák. A harmonizáció mégis tetten érhető nem csupán az anyagi jog terén, hanem a garanciák és a

²⁰ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása.

jogállami büntetőeljárás normák tekintetében is.²¹

A költségvetési csalás tettese egyaránt lehet közvetlen és közvetett tettes. A közvetlen tettes a bűncselekmény törvényi tényállását a saját tevékenységével viszi véghez, míg a közvetett tettes azt más személlyel valószínűsíti meg. Ezen más személy valamely büntethetőséget kizáró ok folytán nem büntethető, mert például tévedésben van.

Közvetlen tettesi magatartás állapítható meg, ha az adóbevétel csökkentését eredményező valótlan tartalmú nyilatkozatok megtételét teljes egészében az elkövető fejt ki. Ilyenkor a gazdasági társaság könyvelője is közvetlen tettesként felel, ha az adóbevallásokat úgy készíti el, és nyújtja be az adóhatósághoz, hogy azok tartalmát az adóalanyként szereplő vállalkozók nem is ismerik, esetleg még aláírásukkal sem látják el.

A főszabály mégis az, hogy az adócsalás adójogviszony fennállását feltételezi, ezért azt tettesként általában az követheti el, aki e jogviszony alanya, vagyis akit adókötelezettség terhel. Ebből következően a gazdasági társaság vezetőjének büntetőjogi felelősségét a könyvelő vagy adótanácsadó adózási körben történő igénybevétele nem érinti, feltéve, hogy az ő esetében a szándékosság megállapítható.

Ez az elv azonban nem alkalmazható akkor, amikor az adóalanyok adózási kötelezettségük kapcsán semmilyen büntetőjogilag felróható magatartást nem tanúsítanak. Erre példa az az eset, amikor a könyvelő a könyvelésre vonatkozó megbízás keretein túllépve az adózók nevében, tudtuk és beleegyezésük nélkül, sőt azok aláírását aláhamisítva tett az adókötelezettség megállapítása szempontjából jelentős tényekre tudottan valótlan tartalmú nyilatkozatokat. Ebben az esetben a könyvelő tisztában volt azzal, hogy ennek folytán valamely költségvetés bevételeinek csökkenését idézi elő.

A költségvetési csalás esetében a bűncselekmény eredménye az adóbevétel csökkenése, minthogy az állam a tévedésbe ejtés folytán nem jut hozzá ahhoz a bevételnövekményhez, amely neki az adójogszabályok alapján járna.²²

Hiányzik azonban a bűnösség akkor, ha az elkövető valamely bűncselekményből származó bevétele kapcsán nem tesz eleget adófizetési kötelezettségének. Senkitől sem várható el ugyanis, hogy a bűncselekmény elkövetéséből képződött jövedelméről az adóhatóság előtt bejelentést tegyen, és ezzel önmagát mintegy feljelentse.

2.2. A költségvetési csalás, mint a törvénnyel létrehozott bűncselekményi egység. A költségvetési csalás tényállásával a magyar jogalkotó egy olyan bűncselekményt hozott létre, amely a bűnös magatartás többszöri elkövetése esetén is egységként értékelendő. Az azonos törvényi tényállás alá eső különböző elkövetési magatartások halmozódása a költségvetési csalás esetében egységet teremt.

Mindez azt jelenti, hogy egyetlen bűncselekmény valósul meg akkor is, ha az elkövető az Európai Unió költségvetése sérelmére követ el bűncselekményt, vagy

---

²¹ FARKAS: i.m. 195.

²² Kúria Bfv.III.818/2006/5. szám.

bármely magyarországi adónemben okoz szándékos megtévesztéssel adóhiányt. A törvényhozó deklarált célja volt, hogy bűncselekményi egységet alkosson a különböző sértettek sérelmére elkövetett cselekményeknél. Ezt szem előtt tartva nem állapítható meg több rendbeli bűncselekmény a különböző költségvetési pénzeszközök vonatkozásában.

Az egység következménye, hogy a különböző elkövetési magatartások tanúsítása nem eredményezheti a bűnhalmazat megállapítását, mert a jogtárgy sérelmét nem fokozza. A természetes egység, mint egy rendbeli bűncselekmény, különböző részcselekményeit egy eljárásban kell elbírálni. Ha erre bármely okból nem kerül sor, az utóbb ismertté vált részcselekmények önálló elbírálását a res iudicata, azaz a határozat jogereje kizárja. Ha tehát utóbb derül ki, hogy a terhelt a korábbi ítélet hozatalát megelőzően további olyan cselekményeket is megvalósított, amelyek a már elbírált bűncselekményi egységbe tartoznak a többszöri eljárás tilalma folytán az újabb büntetőeljárás kizárt.²³

A hatályos Büntető Törvénykönyvben törvényhozó ideális célja az volt, hogy minden olyan büntetendő magatartást, amely a legszélesebb körben meghatározott költségvetés legtágabban megjelölt vagyoni sérelmével járhat, a költségvetési csalás tényállásába illeszse.

Tény, hogy a költségvetési csalás tényállása ún. összefoglalt bűncselekmény. Olyan törvényi egység, amely akár egymással össze nem függő bűncselekményeket olvaszt egyetlen bűncselekmény tényállásába. Ennél fogva nem kizárt a bűncselekmény-egységként értékelése az egyébként térben is és időben is elkülönülten végrehajtott cselekményeknek. A költségvetési csalás törvényi tényállásán belül értékelésre kerülő különböző elkövetési magatartások törvényi egységet alkotnak.²⁴

Abban az esetben, ha a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírált, határozata e bűncselekmény tekintetében res iudicata-t eredményez. A büntetőeljárásról szóló törvény alapján nincs helye újabb vádemelésnek olyan részcselekmény miatt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, de nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét.²⁵ Ebben az esetben perújításnak lehet helye. Mindez azt jelenti, hogy abban az esetben, ha a bíróság jogerősen elítélte a vádlottat egy 2017-2018. években elkövetett költségvetési csalás (adócsalás) miatt, majd később kiderül, hogy a jogerős határozathoz képest ugyanezen időszak alatt további adócsalást is elkövetett, akkor újabb vádat nem lehet ellene emelni, és nem lehet még egyszer elítélni. Ilyenkor a korábbi elítélés kapcsán lehet az ügyésznek perújítással élni, arra az új tényre hivatkozással, hogy lényegesen több az eltitkolt adó összege, mint azt korábban a bíróság megállapította.

A jogerősen elbírált cselekmény miatt, ugyanazon terhelttel szemben, a többszöri eljárás tilalma folytán újabb büntetőeljárás nem indulhat, vagyis újabb vádemelésre nem kerülhet sor, ha az ítélethozatalt követően derül ki, hogy a terhelt azt megelőzően további olyan cselekményeket követett el, amelyek a már

²³ Legfelsőbb Bíróság 462/2007/5., Debreceni Ítéltábla Bkf.I.236/2008/2.

²⁴ Kúria Bhar.II.1.549/2013/11. sz. határozat.

²⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 6. §

elbírált bűncselekményi egységbe tartoznak. Azok – tettazonosság folytán – ítélt dolognak minősülnek. Ez a bűncselekmény egység valamennyi esetére vonatkozik. Ilyen esetekben csak rendkívüli jogorvoslati eljárás, perújítás indulhat, ahol az eljárás tárgya már nem a vád, hanem a jogerős bírósági ítélet. Az újabb cselekmények az alapítéletben megállapított tényálláshoz képest olyan új ténynek minősülnek, amelyek – az egyéb törvényi feltételek megléte esetén – alapul szolgálhatnak perújítás kezdeményezésére. A perújítási eljárás pedig nem vádirat, hanem perújítási indítvány előterjesztésével indul.

A Kúria (Legfelsőbb Bíróság) a Bkf.III.131/2005/2. számú végzésében kifejtette, hogy a gazdasági bűncselekmény kapcsán kialakított ezen dogmatikai megoldás hasonló a több emberen elkövetett szándékos emberölési cselekményekhez, amelyek egymással ugyancsak egységet (delictum complexum) alkotnak, ezért azok külön-külön eljárásban nem bírálhatók el. Ha az elkövető a jogerős elítélés előtt több embert is megölt, akkor ezen cselekménye nem két külön rendbeli bűncselekményt valósít meg, hanem az emberölésnek egy súlyosabban minősülő esetét. Amennyiben utóbb derül ki, hogy a terhelt az ítélethozatal megelőzően további olyan cselekményt (emberölés) is elkövetett, amely a már elbírált bűncselekménnyel az összefoglalt bűncselekmény törvényi egységébe tartozik, a többszöri eljárás tilalma miatt nem újabb vádemelésnek, hanem perújításnak van helye.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. tc. (Csemegi Kódex) óta következetes a Kúria, illetőleg a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata abban, hogy az olyan bűncselekmény tekintetében, amely időben egymástól elkülönülő részcelekményekkel valósul meg, a bíróság jogerős határozatának cselekményegységet teremtő hatása van. A jogerős határozat a megszületéséig terjedő időszak vonatkozásában a cselekményegységet behatárolja és lezárja.

Az összefoglalt bűncselekmény esetén – hasonlóan a természetes egységhez és a folytatólágossághoz – a jogerős határozat meghozatalának egységteremtő hatása van. A törvényi egységbe tartoznak mindazok a (rész)cselekmények, amelyek elkövetésére a jogerős határozat meghozatalát megelőzően került sor.²⁶

Nem vitásan a bűncselekményi egység csak egy eljárásban bírálható el. A bűncselekményi egységet alkotó bűncselekmények részcelekményei miatt emelt újabb vád alapján tehát e cselekmények önálló elbírálásának nincs helye, az a többszöri eljárás tilalmába („ne bis in idem”) ütközne.

A folyamatos magatartással elkövethető cselekményeknél a bűncselekményi egységbe tartozó cselekmények jogerős határozattal elbírálásának cselekményegységet teremtő hatása folytán, a folytatólágosság egységébe tartozó más részcelekmények külön ítélettel történő jogerős elbírálása a „ne bis in idem” követelményét sérti. A sérelem orvoslása perújítás körében történhet.²⁷

A ne bis in idem elv kapcsán annak sincs jelentősége, hogy ugyanazon cselekmény miatt korábban esetleg más tagállamban folyt a büntetőeljárás.

²⁶ Kúria 6/2009. Büntető Jogegységi Határozat III/3/c. pont.

²⁷ Kúria Bfv.III.1.160/2015/8. szám.

3. Záró gondolatok

Az európai büntetőjog szakirodalmában ma már nem is vitatott, hogy az Uniónak van büntetőjogi jogalkotási kompetenciája. Irányelvi szabályozás formájában az adott cikkekben meghatározott korlátok érvényesülése mellett az uniós jogalkotó bocsáthat ki rendes jogalkotási eljárás keretében büntető tartalmú normákat.²⁸

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény egyes különös részi tényállásainak megalkotásakor a jogalkotónak különös figyelmet kellett szentelnie a nemzetközi egyezményeknek és ajánlásoknak megfelelés mellett az Európai Unió jogának megfelelésre is. A vizsgált tényállások értelmezésekor, alkalmazásakor a jogalkalmazó bíróságok így nem függetleníthetik magukat az uniós jogi aktus megismerésétől, de az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatától sem.

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmét megtestesítő költségvetési csalás miatt indult büntetőeljárásoknál egyre szembetűnőbb, hogy az európai büntetőjog mára valósággá vált, abban a közös érdekek védelme mellett az eljárási jogharmonizáció és a más tagállamokban lefolytatott eljárások kötelező figyelembevétele nem mellőzhető a jogalkalmazók részéről.

---

²⁸ KARSAI (2015): i.m. 31.

A digitális gazdaság és kereskedelem árnyoldala: a digitális adóelkerülés nemzetközi tendenciái

Erdős Éva*

---

1. Bevezető gondolatok

A digitalizmus gazdasági térhódításának számtalan pozitív oldala van, példaképpen említve: az elektronikus kereskedelem, a helyben történő elektronikus ügyintézés, a gyors és könnyű elérhetőség, az online számlázás, a pénztárgépek, az EKÁER bevezetése. A digitális világ tehát kétségtelenül megkönnyíti az életet, ugyanakkor a digitalizmus elterjedésével olyan jelenségek is előre törtek, amelyek a káros és tisztességtelen adógyakorlatok körét gyarapítják. Az Európai Unió adópolitikájában az adóelkerülés, az agresszív adótervezés megakadályozása, vagyis az adóelkerülés elleni harc mindig is nagy szerepet játszott. A tisztességtelen adóverseny és adóelkerülő technikákra már az ECOFIN Tanács által 1987 decemberében elfogadott Code of Conduct for Business Taxation Dokumentum is reagált, azonban a digitalizmus térnyerésével újabb probléma jelent meg az európai és nemzetközi adópolitikában, mivel eddig nem ismert adóelkerülő gyakorlatok terjedtek el az Európai Unióban a határon átnyúló ügyletek kapcsán. Így a legújabb kihívás – többek között – a digitális dot.com cégek megadóztatása, azaz a digitális társaságok adóelkerülése elleni fellépés.

A probléma összetett, érinti az online kereskedelmet, az online adatforgalomból, az online hirdetésekéből, letöltésekből, vagy éppen a sharing economyből származó bevételeket, valamint az egyes országok preferenciális adórezsimének, adórendelkezéseinek kihasználását is. Az egyik legnagyobb gondot az jelenti, hogy

---

* Tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Pénzügyi Jogi Intézeti Tanszék

Prof. Dr. Farkas Ákos nagyra becsült, kedves Kollégámnak és Barátomnak a FEB tábortól kezdődő ismeretségünk, és a közös kari vezetői (dékán és dékánhelyettesi) munkánk emlékére. Isten éltesen még sokáig Ákos!

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

a digitális cégeknél egyáltalán mely tevékenységek után kell az adót megfizetni, a másik gond, hogy hogyan lehet megadóztatni a külföldi dot.com társaságokat azokban az országokban, ahol ténylegesen fizikailag nincsenek jelen, azonban jelentős bevételhez és profithoz jutnak, anélkül, hogy a bevételük, a profitjuk után adót fizetnének ezekben az országokban. Az adóelkerülés sok esetben szándékos adótervezést jelent, amely adóminimalizációs technikát, szándékos profitáthelyezést foglal magába egy sokkal alacsonyabb adókulcsot alkalmazó országba. A probléma sokrétű, de ezzel együtt ez még lehet legális tevékenység, ugyanakkor az átláthatatlanság, és a tevékenység jellege, az eltitkolt vagy áthelyezett jövedelem nagysága, valamint az a tény, hogy az adózás nem a valós értékteremtés helyén történik, már tisztességtelen tevékenységet és szándékos adókikerülő technikát eredményezhet. Adóelkerülés során a jóhiszemű joggyakorlás elvének érvényesítése sok esetben kérdéses lehet, és bár a joggal való visszaélés megvalósul, önmagában ez még nem jelenti azt, hogy konkrét jogszabálysértés is megvalósulna, azonban már ez a tevékenység is kimerítheti a tisztességes adózás fogalmának megsértését. A kérdés, hogy mikor válik agresszív adótervezéssé egy adóminimalizálás, mikor beszélhetünk tisztességtelen, nem legális adókikerülésről.

A nemzetközi adózásban és az európai adópolitikában is a cél, az átlátható, arányos közteherviselés elvének megfelelő adózás lenne, amely szerint az adózás a valódi értékteremtés helyén valósuljon meg, abban az országban, ahol a tevékenységet végzi a digitális cég, ahol a profit valójában megtermelődik. Ez nem lehet már csak az az egy ország, amely a társaság regisztrációja alapján az adójogi státuszt meghatározza, hanem a határokon átnyúló digitális tevékenység miatt mindazon országot be kell vonni az adóztatásba, amelyben meghatározó tevékenységet folytat, és profitot termel a dot.com társaság. A kérdés csak az, hogy a digitális társaságok adóztatása hol és hogyan és milyen tevékenység után történjen, valamint hogyan feleljen meg a tisztességes adóztatás, valamint a kettős vagy többes adóztatás elkerülése alapelvének? Tanulmányomban ezekre a kérdésekre keresem a választ, bemutatva néhány káros adójogi gyakorlatot a digitális gazdaság világából, és az ellene folyó uniós harc eszközeiből is.

2. A digitális adóelkerülés legújabb technikái, a dot.com cégek gyakorlata, az online értékesítések veszélye, adalékok a digitális gazdaság árnyoldalához

Új adóelkerülési technikák közül számos technikát sorolhatnánk fel: mint az Amazon, az Ebay, vagy éppen a Sharing Economy körében az Airbnb, vagy az Uber gyakorlata. Jelen tanulmányban ezeket nem teljeskörűen vizsgálom, a Google, az Apple és az online kereskedelem adóelkerülési problémáival kívánok foglalkozni.

A digitális gazdaság határon átnyúló online szolgáltatást foglal magában, mely tevékenység megadóztatása az egyes országok különböző adóztatási rendszerei, és az esetleges preferenciális adórezsimek miatt számos eltérést mutatnak. A preferenciális adórezsimek, valamint az offshore helyszínek kihasználása hatalmas összegek kivonását teszi lehetővé az adóztatás alól. A kettős vagy többes nem

adózás és nem adóztatás hatalmas probléma az Európai Unióban, ezért a káros adójogi gyakorlatok, az agresszív adótervezés és ezek következményeként megjelenő adóelkerülések elleni fellépés körében tett intézkedések elkezdődtek, sőt a „puha”¹ és „kemény”² jogi eszközök is rendelkezésre állnak az európai és nemzetközi adójogban.

Többféle káros adójogi gyakorlattal találkozhatunk a szakirodalomban³, a közös jellemző, hogy az „elkövetők” digitális, más néven dot.com társaságok, melyek székhelye nem az európai célszországokban vannak bejegyezve. A digitális vállalatok többszörös előnyhöz jutnak, mivel online platformjaikon keresztül gyorsan tudnak reagálni a fogyasztók igényeire, és a hagyományos versenytársakhoz képest olcsóbban tudják termékeiket és szolgáltatásaikat értékesíteni a fogyasztók felé, ezzel jelentős versenyelőnyhöz jutnak. Mindemellett az igazi előnyt az adózás területén érik el, mivel olyan agresszív adótervezési technikákat alkalmaznak, amely kihasználja az egyes országok adórendszerében lévő különbségeket, ezáltal mesterségesen csökkentik adóköteles jövedelmüket, vagy nyereségüket alacsony adókulcsú országba csoportosítják át, ahol alig, vagy egyáltalán nem végeznek szinte semmilyen valós gazdasági tevékenységet.⁴ Erre példákat az alábbiakban hozok.

2.1. A Google káros adójogi gyakorlata szerint, – mely a „Double Irish and Dutch Sandwich”, azaz „a dupla ír-holland kettős szendvics”⁵ nevet kapta – a profit áthelyezésre kerül olyan országokba, ahol nagyon alacsony adókulcsot alkalmaznak, vagy egyáltalán nincs is adó. A Google ebben a konstrukcióban az Egyesült Királyságból származó reklámbevételét nem adózta le ott helyben 20%-kal, hanem átutalta olyan európai és más országokba, jelesül Írországba és Hollandiába, majd egy Bermudán levő offshore cégébe, ahol nagyon alacsony adókulccsal történik a nyereség megadóztatása, vagy ahol egyáltalán nem is kell adót fizetni a nyereség után. Ezekben az esetekben szerepet játszanak az offshore helyszínek, adóparadicsomok, ahol az adóztatás hiányához még az

¹ Puha jogi eszközök, a soft law eredményei az adóelkerülés., agresszív adótervezés kapcsán: mint pld. a Code of Conduct for Business Taxation (1998, ECOFIN Tanács); az OECD BEPS Action Plan (1995), vagy a Bizottság ajánlásai (Commission Recommendation) pld: A Bizottság ajánlása a jelentős digitális jelenlétre kivetendő társasági adóról. C(2018) 1650 final. (2018.3.21); vagy a Bizottság 2017. szeptember 21-én elfogadott, „Méltányos és hatékony adórendszer kialakítása az Unióban a digitális egységes piac megvalósítása érdekében” című Közleménye. COM(2017) 547 final.

² Kemény jogi eszközök, a hard law instrumentumai, mint az ATAD, az anya-leányvállalati irányelv, az administrative cooperation directive (DAC).

³ Gondolunk itt a Double Irish and Dutch Sandwich (Google), vagy az Apple (Apple Operations Europe, és Apple Sales International) „advanced tax ruling” (feltételes adómegállapítás) ügyére, (A Bizottság (EU) 2017/1283 határozata (2016. augusztus 30.) az Írország által az Apple-nek nyújtott SA.38373 (2014/C) (ex 2014/NN) (ex 2014/CP) számú állami támogatásról (az értesítés a C(2017) 5605. számú dokumentummal történt) (EGT-vonatkozású szöveg.) tiltott állami támogatással kapcsolatos ügyére, az Airbnb gyakorlatára, vagy a transzferárazás problémáira (Amazon).

⁴ *A digitális adózás néhány aktuális kérdése az EU-ban.* Adó Online, 2018. május 8. Wolters Kluwer. <https://ado.hu/ado/a-digitalis-adozas-nehany-aktualis-kerdese-az-eu-ban/> (letöltés ideje: 2019. június 12.)

⁵ Lásd: *A digitális adózás néhány aktuális kérdése az EU-ban.* Adó Online, 2018. május 8. Wolters Kluwer. <https://ado.hu/ado/a-digitalis-adozas-nehany-aktualis-kerdese-az-eu-ban/> (letöltés ideje: 2019. június 12.)

átláthatatlanság, az adminisztratív intézkedések hiánya is járul. A Google által használt ír-holland szendvics konstrukció, a káros adójogi gyakorlat, példa az agresszív adótervezésre is, a profitáthelyezésre, és a kettős vagy többes nem adózásra is.

A „*Double Irish and Dutch Sandwich*” konstrukcióban a Google első lépésként a megtermelt nyereségét átutalta jogdíjként az egyik ír leányvállalatának, amely Írországból volt bejegyezve, így adójogi státusza is ehhez az országhoz kötődött. Írországból a jogdíj adózása nagyon alacsony adókulccsal történik, 2% a normál 12,5% -os társasági adókulcs helyett. A Google azonban nem fizette meg ezt az adót sem, hanem az ír leányvállalata ezt az összeget tovább utalta a Google Hollandiában bejegyzett leányvállalatának bevételeként, amely azt azonnal tovább utalta a Google egy harmadik leányvállalatának, melyet Írországból regisztráltak ugyan, azonban a leányvállalat székhelye, és adójogi illetősége Bermudán – vagyis egy adóparadicsomban – volt. Bermudán már nem kellett adót fizetni, mivel Bermuda egy ismert offshore helyszín.⁶ A Google a legális profit áthelyezés után ennek megfelelően nem fizetett adót sem Nagy Britanniában, sem Írországból, sem Hollandiában. Ilyen módon a Google több millió Euro nyereséget vont ki az adózás alól, legális profitáthelyezés ürügyén.

Írországból a külföldi tulajdonú társaságokra egyébként preferenciális adószabályok vonatkoztak 2015-ig⁷. Ugyanis a preferenciális adórezsim értelmében a külföldi tulajdonú társaságoknak a normál 12,5% társasági adókulcs helyett, csupán 2% adót kellett fizetniük, de ez alól is mentesülhettek, ha a külföldi leányvállalatnak, társaságnak nem volt ír tulajdonosa, vagy ír ügyvezetője. A 12,5%-os társasági adókulcs Európában 2015-ben alacsonynak számított, és viszonylag alacsony most is. A 2%-os kedvezményes társasági adó mérték viszont teljes mértékben megvalósítja a káros adóverseny gyakorlatát.⁸

⁶ Bermuda, mint adóparadicsom egészen 2019 májusáig fenn volt az EU adóparadicsomokról összeállított feketelistáján, melyről 2019-ben került le. Az EU 2017 végén hagyta jóvá azt a listát, amelyre az adóelkerülés ellen nem elég hatékonyan fellépő országok kerültek fel, mert nem voltak hajlandók egy év alatt sem az együttműködésre az adóelkerülés témájában.

„Aruba, Barbados és Bermuda is lekerült az Európai Unió adóparadicsomokról összeállított, és így már csak tizenkét ország nevével tartalmazó feketelistájáról – jelentette be pénteken az uniós pénzügyminiszteri tanács, miután a három állam kormánya új kötelezettségvállalásokat jelentett be.” Szerző: Adó Online. Dátum: 2019. május 17. <https://ado.hu/ado/szukult-az-eu-feketelistaja/> (letöltés ideje: 2019. május 20.)

„A feketelistán marad Amerikai Szamoa, az Amerikai Virgin-szigetek, Belize, Dominika, az Egyesült Arab Emírségek, Fidzsi, Guam, a Marshall-szigetek, Omán, Szamoa, Trinidad és Tobago, illetve Vanuatu. A feketelista hitelességét azonban több szervezet is vitatja, mivel azon olyan elismert adóparadicsomok nem szerepelnek, mint Hongkong, Jersey, MAN –sziget vagy éppen a Panama iratokról elhíresült Panama.” <https://ado.hu/ado/szukult-az-eu-feketelistaja/> (letöltés ideje: 2019. május 20.)

⁷ Double Irish Dutch Sandwich Tax Saving. <https://www.offshorecompany.com/company/ireland-corp/tax-savings/>, és <https://www.investopedia.com/terms/d/double-irish-with-a-dutch-sandwich.asp> (letöltés ideje: 2019. január 14.)

⁸ Az Európai Parlament a strasbourgi plenáris ülésén elfogadott jelentésében leírta, hogy 7 uniós ország – köztük Magyarország és Írország is – valamint Málta, Ciprus, Belgium, Hollandia, Luxemburg adóparadicsomszerűen működik, és lehetővé teszik az agresszív adótervezést. In: *EP: Magyarország adóparadicsomszerűen működik*. Adó online, 2019. március 26, Wolters Kluwer. <https://ado.hu/ado/ep-magyarorszag-adoparadicsomszeruen-mukodik/> (letöltés ideje: 2019. május

Az ír pénzügyminiszter ugyan egy esetleges kötelezettségzegési eljárás indításának nyomására az adókedvezményekre vonatkozó joghézagot megszüntette, így a Double Irish and Dutch Sandwich stratégia is véget érhet, azonban átmenetileg még 2020-ig alkalmazható a megszerzett jogok alapján.⁹

Megjegyzem a preferenciális adórezsim, a preferenciális és szelektív adókedvezmények alkalmazása már az Ecofin Tanács 1998-as Üzleti Adózás Magatartási Kódexe¹⁰ előírásai szerint sem volt megengedett adópolitikai eszköz, ezzel ugyanis az egyes országok a Kódex előírásai szerint rejtett offshore, adóparadicsomi állapotot hoztak létre. Hazánk nemzeti jogát a Magatartási Kódex előírásaihoz kellett igazítani a 2004-es Európai Unióhoz történő csatlakozásunk idején. A Kódexben foglaltakat tehát figyelembe kellett venni az újonnan csatlakozó államoknak is. Az alanyi jogon megszerzett és a Kódex alapján diszkriminatívnek minősített, a külföldi beruházóknak nyújtott társasági adókedvezményeinket kifutó jelleggel 2010. december 31-ig alkalmazhatták azok az adóalanyok, akik 2004-et megelőzően jogot szereztek rá. Csak a külföldi beruházóknak nyújtott ilyen jellegű, diszkriminatív, szelektív adókedvezményt nem lehetett újonnan szerezni 2004-et követően. A 2004-ben csatlakozott államoknál a Magatartási Kódexnek az adóparadicsomi szabályozásra, valamint a diszkriminatív adókedvezményekre, a szelektív állami támogatásokra vonatkozó előírásait már alkalmazni kellett, a Kódex jogi kötőereje nélkül is, míg Írország egészen 2015-ig alkalmazhatott preferenciális adórezsimet. Ez kettős mérce alkalmazását jelenti az európai adópolitikában.

2.2. Az Apple ügyben az Apple Írországban működő leányvállalatai – az Apple Sales International és az Apple Operation Europe – mintegy 13 milliárd Euronak megfelelő adót nem fizetett meg 2003 és 2014 között.¹¹ Lényegében Írország feltételes adómegállapítás keretében engedélyezte az Apple Inc. irányítása alatt álló két Apple leányvállalatnak, hogy a normál ír társasági adókulcs, valamint a külföldiekre vonatkozó kedvezmények helyett az Apple még kevesebb adót fizessen egy még jobb konstrukcióban.

20.)

⁹ <https://www.investopedia.com/terms/d/double-irish-with-a-dutch-sandwich.asp>, (letöltés ideje: 2018. május 05.) Ezt a technikát előszeretettel alkalmazta a Google, Amazon, Apple, Microsoft. Lásd még: CSABAI Róbert – CZOBOLY Gergely: A digitális cégek adóztatásának kihívásai – nemzetközi válaszkísérletek. *Adó, Adó –és Pénzügyi Szaklap*. 2016/12-13. 84-87.

¹⁰ A Code of Conduct for Business Taxation, az Üzleti Adózás Magatartási Kódexét az ECOFIN Tanács (Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa) 1997. december 1-jei következtetéseiben határozták meg. A kódex jogi kötőerővel nem rendelkezik, de egyértelműen politikai erővel bír, a soft (puha) jogi eszközök közé sorolható az európai adójogi források között. Official Journal of the European Communities C2/1. 6.1.98.

https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/coc_en.pdf

¹¹ *A nagy trükk: az Apple és a dupla ír.*

https://hvg.hu/kkv/20160831_apple_ado_buntetes_irorszag_europai_unio (letöltés ideje: 2016. augusztus 31.)

https://hvg.hu/kkv/20160831_apple_ado_buntetes_irorszag_europai_unio (letöltés ideje: 2019. június 21.) és lásd még: *Európai Bizottság – sajtóközlemény: Írország 13 milliárd EUR összegű jogellenes adókedvezményt adott az Apple-nek.* Brüsszel, 2016. augusztus 30. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2923_hu.htm (letöltés ideje: 2018. május 05.)

Az Apple Sales International és az Apple Operations Europe két olyan, Írorszáiban bejegyzett társaság, amelyek az Apple csoport százszázalékos tulajdonában vannak, és végső soron az egyesült államokbeli anyavállalat, az Apple Inc. irányítása alatt állnak. E két vállalkozás jogosult arra, hogy az Apple Inc. vállalattal kötött úgynevezett „költésmegosztási megállapodás” alapján, az Apple szellemi tulajdonának hasznosításával Észak- és Dél-Amerikán kívül Apple termékeket gyártson és értékesítsen. A megállapodás értelmében az Apple Sales International és az Apple Operations Europe éves díjakat fizetnek az egyesült államokbeli Apple-nek, az utóbbi által számukra az Egyesült Államokban végzett kutatási és fejlesztési tevékenységért. Az Apple által az európai értékesítésre kidolgozott modellben a vevők a termékeket szerződés szerint nem a fizikai értékesítést végző boltoktól, hanem az írországi *Apple Sales International* vállalkozástól veszik meg. Következésképpen az Apple az ezen értékesítésekből származó árbevétel és nyereséget közvetlenül Írorszáiban számolta el. Az Írországgal kötött feltételes adómegállapítás keretében a nyereséget az írországi adózás céljából a következőképpen osztották fel: a megállapodás szerinti módszer alapján a nyereség legnagyobb részét belső felosztással az Apple Sales International Írországon kívüli „központi irodájához”allokálták. Ez a „központi iroda” semmilyen országhoz nem tartozott, nem volt sem alkalmazottja, sem saját telephelye. Tevékenysége kizárólag alkalmi igazgatótanácsi ülésekből állt. Az Apple Sales International *írországi telephelyéhez* – vagyis az írországi adószabályok hatályába – a nyereségnek csak egy töredék részétallokálták. A nyereség túlnyomó része tehát a „központi irodához” került, és adózatlan maradt. Következésképpen az Apple Sales International nyereségének csak egy kis része után fizettek adót Írorszáiban, a többi rész után sehol nem fizettek adót.¹²

A Bizottság a versenyjog szabályai szerint vizsgálta az Apple tevékenységét és megállapította, hogy az Írország által az Apple-nek biztosított ezen szelektív adóügyi bánásmód az EU állami támogatásra vonatkozó szabályai szerint jogellenes, mivel jelentős előnyt biztosít az Apple-nek az azonos nemzeti adószabályok alá tartozó más vállalkozásokkal szemben. Az adókedvezmény diszkriminatív és versenytorzító állami támogatásnak minősül, és a meg nem fizetett adót az Apple-lel vissza kell fizettetni, mivel Írország gazdaságilag indokolatlan versenyelőnyt biztosított az Apple számára. Megjegyezzük, hogy a Bizottság határozata az Európai Bíróság előtt megtámadható. A határozatot Írország megtámadta, az ügy még folyamatban van. Ha valamely tagállam a

¹² *Európai Bizottság – Sajtóközlemény: Írország 13 milliárd EUR összegű jogellenes adókedvezményt adott az Apple-nek.* Brüsszel, 2016. augusztus 30. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2923_hu.htm (letöltés ideje: 2018. május 05.) Az Apple Sales International 2011-ben például 22 milliárd USD (mintegy 16 milliárd EUR) összegű nyereséget ért el, de a feltételes adómegállapítás keretében Írorszáiban ebből mindössze 50 millió EUR minősült adókötelesnek, vagyis 15,95 milliárd EUR összegű nyereség adózatlan maradt. Ennek eredményeként az Apple Sales International 2011-ben kevesebb, mint 10 millió EUR összegű társasági adót fizetett Írorszáiban – teljes éves nyereségének tényleges adókulcsa így körülbelül 0,05 % volt. A következő években az Apple Sales International elszámolt nyeresége folyamatosan nőtt, a feltételes adómegállapítás keretében Írorszáiban adóköteles nyeresége azonban nem. Az említett tényleges adókulcs így tovább csökkent és 2014-re már csak 0,005 %-ot tett ki.

Bizottság határozatának megfellebbezése mellett dönt, akkor is vissza kell fizettetnie a jogellenes állami támogatást, de a visszafizettetett összeget az uniós bírósági eljárások végéig letéti számlán zárhatja.

2.3. Online visszaélés – egy magyar ügy margójára.¹³ A digitális világ további veszélyeket is rejt magában, az online platformon történő értékesítések terén. Magánszemélyeket is gyakran érint ez a veszély. Erre szolgál jó példával az Európai Unió Bírósága elé került magyar ügy, Vámos Dávid ügye, a C-566/16. EUB ügy. Az EUB ítélete¹⁴ szerint a magyar magánszemély, Vámos Dávid 2012. és 2013. december 31-e között két internetes portálon 778 db műszaki cikket értékesített, anélkül, hogy bejelentkezett volna Áfa adóalanyként, és az értékesítésekből származó bevételét, az ingók eladásából származó jövedelmét sem vallotta be a Nemzeti Adó és Vámhivatalnak (továbbiakban: NAV). Az említett adóhatóság megállapította továbbá, hogy a 2012. január 1-je és 2013. december 31-e közötti időszakban Vámos D. olyan értékesítési tevékenységet folytatott, amelyből az áfatörvény – 2007. évi CXXVII. törvény – 188. §-ának (2) bekezdésében meghatározott alanyi adómentesség választására jogosító felső értékhatárt el nem érő bevétele származott. Vámos Dávid védekezése szerint nem érte el az Áfa adóalanyi határt, és a kisvállalkozói Áfa-ra vonatkozó adómentességet sem haladta meg a bevétele. A magyar adóhatóság (NAV) Áfa adókülönbötetet állapított meg, és Áfa adóbírságot, valamint késedelmi pótlékot szabott ki Vámos Dáviddal szemben.

Vámos D. közigazgatási fellebbezést nyújtott be ez utóbbi határozattal szemben, amelyet a fellebbviteli igazgatóság helybenhagyott. Ez utóbbi egyrészt az áfatörvény 187. §-ának (1) bekezdésére hivatkozott, amely alapján Vámos D. jogosult volt ugyan alanyi adómentességet választani, másrészt ugyanakkor a fellebbviteli igazgatóság rámutatott arra, hogy az adózás rendjéről szóló törvény 22. § (1) bekezdésének c) pontja csak az adóköteles tevékenység megkezdésének bejelentésével egyidejűleg teszi lehetővé az alanyi adómentesség választását, és hogy e lehetőséggel ezt követően nem lehet élni. A fellebbviteli igazgatóság szerint, mivel Vámos D. csak 2014. január 22-én jelentkezett be az adóhatóságnál, és választotta az alanyi adómentességet, e mentességre csak ezen időpontot követően vált jogosulttá.

Vámos D. azzal érvelve vitatta a fellebbviteli igazgatóság e határozatát a kérdést előterjesztő bíróság előtt, hogy az áfatörvény 6. §-a értelmében vett gazdasági tevékenység végzése csupán adóalanyiságot eredményez, és ennek következtében a HÉA irányelv¹⁵ 213. cikkének (1) bekezdése és az adózás rendjéről szóló törvény 16. §-a alapján bejelentési kötelezettséget von maga után, áfafizetési kötelezettséget azonban nem.

Mivel Vámos D.-nek a magyar adóhatóság által megállapított bevételei sem a 2012. év, sem pedig a 2013. év tekintetében nem érték el az alanyi adómentesség

¹³ Vámos ügy, Vámos vs NAV C-566/16 EUB ECLI:EU:C:2018:321

¹⁴ Vámos vs NAV C-566/16 EUB ECLI:EU:C:2018:321

¹⁵ A Tanács 2006/112/EK irányelve (2006. november 28.) a közös hozzáadottértékadó-rendszerről. HL L 347., 2006.12.11., 1–118. o.

választására jogosító felső értékhatárt, a magyar adóhatóság a 2012. és a 2013. adóév tekintetében nem kötelezhette volna Vámos D.-t áfafizetésre, ellenben az utólagos ellenőrzés keretében köteles lett volna nyilatkoznia arról, hogy kívánja-e az alanyi adómentességet választani. A Nyíregyházi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság az eljárást felfüggesztette és előzetes döntéshozatal céljából az Európai Unió Bíróságához fordult.

A kérdést előterjesztő bíróság lényegében azt kívánta megtudni, hogy az uniós jogot úgy kell-e értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely kizárja a kisvállalkozások számára adómentességet előíró – a HÉA irányelv XII. címe 1. fejezete 2. szakaszának rendelkezései alapján elfogadott – különös HÉA szabályozás alkalmazását olyan adóalany esetében, aki valamennyi anyagi jogi feltételt teljesíti, azonban gazdasági tevékenysége megkezdésének adóhatóságnál történő bejelentésével egyidejűleg nem élt az e szabályozás alkalmazásának választására vonatkozó lehetőséggel. Vagyis választhatja-e utólag az alanyi adómentességet a magánszemély, ha az adómentesség feltételei fennállnak ugyan, azonban a gazdasági tevékenysége megkezdésének időpontjában a magánszemély nem élt a bejelentkezés és az Áfa adóalanyi mentesség választásának lehetőségével. A Bíróság ugyancsak megkérdezte azt is, hogy ellentétes-e az uniós joggal az a nemzeti szabályozás, amely szigorúbb követelményt állapít meg a HÉA irányelvben foglaltaknál?

Az Európai Unió Bíróságának ítélete szerint nem ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely kizárja a kisvállalkozások számára adómentességet előíró különös HÉA szabály alkalmazását, olyan adóalany esetében, amely valamennyi alanyi (adómentességi) jogi feltételt teljesít, azonban a gazdasági tevékenysége megkezdésének az adóhatóságnál történő bejelentését elmulasztotta. Azaz nem élt az e szabályozás alkalmazásának választására vonatkozó lehetőséggel. Utólag tehát már nem választhatja a magánszemély az áfa adóalanyi mentességet, mivel azt abban az adóévben tehetette volna meg, amire a vizsgálat vonatkozott (2012 és 2013-ban). Következésképpen a nemzeti szabályozás nem ellentétes az uniós joggal, még akkor sem, ha az szigorúbb előírást követ, mint a HÉA irányelv. Az ítélet az adócsalás elleni küzdelem jegyében született, és célja az értelmezéssel a visszaélések visszaszorítása.

Tehát megállapítható, hogy az Európai Unió Bírósága az ítéleteivel fellép az adóelkerülés ellen, az EUB eseti döntései mind jogértelmezési szempontból, mind az adócsalás elleni fellépés szempontjából mértékadó a tagállamok számára.

3. Összegző gondolatok – Problémák – A digitális gazdaságban megjelenő agresszív adótervezés elleni fellépés eszközei

A fentiekben rámutattam a digitalizmussal együtt járó veszélyek egy-egy példájára, amelyek az adóelkerüléssel és az agresszív adótervezéssel kapcsolatosak. A dot.com cégek profitáthelyezési technikái a tisztességtelen adózói magatartást valószínűsítik meg. A fő probléma, hogy a digitális cégek összesen 825 milliárd EUR adót nem fizettek be, az Apple 13 milliárd EUR költségvetési hiányt okozott

Írországnak, megjegyzem Írország hozzájárulásával.¹⁶

A fenti magatartásokban közös probléma, hogy az adózás, ha egyáltalán van, és nem egy adóparadicsomban köt ki a digitális cég adója, nem a valódi értékteremtés helyén valósul meg.

További probléma, hogy az európai uniós szabályozás és ellenőrzés nem következetes, így lehetőség nyílik arra, hogy több európai ország továbbra is elősegítse az adókikerülést a rejtett offshore, adóparadicsomi szabályozással, mint Írország esetében ezt láttuk.

A feltételes adómegállapítás sorsa még nem dőlt el, az ügy folyamatban van. A jelenleg legális intézmény sorsa függhet az Európai Bíróság írországi Apple-ügyben hozandó döntésétől. Az ügy társadalmi és szakmai megítélése változatos, mivel a kevesebb adófizetés is sokat számíthat egy országnak, főleg, hogy a külföldi beruházók bevonásának egyik kiváló eszköze.¹⁷

A digitális cégek megadóztatása során további gondot jelent, hogy az országokon átnyúló digitális szolgáltatásoknál nincsen tényleges fizikai jelenlét, amely az adójogi státusz, a telephely meghatározó elemének számít, így a valódi értékteremtés helyén történő adózás és adóztatás nehézségekbe ütközik.

Problémát jelent az is, hogy, mit kell megadóztatni, milyen tevékenységek, milyen bevételek után kell az adót megfizetni a digitális társaságok esetében? Az adóztatás hogyan és hol történjen, a szignifikáns fizikai jelenlét hiányában?

Az Európai Unióban az elsődleges kihívás az adópolitikában az adóelkerülés elleni harc, most ezekre a kérdésekre keresi a választ az adópolitika, az elsődleges cél az agresszív adótervezés, az adókikerülések és az adókijátszások megakadályozása, az ellenük történő fellépés. Az eszközök egyre változatosabbak, az Európai Bizottság szerepe pedig megállapíthatóan megnőtt, a jogalkotási folyamat felgyorsult mind a nemzetközi, mind az európai adójog terén. 2015-ben jelent meg az OECD BEPS Akcióterve¹⁸, melynek egy fejezete foglalkozik a digitális gazdaság adóügyi kihívásaival. Célja az egyes államok adójogi eltéréseiből, joghézagjaiból adódó kettős nem adóztatás, az agresszív adótervezés és adókikerülés megakadályozása, visszaszorítása. A BEPS Akcióterv nagy jelentőséget tulajdonít az államok között megköendő információcsere egyezményeknek, és kimondja a valós értékteremtés helyén történő adózás

¹⁶ Összehasonlításképpen: Magyarország éves költségvetési bevétele 42,5 milliárd EUR.

¹⁷ Lásd az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvényt és az adóigazgatási eljárás részletszabályairól szóló 465/2017. (XII.28.) Korm. rendeletet, lásd még: SZABÓ Ildikó: *Feltételes adómegállapítás hazai és nemzetközi szabályozása*. Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 1- 227.

¹⁸ OECD BEPS projektje, BEPS jelentése: Base Erosion and Profit Shifting, azaz a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet és a G-20-ak az adóalap erózióra és a nyereségátcsoportosításra vonatkozó projektje.

In: Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy, Action 1 – 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project (A digitális gazdaság adóügyi kihívásainak kezelése. 1. fellépés – 2015. évi zárójelentés, az OECD és a G20-ak adóalap-erózióra és nyereségátcsoportosításra vonatkozó projektje), OECD Publishing, Párizs.

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264241046> (letöltés ideje: 2019. június 15.)

BEPS Action Plan. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. Explanatory Statement. OECD 2015. 9.

<http://www.oecd.org/ctp/beps-explanatory-statement-2015.pdf> (letöltés ideje: 2018. január 15.)

szükségességét. Megoldásként kezeli, hogy a nyereség ott kerüljön megadóztatásra, ahol a nyereséget keletkeztető gazdasági tevékenységet végzik, és ahol az érték megteremtődik. Szorgalmazza a telephely fogalmának módosítását az egyezményekben, annak érdekében, hogy a valódi fizikai jelenlét nélkül is meg lehessen adóztatni a dot.com társaságokat a digitális szolgáltatásaik után. Bevezet egy új innovatív mechanizmust a meglévő nemzetközi adószabályok felülvizsgálatát a kettős nem adóztatás kiküszöbölése, a visszaélések megszüntetése érdekében.

A BEPS Akcióterv nagy előnye, hogy 15 pontban megnevezi azokat a káros adóügyi gyakorlatokat, amelyek az adóvisszaélések közé tartoznak, és amelyek ellen közös együttműködéssel kell fellépni az országoknak. Megoldásként nevezi meg, hogy a nemzetközi adószabályok reformja szükséges a digitális szolgáltatások nyújtásához kapcsolódó tevékenységekre vonatkozó állandó telephely, transzferárzás és nyereségfelosztás fogalmait illetően. A BEPS nem rendelkezik jogi kötőerővel, egy politikai dokumentumról van szó, amelynek követését már több, mint 100 állam az aláírásával igazolta.

A jogalkotási folyamat mindenképpen legnagyobb eredménye – az elfogadásakor egyhangúságot igénylő folyamatban – a Tanács ATAD irányelve, a 2016/1164/EU irányelv.¹⁹ Az ATAD általános adókikerülés elleni rendelkezést (GAAR szabály)²⁰ tartalmaz, amely kimondja, hogy a gazdasági tartalom elsődleges a forma felett. Hasonlóan a BEPS rendelkezéseivel, a legfontosabb alapelve, hogy a profit ott kerüljön megadóztatásra, abban az országban, ahol az értékteremtés folyik, ahol a tényleges gazdasági tevékenységet végzik.

Az Európai Tanács 2017. október 19-i következtetéseiben hangsúlyozta, hogy hatékony és méltányos, a digitális kornak megfelelő adózási rendszerre van szükség, továbbá jelezte, hogy várakozással tekint az e témában 2018 elejéig benyújtandó bizottsági javaslatok elé. Az ECOFIN Tanács 2017. december 5-i következtetéseiben hangsúlyozta, hogy az állandó telephely általánosan elfogadott fogalmának, valamint az ahhoz kapcsolódó transzferárzási és nyereségfelosztási szabályoknak szintén központi szerepet kell játszaniuk a digitális gazdaságból származó nyereségek adóztatásával kapcsolatos kihívások kezelésében, és kijelentette, hogy szoros együttműködést ösztönöz az EU, az OECD és más nemzetközi partnerek között a digitális gazdaság által termelt nyereség adóztatása jelentette kihívásokra való reagálás terén.

A Bizottság 2018-ban benyújtotta a rövid távú, ideiglenes digitális adóra vonatkozó javaslatát a Tanácsnak, és jelenleg a Tanács 2018/0072/EU irányelv javaslata²¹ szolgálhatna megoldásul a dot.com társaságok adóztatására vonatkozóan. A javaslat egyrészt a közös konszolidált társasági adóalapba történő beiktatását szorgalmazza a szignifikáns digitális jelenlétnek. Másrészt egy ideiglenes adóra is tesz javaslatot, mely a három problémás kérdésre is választ kíván adni a digitális szolgáltatások megadóztatásával kapcsolatban: a mit, hogyan

¹⁹ ATAD – A Tanács (EU) 2016/1164 irányelve (2016. július 12.) a belső piac működését közvetlenül érintő adókikerülési gyakorlatok elleni szabályok megállapításáról. HL L 193., 2016.7.19., 1-14. o.

²⁰ GAAR, azaz General Anti Abuse Rules, az adóvisszaélések elleni fellépés szabálya.

²¹ Proposal for a Council Directive Laying down rules relating to the corporate taxation of a significant digital presence. Brussels, 21.3.2018. COM (2018) 147 final 2018/0072 (CNS)

és hol adóztatásra?

A mit kell megadóztatni kérdésre a DSZA²² a digitális szolgáltatásokat a következő tevékenységekre és bevételekre bontja:

- a felhasználók adataiból származó bevételek (online hirdetési felület értékesítéséből (Facebook, Google, Amazon, E-Bay));
- online kereskedelmi platformok, online értékesítésekből befolyó jutalékok (Ali baba, E-bay);
- sharing economy – a közösségi megosztásból származó bevételek (Uber, AirBnB);
- a felhasználók által szolgáltatott információkból származó adtok értékesítéséből befolyó bevételek;
- letöltési díjak (Netflix, Spotify).

A hogyan és hol kell adóztatni kérdésre az irányelv javaslat értelmében meg kell adóztatni minden tagállamban a digitális szolgáltatásokat, ahol a dot.com társaságok szolgáltatnak, fizikai valós jelenlét nélkül.

A hogyan kellene adóztatni kérdésre a megoldást a DSZA és a Társasági adó közös reformja jelentené: azokat a digitális társaságokat adóztatnák meg, amelyeknek a teljes éves bevétele 750 millió EUR, és csak az EU-ban évi 50 millió EUR bevétellel rendelkeznek. Az adó mértéke, pedig 3% lenne. A társasági adó közös reformja esetén pedig a virtuális telephely után kelljen adót fizetni, az ott megtermelt nyereség után, amennyiben a dot.com társaságnak egy tagállamban az éves bevétele meghaladja a 7 millió EUR-t, vagy több, mint 100.000 felhasználóval rendelkezik egy tagállamban egy adóévben, vagy több, mint 3000 üzleti szerződése van a cégnek egy adóévben. Ebben az esetben az adó a társasági adóban kerülne megfizetésre. A feltételek egyikének kell megfelelnie a dot.com társaságnak.

A Javaslatok megoldást jelentenének a közös adóügyi konfliktusokra, az agresszív adótervezés és a digitális gazdaságot érintő adóelkerülés elleni harcban. Az elfogadáshoz azonban az EUMSZ rendelkezése szerint egyhangúságra van szükség a Tanácsban, amelyet a tagállamok szuverenitási politikája miatt nehéz elérni. A céllal – adókikerülés és adókijátszás visszaszorítása – minden tagállam egyetért, a megvalósítás módja azonban még sokat változhat.

---

²² *Digitális szolgáltatások adója Fair taxation of the digital economy.*
https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/fairtaxation-digital-economy_en
(letöltés ideje 2019. január 14.)

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának büntető eljárásjogi tárgyú kiegészítései, különös tekintettel a terheltet megillető eljárási garanciákra

Fantoly Zsanett*

Jelen tanulmány az amerikai büntetőeljárás menetének felvázolásával mutatja be az egyes eljárási szakaszokban érvényesülő alapvető garanciákat, a vonatkozó alkotmány-kiegészítéseket és a meghatározó esetjogot. Szerzője teszi ezt azért, mert a tanulmánykötettel ünnepelt Farkas Ákos professzor úr tudományos munkásságának évtizedeken át jelentős részét képezte nem csupán az Európai Unió büntetőjogi tárgyú harmonizációja, hanem a nemzetközi-, és az összehasonlító büntető eljárásjog is. A tanulmány az ünnepelt szakmai munkássága és emberi értékei előtt tiszteleg.

1. Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárási rendszere valószínűleg a világ egyik lepraktikusabb büntető igazságszolgáltatási modellje. Történeti gyökereit tekintve az USA büntető jogrendszere a *common law*¹ gyakorlatán alapul, amit az

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék

¹ A *common law* alapján a tételes jog mellett az ítékezésben jelentős szerepet játszanak a jogi precedensek is, az ún. „bírói jog”. A tételes jog bírói értelmezése a történeti fejlődés során erősítette és ma is erősíti a terhelteket érintő eljárási garanciák rendszerét. Jó példa erre, hogy New Yorkban, illetve az Egyesült Államok legtöbb államában maguk a bíróságok fejlesztettek ki speciális jogintézményeket a hagyományos eljárási modellek helyett, a meglévő tételes jogi szabályok módosítása nélkül. Ez figyelhető meg a szabadlábba helyezés és az óvadék alkalmazása kapcsán a főtárgyalás előtti meghallgatáson, továbbá az Alternatív Kábítószer Bíróságok és a különböző elterelő programok bevezetése során. Legutóbbi ilyen, az esetjog által kialakított jogintézmények a Veterán Bíróságok, amelyeket az Irakból és Afganisztánból visszatérő, különleges bánásmódot igénylő katona terheltek jogérvényesítésének biztosítására állítottak fel. Forrás: Frank LaBuda: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

amerikaiak az 1700-as években vettek át az angliai anyaországtól.² A híres angol *Magna Carta* (1215) alapvető jogokat biztosított Anglia polgárainak, például a vádesküdszék kizárólagos döntési jogát a vádemelésről, illetve a polgárok esküdtbíróági eljáráshoz való jogát.³ Az elmúlt 300 évben, ezek az alapjogok tovább fejlődtek, és mára már magukba foglalják többek között a hatékony védelem jogát; a terhelti figyelmeztetések garancia-rendszerét; és a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának kivételt nem tűrő követelményét.⁴

Az európai országokhoz hasonlóan a büntetőeljárás az USA-ban is olyan eljárási cselekmények sorozata, amelyeken keresztül az állam mint a büntető hatalom letéteményese, az anyagi büntetőjogot érvényesíti és dönt a terhelt büntetőjogi felelősségéről. Az USA-ban az 50 szövetségi állam mindegyike rendelkezik saját büntetőjogi kódex-szel, amelyek meghatározzák az egyes törvényi tényállásokat és a büntethetőség feltételeit. Az állami büntetőjogi kódexek mellett (egyes vélemények szerint felette) létezik egy szövetségi büntetőkódex is, amely a szövetségi bűncselekményeket kategorizálja.⁵ A szövetségi bűncselekmények olyan jogellenes magatartásokat fednek le, amelyek túlmutatnak az állami határokon, vagy közvetlenül szövetségi érdekeket sértenek.

A szövetségi büntetőeljárás alapkódexe a *Federal Rules of Criminal Procedure*⁶, amelyet az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága szerkesztett és a Kongresszus fogadott el. A szabályok felvázolják a szövetségi büntetőeljárások lefolytatásának menetét akként, hogy biztosítják az Egyesült Államok alkotmányában foglalt garanciákat (például a tisztességes eljáráshoz való jogot, a törvény előtti egyenlőséget, a védelemhez való jogot, az esküdszéki eljáráshoz való jogot, és az önvádra kötelezés tilalmát).⁷

Az állami büntetőeljárások az egyes államok önálló büntetőeljárási törvényei által nyernek szabályozást. Bár minden állam rendelkezik saját büntetőeljárási kódex-szel, sok államban az eljárási kódex a szövetségi szabályok alapján, azok mintájára került kodifikálásra. Az állami eljárási szabályokkal szembeni elvárás, hogy nem nyújthatnak kevesebb eljárási garanciát és alapjogi védelmet, mint az Egyesült Államok alkotmánya.⁸

Az Egyesült Államok alkotmánya, a szövetségi jogszabályok, az állami törvények és a helyi rendeletek, valamint e jogi normák bírósági értelmezése (vonatkozó esetjog) nem csak azt határozzák meg, hogy a bűnüldöző hatóságoknak hogyan kell lefolytatniuk a büntetőeljárást, hanem a normákkal, illetve esetjoggal ellentétesen lefolytatott eljárási cselekmények következményeit is tartalmazzák.

² Herbert POPE: The English Common Law in the United States. *Harvard Law Review*. Vol. 24. No. 1. (Nov, 1910) 6-30. <https://www.jstor.org/stable/1324643> (2019.06.27.)

³ <https://historia-cronologia.lapunk.hu>. (2019.06.27.) Ezek a jogosultságok ma is alapját képezik az amerikai büntetőeljárásoknak; olyan elidegeníthetetlen jogok, amelyek bárkit megilletnek, akik a büntetőeljárás során terheltként szembe kerülnek az állami büntetőhatalommal.

⁴ <https://judiciary.house.gov> (2019.06.27.)

⁵ FANTOLY Zsanett: *Az amerikai büntetőeljárás*. In Gellén Klára (szerk.): *Honori et Virtuti. Ünnepi Tanulmányok Bobvos Pál 65. Születésnapjára*. Szeged, 2017. 46.

⁶ <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/> (2019.06.27.)

⁷ <https://judiciary.house.gov> (2019.06.27.)

⁸ https://www.law.cornell.edu/wex/criminal_procedure (2019.06.27.)

Ezen szabályok közül különösen jelentősek a bizonyításra vonatkozó rendelkezések. Ha a nyomozásban egy bizonyítási eszköz beszerzése nem a megfelelő eljárási garanciák megtartásával történt, az – mint jogellenesen megszerzett bizonyíték – a tárgyaláson nem használható fel.⁹ Például ha a nyomozás során az eljáró nyomozó hatóság tagja nem tartja be az eljárási szabályokat, a perbíróság mellőzi a bizonyítékok köréből a jogellenesen megszerzett bizonyítékokat. (Ha ezen bizonyítékok képezték alapját a terhelt előzetes fogvatartásának, az pedig a terhelt szabadlábra helyezését eredményezi.)

A nyomozóhatóságok felderítő munkájának részét képezi a bűncselekményt elkövető személy felkutatása, az általa megszerzett vagyron zárolása, további bűncselekmény elkövetésének megakadályozása, illetve esetenként a bűnelkövető időleges „kivonása” a társadalomból az előzetes fogvatartás foganatosítása által.¹⁰ A bizonyítékok rögzítése és összegyűjtése során azonban a bűnüldöző hatóságok eljárásának kereteit behatárolják azok az alkotmány-kiegészítések, amelyek a terhelt eljárási joghelyzetének garanciáit hivatottak biztosítani. A nyomozás során alapvetően a negyedik, ötödik, és hatodik alkotmány-kiegészítés biztosítja a terhelt alkotmányos joghelyzetét, ezek a jogosulatlan kutatás és lefoglalás tilalmát, az önvádra kötelezés tilalmát és a hatékony védelemhez való jogot garantálják.¹¹

A vádemelést követő akkuzatórius bírósági eljárásban a tisztességes eljárást garantáló ötödik és tizennegyedik kiegészítés mellett a védelemhez való jogot, illetve a gyors és nyilvános tárgyalást biztosító hatodik kiegészítés, továbbá a túlzott mértékű óvadékot- és a kétszeres értékelés tilalmát deklaráló nyolcadik kiegészítés a meghatározó.¹² Az alkotmány, illetve annak kiegészítései (*Bill of Rights*) tehát az alábbi alapjogokat tartalmazzák a büntetőeljárás alá vont személy vonatkozásában:

- Tisztességes eljáráshoz való jog
- 1. alkotmány-kiegészítés: A véleménynyilvánítás és a gyülekezés szabadsága
- 2. alkotmány-kiegészítés: Fegyvertartási jog
- 4. alkotmány-kiegészítés: A szükségtelen kutatás és lefoglalás tilalma
- 5. alkotmány-kiegészítés: Az önvádra kötelezés tilalma és a Miranda jogok (terhelti figyelmeztetések)
- 6. alkotmány-kiegészítés: A hatékony védelemhez-, és a gyors és nyilvános tárgyaláshoz való jog
- 8. alkotmány-kiegészítés: Az arányos óvadékhoz való jog. A kínzás és az embertelen, megalázó büntetések tilalma. A kétszeres eljárás tilalma.

⁹ A jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályokat részletesen lásd: GÁCSI Anett Erzsébet: *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban*. Pólay Alapítvány, Szeged, 2016. 24–65.

¹⁰ FANTOLY (2017): i.m. 47.

¹¹ Patrick R. ANDERSON – Donald J. NEWMAN: *Introduction to criminal justice*. Fifth Edition. McGraw–Hill Inc., New York, 1993. 92.

¹² Erwin CHEREMINSKY – Laurice L. LEVENSON: *Criminal Procedure*. Adjudication. Third Edition. Wolters Kluwer, New York, 2018. 43.

2. A negyedik alkotmány-kiegészítés¹³

A *negyedik alkotmány-kiegészítés a jogellenes kutatás és lefoglalás tilalmát tartalmazza*. Ez az alkotmány-kiegészítés tiltja azt, hogy a büntetőügyekben eljáró hatóságok az állampolgárokat (ház)kutatással, okirataik vagy más irataik, illetve személyes tulajdonukat képező dolgok átvizsgálásával vagy lefoglalásával hatósági engedély nélkül, indokolatlanul zaklassák, háborgassák. Házkutatási parancsot csak bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén lehet kibocsátani, eskü alatt tett tanúvallomás megerősítése által.¹⁴ Ahogyan azt a Legfelsőbb Bíróság a *Mapp v. Ohio* ítéletében¹⁵ (1961) kifejtette, a szövetségi alkotmány megsértésével folytatott kutatások és lefoglalások során szerzett bizonyítékokat nem lehet felhasználni a büntetőeljáráásban.

A gyanúsítottal szemben folytatott jogellenes kutatás vagy lefoglaláselkerülése érdekében a nyomozó hatóságok általában kutatási engedély/parancs (*warrant*) birtokában járnak el. A kutatási engedély megszerzése érdekében a nyomozó hatóságnak bizonyítékokkal kell alátámasztania a kutatás szükségességét, továbbá részletesen meg kell határozni a kutatással érintett helyet és a lefoglalni szándékozott tárgyi bizonyítási eszközöket. Kutatási engedélyt/parancsot csak pártatlan és független bíró bocsáthat ki; a kutatás az ingatlanok és járművek mellett kiterjedhet telefonlehallgatásra és a közösségi média egyéb színtereinek, például a Twitter, Facebook és más hasonló kommunikációs csatornák átvizsgálására.¹⁶

Vannak azonban olyan körülmények, amikor a nyomozó hatóságok kivételesen kutatási engedély nélkül is lefolytathatják a kutatást vagy lefoglalást,¹⁷ amennyiben az adott helyzetben az „észszerű” („reasonable”). Ilyen eset például, ha a kutatást vagy lefoglalást a közbiztonság veszélyeztetése vagy a bizonyítékok elvesztésének veszélye miatt haladéktalanul kell végrehajtani (például előzetes fogvatartását kell elrendelni egy fegyveres rablásban tettenért elkövetőnek, akinek természetesen ilyenkor a lakása, személygépkocsija és a ruházata is átvizsgálható és az őrzetében lévő tárgyak is lefoglalhatóak – külön engedély nélkül.)¹⁸

Miután a rendőrség letartóztatja a gyanúsítottat, a bíró megállapítja az óvadékot, amely meghatározott összegű készpénz. Az óvadék lehetővé teszi a terhelt számára, hogy szabadlábban védekezzen. Ezt követően az eljárás folyamán, ha a terhelt megjelenik a szabályszerű idézésekre, a bíróság visszatéríti az óvadékot, de ha a terhelt elmulasztja az eljárási cselekményen való megjelenést, akkor a bíróság megtartja az óvadékot és elfogatóparancsot bocsát ki a terhelt ellen. Az óvadék megállapításáról szóló bírói ülés során a bíró nyilatkoztatja a

¹³ <https://constitution.findlaw.com/amendment4.html> (2019.06.27.)

¹⁴ <https://constitution.findlaw.com/ammendment4.html> (2019.06.27.)

¹⁵ 367 U.S. 643 (1961) Részletes esetismertetést lásd: <https://uscourts.gov/about-federal.../mapp-v-ohio-podcast> (2019.06.27.)

¹⁶ Frank LABUDA: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

¹⁷ AMAR, Akhil Reed: *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*. Yale University Press, New Haven and London, 1997. 3.

¹⁸ Frank LABUDA: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

terheltet, hogy a büntetőjogi felelősségét elismeri-e, ügyvédi segítséghez hozzájutott-e vagy kirendelt ügyvédet igényel.¹⁹

3. Az ötödik alkotmány-kiegészítés²⁰

3.1. A vádesküdszék szerepe. Az *ötödik alkotmány-kiegészítés szerint bűncselekmény vádja alapján akkor lehet valakit büntetőeljárás alá vonni, ha egy vádesküdszék (grand jury) vádat emelt az illető ellen* (ez alól kivételt képeznek a hadbíróóságok, amelyekre külön eljárásrend vonatkozik). A vádesküdszék (vagy nagyesküdszék) a perbíróóság mellé rendelt esküdt testület, amely 12-23 időlegesen megválasztott esküdtből áll.²¹ A vádesküdszék feladata annak eldöntése, hogy az állami közvádló által előterjesztett bizonyítékok alapján elegendő alapja van-e a terhelt elleni főtárgyalás megindításának.²² A vád alá helyezési eljárásban a vádesküdszék tehát azt vizsgálja, hogy az ügyészségnek elegendő bizonyítéka van-e arra, hogy a terheltet a bíróság elé állítsa. Döntéséről vádhatározatot (*indictment*) bocsát ki. A vádesküdszéki eljárás az ügyész szóbeli előadására épül, azon fő szabály szerint a terhelt nincs jelen. Amennyiben azonban a terhelt él a jelenlét jogával, vallomást is tehet. A vád alá helyezési eljárás során kirajzolódik a bizonyítékokra és a bizonyításra vonatkozó követelményszint a vád alá helyezési döntéshez, amely csak alapos ok fennállása esetén valósulhat meg. Hogy mely esetekben kell az ügyésznek vádhatározatot kérnie a vádesküdszéktől, az államonként eltérően szabályozott. Szövetségi szinten minden olyan bűncselekmény esetén szükséges vádhatározat, amelyet legalább 1 év szabadságvesztéssel rendelnek büntetni.²³ A *Hurtado v. California* ügyben²⁴ 1884-ben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az államok még a legsúlyosabb bűncselekmények esetén sem kötelesek a vádemeléshez szükséges döntés meghozatalához vádesküdszéket felállítani, illetve ha élnek is ezzel a megoldással, eltérő eljárási szabályokat alkalmazhatnak, mint a szövetségi vádesküdszékre vonatkozó szabályok.²⁵ A *Costello v. United States* ügyben²⁶ (1956) az volt a kérdés, hogy a csupán hallomás-tanúkra („*hearsay evidence*”) alapozott és a vádemelés vonatkozásában igenlő vádesküdszéki döntés alapján lehet-e a vádlottat bíróság elé állítani. A Legfelsőbb Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem sérti az ötödik alkotmány-kiegészítést, ha csupán hallomás-tanúk vallomásai alapján kerül sor a vádesküdszék igenlő döntésére a vádemelés

¹⁹ Erwin CHERMERINSKY – Laurice L. LEVENSON (2018.): i.m. 48.

²⁰ <https://constitution.findlaw.com/amendment5.html> (2019.06.27.)

²¹ SCHMID, Niklaus: *Das amerikanische Strafverfahren, Eine Einführung*. Heilderberg, 1986. 45.

²² Paul C. GIANNELLI: *Understanding Evidence*. 3rd Edition. LexisNexis, San Francisco, 2009. 32–33.

²³ A grand jury eljárásának részletesebb szabályait lásd: FANTOLY Zsanett (2017): i.m. 51.

²⁴ *Hurtado v. California* 110 U.S. 516 (1884) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/110/516> (2019.06.27.)

²⁵ Jelenleg a tagállamok kb. egyharmadában működnek vádesküdszék.

²⁶ *Costello v. United States* 350 U.S. 359 (1956) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/350/359> (2019.06.27.)

kérdésében. A *United States v. Williams* ügyben²⁷ 1992-ben pedig azt vizsgálta a legfőbb bírói tanács, hogy visszatartat-e bizonyítékokat a vádesküdszék elől az ügyész, azaz a terhelt büntetőjogi felelősségét mentő vagy enyhítő bizonyítékokat is a vádesküdszék elé kell-e tárnia az ügyésznek, csakúgy mint a vád alaposságát alátámasztó bizonyítékokat. A kérdés aktualitását az adta, hogy a bíróság nem fogadta be a vádesküdszék igenlő döntésén alapuló ügyészi vádat arra hivatkozva, hogy az ügyészség nem tárta az összes birtokában lévő bizonyítékot a vádesküdszék elé, hanem szándékosan visszatartotta azokat az információkat, amelyek a terhelt ártatlanságát támasztották alá. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint nem sérti az ötödik alkotmány-kiegészítést az, ha az ügyészség visszatart büntetőjogi felelősséget mentő vagy enyhítő bizonyítékokat, mivel a vádesküdszék eljárása csupán annak eldöntésére irányul, hogy a vádemeléshez szükséges terhelő bizonyítékok rendelkezésre állnak-e. A terhelt bűnösségében való döntés pedig már a főtárgyaláson az esküdszék feladata, ahol valamennyi (terhelő-, mentő, felelősséget súlyosító, illetve enyhítő) bizonyíték értékelésre kerül.²⁸

3.2. A kétszeres értékelés tilalma. Szintén az *ötödik alkotmány-kiegészítés* tartalmazza, hogy ha valakit egyszer egy bűncselekmény vádja alól felmentettek, akkor nem indulhat ellene másodszor is büntetőeljárás ugyanazon tényállás miatt.²⁹ A *kétszeres eljárás/értékelés tilalma* alapján a vád alól felmentett személy ellen akkor sem lehet újabb büntetőeljárást indítani, ha időközben újabb terhelő bizonyítékok kerültek elő. Kivételes esetben azonban előfordulhat, hogy egy vádlottat állami szinten felmentenek egy bűncselekmény vádja alól, de aztán szövetségi szinten elítélik egy másik, ugyanahhoz a cselekményhez kapcsolódó vád alapján.³⁰ A *Benton v. Maryland* ügyben³¹ (1969) a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a kétszeres értékelés tilalma kötelezően vonatkozik az államokra. A *North Carolina v. Pearce* ügyben³² (1969) került megfogalmazásra, hogy a kétszeres értékelés tilalma három követelményt jelent: véd egy esetleges második vádemelés ellen ugyanazon bűncselekmény vonatkozásában a felmentő ítélet után (1), véd egy esetleges második vádemelés ellen ugyanazon bűncselekmény vonatkozásában az elítélést követően (2), véd a többszörös büntetések ellen ugyanazon bűncselekmény tekintetében (3).³³ Ahogyan a *Green v. United States* ügyben³⁴ (1957) fogalmazott a bíróság: „nem szabad megengedni, hogy az állam minden erőforrásával és hatalmával ismételt kísérletet tegyen az egyén

²⁷ *United States v. Williams* 504 U.S. 36 (1992) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/36> (2019.06.27.)

²⁸ FANTOLY (2017): i.m. 58.

²⁹ <https://constitution.findlaw.com/amendment5.html> (2019.06.27.)

³⁰ Erwin Chemerinsky – Laurice L. Levenson (2018): i.m. 608.

³¹ *Benton v. Maryland*, 395 U.S. 784 (1969) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/784> (2019.06.27.)

³² *North Carolina v. Pearce* 395 U.S. 711, 717 (1969) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/711> (2019.06.27.)

³³ AMAR, Akhil Reed (1997) 52.

³⁴ *Green v. United States* 355 U.S. 184, 187-188 (1957) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/355/184> (2019.06.27.)

feltételezett bűncselekményért való elítélésére és ezáltal kitegye az állampolgárt annak, hogy [...] állandó bizonytalanságban éljen [...].”

3.3. Az önvádra kötelezés tilalma. Az *ötödik alkotmány-kiegészítés az önvádra kötelezés tilalmát is tartalmazza*: azaz a terhelt önmagára nézve nem köteles (terhelő) nyilatkozatot tenni és nem kötelezhető arra sem, hogy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson. Ennek megfelelően dönthet úgy, hogy nem tesz vallomást (1); vallomást tesz, de egyes kérdésekre nem válaszol, amelyekkel önmagára nézve terhelő bizonyítékot szolgáltatna a hatóság részére (2). Az amerikai büntetőeljárársban ugyanis a terhelt nem köteles vallomást tenni, de ha úgy dönt, hogy – eskü alatt –vallomást tesz, igazmondásra köteles.³⁵ A vádhatóság tehát szólíthatja tanúnak a vádlottat és indítványozhatja, hogy tegyen vallomást.³⁶ A „*pleading the fifth*” kifejezés³⁷ a büntetőügyekben gyakran elhangzik, amikor az érintett nem akar önmagát terhelő vallomást tenni és ezen kijelentés által mentesül az adott kérdésre adandó válaszadási kötelezettség alól. A kérdés csupán az: nem kelti-e a védekezés ezen módja az esküdtekben azt a benyomást, hogy a vádlott azért él a hallgatás jogával („*right of silence*”), mert bűnös? Míg ugyanis a kontinentális európai országok többségében a terhelt a terhelti vallomás részét képező érdemi védekezés keretében élhet a védekezési hazugság jogával (de más bűncselekmény elkövetésével alaptalanul nem vádolhat), addig az amerikai igazságszolgáltatási rendszer nem ismeri ezt a lehetőséget és igazmondási kötelezettsége van a tanúvallomás tételére vállalkozó terheltnek.³⁸ A *Griffin v. California* ügyben³⁹ (1965) a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a sérti az ötödik alkotmány-kiegészítést, ha az ügyész a záróbeszédében azt kéri az esküdtszék tagjaitól, hogy a vádlott büntetőjogi felelősségét megalapozó körülményként vegyék figyelembe azt, hogy a vádlott élt a hallgatás jogával, holott őt az ügyész szerette volna kihallgatni a tárgyaláson. A döntés értelmében ugyancsak az ötödik alkotmány-kiegészítésbe ütközik a bíró azon – az összegző beszédében tett – felhívása, hogy az esküdtszék mérlegelje a vádlott terhére azt a tényt, hogy – az ügyész indítványa ellenére – nem tett vallomást.⁴⁰ A következő lépés a kérdés eldöntése során a *White v. Woodall* ügyben⁴¹ (2014) hozott döntés volt, ahol az volt a vádlott álláspontja, hogy a bíróságnak kifejezetten figyelmeztetnie kell főbenjáró bűncselekmények esetén az esküdtszéket arra, hogy nem értékelhető a vádlott terhére, ha él a hallgatás jogával. Az ügyben született legfelsőbb bírósági döntés alapján az esküdtszék nem értékelheti a terhelt terhére

³⁵ HACK Péter: *A kihallgatás rendszere a tárgyaláson*. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi kézikönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 354.

³⁶ Gordon MAHLER: *Az amerikai büntetőeljárás vázlata*. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi kézikönyv*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003. 78.

³⁷ „Élek az ötödik alkotmány-kiegészítésben biztosított jogommal és nem nyilatkozom.”

³⁸ FANTOLY (2009): i.m. 57.

³⁹ *Griffin v. California* 380 U.S. 609 (1965) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/380/609> (2019.06.27.)

⁴⁰ AMAR, Akhil Reed: *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*. Yale University Press, New Haven and London, 1997. 51-52.

⁴¹ *White v. Woodall* ügy, 134 S. Ct. 1697 (2014) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/134/1697> (2019.06.27.)

azt, hogy a hallgatás jogával él akár az egész eljárás alatt, akár csak egyes kérdések tekintetében.⁴²

3.4. A tisztességes eljáráshoz való jog – tág értelemben. Az *ötödik alkotmány-kiegészítés* tartalmazza továbbá általánosan a tisztességes eljárás követelményét a büntető ügyekben: *senkit sem lehet megfosztani életétől, szabadságától vagy vagyonától tisztességes jogi eljárás lefolytatása nélkül.*⁴³ Az ötödik alkotmány-kiegészítés alapján így a bírák feladata, hogy a médiának az esküdtszék döntéseire gyakorolt hatását minimalizálják. Például a *Carey v. Musladin*⁴⁴ ügyben a Legfelsőbb Bíróságnak abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy sértette-e a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogát, amikor az állami bíróság engedte, hogy a sértett családtagjai a tárgyalóteremben az első sorban helyet foglaljanak és egységesen a sértett emlékét szimbolizáló jelvényt tűzzenek ruhájukra. A befolyásmentes ítélezés – különösen a nyilvánosság érdeklődésére számot tartó ügyekben – a helyes ítéletek alapja, amely azért is fontos, mert az Egyesült Államokban megismételt eljárásra nincs mód.

4. A hatodik alkotmány-kiegészítés⁴⁵

A *hatodik alkotmány-kiegészítés* a büntetőeljárások menetének alapelveit határozza meg. *A vádlottnak joga van arra, hogy bűnösségéről vagy ártatlanságáról gyors és nyilvános tárgyaláson döntsenek, pártatlan bíróság (esküdtszék) előtt.*

4.1. Előzetes meghallgatás, esküdtszék. A tisztességes tárgyaláshoz való jog („*right to a fair trial*”) az egyik legfontosabb alapjog az amerikai büntetőeljárásban. A tárgyalás előtti meghallgatás a vádemelés utáni következő lépés: az ügyész és a védő (vagy védői csoport) kéri az előzetes meghallgatások lefolytatását a bírótól.⁴⁶ A bíró előtt tett előzetes meghallgatások arra szolgálnak, hogy támadható legyen egyes bizonyítékok jogszerűsége és így felhasználhatósága, különös tekintettel a rendőrségi eljárásban beszerzett tárgyi bizonyítékokra és az ott felvett vallomásokra. Az itt elhangzó indítványok tehát általában arra irányulnak, hogy a bíró rekesszen ki egyes bizonyítékokat, vagy hogy bizonyos személyek ne tanúskodhassanak az esküdtszék előtt.⁴⁷

Ahogy *Tocqueville* már az 1830-as években megfogalmazta: az *esküdtszéki tárgyalás* több mint csupán egy jogintézmény – „ez az amerikai állampolgárok

⁴² *White v. Woodall* ügy, 134 S. Ct. 1697 (2014) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/134/1697> (2019.06.27.)

⁴³ <https://constitution.findlaw.com/amendment5.html> (2019.06.27.)

⁴⁴ *Carey v. Musladin* ügy, 549 U.S. 70 (2006) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/549/70> (2019.06.27.)

⁴⁵ <https://constitution.findlaw.com/amendment6.html> (2019.06.27.)

⁴⁶ Erwin CHEREMINSKY – Laurice L. LEVENSON (2018): i.m. 51.

⁴⁷ Erwin CHEREMINSKY – Laurice L. LEVENSON (2018): i.m. 43.

szuverenitásának egyik formája.⁴⁸ Az esküdtszék mai formájában való megjelenése előtt a következő jelentős jogi mérföldkövek alakították annak arculatát: 1776-ban az Egyesült Államok alkotmánya létrehozta az esküdtszéki tárgyalást és a vádesküdtszék általi vádemelést.⁴⁹ A hatodik alkotmány-kiegészítés által biztosított jog a pártatlan esküdtszék előtt lefolytatandó nyilvános eljárásához, 1791-ben született.⁵⁰ 1868-ban a 14. alkotmány-kiegészítés egy bekezdése megerősítette azt, hogy a büntetőügyek elbírálásának törvényes útja az esküdtszéki eljárás. 1870-ben a 15. alkotmány-kiegészítés rögzítette, hogy a „választójogot sem az Egyesült Államok sem bármely állam nem vonhatja el faj vagy bőrszín alapján.” Az 1875. évi Föderatív Polgári Jogokról szóló törvény alapján pedig „egy állampolgár sem zárható ki vádesküdti vagy a tárgyaláson történő esküdti szolgálatból [...] faji megkülönböztetés alapján. Végül az 1879. évi Föderatív Esküdti Kiválasztásról szóló törvény az esküdtté válás részletszabályait rögzítette.⁵¹ Az esküdtszéki tárgyaláshoz való alapvető jogot deklarálta a *Duncan v. Louisiana* ügyben⁵² (1968) hozott döntés is, amely a büntető igazságszolgáltatás ezen formáját minden államban alkalmazandó igazságszolgáltatási fórumként ismerte el.⁵³ Az Egyesült Államokban az ítélezés megoszlik az esküdtszék és a hivatásos bíró között: ha az esküdtszék bűnösnek ítéli a vádlottat, a büntetéskiszabás egyedül a bíró feladata.⁵⁴ A bírónak széles diszkrecionális joga van a terhelt büntetésének meghatározásában az egyes tételesjogi keretek között. A szabadságvesztés mellett annak alternatívái is egyre nagyobb szerepet kapnak (már csak a börtönök túlszűfoltóságának okán is); jelentős a közérdekű munka és az intézményeken belüli kezelések. A restoratív igazságszolgáltatás fényében a jóvátétel is hangsúlyos szerepet kap az ítélezésben.⁵⁵

A hatodik alkotmány-kiegészítés tehát a nyilvános tárgyaláshoz való jogot garantálja egy *pártatlan esküdtszék* által. Szabálysértési ügyekben nincs az eljárás alá vont személynek alapjoga az esküdtszékhez. Vétség esetén vagy hat esküdtből álló esküdtszék jár el, vagy nincs esküdtszéki eljárás, hanem bíró által lefolytatott tárgyalás („*Bench Trial*”) folyik. A tárgyalási esküdtszék büntett esetén tizenkét esküdtből áll (és néhány „pót-esküdtből”), de itt is van lehetőség hivatásos bírói tanács („*Bench Trial*”) általi eljárásra.⁵⁶

⁴⁸ Alexis de TOCQUEVILLE: *Democracy in America*. <https://www.seas3.elte.hu/coursematerial/.../Alexis-de-Tocqueville-Democracy-in-America.pdf> (2019.06.27.)

⁴⁹ AMAR, Akhil Reed (1997): i.m. 120.

⁵⁰ BADÓ Attila: *Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Hírheft esetek az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának történetéből*. Studio Batiq, Szeged, 2004. 160.

⁵¹ Frank LABUDA: *Criminal Procedures in the U.S. Lectures Slides*.

⁵² *Duncan v. Louisiana* 391 U.S. 145 (1968) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/391/145> (2019.06.27.)

⁵³ Az esküdtszék összetételével és az esküdtválasztással kapcsolatos további lényeges döntések: *William v. Florida* 399 U.S. 78 (1970); *Ballew v. Georgia* 435 U.S. 223 (1978); *Apodaca v. Oregon* 406 U.S. 404 (1972); *Taylor v. Louisiana* 419 U.S. 522 (1975); *Batson v. Kentucky* 476 U.S. 79 (1986); *Synder v. Louisiana* 552 U.S. 472 (2008); *Rivera v. Illinois* 556 U.S. 148 (2009)

⁵⁴ Gordon MAHLER (2003): i.m. 78.

⁵⁵ Lawrence M. FRIEDMAN: *American Law. An Introduction*. Second edition. Stanford University. W.W. Norton & Company, New York – London, 1975. 197-200.

⁵⁶ Erwin CHERMERINSKY – Laurice L. LEVENSON: *Criminal Procedure* (2018): i.m. 52.

Az amerikai büntető igazságszolgáltatási rendszer mindkét fél számára lehetővé teszi, hogy az esküdtszék tagjainak kiválasztása során egyes leendő esküdtekkel szemben kifogással éljen. Ha egy fél kifogással él egy leendő esküdt ellen, akkor a bíróságnak ki kell zárnia a jelöltet az esküdtek köréből. A kizárási indítványok célja az elfogultság kiküszöbölése.⁵⁷ Bár sem az ügyészség, sem a terhelt, illetve védője nem köteles megindokolni kizárási indítványát, nem minden kizárás megengedett. Amint azt a Legfelsőbb Bíróság a *Batson v. Kentucky*⁵⁸ és a *J.E.B. v. Alabama*⁵⁹ ügyekben kimondta, kizárólag a leendő esküdt bőrszínére vagy nemére tekintettel nem lehet kizárási indítványt alapozni.⁶⁰ Jelenleg a vádlott csak akkor kifogásolhatja az esküdtszék összetételét ha „az összetétel jelentős mértékű előítéletet eredményez a vádlottal szemben.” A kiválasztott esküdtek esküt tesznek az esküdti szolgálatra való alkalmasságukra vonatkozó kérdések megválaszolására („Voir Dire”).⁶¹ Az esküdtszék megválasztása után az esküdtek felesküsznek.⁶² Ezt

⁵⁷ GIANNELLI (2009): i.m. 35-36.

⁵⁸ *Batson v. Kentucky* 476 U.S. 79 (1986) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/476/79> (2019.06.27.)

⁵⁹ *J.E.B. v. Alabama* 511 U.S. 127 (1994) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/511/127> (2019.06.27.)

⁶⁰ Az esküdtszék összeállításán való változtatás kérdése már az 1880-as *Strauder v. West Virginia* ügyben felmerült, amikor megállapítást nyert, hogy az afro-amerikaiak esküdtszékből való kizárása sérti a 14. alkotmány-kiegészítést. Egészen pontosan a bíróság úgy ítélte, hogy a kizárás nem az afro-amerikaiak esküdti szolgálathoz való jogát, hanem az afro-amerikai vádlottak egyenlő törvényi védelemhez való jogát sértette. Az afro-amerikaiak szisztematikus kizárása az 1960-as évekig fennmaradt a *Virginia v. Rives* ügyre (1880) hivatkozással, amelyben rögzítést nyert, hogy nincs esküdti szolgálathoz való alapjog. S bár az 1920-as években a nők szavazati jogot szereztek a 19. alkotmány-kiegészítéssel, a *Hoyt v. Florida* ügyben (1961) a bíróság alkotmányosnak találta azt az esküdti rendszert, ahol a nők csak önkéntességből szolgálnak, a férfiakat pedig kiválasztották a szolgálatra. Ez a helyzet egészen 1975-ig tartott, amikor a *Taylor v. Louisiana* ügyben (1975) kimondták, hogy a nőknek a férfiakkal egyenlő joguk van esküdtként való szolgálatra.

⁶¹ Például egy Voir Dire kérdéssor a New Yorki bíróságon az alábbi adatokat tartalmazza:

Esküdt száma _____ Esküdti hely száma _____

1. Neve:

2. Lakóhelye – Mióta lakik ott?

3. Családi állapota:

4. Legmagasabb végzettsége:

5. Foglalkozása:

6. A házastársa foglalkozása:

7. Vannak gyermekei?

8. Gyermekek száma és életkora?

9. Szolgált-e már a hadseregben?

10. Van-e jogi képzettsége vagy végzett-e jogi munkát?

11. Volt-e már sértettje vagy szemtanúja bűncselekménynek?

12. Volt-e már bűncselekmény miatt elítélve?

13. Szolgált-e már esküdtként? Hol? Mikor?

14. Melyek az érdeklődési területei, mint pl. zene, sport, olvasás, kertészet, TV nézés stb.?

15. Mely társadalmi vagy közszolgálati szervezethez tartozik?

16. Van-e valamilyen erkölcsi, vallási vagy filozófiai aggálya, ami miatt nem tudna mások ügyében itélkezni?

Forrás: Frank LABUDA: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

⁶² GIANNELLI (2009): i.m. 35-36.

követően a bíróság előzetes tájékoztatást ad az esküdtszéknek az eljárás menetéről és a lehetséges döntéseikről.⁶³

A terheltet a tárgyalás alatt megilleti az ártatlanság véelme, a bizonyítási teher pedig a vádló oldalán van. Csak a kétséget kizáró bizonyítottság alapozhat meg bűnösséget, a büntetőjogi felelősség kérdésében való döntés az esküdtszék feladata.⁶⁴

A tárgyalás a vád nyitóbeszédével veszi kezdetét. A védelem számára a nyitóbeszéd prezentálása csupán lehetőség. A nyitóbeszédekben a felek összegzik előzetes álláspontjukat az ügyről és előre vetítik, hogy mire fognak koncentrálni a bizonyítási eljárás során. A bizonyítási eljárás menetében a felek külön vonultatják fel tanúikat és egyéb bizonyítékaikat. A tisztességes eljárás további garanciája tehát, hogy a vádlottnak joga van tanúkat állítani, bizonyítékokat előterjeszteni, és felvázolni az ügygel kapcsolatos álláspontját. A védelem megfelelő felkészülése érdekében az ügyésznek biztosítania kell, hogy a terhelt a tárgyalás előtt megismerhesse a vád bizonyítékait. Mivel a vád bizonyítása a vádlót terheli, az ügyésznek a vádat alátámasztó bizonyítékokat elő kell terjesztenie, a védelem pedig bizonyítékot terjeszthet elő a vádlott védelmében, de erre – az ártatlanság véelme miatt – nem kötelezhető. Az ellenérdekű fél a keresztkérdés módszerével igyekszik a tanúk és szakértők szavahihetőségét megkérdőjelezni az esküdtek előtt, a felek egymás bizonyítékait ily módon cáfolhatják.⁶⁵ A hatodik alkotmánykiegészítés által garantált egyik jog a *konfrontációnak nevezett jogosultság*, azaz a terheltnek az a joga, hogy a vád tanúinak szavahihetőségét keresztkérdések által megkérdőjelezhesse.⁶⁶ E jog fenntartásának nehézsége akkor merül fel, ha egy tanú a rendőrségen vallomást tesz, majd az eljárás későbbi szakaszaiban nem lesz idézhető, mert ismeretlen helyre távozik. A *Giles v. Kalifornia* ügyben⁶⁷ a Legfelsőbb Bíróság azt vizsgálta, hogy ilyen körülmények között a terhelt elveszíti-e a konfrontációhoz való jogát. A Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy ezekben az esetekben sem sérülhet a hatodik alkotmánykiegészítés által biztosított tanúkikérdezéshez való jog, így amennyiben a tanú nem idézhető a tárgyalásra, a korábbi vallomása nem használható fel.⁶⁸ A bizonyítási eljárás befejezését követően a védelem összefoglaló védőbeszédet adhat elő. Az ügyész számára kötelező a vádbeszéd megtartása, amelyet – szükség szerint – a bíró kioktatása követ az esküdtszék felé.⁶⁹ Ezt követően az esküdtszék visszavonul tanácskozni és – ha lehetséges – döntést hoz.⁷⁰ Mind az elítéléshez, mind a felmentéshez egyhangú

⁶³ FANTOLY (2017): i.m. 58.

⁶⁴ Graham C. LILLY – Daniel J. CAPRA – Stephen A. SALTZBURG: *Principles of Evidence. Fifth Edition.* Concise Hornbook Series. USA. 2009. 6.

⁶⁵ FANTOLY (2017): i.m. 55-57.

⁶⁶ AMAR, Akhil Reed (1997) 125. A keresztkérdésről részletesen lásd: FANTOLY Zsannett: A keresztkérdés és a felek általi kihallgatás a büntetőeljárásban. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/8. 58.

⁶⁷ *Giles v. Kalifornia* 554 U.S. 353 (2008)

⁶⁸ Hasonló döntés született a *Kansas v. Cheever* [134 S. Ct. 596 (2013)] ügyben is.

⁶⁹ GIANNELLI (2009): i.m. 39.

⁷⁰ Graham C. LILLY: *An Introduction to the Law of Evidence.* Third Edition. West Publishong Co., USA, 1996. 127-128.

döntés szükséges. Ha az esküdtszék döntésképtelen („Hung Jury”), fel kell oszlatni és új tárgyalást kell lefolytatni.⁷¹

Az Egyesült Államokban a XIX. század közepéig az esküdtszék tényleg, és jogkérdésben egyaránt döntöttek,⁷² ám a jogász professzió fejlődésével a jogi kérdések egyre bonyolultabbá és nehezebben érthetővé váltak a laikusok számára.⁷³ Két eljárásjogi intézmény nagymértékben csökkentette az esküdtszék befolyását: egyrészt a vádalku megjelenése,⁷⁴ másrészt a bizonyítási szabályok („*Evidence law*”) kialakulása.⁷⁵ Ma a büntettek miatt indult büntetőeljárásokban a vádlottak 94%-a bűnösnek vallja magát a bíróságok előtt és az ügye vádalkuval zárul.⁷⁶ Azok az ügyek pedig, amelyek a tárgyalás szakáig eljutnak, kb. 50 %-ban bírói (*bench*) tárgyalások keretében nyernek elintézészt, ahol a bizonyítási szabályok értelmezésének meghatározó szerepe van.⁷⁷

Ma az amerikai esküdtszéki rendszer alapvető problémáját jelentik az esküdtszéki eljárás adminisztratív költségei. Az esküdtek kiválasztása önmagában is időigényes és költséges. Az esküdtszéki eljárás általában hosszadalmasabb, mint a bírói (*bench*) tárgyalás;⁷⁸ a tanúk időbeosztása és a drága ügyvédek, továbbá a költséges bizonyítási eljárások (például videó/skype vallomás) tovább emelik az eljárások költségeit. Az esküdtek eseti költségei (például jelentős jövedelem-kiesés a munkahelyről való távolmaradás miatt, illetve a tárgyalások átlagos idejének megnövekedése által az elmulasztott munkaidő emelkedése) szintén nem kedveznek a pergazdaságosságnak.⁷⁹

A szakmai kérdések vonatkozásában szintén támadható az esküdtszéki rendszer. A felek az előzetes kifogások során igyekeznek a legalkalmasabb és rátermettebb esküdtek kizárására a kiválasztás során, mintha csak „az esküdtszék butítása” lenne a cél. A tény- és jogkérdések összetettsége miatt az esküdtektől egyre komplexebb ügyek megítélését várják, miközben az amerikai jog is egyre bonyolultabbá vált. A komplex ügyek hosszabb tárgyalásokat, több vallomást és bizonyítékot vonnak maguk után és kérdésessé válik, hogy az esküdtek valóban érték-e a bíró felvilágosítását a törvényt, vagy a bonyolultabb ügyek tárgyát illetően.⁸⁰

⁷¹ Erwin CHERMERINSKY – Laurice L. LEVENSON (2018): i.m. 53.

⁷² Graham C. LILLY (1996): i.m. 7.

⁷³ A New Hampshire-i Legfelsőbb Bíróság egy volt bírója azt a felvilágosítást adta egy esküdtszéknek, hogy a *common law* helyett a józan észre támaszkodjanak: „egy tiszta fej és egy őszinte szív többet ér, mint a jogászok összes törvénye.” Forrás: Frank LABUDA: Criminal Procedure in the U.S. Lecture Slides.

⁷⁴ FANTOLY Zsanett – ÖRDÖG-DEÁK Andrea: Vádalku kontinentális módra. *Magyar Jog*, 2016/6. 52.

⁷⁵ BÁRD Károly: Az út az igazsághoz – büntetőeljárás törvényünk a jogállami elvek tükrében. *Belügyi Szemle*, 2019/3. 10.

⁷⁶ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 97–118.

⁷⁷ Frank LABUDA: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

⁷⁸ Az átlagos föderatív vagy állami esküdtszéki tárgyalás kétszer olyan hosszú ideig tart, mint egy bírói (*bench*) tárgyalás.

⁷⁹ Frank LABUDA: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

⁸⁰ Frank LABUDA: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

E problémák felett az amerikai igazságszolgáltatás sem hunyhat szemet és sorra születnek a reform ötletek. Az esküdtek ellenszolgáltatásának növelése mellett az esküdtek kizárását célzó előzetes kifogások eltörlése vagy csökkentése is szóba került, illetve egyes szerzők az esküdti kötelezettség alóli felmentések vagy az esküdti szolgálatok idejének korlátozásában látják a megoldást. Mások szerint elegendő lenne az egyszerűsített esküdti felvilágosítás bevezetése. Megint mások szerint a bonyolult megítélésű, összetett ügyekre a szakbírák alkalmazása lenne célravezető, továbbá azokban az ügyekben, ahol az esküdteknek az ügy megítéléséhez egy adott szakmai végzettséggel vagy tapasztalattal kell rendelkeznie, különleges esküdtszék felállítása látszik célszerűnek. Az is megoldásként szolgálhat, ha minden esetben kizárólag hozzáértő szakértőkből állna az esküdtszék. Ameddig azonban az esküdtszéki eljáráshoz való jog alkotmányos alapjognak minősül, attól megfosztani senkit nem lehet.⁸¹

4.2. Jog az észszerű időn belüli tárgyaláshoz. A *gyors tárgyaláshoz való jog* értelmezését az USA Legfelsőbb Bírósága a *United States v. Marion* ügyben⁸² (1971) végezte el. Az ítéletben a bíróság kifejtette, hogy az eljárás elhúzódása csak a vádemelést követően értékelhető a hatodik alkotmány-kiegészítésbe ütköző magatartásként. Az eljáró hatóságok oldaláról jelentkező késedelem tehát csupán a vádlotti minősítést követően bír relevanciával a hatodik alkotmány-kiegészítés szempontjából, és nem vonatkozhat a vádemelést megelőzően előforduló indokolatlan időhúzásra. Ezen időszak alatt ugyanis külön, speciális jogszabályok mellett a tisztességes eljáráshoz való jog garantálja a terhelt jogát ügyének észszerű időben való elbírálásához. Ezt támasztja alá a *United States v. Lovasco* ügyben⁸³ (1977) hozott határozat is, amelyben a terhelt ellen folytatott vizsgálati szakasz húzódott indokolatlanul 18 hónapig. Bár a nyomozás hatóságok általi indokolatlan elnyújtása nem alapozta meg a hatodik alkotmány-kiegészítés sérelmét, kétség kívül sértette a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát. Ebből következően az ügyészeknek haladéktalanul dönteniük kell a vádemelésről, illetve a vádemelés előtti eljárások lefolytatásáról. A gyors tárgyalási törvény alapján pedig a tárgyalásnak a vádirat benyújtását követő 70 napon belül meg kell kezdődnie.

4.3. A hatékony védelemhez való jog. A hatodik alkotmány-kiegészítés rendelkezik a terheltnek a *hatékony védelemhez való jogáról* is.⁸⁴ Ha a terhelt – szűkös anyagi lehetőségei miatt – nem engedheti meg magának a meghatalmazott védő eljárásba történő bevonását, az állam köteles neki ügyvédet biztosítani az Állami Védelmi Hivatalon keresztül. A szövetségi büntetőeljárás szabályok azt is előírják, hogy a terheltnek számára az eljárás minden szakaszában biztosítani kell az ügyvédi tanácshoz való hozzáférés lehetőségét, az első kihallgatásától kezdve. Ha a terhelt már a rendőrségi kihallgatás során igényt tart a védője tanácsaira, a

⁸¹ Frank LABUDA: Criminal Procedures in the U.S. Lecture Slides.

⁸² *United States v. Marion* 404 U.S. 307 (1971) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/404/307> (2019.06.27.)

⁸³ *United States v. Lovasco* 431 U.S. 783 (1977) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/430/783> (2019.06.27.)

⁸⁴ <https://constitution.findlaw.com/amendment6.html> (2019.06.27.)

rendőrségnek fel kell függesztenie a kihallgatást, amíg a védő meg nem érkezik. A terhelt azonban dönthet úgy is, hogy önkéntesen lemond a védőről, vagy önmagát képviseli. Ez utóbbit nevezzük "pro se" eljárásnak.⁸⁵

A védői közreműködésnek "hatékony"-nak kell lennie. A hatékony védői közreműködés hiánya megismételt eljárást indokolhat, ha ezáltal sérült a terhelt tisztességes eljáráshoz való joga. Ezzel együtt egészen 1963-ig, a híres *Gideon v. Wainwright* ügyig⁸⁶, az államok csak a legsúlyosabb bűncselekmények esetén tették kötelezővé védő részvételét a büntetőeljárásban. Több államban például csupán a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények esetén kellett védőt bevonni az eljárásba. Először a *Powell v. Alabama* ügyben⁸⁷ (1932) hangsúlyozta a Legfelsőbb Bíróság a védő jelentőségét. Powell és társai fiatal afroamerikai férfiak voltak, akiket két fehér bőrű lány sérelmére elkövetett szexuális erőszak vádjával állítottak bíróság elé. A tárgyalás reggelén került sor a védők kirendelésére, akiknek így felkészülni sem maradt idejük az ügyre. A vádlottakat elítélték, de a fellebbviteli bíróságként eljáró Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy sérült a vádlottak tisztességes eljáráshoz való joga. *Sutherland* bíró véleménye jól tükrözte a Legfelsőbb Bíróság álláspontját: „Azon a véleményen vagyunk, hogy az eset körülményeit figyelembe véve a védő eljárásba történő bevonásának szükségessége annyira elemi és kötelező jellegű lett volna, hogy az eljáró bíróság részéről ennek elmulasztása a vádlottak tizennegyedik alkotmány-kiegészítésben megfogalmazott tisztességes eljáráshoz való jogát sértette.”⁸⁸

A *Betty v. Brady* ügy⁸⁹ (1942) volt a következő sarokkő, amelyben viszont a Legfelsőbb Bíróság nem foglalt egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy a tisztességes eljárásról rendelkező tizennegyedik alkotmány-kiegészítés magában foglalja-e a hatodik alkotmány-kiegészítésben rögzített hatékony védelemhez való jogot is. Döntésében a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a védelemhez való jog nem automatikusan biztosított minden esetben még az anyagilag nélkülöző terheltnek számára sem, csupán akkor, ha a konkrét ügyben a vádlott tisztességes eljáráshoz való joga sérülne a védő hiánya miatt. Esetenként vannak azonban olyan körülmények (például a vádlott írástudatlansága vagy alacsony intelligenciaszintje), amelyek egyértelműen megalapozzák a védő biztosításának kötelezettségét a hatóságok számára. A Brady-döntést követően a bíróságoknak már letárgyalt esetek tömkelegében kellett állást foglalnia abban a kérdésben, hogy az adott ügyben a védő részvételének hiánya miatt sérült-e a vádlott tisztességes eljáráshoz való joga. A bíróságok állásfoglalásai nem voltak egységesek, míg végül a Legfelsőbb Bíróság a mérőöldkönek számító *Gideon v.*

⁸⁵ <https://mad.uscourts.gov/general/pdf> (2019.06.27.)

⁸⁶ *Gideon v. Wainwright* 372 U.S. 335 (1963) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/372/783> (2019.06.27.)

⁸⁷ *Powell v. Alabama* 287 U.S. 45, 64-65 (1932) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/45/64> (2019.06.27.)

⁸⁸ Erwin CHERMERINSKY – Laurie L. LEVENSON (2018): i.m. 282.

⁸⁹ *Betty v. Brady* 316 U.S. 455 (1942) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/316/455> (2019.06.27.)

Wainwright ügyben⁹⁰ 1963-ban kimondta, hogy a hatodik alkotmány-kiegészítés alapján a tagállamok kötelesek védőt biztosítani azoknak a terelteknek, akik szerény anyagi lehetőségeik okán nem tudnak saját költségükön védőt biztosítani maguknak. A következő lépés a terhelt eljárási jogainak kiszélesítése irányába a Legfelsőbb Bíróságnak a *Miranda v. Arizona* ügyben⁹¹ hozott 1966-os ítélete volt. A Legfelsőbb Bíróság ezen ítéletében határozta meg a terhelt kihallgatását megelőző terhelti figyelmeztetések rendszerét. Eszerint a büntetőügyekben eljáró hatóságok kötelesek a terheltet – kihallgatását megelőzően – tájékoztatni arról, hogy vallomás-tétele során milyen garanciális jogosultságok illetik meg. Csak a figyelmeztetést követően tett terhelti vallomás használható fel bizonyítékként. A *Miranda* figyelmeztetés alapján a terhelt dönthet úgy, hogy egyáltalán nem tesz vallomást, vagy dönthet úgy is, hogy vallomást tesz, de nem válaszol bizonyos kérdésekre, amelyekkel önmagára nézve terhelő nyilatkozatot tenne. Mindez a rendőrségen tett kihallgatás vonatkozásában akként érvényesül, hogy a rendőrségnek meg kell adnia a terhelt számára még a kihallgatása előtt a szükséges figyelmeztetéseket ahhoz, hogy a vallomást a bírósági eljárásban bizonyítékként értékelni lehessen. Azaz a gyanúsított rendőrségi kihallgatása során beszerzett – akár mentő, akár terhelő – nyilatkozatok akkor lesznek felhasználhatóak a tárgyalás során, ha a vád bizonyítani tudja, hogy a gyanúsított figyelmeztetése megtörtént (1); a figyelmeztetés kiterjedt mind a védővel való konzultáció jogára, mind pedig az önvádra kötelezés tilalmára (2); és a gyanúsított ezen figyelmeztetéseket megértette (3).⁹²

---

⁹⁰ *Gideon v. Wainwright* 372 U.S. 335 (1963) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/372/335> (2019.06.27.)

⁹¹ *Miranda v. Arizona* 384 U.S. 436 (1966) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436> (2019.06.27.)

⁹² Bryan A. GARNER (Editor in Chief): *Black's Law Dictionary*, Ninth Edition. West. USA. 2009. 1087.

Az eljárást gyorsító rendelkezések érvényesülése a svájci büntető igazságszolgáltatásban

Farkas Krisztina*

Farkas Ákos professzor úr már egyetemi hallgató, majd doktorandusz koromban is példaképként jelent meg – és jelenik meg ma is – számomra. A büntetőeljárás hatékonyságával, gyorsításával foglalkozó tudományos igényű munkák nem születhetnek Professzor úr munkásságának, tanulmányainak az ismerete, felhasználása nélkül. A témában készült publikációim során magam is ezt az utat követem, az ő műveihez nyúlok vissza mind a mai napig. A svájci büntetőeljárással Professzor úr hatására és bátorítása nyomán kezdtem el foglalkozni, a tiszteletére kiadott tanulmánykötethez pedig olyan témával szeretnék hozzájárulni, amellyel tiszteletemet és köszönetemet fejezem ki. Kívánom, hogy még sok hasonló publikációval gazdagítsa a büntetőeljárás-jog tudományát és a büntetőeljárás-jogászok további generációit.

1. Bevezetés

Bommer 2006-ban megfogalmazott nézete, miszerint „*olyan hosszan, amennyire szükséges és olyan röviden, amennyire lehetséges*” tartson egy büntetőeljárás, a mai napig időtálló.¹

Az eljárások hatékony lefolytatása mára a büntető igazságszolgáltatás egyik alapkövetelményévé vált.² Az erre irányuló törekvések a XIX. század harmadik negyedétől kezdve jelentek meg, az idők során egyre nagyobb hangsúlyt kaptak, majd a XX. század végére az eljárások gyorsítására, egyszerűsítésére,

---

* Kirendelt ügyész, Országos Kriminológiai Intézet

¹ BOMMER, Felix: Die Beschleunigung des Verfahrens Landesbericht Schweiz. In: *Archivum Iuridicum Cracoviense, Beschleunigung des Strafverfahrens im internationalem Vergleich*. Ideen und Praxis, Vol. XXXVII–XXXVIII 2004–2005. Kraków, 2006. 177.

² FARKAS Ákos: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai*. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 993.

hatékonyágának növelésére irányuló reformok központi szerepet kaptak.³ Ez a tendencia napjainkban is minden igazságszolgáltatási rendszerre jellemző.⁴ Legújabb büntetőeljárás kódexünk – a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény – is ezt az utat követi, mivel a kodifikáció egyik mozgatórugója is az eljárások hatékonyabbá tétele, időszzerűségük javítása volt.

Érdemes tanulmányozni, hogy más igazságszolgáltatási rendszerek milyen megoldásokat alkalmaznak.

A fenti irányhoz sorolható a 2011. január 1. napján hatályba lépett svájci szövetségi büntetőeljárás kódex is.⁵ A kodifikáció fő háttérében az a sajátos, tovább nem tartható helyzet állt, hogy az 1942 óta egységes, szövetségi szintű büntető törvénykönyvet huszonhat, kantononként eltérő eljárási törvény és három szövetségi szintű eljárási törvény keretén belül alkalmazták. A fiatalkorúakra vonatkozóan ugyancsak széttöredezett, kantononként eltérő szabályok léteztek, amelyeket szintén 2011. január 1-jétől váltott fel az egységes, fiatalkorúak büntetőeljárás kódexe.⁶ Az egységes büntetőeljárás kódexek megteremtése a svájci büntetőeljárás történetében mérföldkönek számít. Az eltérő szabályozások megszüntetése mellett a kodifikáció egyik fő célkitűzése az eljárások gyorsítása volt.

A tanulmány célja annak bemutatása, vajon a gyorsító rendelkezések közül a büntetőparancs, illetve a rövidített eljárás betöltötték-e a rendeltetésüket, megvalósították-e a jogalkotó által elérni kívánt célt, illetve hogyan érvényesültek a gyakorlatban. A kódex hatálybalépése előtt is, de főleg azt követően mind az elmélet, mind a gyakorlat figyelmének középpontjába ezek az eljárások kerültek, így a tanulmány is a fenti két jogintézmény vizsgálatára vállalkozik. A hatálybalépés óta eltelt nyolc év már alkalmas a kezdeti tapasztalatok összegyűjtésére, következtetések levonására. A két gyorsító megoldás előtt azonban szükséges néhány mondatban felvázolni a svájci kodifikáció és büntetőeljárás alapvonalait, a gyorsítás elméleti alapjait.

2. A svájci büntetőeljárásról

A svájci büntetőeljárás kódex hosszú folyamat eredményeként jött létre, háttérében több tényező állt. A kodifikáció fő indoka az elfogadás előtti 20 év során felbukkanó új bűnözési formák megjelenése, amelyek a hagyományos eszközökkel

³ FARKAS Ákos: *A büntetőeljárás hatékonyságának korlátai*. In: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk.): *Úton a bírói meggyőződés felé: A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja*. Debrecen, Printart-Press, 2015. 74.; HACK Péter – HORVÁTH Georgina: *A büntetőeljárás egyszerűsítésének lehetőségei és korlátai*. In: Finszter Géza – Köhalmi László – Végh Zsuzsanna (szerk.): *Egy jobb világot hátrahagyni ... Tanulmányok Korinek László professzor tiszteletére*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2016. 290.

⁴ DEITERS, Mark: *Abgekürzte Strafverfahren*. ZsTW, 2/2018. 493.

⁵ Schweizerische Strafprozessordnung (Strafprozessordnung, StPO) vom 5. Oktober 2007 (a továbbiakban: StPO)

⁶ Schweizerische Jugendstrafprozessordnung (JStPO) vom 20. März 2009)

nem kezelhetőek.⁷ Ezen kívül a Szövetség is egyre aktívabb jogalkotási tevékenységet folytatott büntetőeljárás kérdésekben, amelyek egységes szabályozást kívántak meg. A jogalkotó átfogó kódexet kívánt megvalósítani, amelybe a kantonokban már létező, a gyakorlatban bevált jogintézményeket beépítette, indokolt esetben azokat módosítva, továbbfejlesztve. Ennek egyik markáns példaként a kantonok többségében jól működő *büntetőparancs* átvétele említhető. Szükség volt azonban olyan új megoldások bevezetésére is, amelyek korábban vagy csak néhány kantonban, vagy egyikben sem léteztek. Ezek közé az újítások közé tartozott az opportunitás elvének kiterjesztése; az elkövető és a sértett közötti megegyezés bevezetése; valamint a terhelt és az ügyész közötti megállapodás megteremtése.⁸

Bommer 2004-ben tett kijelentése, amely szerint „*az eljárások elhúzódnása a svájci bíróságok előtt kivételes esetnek számít*”, ma is helytállónak tekinthető.⁹ Az eljárások gyorsítása elsősorban a tartományok határain átnyúló bűnözéssel, illetve az új típusú bűnözési formákkal kapcsolatban merül fel. Ezek közé sorolhatók a tematikájukban vagy terjedelmükben sajátos bűncselekmény-típusok – így a hivatali bűncselekmények, a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények, a gazdasági bűncselekmények, valamint a terrorizmussal kapcsolatos bűncselekmények – felderítése, illetve elbírálása.¹⁰ Az igazságszolgáltatási szervek túlterheltségére vonatkozóan ellentétes vélemények jelennek meg. Pieth szerint gyakorlat a munkateher jelentős növekedésével szembesül.¹¹ Riklin ezzel szemben a túlterheltségre hivatkozást „háziilag készített”-nek – azaz az igazságszolgáltatási szervek szubjektív érzetén alapulónak – tekinti, amely nem szükségszerűen a bűnözés növekedésére reflektál.¹² Mindenesetre a jelentős egyszerűsítéshez kapcsolódóan az eljárások szerkezeti átalakulásra való igény fennáll.¹³ A svájci büntető igazságszolgáltatásban is szemléletváltásnak lehetünk tanúi. A rendszert alapvetően az eljárások gazdaságossága, gyors és egyszerű lefolytatása iránti igény jellemzi, a hatékonyság egy alapvető legitim érdek, amely mára „merő eljárásjogi evidencia”-ként jelenik meg.¹⁴

Az új kódexben két különböző igény találkozik: az egyik a mindennapok elvárásának megfelelő általános eljárást, a másik pedig a nehezen bizonyítható, bonyolult ügyek elbírálását teszi szükségessé.¹⁵ A kódex mindkét igénynek megfelelő eljárástípust tartalmaz. Az *általános eljárás* erőteljesen

⁷ RIKLIN, Franz: Die Strafprozessreform in der Schweiz. *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*, 7|2006. 498.

⁸ GUIDON, Patrick: *Die Schweizerische Strafprozessordnung. Leitgedanken, Neuerungen und mögliche praktische Auswirkungen aus st. Gallischer Sicht*. <https://st-galler-juristenverein.ch/P.Guidon%20-%20Die%20Schweizerische%20Strafprozessordnung.pdf> (2019.03.10.) 4., 6.

⁹ BOMMER: i.m. 166

¹⁰ SCHMID, Niklaus – JOSITSCH, Daniel: *Handbuch des Schweizerischen Strafprozessrechts*. Dike Verlag AG, Zürich–St. Gallen, 2017. 52–53.

¹¹ PIETH, Mark: *Schweizerisches Strafprozessrecht*. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2016. 250.

¹² RIKLIN: i.m. 510.

¹³ PIETH (2016): i.m. 250.

¹⁴ LAGLER, Marion: *Besondere Verfahrensarten. Überlastung der Justiz oder Ausdruck erhöhter Punitivität*. Schulthess Verlag AG, Zürich, 2014. 1510.

¹⁵ PIETH (2016): i.m. 6.

„hatékonyságorientált”.¹⁶ A mindennapok során a nyomozó hatóság az ügyek nagy részében „konyhakészen” viszi az ügyeket az ügyészség elé, amely mérlegelési jogkörén belül dönt az eljárás további folytatásáról. A kódex ezzel szemben a bíróság idő- és energia ráfordítását erőteljesen redukálja. Amennyiben nem a külön eljárás szerinti rövidített eljárás alapján folyik a büntetőeljárás, egy „rendes” fakultatív-közvetlen tárgyalásra kerül sor. Az StPO abból indul ki, hogy az *előzetes eljárás*¹⁷ során beszerzett bizonyítékot a tárgyaláson „még egyszer” be lehet szerezni, amennyiben a bizonyíték közvetlen megismerése az ítélet meghozatalához szükségesnek tűnik. Így a törvény értelmezése alapján közvetlen bizonyítás felvételére tárgyaláson csak kivételesen kerül sor (Art. 343 Abs.3 StPO).¹⁸ Összességében az StPO a mindennapokra egy, a nyomozó hatóságot terhelő, a bírósági eljárást megspórolni vagy leegyszerűsíteni kívánó, azaz preventívorientált eljárást céloz meg.¹⁹

A kódex hatálybalépése óta eltelt időben az érdeklődés középpontjába került az eljárások gyorsítását szolgáló külön eljárások, elsősorban a büntetőparancs, illetve a rövidített eljárás vizsgálata. Az eljárások gyorsítására vonatkozó szakirodalom emelkedő tendenciát mutat.

3. Elméleti alapvetés

Az eljárások gyorsításának alapvető követelménykénti megfogalmazása kapcsolódik az Emberi Jogok Európai Egyezménye²⁰ 6. cikk 1. bekezdésében foglalt tisztességes eljárás részeként deklarált észszerű időn belüli eljárás követelményéhez. A Svájci Szövetségi Bíróság döntéseiben – az Alkotmányban deklarált jogegyenlőség elve alapján – elismerte az észszerű időn belüli eljárás elvének létjogosultságát, majd abból levezette az eljárás elhúzódásának tilalmára vonatkozó követelményt.²¹ Ezt követően az elv alkotmányi rangra a 2000. január 1. napján hatályba lépett új Szövetségi Alkotmánnyal emelkedett.²² A szövetségi kódex a gyorsítás követelményét már a büntetőeljárás egyik alapelveként ismeri el (*Beschleunigungsgebot Art. 5 StPO*), amely a korábban említett EJEE és a svájci Alkotmány rendelkezésein alapul.²³ Az alapelv általános megfogalmazásban a büntetőeljárásnak a megindításától kezdve a jogerős befejezéséig történő

¹⁶ Botschaft zur Vereinheitlichung des Strafprozessrechts vom 21. Dezember 2005, BBl 2006, 1085. <http://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2006/1085.pdf> (2014.03.15.) (A továbbiakban: Botschaft)

¹⁷ Az előzetes eljárás (Vorverfahren) a nyomozás és vádemelés szakaszát jelenti.

¹⁸ PIETH (2016): i.m. 6.

¹⁹ NIGGLI, Marcel Alexander – HEER, Marianne – WIPRÄCHTIGER, Hans (Hrsg.): *Basler Kommentar Schweizerische Strafprozessordnung, Jugendstrafprozessordnung*. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2014. 28.

²⁰ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (A továbbiakban: EJEE)

²¹ BOMMER: i.m. 135.

²² Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18 April (BV SR 101)

²³ SCHMID, Niklau – JOSITSCH, Daniel: *Schweizerischen Strafprozessordnung*. Dike Verlag AG, Zürich–St. Gallen, 2018. 8.

késedelem nélküli lefolytatását jelenti.²⁴ Az elv mind egyéni, mind kollektív érdekeket magában foglal. Az egyéni érdekek védelme az eljárás alanyait jelenti, elsősorban a terheltet, mivel ügyének elintézése idő-, energia- és anyagi ráfordítást jelent, továbbá az eljárás eredménye „Damoklész kardjaként”²⁵ lebeg felette. A kollektív érdekek három szempontból alapozzák meg az elv érvényesülését. Egyrészt a büntetőeljárás klasszikus célja – azaz az anyagi igazság kiderítése – akkor érhető el, ha minél kevesebb idő telik el az elkövetés és a büntetőügy befejezése között; másrészt a büntetés célja is akkor érvényesül, ha az elkövetés és a büntetés kiszabása, illetve végrehajtása között nem telik el túl hosszú idő; végül nem elhanyagolható szempont az igazságszolgáltatásba vetett hit, a jogi béke helyreállítása sem.²⁶

Az alapelv gyakorlatban történő érvényesítése azonban nehézkes, mivel elsősorban a nagy kiterjedésű, bonyolult eljárásokban sérülhet e követelmény.²⁷ Az elv megsértésének jogkövetkezményét azonban a kódex nem tartalmazza, így a korábban kialakított joggyakorlat alapján az a büntetés kiszabás során kerül értékelésre, egészen szélsőséges esetben – *ultima ratio*-ként – pedig eljárási akadályként az eljárás megszüntetését is maga után vonhatja.²⁸ Az elvárás szorosan összefügg a „koncentráció elvével” (*Konzentrationsgrundsatz Art. 5 Abs. 1 StPO*), amely azt az igényt takarja, hogy nemcsak az elkövetés és az eljárás befejezése közötti időtartam nem lehet túl hosszú, hanem az egyes eljárási cselekmények, illetve a tárgyalások között sem múlhat el túl sok idő.²⁹

4. Az eljárás gyorsításának trendje

Az egységes kódex eljárás gyorsítását célzó eszközei alapvetően két csoportba oszthatók: az opportunitás elvének érvényesítéséből fakadó eszközök, valamint az általános eljárástól eltérő ún. külön eljárások. Hasonlóan foglalt állást *Riklin*, mivel szerinte az eljárás gyorsítása terén két alapvető stratégia jöhet szóba: az egyszerűsített eljárások és a diverzió különböző formái.³⁰

A svájci büntetőeljárás jog tradíciójához tartozik, hogy az általános szabályokon alapuló eljárás mellett azoktól eltérő, külön eljárási típusokat tartalmaz.³¹ Erre figyelemmel a szövetségi kódex külön fejezetben szabályozza a külön eljárásokat, amelyek egy relatíve jól felépített rendszert képeznek. Ezek az eljárások azonban a

²⁴ SCHMID – JOSITSCH (2017): i. m. 50.

²⁵ Farkas Ákos használta ezt a kifejezést, amikor a büntetőeljárás hatékonyságát a falra akasztott nádpálcához hasonlítja. FARKAS ÁKOS: *A falra akasztott nádpálcá, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 146.

²⁶ BOMMER: i.m. 141–142.; DONATSCH, Andreas: *Das Beschleunigungsgebot im Strafprozess gemäss Art. 6 Ziff. 1 EMRK in der Rechtsprechung der Konventionsorgane*. <http://www.rwi.uzh.ch/lehreforschung/alphabetisch/donatsch/ad/person/publikationen/beschleunigungsgebot.pdf> (2012.04.22.) 3.

²⁷ SCHMID – JOSITSCH (2017): i.m. 52.

²⁸ Uo. 54.; SCHMID – JOSITSCH (2018): i.m. 9.

²⁹ SCHMID – JOSITSCH (2017): i.m. 55.

³⁰ RIKLIN: i.m. 503.

³¹ Botschaft 1288.

jogalkotó által szándékoltnan „kivételképpen”, csak a törvényben meghatározott feltételek esetében alkalmazhatóak”.³² A külön eljárások közül négy szolgálja az eljárás gyorsítását: a büntetőparancs és a kihágások esetén lefolytatott eljárás, a rövidített eljárás, illetve a távollévő terhelttel szembeni eljárás. A fentiek közül a büntetőparancs és a távollévő terhelttel szembeni eljárás „klasszikus” külön eljárásoknak tekinthetők, amelyeket már korábban is szinte mindegyik kanton kódexe tartalmazott.³³ Ezzel szemben újdonságként iktatta be a jogalkotó a korábban csak három kantonban ismert „vádalku jellegű” jogintézményt, a rövidített eljárást.

Thommen a „rövid eljárás” fogalmát az igazság megállapítására és a fair eljárás biztosítására irányuló eljárási modellből az egyéni felelősségen és az együttműködésen alapuló eljárási modellekbe történő átmenetként jelöli meg.³⁴ A szerző pozitívként értékeli a változást.³⁵ Ebbe a modellbe illeszkedik bele a büntetőparancs és a rövidített eljárás is.

Az általános szabályok szerinti büntetőeljárás ma már kivételnek tekinthető, a mindennapokat különösen a büntetőparancs jellemzi. Habár a kódex elismerte a „mérésékelt opportunitás elvét” (*das gemässigte Opportunitätsprinzip Art. 8 StPO*), és az anyagi kódex szerinti kártérítést áttemelte az eljárásjogba (*Vergleich Art. 316 StPO*), mindkettő eljárásjogi potenciálja szerény. Az eljárások gyorsítása elsősorban a külön eljárások, azon belül is a büntetőparancs révén valósul meg.³⁶

4.1. Büntetőparancs. A büntetőparancs minden kanton büntetőeljárása által szabályozott, eljárást gyorsító, jól bevált jogintézmény volt, amelyet a jogalkotó beépített a szövetségi kódexbe (*Strafbefehlsverfahren, Art. 352 – 356 StPO*). A szabályozás célja a kisebb és közepes súlyú bűncselekmények egyszerűbb, gyorsabb elintézése, mivel pergazdaságossági szempontokat követve tárgyalás nélkül kerül sor a büntetőjogi felelősségről való döntésre. Az állami érdekek szempontjából a tárgyalás kiesése folytán elsősorban a bíróságokat tehermentesíti. Jelentős szempont a jogintézmény eljárási költségeket csökkentő szerepe, valamint gyorsító funkciója. A nyilvános tárgyalás elmaradása a terhelt számára szintén kedvező, amely során a pénzügyi szempontok is szerepet játszanak, az ügy gyorsabb befejezése érdekében áll.³⁷

A büntetőügyek büntetőparancs általi befejezése egyes kantonokban már az egységes kódex előtt nem megszüntetéssel zárult ügyek kb. 90%-át tette ki. Ez a szám becslések alapján azóta is 90% körül mozog.³⁸ A Szövetségre vonatkozóan nem áll rendelkezésre egységes statisztikai adat, egyes kantonok tudnak megbízható statisztikai adatokkal szolgálni.³⁹

³² Botschaft 1289.

³³ SCHMID – JOSITSCH (2017): i.m. 605.

³⁴ THOMMEN, Marc: *Kurzer Prozess – Fairer Prozess?* Stämpfli Verlag AG, Bern, 2013. 307.

³⁵ THOMMEN: i.m. 243.

³⁶ PIETH (2016): i.m. 248–249.

³⁷ GILLIÉRON, Gwladys: *Strafbefehlsverfahren und plea bargaining als quelle von Fehlurteilen*. Schlutess Juristische Medien Medien AG, Zürich–Basel–Genf, 2010. 49–53.

³⁸ PIETH, Mark: *Schweizerische Strafprozessrecht: Grundriss für Studium und Praxis*. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2012. 216.

³⁹ Pl. 2013-ban Basel-Stadt Kantonban 88%, Zürich Kantonban 92%. STOLL, Mirjam:

Az alkalmazási feltételek két kérdést vetnek fel: 1) a terhelt büntetőjogi felelőssége a terhére rótt bűncselekmény miatt megállapítható-e – azaz tett-e beismerő vallomást vagy a tényállás egyéb módon tisztázott; 2) mi legyen a kiszabandó szankció neve és mértéke. A korábbi kantonális kódexek ezekre a kérdésekre eltérő válaszokat adtak. Az egységes kódex alapján az ügyész akkor bocsáthat ki büntetőparancsot, ha a terhelt a nyomozás során ténybeli beismerő vallomást tett, vagy a tényállás egyéb módon megfelelően tisztázott és az ügyész a következő szankciók kiszabását elegendőnek tartja: pénzbírság, legfeljebb 180 napi tétel pénzbüntetés, vagy legfeljebb hat hónapig tartó szabadságvesztés. A beismerő vallomás alternatív feltétele a tényállás egyéb módon való megfelelő tisztázása, azaz az ügyész a büntetőparancsot az iratok alapján a tagadó terhelttel szemben is kibocsáthatja. Lényeges rendelkezés, hogy ha a törvényi feltételek fennállnak, az ügyésznek nincs mérlegelési lehetősége, kötelező a büntetőparancs kibocsátása.⁴⁰ Azon bűncselekmények körét, amelyek miatt indult eljárásban a büntetőparancs kibocsátására sor kerülhet, a jogalkotó nem absztrakt büntetési tétellel adta meg, hanem „az ügyész által elegendőnek ítélt kiszabandó szankciók körének” előírásával, azaz a konkrét esetnek a büntetés kiszabását befolyásoló körülményeitől függővé tételével határozta meg a bűncselekmény súlyát, amelyre a jogintézményt alkalmazni lehet és kell.⁴¹ A büntetőparancs elleni jogorvoslati lehetőség az ellenvetés, amely esetén a büntetőparancs vádiratként funkcionál és az általános szabályok szerint folyik az eljárás.

A kódex hatálybalépése óta a jogintézmény szabályai – két anyagi jogi eredetű módosítást kivéve – nem változtak, így ebből a szempontból úgy tűnik, hogy kiállták az idő próbáját. A gyakorlatban azonban nemcsak a „tárgyalás megspórolásáról” van szó, hanem az eljárás korábbi szakasza is – *Pieth* szavaival élve – „*alacsony lángon ég*”,⁴² gyakorlatilag a büntetőparancs részben minden további bizonyítás, részben a gyanúsított kihallgatása nélkül, egy rendőri jelentésen alapul.⁴³ Az aktuális gyakorlat is ezt erősíti meg.⁴⁴

A büntetőparancsra vonatkozóan a kódex hatálybalépését megelőző és követő néhány évben több monográfia is született, amely elméleti szempontból közelítette meg a témát.⁴⁵ Három empirikus tanulmány fókuszált a büntetőparancs során folytatott bizonyításra. *Hagenstein–Zurbrügg* 2012-ben hat kantonban végzett (nem reprezentatív) kérdőíves kutatása azt támasztotta alá, hogy az eljárás során erőteljesen az eljárás gyorsítása cél és – az elméleti kritikákkal ellentétben – a

---

Beschleunigungsstrategien der Strafjustiz. Budrich UniPress Ltd., Opladen–Berlin–Toronto, 2018. 19.

⁴⁰ SCHMID – JOSITSCH (2017): i.m. 607–608.

⁴¹ GILLIÉRON: i.m. 45.

⁴² PIETH (2016): i.m. 253.

⁴³ NIGGLI – HEER – WIPRÄCHTIGER: i.m. Art.352 N 4; RIKLIN: i.m. 505.

⁴⁴ THOMMEN, Marc – RIKLIN, Franz: Ohne rechtliches Gehör ins Gefängnis. Plädoyer, 2014. 10.; STOLL: i.m. 2018. 34.

⁴⁵ DAPHIDOFF, Michael: *Das Strafbefehlsverfahren in der Schweizerischen Strafprozessordnung*. Zürich, Schulthess Verlag AG, 2012.; GILLIÉRON: i.m.; HUTZLER, Doris: *Ausgleich struktureller Garantiedefizite im Strafbefehlsverfahren. Eine Analyse der zürcherischen, schweizerischen und deutschen Regelungen, unter besonderer Berücksichtigung der Geständnisfunktion*. Schulthess Juristische Medien AG, Zürich–Basel–Genf, 2010.; THOMMEN: i.m.

jogállami garanciák érvényesülése nem problematikus.⁴⁶ *Hansjakob* St. Gallen tartomány 2013. évi statisztikai adatai alapján megállapította, hogy a büntetőparancs uralja az elintézési gyakorlatot és erőteljesen eljárást gyorsító hatással bír.⁴⁷ A *Killias* által vezetett kutatás a 1995–2004 között perújítással támadott jogerős bírósági ítéleteket vizsgálta, és a perújítás okaként tipikusan a büntetőparancsot nevezték meg.⁴⁸ A legutóbbi kutatás *Stoll* nevéhez köthető, aki 2015-ben folytatott empirikus vizsgálatot, elsősorban társadalomtudományi szempontból. A kutatás két kantonra terjedt ki, a 2007-ben jogerősen büntetőparancs alapján befejezett büntetőügyeket vizsgálta és összehasonlította az általános eljárási szabályok szerint befejezett ügyekkel.⁴⁹ A kutatás feltárta azokat a mechanizmusokat, amelyek révén az igazságszolgáltatási szervek az eljárásokat úgy alakítják, hogy büntetőparancs alapján intézzék el az ügyeket. Ezek a mechanizmusok láthatóvá teszik azokat az eljárást gyorsító különböző általános eszközöket is, amelyek a büntetőparancson kívül is szóba jöhetnek a cél elérése érdekében. A kutatás során feltárt tényezők alapján lehet eldönteni, hogy milyen feltételek esetén alkalmas egy ügy arra, hogy büntetőparancs kibocsátására kerüljön sor.⁵⁰

4.2. Rövidített eljárás. Míg a büntetőparancs a kis- és közepesen súlyos bűncselekmények elintézésének az eszköze, addig a rövidített eljárás – mivel az ügyész legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztés kiszabását indítványozhatja – szintén a közepes súlyú bűncselekmények elintézésére nyújt lehetőséget. Az eljárás nem „tervezett gyermeke” a svájci büntetőjognak.⁵¹ A vádalku jellegű megoldások a kodifikáció előtti időkig sem az elmélet, sem a gyakorlat részéről nem kerültek az érdeklődés körébe.⁵² Az egységes kódex hatálybalépését követően irányult a figyelem a jogintézmény felé.

A rövidített eljárás a szövetségi kódex újításai közé sorolható (*Abgekürztes Verfahren, Art. 358-362 StPO*). Maga az elnevezés is utal annak egyik céljára, az eljárás rövidítésére, gyorsítására.⁵³ Bevezetése két alapvető indokon alapul. Egyrészt a bonyolult, sok idő- és energiárfordítást igénylő gazdasági ügyekben növekszik az igazságszolgáltatási szervek túlterheltsége, így ezekben az ügyekben lehet számítani a felek megegyezésre való törekvésére. Másrészt törvényi szabályozás hiányában informális tárgyalások alapján zárulhatnak le

⁴⁶ HAGENSTEIN, Nadine – ZURBRÜGG, Matthias: Das Strafbefehlsverfahren nach eid. StPO – liegt die Einheit in der Vielfalt. *Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht*, 4/2012. 395–408.

⁴⁷ HANSJAKOB, Thomas: Zahlen und Fakten zum Strafbefehlsverfahren. *Forum poenale*, 3/2014. 160–164.

⁴⁸ GILLIÉRON: i.m.

⁴⁹ STOLL: i.m.

⁵⁰ Uo. 242.

⁵¹ BÜRGISSER, Martin: Vorverfahren – Strafbefehl – Abgekürztes Verfahren. Wie ändert mit der Schweizerischen Strafprozessordnung im Kanton Zürich? In: Tag, Brigitte – Hauri, Max (Hrsg): *Schweizerische Strafprozessordnung. Ausgewählte Aspekte aus Zürcher Sicht*. Dike Verlag AG, Zürich–St. Gallen, 2010. 110.

⁵² RIKLIN: i.m. 509.

⁵³ Begleitbericht zum Vorentwurf für eine Schweizerischen Strafprozessordnung, Bundesamt für Justiz, Bern, Juni 2001.

<http://www.bfm.admin.ch/content/dam/data/sicherheit/gesetzgebung/strafprozess/vn-ber-1-d.pdf> (2012.01.08.) 2232. (A továbbiakban: Begleitbericht)

büntetőügyek.⁵⁴

A kódex mindössze öt szakaszban határozza meg az eljárás feltételeit és lefolytatását. A szabályozás jól strukturált, könnyen áttekinthető, a tömör megfogalmazásból kifolyólag azonban az eljárásnak csak az alapvető vázát, annak külső kontúrjait adja meg. A terheltnek a rövidített eljárás lefolytatására irányuló, ügyészhez intézett, vádemelésig történő indítványa esetén kerülhet sor az eljárásra, amennyiben a tényállás lényeges elemeit beismerte és a polgári jogi igényt legalább alapjaiban elismerte. Az indítvány csak a vádemelésig nyújtható be, azonban nem a nyomozás kezdeti szakaszában, hanem csak akkor, amikor már a terhelt büntetőjogi felelősségének kontúrja a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján körvonalazódik.⁵⁵ A jogalkotó álláspontja szerint a rövidített eljárás alkalmazása nem is észszerű, ha már az összes bizonyítékot összegyűjtötték.⁵⁶ A kérelem benyújtása akkor célszerű, ha a terhelt és az ügyész a vádirat leglényegesebb pontjaiban (azaz a vádiratban foglalt tényállásban és a kiszabandó szankcióban) már megegyeztek. Ez azonban informális tárgyalásokat feltételez a felek között, amelyet a jogalkotó nem szabályozott.⁵⁷ A beismerés feltételeként a jogalkotó a „tényállás lényeges elemeinek” beismerését írja elő. Általánosan elfogadott, hogy fel kell ölelnie az előzetes eljárás során feltárt objektív és szubjektív tényállási körülményeket. A gyakorlatban sokszor problémát jelent a többvádoltas ügyek elbírálása.⁵⁸

Az eljárás lényeges eleme, hogy mi lehet a megegyezés tárgya. A kódex erre vonatkozóan azonban nem tartalmaz rendelkezést, amely egyrészt nagy szabadságot ad a feleknek, másrészt viszont sok bizonytalanságot szül. A rövidített eljárás alkalmazásának tipikus esetében a terhelt beismerő vallomásának megtételével és a polgári jogi igény elismerésével szemben a terhére rótt bűncselekmény enyhébb minősítése és a szankció csökkentése áll.⁵⁹ Habár a fő indítványozó szereppel a terhelt rendelkezik, nem kizárt azonban, hogy az ügyésztől induljon ki a kezdeményezés.

Az ügyész szabadon dönt a terhelt indítványáról. Mérlegelési jogköréből következik, hogy akkor is elutasíthatja az indítványt, ha annak törvényi feltételei fennállnak, és döntését még indokolnia sem kell. A fenti rendelkezések az ügyészt a jogintézmény kulcsszereplőjévé teszik, mérlegelési jogkörének gyakorlása nem vizsgálható felül. Így megkérdőjelezhető azonban a terhelt központi szerepe. Az utolsó szakasz a bíróság előtt folyik, nyilvános tárgyaláson. A bíró a tárgyaláson a rövidített eljárás törvényi feltételeinek fennállását vizsgálja, azaz kontrollfunkcióval rendelkezik, bizonyítást nem folytat le. A tárgyalás középpontjában a terhelt kihallgatása áll, mivel a bíró bizonyítási eljárás helyett őt kérdezi, hogy a vádiratban

⁵⁴ Botschaft 1295.

⁵⁵ SCHMID – JOSITSCH (2017): i.m. 728., Botschaft 1295.

⁵⁶ SCHMID – JOSITSCH (2017): i.m. 728.

⁵⁷ Botschaft 1295.; SCHMID – JOSITSCH (2018): i.m. 728.

⁵⁸ Ezt a speciális kérdést vizsgálja: EL-HAKIM, Adam: *Mitbeschuldigte im Abgekürzten Verfahren gemäss art. 358 ff StPO*. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2017.

⁵⁹ SCHWARZENEGGER, Christian: Art. 352–365, 372–378 Besondere Verfahren. In: Donatsch, Andreas – Hansjakob, Thomas – Lieber, Viktor (Hrsg): *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*. Schultess Verlag AG, Zürich, 2010, 1755–1756.

foglalt tényállással egyetért-e, majd megvizsgálja, hogy a beismerő vallomás és annak alapján a tényállás az iratoknak megfelel-e.

Habár a jogalkotó kísérleti céllal vezette be a jogintézményt, ebből eredően pedig csak az eljárás körvonalait szabályozta, a bevezetése óta a szabályozás módosítására nem került sor.

A rövidített eljárásnak kétséges, szerény jövőt jósolt a szakma. Ennek ellenére az első gyakorlati tapasztalatok pozitívak, amely mind az ellenzőket, mind a támogatókat meglepte.⁶⁰ Genfben 2014-ben a vádlottak 12,8%-ának, Zürich kantonban is hasonló százalékának, míg Bernben a vádlottak 25%-ának az ügyét bírálta el rövidített eljárásban.⁶¹ A Szövetségi Ügyészség az első négy évben a vádlottak 35–50%-ával szemben emelt vádat rövidített eljárásban. A fenti tendencia alapján elképzelhető, hogy az eljárás néhány év múlva „mindennapi rutinná” válhat. A jogtudomány képviselőinek jó része azonban kételkedik ebben.⁶²

5. Záró gondolatok

A svájci büntető igazságszolgáltatási rendszert az eljárások gazdaságos, gyors és egyszerű lefolytatása iránti igény jellemzi. Ezt az utat követi a szövetségi büntetőeljárás kódex, amely jelentős újításának tekinthető – egybehangzóan az európai tendenciákkal – a felek együttműködésének kiépítése és a gyorsításra való törekvés. A büntető igazságszolgáltatási szervek és a terhelt közötti kooperatív viszony első látásra idegennek tűnt,⁶³ a gyakorlat azonban ezzel ellentétben kedvezően fogadta ezeket a változásokat.

A kantonokban hagyománnyal rendelkező büntetőparancs változatlanul jól bevált eszköze az eljárások gyorsításának. A rövidített eljárás felülmúlta a várakozásokat és a hozzá fűzött reményeket. A jogintézmény feltörekvőben van, kezdeti sikerekről számol be az irodalom. Szövetségi szintű statisztika nem áll rendelkezésre, így a kantonok adataiból lehet következtetéseket levonni az egyes eljárások alkalmazásának gyakoriságára. A gyakorlatban felmerülő problémák azonosítása, a kérdések megválaszolása folyamatban van, ezek továbbvitele a jogtudomány és a jogalkalmazó előtt álló jelenlegi feladat.

---

⁶⁰ JAGGI, Irma: *Die Strafprozessuale Absprache vor den Schranken des Gerichts*. Schultess Verlag AG, Zürich, 2016. 1–2.

⁶¹ STÖHNER, Nils: Abgekürzte Rechtsstaatlichkeit – Überlegungen zum Abgekürzten Verfahren gemäss Art. 358-362 StPO. *Forumpoenale*, 3/2015. 169.

⁶² JAGGI: i.m. 3.; HAENNI, Charles – MÜLLER, Martin: Erfahrungen zum abgekürzten verfahren – der Versuch eines strafverfahrensrechtlichen Chats zwischen Staatsanwaltschaft und Gericht. *BE N'ius, Neues aus der Berner Justiz*, 12/2014. 33.

⁶³ LAUBE, Victor: *Zu Tendenzen der schnellen Verfahrenserledigung*. Schultess Verlag AG, Zürich, 2016. VII.

A magyar büntető eljárásjog tudomány aktuális piramis modellje – monográfiák alapján

Fenyvesi Csaba*

Émaválasztásomat az Ünnepekt ihlette, hiszen nem vitásan a magyar jogtudomány (jurisprudencia), azon belül a büntető eljárásjog avatott kutatója, egyúttal monográfiák szerzője, akinek helye van a lenti piramis építőkövei között. Farkas Ákostól hallottam először a „falra helyezett nádpálca” plasztikus, frappáns kifejezését és azt a mindenki számára megszívlelendő gondolatot, hogy: akkor jó, ha a fenyítő eszköz marad a helyén, nem kezd el suhogni az életben.

1. Bevezetés

Legutóbbi kutatásomban modelleztem már a kriminalisztika tudományának monografikus építőköveit.¹ Jelen tisztelgő tanulmányban, lévén, hogy az Ünnepekt büntetőeljárás jogász, ezért az aktuális processzuális piramis modellt rajzolom fel.

2. A kriminalisztika és a büntető eljárásjog kapcsolódása

Nem vitatva azt a tényt, hogy napjainkban már kijelenthetjük: igen szoros kapcsolatban, mondhatjuk szimbiotikus együttélésben van a ténykérdéseket boncolgató kriminalisztika és az ennek jogi kereteit meghatározó büntető eljárásjog. Hiszen a valósághű tényállás megállapításához gyakorta hosszú, göröngyös út vezet a büntető ügyekben. Mindenekelőtt fel kell kutatni a büntetőjogilag releváns tényeket, az azokat alátámasztó bizonyítékokat. A római jogászok is megfogalmazták már, az azóta is vitathatatlan, alapelvi szintű gondolatot, üzenetet, hogy: da mihi factum, dabo tibi ius. Adjál nekem tényt, adok neked jogot.

---

* Egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

¹ Lásd erről részletesebben a szerző tollából: *A kriminalisztika tendenciái*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014, 2017.

A ténykérdés mindig megelőzi a jogkérdést, csak a tények ismeretében van lehetőség a jog alkalmazására. A tények felkutatásának, felderítésének tudománya pedig már átvezet a kriminalisztika, a felderítés, a nyomozás tudományához. Amely részben adaptáló tudományként felhasználja az alaptudományok, így például a matematika, fizika, biológia, kémia, pszichológia, pedagógia, valamint más alkalmazott tudományok, köztük az orvosi-műszaki tudományok eredményeit is.

A büntető ügyekben való felelősségre vonás, a büntető anyagi jog alkalmazása a büntető eljárásjog keretén belül nem képzelhető el tényalapok, ténytudás nélkül. Amihez pedig elengedhetetlen eszköz a kriminalisztikai fegyvertár bevetése. Súlyllyal bíró kriminális esetekben pontos, alapos tényfelderítés nélkül nem várhatunk sikeres, torzításmentes büntetőeljárást, ítélezést sem.

A kriminalisztikai – itt most éppen nem részletezett – monográfiák többé-kevésbé átfedést mutatnak a büntető eljárásjoghoz kötődő tudományos művekhez. Így némelyik mindkét piramisban szerepelhet és szerepel is. Ennek kapcsán, e tényre alapozva megvallom, hogy ösztönzőm a tanítványainkat, doktoranduszainkat, tudományos kutatókat arra, hogy egy-egy céltéma esetében azt világsítsák meg, vizsgálják meg mindkét diszciplína szemszögéből, hiszen a tény-és jogkérdés egymás utáni, szukcesszív (lépegető) evidencia.

3. A büntető eljárásjogi aktuális piramis modell

Az Ünnepeltre tekintettel 2019-ben is áttekintettem a magyar büntető eljárásjog tudományának elmúlt hetven éves monografikus termését, amelyet egy hatszintű piramis modellben helyeztem el. Az 1959 és 2019 között született monográfiák alkotják az egyes építőköveket; a „felépítés” után pedig feltüntetjük a citált szerzőket és műveiket is.

Itt jegyzem meg, hogy a piramis ábrában szerzők és témák, illetve az átfogó művek kiadásának éve szerint is végeztem jelölést, csoportosítást. Ahol nem szerepel név/dátum, azok az „építőkövek”, azok a témafeldolgozások – legjobb tudomásom szerint – még hiányoznak a hazai szakirodalomból, azoknak nincs olyan tudományos vizsgálatuk, amely monografikus formában megjelent volna. („fehér foltok”)

Egy-egy kötet (és így szerzőjük, köztük Farkas Ákos is) több építőkockánál is megjelenhet és meg is jelenik, miután a tartalmuk is többirányú.

Az elméleti piramis egyes szintjeit – felfogásom szerint – az alábbiak alkotják, alulról felfelé haladva.

I. ALAPELVEK

II. ALANYOK (hatóságok és személyek)

III. BIZONYÍTÁS

IV. KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK

V. KÜLÖN(LEGES) ELJÁRÁSOK

VI. EURÓPAI UNIÓN BELÜLI BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS (JOGHARMONIZÁCIÓ)

3.1. Alapelvek. A piramis legalsó, legnagyobb kiterjedésű részét, az alapját, a büntető eljárásjog masszív talapzatát, amelyekre a modern, civilizált világban

mindenkor építeni lehetett, és építeni kell a jelenben és a jövőben is az alapelvek adják meg.

Ezek jelenleg Magyarországon kimondva vagy kimondatlanul (törvényben rögzítve vagy anélkül) a következők értelmezésem szerint:

- az eljárási feladatok megoszlása (helyesen megosztása), független bíróság (BÁRD 1987, FANTOLY 2012, BADÓ 2017)
- a bíróság eljárásának alapja (KIRÁLY 1972, BÁRD 1987)
- jog a bíróság eljárásához és a jogorvoslati jog (NAGY 1960, CSÉKA 1985)
- a bizonyítási teher
- a védelem joga (KIRÁLY 1962, FENYVESI 2002)
- a hivatalból való eljárás (BÁRD 1987)
- az ártatlanság vélelme
- az önvádra kötelezés tilalma
- a(z anya)nyelvhasználat joga
- a büntetőjogi felelősség önálló elbírálása (KIRÁLY 1972)
- nyilvánosság
- közvetlenség
- szóbeliség
- személyi szabadság és más alapvető jogok (emberi jogok) tiszteletben tartása (RÓTH 2000, HERKE 2002)
- szabad bizonyítás
- súlyosítási tilalom (HERKE 2010)
- tisztességes eljárás (BÁRD 2007, HACK 2008, CSÁK 2016)
- (ténymegállapítás, hatékonyság, szakaszosság/nyomozás-vádemelés-tárgyalás/, határozatok) (CSÉKA 1968, SZABÓNÉ 1966, SZABÓNÉ 1970, BARNÁ 1971, NAGY 1974, SZABÓNÉ 1985, FARKAS 2002, BÓCZ 2006, DOBROCSI 2012, FANTOLY 2013, HÁGER 2018)

3.2. Alanyok. Érttem ez alatt mind a hatóságokat, mind az eljárás összes alanyát (fő- és mellékszemélyét).

Ide tartoznak jelenleg:

- bíróság (nyomozási bíró)
- ügyészség (RÓTH 2015)
- nyomozó hatóságok (rendőrség, vám-és pénzügyőrség, nemzetbiztonsági szervek)
- terhelt (TÓTH M. 1988)
- védő (KIRÁLY 1962, FENYVESI 2002, BÉRCES 2012)
- sértett (magánvádló-pótmagánvádló-magánfél) (KRATOCHWILL 1990, KISS 2018)
- segítők

3.3. Bizonyítás. Itt a bizonyítás és a bizonyítékok építőkövei teszik ki a piramis harmadik szintjét, nevezetesen:

- bizonyítás, bizonyítékok (GÖDÖNY 1968, KATONA 1977, TREMMEL 2006, GÁCSI 2016)

- tanú (vallomás, tanúvédelem) (KERTÉSZ 1965, NAGY 1966, ELEK 2008, SZABÓ K. 2012)
- szakértő (szakértői vélemény) (SZÉKELY 1967, ERDEI 1987, MÁTÉ 2017, KÁRMÁN 2018, ORBÁN 2018, NOGEL 2018)
- tárgyi bizonyítási eszköz (KATONA 1965, KERTÉSZ 1972)
- okirat
- „titkos” bizonyítékok (titkos adatgyűjtés és adatszerzés) (KIS 2011, MÉSZÁROS 2011, BEJCSI 2012)
- terhelti vallomás (KERTÉSZ 1965, TÓTH 1988)
- szemle (PUSZTAI 1977, GÁRDONYI 2017)
- helyszíni kihallgatás (helyszínelés) (érinti PUSZTAI 1977)
- bizonyítási kísérlet (érinti PUSZTAI 1977)
- felismerésre bemutatás (folyamatban van Fenyvesi által)
- szembesítés (FENYVESI 2008)
- poligráf (BUDAHÁZI 2014)
- szagazonosítás (HORVÁTH 2018)
- (perbeszéd, mintegy a bizonyítási szakasz befejezéséért) (TREMME 1993, TREMMEL 2014)

3.4. Kényszerintézkedések. A kényszerintézkedések köre igazodik a korábbi (1998. XIX. tv) és a hatályos (2017. XC.), részben eltérő elnevezéseket adó Be.-ben megjelöltekhez:

- őrizet, előzetes letartóztatás (házi őrizet, lakhelyelhagyási tilalom /bűnügyi felügyelet/, óvadék) (RÓTH 2000, HERKE 2002)
- ideiglenes kényszergyógykezelés,
- távollét (TÓTH A. 2015)
- (ház)kutatás, motozás, lefoglalás
- zár alá vétel, biztosítási intézkedés, számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés
- eljárási rend biztosítása (rendbírság, elővezetés, testi kényszer alkalmazása)

3.5. Külön és különleges eljárások. A külön eljárások tagoltsága ideális a jogtudomány művelői számára, amibe beletartozónak vélem elméleti alapon a közvetítői, mint speciális eljárási formát is. A különleges eljárásokon belül önálló intézményeket találhatunk, ám – talán – összességükben is alkalmasak monografikus feldolgozásra.

Látásom szerint tehát ide, az ötödik szintre tartoznak az alábbiak:

- közvetítői eljárás (mint speciális eljárási formaként ide tartozónak vélem, HERKE 2008, NAGY A. 2008, PÁPAI-TARR 2012)²
- fiatalkorúak elleni eljárás
- katonai eljárás (KARDOS 2003, HAUTZINGER 2010 és 2011)
- (pót)magánvádas eljárás (TREMME 1985)

² Itt jegyzem meg, hogy BARABÁS A. Tünde: *Börtön helyett egyezség* c. műve inkább anyagi jogi-kriminológiai aspektusú feldolgozása a témának. KJK, Budapest, 2004.

- bíróság elé állítás (SZABÓNÉ 1970, HERKE 2008, NAGY A. 2008, PÁPAI-TARR 2012)
- eljárás a távollevő terhelten szemben (HERKE 2008, NAGY A. 2008, PÁPAI-TARR 2012)
- lemondás a tárgyalásról (HERKE 2008, NAGY A. 2008, PÁPAI-TARR 2012)
- tárgyalás mellőzése (SZABÓNÉ 1970, HERKE 2008, NAGY A. 2008, PÁPAI-TARR 2012)
- eljárás a mentességet élvező személyek ügyében (HERKE 2008, POLT 2010)
- különleges eljárások (kártalanítás /HERKE 2002/, biztosíték, kegyelmi).

3.6. Európai Unió belüli bűnügyi együttműködés (jogharmonizáció).

Korunk új, módosított irodalmi idézete „Vigyázó szemetek az EU-ra vessétek”, vagy büntető eljárásjogi aspektusból, „Vigyázó szemetek Strasbourgra vessétek” alapján olyan monográfiák képezik a piramis csúcsát alkotó kősort, amelyek hatnak az alattuk levő intézményekre (építőkövekre), ugyanakkor szilárd alapjait a hazai szabályok, illetve jelen értelmezésben a hazai kötetek képezik.

- európai bűnügyi integráció (KARSAI 2004, LIGETI 2004, NYITRAI 2006)
- nemzetközi bűnügyi együttműködés (jogsegély, bizonyítás) (WIENER 1993, FARKAS 2001, NYITRAI 2002, HOLÉ 2008, JÁNOSI 2012, TÖRŐ 2013)
- előzetes döntéshozatali eljárás (BLUTMAN 2003)
- ECHR (EJEB) döntések (BÁRD 2007)

A piramismodellben hivatkozott monográfiák, jegyzetek, vagyis az építőkövek az alábbiak:

- Badó Attila: A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata. MTA doktori értekezés, Budapest, 2017.
- Barna Péter: A bűnüldözés elvi kérdései. KJK, Budapest, 1971.
- Bárd Károly: A büntető-hatalom megoszlásának buktatói. Értékelés a bírósági tárgyalás jövőjéről. KJK, Budapest 1987.
- Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.
- Bejczy Alexa: Titkos információgyűjtés vs. jogállam. PhD. értekezés, Budapest, 2012.
- Bérces Viktor: A védői szerepkör értelmezésének kérdései – különös tekintettel a büntetőbíróság előtti eljárásokra. PhD. értekezés, Budapest, 2012.
- Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.
- Blutman László: Az előzetes döntéshozatal. KJK Kerszöv Kiadó, Budapest, 2003.
- Budaházi Árpád: Poligráf. Műszeres vallomásellenőrzés bűnügyekben. NKE Szolgáltató Kft, Budapest, 2014.

- Dobrocsi Szilvia: A magyar büntetőeljárás korszerűsítésének kísérlete: a jogi személyek elleni eljárás, a közvetítés és a távollattartás. PhD. értekezés, Budapest, 2012.
- Csák Zsolt: A terhelt távollétében lefolytatható egyes eljárások megítélése az eljárási szabálysértések és a tisztességes eljárás tükrében. PhD. értekezés, Pécs, 2016.
- Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. KJK, Budapest, 1968.
- Cséka Ervin: A büntető jogorvoslatok tana. KJK, Budapest, 1985.
- Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Kft. Debrecen, 2008.
- Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest 1987.
- Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002.
- Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2012.
- Farkas Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban. Osiris, Budapest, 2001.
- Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- Gácsai Anett: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016.
- Gárdonyi Gergely: A szemle szerepe a hazai büntetőeljárásban. PhD. értekezés, Győr, 2017.
- Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968.
- Hack Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. And Anna, Pécs, 2010.
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntető eljárásjog fejlesztési irányai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2011.
- Háger Tamás: A tényállás megalapozottsága a büntetőperben. PhD értekezés, Debrecen, 2018.
- Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002.
- Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben. Szerzői kiadás, Pécs, 2008.
- Herke Csongor: Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban. PTE ÁJK, Pécs, 2010.
- Holé Katalin: Europol és jogállam. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Horváth Orsolya: Kereső és azonosító kutyák kriminalisztikai alkalmazása. PhD értekezés, Pécs, 2018.
- Jánosi Andrea: A szabad mozgás büntető eljárásjogi aspektusai az Európai Unióban, különös tekintettel a bizonyítás kérdésére. PhD értekezés, Miskolc, 2012.
- Kardos Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene. PhD értekezés, Miskolc, 2003.
- Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004.

- Kármán Gabriella: A kriminalisztikai szakértői bizonyítás. ELTE, Budapest, 2018.
- Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban. OKRI, Budapest, 2018.
- Kratochwill Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntetőeljárás jogban. ELTE ÁJK, Budapest, 1990.
- Katona Géza: A nyomok azonosítási vizsgálata. KJK, Budapest, 1965.
- Katona Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. (A kriminalisztika magyarországi előzményei). Budapest, 1977.
- Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Budapest, 1965.
- Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. KJK, Budapest 1972.
- Király Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben. KJK, Budapest, 1962.
- Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. (Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről). KJK, Budapest, 1972.
- Kis László: A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre. PhD értekezés, Miskolc, 2011.
- Ligeti Katalin: Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004.
- Máté István: Az igazságügyi informatikus szakértő a büntetőeljárásban. PhD értekezés, Pécs, 2017.
- Mészáros Bence: A fedett nyomozó alkalmazásának kérdései büntető eljárásjogi és kriminalisztikai szempontból. PhD értekezés, Pécs, 2011.
- M. Nyitrai Péter: Nemzetközi bűnügyi jogsegély Európában. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002.
- M. Nyitrai Péter: Nemzetközi és európai büntetőjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- Nagy Anita: Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogi Európai Egyezményben az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008.
- Nagy Lajos: Fellebbezés a büntetőperben. KJK, Budapest, 1960.
- Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. KJK, Budapest, 1966.
- Nagy Lajos: Ítélet a büntetőperben. KJK, Budapest, 1974.
- Nogel Mónika: Az igazságügyi szakértői vélemények hitelt érdemlősége a büntetőeljárásban. PhD értekezés, Pécs, 2018.
- Orbán József: Bayes-hálók a bűnügyekben. PhD értekezés, Pécs, 2018.
- Pápai-Tarr Ágnes: A büntetőeljárás gyorsításáról. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012.
- Polt Péter: Áldás vagy átok. (A parlamenti mentelmi jog). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- Pusztai László: Szemle a büntető eljárásban. KJK, Budapest, 1977.
- Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái. Osiris, Budapest, 2000.
- Róth Erika: Az ügyész diszkrecionális jogköre. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015.

- Szabó Krisztián: Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban. HVG-ORAC, Budapest, 2012.
- Szabóné Nagy Teréz: A büntetőeljárás rendszer alapjai. KJK, Budapest, 1966.
- Szabóné Nagy Teréz: A büntető eljárás egyszerűsítése. KJK, Budapest, 1970.
- Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. KJK, Budapest, 1985.
- Székely János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban. KJK, Budapest, 1959.
- Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban. KJK, Budapest, 1967.
- Tóth Andrea Noémi: A távoltartás jogintézménye. PhD értekezés, Debrecen, 2015.
- Tóth Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1988.
- Törő Andrea: Bizonyíték-transzfer az európai bűnügyi együttműködésben. PhD értekezés, Szeged, 2013.
- Tremmel Flórián: Igazságügyi retorika. JPTE, Pécs, 1993.
- Tremmel Flórián: Magánvád. KJK, Budapest, 1985.
- Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.
- Tremmel Flórián: Retorika és igazságszolgáltatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014.
- Wiener A. Imre: Nemzetközi bűnügyi jogsegély. KJK, MTA, Budapest, 1993.

4. A magyar büntető eljárásjog tudomány piramis-modellje (1959-2019. közötti monográfiák alapján)

A szintek:

- I. ALAPELVEK;
- II. ALANYOK;
- III. BIZONYÍTÁS;
- IV. KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK;
- V. KÜLÖN(LEGES) ELJÁRÁSOK;
- VI. EURÓPAI UNIÓN BELÜLI BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS (JOG-HARMONIZÁCIÓ)

Szabályozott felderítés – titkosított büntetőeljárás

Finszter Géza*

---

a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban Be.) Hatodik Része a „*Leplezett eszközök*” címet viseli, ami utalás a büntetőeljárás új szabályozási tárgyára, *a titkos erővel, eszközökkel és módszerekkel folytatott bűnüldözési célú felderítésre*. Merész elhatározás, mert egyfelől kérdés, hogy hagyományos titkosrendőrségi tevékenység elviseli-e a büntetőeljárás szabályozás publikusságát és garanciális korlátait, másfelől a büntetőeljárás szellemisége elviseli-e a felderítés rejtőzködő természetét és a rendőri hatalom korlátlanágát?

1. A titkosrendőri munka tartalmáról

A titokban történő felderítés az államok hatósági hatalmának titokban történő működtetése. Amikor a jogalkotó úgy döntött, hogy ennek a nagyon összetett és a nyilvánosságot nehezen tűrő világnak egy szeletét a büntetőeljárás részévé teszi és az eljárási kódexben szabályozza, olyan megnevezést keresett, ami különbözik a rendészeti közjogban megszokott és a korábbi eljárási törvényekben használt terminológiáktól, de mégis világosan utal a jogintézmény lényegére, a titokban folytatott bűnüldözésre. A *leplezett eszközök* kifejezés mindkét követelményt teljesíti.

Minden legitim (a társadalom védelmét szolgáló és törvény által szabályozott) titkosrendőri akció *információszerzés*. Az információ címzettje szerint lehet a szűkebb értelemben felfogott *felderítés*, amelyben a megszerzett ismeret az eljáró szerv saját tudásának gyarapítására szolgál, és lehet *bizonyítás*, amikor a megszerzett ismeret a meggyőzés forrása, a valóságról szerzett olyan tudás, ami kormányzati hatalom, a közigazgatási hatóságok, az ügyészség vagy a bíróságok döntéseikhez nélkülözhetetlen.

A felderítés – a hatályos hazai jog szerint – folytatható *bűnüldözési-, nemzetbiztonsági-, rendészeti-, terror-elhárítási- és belső védelmi* célból. A Be. kizárólag a büntetőeljárásban teljesített bűnüldözési célú felderítés rendjét

---

* Professor emeritus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

határozza meg. (Bűnüldözési célú felderítést folytathatnak nemzetbiztonsági szolgálatok, de azt nem a Be., hanem a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény szabályozza. Speciális jogállása van a Terror-elhárítási Központnak, amely bűnüldözési célú felderítést folytathat a Be. szabályai szerint, de eljárhat ugyanilyen céllal a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény szabályai alapján is!)

Bűnüldözési cél az állam büntető igényének érvényesítése a büntető igazságszolgáltatás útján az elkövetővel szemben, az általa elkövetett bűncselekmény miatt.

Nemzetbiztonsági cél az ország függetlenségének és alkotmányos rendjének védelmét szolgáló állami intézkedések eredményessége.

Rendészeti cél a jogsértések megelőzését, megakadályozását, megszakítását, a közrendet és a közbiztonságot védelmező rendészeti hatósági intézkedések megalapozása.

Terror-elhárítási cél a terrorcselekmények megelőzése, megakadályozása, megszakítása, a terrortámadás felszámolását szolgáló hatósági intézkedések előkészítése.

Belső védelmi cél a törvényben meghatározott, kiemelt jelentőségű hivatalok és hatóságok személyzetének védelme és ellenőrzése.

Demokratikus jogállamban az előbbieken felsorolt legális célokért folytatott titkosrendőri munka jogi szabályozására olyan mértékben van szükség, hogy az garantálja a legális céltól történő eltérés tilalmát, juttassa érvényre az alapvető személyiségi jogok korlátozásakor a szükségesség és az arányosság elvét, és azt, hogy a titkosrendőri eszközök ne legyenek felhasználhatóak a politikai hatalom erőszakos megszerzésére vagy megtartására. A törvény ereje megakadályozhatja az illegitim beavatkozásokat, amelyeknek célja nem a valóság feltárása, hanem annak eltorzítása.¹

2. A rendőrállam

A titkosrendőri tevékenység egyidős az állammal. Amikor a 17. század végére Európa feudális birodalmi elindultak az eredeti tőkefelhalmozás és a szabad piacgazdaság útján, ellentmondásos helyzet alakult ki. Párizsban, Berlinben, Szentpéterváron és máshol rendőrhivatalok alakultak, a rendőrködés hivatássá lépett elő, anélkül, hogy e hivatalok tevékenységét jogi előírások korlátozták volna. A rendészeti hatóság a közigazgatás első olyan formája volt, amelyre jellemző, hogy közügyet szolgál és ennek érdekében legitim erőszakot is alkalmazhat. Részletező garanciák ezt a hivatali működést sokáig nem rendezték. Elegendőnek tartották az általános felhatalmazást (generális klauzula), ami úgy szólt, hogy a rendőrség tegyen meg mindent a jó és helyes közrend fenntartása érdekében.

A német közjogász, Sonnenfels ekként fogalmazott: „A rendőrség köteles pontosan tájékozódni valamennyi rend és közület erejéről, hogy a tájékozottság

¹ KIRÁLY Tibor: *Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból*. ELTE ÁJK, Budapest, 2005. 223.

birtokában, ha ezek közül bármelyik is gyanús nagyságra tenne szert, képes legyen azt a követelményeknek megfelelő korlátok közé visszaszorítani.”Egy másik szerző pedig azt hangsúlyozta, miszerint „[...] az állami hatóságok szabad belátásának kell érvényesülnie.”²

Egészen precíz Vuchetich Mátyás fejtegetése, aki egy 1819-ben megjelent büntetőjogi tankönyvében már a rendészeti és a bűnüldözési célú felderítés közötti különbségeket is érzékelteti:

„[...] világosan meg kell különböztetni a még általánosabb vagy elővigyázatosság okából folytatott vizsgálatot, amikor is a hatóság vagy felsőbbbségi hivatalból vizsgálja, még nyomok hiányában is, vajon a területen nem fordulnak-e elő latrok és nem bujkálnak-e más bűnözők, és ily módon elérik, hogy a tartomány megtisztíttassék a bűnözőktől. Ez a vizsgálat nem bűnügyi természetű, hanem a közbiztonsági vizsgálatnak a tárgya. [...] a hatóságok negyedévente kötelesek vizsgálni, hogy vajon vannak-e gonosztevők.”³

Az előzőekben felhívott példák a rendőrállam gyakorlatát tükrözik. A rendőrség és az emberi jogok összefüggéseit tárgyaló egyetemi jegyzet a rendőrállam következő ismérveit sorolja fel:

- *„Rendőrállamokban a szervezett erőszak nem áll társadalmi ellenőrzés alatt.*
- *A kényszerítő eszközöket önkényesen és/vagy kizárólag az uralkodó elit céljait szolgálva alkalmazzák.*
- *A rendőri tevékenység a szabad belátás korlátlan érvényesülésén alapszik (ide értve a bírói ítélet nélküli fogva tartást és a fizikai erőszak széles körben és következmények nélküli alkalmazását vallomás kicsikarása érdekében).*

[...] A második világháború utáni fejlett országokban, azoknak is fejlett polgári demokráciáiban terjedt el a jogállami minőségű jogot és a politikai demokráciát egyesítő alkotmányos jogállam, ahol az államszervezet felépítésének és működtetésének fontos elve a hatalommegosztás. Végeredményben mindezek – joguralom/jogállam, demokratikus politikai rendszer és hatalommegosztás – együtt biztosíthatják a rendőrállam kialakulásának megakadályozását.”⁴

3. A jogállam

Azt a fejlett közjogot, amit a 17. század még nélkülözött, a 19. századra a polgári társadalmak megteremtették a maguk számára. A jog uralma, a hatalmi ágak megosztása, az emberi jogok tisztelete az árutermelő piacgazdaság teljesítménye, minthogy az ilyen társadalom nem képzelhető el személyükben szabad emberek nélkül. A jogállami rendőrség létét a szabadság és a biztonság egyensúlyának

² TEMESI István: *A kamerálisztika*. In: Szamel Katalin: *Közigazgatás elmélet*. Nemzeti Köszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, Közjogi Intézet, Budapest, 2012. 42.

³ VUCHETICH Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere II. könyv. Gyakorlati büntetőjog*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1819. In: Máthé Gábor – Mezey Barna (szerk.): *A Magyar Jogtudomány Klasszikusai*. Ford.: Király Tibor, Magyar Közlöny és Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007. 66.

⁴ SZIGETI Péter – SZILVÁSY György Péter: *Rendészet és emberi jogok*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2015. 19.

köszönheti. A szabadság, a magánautonómia megerősödésének egyik legfontosabb feltétele a hatósági önkény megfékezése. A szabadság azonban számtalan fenyegetés forrása is. Az új kockázatok, amelyek a modernitással születtek, a közösségek számára a továbbiakban már nem teszik lehetővé, hogy személyüket és javukat pusztán önvédelmi eszközökkel oltalmazzák. A közbiztonság olyan szükségletté vált, amelynek biztosítása életre hívta a közszolgálat első professzionális formáját, a rendészetet. A rendészet hivatása „[...] olyan veszélyektől, károsító sértésektől megóvni a társadalmat, amely veszélyek fékevesztett emberi akaratból származhatnak.”⁵

Történetileg a rendészet volt a közigazgatás első formája. A közigazgatási jog a 19. század jogállami terméke. A közigazgatási jog nem azonos a közigazgatással, mint tényleges szükségletkielégítő tevékenységgel. A jog határait kitapintani itt különösen fontos. A közigazgatás jóval szélesebb fogalom, mint annak jogi meghatározottsága. Az előbbi a közösségi szükségleteket kielégítő tevékenységek foglalata, az utóbbi a szükséglet-kielégítés jogi rendjét meghatározó normák összessége. „A közigazgatás sokrétű gyakorlati tevékenység, feladat és annak megvalósítása, valamely célrendszernek a gyakorlatba fordítása, társadalmi vagy közösségi racionalitások kijelölése, érvényesítése, változtatása és mindezekhez törvényes végrehajtási eszközök igénybevétele.”⁶ A rendészeti igazgatás leg súlyosabb kérdése éppen az, hogy miként lehet a törvényesség és az eredményesség követelményének egyszerre eleget tenni. Ennek a dilemmának a feloldása akkor lehetséges, ha a rendészetet egyfelől közigazgatási tevékenységnek fogjuk fel, amelynek a jog csak a kereteit szabja meg, másfelől azonban a rendészeti bűnüldözést az igazságszolgáltatás előkészítésének tekintjük, amit jogi garanciák öveznek.

A klasszikus jogállami fejlődés a 19. század végére megváltoztatta a rendőrség arculatát. A közbiztonsági és a bűnügyi rendőri feladatok markánsan elkülönültek egymástól. A magyar rendészeti szakirodalom már a múlt század elején jól érzékelte és értelmezte ezeket a különbségeket. Concha Győző erről a következőket írta: „Az egyes társadalmi tagok működésének szabadsága és javainak élvezhetése, továbbá az emberi szükségleteknek a meglévő társadalmi kapcsolatban való kielégítése elé torlódó akadályok elhárítása képezi a rend előfeltételét. A rendőrség ezt az előfeltételt teremti meg, nem magát a rendet, állandó örökösselel, tényleges megakadályozással, a jogrend helyreállításában való segédkezéssel, a jogtalan állapot tényleges megszüntetésével [...] A rendőri működés diszkrecionárius és ügyelő, örökös természeténél fogva, óráról-órára változó körülményekhez kell igazodnia. Ez inkább a kormány és a közigazgatás működési körébe esik.” Ezzel szemben viszont „a bűnüldözés nem a társadalmi rendet biztosítja, hanem a büntetést.”, ami viszont már nem a végrehajtó hatalom, hanem az igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik.⁷

⁵ KMETY Károly (1907): *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Politzer Kiadó, Budapest, 1907. 322.

⁶ TAMÁS András: *A közigazgatási jog elmélete*. Szent István Társulat, Budapest, 2005. 71.

⁷ CONCHA Győző: *A rendőrség természete és állása a szabad államban*. Értekezések a társadalomtudományok köréből. MTA, Budapest, 1903. 306–313.

„A közigazgatás – vagy annak nem csekély része értelmezhető társadalmi érvényességű biztonságtechnikaként. A közigazgatásnak mindenkor egyik jellegzetessége a társadalom biztonságos üzemeltetése.”⁸ Márpedig a „biztonságos üzemeltetéshez” titkosrendőri tevékenységre is szükség van, ami azonban a jogi szabályozásnak ellenálló tulajdonságokat hordoz magában. Ezek a következők:

- A *titkosság* a rejtőzködő bűnnel szembeni sikeres küzdelem fő garanciája, ezért a felderítésnek ez a formája a jogi szabályozás publikusságát nehezen viseli.
- A nemzetbiztonságot, a közbiztonságot és a közrendet fenyegető veszélyek előre nem meghatározható formája, váratlanságot magában hordozó *spontaneitása* megnehezíti a jogi szabályozást, amelynek fő eszköze a jövő prognosztizálása.
- A veszélyekre adott hatósági válasz *sürgősségi* jellege és a leghatékonyabb intézkedések kiválasztása *szabad belátást* igényel, ezért az általános felhatalmazáson túli jogi szabályozást elutasítja.
- A veszélyek megelőzése és a jogsértések megakadályozása már abban a szakaszban is hatósági aktivitást feltételez, amikor *a fenyegető szándék* még nem jelent meg a jog által is leírható magatartásban. Nem is véletlen, hogy a titkosrendőrséget „*gondolatrendőrségként*” is szokták emlegetni.
- *Kockázatokat* hordozhatnak a mindennapi élet jogszerű, illetve a jogi szabályozás eszközeivel el nem érhető területei (a zene politikailag gyanús műfaj, írja Thomas Mann a Varázshegyben), amelyeknek azonban titkosrendőri megfigyelése éppen *a kockázatok minimalizálása* érdekében szükséges lehet. (De lehet a „mindenki gyanús” ideológia oka a hatalom paranoiás viselkedése is.⁹) A szabályozatlanság természetesen felveti a rendőri túl-hatalom veszélyeit. A közjog 19. századi fejlődése azonban, különösen pedig az ekkor elfogadott büntető anyagi- és az eljárási jog kódexei elegendő biztosítékot ígértek ahhoz, hogy a rendőri szabad belátás ne torzuljon önkényé, vagy ne váljon autoriter hatalmak pusztá eszközévé.

Az első magyar büntető törvénykönyv 1878. évi indokolásában olvashatjuk: „*A jelen törvényjavaslat elődjéhez csatlakozva, az igazság és a hasznosság egyesített elveiből képezett alapelvben gyökerezik [...] Hogy a föltétlen igazság és a társadalom fenntartásának érdeke, – vagyis az igazságos és a hasznos – a büntető rendszerben szükségszerűleg nevezetes tényezőt képeznek: ez magától értetődik, ez bizonyos tekintetben a józan észnek tana.*”¹⁰

A büntetőeljárás jogállami értékeit Finkey Ferenc méltatta: „*A büntetőeljárás szabályai határozzák meg, mikor lehet az államban valakit letartóztatni, megmotozni, valakinek házáat átkutatni, leveleit, küldeményeit, sajtótermékeit lefoglalni, tehát személyes szabadságától megfosztani, még mielőtt törvényesen elítélték volna. Alkotmányos állam, melyben a személyes és a politikai szabadság s a jogegyenlőség eszméi uralkodnak, természetesen úgy állapítja meg a*

⁸ TAMÁS: i.m. 52.

⁹ FINSZTER Géza – KORINEK László: Az eltűnt gyanú nyomában. *Belügyi Szemle*, 2018/3. szám

¹⁰ *A magyar büntetőtörvénykönyv és teljes anyaggyűjtemény. I. kötet.* Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, Budapest, 1880. 27–29.

büntetőeljárás szabályait, hogy az egyéni szabadságjogokat előzetesen minél ritkábban, csak fontos okból. szigorú formák mellett, kellő ellenőrzéssel és felelősség terhe alatt lehessen felfüggeszteniök az állam illetékes hatóságainak, a kényuralomnak pedig legelső teendője a büntető eljárást úgy szabályozni, hogy azzal hatalmát megszilárdíthassa, az egyéni- a sajtó- és a politikai szabadságot kénye szerint megszoríthassa s tönkreteljesse azokat, a kik útjában állanak."¹¹

Sokáig valóban úgy látszott, hogy mindez elegendő biztosíték a szabad társadalom értékeinek és a jog humánumának megőrzéséhez. Különbséget kell tenni azonban a jogállam formális és tartalmi változatai között. Formális értelemben: „*A jog az, ami a törvény. A törvény az, amit formailag helyes eljárás útján bocsátottak ki.*”¹² A huszadik század két diktatúrájának példája arra készítette a jog művelőit, hogy ne higgyenek fenntartások nélkül a jogi formák erejében. Ezek tudniillik, ha tisztességtelen kezekbe kerülnek, az embertelenséget is legalizálhatják.

4. Az alkotmányos demokrácia titkosrendőrsége

Az, hogy a titkosrendőri munkára is ki kell terjeszteni a jog uralmát, csak az alkotmányos demokráciák második világháborút követő megerősödése során nyert programot. Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (továbbiakban Egyezmény) 8. cikke a következőket rendeli:

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”¹³

A titkosrendőri munkában a 8. cikk (1) bekezdésében felsorolt valamennyi jogosultság súlyos korlátozás alá kerülhet. Mindazok az európai államok, amelyek az Egyezményhez csatlakoztak, arra kötelezték magukat, hogy felderítést csak a (2) bekezdésben meghatározott okokból, és csak törvény felhatalmazása alapján indítanak. Ez a felhatalmazás igen széles, de mégsem tekinthető általánosnak, nem generális klauzula, hanem olyan közügyeknek a szolgálata és mások alapjogainak a védelme, ami a jogkorlátozást indokoltá teszi. Az Egyezmény 19. cikke által létesített Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata gondoskodott arról, hogy a csatlakozó államok az alapjogokat korlátozó titkosrendőri munka rendjét

¹¹ FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Harmadik kiadás. Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1908. 6.

¹² TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs: *Bevezetés az alkotmányjogba*. HVG-Orac, Budapest, 2014.

¹³ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

törvényben határozzák meg, továbbá arról is, hogy a jogkorlátozás feleljen meg a szükségesség és az arányosság követelményének.

Láttuk, hogy a jogi szabályozásnak vannak akadályai: *a titkosság*, a veszélyek *spontaneitása*, a rendészeti elhárítás hatékonyságát szolgáló *szabad belátás*, *a gondolatok* fenyegetése, a nem jogsértő, de *kockázatokat* hordozó magatartások kezelése.

Ami *a titkosságot* illeti, a törvénybe foglalás azért lehetséges, mert a jogszabály az alkalmazás absztrakt rendjét határozza meg, és nem az egyedi eseteket. Nem maguk a titkos erők, eszközök és módszerek, hanem csupán azoknak konkrét ügyekben történő felhasználása bizalmas adat. A demokratikus államoknak is szükségük van titkosszolgálati eszközökre, de mindezekkel kapcsolatban többletindokolási és elszámolási kötelezettséggel tartoznak a bírósági fórumok előtt is. Egyebek mellett ilyen megállapításokat olvashatunk a Lüdi kontra Svájc-, a Kostovski kontra Hollandia-, valamint a McCann és tsai. kontra Egyesült Királyság-ügyekben.¹⁴

A veszélyek sokszínű, nem prognosztizálható *spontaneitására* adott rendészeti reakciók eredményességét a jogi szabályozás nem csökkenti, hanem inkább növeli. A törvénybe foglalás teszi lehetővé, hogy a titkosrendőrségi műveletek a kriminalisztikai kutatások tárgyai lehessenek, és a nagyobb hatékonyság érdekében ajánlásokat fogalmazzanak meg a gyakorlat számára.¹⁵

A szabad belátás sem állja útját a szükséges jogi szabályozásnak. A rendészeti jogban számos olyan jogintézmény van, ami felhatalmazó rendelkezés (pl. tömegzavargás megfékezése karhatalom bevetésével) és nem tartalmaz a végrehajtásra vonatkozó részletező előírásokat. Ugyanakkor tisztázza a beavatkozás törvényes feltételeit és világossá teszi a beavatkozók felelősségét. „*A jog uralma e területen is megköveteli a megfelelő keretszabályok kialakítását, de az intézkedő személy mérlegelési joga a szakmai és etikai szabályok keretein belül meglehetősen széles.*”¹⁶

A gondolatok a szabad társadalmakban nem elhárítási célpontok, ellenkezőleg, az alkotmányos rend éppenséggel védi a gondolatok szabadságát. A bűnös tervek már leleplezést igényelhetnek, de ez csak akkor lehetséges, ha magatartásokban manifesztálódnak. A „*gondolatrendőrség*” a diktatúrák titkosrendőrsége.

A nem jogsértő, de *kockázatokat* hordozó magatartások kivételesen lehetnek titkosrendőri munka célpontjai, de az így szerzett információk kizárólag nemzetbiztonsági- vagy rendészeti megelőző intézkedéseket alapozhatnak meg. Céljuk nem a jogkorlátozás, hanem az érintett személyek védelme.

Az előbbieken összefoglalt sajátosságok mégis sokáig megakadályozták ennek a területnek a jog uralma alá rendelését, azokban az államokban is, amelyek elkötelezettek voltak olyan alkotmányos alapokban, mint a jog uralma, a hatalmi ágak megosztása és az emberi jogok tisztelete. A felelős politikai vezetés és a különleges szolgálatok szakemberei megegyeztek abban, hogy a felderítés csak a

¹⁴ BERGER, Vincent: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*. HVG-ORAC, Budapest, 1999. 317., 313., 7.

¹⁵ MARX, Gary T.: *Undercover PoIice Surveillance in America*. University of California Press, 1988.

¹⁶ HETESY Zsolt: *A titkos felderítés*. Doktori értekezés. Pécs, 2011. Kézirat

jog felhatalmazását igényli, mert a részletes szabályozás a hatékony cselekvéstől fosztana meg. A felderítés az erre feljogosított hatóság cselekményeinek az összessége, amelyek a nyilvánosságban érzékelhető jogviszonyokat nem hoznak létre, pedig a közjogi szabályozásnak éppenséggel az lenne a dolga, hogy a jogviszonyok tartalmát állapítsa meg. „A jogviszonyelmélet a maga elvontságában az eljárás tartalmát egyedül meghatározni nem képes, amint hogy a cselekményösszesség felfogás sem.”¹⁷ A két elmélet együttesen alkalmas a büntetőeljárás tartalmának megértéséhez. A titkos szakaszt alapvetően a cselekményösszesség jellemzi, míg a nyílt eljárás tartalmát a jogviszonyok uralják.

Ami a törvényességet illeti, élt a bizalom, miszerint a büntető igazságszolgáltatás gépezetét működtető büntetőeljárás jog garanciái elegendő biztosítékot nyújtanak az alkotmányos értékek védelméhez. Számos jogsértő eljárás és ítélet azonban megkérdőjelezte ezt a bizalmat. Az igazi áttörést az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata hozta el. A tisztességes eljárást sértő esetek kivizsgálása nyomán kirajzolódtak azok az alapelvek, amelyeket egy demokratikus államban a titkosszolgálati munka során is érvényesíteni kell. Idézzük a Klass és társai kontra Németország ügy nyomán született strasbourgi ítéletből: „Végülis az állampolgárok titkos megfigyelése alapján véve a rendőrállamokra jellemző, és az Egyezmény szerint csak a demokratikus intézmények védelméhez feltétlenül szükséges mértékben megengedhető.”¹⁸

A strasbourgi ítéletekből következik a jogállami követelmények: a felhatalmazásnak törvényből kell erednie, a törvénynek olyan fogalmakkal kell élnie, amelyek megfelelnek a jogbiztonság követelményeinek, a normavilágosságnak és az előreláthatóságnak, végül a jogkorlátozás szükséges és arányos mértéke garantálja az önkényes alkalmazás kizárását.

Felmerülhet a kérdés, hogy a 21. század elején nem történtek-e olyan változások, amelyek az előbbieken felsorolt és szilárdnak hitt jogelveket erodálták? „A háborúban hallgat a jog, ismerjük az ókori megállapítást. A háború és a háború joga valóban a bűnüldözési dimenziótól teljesen eltérő kontextusba helyezi a terrorellenes fellépés kérdését. A harcoló ellenség, a kombattáns és a gyanúsított jogai markánsan eltérnek egymástól. Hozzáteszem, ez a felfogás bizonyos mértékig az amerikai társadalom meggyőződésével is egybeesett. [...] Ennek megfelelően 2001-ben az úgynevezett Hazafi törvénnyel (Patriot Act) és további törvényekkel a nagyobb biztonság érdekében több, az amerikai alkotmánykiegészítésekben (Amendments) szabályozott alkotmányos jogot korlátoztak, beleértve az ügyvédhez való jogot, a fogvatartáshoz fűződő jogokat (habeas corpus), a gyors és nyílt tárgyaláshoz fűződő jogot, de a magánélethez és a kapcsolattartáshoz való jogot is, amikor egyszerűbbé tették a lehallgatásokat és a nemzetközi hírközlési forgalom megfigyelését. Ezzel együtt az Egyesült Államokban sem következett be a szabadságjogok drasztikus korlátozása. Ahol kiigazítás történt, (hírszerző közösség átszervezése, menekültek, illegális bevándorlók

¹⁷ ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 46.

¹⁸ TÓTH Mihály: *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2001. 191.

*kezelése, vízumpolitika, ujjlenyomatvétele a határon) az leginkább a már korábban létező problémákra adott válasz volt.*¹⁹

Az alkotmányos demokráciák eltérő módon gondoskodnak arról, hogy bűnüldözésük titkosrendőrségi módszerekkel felvértezve vegye fel a harcot a bűnözés legveszélyesebb formáival szemben, és eközben e módszerek ne okozzanak kárt a demokratikus értékekben. Vannak országok, amelyekben az állampolgári jogoknak ezeket a titkos korlátozásait a büntetőeljárás kódexekbe foglalják: Ausztria, Németország.²⁰ Más megoldás szerint a szervezett bűnözés és az illegális kábítószer forgalom elleni különleges felhatalmazások körébe illeszkednek a szabályok: Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Spanyolország.²¹ Esetenként jogforrásnak kínálkozik a rendőrségi törvény. A volt szocialista országok majd mindegyikében ezt a megoldást választották.²² Több fejlett polgári demokrácia a legutóbbi időkig nélkülözte a megfelelő jogi szabályozást, és ez visszatérően zavarokat okozott a felderítő szolgálatok működésében. Ide sorolható Belgium és Hollandia.²³ Azt azonban érdemes hangsúlyozni, hogy a társadalomvédelmi funkciók törvényessége felett az alkotmányos demokrácia egész intézményrendszere őrökdi, néha hatékonyabban, mint a speciális rendvédelmi törvények. Igazán megnyugtató garanciákat a kettő együtt képes adni.

A hatályos hazai megoldás, ami a bűnüldözési célú titkos felderítést a büntetőeljárás intézményévé tette, napjainkban sem tekinthető általánosnak, még azokban az államokban sem, ahol a demokráciának hagyományai vannak. A magyar titkosrendőri szolgálatok közelmúltjának története talán magyarázatot kínál arra, hogy miként váltak a leplezett eszközök büntetőeljárás intézménnyé.

5. A proletárdiktatúra kora

Magyarországon 1949-től a titkosrendőrség, mint a politikai elnyomás eszköze része volt a proletárdiktatúra államgépezetének.²⁴ 1949 és 1956 között a politikai rendőrség (az Államvédelmi Hatóság) és a közbiztonságért felelős rendőrség szervezetileg elkülönült. Az 1956-os forradalmat követően a Kádár korszak egyik első intézkedése volt az egységes rendőrségi szervezet létrehozása, amelyben „elrejtve” külön rendszert alkotott, különböző időszakokban más-más elnevezéssel, az „állambiztonsági szolgálat”. Az elkülönülés szinte hermetikus maradt, ezért a köztörvényes deliktumok üldözéséért felelős szakembergárda távolabb maradhatott a jogot felülíró politikai hatásoktól.

¹⁹ HETESY Zsolt: A terrorizmus elleni fellépés és az alapjogok korlátozása Magyarországon. *Magyar Rendészet*, 2012/Külszám

²⁰ KERTÉSZ Imre: Rendőrség, rendőrállam, jogállam. I. rész. *Belügyi Szemle*, 1989/10. szám

²¹ MCENANY, John – BÓCZ Endre: A bűnügyi nyomozás és büntetőjogi felelősségre vonás az Amerikai Egyesült Államokban. II. rész. *Rendészeti Szemle*, 1992/12. szám

²² LAMMICH, Siegfried: A szervezett bűnözés elleni harc Kelet Európa országaiban a titkos operatív nyomozások példáján. *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, OKKRI, Budapest, 1996.

²³ JOUBERT, Chantal: A titkosrendészet holland és nemzetközi vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, 1997/5. szám, 9.

²⁴ KORINEK László: A rendőrség pártirányítása 1956-1989. *Rendészeti Szemle*, 2006/10. szám

A közigazgatás és az igazságszolgáltatás egész tevékenységét a pártállamban is jogszabályok határozták meg, de a szocialista jogértelmezés a monolit politikai akarat primátusát hirdette, az ellenzékét ellenségként kezelte, a hatalom kritikája bűncselekménynek számított. Sem a rendőrségről, sem az állambiztonságról nem alkottak törvényt. Ez a rendszer lehetővé tette, miszerint a büntetőjogot közvetlenül is felhasználják a politikai ellenfelekkel való leszámoláshoz, de ahhoz is, hogy elkerüljék a felelősségre vonást azok, akiket a pártérdek védelmezett. A koncepciók perek „forgatókönyvei” az előkészítő eljárásban íródtak. Az igazságszolgáltatási szervek semmiféle kontrollt nem gyakorolhattak az ilyen nyomozások felett. Joggal állapította egy a korszakról szóló tanulmány: „[...] a tényállás koholtsága a jogi megítélésen kívül, a jog által ellenőrizhetetlen szférában áll össze”.²⁵

A jog csak nagyon lassan tudta elfoglalni a bűnüldözésben őt megillető helyét. 1974-ben törvényerejű rendelet született az állam- és közbiztonságról.²⁶ Ez a jogszabály szóhasználatában sem hagyott kétséget a felől, hogy a bűnüldözés nem a büntetőeljárás elrendelésével kezdődik. A 4. § szerint:

„Az állam belső rendjének védelme érdekében:

- fel kell deríteni a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendje, a béke és az emberiség elleni, az állampolgárok személye és tulajdona ellen elkövetett, továbbá az egyéb bűncselekményeket; meg kell akadályozni ezek elkövetését;

- le kell leplezni a hazánkkal szemben álló hatalmak, azok szervezeteinek, egyéb külföldi szervezeteknek, a Magyar Népköztársaság társadalmi, vagy gazdasági rendjének megdöntésére, aláásására, vagy gyengítésére irányuló terveit, tevékenységét és meg kell akadályozni kártevő munkájukat.”

A törvényerejű rendelet arról nem szólt, hogy mindezt milyen jogszabályokban meghatározott eszközökkel és módszerekkel kell végrehajtani, minthogy ilyen jogszabályok nem voltak. Az 5. § ennél részletesebben határozta meg a bűnözés elleni harcot:

„A bűnözés elleni harc során gondoskodni kell a bűncselekmények megelőzéséről, felderítéséről, illetőleg az előkészületben levő vagy megkezdett bűncselekmények véghezvitelének megakadályozásáról, a büntetés hatálya alatt álló személyek ellenőrzéséről.

A bűncselekmények felderítése érdekében a jogszabályban meghatározott eszközök és módszerek alkalmazhatók. A bűncselekmény elkövetőivel szemben a jogszabályban meghatározott kényszerintézkedések foganatosíthatók.”

Nyilvánvaló utalás az akkor hatályos büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényre, amely azonban sem a felderítésnek a nyomozást megelőző rendjéről, sem a bűncselekmények megakadályozását szolgáló rendészeti kényszerintézkedésekről nem rendelkezhetett. Igaz 1974-ben a Minisztertanács (a Kormány akkori elnevezése) rendeletben határozta meg a rendőrség feladatait (a

²⁵ SZABÓ András: A jogászság megváltozott társadalmi szerepe. *Szociológia*, 1975/4. szám, 504.

²⁶ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1974. évi 17. számú törvényerejű rendelete (Az Elnöki Tanács a pártállam idején kollektív államfőként működött és nagyon széles körben helyettesíthette az Országgyűlést.)

39/1974. (XI. 1.) MT rendelet), de anélkül, hogy a rendőrségi kényszerintézkedések alkalmazását szabályokba foglalta volna. Ez a helyzet a jogállami szemlélet erősödésének jegyében megszületett, a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvénnyel vált tarthatatlanná. A jogalkotási törvény ugyanis úgy rendelkezett, hogy a személyi szabadságjogokat és azok korlátozását törvényben kell szabályozni (5. §). Ez a követelmény azonban nem teljesült.

6. A rendszerváltozás

A valódi fordulatot az 1989. évi alkotmánymódosítás hozta el. A „jogállami forradalomnak” nevezett rendszerváltozásról az Alkotmánybíróság 11/1992 (III. 5.) számú határozata megállapította:

„Az 1989. október 23-án kihirdetett alkotmánymódosítással gyakorlatilag új alkotmány lépett hatályba, ami az államnak, a jognak és a politikai rendszernek a korábbtól gyökeresen különböző, új minőségét vezette be azzal a meghatározásával, hogy " a Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam".

Az idézett határozat arról is szólt, hogy a rendszerváltozás a legalitás talaján ment végbe, amikor a régi jog hosszabb időn keresztül, fokozatosan adja át a helyét az újnak. A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény példának okáért egészen 2003-ig hatályban maradt, noha igen sok mélyreható módosításon ment keresztül. A titkosrendőrségi működés jogszabályi megalapozása sürgető feladat lett, különösen azért, mert 1990. január első napjaiban olyan tények kerültek nyilvánosságra, amelyek szerint egyes állambiztonsági szervek titkosszolgálati eszközökkel figyelték az akkor megalakult új demokratikus pártokat. (Lásd: Dunagate jelentést)²⁷

Ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy még az 1990. áprilisában esedékes szabad választások előtt az Országgyűlés törvényt alkotott a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról. Az 1990. évi X. törvény (továbbiakban átmeneti törvény) elsősorban az időközben kormányrendelettel létrehozott, és a rendőrségtől elválasztott négy nemzetbiztonsági szolgálat tevékenységét szabályozta.²⁸ Emellett lehetőséget teremtett arra, hogy a rendőrség bűnüldözési célból is igénybe vehessen különleges titkosszolgálati eszközt. Különleges eszköznek minősült *„minden olyan eszköz és módszer, amelyet az érintett személy tudta nélkül alkalmaznak, és amelynek használata a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok, a levéltitok és a személyes adatok védelméhez fűződő jogokat sértheti.”* Az engedélyt az igazságügyi miniszter adta. Az engedély egy hónapra szólt, amit további egy hónapra meg lehetett hosszabbítani. Szigorú előírások biztosították a szükségesség és az arányosság érvényesülését. Az eljáró hatóságok felelőségét növelte a következő rendelkezés: *„Ha a különleges eszközök alkalmazása nem alapozza meg az ellenőrzött személlyel szemben büntetőeljárás*

²⁷ Belügyi Szemle, 2015/1. szám

²⁸ Lásd: 26/1990. (II. 14.) MT rendelet.

elrendelését, az ellenőrzött személyt az alkalmazott intézkedésről az engedélyt kérő tájékoztatja, és ezt követően az ellenőrzés során szerzett adatokat meg kell semmisíteni.”

Az átmeneti törvény a rendőrség tekintetében a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.), a nemzetbiztonsági szolgálatok tekintetében pedig a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) hatályba lépéséig volt érvényben. Ezek az ágazati törvények az átmenetet megszüntetve két lényeges kérdésben hoztak változást:

- Titkos információgyűjtés névvel megalkották a titkos felderítés közigazgatás jogi fogalmát.
- Kialakították a titkos információgyűjtés különleges eszközeinek hármas kategóriáját: a külső engedélyt nem igénylő, az ügyési engedélyhez kötött és a bírói engedély alá tartozó eszközök és módszerek körét.

Az előbbiekkal összhangban szabályozza a titkos információgyűjtés rendjét a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény (NAV tv.) és az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (Ütv.). Gondot okozott viszont, hogy az ágazati törvényekben (Rtv., Nbtv., NAV tv.) nem különült el kellő mértékben a bűnüldözési cél az információgyűjtés nemzetbiztonsági-, rendészeti-, terror-elhárítási és belső védelmi céljaitól. A Be. a leplezett eszközök intézményének bevezetésével megoldást kínál! Arra a kérdésre, hogy ez a megoldás a büntetőeljárást közelíti a titkos felderítéshez, ezzel fellazítva a garanciákat, avagy a titkos felderítés kerül a fokozott jogállami kontrollok hatálya alá, a gyakorlat fogja megadni a választ.

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika

kölcsönhatásai

Gál István László*

---

1. Bevezető gondolatok

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika egyaránt része az állam általános politikájának (úgy, mint a szociálpolitika, egészségpolitika, népességpolitika, oktatáspolitika stb.). Mindkettő mögött egy viszonylag későn kialakult, relatíve fiatal társadalomtudomány áll.

A büntetőjog-tudomány kialakulása (nem számítva az előző századokban felbukkanó, szórványosan megjelent büntetőjogot is érintő szakirodalmi munkákat) 1764-re datálható, amikor Cesare Beccaria A bűnökről és büntetésekről (Dei delitti e delle pene) című műve megjelent. Ezzel indult el útjára a büntetőjog tudomány első nagy iskolája, a klasszikus iskola. Szinte ezzel azonos időben, mindössze tizenkét év különbséggel, 1776-ban jelent meg Adam Smith A nemzetek gazdagsága című könyve, amely a klasszikus közgazdasági iskola kezdőpontjának számít. Ebben Smith többek között kifejti, hogy az állam szerepe a társadalom védelme külső támadásokkal szemben. Vagyis a gazdaságpolitika egyik feladata és funkciója a társadalom védelme. A büntetőjog (és természetesen a kriminálpolitika) feladatai és funkciói között is ez az egyik legfontosabb. Smith szerint a társadalom tagjai közötti igazságtalanságok megszüntetése is az állam feladata, valamint olyan intézmények létrehozása és kiadások finanszírozása, amelyek a társadalom többségének az érdekeit szolgálják. Ez szintén a kriminálpolitika feladata is napjainkban, hiszen abból az axiómából indulunk ki, hogy a bűnelkövetők a társadalom kisebb részét alkotják. A regisztrált bűncselekmények száma az elmúlt években 200.000 alá csökkent, az ismertté vált bűnelkövetők száma pedig egy évtized óta 100.000 körül ingadozik kis szórással. Ez a lakosság egy százaléka. A társadalom védelme érdekében a kriminálpolitika is olyan intézményrendszert tart fenn (nyomozó hatóságok, ügyészség, bíróságok, büntetés-végrehajtás), amelynek a működése a társadalom többségének az érdekeit szolgálja.

A gazdaságpolitika intézményrendszere az elmúlt évszázadban alakult ki. Adam Smith még a lehető legkisebb állami beavatkozást tartotta célszerűnek. a

---

* Egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

Nemzetek gazdasága című könyvében (teljes címe: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*). kifejti, hogy mindenki a saját önérdeke szerint cselekszik, ezek együtt a közjó eléréséhez vezetnek. Ennek viszont az a feltétele, hogy ne avatkozzunk be a gazdaságba, mert a „láthatatlan kéz” majd megoldja a problémákat. Adam Smith is utalt már azonban – ugyan érintőlegesen, az egyes jószágok árainak kapcsán – a válságok kialakulásának lehetőségére: *„Amikor szűkséget szenvedünk abban, ami nélkülözhetetlen, akkor mindent fel kell áldoznunk, ami felesleges, és aminek éppen ezért úgy esik az ára a szegénység és válság idején, mint ahogyan a virágzó jólétben emelkedik. Más a helyzet a létszükségleti javak terén. Ezeknek a valóságos ára, vagyis az érték kapható munka mennyisége a szegénység és válság idején emelkedik, s a virágzó jólét, tehát a nagy bőség idején esik; nagy bőség nélkül nincs virágzó jólét. A gabona létszükséglet, az ezüst nélkülözhető.”*¹ Smith szerint azonban ezeket a válságokat a piaci mechanizmusok automatikusan megoldják.

Mindkét politikai részterület, vagyis a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közös jellemzője továbbá, hogy a politikai célkitűzések és preferenciák hatására nem minden esetben a kriminológiai és közgazdasági szempontból optimálishoz közelítő döntések is megjelennek benne. Gazdaságilag nem racionális döntések is hozhatnak többletzavazatokat, és bizonyos büntetőjogi jogszabály változtatások, összességében a kriminálpolitika szakmailag nem feltétlenül megindokolható szigorítása is növelheti az aktuális kormányzat népszerűségét.

Mindezek mellett kijelenthetjük, hogy a gazdaság és a jogrendszer is szorosan kapcsolódik egymáshoz.

2. A gazdaságpolitika fogalma és részterületei

A gazdaságpolitika napjainkban szorosan kapcsolódik a makroökonómiához. Az állam olyan nézeteit, elhatározásait, döntéseit értjük a legáltalánosabb értelemben a gazdaságpolitika fogalma alatt, amelyeket az állam (a kormányzat) a társadalmi és politikai céljainak megvalósítása érdekében a gazdaság befolyásolására alkalmaz. A gazdaságpolitika jelentősen befolyásolja a társadalom és a gazdaság szereplőinek döntéseit, mozgásterét. „A XVIII. század és a XIX. század elejének liberális gondolkodói még azt követelték az államtól, hogy messzemenően tartózkodjék a gazdasági beavatkozásoktól. Ugyanakkor ma már az állam általában nemcsak a gazdasági folyamatok alakulását befolyásoló jogi-intézményi rendszert határozza meg (rendszerszabályozási politika), hanem ennek a folyamatnak még bizonyos változóit is (folyamatszabályozási politika). A gazdaságpolitikai beavatkozás – igaz, eltérő igénnyel és mértékben – általános jelenség.”²

A gazdaságpolitika két legfontosabb részterülete a fiskális (kölségvetési) és a monetáris politika. A fiskális politika legfontosabb eleme a központi költségvetés kiadásainak és bevételeinek a változtatásával valósítható meg. Emellett az államháztartás az elkülönített állami pénzalapokat, a társadalombiztosítást és a

¹ SMITH, Adam: *A nemzetek gazdasága*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959. 241–242.

² DOBIAS, Peter: *Gazdaságpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988. 17.

helyi önkormányzatok költségvetését is tartalmazza, ezek azonban gazdaságpolitikai szempontból kisebb jelentőségűek. A költségvetés a kormányzat pénzügyi terve, amely tipikusan előre egy évre határozza meg a bevételeket és a kiadásokat. A kormányzat kiadásai a központi költségvetés által a fejlett országokban megközelítik vagy akár meg is haladják a GDP 50%-át. Az állam a legnagyobb beruházó és a legnagyobb munkaadó is.

A gazdaságpolitika feladatait többféle csoportosításban is meghatározhatjuk. A legfontosabb feladatok a következők:

1. a gazdasági stabilitás (árstabilitás, növekedés stabilitása, munkapiac stabilitása, munkanélküliségi szint alacsonyan tartása),
2. az intézményi és jogi feltételek biztosítása: ki kell építeni és működtetni kell azt az intézményrendszert, amely a társadalmi együttélés rendjét és a gazdaság zavartalan funkcionálását és növekedését biztosítja és támogatja,
3. monopóliumok és monopolista törekvések korlátozása,
4. externáliák (külső gazdasági hatások) csökkentése és az általuk okozott problémák kezelése,
5. a jövedelemkülönbségek csökkentése,
6. közjavak előállítás,
7. egyes javak előállítás.

Az államháztartás egyik legfontosabb feladata a közjavak előállítása és újratermelése, fenntartása. A közgazdaságtan a tiszta magánjavak³ mellett ismeri a közjavak kategóriáját is. Szemben a tiszta magánjavakkal (amelyeknél fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége és érvényesül a fogyasztásban a rivalizálás lehetősége) a közjavak kollektív, azaz közösségre fogyasztható javak. A fogyasztásuk mennyisége független az egyén döntésétől, mindenki ugyanakkora mennyiséget fogyaszt. Emellett nincs lehetőség a fogyasztásból történő kizárásra, és az egyes fogyasztók nem gyakorolnak befolyást egymás fogyasztására. A fő különbség tehát nem az a közjavak és a magánjavak között, hogy ki állítja elő őket (egy park például attól még nem biztos, hogy közjóság, ha városi adókból finanszírozza az önkormányzat, hiszen lehetőség van rá, hogy bekerítsék, és belépődíjat szedjenek). A közjavak lehetnek:

- a) nemzetközi (pl. a NATO),
- b) nemzeti (egy adott ország honvédelme),
- c) regionális (adott régió környezeti állapota),
- d) helyiek (egy önkormányzati fenntartású oktatási intézmény),
- e) csoportspecifikus kollektív javak (egy egyetemistákat kiszolgáló létesítmény).

A közjavakat adókból és más állami bevételekből, valamint hitelből finanszírozhatja az állam. Mivel a közjavak fogyasztásából az egyes embereket nem lehet kizárni (a honvédelmet mindenki folyamatosan „megkapja”, ha kell neki, ha nem, és nem zárható ki a honvédelem „fogyasztásából”), nagy a kísértés az úgynevezett „potyautas-magatartásra”. Mivel a társadalom tagjai a közjavak hasznosságából mindenképpen részesülnek, semmi nem indokolja, hogy a racionálisan gondolkodó fogyasztó az adott közjóság finanszírozásában részt

³ Ezeknek két megkülönböztető jellemvonása az, hogy fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége, illetve érvényesül a fogyasztásban történő rivalizálás lehetősége is.

kívánjon venni. Ha azonban senki sem fizet, a közjavakat az állam nem tudja finanszírozni. Ez viszont a közteher-viselésben való önkéntes részvételt indokolja.

A magánjavak és a közjavak mellett beszélhetünk még vegyes javakról is. Ezek átmenetet képeznek a köz- és a magánjavak között (például egy védőoltás). Az állami beavatkozás a vegyes javak előállításában és fogyasztásában is indokolt.

Léteznek végül megkülönböztetett javak is, itt az állami szerepvállalás lényege a hiányzó vagy létező egyéni preferenciák közösségi érdekek alapján történő korrekciója.⁴ Két fajtájukat különböztetjük meg.⁵

Látható tehát, hogy a gazdaság nem működik jól bizonyos mértékű állami beavatkozás nélkül. (Ezt ma már mindenki elismeri, vita a beavatkozás mértékében van.) Az állam gazdasági szerepvállalásához viszont bevételekre van szükség, amelyeket az állampolgároktól szed be, akár kényszer árán is (mint ahogy láttuk, az önkéntes fizetés nem racionális magatartás, erre nem lehet alapozni). Ahhoz, hogy a tervezett bevételeket az állam realizálni tudja, szükség van a legerősebb jogi eszköz, a gazdasági büntetőjog támogatására is.

Láthattuk, hogy a költségvetés egyik legfontosabb feladata tehát a közjavak biztosítása. Ezek közé tartozik az igazságszolgáltatás intézményrendszere is. Vagyis a gazdaságpolitika adja a fedezetét a kriminálpolitika működtetésének is. Az állam legfőbb bevételi forrásai az adók. Az adóztatás három funkciója:

- 1) fedezeti funkció: ez biztosítja az államháztartás bevételeit,
- 2) befolyásolási funkció: az adórendszer gyakran az állami-politikai preferenciák megjelenítési helye is egyben,
- 3) arányosítási funkció: az elosztási arányok megváltoztatása által az állam beavatkozik a jövedelem- és vagyoneeloszlásba is.

Az adóbevételek beszedése tehát az állam egyik legfontosabb érdeke, hiszen megfelelő mennyiségű adóbevétel nélkül a gazdaságpolitika ellehetetlenül. Ezt viszont a kriminálpolitika tudja támogatni a maga saját eszközrendszerével, hiszen a legsúlyosabb visszaélések költségvetési csalásnak minősülnek, és akár végrehajtandó szabadságvesztés is lehet a büntetésük.

3. Kriminálpolitika egykor és ma

A kriminálpolitika ma még nem tekinthető önálló tudománynak, csak egy önállósuló részterület a bűnügyi tudományokon belül. Része az állam általános politikájának, ezen belül a jogpolitikának. A már elkövetett bűncselekményekre adandó válaszstratégiák gyűjtőfogalma. A kriminálpolitika irányítja a büntető törvényhozást (például új bűncselekmények törvényi tényállásainak megalkotása, a büntetési

⁴ MADÁR – SCHEPP – SZABÓ – SEBELLÉDI-ZELLER: *Pénzügyek alapjai*. UNIÓ Kiadó, Budapest, 2002. 522.

⁵ Ezek a meritorikus és a demeritorikus javak. A meritorikus javak esetében az állam pozitív diszkriminációt alkalmaz, a vonatkozó egyéni preferenciák esetében is lehetővé vagy kötelezővé teheti a fogyasztást (az előbbire egy múzeum, az utóbbira az általános iskolai oktatás a példa). A demeritorikus javak esetében az állam az esetlegesen létező (gyenge vagy erős) egyéni preferenciák ellenére él a negatív megkülönböztetés eszközével, és jelentősen megrághatja vagy meg is tilthatja az adott jószág fogyasztását (az előbbire a cigaretta, az utóbbira a heroin hozható fel példaként).

tételek felemelése vagy csökkentése stb.), de csak mérsékelt szerepe van a jogalkalmazásban.

A kriminálpolitika fogalmának a meghatározásával több hazai szerző is foglalkozott. A múlt század nyolcvanas éveiben Földvári József monográfiája talán a legfontosabb monográfia ezek közül, de napjainkból feltétlenül meg kell említeni Farkas Ákos, Borbíró Andrea és Ligeti Katalin a témával kapcsolatos munkáit.

Földvári József álláspontja szerint, míg a XIX. század a büntetőjog dogmatikájának az évszázada volt, addig a XX. század a kriminálpolitikai gondolkodás időszaka. Az érdeklődés megváltozásának a hátterében négy jelenség áll. Először a bűnözés helyzetének alakulása kapcsán megjegyzi, hogy minőségi és mennyiségi negatív változás (rosszabbodás) következett be. A második ok annak a meggyőződésnek a kialakulása, hogy a bűnözés befolyásolható jelenség. Fel kell tárnai az okait, és a lehetőségekhez mérten meg kell előzni. A harmadik tényező a természettudományos ismeretek gyarapodása, amelyeket a kriminológia és a kriminalisztika is folyamatosan átvesz. Végül Földvári szerint a negyedik ok a világméretű kodifikációs hullám kibontakozása, amelynek eredményeként minden állam egyre hatékonyabb büntető törvénykönyvet akart készíteni a XIX. század második felében.⁶ Földvári József definíciója szerint a kriminálpolitika tudománya azoknak az ismereteknek a rendszere, amelyek alapján szervezheti az államhatalom a bűnözés elleni küzdelmet, meghatározván e küzdelem eszközeit, ezen eszközök alkalmazásának feltételeit és módjait, összhangban az állam általános politikai célkitűzéseivel.⁷

Ligeti Katalin a kriminálpolitika fogalmának a meghatározásakor a következőket írja: „A kriminálpolitika fogalmának számos külföldi és hazai meghatározása ismert. A tudományos meghatározások gazdag tárából – a fogalom és az általa jelölt tudományterület történeti fejlődésének szempontjait is figyelembe véve – néhány szerzőt meg kell említeni. Így Franz v. Liszt, a közvetítő iskola kiemelkedő alakja, a bűnözés okait és a büntetés hatásait vizsgáló tudományos kutatás alapelveit magába foglaló diszciplínának tekintette a kriminálpolitikát, amely megszabja – a büntetés és ahhoz hasonló jogintézmények igénybevételével – a bűnözéssel szembeni állami fellépést (Liszt 1905/I). Liszt megközelítésében a kriminálpolitika még nem vált el élesen a kriminológiától; a két tudományág szétválása és önállósulása csak az 1940-es években indult meg. A kriminológia és kriminálpolitika szétválásának folyamata a kriminológia kutatási területének és kutatási módszerének körvonalazódásával függ össze. Az 1950-es évektől kezdődően a növekvő bűnözésből fakadó társadalmi szükséglet és az időközben felhalmozódott ismeretanyag kölcsönhatásának eredményeként a kriminológia elfoglalta önálló helyét a tudományágak között. Ezzel egy időben nyilvánvalóvá vált, hogy az addig kriminológia címszó alatt összefoglalt kutatások alapvetően kettős természetűek voltak: egyrészt a bűnözést, mint társadalmi jelenséget és a bűnelkövetést, mint egyedi jelenséget empirikusan vizsgálták, másrészt e vizsgálatok alapján értékelték a büntető igazságszolgáltatási rendszer működését, azzal kapcsolatban célokat, feladatokat fogalmaztak meg. Az 1960-as évekre általánosan elfogadottá vált, hogy

⁶ FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 11–13.

⁷ FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 18.

a kriminológia empirikus, ontológiai tudomány, azaz a meglévő jelenségeket kutatja. Ezzel szemben a kriminológiai felismerésekből levont következtetések a kriminálpolitika mint önálló axiológiai tudomány körébe tartoznak. A két tudományterület kettéválását tükrözi Jescheck (1996) megközelítése, aki szerint a kriminálpolitika arról szól, hogy hogyan alakítható ki a büntetőjog a legcélszerűbben annak érdekében, hogy eleget tudjon tenni fő feladatának, a társadalom védelmének. Ezt a gondolatot továbbfejlesztve Zipf (1973) a büntető-igazságszolgáltatási rendszerre vonatkozó elképzelések kialakítását és megvalósítását érti kriminálpolitika alatt.⁸

A társadalom érdekeinek védelme, a társadalmi együttélés biztosítása az államhatalom feladata. E feladat teljesítésének semmiképpen sem elhanyagolható eszközei viszont a büntetőjog területéhez tartoznak. Ezen eszközök alkalmazásának feltételei és módja büntetőjogilag meghatározott. A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendők a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során.⁹ A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje.¹⁰

Hazánkban a rendszerváltás óta a liberális (enyhítő) és a konzervatív (szigorító) kriminálpolitika váltja egymást időről időre. Magyarország negyedik büntető törvénykönyve a konzervatív kriminálpolitikai alapelveket és gondolkodást tükrözi vissza. Számos jogtalan és néhány jogos kritika ellenére a 2012. évi C. törvényt, amelyet még néhány évig „új Btk.” néven fogunk emlegetni, jómagam egy kifejezetten jól sikerült jogszabálynak tartom. Rögtön hozzá kell tennem azonban, hogy nem tudok teljesen elfogulatlanul nyilatkozni, hiszen 2010-2012 között tagja voltam annak a négyfős szakértői testületnek¹¹, amely a törvény megalkotásában segítette Miskolczi Barna és kollégái munkáját a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban.

Az új Btk. kifejezetten mértéktartó jogszabály, amelynek megalkotásakor a hatékonyság, következetesség, egyszerűség, korszerűség négyes követelményének kellett érvényesülnie a minisztérium által kiadott koncepcionális kiindulópontok¹²

⁸ http://www.tettprogram.hu/uploads/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf 59-60. (2018. június 1.)

⁹ FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32–33.

¹⁰ FARKAS Ákos: *A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*. In: *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára*. Magyar kriminológiai Társaság, Budapest, 1998. 81.

¹¹ A kodifikációt segítő külső (valamelyik hazai jogi karhoz is kötődő) szakértők a következők voltak 2010-2012 között: Békés Ádám (PPKE), Geller Balázs (ELTE), Kóhalmi László (PTE) és Gál István László (PTE).

¹² A rendelkezésünkre bocsátott munkaanyag részletesen a következőket írta erről: „A hatékonyság alapvető társadalmi elvárás, ami jogpolitikai célként kerülhet megfogalmazásra, mint az új Btk. legfontosabb tulajdonsága.

A következetesség és az egyszerűség részben a kiszámíthatóságot, részben pedig a könnyebb alkalmazhatóságot célozza, e tekintetben tehát fontos szakmai kritérium, s egyben a hatékonyság legfontosabb garanciája.

A korszerűség – felfogásunk szerint – semmiképp sem az értékállóság ellenpontja. A Btk. azon rendelkezéseit, melyek az idő próbáját kiállták, nem célunk módosítani. Sok rendelkezés azonban már

című munkaanyag szerint. A konzervatív kriminálpolitikai¹³ koncepció alapján a jogalkotó abból indult ki, hogy lehetőleg vagy szigorúbb, vagy ugyanolyan szigorú legyen az egyes részleteiben az új Btk. is, mint a korábbi. Ezt persze minden apró részletrendelkezés esetében nem lehetett teljes mértékben betartani, de összegzésében véve legalább az elmondható, hogy nem lett enyhébb a korábbi törvénynél. Bár rögtön tegyük is hozzá: a jelenlegi kormány által a hatalomra kerülésük előtt, még ellenzékben tervezett szigorítások jó részét már a korábbi kormányok beiktatták az előző Btk.-ba 2008-2010 között.

Sokak szerint sikerült megalkotnunk a 28 tagállamú Európai Unió legszigorúbb büntető kódexét. Ezzel persze lehet vitatkozni, de a Sanghaji Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézete 2014-2015-ben lefordította az új magyar Btk.-t mandarin nyelvre, és könyv formájában 2015 őszén publikálni is fogja Sanghajban. Kínában tehát sok szempontból követendő mintaként tekintenek az új kódexünkre, mint amely egy demokratikus, de mégis kellőképpen szigorú törvény.

A szigorítások egyik oka a 2008-tól kibontakozó, és Magyarországot az átlagnál erősebben sújtó gazdasági válság volt. Ilyen szituációkban a kormányon lévő politikai erők – politikai hovatartozástól függetlenül – a büntetőjog szigorításával (is) szoktak reagálni. A szakma képviselői pedig teszik a dolgukat, és megalkotják majd alkalmazzák a hatályba lépett szigorúbb büntetőjogi rendelkezéseket. Álláspontom szerint a büntetőjog csak nagyon korlátozott mértékben képes a gazdasági válság tüneteinek a kezelésére – ha képes rá egyáltalán.¹⁴ Mondom ezt annak ellenére, hogy közel 150 év óta mutatnak ki összefüggéseket a kutatók a gazdasági válságok és a bűnözés alakulása között.¹⁵

---

nincs összhangban a XXI. század elvárásaival, és nincs tekintettel hazánk Európai uniós tagságára. A hatályos törvényben előfordul, hogy a Btk.-beli rendelkezés uniós joggal való összehangolása nem megfelelő módon ment végbe, ami üres tényállásokat eredményezett; másutt pedig a szükséges dereguláció maradt el.

Prioritás a szankciórendszer, azon belül pedig az egyes tényállásokhoz kapcsolódó büntetési tételek újragondolása által a Btk. elmúlt évekbeli módosításai miatt megbomlott belső koherenciájának a visszaállítása. E feladat megoldása a jelenlegi Btk.-val szemben gyakran – okkal – hangoztatott következetességi deficit kiküszöbölését idézhetné elő.

Az 1978. évi IV. törvény sorozatos módosításai a különös részi tényállásoknak még az adott kormány jogpolitikai szándékát sem mindig tükröző túlbujánzásához vezettek. Ennek következtében egyre több tényállás került egymással az általános-különös viszonyába, sok esetben a különös tényállás szankciói enyhébbek az általánosénál. A Btk. egyszerűsítését a BKFO egy határozott és jelentős profiltisztítással tervezi elérni.” (Koncepcionális kiindulópontok, munkaanyag, KIM, 2012. 1.)

¹³ A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendők a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során. (FÖLTVÁRI József: *Kriminálpolitika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32–33.*) A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje. (FARKAS Ákos: *A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága.* In: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára (szerk.): *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára.* Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998. 81.)

¹⁴ Lásd GÁL István László: *Gazdasági büntetőjog, gazdasági bűnözés és a jelenlegi gazdasági válság.* PTE ÁJK Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012. 159

¹⁵ Az 1880-as években a híres francia büntetőjogász és kriminológus, Lacassagne is vizsgálta a gazdasági tényezők és a bűnözés alakulása közötti kapcsolatot. Azt vélte felfedezni, hogy a búzaárak változása szinte teljesen együtt mozog vagyon elleni bűncselekmények számának változásával, és

Az új Btk. általános értékelésekor szeretném megemlíteni azt is, hogy több olyan jogintézményt magtartott illetve átemelt az új jogszabály a korábbi törvényből, amelyekről korábban komoly szakmai viták folytak. Egyet emelnék csak ki a bevezetőben: a materiális bűncselekmény fogalom egyik eleme, a szovjet büntetőjogból az 1950. II. törvénnyel a magyar büntetőjogba behozott társadalomra veszélyesség megmaradt a hatályos büntetőjogunkban is. Ami eddig is jól működött a gyakorlatban, azt nem vettük ki a törvényből csak azért, mert mára már diszkreditálta magát az a korszak, amelyben született. Erdősy Emil, a pécsi Büntetőjogi Tanszék egykori híres professzorának a szavait is figyelembe vettük tehát a kodifikáció során: „Minden elmélet annyit ér, amennyit a gyakorlatban lehet belőle hasznosítani.”

4. A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika lehetséges kapcsolódási pontjai

A kriminálpolitika főként a jogalkotás területén érvényesül. A jogalkalmazásban (legalábbis az alkotmányos jogállamban) csak a törvényhozói akaratként büntető jogszabályba foglalt kriminálpolitika érvényesülhet, vagyis direkt módon nem lehet irányítani a bíróságokat. A bírói hatalom ugyanis független, önálló hatalmi ág, a bírák csak a törvényeknek vannak alárendelve.¹⁶ Éppen emiatt nem említjük külön területként a büntető igazságszolgáltatási politikán belül az ítéletkiszabási (büntető ítélkezési) politikát.

A gazdaságpolitika is inkább gyakorlati tevékenység, mintsem tudomány, bár alkalmazott közgazdaságtanként komoly elméleti háttere van. Fogalmát úgy határozhatjuk meg, hogy az állam aktív beavatkozása a gazdaságba, olyan tudatos, koherens és célirányos akciók összessége, amelyek a termelést, a fogyasztást, a cserét és a tőkeképzést érintik. A gazdaságpolitika fő összetevői a következők:

- a célok kitzúzése: például a növekedés, a teljes foglalkoztatás, a folyó fizetési mérleg egyensúlya, az egyenlőtlenségek csökkentése, az árstabilitás, a tartós (és fenntartható) fejlődés biztosítása;

---

kimutathatók a gazdasági válságok hatásai is. (A. LACASSAGNE: *Marche de la criminalité en France 1825-80* (Revue Scientifique, 1881.) Az USA 1890-es években lezajlott gazdasági válsága idején a bűnügyi statisztika szintén jelzett. „A válság kezdetekor az újságok a korrupció óriási megnövekedéséről számoltak be. 1895. január 1-jén a Chicago Daily Tribune egy cikkében azt állította, hogy 1894-ben volt a legnagyobb számú sikkasztás 1878 óta, ami egyébként szintén súlyos válságév volt.” (AKERLOF, George A. – SHILLER, Robert J.: *Animal Spirits*. Corvina Kiadó, Budapest, 2011. 91.) Egy német kutatás szerint, amelyet Exner végzett az első világháború után (EXNER, F.: *Krieg und Kriminalität Kriminalistische Abhandlungen* Heft 1. Leipzig 1926.), a következő összefüggést mutatta ki: a munkanélüliek számának minden egymillió fővel történő emelkedése átlagosan várhatóan tízezerrel növeli meg a lopás miatt elítéltek számát. 1882-1914 között a rozs és a kenyérárak szinte teljesen együtt mozogtak az ismertté vált lopások számával Németországban, Eduard Joachim kutatásai (JOACHIM, Eduard: *Konjunktur und Kriminalität* Offenburg, 1933. 19.) szerint.

¹⁶ FINSZTER Géza: *Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle*, 2006/12. 77.)

- a célhierarchia kialakítása: bizonyos célok összeegyeztethetetlenek, így fel kell állítani egy prioritási sorrendet;
- a célok közötti kapcsolatok elemzése: a gazdaságpolitika figyelembe veszi azokat a kapcsolatokat, amelyeket a közgazdászok mutattak ki az egyes célváltozók között;
- az eszközök kiválasztása: a gazdaságpolitika feltételezi a célok elérését biztosító eszközök alkalmazását (monetáris vagy fiskális eszköztár stb.).¹⁷

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közötti viszony a gazdasági bűnözés elleni küzdelem területén úgy jellemezhető, hogy inkább a kriminálpolitikának kell a gazdaságpolitika szempontjaira figyelemmel lennie, mintsem fordítva. A rosszul megválasztott kriminálpolitika nem feltétlenül segíti a gazdaság fejlődését, a gazdaságpolitika és a büntetőpolitika szempontjait gondosan össze kell hangolni. A kriminálpolitika természetesen a gazdaságpolitikai szempontokon kívül egyéb tényezőket is kénytelen figyelembe venni, de a gazdasági bűncselekmények kapcsán érvényesülő kriminálpolitikának messzemenően figyelembe kell vennie a közép- és hosszú távú gazdasági célkitűzéseket. A büntetőjognak ugyan viszonylagos állandóságot kell mutatnia, a gazdasági bűncselekmények szabályozása viszont gyakran változik, átalakulóban lévő gazdasági viszonyok között ez érthető is. Nem célszerű súlyos büntetéseket kilátásba helyezni, de alapvető szempont a büntetőjog ultima ratio szerepének következetes biztosítása a gazdaságban. Erre még akkor is törekedni kell, ha ma még azzal szembesülünk, hogy a gazdasági élet szereplői kételkednek a gazdasági büntetőjog hatékonyságában – sokszor nem alaptalanul. „Annak ellenére, hogy az alapvető gazdasági érdekek védelmére vonatkozó büntetőjogi rendelkezéseket a hagyományos értelemben felfogott büntetőjog részének lehet tekinteni, a modern kapitalizmus büntetőjog-tudománya felismerte azt a tényt, hogy a gazdasági tevékenységgel összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban nem érvényesülnek maradéktalanul a büntetőpolitika elvei. Töréseket mutattak ki mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás büntetőpolitikájának érvényesülésében a gazdasági tevékenységgel összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban. A fehérgalléros bűnözők kriminológiai kategóriájának kialakításához éppen az a felismerés vezetett, hogy létezik a bűnelkövetőknek egy olyan csoportja, amellyel szemben a büntetőpolitika általános célkitűzései nem jutnak érvényre.”¹⁸ Ugyanezen következtetésre jut Kereszty Béla is: „A gazdasági bűncselekmények elszaporodása — szinte biztosra vehetően — nem súlyosabb büntetések alkalmazását teszi szükségessé, hanem inkább figyelmeztetést jelen a gazdaságpolitika számára. A büntetőjogi kényszer ugyanis csak a mindennapi gyakorlattól eltérő, a kivétel szintjén megjelenő magatartásokkal szemben alkalmazható hatékonyan. A büntetőjogi szankció generális és preventív hatását csak társadalmi egyetértés mellett érheti el, ha pedig elvileg mindenki „bűnöző”, az elítéltet nem társadalmi megvetés, hanem társadalmi együttérzés övezi. Ha tehát a gazdaság területén a mindennapi gyakorlattal szentesített tevékenységet

¹⁷ *Közgazdasági és Társadalomtudományi Kisenciklopédia*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005. 165-166.

¹⁸ WIENER A. Imre: *Gazdasági bűncselekmények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 42.

bűncselekménynek lehet minősíteni, akkor vagy a büntetőjogi szabályokban, vagy — mivel a büntetőjogi tényállások csak a kereteket adják — a kereteket kitöltő gazdaságigazgatási szabályokban van a hiba. Gondoljunk csak az elmúlt évek szokványos vám- és devizabűncselekményeire és azok elkövetőire! A „bűncselekmények” elszaporodása tehát a gazdaság területén nem feltétlenül vonja maga után annak az általános elvnek az érvényesítését, amely szerint ilyenkor a büntetőjogi szigor fokozása szükséges. Ha valahol indokolt, akkor éppen a gazdasági büntetőjog területén kell ragaszkodnunk az „ultima ratio” elvének következetes betartásához. Igen helyesen jutott Wiener A. Imre még az elmúlt évtized gazdasági bűncselekményeinek elemzése során arra a megállapításra, hogy a „gazdasági bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás (gazdasági büntetőjog) és ennek alkalmazása közvetlen kapcsolatban van az állam mindenkori gazdaságpolitikájával és ezt kifejező gazdaságigazgatási szabályokkal.” A sajátos kodifikációs technikából következik tehát a büntető jogtudománynak az a feladata, hogy a kerettényállások alkotását a büntetőjogi alapelvek — nullum crimen sine lege és a bűnösség elve — szempontjából állandóan figyelemmel kísérje és bírálja. A gazdasági bűnözésnek, mint társadalmi jelenségnek alapvető vonásait azok a társadalmi-gazdasági körülmények formálják, amelyek között a bűnözés kialakul. Ennek következtében a gazdasági bűnözés leírása ezért is jelent sajátos feladatot a kriminológia számára, mert itt nem egyszerűen a bűnelkövetés különféle megjelenési formáit kell kutatni, hanem a változó jogi rendelkezésekre is tekintettel kell lenni.¹⁹

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közös jellemzője, hogy mindkettő szoros kapcsolatban áll a szociálpolitikával. A legjobb kriminálpolitika a jó szociálpolitika, azaz a bűnözés ellen elsősorban nem büntetőjogi eszközökkel lehet eredményesen küzdeni. A bűnözés társadalmi jelenség, a visszaszorítása tehát elsősorban társadalmi jellegű eszközökkel történhet hatékonyan. Ugyanakkor a gazdaságpolitika is elválaszthatatlan a szociálpolitikától, mivel minden gazdaságpolitika társadalmi következményekkel jár. Megfordítva ezt az állítást, a szociálpolitikai intézkedéseknek is szinte mindig vannak gazdasági következményei. A jó szociálpolitika és a sikeres gazdaságpolitika tehát együttesen hozzájárulhat a bűnözés csökkenéséhez, ezáltal képes fokozni a kriminálpolitika hatékonyságát.

5. Záró gondolatok: van-e a büntetőjognak (így a kriminálpolitikának) létjogosultsága a gazdaságban?

A gazdasági jogban a büntetőjog eszközrendszere természetesen csak ultima ratio, végső eszköz szerepet tölthet be, sőt azt is kijelenthetjük, hogy a gazdasági jogban a büntetőjogi szankciók nagymértékben hatástalanok.²⁰ A gazdasági jog egyébként

¹⁹ KERESZTY Béla: *Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és pénzmosás*. 139–140.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/6849/1/juridpol_048_137-150.pdf (2018. május 30.)

²⁰ VISEGRÁDY Antal: *A jog hatékonysága*. UNIÓ Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., Budapest, 1997. 68–69.

jellegét tekintve játékszabály-jog, ezért változnak olyan gyakran a tilalmakat reprezentáló gazdasági büntetőjogi szabályok is.

Van-e létjogosultsága a büntetőjognak a gazdaságban? Meggyőződésem, hogy van. Annak ellenére vallom ezt, hogy el tudok képzelni egy jól működő gazdaságot büntetőjogi beavatkozás nélkül is. Véleményem szerint a közigazgatási jogi, az adójogi és egyéb büntetőjogon kívüli pénzbeli szankciók alkalmasak lehetnek a gazdaság védelmére, ha a következő két feltétel teljesül:

- konszolidált viszonyok közötti, magas erkölcsi nivójú üzleti kultúra és
- a kilátásba helyezett pénzbeli szankciók felső határának olyan meghatározása, hogy az többszöröse legyen az elkövető által elért vagy elérni kívánt illegális profitnak.

Ilyen körülmények között nem lenne szükség gazdasági büntetőjogra. Hazánkban azonban ma még egyik feltétel sem teljesül, és reálisan csak a második megváltoztatásával számolhatunk a közeli jövőben. A gazdasági büntetőjogra tehát szükség van, és szükség is lesz beláthatatlanul hosszú időtávban.

A gazdasági büntetőjog magatartásszabályozó eszköz. Alkalmas a gazdasági szereplők cselekvéseinek bizonyos, a társadalom által elvárt irányba terelésére. Ezt a szerepét azonban csak akkor tudja betölteni, ha a többség vagy önkéntes jogkövetéssel betartja az előírt szabályokat, vagy a szankciótól való félelem miatt nem lépik át a jogalanyok a büntetőjog által kijelölt korlátokat. A gazdasági büntetőjog azonban elveszíti a magatartásszabályozó szerepét, ha a többség nem tartja ezeket be (például rendszeresen adócsalást követnek el), és a hébe-hóba lebukó elkövetők szinte jogosan érezhetik áldozatnak magukat. Szinte alig tehetünk szemrehányást nekik, amikor megkérdezzük: miért pont én kerültem büntetőeljárás alá abból az ezerből vagy tízezerből, aki szintén ugyanezt csinálja? Sokat ronthat a helyzeten, ha az állampolgárok azt látják, hogy a vezető politikusok és a gazdasági elit tagjai (az ún. opinion leader-ök) szintén nem tartják magukra nézve kötelezőnek a gazdasági büntetőjogi szabályokat. Ebben az esetben a gazdasági büntetőjog már nem mint magatartásszabályozó, hanem sokkal inkább mint bizonytalansági tényező, mint egy a gazdasági kockázaton kívüli, további kockázat jelenik meg a piaci szereplők fejében. Ez veszélyes folyamat, hiszen az eredetileg jó célt szolgáló szabályokat kétélű karddá változtatja. Ha túl sok a mellékhatás, az egy idő után megkérdőjelezi a gyógyyszer használatának a létjogosultságát.

Az új Be. kapcsán a joggyakorlatban jelentkező egyes problémák az előkészítő ülés, a szakértő és a zár alá vétel szabályozásán keresztül

Gellér Balázs* – Bárányos Bernadett**

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: új Be.) jó néhány újdonsággal szolgált, melyek egyrészt új intézmények bevezetésében, másrészt meglévő intézmények újraszabályozásában öltöttek testet. Az előbbiek közé tartozik az előkészítő ülés, az utóbbiak között említhető a szakértői véleményekre, illetve a kényszerintézkedésekre vonatkozó szabályok újragondolása. A kódex hatályba lépése óta eltelt idő még nem lehet elégséges mindenre kiterjedő következtetések levonására, azonban egyes benyomások már így is megfogalmazhatók. Az alábbiakban egy szükségképpen töredékes és szubjektív metszet következik, elsősorban védői szempontból.

1. Az előkészítő ülés

1.1. Az előkészítő ülés a terhelti együttműködés új rendszerében. Az új intézményeket a szakma várakozással fogadta, ugyanakkor éppen az előkészítő ülés volt az, amit a legnagyobb tanácstalanság övezett. Az új Be. hatályba lépése előtti hónapokban bírók, ügyészek és védők is azon tanakodtak, miként fog az előkészítő ülés kinézni. A bíróságok igyekeztek még 2018. július 1. előtt tárgyalást kitűzni, hogy ne kelljen előkészítő ülést tartaniuk.¹ A törvény Miniszteri Indokolásából egyértelműen kiderül, hogy a jogalkotó az elsőfokú bíróság eljárásában kiemelt szerepet szánt az előkészítő ülésnek. Ennek egyik oka az a várakozás, hogy a bizonyítás ezáltal koncentrált és tervezhető lesz, a másik, hogy az előkészítő ülést a terhelttel való együttműködés rendszerébe integrálta. A vád tárgyát képező bűncselekményt beismerő vádlott lemondhat a tárgyaláshoz való

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

** Egyetemi tanársegéd, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

¹ A 2017. évi XC. törvény 875. § (1) bekezdése úgy rendelkezett, hogy „Ha az ügyiratok e törvény hatályba lépése előtt a bírósághoz érkeztek, a bíróság e törvény hatályba lépését követő hat hónapon belül előkészítő ülést tart, kivéve, ha a bíróság e törvény hatályba lépését megelőzően kitűzte a tárgyalást”.

jogáról, ezzel megteremtheti annak lehetőségét, hogy a beismerését elfogadó bíróság már az előkészítő ülésen ítéletet hozzon. A bűnösségét el nem ismerő vádlott pedig a további bizonyítás irányának és kereteinek kijelölésében működhet közre, elősegítve azt, hogy a tárgyaláson ne történjen szükségtelen bizonyítás és az ügy minél előbb befejeződhessen.

A tárgyalásról a büntetőeljárásról szóló az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) alapján is le lehetett mondani, igaz, csak bizonyos körben és meghatározott feltételek mellett. A terhelt beismerte a bűncselekmény elkövetését és a bűnösségét is, valamint lemondott arról a jogáról, hogy ügyében tárgyalást tartsanak. Az egyesbíró bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a beismerés alapján hozta meg ügydöntő határozatát és enyhébb büntetést szabott ki. A tárgyalásról lemondás azonban soha nem tudta a hozzá fűzött reményeket beváltani, mivel az eljárás számos okból gyakorlatilag működésképtelen volt.²

Az új szabályozással a jogalkotó teljesen megreformálta a lemondás a tárgyalásról jogintézményét, és nem csak a nevében. A büntetőeljárás reform háttérében lévő szabályozási elveknek megfelelően, az európai mintákat is követve, nagyobb hangsúlyt kap a terhelti együttműködés. A beismeréssel a terheltnek továbbra is lehetősége nyílik arra, hogy enyhébb büntetést szabjon ki vele szemben a bíróság, másfelől pedig a sértettnek adandó jóvátétel is megvalósulhat. Az új törvény kétféle megegyezést tesz lehetővé. Az egyik egy formális egyezség, melynek alapfeltétele a gyanúsított beismerése. Erre a megállapodásra a nyomozás során kerülhet sor a gyanúsított, az ügyész és a védő között.³ Ennek tartalmát a bíróság nem vitathatja, vagy jóváhagyja az egyezséget, vagy a bűnösség be nem ismerése esetén alkalmazandó szabályok szerint folyik tovább az eljárás. Ez esetben sem a tényállás, sem a minősítés nem lehet a megállapodás tárgya. A beismerésért cserébe a terhelttel szemben egyszerűbb és rövidebb eljárás eredményeként szabnak ki enyhébb büntetést, melyet az ügyész ajánl fel.

Fontos kiemelni, hogy az egyezség nem azonos az angolszász eljárásra jellemző vádalkuval, mivel sem a tényállás megállapítása, sem a bűncselekmény jogi minősítése nem lehet megállapodás tárgya. Ugyanakkor nem vitatható, hogy az egyezségre épülő kontinentális jogintézményeknek is vannak angolszász gyökerei. A kontinentális jogrendszer sokáig nem ismerte az angolszász jogrendszerre jellemző „guilty plea” és a „plea bargaining” intézményeit. A 20. század harmadik harmadától kezdve viszont egyre több konszenzuális elem jelenik meg az európai igazságszolgáltatások rendszerében. Ha nem is fogadják el teljes egészében a vádalku intézményét, mégis egyfajta európai alternatívaként jelenik meg. Az

² TÓTH Mihály is úgy látja, hogy „az intézmény nem működött, a kezdeti jószándékú törekvések ellenére gyakorlatilag elhalt”. TÓTH Mihály: Impressziók büntetőeljárásról törvényünk első születésnapjához közeledve. *Ügyvédek Lapja*, 2019/2. 11.

³ Az egyezségre vonatkozó szabályokat tartalmaz a 9/2018. (VI.29.) LÜ utasítás 50. §-a, melynek (2) bekezdése rögzíti, hogy „Az ügyészség nem köthet egyezséget, ha a terhelti beismerés önkéntességére vagy hitelt érdemlőségére nézve kétségek merülnek fel, vagy a beismerés hiányában rendelkezésre álló bizonyítékok nem lennének elégségesek a vádemelésre”. További rendelkezéseket tartalmaz a Legfőbb Ügyészség álláspontja a vádemelés előtti egyezségi belső eljárásról, melyet a LÜ a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke részére küldött meg.

Egyesült Államokban a büntetőügyek 96 százalékát ennek segítségével fejezik be. A vádemelést követően az ügyész és a vádlott védője között végbement alkudozás eredményeként jön létre az a megegyezés, amely meghatározza a bírósági eljárás további menetét. Amennyiben a vádlott a megegyezés szerinti bűncselekményben beismeri bűnösségét, s ezzel lemond arról a jogáról, hogy ügyében az esküdtek döntsenek, úgy az egyesbíró bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a beismerés alapján hozza meg ítéletét. Az eljárás így sokkal gyorsabban véget ér, ezért cserébe az ügyész a vádbeli bűncselekményt enyhébben minősíti, de változatlan minősítés mellett is a bíróság enyhébb büntetést szab ki.⁴

Az új Be. szerinti másik típusú megegyezésre a vádemelés után kerülhet sor. A bíróság már az idézésben figyelmezteti a vádlottat arra, hogy az előkészítő ülésen beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról. Ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja. Az ügyész a vádiratban, vagy az előkészítő ülésen, a vád lényegének ismertetésekor indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.⁵

Az eljárás gyorsítását célzó hasonló megoldások Európában sem ismeretlenek. Spanyolországban az ún. *comformidad* jogintézménye segítségével tudják az eljárást gyorsabbá tenni. Ha a vádlott nem vitatja a vádat, akkor ezzel lemondhat arról a jogáról, hogy ügyében tárgyalást tartsanak. Olaszországban az igazságszolgáltatás tehermentesítése céljából a nyolcvanas években öt külön eljárást vezettek be, amelyek közül három a főtárgyalás elkerülésével éri el az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését. Franciaországban 2004-ben vezették be a terhelt beismerésén alapuló egyszerűsített eljárást, a „*Comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité*” (CRPC), meghatározott bűncselekmények és meghatározott elkövetők esetében. Az ügyész az ügy ura ebben az eljárásban, mind az eljárás kezdeményezését, mind a szankció megállapítását tekintve. Csak vétségek esetében indítható, kötelező a védelem, és a döntésben legfeljebb egyévi szabadságvesztést vagy a büntetési tétel maximumának a felét lehet kiszabni. A vádlottnak lehetősége van jogorvoslatra a döntés ellen. A gyorsítás másik fajtája a büntetőjogi megegyezés, amelynek eredményeként a büntetőjogi felelősséget megállapító döntésben szabadságvesztést nem lehet kiszabni, viszont a terhelt nem is élhet a döntés ellen fellebbezéssel. Ebben az eljárásban nem kötelező a védelem. Olyan eljárási alternatíva ez, melyre csak a kihágások és a vétségek esetében van lehetőség, és csak az ügyész kezdeményezheti. Németországban az ún. megállapodásos büntetőeljárások három fajtája létezik:

⁴ GELLÉR Balázs: *Vádalku az Egyesült Államokban és Angliában*. Előadás. 1997. Tatabánya

⁵ A szakzsargonban ez terjedt el mértékes vagy feltételes indítvány néven. A 9/2018. (VI.29.) LÜ utasítás 57. § (5) bekezdése alapján „Ez utóbbi indítványban úgy kell meghatározni a joghátrány tartamát, illetve mértékét, hogy az megfeleljen a törvényes büntetéskiszabási elveknek, és alkalmas legyen a büntetési célok elérésére”. A (6) bekezdés kizárja a feltételes indítványtételt, ha a vád tárgyává tett bűncselekmény a bizonyítás eredményétől függően a vádban írtnál súlyosabban minősülhet.

- Strafbefehl: ez lényegében a büntetőparancs, a büntetővégzés jogintézmény német megfelelője.
- Az „alku” másik fajtája a védő és az ügyész között zajlik, a létrejövő megegyezésben az szerepel, hogy a terhelt meghatározott összeget fizet egy nevesített jótékonyági szervezetnek, az ügyész pedig ennek fejében megszünteti az eljárást, és nem emel vádat.
- A harmadik típus szintén a védő és az ügyész „alku”-jának eredményeként jön létre, a formális vádemelés előtt. A terhelti beismerésért az ügyész több bűncselekmény helyett egy miatt emel vádat, és enyhébb büntetésre tesz indítványt.⁶

Felmerülhet végül a kérdés, hogy a tárgyalásról lemondás alapjogi szempontból hogyan értékelhető. A tárgyalásról lemondás intézményét vizsgálva az Alkotmánybíróság kimondta, hogy e jogintézmény nem ellentétes az Alkotmány 57. § (1) bekezdésével. A tárgyaláshoz, a kontradiktórius eljáráshoz való jog ugyanis nem abszolút jog, arról a terhelt az őt megillető rendelkezési jogot gyakorolva lemondhat. A tisztességes eljáráshoz való jog ezzel szemben abszolút, ezért a tárgyalásról lemondás körében azt kell biztosítani, hogy a tárgyalásról lemondó terhelti nyilatkozat határozott és egyértelmű legyen, a nyilatkozat megtételekor a terhelt a következmények teljes ismeretének birtokában legyen, és döntésében kényszer ne befolyásolja.⁷ Ez összhangban áll az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) gyakorlatával, mely szerint a tárgyaláshoz való jogról a vádlott meghatározott feltételek mellett lemondhat.⁸

1.2. Fokozódó védői felelősség. Az új Be. hatályba lépése óta eltelt közel egy év tapasztalatai azt mutatják, hogy az ügyészek és a védők is meglátták a lehetőséget az előkészítő ülésben. Az előkészítő ülés általánosan elismert pozitív hozadéka az eljárás időtartamának és ezzel együtt a bírósági ügytehernek a csökkentése. Ez természetesen nemcsak az államnak, hanem sok esetben a terheltnek is az érdeke, aki nem feltétlenül szeretne éveket büntetőeljárás hatálya

⁶ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpalca, avagy A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.; NAGY Anita: *Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában*. PhD értekezés. Miskolc, 2008.; PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban*. PhD értekezés. Miskolc, 2009.; NAGY Anita: *Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményben, az Európa Tanács Miniszteri bizottságának ajánlásában, az Európai Unióban és hazai jogalkotásban*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008.; HERKE Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, 2008.; PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012.; továbbá a kontinentális rendszerrel történő összehasonlítást tekintve WEIGEND, Thomas: *Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme*. *ZStW* 104 (1992) Heft 2; FARKAS Krisztina: *Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban*. PhD értekezés. Miskolc, 2016.

⁷ 422/B/1999. AB határozat

⁸ Id. Neumeister v. Austria judgment of 7 May 1974, Series A no. 17.; Deweer v. Belgium judgment of 27 February 1980, Series A no. 35.; Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium judgment of 23 June 1981, Series A no. 43.; Albert and Le Compte v. Belgium judgment of 10 February 1983, Series A no. 58. A kérdéstről még BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 127., 197–198.

alatt állni, és az ezzel kapcsolatos pszichés, anyagi és egyéb sérelmeket elszenvedni.

A védőre nyilván nagy felelősség hárul, hogy az ügyiratok és a bírói gyakorlat ismeretében milyen tanáccsal látja el a vádlottat az előkészítő ülés előtt. Arra, hogy a vádlott milyen jól járhat a beismerő vallomással, és a tárgyalásról lemondással, jó példa lehet az az ügy, ahol a szexuális erőszak miatt folyó eljárásban a bíró nem is burkoltan érzékeltette, hogy a vádlott örülhet a felfüggesztett szabadságvesztésre tett „mértékes indítványnak”, mert a bíróság sokkal súlyosabb büntetést szabott volna ki. Kétségtelen, hogy a több vádlottas ügyekben egyfajta versenyfutás is érvényesül, hiszen az jár a legjobban, aki elsőként ismer be, míg a sor végén állók beismerésének értéke már csekély vagy súlytalan lehet. Amennyiben a vádirat mértékes indítványt tartalmaz, előrelátható, hogy a vádlott beismerés esetén milyen kedvezményt realizálhat. Nehezebb a helyzet, amikor a vádiratban nincs feltételes indítvány. Ilyen esetben az ügyészséggel folytatott előzetes egyeztetés alapján tárható fel, hogy az ügyészség az esetleges beismerést mennyire tartja értékesnek. Az ügyészi álláspont előzetes ismerete hiányában óriási kockázatnak teszi ki magát a vádlott. Ezt bizonyítja az a Bajai Járásbíróságon folyó ügy, ahol mértékes indítvány és az ügyészséggel folytatott előzetes egyeztetés hiányában több vádlott beismerő vallomást tett az előkészítő ülésen, felszólalásában azonban az ügyész végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására tett indítványt. Bár a bíróság végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést szabott ki, az ügyész fellebbezést jelentett be súlyosítás érdekében. Az ügyet jelenleg a Kecskeméti Törvényszék tárgyalja másodfokú eljárás keretében.

1.3. Az előkészítő üléssel kapcsolatos problémák a több vádlottas ügyekben. Az előkészítő ülés szabályainak alkalmazása elsősorban a több vádlottas ügyekben problémás. Jelenleg abban sincs egységes gyakorlat az országban, hogy az előkészítő ülésen valamennyi vádlott védője jelen lehet-e, és ha igen, akkor ott milyen jogokat gyakorolhatnak. Egyes bíróságok szerint a többi vádlott védője jelen lehet, és ott észrevételeket tehet,⁹ más bíróságok szerint jelen sem lehetnek a többi vádlott vonatkozásában folyó előkészítő ülésen.¹⁰

Az igazán súlyos anyagi és eljárási kérdések azokban az ügyekben merülnek fel, ahol több vádlott van, és nem mindegyik ismeri el a bűnösségét az előkészítő ülésen. Nyilván az ügyészség is felismerte, hogy egy bonyolult, sok vádlottas ügyben elég akár egy-egy vádlottal megegyezni, hiszen az ő beismerésük rendkívül nehézzé, ha nem lehetetlenné teszi a többi vádlott védekezését. Gondoljunk csak arra, milyen védekezési mozgástér marad a többi vádlott számára a költségvetési csalás miatt folyó eljárásban, ahol a könyvelő, vagy éppen a számlakibocsátó ismer be.

Abban az esetben, ha a bíróság meghozta a beismerő nyilatkozatot elfogadó végzést, és az előkészítő ülésen – az adott vádlottra elkülönítve az ügyet – ítéletet hoz, az előkészítő ülést követően az érintett vádlott már elítélt lesz. Felmerül a kérdés, hogy a többi vádlott vonatkozásában megtartandó tárgyaláson tanúként

⁹ Bajai Járásbíróság 12.B.137/2018/33. számú tárgyalási jegyzőkönyv

¹⁰ Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 4.B.145/2019/8. számú tárgyalási jegyzőkönyv

meghallgatható-e, tekintettel arra, hogy a Be. 172. § (1) bekezdés b) pont bc) alpont értelmében a tanú megtagadhatja a vallomástételt a jogerős elítélésére figyelemmel. Amennyiben a tárgyaláson résztvevő vádlottak védői indítványozzák a már elítélt vádlottnak a tanúkénti kihallgatását, mely vallomás esetlegesen a még el nem ítélt vádlott javára szóló vallomás lenne, de a tanú úgy nyilatkozik, hogy nem kíván vallomást tenni, és ezért kérdéseket sem lehet neki feltenni, a vádlott meg lesz fosztva a hatékony és érdemi védekezéshez való jogától, ami mind az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésébe, mind pedig az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. § cikk (3) bekezdés c) és d) pontjába ütközik. Az ilyen kérdést felvető egyik ügyben a Bajai Járásbíróságnak az volt az álláspontja, hogy *„az eljárás jelenlegi szakaszában nem lehet előre abban állást foglalni, hogy a tanúként kihallgatandó jelenleg még nem ítélt, de jelen előkészítő ülést követően vagy jogerősen vagy nem jogerősen ítélt személyek miként nyilatkoznak majd akkor, amikor a tanúkenti kihallgatásukra kerül sor.”* A bíróság megjegyezte azt is, hogy *„az a tény, hogy valaki tanúként hivatkozik egy megtagadási okra, a korábbi büntetőeljárás törvény és a jelenlegi büntetőeljárás törvény alapján sok egyéb más okból is lehetséges volt, így a bíró jelenlegi álláspontja alapján ez beletartozik egyfajta vádlotti „szerencse” kategóriába és a már ítélt személy tanúkenti vallomásmegtagadási joga konkurálhatósága a vádlott védekezési jogával esetlegesen valóban vizsgálható lesz.”*¹¹ Véleményünk szerint azonban az új Be. által teremtett eljárásjogi helyzet nem hasonlítható, és különösen nem feleltethető meg a régi eljárás törvény által a vallomástétel megtagadása esetén kialakult eljárásjogi helyzetnek. A régi Be. alapján ugyanis a bíróság ezt a tényt – tehát azt az egy szót, hogy „beismerem a bűnösségemet” és amellet a vallomástétel további megtagadását – az eljárás során felmerült összes többi ténnyel és bizonyítékkal összevetve értékelése alá vonhatta volna, míg az új Be. vonatkozó rendelkezései szerint a bírónak nincs lehetősége mérlegelni.

Utalunk e körben az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára, ahol a Bíróság a 6. cikk körében kiemelten vizsgálja, hogy a vádlottnak volt-e lehetősége arra, hogy akár a vádlott-társak, akár a terhelő tanúk vallomását érdemben kétségbe vonhassa. Jogsértés megállapítására vezetett, amikor sem a terheltek, sem a védőnek nem nyílt lehetősége a terhelttárs vallomásának megkérdőjelezésére. Ez alól az sem mentesítette a panaszolt államot, ha az illető terhelt megtagadta a bíróság előtt a vallomástételt, ekként a korábbi nyilatkozatát vették figyelembe az ítélet meghozatalakor.¹² Ez ugyanis súlyosan sértette a fegyveregyenlőséghez való jogot.

További problémákat hoz felszínre az az eset, amikor az előkészítő ülésen elítélt vádlottak vonatkozásában ügyészi fellebbezéssel másodfokra kerül az ügy, míg a beismerő vallomást nem tevő terheltnek esetében megkezdődik a tárgyalás. A Be. hivatkozott rendelkezései alapján meghozott elsőfokú ítélet – érdemi bizonyítás nélkül – a vádirati tényállást fogadja el, és a másodfokon eljáró bíróságnak sincs lehetősége az így megállapított tényállástól eltérni, mivel nincs eljárásjogi eszköze

¹¹ 12.B.137/2018/33.

¹² Lucá v. Italy judgment of 27 February 2001, A no. 33354/96

a vádlott szavahihetőségét megvizsgálni, őt kihallgatni vagy szembesíteni más vádlottakkal vagy tanúkkal. Ez az eljárási helyzet anyagi jogi szempontból is hátrányos a beismerő vallomást nem tett, a cselekmény jogi minősítését vitató terhelteknek. Ebben az esetben ugyanis az első fokú bíróság állást foglalt egy jogkérdésben, amikor a vádirati minősítést helyesnek fogadta el.¹³ Ha ezt eldönti a másodfok úg, hogy az elsőfokú bíróságnak érdemben, tehát a bizonyítási eljárás lefolytatása alapján még nem volt lehetősége dönteni a kérdésben, akkor ezzel az egész ítélkezési folyamat egyfokúvá válik, hiszen kiüresedik a védelmi fellebbezés.

Az új Be. szabályozási koncepciója azt tükrözi, hogy a hivatkozott eljárási szabályok alapvetően az egy vádlottas ügyekre lettek megalkotva. A jogalkotás során nem gondolták kellően végig, hogy miként alakul az eljárásjogi helyzet azokban az ügyekben, ahol több vádlott van, és nem mindegyik vádlott ismeri el a bűnösségét a vád szerint. Az ilyen esetre vonatkozó rendelkezések kidolgozásának hiányából következően azon vádlottak esetében, akik érdemi védekezést kívánnak előterjeszteni, valamint nem ismerik be a bűncselekmény elkövetését a vád szerint, a tárgyaláshoz való jog, a hatékony és érdemi védekezéshez, valamint a jogorvoslathoz való jog csak formálisan érvényesül.

1.3.1. A hatékony védelem. Az Alkotmánybíróság már működésének kezdetén kimondta, hogy „[a] védelemhez való jog alkotmányos büntetőeljárás alapelve az eljárás egész menetében számtalan részletszabályban ölt testet. A védelemhez való jog a büntetőeljárás alá vont személy azon jogaiban, illetve a hatóságok azon kötelezettségeiben realizálódik, amelyek biztosítják, hogy a vele szemben érvényesített büntetőjogi igényt megismerje, arról álláspontját kifejtthesse, az igénnyel szembeni érveit felhozassa, a hatóságok tevékenységével kapcsolatos észrevételeit és indítványait előterjeszthesse, továbbá védő segítségét vehesse igénybe. A védelemhez való jog tartalmát képezik a védő azon eljárás jogosítványai, illetve a hatóságok azon kötelezettségei, amelyek részéről a védelem ellátását lehetővé teszik.”¹⁴ A büntetőeljárásban a terheltek joga van ahhoz, hogy saját magát megvédje, és ahhoz is, hogy ennek érdekében védőt vegyen igénybe. Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlatában a jogállami büntetőeljárás korlátozhatatlan minősége az eljárás tisztessége, amelynek egyik eleme az a követelmény, hogy a terhelt védelemhez való joga hatékonyan érvényesüljön.¹⁵ Abban az esetben azonban, amikor a vádlott-társak, akár pragmatikus okból az előkészítő ülésen a vádirattal megegyező beismerő vallomást tesznek, és ezen vallomásukat a bíróság elfogadja, a tényállás és a jogi minősítés is rögzül. Függetlenül tehát attól, hogy a beismerő vallomást nem tevő vádlott esetében a tárgyalás tovább folytatódik, hatékony védelemről nem lehet szó. Mindez szoros összefüggésben áll az eljárás tisztességes voltával, vagy éppen annak hiányával is.

¹³ Jelenleg az sem egyértelmű, hogy a vádirati minősítés köti-e a bíróságot. Ld. ehhez BELOVICS Ervin: *Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben*. In: Molnár Gábor – Koltay András (szerk.): *Bonus Iudex Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*, Pázmány Press, Budapest, 2018. 48–49.

¹⁴ 25/1991. (V.18.) AB határozat ABH 1991, 414.

¹⁵ 8/2013. (III. 1.) AB határozat ABH 2013, 312.

1.3.2. A tisztességes eljárás. Az Alkotmánybíróság értelmezésében a tisztességes eljáráshoz fűződő jog körébe tartozik a hatékony bírói jogvédelem követelménye. Önmagában a bírói út igénybevételének formális biztosítása nem elegendő az eljárási garanciák teljesedéséhez, hiszen az alkotmányos szabályban előírt garanciák éppen azt a célt szolgálják, hogy azok megtartásával a bíróság a véglegesség igényével hozhasson érdemi döntést. A tisztességes eljárás követelménye tehát magában foglalja a hatékony bírói jogvédelem igényét is. A tisztességes eljárás alkotmányos követelményrendszerét kielégítő hatékony bírói jogvédelem pedig attól függ, hogy az eljárási szabályok értelmében a bíróság mit vizsgálhat.¹⁶ Az EJEB ugyancsak hangsúlyozza, hogy az eljárásnak olyannak kell lennie, ami alkalmas a jogvita vagy a vád érdemi elbírálására. A büntetőeljárás célja annak megállapítása, hogy történt-e bűncselekmény, azt ki követte el, és hogy azért a vádlott felelősségre vonható-e. A bíróság feladata, hogy a vádról döntsön. Ezen döntés meghozatala érdekében a bíróságnak vizsgálnia kell a tényállást, a büntetőjogi minősítést és a büntetéskiszabási kérdéseket. Mivel a vádlott-társak beismerése esetén a bíróság a törvény által rögzítetten sem a tényállás megalapozottságát, sem a bűnösséget nem vizsgálhatja, a bíróság szerepe a beismerő vallomást nem tett vádlott szempontjából is olyannyira leszűkül, hogy érdemi döntéshozatalról, valódi jogvédelemtől nem lehet beszélni. A tényállás megállapítását, a jogi minősítést és bizonyos szempontból még a büntetéskiszabási kérdéseket is valójában a vádirat és a vádlott-társak beismerése determinálja. Ezek a problémák a másik oldalon a bírói függetlenséggel is összefüggésben állnak.

1.3.3. A bírói függetlenség. A 20/2005. (V. 26.) AB határozatban az Alkotmánybíróság elvi élel állapította meg, hogy „[a] bírósági jogalkalmazásnak egyaránt része a tényállás és az alkalmazandó jog megállapítása, valamint a jogkövetkezmények meghatározása. Ezen összetett folyamat, eljárási periódusoktól függetlenül magában foglalja a jogilag releváns tények objektív feltárását, összegezését, értékelését és a jogkérdések megismerését. A bíró belső meggyőződése, amely lehetővé teszi számára – a bírói függetlenség alkotmányos elve által oltalmazott – a lelkiismeretének megfelelő döntés meghozatalát, ezen tényezők hatására alakul ki. A büntetőeljárás törvénynek tehát az ehhez szükséges eljárási kereteket és módszereket biztosítania kell valamennyi bíró számára.”¹⁷ A fent írtakból következően azonban az eljáró bírónak valójában sem a tényállás megállapítása, sem a minősítés tekintetében nincs valódi mozgáster.

Elvi élel merül fel tehát a kérdés, hogy az eljárás gyorsításának igénye megalapozhatja-e a vádlott-társak jogainak ilyen súlyú korlátozását. Véleményünk szerint a jogalkotónak a hatályos szabályok módosításával, kiegészítésével kell biztosítania azt, hogy több vádlottas ügyekben egy, vagy néhány vádlott beismerése ne üresítse ki a többi vádlott védekezéshez és jogorvoslathoz való jogát.

¹⁶ 8/2015. (IV. 17.) AB határozat [65]

¹⁷ 22/2014. (VII. 15.) AB határozat [67] ABH. 2014, 611.

2. A szakértői bizonyítás

Az egyik olyan terület, ahol a 2017. évi XC. törvény jelentős változtatásokat hajtott végre, a szakértői bizonyítás. A törvény indokolása szerint „A reform irányát meghatározó alapelvek igazodnak a kodifikáció általános irányelveihez: cél a funkciómegosztás következetesebb érvényre juttatása, a fegyverek egyenlőségének erősítése, a szakértői bizonyítás észszerű keretek közé szorítása, valamint a joggyakorlatban felmerült problémák és dogmatikai anomáliák rendezése.” A joggyakorlatban felmerült problémák közül számottevő volt a védő által megbízott szakértő véleményének mikénti felhasználása, a kirendelt és a magánszakértő véleményének ütköztetése. A Miniszteri Indokolás szerint „Az említett vélemények okiratként való értékelése értelmezhetetlen, hiszen az értékelést folytató bíróság, ügyészség és nyomozó hatóság megfelelő kompetenciával nem rendelkezik a vélemények tárgyát képező, különleges szakértelmet igénylő kérdésekben. A magánszakértői véleményt készítő szakértő tanúként történő kihallgatása pedig a Kúria joggyakorlat elemző csoportjának véleménye szerint sem tekinthető helyes gyakorlatnak.”

Az új Be. a magánszakértői véleményre vonatkozó szabályozást aszerint választotta ketté, hogy az ügyben szerepelt-e kirendelt szakértő vagy nem. Amennyiben az ügyben kirendelésre nem került sor, egyszerűbb a védelem helyzete, hiszen szakértő kirendelését indítványozhatja és a szakértő személyét is megjelölheti. Amennyiben a hatóság az indítványt elutasította, vagy nem az indítványban megjelölt szakértő kirendeléséről döntött, a terhelt és a védő szakértőnek magánszakértői megbízást adhat (190. § (2) bekezdés). Nehezebb a védelem helyzete azokban az esetekben, és ez tekinthető tipikusnak, ahol kirendelt szakértő által készített vélemény áll rendelkezésre. Ebben az esetben ugyanis a védőnek végig kell járnia a 197. § (1) és (2) bekezdésében rögzített lépéseket, azaz elsőként a szakértői vélemény kiegészítését, majd ennek eredménytelensége esetén új szakértő kirendelését kell indítványoznia, hiszen csak ezen indítványai elutasítása esetén adhat magánszakértői vélemény elkészítésére megbízást (190. § (3) bekezdés). A felhívott rendelkezések betartása kardinális jelentőségű, hiszen kizárólag ekkor minősül a magánszakértői vélemény szakvéleménynek (198. § (1) bekezdés).

Az önmagában logikus szabályrendszer a Be. hatálybalépésekor folyamatban lévő ügyekben problémákat okozott. Mivel a szakértői véleményekkel kapcsolatban a törvény nem tartalmazott átmeneti rendelkezéseket, okszerűen felmerült a kérdés, hogy mi lesz a sorsa a korábban beszerzett magánszakértői véleményeknek, illetve, hogy a védelemnek milyen eljárásrendet kell követnie. Ezzel a kérdéssel szembesült a Fővárosi Ítéltábla, amikor a védelem felkérésére készített szakértői vélemény még a törvény hatályba lépése előtt benyújtásra került, az első fellebbezési nyilvános ülést viszont 2018. július 3-án tartotta a tanács. Az Ítéltábla is rögzítette, hogy „mind a magánszakértők felkérésére, mind a szakvélemény elkészítésére még a korábbi eljárási törvény rendelkezései voltak az irányadók, sem a védőnek, sem a szakértőknek nem kellett (és nem is volt törvényi lehetőségük) az új Be. szakvéleményre vonatkozó rendelkezéseit

figyelembe venni. Erre az esetre a Be. átmeneti rendelkezései nem nyújtanak eligazítást, így a másodfokú bíróságnak kell állást foglalnia a felkért magánszakértői-vélemény bizonyíték jellegéről és annak mikénti felhasználhatóságáról. Az Ítéltábla megítélése szerint a magánszakértők megbízása a korábbi törvény szerint jogszerűen történt, a szakvélemény is megfelelt az 1998. évi Be. rendelkezéseinek, így a védekezéshez fűződő jogok lehető legteljesebb érvényre juttatására is figyelemmel nincs ok arra, hogy a hatályos perjogi szabályozás miatt pusztán formai okokból zárja el szakvéleménykénti értékelés lehetőségét. A másodfokú bíróság ezért érdemben megvizsgálta a szakvéleményt.¹⁸ E tartalmi vizsgálat alapján jutott arra a következtetésre, hogy az eljárásba való bevonásuk nem indokolt, véleményük pedig nem ingatja meg a kirendelt szakértői véleményeket. Más bíróságokon jól érzékelhető bizonytalanság van abban a kérdésben, hogyan járjanak el, ha már a nyomozati szakban magánszakértői vélemény benyújtására került sor a kirendelt szakértő véleményének megíratása érdekében.

3. A zár alá vétel

A zár alá vétel a rendelkezési jog felfüggesztése által a legerősebb vagyoni beavatkozást biztosító kényszerintézkedés. Nem véletlen, hogy annak elrendelése bírósági hatáskörbe tartozott. A régi Be. 159. § (1) bekezdése kifejezetten rögzítette, hogy zár alá vételt a bíróság rendel el. A törvény eredetileg a nyomozó hatóság és az ügyész számára biztosítási intézkedés elrendelését tette lehetővé. A Be. 160. § (7) bekezdése azonban egyértelműen rögzítette, hogy a biztosítási intézkedést követően a zár alá vétel elrendelését haladéktalanul indítványozni kell, ha pedig a bíróság a zár alá vételt nem rendelte el, a biztosítási intézkedést haladéktalanul fel kellett oldani. A 2013. évi CLXXXVI. törvény 2014. január 1-jei hatállyal hatályon kívül helyezte a biztosítási intézkedés jogintézményét. „Mivel ezt a kényszerintézkedést részben a lefoglalás, részben pedig a zár alá vétel szabályai szerint kell végrehajtani, így egy olyan kényszerintézkedésnek a megjelenítése, amely tulajdonképpen nem tér el a lefoglalás és a zár alá vétel szabályaitól, szükségtelen” írta a törvényi indokolás. A törvény ugyanakkor – a biztosítási intézkedés megszüntetése miatt, annak kiváltására – bevezette a zár alá vétel ügyész vagy nyomozó hatóság általi haladéktalan elrendelésének lehetőségét annak érdekében, hogy a kényszerintézkedéssel érintett ne hiúsíthassa meg a vagyonekobzást vagy a polgári jogi igény kielégítését a bírósági döntés meghozataláig. Mindez nem változtatott azonban azon, hogy a nyomozó hatóság és az ügyész csak átmenetileg, a bíróság döntésétől függő hatállyal volt jogosult zár alá vétel elrendelésére.

Az új Be. a zár alá vétel elrendelésének szabályait jelentősen átalakította. A zár alá vétel elrendelésének hatáskörét megosztotta a bíróság, valamint az ügyészség és a nyomozó hatóság között. Biztosítja az ügyészség és a nyomozó hatóság

¹⁸ 5.Bf.16/2018/66. számú ítélet, Fővárosi Ítéltábla

számára a zár alá vétel elrendelését, amennyiben a cél a vagyonekobbzás biztosítása és az adott ügyben biztosítandó vagyoni érték a százezer forintot nem haladja meg (327. § (1) – (2) bekezdés). Ha pedig a zár alá vétel elrendelésére a bíróság jogosult és az elrendeléshez szükséges bírói határozat meghozatala olyan kétséggel járna, amely a zár alá vétellel elérendő cél elérését veszélyeztetné, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság is elrendelheti a zár alá vételt. Ilyen esetben a bíróság határozatát utólag haladéktalanul be kell szerezni. Ha a zár alá vételt a bíróság utólag nem rendeli el, rendelkezik a zár alá vétel feloldásáról és kérelem nélkül intézkedik annak végrehajtása iránt (327. § (5) bekezdés).

A törvény indokolása szerint garanciális szabály, hogy ha a zár alá vételt a nyomozó hatóság vagy az ügyészség rendeli el, határozataik ellen felülbírálati indítványnak lehet helye, amelyet a bíróság bírál el. Mivel azonban a felülbírálati indítvány előterjesztésére 8 nap áll rendelkezésre, könnyen megtörténhet, és a gyakorlatban meg is történt, hogy mire a felülbírálati indítvány előterjesztésre került, a bíróság már döntést hozott a zár alá vétel kérdésében, pusztán az ügyészi indítvány alapján. Ilyen esetben a felülbírálati indítvány csak egy látszólagos jogorvoslat, hiszen annak elbírálására sor sem kerül.

Védői szempontból mindenképpen aggályosnak tekinthető a zár alá vétel elrendelésének fokozatos elvonása a bírói hatáskörből, és az ügyészi, nyomozó hatósági hatáskör folyamatos kiterjesztése, egyre gyengülő bírói kontroll mellett. A probléma súlyát fokozza, hogy a vagyonekobbzás feltételeit egyre tágabban, sokszor szinte parttalanul, míg a zár alá vétel feltételeit egyre lazábban értelmezi a gyakorlat.¹⁹

Az új Be. Miniszteri Indokolása büszkén hirdeti, hogy *„A törvény a vagyoni jogokat korlátozó kényszerintézkedések szabályait egymáshoz közelíti.”* Ez azonban álláspontunk szerint korántsem örömteli fejlemény. A lefoglalás és a zár alá vétel közötti, korábban világos határok oldódása már az elmúlt években elkezdődött, amikor a nyomozó hatóság a vagyonekobbzás biztosítása érdekében egyszerűen lefoglalt dolgokat, a zár alá vétel garanciális szabályrendszere pedig alkalmazásra sem került. Jelenleg a nyomozó hatóság és az ügyészség is köteles elrendelni a lefoglalást vagyonekobbzás alá eső dolog biztosítására, ugyanakkor a fent kifejtettek szerint zár alá vétel elrendelésére is jogosultak, még hozzá most már több esetben saját jogon is, és nemcsak késelemet nem tűrő helyzetben. Teljesen átláthatatlan és követhetetlen ezért a gyakorlatban, hogy a nyomozó hatóság mikor és miért rendel el lefoglalást vagy zár alá vételt. Az egyetlen világos határ az ingatlanok esetében maradt meg, hiszen a Be. 308. § (3) bekezdésből következően ingatlan lefoglalás tárgya nem lehet.

További probléma, hogy a vagyonekobbzás biztosítására olyan értékben rendelnek el zár alá vételt, amely messze meghaladja a gyanúsítás vagy a vád tárgyát képező vagyoni hátrányt, elkövetési értéket. A túlbiztosítás nemcsak a jogintézmény céljával ellentétes, de az üzletrészek esetében beláthatatlan károkat

¹⁹ GELLÉR Balázs – BÁRÁNYOS Bernadett: *A tulajdon és a büntetőeljárás*. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, 2018. 315–322.

is okoz, hiszen a zár alá vétel ellehetetleníti a cégek hitelezését.

Újabban a jogi személlyel szembeni intézkedés biztosítására elrendelt zár alá vétel is számos problémát vet fel. Míg korábban a jogi személlyel szembeni intézkedés elrendelése kivételesnek volt tekinthető, a folyamatban lévő költségvetési csalásos ügyekben egyre gyakrabban lehet a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) által jogi személlyel szembeni intézkedés biztosítására elrendelt zár alá vétellel találkozni, akár milliárdos összegben.²⁰ A kényszerintézkedés súlya folytán kardinális jelentőségű, hogy a jogi személy hatékony jogorvoslattal tudjon élni a zár alá vételt elrendelő határozattal szemben. A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény úgy rendelkezik, hogy ha a büntetőeljárás során a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazásának lehet helye, a jogi személy érdekében meghatalmazás vagy kirendelés alapján ügyvéd [...] jár el. Ha a jogi személy nem hatalmaz meg jogi személy érdekében eljáró ügyvédet, akkor a bíróság, az ügyész, vagy a nyomozó hatóság rendel ki jogi személy érdekében eljáró ügyvédet (9. § (1) – (2) bekezdés). A fenti rendelkezésekből egyértelmű, hogy ez esetben is a meghatalmazás az elsődleges keletkezési forrása a képviseleti jognak. A gyakorlatban azonban számos esetben nincs is lehetősége a jogi személynek ügyvéd meghatalmazására, hiszen tudomása sincs arról, hogy ennek szükségessége merül fel. Általában már csak a zár alá vételt elrendelő határozatból szerez arról tudomást a társaság, hogy a jogi személlyel szembeni intézkedés alkalmazása felmerült, és részére ügyvédet rendeltek ki. Ennek a legextrémebb példája az volt, amikor a társaságnak a másfél milliárd forintra zár alá vételt elrendelő határozatot nem is küldte meg a hatóság, hanem a „kirendelt” ügyvéd hívta fel a társaságot. A kirendelt szó idézőjeles használata pedig azért indokolt, mert az ügyvéd kirendelést nem, csak a zár alá vételt elrendelő határozatot kapta meg, majd miután ő felvette a kapcsolatot a NAV-val, a NAV-tól e-mailen (!) kapott egy kirendelést. A helyzet abszurditását tovább fokozta, hogy a hatóság szerint azért volt szükség kirendelt ügyvédre, mert nem zárható ki, hogy a jogi személy ügyvezetője terhelt lesz. Az összeférhetlenségi okok között azonban a törvény csak annyit tartalmaz, hogy a terhelt, a terhelt hozzátartozója, illetve védője a jogi személy érdekében eljáró ügyvéd részére meghatalmazást nem adhat (9. § (4) bekezdés). Mivel az eljárás ismeretlen tettes ellen folyt, fogalmilag kizárt volt összeférhetlenségi ok fennállása. A törvényi rendelkezés ilyen értelmezése tehát nemcsak contra legem, hanem mondhatni visszaélészerű volt az eljárásban.

4. Záró gondolatok

A fentiekből kitűnően álláspontunk szerint az előkészítő ülés egy létjogosultsággal bíró és működőképes intézmény, bizonyos korrekciók azonban szükségesek. Több

²⁰ Az erélyes fellépést szorgalmazza a büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 1/2019. (V.31.) LÜ h. körlevele is, mely a 4. pontban egyenesen úgy fogalmaz, „*célszerű a várható pénzbírság maximumára kiterjedő zár alá vétel elrendelése annak érdekében, hogy a büntetőjogi felelősség kérdésében döntő bíróságnak legyen lehetősége arányos szankciót alkalmazni*”.

---

vádlottas ügyekben törvényalkotás útján kellene az eljárás gyorsítása és az érdemben védekezni kívánó vádlottak jogai közötti egyensúlyt megteremteni, míg egyes eljárási kérdésekben felsőbbbíróági iránymutatás, és a gyakorlat egységesítése lenne szükséges. A magánszakvélemények esetében szerencsésebb lett volna a törvénybe átmeneti rendelkezés beiktatása, ennek hiányában a bíróságok felsőbbbíróági orientálása mutatkozik szükségesnek. A zár alá vétel évek óta számos problémával terhes. Megítélésünk szerint az új eljárási kódex ezeket a bírói hatáskör szűkítésével tovább súlyosította. Ki kell mondani azonban azt is, hogy a zár alá vétellel kapcsolatos problémák egy jelentős része nem a jogalkotás terméke, hiszen sokszor a világos törvényi rendelkezések *contra legem* értelmezése a bajok forrása.

A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai a hazai büntetőjogban

Görgényi Ilona* – Udvarhelyi Bence**

---

1. Bevezetés

Örökérvényesen a természetvédelem tekinthető a környezet büntetőjogi védelme előképének. A környezet egyes elemeinek védelmére például szolgálnak az erdők pusztításának megakadályozásáról, s ezáltal fenntartásáról, valamint a vizek védelméről és a vízszennyezés visszaszorításáról szóló jogszabályi rendelkezések.

A Csemegi-kódex¹ egy büntetést tartalmazott a vízvédelem érdekében,² az ahhoz kapcsolódó Kihágási büntető törvénykönyv pedig kihágást. A „Kútak megmérgezése s ártalmas élelmi cikkek forgalomba hozása”³ bűncselekmény részben az emberi felhasználást szolgáló kút, vízvezeték, víztartó vízének büntetőjogi védelmét szolgálta.⁴ A kódex alapesetben is szigorú szankciót, öt évtől tíz évig terjedő fegyházát helyezett kilátásba. Más környezeti elemek (például levegő, föld, élővilág) büntetőjogi védelme nem jelent meg az 1878. évi Btk.-ban.

Az egyik legfontosabb környezeti elemnek, az ivóvíznek a büntetőjogi védelme – a Csemegi-kódex szabályozásához hasonlóan – bekerült az 1961. évi Büntető Törvénykönyvbe⁵ is. A „Kútmérgezés” törvényi tényállás⁶ elkövetési magatartásainak köre kibővült a vízfogyasztásra más módon alkalmatlanná tétele

---

* Intézetigazgató egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

** Tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet
A tanulmányban ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről

² A 315. § első fordulata, mert a paragrafus két közegészség elleni bűncselekmény törvényi tényállását tartalmazta. In: Csemegi-kódex. A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye (szerk.: Löw Tobias) II. kötet, 567, 570–571.

³ ATZÉL Béla: *Magyar Büntetőjog*. Stampfel Károly kiadása, Pozsony- Budapest, 1900. 107.

⁴ ANGYAL Pál: *A testi sértés és a közegészség elleni büntettek és vétségek*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 7.

⁵ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

⁶ 1961. évi V. törvény 197.§

fordulattal, amely minden olyan vízszennyező magatartást felölelt, amely nem tartozott a beszennyezés fogalmi körébe. E bűntett megvalósult akkor is, ha csupán ideiglenesen vált fogyasztásra alkalmatlanná az ivóvíz. A törvényi tényállás (2) bekezdése értelmében súlyosabban volt büntetendő, ha a bűntett folytán az emberi életre veszély származott. A Btk. ezen szövegezésével a hazai környezetvédelmi büntetőjog történetében először került sor a materiális veszélyeztető alakzat kialakítására.⁷

2. A környezet büntetőjogi védelme az 1970-es évektől az 1990-es évekig

A környezetvédelmi mozgalmak eredményeképpen az 1970-es évekre robbanásszerű változások következtek be, amelynek hatásai Magyarországon is megmutatkoztak. Hatályba lépett az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II törvény, amely kimondta, hogy minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy emberhez méltó környezetben éljen.⁸

Ezen első környezetvédelmi törvényünk módosította az 1961. évi Btk.-t azáltal, hogy új törvényi tényállásként beiktatta „A környezetvédelmet sértő bűncselekmény”-t, a kútmérgezés helyére. Az új bűncselekmény már kiterjedt az emberi környezet védelme alá eső tárgyakra. A módosított Btk. a környezetvédelmi szabályok megszegésének a legsúlyosabb eseteit nyilvánította bűncselekménynek, amely azonban szubszidiárius volt. Az alapeset meghatározására a környezetvédelmi törvény 10. §-ával összhangban került sor.⁹ Míg alapesetben az ember életének vagy egészségének jelentős mértékű kedvezőtlen befolyásolását, minősített esetben az emberi életre irányuló veszélyt pönalizálta a büntető kódex, amely utóbbi gondatlanságból történt megvalósítása is büntetendő volt.

„A környezetvédelmet sértő bűncselekmény” megalkotásával kezdetét vette a – a környezetvédelmi büntetőjogunkra mai napig jellemző – kettős probléma: a „jelentős mérték” tényállási elem határozatlan jellege és megállapításának bizonytalansága, továbbá olyan „hibrid” tényállási elemek szerepeltetése az alapesetben, amely egyrészt elkövetési magatartás, másrészt az eredmény meghatározását foglalja magában.¹⁰

Az 1978. évi IV. törvényt előkészítő Kodifikációs Bizottság álláspontja az volt, hogy „A környezetvédelmi bűncselekmény” nem szolgálta kellően a környezet büntetőjogi védelmét. A kodifikáció során felmerültek javaslatok és észrevételek: a

⁷ TESZÁR László: Környezetvédelem és környezetvédelmi büntetőjog. *Ügyészek Lapja*, 2000. évi 4. szám, 47.

⁸ 1976. évi II törvény 2.§

⁹ 1976. évi II. törvény 10. § (1) bekezdés: Nem szabad az emberi környezet védelem alatt álló tárgyait olyan szennyeződésnek, ártalomnak vagy más káros hatásnak kitenni, amely azok természetes tulajdonságait hátrányosan megváltoztatja, vagy az emberi életkörülményeket rontja.

¹⁰ Az alapesetben olyan szennyeződésről, ártalom vagy károsodás előidézéséről van szó, amely az ember életét vagy egészségét jelentős mértékben kedvezőtlenül befolyásolja. Ez egyrészt a magatartás, másrészt az eredmény meghatározását foglalja magában. Az 1978. évi IV. törvény előkészítése. IX. kötet. Igazságügyi Minisztérium, 1989. 402.

törvényi tényállásban szerepeltetni kellene a levegő szennyezését is, valamint szükséges lenne a környezetvédelem alatt álló tárgyak felsorolása, továbbá az alapesetnél is büntetendővé kellene tenni a szándékos alakzat mellett a gondatlan elkövetést is. Tipikus az eshetőleges szándék, továbbá a tudatos gondatlanság. A természet-és vadvédelmet sértő bűncselekmények kriminalizálására vonatkozóan is javaslatot terjesztettek elő. Érdekesség, hogy az orvvadászat kérdéseivel a Kodifikációs Bizottság a vagyon elleni bűncselekményekről szóló előterjesztés keretében foglalkozott. Az is megállapítást nyert, hogy a természetvédelmet sértő bűncselekmény a környezetvédelmet sértő bűncselekménynél kisebb jelentőségű.¹¹

Az 1978. évi IV. törvény¹² az előzőekhez képest szélesebben alakította ki a büntetőjogi védelmet, amikor a 280. §-ban büntetendővé nyilvánította a „Környeztkárosítás”-t, az emberi környezet védelem alatt álló tárgyainak védelmében, amelyek felsorolását azonban szintén nem tartalmazta a törvényi tényállás. Az 1976. évi II. törvény 9. §-ának (1) bekezdése szerint az emberi környezet megóvása érdekében védelem alatt áll a föld, a víz, a levegő, az élővilág, a táj és a települési környezet. Ezek az emberi környezet védelem alatt álló tárgyai.

A jelentős mértékű szennyezés, rongálás vagy pusztítás tényállási elemek szintén „nemcsak a cselekményt, hanem meghatározott következményt is magukban foglaltak”.¹³

A „jelentős mérték” megállapításának alapjául a környezetvédelmi törvény 10. §-a szolgált, amelynek értelmében a szennyezésnek, a rongálásnak vagy a pusztításnak olyannak kellett lennie, amelynek hatására a védelem alatt álló tárgy tulajdonságai hátrányosan változnak, illetőleg az emberi életkörülmények romlanak.¹⁴

A bűncselekmény szubszidiárius jellege megszűnt és valamennyi szándékos alakzat büntetettnek minősült, amely megoldás a hatályos büntetőjogi szabályozással bezárólag sem változott.

Mind az alapeset, mind az életveszély előidézésével megvalósuló minősített eset gondatlan megvalósítása is büntetendő volt. A Btk. indokolása is kiemeli, hogy a környeztkárosító cselekmények jelentős része nem szándékos, hanem bűnösségi formáját tekintve igen gyakran luxuriával valósul meg.¹⁵

Az 1978. évi Btk. indokolása nyomatékosítja, hogy a természet az emberi környezet kiemelkedően fontos része, ezért külön is védeni kell. Új törvényi tényállásként került beiktatásra a 281. §-ban a „Természetkárosítás”, amelynek csak a minősített esete minősült büntetettnek. S kizárólag ezen alakzat gondatlanságból történő elkövetése volt büntetendő. Az alapeset gondatlan elkövetése esetén napjainkig nincs büntetőjogi felelősségre vonás.

A bűncselekmény a fokozottan védett növény, állat vagy ilyen állattól származó tojás gyűjtésével, avagy elpusztításával, továbbá barlang vagy más földtani

¹¹ Az 1978. évi IV. törvény előkészítése. IX. kötet. Igazságügyi Minisztérium, 1989. 402–414.

¹² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

¹³ ERDŐSY Emil: *Környeztkárosítás*. In: Fonyó Antal (szerk.): *Magyar büntetőjog különös rész*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1981. 397.

¹⁴ Az 1978. évi IV. törvény miniszteri indokolása a 280. §-hoz

¹⁵ Az 1978. évi IV. törvény miniszteri indokolása a 280. §-hoz

alakulat súlyos megrongálásával, valamint a természetvédelem alatt álló terület hátrányos megváltoztatásával valósult meg.

Az 1978. évi Btk. Kodifikációs Bizottság még azt a véleményt alakította ki, hogy a védett növények és állatok köre túlságosan széles és az ezekkel kapcsolatos jogsértéseknél elegendőnek tartották a szabálysértési felelősségre vonást. További álláspontok: a) azt, hogy melyik növény vagy állat védett fokozottan, jogértelmezési kérdésnek tartották, b) a jogszabályban történő meghatározása azért nem célszerű, mert a védettség foka módosulhat, minthogy változásoknak kitett tényezőktől, például az állat elszaporodottságától, értékének alakulásától is függ, c) adott esetben szakértő bevonásával tisztázhatónak tartották, hogy növény vagy állat fokozottan védett-e.¹⁶

A természetkárosítás törvényi tényállásának eredeti szövegezése az 1978. évi Btk.-ban a természetvédelemről szóló 1961. évi 18. törvényerejű rendeleten alapult. Időközben hatályba lépett egyrészt a természetvédelemről szóló 1982. évi 4. sz. törvényerejű rendelet, másrészt különböző nemzetközi szerződések kerültek kihirdetésre. Kiemelendő, az 1973-ban elfogadott veszélyeztetett vadon élő állat-és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló washingtoni egyezmény (CITES), amelyet az 1986. évi 15. törvényerejű rendelet hirdetett ki.¹⁷ Mindezekre figyelemmel a természetkárosításra vonatkozó büntetőjogi szabályozás már nem felelt meg a természetvédelem magas szintű jogi szabályozásának.¹⁸ A Magyarországon honos fokozottan védett növény és állatfajokat megillető büntetőjogi védelmet – a vállalt kötelezettségeinkre tekintettel – a nemzetközi szerződés hatálya alá tartozó növényeknek és állatoknak is biztosítani kellett.

A fentiek szerinti igénynek tett eleget az *1987. évi III. törvény*, amely módosította a természetkárosítás tényállását. A fokozottan védetté nyilvánítással kapcsolatos rendelkezéseket az 1982. évi 4. törvényerejű rendelet 7.§-a tartalmazta. A fokozottan védett növényfajokat az 1/1982 (II.15) OKTH rendelkezés 3. sz. melléklete, a fokozottan védett állatfajokat a 4. sz. melléklet sorolta fel, mint Magyarországon honos növény- és állatfajokat. A washingtoni egyezmény kihirdetésével vállalt kötelezettségeinkre figyelemmel azonban a fokozott védelem alatt álló növényvel és állattal azonos büntetőjogi védelmet kellett biztosítani a nemzetközi szerződés hatálya alá tartozó növényeknek és állatoknak is.

A módosított *281. § szerinti törvényi tényállás (1) bekezdés a) pontjában* a fokozott védelem mellett vagylagosan szerepelt a nemzetközi szerződés, amely az 1986. évi 15. törvényerejű rendelettel kihirdetett washingtoni egyezményt jelentette. Továbbá biztosítani kellett, s egyben kiterjeszteni a büntetőjogi védelmet az adott növény vagy állat bármely fejlődési szakaszában levő egyedére és származékára. Ezzel kezdetét vette – a 2005. évi XCI. törvény hatálybalépéséig tartó, – az egyed és a származék megállapításának ambivalens gyakorlata.

¹⁶ Az 1978. évi IV. törvény miniszteri indokolása a 280. §-hoz (2. pont)

¹⁷ A későbbi kihirdetését a 2003. évi XXXII. törvény biztosította

¹⁸ Az 1987. évi III. törvény indokolása a 28. §-hoz, a Btk. 281. § (1) és (2) bekezdéseinek módosításához

A bűncselekmény elkövetési magatartásaként a jogellenes megszerzés, külföldre juttatás, értékesítés vagy elpusztítás szerepelt. Egyrészt tágabb szövegezést jelentett, mert a gyűjtés helyett az általánosabb, szélesebb körű jogellenes megszerzés került be a törvényi tényállásba. Másrészt kifejezésre juttatta a Btk., hogy amennyiben a fokozottan védett vagy a nemzetközi szerződés hatálya alá tartozó növény vagy állat megszerzésére megengedett módon kerül sor, akkor nem jön létre bűncselekmény.¹⁹

A 281. § (1) bekezdés b) pontja is változott a büntetőjogi szabályozásban.²⁰ Az 1982. évi 4. törvényerejű rendelet 10-16.§-ai a természeti terület védelmének alapvető szabályait is tartalmazták.²¹ A természetkárosítás törvényi tényállásának b) pontja alapján az alapeset a védett természeti terület jogellenes és jelentős mértékű megváltoztatása esetén valósult meg. A természetkárosításnak mind az alapesete bővült, mind a minősítő körülmények köre (a fokozottan védett növény vagy állat tömeges pusztulásának, illetve a védett természeti terület helyrehozhatatlan károsodásának vagy megsemmisítésének előidézése). Az 1987. évi III. törvénnyel a természetkárosítás törvényi tényállása tehát jelentősen átalakult.

3. A magyar környezetvédelmi büntetőjog az 1990-es években

Egyrészt az 1990-es években megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyok miatt, másrészt azért váltak újabb büntetőjogi módosítások szükségessé, mert az első környezetvédelmi törvényt felváltotta a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. Törvény (a továbbiakban: Kvt.). A magyar környezetjog alapelveit e törvény tartalmazza. A jogalkotó a büntetőjog - jogrend változásait - követő jellegének, védelmi funkciójának és a társadalmi igényeknek megfelelően az 1996. évi LII. törvénnyel újrakodifikálta a tényállásokat.

A környezet büntetőjogi védelmének fontosságát mutatja, hogy e tárgykörben, európai egyezmény kimunkálása érdekében az Európa Tanács égisze alatt a 90-es évek kezdetétől zajlott a kodifikációs munka, amelynek eredményeként az évtized végén, 1998-ban, Strasbourgon aláírásra került a környezet büntetőjog általi védelméről szóló konvenció.²²

A/ A novelláris módosítás eredményeként a *környetkárosítás* bűncselekménynek mind a Btk.280.§ szerint (1) bekezdése, mind az azzal azonos büntetési tételt tartalmazó (2) bekezdése két-két fordulatot tartalmazott:

A környezet vagy (a környezet) valamely elemét <i>károsító magatartás</i>	Jogszabályban vagy hatósági határozatban	vagy	hatósági megállapított
---	--	------	------------------------

¹⁹ Az 1987. évi III. törvény indokolása a 28. §-hoz

²⁰ Az 1987. évi III. törvény előtti Btk. 281.§ (1) b) és c) pontját váltotta fel.

²¹ A törvényerejű rendelet 11.§-a kimondta, hogy tilos a védett természeti terület jellegét és állapotát a természetvédelmi célokkal ellentétben megváltoztatni.

²² Council of Europe, ETS no. 172, Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 1998. XI. 4.

[280. § (1) bek. I. ford.]	kötelezettség megszegésével <i>károsításra alkalmas magatartás tanúsítása</i> [280. § (1) bek. II. ford.]
A környezet vagy (a környezet) valamely elemét <i>jelentős mértékben szennyező magatartás</i> [280. § (2) bek. I. ford.]	Jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettség megszegésével <i>jelentős mértékű szennyezésre alkalmas magatartás tanúsítása</i> [280. § (2) bek. II. ford.]

Az 1996. évi LII. törvénnyel bevezetett módosítást megelőzően a tényállásszerűség megkívánta az emberi környezet védelem alatt álló tárgyainak a szennyeződését, rongálását vagy pusztítását, másrészt törvényi feltétel volt ezek jelentős mértékű bekövetkezése. A jogalkotó álláspontja szerint ez a szabályozás nem nyújtott megfelelő védelmet,²³ ezért az 1996. évi novellaris módosítás eredményeként a 280. § (1) bekezdés II. fordulata²⁴ és a (2) bekezdés II. fordulata²⁵ a bűncselekmény veszélyeztetési alakzatait tartalmazták, amelyek pönalizálását az európai jogharmonizációs követelmények is megkívánták. Az 1996. évi LII. törvény a környezetkárosítás büntetőjogi fenyegetettségének körét azáltal tágította, hogy az *absztrakt veszélyhelyzet jogellenes előidézését* is bűncselekménynek nyilvánította annak érdekében, hogy a büntetőjogi tilalmazottság ne csak a károsításra és jelentős mértékű szennyezésre, hanem a veszélyeztetésre is kiterjedjen.²⁶ Az előírt kötelezettség megszegése és az ezáltal tanúsított magatartás károsításra, jelentős mértékű szennyezésre alkalmassága tette a cselekményt az alaptényállásba illeszkedővé.²⁷ Ebben az esetben elégséges volt az absztrakt veszélyhelyzetnek fennállnia. A veszélyeztetési alakzatok esetén az elkövető hatósági engedély hiányában vagy az abban foglaltaktól eltérően cselekedett.

A környezetkárosítás (1) bekezdés szerinti mindkét elkövetési magatartásának – mind a Kvt.-ben, mind erre alapozottan a Btk.-ban található – definíciója egyaránt tartalmazta a károsításban és a jelentős mértékű szennyezésben jelentkező folyamat eredményét. A károsítás és a szennyezés fogalmát a Btk. 286/A. § (1) bekezdés b) és c) pontjai rögzítették, a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény rendelkezéseivel összhangban.

A károsítás és a szennyezés közötti különbség kapcsán kiemelendő, hogy a Büntető Törvénykönyvünk a szennyezés vonatkozásában csak a jelentős mértékre történő elkövetést rendeli büntetni, míg az alapeset vonatkozásában a károsítás –

²³ Az 1996. évi LII. törvény indokolása a 6. §-hoz.

²⁴ 280. § (1) bekezdés II. fordulata: jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettség megszegésével *károsításra alkalmas magatartás tanúsítása*

²⁵ 280. § (2) bekezdés II. fordulata: jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettség megszegésével *jelentős mértékű szennyezésre alkalmas magatartás tanúsítása*

²⁶ A Btk. előző szövegezése értelmében a környezetkárosítás akkor volt megállapítható, ha a környezet védelem alatt álló tárgyainak a természetes tulajdonságai a behatás következtében hátrányosan megváltoznak, vagy amikor a behatás az emberi életkörülményeket rongálja.

²⁷ Az 1996. évi LII. törvény miniszteri indokolása a 6. §-hoz

az 1996. évi módosítás óta – a csekélyebb mértékű elkövetés is büntetendő, s a jelentős mérték fennállása esetén pedig súlyosabban minősül a bűncselekmény. Továbbá a szennyezéssel összefüggésben a módosított büntető kódex minősített esetet nem tartalmazott, ahogy napjainkban sem.

B/ Míg a környezetkárosítás az emberi környezetet, a természetet általában védi, a természetkárosítás a természetes környezethez tartozó védett élővilág háborítatlanságát kívánja oltalmazni, annak szem előtt tartásával, hogy a természetes ökológiai egyensúly megzavarása igen veszélyes következményekkel járhat.

Az 1996. évi LII. törvény a *természetkárosítás* büntetendőségének körülírásában is változást eredményezett. E törvény hatályba lépését megelőzően a 281. § (1) b) pontja szerinti természetkárosítás a védett természeti terület jogellenes, jelentős mértékben történő *hátrányos megváltoztatásával* volt elkövethető. A novelláris módosítás hatályba lépését követően a bűncselekmény akkor is megállapíthatóvá vált, ha a védett természeti terület jogellenes és jelentős mértékű, de nem hátrányos megváltoztatására került sor, azaz a közvetlen hátrányt nem okozó, de a természetvédelmi terület védetté nyilvánításkori állapotát átalakító beavatkozást is magában foglalta. Ezáltal a büntetőjogi védelem céljává vált a természetvédelmi terület védetté nyilvánításkori állapotban maradása.

A 281. § (1) bekezdés a) pont I. fordulata szerinti esetben valamennyi, a nemzetközi szerződés hatálya alatt álló növény vagy állat, annak bármely fejlődési szakaszában levő egyede vagy annak származéka – az 1987. évi módosítástól kezdődően – automatikusan elkövetési tárgya volt a természetkárosításnak, de a nemzetközi szerződés hatálya alá nem tartozó növény vagy állat, annak bármely fejlődési szakaszában levő egyede vagy annak származéka csak akkor, ha fokozottan védetté nyilvánították. A fokozottan védetté nyilvánítás szabályai a természetvédelemről szóló 1996. évi LIII. törvénybe kerültek (Tvt.),²⁸ amely a környezetvédelemről szóló 1995. évi LIII. törvény ikerpárja.

A természetkárosításnak már az alapesete is büntetté vált (a korábbi vétség helyett). Továbbá szigorodtak a természetkárosítás büntetési tételei, a környezetkárosításhoz hasonlóan.

C/ Az 1996. évi LII. törvény új bűncselekményként iktatta be a Btk. 281/A. § - ába „A környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése” elnevezésű bűncselekményt. A novella hatályba lépéséig az ilyen inkriminált cselekmény a „Veszélyes hulladékkal kapcsolatos kötelezettség megszegése” szabálysértés volt. A Btk. 281/A. §-a a környezetre veszélyes hulladékkal kapcsolatosan tartalmazott büntetőjogi tilalmazottságot, amely nem volt azonos a háttérnorma szerinti veszélyes hulladék definíciójával. A hulladék fogalma szempontjából a háttérnormák voltak relevánsak.²⁹ Az (1) bekezdés szerinti bűncselekmény

²⁸ 1996. évi LIII. törvény III. része

²⁹ A környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezését Btk.-ba iktató 1996. évi LII. törvényt követően lépett hatályba a veszélyes hulladékról szóló 102/1996. (VII. 12.) Korm. rendelet, s így az abban szerepeltetett hulladék és veszélyes hulladék definíciója a környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezésének büntetendővé nyilvánítása után került meghatározásra. Sőt a veszélyes

elkövethető volt minden olyan hulladékra, amelynek – jogszabályban meghatározott engedély nélkül, illetve jogszabályban vagy végrehajtható hatósági határozatban megállapított kötelezettség megszegésével történő – gyűjtéséhez, tárolásához, kezeléséhez, elhelyezéséhez, illetve szállításához engedély szükséges és amely alkalmas arra, hogy az ember életét, testi épségét, egészségét /a) pont/ avagy az állatokat vagy a növényeket veszélyeztesse /c) pont/, továbbá a vizet, levegőt vagy a talajt szennyezze, vagy ezekben tartós elváltozásokat okozzon /b) pont/.

A (2) bekezdés kiemelte a veszélyes hulladékok közül a robbanásveszélyes, gyúlékony vagy az egészségre, illetve a környezetre veszélyes radioaktív anyagot tartalmazó hulladékot. Amíg az (1) bekezdés vonatkozásában az elkövetési magatartások a gyűjtés, tárolás, kezelés, elhelyezés, illetve szállítás voltak, a (2) bekezdés tekintetében önmagában a jogszabályban meghatározott engedély nélküli elhelyezés megvalósította a bűncselekményt.

Amennyiben az elkövető engedély birtokában, de az engedélyben megállapított kötelezettségek megszegésével valósította meg az (1) bekezdésben írt magatartásokat vagy az engedély nem az elhelyezéshez, hanem egyéb tevékenységhez hiányzott, akkor az (1) bekezdés szerinti bűncselekmény került megállapításra.³⁰

4. Az európai környezetvédelmi büntetőjog jellemzői az ezredfordulón

A környezet büntetőjogi védelméről szóló egyezmény megalkotása - amelyet 1998-ban, az Európa Tanács égisze fogadtak el, - nyolc évet vett igénybe, s az aláírásra ugyancsak 1998. évtől nyílt lehetőség. Az egyezmény a közös politika szükségességét illusztrálja és törekszik a nemzeti jogalkotások harmonizációjára, bizonyos környezeti bűncselekményekkel kapcsolatban. A konvenciót azonban a tagállamok nem siettek ratifikálni és átültetni a belső jogukba, de – közvetett módon – az európai uniós jogalkotási törekvéseknek mégis az alapját képezte.

Dánia javaslatára a *Tanács* 2000. évben kerethatározat-tervezetet dolgozott ki a súlyos környezetkárosító bűncselekmények leküzdéséről, s ugyanezen évben megállapodott annak elfogadásáról.³¹ Ezzel párhuzamosan a *Bizottság* is jogszabályalkotásba kezdett és 2001. évben elfogadta a környezet büntetőjog általi védelméről szóló irányelv-javaslatot.³² A Bizottság célja az volt, hogy biztosítsa a közösségi környezetvédelmi elvárások hatékonyabb alkalmazását a

---

hulladékokról szóló 1996. évi Korm. rendelet kapcsolódó rendelkezéseit egy másik, a veszélyes hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről szóló 98/2001. (VI. 15.) Korm. rendelet hatályon kívül helyezte, de az említett fogalmak kimunkálására nem e Korm. rendeletben, hanem a hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvénnyel került sor.

³⁰ 1996. évi LII. törvény indokolása a 8. §-hoz

³¹ Jogalap az Európai Unióról szóló szerződés, és különösen annak a 29. cikke, 31. cikk e.) pontja és 32. cikk [2] bekezdés b.) pontja. Ezen időpontig az Egyezményt 11 ország írta alá: Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Izland, Luxemburg, Svédország, Ausztria és Románia

³² Jogalap az Európai Közösséget létrehozó szerződés 175. cikkének (1) bekezdése

bűncselekmények minimumlistájának közösségi szintű meghatározásával. Ezáltal a környezet büntetőjogi védelmének kérdése a Tanács és a Bizottság közötti hatásköri vita középpontjába került („pillérek” harca).

Az Európai Unió Tanácsa a fenti irányelv-tervezetet nem vitatta meg,³³ hanem 2003. január 27-én elfogadta a *környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003/80/IB kerethatározatot*³⁴. A kerethatározat preambulumban rögzítésre került, hogy a rendelkezések megalkotásával figyelembe vették az Európa Tanácsnak a környezet büntetőjog általi védelméről szóló, 1998.évi egyezményében foglaltakat.

Az Európai Parlament által támogatott Bizottság 2003. április 15-én az Európai Bírósághoz fordult, az első és a harmadik pillér közötti hatáskör megosztásának a kérdésében, az EKSZ 174-176. cikkeinek megsértése miatt.

A környezetvédelmi büntetőjog alakítását illetően az irányelv versus kerethatározat, az Európai Közösség kontra Európai Unió³⁵, azaz a párhuzamosan kialakult két jogalap összeütközése és vitája kérdésében az Európai Bíróság a 2005. szeptember 13-i ítéletével³⁶ megsemmisítette a kerethatározatot, formai, alaki indokokra figyelemmel és – az EKSZ 175. cikke szerint – hatáskör túllépése miatt.

5. Magyarország Európai Unióba történt belépését követően az első Btk. módosítás a környezet elleni bűncselekmények körében

Magyarország 2004. május 1-jétől az Európai Unió tagja. A csatlakozásra tekintettel időszerűvé vált a Btk. környezet-és természetvédelmi tényállásainak felülvizsgálata. Ezt indokolták a gyakorlati nehézségek és értelmezési problémák, valamint a szigorúbb fellépés igénye is.

A jogalkotó a *2005. évi XCI. törvénnyel* a környezet elleni bűncselekmények törvényi tényállásait újrakodifikálta az Európai Unió jogának való megfelelés

³³ LIGETI Miklós: *Környezetvédelmi büntetőjog*. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 621.

³⁴ A Tanács 2003/80/IB kerethatározata (2003. január 27.) a környezet büntetőjog általi védelméről [HL L 29.; 2003. 02. 05.]

³⁵ Részletesebben: KOVÁCS Ágnes: A környezet büntetőjogi védelmének közösségi szabályairól. *Belügyi Szemle*, 2005. évi 5. sz. 123-132.; LACZI Beáta: „Irányelv kontra kerethatározat”. *Környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás az Európai Unióban*. *Magyar Jog*, 2006. évi 10. sz. 577-590.; FARKAS Ákos: *Az Európai Unió büntetőjog fejlődésének újabb állomásai*. In: Farkas Ákos – Nagy Anita – Róth Erika – Sántha Ferenc – Váradi Erika (szerk.): *Tanulmányok Dr.Dr.h.c. Horváth Tibor professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Bűnügyi Tudományi Közlemények 8. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 483-507.; KÓHALMI László: Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái. *Rendészeti Szemle*, 2009. évi 1. sz. 42-63.; GÖRGÉNYI Ilona: A környezetvédelmi büntetőjog megújulása az új évezredben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011. évi különszám, 94-105.; UDVARHELYI Bence: Criminal law competences of the European Union before and after the Treaty of Lisbon. *European Integration Studies*, Vol. 11/1, 2015. 50-53.; UDVARHELYI Bence: *Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatának hatása az uniós büntetőjog fejlődésére*. In: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor (szerk.): *Profectus in Litteris VII. Előadások a 12. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz konferencián*, 2015. május 29. Lícium-Art Kiadó, Debrecen, 2015. 310-313.

³⁶ A Bíróság C-176/03. sz., Bizottság kontra Tanács ügyben hozott ítélete (EBHT 2005, I-07879)

érdekében, a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003/80/IB tanácsi kerethatározat 2. cikkében foglaltakra figyelemmel, amely meghatározta a tagállamok irányába a büntetendő cselekmények körét.³⁷

A/ A *környeztkárosítás elkövetési tárgya* 2005. szeptember 1-jéig vagylagosan a környezet vagy a környezet valamely eleme volt. A környezet fogalmát a Btk. nem tartalmazta, a Kvt. 4. § b.) pontja szerinti definícióra figyelemmel, miszerint környezeten a környezeti elemeket, azok rendszereit, folyamatait és szerkezetét kell érteni. A 2005. évi XCI. törvény indokolása szerint „szükségtelen a bűncselekmény elkövetési tárgyaként az épített mesterséges környezetet is meghatározni, tekintettel arra, hogy az azt károsító magatartások a Btk. más tényállásai alapján (műemlék megrongálása, kulturális javak megrongálása, rongálás) is bűncselekménynek minősülnek”. Erre figyelemmel a 2005. szeptember 1-jétől hatályos környeztkárosítás tényállásában az elkövetési tárgyak a *föld, a levegő, a víz, az élővilág, valamint ezek összetevői*. A Btk. a korábbi „környezet vagy a környezet valamely eleme” helyett a környezeti elemek Kvt. szerinti meghatározásához egy kivétellel (épített mesterséges környezet) igazodó elkövetési tárgyakat határozott meg, amelyek fogalmára nézve továbbra is a Kvt. rendelkezései voltak irányadók. A 2005. évi módosítás értelmében a Btk. kifejezetten tartalmazta: „A 280. § és a 281/A. § alkalmazásában földön, levegőn, vízben, élővilágon, valamint ezek összetevőin a környezet védelmének általános szabályairól szóló törvényben meghatározott fogalmakat kell érteni.”³⁸

A módosított tényálláson belül a *Btk. 280. § (1) bekezdése* szerinti környeztkárosítás az egyes elkövetési tárgyak, azaz a föld, a levegő, a víz az élővilág, valamint ezek összetevőinek a – *jelentős mértékű szennyezéssel vagy más módon történő – veszélyeztetésével* (a legenyhébben büntetendő), *helyreállítható károsításával* (súlyosabban büntetendő) vagy *helyreállíthatatlan károsításával* (még súlyosabban büntetendő) voltak elkövethetők, amely hibrid tényállási elemek eredményt is tartalmaztak és az eltérő súlyukra figyelemmel különböző büntetési tételek kerültek kilátásba helyezésre.

Az a) pont szerinti veszélyeztetés, ahogy a b) és c) pontok megvalósulása történhet jelentős mértékű szennyezéssel vagy más módon. A *szennyezés* fogalma ugyancsak módosításra került, mert a Btk. korábbi 286/A. § (1) bekezdés b) pontja (szennyezés: a környezetnek vagy valamely elemének jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket meghaladó terhelése) helyébe 2005. szeptember 1-jétől a 280. § (5) bekezdése került (szennyezés: a föld, a levegő, a víz, az élővilág, valamint azok összetevői jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket meghaladó terhelése). A *jelentős mérték* fogalma a módosított Btk.-ban sem szerepelt, így a jogalkalmazóra hárult annak eldöntése, hogy az adott szennyezés jelentős mértékű-e. A jelentős mérték megállapítása továbbra is központi kérdése maradt a jogalkalmazásnak.

A *környeztkárosítás* a Kvt. 4. § 12. pontja értelmében az a *tevékenység vagy mulasztás*, amelynek hatására környeztkárosodás következik be. A 2005. évi XCI. törvénnyel a Btk.-ban a károsítás és annak két esetköre a Kvt. szerinti

³⁷ A 2005. évi XCI. törvény indokolása

³⁸ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről: 286/A. § (1) bekezdése

környeztkárosítás, illetve az annak alapjául szolgáló környeztkárosodás korábbi definíciójához igazodott és kikerült a károsítás büntetőjogi külön fogalmát rögzítő 286/A. § (1) bekezdés c) pontja. Büntetőjogilag megkülönböztetésre kerültek – ahogy a hatályos büntetőjogunkban is – egyrészt a *beavatkozással helyreállítható*, másrészt a *beavatkozással helyre nem állítható* (helyreállíthatatlan) *károsítások*, amelyek eltérő súlyokra figyelemmel különböző büntetési tétellel fenyegetettek.

A környeztkárosítás tényállása körében a *Btk. 280. § (2) bekezdésének* beiktatása a 2003/80/IB számú kerethatározat 2. cikkének g) pontján alapult, amely az ózont lebontó anyagok jogellenes kereskedelmének megbüntetését kívánta a tagországoktól. A kibocsátott szennyező anyagok azon túlmenően, hogy növelik a légköri üvegházhatást, a csapadék savasodásához vezetnek és károsítják az ózonréteget is. Az ózonréteg védelméről szóló 1985. évi bécsi egyezményhez³⁹ Magyarország 1988-ban csatlakozott, 1990-ben ratifikálta az ózonréteg-lebontó anyagokról szóló 1987. évi Montreáli Jegyzőkönyvet,⁴⁰ illetve módosításait, továbbá 2007-ben csatlakozott az ENSZ éghajlatváltozási keretegyezmény kiotói jegyzőkönyvéhez is.⁴¹

A jogalkotó az ózonréteget károsító anyag vagy ilyen anyagot tartalmazó termék csempészetét, illegális tranzit forgalmát rendelte büntetni, de csak a személyes használatra szolgáló mennyiséget meghaladó mértékű elkövetés esetén.⁴²

A 280. § (2) bekezdése szerinti pönalizálás a levegő, mint elkövetési tárgy, míg az (1) bekezdés szerinti veszélyeztetés, károsítás büntetése valamennyi elkövetési tárgy (föld, levegő, víz, élővilág) büntetőjogi védelmét szolgálta.

A módosított Btk. szerinti környeztkárosítás valamennyi tényállási alakzatának *szándékosan*, valamint *gondatlanságból* történő elkövetése egyaránt büntetendő volt, de differenciáltan.

Végül a Btk. 280. § (4) bekezdésének beiktatásával a büntetőjogi értékelés új dimenziójaként került bevezetésre a *büntethetőséget megszüntető ok* (az enyhébb megítélésű veszélyeztetés esetén és a gondatlanságból történő elkövetés ugyancsak enyhébb formáinál), illetve a *büntetés korlátlan enyhítését lehetővé tevő ok* (a súlyosabban értékelendő, de még beavatkozással helyreállítható szándékosan elkövetett károsítás esetében) a környeztkárosítás körében. E jogalkotói döntéssel bevonult a *helyreállító igazságszolgáltatás* a környezetvédelmi büntetőjog területére (is).⁴³ A méltányos büntetőjogi elbírálásnak kettős feltétele:

³⁹ A sztratoszferikus ózonréteg védelméről szóló, Bécsben 1985. március 22. napján aláírt egyezmény

⁴⁰ Az ózonréteget lebontó anyagokról szóló, Montreálban 1987. szeptember 16-án aláírt jegyzőkönyv

⁴¹ Az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményben Részes Felek Konferenciájának 1997. évi harmadik ülészakán elfogadott Kiotói Jegyzőkönyv

⁴² A környeztkárosítás ezen alakzatának elkövetési magatartásaira nézve a 264. § (1) bekezdésénél írtak voltak irányadók.

⁴³ Különböző országokban (pl. Olaszország) létezik a *környezet korábbi állapotának helyreállítása*: a bíróság büntető szankcióként – mind önállóan, mind más szankcióval kombinálva – elrendelheti, hogy az elkövető szüntesse meg a környezetszennyező tevékenységet és állítsa helyre a korábbi állapotot, illetve azt is, hogy a munkát az elkövető költségére végezzék el. Néhány országban lehetőség van a vádemelést megelőző alkalmazásra is, amikor az elkövető nem szándékos bűncselekményt követett el és a környezetszennyezés mértéke nem jelentős, megfelelő helyreállítás esetén a vádemelés mellőzhető. GÖRGÉNYI Ilona: *A környezetvédelmi büntetőjog alapproblémái*. In: Farkas Ákos –

egyrészt az elkövető a cselekménye által bekövetkezett veszélyt, illetve környezetkárosodást megszünteti, a károsodott környezetet helyreállítja, másrészt pedig időbelileg a resztoratív cselekménynek az első fokú ítélet meghozataláig kellett megtörténnie. Büntetőpolitikai szinten felismerést nyert, hogy sokkal nagyobb társadalmi érdek fűződik a környezet védelméhez, mint a konkrét megbüntetéshez. A környezet helyreállíthatatlan károsítása azonban nem tartozott ezen körbe, ahogy napjainkban sem. A helyreállító szemléletet tükrözi a tényállás azon nyelvtani szövegezése is, amelynek értelmében megkülönböztetendő a helyreállítható és a helyreállíthatatlan károsítás.

B/ A 2005. évi XCI. törvény a *természetkárosítás* tényállását is - a 2003/80/IB kerethatározatra figyelemmel, illetve a 338/97/EK tanácsi rendelettel való harmonizálás érdekében – módosította.

A 281. § (1) bekezdés szerinti alapeset (egyedvédelmi bűncselekmény) vonatkozásában elkövetési tárgy volt egyrészt a *fokozottan védett élő szervezet egyede*. A hazai védett és fokozottan védett fajok jegyzékét az európai uniós jogharmonizáció keretében ki kellett bővíteni a közösségi jelentőségű védett állatokkal és növényekkel. Ezért – a vadon élő madarak védelméről szóló *madárvédelmi irányelvre*⁴⁴ és a természetes élőhelyek, illetve a vadon élő növény- és állatvilág megőrzéséről szóló *élőhelyvédelmi irányelvre*⁴⁵ is figyelemmel – hatályba lépett a környezetvédelmi miniszter 13/2001. (V. 9.) KöM rendelete a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajokról. A fokozottan védett növény- és állatfajokat, s egyedeik pénzben kifejezett értékét a hivatkozott KöM. rendelet, illetve melléklete tartalmazták.⁴⁶

A 2005. évi módosításig sem a Btk., sem a háttértörvény (Tvt.) nem határozta meg az élő szervezet származékának fogalmát, miközben tényállási elemként szerepelt a „származék” (az 1987. évi III. törvény iktatta be tényállási elemként). A 2005. évi XCI. törvénnyel bevezetett értelmezés szerint az „élő szervezet egyede” fogalomba beletartozik az élő szervezet bármely fejlődési szakasza, alakja, állapota, az élő szervezetek keresztezéseként és kereszteződéseként létrejött egyed (hibrid), továbbá az egyed magába foglalja a származékokat is.⁴⁷

Új elkövetési tárgyként kerültek be a *védett élő szervezetek egyedei*. Azok védettsége, valamint az egyedek pénzben kifejezett értéke szintén a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet mellékleteiben került rögzítésre.⁴⁸ Azonban a védett élő szervezet egyedei csak akkor részesülnek büntetőjogi védelemben, ha azok pénzben

---

Görgényi Ilona – Lévy Miklós (szerk.): *Ünnepi Tanulmányok II. Horváth Tibor Prof.Dr.dr.hc. az Ünnepelt 70. születésnapja tiszteletére*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1997. 31.

⁴⁴ A Tanács 79/409/EGK irányelve (1979. április 2.) a vadon élő madarak védelméről [HL L 103., 1979. 04. 25., 1.]

⁴⁵ A Tanács 92/43/EGK Irányelve (1992. május 21.) a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről [HL L 206, 1992. 07. 22., 7-50.]

⁴⁶ 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet. 3., illetve 4. sz. melléklete

⁴⁷ Btk. 281. § (5) bekezdés

⁴⁸ 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet. 1., illetve 2. sz. melléklete

kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében irányadó, pénzben kifejezett legalacsonyabb értéket.

További elkövetési tárgy volt az Európai Közösségek Tanácsának a vadon élő állat- és növényfajok számára – kereskedelmük szabályozása által – biztosított védelemről szóló 338/97/EGK rendeletének A és B melléklete hatálya alá tartozó élő szervezet egyede.⁴⁹

A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló, Washingtoni egyezményt (CITES), amely 1975 óta van hatályban, több mint 180 szerződő fél írta alá, köztük az EU összes tagállama, és 2015. évben az Európai Unió is.⁵⁰

Az egyezményhez Magyarország 1985-ben csatlakozott, az 1986. évi 15. törvényerejű rendelettel hirdette ki, amely hatályon kívül került az újabb kihirdetést biztosító 2003. évi XXXII. törvénnyel.

Az Európai Unió a 338/97/EK tanácsi rendelettel⁵¹ a jogi keretébe foglalta a CITES-ben szereplő fajokat, és módosításokra is sor került. Összehasonlítva a CITES és a 338/97/EK tanácsi rendelet tartalmát, általános jellemzőként megállapítható, hogy az utóbbi részletesebb és szigorúbb, azaz szélesebb körű védelmet jelent a védett fajok tekintetében.

A természetkárosítás *második alapesetének* (281. § (2) bekezdés a) és b) pont) *elkövetési tárgyai*: a Natura-2000 területek, a védett természeti terület, a védett barlang, valamint a védett élő szervezetek életközössége, s azok élőhelye.

A módosított Btk. a *281. § (2) bekezdés a) pontban* (a természeti értékek és területek védelmével kapcsolatos bűncselekmény) az *európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről* szóló jogszabályra utalt, amely nevesítve a 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet. E Korm. rendelettel került sor a tényállásban elkövetési tárgyként megjelölt különleges madárvédelmi terület, különleges természetmegőrzési terület vagy annak jelölt terület, valamint a kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület vagy annak jelölt terület, összefoglalóan a *Natura-2000 területek*, mint környezetvédelmi kategória bevezetésére a magyar jogba.⁵² A természetkárosítás tényállása e területek védelmét is szolgálja.

A *Btk. 281. § (2) bekezdés b) pont* (a természeti értékek és területek védelmével kapcsolatos bűncselekmény) szerint *további elkövetési tárgyak* a védett természeti terület, a védett barlang, valamint a védett élő szervezetek életközössége vagy azok élőhelye is. A védett élő szervezetek életközössége továbbra is elkövetési tárgy, amely a 2005. évi novellának köszönhetően kiegészült azok Tvt. szerinti élőhelyeivel is.

⁴⁹ Idekapcsolódott az Európai Közösség Bizottságának a tanácsi rendelet módosításáról rendelkező 1497/2003/EK rendelete is

⁵⁰ Az Európai Unió a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló Washingtoni egyezményhez a 2015. március 6-i (EU) 2015/451 tanácsi határozattal csatlakozott.

⁵¹ A Tanács 338/97/EK rendelete a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről [HL L 61., 1997. 03. 03.]

⁵² A madárvédelmi irányelv (79/409/EGK irányelv) és az élőhely védelmi irányelv (92/43/EGK irányelv) alapján ki kellett jelölni a közösségi jelentőségű természetvédelmi területeket, az ún. Natura-2000 területek hálózatát.

A 281. § (1) bekezdése szerinti alapeset körében az *elkövetési magatartások*: az elkövetési tárgy jogellenesen történő megszerzése, tartása, forgalomba hozatala, az országba hozatala, az onnan kivitele, az ország területén történő átvitele, az azzal történő kereskedés, a károsítása és elpusztítása.

A 281. § (2) bekezdése szerinti alapesetben a jogellenes módon és jelentős mértékben történő megváltoztatás az *elkövetési magatartás*. A megváltoztatás minden olyan – eredményt is magában foglaló – változás, amely a terület jellege, használata szempontjából jogellenes. A jelentős mérték megítélése szakértői kérdés volt.

A bűncselekmény alapesetének csak *szándékosan* történő elkövetése esetén volt büntethető az elkövető. A gondatlanság a minősített esetek tekintetében volt releváns ezen időszakban is.

C/ A környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003/80/IB tanácsi kerethatározat 2. cikkének c) pontja szerint bűncselekménynek kellett nyilvánítani a *hulladék* – beleértve a veszélyes hulladékot is – jogellenes ártalmatlanítását, kezelését, tárolását, szállítását, kivitelét vagy behozatalát, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a talaj, a víz minőségének vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja. Részben a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003/80/IB számú kerethatározatból eredő, illetve a 259/93/EGK rendeletnek megfelelő jogharmonizációs kötelezettségre figyelemmel, részben pedig arra tekintettel, hogy a 2005. évi XCI. törvény – a nem megengedett hulladék elhelyezésén túlmenően – az engedély nélküli vagy az engedély kereteit túllépve végzett hulladékkezelési tevékenységet és a hulladékkal végzett más jogellenes tevékenységet is szankcionálta, a 281/A. § szerinti bűncselekmény elnevezése megváltozott: „A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése”.

A Btk. nem csupán az emberi életre, testi épségre, egészségre és a környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezését, hanem az engedély nélküli vagy az engedély kereteit túllépve végzett hulladékkezelési tevékenységet, továbbá a hulladékkal végzett más jogellenes tevékenységet is büntetendővé nyilvánította.

Az *elkövetési tárgy* az alapeset és minősített eset vonatkozásában eltérően került meghatározásra. A 281/A. § (1) bekezdése által körülírt alapesetben a *hulladék*, a (2) bekezdés szerinti minősített esetben pedig a *veszélyes hulladék* vált az elkövetési tárggyá.

A *hulladék* büntetőjogi fogalma tekintetében a kiindulási pont a hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvény (Hgt.), illetve annak 1. számú melléklete.⁵³ 2005. szeptember 1-jétől a Btk. 281/A. § (4) bekezdés a) pontja – lényegében a mai szabályozás előzményeként – olyan büntetőjogi definíciót tartalmazott, amely szerint „hulladék: mindaz, amit a hulladékgazdálkodásról szóló törvény hulladéknak minősít, amennyiben alkalmas az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő, vagy azok összetevői, illetve az élő szervezet egyedének veszélyeztetésére”. A háttérnorma szerinti definícióhoz a Btk. – a leszűkítés célját szem előtt tartva – további ismérvet

⁵³ „Hulladék bármely, a törvény 1. számú melléklete szerinti kategóriák valamelyikébe tartozó tárgy vagy anyag, amelytől birtokosa megválik, megválni szándékozik, vagy megválni köteles”

kapcsolt, azaz hulladékok akkor voltak a bűncselekmény elkövetési tárgyai, ha alkalmasnak bizonyultak az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő, vagy azok összetevői, illetve az élő szervezet egyedének veszélyeztetésére, ahogyan a hatályos büntető kódex szerint is.

A *veszélyes hulladék* fogalma a bűncselekmény minősített esetében a hulladékgazdálkodási törvényen (Hgt.), illetve annak 2. számú mellékletén alapult. A „veszélyes hulladék: a törvény 2. számú mellékletében felsorolt tulajdonságok közül eggyel vagy többel rendelkező, illetve ilyen anyagokat vagy összetevőket tartalmazó, eredete, összetétele, koncentrációja miatt az egészségre, a környezetre kockázatot jelentő hulladék”.

A korábbi elkövetési magatartások is felülvizsgálatra és bővítésre kerültek. A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése elnevezésű új bűncselekmény *elkövetési magatartásai*: a hulladék, hatóság által arra a célra nem engedélyezett helyen történő *elhelyezése*; engedély nélküli *hulladékkezelési tevékenység*; az engedély kereteit túllépő *hulladékkezelési tevékenység*; hulladékkal *más jogellenes tevékenység végzése*.

A *hulladékkezelési tevékenység* fogalmát 2005. szeptember 1-jétől a Btk. 281/A. § (4) bekezdés b) pontja tartalmazta.⁵⁴ Annak érdekében, hogy a Btk. 281/A. §-a megfeleljen a kerethatározatnak, a bűncselekmény megvalósulási körét ki kellett bővíteni a hulladéknak az országba történő behozatalával, kivitelével, az ország területén történő átvitelével.

A bűncselekmény *alanya* tettesként - az (1) bekezdés b) pontjának első fordulatát és az ahhoz kapcsolódó minősített esetet kivéve – bárki lehetett. Más esetekben azonban csak az a személy, aki nem rendelkezett engedéllyel, vagy rendelkezett, de az engedély kereteit túllépte (*delictum proprium*). A környezetkárosításhoz hasonlóan valamennyi bűncselekményi alakzat *szándékosan és gondatlanságból* történő elkövetése egyaránt bűncselekmény.

6. Az Európai Unió környezetvédelmi büntetőjogának legújabb eredményei

Ahogy említettük, az Európai Bíróság a Tanács 2003. évi kerethatározatát megsemmisítette. A Bíróság 2005. évi ítéletét követően az Unió még több évig nem tudott új jogi aktust elfogadni a környezet büntetőjogi védelméről. Mivel azonban a Bíróság a kerethatározatot nem tartalmi, hanem csak formai, hatásköri okokból semmisítette meg, világos volt, hogy a környezet büntetőjogi védelmére vonatkozó uniós szabályozás megteremtése továbbra is kívánatos.⁵⁵ A Bizottság a 2001. évi

⁵⁴ A Btk. 281/A. § (4) bekezdés b) pontja: Hulladékgazdálkodási tevékenység a hulladéknak a hulladékgazdálkodásról szóló törvényben meghatározott gyűjtése, begyűjtése, szállítása – ideértve az országba történő behozatalt, kivitelt, valamint az ország területén történő átvitelt, – előkezelése, tárolása, hasznosítása, ártalmatlanítása.

⁵⁵ Lásd: GÖRGÉNYI Ilona: A környezetvédelmi büntetőjog megújulása az új évezredben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011. különszám, 96.

irányelvjavaslata helyett végül egy új javaslatot dolgozott ki.⁵⁶ A Bizottság 2007. évi irányelvjavaslata a tárgyalási eljárás során több helyen is módosult, azt az Európai Parlament és a Tanács végül 2008. november 19-én fogadta el.⁵⁷ A 2008/99/EK irányelv elsősorban a korábbi kerethatározat megoldásaira épít, de több helyen átveszi a korábbi irányelvjavaslat rendelkezéseit is. Mivel az irányelv rögzíti a környezetet sértő bűncselekmények elleni uniós szintű küzdelem jelenleg is hatályos jogi kereteit, szükségesnek tartjuk a rendelkezéseinek vázlatos ismertetését.

Az irányelv célja, hogy büntetőjogi vonatkozású intézkedéseket állapítson meg a környezet hatékonyabb védelme céljából.⁵⁸ Az irányelv preambuluma rögzíti, hogy a dokumentum csak *minimumszabályokat* állapít meg, így a tagállamok szabadon dönthetnek arról, hogy szigorúbb szabályokat vezetnek be vagy tartanak fenn.⁵⁹

Az irányelv elsőként meghatározza a *büntetendő magatartások körét* határozza meg, amelyeket a tagállamoknak büntetni kell rendelniük:

- a) anyagok vagy ionizáló sugárzás levegőbe, talajba vagy vízbe történő kibocsátása vagy bejuttatása olyan mennyiségben, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését vagy a levegő, a talaj, vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;
- b) hulladék gyűjtése, szállítása, hasznosítása vagy ártalmatlanítása, beleértve az ilyen műveletek felügyeletét és a hulladéklerakók utógondozását, valamint a kereskedők és közvetítők által ellátott tevékenységeket is (hulladékgazdálkodás), amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, illetve a levegő, a talaj, vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;
- c) a nem elhanyagolható mennyiségben végzett hulladékszállítás, amennyiben ez a tevékenység a hulladékszállításról szóló, 2006. június 14-i 1013/2006/EK európai parlamenti és a tanácsi rendelet 2. cikke 35. pontjának hatálya alá esik, függetlenül attól, hogy egyszeri vagy – egymással összefüggőnek látszó – többszöri szállítás keretében történik;
- d) olyan üzem működtetése, amelyben veszélyes tevékenységet végeznek, illetve veszélyes anyagokat vagy készítményeket tárolnak vagy használnak, és amely az üzemen kívül bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a talaj, vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy a növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;
- e) nukleáris anyagok vagy más veszélyes radioaktív anyagok gyártását, feldolgozását, kezelését, használatát, tartását, tárolását, szállítását,

⁵⁶ Az Európai Bizottság javaslata: az Európai Parlament és a Tanács irányelve a környezet büntetőjog általi védelméről [COM(2007) 51., 2007. 02. 09.]

⁵⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/99/EK irányelve (2008. november 19.) a környezet büntetőjog általi védelméről [HL L 328., 2008. 12. 06., 28-37.]

⁵⁸ 2008/99/EK irányelv 1. cikk

⁵⁹ 2008/99/EK irányelv preambuluma (12)

- behozatalát, kivitelét vagy ártalmatlanítását, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a talaj, vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;
- f) védett, vadon élő állat- vagy növényfajok megölése, elpusztítása, birtoklása vagy begyűjtése, kivéve azokat az eseteket, amikor a cselekmény az érintett fajok példányainak elhanyagolható mennyiségét érinti, és elhanyagolható hatással jár a faj védettségi helyzetére nézve;
- g) védett, vadon élő állat- vagy növényfajok példányaival, azok részeivel vagy származékaival való kereskedelem, kivéve azokat az eseteket, amikor a cselekmény az ilyen példányok elhanyagolható mennyiségét érinti, és elhanyagolható hatással jár a faj védettségi helyzetére nézve;
- h) bármely magatartás, amely valamely védett területen található élőhely jelentős állagromlását okozza;
- i) ózonkárosító anyagok gyártása, behozatala, kivitele, forgalomba hozatala vagy felhasználása.⁶⁰

A fent említett bűncselekmények többsége a cselekmény következményétől függően büntetendő, vagyis attól, hogy okoztak-e vagy okozhattak-e volna súlyos kárt más személyeknek vagy a környezetnek.⁶¹

Az irányelv értelmében a tagállamoknak a fenti elkövetési magatartásokat akkor kell bűncselekménynek nyilvánítaniuk, amennyiben azokat *jogellenesen*, és *szándékosan* vagy *legalább súlyos gondatlanságból* követik el. Az irányelv az A. és B. mellékleteiben tételesen felsorolja azokat a jogforrásokat, amely megsértése jogellenesnek minősül, ezenkívül azonban általános jelleggel is jogellenesnek minősít minden olyan magatartást, amely a közösségi jogszabályokat alkalmazó tagállami törvényt, közigazgatási rendeletet vagy tagállami illetékes hatóság által hozott határozatot sért meg.⁶²

A tettesi cselekmény mellett a tagállamoknak büntetniük kell a felbujtóként és a bűnszervezőként való elkövetést is.⁶³ A természetes személyek mellett a tagállamoknak biztosítaniuk kell a *jogi személyek*⁶⁴ *felelősségre vonhatóságát* is.⁶⁵

A tagállamok kötelesek a felsorolt bűncselekmények – akár természetes, akár jogi személy – elkövetőit *hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciókkal* sújtani. Más uniós dokumentumokkal szemben az irányelv a szankciók vonatkozásában mindössze a hatékonyság, arányosság és visszatartó erő hármas

⁶⁰ 2008/99/EK irányelv 3. cikk

⁶¹ KÓHALMI László: Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái. *Rendészeti Szemle*, 2009/1. 56.

⁶² 2008/99/EK irányelv 2. cikk a) pont. Lásd: GÖRGÉNYI Ilona: A környezetvédelmi büntetőjog megújulása az új évezredben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011. különszám, 101.

⁶³ 2008/99/EK irányelv 3-4. cikk

⁶⁴ A 2008/99/EK irányelv 2. cikk d) pontja értelmében jogi személynek kell tekinteni bármely jogalanyt, amely az alkalmazandó nemzeti jog értelmében ilyen jogállással rendelkezik. Nem minősül ugyanakkor jogi személynek az irányelv szerint az állam vagy az államhatalmat gyakorló közjogi szervek és a nemzetközi közjogi szervezetek.

⁶⁵ 2008/99/EK irányelv 6. cikk

követelményére utal, a szankció konkrét fajtájának és mértékének meghatározását pedig a tagállamra bízza.⁶⁶

7. A környezet elleni bűncselekmények szabályozásának változása az irányelv tükrében

Az Európai Unió tagállamoknak 2010. december 26-ig kellett átültetniük a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK irányelvet a nemzeti jogrendszereikbe. A magyar jogalkotó az új irányelv szabályainak való megfelelést a – mások mellett – a Btk.-t módosító, 2011. január 1-jén hatályba lépő 2010. évi CLXI. törvénnyel biztosította. A 2010. évi Btk. módosítás miniszteri indokolása szerint az új uniós irányelv által meghatározott bűncselekmény-lista nagyrészt megegyezik a korábbi, megsemmisített kerethatározat szabályaival, ezért a magyar környezetvédelmi büntetőjogi szabályok nagy része már jelenleg is megfelel a 2008/99/EK irányelvben meghatározottaknak. Azonban az új irányelv a kerethatározathoz képest új tényállásokat tartalmaz is, ezek esetében szükséges a tényállások pontosítása, kiegészítése.

A/ A Btk. 280. §-ában szabályozott *környezetkárosítás* tényállásának elkövetési magatartásai elsősorban az *irányelv 3. cikk a), d) és i) pontjaiban* rögzített cselekményeket ölelik fel.

Az *irányelv a) pontja* az anyagok vagy ionizáló sugárzás levegőbe, talajba vagy vízbe történő kibocsátását vagy bejuttatását rendeli büntetni. A Btk. tényállása annyiban különbözik ettől, hogy az irányelv tényállásában szabályozott, az elkövetési magatartás következményeként jelentkező személyi sérülést vagy halált, a védett tárgy megrongálását, illetve a védett állat vagy növény károsodását nem a környezetkárosítás tényállásán belül, hanem a vonatkozó élet, testi épség és egészség elleni bűncselekménnyel (pl. gondatlan emberölés vagy súlyos testi sértés), vagyon elleni vagy a rendészeti bűncselekménnyel (pl. rongálás, műemlék megrongálása, kulturális javak megrongálása), illetve a természetkárosítással halmazatban történő megállapításával kell értékelni.

Az *irányelv d) pontja* a veszélyes üzem működtetését szankcionálja, amely a magyar Btk.-ban nem vonható egy tényállás alá. Ha ez a magatartás környezetkárosítást vagy annak veszélyét idézi elő, akkor a Btk. 280. §-át kell alkalmazni, amennyiben viszont személyi sérülést, halált, vagy a védett állatnak és növénynek károsodást eredményez, a vonatkozó élet, testi épség és egészség elleni bűncselekményt, illetve a természetkárosítást kell megállapítani. Az üzem rendeltetésétől függően minősülhet továbbá a cselekmény a 264/A. § szerinti nukleáris létesítmény üzemeltetésével való visszaélésnek is.⁶⁷

Az *irányelv i) pontja* az ózonkárosító anyagok gyártását, behozatalát, kivitelét, forgalomba hozatalát vagy felhasználását pönalizálja, amely kisebb szóhasználatbeli eltéréseket leszámítva teljesen megegyezik a Btk. 280. § (2)

⁶⁶ 2008/99/EK irányelv 5., 7. cikk

⁶⁷ LACZI Beáta: Környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás Magyarországon az Európai Bíróság 2005. szeptember 13-i ítéletének fényében. *Magyar Jog*, 2006/12. 718–719.

bekezdése szerinti elkövetési magatartásokkal.⁶⁸ E fordulattal kapcsolatban ugyanakkor a 2010. évi CLXI. törvény egy jelentős módosított hozott, a tényállásból ugyanis kikerült az, hogy a bűncselekmény kizárólag a személyes használatra szolgáló mennyiséget meghaladó mértékű elkövetés esetén büntetendő. A Btk. e módosítása következtében az ózonréteget lebontó anyagokkal vagy ilyen anyagokat tartalmazó termékekkel kapcsolatos magatartások mennyiségi határtól függetlenül, minden esetben büntetendők.

B/ A *természetkárosítás* bűncselekményének Btk. 281. § (1) bekezdésében szabályozott alakzata az *irányelv f) és g) pontjával* feleltethető meg, azzal a különbséggel, hogy a Btk. az ország területére behozatalt, kivitt, és az országon való átszállítást is büntetni rendeli. Az irányelv ezenkívül – a Btk.-val ellentétben – tartalmaz egy büntethetőségi akadályt is, amely szerint nem tekinthető bűncselekménynek, ha az elkövetési magatartás az érintett fajok példányainak elhanyagolható mennyiségét érinti, és elhanyagolható hatással jár a faj védeltségi helyzetére nézve. A természetkárosítás e fordulata vonatkozásában a 2010. évi Btk. módosítás – az irányelvvvel összhangban – kibővítette az elkövetési tárgyak körét, amely így már az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok egyedeit is magában foglalta.

A természetkárosítás Btk. 281. § (2) bekezdésében szabályozott esete az *irányelv h) pontjának* feleltethető meg, amely a védett területen található élőhely jelentős mértékű károsítását szankcionálja.

C/ A Btk. 281/A. §-a szerinti *hulladékgazdálkodás rendjének megsértése* bűncselekmény az *irányelv 3. cikk b) pontja* szerinti magatartásokat öleli fel, azzal a különbséggel, hogy az irányelv által értékelt többlet joghátrányok (halál, személyi sérülés stb.) ebben az esetben sem e tényállás keretén belül, hanem az eredménynek megfelelő bűncselekmény szerint értékelendők, így a két bűncselekményt halmazatban kell megállapítani. Az elkövetési magatartások köre ugyanakkor kicsit szélesebb, mint az irányelvben.⁶⁹ Az *irányelv c) pontja* külön pontként szabályozza a nem elhanyagolható mennyiségben végzett hulladékszállítás, amely a magyar Btk. szerint – a hulladék fajtájától függően – szintén a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése alap- vagy minősített eseteként értékelhető. A tényállást a 2010. évi Btk. módosítás nem érintette.

8. A környezet elleni bűncselekmények az új Btk.-ban

A 2013. július 1-jén hatályba lépett hatályos Btk.⁷⁰ a környezetvédelmi bűncselekményeket külön fejezetben szabályozza. A környezet és a természet elleni bűncselekmények megnevezésű XXIII. fejezet az alábbi tényállásokat

⁶⁸ Érdekeség, hogy az irányelv hivatalos magyar fordítása az ózonkárosító anyag fordulatot, az angol fogalom („ozone-depleting substances”) azonban inkább a Btk. szóhasználatával („ózonréteget lebontó anyag”) áll összhangban. Lásd: GÖRGÉNYI Ilona: A környezetvédelmi büntetőjog megújulása az új évezredben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011. különszám, 104.

⁶⁹ LACZI Beáta: Környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás Magyarországon az Európai Bíróság 2005. szeptember 13-i ítéletének fényében. *Magyar Jog*, 2006/12. 720.

⁷⁰ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

tartalmazza: környezetkárosítás (241. §), természetkárosítás (242-243. §), állatkínzás (244. §), orrvadászat (245. §), orvhalászat (246. §), tiltott állatviadal szervezése (247. §), a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése (248. §), ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés (249. §), radioaktív anyaggal visszaélés (250. §), nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés (251. §), atomenergia alkalmazásával visszaélés (252. §).

A környezet elleni bűncselekmények vonatkozásában az új Btk. nem hozott jelentős módosításokat. A legfontosabb újítás, hogy az ózonréteget lebontó anyagokkal vagy ilyen anyagot tartalmazó termékekkel kapcsolatos elkövetés magatartások immár nem a környezetkárosítás keretében kerülnek értékelésre, hanem azokat a jogalkotó önálló tényállásként (ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés) rendeli büntetni. Elsősorban szóhasználati pontosítást jelent továbbá, hogy a természetkárosítás tényállásában az új. Btk. nem a védett élő szervezet vagy az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- vagy állatfaj egyedei kifejezéseket, hanem – az azokkal lényegében egyenértékű – Natura 2000 terület fogalmat használja.

A XXIII. fejezet tizenegy tényállása közül az Európai Unió jogának, vagyis 2008/99/EK irányelvnek való megfelelést a környezetkárosítás, a természetkárosítás, a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, az ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés, és a radioaktív anyaggal visszaélés tényállásai szolgálják. A Btk. tényállásai az irányelvben felsorolt elkövetési magatartásokkal az alábbiak szerint feleltethetők meg:

Btk. XXIII. fejezet	2008/99/EK irányelv
Btk. 241. § Környezetkárosítás	2008/99/EK irányelv 3. cikk a) és d) pont
Btk. 242-243. § Természetkárosítás	2008/99/EK irányelv 3. cikk f), g) és h) pont
Btk. 248. § A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése	2008/99/EK irányelv 3. cikk b) és c) pont
Btk. 249. § Ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés	2008/99/EK irányelv 3. cikk i) pont
Btk. 250. § Radioaktív anyaggal visszaélés	2008/99/EK irányelv 3. cikk e) pont

9. Záró gondolatok

Ahogy a leírtak alapján láthattuk, a környezet büntetőjogi védelme Magyarországon alapvetően 1970-es években alakult ki. Az azóta eltelt csaknem ötven évben a büntetőjogi szabályozás jelentős fejlődésen ment keresztül. E változásokban nagy szerepet játszottak a nemzetközi és európai uniós követelményeknek való megfelelési kényszer is. A környezetet károsító bűncselekmények ugyanis azon deliktumok közé tartoznak, amelyek általában nem állnak meg az országhatároknál, hanem több államot is érintenek. Az ilyen

bűncselekmények elleni sikeres fellépéshez elengedhetetlen az államok közötti nemzetközi együttműködés. Így a környezetvédelmi bűncselekmények szabályozásánál a magyar jogalkotónak figyelembe kellett venni az Európai Unió releváns jogforrásait is.

Amennyiben összehasonlítjuk az uniós jogot a magyar Btk. szabályozásával, megállapíthatjuk, hogy a magyar büntetőjog néhány kisebb eltéréstől eltekintve megfelelően átvette, sőt gyakran még szélesebb körben szankciónál környezetsértő tényállásokat, mint azt a 2008/99/EK irányelv előírja. A legfontosabb különbséget az jelenti, hogy az irányelv tényállásainak többsége csak akkor valósul meg, amennyiben az elkövetési magatartások valamely hátrányos következménnyel (halállal, súlyos személyi sérüléssel, környezet- vagy természetkárosodással) járnak, vagy ennek a veszélyét idézik elő. A magyar Btk. tényállásai ezzel szemben ilyen eredményeket nem határoznak meg, amennyiben mégis bekövetkeznek, a vonatkozó környezet vagy a természet elleni bűncselekmény és az eredmény szerinti bűncselekmény (pl. gondatlan emberölés, testi sértés, rongálás) halmazában történő megállapítására van lehetőség.

A magyar büntetőjog az irányelv többi szabályával is összhangban van. A bűncselekmények valamennyi elkövetői, a tettesek és a részesek egyaránt büntetendők, és a bűncselekmények – a természetkárosítás alapesetei és a radioaktív anyaggal visszaélés egyes elkövetési magatartásai kivételével – gondatlanságból is elkövethetők. Az irányelvben meghatározott hatékony, arányos és visszatartó erejű szankció követelménye érvényesül, valamennyi deliktum szabadságvesztéssel büntetendő, a 2001. évi CIV. törvény alapján pedig lehetőség van a jogi személyekkel szemben is büntetőjogi intézkedések alkalmazására.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a magyar jogalkotó megfelelően eleget tett az uniós tagságunkból fakadó jogharmonizációs kötelezettségének, így a magyar büntetőjog alapvetően megfelel a 2008/99/EK irányelv rendelkezéseinek.

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök büntetőjogi védelmének novumai az Európai Unióban

Gula József*

---

1. Bevezető gondolatok

a technika fejlődésének eredményeként ma már rendkívül elterjedt a készpénz-helyettesítő, különösen az elektronikus fizetési eszközök használata, amelyekkel valamely információs rendszer (ATM automata, POS terminál, internet) útján végezhetőek banki műveletek.

A vonatkozó hatályos magyar büntetőjogi szabályozás háttérében az Európai Unió Tanácsának a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről szóló 2001. május 28-i *2001/413/IB kerethatározata* áll.

A Btk. a magyar háttérszabályozás terminológiájához igazodva a XXXVIII. fejezetben három bűncselekmény megalkotásával kívánta megteremteni az összhangot a kerethatározat elvárásaival (*készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés, készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése*).

Az elektronikus készpénz-helyettesítő fizető eszközökkel való, kárt okozó visszaéléseket – az elkövetés módjára és jellegére figyelemmel – az *információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás* tényállása, a papír alapú készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (papír alapú csekk, váltó) felhasználásával elkövetett, kárt is eredményező visszaélést pedig a *csalás* törvényi tényállása keretében kell értékelni.

A bűncselekményi tényállások a Btk. Záró Részében elhelyezett értelmező rendelkezések szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközre és elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközre nézve követhetőek el.¹

A bűncselekmények közös *jogi tárgya* a készpénzkímélő forgalom biztonsága, a nem készpénzes fizetési rendszer működéséhez fűződő bizalom, a kibocsátó és

---

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék

¹ Btk. 459. § (1) bekezdés 19. és 20. pont

elfogadó pénzügyi intézmények (egyéb gazdálkodó szervezetek), a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz birtokosok, tulajdonosok vagyoni érdekei.²

A téma vizsgálatának aktualitását elsősorban az adja, hogy 2019. május 30. napján hatályba lépett az Európai Parlament és a Tanács 2019. április 17-i (EU) 2019/713 irányelve a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalás és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök hamisítása elleni küzdelemről, valamint a 2001/413/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (a továbbiakban: irányelv). Az irányelvnek való megfelelés határideje 2021. május 31.

Jelen tanulmány célja az új irányelv áttekintése és annak vizsgálata, hogy büntető kódexünk összhangban áll-e az irányelvvel, annak átültetése *igényli-e a Btk. módosítását*.

2. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/713 irányelve

Az irányelv *tárgyát* az Európai Unió működéséről szóló szerződés 83. cikk (1) bekezdésével összhangban akként jelöli meg, hogy a bűncselekmények és szankciók meghatározására vonatkozó *minimumszabályokat* állapít meg a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalás és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök hamisítása területén. Megkönnyíti továbbá az ilyen bűncselekmények megelőzését, valamint a sértettek segítségét és támogatását.

A preambulum utal arra, hogy a 2001/413/IB tanácsi *kerethatározatot*³ *frissíteni kell és ki kell egészíteni* a – különösen a számítógépes csalással összefüggő – bűncselekményekre, továbbá a büntetésekre, a megelőzésre, a sértettek segítésére, valamint a határokon átnyúló együttműködésre vonatkozó további rendelkezésekkel.

Az *irányelv javaslatának* indokolása szerint a javaslat három konkrét célja:

- egyértelmű, megalapozott és technológiailag semleges szabályozás biztosítása,
- a büntetőeljárást akadályozó operatív akadályok kiküszöbölése,
- a megelőzés javítása.⁴

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni hatékony fellépést az Európai Bizottság azért is látja fontosnak, mert e cselekmények biztonsági fenyegetést jelentenek, bevételi forrást biztosítanak a szervezett bűnözés számára, hozzájárulva más bűncselekmények elkövetéséhez (pl.: terrorizmus, kábítószer-kereskedelem, emberkereskedelem). Ugyanakkor aláássák a fogyasztók bizalmát, és közvetlen gazdasági veszteséget okoznak, ily

² GULA József: *A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények*. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2013. 581–599.

³ A kerethatározatról lásd BUJÁKI László: *Készpénz-helyettesítő fizetési eszközök*. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 497–499.

⁴ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelvére a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről és a 2001/413/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról COM(2017) 489 final, 2017.9.13. 5.

módon akadályként jelentkeznek az egységes digitális piacon.⁵ A digitális gazdaság növekedése, a fizetési technológiák területét is érintő innováció új lehetőségeket teremt a fogyasztók és a vállalkozások számára, de a csalások lehetőségét is növeli.

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalás és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök hamisításának jelentős határokon átnyúló dimenziója szintén indokolja a tagállamok büntetőjogi szabályozásának további közelítését, a határokon átnyúló együttműködés javítását.

Az irányelv a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát*⁶ a kerethatározatnál átfogóbban határozza meg, kiterjesztve azt az *immateriális fizetési eszközökre*, valamint a *digitális csereeszközökre*⁷ is. Egyértelművé teszi, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz több különböző, együttesen ható elemből állhat, például egy fizetési mobilalkalmazásból és egy ahhoz társuló engedélyezésből (pl. jelszó). Az irányelv elsődlegesen olyan fizetési eszközöket részesít védelemben, amelyek speciális *védelmi jellemzőkkel* vannak ellátva az utánzással és a visszaéléssel szemben⁸.

A *büntető cselekmények* körét az irányelv 3-7. cikkei rögzítik az alábbi címek alatt:

- A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználása,
- Materiális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználásával kapcsolatos bűncselekmények,
- Immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználásával kapcsolatos bűncselekmények,
- Információs rendszerekkel kapcsolatos csalás,
- A bűncselekmények elkövetéséhez használt eszközök.

A 8. cikk pedig a felbujtás, a bűnsegély és a kísérlet vonatkozásában tartalmaz rendelkezéseket.

---

⁵ Az Európai Központi Bank jelentése szerint 2013-ban az egységes európai fizetési térségben (SEPA) kibocsátott kártyákkal elkövetett csalás elérte az 1,44 milliárd eurót, ami 8%-os növekedést jelentett az előző évhez képest.

⁶ „Olyan immateriális vagy materiális védett készülék, tárgy vagy rögzített adat, vagy ezek kombinációja, ide nem értve a törvényes fizetőeszközöket, amely önállóan, illetve egy eljárás vagy eljárások alkalmazásával lehetővé teszi, hogy birtokosa vagy felhasználója pénzt vagy pénzbeli értéket utaljon át, többek között digitális csereeszközök révén.” (Id. irányelv 2. cikk a) pont)

⁷ „A 2009/110/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 2. cikkének 2. pontjában meghatározott bármely elektronikus pénz, vagy virtuális fizetési eszköz.” A virtuális fizetési eszköz pedig „olyan digitális értékmegjelenítő, amelyet nem központi bank vagy hatóság bocsát ki vagy garantál, nem feltétlenül kapcsolódik törvényes fizetőeszközhöz, és nem minősül pénznemnek vagy pénznek, de amelyet természetes vagy jogi személyek csereeszközként elfogadnak, és amely elektronikusan átutalható, tárolható és értékesíthető”. (irányelv 2. cikk c) – d) pontok)

⁸ A irányelv szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszköz védett készülék, tárgy vagy rögzített adat, mely az utánzással vagy csalárd felhasználással szemben például tervezés, kódolás vagy aláírás útján védve van. (irányelv 2. cikk b) pont)

*A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználása*⁹ lopott vagy más módon jogellenesen eltulajdonított vagy megszerzett, továbbá hamis vagy meghamisított készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználásával követhető el. A javaslat indokolása szerint a bűncselekmény minden fizetési eszközre vonatkozik, legyen az kézzel fogható vagy sem, és így magában foglalja a lopott vagy hamisított fizetési adatok és egyéb, a fizetési megbízás vagy egyéb pénzáttalás kezdeményezését lehetővé tévő vagy ahhoz felhasznált rögzített adatok segítségével elkövetett csalást, beleértve a virtuális fizetési eszközök áttalását.

*A materiális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök¹⁰, illetve az immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználásával kapcsolatos bűncselekményeket*¹¹ az irányelv javaslata még nem különítette el, hanem egységesen „a fizetési eszközök csalárd felhasználásával kapcsolatos bűncselekmények előkészülete” cím alatt szabályozta őket. Az indokolás szerint azon magatartásokat kívánták e körben összefoglalni, melyek nem közvetlenül képezik a vagyoni hátrányhoz vezető tényleges csalást, de a csalárd felhasználás előkészítéseként követik el őket. Az indokolás külön kiemeli, hogy az olyan magatartások is büntetendők, mint a lopott hitelesítő adatok kereskedelme („kártyázás”) és az adathalászat.¹² Az irányelv preambuluma – helyeselhetően –

⁹ A tagállamok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy szándékos elkövetés esetén bűncselekményként büntetendők legyenek az alábbi cselekmények:

- a) lopott vagy más módon jogellenesen eltulajdonított vagy megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználása;
- b) hamis vagy meghamisított készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználása. (3. cikk)

¹⁰ A tagállamok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy szándékos elkövetés esetén bűncselekményként büntetendők legyenek az alábbi cselekmények:

- a) materiális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz ellopása vagy más módon történő jogellenes eltulajdonítása;
- b) materiális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz csalárd hamisítása vagy meghamisítása;
- c) lopott vagy más módon jogellenesen eltulajdonított, illetve hamis vagy meghamisított materiális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz csalárd felhasználás érdekében történő birtoklása;
- d) lopott, hamis vagy meghamisított materiális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz csalárd felhasználás érdekében történő beszerzése saját részre vagy más személy részére, beleértve azok átvételét, eltulajdonítását, megvásárlását, átadását, behozatalát, kivitelét, eladását, szállítását, illetve terjesztését is. (4. cikk)

¹¹ A tagállamok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy szándékos elkövetés esetén bűncselekményként büntetendők legyenek az alábbi cselekmények:

- a) immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz jogellenes megszerzése, legalább azokban az esetekben, amikor a jogellenes megszerzés a 2013/40/EU irányelv 3-6. cikkében említett bűncselekmények egyikének elkövetésével, illetve az immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz jogosulatlan használatával járt;
- b) immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz csalárd hamisítása vagy meghamisítása;
- c) jogellenesen megszerzett, hamis vagy meghamisított immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszköz csalárd felhasználás érdekében történő birtoklása, legalább azokban az esetekben, amikor az eszköz birtoklásakor a birtokos tudatában volt az eszköz jogellenes eredetének;
- d) jogellenesen megszerzett, hamis vagy meghamisított immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználás érdekében történő beszerzése saját részre vagy más személy részére, beleértve azok eladását, átadását vagy terjesztését, illetve rendelkezésre bocsátását is. (5. cikk)

¹² Az adathalászat a csalók által használt módszer értékes személyes adatokhoz (pl.: felhasználónevekhez és jelszavakhoz) való hozzáférésre. Leggyakrabban egy email-t küldenek email

már eltérően fogalmaz, amikor az előkészület helyett arra utal, hogy a büntetendő cselekmény fogalmának ki kell terjednie azokra az esetekre is, ahol a birtoklás, megszerzés, terjesztés (stb.) nem feltétlenül vezet az adott fizetési eszközök csalárd felhasználásához. A materiális és az immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök vonatkozásában büntetendő cselekmények külön cikkekben (4. és 5. cikk) történő meghatározását valójában az indokolja, hogy az irányelv hatályának kiterjesztése az immateriális fizetési eszközökre azt is szükségessé teszi, hogy a nemzeti jogrendszerekben már a digitális korszak előtt kialakult büntetendő cselekmények hagyományos formái (csalás, hamisítás, lopás stb.) mellett szükséges a cselekmények digitális környezetben elkövetett, az előzőekkel egyenértékű formáinak meghatározása is.

Az *információs rendszerekkel kapcsolatos csalás*¹³ jogellenes haszonszerzési célzatú, más személy számára jogellenes vagyoni veszteséget előidéző, pénz, pénzbeli érték vagy virtuális fizetési eszköz átutalásában vagy átutaltatásában megnyilvánuló cselekmények büntetendővé nyilvánítását írja elő, az irányelvben meghatározott módszerek esetén. Ezek lehetnek egy információs rendszer működésének jogosulatlan akadályozása, a működésébe való jogosulatlan beavatkozás, számítógépes adatok jogosulatlan bevitele, módosítása, törlése, továbbítása vagy hozzáférhetetlenné tétele. A kerethatározathoz képest *új elem a virtuális fizetési eszközök* vonatkozásában való elkövethetőség kiemelése, valamint az információs rendszer működésének jogosulatlan *akadályozása* és a számítógépes adatok jogosulatlan *továbbítása*. A 2013/40/EU irányelv szerinti információs rendszert vagy adatot érintő jogellenes beavatkozástól e cselekményeket egyebek mellett az különíti el, hogy pénz, pénzbeli érték vagy virtuális fizetési eszköz átutalásával vagy átutaltatásával valósulnak meg. Ezt a rendelkezést azért építették be, hogy bűncselekménnyé minősítsék az olyan magatartásokat, mint az áldozat számítógépébe vagy más eszközébe való behatolás azért, hogy átírányítsák az áldozat forgalmát egy hamisított online banki weboldalra, amelynek következtében az áldozat fizetést teljesít az elkövető (vagy pénzfutár¹⁴) ellenőrzése alatt lévő bankszámlára. Kiterjed egyéb olyan magatartásokra is, mint valamely honlap forgalmának egy hamis weboldalra

---

címzettek hosszú sorának, amely email úgy tűnik, hogy egy jól ismert és megbízható cégtől származik. Az email a címzettet egy hamis weboldalra irányíthatja, ahol elkéri a személyes adatait.

¹³ A tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy bűncselekményként büntetendő legyen a pénz, a pénzbeli érték vagy virtuális fizetési eszköz - más személy számára jogellenes vagyoni veszteséget előidéző - átutalása vagy átutaltatása abból a célból, hogy a bűncselekmény elkövetője vagy harmadik személy jogellenesen hasznot szerezzen, mégpedig az alábbi módszerekkel történő szándékos elkövetés esetén:

- a) egy információs rendszer működésének jogosulatlan akadályozása vagy a működésébe való jogosulatlan beavatkozás;
- b) számítógépes adatok jogosulatlan bevitele, módosítása, törlése, továbbítása vagy hozzáférhetetlenné tétele. (6. cikk)

¹⁴ A pénzfutár kifejezés olyan személyt jelöl, aki bűncselekményből származó hasznot utal át különböző országok között. A pénzfutárak a saját számlájukra kapják a hasznot; ezt követően megkérik őket, hogy a pénzt vegyék fel vagy utalják át egy másik számlára, ami gyakran a tengerentúlon van, míg a pénz egy részét megtartják maguknak. Esetenként azt is tudják, hogy a pénz bűncselekményből származó haszon, esetenként megtevesztik őket.

történi illegális átirányítása (pharming¹⁵), ami más személynél vagyoni veszteséget idéz elő annak érdekében, hogy az elkövető vagy más személy jogellenes haszonhoz jusson.¹⁶

A *bűncselekmények elkövetéséhez használt eszközök*¹⁷ vonatkozásában az irányelv rendelkezései a 2001/413/IB kerethatározaton alapulnak, de érdemi változások is történtek. Elkövetési magatartásként jelenik meg a beszerzés (beleértve a behozatalt, kivitelt, eladást, szállítást, terjesztést) vagy hozzáférhetővé tétel is. Kiemelendő annak rögzítése, hogy a büntetendőség kizárólag azokra az eszközökre korlátozódik, amelyeket elsődlegesen az irányelvben körülírt bűncselekmények elkövetésére terveztek, illetve amelyeket kifejezetten erre a célra alakítottak át. A jogszerű célokra gyártott és forgalomba hozott eszközök esetében – még ha azokat fel is lehet használni bűncselekmény elkövetésére – szabályként nem áll fenn büntetendőség. Az irányelv a büntetendővé nyilvánítást arra az esetre írja elő, ha a cselekményt az eszközök felhasználásának szándékával követik el. A javaslat indokolása szerint a cikk célja különösen, hogy büntetendővé minősítse az azonosítási adatok ellopásához használt pl. leföldöző eszközök szándékos gyártását, értékesítését, használat céljából való beszerzését, importálását, terjesztését vagy egyéb hozzáférhetővé tételét, valamint az adathalászathoz használt rosszindulatú szoftvereket (malware) és hamisított weboldalakat.

Az irányelv 8. cikke előírja a 3-7. cikkben említett bűncselekmények elkövetésére való *felbujtás* és az azok elkövetéséhez nyújtott *bűnsegély* büntetendővé nyilvánítását. A *kísérlet* vonatkozásában már nem valamennyi bűncselekmény, hanem csupán az irányelvben meghatározott cselekményi kör esetén várja el az uniós forrás a tagállamoktól a büntetendővé nyilvánítást. Érdemes kiemelni, hogy a 7. cikk (A bűncselekmények elkövetéséhez használt eszközök) szerinti cselekmények kísérletének büntetendőségét az irányelv nem kívánja meg.

Az irányelv javaslata megállapítja, hogy a 2001/413/IB kerethatározatban meghatározott bűncselekményeket a tagállamok jelentősen eltérő *szankciókkal* fenyegetik. Ez a tény akadályozhatja a nemzetközi bűnügyi együttműködést és kihasználható nemzetközi szervezett bűnözői csoportok által. Az irányelv – a kerethatározathoz hasonlóan – általános követelményként határozza meg, hogy a 3-8. cikkben említett bűncselekmények hatékony¹⁸, arányos és visszatartó erejű

¹⁵ A cselekmény lényege, hogy egy rosszindulatú kódot telepítenek egy személyi számítógépre vagy szerverre, ami a felhasználókat tudtuk és beleegyezésük nélkül egy hamis weboldalra irányítja.

¹⁶ Javaslat ... COM(2017) 489 final, 2017.9.13. 22-23.

¹⁷ A tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy bűncselekményként büntetendő legyen minden olyan készülék vagy eszköz, számítógépes adat vagy bármilyen más eszköz előállítása, saját részre vagy más személy részére történő beszerzése - beleértve azok behozatalt, kivitelét, eladását, szállítását vagy terjesztését is - vagy hozzáférhetővé tétele, amelyet elsődlegesen arra terveztek vagy kifejezetten arra alakítottak át, hogy a 4. cikk a) és b) pontjában, az 5. cikk a) és b) pontjában vagy a 6. cikkben említett bűncselekmények bármelyikét elkövessék, legalább akkor, ha azt az említett eszközök felhasználásának szándékával követték el. (7. cikk)

¹⁸ Más megközelítés szerint „tényleges”. Lásd Bócz Endre: Büntetőpolitika és büntetőjogi kodifikáció. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2003/3. 18.

büntetőjogi szankciókkal legyenek büntetendőek. Ezen túlmenően azonban – a jogközelítés érdekében – az egyes cselekmény-kategóriák vonatkozásában differenciáltan a szankciók felső határának minimumait is megállapítja. A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználása (3. cikk) és a bűncselekmények elkövetéséhez használt eszközök (7. cikk) tekintetében a büntetési tétel felső határának legalább két év szabadságvesztésnek kell lennie, az információs rendszerekkel kapcsolatos csalás (6. cikk) tekintetében pedig legalább három év szabadságvesztésnek. A materiális és az immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználásával kapcsolatos bűncselekmények egyes esetei (4 és 5. cikk c) és d) pontok) vonatkozásában legalább egy év, más esetei (4. és 5. cikk a) és b) pontok) vonatkozásában pedig legalább két év szabadságvesztés a büntetési tétel felső határának elvárt minimuma.

A 3-6. cikkben körülírt bűncselekmények bünszervezet keretében történő elkövetése esetén a büntetési tétel felső határa legalább öt év szabadságvesztés.

Meg kell említeni, hogy az *irányelv javaslat*a több szempontból is szigorúbb követelményeket kívánt érvényesíteni. Egyrészt a bünszervezet keretében történő elkövetés mellett a szabadságvesztés legalább öt éves felső határának kilátásba helyezését kívánta előírni arra az esetre is, ha a cselekménnyel legalább 20 000 euro értékű kiterjedt vagy jelentős kárt vagy összesített hasznot idéznek elő. Másrészt – a bűncselekmények elkövetéséhez használt eszközök kivételével – valamennyi bűncselekmény tekintetében azt az elvárást fogalmazta meg, hogy a büntetési tétel felső határa legalább három év szabadságvesztés legyen.¹⁹

Az irányelv további rendelkezéseinek – jogi személyek felelőssége, joghatóság, nyomozás, információcsere, a bűncselekmény bejelentése stb. – vizsgálata nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

3. A hazai szabályozás értékelése az irányelv tükrében

A *büntető cselekmények* vonatkozásában megállapítható, hogy az irányelv – mint az előző fejezetben láttuk – a hatályos magyar szabályozástól érdemben eltérő logikával differenciálja a bűncselekményeket.

Az *irányelv 3. cikke* szerint szándékos elkövetés esetén büntetni kell a lopott vagy más módon jogellenesen eltulajdonított vagy megszerzett, illetve a hamis vagy meghamisított készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználását. A felhasználás, mint elkövetési magatartás *Büntető Törvénykönyvünk 375. § (5) bekezdésében* jelenik meg. A hivatkozott rendelkezés *információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásként* rendeli büntetni a hamis, hamisított vagy jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával vagy az ilyen eszközzel történő fizetés elfogadásával való

---

¹⁹ A javaslatról lásd SÁNTHA Ferenc: A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök büntetőjogi védelme az Európai Unió szabályozása tükrében. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* Tomus XXXVI/2. Miskolc University Press, Miskolc, 2018. 264–283.

károkozást. E bűncselekmény azonban – az irányelvtől eltérően – materiális delictum, befejezettségéhez a felhasználáson, mint elkövetési magatartáson kívül kár bekövetkezése is szükséges. Érdemes utalni arra is, hogy a hazai tényállás kizárólag az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközökre terjed ki. Igaz ugyan, hogy a nem elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközök felhasználása csalásként lehet büntethető, de a kár, mint eredmény e tényállásnak is eleme. Indokoltnak látszik a hamis, hamisított vagy jogosulatlanul megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközök vonatkozásában a felhasználást önállóan, immateriális bűncselekmény elkövetési magatartásaként meghatározni. Az irányelvben használt „lopott vagy más módon jogellenesen eltulajdonított” fordulat megjelenítése (pl. elvett) szintén célszerű lehet, figyelemmel a megszerzés hazai bírói gyakorlatban kialakult értelmezésére.²⁰

Az irányelv szükségesnek látta elkülöníteni a materiális és az immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszközök csalárd felhasználásával kapcsolatos bűncselekményeket. Hazai jogunkban az *irányelv 4. és 5. cikkében* megjelölt magatartásokhoz hasonló cselekményeket kriminalizál a *Btk. 392. §-a (készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása)* és *393. §-a (készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés)*. Az elkövetési tárgy materiális vagy immateriális jellege alapján az elkövetési magatartásokat e tényállások nem differenciálják. A *Btk. 392. §-a* a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz meghamisítását, illetve hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítését – a 2001/413/IB kerethatározattal összhangban – abban az esetben rendeli büntetni, ha felhasználás céljából követik el. Az irányelv 4. cikk b) pontja, illetve 5. cikk b) pontja a csalárd hamisítás vagy meghamisítás büntetendővé nyilvánítását a felhasználási cél mellőzésével írja elő, így indokoltnak tűnik büntető törvényünk tényállásából a célzat elhagyása. A *Btk. 393. §* szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés csak részben fedli le az irányelv 4. cikk a), c) – d) pontjai, illetve 5. cikk a), c – d) pontjai alapján büntetendő magatartásokat. Kiemelhető, hogy az eladás, megvásárlás, terjesztés irányelvben történő szerepeltetése indokolhatja a hazai szabályozás pontosítását.

Az *irányelv 6. cikke* szerinti információs rendszerekkel kapcsolatos csalás körében büntetni rendelt magatartásokat a *Btk. 375. § (1) bekezdése* túlnyomórészt magában foglalja. Az *információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás* keretében büntethető lehet az is, ha a cselekmény pénz, pénzbeli érték vagy virtuális fizetési eszköz átutalásában vagy átutaltatásában nyilvánul meg. A magyar tényállásban az információs rendszer működésének befolyásolása jelenik meg tényállási elemként, míg az irányelv az akadályozást és a beavatkozást tartalmazza, mely magatartások nem szükségképpen azonosak. A számítógépes adatok vonatkozásában az irányelv szerinti jogosulatlan továbbítás új elem, azt a kerethatározat és a magyar törvény sem tartalmazza. Tekintettel azonban arra, hogy büntető törvényünk az adat megváltoztatása, törlése, hozzáférhetetlenné tétele mellett egyéb műveletre is utal, e körben nem látszik szükségesnek a *Btk.* módosítása.

²⁰ lásd pl. EBH2014. B.10.

Az *irányelv 7. cikke* szerint a tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy bűncselekményként büntetendő legyen minden olyan készülék vagy eszköz, számítógépes adat vagy bármilyen más eszköz előállítása, saját részre vagy más személy részére történő beszerzése – beleértve azok behozatalát, kivitelét, eladását, szállítását vagy terjesztését is – vagy hozzáférhetővé tétele, amelyet elsődlegesen arra terveztek vagy kifejezetten arra alakítottak át, hogy a 4. cikk a) és b) pontjában, az 5. cikk a) és b) pontjában vagy a 6. cikkben említett bűncselekmények bármelyikét elkövessék, legalább akkor, ha azt az említett eszközök felhasználásának szándékával követték el. A bűncselekmények elkövetéséhez használt eszközök vonatkozásában már a kerethatározat is tartalmazott rendelkezéseket, az irányelv azonban e körben érdemi változásokat hozott. Hazai jogunk jelenleg is büntetni rendeli a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása előkészületét*²¹, de a kerethatározatra hivatkozással a jogalkotó szükségesnek látta egy *sui generis* előkészületi jellegű bűncselekmény, a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése* beiktatását is. A *Btk. 394. § (1)* bekezdése szerint, aki készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához vagy a készpénz-helyettesítő fizetési eszközön lévő adat technikai eszközzel való rögzítéséhez szükséges anyagot, eszközt, berendezést vagy számítástechnikai programot készít, megszerz, tart, átad, forgalomba hoz, az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A (2) bekezdés alapján a büntetés két évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt bűnszövetségben vagy üzletszerűen követik el.

Az előkészület általános részi fogalmára figyelemmel [Btk. 11. § (1) bekezdés] akkor állapítható meg, ha az előkészületi magatartást bűncselekmény elkövetése céljából valósítják meg. Az indokolás szerint elképzelhető, hogy az, aki a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges anyagot, eszközt, számítógépes programot előállítja, megszerzi stb., annak szándéka a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítás elkövetésére már nem terjed ki. Ebben az esetben az előkészület szabályai nem alkalmazhatók. A jogalkotó erre tekintettel látta indokoltnak a tényállás megalkotását.

Új elem az irányelvben, hogy csak olyan készülék vagy eszköz stb. vonatkozásában írja elő a büntetendőséget, amelyet *elsődlegesen arra terveztek vagy kifejezetten arra alakítottak át*, hogy az irányelvben meghatározott bűncselekményeket elkövessék. Lényeges új elem továbbá, hogy akkor elvárt a cselekmény büntetése, ha azt az eszközök felhasználásának szándékával követik el.

Álláspontom szerint a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése beiktatását büntető törvényünkbe a kerethatározat előírásai sem tették szükségessé, az irányelv rendelkezései alapján pedig különösen egyértelmű, hogy e

---

²¹ Tóth Mihály utal arra, hogy a Magyar Bankszövetség már 1998-ban szorgalmazta egy *sui generis* bűncselekmény, a „bankkártya előállítására alkalmas berendezés előállítása” megalkotását, az 1998. évi LXXXVII. törvény azonban – helyeselhetően – az előkészületet nyilvánította büntetendővé. TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2002. 445.

tényállás kiiktatható a törvényből.²²

A bűncselekmények irányelvvel összhangban álló módosítását követően alakítható ki a *büntetések* adekvát rendszere.

Az mindenesetre megállapítható, hogy az *információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás* (Btk. 375. §) büntetési tételének felső határa megfelel az irányelv 9. cikk (4) bekezdése szerinti elvárásnak, mivel a cselekmény már alapesetben három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása* (Btk. 392. §) két évig terjedő szabadságvesztéssel történő fenyegetése szintén kielégíti az irányelv 9. cikk (2) bekezdése szerinti követelményt.

A *készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés* (Btk. 393. §) alapesetére egy évig terjedő szabadságvesztés kilátásba helyezése az irányelv 9. cikk (3) bekezdés alapján a 4. cikk c) és d) pontjaiban, valamint az 5. cikk c) és d) pontjaiban meghatározott bűncselekmények vonatkozásában megfelelő, a 4. cikk a) pontjában és az 5. cikk a) pontjában körülírt cselekmények esetén azonban legalább két év a büntetési tétel felső határának elvárt mértéke.

Nem felel meg az irányelv előírásainak a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása előkészülete* (Btk. 392. § (2) bekezdés), illetve a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése* (Btk. 394. §) büntetési tétele sem. Hazai jogunkban jelenleg is hibás, de legalábbis ellentmondásos az, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása előkészülete elzárással büntetendő, míg a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése egy évig terjedő szabadságvesztéssel. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése ugyanis egyes előkészületi jellegű magatartásokat hamisítási célzat hiányában rendel büntetni, míg a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása előkészülete esetén e célzat is fennáll, mégis enyhébb szankcióval fenyegetett. Az irányelv 9. cikkének (5) bekezdése azonban azt várja el, hogy a 7. cikkben említett bűncselekmény büntetési tételének felső határa legalább két év szabadságvesztés legyen. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása előkészülete büntetési tételének emelése ugyanakkor kihatással kell legyen a bűncselekmény alapesetének büntetési tételére is, melynek felemelését az irányelv 9. cikkének (6) bekezdése szintén indokolja.

Az irányelv 9. cikk (6) bekezdése azt a követelményt támasztja, hogy a 3-6. cikkben említett bűncselekmények büntetési tételének felső határa legalább öt év szabadságvesztés legyen, amennyiben azokat a 2008/841/IB kerethatározatban meghatározott bűnszervezet keretében követték el. Hatályos büntetőjogunk szerint azzal szemben, aki a szándékos bűncselekményt *bűnszervezetben* követte el, a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik, de a huszonöt évet nem haladhatja meg.²³ A hivatkozott rendelkezésre figyelemmel a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása büntetési tételének két éves felső határa és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés büntetési tételének

²² Lásd GULA József: *A pénzhamisítás elleni fellépés az Európai Unióban*. In: Lévy Miklós (szerk.): *Bűnügyi Tudományi Közlemények 7*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 137.

²³ Btk. 91. § (1) bekezdés

egy éves felső határa sem megfelelő. További megfelelési problémát okozhat, hogy az irányelv által hivatkozott 2008/841/IB kerethatározat²⁴ a bűnszervezet fogalmát a hazaitól érdemben eltérő tartalommal határozza meg. A kerethatározat szerint a bűnszervezet olyan, kettőnél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoport, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében. Magyarországon a 2019. évi LXVI. törvény 2019. július 10-i hatállyal lényegesen megváltoztatta a bűnszervezet definícióját²⁵. A korábbi fogalmi elemek egy része megmaradt (legalább három személyből álló, hosszabb időre szervezett csoport; célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése), az összehangolt működést azonban felváltotta a régi-új hierarchikus szervezethez (2002. március 31-ig alá-fölérendeltség) kritériuma, és novumként jelent meg a konspiratív működés törvényi követelménye. Ez utóbbi fogalmi elem ugyanakkor a kerethatározat bűnszervezet fogalmához nem szükségesek.

Hazai jogunk a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz *fogalmát* a Btk. 459. § (1) bekezdés 19. pontjában²⁶, az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát pedig 20. pontjában²⁷ határozza meg. Mindkét definíció hivatkozik a hitelintézetekről szóló törvényben²⁸ meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszközökre, de az ott írtaknál tágabb kört ölel fel. A hitelintézetekről szóló törvény 6. § (1) bekezdés 55. pontja szerint készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a csekk, az elektronikus pénz, a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél közötti keretszerződésben meghatározott olyan személyre szabott dolog vagy eljárás, amely lehetővé teszi az ügyfél számára a fizetési megbízás megtételét. Az irányelv azon újítása, hogy a 2001/413/IB kerethatározat szerinti materiális fizetőeszközökön túl a védelem az immateriális készpénz-helyettesítő fizetési eszközökre is kiterjed, önmagában nem igényli a magyar szabályozás módosítását, mivel az eddig sem korlátozódott a materiális készpénz-helyettesítő fizetési eszközökre. Az irányelv szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalom ugyanakkor más szempontból is bővült, a digitális csereszkezeszkek ezen belül is

²⁴ A Tanács a 2008. október 24-i 2008/841/IB kerethatározata a szervezett bűnözés elleni küzdelemről

²⁵ Btk. 459. § (1) bekezdés 1. E törvény alkalmazásában bűnszervezet: legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.

²⁶ Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz és a forgatható utalvány, a kincstári kártya, az utazási csekk, a kifizetőt terhelő adó mellett vagy adómentesen adható, korlátozott körű áruk vagy szolgáltatások ellenértékének kiegyenlítése céljából törvény alapján kibocsátott utalvány és a váltó, feltéve, hogy kivitelezése, kódolása vagy a rajta lévő aláírás folytán a másolás, a meghamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen védett.

²⁷ Elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz mellett a kincstári kártya és a személyi jövedelemadóról szóló törvény felhatalmazása alapján kiadott elektronikus utalvány, feltéve, hogy ezek információs rendszer útján kerülnek felhasználásra.

²⁸ A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény

elsősorban a virtuális fizetési eszközök definícióban történő megjelenése a hazai szabályozást is érinteni fogja.²⁹

4. Záró gondolatok

Összegzésként megállapítható, hogy helyes az irányelv azon célkitűzése, hogy egyértelmű, megalapozott és technológiailag semleges szabályozást/jogi keretet biztosítson. A büntetőjogi védelemnek ki kell terjednie a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök olyan új típusaira is, amelyek lehetővé teszik elektronikus pénz és virtuális fizetési eszközök átutalását.

Az irányelv ugyanakkor a bűncselekmények körét rendkívül részletesen, kazuisztikusan határozza meg, és az egyes büntetendő cselekményekhez differenciált büntetési tétel felső határokat rendel. Mindez nem vitásan hatékonyan szolgálja a tagállami jogszabályok közötti eltérések csökkentését, de egyre nehezebbé teszi a nemzeti jog általános elveivel összhangban történő szabályozást.³⁰

Az irányelv által támasztott követelmények és a hatályos magyar büntetőjogi szabályozás összevetésének eredményeként látható, hogy 2021. május 31-ig szükséges lesz a Btk. készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmának, valamint a vonatkozó bűncselekményi tényállásoknak a módosítása, több cselekmény vonatkozásában az irányadó büntetési tételek felső határának felemelése. Az irányelvnek a bűnszervezet keretében elkövetett bűncselekmények vonatkozásában a büntetési tétel felső határának minimumára meghatározott rendelkezése pedig álláspontom szerint az irányelv hatálya alá tartozó készpénz-helyettesítő fizetési eszközök büntetőjogi védelmén túlmutató következményekkel is járhat a tagállamok számára.

---

²⁹ Tóth Dávid az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközök meghatározása során példálózó jellegű felsorolást javasol. TÓTH Dávid: *A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények büntetőjogi és kriminológiai aspektusai*. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/toth-david/toth-david-vedes-ertekezes.pdf> (2019.07.15.) 229.

³⁰ Az eltérő jogi kultúrák és jogi gondolkodás következményeiről lásd FARKAS Ákos: *Az európai büntetőjog értelmezési tartománya*. In: Farkas Ákos (szerk.): *Fejezetek az európai büntetőjogból*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017. 12–25.

Külföldiekkel szembeni büntetőeljárás?

Hautzinger Zoltán*

---

*„....az idegen az, akit nem ismerünk, nem ismerjük a szokásait...”
(Esterházy Péter: Oratorium balbulum)*

1. Bevezetés helyett

A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának vizsgálata korunk egyik – mondhatni folyamatosan napirenden szereplő – témája, amely a bűnügyi tudományok szinte valamennyi területe felől vizsgálható. Farkas Ákos gazdag szakirodalmi munkásságában is meghatározó ez a tudományos kérdés. Kandidátusi disszertációja¹ és annak félévtizednyi „utánkövetését” magában foglaló monográfiája például – többek között – azt a konklúziót állapította meg, hogy a büntető igazságszolgáltatás egységes rendszer, amelynek egyik elemét javítva még nagy eredmény az egész rendszer működését tekintve nem várható.² E gondolattal e köszöntő tanulmány szerzője is egyetért, különösen abból a megfontolásból, hogy egy általános megítélés szerint negatív jelzővel illetett társadalmi jelenség sem feltétlenül kezelhető egy normatív eszközzel.

Fentiekre is figyelemmel ez az írás arra tesz kísérletet, hogy megvizsgálja a külföldiekkel összefüggő büntető eljárásjogi rendelkezések – migrációs helyzettől függetlenül – milyen sajátos jegyekkel és többletkötelezettségekkel gazdagítják a magyar büntető igazságszolgáltatási rendszert. Eleve milyen mértékben szükséges büntetőjogi eszközöket alkalmazni a külföldiekkel szemben? Lehet-e teret engedni az opportunitás elvének, nem utolsó sorban speciális alrendszerbe foglalhatók-e a magyar állampolgársággal nem rendelkező személyekkel kapcsolatos büntető eljárásjogi rendelkezések?

---

* Egyetemi docens, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Bevándorlási Tanszék

¹ FARKAS Ákos: *A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Miskolc, kandidátusi értekezés, Miskolc, 1994.

² FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádपालca – avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 9–10.

2. Az általánostól eltérő szabályok rendszere

A hatályos büntetőeljárás törvény önálló részben foglalja össze azokat a fejezeteket, amelyek az általános eljárási szabályoktól eltérő rendelkezéseket tartalmaznak.³ A Be. itt nevesíti a fiatalkorú elleni büntetőeljárást (XCV. fejezet), a katonai büntetőeljárást (XCVI. fejezet), eljárást a mentességet élvező személyek ügyében (XCVII. fejezet), eljárást bíróság elé állítás esetében (XCVIII. fejezet), eljárást egyezség esetén (XCIX. fejezet), büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárást (C. fejezet), eljárást a távol lévő terhelttel szemben (CI. fejezet), eljárást a külföldön tartózkodó terhelt esetében (CII. fejezet), biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárást (CIII. fejezet), a magánvádas eljárást (CIV. fejezet), a pótmagánvádas eljárást (CV. fejezet), eljárást vagyon vagy dolog elvonása, adat hozzáférhetetlenné tétele érdekében (CVI. fejezet), illetve az eljárást határozással kapcsolatos bűncselekmény esetén (CVII. fejezet).

E külön eljárások – vagy inkább általánostól eltérő eljárások⁴ – törvénybe foglalásának Farkas Ákos és Róth Erika szerint⁵ több oka is lehet. Egyrészt egyes eljárások esetében az eltérést az eljárások hatálya alá eső személyek köre indokolja (katonák, fiatalkorúak), másrészt felmerül az opportunitás igénye, amellyel az állam a büntetőjogi igény érvényesítéséről lemond a sértett javára (magánvádas, pótmagánvádas eljárás), harmadrészt teret enged az eljárás egyszerűsítésének, gyorsításának, a konszenzuális elemek megjelenésének a büntetőeljárásban (bíróság elé állítás, egyezség, büntetővégzés meghozatala stb.).

Az említett szempontok ugyanakkor álláspontom szerint a migráció és a külföldiek vonatkozásában, különösen a 2018. júliustól hatályos Be. szellemében tovább gondolhatók. Ismételten áttekintve az egyes speciális eljárásokat láthatjuk, hogy azok körében a migrációt vagy a külföldi elemet feltételező eljárások is megjelennek. Ilyen mindenek előtt az illegális migráció (a jogalkotó szándéka szerint migrációs válsághelyzetben a jogellenes bevándorlás) visszaszorítására büntető törvénykönyvbe szövegezett határozással kapcsolatos bűncselekmények⁶ esetén követendő eljárás, amelynek általánostól eltérő szabályai kihatnak az eljáró bíróság hatáskörére és illetékességére, a kényszerintézkedések végrehajtására,

³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi C. törvény (Be.) huszadik rész

⁴ E tanulmány kereteit szétfeszítené annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy mennyire nevezhetők hagyományos értelemben külön eljárásnak azok az általánostól eltérő eljárások összessége, amelyek sem jogforrásukban, sem intézményükben nem különülnek el az általános büntető igazságszolgáltatási rendszertől. E helyen elég annyit megjegyezni, hogy természetüknél – leginkább a jogszabályi és intézményi elkülönülés hiányánál – fogva ezeket az eljárásokat kevésbé szerencsés külön eljárásoknak tekinteni, szerencsésebb lenne *általánostól eltérő eljárásokként* megfogalmazni. A kérdéssről lásd bővebben HAUZINGER Zoltán: *Eltérő büntetőeljárások*. In: Elek Balázs – Háger Tamás – Tóth Andrea Noémi (szerk.): *Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke. Debrecen, 2014. 164–181.

⁵ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Complex Wolters Kluwer, Budapest, digitális kiadás, 2016. https://mersz.hu/dokumentum/wk42__1/ (Letöltés ideje: 2019.04.04.)

⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) szerint ide tartozik: a határozár tiltott átlépése (352/A. §), a határozár megrogálása (352/B. §), valamint a határozással kapcsolatos építési munka akadályozása (352/C. §).

más külön eljárások alkalmazásának összehangolására, valamint egyes – például sajátosan az anyanyelvhasználat elvéből eredő hatósági kötelezettségeket – könnyítő intézkedések bevezetésére. Külföldi elemet magában feltételező eljárásként pedig a külföldön tartózkodó terhelt esetében lefolytatandó eljárásra, valamint a biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárásra kell gondolni.

Ugyan annak lehetőségét egyik eljárásban sem kell kizárni, hogy a fentebb megfogalmazott sajátos szabályokat magyar állampolgárral szemben alkalmazzák, a megfogalmazott eljárások természetéből mégis az következik, hogy azok alanya inkább külföldi honosságú személy lehet. Ezeknél az eljárásoknál közös elemként jelentkezik tehát, hogy mindegyik sajátos eljárási alrendszer a büntetőeljárás egyszerűbb és gyorsabb lefolytatását célozza különösen annak figyelembe vételével, hogy a külföldiség tényezői – vagy az eljárás alá vont személy külföldi állampolgársága, vagy a terhelt külföldön tartózkodása – egyébként jelentős mértékben megnehezíthetik a büntetőeljárás általános lefolytatását.

3. A külföldiekre vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok és rendszerezésük lehetősége

A Be-ben meglévő – fentebb említett – általánostól eltérő eljárások ugyanakkor nem adnak választ arra a kérdésre, hogy a külföldieket érintő, de nem a külön eljárások körében megfogalmazott egyéb szabályok esetében célszerűnek mutatkozik-e azok egy – a fiataloké és a katonák esetében hagyományosan már évtizedek óta meglévő – önálló fejezetbe rendszerezése?

A válasz megadásához egyfelől ismerni kell mindazokat az eljárásjogi rendelkezéseket, amelyek a külföldiekkel szemben felmerülnek, másfelől számba kell venni mindazokat a lehetőségeket is, amelyekkel Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségei miatt vagy más okból, alapvetően a büntetőeljárás további egyszerűsítése vagy inkább elkerülése miatt indokolt lehetne számolni.

3.1. A Be. külföldiekre vonatkozó rendelkezései. A Be. a külföldiekre vonatkozóan mindössze néhány rendelkezést tartalmaz. Ilyen mindenek előtt az anyanyelvhasználat elve, amelyet a törvény a büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga keretében tárgyal.⁷ A törvényi szövegezés egyfelől kifejezi a diszkrimináció tilalmát, miszerint senkit sem érhet hátrány amiatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri, másfelől elismeri a nyelvhasználat szabadságát, azaz a büntetőeljárásban mindenki jogosult anyanyelvét használni. Az anyanyelvhasználat – mint a tisztességes eljárás egyik feltétele – magában foglalja a jogi jelenlétet és a nyelvi jelenlétet is: a büntetőeljárás alanyának (jellemzően a vádlottnak) hallania és értenie kell, amit mások mondanak, mert csak így tudja érvényesíteni ügyismereti jogait.⁸

Az anyanyelv használatának joga nemzetközi jogi és európai uniós

⁷ Be. 8. §

⁸ VINNAI Edina: Tolmácsolás a jogi eljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/KI. sz. 136.

jogforrásokból származó kötelezettségeken is alapul,⁹ amelyek a tagállamok számára a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsolás és fordítás terén alkalmazandó közös minimumszabályokat állapítanak meg. Ilyen például, hogy a tolmácsolási jog késedelem nélküli biztosítása révén hozzájáruljon a költségmentes és kielégítő nyelvi segítségnyújtáshoz, lehetővé téve a büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak számára a védelem jogának teljes körű gyakorlását, de ehhez az elvhez kapcsolódik a lényeges iratok fordításának hatósági kötelezettsége is. A Be. azonban eltérő rendelkezés hiányában megengedi, hogy a kézbesítendő ügyiratot nem kell lefordítani, ha erről a címzett kifejezetten lemond, a tolmácsra vonatkozóan pedig számos további részletszabályt fogalmaz meg: így például, hogy a tolmácsra a szakértőkre vonatkozó rendelkezések is irányadók (tolmácsként a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy vehető igénybe; ha ez nem lehetséges, eseti tolmácsként kellő nyelvismerettel rendelkező más személy is kirendelhető; tolmácson a szakfordítót is érteni kell), illetve a tolmácsot a kirendelésével egyidejűleg figyelmeztetni kell a hamis tolmácsolás következményeire.¹⁰

A külföldiség ténye büntetőeljárásban – a nyelvhasználatból származó fenti követelmény teljesülése mellett – kihat a védelem jogára úgy is, hogy az eljárásban kötelező a védői részvétel, ha a terhelt a magyar nyelvet nem ismeri.¹¹ A védekezés joga ezen túlmenően kiegészül egy másik sajátos intézmény, a diplomáciai vagy konzuli védelem igénybevétele lehetőségével is. E szerint a fogva lévő külföldi terhelt jogosult arra, hogy államának konzuli képviselőjével a kapcsolatot felvegye, vele személyesen felügyelet mellett, továbbá postai vagy elektronikus úton ellenőrzés nélkül érintkezzen.¹² Ez a jogosítvány a terhelt védekezési (ezen keresztül ügyelőbbreviteli) jogát segítheti, de ügyismereti jogai is szélesednek, hiszen a konzuli képviselő is meg tudja adni a büntetőeljárás tárgyához kapcsolódó legalapvetőbb tájékoztatásokat. E segítői tevékenység mellett a konzuli tisztviselő – csakúgy, mint például fiatalkorú terhelt esetében annak nagykorú hozzátartozója – védői meghatalmazást is adhat.¹³ A konzuli támogatás kiterjed a jelenléti jog gyakorlására is az egyes eljárási cselekményeken. Ez – egyébként nemcsak a terhelt esetében – azt biztosítja, hogy a konzuli tisztviselő, a terhelt indítványára a kihallgatásán vagy a részvételével tartott más eljárási cselekményeken jelen legyen.¹⁴ Fontos e jelenlét gyakorlása kapcsán megjegyezni, hogy passzív magatartásról beszélünk, a konzuli tisztviselő – a jelenléti joggal rendelkező egyéb alanyoktól eltérően – kérdéseket nem intézhet, észrevételeket,

⁹ Vö. Strasbourgban 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, illetve a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv

¹⁰ Be. 201. § (1)-(2) bek.

¹¹ Be. 44. § d) pont

¹² Be. 39. § (2) bek. c) pont

¹³ Be. 45.. § (1) bek.

¹⁴ A büntetőeljárás törvény a jelenléti jogot arra az esetre is kiterjeszti, ha magánvádas eljárásban a feljelentett személy külföldi, és személyes meghallgatását rendelték el. Vö. 2017. évi Be. 768. § (5) bek.

indítványokat nem tehet.¹⁵ A konzuli jelenlét a nyomozás mellett megjelenik a bírósági szakban is, a külföldi terhelt indítványára a konzuli tisztségviselő a tárgyaláson és az ülésen is jelen lehet.¹⁶ E jelenléti jog kiterjed a zárt tárgyalásra is, mivel a törvény úgy rendelkezik, hogy lehetővé kell tenni, hogy a tárgyaláson a külföldi államának konzuli tisztségviselője jelen lehessen.

A konzuli védelem megadása terén – az anyanyelvhasználathoz hasonlóan – a kodifikáció során figyelemmel kellett lenni az uniós szabályozásra. Az e tárgyban kihirdetett irányelv¹⁷ – figyelemmel a konzuli kapcsolatokról szóló 1963. évi bécsi egyezményben¹⁸ rögzítettekre – többek között azzal a céllal született, hogy az állampolgárságuktól eltérő országban szabadságelvonással érintett gyanúsítottak és vádlottak részére, kívánságuk esetén, megfelelő jogot biztosítson. Az irányelv ugyanakkor kimondja azt is, hogy a gyanúsított és a vádlott e jogról lemondhasson amennyiben egyértelmű és kellő tájékoztatást kapott az érintett jog tartalmáról és az arról lemondás lehetséges következményeiről.¹⁹ Értékelve az említett irányelvben meghatározott célokat és kívánalmakat, meg kell jegyezni, hogy a 2017. évben kihirdetett magyar büntetőeljárás törvény – az előző törvényi rendelkezésekhez hasonlóan – még mindig meglehetősen elnagyoltan kezeli a konzuli kapcsolattartásra vonatkozó szabályokat. Elfogadva, hogy a törvényi szabályozás a konzuli tisztségviselő szerepvállalását biztosítja, nem rendelkezik arról, hogy a terheltnek milyen egyértelmű és kellő tájékoztatást kell kapnia a konzuli védelem igénybevétele vagy arról lemondás megfontolása érdekében.

A konzuli védelem tehát nem minden esetben jelenthet hatékony támogatást, ugyanakkor a konzuli kapcsolattartás különösebb indok nélküli mellőzése eljárásjogi következményekkel járhat. A menedéjjoggal érintett külföldi (menedékkérő vagy menekült, oltalmazott) esetében elsősorban az eljáró állam hatóságát terhelő kapcsolatfelvételi tilalomra kell gondolni. Ennek keretében a menedéjjoggal érintett terhelt származási országával semmilyen hatósági és személyes érintkezés nem történhet, amennyiben a menekülési ok államhoz, állami szervezethez kötődik. Emiatt a büntetőeljárásban eleve kizárandó lenne a terhelt állampolgársága szerinti konzuli tisztségviselő eljárásba hívása, kivéve, ha a terhelt elfogadja, hogy a konzuli védelem igénybevitelével megszűnik menekülti státusza vagy a kérelmére indult menekültügyi eljárás.²⁰ Ennek pontos meghatározása viszont – a menedéjjogi törvényre hivatkozás miatt is – pontos büntető eljárásjogi szabályozást igényelne. Lényegében a konzuli tisztségviselő értesítésének tilalmát, illetve menekültügyi következményét kell a büntetőeljárás törvénybe szerkeszteni, ha a terhelt (nem mellesleg a tanú és a sértett is) esetében menekültügyi eljárás

¹⁵ 2017. évi Be. 383. § (4)–(5) bek.

¹⁶ 2017. évi Be. 427. § (4) bek.

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybeviteléhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonásakor történő tájékoztatáshoz való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelve.

¹⁸ Magyarországon kihirdette a konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 13. törvényerejű rendelet.

¹⁹ Vö. 2013/48/EU irányelv 7. cikke a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról

²⁰ Vö. A menedéjjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 11. § (2) bek. a) pont

van folyamatban, avagy már nemzetközi védelemben részesült.

3.2. A Be. külföldiekre vonatkozó szabályozásának további lehetőségei. A Be. a fentebb látható módon viszonylag szűkszavúan és nem teljes körűen rendelkezik a külföldiek eljárásjogi helyzetéről. Ez az állítás megalapozottnak mutatkozik annak tükrében is, hogy a korábbi büntetőeljárás törvény is bővebb szabályozást szentelt a külföldieket illetően. Mindemellett, különösen a nemzetközi jogforrásokot tekintve, már a korábbi Be. is fejlesztést igényelt volna egyes nemzetközi jogi kötelezettségeket illetően, amely igény a hatályos törvény esetében is megmutatkozik.

3.2.1. A korábbi büntetőeljárás szabályok elhagyásából származó kérdések. A külföldi tanú eljárásban részvételével összefüggésben a 2017. évi büntetőeljárás törvény nem tartotta meg az 1998. évi kódexnek azt a rendelkezését, amely megengedte, hogy a beutazás vagy tartózkodás feltételeivel nem rendelkező személy az eljáró hatóság döntése szerint fizikailag is közreműködhesen a büntetőeljárásban.²¹ Ennek törvényi feltétele volt például, ha a külföldi tanú vallomása olyan bizonyítékot jelentett, amely másként nem volt pótolható. Minthogy az említett rendelkezés nem törvényi módosítás révén, hanem egy új kódex megalkotásával kerül ki a jogalkalmazás köréből, csak találgatni lehet, hogy mi lehet az oka a feltételhiányos tartózkodás büntetőeljárás érdekből történő eltörlésének. Ez azonban – figyelemmel a hatályos idegenjogi szabályozásra – nem jelenti azt, hogy a beutazás és tartózkodás feltételeivel nem rendelkező, a büntetőügy megítélése szempontjából pótolhatatlan bizonyítékot szolgáltató tanú személyes részvétele ne lehetne biztosítható. Noha a beutazás feltételeit harmadik országbeli állampolgárok esetében az ún. schengeni határellenőrzési kódex²² deklarálja, a magyar idegenrendészeti szabályozás megengedi, hogy büntetőeljárásban felmerülő érdek fennállta esetén a beutazási feltételek alóli mentesítés és a beutazás engedélyezése ún. humanitárius célból kiadható ideiglenes tartózkodási engedély megadásával megtörténhessen, és a külföldi csak meghatározott ideig és célból tartózkodhasson az ország területén.²³ A korábbi büntetőeljárás törvényben meglévő rendelkezés elhagyása tehát lényeges jogalkalmazási gyakorlati problémát nem okoz, mindazonáltal nem szerencsés, hogy a büntetőeljárás érdek miatti határátléptetés engedélyezése már nem szerepel a Be.-ben.

²¹ 1998. évi Be. 71. § (8) bek. szerint „ha a beutazás és a tartózkodás külön törvény szerinti feltételei egyébként nem állnak fenn, az ügyész és a bíróság indítványozhatja az idegenrendészeti hatóságnál, hogy engedélyezze annak a külföldinek és reá tekintettel hozzátartozójának a beutazását, illetve belföldi tartózkodását, akinek a vallomása olyan bizonyítékot tartalmazhat, amely előreláthatólag másként nem pótolható.”

²² Schengeni határ-ellenőrzési kódex 6. cikk (1) bek.

²³ „Jelentős bűnüldözési vagy nemzetbiztonsági érdekből az ügyész, a bíróság, illetve a rendvédelmi és nemzetbiztonsági szerv, továbbá a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósága indítványára azt a harmadik országbeli állampolgárt, illetve rá tekintettel más harmadik országbeli állampolgárt, aki bűncselekmény felderítése érdekében a hatóságokkal - a bizonyítást jelentősen elősegítő módon - együttműködik.” Vö. A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (Harmtv.) 29. § (1) bek. e) pont

A feltételhiányos tartózkodás biztosítása felmerülhet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező nem magyar állampolgárok esetében is. Minthogy az ilyen külföldi érvényes úti okmánnyal vagy személyazonosító igazolvánnyal, továbbá nemzetközi szerződés által meghatározott körben lejárt érvényességű úti okmánnyal, lejárt érvényességű személyazonosító igazolvánnyal vagy beutazás céljából elismert egyéb okmánnyal jogosult beutazni,²⁴ a beutazás és a tartózkodás joga csak az arányosság elvének betartásával és az érintett kizárólag olyan személyes magatartása alapján korlátozható, amely valódi, közvetlen és súlyos veszélyt jelent a közrendre, a közbiztonságra, a nemzetbiztonságra vagy a közegészségügyre.²⁵ A törvényben meghatározott indokok értelmezése korántsem egyszerű, a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásának korlátozása nem gyakori. Nemcsak erre, hanem a szabad mozgás jogával rendelkező személyekkel kapcsolatos határrendészeti ellenőrzés minimumkövetelményeire is tekintettel az Szmtv. nem ismeri a méltányossági beléptetési normát, így hasonló protokoll, mint a harmadik országbeli állampolgárok esetében (ügyészi vagy bírói indítványra idegenrendészeti hatóság intézkedése) nem alakult ki.

Jelentősebb büntető jogalkalmazási problémának tekinthető ugyanakkor az ún. úti okmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítás sajátos felfedésével összefüggő nyomozati akadály elhagyása. Az 1998. évi büntetőeljárás szabályok még sajátos eljárási akadályként határozták meg, hogy nem lehet nyomozást indítani „közokirat-hamisítás (Btk. 342. §) miatt, ha a hamis vagy hamisított, illetve más nevére szóló valódi úti okmányt a külföldi az ország területére történő beutazás érdekében használja fel, feltéve, hogy vele szemben idegenrendészeti eljárásnak van helye. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a külföldivel szemben más bűncselekmény elkövetése miatt is nyomozást kell indítani.”²⁶ Az idézett törvényhely lényegében célszerűségi megfontolásból engedett kivételt a büntetőeljárás megindításának elméleti alapjául szolgáló hivatalbóliség elve alól. A jogalkotói szándék gazdaságossági szempontokra épült, miszerint, ha a bűncselekmény elkövetése kizárólag a magyarországi – jelen esetben jogszerűtlen – beutazásra irányult, és emiatt idegenrendészeti eljárásnak volt helye, nem lehetett nyomozást indítani. A nyomozási akadály csak több feltétel egységes fennállása esetén volt alkalmazható. Először a bűncselekmény feltételezett elkövetője csak olyan külföldi lehetett, akivel szemben helye volt a beutazás megtagadásának, ennél fogva idegenrendészeti intézkedés alkalmazásának, másodsor vele szemben nem merült fel más, nem a beutazás érdekében elkövetett bűncselekmény megalapozott gyanúja, harmadszor az úti okmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítást határátkelőhelyen, és a határellenőrzés során alkalmazott rendészeti célú személyazonosítás folytán fedték fel. Már e szabályozás folytán is okkal merülhetett fel a kérdés, hogy hasonló nyomozási ok miért nem állhatott fenn abban az esetben, ha a közokirat-hamisításra az ország

²⁴ A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény (Szmtv.) 3. § (1) bek.

²⁵ Szmtv. 33. §

²⁶ Be. 170. § (6) bek.

mélységében, idegenrendészeti természetű ellenőrzés során merül fel a gyanú? A külföldi jogszerűtlen tartózkodásával keletkezett állapot megszüntetéséhez, a külföldi kiutasításának elrendeléséhez és végrehajtásához (kitoloncolásához) az idegenrendészeti eljárás ugyanis abban az esetben is elégséges lehetett volna.

A 2017. évi büntetőeljárás törvényben ugyanakkor nem a fenti kérdésre kapunk választ, mivel eleve nem találkozhatunk az egyébként megalapozott módon korábban bevezetett nyomozási akadállyal sem. Így egyelőre nem tisztázott, hogy a külföldi által az ország területére utazás érdekében elkövetett közokirat-hamisítás határrendészeti észlelése esetén a legalitás törése érdekében hogyan lehet alkalmazni idegenrendészeti eszközöket, avagy milyen módon folytatható le a büntetőeljárás olyan külföldivel szemben, akinek a beutazása egyébként nem biztosított és más bűncselekmény elkövetésével egyébként nem gyanúsítható. Ezt mindenképpen a büntetőeljárás törvényben célszerű megadni, de megoldást jelenthet az is, ha büntethetőségi akadályként kezelve a kérdést, arra a büntető anyagi jog talál választ.

3.2.2. A büntetőeljárás szabályozás fejlesztési lehetőségei a külföldiek és a migráció vonatkozásában. A külföldieket érintő büntető jogalkalmazás – különösen a migrációval összefüggő helyzeteket illető – nemzetközi jogforrásaiban találunk olyan példát is, amelynek magyar jogba illesztésének eddig még nem volt hagyománya. Ilyen a nemzetközi menekültügyi egyezmény 31. cikke, amely szerint a szerződő államok az országba való jogellenes belépésük, vagy tartózkodásuk miatt nem sújtják büntetéssel azokat a menekülteket, akik közvetlenül olyan területről érkeztek, ahol életük, vagy szabadságuk faji, vallási, nemzetiségi vagy meghatározott társadalmi hovatartozása, illetve politikai véleménye miatti üldöztetése okán veszélyeztetve volt, és akik engedély nélkül lépnek be területükre, illetőleg tartózkodnak ott.²⁷

Az idézett cikkben meghatározott büntethetőségi akadály feltétele, hogy a szóban forgó menekültek haladéktalanul jelentkeznek a hatóságoknál és kellőképpen megindokolják jogellenes belépésüket, illetőleg jelenlétüket. A büntethetőség negligálásához kapcsolódó további feltétel, hogy a szerződő államok nem korlátozzák az ilyen menekültek mozgási szabadságát a szükséges mértéket meghaladóan és ilyen korlátozásokat csak addig alkalmaznak, amíg jogi helyzetük az illető országban rendezést nem nyert, illetőleg más országba nem nyernek bebocsátást. A genfi egyezménynek ez a rendelkezése mindenesetre egyetemes, minden szerződő állam számára kötelező büntethetőségi akadályt fogalmaz meg. Lényege szerint a menedékkérelmet benyújtó személy, ha haladéktalanul jelentkezik az illetékes hatóságnál és feltárja jogellenes belépésének valódi okát, mentesülhet a büntetőjogi felelősségre vonás alól olyan általa megvalósított bűncselekmény miatt, amelyet kizárólag azért követett el, hogy megalapozott menedékkérelmét előterjeszthesse.

²⁷ Magyarországon kihirdette a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1989. évi 15. törvényerejű rendelet

A menedékjog természete és a menekülés jellemző körülményei miatt a menedékkérők általában nem rendelkeznek a menedéket nyújtó ország területére lépés jogszabályban rögzített feltételeivel. Ilyen célból tehát általában az államhatár jogellenes átlépéséhez szükséges olyan deliktumokat valósítanak meg, mint a közokirathamisítás vagy embercsempészés. Fontos azonban megjegyezni, hogy a jogellenes cselekmények miatti büntetőjogi felelősség alóli mentesülés, valamint az e célból alkalmazható személyi szabadság korlátozása nem feltételek nélküli privilégium. Csak abban az esetben van helye, ha a menedékjog kérelmezője késedelem nélkül felkeresi és együttműködik az illetékes hatóságokkal, valamint menedék kérelme megalapozottnak minősül, és a bűncselekményt kizárólag a menedék kérelem előterjesztése érdekében követte el. Eképpen e klauzula nem nyújt mentességet abban az esetben, ha a bűncselekmény vélelmezett elkövetője nem keresi az együttműködési lehetőséget az illetékes hatóságokkal, avagy – egyébként megalapozatlan kérelmét – felderített cselekménye leplezése érdekében követte el. Minthogy e következtetések csak az említett nemzetközi egyezmény értelmezéséből vonhatók le, különösen fontos lenne azok törvényi megfogalmazása a belső jogban is. Ennek pedig egyik legaktuálisabb forrása a 2017. évi büntetőeljárás törvény lehetne.

A fent megfogalmazott büntetlenség tehát nem ad korlátlan mentesítést a menedéket keresőknek, sőt helyes értelmezése és alkalmazása elfogadható garanciát biztosíthatna a nemzeti jogalkalmazást végző szervezetek számára olyan kritikákkal szemben, amelyek a külföldiek jogellenes vagy törvénnyel visszaélló szándékai miatti felelősség megállapítását kívánják háttérbe szorítani nem valós jogosultságok előtérbe helyezésével.

Hasonló megfontolásból lenne fontos a határozással kapcsolatos bűncselekményekből származó büntetőjogi felelősség kizárására abban az esetben, ha az elkövető jogellenes tartózkodásának esetleges feloldása menedékjogi eljárásban lehetséges. A hatályos törvényi szabályozás értelmében ugyanis a határozár tiltott átlépése miatt keletkezett büntetőjogi igény érvényesítése és a menedékjogi törvény vonatkozó rendelkezése nincsen összhangban. Az eljárások látványos csökkenése mögött ugyanis nagyobb hatása van azoknak a menedékjogi rendelkezéseknek, amelyek az irreguláris határátlépők haladéktalan országhatáron kívülre kísérésével jogtechnikai módon akadályozták meg tényállásszerű bűncselekmények miatt a büntetőeljárás lefolytatását.²⁸

4. Összegzés

A külföldiek büntető igazságszolgáltatásával összefüggő kérdések büntetőjogi szakmai és tudományos megvitatása még manapság sem tűnik szokványosnak, holott az emberi migráció szabályozásának a nemzetközi- és a nemzeti jog színterén is kiemelt figyelmet szentelnek. A külföldiek büntető eljárásjogi szabályozásának hazai példáit megvizsgálva egyfelől azt lehet megállapítani, hogy

²⁸ Vö. Met. 71/A. § (1) bek. b) pont

e rendelkezések sajátos alanyiségük ellenére, részint tradicionális okból, fejlesztésre vagy kiegészítésre szorulnak, másfelől a büntetőjogi eszközök külföldiekre érintő – jelenkorunk gyakorlatában egyébként faramuci módon szerencsésen negligált – következetes alkalmazása csak felesleges terhet ró az egyébként meglehetősen leterhelt hazai büntető igazságszolgáltatási hatóságokra. Előbbi esetben a büntetőeljárás szabályok rendszerezése feltétlenül indokolt lenne, hiszen – ahogy az e tanulmányban is olvasható adatokban látszik – bár nem jelentős, de nem elhanyagolható számban vesznek részt külföldiek a büntetőeljárásban. Az őket érintő általánostól eltérő szabályok pedig, kiegészülve a menedékjogot érintő egyéb nemzetközi jogi kötelezettségekkel, jelenthetnek olyan alrendszer, amelyek a fiatalkorúak és a katonák eljárásához hasonló önálló szabályozási alrendszer igényeljenek. Utóbbi érintően ugyanakkor a hazai büntető eljárásjogi gyakorlatban az látható, hogy számos esetben a büntetőeljárás rendelkezések alkalmazására – még törvényi felhatalmazás hiányában is, de mindenképpen célszerűségi szempontból indokoltan – nem kerül sor. E körülmény miatt pedig csak egyet lehet érteni ismételten Farkas Ákossal, miszerint bizonyos esetekben a külföldiekre vonatkozatható büntetőjogi intézmények csak „*profánul szólva [...] a »falra akasztott nádipálca« szerepét*” töltik be.²⁹

---

²⁹ FARKAS Ákos: i.m. 146.

Nehézségek az új büntetőeljárás törvény alkalmazása során

Herke Csongor*

Farkas Ákosnak az ezredfordulón tett megállapítása szerint az európai büntető eljárásjog fejlődése részben a nemzeti büntetőeljárásokhoz, részben az Európai Unióhoz (és ezen keresztül egy európai büntetőeljáráshoz) köthető. Előbbivel kapcsolatosan Farkas Ákos kiemeli, hogy három fő tendencia figyelhető meg: az emberi jogok fokozott figyelembe vétele (humanizáció), a represszív vonulat és a konszenzuális elemek megjelenése és erősödése¹.

Ezek az ezredfordulón már kikristályosodott tendenciák (továbbiakkal kiegészülve) megjelennek a 2018. július 1-én hatályba lépett új büntetőeljárás törvényben (2017. évi XC. törvény, a továbbiakban: Be.) is. A Be. törvényjavaslatához kapcsolódó indokolás szerint a magyar büntetőeljárás reformnak az alábbiak voltak a főbb irányai²:

- a törvény kiemelt célja a büntetőeljárások időszerűségének javítása [a részletrendelkezéseken túl pl. egyes külön eljárások (a bíróság elé állításos, az egyszéki, illetve a büntetővégzéses eljárások) hatékonyabbá tételével, az egységes szabályozású, de kellően rugalmas, az egyszerű megítélésű ügyek szelektálására valóban alkalmas nyomozással, az előkészítő ülésessel, ami érdemi korlátjává válhat az időhúzásra alkalmas perbeli cselekményeknek, a másodfokú bíróság felülbírálati jogkörének megváltoztatásával stb.]³;
- a funkciómegosztás következetesebb érvényesítésének eredményeként hangsúlyosabban megjelenik, hogy a vád bizonyítása nem a bíróság feladata, az elsőfokú bíróság a hatályon kívül helyezések útján nem kérhető számon, ha a vádló nem tett eleget a vád bizonyítására irányuló kötelezettségének;
- a törvény kiemelt hangsúlyt fektet a terhelti együttműködésre (ami szintén

---

* Egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

¹ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2004. 39.

² Az új Be. új rendelkezéseivel kapcsolatosan ld. Kiss Anna: Az új büntetőeljárás törvény hatályba lépése előtti legfontosabb gyakorlati kérdések: konferenciabeszámoló. *Ügyészségi Szemle*, 2018/5. 62–70.

³ BELOVICS Ervin: Új büntetőeljárás törvény, új feladatok. *Börtönügyi Szemle*, 2018/4. 5–13.

összefügghet az időszerűséggel is)⁴;

- kiemelt szempont az indokolás szerint a sértett egyéni jellemzőin alapuló megkülönböztetett bánásmódban részesítése és a sértetti jogok szélesítése⁵.

Tanulmányomban három, főként az új Be. rendelkezéseire köthető gyakorlati problémára kívánom felhívni a figyelmet.

1. Az eljárás elhúzására alkalmas indítványt előterjesztő résztvevő rendbírsággal való fenyegetése

Az említett büntetőeljárás reformban kiemelt szerepet kapott az időszerűség javítása⁶. Ennek érdekében a törvény számtalan részletszabályt is tartalmaz az eljárást gyorsító intézményeken felül. Az egyik ilyen a perelhúzó cselekmények esetén kilátásba helyezett szankció, amely azonban terepet ad a helytelen jogértelmezésnek is.

Konkrét ügyben⁷ a gyanúsítással kapcsolatosan tett észrevételek lezárásaként a védő indítványozta az eljárás megszüntetését. Ezt követően a Komárom-Esztergom Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztálya határozatában a védői indítványt, mint alaptalant elutasította. A nyomozó hatóság a határozat indokolásában a Be. 80. § (3) bekezdésében foglaltakra hivatkozással figyelmeztetésként közölte, hogy a büntetőeljárásban résztvevő személy által a (2) bekezdés szerinti figyelmeztetést követően ismételt előterjesztett indítvány vagy joghatás kiváltását célzó nyilatkozat elbírálása mellőzhető, és annak előterjesztője (feltéve, hogy az indítvány vagy a nyilatkozat előterjesztése az eljárás elhúzására alkalmas) rendbírsággal sújtható.

A meghatalmazott védő ezen határozat ellen panaszt nyújtott be, amelyben a határozatot érdemben nem támadta meg, csak azt sérelmezte, hogy a nyomozó hatóság arra figyelmeztette, hogy amennyiben a jövőben az eljárás megszüntetésére tesz indítványt, rendbírsággal sújtják. A védő szerint az eljárás megszüntetésére vonatkozó indítvány jellegénél fogva nem lehet az eljárás elhúzására alkalmas, és a hivatkozott figyelmeztetés a védelem jogait korlátozza.

A panaszt a Tatabányai Járási és Nyomozó Ügyészség elbírálta és alaptalannak találta. Az ügyészség határozatának indokolása szerint a Be. 74. § (1) bekezdése alapján a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a Be. eltérő rendelkezésének hiányában a büntetőeljárásban részt vevő személyt az őt érintő eljárási cselekményt megelőzően a jogairól tájékoztatja és a kötelezettségeire figyelmezteti. Jóllehet, a nyomozó hatóság által határozatának indokolásában felhívott Be. 80. § (2)-(3) bekezdései azon esetre írnak elő kötelező

⁴ SZABÓ Zsolt Tibor: Gyorsaság, hatékonyság, pergazdaságosság, konszenzus kontra garanciák. *Eljárásjogi Szemle*, 2018/3. 30–36.

⁵ A sértett új, megváltozott szerepéről ld. KISS Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárásban*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018. 299.

⁶ Az észszerű idővel kapcsolatosan ld. ANTALI Dániel Gábor: Az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog és az új büntetőeljárás törvény külön eljárásai. *Eljárásjogi Szemle*, 2018/3. 22–29.

⁷ Komárom-Esztergom Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztály 5/2016 bü. sz. ügy

figyelmeztetést, amikor a törvény az indítvány vagy joghatás kiváltását célzó nyilatkozat érdemi indokolás nélkül történő elutasítását lehetővé teszi, a figyelmeztetés megtörténtéből az ügyészség szerint (a panaszban foglaltakkal ellentétben) nem következik az, hogy azzal a védelem jogát jelentősen korlátoznák, illetve az ügyészség szerint a figyelmeztetésből az sem olvasható ki, hogy az eljárás megszüntetésére vonatkozó ismételt indítvány megtételét a nyomozó hatóság rendbírósággal fenyegetné.

Az említett 80. § az alábbiak szerint rendelkezik:

„80. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság

a) az elkésett,

b) a törvényben kizárt,

c) a nem jogosulttól származó, illetve

d) a korábbival azonos tartalmú, alaptalan

indítványt vagy joghatás kiváltását célzó nyilatkozatot érdemi indokolás nélkül elutasíthatja.

(2) Ha e törvény az indítvány vagy joghatás kiváltását célzó nyilatkozat érdemi indokolás nélkül történő elutasítását lehetővé teszi, a határozat indokolása kizárólag az elutasítás okát, az alkalmazott jogszabály megjelölését, és a (3) bekezdésben meghatározott következményekre történő figyelmeztetést tartalmazza.

(3) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a büntetőeljárársban részt vevő személy által a (2) bekezdés szerinti figyelmeztetést követően ismételten előterjesztett indítvány vagy joghatás kiváltását célzó nyilatkozat elbírálása mellőzhető, és annak előterjesztője - feltéve, hogy az indítvány vagy a nyilatkozat előterjesztése az eljárás elhúzására alkalmas - rendbírósággal sújtható.

(4) A (3) bekezdést a bíróság eljárásában az ügyészségre is alkalmazni kell azzal, hogy rendbíróság kiszabása helyett az ügyészség vezetője tájékoztatható.”

A 80. §-hoz fűzött törvényjavaslati indokolás szerint az eljárásjog nem vitatott általános rendelkezése, hogy az elkésett, törvényben kizárt, nem jogosulttól származó, valamint a korábbival azonos tartalmú, alaptalan indítványok, egyéb nyilatkozatok elbírálása esetén azok érdemi indokolása felesleges. Az ilyen tartalmú indítványok, nyilatkozatok részletes indokolással történő elbírálása olyan mértékű felesleges adminisztratív terhet jelentene, amely az eljárás elhúzódását eredményezné. A jogalkotó célja az volt, hogy az érdemi indokolás nélkül elutasított beadvány esetén az ismételten azonos tartalommal előterjesztésnél az elbírálás rövidített határozati formája is felesleges, és az elbírálás mellőzhető legyen. A törvény ennek megfelelően egységesen átalakította az eljárás elhúzására alkalmas beadványok elbírálásának rendszerét. Ennek első lépcsőjén a csekély adminisztratív teherrel járó, érdemi indokolás nélküli határozati forma áll. A törvény megteremtette annak a jogszabályi alapját is, hogy az érdemi indokolás nélküli elutasítást követően előterjesztett azonos tartalmú indítvány, nyilatkozat elbírálása mellőzhető legyen, és ha az ilyen ismételt előterjesztés az eljárás elhúzására alkalmas, úgy az előterjesztő rendbírósággal is sújtható.

Ennek megfelelően tehát a Be. csak és kizárólag abban az esetben engedi meg a résztvevő rendbírósággal sújtását, ha előterjeszt egy, érdemi indokolás nélkül

elutasítható indítványt, azt érdemi indokolás nélkül el is utasítja a hatóság, majd a résztvevő ismételtelen olyan, érdemi indokolás nélkül elutasítható indítványt terjeszt elő adott tárgyban, ami az eljárás elhúzására alkalmas.

A nyomozó hatóság és az ügyészség tehát a Be. rendelkezéseit sajátosan (és helytelenül értelmezte adott ügyben), mert a védői indítvány nem volt érdemi indokolás nélkül elutasítható, és ráadásul nehezen indokolható, hogy az eljárás megszüntetésére irányuló indítvány hogyan lehet alkalmas az eljárás elhúzására. Egy biztos: a védő rendbírsággal fenyegetése az eljárás megszüntetésének indítványozása esetére arra mindenképpen alkalmas, hogy a védő meggondolja, hogy az adott ügyben ismételtelen előterjesszen-e egy ilyen indítványt. Különösen, ha ezt a sajátos jogértelmezést az ügyészség még meg is erősíti.

2. A 12 év alatti fiatalkorú letartóztatása

A Be. a korábbi büntetőeljárás kódexekhez hasonlóan szabályozza a fiatalkorú (immáron tehát nem fiatalkorúak) elleni büntetőeljárást mint külön eljárást. A fiatalkorú elleni eljárás feltételeit és annak határeseit az alábbi táblázat szemlélteti:

Feltétele:			
a terhelt a bűncselekmény elkövetése idején a 14. (egyres bűncselekményeknél 12.) életévét betöltötte, de a 18.-at még nem			
Időbelileg	vegyes	Bűnhalmazat:	Társterheltség:
ügy:		ha ugyanazon terhelt ellen felnőttkorban és fiatalkorban elkövetett bűncselekményeket bírálnak el: <i>a rendes eljárás szabályait kell alkalmazni</i>	a társterheltek között fiatalkorú és felnőtt is van: <i>„csonka” fiatalkorúak elleni eljárás</i>
ha a terhelt az elbírálás idejére felnőtté válik, de az elkövetéskor még fiatalkorú volt: <i>a fiatalkorúak ellen eljárás szabályait kell alkalmazni</i>		ha ugyanazon terhelt ellen 14. életév alatt és 14. életév felett elkövetett bűncselekményeket bírálnak el: <i>a 14. életévét betöltött fiatalkorúra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni</i>	

Amint az a táblázatból is látszik, az új Be.-nek sem sikerült tisztázni a fiatalkorú elleni büntetőeljárás végső határidejét. Azaz lehet tudni, hogy mi az az elkövetéskori életkor, ami esetén alkalmazni kell a fiatalkorú elleni büntetőeljárás

sajátos rendelkezéseit, azt azonban nem, hogy mi az az életkor, ameddig még érvényesek ezek a szabályok. El nem évülő bűncselekmény esetén elvileg bármikor kerül sor a terhelt büntetőjogi felelősségre vonására, ezen szabály alapján alkalmazni kell a fiatalkorú elleni büntetőeljárásra vonatkozó rendelkezéseket. Meglehetősen furcsa helyzetet eredményezhet, ha a 70 éves terhelt ellen megindítják egy el nem évülő bűncselekmény miatt a büntetőeljárást, amit fiatalkorúként követett el, és ennek során beszerzik a környezettanulmányt, illetve az iskolai jellemzését stb. Erre lehet az a válasz, hogy értelemszerűen ilyenkor már nem alkalmazzák a terhelttel szemben a fiatalkorú elleni büntetőeljárásra vonatkozó sajátos szabályokat, ugyanakkor nem lehet megmondani, hogy mi az a kor, amikor még igen és mikortól nem (20 év? 25 év? esetleg ennél több?).

Szintén gyakorlati probléma merülhet fel a fiatalkorú letartóztatásával összefüggésben. A fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt (677. §). A hatóság az eljárás során folyamatosan köteles vizsgálni, hogy felmerül-e a fiatalkorúval kapcsolatban olyan körülmény, amely megalapozza a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben meghatározott jelzési kötelezettséget vagy hatósági eljárás kezdeményezésének a kötelezettségét. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 15. § (4) bekezdése szerint a gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedés:

- a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet fennállásának megállapítása,
- a védelembé vétel,
- a családbafogadás,
- az ideiglenes hatályú elhelyezés,
- a nevelésbe vétel,
- a nevelési felügyelet elrendelése,
- az utógondozás elrendelése,
- az utógondozói ellátás elrendelése,
- a megelőző pártfogás elrendelése.

A fiatalkorú eljárásban érvényesülő eltérő szabályoknak négy nagy témaköre van⁸:

- a) az alanyok,
- b) a bizonyítékok és
- c) a kényszerintézkedések köre,
- d) az eljárás egyes különös szabályai.

A kényszerintézkedések közül a Be. a letartóztatással és a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések elrendelésével kapcsolatosan tartalmaz eltérő szabályokat a fiatalkorú vonatkozásában⁹.

⁸ Az új rendelkezésekkel kapcsolatosan ld. VASKUTI András: *A fiatalkorúak bíróságára vonatkozó nemzetközi elvárások és érvényességük az új büntetőeljárási kódexben*. In: Ambrus István – Németh Imre (szerk.): *Büntetőjogi dolgozatok Gellér Balázs születése ötvenedik évfordulójának ünnepére*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 171–184.

⁹ A letartóztatással összefüggésben ld. SZABÓ Krisztián: *A letartóztatás aktuális kérdései*. In: Csáki-Hatalovics Gyula Balázs – Szabó Krisztián (szerk.): *Eljárásjogi kodifikáció – nemzetközi hatások*.

Fiatalkorú letartóztatásának az általános feltételek és letartóztatási okok fennállása esetén is csak akkor van helye, ha az a bűncselekmény különös tárgyi súlya folytán szükséges. Ezzel a szabállyal az általános feltételek köre bővül (azaz ezt minden letartóztatás esetén vizsgálni kell), és szűken kell értelmezni, azaz csak a különös tárgyi (és nem személyi) súly esetén van helye letartóztatásnak. Ezzel azonban csak kibővült a letartóztatás általános feltételeinek köre és nem szűkült, ami gyakorlati értelmezési problémához vezet.

A Be. 276. § (1) bekezdése szerint letartóztatásnak csak szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt folytatott eljárásban van helye a terhelttel szemben.

Nem igényel különösebb elméleti fejtegetést az, hogy miért nem lehet letartóztatást elrendelni a terhelttel szemben olyan bűncselekmény miatt, amely miatt bizonyítottság esetén sem lehetne szabadságvesztés büntetést kiszabni¹⁰. Az Alaptörvény IV. Cikkének rendelkezéseiből következően szabadság megvonására egyébként is lehetőleg csak jogerős ítélet után kerüljön sor, jogerő előtt pedig csak elkerülhetetlen szükség esetén. Ha tehát az adott bűncselekmény elkövetése szabadságvesztéssel nem fenyegetett, akkor a letartóztatás elrendelése szóba sem kerülhet.

A szabadságvesztéssel fenyegetettség mint általános feltétel a jelenlegi szabályozás mellett inkább csak elméleti jelentőséggel bír. Ezt támasztja alá az a tény, hogy a hatályos Btk. által meghatározott – alap, minősített és privilegizált esetekkel együtt összesen – több mint félezer bűncselekmény közül alig van olyan, amelyik ne lenne szabadságvesztéssel fenyegetett.

A törvényalkotót a letartóztatás elrendelésének szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetén való lehetővé tételekor kizárólag a fent említett elméleti ok vezérelte.

A külföldi – elsősorban az osztrák – szakirodalomban felmerült, hogy a szabadságvesztéssel fenyegetettségnek ténylegesnek kell lennie¹¹. Azaz az olyan bűncselekmények esetén, ahol az eljárás eredményeképpen végrehajtandó szabadságvesztést a joggyakorlat szerint nem szabnak ki, nem áll fenn a szabadságvesztéssel való (közvetlen) fenyegetettség.

Ennek a javaslatnak az elfogadása azonban kevésbé lenne keresztülvihető. Mindamellett, hogy az elv szép és még elfogadhatónak is tűnik (csak akkor tartsanak valakit jogerő előtt fogságban, ha várhatóan jogerő után is ezt tennék), törvényi szabályozása nem lehetséges. Prejudikáláshoz vezetne, ha a bírónak az eljárás kezdeti szakában meg kellene ítélnie, hogy az eljárás befejezésekor végrehajtandó szabadságvesztés várható-e. Ugyanakkor egy ilyen szabályozás esetén az ítélőbíró sem kerülne túl kedvező helyzetbe, ugyanis az eljárás korábbi szakában elrendelt (esetleg még fenn is tartott) letartóztatás jelezne számára, sőt, nyomást gyakorolhatna rá, hogy végrehajtandó szabadságvesztést szabjon ki. Innentől kezdve az ítélőbíró elfogulatlansága megkérdőjeleződne.

Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. 99-112.

¹⁰ HERKE Csongor: *A letartóztatás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002. 85.

¹¹ MIKLAU, Roland: Strafrechtsreform. *ÖJZ* 1984. 212.

Arról nem is beszélve, hogy az a kedvezőtlen tendencia lenne várható, hogy míg jelenleg a korábban huzamosabb időt letartóztatásban töltők egy részénél felfüggesztett szabadságvesztést szabtak ki, addig a letartóztatás elrendelésének várhatóan végrehajtandó szabadságvesztéshez kötése után erre nagyon kerülne sor. Így a letartóztatást elszenvedő a többi, szabadlábon védekező terhelhez képest esetenként súlyosabb büntetésre számíthatna, ami különösen méltánytalan lenne.

Hasonló indokok alapján kell elvetni Kodek ötletét is, aki akkor tenné lehetővé a letartóztatás elrendelését, ha legalább felfüggesztett szabadságvesztéssel lehet számolni¹². Ezzel a javaslattal szemben fejt ki Moos¹³, hogy egy ilyen törvényi szabályozás nemcsak az ártatlanság védelmébe ütközne (hiszen a nyomozás kezdeti szakában a bíróság azt prognosztizálná, hogy legalább felfüggesztett szabadságvesztés várható), hanem a letartóztatási okok rendszerére és a letartóztatásnak az eljárást biztosító céljába is, hiszen egyiknél sem merül fel a letartóztatás megelőző illetőleg a büntetés végrehajtását biztosító jellege.

A letartóztatás elrendelése még a fentebb említett szabályozás bevezetése nélkül is előrevetíti a szabadságvesztés büntetés kiszabását. Ez már csak a kollegiális szolidaritásból is adódik: az ítélembíró ritkán szab ki olyan szankciót, amely a letartóztatást elrendelő bíróság végzésének ellentmond. Ezért a kitöltött letartóztatás tartama alaposan befolyásolja az ítélembíró döntését. Arról nem is beszélve, hogy a hosszabb időt letartóztatásban töltő személy felmentésekor felmerülhet az állam kártalanítási kötelezettsége is, ami szintén arra ösztönözheti a bírót, hogy ne hozzon felmentő ítéletet.

Azt, hogy egy bűncselekmény szabadságvesztéssel büntetendő-e, részben a Btk. különös részi tényállás, részben az általános részi rendelkezések együttes figyelembe vételével lehet megállapítani.

A Btk. 105. § (1) bekezdése szerint fiatakorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem¹⁴. A bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatakorú azonban a Btk. 16. §-a szerint csak az alábbi bűncselekmények elkövetése miatt büntethető (és csak akkor, ha az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással):

- emberölés alap és minősített esetei (160. § (1)-(2) bekezdés),
- erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §),
- életveszélyt vagy halált okozó testi sértés (164. § (8) bekezdés),
- terrorcselekmény (314. § (1)-(4) bekezdés),
- rablás (365. § (1)-(4) bekezdés),
- kifosztás (366. § (2)-(3) bekezdés).

Ezen bűncselekmények esetén fel sem merül, hogy ne lennének a különös részi

¹² KODEK, Gerhard: Die Untersuchungshaft unter besonderer Berücksichtigung der Reformen 1971 und 1972. *RZ* 1974. 76.

¹³ MOOS, Reinhard: *Zwischenbilanz der Strafprozeßreform*. AnWB 1982. 653.

¹⁴ HALMOS Krisztina – KADLÓT Erzsébet: *Gyermekek és fiatalok a büntető igazságszolgáltatásban*. In: Benisné Gyórfy Ilona (szerk.): *Negyvenegyedik Jogász Vándorgyűlés*. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2018. 113–154.

tényállás szerint szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények.

Ugyanakkor a Btk. 106. § (2) bekezdése szerint azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható. Tehát, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, és a fenti hat bűncselekmény valamelyikét követte el, akkor sem büntethető szabadságvesztéssel, ezáltal hiányzik a letartóztatás általános feltétele.

Ehhez képest a gyakorlatban számos esetben került már letartóztatásba a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött fiatalkorú, és ennek létét a Be. további részletrendelkezései is igazolják. A Be. 688. § (2) bekezdése szabályozza a fiatalkorúval szemben elrendelt letartóztatás végső tartamát, és ezen bekezdés a) pontja alapján a letartóztatás megszűnik, ha annak tartama a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét be nem töltő fiatalkorúval szemben az egy évet eléri (kivéve az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott letartóztatás esetét, továbbá ha a másodfokú vagy a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása iránti eljárás vagy hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban).

Tehát a Be. szerint van helye letartóztatásnak a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorúval szemben is.

A fenti ellentmondást feloldhatná egy külön rendelkezés, miszerint „letartóztatásnak a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú esetén is helye van”, hiszen a hatályos szabályozás alapján legalábbis aggályos a szabadságvesztéssel nem büntethető fiatalkorú letartóztatása.

3. A vádindítvány aláírása a pótmagánvádló által

A pótmagánvádas eljárás – talán részben az elméleti és gyakorlati szakemberek nyomására is – az új Be.-ben külön eljárássá nőtte ki magát. A régi Be.-hez (1998. évi XIX. törvény) hasonlóan az új Be. szerint pótmagánvádlóként csak a sértett léphet fel. Ebből a rendelkezésből két további következtetés vonható le:

- a vádló a sértett (és nem pl. annak képviselője);
- csak olyan bűncselekmények esetén van helye pótmagánvádnak, amelyeknek van sértettjük.

A pótmagánvádlóként való fellépés feltételeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

A feljelentés elutasítása esetén	Az eljárás megszüntetése esetén	A vád ejtése esetén
A feljelentés elutasítás oka <ul style="list-style-type: none"> • a cselekmény nem bűncselekmény • bűncselekmény gyanúja 	Az eljárás megszüntetés oka: <ul style="list-style-type: none"> • a cselekmény nem bűncselekmény 	<ul style="list-style-type: none"> • a sértett a vádejtsről való bírósági értesítést követő 15 napon

hiányzik • büntethetőséget vagy büntetendőséget kizáró ok áll fenn	• nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt • nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése • büntethetőséget vagy büntetendőséget kizáró ok áll fenn	belül léphet fel • nem áll fenn a pótmagánvádas eljárást kizáró ok (kivéve: fedett nyomozó, együttműködő terhelt, egyezség)
• a sértett az ügyész által elutasított panasszal élt a feljelentés elutasítása/eljárás megszüntetése ellen (2 hónapon belül léphet fel) • nem áll fenn a pótmagánvádas eljárást kizáró ok		

A vádemelés formája a pótmagánvádas eljárásban a vádindítvány (védejtés esetén a sértett írásbeli bejelentése, hogy pótmagánvádlóként kíván fellépni).

A pótmagánvádas eljárásban a sértett jogi képviselése és a védelem is kötelező¹⁵. A pótmagánvádas eljárásban a sértett a polgári jogi igényét legkésőbb a vádindítványban terjesztheti elő, közvetítői eljárásnak pedig csak akkor van helye, ha az ügyészség a vád képviselést átvette (egy alkalommal itt is átveheti ugyanis a vád képviselést).

A vádindítványnak bizonyos tekintetben kevesebb tartalmi eleme van, mint a vádiratnak (így nem kell tartalmaznia indítványt a szankciókra, nem kell bizonyítási indítványokat tenni, hatáskörre és illetékességre utalni stb.), ugyanakkor pl. kötelező eleme a polgári jogi igénynek (ha van) és a felolvasandó tanúvallomások körének a megjelölése. A vádindítványt és az írásbeli bejelentést nemcsak a sértettnek, de a jogi képviselőnek is alá kell írnia. A pótmagánvád sem emelhető a sértett lakhelye szerinti bíróságnál.

A bíróság a vádindítványt (írásbeli bejelentést) nem ügyszóval végzéssel elutasítja:

A vádindítvány elutasításának okai	Az írásbeli bejelentés elutasításának okai
<ul style="list-style-type: none"> • a törvényben meghatározott határidő letelte, • a sértettnek nincs jogi képviselője (ezt a végzés kézbesítésétől számított 15 napon belül pótolhatja), • a pótmagánvádlóként történő fellépésnek nincs helye, • a vádindítvány/írásbeli bejelentés nem tartalmazza a törvényes kellékeket (ez is pótolható 15 napon belül) 	
<ul style="list-style-type: none"> • a mentesség felfüggesztésére jogosult a mentesség felfüggesztését elutasította 	

A pótmagánvádas eljárással kapcsolatosan a legfontosabb gyakorlati problémát az jelenti, hogy a pótmagánvádló képviselője mennyiben helyettesítheti a

¹⁵ FÁZSI László: A pótmagánvádas eljárások problémái. *Ügyvédek Lapja*, 2015/4. 2-3.

pótmagánvádlót, és melyek azok a jogkörök, amelyek esetén erre nincs mód. Erre a kérdésre egyes esetekben maga a Be. is egyértelmű választ ad. Így pl. a kötelező jelenléttel, illetve az idézéssel kapcsolatosan expressis verbis kimondja a Be., hogy ezeket a rendelkezéseket a pótmagánvádlóra és annak képviselőjére külön is alkalmazni kell:

- az előkészítő ülésen a pótmagánvádló és jogi képviselője jelenléte kötelező (800. § (1) bek.);
- a tárgyaláson a pótmagánvádló és jogi képviselője jelenléte kötelező (803. § (1) bek.);
- a másodfokú bíróság a pótmagánvádlót és jogi képviselőjét a tárgyalásra idézi (810. § (1) bek.);
- a harmadfokú bíróság a pótmagánvádlót és jogi képviselőjét a nyilvános ülésre idézi (811. § (2) bek.);
- a felülvizsgálati nyilvános ülésen a pótmagánvádló és a jogi képviselő jelenléte kötelező (815. § (6) bek.);

Az elsőfokú bíróság ítélete elleni fellebbezésnél is kiemeli a Be., hogy a pótmagánvádló és (a pótmagánvádló hozzájárulásával) jogi képviselője fellebbezésre jogosult (809. § (1) bek.).

Adott ügyben felmerült a kérdés, hogy joghatályos-e a vádindítvány, ha azt a sértett nem írta alá, hanem csak jogi képviselője. A Kaposvári Törvényszéknek a Kaposvári Járásbíróság 13.B.273/2017/37/I. sz. ítéletét helybenhagyó Bf.135/2018/18/I. sz. végzése kimondta, hogy a Törvényszék álláspontja szerint elegendő, hogy a sértett meghatalmazta a jogi képviselőt a vádindítvány elkészítésével, és noha a vádindítványt nem írta alá, a Törvényszék egyetértett a Járásbírósággal abban, hogy a vád így is joghatályosnak tekinthető.

Az elsőfokú bíróság szerint a vád azért törvényes, mert a pótmagánvádló a törvény rendelkezéseivel összhangban „jogi képviselője útján” terjesztette elő vádindítványát. A vádindítványt a vádemeléskor hatályos régi Be. 231. § (2) bekezdés c) pontja alapján a sértettnek kellett benyújtania.

A „jogi képviselő útján” kifejezés alapján a jogi képviselő aláírása azonban nem helyettesítheti a sértetti (pótmagánvádlói) aláírást, így ugyanis adott esetben nem lehetne tisztázni a büntetőjogi felelősséget sem hamis vád esetén. A vád ezen okból tehát nem törvényes, ezért az eljárást meg kellett volna szüntetni.

E tekintetben egyébként a hatályos Be. egyértelműen fogalmaz. A 793. § (1) bekezdése szerint, ha a sértett pótmagánvádlóként kíván fellépni, a panaszt elutasító ügyészségnél vádindítványt nyújt be. A vádindítványt tehát a sértettnek (és nem jogi képviselőjének) kell benyújtania. Ezt egyértelműsíti a (3) bekezdés is, amely szerint „a vádindítványt a jogi képviselő is ellátja aláírásával”. Az „is” szó kifejezetten arra utal, hogy a pótmagánvádlónak mindenképpen alá kell írnia a vádindítványt, és emellett a jogi képviselőjének is. Ha a törvényhozó szerint elegendő lenne a jogi képviselő aláírása, akkor csak annyi szerepelne a Be.-ben, hogy „a vádindítványt a jogi képviselő ellátja aláírásával”. (Egyébként a Be. pontosan és következetesen így fogalmaz a védejtés esetére fenntartott írásbeli bejelentés lehetőségével kapcsolatosan is: a 798. § (1) bekezdése szerint, ha a sértett pótmagánvádlóként kíván fellépni, az ügyben addig eljár bíróságnál írásban

bejelenti, hogy az ügyészség által ejtett vádat a továbbiakban pótmagánvádlóként képviselni kívánja. A (2) bekezdés szerint pedig az írásbeli bejelentést a jogi képviselő is ellátja aláírásával.)

Nem fogadható el a másodfokú bíróság azon indokolása sem, miszerint az, hogy a pótmagánvádló 2012. augusztus 9. napján jogi képviselőt hatalmazott meg, amely meghatalmazást mindkét fél saját kezűleg aláírta, pótolja a sértett (pótmagánvádló) aláírását a vádindítványon. Ez azért sem helytálló, mert adott esetben, ha a sértett meghatalmazná a jogi képviselőt vádindítvány benyújtására, de a jogi képviselő olyan bűncselekmény miatt emelne vádat, amit a sértett nem is akart volna a vád tárgyává tenni, és később bűncselekmény hiányában emiatt a vádlottat felmentenék, akkor nem lehetne eldönteni, hogy ki felel a hamis vád törvényes következményeiért.

A Polt Péter által főszerkesztett Kommentár így fogalmaz: „A Be. a pótmagánvádas eljárás keretében előírja a sértett kötelező jogi képviseletét. Ennek a kötelező szabálynak a formai »következménye«, hogy a vádindítványt a jogi képviselőnek is el kell látnia aláírásával, és így kell előterjeszteni. Az »is« kitételből azonban logikusan következik a korábbi gyakorlathoz igazodóan azon feltétel, miszerint a vádindítvány joghatályos előterjesztéséhez a pótmagánvádlónak is alá kell írnia a vádindítványt. Vagyis a vádindítvány abban az esetben lesz alakilag megfelelő, ha azt mind a pótmagánvádló, mind a jogi képviselője is aláírta, és ekképpen került benyújtásra.”

A fenti jogértelmezést tehát nemcsak a jogszabály helyes értelmezése, hanem az ahhoz fűzött Kommentár, valamint a korábbi gyakorlat is megalapozza. A Kommentár kifejezetten utal a korábbi Be. alapján folytatott gyakorlatra is, miszerint az, hogy a sértett „jogi képviselője útján” nyújtja be a vádindítványt, nem jelenti azt, hogy a vádindítványt neki ne kellene aláírnia (éppúgy, mint ahogy a magánindítványt is alá kell írnia a sértettnek, és nem lenne elegendő, ha a jogi képviselő nyújtaná azt be, meghatalmazás alapján).

Az EU jogának elsődlegessége és a magyar büntetőjog: (eset)variációk egy témára

Hollán Miklós*

Az Európai Unió (továbbiakban EU) és a büntetőjog kapcsolata már hazánk csatlakozása előtt is élénken foglalkoztatta a büntetőjogászokat is.¹ A téma iránti érdeklődés a csatlakozást követően sem csökkent (vagy csak igen csekély mértékben), amit az is jól mutat, hogy több doktori disszertáció² és akadémiai doktori értekezés³ is született a témában.

Napjainkra az EU és a magyar büntetőjog sokrétű kapcsolatának a jogirodalomban elkülönített kapcsolódási pontjai közé tartoznak

- az EU érdekeit büntetőjogi védelemben részesítő magyar tényállások,
- az EU jogából eredő jogharmonizációs kötelezettségek és az azokat teljesítő magyar büntetőjogi tényállások,
- az EU jogára utaló magyar büntetőjogi kerettényállások,
- az EU jog elsődlegessége és ebből eredően a magyar büntetőjogra gyakorolt neutralizációs hatása, illetve
- az EU jog szerepe a magyar büntetőjog értelmezésénél (az ún. közvetett hatály).⁴

---

* Tudományos főmunkatárs, Magyar Tudományos Akadémia, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet; habilitált egyetemi docens, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar; vezető kutató, Pallas Athéné Domus Sapientiae Alapítvány
Lezárva 2018. december 31. napján. „A tanulmány a Pallas Athéné Domus Sapientiae Alapítvány támogatásával a PADS Vezető Kutató Program keretében került megvalósításra.”

¹ Így FARKAS Ákos: *Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban*. Osiris, Budapest, 2001., LIGETI Katalin: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban*. KJK, Budapest, 2004., illetve KARSAI Krisztina: *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004.

² BÉKÉS Ádám: *Az európai büntetőjog – luxemburgi és strasbourgi büntető ítélezés*. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Békés%20Ádám%20Phd.pdf>. MISKOLCZI Barna: *Az európai büntetőjog alternatív értelmezése*. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/miskolczi-barna/miskolczi-barna-muhelyvita-ertekezés.pdf>

³ Monografikus formában: KARSAI Krisztina: *Alapelvei (r)evolúció az európai büntetőjogban*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.

⁴ Hasonló kategorizálás a német jog tekintetében SATZGER, Helmut: „Allgemeine Vorfragen”. In: Sieber et al. (szerk.): *Europäisches Strafrecht*, 2. Aufl., München, Nomos-Beck, 2014. 252., illetve hazánkban UDVARHELYI Bence: Az uniós jog nemzeti büntetőjogra gyakorolt hatásai. *Pro Futuro*, 2016/2. 79–93.

Jelen tanulmányom fókuszában ezek közül az EU jog neutralizációs hatásával,⁵ illetve a kerettényállásokkal⁶ kapcsolatos kérdések állnak. Ezek hazai jogunkban már az EU csatlakozással egyidejűleg megjelentek, mégpedig egy olyan csempészzettel kapcsolatos büntető ügyben, amelyben hazánk a cselekmény megvalósítása után, de annak jogerős elbírálása előtt, 2004. május 1. napján csatlakozott az Európai Unióhoz.⁷

1. Előkérdések: a kapcsolódó törvényi szabályozások áttekintése

A büntető ügy és az esetvariációk elemzését megelőzően érdemes összefoglalóan áttekinteni a csempészet törvényi szabályozását, illetve ennek keretében különösen azt, hogy hazánk uniós csatlakozásával a vámjogi szabályozás és (ezt röviddel követve) a kapcsolódó büntető tényállás miként változott meg.

1.1. A 2004. május 1. napja előtt hatályos szabályozás.

1.1.1. A 2004. május 1. előtt hatályos büntetőtörvény. A 2001. május 1. előtt hatályos büntetőtörvény szerint az valósította meg a csempészet tényállását,⁸ aki „vámárut a vámellenőrzés alól elvon, vagy a vámteher, illetve a vámbiztosíték megállapítása vagy beszedése szempontjából lényeges körülmények tekintetében valótlan nyilatkozatot tesz”.⁹

1.1.2. A 2004. május 1. előtt hatályos szaktörvény. A csempészet tényállásának kereteit ekkoriban a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvény (1995. évi Vám tv.) töltötte ki tartalommal. Ez definiálta a vámáru, a vámellenőrzés, illetve a vámteher (vámbiztosíték) tényállási elemeit.

A szaktörvény szerint „vámáru: a vámterületre behozott dolog – ideértve a talált vámáru is – mindaddig, amíg azt a belföldi forgalom számára nem vámkezelték, illetve az e törvény rendelkezései alapján nem tekinthető belföldi forgalom számára vámkezeltnek, vámáruként külföldre ki nem léptették, tekintet nélkül arra, hogy a behozatal milyen módon és milyen célból történt”.¹⁰ Ehhez kapcsolódóan „a vámterület [...] a Magyar Köztársaságnak a vámhatár által övezett államterülete, beleértve a vámszabadterületeket is”.¹¹ A „vámhatár azonos a Magyar Köztársaság államhatárával. Vámellenőrzés szempontjából vámhatárnak minősül továbbá a tranzitterület és a vámszabadterület határa is”.¹²

⁵ KARSAI Krisztina: Az érinthetetlenség illúziója, avagy gondolatok az európai közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatokról. *Európai Jog*, 2004/4. melléklet, 13–22.

⁶ HOLLÁN Miklós: A nemzeti büntetőjog kerettényállásai és az uniós jog. *Miskolci Jogi Szemle*, 2018/ 2. 2. kötet. 19–39.

⁷ Vö. 0. cím.

⁸ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 1.Bf.982/2003. – BH 2005. 6.

⁹ 1978. évi Btk. 312. § (1) bek. a) pont.

¹⁰ 1995. évi Vám tv. 1. § 16. pont

¹¹ 1995. évi Vám tv. 3. § (1) bek.

¹² 1995. évi Vám tv. 3. § (2) bek.

A vámellenőrzést úgy definiálták, hogy az „az áruk behozatalát vagy kivitelét [érintő meghatározott] rendelkezések betartása céljából végzett tevékenység, amely kiterjed minden vámigazgatási eljárásra, a beléptetéstől a vámteher megfizetéséig vagy a kiléptetésig”.¹³ A vámellenőrzés módjai „az árunyilatkozat és mellékletei megvizsgálása, az árumevizsgálása, dokumentumok meglétének és hitelességének megvizsgálása, illetőleg igazolása, közlekedési eszközök átvizsgálása, a természetes személy és az általa szállított poggyász és egyéb tárgy megvizsgálása, áru/vámáru vizsgálata, vállalkozások főkönyvi és egyéb nyilvántartásainak megvizsgálása, valamint más hasonló cselekmény végzése, amelyek az áruk behozatalát és kivitelét szabályozó jogszabályi rendelkezések érvényesítését célozzák”.¹⁴ A rendelkezések alkalmazásában „behozatal, kivitel: árunak/vámárunk a vámhatáron át történő beszállítása, vagy kiszállítása, vagy egyéb módon való átjuttatása”.¹⁵

A vámteher szaktörvényi fogalmába tartozott „a vám, a termékimportot terhelő általános forgalmi adó, a fogyasztási adó és a jövedéki adó (a továbbiakban ez utóbbiak együtt: forgalmi adók), díjak és egyéb, jogszabályon alapuló – nem szolgáltatáshoz vagy mulasztáshoz kötött – kötelező befizetések, ha azokat a vámigazgatási eljárás során kell kivetni”.¹⁶

1.2. A 2004. május 1. napja utáni vámszabályozás. A Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásával 1995. évi Vám. tv. hatályát veszítette, és helyébe lépett a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény (2003. évi Vám. tv.).

A szaktörvény kimondta az Európai Közösség vámjogának (közösségi vámjog) elsőbbségét.¹⁷ A törvény a saját alkalmazásában definiálta „a közösségi vámjog” fogalmát, amelynek körében nevesítette a Tanács Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 2913/92/EGK rendeletét.¹⁸ A szaktörvény tartalmazott egy olyan átmeneti rendelkezést, amely „ahol jogszabály [az 1995. évi] Vámtv.-t említ, az alatt értelemszerűen a közösségi vámjogot, illetve e törvényt vagy e törvény végrehajtási rendeletét kell érteni”.¹⁹

A Közösségi Vámkódex alapján „közösségi áruk” a „teljes egészében a Közösség vámterületén létrejött vagy előállított áruk, amelyek nem tartalmazzák a Közösség vámterületének részét nem képező országokból vagy területekről importált árut”, illetve „a Közösség vámterületének részét nem képező országokból vagy területekről importált áruk, amelyeket szabad forgalomba bocsátottak”, valamint „a Közösség vámterületén belül kizárólag” az említett „árúkból létrejött vagy előállított áruk”.²⁰ Ehhez képest minden ettől eltérő áru ún. „nem közösségi áru”.²¹ A

¹³ 1995. évi Vám tv. 1. § 12. pont.

¹⁴ 1995. évi Vám tv. 1. § 13. pont.

¹⁵ 1995. évi Vám tv. 1. § 18. pont.

¹⁶ 1995. évi Vám tv. 1. § 21. pont.

¹⁷ 2003. évi Vám. tv. 1. § (1) bek.

¹⁸ 2003. évi Vám. tv. 1. § (2) bek.

¹⁹ 2003. évi Vám. tv. 79. § (4) bek.

²⁰ 2913/92/EGK rendelet 4. cikk. 7. pont.

²¹ 2913/92/EGK rendelet 4. cikk. 8. pont.

Közösség vámterülete a rendelet alapján is magában foglalta a Magyar Köztársaság területét, de más tagállamok (így Ausztria) területének nagy részét is.²²

A Közösségi Vámkódex alapján vámellenőrzés „a vámhatóságok által végrehajtott egyedi intézkedések, amelyeket abból a célból végeznek, hogy biztosítsák a Közösség vámterülete és harmadik országok között mozgó áruk beléptetésére, kiléptetésére, továbbítására, átszállítására és meghatározott célra történő felhasználására, valamint a nem közösségi vámjogi helyzetű áruk jelenlétére vonatkozó vámszabályok és egyéb jogszabályok helyes alkalmazását; ezen intézkedések körébe tartozhat többek között az áru megvizsgálása, a vámárnyilatkozatban feltüntetett adatok ellenőrzése, az elektronikus vagy papíralapú írott okmányok meglétének és hitelességének ellenőrzése, a vállalkozások elszámolásának és egyéb nyilvántartásainak megvizsgálása, a szállítóeszközök átvizsgálása, a poggyász, illetve a személyek által szállított vagy rajtuk lévő egyéb áru átvizsgálása, valamint hivatalos vizsgálatok lefolytatása és egyéb hasonló intézkedések megtétele”.²³

A Közösségi Vámkódex szerint vámtartozás „valamely személynek a hatályban lévő közösségi rendelkezések alapján az adott árura vonatkozó kiviteli vámok (kiviteli vámtartozás) vagy behozatali vámok (behozatali vámtartozás) összegének megfizetésére való kötelezettsége”.²⁴

1.3. A 2004. május 19. napja óta hatályos büntető tényállás. A 2004. évi XL. törvény alapján a csempészet tényállása olyan értelmező rendelkezéssel egészült ki, amely szerint a büntető rendelkezések alkalmazásában „vámáru alatt az Európai Közösségek Tanácsának a Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló, 1992. október 12-i 2913/92/EGK rendelete 4. cikk 8. pontja szerinti nem közösségi áruk fogalmát” kell érteni.²⁵ Vámtéher alatt pedig „az Európai Közösségek Tanácsának a Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló, 1992. október 12-i 2913/92/EGK rendelete 4. cikk 9. pontja szerinti vámtartozás, valamint a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény 1. §-a (3) bekezdésének 12. pontja szerinti nem közösségi adók és díjak fogalmát”.²⁶

A módosító törvény indokolása szerint „a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) kerettényállásait kitöltő háttérjogszabályok módosulása esetén, amennyiben az ilyen módosítás a kerettényállásban is szereplő fogalmakat is érinti, azaz azok tartalmát megváltoztatja, helyettük új fogalmakat vezet be, minden esetben indokolt az érintett kerettényállás felülvizsgálata is, és szükség szerinti módosítása”. A jogalkotó azért módosította „a [z 1978. évi] Btk. 312. §-a szerinti csempészet és vámorgazdaság tényállását, és az ehhez kapcsolódó további büntető jogszabályokat [...], mivel az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkra tekintettel a tényállást kitöltő vámjogszabályok lényegesen módosul[t]ak”. Így az Európai Unióhoz történő csatlakozásról szóló nemzetközi szerződést kihirdető

²² 2913/92/EGK rendelet 3. cikk.

²³ 2913/92/EGK rendelet 4. cikk. 14. pont.

²⁴ 2913/92/EGK rendelet 4. cikk. 9. pont.

²⁵ 1978. évi Btk. 312. § (5) bek. a) pont. Hatályos 2004. május 19. napjától.

²⁶ 1978. évi Btk. 312. § (5) bek. b) pont. Hatályos 2004. május 19. napjától.

törvény hatálybalépésének napján, 2004. május 1-jén hatályba lépett a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény [...], amely a Tanács 2913/92/EGK Rendelet (a továbbiakban: ET Rendelet) végrehajtási jogszabálya. Ezzel egy időben hatályát veszítette” az 1995. évi Vám tv.

A „2004. május 1-jén hatályba lépő ET Rendelet, valamint a [2003. évi Vám. tv.] azonban [az 1978. évi Btk. 312. §-ában és az 1995. évi Vám tv.-ben szereplő] vámáru, illetve [...] vámteher fogalmakat nem alkalmazza, azok helyett új fogalmi rendszer kerül kiépítésre. A vámáru fogalmát felváltja az ET Rendelet 4. cikkének 8. pontja szerinti »nem közösségi áruk fogalma«, míg a vámteher fogalmát az ET Rendelet 4. cikke 9. pontja szerinti »vám tartozás«, valamint a [2003. évi Vám. tv.] 1. §-a (3) bekezdésének 12. pontja szerinti »nem közösségi adók és díjak« fogalma fedi le”. A jogalkotó szerint „ezeket a terminológiai változásokat a Btk.-nak is követnie kell, figyelemmel arra, hogy a [z 1978. évi] Btk. 312. §-a szerinti csempészet és vámgazdaság tényállásának háttérjogszabálya 2004. május 1-jétől az ET Rendelet és a [2003. évi Vám. tv.] lesz. A törvény nem változtat a [z 1978. évi] Btk. 312. §-a (1)-(4) bekezdésének szövegén, hanem egy új (5) bekezdésben megadja a szükséges magyarázatot arra nézve, hogy e tényállás alkalmazása során a jövőben mit kell vámáru, illetve vámteher alatt érteni. Ezzel a rendelkezéssel a törvény biztosítja az ET Rendelet, a [2003. évi Vám. tv.], illetőleg a [z 1978. évi] Btk. 312. §-ának teljes összhangját”.²⁷

A módosított büntető tényállásnak az értelmező rendelkezés hivatkozása következtében részben a Közösségi Vámkódex, illetve másrészt (a nem közösségi adók és díjak tekintetében) a 2003. évi Vám. tv. volt a keretkitöltő normája.

1.4. A szabályozástörténet összegzése.

	2004. április 31.	2004. május 1.	2004. május 19.
büntető törvény tényállása	vámáru vámellenőrzés vámteher		
büntető törvény értelmező rendelkezése			vámáru = nem közösségi áru vámteher = vám tartozás + nem közösségi adók és díjak
a kerettényállás utalásának tárgya	a hazai jog	a hazai szaktörvény (vámáru, vámteher) az EU joga (vámellenőrzés)	a hazai szaktörvény (vámteher részét képező nem közösségi adók és díjak) az EU joga (nem közösségi áru, vámellenőrzés, vámteher részét képező vám tartozás)

²⁷ A 2004. évi XL. törvény javaslatának 2. §-ához fűzött indokolás.

2. Az esetvariációk elemzése

A választott büntető ügy fejleményeit – a problematika komplexitásának szemléltetéséhez – az annak alapjául szolgáló tényállásból származtatott (hipotetikus) esetvariációk tükrében elemzem.²⁸

2.1. Az első esetvariáció. Tétélezzük fel, hogy a cselekmény elkövetésére 2004. május 20. napján kerül sor, azaz amikor már a szaktörvényt és a büntető tényállást is harmonizálták az EU jogával (*Esetvariáció 1*).

Ha az árut átszállítják az osztrák-magyar határon (*Esetvariáció 1a*), akkor a cselekmény azért nem tényállásszerű, mert az Ausztriából Magyarországra szállított dolog a Közösségi Vámkódex 4. cikk 7. pontja alapján „közösségi áru”. Márpedig a büntető tényállás csak „nem közösségi áru” vonatkozásában volt elkövethető, a büntető törvény értelmező rendelkezése alapján ugyanis csak ezek minősülnek büntetőjogilag vámárúnak, azaz a csempészet elkövetési tárgyának.²⁹

Áru határon való átszállítása azért sem képezett bűncselekményt, mert az osztrák és magyar határon már ténylegesen sem volt vámellenőrzés, így viszont az alól nem lehetett semmit sem elvonni. Vámellenőrzés egyébként az ekkor hatályos keretkitöltő norma (a Közösségi Vámkódex) szerint fogalmilag is „a Közösség vámterülete és harmadik országok között mozgó áruk” vonatkozásában képzelhető el.

Ebben az időpontban a tranzitárúként való fiktív elvámolás (*Esetvariáció 1b*) értelemszerűen nem jön számításba. Az osztrák-magyar határon ugyanis vámellenőrzés hiányában igen kevésbé életszerű, hogy valaki a vámteher megállapítása vagy beszedése szempontjából lényeges körülmények tekintetében valótlán nyilatkozatot tegyen. Ha mégis így lenne, azaz a tettes a határon átszállítás kapcsán bármilyen valótlanságot nyilatkozik is, ez akkor sem a vámteher szempontjából lényeges körülményre vonatkozik. A behozatalhoz ugyanis a közösségi vámjog rendelkezései alapján nem kapcsolódott vámfizetési kötelezettség, azaz a vámteher, illetve az ennek részét képező a Közösségi Vámkódex 3. cikk 9. pontja szerinti „vám tartozás” fogalmi eleme is hiányzott.

Ebben az időszakban büntetőjogi értelemben a vámteher részét képezték a 2003. évi Vám. tv. alapján a „nem közösségi adók és díjak” (pl. termékimportot terhelő általános forgalmi adó, a fogyasztási adó és a jövedéki adó), de csak akkor, ha ezeket a „vámigazgatási eljárás során kell kivetni”. Márpedig az osztrák magyar határon vámigazgatási eljárásra a 2003. évi Vám. tv. alapján nem kerülhetett sor, nem valósított meg csempészetet, aki a behozott áru értékesítése során pl. az általános forgalmi adóval kapcsolatosan valótlán nyilatkozatot tett.³⁰

Az *Esetvariáció 1* ügyben a közösségi jog neutralizációs hatásának érvényesülése fel sem merült, hiszen a szakjogi szabályozás tekintetében két jogrendszer szabályozása harmonizált volt. A csempészet büntető tényállása pedig

²⁸ Az esetvariációkon alapuló bemutatás módszerét a közvetett hatály kapcsán alkalmazza pl. KARSAI (2015): i.m. 63–66.

²⁹ Vö. 0. cím.

³⁰ Az ilyen cselekmény adócsalásnak minősülhetett, de ezt tanulmányomban nem vizsgálom.

azáltal volt összhangban a közösségi joggal, mert annak kereteit részben ez a normaanyag, részben pedig egy azzal harmonizált szaktörvény töltötte ki.

2.2. A második esetvariáció. Tételezzük fel, hogy a cselekmény elkövetésére 2004. május 15. napján került sor, azaz amikor a szaktörvényt már harmonizálták az EU jogával, de a büntető tényállást még nem (*Esetvariáció 2*).³¹

Ha a cselekmény az osztrák-magyar határon való átszállítással valósul meg (*Esetvariáció 2a*), akkor az adott határszakaszon végzett vámellenőrzés hiányában az csempészet elkövetési magatartása nem állapítható meg.

Erre figyelemmel inkább elméleti jelentőségű kérdést képez, hogy a szaktörvény időközben bekövetkezett változására³² tekintettel az áru vámárának minősül-e. Jogi problémát ebben a vonatkozásban az okozhatott, hogy ezt a fogalmat a 2004. május 1. napjától hatályos szaktörvény nem tartalmazta,³³ a büntető törvény viszont ekkor még (*Esetvariáció 1* ügyel szemben³⁴) áthidaló jellegű értelmező rendelkezést nem tartalmazott.

Ebben a vonatkozásban jelentősége lehetett volna a szaktörvény egy olyan (szintén hipotetikus) átmeneti rendelkezésének, amely szerint „amennyiben más törvény vámáruról rendelkezik, azon a nem közösségi árukat kell érteni”. Ekkor ugyanis az *Esetvariáció 2a* ügyben a cselekmény az elkövetéskor hatályos büntetőtörvény szerint (azt az elkövetéskor hatályos szaktörvény átmeneti rendelkezésével „összeolvasva”) már elkövetési tárgy hiányában sem képezett volna bűncselekményt.

Ilyen a szaktörvényben szereplő átmeneti rendelkezés hiányában is elképzelhető lett volna természetesen a büntetőtörvény olyan értelmezése, hogy vámárún az új keretkitöltő normában szereplő „nem közösségi áru”-t kell érteni. Ez az értelmezés lett volna összhangban a Kúria egy későbbi határozatában kinyilvánított (de valószínűleg már 2004-ben is irányadó) azon jogtétellel, hogy „amikor a Btk. értelmező rendelkezése valamely törvényi tényállásban szereplő fogalmat jogszabályra utalással határoz meg, ezt tartalmilag kell értelmezni; nem a felhívott jogszabály címének és számának, hanem szabályozási tárgyának van jelentősége”.³⁵ Annál is inkább, mert *Esetvariáció 2a* ügyben a Btk. nem is jogszabály szám és cím, hanem szabályozási tárgy szerint tartalmazott utalást. A két jogszabály (csak) a szabályozás tárgyára vonatkozó terminológia tekintetében különbözött, de a tartalmi értelmezés módszerére tekintettel – a jogszabályszámhoz és címhez hasonlóan – ez is irreleváns volt.

Az *Esetvariáció 2a* ügyben sem érvényesült a közösségi jog neutralizációs hatása. A szaktörvény összhangban volt a közösségi joggal, illetve maga is elismerte a közösségi jog elsődlegességét. A büntetőjogi kerettényállást pedig azért nem kellett neutralizálni, mert annak kereteit a vámellenőrzés fogalma tekintetében eleve (de a szaktörvény által is elismerten) a közösségi jog töltötte ki.

³¹ Vö. 0., illetve 0. cím.

³² Vö. 0. cím.

³³ Vö. 0. cím.

³⁴ Vö. 0., illetve 0. cím.

³⁵ Kúria Bfv. II. 653/2016. – EH 2017. B7.

Tranzitárúként való fiktív elvámolás (*Esetvariáció 2b*) ebben az időpontban sem jött gyakorlati esetként számításba.³⁶

2.3. A harmadik esetvariáció. Tétélezzük fel, hogy a cselekmény elkövetésére 2004. május 15. napján került volna sor, de ekkorra (egy hipotetikus joghelyzetben) sem a büntető kerettényállást, sem a szaktörvényt nem harmonizálták az EU jogával (*Esetvariáció 3*). Ebben az esetben a cselekmény – *Esetvariáció 1-2* ügyekkel szemben – akár átszállítással, illetve tranzitárúként való hamis elvámolással is megvalósulhatott, ha az érintett határszakaszon a vámellenőrzés is fennmaradt.

Esetvariáció 3 ügyben a közösségi jog a szaktörvényt neutralizálja. Az 1995. évi Vám. tv. vámáru, vámellenőrzés és vámteher fogalma ugyanis az EU csatlakozást követően a vámunió lényegével lett volna ellentétes. Így viszont a szaktörvény rendelkezéseit keretkitöltő normaként sem lehetett alkalmazni az osztrák-magyar határ vonatkozásában megvalósított cselekmények büntetőjogi megítélésénél. Így viszont a csempészet kerettényállása alapján nem lehetett volna az elkövetők büntetőjogi felelősségét megállapítani.

A neutralizációs hatással egyidejűleg a Közösségi vámkódex a büntető tényállás keretkitöltő normájaként érvényesülhetett a vámellenőrzés fogalma, illetve – jogértelmezés alapján – akár a vámáru (nem közösségi áru), illetve a vámteher (vám tartozás) fogalma tekintetében is.

Ezzel egyidejűleg azonban az 1995. évi Vám. tv és az arra épülő változatlan büntető tényállás még hatályos, illetve továbbra is alkalmazható³⁷ lett volna pl. a magyar-román vagy magyar-ukrán határon elkövetett cselekmények vonatkozásában.

2.4. Negyedik esetvariáció (egy büntető ügy és annak tanulságai). A negyedik esetvariációban a cselekményt hazánk európai uniós csatlakozása előtt (pl. 2003. május 20. napján) követték el, de akkor (pl. 2004. május 20. napján) bírálták el, amikor már a szaktörvényt és a büntető tényállást is harmonizálták az EU jogával (*Esetvariáció 4*). Ide sorolható azon hipotetikus eset, amikor az Európai Unió tagországaiból (Németországból és Ausztriából) szállítottak be árukat Magyarországra vámellenőrzés megkerülésével (*Esetvariáció 4a*). Az ehhez hasonló, a valóságban is megtörtént esetben pedig a terheltek hazánk uniós csatlakozását (2004. május 1. napját) megelőzően az árukat hamisan (azok fiktív kiléptetésével) tranzitárúként vámolatták el, így igyekeztek mentesülni a vámteher kiszabása és megfizetése alól (*Esetvariáció 4b*).³⁸

A megyei bíróság szerint az *Esetvariáció 4b* alapjául szolgáló ügyben az elbíráláskor hatályos törvény szerint a terheltek cselekménye nem képezett bűncselekményt. A döntést azzal indokolták, hogy a Magyar Köztársaság „2004. évi május hó 1. napjától az Európai Unió tagja, ezért a [2003. évi Vám.] törvénynek, valamint az Európai Közösség Tanácsának 2913/92/EGK rendelete – a közösségi

³⁶ Vö. 0. cím.

³⁷ Az elsőbbség és az alkalmazhatóság kapcsolatára lásd JAKAB András: A közösségi jog és a tagállami jog viszonya. *Állam- és Jogtudomány*, 2001/3-4. 225–250., 227.

³⁸ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 1.Bf.982/2003. – BH 2005. 6.

Vámkódex létrehozásáról –, mint közösségi jognak a nemzeti szabályozással szemben elsőbbsége van”. A „Közösségi Vámkódex 4. cikk 8. pontja szerint vámárúnak a »nem közösségi árukat«, vámtehernek a 9. pontja szerinti vámtartozást, valamint a végrehajtásról szóló 2003. évi CXXVI. törvény 1. §-a (3) bekezdésének 12. pontja értelmében a »nem közösségi adókat és díjakat« kell érteni”. A BH összefoglaló része szerint „Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozását [...] követően csak a »nem közösségi vámárúkat« kell vámárúnak tekinteni, ezért olyan áruk beszállítása az Európai Unió tagországaiból – amelyek korábban vámárúként voltak értékelhetők – már nem bűncselekmény”.³⁹

2.4.1. Az elbíráláskor hatályos büntető törvény. Az *Esetvariáció 4a* ügyben a cselekmény az elbíráláskor hatályos büntető törvény szerint – az *Esetvariáció 1a* tekintetében részletesen kifejtettek megfelelő alkalmazásával – vámáru és vámellenőrzés hiányában nem képezett bűncselekményt.⁴⁰

A másodfokú bíróság az *Esetvariáció 4b* ügyben a büntető tényállás alkalmazásában hangsúlyt helyezett a vámáru-„nem közösségi áru” fogalompár megvalósulására is. Ez azonban csak akkor lett volna lényeges, ha a bíróságnak az *Esetvariáció 4a* ügyet kellett volna elbírálnia. *Esetvariáció 4b* ügyben azonban a cselekményt nem a vámellenőrzés alóli elvonással valósították meg, hanem a vámteher megállapítása szempontjából lényeges körülmények tekintetében valótlan nyilatkozat megtételével. Így viszont a büntető ügy elbírálása tekintetében elsődleges jelentőségű fogalom a „vámteher” volt.

A vámteher fogalma a büntető tényállás értelmező rendelkezése alapján⁴¹ a Közösségi Vámkódex vámtartozás fogalmának⁴² felelt meg. Márpedig a Közösségi Vámkódex VII. cím 2. fejezete alapján a magyar osztrák határon való átszállításhoz már nem kapcsolódott sem behozatali sem kiviteli vámfizetési kötelezettség, így vámtartozás sem. Erre figyelemmel viszont a vámteher megállapítása szempontjából lényeges körülmények tekintetében az elkövetéskor ténylegesen megtett valótlan nyilatkozat, az elbíráláskor hatályos törvény szerint nem képezett csempészetet.⁴³ Az *Esetvariáció 4* ügyben tehát a cselekmény az elbíráláskor hatályos – és az 1978. évi Btk. 2. §-a alapján alkalmazható – büntető törvény szerint nem volt bűncselekmény.⁴⁴

Ezen esetvariáció megítélését elsődlegesen befolyásoló tényező az volt, hogy az elkövetés és a másodfokú elbírálás közötti időben – a szaktörvény változására figyelemmel – a büntető tényállás is módosult (értelmező rendelkezéssel egészült ki). Erre figyelemmel kellett az elbíráláskor hatályos büntető törvény

³⁹ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 1.Bf.982/2003. – BH 2005. 6.

⁴⁰ Vö. megfelelően 0. cím.

⁴¹ Vö. 0. cím.

⁴² Vö. 0. cím.

⁴³ Más bűncselekmény megvalósulását tanulmányunkban nem vizsgáljuk.

⁴⁴ 1978. évi Btk. 2. §. Az ekkor hatályos büntető kódex szerint ugyanis „ha a cselekmény elbíráláskor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény [...], akkor az új törvényt kell alkalmazni”.

vonatkozásában a bíróságnak figyelemmel lennie az azok rendelkezéseit kitöltő európai uniós normákra.⁴⁵

Erre figyelemmel viszont az elbírálás tekintetében releváns dátum – a BH összefoglaló részével szemben – nem hazánk EU-hoz történő csatlakozása (2004. május 1. napja), hanem a Btk. módosítása (2014. május 19. napja) volt.⁴⁶ Nem szerencsés *Esetvariáció 4b* ügyben közzétett bírósági határozat azon megfogalmazása sem, amely szerint a közösségi vámjog mondaná meg, hogy mit kell vámárúnak tekinteni, már csak azért sem, mert e jogrendszer ezt a fogalmat nem használja. A döntésben szereplő „nem közösségi vámáru” kifejezés pedig a két jogrendszert terminológiájának nem igazán szerencsés vegyítését jelentette.

2.4.2. A szaktörvény átmeneti rendelkezése. Az *Esetvariáció 4* megítélésére nem volt kihatása a szaktörvény azon átmeneti rendelkezésének, hogy ahol jogszabály az 1995. évi Vám. tv.-t említi, „az alatt értelemszerűen a közösségi vámjogot, illetve e törvényt vagy e törvény végrehajtási rendeletét kell érteni”.⁴⁷ Az elbíráláskori büntetőtörvény ugyanis nem tartalmazott kifejezetten az 1995. évi Vám. tv.-re történő hivatkozást.

Esetvariáció 4a megítélésénél a szaktörvény egy olyan (hipotetikus) átmeneti rendelkezésének sem lett volna büntetőjogi kihatása, hogy „amennyiben más törvény vámáruról rendelkezik, azon a nem közösségi árukat kell érteni”. Egy ilyen átmeneti rendelkezés ugyanis csak egy olyan büntető tényállás estén jöhetett volna számításba, amely a vámáru kifejezést elbíráláskor is minden további értelmezés nélkül használja a büntetőjogi felelősség feltételeinek körülírására.

2.4.3. A közösségi jog elsődlegessége. A közzétett bírósági döntés előremutató volt abban a vonatkozásban, hogy rövid idővel a csatlakozás után elismerte a közösségi jog elsőbbségét egy büntető ügyben. A konkrét esetben (*Esetvariáció 4b* ügyben) azonban a bíróság feleslegesen hivatkozott a közösségi jog elsőbbségére a nemzeti szabályozással szemben. A büntetőjogi felelősség hiányát ugyanis az elbíráláskor hatályos büntetőtörvényre (az abban szerelő értelmező rendelkezésre) és végső soron az abban hivatkozott EU jogra kellett volna visszavezetni.⁴⁸ *Esetvariáció 4* is szép példája tehát annak, amikor az EU jog neutralizációs hatása háttérbe szorul az EU jogára utaló kerettényállás technikájával szemben.

2.5. Az ötödik esetvariáció. Vizsgáljunk meg egy olyan ötödik esetvariációt, amikor a 2004. május 1. napja előtt elkövetett cselekmény elbírálására 2004. május 15. napján került volna sor, azaz olyan időpontban, amikor a szaktörvényt már harmonizálták az EU jogával, de a büntető tényállást még nem (*Esetvariáció 5*).⁴⁹

Esetvariáció 5a ügyben a cselekmény az elbíráláskori büntetőtörvény szerint nem bűncselekmény, mivel az osztrák-magyar határon való átszállítás – az

⁴⁵ Vö. 0. cím.

⁴⁶ Összevetésben a negyedik esetvariációval 0. cím.

⁴⁷ 2003. évi Vám. tv. 79. § (4) bek.

⁴⁸ Vö. 0. cím.

⁴⁹ Vö. 0., illetve 0. cím.

Esetvariáció 2a tekintetében részletesen kifejtettek megfelelő alkalmazásával – nem minősül vámellenőrzés alóli elvonásnak.

Esetvariáció 5a megítélése tekintetében – a büntető törvény átmeneti rendelkezésének⁵⁰ hiánya miatt – lényeges lehetett volna a szaktörvény egy olyan átmeneti rendelkezése is, amely szerint „amennyiben egy törvény vámáruról rendelkezik, akkor azon a nem közösségi árukat kell érteni”. A Németországból és Ausztriából behozott áruk ugyanis 2004. május 1. napját követően „közösségi áru”-nak minősülnek, így a cselekmény az elbíráláskor hatályos büntető törvény alkalmazásával ezen okból sem minősült volna bűncselekménynek.

A tranzitárúként való fiktív elvámolás (*Esetvariáció 5b*) pedig az elbíráláskori büntető törvény szerint azért nem képezett bűncselekményt, mert a vámteher (vámfizetési kötelezettség), így az erre vonatkozó megtévesztés eleme hiányzott.⁵¹ Az *Esetvariáció 5* ügyben a közösségi jog neutralizációs hatása nem érvényesült, mivel az elkövető felelőssége az elbíráláskor hatályos büntető tényállás és az azt kitöltő szakigazgatási normák alapján is kizárható volt.

2.6. A hatodik esetvariáció. Tételezzük fel, hogy a cselekmény elkövetésére 2004. május 1. napja előtt, míg elbírálására 2004. május 20. napja után került volna sor, amikor (egy szintén hipotetikus joghelyzetben) sem a büntető kerettényállást, sem a szaktörvényt nem harmonizálták az EU jogával (*Esetvariáció 6*).

Ebben az esetben könnyen adódik olyan megoldás, hogy a közösségi jog – az *Esetvariáció 3* ügy vonatkozásában kifejtettek megfelelő alkalmazásával – az elbíráláskori szaktörvénnyel szemben neutralizációs hatással bír. Figyelemmel kell azonban lenni ezzel szemben arra, hogy a közösségi jog elsőbbsége csak az abban meghatározott implementációs határidő után érvényesül. A közösségi jogban nincs alapja annak, hogy az elsődlegesség visszaható hatállyal érvényesüljön az implementációs határidő előtt elkövetett cselekményekre.⁵² Ennek a jogtételnek a megfelelő alkalmazásával a közösségi jognak nem lehet neutralizációs hatása Magyarország vámunióhoz való csatlakozása (2004. május 1. napja) előtt elkövetett cselekmények tekintetében. Ezt igazolja azon megfontolás érvényesítése is, hogy a 2004. május 1. napja előtt elkövetett cselekmények megbüntetése fogalmilag nem gördíthet akadályt az ezt követően érvényesítendő vámunió elé.

A közösségi jog neutralizációs hatása azonban érvényesülhet, ha a nemzeti jog tartalmaz olyan rendelkezést, amely az enyhébb büntető törvény időbeli hatályának visszaható hatályú alkalmazását mondja ki.⁵³ Ezt indokolja annak biztosítása is, hogy az elkövető nem járhat rosszabbul olyan esetekben, amikor az állam az EU jog alapján fennálló jogalkotási kötelezettségét elmulasztotta, ahhoz képest,

⁵⁰ Vö. 0. cím.

⁵¹ E tanulmányban nem vizsgáljuk, hogy az adott ügyben az 1/1999. számú büntető jogegységi határozat alkalmazható-e, ha igen, akkor annak alkalmazására tekintettel milyen jogi problémák merülnek fel.

⁵² Ugyanezt állapította meg az EU Bírósága a büntető tényállás kereteit kitöltő közösségi jog változása esetén a C-230/97. sz. Awoyemi ügyben 1998. október 29-én hozott ítélet [EBHT 1998., I-6781.] 34. illetve 45. pontjában.

⁵³ Awoyemi ítélet 45. pont.

amikor azt a tagállam teljesítette (*Esetvariáció 4* vonatkozásában egészben, *Esetvariáció 5* tekintetében pedig részben). A neutralizációs hatásnak tehát (ha egy már megalkotott szaktörvény érvényességét nem is érinti⁵⁴) a büntető törvény visszaható hatályú alkalmazása tekintetében álláspontom szerint azonos kihatásúnak kell lennie a nemzeti jogszabályok rendelkezésének módosításával vagy hatályon kívül helyezésével.⁵⁵

3. Összegzés és tanulságok

3.1. Összegzés: az esetvariációk áttekintése

	2004. május 1. (csatlakozás előtt)	2004. május 1–18. (harmonizált szaktörvény)	2004. május 19. (harmonizált büntető és szaktörvény)	elképzelt joghelyzet (nem harmonizált büntető és szaktörvény)
Esetvariáció 1		–	elkövetés	
Esetvariáció 2		elkövetés		
Esetvariáció 3				elkövetés
Esetvariáció 4 (a büntető ügy)	elkövetés	–	elbírálás	
Esetvariáció 5	elkövetés	elbírálás		
Esetvariáció 6	elkövetés			elbírálás

3.2. Tanulságok. A tanulmány az Európai Unió és a magyar büntetőjog kapcsolatrendszerének egyik aspektusát vizsgálta, nevezetesen azt, hogy miként érvényesül az EU jog elsődlegessége a magyar büntetőjog különböző szabályozási technikái esetén.

A kizárólag az EU jogára utaló kerettényállás szabályozási technikája esetén az európai uniós jog neutralizációs hatása nem érvényesül (vö. *Esetvariáció 1*, illetve *4*). Éppen ez az összefüggés nem jelenik meg kellő súllyal a BH 2005. 6. számon közzétett (tanulmányomban részletesen elemzett) döntésben (vö. *Esetvariáció 4*).

Az uniós jog neutralizációs hatása nem jön számításba, ha a büntető tényállás kereteit kitöltő magyar szaktörvény (vö. *Esetvariáció 2*, illetve *5*) összhangban van az EU jogával.

⁵⁴ Vö. JAKAB: i.m. 227.

⁵⁵ A kérdésre lásd a német jog tekintetében DANECKER, Gerhard: Der Zeitliche Geltungsbereich vom Strafgesetzen und der Vorrang des Gemeinschaftsrechts. *ZIS* 2006/7. 309–317., illetve különösen 317.

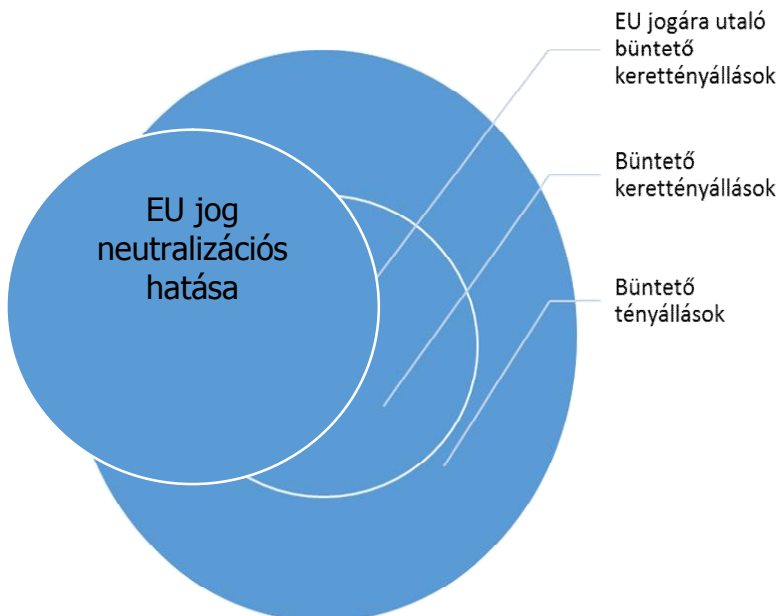
Az uniós jog neutralizációs hatása gyakran a büntető tényállás kereteit kitöltő, de az EU jogával ellentétes szaktörvény tekintetében – közvetetten – érvényesül (vö. *Esetvariáció 3*).

Ha csak az elbíráláskori büntetőtörvényt kitöltő joganyag ellentétes a közösségi joggal, akkor az EU jog neutralizációs hatása visszaható hatállyal önmagában nem érvényesül. Ha azonban a nemzeti jog tartalmaz olyan rendelkezést, amely az elkövetőre kedvezőbb elbíráláskori szabályozás visszaható hatályú alkalmazását írja elő, akkor az ilyen szabályozás azokban az esetekben is alkalmazást nyerhet, amikor a bűncselekményi minőség elbíráláskori hiánya az EU jog neutralizációs hatására vezethető vissza (*Esetvariáció 6*).

Az európai uniós jog neutralizációs hatása akkor is érvényesül (mégpedig közvetlenül), ha a büntető rendelkezést nem kerettényállásként határozzák meg.

Bármilyen szabályozási konstrukciót válasszon is a nemzeti büntetőjog, az európai uniós jog elsődlegességgel bíró normáinak tartalma valamilyen módon mindenképpen érvényesül. A tagállami büntetőjog szabályozási technikája (az EU jogára való utalás) lényegében csak azt befolyásolhatja, hogy erre kifejezett utalás és/vagy az európai uniós jog neutralizációs hatásának érvényesülése útján kerül sor.

Az EU joga és a magyar büntetőjog közötti kapcsolat tanulmányomban vizsgált alapkategóriáinak egymáshoz való viszonyát a következő ábra szemlélteti:

Gondolatok a ius puniendi jogállami tartalmáról

Horgos Lívია*

„*Artificem commendat opus.*”
(Horatius)

1. Bevezetés

nagy megtiszteltetés számomra e kötet szerkesztőinek a felkérése, hogy a Prof. Dr. Farkas Ákos egyetemi tanár 65. születésnapjára készülő ünnepi kötetben tanulmányommal köszönhetem a Jubilánst, tisztelegve ezzel tudományos pályafutása és eredményei előtt.

Tanulmányomban a ius puniendi tartalmi elemein keresztül mutatom be, hogy napjainkban a jogállamban a ius puniendi kiteljesedése kiemelt fontossággal bír, mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára. Különösen érzékelhető ez annak tükrében, ahogyan az alkotmányos jogállam – az ügyész diszkrecionális jogkörének kibővítésével – fokozatosan teret enged büntetőjogi rendszerében az opportunitásnak, amit a jogalkotás iránya és a jogalkalmazás hatékonyságával összefüggő kritériumok megvalósulása is támogat. A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése – döntően – a tágabb értelemben vett büntetőjog két összetevőjét, az anyagi büntetőjogot és a büntetőeljárás jogot érinti, ezen belül is az utóbbi jogág egyes jogintézményein keresztül bontakozik ki hatékonyabban.

2. A jogállam lényege

Blaskó Béla nézete szerint a jogállam pontosan meghatározható fogalom, ami a jog uralmát jelenti és amely a saját rendszerében az alkotmányos feltételeknek megfelel, tehát az alkotmányból levezethető. A jogállam fogalmát az Alkotmány létezésének figyelembevétele nélkül nem lehet megfogalmazni.¹ A jogállamiság elve az igazságszolgáltatás egyik önálló, az Alkotmányban rögzített alapelve.²

---

* Tanársegéd, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőeljárásjogi Tanszék

¹ BLASKÓ Béla: *Jogállamiság – Büntetőjog – Bűnösség*. Kandidátusi disszertáció. Budapest, 1994. 27.

² BLASKÓ Béla: Gondolatok a jogállamiságról. *Belügyi Szemle*, 1995/7–8. 69–75.

Király Tibor értelmezése alapján a jogállam alapvető eleme a jogbiztonság követelménye és a jogi, intézményi és szervezeti rendszer, amely a jogállami működés biztosítója, garanciája.³

Wiener A. Imre megfogalmazásban a „*jogállam mai felfogása magában foglalja a formális (a jogbiztonság) és a materiális (az igazságosság) elemet egyaránt. A jogállamban az állami hatalom megnyilvánulásai a törvényeken alapulnak és az igazságosság gondolatára épülnek. A jogbiztonság és az igazságosság általában harmóniában vannak egymással.*”⁴

Farkas Ákos álláspontja szerint a „*társadalom és az állam viszonyában az alkotmányosság (jogállam) a társadalom védelmének, az államhatalom megregulálásának jogi eszköze, és mint ilyen, a társadalom igényeinek kifejeződése. Amióta az alkotmányosság (jogállamiság) vált az államiság jogi fundamentumává, magában hordoz olyan elemeket, amelyek az igazságszolgáltatással szemben állítanak fel követelményeket.*”⁵

Az alkotmányosság a törvények által korlátozott alkotmányos jogállam eszméjének egyik alapvető eleme. Az alkotmányos jogállamban a közjogi intézményrendszerben létrehozott alkotmányos korlátok tudják megakadályozni, hogy a demokrácia önmagát vagy a törvények, azaz a jog uralmát felszámolhassa.⁶

„*Az alkotmánybíróság a jogalkotás alkotmányosságát ellenőrző szervként az alkotmány normatív rendelkezéseit érvényesíti a jogalkotókkal szemben, s az alkotmány (szükségszerű) értelmezésével folyamatosan szolgálja a jogfejlesztést; konkretizálja és stabilizálja a demokratikus értékrendet.*”⁷

Az Alkotmánybíróság a büntetőhatalom feltétlenül szükséges mértékű és arányos igénybevételét követeli meg határozataiban, mivel „*az emberi jogokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszernek a cél eléréséhez a lehetséges legszűkebb körre kell szorítkoznia*”[58/1997. (XI. 5.) AB határozat].

3. A ius puniendi dimenziói

3.1. A ius puniendi fogalomkör kialakulása. Az állam büntetőhatalmának kialakulása során „*hosszú történelmi folyamat eredményeként – törésektől, visszaesésektől is kísértén – a büntetés kiszabása és végrehajtása fokozatosan állami feladattá válik*”⁸. A feudális abszolutizmus korában az uralkodó korlátlan

³ KIRÁLY Tibor: *Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból*. ELTE ÁJK Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási jogi Tanszék, Budapest, 2005. 240.

⁴ WIENER A. Imre: *A Btk. általános része de lege ferenda*. [Közlemények 17.] MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003. 28.

⁵ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 47–48.

⁶ TÓTH Balázs: Az alkotmányos jogállam egyes intézményeinek értelme, joguralom, demokrácia, alkotmányosság, alkotmánybíróság. In: Stipta István (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolcsciensium 5/2.*, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 310.

⁷ KONDOROSI Ferenc: Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jogbiztonság. *Börtönügyi Szemle*, 2007/2. 7.

⁸ BLASKÓ Béla: *Magyar Büntetőjog, Általános rész*. Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2016. 24.

hatalma a büntetőhatalom önkényes gyakorlásához vezetett. A virágzó középkortól kezdődően azonban egyre jobban közjogiasodott a büntetőjog, és az állami büntetőigény érvényesítésének kizárólagossága lett a jellemző. Az újkortól kezdődően a bűncselekmények elkövetőivel szemben a büntetés jogát az állam gyakorolta.⁹ Ennek alapja az volt, hogy a jogrendet sértő és veszélyeztető cselekményekkel szembeni büntetőigény érvényesítése állami feladattá vált, ami oda vezetett, hogy a büntetéshez való jog (ius puniendi) az állam monopóliuma lett, ami egyben kötelezettséget (obligatio puniendi) is jelent.

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy a „*demokratikus jogállamban a büntető hatalom az állam – alkotmányosan korlátozott – közhatalmi jogosítványa a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása. Ebben a büntetőjogi rendszerben a bűncselekmények a társadalom jogi rendjének sérelmeként szerepelnek és a büntetés jogát az állam gyakorolja*” [40/1993. (VI. 30.) AB határozat].

3.2. A ius puniendi értelmezése. A történelem folyamán a büntetés jogalapját kutató jogbölcselet művelői régóta keresték a választ arra, ki – különösen az állam (uralkodó) –, milyen alapon, illetve jogon rendelkezik legitimációval, azaz honnan származik a joga a büntetés kiszabására a bűnelkövetővel szemben, tekintettel arra, hogy a jogtudomány egyéb területeinek képviselői a ius puniendire inkább a hatalom alapjának természetes adottságaként tekintettek.

Hugo Grotius megfogalmazásában a ius puniendi lényege: „*Annak tudniillik, aki büntet, hogy helyesen büntessen, jogának kell lennie a büntetéshez*”.¹⁰

Meggyőződésem, hogy a ius puniendi aktualizált, napjainkra érvényes, dogmatikailag kimunkált kategóriáját a büntető anyagi és eljárási jog elméletének is be kell fogadnia. Ezzel kapcsolatban egyetértek Farkas Ákos azon megállapításával, hogy a „*dogmatika megoldásaitól függ a joggyakorlat és jogalkotás »teljesítményének« minősége*”.¹¹

Véleményemmel összhangban áll, hogy a ius puniendi állami monopóliummá válásával, különösen a jogállam létrejöttével e fogalomkör – a büntetés jogalapjára vonatkozó – jogfilozófiai megközelítése háttérbe szorult. Természetesen nem arról van szó, hogy tagadom a ius puniendi jogalap és cél egységének jogfilozófia megközelítését. Már csak azért sem, mert ez a fundamentuma a ius puniendi aktuális dogmatikai fogalommeghatározásának is.

Erre tekintettel a „*ius puniendi*” kifejezést nem a büntetőtan klasszikusai által használt értelemben, vagyis a büntetés jogalapjára vagy jogcímére utaló kifejezésként, hanem – a szó szerinti fordításnak megfelelően – a büntetéshez való jogként értelmezem. Ennek oka egyrészt az a napjainkban (alapvetően) egyetemesen elismert tény, hogy az államnak joga van büntetni, másrészt a ius

⁹ BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. Általános rész.* HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 27.

¹⁰ GROTIUS, Hugo: *A háború és a béke jogáról II.* Pallas Stúdió–Attraktor Kft., Budapest, 1999. 21.

¹¹ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpalca – avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai.* Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 62.

puniendi funkcionális szerepe megváltozott, különösen a jogállami követelmények és garanciák rendszerében.

A jogállam továbbra sem mond le az őt megillető büntetőjogi igényről. Ezt a célt azonban más eszközökkel valósítja meg. A jogállamban bizonyos átgondolt kompromisszumok, engedmények realizálásával az állam büntetéshez való jogának észszerű átértelmezése, tartalmának újragondolása megy végbe.

4. A ius puniendi fogalma, az állam büntetőhatalma

Napjainkban a szóban forgó nemzeti és nemzetközi ius puniendi kategóriáról a jogtudomány művelői között több szerző is véleményt alkotott.

Gellér Balázs és Ambrus István megfogalmazásában a ius puniendi az állam büntetőhatalma. Ennek értelmében a ius puniendi az államnak az a joga „[...] *hogyan bizonyos magatartásokat kriminalizáljon, és ezzel ezek elkövetőit felelősségre vonja, valamint velük szemben büntetést vagy büntetőjogi intézkedést alkalmazzon*”.¹²

A ius puniendi mint büntetőjogi kompetenciakijelölő paradigma – Karsai Krisztina álláspontja szerint – azt fejezi ki, hogy az állam jogosult büntetni, amely alapvetően az állam szuverenitásából ered. Magában foglal egy tartalmi és egy formai értelmezést is, ami általában összetartozik, mivel a jogalkotó a büntetőjogi szabály kibocsátásával egyidejűleg a büntetendőségi értékítélet vonatkozásában is dönt. Tartalma szerint a ius puniendi jogosultja és egyben birtokosa rendelkezik büntetendőségi értékítélet meghozatalára való joggal, ez alapján egyes emberi cselekményeket bűncselekménnyé nyilvánít, amihez szorosan kapcsolódik a büntetési rendszer kialakítása is. Formai értelemben közhatalmi kényszerrel végrehajtható jogforrásban szabályozza az egyes kiemelt és bűncselekményé nyilvánított bizonyos emberi magatartásokat.¹³

Blaskó Béla értelmezésében a ius puniendi „*az államot megillető, alkotmányosan kötött, szabályozott és biztosított büntetőhatalom*”.¹⁴

Felfogásomban a ius puniendi az állam közösségek feletti természetéből adódó ténylegesen gyakorlandó és gyakorolt jog. E joghoz szorosan kapcsolódva értelmezhető a jogállam kötelező funkcióvállalásával egységet képező (egyben) kötelesség is: az obligatio puniendi. A büntetőhatalom gyakorlása és a büntetőjogi igény érvényesítése az államnak ugyanis nemcsak joga, hanem kötelezettsége is. Ez a jogállami büntetőhatalom belső és külső korlátainak a kiépülésével és erősödésével egyidejűleg értelmezhető.

¹² GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 19.

¹³ KARSAI Krisztina: *Alapelvei (r)evolúció az európai büntetőjogban.* Pólay Elemér Alapítvány Iurisperitus Betéti Társasága, Szeged, 2015, 17.

¹⁴ BLASKÓ Béla – BUDAHÁZI Árpád: *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. 17.

Az állam kötelessége, hogy a társadalomra veszélyes cselekmények kriminalizálása és szankcionálása útján biztosítsa az alapvető értékrend védelmét és közreműködjön a társadalmi integráció fenntartásában. Az állam e kötelezettségének a teljesítése során megvédi a polgárait. Ennek következtében pedig a büntetőjog az obligatio puniendi érvényesítésével értékvédő funkciót lát el, ezáltal a ius puniendi kiteljesedésére is hatással van.

A ius puniendi azonban lehet negatív tartalmú is; amikor azt is biztosítja birtokosának, hogy a büntetőjog körébe vont cselekményt kivonja a büntetendő magatartások köréből. A jogállamban ez a jogosultság a jogalkotón kívül általában az alkotmánybírárságot is megilleti, amikor a büntetőjogi norma megsemmisítésének jogát gyakorolja. Az Alkotmánybíróság a büntetőjog alkotmányosságért is garanciát vállal, így a jogrendszer egészének meghatározott tartalmi kritériumának megfelelően a működése felett felügyeletet gyakorol.¹⁵

Egyetértek azzal, hogy a ius puniendi maga is a függetlenség és a szuverenitás kifejezője és a társadalom, amely e jog hiányától szenved, az egyben a szuverenitás hiányától is szenvedni fog.¹⁶

Blaskó Béla szerint az állam szuverenitása és így a ius puniendi is „*kizárólag a nemzetállam önkéntes beleegyezésével, konszenzuson alapuló kötelezettségvállalásával korlátozható*”.¹⁷

Az állami, azaz a „nemzeti” ius puniendi mellett a jogtudomány egyre hangsúlyosabban foglalkozik a nemzetek fölötti, azaz „nemzetközi” ius puniendivel.

A ius puniendi fogalma tágabb értelemben nemzetközi ius puniendiként is definiálható – mondja Karsai Krisztina, mert szerinte, elsősorban az európai kontinensen, a nemzetközi büntetőjognak is keretét szolgál.¹⁸

Ambros felteszi a kérdést: a nemzetközi közösség rendelkezhet-e ius puniendivel? Lehet-e állami lét nélkül államokat megillető joga? A válasza: igen. Ő megalapozottnak találja, hogy a nemzetközi büntetőbírárság is rendelkezzen ius puniendivel. Azzal érvel, hogy a világ már annyira nemzetközivé vált, hogy beszélhetünk a „Weltbürgerrecht”-ről, vagyis a világpolgári jogokról, amelyek védelmében nemzetközi szinten is szükségeszerű a jogos büntetőhatalomról. Hozzáfűzi: a nemzetközi büntetőbírárság és a ius puniendi viszonya ma olyan, mint az egyes államok és a ius puniendi viszonya volt az európai államok kialakulásakor.¹⁹

Ezzel szemben egyesek nem ismerik el a ius puniendi nemzetközi létjogosultságát. Ez utóbbi irányzatot képviseli Quintero Olivares a következő meghatározással: A (bűnügyi, büntető, büntetőjogban tapasztalható) nacionalizmus címszó alatt lehet megállapítani mindazon pozíciókat, amelyek úgy vélekednek, hogy az állam ius puniendije visszavonhatatlan, megmásíthatatlan és

¹⁵ KARSAI (2015): i.m. 18.

¹⁶ QUINTERO OLIVARES, Gonzalo: La unificación de la Justicia Penal en Europa. *Revista Penal*, 3/1999.

¹⁷ BLASKÓ – BUDAHÁZI (2019): i.m. 17.

¹⁸ KARSAI (2015): i.m. 17.

¹⁹ AMBROS, Kai: Punishment without a sovereign? *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 33, no. 2, 2013. 293–315. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqt005> (letöltve: 2018.05.28.)

nem kompatibilis semmilyen más államokon átívelő hatalommal.²⁰

5. A büntetőhatalom korlátai

Napjainkra már elemzés tárgya, hogy 1) meddig terjedhet a jogállam büntetőhatalma az állami büntetőigény érvényesítésénél; 2) hogyan büntet; továbbá 3) milyen feltételek alapján lehet és szükséges korlátozni a jogállamban a *ius puniendi* megtestesítő jogalkotási és jogalkalmazási jogosultságot és a büntetőhatalmat.

A jogállamban a büntetőhatalom nem lehet és nem is korlátlan, mivel a közhatalom sem korlátlan. Szabó András szerint „[az] alkotmányos jogállam a jogsértésekre csak jogállami módszerekkel reagálhat, és így senkitől sem tagadhatja meg a jogállami garanciákat. Ezek a garanciák ugyanis mindenkit megilletnek.”²¹ E garanciák pedig a jogállam büntetőhatalmának korlátait is biztosítják.

Melyek ezek a korlátok?

Finszter Géza szerint a büntetőhatalom egyik korlátja a közjog. A közjog definiálja azokat a jogsértő cselekményeket, amelyeket büntetőbíróság elé utal azzal, hogy meghatározza a rá vonatkozó szankciókat és az ítélezés formáját. E jogágnak azonban módja van arra is, hogy egyes jogsértéseket kivonjon a büntetőbíróság hatásköréből és közigazgatásellenes cselekményekké nyilvánításával, közigazgatási szankcióval fenyegetve az elbírálásukat közigazgatási hatóság hatáskörébe utalja.²²

További korlát a büntetőpolitika²³ is, amely kriminálpolitikai alrendszeré révén korlátozza a büntetőhatalmat. Ugyanis a büntetőpolitika determinálja, hogy a végrehajtó hatalom milyen javaslatot terjeszt elő a parlamentben a büntető és bírósági törvényekre, és az milyen tartalommal kerül elfogadásra.²⁴

Nézetem szerint a korlátokkal ellátott jogállami büntetőhatalom gyakorlását a jogalkotáson és jogalkalmazáson keresztül a büntetőjog-politika és a büntető igazságszolgáltatási politika determinálja. Ennek következtében az is megállapítható, hogy a büntetőjog-politika, de különösen a büntető igazságszolgáltatási politika a jogállami büntetőhatalom gyakorlásán keresztül nemcsak befolyásolja, de alapjaiban meg is határozza a *ius puniendi* jogállami tartalmának kiteljesedését. Megjegyzem, hogy az e politikák által közvetített kodifikációs irányelvek – a hatékonyság, a gyorsaság, az egyszerűség, a

²⁰ QUINTERO OLIVARES (1999): i.m. 52.

²¹ SZABÓ András: *A jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása*. In: Németh Zsolt szerk.: *Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára*. Rendőrtisztviselői Főiskola, Budapest, 2010. 116.

²² FINSZTER Géza: *A büntető hatalom*. In: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerecsi Klára – Lévay Miklós – Podoletz Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 137.

²³ Ligeti Katalin nézete szerint a büntetőpolitika összetevői: a büntetőjog-politika, a büntető igazságszolgáltatási politika és a büntetés-végrehajtási politika. Részletesebben lásd LIGETI Katalin: *Kriminálpolitika*. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex Kiadó, Budapest, 2009. 599–626.

²⁴ FINSZTER Géza (2014): i.m. 142.

korszerűség, a koherencia és a célszerűség – a 2018. július 1. napjával hatályba lépett 2017. évi XC. törvény (ezután: Be.) rendelkezéseit mindinkább áthatják. Ezeknek az irányelveknek az érvényre juttatására irányuló törekvés azonban nem eredményezheti az eljárási garanciák sérelmét.

Korlátnak tekinthetők az – anyagi²⁵ – igazság megismerésére vonatkozó követelmény megvalósulását akadályozó tényezők is. Ezek meghiúsíthatják, hogy a büntetőbíróság eljusson a bizonyosság szintjéhez és döntésében bűnösséget állapítson meg. Az is akadály lehet még, hogy a bűncselekmény nem jutott a hatóság tudomására, avagy a nyomozási – és ezen belül most már a vizsgálati – szakasz befejezése nem eredményezte, hogy a közzvádó vádat tudjon emelni.²⁶

A szaktudás is korlát. Bócz Endre úgy véli, hogy a szaktudás döntő jelentőségű a bírói függetlenség szempontjából. Utal arra, hogy az ítélkezési gyakorlatban jelentkező egyenetlenségek rendszerint nem a függetlenség elleni intervenciókra, hanem a szakmai felkészültség adott szintjére vezethetők vissza.²⁷ Álláspontom szerint a szaktudás körébe tartozó korlátok közé sorolható, ha az állam a büntetőjogi igényt azért nem tudja érvényesíteni, mert az eljáró hatóság törvénysértő eljárása – szakmai hibája – ezt megakadályozza.

Finszter Géza szerint „[a] büntetőhatalom az egyik leghatásosabb a társadalom kontrollmechanizmusainak sorában, amely annál hatékonyabb, minél inkább a közösség értékrendjét képviseli és védelmét szolgálja.”²⁸

Vervaele az „állami” ius puniendi korlátjának a helyét a következőképpen jelöli meg: az állampolgárok az állam ius puniendije ellen való védelmét szolgáló hálót az igazságszolgáltatás színpadának háttérében helyezik el. Ez természetesen közvetlen következményekkel jár a habeas corpusra, a habeas adatokra, a tisztességes tárgyalás jogaira, a bizonyítási szabályok újradefiniálására és az állami eljárásokra stb.²⁹

Az állami monopóliumú büntetőhatalom korlátai erősítik az igazságszolgáltatást, egyben biztosítékaik az igazság és bizonyosság szintje megállapításának, a büntetőjogszabályok érvényre juttatásának és a büntető igazságszolgáltatás törvényességének.³⁰

Amíg a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapját a büntetőjog – jogalkotó szándékait megtestesítő – szabályai képezik, addig a büntetőhatalom érvényesítésének törvényes kerete a büntetőeljárás-jog, amely a jogalkalmazás

²⁵ Álláspontom szerint már ide sorolható az alaki igazság megismerésére vonatkozó követelmény megvalósulását akadályozó tényező is, hiszen az opportunitás egyre nagyobb térhódításával – a Be. rendelkezéseivel – az alaki igazság ismertetőjelei mind jobban előtérbe kerülnek.

²⁶ FINSZTER (2014): i.m. 141–142.

²⁷ BÓCZ Endre: Hozzászólás a bírói függetlenségről szóló tanácskozáson. *Fundamentum*, 2002/1. 70–72.

²⁸ FINSZTER (2014): i.m. 141.

²⁹ VERVAELE, John: Special Procedural Measures and Respect of Human Rights. Rapport général. *Revue internationale de droit pénal*, vol. 80, no. 1, 2009. 19–73.

[https://www.cairn-](https://www.cairn-int.info/article.php?ID_ARTICLE=E_RIDP_801_0019&DocId=70562&hits=6138+6137+)

[int.info/article.php?ID_ARTICLE=E_RIDP_801_0019&DocId=70562&hits=6138+6137+](https://www.cairn-int.info/article.php?ID_ARTICLE=E_RIDP_801_0019&DocId=70562&hits=6138+6137+)

(letöltve: 2018.05.17.)

³⁰ HACK Péter: *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 164.

során, az állami büntető igazságszolgáltatáson keresztül realizálódik.

„Az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába. [...] A büntetőjog tilalmi és előírásai, különösen pedig a büntetések mind alapjogot vagy alkotmányosan védett jogot és értéket érintenek. A törvénnyel történő elkerülhetetlen, szükséges és arányos korlátozás az alapja és alkotmányos értelme a büntetőjogi büntetés (a büntetőjogi beavatkozás) olyan magyarázatának, hogy az végső eszköz a jogkövetkezmények között.” [11/1992. (III. 5.) AB határozat]

Az államot megillető büntetőhatalom gyakorlása alól azonban a jogalkalmazás során is realizálódnak kivételek, mégpedig a jogalkotó jogszabályi felhatalmazása alapján. Ez különösen az ügyész diszkrecionális, a bírósági út elkerülését lehetővé tevő jogosultságában testesül meg.

6. A ius puniendi jogállami tartalma és kiteljesedése

A ius puniendi tartalma a jogállam alapvető tartalmi elemeitől – elméletileg – annyiban eltérő fogalom, hogy a ius puniendi jogállami tartalmi elemei az állam büntetőhatalmának érvényesítése során a büntető igazságszolgáltatásban teljeseznek ki.

A ius puniendi jogállami tartalmának alapját a jog uralma képezi, melyet az Alaptörvény rendelkezései hatnak át, és az egész jogrendszerre kötelező erővel bírnak.

A ius puniendi jogállami tartalmi elemei így különösen:

- a) az alkotmányosság;
- b) a törvényesség;
- c) az igazságosság;
- d) a jogbiztonság;
- e) a tisztességes eljárás követelménye (fegyverek egyenlőségének elve);
- f) a büntetőjogi és a büntetőjogi eljárás garanciális elvei, így a funkciómegosztáson és a rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárás is;
- g) az ügyési tevékenység legalitásának elve.

Szabó András írja, hogy: *„A jogállamisághoz szorosan tapadó jogbiztonság azt várja el a törvényhozótól, hogy a jog egésze, egységes részterületei és egyes szabályai is világosak, egyértelműek, és előre láthatók legyenek. [...] A jogállamiság elvéből fakadnak nemcsak a büntető anyagi jog garanciái, hanem az eljárásjogi garanciák is. Törvényes büntetőjogi felelősségre vonási eljárás garantálja csak a jogállami igazságos büntetőhatalom gyakorlását. Az eljárási mulasztás és eredménytelenség kockázata az államot terheli.”*³¹

Farkas Ákos szerint az igazságszolgáltatás állami monopóliuma tartalmazza a legalitás elvét, hiszen minden bűncselekmény üldözése az állam kötelezettsége. „A

³¹ SZABÓ (2010): i.m. 116–117.

*legalitás az alkotmányosság velejárója.*³²

A jogállamiság formai elvárásának, a jogbiztonság garantálásának megfelelő anyagi jogi legalitás által, azaz a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elve érvényesülésével garantált. Ezzel párhuzamban az eljárásjogi, alaki legalitás elve összefüggésben áll az officialitás és az oportunitás elvével.

Finszter Géza foglalja össze az oportunitás definíciójával azokat a legfőbb szempontokat is, amelyek közvetve meghatározzák a ius obligatio és a ius puniendi jogállami tartamának kiteljesedésére ható tényezőket. *„Az oportunitás legszélesebb értelemben magában foglalja azt az ismeretelméleti adottságot, miszerint a büntetőigény feltétlen érvényesülésének legfőbb akadálya a múlt feltárásának és bizonyíthatóságának korlátozott lehetősége. Szűkebb értelemben viszont az azoknak az anyagi és eljárásjogi intézményeknek, valamint büntetőpolitikai elveknek a foglalata, amelyek lehetővé teszik a büntető igazságszolgáltatási útról történő elterelést, a büntetőjogi büntetések felváltását más alternatív intézkedésekkel, a bíróságon kívüli megegyezést, és végül az eljárások egyszerűsítését.*”³³

Úgy vélem, hogy a ius obligatio, a legalitás és a ius puniendi az oportunitás elvével szimbiózisban van, hiszen a legalitás és oportunitás „harca” megjelenik a ius obligatio és a ius puniendi viszonyában. A ius puniendi jogállami tartalma csak az oportunitás elvének egyre nagyobb térhódításával teljesebbé válik.

Lényeges, hogy a fenti felsorolás körében az – anyagi, illetve legalább az alaki – igazság megállapításának az igénye is *„szem előtt van tartva”*. (Be. Preambulum) Ez nem ellentétes, sőt összhangban van a legalitás és az oportunitás „harcával”.

Az Alkotmánybíróság több határozatában a jogállamiság alapvető ismérveként rögzített jogbiztonság követelményére tekintettel elvárásaként fogalmazta meg azt, amit a Be. a preambulumban is rögzített. Nevezetesen: a büntetőeljárás tisztességesen és a funkciómegosztás elvét érvényesítve folytatódjon le.

Hack Péter szerint hazánkban hiányzik az ügyési felelősség intézménye, bár kétségtelenül számos ügyési döntéssel szemben van bírói kontroll. Ellentétben az európai államokkal, amelyek többségében létezik ez az intézmény (például az Egyesült Királyságban téves jogértelmezés, jelentős bizonyíték nem megfelelő értékelése, téves következtetés esetén a bíróság az ügyészséget döntésének ismételt felülvizsgálatára utasíthatja).³⁴ Nézetem szerint ez hatással lehet az ügyési tevékenység legalitásának elvére, amit a jogalkotónak korrigálni kellene.

A ius puniendi jogállami tartamának kiteljesedése a jogalkotás során abban nyilvánul meg, hogy a jogállam dekriminalizál, továbbá abban, hogy az alkotmánybíróság a büntetőjogszabályban megfogalmazott tilalmat vagy parancsot, illetve a büntetőeljárás törvényben írt rendelkezést alkotmány sértő volta miatt megsemmisíti. E kiteljesedés a jogalkalmazás vonatkozásában: a) a legalitás–oportunitás „harcában”, b) az officialitás–magánindítvány konstrukciójában, c) a

³² FARKAS – RÓTH (2007): i.m. 51.

³³ FINSZTER (2014): i.m. 147.

³⁴ HACK Péter: *Az ügyészség „felelőssége”*. In: Finszter Géza – Korinek László – Végh Zsuzsanna (szerk.) *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 97.

gyanú és a bizonyosság ismeretelméleti összefüggésében és d) a vád törvényes feltételrendszerében bontakozik ki.

Álláspontom szerint a büntetőeljárás során a *ius puniendi* jogállami tartalma kiteljesedésének fundamentuma a gyanú – irányultságával és differenciáltságával történő – megállapíthatósága. Ebben gyökerezik az állami büntetőjogi igény érvényesítésének az alapja. Úgy vélem, hogy a jogalkotói akaratnak megfelelő helyes anyagi és eljárásjogi jogalkalmazással – a gyanútól a bizonyosság szintjére való eljutással – garantálva lesz a *ius puniendi* jogállami tartalmának egyre szélesebb körben való kiteljesedése.

7. Konklúzió

Egyértelműen rögzíthető, hogy a honi jog és gyakorlat fejlődése az opportunitás elvének egyre nagyobb térhódítása felé halad. Az államot megillető büntetőhatalom kategorikus gyakorlása alól a jogalkalmazás során realizálódó kivételek – a jogalkotó felhatalmazása alapján – elsősorban az ügyészség diszkrecionális jogosultságaként jelennek meg. E következtetésemet alátámasztja a jogállam opportunitásnak teret engedő büntetőeljárásjogi rendszere. Ez egyértelműen tetten érhető a jogalkotó által meghatározott törvényi rendelkezések biztosította feltételekben, amelyek szerint a közvédlő (ügyész) a diszkrecionális jogkörének gyakorlása során egyre szélesebb körben biztosíthat lehetőségeket a bűncselekményt elkövető javára, egyebek mellett arra, hogy az általa elkövetett bűncselekmény jogkövetkezményei alól teljes mértékben – akár büntetés kiszabásának mellőzésével is – vagy részben mentesüljön.

A döntés ilyenkor – a legalitás klasszikus elve alapján – nem a bírósági eljárásban születik meg, ennél fogva a vád, a védelem és az ítékezés funkciói sem különülhetnek el. Nem érvényesülhetnek többek között a fegyveregyenlőség, a nyilvánosság és a közvetlenség elvei, márpedig ezek a bírósági eljárás elvei.

A jogalkotó az opportunitásnak ott ad teret, ahol kellő alappal feltételezhető, hogy ez a büntetőeljárás valamennyi alanya számára nem hátránnyal, hanem több előnnyel jár. Ezért az állam nem folytatja le a bírósági eljárást, hanem az opportunitás esetein keresztül – mintegy – közvetve teljesedik ki a *ius puniendi* jogállami tartalma. A legalitás és officialitás elvét megtörő opportunitás térhódításának folyamata nem értelmezhető a *ius puniendi* jogállami tartalma kiteljesedésének szűkítéseként, pedig elsősre ez a gondolat vetődik fel. A kiteljesedést e körben már más megközelítéssel kell vizsgálni: alapvetően a *ius puniendi* jogállami tartalma elemein keresztül, a jogpolitika által meghatározott hasznossági szempontokkal összhangban kell és lehet a megfelelő következtetéseket levonni.

Az egymáshoz kapcsolódó intézményrendszer Be.-be való bevezetésével (az önálló vádemelési szakasz megszüntetésével, a gyanúsított bűncselekmény-beismerése esetére az intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésének lehetőségével és az egyezséggel), valamint a korábban már bevezetett jogintézmények újragondolásával (a közvetítői eljárás lehetőségeinek és a

feltételes ügyészi felfüggesztés kiszélesítésével) a jogalkotó tovább bővítette az ügyészség diszkrecionális jogkörét.

Problematikusnak tekintem azt, hogy a jogalkotó az opportunitás eseteinek bővítése mellett az ügyész felelősségét csak bűncselekmény elkövetése esetén definiálja. Ezen kívül azonban az ügyész nem tartozik felelősséggel vétkes mulasztásai, esetleges szakmai hibái miatt. Az ügyészségnek – ahogy a bíróságnak is – eljárása során garantálnia kell a jogállam és a *ius puniendi* alapvető tartalmi elemeit, ehhez szükségesnek tartom az ügyészi felelősség utóbbiakra vonatkozó szabályozását is.

A jogállam nem mond le a büntetéshez való jogáról. A *ius punendi* jogállami tartalmának kiteljesedése az ügyészség diszkrecionális jogkörének gyakorlásával is teljesül. Úgy vélem, a magyar jogállam teret enged – döntően alkotmányos garanciákkal körülbástyázott, korlátok közé szorított büntetőhatalommal – annak, hogy a *ius puniendi* jogállami tartalma egyre jobban kiteljesedjen.

A pénzmosás compliance hazai és európai dimenzióban a társadalmi innováció tükrében

Jacsó Judit*

---

1. Bevezető gondolatok

A pénzmosás ma már valamennyi ország büntető törvénykönyvében szabályozott bűncselekmény. Legáltalánosabb értelemben a pénzmosás fogalma alá tartoznak azok a magatartások, amely által az elkövető a bűncselekmény(ek) elkövetéséből származó bevételek („piszkos pénzek”) létezését, e bevételek forrását vagy jogellenes felhasználását elleplezi, azzal a céllal, hogy a legalitás látszatát keltse, és mint látszólag legális vagyont áramoltassa be a gazdasági és pénzügyi világba.¹

A cselekmény kriminalizálása ellenére a pénzmosás mára nagyszabású üzletté vált, amely szorosan kapcsolódik a feketegazdasághoz², amely által az állami költségvetés jelentős bevételektől esik el. A pénzmosás a feketegazdaságnak is az egyik meghatározó részterületévé vált, amelyen belül egyfajta „legalizáló” funkciót tölt be, amely azonban rendkívüli veszélyt jelent a gazdaság működésére.³ Kriminológiai szempontból a feketegazdaságot két területre szokták osztani: a legális gazdasági élet szereplőinek illegális tevékenységére (pl. adócsalás) és az illegális vállalkozások illegális tevékenységére. Ezen utóbbi területhez tartozik a pénzmosásnak az a gyakran alkalmazott módszere, amikor a bűnös eredetű

---

* Habilitált egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

A tanulmányban ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ JACSÓ Judit: *A pénzmosás*. In: Farkas Ákos (szerk.): *Fejezetek az európai büntetőjogból*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017. 117.

² Lásd a feketegazdaság/rejtett gazdaság fogalmáról: BALOG Ádám: Adóelkerülés és rejtett gazdaság Magyarországon, *Köz-gazdaság*, 2014/4. Különszám az adópolitikáról, 16–17.

³ LENTNER Csaba – ZÉMAN Zoltán: A pénzmosás egyes jogi és gazdasági összefüggéseiről. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/1. 19.

vagyon eredetének a lepezéséhez az elkövetők fiktív fedőcégeket hoznak létre.⁴ Jelen tanulmányban azonban mégsem e jelenség büntetőjogi vetületével kívánok foglalkozni, hanem e bűncselekmény *legális gazdaságra gyakorolt hatását* szeretném fókuszba állítani, valamint a pénzmosás compliance tevékenységgel való kapcsolatát világítom meg a társadalmi innováció tükrében. *Közgazdasági szempontból megközelítve* a pénzmosást felfoghatjuk egyfajta *illegális gazdasági szolgáltatásként* is, amely arra irányul, „*hogyan a bűncselekménnyel szerzett vagyon eredete igazolhatóvá váljék, megszabadulva annak felismerhetően jogellenes mivoltától.*”⁵

A *pénzmosás elleni fellépés gyökerei* az Amerikai Egyesült Államokban keresendők, ahol az első Pénzmosás Elleni Törvényt 1986-ban fogadták el. Az ellene folytatott küzdelem immár Európában is közel három évtizedes múltra tekint vissza. Számos nemzetközi dokumentum, illetve ún. soft law szabály gyakorol hatást a nemzeti szabályok megalkotására.⁶ A kezdeteket európai szintéren az 1991-ben elfogadott I. Pénzmosás elleni irányelv⁷ jelentette. Jelen tanulmánynak nem célja a történeti fejlődés részletes áttekintése, hanem a jelenlegi szabályozási tendenciákat kívánja tárgyává tenni. Fontos azonban a nemzetközi dokumentumok tükrében hangsúlyozni, hogy a pénzmosás elleni politika két pilléren alapul: a *büntetőjogi és a büntetőjogon kívüli fellépésen*. Jelen tanulmány fókuszában a büntetőjogon kívüli fellépés területe, azon belüli is a pénzmosás elleni preventív intézkedések kérdése áll.

A *compliance*, azaz a megfelelés biztosítása, a hazai szakirodalomban még kevésbé ismert fogalom. A hazai tudomány még adós maradt a compliance-re vonatkozó ismeretek rendszerezésével, annak ellenére, hogy a compliance a gyakorlatban egyre fontosabb szerepet tölt be (lásd például a vállalati⁸ vagy a banki compliance⁹ területeit). Köszönetemet szeretném kifejezni Farkas Akos

⁴ GÁL István László: A költségvetési csalás és a tőkepiaci visszaélések, *JURA*, 2018/1. 31.; GÁL István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, 14. o.; a gazdasági bűnözés kriminológiai fogalmáról lásd: GYÖRY Csaba – INZELT Éva: *Fehérgalléros, gazdasági és korrupciós bűnözés*. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós: *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft, Budapest, 2016. 457–462.; TÓTH Mihály: *A fehérgalléros bűnözés, a gazdasági bűnözés*. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévay Miklós: *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex Kiadó, Budapest, 2006, 399–420.

⁵ GÁL István László: *A pénzmosás*. KJK Kerszöv, Budapest, 2004. 20., GÁL István László: *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012. 11–22.

⁶ Lásd részletesen: JACSÓ Judit: A pénzmosás elleni fellépés dimenziói Európában: múlt, jelen és jövő, in: Kiss Valéria (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 72. Válogatás a 2012-ben tartott tudományos ülések előadásaiból*, Magyar Kriminológiai Társaság Budapest, 2013, 50–58. o.

⁷ A Tanács 91/308/EGK irányelve (1991. június 10.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről [HL L 166, 1991.06.28., 77–82.]

⁸ Hazánkban a compliance szakmai szervezeteként 2017-ben hozták létre a Magyar Vállalati Compliance Társaságot, lásd: <https://www.compliancetarsasag.hu/> (2018.09.11). Németországban a Giesseni Egyetemen kutatóközpontot hoztak létre a szervezeti bűnözés megelőzése érdekében bevezette intézkedések tudományos igényű kutatására a criminal compliance gyűjtőfogalma alatt (Center for Criminal Compliance, lásd: <https://www.uni-giessen.de/fbz/fb01/professuren-forschung/professuren/rotsch/ccc> (2018.09.11)).

⁹ A Magyar Bankszövetség Compliance Munkacsoportja hívta fel arra a figyelmet, hogy a compliance a „*nemzetközi pénzügyi és vállalati kultúrában az egyik legdinamikusabban fejlődő funkciók egyike,*

professzor úrnak, aki felkeltette az érdeklődésemet a compliance téma iránt és mindvégig támogatott az új kutatási célok megvalósítása során. A Magyar Jogászok az Európai Büntetőjogért Egyesületének elnökeként Professor Úr projektvezetésével a Miskolci Jogi Kar általa koordinált HERCULE III projekt is kiemelten vizsgálta a büntetőjogi compliance kérdéskörét az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme területén.¹⁰

Mindezekre tekintettel a tanulmány első fejezete a *compliance fogalmával* és annak egy szűkebb vetületével, a *büntetőjogi compliance* kérdésével foglalkozik. A második rész a büntetőjogi compliance egyik meghatározó területének, a *pénzmosás compliance-nek* a hazai és európai uniós szabályozási keretrendszerét vizsgálja meg a társadalmi innováció tükrében. Fontos alapkérdés ezzel összefüggésben annak meghatározása, hogy mit is értünk *társadalmi innováció* fogalma alatt és milyen kapcsolódási pontok mutathatók ki a pénzmosás compliance és a társadalmi innováció között. A társadalmi innováció meghatározásánál az alábbi megközelítésből lehet kiindulni: „*A társadalmi innováció új vagy újszerű válaszokat ad egy közösség problémáira azzal a céllal, hogy növelje a közösség jólétét.*”¹¹

2. A compliance fogalmáról

2.1. Általános megközelítés. A „*compliance*” *egyezőséget, megfelelést* jelent.¹² E fogalmat kezdetben csak az *orvostudomány* területén használták a páciens orvostól kapott és a gyógyulását elősegítő utasításainak megfelelő magatartásának megjelölésére, tehát a beteg együttműködő magatartásának leírására szolgált.¹³ A compliance fogalma ma már azonban sokkal *tágabb jelentéstartalommal* bír.¹⁴ A külföldi szakirodalomban több meghatározása is született, melyek más-más

---

amelynek érvényesüléséhez a vállalati felső vezetés elkötelezettsége megkérdőjelezhetetlenül szükséges”, Magyar Bankszövetség Compliance Munkacsoport: *A compliance (megfelelés biztosítási) funkció működtetésének legjobb gyakorlata (Best Practice Kódex)*. Budapest, 2017. http://www.bankszovetseg.hu/Content/alapdokumentumok/6_melleklet_Compliance_Best_Practice_Kodex_HUN.pdf (2018.09.09.): A megfelelés biztosítása központi eleme az Európai Bankhatóság által kiadott uniós EBA/GL/2017/11 sz. Belső irányításról szóló iránymutatásnak (2019.02.01.), https://www.eba.europa.eu/documents/10180/2164689/Guidelines+on+Internal+Governance+%28EBA-GL-2017-11%29_HU.pdf/dc9cda43-84ae-4b24-8030-4ba35cefc45e (2019.04.07.).

¹⁰ Lásd a projektről bővebben: <https://hercule.uni-miskolc.hu/>

¹¹ KOCZISZKY György – VERESNÉ SOMOSI Mariann – BALATON Károly: A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei, *Vezetéstudomány, Budapest Management Review*, 2017/6-7, 16.

¹² Vö. <https://compliancedictionary.com/term/609> (2018.09.22.)

¹³ Lásd bővebben a fogalomról ROTSCH, Thomas: *Criminal Compliance Zeitschrift für die internationale Strafrechtsdogmatik*, 2010/10. 614.; AMELUNG, Volker Eric: *Compliance*. In: *Gabler Wirtschaftslexikon*, <https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/compliance-27721> (2018.09.09.); Dr. MOLNÁR Márk Péter – DANKÓ Dávid: A beteg-együttműködés a terápiás siker záloga – III. rész. *Orvostovábbképző Szemle*, 2010/4. http://medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/a_beteg_egyuttmukodes_a_terapias_siker_zaloga_iii_resz (2018.08.09.)

¹⁴ Lásd a fogalomról bővebben: JACSÓ Judit: A compliance fogalmáról és szerepéről a gazdasági életben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1. Különszám. 82–91.

megközelítésből határozzák meg a fogalomi ismérveket. A compliance kifejezés használata a pénzügyi és a gazdasági jogi gyakorlatban, később pedig a gazdasági büntetőjogban is egyre inkább használatos fogalommá vált. De mit is értünk e fogalom alatt pontosan és honnan származik?

E kifejezés a „*corporate governance*” fogalmához hasonlóan az angolszász jogi terminológiából került átvételre a gazdasági jogba. Nem jelent mást, mint „követést”, „megegyezőséget”, „meghatározott parancsok betartását” – határozza meg lényegre törően a fogalom lényegét *Georg Gösswein*. Véleménye szerint a compliance azt jelenti, hogy a vállalatok és annak szervezeti egységei a *joggal összhangban működnek*.¹⁵

Bock megfogalmazása szerint „*compliance*” *legáltalánosabb értelemben* - szervezeti megközelítésből - a *jogkövető magatartás tanúsítását*, a jogszabályi előírásoknak, belső szabályoknak, illetve egyéb követendő ajánlásoknak megfelelő magatartás elérését *szolgáló intézkedések gyűjtőfogalma*.¹⁶ A *Bock* által használt szűkebb fogalom alapján a *compliance* azon felügyeleti intézkedések gyűjtőfogalma, amelyek annak biztosítására szolgálnak, hogy a vállalaton belüli valamennyi munkavállaló jogkövető magatartást tanúsítson. A *criminal compliance* ebben az értelemben a vállalati vezetők arra irányuló kötelezettsége, hogy a vállalaton belül megakadályozzák a munkavállalók által elkövetett bűncselekményeket.¹⁷

A *compliance tevékenység* tehát a megfelelésig biztosítására, azaz a szervezeten belüli jogi, illetve etikai normák betartására irányul. Ennek elmaradása esetén fennáll a *compliance kockázat* kialakulása, illetve növekedése. A Magyar Bankszövetség ezen kockázatoknak alapvetően négy területét nevesítette a bankszektorra vonatkozóan, amely véleményem szerint a compliance tevékenység tágabb körére is alkalmazható. Ezek az alábbiak: a) jogi kockázatok, b) felügyeleti vagy egyéb hatósági szankciók kockázata, c) pénzügyi veszteség, és d) hírnévrontás kockázata.¹⁸

2.2. A criminal compliance, azaz a büntetőjogi megfelelés fogalma. A *criminal compliance*¹⁹ (büntetőjognak való „megfelelés”, a büntetőjogi szempontból releváns szabályok betartása) kifejezés az elmúlt években vált elterjedt fogalommá a külföldi szakirodalomban, tartalmára nézve azonban még nem lelhető fel teljesen kiforrott álláspont.²⁰ A *criminal compliance* a *szervezeten* (gazdálkodó szervezeteken, vállalkozásokon) *belül* elkövetett büntető jogellenes magatartások megelőzésére *szolgáló intézkedések gyűjtőfogalma*, amely a gyakorlatban leginkább a *korruptió és a gazdasági bűncselekmények* (pl. csalás, pénzmosás)

¹⁵ GÖSSWEIN, Georg: Mediation als Weg aus dem Compliance-Dilemma (*Die Mediation*, 2017/2.) – A mediáció mint a compliance dilemmából kivezető út (ford.: Csemáné Váradi Erika – Jacsó Judit), *AKV Európai Szemle*, 2017/1. 122–127.

¹⁶ BOCK, Dennis: Strafrechtliche Aspekte der Compliance-Diskussion – § 130 OWiG als zentrale Norm der Criminal Compliance. *Zeitschrift für die international Strafrechtsdogmatik*, 2009/2. 293.

¹⁷ BOCK (2009): i.m. 316.

¹⁸ Magyar Bankszövetség: Best Practice Kódex, 4.

¹⁹ A német szakirodalomban használatos további fogalmak: „*kriminalitätsbezogene Compliance*”, vö. ROTSCHE, Thomas (Hrsg.): *Criminal Compliance, Handbuch*. Nomos Verlag, Baden-Baden, 2015. 41–42.

²⁰ ROTSCHE (2010): i.m. 614.; ROTSCHE (2015): i.m. 41.

megelőzését hivatott elérni.²¹ Vitathatatlan, hogy szoros kapcsolat áll fenn a gazdasági büntetőjog és a criminal compliance között, de mégsem tehető egyenlőségjel e két fogalom közé – hívja fel a figyelmet Rotsch.²² Az egyik alapvető cél – Rotsch szerint – a büntetőjogi felelősségre vonás vállalati eszközökkel történő megelőzése vagy minimalizálása, ehhez azonban szükséges annak előzetes felismerése (ex ante nézőpontból), hogy az adott magatartásnak lehetnek-e büntetőjogi következményei.²³ Éppen ebben rejlik az egyik alapvető jellemzője a criminal compliance-nek. A gazdasági büntetőjog körében szabályozott magatartások életbeli megvalósulásánál az esetleges büntetőjogi relevancia felismerése gyakran különös szakértelmet igényel és nem olyan könnyen felismerhető mint a büntetőjog más területeinél. A gazdasági ügylet, folyamatok komplexitása, nemzetközi vonatkozásai még inkább felerősíthetik ezt a tendenciát és szükségessé teszik a criminal compliance témakörének fókuszba állítását.²⁴

A criminal compliance probléma szoros kapcsolatban van egyrészt a klasszikus büntetőjogi dogmatikai kérdésekkel, másrészt speciális kérdésekkel (így például egy szervezeten belül a felelősség delegálásának kérdésével). A criminal compliance két részterületre bonthatjuk a klasszikus büntetőjog felosztása alapján: anyagi büntetőjogi és eljárásjogi kérdéseket fókuszba állító területre, illetve megközelíthetjük a preventív, illetve a represszív jellegű eszközrendszerek alapján is. Az eljárásjogi kérdések, illetve a represszív eszközrendszer között foglal helyet például „internal investigation”²⁵ (a szervezeten belüli előnyomozás), illetve a „whistleblowing”²⁶ (szervezeten belüli visszaélések bejelentése). A vonatkozó német szakirodalomban²⁷ megfogalmazódott olyan álláspont is, amely a szervezeten belüli bűnelkövetést két csoportra osztja: a szervezetet „mentesítő” (Entlastungskriminalität), illetve a szervezetet terhelő (Belastungskriminalität) bűnözésre. Az előbbibe azok a büntetőjogi relevanciával bíró cselekmények tartoznak, melyek a szervezet tagja vagy dolgozója valósít meg és ezzel a szervezet számára előnyt szerez és harmadik félnek viszont hátrányt. A második fogalom alá azok a büntetendő magatartások tartoznak, melyet a szervezet tagja vagy dolgozója követ el a saját vállalkozással szemben, annak hátrányt okozva.²⁸

²¹ SIEBER, Ulrich: Compliance-Programme im Unternehmensstrafrecht: Ein neues Konzept zur Kontrolle von Wirtschaftskriminalität, in: Sieber, Ulrich – Dannecker, Gerhard – Kindhäuser, Urs – Vogel, Joachim – Walter, Tonio (szerk.): *Festschrift für Klaus Tiedemann zum 70. Geburtstag*, Duncker & Humblot, Köln, München, 2008. 449–484.

²² ROTSCH (2015): i.m. 43.

²³ ROTSCH (2010): i.m. 616.

²⁴ ROTSCH (2015): i.m. 44.

²⁵ Molnár Erzsébet szerint az „internal investigation” a szükséges kriminálpolitikai, illetőleg ontológiai feltételek fennállása esetén megfelelő eszköz lehet a tipikusan a munkavállalók által vállalkozáson belül elkövetett bűncselekmények hatékony felderítéséhez. MOLNÁR Erzsébet: A vállalkozáson belüli előnyomozási eljárás interdiszciplináris kontextusban. *Jogtudományi Közlöny*, 2016/9. 458.

²⁶ E kifejezés szó szerinti jelentése: „vészharangok megkongatása”, vagy „síp megfújása”. Lásd bővebben: AMBRUS István – FARKAS Ádám: Whistleblowing és büntetőjog: szempontok a vállalati visszaélések megítéléséhez. *Magyar Jog*, 2017/7-8. 442-453.

²⁷ Bock, Dennis: *Criminal Compliance*. 2. kiadás, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2013. 23.

²⁸ Lásd a felosztás kritikájáról: ROTSCH (2015): i.m. 44.; hazai szakirodalomból: MOLNÁR (2018): i.m. 21–22.

3. A pénzmosás compliance

A *pénzmosás compliance* terminológiát a pénzmosás megelőzésével kapcsolatos nemzetközi, európai uniós és nemzeti szabályozások gyűjtőfogalmaként használatos.²⁹ A vonatkozó szakirodalom a *pénzmosás compliance területét elkülönülten kezeli*, ennek egyik oka az, hogy jogszabályok által jól szabályozott és az uniós jog által harmonizált területről van szó.³⁰ A pénzmosás compliance-hez tartozó intézkedések alapvetően a *preventív jellegű compliance* eszközök közé illeszthetők. Az alábbiakban az Európai Unióban elfogadott pénzmosás irányelvekben lefektetett compliance intézkedéseket vesszük sorra, amelyet követően a hazai szabályozás leglényegesebb elemeinek bemutatására vállalkozunk.

3.1. A pénzmosás compliance az Európai Unióban. A *preventív intézkedések* jelentős része a pénzügyi és gazdasági élet szereplőit vonja be a pénzmosás elleni fellépésbe, ezzel segítve az államok pénzmosás elleni büntetőjogi intézkedéseinek hatékony megvalósítását. A pénzügyi rendszer pénzmosásra való felhasználásának megakadályozása olyan cél, amelyet a nemzeti bűnüldöző hatóságok nem tudnak végrehajtani a hitelintézetek és a pénzügyi szervezetek, valamint azok felügyeleti szervei együttműködése nélkül. A pénzmosás első fázisa jellemzően a pénzügyi szektoron keresztül történik, ez jelenti az első érintkezési pontot a piszkos pénzek és a legális gazdaság között. E felismerés hatására került bevezetésre az I. Pénzmosás elleni irányelvben³¹ a két legfontosabb preventív jellegű intézkedés, az *ügyfél-azonosítás*, valamint a gyanús ügyletek esetében a *jelentési kötelezettség*, amely kezdetben nem vonatkozott a gazdasági élet egyéb szereplőire. Az I. Pénzmosás elleni irányelvben a kötelezettségek teljesítésének eljárási szabályai nem voltak részletesen meghatározva. A későbbi irányelvekben került sor a kötelezettségek konkrétabb tartalommal való kitöltésére.

A tagállamok már az I. Pénzmosás elleni irányelvben felhatalmazást kaptak azonban arra, hogy a rendelkezések hatályát más, pénzügyi rendszeren kívüli szakmák képviselőire is kiterjesszék. E generális rendelkezés háttérében annak felismerése állt, hogy a pénzmosás elkövetői alkalmazkodva a megváltozott jogi szabályozáshoz, a pénzügyi szektoron kívüli módszereket fognak bevetni a piszkos pénzek legalizálására.³² A tagállamok eltérő módon éltek az irányelv által adott lehetőséggel, ezért az egységes fellépés érdekében szükségessé vált az I. Pénzmosás elleni irányelv rendelkezéseinek módosítása. A 2001-ben elfogadott *II.*

²⁹ V.ö. DANNECKER, Gerhard – LEITNER, Roman (szerk.): *Handbuch der Geldwäsche-Compliance für die rechts- und steuerberatenden Berufe*. Linde Verlag, Wien. 2010; BÜLTE, Jens: *Geldwäsche-Compliance*. In: Rotsch, Thomas (szerk.): *Handbuch Criminal Compliance*. Nomos Verlag, Baden-Baden, 2015. 974.

³⁰ BÜLTE: i.m. 2015, 975.

³¹ A Tanács 91/308/EGK irányelve (1991. június 10.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről [HL L 166., 1991.06.28.]

³² Ez a várakozás nem igazolódott be teljesen, hiszen napjainkban is legjellemzőbb a pénzintézetek igénybe vételével történő pénzmosás.

*Pénzmosás elleni irányelv*³³ jelentősen kiszélesítette a kötelezettségek személyi hatályát (így például a könyvvizsgálókra, külső könyvelőkre és adótanácsadókra, ingatlanügynökökre, kaszinókra, meghatározott körben a közjegyzőkre és az ügyvédekre). A 2005. évi *III. Pénzmosás elleni irányelv*³⁴ a nagy értékű árukkal (pl. drágakövekkel, nemesfémekkel, művészeti alkotásokkal) kereskedőket, árverésvezetőket is bevonja a kötelezettségek hatálya alá meghatározott összeg (15.000 Euro) feletti készpénzfizetés teljesítése esetén. A *III. Pénzmosás elleni irányelv* legjelentősebb változtatása nem a személyi hatály újbóli kiterjesztése, hanem a pénzmosás elleni küzdelem preventív eszközrendszerébe az ún. „*kockázatalapú*” szabályozási modell bevezetése volt, amely különbséget tesz a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása szempontjából kisebb és kiemelt kockázattal járó tranzakciók között. Ennek megfelelő *differenciált szabályozást* vezetett be. Amíg egy korrupcióval fertőzött ország politikai közszerelőjének³⁵ banki ügylete – a fokozott kockázatra tekintettel – *megegyezett ügyfél-átvilágítási intézkedések* hatálya alá tartozhat, addig a belföldi hatóság által kezdeményezett tranzakció esetén az *egyszerűsített ügyfél-átvilágítás* szabálya alkalmazható, amely adott esetben az ügyfél-azonosítás elmaradását is jelentheti.³⁶ Az új koncepcióval a közösségi jogalkotó célja az volt, hogy megteremtse a pénzmosás szempontjából kevésbé veszélyeztetett területek tehermentesítésének lehetőségét. Az új szabályok immár a pénzmosáson kívül a terrorizmus finanszírozásának megakadályozását is szolgálták.³⁷

*A IV. Pénzmosás elleni irányelv*³⁸ az Európai Parlament és a Tanács 2015-ben fogadta el. Az irányelv célja, hogy a korábbi pénzmosás elleni szabályozási rendszer hatékonyabbá tétele és koherens kiegészítése által megelőzze az uniós pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint a terrorizmus finanszírozás céljára való felhasználását. E cél elérése érdekében rögzíti, hogy a tagállamok kötelesek biztosítani a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás tilalmát. Az újabb irányelv

³³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/97/EK irányelve (2001. december 4.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 91/308/EGK tanácsi irányelv módosításáról [HL 2001 L 344, 2001.12.28.]

³⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről [HL L 309, 2005.11.25.]

³⁵ Az irányelv rendelkezései alapján politikai közszereplőnek minősülnek azok a „*természetes személyek, akik fontos közfeladatokat látnak vagy láttak el, továbbá az ilyen személyek közvetlen hozzátartozói vagy akikkel közismerten közeli kapcsolatban állnak*”. Az irányelv alapján azonban csak a más tagállamban vagy harmadik országban lakóhellyel rendelkező, politikai közszereplő személyekkel való ügyletekre vagy üzleti kapcsolatra vonatkoznak a fokozott eljárási szabályok. Lásd: *III. Pénzmosási irányelv* 3. cikk. 8. pont, 13. cikk. (4) bek.

³⁶ *III. Pénzmosási Irányelv* 11-13. cikk.

³⁷ A pénzmosás elleni uniós fellépés célkitűzéseinek változásáról lásd: Jacsó Judit: A pénzmosás. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Európai Büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 514.

³⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2015/849/EU irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről [HL L 141., 2015.06.05.]

megalkotását a nemzetközi standardoknak való megfelelés indokolta (FATF 2012 revideált Negyven Ajánlása³⁹), de az uniós jogalkotó figyelemmel volt a meglévő pénzmosás elleni szabályok végrehajtása során szerzett tapasztalatokra is. Az új irányelv hatékonyságának vizsgálatakor a Bizottság egyrészt az *FATF partneri országvizsgálatok eredményeit* és a *nemzeti kockázatelemzéseket* fogja a jövőben felhasználni. Ezáltal nagyobb hangsúlyt fektet az irányelv rendelkezéseinek tagállami végrehajtására.

Az irányelv *preventív jellegű intézkedéseket* fogalmaz meg.⁴⁰ Ez meghatározta az irányelv jogalapját is, amely a módosításra szánt uniós jogi aktusok jogalapjával azonos módon az EUMSZ. 114. és 50. cikkei, azaz a belső piac megteremtése és működése érdekében szükséges jogközelítés. Az irányelv megfelel a *szubszidiaritás és az arányosság* követelményének is, hiszen sem a pénzmosás, sem pedig a terrorizmusfinanszírozása ellen irányuló önálló tagállami lépések nem alkalmasak a kitűzött cél elérésére. A tagállami intézkedéseknek összehangoltnak, koherensnek és következetesnek kell lenniük, amely elérésére csak az uniós szintű szabályozással valósulhat meg. A pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás veszélyezteti a pénzügyi szektor stabilitását és az EU belső piacát is, ezért nélkülözhetetlen az uniós szintű, harmonizált szabályozás elfogadása. Az arányosság szem előtt tartásával az irányelv által bevezetett szabályok a terrorizmusfinanszírozás kezelésére és a vállalati átláthatóság fokozására korlátozódnak és a meglévő szabályokra épülnek. Az *arányosság* kérdésének vizsgálatát a jogi személyek tényleges tulajdonosainak vizsgálatára vonatkozó információk átláthatósága is indokolta. Különösen a magánélethez való jog és az adatvédelemre vonatkozó szabályok miatt a bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó intézkedések élesen elkülönülnek az egyéb kategóriába sorolt jogi személyekre irányadó rendelkezésektől.

A pénzmosás *alapcselekményeinek* vizsgálata alapján megállapítható, hogy az uniós jogalkotó az FATF ajánlásaival összhangban e körbe vonta a közvetlen és közvetett adózáshoz kapcsolódó és a tagállamok nemzeti jogában meghatározott *adóbüncselekményeket* is. Az adóbüncselekmény fogalmával azonban adós marad

---

³⁹ Az FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) a *Pénzmosás elleni Pénzügyi Akciócsoport* az OECD mellett 1989-ben felállított nemzetközi szervezet, amelynek a pénzmosás elleni szttenderdek kialakításánál meghatározó szerepe van. Az 1990-ben kidolgozott ún. Negyven Ajánlása, amely az ún. soft law jellegű szabályozás közé tartozik, iránymutatásként szolgált más pénzmosás elleni nemzetközi dokumentum kidolgozásánál is, így pl. az Európai Unió pénzmosás elleni irányelvéinél is. E speciális nemzetközi grémiumnak az Európai Unió több tagállama és szervezetként az Európai Bizottság is a tagja. Az *FATF Negyven Ajánlása* iránymutatásul szolgál mind a büntetőjogi, mind pedig a büntetőjogon kívüli preventív szabályozás megalkotásánál. További pénzmosás elleni harcban kiemelt jelentőségű nemzetközi szervezet az Egmont Csoport és a Moneyval. Lásd ezekről bővebben: SIMONKA Gábor: *A magyar FIU és a pénzmosás elleni intézményrendszer a nemzetközi együttműködés tükrében*. Gazdálkodási kézikönyvek, Saldo Zrt., Budapest, 2015. 23–43.

⁴⁰ A represszív jellegű szabályokat magába foglaló új irányelvről lásd: JACSÓ Judit – UDVARHELYI Bence: A Bizottság új irányelvjavaslata a pénzmosás elleni büntetőjogi fellépésről az egyes tagállami szabályozások tükrében, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. 39-58.; JACSÓ Judit – UDVARHELYI Bence: A pénzmosás elleni küzdelem aktuális gyakorlati kérdései. *Magyar Jog*, 2017/11. 711–715.

az irányelv, egyetlen kritérium, hogy azok az irányelvben meghatározott minimális büntetési tételnél – azaz egy évnél – súlyosabban legyenek büntetendők.⁴¹

Az új irányelv módosította a *személyi hatályt*. Felismerve azt, hogy a nagy összegű készpénzfizetések esetén magasabb a pénzmosásnak és a terrorizmus finanszírozásának a kockázata, ezért az irányelv a *15.000 eurós határt 10.000 euróra* szállította le. Továbbra is megvan a tagállamok azon lehetősége, hogy szigorúbb szabályozást fogadjanak el, így akár ennél alacsonyabb küszöbértékeket is elfogadhatnak a kockázatok csökkentése érdekében. A kaszinók mellett a *szerencsejáték-ágazat általános jelleggel* a hatálya alá vonta. A preambulum alapján az *ingatlanügynökök* fogalmába a bérbeadással foglalkozó ügynökök is beleérthetők.

Az irányelv továbbá kötelezi a tagállamokat arra, hogy az irányelv hatályát részben vagy egészben kiterjesszék más olyan tevékenységeket folytató szakmákra és vállalkozáskategóriákra is, amelyeknél különösen valószínű, hogy azokat pénzmosási célra vagy a terrorizmus finanszírozására használják fel.

Az irányelv elődjéhez képest még nagyobb hangsúlyt fektet a *kockázat-értékelési tevékenységre*. Alacsony kockázat esetén a tagállam engedélyezheti a kötelezett szolgáltatók számára, hogy *egyszerűsített ügyfél-átvilágítási intézkedéseket* írjanak elő. *Fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedéseket* kell alkalmazni harmadik országbeli intézményekkel folytatott, határon átnyúló levelező banki kapcsolatok esetén, a kiemelt közszereplőkkel folytatott ügyletek vagy üzleti kapcsolatok tekintetében, valamint abban az esetben, ha az ügyfél olyan harmadik országban letelepedett természetes vagy jogi személy, akit/amelyet a Bizottság, a tagállamok vagy a kötelezett szolgáltatók magasabb kockázatot jelentőnek minősítettek.

A IV. pénzmosási irányelv hatálya alá tartozó szolgáltatókat terhelő másik alapvető kötelezettség, amely a pénzmosás elleni fellépés egyik legfontosabb eszközének tekinthető, a *gyanús ügyletek bejelentésére* irányul. Az irányelv rendelkezései értelmében minden tagállamnak létre kell hoznia egy *független és autonóm pénzügyi információs egységet* (Financial Intelligence Unit – FIU), amely felelős a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzéséért, felderítéséért és az ellene való eredményes küzdelemért. A tagállami FIU feladata a gyanús ügyletek bejelentésére és a pénzmosásra, a kapcsolódó alaphüccselekményekre vagy terrorizmusfinanszírozásra vonatkozó információk fogadása, elemzése, valamint az elemzés eredményeinek, illetve minden releváns információnak az illetékes hatóságokhoz történő továbbítása. A tagállamoknak 2017. június 26. napjáig kellett a tagállami szabályozásba átültetni az irányelv rendelkezéseit.

A IV. Pénzmosás elleni irányelv módosítására 2018-ban került sor, amellyel a pénzmosás elkövetésére jellemző legújabb tendenciákra, a fenyegetések és kockázatok gyorsan változó jellegére kíván reflektálni a jogi szabályozás szintjén az uniós jogalkotó.⁴² Fontos előzménye volt az ún. „Panama”-dokumentumok

⁴¹ JACSÓ Judit – UDVARHELYI Bence: A pénzmosás elleni fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban. *Ügyészségi Szemle*, 2017/1. 6–31.

⁴² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU)

nyilvánosságra kerülése. Az elmúlt évek ún. adat-kiszivárogtatásai nyomán a pénzmosás, az adókijátszás, az adócsalás és a korrupció témája erőteljesen a közvélemény látóterébe került.⁴³ Az új szabályozás elfogadásának egyik indoka volt, hogy „*egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek egyes alternatív pénzügyi rendszerekként működő modern technológiai szolgáltatások, mivel azok kívül esnek az uniós jog hatályán vagy a jogi követelmények alóli olyan mentességeket élveznek, amelyek ma már nem feltétlenül indokoltak. A folyamatosan változó tendenciák ütemének követése érdekében további intézkedésekre van szükség a pénzügyi műveletek, gazdasági társaságok és más jogi entitások, valamint a bizalmi vagyongazdálkodók és a bizalmi vagyongazdálkodóihoz hasonló struktúrájú vagy funkciójú, társulás jellegű jogi megállapodások [...] nagyobb átláthatóságának a biztosítása, a megelőzésre irányuló meglévő keret javítása és a terrorizmusfinanszírozás elleni hatékonyabb küzdelem érdekében.*”⁴⁴ Az új rendelkezések nemzeti jogba történő átültetési kötelezettségnek a tagállamoknak 2020. január 10-ig kell eleget tenniük.

3.2. Pénzmosás compliance a magyar jogban.

3.2.1. Rövid történeti kitekintés. A pénzmosás elleni küzdelem hazánkban már az Európai Unióhoz való csatlakozásunk előtt megindult, hiszen Magyarország a jogharmonizációs kötelezettségének eleget téve a pénzmosást a 1994. évi IX. törvénnyel kriminalizálta. Ezzel párhuzamosan a pénz- és tőkepiacon keresztül történő pénzmosás elleni küzdelem is megindult. Az 1994. évi XXIV. törvény (I. Pmt.)⁴⁵ – az I. Pénzmosás elleni irányelv rendelkezéseinek megfelelően – a pénzügyi szektor számára számos kötelezettséget vezetett be, melyek közül a legfontosabbaknak, az ügyfél-azonosítási, a jelentési és a dokumentummegőrzési kötelezettségek tekinthetők. A II. Pénzmosás elleni irányelv rendelkezéseit a 2003. évi XV. törvény (II. Pmt.), a III. Pénzmosás elleni irányelvet pedig a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény (III. Pmt.) ültette át a magyar jogba. A IV. Pénzmosás elleni irányelv átültetéséből eredő kötelezettségnek a magyar jogalkotó egy új törvény, a 2017. évi LIII. törvény⁴⁶ elfogadásával tett eleget (IV. Pmt.).

Fontos előzménye volt IV. Pmt. elfogadásának, hogy az Európa Tanács Pénzmosás és Terrorizmus Finanszírozás Elleni Szakértői Bizottsága (Moneyval) 2015-2016 során folytatta le Magyarország pénzmosás és terrorizmus finanszírozás elleni jogszabályi- és intézményrendszerének (5. körös) vizsgálatát. A vizsgálat

---

2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról (EGT-
vonatkozású szöveg) [HL L 156, 2018.06.19.]

⁴³ Erre adott reakcióként külön vizsgálóbizottság is felállításra került az Európai Unióban (PANA Bizottság), amely egy jelent is elfogadott 2017-ben. Lásd bővebben: JACSÓ Judit: *Az adócsalás szabályozása a német és az osztrák jogban*. In: Domokos Andrea (szerk.): *Az új büntetőeljárási törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019. 77–97.

⁴⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve, Preambulum 2. pont.

⁴⁵ A pénzmosás elleni törvények általánosan elfogadott rövidítés hazánkban a Pmt.

⁴⁶ 2017. évi LIII. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról.

lezárására 2016 szeptemberében került sor, és az elfogadott országjelentésben megfogalmazott minősítések alapján Magyarország a Moneyval 2017. decemberi plenáris ülésén köteles volt beszámolni az előrehaladásokról.⁴⁷ A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni fellépés hatékonyabbá tétele érdekében kiemelten fontos a Moneyval által az országjelentésben megfogalmazott, a technikai megfelelést és a hatékonyság javítását segítő előremutató ajánlások végrehajtása.

A törvény *preambuluma* meghatározza az elérendő célokat: a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása tilalmának hatékony érvényesítése érdekében megelőzze és megakadályozza a büntetendő cselekmények elkövetéséből származó pénznek vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró dolognak a pénzmosás szempontjából veszélyeztetett tevékenységeken keresztül történő tisztára mosását, valamint a terrorizmusnak pénzzel vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró dologgal való támogatását. A pénzmosás elleni szabályozás és intézményrendszer a legfontosabb célja annak megakadályozása, hogy az illegális pénz visszaáramoljon a legális gazdaságba.⁴⁸ Az alábbiakban a IV. Pmt. vizsgált téma szempontjából legfontosabb rendelkezéseit vesszük sorra.⁴⁹

3.2.2. A compliance kötelezettségek személyi hatálya. Fontos hangsúlyozni, hogy két csoportba lehet osztani a Pmt. hatálya alá tartozó kötelezett kört: a) a felügyeletet ellátó hatóságok és b) a felügyelet alá tartozó szolgáltatók csoportjára. A Pmt. 1. cikk (1) bekezdése határozza meg a *kötelezett szolgáltatók* körét. A törvény hatályának tevékenység alapról intézmény alpra történő módosítása érdemi változást nem hozott. Az európai közösségi jogászokat, illetve a kamarai jogtanácsosokat egy későbbi módosítással vonta be e körbe a törvény.

A IV. Pmt. *személyi hatálya* a Magyarországon székhellyel, fiókteleppel vagy telephellyel rendelkező szolgáltatókra, személyekre terjed ki, akik meghatározott tevékenységet végeznek.

Pénzmosás compliance - kötelezettek	
Pénzügyi szektorban dolgozók	1) hitelintézet
	2) pénzügyi szolgáltató
	3) foglalkoztatói nyugdíj szolgáltató intézmény
	4) önkéntes kölcsönös biztosítópénztár
	5) nemzetközi postautalvány-felvételt és -kézbesítést végző
	6) ingatlanüggyellett kapcsolatos tevékenységet végző
	7) könyvvizsgálói tevékenységet végző

⁴⁷ Lásd ennek előkészítéséről: SINKU Pál: *A pénzmosás miatti bűnügyek gyakorlata – az ügyészi jogalkalmazás tapasztalatai*. In: Barabás Andrea Tünde – Vókó György (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Országos Kriminológiai Intézet – Pázmány Press, Budapest, 2017, 135–137.

⁴⁸ GÁL István László: *Bejelentés vagy feljelentés?*, Penta Unió Oktatási Centrum, Budapest, 2017. 48.

⁴⁹ Részletesen lásd: JACSÓ Judit: *A pénzmosás elleni fellépés dimenziói Európában: múlt, jelen és jövő*. In: Kiss Valéria (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 72. Válogatás a 2012-ben tartott tudományos ülések előadásaiból*, Magyar Kriminológiai Társaság Budapest, 2013. 47–69.

	8) könyvviteli (könyvelői), adószakértői, okleveles adószakértői, adótanácsadói tevékenységet megbízási, illetve vállalkozási jogviszony alapján végző
szerezse-játék-szervezők	9) játékkaszinót, kártyatermet működtetőre vagy távszerencsejátéknak nem minősülő fogadást, távszerencsejátékot, online kaszinójátékot szervező
áruke-reske-dők	10) nemesfémme vagy az ezekből készült tárgyakkal kereskedő
	11) árukereskedő
független jogi hivatások képviselői	12) ügyvéd, európai közösségi jogász (a továbbiakban együtt: ügyvéd), kamarai jogtanácsos, közjegyző
	13) bizalmi vagyonkezelő

Fontos hangsúlyozni, hogy két kötelezetti körre *speciális szabályok* vonatkoznak, egyrészt az árukereskedőkre, másrészt a független jogi szakmák képviselőire. Az alábbiakban ezeket a szabályokat foglaljuk össze.

a) Az *árukereskedők* csak akkor tartoznak a Pmt. hatálya alá, ha egyrészt egy meghatározott *összeghatárt* (2.500.000 Ft.) eléri vagy azt meghaladja a fizetés összege, másrészt az *készpénzben* történik. Ezzel a jogalkotó figyelembe vette, hogy a nagy összegű készpénzfizetések esetén nagyon magas a pénzmosás kockázata. Az IV. Pénzmosás elleni irányelv rendelkezéseinek hazai jogba való átültetésére ilyen formában került sor. Megjegyezzük azonban, hogy az irányelv 10.000 Eurós összeghatárt ír elő, azonban felhatalmazza a tagállamokat, hogy alacsonyabb küszöbértéket határozzanak meg. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a *nemesfémekkel kereskedők összeghatártól függetlenül*, azaz minden esetben a Pmt. hatálya alá tartoznak. A gyakorlati tapasztalatok szerint az ékszerek vásárlása gyakori pénzmosási technika, így indokoltnak tekinthető a szigorúbb rendelkezés bevezetése.⁵⁰

b) *Eltérő szabályok* vonatkoznak továbbá az *ügyvédekre, a kamarai jogtanácsosokra és a közjegyzőkre*.⁵¹ Főszabály szerint *nem általános jelleggel*, hanem csak *a törvényben nevesített tevékenység végzése esetében* vonatkozik

⁵⁰ GÁL István László: *A pénzmosás*. KJK Kerszöv Kiadó, Budapest, 2004. 27.; SZENDREI Ferenc: *A pénzmosás*. PhD dolgozat, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 28.

⁵¹ Az ügyvédek pénzmosás elleni küzdelemben betöltött szerepéről lásd: KÖHALMI László: *Ügyvédek és pénzmosás*. In: Gál István László (szerk.): *A pénzmosás elleni küzdelem aktuális kérdései*. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék, Pécs, 2005. 90–91.

rájuk az ügyfél-átvilágítási, ill. bejelentési kötelezettség.⁵² Így akkor, ha *pénz és értéktárgy letéti kezelését* végzik, vagy ha meghatározott *jogügyletek előkészítésével és végrehajtásával* összefüggésben végeznek ügyvédi tevékenységet (így például: *gazdasági társaságban vagy egyéb gazdálkodó szervezetben lévő vagyonrész (részesedés), ingatlan tulajdonának átruházása, vagy gazdasági társaság vagy egyéb gazdálkodó szervezet alapítása, működtetése, megszűnése.*⁵³

Érdemi módosítást jelent e körben a korábbi szabályozáshoz képest, hogy adásvétel helyett a *tulajdonátruházás* került a törvényben meghatározásra, így az ügyvédek szélesebb körben, a csere- és az ajándékozási szerződés esetén, is kötelesek eleget tenni az ügyfél-átvilágítási és bejelentési kötelezettségének. Az ingó vagyonelemek ellenérték nélküli átruházásával, valamint a bizalmi vagyonkezelési szerződés vagy bizalmi vagyonkezelés létesítésére irányuló egyoldalú jognyilatkozattal kapcsolatos tevékenységek esetén szintén fennáll az ügyfél-átvilágítási és bejelentési kötelezettség. Így teremtette meg a jogalkotó a magyar szabályozás uniós irányelvvel való összhangját, illetve egyúttal a Moneyval által megfogalmazott hiányosságokat is kiküszöbölte. Megállapíthatjuk, hogy az ügyvédekre nézve kiszélesedett a compliance kötelezettségek köre.

A törvény a IV. Pénzmosás elleni Irányelvnek megfelelően meghatározza azon eseteket, amelyek – e szakmák képviselőire vonatkozó titoktartási kötelezettség, védelemhez való jog biztosítása végett – mentesítik az ügyvédek, közjegyzőket a bejelentési kötelezettség alól, illetve a FIU megkeresésére vonatkozó válaszadási kötelezettség alól. Hangsúlyozandó, hogy a törvény – összhangban a Moneyval ajánlásával – az *ügyfél-átvilágítási kötelezettség alól nem ad felmentést*, csak a bejelentési kötelezettség alól. A *mentesítésre vonatkozó szabályok* alapján, az ügyvédek tekintetében akkor, ha *a) a bejelentés alapjául szolgáló adat, tény, körülmény büntetőeljárásban történő védelem, illetve bíróság előtti képviselet* – ide nem értve a cégbírósi eljárásban történő képviseletet – előkészítése, ellátása során, vagy ellátását követően utóbb és azzal összefüggésben jutott tudomására, *b) a bejelentés alapjául szolgáló adat, tény, körülmény az a) pontban írt képviselet, védelem ellátásának, vagy az eljárás megindításának a szükségességével összefüggésben végzett jogi tanácsadás során* jutott a tudomására.⁵⁴

A bejelentést az ügyvéd, a kamarai jogtanácsos és a közjegyző a *területi kamaránál* köteles teljesíteni, azaz a törvény *közvetett bejelentési kötelezettséget* ír elő számukra. Az ügyvéd és a közjegyző alkalmazottja – ideértve az alkalmazott ügyvédet is – a bejelentést a munkáltatói jogokat gyakorló ügyvédnél vagy közjegyzőnél teszi meg, aki a bejelentést haladéktalanul továbbítja a területi kamarának. A területi ügyvédi, közjegyzői kamarák elnöke kijelöli azt a személyt, aki a meghatározott személyektől érkezett bejelentést a pénzügyi információs egységnek haladéktalanul továbbítja.⁵⁵

A Pmt. alapján a *Magyar Ügyvédi Kamara egységes szabályzatot* készít az

⁵² IV. Pmt. 73.–74. §

⁵³ IV. Pmt. 73. § (1) bek.

⁵⁴ IV. Pmt. 73. § (3) – (4) bek.

⁵⁵ IV. Pmt. 74. §

egyéni ügyvéd, az egyszemélyes ügyvédi iroda, valamint a kamarai jogtanácsos kötelezett kör számára, amely *belső szabályzatnak és kockázatértékelésnek* minősül.⁵⁶

Összefoglalva megállapítható, hogy a IV. Pmt. a hatály, a bejelentési kötelezettség teljesítése és a belső szabályzat vonatkozásában tartalmaz eltérő szabályokat. Összehasonlítva a IV. Pénzmosás elleni irányelv vonatkozó szabályozásával megállapítható, hogy a magyar szabályozás szigorúbb rendelkezéseket tartalmaz, amelyre azonban a tagállamokat a IV. Pénzmosás elleni irányelv is felhatalmazza.

3.2.3. A Pmt. tárgyi hatálya: a compliance kötelezettségek. A IV. Pmt. – a korábbi szabályozással egyezően – számos *kötelezettséget* ír elő a szolgáltatók számára, amelyek közül kiemelendő az *ügyfél-átvilágítási* és a *bejelentési kötelezettség*, melyek nagyon szoros kapcsolatban állnak egymással, hiszen az ügyfél-átvilágítással kerülhet a szolgáltató olyan adat, tény, információ birtokába, amely megalapozza a későbbi bejelentést.

a) A szolgáltató az *ügyfél-átvilágítást* az alábbi esetekben köteles alkalmazni⁵⁷:

Ügyfél-átvilágítási kötelezettség esetei
1. <i>Üzleti kapcsolat létesítése.</i>
2. <i>Az ügyleti megbízás 3.600.000 forintot eléri vagy meghaladja a teljesítéskor.</i>
3. <i>Árukereskedő esetében a 2.500.000 forintot elérő vagy meghaladó összegű ügyleti megbízás készpénzben történő teljesítésekor.</i>
4. <i>Pénzátutalás összege a 300.000 forintot meghaladja.</i>
5. <i>A távszerencsejátéknak nem minősülő fogadást szervező tekintetében a távszerencsejátéknak nem minősülő, nem hírközlő eszköz és rendszer útján szervezett fogadás esetében a 600.000 forintot elérő vagy meghaladó összegű nyeresemény kifizetés, a távszerencsejátéknak nem minősülő, hírközlő eszköz és rendszer útján szervezett fogadás esetében a hatszázezer forintot elérő vagy meghaladó összegű játékosai egyenlegről történő kifizetés teljesítésekor</i>
6. <i>Pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény vagy körülmény felmerülése esetén, ha átvilágításra még nem került sor.</i>
7. <i>Ha a korábban rögzített ügyfélazonosító adatok valóságával vagy megfelelőségével kapcsolatban kétség merül fel</i>

Az I. Pmt. még ügyfél-azonosítási kötelezettséget írt elő, amely azonban nem azonosítható az ügyfél-átvilágítási kötelezettséggel, hiszen annál egy tágabb fogalomról van szó, amely sokkal részletesebb és átfogóbb intézkedések betartását írja elő a szolgáltatók számára.⁵⁸ Ugyanakkor mindkettő háttarében ugyanaz a

⁵⁶ 14/2018. (VI. 25.) MÜK szabályzat a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvényben és az Európai Unió és az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról szóló 2017. évi LII. törvényben meghatározott kötelezettségek teljesítéséről, kockázatértékelésről, felügyeleti eljárásrendről és útmutatóról, <http://www.magyarugyvedikamara.hu/tart/farticle/18/73/1> (2018.09.11.)

⁵⁷ IV. Pmt. 6. §

⁵⁸ GÁL (2017): i.m. 59.

gondolat áll, a szolgáltatónak meg kell ismernie az ügyfelét („*know your custom*” *e/v*). A szolgáltató nemcsak az ügyfelet, hanem annak meghatalmazottját, a rendelkezésre jogosultat, továbbá a képviselőt is azonosítani és személyazonosságának igazoló ellenőrzését elvégezni köteles az ügyfél-átvilágítás első lépéseként.⁵⁹ Fontos, hogy a *tényleges tulajdonosra* vonatkozó nyilatkozatot is be kell szereznie a szolgáltatónak. A gyakorlatban ugyanis jellemzőnek mondható, hogy a pénzmosás elkövetői strómanokat vesznek igénybe a pénzügyi ügyletek lebonyolításához, ezen esetek kiszűrését teszi lehetővé ez az intézkedés.⁶⁰

A kötelezett az üzleti kapcsolat létesítése vagy az ügyleti megbízás végrehajtása előtt köteles lefolytatni az ügyfél és a *tényleges tulajdonos* személyazonosságának igazoló ellenőrzését. A szolgáltató az ügyfél és a *tényleges tulajdonos* személyazonosságának igazoló ellenőrzését az üzleti kapcsolat létesítése során is lefolytathatja, ha ez a rendes üzletmenet megszakításának elkerülése érdekében szükséges, és ha a pénzmosás vagy a terrorizmus finanszírozásának valószínűsége csekély. Ebben az esetben a személyazonosság igazoló ellenőrzését az első ügylet teljesítéséig be kell fejezni.⁶¹

Azonban nemcsak azonosítani kell az ügyfelet, hanem *folyamatos monitoring kötelezettség* is terheli a szolgáltatókat az üzleti kapcsolat során, amelynek a lényege a szokatlan jellemzők felfedése és szükség esetén bejelentése a nemzeti FIU-nak.

A Pmt. az ügyfél-átvilágításhoz kapcsolódó intézkedések mellett különállóan szabályozza – a kockázatalapú megközelítésnek megfelelően – az *egyszerűsített*, ill. a *fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedések* szabályait. Fokozott ügyfél-átvilágításra kerül sor, ha az ügyfél stratégiai hiányosságokkal rendelkező, kiemelt kockázatot jelentő harmadik országból származik, vagy kiemelt közszereplőről van szó. A IV. Pmt. az irányelvi rendelkezéseknek megfelelően kiterjeszti a hatályát a *hazai kiemelt közszereplőkre* is és *fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedések* alkalmazását írja elő valamennyi kiemelt közszereplővel folytatott üzleti kapcsolat vagy ügylet vonatkozásában, valamint definiálja a kiemelt közszereplő fogalmát.⁶²

b) A bejelentési kötelezettség alapján a szolgáltató vezetője, foglalkoztatottja és segítő családtagja *pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására, vagy dolog büntetendő cselekményből való származására* utaló adat, tény, körülmény felmerülése esetén köteles a szolgáltatón belül megjelölt személynek haladéktalanul bejelentést tenni. A gyanús körülményeket, amelyek alapján bejelentést kell tenni, a felügyeleti szervek által összeállított mintaszabályzat tartalmazza példálózó jelleggel. A kijelölt személy a bejelentést haladéktalanul továbbítja a pénzügyi információs egységnek. A bejelentésnek tartalmaznia kell az

⁵⁹ IV. Pmt. 7. §

⁶⁰ IV. Pmt. 8. §

⁶¹ IV. Pmt. 13. §

⁶² A kiemelt közszereplő: az a természetes személy, aki fontos közfeladatot lát el, vagy az ügyfél-átvilágítási intézkedések elvégzését megelőző egy éven belül fontos közfeladatot látott el. A Pmt. azt is taxative felsorolja, hogy kik minősülnek fontos közfeladatot ellátó személynek. A kiemelt közszereplő esetén az üzleti kapcsolat létesítésére, az ügyleti megbízás teljesítésére kizárólag a szolgáltató első szabályzatában meghatározott vezetője jóváhagyását követően kerülhet sor (IV. Pmt. 16-21. §).

ügyfél-azonosítás során rögzített adatokat, a bejelentés alapjául szolgáló adat, tény, körülmény részletes ismertetését és a bejelentés alapjául szolgáló adatot, tényt, körülményt alátámasztó dokumentumokat, amennyiben azok rendelkezésre állnak. Fontos hangsúlyozni, hogy a szolgáltató a pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy dolog büntetendő cselekményből való származására utaló adat, tény, körülmény felmerülését nemcsak a végrehajtott, hanem a *végrehajtandó ügylet és az ügyfél által kezdeményezett, de végre nem hajtott ügylet esetében esetben is köteles vizsgálni*.⁶³ A IV. Pmt. a korábbi bejelentési rendszert lényegében fenntartotta, azzal a módosítással, hogy a bejelentési kötelezettség egy további esetre is kiterjed az uniós szabályozásnak való megfelelés érdekében. A bejelentési kötelezettség így kiegészül a dolog büntetendő cselekményből való származására utaló tény, adat, körülmény esetkörének jelzésével.⁶⁴

A bejelentési kötelezettséggel kapcsolatosan fontos utalnunk arra, hogy annak szándékos elmulasztása *büntetőjogi következményekkel* jár. A magyar szabályozás egyik sajátossága, hogy a legszigorúbb eszközzel lép fel a bejelentési kötelezettség elmulasztójával szemben. A 2001. évi Btk. novelláig a *bejelentési kötelezettség elmulasztása* pénzmosásnak minősült. A klasszikus pénzmosás fogalmába azonban nem illeszkedett a mulasztásban megnyilvánuló deliktum, így e bűncselekmény külön szabályozása vált indokolttá. A törvényalkotó a 2001. évi CXVI. törvénnyel „A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása” (Btk. 303/B. §) címmel külön rendelte büntetni a bejelentési kötelezettség elmulasztóját. Kezdetben a Btk. a *gondatlan alakzatot* is büntetni rendelte, melyet a 2007. évi Btk. módosítás szüntetett meg. A hatályos Btk. 401.§-a rendeli büntetni a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztását, amely vétségnek minősül és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Hazánkban a pénzmosás elleni információs egység (FIU) feladatait a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi keretén belül működő, de attól független *Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda* látja el.⁶⁵ Ez az Iroda fogadja a Pmt. által meghatározott kötelezett körtől a pénzmosás és terrorizmus finanszírozásának gyanúja alapján érkező bejelentéseket, melyeket megvizsgál és az értékelő-elemző tevékenysége eredményeként bűnüldözési célból továbbít. A pénzügyi információs egység a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem, valamint bűncselekmények megelőzésének, felderítésének, nyomozásának elősegítése céljából elemző-értékelő tevékenységet folytat, amelynek keretében operatív és stratégiai elemzést végez.⁶⁶

c) További kötelezettségek: titoktartási kötelezettség (felfedés tilalmának előírása), adatvédelem, nyilvántartás vezetési kötelezettség, statisztika vezetési kötelezettség, intézkedések az Európai Unió más tagállamában, illetve harmadik országban található fióktelep és leányvállalat esetén, belső ellenőrző, információs

⁶³ IV. Pmt. 30-37. §

⁶⁴ Lásd részletesen a bejelentési kötelezettségről az adótanácsadók, adószakértők, könyvelők és könyvvizsgálókra vonatkozóan: GÁL (2017): i.m. 80–90.

⁶⁵ <https://www.nav.gov.hu/nav/penzmosas/PTEI/PTEI.html> (2018.08.24.)

⁶⁶ IV. Pmt. 38–53. §

rendszer, képzési program működtetésének kötelezettsége, belső szabályzat készítési kötelezettség.⁶⁷

3.2.4. Felügyeletet ellátó szervezetek feladatai a pénzmosság compliance területén. Az Irányelv rendelkezéseinek megfelelően a törvény kijelöli a *felügyeletet ellátó szervezetet*, amelyek a felügyeleti tevékenység gyakorlása során biztosítják a szolgáltatók törvény rendelkezéseinek való megfelelését.

Felügyeletet ellátó szervek a Pmt. alapján		
1) Magyar Nemzeti Bank		a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletével kapcsolatos feladatkörében eljárva: pl. bankok, takarékszövetkezetek, pénzváltó, postai szolgáltató esetében
2) Magyar Könyvvizsgálói Kamara		<i>könyvvizsgálók</i>
3) területi ügyvédi kamara		területileg illetékes kamara, amelyeknek az <i>ügyvéd/jogtanácsos</i> a tagja
4) területi közjegyzői kamara		területileg illetékes kamara, amelyeknek a <i>közjegyző</i> a tagja
5) Budapest Főváros Kormányhivatal		<i>nemesfémkereskedő, árukereskedő</i>
6) NAV Pénzmosság és Terrorizmusfinanszírozás elleni Iroda		<i>könyvviteli szolgáltatást nyújtók, az adótanácsadók és az adószakértők</i>
7) bizalmi vagyonkezelőkről és a tevékenységük szabályairól szóló törvény szerinti hivatal		

A IV. Pénzmosság elleni Irányelv is lehetővé teszi meghatározott szolgáltatókra nézve (könyvvizsgálók, a könyvelők, az adótanácsadók, az ügyvédek és a közjegyzők), hogy a felügyeletet *önszabályozó testületek* lássák el. A magyar jogalkotó ezzel a felhatalmazással élve a kötelező kamarai tagsághoz kötött könyvvizsgálói tevékenység és az ügyvédi, közjegyzői tevékenység feletti *kamarai felügyeletet* határozza meg, amelynek részletszabályait az ágazati törvények határozzák meg.

A *felügyeleti tevékenységet ellátó szerv az alábbi feladatokat látja el*: a) kijelölt személy(ek)re vonatkozó bejelentések nyilvántartásba vétele, kezelése; b) jóváhagyásra benyújtott szabályzatok elbírálása; c) hatósági (helyszíni) ellenőrzések lefolytatása.⁶⁸

A felügyeletet ellátó szerv az e törvény szerinti felügyeleti tevékenységének gyakorlása során biztosítja az Európai Unió más tagállamában székhellyel

⁶⁷ IV. Pmt. 54-76. § Lásd bővebben: GÁL (2017): i.m. 95–105.

⁶⁸ Ennek során azonban komoly kockázatot is rejthet magában az a körülmény, hogy a felügyeleti szerv egyben érdekképviseleti szerv is – jegyezte meg *Munkácsi Márta* a pénzmosság tárgyában a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán tartott előadásában. Lásd: JACSO – UDVARHELYI (2017): i.m. 713.

rendelkező szolgáltató magyarországi fióktelepének és leányvállalatának e törvény rendelkezéseinek való megfelelését is.⁶⁹

A IV. Pénzmosás elleni irányelvvel összhangban a IV. Pmt. részletesen szabályozza a szolgáltatók nemzeti rendelkezések megsértéséért való felelősségre vonhatóságát és velük szemben hatékony, arányos és visszatartó erejű (a büntetőjogi szankcióktól eltérő) közigazgatási szankciók felügyeletet ellátó szervek általi kiszabhatóságát. E szankcióknak és intézkedéseknek a jogi személyekkel, vezető testület tagjaival vagy bármely, a jogsértésért felelősségre vonható természetes személlyel szemben is alkalmazhatónak kell lenniük. A Pmt. a fokozatosság elve alapján szabályozza az alkalmazható intézkedéseket. A IV. Pmt. 69. §-a alapján a felügyeletet ellátó szerv a jogsértés súlyával arányosan többféle intézkedést alkalmazhat, így legenyhébb intézkedésként figyelmezteti a szolgáltatót, de bírság kiszabására is jogosult.

Felügyeleti bírság összege		
Szolgáltatók	Minimum	Maximum
hitelintézet, pénzügyi szolgáltató, foglalkoztatói nyugdíj szolgáltató intézmény, nemzetközi postautalvány-felvételt és -kézbesítést végző	<i>400.000 Ft.</i>	az éves nettó árbevétel 10%-ának megfelelő összegig, legfeljebb <i>2 milliárd forint</i>
önkéntes kölcsönös biztosítópénztár		a tárgyév megelőző év tagdíjbevételei és támogatásai együttes összege 10%-ának megfelelő összegig, legfeljebb <i>2 milliárd forint</i>
ingatlanüggyel kapcsolatos tevékenységet végző, könyvvizsgálói tevékenységet végző, könyvviteli (könyvelői), adószakértői, okleveles adószakértői, adótanácsadói tevékenységet megbízási, illetve vállalkozási jogviszony alapján végző, játékkaszinót, kártyatermet működtetőre vagy távszerencsejátéknak nem minősülő fogadást, távszerencsejátékot, online kaszinójátékot szervező, nemesfémekkel vagy az ezekből készült tárgyakkal kereskedő, árukereskedő, bizalmi vagyonkezelő	<i>100.000 Ft.</i>	<i>400 millió Ft.</i> Amennyiben a jogsértésből származó vagyoni előny meghatározható, és annak kétszerese meghaladja a <i>400 millió forintot</i> , úgy a kiszabható bírság a <i>vagyoni előny kétszeresének megfelelő összegig</i> terjedhet.

Láthatjuk a táblázatból, hogy a pénzmosás compliance intézkedések be nem tartása igen súlyos jogkövetkezménnyel jár. Megfigyelhető, hogy a IV. Pmt. a pénzbírság lehetséges maximális összegét jelentősen megemelte.

⁶⁹ IV. Pmt. 68. § (1) bek.

4. Záró gondolatok

A pénzmosás compliance megfelelő működése nagymértékben hozzá tud járulni a pénzmosás elleni eredményes küzdelemhez, másrésztől e területre vonatkozó szabályok gazdasági szereplők általi be nem tartása rendkívüli veszélyt jelent a gazdaság működésére. A bűnözésből származó bevételek eredetének elleplezése árthat a pénzügyi ágazat integritásának, stabilitásának és megítélésének, sőt az Európai Unió számára is fenyegető veszélyt jelent, hiszen megingathatja az Unió belső piacát.⁷⁰

A makrogazdasági hatása is kiemelendő e jelenségnek, hiszen a pénzmosás által a legális gazdaságba beáramló pénzek felboríthatják a kereslet-kínálat egyensúlyát. Az is hangsúlyozandó ezzel összefüggésben, hogy más gazdasági szolgáltatásokkal ellentétben a pénzmosás elkövetője nem törekszik közvetlen haszonra, épp ellenkezőleg, az elkövetőnek az ár nem meghatározó tényező a vagyon „kifehérítése” folyamatában, számára a nyereséget az jelenti, hogy a kifehérítés folyamatát követően a bűncselekményekből származó vagyon a lebukás kockázatát már nem hordozza magával.⁷¹ És éppen ebben rejlik a pénzmosás egyik legnagyobb veszélye, amely veszélyek csökkentésében a pénzmosás compliance kiemelet jelentőségű.

E területre jellemző, hogy a kezdeti „szektorális” szabályozás helyett, amely kizárólag a pénz- és hitelintézetekre rótt kötelezettségeket, mára egy sokkal komplexebb jellegű szabály- és intézményrendszer került felállításra, amelyről egy kis túlzással az mondható, hogy a gazdasági élet csaknem valamennyi szereplője számára tartalmaz kötelezettségeket és éppen ebben ragadható meg a pénzmosás elleni intézményrendszer társadalmi innovációban való szerepe. Fontos kölcsönhatás figyelhető meg a pénzmosás compliance-hez sorolt eszköz- és intézményrendszer, valamint a társadalmi innováció között. Hiszen, ha a felvázolt compliance intézkedéseket a kötelezettek nem tartják be, az káros hatással lehet a társadalmi innovációra. A IV. Pénzmosás elleni irányelv 2018-ban bevezetett módosítása még inkább kiterjeszti a compliance intézkedések személyi hatályát. A társadalmi innováció megközelítéséből megállapítható, hogy a compliance tevékenységek alapvető célja a jogszabályok, belső szabályzatok stb. hatékonyabb betartása, amely közvetve hozzájárul a közösség jólétéhez is.

---

⁷⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2015/849/EU irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről [HL L 141., 2015. 06.05., 73-117.], Preambulum.

⁷¹ GÁL (2017): i.m. 17.; SZENDREI (2010): i.m. 10.

Az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer alkalmazásának eredményei és tapasztalatai

Jánosi Andrea*

---

1. Bevezető

A bűnügyi információk hatékony cseréjének megteremtésére irányuló igény nem újkeletű az Európai Unióban, az ennek megvalósítását célzó törekvés folyamatosan tetten érhető az unió igazságügyi politikájában,¹ s emellett szoros kapcsolatban áll a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés számos alapelveivel (például tagállamok kölcsönös bizalma, kölcsönös elismerés elve,² ne

---

* Adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ Lásd például az alábbi dokumentumokat:

- Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters. HL C 12., 2001. 01. 15., 10-22.
- Declaration on Combating Terrorism. 25 March 2004.
- Javaslat a Tanács határozata a hatósági erkölcsi bizonyítványokra vonatkozó információcseréről. COM(2004) 664. 2004. 10. 13.
- Hágai Program: a Szabadság, a Biztonság és a Jog Érvényesülésének Erősítése az Európai Unióban. (2005/C 53/01)
- A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. A Hágai Program: Tíz prioritás a következő öt évre. Partnerség Európának a szabadság, biztonság és jog területén való megújulásáért. COM(2005) 184., 2005. 05. 10.
- A Stockholmi Program – A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa. HL C 115., 2010. 05. 04., 1-38.
- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósítása a polgárok szolgálatában. A stockholmi program végrehajtásáról szóló cselekvési terv. COM(2010) 171., 2010. 04. 20.
- Európai Tanács 2014. június 26-27. Következtetések. EUCO 79/14

² A kölcsönös elismerés elvéről lásd részletesebben például: FARKAS Ákos: Az Európai Bíróság és a

bis in idem elv³⁾ is. Jelen tanulmányunk azonban nem célja a büntetőítéletekre vonatkozó információcsere fejlődéstörténetének a bemutatása, hanem pusztán a jelenlegi struktúra hatékonyságának értékelése, valamint az ehhez kapcsolódó legfrissebb jogalkotási eredmények ismertetésére tesz kísérletet.

Az Európai Bizottság 2005 decemberében kelt, a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezésére és azok tartalmára irányuló javaslata⁴⁾ képezte az alapját a jelenleg is hatályban lévő, a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról szóló kerethatározatnak⁵⁾. A kerethatározat a tagállamok közötti kapcsolatban helyettesíti az Európa Tanács 1959. évi, a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezményét⁶⁾ és kiegészíti az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezményt, és annak 2001. évi jegyzőkönyvét,⁷⁾ továbbá inkorporálja a bűnügyi nyilvántartásban szereplő információk cseréjéről szóló tanácsi határozat⁸⁾ egyes rendelkezéseit.⁹⁾ Célja egy olyan digitális információáramlást biztosító rendszer kialakítása volt, amely lehetővé teszi a tagállamok között a büntetőítéletekre vonatkozó – az aktuálishoz képest hatékonyabb – információcserét. Az egyes tagállamok bűnügyi nyilvántartásai

---

kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011/Külszám, 62–77.; FARKAS Ákos: *Új alkotmányos elv a magyar büntetőeljárási bizonyításban? A kölcsönös elismerés elve*. In: Erdei Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazságtartalma*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 45–57.; KARSAI Krisztina: *A kölcsönös elismerés elve*. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti, Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 149–157.

³⁾ A ne bis in idem elvről lásd részletesebben például: PÁPAI-TARR Ágnes: A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2007/2. 100–118.; HERKE Csongor: *Az európai ne bis in idem elv érvényesülésének gyakorlati problémái hazánkban*. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 413–417.; KARSAI Krisztina: *Transnational ne bis in idem principle in the Hungarian fundamental law*. In: C D, Spinellis – NikolaosTheodorakis – Emmanouil Billis – George, Papadimitrakopoulos (eds.): *Europe in Crisis: Crime, Criminal Justice, and the Way Forward*. Essays in Honour of Nestor Courakis. Sakkoulas Publications, Athens, 2017. 409–440.; JÁNOSI Andrea: A bűnüldözési célú adatkezelés és a ne bis in idem elv gyakorlati érvényesülésének összefüggései az Európai Unióban. *Advocat*, 2013/1–4. 27–34.

⁴⁾ Javaslata a Tanács kerethatározata a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról. COM/2005/0690 végleges.

⁵⁾ A Tanács 2009/315/IB kerethatározata (2009. február 26.) a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról. HL L 93., 2009.4.7., 23–32. (Továbbiakban: 2009/315/IB kerethatározat.)

⁶⁾ A Strasbourgban, 1959. április 20-án kelt, a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei. Az egyezmény 13. és 22. cikkei rendelkeznek a bűnügyi nyilvántartásban rögzített információk cseréjéről.

Lásd: PEISCH András: *Az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer*. In: Nagy Marianna (szerk.): *Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából*. Jogi Tanulmányok. 2010. I-III. kötet, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2010. 346.

⁷⁾ Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről. HL C 197., 2000.7.12., 3–23.

⁸⁾ A Tanács 2005/876/IB határozata (2005. november 21.) a bűnügyi nyilvántartásban szereplő információk cseréjéről. HL L 322., 2005.12.9., 33–37.

⁹⁾ 2009/315/IB kerethatározat. 12. cikk

közötti eltérésre és az információcsere nehézségeire a Bizottság szintén 2005-ben publikált fehér könyvében¹⁰ is felhívta a figyelmet. Ebben utalt arra, hogy habár a tagállamokban jellemzően központosított bűnügyi nyilvántartási rendszerek működnek, azonban ezek között a tartalom, a hozzáférésre jogosultak köre, valamint az adatok törlési határideje között jelentős eltérések mutatkoznak. Maga a dokumentum még három lehetséges alternatívát különböztetett meg az együttműködés megkönnyítése érdekében, amelyek a következők voltak:

- a kétoldalú cserék megkönnyítése,
- a nemzeti nyilvántartások hálózatba kötése,
- egy igazi európai nyilvántartás létrehozása.

Jóllehet, már ekkor megállapították, hogy a gyakorlatban leginkább egy ún. vegyes rendszer kidolgozása lenne indokolt, amely egy európai adatbázis létrehozásával és a nemzeti adatbázisok hálózatba kötésének keresztezésével lenne megvalósítható. A rendszer működéséhez azonban nyilvánvalóan hozzátartozik az is, hogy az információcserehez valamilyen hatást, jogkövetkezményt kell társítani. Tehát meg kell állapítani azt, hogy az információcsere révén megszerzett információknak milyen jelentőséget tulajdonítsanak egy másik tagállamban más cselekmények miatt indított új büntetőeljárás esetében. Így például, hogy az ismételt büntetőeljárás lefolytatásának az akadályát képezi vagy éppen végrehajtási kötelezettséget is ró az adott ítélet hatályát elismerő, állampolgárság szerinti tagállam számára. Ezekre a kérdésekre azonban a fehér könyv még nem tartalmazott konkrét választ, pusztán felvetette ezeket a kérdéseket. Ugyanakkor 2008-ban elfogadásra került az Európai Unió más tagállamaiban hozott ítéleteknek egy új büntetőeljárásban való figyelembevételéről szóló kerethatározat,¹¹ amelynek célja *„[...] erősíteni azt az elvet, amely szerint a tagállamok kötelesek a saját bíróságai által, a nemzeti jogszabályokkal összhangban hozott büntetőítéletekkel azonos hatályt fűzni a más tagállamokban hozott büntetőítéletekhez, függetlenül attól, hogy a nemzeti jog azokat a hatályokat eljárásjogi, anyagi jogi, vagy ténykérdésnek tekinti-e. [...]”*¹²

2. Az ECRIS működési mechanizmusa

A 2009/315/IB kerethatározat 2009. április 27-én lépett hatályba, rendelkezéseit a tagállamoknak 2012. április 27-ig kellett átültetniük a nemzeti jogukba. Ennek a folyamatnak az értékelésére irányuló első jelentését a Bizottság 2016-ban készítette el.¹³ A kerethatározat kötelezettséget ró mind az ítélethozatal helye

¹⁰ Fehér könyv a büntetőítéletekre vonatkozó információcsereéről, és ezeknek az Európai Unión belüli hatályáról. COM/2005/0010 végleges.

¹¹ A Tanács 2008/675/IB kerethatározata (2008. július 24.) az Európai Unió más tagállamaiban hozott ítéleteknek egy új büntetőeljárásban való figyelembevételéről. HL L 220., 2008.8.15., 32–34. (Továbbiakban: 2008/675/IB kerethatározat.)

¹² 2008/675/IB kerethatározat. (5) Preambulum-bekezdés

¹³ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról szóló, 2009. február 26-i 2009/315/IB tanácsi kerethatározat végrehajtásáról. COM/2016/06 final. (Továbbiakban:

szerinti, mind pedig az állampolgárság szerinti tagállamra. Eszerint az *ítélethozatal szerinti tagállam* köteles:

- feltüntetni az ítéletnek a bűnügyi nyilvántartásba való rögzítésekor az állampolgárságra vonatkozó információkat, amennyiben a terhelt egy másik tagállam állampolgára;
- tájékoztatni az állampolgárság szerinti tagállam központi hatóságát a bűnügyi nyilvántartásba rögzített ítélet meghozataláról, továbbá a rögzített adatok módosításáról és törléséről;
- annak érdekében, hogy megállapítható legyen, hogy milyen tagállami intézkedés szükséges az állampolgárság szerinti tagállamban, kérésre, egyedi esetben továbbítani az ítéletnek, illetve a későbbi intézkedéseknek egy példányát, továbbá minden egyéb lényeges információt.¹⁴

A továbbítandó információk körét három kategóriába sorolják: (1) kötelező információk köre (így: a terhelt személyére, az ítélet jellegére, az ítélet alapjául szolgáló bűncselekményre, az ítélet tartalmára vonatkozó információk); (2) nem kötelező információk (így: az elítélt személy szüleinek neve; ügyiratszám, a bűncselekmény elkövetési helye, eltiltásokra vonatkozó információ); (3) kiegészítő információk (így: a terhelt személyazonosító száma, vagy a személyazonosító dokumentum típusa és száma, ujjlenyomat, álnév és/vagy felvett név/nevek). Az első csoportba sorolandó adatokat mindig bele kell foglalni az ítéletről szóló értesítésbe, míg a nem kötelező információkat a bűnügyi nyilvántartásba való bejegyzés esetén, a kiegészítő információkat pedig kizárólag akkor kell továbbítani, ha azok a központi hatóság rendelkezésére állnak.¹⁵

Az *állampolgárság szerinti tagállam* a megküldött információkat megőrzi és az ítélethozatal szerinti tagállam tájékoztatásának megfelelően módosítja, illetve törli azokat.¹⁶ Meg kell jegyezni, hogy a kerethatározat az „*ítélet*” fogalmát akként definiálja, hogy abba kizárólag a „*büntetőbíróság által egy természetes személy ellen bűncselekmény elkövetése miatt hozott jogerős határozat*” sorolandó, amennyiben „*e határozatot az ítélethozatal szerinti tagállam bűnügyi nyilvántartásába felveszik*”, azonban a kerethatározat végrehajtásáról szóló jelentés tanúsága szerint több tagállamban az ítélet nem korlátozódik csakis a büntetőbíróságok által hozott határozatokra.¹⁷

Az információcsere mechanizmusát a kerethatározat pontosan rögzíti. Így az ítéletekkel kapcsolatos információ iránti megkeresések, valamint azok megválaszolásának menetét, határidejét, az információcsere formai és nyelvi követelményeit. Az információcsere horizontális struktúra mentén valósul meg, ugyanis a kérelmet a tagállamok központi hatóságai küldik meg egymás részére.

COM/2016/06 final.)

¹⁴ 2009/315/IB kerethatározat. 4. cikk

¹⁵ 2009/315/IB kerethatározat. 11. cikk (1) bekezdés

¹⁶ 2009/315/IB kerethatározat. 5. cikk

¹⁷ COM/2016/06 final. 1. Az „*ítélet*” fogalommeghatározása. Így az alábbi tagállamokban: BE, DE, EE, HR, LU, NL, SE, SI

„*Például NL kicserélné az ügyészség által hozott határozatokat, és bizonyos esetekben a nyomozásokra vagy folyamatban lévő ügyekre vonatkozó igazságügyi adatokat is.*”

Ítéletekkel kapcsolatos információ iránti megkeresés büntetőeljárás céljából vagy büntetőeljárástól eltérő célból egyaránt előterjeszhető. Amennyiben a megkeresést büntetőeljárástól eltérő célból terjesztették elő, úgy azt az állampolgárság szerinti tagállam a nemzeti jogával összhangban teljesíti, illetve közli a megkereső tagállammal, hogy mely másik tagállam továbbított részére információt, hogy közvetlenül kereshesse meg az ítélethozatal szerinti tagállamot. Ez utóbbit abban az esetben teszi, ha az ítélethozatal szerinti tagállam korábban az állampolgárság szerinti tagállamot akként korlátozta, hogy a megküldött információ kizárólag büntetőeljárás céljából továbbíthatja.¹⁸

A büntetőeljárás célból előterjesztett megkeresésre adott válasz magába foglalja: (1) az érintett személy állampolgársága szerinti tagállamban hozott és a bűnügyi nyilvántartásba bejegyzett ítéleteket, (2) a más tagállamban hozott, azonban 2012. április 27-ét követően az állampolgárság szerinti tagállamban őrzött ítéleteket, (3) a más tagállamokban hozott és részére 2012. április 27-ig továbbított, a bűnügyi nyilvántartásba bejegyzett ítéleteket, (4) harmadik országban hozott, majd később a számára továbbított, a bűnügyi nyilvántartásba bejegyzett ítéleteket.¹⁹ A megkeresések megküldése az erre rendszeresített – a kerethatározat mellékletét képező – formanyomtatványon történik, teljesítésére rövid – főszabály szerint maximum 10 munkanapos²⁰ – határidő áll rendelkezésre, amelynek a megkeresett tagállam hivatalos nyelveinek egyikén, vagy egy másik, mindkét tagállam által elfogadott nyelven tesz eleget.²¹ A formanyomtatvány alapján a megkeresett tagállam az alábbi válaszokat jelölheti meg:

- (1) nem áll rendelkezésre ítéletre vonatkozó információ az érintett személy bűnügyi nyilvántartásában;
- (2) rendelkezésre áll információ az érintett személy bűnügyi nyilvántartásába bejegyzett ítélet(ek)ről; az ítéletek jegyzéke e válasz mellékletét képezi;
- (3) rendelkezésre áll(nak) az érintett személy bűnügyi nyilvántartásába felvett egyéb információ(k); ezen információ(ka)t csatolták (nem kötelező);
- (4) rendelkezésre áll információ az érintett személy bűnügyi nyilvántartásába bejegyzett ítéletről, de az ítélethozatal szerinti tagállam tájékoztatása szerint az ítéletre vonatkozó információt kizárólag büntetőeljárás céljára lehet továbbítani. További információra vonatkozó kérelem közvetlenül az ítélethozatal szerinti tagállamba küldendő. (Szükséges megjelölni az ítélethozatal szerinti tagállamot.);
- (5) a megkeresés a megkeresett tagállam joga alapján a büntetőeljárástól eltérő semmilyen egyéb cél érdekében nem teljesíthető.²²

¹⁸ 2009/315/IB kerethatározat. 7. cikk (2) bekezdés

¹⁹ 2009/315/IB kerethatározat. 6-7. cikkek

²⁰ Kivételt képez ez alól egy személynek a bűnügyi nyilvántartásban a rá vonatkozó információ továbbítására irányuló kérelme. Ebben az esetben a válaszára 20 munkanapos határidő áll rendelkezésre. Lásd: 2009/315/IB kerethatározat. 8. cikk (2) bekezdés

²¹ 2009/315/IB kerethatározat. 8. és 10. cikkek

²² 2009/315/IB kerethatározat. Melléklet. A bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról szóló 2009/315/IB kerethatározat 6., 7., 8., 9. és 10. cikkében említett formanyomtatvány.

A kerethatározat rendelkezései alapján létrehozott Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS)²³ egy olyan, az ítéletekkel kapcsolatos információk tagállamok közötti cseréjét szolgáló számítógépes rendszer, amely az egyes tagállamok bűnügyi nyilvántartási adatbázisain alapul, tehát nem célja a centralizált struktúra kialakítása,²⁴ s nem teszi lehetővé azt sem, hogy az egyes tagállamok egymás bűnügyi nyilvántartási adatbázisaihoz közvetlenül, online hozzáférjenek.²⁵ Létrehozzák ugyanakkor az elektronikus információcsere egységes formátumának elemeit, így az ítélet alapjául szolgáló bűncselekményre és az ítéletek tartalmára vonatkozó információk tekintetében.²⁶ Ez lényegében ún. referenciatáblázatok kialakítását jelenti, amelyek a bűncselekmények megnevezését, jogi minősítését, valamint az alkalmazandó jogkövetkezményeket tartalmazzák, ezzel is segítve a kölcsönös megértést.²⁷

3. Az ECRIS gyakorlati működésének tapasztalatai

Két évvel ezelőtt, 2017 júniusában tette közzé az Európai Bizottság első ízben a bűnügyi nyilvántartásból származó információknak az ECRIS-en keresztül történő, tagállamok közötti cseréjéről szóló statisztikai jelentését, amelyre irányuló kötelezettség a 2009/316/IB határozat 7. cikkén alapult.²⁸ A jelentés elkészítéséhez a rendszer által automatikusan generált, továbbá 24 tagállam²⁹ által megküldött statisztikai adatokat használták fel.³⁰ Az ECRIS általános működése vonatkozásában a Bizottság 12 pontba foglalva közölte főbb megállapításait, amelyek az alábbiak:

- *„Mind a 28 tagállam aktívan részt vesz az ECRIS-ben, a lehetséges összekapcsolások 24 %-a azonban még hiányzik.”* Az utóbbi észrevétel arra utal, hogy egyik tagállam sem cserél információt az ECRIS-en keresztül mind a 27 másik tagállammal. 2017-ben négy tagállam rendelkezett a legtöbb összekapcsolási számmal, 26-tal. Ezek Ausztria, Spanyolország, az Egyesült-Királyság, illetve Írország voltak. Érdemes ugyanakkor ezt a megállapítást összevetni a Bizottság 2016-ban közzétett, a 2009/315/IB tanácsi kerethatározat végrehajtásáról szóló jelentésében foglaltakkal. Ez ugyanis

²³ A Tanács 2009/316/IB határozata (2009. április 6.) a 2009/315/IB kerethatározat 11. cikke alkalmazásában az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) létrehozásáról. HL L 93., 2009.4.7., 33–48. o. (Továbbiakban: 2009/316/IB határozat.) (6) Preambulum-bekezdés

²⁴ 2009/316/IB határozat. 3. cikk (1) bekezdés

²⁵ 2009/316/IB határozat. (11) Preambulum-bekezdés

²⁶ 2009/316/IB határozat. 1. cikk

²⁷ 2009/316/IB határozat. (12) Preambulum-bekezdés, 4. cikk

A határozat A. melléklete tartalmazza a bűncselekmények kategóriáit és alkategóriáit, továbbá a megvalósítás szintjét, az elkövetői minőséget, valamint – amennyiben alkalmazható – a büntetőjogi felelősséget kizáró vagy korlátozó okokat vagy a visszaesést.

A B. melléklet tartalmazza a szankció- és intézkedéskategóriákat.

²⁸ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a bűnügyi nyilvántartásból származó információk Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszeren (ECRIS) keresztül történő, tagállamok közötti cseréjéről. COM/2017/0341 final. (A továbbiakban: COM/2017/0341 final.)

²⁹ Négy tagállam nem szolgáltatott adatokat, amelyek a következők: Bulgária, Ciprus, Dánia, Szlovénia.

³⁰ COM/2017/0341 final. 1.2. Az ECRIS bevezetésének jogalapjai és az ECRIS-re vonatkozó statisztikák.

még arról számolt be, hogy nem vesz részt valamennyi tagállam az ECRIS keresztül megvalósuló információcserében, illetve több tagállamban még nem történt komoly előrelépés a kerethatározatban foglaltak átültetése terén.³¹ Egy év alatt tehát e tekintetben is jelentős fejlődés történt.

- *„Az üzenetváltások száma 2016-ban elérte a 2 milliót.”* Ez a szám egyaránt magába foglalja a büntetőjogi felelősséget megállapító új ítéletekre, a megkeresésekre, valamint a megkeresésekre adott válaszokra vonatkozó értesítéseket. Rendkívül nagy arányban, 6,5-szeresével megnövekedett 2012-től kezdődően a továbbított üzenetek száma. 2012-ben 300.000 üzenetre megküldésére került sor.
- *„Az értesítések tendenciájának stabilizálódása.”* Amely alatt alapvetően az új, büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletekre vonatkozó értesítések számának stabilizációja értendő. Ennek értéke 2016-ban 330.000 körüli volt.
- *„Az információra vonatkozó megkeresések és válaszok számának gyors növekedése.”* Ahogyan az a második megállapításban is szerepelt, illetve ahhoz kapcsolódik, gyors ütemben növekedett a tagállamok aktivitása részben megkeresések küldése, részben pedig az arra adott válaszok vonatkozásában. Azonban ez nem jelent folyamatosan egyenlő munkaterhet az egyes tagállamok számára.
- *„Minden harmadik válaszban korábbi büntetőjogi elítélés szerepel.”* Tagadhatatlanul ez a számadat az egyike azoknak a mutatóknak – véleményem szerint –, amelyek leginkább alátámasztják az ECRIS működésének hatékonyságát és lényegét. A megkeresések tehát mintegy egyharmadára olyan válasz érkezik, amelyben korábbi büntetőjogi elítélésekre vonatkozó adat található.
- *„2016-ban közel 13 000 megkeresésre (3,6 %) nem érkezett válasz a jogszabályban előírt határidőn belül.”* A határidőn túli válaszadások meglehetősen alacsony aránya meglátásom szerint leginkább arra utal, hogy az ECRIS működését, az ahhoz kapcsolódó eljárási rendet az egyes tagállamok elsajátították, a mindennapi gyakorlat részévé vált.
- *„2016-ban megközelítőleg 14 000 információra vonatkozó megkeresésre (3,9 %) nem érkezett válasz.”* Sajnos a legtöbb tagállam vonatkozásában megfigyelhető, hogy habár viszonylag alacsony arányban, de nem minden megkeresésre érkezik válasz. Ez az arány 2016-ban a megkeresések kb. 3,9 %-a volt.
- *„Nem minden, büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletről és nem minden frissítésről küldenek értesítést.”* Ez a mulasztás ugyancsak gondot jelenthet a rendszer működése szempontjából. Részben azért, mert nem áll rendelkezésre megbízható, friss információ, részben pedig azért, mert így továbbra sem biztosítottak a bűnügyi előélet megállapításának feltételei.

³¹ Lásd: COM/2016/06 final.

Eszerint a Bizottság 22 tagállamtól kapott értesítést azon jogszabályokról, amely a kerethatározat rendelkezésinek az átültetését szolgálják. Hat tagállamtól azonban nem érkezett értesítés az átültetésről, azonban náluk is – Málta kivételével – folyik információcsere az ECRIS-en keresztül.

2014-ben Magyarországot is azon országok körébe sorolták, amelyek nem küldenek frissítéseket a korábban küldött értesítéseikhez kapcsolódóan.

- *„Jelentős különbségek a tagállamoknak az ECRIS-sel kapcsolatos tevékenysége és munkaterhe között.”* Nyilvánvalóan ez a megállapítás arra utal, hogy egyes tagállamok rendkívül aktívak a megkeresések vonatkozásában, azonban ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy az általuk küldötték számával azonos arányban érkeznek hozzájuk megkeresések. Különösen aktív tagállamnak tekinthető például Németország, az Egyesült Királyság, Ausztria és Csehország. Komoly munkaterhet jelent a jelentős számú megkeresések megválaszolása például – a teljesség igénye nélkül – a következő tagországok számára: Lengyelország, Románia, Magyarország, Horvátország, Szlovákia. S ugyancsak nagy adminisztratív terhet jelent az állampolgárság szerinti tagállam értesítése a büntetőjogi felelősséget megállapító új ítéletekről például a következő országokban: Olaszország, Belgium, Spanyolország, Franciaország, Ciprus. Jellemzően – egyes kivételektől eltekintve – az egyes kategóriákba sorolható országok köre között nincs átfedés.
- *„Az ECRIS-t nem mindig használják a korábbi elítélésekre vonatkozó információ iránti megkeresés céljából.”* A tagállamokban természetesen eltérő gyakorlat figyelhető meg az információra irányuló megkeresések száma vonatkozásában is. Az e tekintetben alacsony aktivitást mutató tagállamok közé sorolták a 2014–2016 években Magyarországot is. A Bizottság a jelentésében ezzel a jelenséggel kapcsolatban két negatív következményre hívta fel a figyelmet. Egyrészt arra, hogy ezzel elmarad a más tagállamban hozott büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletek figyelembe vétele,³² másrészt pedig nem teljesül az a bűnmegelőző hatás, amelyet a korábbi büntetőjogi elítélések megbízható nyilvántartásához fűztek. Például amennyiben erkölcsi bizonyítvány benyújtásához kötött valamely foglalkozás ellátása, munkakör betöltése.
- *„Az ECRIS-t egyre gyakrabban alkalmazzák büntetőeljárástól eltérő célokra.”* Természetesen érdeklődésre adhat okot, hogy milyen, a büntetőeljárástól eltérő célra alkalmazható ez a rendszer, amely az összes megkeresések kb. 1/5-öd részét jelenti. Ebbe a körbe sorolandók például a magánszemélyek saját bűnügyi nyilvántartásaikkal kapcsolatos tájékoztatásra irányuló kérelmei, de ugyancsak ide tartoznak a közigazgatási hatóságok általi, nem

³² A más tagállamban hozott, büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletek figyelembe vételének elmulasztása az ECRIS működésének megakadályozásán túl sérti a Tanács 2008/675/IB, az Európai Unió más tagállamaiban hozott ítéleteknek egy új büntetőeljárásban való figyelembevételéről szóló kerethatározatát is.

Lásd: 2008/675/IB kerethatározat.

(3) Preambulum-bekezdés: *„E kerethatározat célja az, hogy a más tagállamokban hozott büntetőítéletek figyelembevételére vonatkozóan minimumkötelezettséget írjon elő a tagállamok számára.”*

1. cikk (1) bekezdés: *„E kerethatározat célja azon feltételek meghatározása, amelyek alapján egy bizonyos személy elleni a tagállamban indult büntetőeljárás során, az ugyanezen személlyel szembeni más tagállamban, eltérő cselekmények alapján hozott korábbi büntetőítéleteket figyelembe veszik.”*

büntetőeljárás céljából, a munkaerő-felvétel,³³ továbbá a fegyverviselési engedély kiadása céljából küldött megkeresések is.

- „A jelenlegi ECRIS-t ritkán alkalmazzák a harmadik országbeli állampolgárok esetében.” Erre azonban megoldásként szolgál már az alább tárgyalandó ERCIS-TCN létrehozása.³⁴

4. ECRIS-TCN létrehozásának indokai és működési mechanizmusa

Az Európai Unió Hivatalos Lapjában 2019. május 22-én került kihirdetésre a harmadik országbeli állampolgárokkal és a hontalan személyekkel szemben hozott ítéletekre vonatkozó információval rendelkező tagállamok azonosítására szolgáló központosított rendszer (ECRIS-TCN) létrehozásáról szóló rendelet.³⁵ Ennek az új centralizált információs rendszernek a megalkotását az a célkitűzés vezérelte, hogy az egyes tagállamokban harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozóan hozott határozatokat más tagállamokban is figyelembe vegyék, illetve tudják venni új büntetőeljárások során, valamint új bűncselekmények elkövetésének megelőzése érdekében. Habár az ECRIS eddig is megteremtette azt a lehetőséget, hogy a tagállamok információcserét folytassanak harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozóan, ugyanakkor nem biztosított ehhez megfelelő eljárást. Eddig a harmadik országbeli állampolgárokkal szembeni ítéleteket pusztán az ítélethozatal szerinti tagállamban tartották nyilván. Ez pedig azzal a következménnyel járt, hogy harmadik országok állampolgárainak a bűnügyi előlelete vonatkozásában kizárólag csak akkor lehetett teljeskörű információt szerezni, ha minden másik tagállamot megkeresett az adott tagállam, amely előtt az aktuális büntetőeljárás folyamatban volt.³⁶ Hatálya tehát kiterjed harmadik országok állampolgáira és hontalanokra, azonban ugyancsak alkalmazandó az olyan uniós polgárokra is, akik valamely harmadik ország állampolgárságával is rendelkeznek.³⁷ A rendszer működési mechanizmusa a következő módon jellemezhető:

- a centralizált módon működő ECRIS-TCN lehetővé teszi azt, hogy a tagállamok központi hatóságai könnyen kideríthessék, hogy van-e olyan

³³ Ide sorolandó a 2011/92/EU irányelv alapján a gyermek sérelmére elkövetett, nemi erkölcs elleni bűncselekmények tárgyában hozott, a bűnügyi nyilvántartásban szereplő, büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletek vagy az ilyen ítéletekből származó eltiltásokra vonatkozó információk cseréje azon személyek vonatkozásában, akiket gyermekekkel való közvetlen és rendszeres kapcsolattartással járó szakmai vagy szervezett önkéntes tevékenység folytatására vesznek fel. Lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 2011/92/EU irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. HL L 335., 2011.12.17., 1–14. 10. cikk

³⁴ COM/2017/0341 final.

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/816 rendelete (2019. április 17.) az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer kiegészítése érdekében a harmadik országbeli állampolgárokkal és a hontalan személyekkel szemben hozott ítéletekre vonatkozó információval rendelkező tagállamok azonosítására szolgáló központosított rendszer (ECRIS-TCN) létrehozásáról, valamint az (EU) 2018/1726 rendelet módosításáról. HL L 135., 2019.5.22., 1–26. (A továbbiakban: 2019/816 rendelet)

³⁶ 2019/816 rendelet. (2)–(5) Preambulum-bekezdések

³⁷ 2019/816 rendelet. 2. cikk

tagállam, s ha igen, melyik, amely bűnügyi nyilvántartási információkat tárol egy adott harmadik országbeli állampolgárra vonatkozóan. Lényegében tehát az információval rendelkező tagállam azonosítására szolgáló rendszer kidolgozására kerül sor.

- Pozitív visszajelzés, azaz találat esetén az érintett személyre vonatkozó bűnügyi nyilvántartási információk a 2009/315/IB kerethatározattal összhangban, a jelenlegi ECRIS-keret felhasználásával kérhetők az adott tagállamoktól.³⁸ A központi rendszer ugyanis automatikusan továbbítja az információval rendelkező tagállamokra vonatkozó információt, a kapcsolódó referenciaszámokat és a személyazonosító adatokat, amely alapján a megkeresés továbbítható.³⁹

Az ECRIS-TCN központi rendszerében tárolják az érintett személyek személyazonosító adatait, amely adatok feltöltésére irányuló kötelezettség az ítélethozatal szerinti tagállam központi hatóságát terheli.⁴⁰ Az adatok köre⁴¹ kiterjed az ujjlenyomatokra és az arcképmásokra is. Ez utóbbira azonban megszorítással, ugyanis az arcképmások felhasználása jelenleg korlátozott. Kizárólag a személyazonosító adatokon vagy ujjnyomatadatokon alapuló lekérdezés eredményeként azonosított harmadik országbeli állampolgár személyazonosságának megerősítésére használhatók fel. Keresés arcképmások alapján azonban nem foganatosítható. Ugyanakkor ennek a lehetőségnek a megteremtése érdekében, amennyiben a műszaki feltételek is rendelkezésre állnak majd, a Bizottság határozatlan időre szóló – jogi aktus elfogadására irányuló – felhatalmazást kapott.⁴² A rendelet lehetőség biztosít arra is, hogy az Eurojust, az Europol valamint az Európai Ügyészség is hozzáférjen az ECRIS-TCN-ben tárolt adatokhoz – feladataik ellátására érdekében – az információval rendelkező tagállamok azonosítása céljából. A jogosultságuk azonban nem terjed ki arra, hogy adatokat töltsenek fel a rendszerbe, vagy azokon bármilyen módosítást eszközöljenek.⁴³ Az adatok továbbítására pedig az Eurojust kizárólag abban az esetben jogosult harmadik országok és nemzetközi szervezetek részére büntetőeljárások céljából, ha a harmadik országbeli állampolgárra vonatkozóan bűnügyi nyilvántartási információval rendelkező tagállam ehhez kifejezetten hozzájárul. A továbbított adatok köre pedig a tagállam nevéől való tájékoztatásra terjed ki, valamint arra, hogy az adott tagállamhoz hogyan intézhetnek harmadik

³⁸ 2019/816 rendelet. (7) Preambulum-bekezdés; 1. cikk

³⁹ 2019/816 rendelet. 7. cikk (7) bekezdés.

⁴⁰ 2019/816 rendelet. 4. cikk (1) bekezdés és 5. cikk (1) bekezdés

⁴¹ A rendelet 5. cikkének (1) bekezdése – a 2009/315/IB kerethatározathoz hasonlóan – megkülönbözteti a kötelezően nyilvántartandó, opcionális és kiegészítő információk körét.

Kötelező információk: vezetéknev (családi név), utónevek (keresztnevek), születési idő, születési hely (város és ország), állampolgárság vagy állampolgárságok, nem, adott esetben korábbi nevek, az ítélethozatal szerinti tagállam kódja;

Opcionális információk: szülők neve;

Kiegészítő információk: személyazonosító szám, vagy a személy személyazonosító okmányainak típusa és száma, valamint a kiállító hatóság neve, álnévek vagy felvett nevek.

⁴² 2019/816 rendelet. 6. és 37. cikkek

⁴³ 2019/816 rendelet. 7. cikk (3) bekezdés és 14-18. cikkek

országok vagy nemzetközi szervezetek bűnügyi nyilvántartási kivonatok iránti megkeresést.⁴⁴ A rendszer tényleges működésének megkezdése azonban jelenleg még várat magára. Az adatok feltöltésének, továbbá az ECRIS-TCN működésének időpontját a Bizottság határozatban állapítja majd meg, amennyiben a szükséges feltételek rendelkezésre állnak.⁴⁵

A vizsgált rendelet mellett az ECRIS-TCN megalkotására irányuló jogalkotási csomagnak részét képezi a 2009/315/IB tanácsi kerethatározatnak a harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozó információcsere és az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) tekintetében történő módosításáról, valamint a 2009/316/IB tanácsi határozat felváltásáról szóló irányelv⁴⁶ is. Ez a dokumentum lényegében azokat – az eljárási jogi és technikai feltételek biztosítására irányuló – módosításokat hajtja végre a 2009/315/IB kerethatározatban, amelyek lehetővé teszik a harmadik országbeli állampolgárokkal szemben hozott ítéletekre vonatkozó információk ECRIS-en keresztül megvalósuló cseréjét.⁴⁷ Emellett rendelkezik arról is, hogy a 2009/316/IB határozat elveit integrálni kell a 2009/315/IB kerethatározatba a végrehajtás egységes feltételeinek biztosítása érdekében, továbbá a Bizottságra végrehajtási hatásköröket kell ruházni.⁴⁸ Ennek megfelelően 2022. június 28-i hatállyal rendelkezik a 2009/316/IB határozat felváltásáról.⁴⁹

5. Az Európai Unió Bíróságának az ECRIS működéséhez kapcsoló joggyakorlata

Amennyiben az Európai Unió Bíróságának az ECRIS működéséhez kapcsolódó joggyakorlatát kívánjuk áttekinteni, mindösszesen két előzetes döntéshozatali eljárással találkozunk. Azonban ezek érdekessége, hogy mindkettő Magyarországon folytatott büntetőeljáráshoz kapcsolódott.

Az első, C-25/15. sz. ügyben a Budapest Környéki Törvényszék terjesztett előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatása iránti kérelmet⁵⁰ valamely más tagállam bírósága által hozott, Balogh I.-nal szemben bűncselekmény elkövetése miatt szabadságvesztés-büntetést kiszabó, valamint őt az eljárás költségeinek viselésére kötelező, jogerős ítélet érvényének Magyarországon történő elismerése iránt folyamatban lévő eljárásban. Az eljárás alapvetően a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló, 2010. október 20-i

⁴⁴ 2019/816 rendelet. 17-18. cikkek

⁴⁵ 2019/816 rendelet. 35. cikk

⁴⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/884 irányelve (2019. április 17.) a 2009/315/IB tanácsi kerethatározatnak a harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozó információcsere és az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) tekintetében történő módosításáról, valamint a 2009/316/IB tanácsi határozat felváltásáról. HL L 151., 2019.6.7., 143–150. (A továbbiakban: 2019/884 irányelv)

⁴⁷ 2019/884 irányelv. (11) Preambulum-bekezdés

⁴⁸ 2019/884 irányelv. (13) Preambulum-bekezdés

⁴⁹ 2019/884 irányelv. 2-4. cikkek

⁵⁰ C-25/15. sz. Balogh I. elleni büntetőeljárásban 2016. június 9-én hozott ítélet. (ECLI:EU:C:2016:423)

2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv⁵¹ 1. cikke (1) bekezdésének értelmezésére irányult és csak másodlagosan kapcsolódott a 2009/315/IB kerethatározat és a 2009/316/IB határozat rendelkezéseihez. Az alapeljárásban Balogh I. magyar állampolgárt a Landesgericht Eisenstadt (kismartoni tartományi bíróság, Ausztria) 2014. május 13-án kelt és 2014. október 8-án jogerőre emelkedett ítéletével üzletszerű, súlyos betöréses lopás miatt négy év, hat hónap szabadságvesztés büntetésre ítélte, és kötelezte az eljárás költségeinek viselésére. Az ítélet tartalmáról értesítették az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Büntetőjogi Osztályát, majd meg is küldték azt a részére. Ezt követően a központi hatóság az ítéletet a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény (továbbiakban: Nbjt.) – akkor hatályos⁵² – rendelkezései alapján, a külföldi ítélet érvényének elismerése, továbbá annak a magyar bűnügyi nyilvántartásba való felvétele céljából megküldte a hatáskörrel rendelkező, Budapest Környéki Törvényszéknek, amely az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezte. [Az ítélet 20-21. és 30-31. pontjai.] Az alapeljárásban kérdésként merült fel, hogy kit terhel a német nyelvű alaphatározat fordításának költsége az elismerésre irányuló eljárás során. A kérdést előterjesztő bíróság két eltérő magyar bírósági gyakorlatra hívta fel a figyelmet. Egyes bíróságok akként rendelkeztek, hogy a külföldi ítélet érvényének elismerésére irányuló – Be.⁵³ alapján lefolytatandó – különleges eljáráshoz kapcsolódó bűnügyi költség azt terheli, akit az alapügyben annak viselésére köteleztek.⁵⁴ S habár az osztrák büntetőeljárásban a terhelt költségmentes nyelvi segítségnyújtásban részesült, ez a költségmentesség már nem érvényesül a különleges eljárás lefolytatása során, tehát nem terjed ki a külföldi ítélet lefordításából eredő költségekre. Különösen arra tekintettel, hogy jelen eljárás keretében a fordítást már nem a terhelt jogainak érvényesítése tette indokolttá. Ehhez képest más bíróságok az anyanyelv használatának jogára⁵⁵ és a Be. 339. §-ának (1) pontjára⁵⁶ hivatkozással azt a gyakorlatot követték, hogy a

⁵¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról. HL L 280., 2010.10.26., 1–7. (Továbbiakban: 2010/64/EU irányelv.)

⁵² Nbjt. 46. § (1a) bekezdés alapján: „A külföldi ítélet érvényének elismerésére annak a törvényszéknek van hatásköre és illetékessége, amelynek területén a terhelt lakó- vagy tartózkodási helye található. Ha a terhelt Magyarországon lakó- vagy tartózkodási hellyel nem rendelkezik, az eljárásra a terhelt utolsó ismert magyarországi lakó- vagy tartózkodási helye szerinti törvényszéknek van hatásköre és illetékessége. Ha az eljárásra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság nem állapítható meg, az eljárás a Fővárosi Törvényszék hatáskörébe és illetékességébe tartozik.” (2013.09.01. és 2016.12.31. között hatályos szöveg.)

⁵³ Az akkor hatályos büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény. (Továbbiakban: régi Be.)

⁵⁴ Az Nbjt. – 2011.07.01. és 2017.12.31. között hatályos – 46. §-ának (3) bekezdése, a régi Be. 555. §-a (2) bekezdésének j) pontja, valamint 338. § (1) bekezdése alapján.

Ezt az érvelést támasztja alá: MÁZINÉ DR. SZEPESI Erzsébet: A külföldi ítélet érvényének hazai elismerése és annak nehézségei. *Ügyvédek Lapja*, 2015/2. szám, 24.

⁵⁵ A régi Be. 9. §-ban deklarált anyanyelv használata.

⁵⁶ A régi Be. 339. § (1) bekezdése szerint: „Az állam viseli a 74. § (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott bűnügyi költségből azt a költséget, amelynek viselésére a vádlott a 338. § alapján nem kötelezhető, továbbá azt a költséget, amelyet a vádlottnak a 74. § (3) bekezdése alapján nem kell megtérítenie.”

fordítás költsége az államot terheli.⁵⁷ [Az ítélet 24-26. pontjai.] A Bíróság azonban úgy ítélte meg, hogy annak érdekében, hogy valóban hasznos választ tudjon adni az előterjesztő bíróság számára, úgy egyrészt szükséges a feltett kérdéseket átfogalmazni, valamint a 2010/64/EU irányelv rendelkezéseit a 2009/315/IB kerethatározatra, valamint a 2009/316/IB határozatra tekintettel értelmezni. Így a Bíróság immár arra kereste a választ, hogy a hivatkozott uniós jogforrásokkal ellentétesnek minősül-e a tagállamokban az olyan különleges eljárás alkalmazása, amely valamely más tagállam bírósága által hozott, jogerős bűnösséget megállapító ítéletnek a nemzeti bíróság általi elismerésére irányul, és amely többek között előírja azt is, hogy a határozat fordításának költségei ennek az eljárásnak a keretében a terheltet terhelik. [Az ítélet 33-34. pontjai.] Emellett a 2010/64/EU irányelv értelmezése kapcsán a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy annak rendelkezései nem alkalmazhatók a kérelem tárgyát képező különleges eljárásra. Ezt azzal magyarázta, hogy az irányelv 3. cikk (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően az osztrák bíróság a terhelt rendelkezésére bocsátotta az ítélet fordítását, így a különleges eljárás keretében a bűnösséget megállapító ítélet ismételt fordítása indokolatlan a terhelt védelemhez való jogának és a hatékony bírói jogvédelemhez való jogának az érvényesítése szempontjából. [Az ítélet 39. pontja.] Emellett a Bíróság álláspontja szerint a 2009/315/IB kerethatározat és a 2009/316/IB határozat alapján az állampolgárság szerinti tagállam kötelessége, hogy a bűnügyi nyilvántartásába a más tagállamban hozott bűnösséget megállapító ítéletet az ECRIS-en keresztül, kód formájában továbbított információk alapján rögzítse. A nyilvántartásban való rögzítésnek nem képezheti a feltételét sem a különleges eljárás lefolytatása, sem pedig a külföldi ítélet továbbítása. Ezt bizonyítja az is, hogy a hivatkozott jogforrásoknak a célja az információcseré leegyszerűsítése és hatékonyabbá tétele. [Az ítélet 48-51. pontjai.] Mindezekre tekintettel – Yves Bot főtanácsnok indítványával egyezően⁵⁸ – a 2009/315/IB kerethatározat és a 2009/316/IB határozat, továbbá az EUMSZ. rendelkezéseivel⁵⁹ ellentétesnek minősítette azt a nemzeti szabályozást, amely szerint szükséges a más tagállamok bíróságai által meghozott büntetőítéletek elismerésére irányuló, valamint e büntetőítéletek bűnügyi nyilvántartásba való felvételét megelőző eljárás lefolytatása. [Az ítélet 53-56. pontjai.]

A fentiekkel szinte egyező kérdéskört tárgyalt a Bíróság a C-390/16. sz. ügyben,⁶⁰ a Szombathelyi Törvényszék előzetes döntéshozatal iránti kérelme tárgyában. Bár jöllehet a kérdések alapvetően a 2008/675/IB tanácsi

⁵⁷ Az eltérő joggyakorlat problémájára hívta fel a figyelmet a következő tanulmány, melynek szerzője amellet foglalt állást, hogy a fordítással kapcsolatban felmerült bűnügyi költség az államot terheli: VÁRHEGYI Éva: Mégis, ki fizeti a fordítási költséget? *Ügyvédek Lapja*, 2015/2. szám, 26–31.

A bűnügyi költségek vonatkozásában szintén az eltérő gyakorlatra utal: FEJES Péter: A külföldi ítélet érvényének elismerése – corpus alienum un iure criminali? *Ügyészségi Szemle*, 2016/2. szám, 11.

⁵⁸ Yves Bot Főtanácsnok indítványa a C-25/15. sz. ügyben. Az ismertetés napja: 2016. január 20.

⁵⁹ Az EUMSZ. 82. cikk (1) bekezdése alapján: „Az Unióban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul, [...]”

⁶⁰ C-390/16. sz. Lada Dániel Bertold elleni büntetőeljárásban 2018. július 5-én hozott ítélet. (ECLI:EU:C:2018:532)

kerethatározat értelmezésére irányultak. Az alapügyben az osztrák Landesgericht Wiener Neustadt Lada D. B. magyar állampolgárt jogerős ítéletével nagyobb értékű dologra elkövetett betöréses lopás kísérletének vétsége miatt 14 hónap szabadságvesztésre ítélte, amelyből a vádlott 11 hónapot köteles letölteni és a szabadságvesztés 3 hónapnyi részének a végrehajtását felfüggesztette. Az ítéletet a bíróság megküldte az Igazságügyi Minisztérium részére, amely továbbította azt a kérdést előterjesztő Szombathelyi Törvényszékre a külföldi ítélet érvényének elismerésére irányuló eljárás lefolytatása céljából. [Az ítélet 10-13. pontjai.] A kérdések mellett a törvényszék ismertette, hogy az ilyen célból folytatott különleges eljárás *„gyakorlatilag egyfelől a külföldi bíróság ítéletével már elbírált cselekmények – tényálláshoz kötött – újraminősítését, másfelől pedig a külföldi bíróság által kiszabott büntetésnek az alkalmazandó magyar jog szerinti átalakítását jelenti”*, továbbá *„a magyar bűnügyi nyilvántartásban a hazai elismert bűncselekmények és büntetés kerül feltüntetésre”*. [Az ítélet 18-19. pontjai.] A Bíróság maga is észlelte a két ügy közötti hasonlóságot és erről tájékoztatta a törvényszéket, amely azonban fenntartotta az előzetes döntéshozatalra utalást. Ezt részben azzal magyarázta, hogy a Balogh ügyben hozott ítélet *„nem teremtett egységes gyakorlatot a magyar bíróságok körében. Így egyes bíróságok továbbra is lefolytatták ezeket az elismerésre irányuló különleges eljárásokat, míg más bíróságok megszüntették az eljárást, illetve várnak az elismerésre irányuló különleges eljárást szabályozó jogszabályok módosítására.”* Másrészt pedig azzal, hogy a hivatkozott ítéletben *„a Bíróság nem foglalt állást a 2008/675 kerethatározattal kapcsolatban”*. Ennek megfelelően a kérdései arra irányultak, hogy összeegyeztethető-e az uniós joggal az olyan nemzeti gyakorlat, amely *„a külföldi ítélet érvényének hazai »elismerésére«, transzformálására irányuló nemzeti büntetőeljárás, vagy más eljárás lefolytatását”* teszi szükségessé. Illetve vezethető-e ez az eljárás az ítéletnek a megváltoztatásához annak érdekében, hogy az összeegyeztethető legyen a terhelt állampolgársága szerinti tagállam nemzeti jogszabályaival.⁶¹ [Az ítélet 21-25. pontjai.]

A Bíróság akként nyilatkozott, hogy a 2008/675/IB kerethatározat akként értelmezendő, hogy az olyan kötelezettséget ró a tagállamokra, amely alapján *„a valamely más tagállamban hozott olyan korábbi büntetőítéleteket, amelyekkel kapcsolatban a kölcsönös jogsegélyről vagy a bűnügyi nyilvántartásból származó információk cseréjéről szóló hatályos eszközök értelmében információkat szereztek, egyfelől ugyanolyan mértékben vegyék figyelembe, mint amennyire a korábbi nemzeti büntetőítéleteket a nemzeti jog alapján figyelembe veszik, és másfelől, hogy azokhoz ugyanolyan hatály fűződjön, mint amilyen e jog szerint ez utóbbi büntetőítéletekhez fűződik, akár ténybeli hatásról, akár eljárásjogi vagy anyagi jogi hatályról legyen szó.”* Ezt az értelmezési módot támasztja alá a Bíróság Beshkov ügyben hozott ítélete is.⁶² [Az ítélet 28-29. pontjai.] Emellett felhívta arra is a figyelmet, a magyar nemzeti jog alapján lefolytatandó különleges eljárás

⁶¹ Yves Bot Főtanácsnok indítványa a C-390/16. sz. ügyben. Az ismertetés napja: 2018. február 6.

⁶² C-171/16. sz. Trayan Beshkov és a Sofiyska rayonna prokuratura között folyamatban lévő eljárásban 2017. szeptember 21-én hozott ítélet.

„kétségessé teheti a kölcsönös bizalom elvét” és a 2008/675/IB kerethatározatban „meghatározott egyik célt”. [Az ítélet 37. pontja.] Ugyanakkor emlékeztetett arra is, hogy a kerethatározat bár nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a tagállamok „szükség esetén határozatot hozzanak arról, hogy az ilyen korábbi büntetőítéletekhez ugyanolyan jogi hatály fűződik,⁶³ ez nem teremti meg az alapját az elismerésre irányuló különleges eljárás lefolytatásának, amely egyben veszélyezteti a 2009/315/IB és a 2008/675/IB kerethatározatokban és a 2009/316/IB határozatban foglalt célok megvalósítását és ellentétes is azokkal. [Az ítélet 41. és 47. pontjai.]

Meg kell jegyezni, hogy 2018. január 1-jétől megváltoztak a külföldi ítélet érvényének elismerésére irányuló eljárás szabályai, s hatályba léptek az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény tagállami ítélet érvényére vonatkozó rendelkezései, amely a figyelembevételre és a megfeleltetésre vonatkozóan tartalmaz speciális szabályokat.⁶⁴

Az egyes ítéletek alapján jól érzékelhető, hogy mindkét ügyben nem önmagában az ECRIS működéséhez, mindennapi gyakorlatához kapcsolódó nehézségek merültek fel, hiszen az egyes kérdések túlmutatnak azokon és a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés lényegéhez nyúlnak vissza. Így például a más tagállamban hozott határozatok elismeréséhez, figyelembe vételéhez, az egyes tagállamok egymás igazságszolgáltatási rendszerébe vetett bizalmához kapcsolódnak.

***

Az Európai Unió az ECRIS létrehozásával egy rendkívül hatékony és átlátható eszközt biztosít a büntetőítéletekre vonatkozó információk tagállamok közötti cseréjének a megteremtése érdekében, amelynek alkalmazása a hatóságok számára mára mindennapivá vált. Ezt egyrészt az alkalmazást érintő statisztikai adatok, másrészt az Európai Unió Bíróságának minimális – közvetetten kapcsoló – esetjoga is alátámasztja. A rendszer működése a naprakész információk rendelkezésre állása érdekében azonban a tagállamok folyamatos és hathatós együttműködését is feltételezi. Az új központi ECRIS-TCN pedig a tagállamok harmadik országbeli állampolgárok vonatkozásában hozott ítéleteiről való információszerezésnek a jelenlegihez képest egy sokkal eredményesebb módját teremtheti majd meg, amely várhatóan a hazai bűnügyi nyilvántartási rendszer kisebb megreformálásának a szükségességét is jelentheti majd.

---

⁶³ 2008/675/IB kerethatározat. (13) Preambulum-bekezdés

⁶⁴ Lásd: KOÓSÉ MOHÁCSI Barbara: *Megfelelnek-e az uniós jognak a külföldi ítélet „elismerésére” vonatkozó új szabályok?* 2018.02.20.
<https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/megfelelnek-e-az-unios-jognak-a-kulfoldi-itelet-elismeresere-vonatkozo-uj-szabalyok/> (2019.05.23.)

Videokommunikáció alkalmazása a börtönügyben

Juhász Zsuzsanna*

---

1. Bevezető

napjainkban a különféle videokommunikációs megoldások egyre nagyobb teret hódítanak a büntető igazságszolgáltatásban is. A büntetőügyek számának emelkedésével párhuzamosan mind nagyobb az igény olyan technológiák alkalmazására, amelyek a hatékonyság növelése mellett a költségek csökkenésével párosulnak. A tárgyalótermek és a másik biztosított végpont közötti speciális audiovizuális eszközökkel lebonyolított távtárgyalások mellett a büntetés-végrehajtási környezetre fókuszálva utalhatunk az ún. videolátogatások gyakorlatára, valamint a fogvatartottak egészségügyi ellátásának új dimenzióját jelentő telemedicina alkalmazására. Az ünnepelt előtt tisztelgő tanulmány ezen telekommunikációs módozatok rövid bemutatására, börtönkörnyezetre gyakorolt hatásuk ismertetésére tesz kísérletet.

2. Távtárgyalások

A nemzetközi szakirodalom által legismertebb formájában videokonferencia-tárgyalásnak elnevezett jogintézmény¹ alapját a videokonferencia-technológia adja, amely lehetővé teszi, hogy két vagy több személy elkülönült helyeken, de valós időben lássa, hallja egymást, illetve beszélhessenek egymással. A bírósági tárgyalótermekből lebonyolított videokonferenciák jogi háttere honi viszonylatban az 1998. évi XIX. törvényben zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalások elnevezéssel jelent meg.² A 2003. július 01-jétől létező jogintézmény akkori

---

* Egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

¹ A nemzetközi szakirodalomban igen változatos terminológia érvényesül: a video link, telelaw, telejustice kifejezések mellett a magyar nyelvben is elő-előkerül a cyber bíróságokra, virtuális vagy kiterjesztett bíróságokra utalás.

² A jogintézményt a 2002. évi I. törvény 146. §-a iktatta be.

formájában tanúvédelmi eszközként funkcionált, lévén a tanú, és csak kivételes esetben a terhelt kihallgatásánál nyert, nyerhetett alkalmazást. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy az előbb említett személyi körön kívül nem volt bevezethető, további bizonyítási cselekményeket ilyen formában nem lehetett elvégezni és más tárgyalási szakasz sem volt megtertartható ebben a konstrukcióban.³

A hatályos büntetőeljárás törvény több ponton is változást hozott e jogintézménnyel összefüggésben: az elnevezésbeli változáson túlmenően a szabályozás keretei egyértelműen kitágultak. Ez jelenti egyrészt az alanyi kör bővülését, azaz jelenleg már nem csupán a tanú, illetve a terhelt vonatkozásában kerülhet sor a telekommunikációs eszköz használatára, hanem az egyebek mellett alkalmazható a szakértők, tolmácsok esetében is. Az eljárási cselekmény nem korlátozódik a bírósági szakra, illetve a kihallgatásra, hanem az eljárás bármely szakaszában és valamennyi eljárási cselekménynél alkalmazható. Ilyenformán a jogintézmény eredeti tanúvédelmi funkciója helyébe az eljárási cselekményen való jelenlét biztosításának kívánalma került, a tanúvédelem járulékos hatásként jelenik meg.⁴ Az eljárási cselekmény helyét tekintve pedig a korábbi kizárólagosan két helyszínre megfogalmazott és leszűkített megközelítést (kihallgatást biztosító bíróság – fogvatartást végrehajtó intézet) egy elviekben sokkal tágabb váltotta fel, amely már kitűzött/ügyészség, nyomozóhatóság által megjelölt és elkülönített helyszínt jelöl meg.

A távmeghallgató rendszer elgondolása 2014-ben vetette fel a büntetőeljárás során fogva lévő terheltek, tanúk kihallgatásának olyan módozatát, amelynél a videokommunikáció a bírósági tárgyalóterem és a fogvatartó büntetés-végrehajtási intézet között kerül kiépítésre. Ezzel összefüggésben fontos utalni arra, hogy a régi Be. elrendelési okként fogva lévő terheltek, illetve tanúk vonatkozásában a tárgyaláson való megjelenés közbiztonságot veszélyeztető voltát emelte ki. Azokban az esetekben volt ilyenformán alkalmazható a videokonferencia-rendszer, amikor a kihallgatandó fogvatartott szökésétől kellett alaposan tartani. Az új Be. alapján a bíróság már csak különösen indokolt esetben mellőzheti a telekommunikációs eszköz használatát egyrészt a fogva lévő tanú vagy terhelt jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén, valamint a letartóztatás meghosszabbítása vagy fenntartása tárgyában tartott ülésen, feltéve, hogy a telekommunikációs eszköz használatának a feltételei fennállnak [Be. 122. § (3) bek. b)-c)].

Utóbbi feltétel kapcsán elmondható, hogy a bv. szervezet valamennyi büntetés-végrehajtási intézet vonatkozásában kiépítette a végponti eszközhálózatot, így jelenleg a bíróságok és egyéb szervek,⁵ illetve fogva lévő terhelt, valamint tanú esetén a végrehajtó büntetés-végrehajtási intézet közötti egyidejű kép- és hangkapcsolat teszi lehetővé az eljárási cselekményen való részvételt.

³ E témáról részletesen olvashatunk GÁCSI Anett Erzsébet: Büntetőtárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján. *Acta Universitatis Szegediensis. Forum: Acta juridica et politica* 2. 2017. 5–24.

⁴ GÁCSI: i.m. 21.

⁵ Az ügyészség és a nyomozó hatóság eljárása esetén az új Be. a telekommunikációs eszköz használatát – a 122. § (2) bekezdésében megfogalmazottak kivételével – kötelezővé teszi [122. § (1) bek.].

A rendszer koordinációját az ún. központi foglalási modul végzi, amely biztosítja, hogy a távmeghallgatásra az előzetesen rögzített időszávban és a megjelölt végpontok között kerüljön sor. Abban az esetben, ha az elítélt jelenlétét telekommunikációs eszköz útján több büntetőügy kapcsán kellene ugyanazon időpontban biztosítani, a Bv. Szabályzat alapján [16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól 81/A. §] az időbeli összeütközés miatt a fogvatartó intézet oldalán értesítési kötelezettség keletkezik az eszköz használatát elrendelők irányába. A büntetés-végrehajtási intézet számára elsősorban az elrendelők közötti egyeztetés lesz az összeütközés feloldása érdekében az irányadó. Ha az összeütközés bíróságot, illetve más szervet (ügyészséget, nyomozó hatóságot, közvetítőt) érintene, a jogszabály elsőbbséget a bírósági rendelkezésnek tulajdonít.

Az első távmeghallgatás lebonyolítása 2018. május 25-én történt az Egeri Törvényszék és a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet között feltételes szabadságra bocsátás tárgyában indult büntetés-végrehajtási ügyben. Az azóta eltelt időszakban több ízben is sort került szoftverfrissítésre, illetve egy terheléses teszttel is próbára tették a rendszert, tekintettel arra, hogy valamennyi büntetés-végrehajtási intézetet egyszerre jelentkeztették be.⁶

A videokonferencia-tárgyalások kiértékelése honi viszonylatban, illetve külföldön. Szükségszerűen felmerülő kérdés, hogy a távmeghallgatási rendszer milyen előnyös, illetve esetleges hátrányos vonásokkal rendelkezik. Az előnyöket számba véve egyértelműen kiemelhető, hogy csökkenthető a kör- és célszállításban érintett fogvatartotti kör, ami a rendszer költséghatékonyágát nyomatékosítja. Itt egyrészt utalhatunk a felmerülő útiköltségek megtakarítására, az időtényezőre, a személyi állomány szolgálatszervezésére gyakorolt hatásra, illetve jelentős biztonsági kockázatot jelentő fogvatartottak vonatkozásában olyan járulékos költségekre, amelyek speciális szállítójárművek igénybevitelével, a szükséges rendőri kísérettel összefüggésben megspórolhatók, kiküszöbölhetők. Ugyancsak döntő szempont és alkalmazás melletti érv a rendszer biztonsági kockázatot csökkentő volta. Az a körülmény ugyanis, hogy a fogvatartottak mozgására csak az adott intézményen belül kerül sor, az egyébként felmerülő biztonsági kockázatot egyértelműen pozitívan befolyásolja, minimalizálja. Mindez egyúttal azzal is jár, hogy csökkenthető a személyi állomány leterheltsége. A fogvatartott oldaláról nézve kiemelhető, hogy nem kell újból befogadási eljáráson átesnie, illetve csak az eljárási cselekmény napján marad ki a munkavégzésből, oktatásból, szakképzésből.

A pozitívumok hangoztatása mellett két negatív megközelítésre is illendő rámutatni: honi viszonylatban megjelentek olyan bv. bírói kritikák, miszerint a kamerán keresztül nem lehet feltétlenül megfelelő személyes benyomást kialakítani például azzal összefüggésben, hogy igazi-e a fogvatartott által tanúsított megbánás. Ebből adódóan a döntés meghozatala során a bírák kénytelenek a

---

⁶ BOGOTYÁN Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban, az igazságszolgáltatás és a jogérvényesítés hatékonyságának növelése céljából. *Börtönügyi Szemle*, 2018/4. 22–23.

szubjektív előterjesztésre hagyatkozni.⁷ Másrésről az a körülmény, hogy választása szerint a védő az elkülönített helyszínen, illetve a kitűzött helyszínen is jelen lehet [Be. 123. § (2) bek.], azon esetekben, amikor a védő inkább a bíróságot preferálja, egyértelműen nehezkesebbé teszi a fogvatartottal való kommunikációt.

A nemzetközi tapasztalatok ugyancsak azt mutatják, hogy ezen technológiai megoldás népszerűsége a költségmegtakarításban és a biztonsági megfontolásokban keresendő. E szempontokat is figyelembe véve a legtöbb értékelő vélemény elfogadja miszerint a „virtualizáció” megkerülhetetlen, de számos korlátra is felhívják a figyelmet. Így például egy manchesteri kísérleti projekt feltárta, hogy a hatékonyság fontos összetevője a technológiát alkalmazó személyi állomány megfelelő felkészültsége, miként a legtöbb negatív visszajelzés éppen ezzel összefüggésben érkezett.⁸ Többen utalnak arra, hogy a videokommunikáció személytelen, gyakorlatilag elidegeníti a megvádolt személyt a bíróságtól és egyúttal akadályozza a jogi képviselővel való kapcsolatot is.⁹ *Donoghue*¹⁰ egyenesen kiemelte, hogy a telekommunikációs eszközök alkalmazása megnövelheti a beismerő vallomások számát és azokban az esetekben, ha a fogvatartott és védője nem tudnak megfelelően kommunikálni egymással, a gyanúsítottak olyat is beismerhetnek, amit nem tettek volna meg a védő jelenlétében. *Ward*¹¹ arra utalt, hogy a videokommunikációval sokkal nehezkesebbé válik például annak megállapítása, felbecsülése, hogy a terheltnek milyen egészségügyi vagy terápiás szükségletei vannak. *Rowden és kollégái*¹² rámutattak arra is, hogy a jogi képviselők meglátása szerint az ügyfeleik nincsenek tudatában az eljárás súlyának, mivel azt a videokapcsolatra tekintettel informálisnak és valóságosítlennek érzik. A bíró és a védelem interakciója, az egyes tárgyalótermi szereplők testbeszéde és a köztük feszülő erő dinamikája elenyészhet azáltal, hogy a terhelt az eseményeknek csak képernyőn keresztül szemlélője. *Kluss*¹³ úgy fogalmazott, hogy a távtárgyalás dehumanizálhatja a fogvatartottat és ez súlyosabb ítélettel is párosulhat. Ennek oka pedig abban keresendő, hogy az ítélelbíró a videokapcsolatnál kisebb eséllyel veszi fontolóra az érintett személy életkörülményeit, a bebörtönzés rá és hozzátartozóira gyakorolt kihatásait.

⁷ Kúria Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport: *A büntetés-végrehajtási bírói gyakorlat, különös tekintettel a reintegrációs őrizetre. Összefoglaló vélemény.* 2017. 11.

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_8.pdf (2019.05.20.)

⁸ PLOTNIKOFF, Joyce – WOOLFSON, Richard: *Evaluation of Video Link Pilot Project at Manchester Crown Court.* Final Report. 20 April 2000. 3. <http://lexiconlimited.co.uk/wp-content/uploads/2018/03/Videolink-Crown.pdf> (2019.05.20.)

⁹ WALSH, Tamara: Video links in youth justice proceedings: when rights and convenience collide. *Journal of Judicial Administration*, 27(4) 2018. 161., 181.

¹⁰ DONOGHUE, Jane: The Rise of Digital Justice: Courtroom Technology, Public Participation and Access to Justice. *Modern Law Review* (80)6 2017. 995.

¹¹ WARD, Jenni: Transforming 'Summary Justice' Through Police-led Prosecution and 'Virtual Courts': Is 'Procedural Due Process' Being Undermined? *The British Journal of Criminology* (55)2 2015. 354.

¹² ROWDEN et al.: Sentencing by videolink: up in the air? *Criminal Law Journal* (34) 6 2010. 376–377.

¹³ KLUSS, Susan: Virtual justice: the problems with audiovisual appearances in criminal courts. *Law Society Journal* (46)4 2008. 51.

3. Videolátogatások

A videolátogatások alatt interaktív videokommunikációt kell érteni, amely vagy a már bevált videokonferencia-technológiát alkalmazza, vagy olyan virtuális software programokon alapul, mint például a Skype. Ez a fajta kommunikációs megoldás többek között lehetővé teszi a külvilággal való kapcsolattartást azon esetekben, amikor a távolság, a költségek vagy más tényezők (például időskor, egészségügyi állapot vagy a fogvatartott elkülönített elhelyezése) a személyes találkozásokat akadályozzák, illetve egyúttal a hagyományos találkozások kiegészítésére is szolgál(hat).

Annak függvényében, hogy a „látogatásokra” helyileg hol kerül sor, a videolátogatásoknak alapvetően három modellje különül el egymástól. Egyrészt létezik a közösségi modell, amelynek lényege, hogy a büntetés-végrehajtási intézettel együttműködve a látogatók lakóhelye szerinti közintézmények adnak otthont a video-beszélgetéseknek. Másodsorban a videobeszélgetés/látogatás lebonyolítható a látogatók saját lakhelyén, illetve működik a végrehajtási modell, amelynél a végrehajtási intézetben, de nem személyesen kerül sor a látogatásra.¹⁴ Ez utóbbit alkalmazza például többek között Új-Mexikó, ahol a fogvatartott és látogatója között a videokamerán keresztül történő látogatás/beszélgetés az intézeten belül akkor lehetséges, ha a fogvatartott számára a személyes látogatás valamely okból nem engedélyezett.¹⁵

A büntetés-végrehajtási közegben a bevezetésére elsőként az USA-ban került sor, a legrégebbi, azóta is folyamatosan működő virtuális látogatási lehetőséget Pennsylvania biztosítja. Az ottani büntetés-végrehajtási szervezet és a helyi nonprofit börtönegyesület partnersége nyomán az egyesület irodájában alakítottak ki egy családbarát helyiséget, ahol a családtagok havonta 55 perc tartamú látogatást „foglalhattak le”. A virtuális látogatás pozitív visszhangot kapott mind a fogvatartottak, mind pedig a személyi állomány részéről. Utóbbiak hatékony magatartás-szabályozó eszközként tekintettek rá, figyelemmel arra, hogy a programban való részvétel feltétele a fogvatartott jó magaviselete volt.¹⁶

Pennsylvania-ban jelenleg is csak a meghatározott régiókban és kijelölt helyeken lehetséges a videolátogatás, azaz a közösségi modell érvényesül és nincs mód a látogatók otthonából történő kommunikációra. Az egyes látogatások ingyen vehetők igénybe, maximálisan 50 perc tartamúak és azokon egyszerre legfeljebb három személy lehet jelen.¹⁷

Az USA-ban ezt a fajta kommunikációs formát jellemzően kísérleti programként indították el a családdal való kapcsolattartás elősegítésére. 2014-ben már 43 tagállamban, több mint 500 fogvatartási helyen biztosították.¹⁸ Annak ellenére,

¹⁴ U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections 2014. 23.

¹⁵ New Mexico Corrections Department: Offender Family Guidebook, 13.

https://cd.nm.gov/ocs/docs/Offender_Family_Guidebook.pdf (2019.05.21.)

¹⁶ BOUDIN, Chesa – STUTZ, Trevor – LITTMAN, Aaron: Prison visitation policies: A fifty-state Survey. *Yale Law & Policy Review* 149 (2013). 181–182.

¹⁷ <https://www.cor.pa.gov/family-and-friends/Pages/Virtual-Visitation.aspx> (2019. 05. 21.)

¹⁸ RABUY, Bernadette – WAGNER, Peter: *Screening out family time: the for-profit video visitation industry in prisons and jails*. A Prison Policy Initiative report. January 2015. 4.

hogy viszonylag hosszú idő telt el a bevezetés óta, relatíve kevés információ van hatékonyságára nézve részint önálló, részint pedig a személyes látogatásokkal való együttes alkalmazását tekintve. Az e tárgykörben folytatott kezdeti vizsgálódások¹⁹ egyrészt azt sejtették, hogy a videolátogatások gyors elterjedése és népszerűsége nyomán csökkenni fog a felek közötti hagyományos látogatások száma. Ezzel szemben mások úgy vélekedtek, hogy éppen ellenkező hatást vált ki, nevezetesen pozitívan befolyásolja a személyes látogatásokat, tekintettel arra, hogy javítja a családdal és a barátokkal való kapcsolattartást.

Az jelenleg leszögezhető, hogy optimális esetben a személyes és a videolátogatásokat egyaránt biztosító börtönkörnyezet nemcsak megőrzi azokat az előnyös vonásokat, amelyekkel a személyes látogatások rendelkeznek, hanem azokat tulajdonképpen kiegészíti, lehetőség szerint növeli. A családi kötelek megtartása, illetve erősítése mellett ugyancsak pozitívumaként említhető, hogy előidézheti a költségek csökkentését, amennyiben a személyi állomány kevesebb munkaórát kell, hogy fordítson például a fogvatartottak mozgására, a látogatások, látogatók ellenőrzésére, tiltott tárgyak keresésére.²⁰ Mindemellett a tiltott tárgyak fogvatartottak számára történő átadása e technológia alkalmazásával gyakorlatilag kiküszöbölhető.

A személyes találkozások számának visszaesése esetén enyhülhet a látogatási központok túlszűfolttsága is, amely kedvezően befolyásolhatja a látogatók, a személyi állomány és a fogvatartottak biztonságérzetét. Amennyiben pedig kevesebb fogvatartott mozgásával kell számolni, a végrehajtási személyzet nagyobb figyelmet szentelhet a rend és a biztonság fenntartására.

A látogatók oldaláról nézve mindenképpen kiemelendő, hogy nem kell átesniük a sok esetben kellemetlen, nyomasztó ellenőrzéseken, s különösen gyermekek vonatkozásában a beléptetési procedúra miatti félelem, szorongás elkerülhető. Emellett olyan életkorú gyermekek is részesei lehetnek a virtuális látogatásoknak, akik egyébként a látogatófogadási előírásoknak nem feltétlenül felelnének meg. Ez a kommunikációs megoldás a látogatási órák rugalmas ütemezését is lehetővé teszi. Különösen alkalmas lehet például az iskoláskorú gyermekekkel kapcsolatban, tekintettel arra, hogy ők a hagyományos látogatási órák alatt általában az iskolában vannak. Emellett egyes esetekben a videolátogatások a személyes látogatásokat kiegészítve mint további kapcsolattartási lehetőség vehetők igénybe.

Az előnyös vonások körében fontos kiemelni azt is, hogy ez a kommunikációs csatorna nemcsak a családtagokkal, barátokkal való kapcsolatok fenntartását teszi lehetővé, hanem a különféle közösségi szolgálatokkal, munkáltatókkal való kapcsolatfelvételt is szolgálja, így elősegítheti a társadalomba való visszailleszkedést és hozzájárulhat a visszaesés csökkenéséhez.²¹

¹⁹ Vö.: CAMPBELL, Debbie: Web-Based Inmate Visitation Improves Security and Access in Washoe County, Nevada. http://community.nicic.gov/blogs/national_jail_exchange/archive/2012/11/01/web-based-inmate-visitationimproves-security-and-access-in-washoe-county-nevada.aspx (2019.05.21.)

²⁰ U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections: *Video visiting in corrections: benefits, limitations and implementation considerations*. December, 2014. 10.

²¹ U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections: i.m. 3–19.

A számtalan kedvező vonás mellett a videolátogatások korlátokkal is rendelkeznek, így nem minden esetben alkalmas kommunikációs eszközök. Ilyen korlátot jelenthet többek között, ha a családtagok nem rendelkeznek saját számítógéppel vagy megfelelő internetkapcsolattal. Ebben az esetben tehát számukra a közösségi vagy a végrehajtási modell jöhet számításba, ami azonban utazással, utazási költségekkel jár. Az otthoni videolátogatások emellett nem ingyenesek: az egyes büntetés-végrehajtási intézetek különböző díjakkal,²² és időtartamokkal biztosítják a kommunikációt, bár a legtöbb látogatás 30 perc tartamú.²³

Azon felül, hogy a családtagok által fizetendő díjak esetenként igen jelentősek, a legtöbbit hivatkozott negatívum a személytelenség. A hagyományos látogatási formákat támogatók úgy vélik, hogy a videolátogatások kevésbé intímek, a hozzátartozók a képernyőn keresztül sokkal nehezebben tudják felmérni szerettük állapotát és a szemkontaktus hiánya alapvető hiányossága az új technológiának.

Potenciális árnyoldalként felvetődik, hogy a végrehajtási intézetek a sok pozitív vonásra tekintettel visszaszorítják a hagyományos látogatások alkalmazását, és nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget a lakóhelyhez, családhoz közeli elhelyezés kívánalmának sem. Idén márciusban a Newton Megyei Seriffi Hivatal például bejelentette, hogy a letartóztatottak és hozzátartozóik az addigi üveg válaszfalon keresztül történő személyes beszélgetések helyett a jövőben csak videobeszélgetések formájában érintkezhetnek egymással. Így a családtagok otthonukból tarthatják bebörtönzött rokonaikkal a kapcsolatot a video-csevegéseket lehetővé tevő okostelefonokon, táblagépeken, illetve számítógépen vagy felkereshetik a letartóztatottat a fogvatartó intézetben, de a kommunikáció ebben az esetben is a video chat portálokon keresztül bonyolódik. Fő szempontként azt jelölték meg, hogy a fogvatartottak látogatóhelyiségekhez történő mozgatása, a látogatás ellenőrzése jelentős munkaterhet rótt a személyi állományra, ami egyúttal számottevő biztonsági kockázatot is magában rejtett mind az alkalmazottak, mind pedig a többi fogvatartott számára. A módszert kritikával illetők a személyes jelenléten alapuló kapcsolattartás fontosságát emelik ki és rámutatnak a kibontakozó dehumanizáló folyamatra.²⁴

4. Telekommunikációs technológia az egészségügyi ellátás területén

Napjainkban egyre inkább fellelhetők az olyan egészségügyi szolgáltatások is, amikor a beteg, illetve az egészségügyi ellátást biztosító személy nem találkoznak közvetlenül, hanem online, a képernyőn keresztül történik a diagnosztizálás, a tanácsadás, illetve a terápiás eljárás. A telemedicinának elkeresztelt új technológia lehetővé teszi, hogy a vizit a beteg, illetve az egészségügyi személyzet között a

²² JPay: Availability & pricing, <http://www.jpayers.com/pavail.aspx> (2019.05.21.)

²³ JPay: Video Visitation, <https://www.jpayers.com/pvideovisit.aspx> (2019.05.21.)

²⁴ KARST, Rayna: Mo. jail video-only visitation policy draws praise, criticism. April 8, 2019. <https://www.correctionsone.com/video-visitation-systems/articles/482477187-Mo-jail-video-only-visitation-policy-draws-praise-criticism/> (2019.05.21.)

tényleges térbeli különbözőség ellenére valós időben történjen. A módszer célja az ellátás gyorsabb igénybevétele, a szakellátás hozzáférhetőbbé tétele, a földrajzi távolságok és az időtényező áthidalása, a költségek csökkentése.²⁵

A videokonferencia technológiára épülő telemedicina immár megtalálható a börtönkörnyezetben is. Amíg az USA-ban széleskörű alkalmazásról lehet beszélni,²⁶ addig európai viszonylatban egy 2015 áprilisáig folytatott vizsgálat szerint 28 EU tagállamból mindösszesen 11-ben volt jelen, elsősorban az északi, illetve nyugat-európai országokban.²⁷ A leggyakrabban alkalmazott szolgáltatás a teleradiológia volt, amelyet a telepszichiátria, illetve a tele-EKG követett. Mindösszesen két országban kapott helyet a telemedicina a bőrgyógyászat, illetve egyben a cukorbetegség ellátása területén.²⁸ A kutatás egyértelműen pozitív példaként tett említést a hollandiai Dordrecht végrehajtási intézet projektjéről, amely 2008 óta biztosítja a fogvatartottak bőrgyógyászati ellátását a telemedicina alkalmazásával. A kísérleti jelleggel indult kezdeményezés napjainkban már szerves részét képezi a börtön egészségügyi ellátásának.

Az Egyesült Királyságban jelenleg 12 büntetés-végrehajtási intézet 23 szakterületen biztosítja a szolgáltatást a fogvatartottaknak.²⁹ Az eljárás az alapellátás mellett lehetővé teszi, hogy a börtön egészségügyi személyzete akut ellátást igénylő helyzetekben szakorvosi tanácsot kérjen, illetve megerősítse a diagnózist vagy újat állítson fel. Többek között dietetikusok nyújtanak virtuális konzultációt az egészségügyi létesítményekben, illetve a végrehajtási intézetek egészségügyi központjaiban elhelyezett videokonferencia-eszközök segítségével. Szükség esetén a dietetikusok vizsgálatot is végezhetnek közeli felvételt rögzítő kézi kamera alkalmazásával.

E technológiai megoldás nemcsak gyorsabb konzultációt tesz lehetővé, hanem költséghatékony is azáltal, hogy csökkenti a fogvatartottak kórházba szállításával, kíséretével, felügyeletével kapcsolatos költségeket.³⁰ A Kaliforniai Büntetés-végrehajtási Szervezet például a telemedicina felnőttkorú fogvatartottak körében

---

²⁵ YOUNG, D. Jeremy – PATEL, Mahesh: HIV subspecialty care in correctional facilities using telemedicine. *Journal of Correctional Health Care* 21(2) 2015. 179.

²⁶ Egy, a 2000-es évek elején folytatott vizsgálat szerint nemzeti szinten 88 telemedicina-program futott, ezek 1/3-a a végrehajtási intézetekben. LANNEN BRADY, Jody: Telemedicine behind bars: A cost-effective and secure trend. *Biomedical Instrumentation & Technology* January/February 2005. 7.

²⁷ ANDRIOLO, Violetta: Use of telemedicine in the European penitentiaries: a 2015 survey. *European Journal of Public Health* 2015/3. 30.

²⁸ GUALANO, Maria et al.: Use of telemedicine in the European penitentiaries: Current scenario and best practices. *The European Journal of Public Health* 27(1) 2016. 30–35.

²⁹ Airedale NHS Foundation Trust: Telemedicine in prisons.

<http://www.airedale-trust.nhs.uk/services/telemedicine/telemedicine-in-prisons/> (2019.05.25.)

Az Angliai alkalmazásról bővebben SHAH, Situl: An investigation into the provision of primary healthcare services to HM Prisons using CISCO Health Presence for telemedicine applications. 2014 <http://www.slideshare.net/SitulShah/telemedicine-for-prisons-finalexternal> (2019.05.21.)

³⁰ Airedale NHS Foundation Trust: Help for prisoners.

<http://www.airedale-trust.nhs.uk/services/telemedicine/case-studies/help-for-prisoners/> (2019.05.21.)

történő alkalmazásával 13 millió dollárt spórolt meg az államnak nagyrészen a szállítási és biztonsági költségek csökkentésével.³¹

Egy, a fiatalokú fogvatartottak körében végzett kutatás³² azt igazolta, hogy a várakozási idő a telemedicina alkalmazásával 57%-ban csökkent, köszönhetően többek között a szállítási procedúra, illetve a szállítások miatti késések kiküszöbölésének. A vizsgálat egyúttal arra is rámutatott, hogy a program révén szignifikánsan javult a kezelésekhez való hozzáférés, így az ambuláns látogatások száma 40%-kal nőtt, míg a sürgősségi ellátásokban 7%-os visszaesés mutatkozott.

Davies és kollégái tanulmánya³³ pedig azt tárta fel, hogy az eljárás kiválóan alkalmazható pszichiátriai rendellenességek esetén is. A kezelés korai megkezdése mellett a telemedicinával javult az ellátás színvonala és egyúttal csökkent a beteg fogvatartottak kórházban tartózkodásának időtartama.

Doarn-ék munkája ugyancsak arra mutatott rá, hogy a telemedicina költséghatékonysága mellett képes növelni az ellátás színvonalát egyrészt a szakellátáshoz való könnyebb hozzáférés révén, másrészt pedig a szakorvosok és az ápolók együttműködésének köszönhetően.³⁴ Mindamellett ez a technikai újítás bizonyos esetekben alkalmas lehet az egészségügyi személyzet munkaterhének csökkentésére is.³⁵

A telemedicina lehetséges korlátja lehet ugyanakkor, ha az eljárás nem talál megfelelő elfogadottságra a végrehajtási intézetek egészségügyi személyzete vagy a kórházi orvosok részéről, illetve számolni kell a technikai felszerelés költségeivel is.³⁶

Az új technológia vitathatatlan előnyei mellett *Wallace és kollégái*³⁷ arra hívják fel a figyelmet, hogy az eredményesség kulcsa az „emberi részben”, a felek közötti kommunikációban van. Példaként a Görögország által 1999-ben bevezetett telemedicina sikertelenségére utaltak, ahol a legfőbb akadályt az egészségügyi rendszer rugalmatlansága és a büntetés-végrehajtás bürokráciája jelentette.³⁸ Az

³¹ CLARK, C.: A Captive Audience — and Providers — Benefit from Telemedicine. *Health Leaders Media* February 03, 2010. <https://www.healthleadersmedia.com/strategy/captive-audience%E2%80%94and-providers%E2%80%94benefit-telemedicine> (2019.05.29.)

³² FOX, Karen C. – SOMES, Grant W. – WATERS, Teresa M.: Timeliness and access to healthcare services via telemedicine for adolescents in state correctional facilities. *Journal of Adolescent Health* 41 (2007). 161–167.

³³ DAVIES et al.: A hospital driven telepsychiatry initiative to improve patient care and reduce costs. *North Carolina Medical Journal* 73(3) 2012. 228–230. hivatkozva PFORTMUELLERA, C. A. et al.: Emergency department admissions to a prison hospital: a retrospective cohort study from Switzerland. *Swiss Medical Weekly* 2013. 143.

³⁴ DOARN, Charles et al.: Integration of Telemedicine Practice Into Correctional Medicine: An Evolving Standard. *Journal of Correctional Health Care* 11(3) 2005. 253–270.

³⁵ DUBOIS, Christophe et al.: *Organization models of health care services in prisons in four countries*. Health Services Research (HSR) Brussels: Belgian Health Care Knowledge Centre, 2017. 37.

³⁶ AJAMI, Sima – ARZANI-BIRGANI, Arezo: The Use of Telemedicine to Treat Prisoners. *Journal of Information Technology & Software Engineering* 2013. /the-use-of-telemedicine-to-treat-prisoners-2165-7866.S7-e002%20(1).pdf (2019.05.29.)

³⁷ WALLACE, D. L. et al.: A systematic review of the evidence for telemedicine in burn care: with a UK perspective. *Burns* 38 (2012). 465–480.

³⁸ Bővebben ANOGIANAKIS et al.: Developing prison telemedicine systems: the Greek experience. *Journal of Telemedicine and Telecare* 2003/9. 4–7.

Amerikai Polgárjogi Szövetség nemzeti börtönprojektjének igazgatója pedig amerikai viszonylatban fogalmazta meg, hogy a telemedicina olcsósága miatt a börtönkörnyezetben mértéktelenül és nem megfelelően kerül alkalmazásra: az eljárást ugyanis gyakorta a helyi személyzet helyett és nem annak kiegészítésére használják.³⁹

5. Zárszóként

A jelen tanulmány keretei között bemutatott videokommunikációs technológiák kedvező tapasztalatai azt sejtetik, hogy a közeljövőben feltehetőleg egyre több országban mutatkozik majd igény a büntető igazságszolgáltatás területén történő bevezetésükre. A távtárgyalások már hazánkban is megvetették a lábukat és többnyire pozitív visszajelzések kísérték alkalmazásukat. Mindhárom videokommunikációs megoldás megfelel a hatékonyság és a költségkímélet kívánalmának, ugyanakkor bizonyos árnyoldalakkal is rendelkeznek. Olyan interakciókat eredményeznek ugyanis, amelyeknél a hagyományos szemtől-szembe kapcsolatokat, azok személyes jellegét egy virtuális, személytelenebb közeg veszi át. A videokapcsolat által átformált helyzet átalakítja, formálja annak szereplőit is: a bírák, az egészségügyi személyzet, a végrehajtás, a jogi képviselők és a fogvatartottak oldalán is a korábbiaktól eltérő készségeket és képességeket, illetve hozzáállást feltételez.

---

³⁹ OLLOVE, Michael: State prisons turn to telemedicine to improve health and save money. The PEW Charitable Trusts, *Stateline*, Januar 21, 2016.; <http://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/blogs/stateline/2016/01/21/state-prisons-turn-to-telemedicine-to-improve> (2019.05.20.)

Az illúziók vége – „ásatag” gyakorlatok továbbélése a kényszerintézkedések kapcsán Kadlót Erzsébet*

---

*„Valami pusztán azért,
mert van vagy volt, vagy akár mert lesz,
még sohasem minősül helyesnek”⁴*

Magyarországon a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések alkalmazására vonatkozó büntetőeljárás gyakorlat már nagyon régóta erős alapjogi kritikák és folyamatos viták kereszttüzeiben áll. Számos – elsősorban a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos – ügy megjárta az Emberi Jogok Európai Bíróságát (a továbbiakban: EJEB) és végződött az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) megsértése miatt a magyar állam elmarasztalásával, a panaszosok számára kisebb-nagyobb összegű jóvátétel megfizetésére való kötelezéssel². Jeles hazai szerzők tollából születtek színvonalas elemzések³ arról, hogy a kényszerintézkedések nem degradálhatók bűnüldözési eszközzé vagy módszerré, a tett-elkövető-büntetés trichotómiáját nem a lineáris viszonyok uralják, amit a kényszerintézkedések alkalmazásakor sem lehet negálni, s már az eljárás kezdetén tekintettel lenni a vélelmezett tettes rehabilitációs potenciáljára is. Szakmai szervezetek empirikus

---

* Ügyvéd, címzetes egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem

¹ Gustav RADBRUCH: *Jogfilozófia* In: VARGA Csaba (szerk.) *Jog és filozófia – antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 161.

² Pl. Maglódi v. Hungary (09/02/2005), Hunvald v. Hungary (10/12/2013.), A-B v. Hungary (16/04/2013), Süveges v. Hungary (05/01/2016)

³ Pl. RÓTH Erika: *Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái*. Budapest, Osiris Kiadó, 2000., HERKE Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján. *Jogtudományi Közlöny*, 2002. január, 13–26., ELEK Balázs: Az előzetes letartóztatás indokolása az Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának tükrében. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3. szám, 35–51., KÓHALMI László: *Jogállami büntetőeljárás: védői észrevételek*. In: Jacsó Judit (szerk.): *Bizalom-Társadalom-Bűnözés*. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés, Szeged, 2005. október 6-7. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 53–57. , RÓTH Erika: Az Egyezménykonform előzetes letartóztatáshoz vezető út, In: Bárd Károly – Bárd Petra (szerk.): *Állam és Jogtudomány*, LVIII. évfolyam, 2017. 4. szám, 69–79., SZABÓ Krisztián: Gondolatok az előzetes letartóztatás gyakorlatáról. *Magyar Jog* 2014/12. 725–729.

vizsgálatai, kutatásai⁴ mutattak rá, hogy az előzetes letartóztatás hazai gyakorlata rendkívül távol esik az EJEB követelményrendszerétől és a kényszerintézkedés alkalmazására – rendszeresen – formálisan ugyan a jogállamiságot epicentrumba állítva, de nem jogállami módszerekkel, így azt lerontva kerül sor.

A jelzések és értékelések – ha lassan és limitált hatást kifejtve is, de – elérték a döntéshozó bíróságok, bírák egy részét⁵, s végül felkeltették a Kúria érdeklődését⁶. Bár a legfelsőbb bírói fórum az erre vonatkozó vizsgálati jelentésében inkább a pozitív tendenciákat hangsúlyozta, annak fényében ez nem különösebben meggyőző, hogy az EJEB előtt jelenleg is (nem jelentéktelen számban) vannak befogadott – részben – a jelentés időpontjából származó, előzetes letartóztatással kapcsolatos ügyek, továbbá ma is előfordul cirka egy évtizede fennálló kényszerintézkedés.⁷

Megjegyzendő továbbá, hogy az Alkotmánybíróság a 3002/2014. (I. 24.) számú végzéséhez fűzött párhuzamos indoklásában és különvéleményében több alkotmánybíró – a gyakorlatra utalva – kimondottan aggasztónak találta, miszerint Magyarországon alkotmányjogi panasz nem terjeszthető elő a kényszerintézkedésekről döntő határozatokkal szemben; az e körben kialakult bírói gyakorlat ugyanis Egyezmény-konformnak távolról sem tekinthető. Sajnálatos tény, hogy ezt, az igen jószándékú kritikát a jogalkotó az új Be. megalkotásakor nem vette figyelembe, s ettől eltekintve sem talált alkalmat arra, hogy az alapjogi felülvizsgálat hazai lehetőségét megnyissa.

1. Új törvény, új remények

A bevezetőben foglaltak alapján sokan tekintettek nagy várakozással az új Be. hatályba lépésére. A törvénynek ugyanis – a korábbihoz képest – technikailag és tartalmilag is a legnagyobb átalakításon átesett egyik része a kényszerintézkedésekre vonatkozó szabálygyűttes, s ezen belül is a bírói engedélyes kényszerintézkedésekre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó fejezetek. Joggal reménykedhettünk tehát abban, hogy a hatályba lépést megelőző

⁴ KÁDÁR András Kristóf – KIRS Eszter – LUKOVICS Adél – MOLDOVA Zsófia – M.TÓTH Balázs: *Az emberi Jogok Európai Bíróságának Előzetes Letartóztatással kapcsolatos gyakorlata. Kézikönyv.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2014., Kutatási jelentés Magyarország: *Az előzetes letartóztatás gyakorlata: az alternatív kényszerintézkedések és a bírói döntéshozatal vizsgálata.* Magyar Helsinki Bizottság 2015. október

⁵ Pl. MATUSIK Tamás: Gondolatok az előzetes letartóztatás hazai gyakorlatát ért kritikák kapcsán. *Magyar Jog*, 2015/5. 289–293

⁶ Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-Elemző Csoport, *2016.El.II.JGY.B.2. számú jelentése: Összefoglaló a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatáról.* lb.hu/sites/default/files/joggyak/összefoglalo_velemeny_.pdf. (2019.06.01.)

⁷ A Fővárosi Törvényszéken – többdjére – még mindig első fokon lévő, a kézirat leadása előtt három nappal nem jogerősen befejezett ügyben („Tescós” rabló) többen vannak évtizedes fogvatartásban. Az e sorok írója által az EJEB előtt képviselt egyik személy már eleve hosszabb időt töltött fogva, mint ahány évről az első fokú ítélet szól (pedig itt senki nem kapott 8 évnél kevesebbet), egy másik személy – hosszú ítélet mellett is – lassanként szabadul mire ez az eljárás másodfokon is véget ér, akkor is, ha nem enyhítenek a büntetésén, (egy harmadikat pedig már első fokon felmentettek).

egy éves felkészülési idő alatt a jogalkalmazók a változások háttérével, indikációival megismerkednek, az átalakítás mögött meghúzódó filozófiát pedig a mindennapi gyakorlatban rutinszerűen érvényre juttatják, közelítve ezzel a magyar eljárásjogot az Egyezmény gyakorlatában (esetjogában) érvényre juttatott követelményekhez. A hatályba lépést követő egy év elteltével mindenképpen célszerű tehát számot vetni azzal, hogy sikeres volt-e a jogalkotónak – főként – a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos gyakorlat formálására irányuló törekvése, s hogy egyáltalán minden tekintetben helyes volt-e az általa alkalmazott megoldás.

1.1. A jogalkotó szándékának feltárhatóságáról. Bár az Alaptörvény hetedik módosítását követően a szubjektív teleológiai értelmezési mód (a jogalkotó céljának vizsgálata) is alkotmányosan kötelezővé vált a bíróságok számára, amelyhez elsősorban a jogszabály preambuluma és a törvényjavaslat indokolását kell figyelembe venniük, ez nem jelenti azt, hogy a további értelmezési módok nem alkalmazhatók mindaddig, amíg az értelmezés az alaptörvény-konform tartományban marad. Ennek folytán a rendszertani, dogmatikai, nyelvtani értelmezés a Be. kapcsán továbbra is lényeges szerephez jut – mindenekelőtt azon esetekben – amikor az indoklás nem különösebben bőbeszédű, s a jogalkotói szándékok megismerhetősége csak részlegesen lehetséges.

A kényszerintézkedések szabályozása kapcsán az indokolásból az mindenképpen kitűnik, hogy a jogalkotó a szükségesség-arányosság követelményének plasztikus megjelenítésére törekedett akkor, amikor a személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedésekre vonatkozóan külön, általános szabályokat alkotott. Ezzel azt hangsúlyozta, hogy a szabadságelvonással járó eszköz alkalmazására csak végső esetben kerüljön sor. A közös szabályok pusztán a létének „üzenete” többek között az, hogy a jogalkalmazókban tudatosítsa: az elrendelés (hosszabbítás) mérlegelésekor nem automatikusan a „letartóztatásról”, nem annak szükségességéről döntenek, hanem arról, hogy indokolt-e egyáltalán a személyi szabadság valamilyen fokú előzetes korlátozását alkalmazni az adott terhelten szemben.

Nem ártott volna azonban az indokolásban jobban részletezni, hogy – a dogmatikai, rendszertani nyelvtani értelmezésből következően – a közös szabályok léte a választást preferálja; s a bírói gondolkodásban többszörösen is a vagy-vagy dilemmájának, nem pedig a letartóztatás preferálásának kellene jelen lennie.

A bíró számára az első eldöntendő kérdés, hogy egyáltalán szükség van-e személyi szabadságot bármilyen fokban korlátozó kényszerintézkedésre, megvannak-e annak az alapfeltételei. A 276. § (1) bekezdés – kétségtelenül rosszul fogalmazott, de azért megérthető – *b)* pontja szerinti szabály általánosságban vonatkozik arra, hogy a szabadságkorlátozás valamilyen formája/mértéke szükséges, s nem egyszerűen az egyes, részben azonos, részben eltérő feltételek mellett foganatosítható, ebbe a csoportba tartozó kényszerintézkedések saját céljának való önmegfelelés vizsgálatát írja elő. (Különböző a rendelkezés nem kerülhetett volna a közös, a vizsgált paragrafusok előtti alcím alá tartozó, a célok és feltételek vizsgálatának előírását tartalmazó szabályok körébe.) Ezt a pontot a 277. § reguláival együttesen értelmezve világos, hogy a jogalkotó az elérhető

célokra való alkalmasság vizsgálatát várja el, s az ennek megfelelő választást a számba jöhető kényszerintézkedések között.

A következő eldöntendő kérdés, hogy a számba jöhető, a személyi szabadságot eltérő fokban és körben korlátozó kényszerintézkedések közül melyik az, amelynek fennállnak a további közös rendelkezésekben és külön szabályokban rögzített feltételei. Több számba jöhető intézkedés esetén vizsgálandó, hogy a konkrét ügy adott szakaszában, melyik a legmegfelelőbb, melyik áll arányban a cselekménnyel, az elkövetőre vonatkozó (változó mélységben feltárható) alanyi és tárgyi körülményekkel, a sértett védelmével.

A törvény szerkezeti, rendszertani megoldásokkal is támogatja annak, az EJB által szisztematikusan hangsúlyozott elvnek az érvényre jutását, hogy a fő szabály a szabadlábbon való védekezés, a személyi szabadság korlátozására csak feltételekhez kötötten, folyamatosan és rendszeresen felülvizsgálhatóan kerülhet sor. Szemben a korábbi és az azt megelőző eljárási törvényekkel, nem az előzetes letartóztatás szabályozását veszi előre, amiből következően nem ahhoz mérten – kivételesen és marginálisan – teszi lehetővé más kényszerintézkedés alkalmazását. A „más” kényszerintézkedések szurrogátum jellegét a 278. § (3) bekezdése megtartja ugyan, de csak abban a körben, ami éppen az arányosság követelményének megvalósulásához szükséges, s ami kellő mérlegelési lehetőséget biztosít az eljáró bíróság számára. Ezen túlmenően a részletszabályok során az enyhébb bírói engedélyes kényszerintézkedéstől (távoltartás, bűnügyi felügyelet) indulva halad a legsúlyosabb (letartóztatás és az ezzel lényegében egyenértékű, speciális esetben alkalmazandó előzetes kényszerterápiára) felé, meghatározva azokat a kiegészítő korlátozásokat, amelyek az adott kényszerintézkedéshez speciálisan társulnak (társulhatnak), annak végrehajtását szigorúbbá teszik vagy éppen bizonyos engedmények igénybe vételére jogosítják a terheltet. Álláspontom szerint ezzel, a bűnügyi felügyelet és távoltartás „viszonylagosságát, leértékelt szerepét” kiiktató rendszertani megoldással is igyekezett a törvényalkotó „felpattintani” azt az összekötő kapcsot, amit a személyi szabadságot közvetlenül érintő kényszerintézkedések kapcsán – korábban – az előzetes letartóztatás kiemelt szabályozása, a rangsor elejére állítása jelentett. A jelenlegi rendszer arra inspirálja a jogalkalmazót, hogy önállóan mérlegelje az egyes kényszerintézkedések konkrét ügyben adekvát voltát és nem telepíti a bíróságra azt a felelősséget, hogy a letartóztatás „fő szabályához” mérten, azt igazodási pontnak véve – mintegy kivételes jelleggel, külön igazolandóan – vizsgálja akár a bűnügyi felügyelet, akár a távoltartás lehetőségét.

1.2. Alapjogilag vitatható megoldások a törvényben. A fenti, mindenképpen pozitívnak tekintendő változások ellenére, a jelenlegi szabályozás sem tökéletes. Az alapjogvédelmet támogató, a szükségesség-arányosság, végső eszköz követelménye jelentőségét elvi szinten felismerő szabályozásba becsúszott néhány „zavarkeltő” elem.

A személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedésekre vonatkozó közös szabályok a 276. § (2) bekezdésében felsorolják azokat a különös okokat, amelyekre alapozva – a rájuk vonatkozó külön rendelkezések figyelembe vételével – és a 277. § speciális reguláit is figyelembe véve az egyes

kényszerintézkedések ténylegesen alkalmazhatóak. A listaelemek azon pontjaival viszonylag kevés probléma adódhat, amelyek valamilyen megfogható, ellenőrizhető, igazolható, múltbeli eseményhez, objektíve igazolható körülményhez kötődnek, s abból engednek következtetést vonni a bíróság számára. Ám a jövőre tekintő indokok többsége rendkívül sok bizonytalanságot, esetlegességet, hipotézist tartalmaz, feltételezésből adódó további feltételezés(ek) levonására készíti a jogalkalmazót, s valójában a konkrét ügyekben a legcsekélyebb mértékben sem indokolható. (Rendszerint nem is indokolja a bíróság, noha egyébként az indokolási kötelezettség a kényszerintézkedésekre vonatkozó határozatokra is szintúgy kiterjed.) Erre a problémára a törvényjavaslat indokolása sem tartalmaz érdemi okfejtést, s az egyes esetekben nem megy tovább a törvény szövegének feldarabolt és átszerkesztett megisméltésénél.

Áttekintve az elrendelés (fenntartás) különös okaként funkcionáló törvényi feltételeket, korántsem bizonyos, hogy közülük a lajstrom első helyén szereplő: a terhelt eljárási jelenlétének biztosítása a legfontosabb, sőt egyáltalán fontos indok. Valószínűleg csak a régi törvények szelleme, a megszokás indikálta ennek változatlan formában való fenntartását és kiemelését.

Valójában a terhelt nélkül „jól megvan” az eljárás, minden különösebb nehézség nélkül boldogulnak az igazságszolgáltatási hatóságok és a bíróság. Az ügy bármely szakaszában csak ritkán és akkor is csupán korlátozott mértékben van rá „múlthatatlan” szükség⁸. A Be. végre jelentős lépéseket tett annak tudatosítása érdekében, hogy az eljárásban a terhelt közreműködése elsődlegesen jog, méghozzá a terhelt joga, és a jelenléte csak olykor-olykor – külön okok megléte esetén – emelkedhet kötelezettség szintjére. Az Alaptörvény alapjogi fejezete – köztük az eljárási alkotmányosság alapját jelentő XXVIII. cikk – jogokat garantál a terhelt számára, miként az Egyezmény számba jöhető cikkei (különös tekintettel a 6. cikk összefoglaló klauzuláira) szintúgy ezt teszik. A részvétel, a közreműködés, az eljárásban való aktivitását megkönnyítő eszközök és segítő személyek igénybevétele a saját érdekének hatékony érvényesítésére szolgáló lehetőségek, ám ha ezekkel nem él, azt visszautasítja, azzal az állam büntető igényének érvényesítését nem akadályozza meg. A terhelt – kizárólag a törvényben meghatározott esetekben – egyedül a védő közreműködésének visszautasítására, negálására nem jogosult, ami viszont pontosan az ő érdekeit vizsgálja. Minden egyéb védekezési eszköz igénybe vétele felől azonban önállóan dönt, s pusztán a passzív „kötelező” fizikai jelenlét még nem jelent semmiféle érdemi tevékenységet, önmagában sem javára, sem terhére nem szolgál. Ez az, amire a tisztességes eljárás alapelemeként ki kell oktatni, amit általában véve is tudatosítani kell mindenkiben, s arra kell jogot kapnia bármely terheltnek, hogy ha élni kíván valamennyi számára biztosított eszközzel, azt akadálytalanul megtehesse. Ám a saját lehetőségei kihasználására kényszeríteni senkit nem lehet. Aki nem érzi át, hogy a konkrét esetben a fizikai jelenlétben számára milyen előnyök rejlenek, az

⁸ Nem érintem a fiatalkorúakra vonatkozó külön eljárást, amelyre vonatkozóan a törvény célul tűzi ki a tárgyalás „nevelő hatását” is. Ez kétségtelenül alkotmányosan elismert cél, az azonban még ebben az esetben is kérdőjeles, hogy a nevelő hatás realizálásának a letartóztatásba helyezés-e a legcélravezetőbb módja.

miért fontos a számára, arra akkor sincs semmilyen ráhatása magának az eljárásnak, ha a törvény kategórikusan kötelezi a terheltet az eljárási cselekményen való részvételre.

Már a korábbi törvények is ismerték az *in absentia* eljárást, akár abból az okból, hogy a terhelt ismeretlen helyre való távozásával kivonta magát az eljárásból, akár tartós külföldi tartózkodása miatt. Eljárási garanciák mellett a terhelt távolléte az EJEB gyakorlata szerint is megengedhető. A fegyverek egyenlőségéből következő egyensúly biztosítható a védő kötelező részvételével, a visszaélésszerű jogalkalmazás elleni végső garanciaként pedig rendelkezésre áll a terhelt számára biztosított kötelező rendkívüli jogorvoslat lehetősége. Ekként, ha az eljárás alá vont önhibáján kívül nem tud az eljárásról és lenne olyan érdemi védekezése, ami a távollétében perrendszerű bizonyítás mellett hozott ítéletet felülírhatja, jogában áll az ismételt tárgyalás kikényszerítése, s ennek biztosítását az igazságszolgáltatás (törvény kötelező rendelkezése szerint) nem tagadhatja meg.

A már ismert és alkalmazott „távollétes” eljárások mellett a Be. új lehetőségeket is biztosít a terhelt számára az eljárástól való távolmaradásra. A garanciális egyensúly fenntartása érdekében a jogalkotó egyrészt rendelkezett az eljárásba való belépésekor a jogairól való részletes tájékoztatásáról [39. § (4) bekezdés], és az eljárás menetének követése, a folyamatos „belépés” biztosítása, a hatékony védekezéshez való jog általa való alakítása érdekében bevezette a kézbesítési megbízott (136. §) intézményét. Összességében a törvény azt – az egyébként alkotmányosan korrekt – megoldást követi a további reguláiban is, miszerint a terheltnek tudomást kell szereznie az eljárásról, ismernie kell a jogait, az eljárás következményeit, biztosítani kell, hogy tudomása legyen az egyes eljárási cselekményekről, de ha – jól megfontolva a saját érdekeit – mindezek után nem kíván részt venni a bizonyításban, annak az ódiúmat viselnie kell. (Az ismeretlen helyen távollévő, az eljárásról ismeretekkel nem bíró elkövetőnek továbbra is rendelkezésére áll a rendkívüli jogorvoslat.)

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a terhelt kötelezettségei is a fentiekkel összhangban kerültek szabályozásra. Vallomást tenni nem köteles, még a bűnösségére sem kell nyilatkoznia, személyi körülményeire szintúgy megtagadhatja a válaszadást (az alapadatok kivételével), szembesítésen nem kell részt vennie, észrevételezési, kérdezési, jogorvoslási kötelezettsége nincs, nem köteles gondoskodni védőről sem, azt a törvényben kötelező esetekben hivatalból biztosítani kell számára. Lényegében az ügyben csak annyiban van közreműködési kötelezettsége, hogy amennyiben bizonyítékforrásként szakértői vizsgálata szükséges, vagy mintaadási terhet ró rá a törvény, ezeknek az eljárásoknak köteles alávetni magát. Ezekhez többnyire időleges rendelkezésre állása elegendő, de ez nem a jelenléti jogával, hanem a bizonyításban való közreműködési kötelezettségével összefüggésben áll fenn. A fizikális jelenlét szempontjából speciális helyzetet csak az előzetes kényszergyógykezelés alkalmazása jelent, de annak is inkább a bűnmegelőzési oldala vagy a terhelt saját fizikai integritásának védelme lehet releváns, minthogy nem feltétlenül van olyan mentális állapotban sem, hogy az eljárási cselekményen részt vegyen.

Mindezek után a 276. § (2) bekezdés *a)* pont *ab)* alpontja a személyi szabadsághoz való alapjog szempontjából különösen problémás, tekintve, hogy ez már eleve csak a jövővel összefüggő, feltételezésekre épít. Hangsúlyozandó, hogy a letartóztatás vagy a bűnügyi felügyelet nem tölthet be előre hozott büntetést, így a feltételezett szökés, elrejtőzés nem lehet alapja a büntetés-végrehajtási érdekek érvényesítésének. A végrehajtásról a jogerős ítéletet követően kell gondoskodni, amihez az államnak megfelelő, törvényes eszközök állnak rendelkezésére.

Ennél is nehezebben feleltethető meg a gyakorlati alkotmányosságnak a bűnisméltésre vonatkozó a Be. 276. § (2) bekezdés *c)* pontjának *cb)* alpontja utolsó fordulata szerinti indok. Azt nem is lehet hiteltérdemlően megindokolni, hogy „megalapozottan feltehető, hogy (...), szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el”. Ehhez a fordulathoz nem csupán a törvény indokolásából hiányzik a racionális érvelés, évtizedekre visszamenőlegesen sem található olyan eseti, elvi döntés, más joggyakorlati útmutató, de még tankönyvi gondolatmenet sem, ami meghatározná, esetleg csak körülírás szintjén jelezne azokat az okokat, amelyek tudományos megalapozottsággal felhívhatók lennének ennek igazolására. A vonatkozó jogi dokumentumok fél évszázad alatt sem mentek át még csak olyan „verbális fejlesztésen” sem, amiből az tűnne ki, hogy igazolhatatlan hipotézisen kívül bármilyen körben stabilan alátámasztható lenne ennek az oknak a fennállása.

Nem véletlen, hogy a döntően hasonló, korábbi törvényszöveg alkotmányossági felülvizsgálatakor, a 26/1999. (IX. 8.) AB határozatban az Alkotmánybíróság sem tudott felhozni olyan érvet, ami az ilyen letartóztatási ok szükségességét elfogadhatóvá tenné. Más kérdés, hogy a korábbi törvényből még az a kitétel is hiányzott, hogy legalább szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény potenciális gyanúja merüljön fel; bármely számba jöhető jövőbeni bűncselekmény vélelmzésekor fennállt a lehetősége az előzetes letartóztatás ezen okból való elrendelésének. Az Alkotmánybíróság – akkor – megelégedett kizárólag ezen utóbbi körülmény vizsgálatával és ezért aránytalanság fennállása miatt semmisítette meg a rendelkezést. Ekként az elvi kérdést: az „általános bűnmegelőzési okból” való alkalmazás alkotmányosságát meg sem vizsgálta, mert ennél sokkal súlyosabb okból sem látta összeegyeztethetőnek ezt az indokot az alkotmány vonatkozó rendelkezéseivel. Ez azonban az alkotmányos gyakorlat vizsgálata szempontjából csak annyit jelentett (jelent), hogy, az adott törvényi szabály olyan súlyos alapjogi fogyatékoságban szenvedett (szerved), ami már nem is teszi lehetővé például az arányossági szempontok megvizsgálását, vagy az alkotmány további rendelkezéseivel való ütközésének áttekintését. Némi szünet után, így a jogalkotó kapott az alkalmon és a Be.-ben – a minimum feltételt (a szabadságvesztéssel való fenyegetettséget) maximumnak tekintve, további alkotmányos szempontokat pedig nem vizsgálva, a korábbi alkotmánybírósági határozat meritumát pedig félretéve – visszahozta a jogbiztonság, a személyi szabadság korlátozásának arányossága szempontjából is erősen sántító kényszer-intézkedési okot. Annak alkalmazásához azonban még az indokolás sem határozott meg a jogtudomány által igazolt, alátámasztott orientációs pontokat.

Hozzávéve ehhez, miszerint a törvény – az eljárás alapjául szolgáló cselekmény szabadságvesztéssel való fenyegetettségén kívül – a személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedések általános feltételeként sem jelöl ki megkerülhetetlen igazodási pontokat, s valójában ez az általános ok is (különösen az eljárás kezdetén) sok esetben csak a bűncselekmény gyenge vélelmén és nem bizonyítottságán alapszik, a 276. § (2) bekezdés c) pont *cb)* alpont utolsó fordulatának alkalmazása kizárólag a bíró szubjektív megítélésén alapszik. Ekként tökéletesen kiüresedik a jogorvoslathoz való jog, lévén, a fellebbviteli bíróságnak az első fokú bírói vélelmén kívül nincs is mit ellenőriznie. Az éppen körvonalazódó eljárásban egy, a jövőt érintő – indokolhatatlan – bírói becslés helytállóságáról kellene ugyanis jogi értékítéletet alkotnia, ami egyszerűen fogalmi képtelenség. Mindezen túlmenően az ilyen ok nem is a folyamatban lévő ügyhöz kapcsolódik, azzal nincs még távoli összefüggésben sem, ugyanakkor a logikus az lenne, hogy a személyi szabadságtól való megfosztásra nem elképzelt, talán soha meg sem történő bűncselekmény miatt kerüljön sor, hanem csak akkor, ha objektíve igazolható ok van arra, miszerint a terhelt bűncselekményt fog elkövetni. Ez azonban csak akkor áll fenn, ha legalább a bűncselekmény előkészülete, kísérlete megindul; a többi csak képzelgés.

Mindent egybevetve, az új eljárási törvény megalkotásakor talán a személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedések alkalmazásával összefüggésben érződött leginkább annak hiánya, amit Farkas Ákos már korábban is kifogásolt. Az irányadó jogállami garanciák összefoglalásakor, a garanciális elemeket számba véve mutatott rá arra, hogy a kényszerintézkedések kapcsán az Alkotmánybíróság ítélezési gyakorlatából sajnálatos módon hiányzik a szükségesség-arányosság fogalmának, tartalmi kereteinek kibontása.⁹

2. Új törvény – régi csalódások

A terhelt eljárásjogi helyzetének változására vonatkozó, a fentebb kifejtett törvényhozói megközelítés a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések kapcsán a gyakorlatban – főként nyomozási szakaszban – nemigen érződik. Ennek oka azonban nem csupán a törvény – imént említett – elvi ellentmondásaiban, a jogalkalmazói gyakorlat késedelmes reakciójában keresendő. Megítélésem szerint a legfőbb probléma, hogy a törvény az alkalmazás általános anyagi jogi feltételeivel (a szabadságvesztéssel való büntetendőségen túl) nem foglalkozik, a jogalkalmazói gyakorlat pedig makacsul köti magát a korábbi Legfelsőbb Bíróságnak az alapos gyanú vizsgálhatósága – pontosabban vizsgálhatatlansága – körében több évtizeddel ezelőtt, elbűvölő egyszerűséggel megfogalmazott, de ahhoz képest is félreértelmezett tételmondataihoz: miszerint a gyanú fennállása nem is vizsgálható.

Tény, hogy a Bk. 93-as állásfoglalás ezen már túllépett, utalva arra, hogy a nyomozási bírónak el kell számolnia a gyanú megalapozottsága körében megállapítható tényekkel, de az irányadó gyakorlat a korábbi törvény hatálya

⁹ FARKAS ÁKOS: A jogállami büntetőeljárás az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében. *Publicationes Universitatis Miskolciensis*, Miskolc, 11/1995. 221–228.

idején is hangsúlyozta: a gyanút megalapozó bizonyítékok bizonyító erejét nem mérlegelheti. A nyomozási bírák ma is csak ritkán foglalnak el ezzel szemben álló, az EJEB gyakorlatnak is megfelelő álláspontot, vagy ha ez formálisan meg is történik, a gyanúval szemben megfogalmazódó észszerű kételyeket nem vizsgálják.

A bíróságok a gyanú meglétét azzal már adottnak veszik, hogy az ügyészi indítvány szerint folyik valamilyen eljárás a terhelttel szemben és vannak valamilyen bizonyítékok. Ékes – negatív – példája ennek, amikor a bíróság az elrendelés alapjául olyan cselekmény gyanújára hivatkozik, amivel a terheltet meg sem gyanúsították és nem is vizsgálja, hogy az indítványban felsorolt „bizonyítékok” ahhoz tartoznak-e. Azonos jellegű/típusú több cselekmény esetén legkevésbé fáradnak azzal, hogy a ténylegesen meglévő és közölt gyanút, a létező bizonyítékokkal összepárosítsák. Ha ez rosszul szerepel az indítványban (márpedig ez nem kivételes), akkor ennek korrigálására a bírói döntésben sem kerül sor.¹⁰ Még jó esetben is csak a különös feltételekre vonatkozóan fejtenek ki részletes, a terhelt és a védő ellenvetésére kitérő indokolást, adottnak véve a gyanú megalapozottságát. Jellemzően erre is csupán a letartóztatás meghosszabbításakor vagy a bűnügyi felügyeletre vonatkozó védői indítvány elvetésének kontextusában kerül sor.

Az indokolásokban még elvétve is csak kivételesen szerepel a Be. 271. §-ra, a kényszerintézkedések „erősrendjére”, az időtartam szükségességére, az arányosság vizsgálatára vonatkozó okfejtés. E törvényi rendelkezést a bírák szinte teljes egészében marginalizálják, „jobb” esetben legfeljebb a végzések végén, a cselekmény tárgyi súlyára, magas büntetési tétellel való fenyegetettségére hivatkozással kerülnek meg, ami álláspontjuk szerint mellőzhetővé teszi a 271. § (1)-(2) bekezdésével való külön foglalkozást. Jelenleg nyoma nincs annak, hogy a gyakorlatban megjelent volna a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatban a feltételezésekkel kapcsolatos takarékoság elve, a hipotézisek minimalizálása. A 271. § (2) bekezdésében megfogalmazott, az arányosság követelményét általános jelleggel a tételes jog szintjén is megjelenítő törvényhozói akarat ellenére az elrendeléskor a bűnügyi felügyelet alkalmazása kivételes, noha erre ma már óvadék alkalmazása mellett [282. § *b*) pont] is sor kerülhet, s ezzel párhuzamosan a távoltartás szintűgy elrendelhető [277. § (3) bekezdés]. Az már gyakoribb, hogy a hosszabbításkor a letartóztatást felváltja a bűnügyi felügyelet, jellemzően azonban csak akkor, ha a terhelt vallomást tesz, vagy ha az eltelt idő alatt a nyomozó hatóság nem mutatott kellő szorgalmat a bizonyítékok összegyűjtésében.

A szemlélet nemigen változott abban sem, hogy a letartóztatás elsődlegesen büntetőjogi szankcióként és nem az eljárás sikerét biztosító szükséges intézkedésként működik. A végzésekben erre utalnak azok a kitételek, amelyek a

¹⁰ Kábítószerezéssel visszaélés esetén a nyomozó hatóság nem is tudja meggyanúsítani a terheltet, amíg nincs előzetes szakvélemény arra, hogy a feltalált „anyag” egyáltalán rajta van-e valamelyik tilalmi listán. Ennek ellenére, ha az indítványban szerepel, a bíróságok rendszerint erre, mint „veszélyes” bűncselekmény-kategóriára alapozzák a letartóztatás elrendelését, vagy több cselekmény esetén, ha a közölt gyanú tárgyára vonatkozóan van érdemi és nem cáfolható védekezés, akkor azt teszik az elrendelés alapjává, amire kellő bizonyíték (szakvélemény) híján még a nyomozó hatóság sem „mert” hivatkozni. (Pl. Budakörnyéki Járásbíróság 2. Bny. 203/2019/3.)

kár nagyságára, a kábítószer jelentős mennyiségére, az elkövetési módra, az elkövetés jellegére utalnak, vagy azok a hivatkozások, amelyek több terhelttel szemben folyó eljárásban az „összkárt” róják az egyes gyanúsítottak (valamennyi gyanúsított) terhére, nem véve tudomást arról, hogy a büntetőjogi felelősség mindig személyre szabott. Ezek valójában az ítéleti tényállás terminus technikusai, amelyekre kényszerintézkedés elrendelését alapozni aligha lehet, hiszen jellemzően pontosan ezek azok a körülmények, amelyek például az elrendelésre vonatkozó indítványok esetén a kezdeti szakaszban még szinte száz százalékban bizonyításra szorulnak. Kétségtelen, hogy az állam büntető igényének érvényesítése szükségképpen együtt jár súlyos jogkorlátozó intézkedésekkel, de önmagában a büntető igény – jogos – érvényesítése még nem alapozza meg a legsúlyosabb kényszerintézkedések alkalmazását.

A múlt foglya maradt a bíróság abban a körben is, hogy a bizonyítékok, az objektív tények helyett a vélekedéseket, teoretikus eszme-futtatásokat úgy teszi a gyanút erősítő indokolás alapjává, hogy közben nem veszi figyelembe nyilvánvaló bizonyítékértékelési tilalmakat. Nem foglalkozik azzal, hogy a jogszabályok evidens megsértésével beszerzett bizonyíték később sem „varázsolható” felhasználhatóvá, pusztán azért sem, mert adott bizonyítási cselekmény objektíve nem ismételhető meg, vagy a Be. rendelkezéseinek nyílt megsértésével beszerzett vallomást időközben már végleg elvetette maga a nyomozó hatóság is. Ilyenkor a bíróság a „gyanú-mozaikokat” egymástól elválasztva vizsgálja, úgy mintha az adott elem maga a teljes gyanú lenne, a bizonyítékokat pedig nem láncolatként értékeli. Mivel így láthatóan „bizonyítékhiányos” lesz az eljárás, a kényszerintézkedést a bizonyítás megnehezítésének vagy megghiúsításának veszélyére hivatkozva tartja fenn.

A sor még folytatható lenne...

Összességében az a tapasztalati tény, hogy a bíróság az új Be. pozitív szabályai által biztosított cselekvési lehetőséget, mozgásteret egyáltalán nem használja ki, ragaszkodik a szemléletbeli változások elkerüléséhez, a felsőbb bíróság pedig eltekint attól, hogy érdemben navigálja a gyakorlatot az új törvény szellemének megfelelő irányba.¹¹ Noha – mint utaltam rá – a törvény maga sem hibátlan, kevesebb az eljárási megkötés, szélesebb spektrumú a mérlegelési lehetőség, és mégis a bírói gyakorlat egyelőre messze a rendszerben meglévő képességek és lehetőségek alatt teljesít.

---

¹¹ Egy év elteltével nem tűnik túl nagy elvárásnak, hogy ilyen lényeges eljárásjogi kérdésben a Kúria új követelményrendszert fogalmazzon meg és összefoglaló jelentést adjon ki a gyakorlati problémákról.

A szakértői vélemények nemzetközi felhasználhatóságának jogi és kriminalisztikai feltételei

Kármán Gabriella*

Farkas Ákos az „európai büntetőjog” megvalósulásának lehetőségeivel, feltételeivel és korlátaival a kérdés felmerülésének kezdetétől foglalkozik. Ennek kapcsán többször támogatta, segítette munkámat, először egyetemi tanulmányaim idején, amikor a Heidelbergi Egyetemen az európai büntetőjog témakörével foglalkoztam, majd hazatérve egyetemi dolgozatom témájaként választottam.

Jelenlegi érdeklődési területem, a bizonyítás témaköre is releváns és meghatározó a nemzetközi, különösen az európai bűnügyi együttműködés szemszögéből. *Farkas Ákos és Jánosi Andrea* erről szóló közös tanulmányukban is kiindulópontként szögezik le, hogy *„a határokon átnyúló bűnüldözés hatékonyabbá tételében, illetve az ilyen jellemzőkkel bíró bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásban a bizonyítás aspektusából elsőrendű szereppel bír az, hogy a más tagállamban, annak igazságügyi hatóságai által beszerzett bizonyítékok elfogadhatók és felhasználhatók legyenek a büntetőeljárás keretében”*¹. A szerzők 2013-ban megjelent cikkükben azt vizsgálták, hogy *„milyen módszerek, eszközök mellett valósítható meg az integráció azon foka, amely immár a »bizonyítékok szabad áramlását« is lehetővé teszi a tagállamok között, illetve azok minden további vizsgálatát, ellenőrzés nélküli felhasználását”*².

A szakértői vélemény szerepe, jelentősége a bizonyítási eszközök körében több tekintetben speciális. Ennek kereteit a büntetőeljárás törvény mellett a szakmai szabályok is meghatározzák, így a más országban történő felhasználás esetén mindkét szabályrendszer határon túli felhasználhatóságával kapcsolatban kérdések merülnek fel. Tanulmányomban szeretném bemutatni ennek a jelenlegi európai megoldásait, az ehhez vezető utat és a folyamatban lévő törekvéseket.

---

* Tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

¹ FARKAS Ákos – JÁNOSI Andrea: *A bizonyítás kérdései a határokon átnyúló bűncselekmények vonatkozásában az Európai Unióban*. In: Stipta István (szerk.): *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Tom. 12*. [Studia iurisprudentiae doctorandorum Miskolciensium] Gazdász Elasztik Kft., Miskolc, 2013. 79.

² Uo. 80.

1. A bizonyítás szerepének különbözőségei a bizonyítási rendszerekben

A bizonyítás a büntetőeljárás-jog meghatározó része. *Tremmel Flórián* azt vallja, hogy a büntetőeljárás tulajdonképpen „egy tág értelemben vett – a bizonyítékminimumtól a bizonyítékmaximumig haladó vagy addig el nem jutó – bizonyítási folyamat”. Véleménye szerint „Látszólag a bizonyítás »csak« az igazság elérését szolgálja, ugyanakkor azonban – lévén a ténykérdés elsődleges a jogkérdéshez képest – a ténykérdés téves megoldása esetén már a jogkérdés megoldása sem lehet megfelelő [...] Következésképpen a funkcionális megközelítésben nemigen lehet elhatárolni egymástól a büntetőeljárást és a bizonyítást”³. Sőt Tremmel továbbmegy: véleménye szerint a bizonyítás a büntetőeljárás tartalmi (ténybeli) oldala.⁴ A „hogyan” kérdését taglalják a bizonyítás szabályai. „A bizonyítás – Tremmel megfogalmazásában – minősített megismerést jelent: a jog által is meghatározott tárgykörben és módon folyó megismerési tevékenység”⁵. Tehát „ez a tényállás-megállapítás is végső soron csak ismeret, de bizonyosnak tekintett ismeret. A kétséget kizáró jelleget biztosítja az, hogy a bizonyítás az összes alapelv maradéktalan érvényesülése mellett zajlik le, azaz az igazságszolgáltatás keretében”⁶.

Király Tibor kiemelten, a büntetőeljárás központi feladataként kezeli az igazság megállapítását. Összehasonlító elemzésében bemutatja, hogy az igazságot a különféle eljárási rendszerek különböző módon tartják elérhetőnek, és éppen bizonyítási rendszerük eltérő jellege miatt. Elméletileg és tiszta rendszerekben gondolkodva abban az eljárásban, „amelyben a bíróságnak a valóságot függetlenül a felek tevékenységétől is meg kell állapítania, ahol ennek érdekében érvényes a bíróságra az officialitás, a bizonyítékok szabad mérlegelése, a materiális igazságot állapítják meg. Ahol ellenben a felek rendelkezési jogosultsága a domináns, és nyilatkozataik kötik a bíróságot (pl. lemondás a jogról), vagy a törvény határozza meg a bizonyítékok értékét, ott a bíróság formális igazságot állapít meg”⁷.

Erdei Árpád szintén abból indul ki, hogy „az igazság megállapításának mai módja a bizonyítás”, ám utal arra, hogy az eszközök megbízhatóságát illetően néha magunk is kételkedünk. Ezt támasztja alá a tanúk szavahihetőségének ellenőrzését szolgáló technikák kifejlesztése, alkalmazhatóságának vizsgálata.⁸ A vádelvű és a vegyes rendszerű eljárás képviselői kölcsönösen éles kritikával illetik a másik rendszert. Ezzel együtt a fejlődés során a két rendszer jelentősen közeledett egymáshoz.

³ TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006. 23.

⁴ Uo. 45.

⁵ Uo. 33.

⁶ Uo.

⁷ KIRÁLY Tibor: *Büntetőítélet a jog határán*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 186.

⁸ ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntetőeljárás jogtudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 30.

Számos értekezés foglalkozik azzal, hogy a bizonyítási jog gyakorlatában többet foglalkoznak más értékekkel, mint az igazság elérhetőségével.⁹ Holott az igazság mind tökéletesebb megismerése a büntetőeljárás továbbfejlesztésének egyik leglényegesebb szempontja, sőt a „bizonyítási jog” kialakulását alapjaiban meghatározta.

A bizonyítási rendszereken túl a bizonyítási eljárás rendje, szabályai is – a bizonyítékok felvételétől a bizonyítékok felhasználásáig, vizsgálatáig, értékeléséig – államonként különbözőek. A bizonyítékok külföldről történő beszerzésének és felhasználásának megfelelő keretei tehát alapvetően befolyásolják az igazság megállapításának esélyét.

2. A bizonyítékok nemzetközi felhasználhatóságának elvei az Európai Unióban

Ha a bizonyítás több állam joghatóságát érinti, az optimális cél a kezdetektől az, hogy az egyik államban beszerzett bizonyítási eszközök a másik államban is felhasználhatóak legyenek, mi több, a bizonyítékok szabad áramolhassanak.

A bizonyítékok beszerzése a kölcsönös jogsegély, illetve a kölcsönös elismerés alapján történhet a határokon túlról. A bizonyítékok beszerzése kezdetben a nemzetközi bűnügyi együttműködés keretei között, kizárólag a bűnügyi jogsegély útján zajlott. Ez az eljárás sokáig bonyolult, feltételekhez kötött és centralizált volt. Később az együttműködésnek komplex rendszere alakult ki az igazságügyi hatóságok (a bíróságok és ügyészségek), a nyomozó hatóságok és egyéb nyomozási jogkörrel is feljogosított közigazgatási szervek, a központi adminisztratív szervek között, emellett a jogalkotásnak is születtek új eredményei ezen a területen. Ennek kapcsán – a büntetőjog európai dimenzióinak kiteljesedése során – többféle továbblépési lehetőség kínálkozott:

1. jogharmonizáció a bizonyítást érintő rendelkezések mentén (a garanciák, az emberi jogi normák szintjén is),
2. a bizonyítási szabályok ún. minimum követelményeknek történő megfeleltetése,
3. a másik államban beszerzett bizonyíték közvetlen elismerése, vagyis a kölcsönös elismerés alkalmazása a büntetőeljárás bizonyítás vonatkozásában.

2.1. Jogharmonizáció a bizonyítást érintő rendelkezések mentén. A jogegységesítési törekvések első hulláma Európában a XIX. és a XX. század fordulójára tehető, azonban hamarosan világossá váltak a korlátai és ennek hatására különböző árnyalatai fogalmazódtak meg: a szabványosítás, a jogközelítés, a koordináció és a harmonizáció mint azóta klasszikussá vált

⁹ SPENCER, Maureen – SPENCER, John: *Evidence Concentrate: Law Revision and Study Guide*. Oxford University Press, Oxford, 2010. 7.

kategóriák.¹⁰ Itt merült fel az egyes eljárási szabályok uniformizálása, vagy az eljárási garanciák terén a jogközelítés, illetve a bizonyítási szabályok megfeleltetése bizonyos minimumkövetelményeknek.

A Corpus Juris¹¹ e tekintetben figyelemreméltó javaslatokat tartalmazott: egyrészt taxatívén meghatározta az eljárásban felhasználható bizonyítékok körét, másrészt úgy rendelkezett, hogy ha a bizonyíték beszerzése egy tagállam nemzeti jogával összhangban, a vonatkozó jogszabályainak megfelelően zajlott, úgy a másik tagállam, ahol az eljárás folyamatban van, nem tagadhatja meg felhasználását, nem zárhatja ki a bizonyítékok köréből mint jogellenes bizonyítékot¹².

2.2. A kölcsönös elismerés elvének jellemzői. Európában a kölcsönös elismerés gondolata már az 1970-es évektől jelen van. A kölcsönös elismerés elve az Európai Unióban átfogó koncepciót jelent, amely eredetileg az egységes piac létrehozása érdekében született. Azóta számos területen alkalmazzák¹³; az Európai Unió büntetőjogi integrációja folyamatában is elismerést nyert, és a bűnügyi együttműködésnek is az egyik alapelvévé vált.¹⁴

Libor Klimek a következőkben foglalja össze a kölcsönös elismerés alapjait:

1. A „kölcsönös elismerés” mindenekelőtt a *bírósági határozatok elismerését* jelenti, valamely tagállam döntését – legyen az ügydöntő határozat vagy valamely eljárási határozat – egy másik tagállamnak úgy kell elismerni és végrehajtani, mint a saját döntését; közvetlenül.¹⁵ A kölcsönös elismerés lehetővé teszi, hogy a határozatok szabadon „mozoghatnak” egyik államból a másikba, megkerülve a nemzeti hatóságokat, hogy akadályokat görgessenek az „idegenség” okán. A jogi döntések kölcsönös elismerése, és ezáltal szabad mozgása az egész Európai Unióra hatással van.¹⁶
2. A nemzetközi együttműködés a büntetőügyekben, így a kölcsönös elismerés a másik állammal szemben a *kölcsönös bizalomra* épül. Ennek megvalósíthatósága kapcsán számos aggály merül fel.¹⁷

¹⁰ HOLÉ Katalin: Büntető anyagi és eljárási jogunk, valamint az Európai Unió kívánalmai. *Magyar Jog*, 2003/3. 140.

¹¹ „A Corpus Jurist az Európai Bizottság megrendelésére nyolc akadémikus jogász állította össze és tette közzé 1997 áprilisában. A 35 cikkből álló Corpus Juris célja, hogy segítséget nyújtson az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni harcban azáltal, hogy egységes jogi kódexet (anyagi és eljárásjogi rendelkezéseket is beleértve – KG) biztosít a tisztességtelen és korrump gyakorlatok meghatározásával, illetve az alapszabályok felállításával a jogi lépések számára (bizonyíték, fellebbezési jogok stb.).” A Corpus Juris elnevezésű joganyag, amennyiben elfogadják, az európai közösségi büntetőjog kialakulásának első megnyilvánulása lett volna, és elsőbbséget élvezett volna a nemzeti joggal szemben is.

<http://hvg.hu/eumindentudo/20041124euminc> (letöltés dátuma: 2019. május 31.)

¹² Corpus Juris, 32–33. cikk

¹³ KLIMEK, Libor: *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law*. Springer International Publishing, Switzerland, Cham, 2017. 5.

¹⁴ Klimek: i.m. 5.

¹⁵ Uo. 105.

¹⁶ Uo. 7.

¹⁷ Uo. 131.

3. A kölcsönös elismeréshez szükséges a tagállamok nemzeti hatóságainak *közvetlen kommunikációja*. Nem szükséges egy központi hatóság jóváhagyása.¹⁸
4. A *kettős inkrimináció követelményének* részbeni vagy teljes elhagyása szintén egyre inkább megjelenik az Európai Unió eszközei kapcsán.
5. A *viszonosság* nem része, nem feltétele a kölcsönös elismerésnek.¹⁹
6. A *specialitás szabálya*²⁰ csak az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló 2002/584/JHA kerethatározat,²¹ és a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról szóló 2008/909/JHA kerethatározat²² része.
7. *Csak a kölcsönös elismerést implementáló nemzeti jogok kötik a tagállamokat.*

Mindez a bizonyítékok beszerzésére és alkalmazhatóságára, ezzel az eljárás egészére hatást gyakorol. Korán felmerült, hogy ez az eljárás gyorsításával és egyszerűsítésével jár, ugyanis lehetővé teszi az egyik tagállamban beszerzett bizonyíték felhasználását más tagállamok eljárásaiban, minden más külön vizsgálat és feltétel nélkül.

3. A kölcsönös elismerés elvének érvényesülése a büntető igazságügyi együttműködésben

A kölcsönös elismerés elvének térhódítása hosszú folyamat eredménye. Bár az „európai büntetőjog” lehetőségeit és kereteit a kezdetektől vizsgálják, a bel- és igazságügyi együttműködés is csak az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződéssel (1992) vette kezdetét azzal, hogy az integrációs folyamat részévé tette azt.²³

A megvalósítás egyes állomásai a tamperei (1999–2004), a hágai (2004–2009) és a stockholmi (2010–2014) programokhoz kötődnek. Az 1999. évi tamperei csúcserkeztet témája a bel- és igazságügyi együttműködés volt mint kiemelt törekvés. A célok között kifejezetten szerepelt az igazságügyi döntések, ítéletek kölcsönös elismerésének fokozása, emellett a tagállamok határőrizeti, menekültügyi, bevándorlási és vízümpolitikájának összehangolása.²⁴ Itt

¹⁸ Uo. 121.

¹⁹ Uo. 131.

²⁰ Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény 30. § (1) bekezdése szerint „Az átadott személlyel szemben az átadása előtt elkövetett, az átadásának alapjául szolgáló bűncselekménytől különböző egyéb bűncselekmény miatt nem indítható büntetőeljárás, nem ítéltető el, és egyéb módon sem fosztható meg szabadságától.”

²¹ HL L 190., 2002.7.18., 1–20. o.

²² HL L 327., 2008.12.5., 27–46. o.

²³ FARKAS Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban. *Belügyi Szemle*, 2003/4. 128–129.

²⁴ NAGY Judit: *Közös nyomozócsoportok az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködésben*. PhD értekezés. Budapest, 2010. 7. http://193.224.191.196:8080/phd/Nagy_Ertekezés.pdf (letöltés dátuma: 2019. május 31.)

fogalmazták meg továbbá, hogy bizonyos területeken jogközelítés, illetve jogharmonizáció szükséges a célok elérése érdekében. Az Európai Tanács a csúcserkezesen a kölcsönös elismerés elvét az igazságügyi együttműködés sarokkövének nyilvánította. Az Európai Unió Tanácsa 2000 decemberében fogadta el a kölcsönös elismerés elvének megvalósításáról szóló intézkedésprogramot.

3.1. A kölcsönös elismerés elvének térhódítása a bizonyítás kapcsán. A *tamperei értekezleten* előrelépés történt a rendőrségi együttműködés területén a bűnügyi információk átadását illetően is. A 2001. szeptember 11-i támadások után a jogi integrációs folyamatok is felgyorsultak a terrorizmus elleni küzdelem jegyében. Az igazságügyi együttműködés keretében a korábbi kiadatás helyett egy gyorsabb átadási eljárás jelent meg, az európai elfogatóparancs, amely „*bizonyos bűncselekmények vonatkozásában eltörölte a kettős inkrimináció követelményét, vagyis a keresett személyt a kettős büntethetőség vizsgálata nélkül át kell adni a kerethatározatban felsorolt 32 bűncselekményfajta esetében, ha a kibocsátó állam joga szerint a büntetési tételek felső határa legalább 3 évi szabadságvesztés vagy szabadságvesztéssel járó intézkedés. (A 32 bűncselekményen kívüli cselekmények esetében az átadás feltételül szabható továbbra is, hogy a végrehajtó állam joga szerint is bűncselekménynek minősüljenek a cselekmények.) A tagállamok tehát a büntetőjogi szuverenitás meglehetősen nagy szeletét voltak hajlandók feladni*”²⁵. Itt nyert tehát első ízben konkrét elismerést a kölcsönös elismerés elve.

Emellett a kölcsönös elismerés elve jelenik meg a 2003. július 22-én elfogadott, a bűncselekményekre vonatkozó bizonyítékok és a bűncselekmény eredményeképpen létrejövő vagyon zárolásáról szóló 2003/577/JHA kerethatározatban²⁶ is: „*Ezen két határozat eredményeképpen, ha egy tagállami bíróság elrendeli egy bizonyos gyanúsított vagy elítélt bűnöző letartóztatását, valamint vagyontárgyai zár alá vételét, bármely más tagállam bírósága ezeket azonnal végrehajthatja, és egyben köteles is végrehajtani.*”

Az ún. *Tamperei Program* 2004-ig tartott. Még ezalatt született meg az európai bizonyítás-felvételi parancsról szóló (2008/978/IB) kerethatározat tervezete. A tervezetet 2003. november 14-én hozták nyilvánosságra, és 2008. december 18-án fogadták el. Célja az volt, hogy megvalósuljon a bizonyítékok szabad forgalma.²⁷

A 2004. november 4-i *brüsszeli csúcs* a második ütemben foglalkozott a bel- és igazságügyek kérdésével. Ennek során az Unió állam és kormányfői (az Európai Tanács) jóváhagyták az ún. *Hágai Programot*, amely a szabadság, a biztonság és az igazságügy területének megerősítésével kapcsolatban kinyilvánította, hogy *2008. január 1-jétől a bűnüldözési információknak hozzáférhetőnek kell lenniük*. Ez szorosan összefügg a tárgyalt témakörrel. Az adatok, információk megszerzésére külön

²⁵ BÁRD Petra: Egy jogintézmény hányatott sorsa: az európai elfogatóparancs. *Rendészeti Szemle*, 2008/12. 5.

²⁶ A Tanács 2003/577/IB kerethatározata (2003. július 22.) a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtásáról. HL L 196., 2003.8.2., 45–55. o.

²⁷ TÖRŐ Andrea: *Bizonyíték-transzfer az európai bűnügyi együttműködésben*. PhD értekezés. Szeged, 2014. 13. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2147/1/Toro_Andrea_2014_phd.pdf (letöltés dátuma: 2019. május 31.)

eljárásokat, szervezeti rendszert fejlesztettek ki a rendőrségi együttműködés keretein belül. Ez azt jelenti, hogy ha az egyik tagállam eljárásában szükség van egy másik tagállam információjára, akkor annak azt hozzáférhetővé kell tenni a megjelölt célra. Az adatok megosztása a sarokköve a Schengeni Információs Rendszernek (SIS); az adatok ezen belül nyilvánossá válnak egy keresett személyről, lopott tárgyról stb., az információk saját e-mail rendszeren keresztül küldhetők (SIRENE). Az EURODAC rendszere és a *Prümi Egyezmény* is ezen alapszik, ez a kiindulópontja a bűnmegelőzési törekvéseknek, valamint a határokon átívelő bűnügyi együttműködésnek, legfőképpen a terrorizmussal összefüggésben.²⁸

2005. április 4-én Franciaország, Németország, Spanyolország és Belgium közös bűnügyi nyilvántartási rendszert hoztak létre. 2005 októberében az Európai Bizottság közleményében fogalmazta meg a hozzáférés elvének végrehajtására vonatkozó javaslatát, miszerint a tagállamok hatóságai egymás számára tegyék kölcsönösen nyitottabbá a bűnügyi nyilvántartásokat (ezek között a DNS nyilvántartást is)²⁹.

Az Európai Unió harmadik pilléres együttműködését egészen 2009-ig (2005-től) a *Hágai Program* határozta meg. A Hágai Program emellett célként fogalmazta meg a bírósági határozatok kölcsönös elismerésének továbbvitelét, amelyet a jogszabályok közelítésével és közös politikák elérésével kívánt elérni. Az Európai Tanács hangsúlyozta, hogy a kölcsönös elismerés eredményes alkalmazásához meg kell erősíteni a kölcsönös bizalmat.³⁰

Fontos eleme ennek az iránynak, hogy 2005. szeptember 20-án elfogadták a *2005/671/IB Tanácsi határozatot* a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről.³¹

A Tanács 2006. december 18-án elfogadta a *2006/960/IB kerethatározatot* az Európai Unió tagállamainak bűnüldöző hatóságai között az információ és bűnüldözési operatív információ cseréjének leegyszerűsítéséről³² (svéd kezdeményezés). Ez a kerethatározat alapelvként rögzíti, hogy az információcsera során másik tagállam bűnüldöző szerve számára sem lehet szigorúbb feltételeket szabni, mint az adott országon belül. A kerethatározat átültetése a hazai jogba a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről szóló 2002. évi LIV. törvény, illetve az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2003. évi CXXX. törvény módosításával történt meg.³³

²⁸ BÁRD, Petra: Forensic Genetic Databases in Central and Eastern Europe. *Prawa Czlowieka*, vol. 12, 2009. 52–80.

²⁹ A Bizottság Közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. A Hágai Program: Tíz prioritás a következő öt évre. Partnerség Európának a szabadság, biztonság és jog területén való megújulásért. COM(2005) 184, Brüsszel.

³⁰ TÖRÖ: i.m. 48–49.

³¹ A Tanács 2005/671/IB határozata (2005. szeptember 20.) a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről. HL L 253., 2005.9.29., 22–24. o.

³² HL L 386., 2006.12.29., 89–100. o.

³³ FAZEKAS Judit: *Bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban – a hágai programtól a stockholmi programig*. In: Virág György (szerk.): *OKRI Szemle, 2. kötet*. OKRI, Budapest, 2012. (51–78.) 58.

E törekvésnek a szűkebb körű ténybeli megvalósítása volt a Prümi Egyezmény, amelyet 2005-ben hét tagállam (Németország, Ausztria, Franciaország, Belgium, Luxemburg, Hollandia és Spanyolország) írt alá azzal a céllal, hogy előmozdítsák a határokon átívelő együttműködést a terrorizmus, a határokon átívelő bűnelkövetés és az illegális bevándorlás elleni küzdelemben. Az egyezmény az EU keretein kívüli megállapodás volt. A szerződő felek a hozzáférhetőség érdekében adatbázisok létrehozására vállaltak kötelezettséget, továbbá meghatározott esetekben az automatikus információcserére, és a határokon átnyúló rendőrségi együttműködés egyéb formáira, a DNS-profilok, az ujjnyomat- és gépjármű-nyilvántartási adatok, valamint más személyes és nem személyes adatok kölcsönös átadására.

A Tanács 2008/615/IB határozata³⁴ értelmében 2008 júniusától az összes tagállamban alkalmazandók az egyezmény alapvető részei³⁵, különösen a terrorizmus és más a határokon átnyúló nagyszabású események kapcsán, a határokon átnyúló automatikus információcsere, valamint az egyéb rendőrségi együttműködés esetén. A határozat szerint a cél az uniós államok közötti gyors és hatékony információcsere lehetővé tétele. Ennek érdekében a tagállamoknak nemzeti adatbázist kell létrehozniuk és azt fenn kell tartaniuk meghatározott adatok tekintetében a büntetőeljárások során történő felhasználás céljára, továbbá az adatbázisokhoz hozzáférést kell biztosítaniuk.

A bel- és igazságügyi együttműködés területén lényeges változtatásokat vezetett be a 2007. december 13-án a tagállamok állam- és kormányfői által aláírt *Lisszaboni Szerződés*. A Lisszaboni Szerződés megszüntette a pillér-struktúrát, és jelentős intézményi, döntéshozatali és hatásköri változtatásokat eredményezett.³⁶ A Lisszaboni Szerződés hangsúlyozza, hogy az „*Unió a bűncselekmények, a rasszizmus és az idegengyűlölet megelőzésére és leküzdésére irányuló intézkedésekkel, valamint a rendőri, az igazságügyi és az egyéb, hatáskörrel rendelkező hatóságok koordinációjára és együttműködésére irányuló intézkedésekkel, továbbá a büntetőügyekben hozott bírósági határozatok kölcsönös elismerése és – amennyiben szükséges – a büntető jogszabályok közelítése révén a biztonság magas szintjének garantálásán munkálkodik*”³⁷. A kölcsönös elismerés elsődleges integrációs eszközként szerepel a Lisszaboni Szerződés általános rendelkezései között: a kölcsönös elismerés elvén alapuló eszközök megalkotása irányelvben vagy kötelezően alkalmazandó rendeletben is lehetségessé válik.³⁸

A bizonyítékok szabad forgalma tekintetében fontos állomás volt az európai bizonyításvételi parancsról (EBP) szóló kerethatározat elfogadása, 2008.

---

http://www.okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/OKRISzemle_2011/006_fazekas.pdf (letöltés dátuma: 2019. május 31.)

³⁴ A Tanács 2008/615/IB határozata (2008. június 23.) a különösen a terrorizmus és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon átnyúló együttműködés megerősítéséről. HL L 210., 2008.8.6., 1–11. o.

³⁵ Magyarországon a 2007. évi CXII. törvény hirdette ki, hatályos 2007. december 1-jétől.

³⁶ FAZEKAS: i.m.

³⁷ 61. cikk (3) bek.

³⁸ TÖRŐ: i.m. 49.

december 18-án.³⁹ A kerethatározat szintén a kölcsönös elismerés elvét követi. Ennek a törekvésnek a legfrissebb eredménye a 2014. április 3-án elfogadott európai nyomozási határozatról (ENYH) szóló irányelv⁴⁰, amelynek elsődleges célja egy olyan átfogó bizonyításfelvételi rendszer megvalósítása, amely kiküszöböli az EBP kapcsán felmerült problémákat. Az irányelv 2017. május 22-i hatállyal váltotta fel a hatálya alá tartozó tagállamok közötti kapcsolatokra alkalmazott egyezmények megfelelő rendelkezéseit. Magyarországon az irányelv átültetése a nemzeti jogba az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, és ehhez kapcsolódóan más törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2017. évi XXXIX. törvénnyel történt meg.

3.2. Az Európai Parlament és a Tanács 2014/14/EU irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. A bűncselekményekre vonatkozó bizonyítékok és a bűncselekmény eredményeként létrejövő vagyron zárolásáról szóló 2003/577/IB számú tanácsi kerethatározat és az európai bizonyításfelvételi parancs, a 2008/978/IB számú kerethatározat elfogadása óta a bizonyítékok gyűjtésére vonatkozó jogi keretek túlságosan fragmentáltak és bonyolultnak bizonyultak. Ez vezetett az új megoldás kereséséhez.

Az ENYH számos ponton előrelépést jelentett e tekintetben a korábbi eszközök – köztük az EBP – után. Az EBP csak tárgyak, dokumentumok, adatok beszerzésére, bizonyítékok összegyűjtésére irányult; a személyi bizonyítékok nem tartoztak ide. Emellett csak a már meglévő bizonyítékokra vonatkozott, így a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésnek csak egy behatárolt részére alkalmazható.

A tapasztalatok egyre egyértelműbben – a Stockholmi Programnak megfelelően – a kölcsönös elismerés elvén alapuló, átfogó bizonyításfelvételi rendszer kialakítása mellett szóltak. *„Az Európai Tanács ezért egy olyan átfogó rendszer kialakítását ítélte szükségesnek, amely az e területen meglévő valamennyi eszköz – többek között a 2008/978/IB tanácsi kerethatározat – helyébe lép, lehetőleg a bizonyítékok valamennyi fajtájára kiterjed, végrehajtási határidőket tartalmaz, és a lehető legnagyobb mértékben korlátozza a megtagadás lehetséges indokait”⁴¹.*

Mindez az európai nyomozási határozatban megvalósul. A preambulum (7) bekezdése szerint a határozat egy vagy több olyan konkrét nyomozási cselekmény elvégzése végett adható ki, amely(ek) célja az ENYH-t végrehajtó államban (a továbbiakban: a végrehajtó állam) történő bizonyítékgyűjtés. Ebbe beletartozik a végrehajtó hatóságnak már birtokában lévő bizonyítékok megszerzése is.

Az *alkalmazási feltételeket* illetően általánosságban a Bevezető rendelkezések (11) bekezdése tartalmaz iránymutatást: *„ENYH-hoz akkor kell folyamodni, ha a nyomozási cselekmény végrehajtása az adott ügy szempontjából arányosnak,*

³⁹ A Tanács 2008/978/IB kerethatározata (2008. december 18.) a büntetőeljárások során felhasználandó tárgyak, dokumentumok és adatok megszerzéséhez szükséges európai bizonyításfelvételi parancsról. HL L 350., 2008.12.30., 72–92. o.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. HL L 130., 2014.5.1., 1–36. o.

⁴¹ 2014/41/EU irányelv a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról. Preambulum (6) bek.

megfelelőnek és alkalmazhatónak tűnik”. Erről a kibocsátó hatóságnak kell meggyőződnie. A (11) bekezdésben az is kifejezetten szerepel, hogy „*az ENYH végrehajtása csak az ezen irányelvben foglalt indokok alapján tagadható meg*”.

1. Az elismerés és a végrehajtás kereteiről a 9. cikk (1) bekezdése rendelkezik: „A végrehajtó hatóságnak minden további alaki követelmény nélkül el kell ismernie az ezen irányelv rendelkezéseivel összhangban részére továbbított ENYH-t, és biztosítania kell annak végrehajtását ugyanúgy és ugyanolyan feltételekkel, mintha az adott nyomozási cselekményt a végrehajtó állam valamely hatósága rendelte volna el”. Kivételt képez ez alól az az eset, amikor az elismerés vagy végrehajtás megtagadásának vagy a halasztásnak a feltételei fennállnak. A végrehajtó állam hatóságának fő szabály szerint be kell tartania a kibocsátó hatóság által feltüntetett alaki követelményeket és eljárásokat. A döntést tehát a kibocsátó hatóság hozza meg nemzeti jogával összhangban, a végrehajtás azonban a végrehajtó állam jogszabályai szerint történik. Az irányelv az ENYH elismerésére, valamint a nyomozási cselekmények végrehajtására határidőt ír elő.

2. Az alkalmazás feltételeit illetően fontos kiemelni, hogy az ENYH preambuluma (12) bekezdése megfogalmazása szerint „Az ENYH kibocsátásakor a kibocsátó hatóságnak különös figyelmet kell fordítania arra, hogy biztosított legyen az Európai Unió Alapjogi Chartájának (a Charta) 48. cikkében megállapított jogok maradéktalan tiszteletben tartása”. Az ENYH itt nevesíti az ártatlanság vélelmét, valamint a védelemhez való jogot. Ezeknek a jogoknak a korlátozása csak a szükségesség, az arányosság elvének és a kitűzött céloknak megfelelően történhet, különösen mások jogainak és szabadságainak védelmét illetően.

A *kritikák* a tervezet elfogadását megelőzően is arról szóltak, hogy a kölcsönös elismerés csak a tagállamok közötti bizalom magas szintjén működhet. Sokat finomított a helyzeten a *ne bis in idem* elismerése és a kettős inkrimináció követelményének bekerülése az irányelvbe.⁴² Az irányelv hatályba lépése óta eltelt két év kellő alapot teremt az első tapasztalatok megfogalmazásához.

4. A szakértői vélemények határokon túli alkalmazhatósága – EFSA 2020

A bizonyítékok határokon túli felhasználásáról az európai dokumentumok kevésbé ejtenek szót. Az „*Európai Forenzikus Térség 2020*” (European Forensic Science Area; EFSA) elképzelés egy következő lépés lehet a folyamatban: egy olyan forenzikus térség létrehozását célozza, ahol a bűnüldözés érdekében végzett forenzikus tevékenységek is egyenértékűek a bizonyítékok felhasználása szemszögéből. A cél eléréséhez szükséges intézkedések megtétele, a feltételek megvalósítása elkezdődött.

A szakértői vélemények határokon túli felhasználhatóságát támogatja ebben a körben a krimináltechnikai laboratóriumok akkreditációja. A Hágai Program cselekvési tervében szerepelt, hogy 2008-ig meg kell határozni a kriminalisztikai laboratóriumok minőségi szabványait.

---

⁴² Uo. 11. cikk (1) bek. g) pont

Az Európai Unió Tanácsa 2009. november 30-án kötelező erejű jogi eszközt fogadott el: a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/905/IB kerethatározatot. A kerethatározat preambuluma (4) bekezdése szerint *„az igazságügyi bizonyítékok tekintetében folytatott fokozott információcsere és az egyes tagállamokból származó bizonyítékok más tagállamokban zajló igazságügyi eljárásokban való megnövekedett felhasználása mindinkább szükségessé teszi, hogy közös normákat alakítsanak ki az igazságügyi szakértők számára”*. A (8) bekezdés ennek kapcsán azt is megfogalmazza, hogy *„a tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket a többi állam számára hozzáférhetővé tett vagy összehasonlítás céljából átadott DNS-profilok sértetlenségének szavatolása érdekében, valamint annak biztosítására, hogy ezen intézkedések megfeleljenek olyan nemzetközi szabványoknak, mint az EN ISO/IEC 17025 szabvány.”* A preambulom (10) bekezdése szerint *„a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálása fontos lépés az igazságügyi szakértői információknak az Unión belüli biztonságosabb és hatékonyabb kicserélése felé.”*

Ennek érdekében a kerethatározat azt hivatott biztosítani, hogy valamely tagállam EN ISO/IEC 17025 szabványnak megfelelően akkreditált igazságügyi szakértői által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményét a hatóságok egyenértékűnek ismerjenek el bármely más tagállam e szabvány szerint akkreditált igazságügyi szakértői által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményével. Ennek érvényesüléséhez a tagállamok nemzeti akkreditáló testületeinek e szabvány szerint akkreditálniuk kell a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértőket (1. cikk).

A kerethatározat csak a DNS-profil és a daktiloszkópiai adatokat eredményező laboratóriumi tevékenységekre vonatkozik (2. cikk). *A Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (NSZKK) érintett, a vonatkozó adatcseréhez szükséges adatbázisokat kezelő két szakértői osztálya az előírt feltételeket teljesítette, így hazánk aktívan részt vesz a vizsgálati eredmények automatikus cseréjében.*

A felhasználhatóság szempontjából korlátot jelent, hogy a kerethatározat nem tartalmaz egységes előírásokat az alkalmazandó módszer tekintetében a laboratóriumi tevékenységek egyenértékű elismerése kapcsán. És nem is feltétlenül egységesek a módszerek, még az európai térségben sem. Erre például szolgál az, hogy az ujjnyomszakértői területen az egyes országokban eltérő számú minúciapontok egyezése a feltétele az ujjnyom azonosításának.

Az akkreditációval kapcsolatban az Igazságügyi Tudományos Intézetek Európai Hálózata (European Network of Forensic Science Institutes; ENFSI) konkrét feltételeket nem támaszt, a minősítés a nemzeti akkreditációs testületek által zajlik. Ez nem akadályozza az államok közötti adatcserének sem; a vizsgálati eredmények automatikus adatcseréjét szabályozó Prümi Szerződés értelmében az a feltétel, hogy akkreditált legyen az adatforrás.

AZ ENFSI az Európai Bizottság támogatásával 2009 óta dolgozik az európai egységes minőségi standardok kialakításán. 2010-től az ENFSI-tagság feltétele, hogy a krimináltechnikai laboratóriumok akkreditáltak legyenek. A laboratórium akkreditációja mellett egyre növekvő hangsúlyt kap az emberi tényező, ennek

megfelelően a szakértő kompetenciájához hozzátartozik a tudományos kultúra, a természettudományos képzés és a matematikai készség (ezen belül a statisztikai, a logikai és a következtető készség).⁴³ A kutatásokat a Forenzikus Tudományok Európai Akadémiája (European Academy of Forensic Science; EAFS) segíti azáltal, hogy közvetítő szerepet lát el a gyakorlat és a tudományos kutatómunka között.

Az akkreditáció nyilvánvaló pozitívumai, főként a dokumentációban megnyilvánuló garanciái mellett meg kell említenünk, hogy valódi minőségirányításról a célok tükrében a kötelező standardok, a laboratóriumi módszerek és eljárások területenkénti egységes vizsgálati és értékelési szempontjai esetén beszélhetnénk, ahogy ezt az Egyesült Államokban az NRC-jelentés meg is fogalmazta.⁴⁴

Mindemellett hangsúlyozni kell, hogy a tudomány mindenkori állásának megfelelő módszerek, berendezések és eljárások létrehozására szervezett és célzott kutatások alapján van mód. A jelenkori nemzetközi tendenciák szerint a forenzikus tudományok területén egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a mérési eljárások optimalizálására, az eljárások, módszerek validitására és reliabilitására, az adatcserére és a körmérésekre.

A 2009/905/IB kerethatározat preambulumának (15) bekezdése szerint a kerethatározat hatálya nem terjed ki a laboratóriumokon kívül végzett tevékenységekre, így a bűncselekmények helyszínén végzett tevékenységekre sem. A bűnügyi technikai tevékenység eredménye ugyanakkor meghatározóan befolyásolja a laboratóriumi szakértői tevékenység eredményét.

Az Európai Tanács 2011-ben fogalmazta meg az EFSA 2020 koncepcióját⁴⁵, melynek értelmében a kriminalisztikai adatok gyűjtése, feldolgozása, felhasználása és továbbítása azonos minimumszabványok szerint történik, ami végső soron a büntető igazságszolgáltatásbeli alkalmazás feltételeire is pozitív hatást gyakorol. Az EFSA 2020 projekt a rendőrségek és az igazságszolgáltatás közötti együttműködést támogatja az Európai Unióban.

Az ENFSI a következő területeken támogatja ebben az Európai Bizottságot:

- a bűnügyi szakértői intézetek és laboratóriumok akkreditációja,
- a bűnügyi szakértői intézetek személyi állománya részére a minimális kompetencia-kritériumok összeállítása,
- a bűnügyi szakértői intézetek és laboratóriumok részére kézikönyvek készítése a jó gyakorlatokról,
- részvétel a szakértőket minősítő nemzetközi tesztekben és más együttműködésekben,
- minőségi standardok létrehozása a bűnügyi helyszínelői tevékenységet illetően, valamint bizonyítékok helyszíntől a bíróságig történő eljuttatására,

⁴³ WILLIS, Sheila: Power, Prozess, People – A presentation on quality and competence in forensic science delivered at EAFS 2009. *Science and Justice*, vol. 50, no. 1, 2010. 23–25.

⁴⁴ *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*. Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council. The National Academies Press, Washington, 2009

⁴⁵ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf (letöltés dátuma: 2019. május 31.)

- a kriminalisztikai (a bűnügyi technikai és a szakértői) tevékenység határokon túli kölcsönös elismerése,
- kriminalisztikai adatbázisok létrehozásának és alkalmazásának optimális megtervezése,
- a forenzikus tudományok eredményeinek felhasználása a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelemben,
- kriminalisztikai képzések a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás képviselői részére,
- kutatási és fejlesztési projektek a forenzikus infrastruktúra fejlesztésére.⁴⁶

Az EFSA 2020 megvalósításához a NSZKK a laboratóriumi tevékenység akkreditációján túl – Európában elsőként – a bűnügyi technikai szakterület akkreditációjával kíván hozzájárulni.⁴⁷

A 2009/905/IB kerethatározat preambuluma (16) bekezdése kifejezetten szól arról, hogy a kerethatározatnak nem célja a bizonyítékok igazságszolgáltatási értékelésére vonatkozó nemzeti szabályok harmonizálása. Itt kell megjegyezni, hogy a bizonyítékok határokon túli felhasználása – ahogy az eddigiekben már levezettem – jórészt ez utóbbinak a függvénye.

A bizonyítási szabályokon túl a jogalkalmazó kompetenciája is meghatározó tényező a folyamatban. Az ENFSI létrehozott egy projektet a bírák, ügyészek, védők és a rendőrségi vezetők továbbképzésére: a FORJUST keretében a résztvevők bővíthetik a bizonyítékok értékeléséhez szükséges ismereteiket a szakterületek kompetenciája, megbízhatósága, korlátai terén.

***

Véleményem szerint mindegyik együtt lenne szükség az Európai Forenzikus Térség megvalósulásához: a bizonyítékok határokon túli felhasználásának az alapvető feltételei akkor állnak rendelkezésre, ha a nyomok és anyagmaradványok felkutatása, biztosítása, rögzítése, szakértői elemzése, értékelése egyaránt akkreditált munkarendben, egységes standardok alapján zajlik, majd a jogalkalmazói tevékenység kölcsönösen elismert (esetleg harmonizált) bizonyítási szabályok alapján, standardizált bizonyítékértékelési metódusok segítségével történik.

---

⁴⁶ KOVACS, Gabor – NOGEL, Monika: The Accreditation of Forensic Laboratories as Component of Realizing the European Forensic Science 2020 Concept. *European Police Science and Research Bulletin*, vol. 10, 2014. 24–26. <https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/science-research-bulletin-10.pdf> (letöltés dátuma: 2019. május 31.)

⁴⁷ Dr. Gárdonyi Gergely r. ezredes, a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet igazgatója bűnügyi helyettesének szóbeli közlése alapján (2016).

External Effects of the European Public Prosecutor's Office Regime

Krisztina Karsai*

---

1. Introduction

On 12 October 2017, a groundbreaking new regulation establishing the European Public Prosecutor's Office (EPPO) was adopted by twenty-two Member States (MS) of the European Union.¹ Those MS are now part of a so-called enhanced cooperation (EPPO-EnC²) which targets the establishment of a new and genuine legal and judicial joint framework against crimes affecting the financial interests of the Union recognizing that it can be better achieved at Union level by reason of its scale and effects. The present situation, in which the criminal prosecution of offences against the Union's financial interests is exclusively in the hands of the authorities of the MS of the EU, does not always sufficiently achieve that objective. The framework of this joint efforts provides for a system of shared

---

* Intézetvezető egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete [Full professor, Head of Unit; University of Szeged, Institute of Criminal Law and Criminal Science; Jean Monnet Chair]

¹ The road to this legislative act has been started in the 1990s, about the development *see the works of the jubilee*. FARKAS Ákos: Az EU büntetőjogi korlátai. *Ügyészségi Szemle*, 2018/2. 74–96.; See in particular WEYEMBERG, Ann – BRIERE, Chloé: *Towards a European Public Prosecutor's Office* (2016. European Parliament, Policy Department for Citizen's Rights and Constitutional Affairs) 1–64.; LÁRIS, Liliána: Reasons of the Establishment of the European Public Prosecutor's Office. *Iustum Aequum Salutare*, 13/2017. 219–234.; BACHMEIER, Lorena (ed): *The European Public Prosecutor's Office*. Springer, 2018.; GEELHOED, Willem – ERKELENS, Leendert – MEIJ, Arjen (eds): *Shifting Perspectives on the European Public Prosecutor's Office*. Springer, 2018. For basics on EPPO see LIGETI, Katalin: The European Public Prosecutor's Office: How Should the Rules Applicable to its Procedure be Determined. *EuCLR*, 2/2011, 123–148.; LIGETI, Katalin (ed): *Toward a Prosecutor for the European Union*. Volume 1. Hart Publishing, 2012.; SPENCER, John R.: Who is afraid of the big, bad European Public Prosecutor? *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 14/2012. 363–380.; WADE, Marianne: A European public prosecutor: potential and pitfalls. *Crime, Law and Social Change* 59/2013. 439–486.; CSÚRI, András: The Proposed European Public Prosecutor's Office – from a Trojan Horse to a White Elephant? *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 18/2016. 122–151.; TRENTMAN, Christian: Eurojust und Europäische Staatsanwaltschaft – Auf dem richtigen Weg? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 129/2017. 108–145.

² O.J. 2017, L 283, Council regulation 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO')

competence between the EPPO and national authorities in combating crimes affecting the financial interests of the Union, based on the right of evocation of the EPPO. The EPPO will be granted powers of criminal investigation and prosecution, it will be an independent and accountable institution of the Union. EPPO will act in the interest of the Union as a whole. The TFEU provides³ that the material scope of competence of the EPPO is limited to criminal offences affecting the financial interests of the Union. The offences against the financial interests of the EU are laid down in the directive on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law,⁴ which defines the relevant offences (fraud, corruption, money laundering, misappropriation and other related offences) and provides minimum-ruling and calls for implementation in the MS. These offences fall within the *direct material scope of competence* of the EPPO, meanwhile, the EPPO-Reg contains rules on *supplementary material scope of competence* of the EPPO as well: the EPPO investigates, prosecutes and brings to judgment the perpetrators of any other offences so far as they are inextricably linked to the offences against the financial interests of the EU.

There are some MS remained which are not participating in the enhanced cooperation.⁵ However, I think non-participating MS can be affected heavily by enhanced cooperation in this field especially due to the 'coercive power' of legal integration in connection with the nature of the related offences as being transnational. This will make joining the enhanced cooperation on EPPO also for them necessary.

2. Enhanced Cooperation and its External Effects

Enhanced cooperation⁶ is a procedure under which a minimum of 9 EU countries are allowed to establish advanced integration or cooperation in an area within EU structures, but without the involvement of the other EU countries. Other EU countries maintain their right to join when they wish to do so. This enables them to move at a different pace and towards different goals than those outside of the enhanced cooperation areas. The procedure is designed to overcome paralysis,

---

³ The Lisbon Treaty amended the original treaties, and the Treaty on the European Community was transformed into the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). TFEU Article 86 Section 2 „*The European Public Prosecutor's Office shall be responsible for investigating, prosecuting and bringing to judgment, where appropriate in liaison with Europol, the perpetrators of, and accomplices in, offences against the Union's financial interests, as determined by the regulation provided for in paragraph 1. It shall exercise the functions of prosecutor in the competent courts of the Member States in relation to such offences.*”

⁴ O.J. 2017, L 198, Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law.

⁵ Denmark, Sweden, Poland, Spain, Hungary and the UK.

⁶ KROLL, Daniela – LEUFFEN, Dirk: Enhanced cooperation in practice. An analysis of differentiated integration in EU secondary law. *Journal of European Public Policy*, 22/2015. 353.; CANTORE, Carlo Maria: We're one, but we're not the same: Enhanced Cooperation and the Tension between Unity and Asymmetry in the EU. *Perspectives on Federalism*, 3/2011. 1–21.

where a proposal is blocked by an individual country or a small group of countries who do not wish to be part of the initiative. It does not, however, allow for an extension of powers outside of those permitted by the EU Treaties. The possibility was first introduced by the 1999 Amsterdam Treaty ('closer cooperation'), with the 2009 Lisbon Treaty formalizing the procedure and extending the possibility for enhanced cooperation to include defence.⁷

This procedure was being applied in the fields of divorce law, and patents (European Unitary Patent), and is approved for the European Public Prosecutor Office, and is presently under negotiations or at final stage of approval for use in the field of a financial transaction tax and of property regime rules (of international couples). As several initiatives of enhanced cooperation have already been approved, which demonstrates huge potential

*"in a period of disillusion with European integration (...). Therefore, the question is no longer whether or not the rules on enhanced cooperation are useful. Rather, it remains to be properly assessed how far forward they will push European asymmetry, whether more asymmetry is desirable and what level of asymmetry is sustainable."*⁸

Enhanced cooperation provides an opportunity for a certain group of member states to deepen integration along EU objectives even if not each and every member state wishes to realize the given aim under the given stage of integration – neither legal solutions outside of the EU legal framework nor restricting the discretion to speed up can be viable options. Obviously, with this, the reality of the multispeed Europe has disrobed the negative connotations materializing in analyses and political declarations, as the establishment of enhanced cooperation legal opportunity is what justifies the varying levels of inclination for integration and provides a formal, legally supported framework.

Article 327 TFEU declares that any enhanced cooperation shall respect the competences, rights and obligations of those MS that do not participate in it, but also underlines that the non-participating MS shall not impede its implementation by the participating Member States. Under TFEU, the new rules on enhanced cooperation provide a 'no veto' regulatory scheme, which also means that the non-participating MS no longer (before the Nizza Treaty that was the case) have the power to block an initiative and may join the enhanced cooperation at any time. However, the MS can only join if it has fulfilled the conditions for participation and adopts any transitional measures necessary with regard to the application of the acts already adopted within the framework of enhanced cooperation (Article 331 TFEU). This also means that it is the non-participating member state's primary interest to monitor the operation of the enhanced cooperation that was created without [the member state] and logically, to make sure that its lack of participation

---

⁷ The adoption of the decision authorising enhanced cooperation requires a qualified majority of Member States within the Council and the consent of the European Parliament. The adoption of the new rules then requires unanimity by the Member States participating in enhanced cooperation and the consultation of the European Parliament. The other Member States are free to join the enhanced cooperation at any time.

⁸ CANTORE: i.m. 14.

does not adversely affect its interests. Although the TFEU sets forth that enhanced cooperation considers the interests of the non-participants as well, in the event of a conflict, the integrity of the interests of the non-participating MS shall be surpassed by the general EU integration interests and rules, of course.

The CJEU stated in its judgement C-274/11 (16. April 2013) in relation with the unitary patent enhanced cooperation that

*"it is essential for enhanced cooperation not to lead to the adoption of measures that might prevent the non-participating Member States from exercising their competences and rights or shouldering their obligations, it is, in contrast, permissible for those taking part in this cooperation to prescribe rules with which those non-participating States would not agree if they did take part in it. Indeed, the prescription of such rules does not render ineffective the opportunity for non-participating Member States of joining in the enhanced cooperation. As provided by the first paragraph of Article 328(1) TFEU, participation is subject to the condition of compliance with the acts already adopted by those Member States that have taken part in that cooperation since it began."*⁹

Therefore, in connection with the establishment of EPPO, one of the most important questions to be addressed is handling changes affecting non-participating MS, as the insignificance of territorial boundaries is especially distinct in this area: in particular, it had been the efforts to combat transnational- and cross-border crime that had brought the area based on freedom security, and justice to life in the first place (obviously, starting based on its history), and that the joint efforts of the MS would provide sufficient and effective solutions to modern forms of crime. The result of the joint efforts was that criminal prosecution and criminal justice operating under the national framework has opened, and many such achievements have come to life that have raised the national instruments of the judiciary for exercising power to a supranational European- or cooperative level between MS. But by comparison, the EPPO enhanced cooperation will actually reinstate geographic restrictions – in my opinion, without much luck however, and following its commencement, the EPPO enhanced cooperation will give rise to effects concerning criminal justice within non-participating MS that could dislodge provisions of Article 327.

Whereas EPPO follows the European territoriality principle within the MS of the enhanced cooperation, the same regime would reactivate 'state borders' in its cooperation with non-participating MS inflating the achievements in area of freedom, security and justice. I believe that the external effects of this so-called enhanced cooperation will be significant, necessary, and inevitable – and the conflicts emerging because of these will presumably only be solvable if all MS enter the EPPO system.

---

⁹ Joined cases C-274/11 and C-295/11; *Spain and Italy against the Council*, EU:C:2013:240.

3. Mutual recognition rules the discrepancies of implementation

Due to the directive containing the concerned offences, the substantive criminal law protection of MS will be uneven after implementing procedures, and there will certainly be unique constellations deriving from different legal systems of the MS and the minimum regulatory method of the directive, that will generate basic differences concerning specific questions, among the most important being punishability and impunity. Some examples:

- the rules on the period of limitation (limitation of liability by the lapse of time) of certain MS set the minimum time limits to a later period, while others set a different but earlier maximum time limit for punishability;
- different interpretation of accessory character of the participation could result in different judgment of the same aiding or abetting conduct;
- as a result of the fundamentally different dogmatic approaches related to the stages of perpetration, the same act could be considered punishable attempt in one MS or perhaps preparation in another depending on the acceptance of an objective or a subjective theory;
- the concrete conditions for sanctionability of legal persons can be fundamentally different (is the establishment of a crime by a natural person necessary; what causal relationships must be examined, etc.).

Such regulatory asymmetries are inevitable in this co-working system of European law and national criminal law, and only systematic research can provide real prognose in this regard.¹⁰ However, the main fundamental problem can be identified nonetheless, and it is that the limits (or scope) of punishability for the given offences do not overlap entirely in the different MS, thus the scope of competence on the side of the EPPO will show discrepancies in the different MS because only the MS 'jurisdiction' on offences turns the competence of EPPO into reality.

It is important to note that disparities in the limits of punishability/non-punishability in the different MS is not new for the area of freedom, security and justice (and for ECL). Actually, the principle of mutual recognition¹¹ is the tool dedicated to overcome these differences if necessary. Moreover, there are some supporting instruments availing the compensation of differences in the scope of punishability by approaching mutual recognition: meanwhile in the system of the European arrest warrant, a certain automatism serves for rounding off the differences, the principle of assimilation will apply in the regime of European investigation order. Mutual recognition plays a role also in the system of EPPO (Article 31) but not as it regards the competence rules. The implementation of a directive according to a national criminal law system does not provide automatic compliance with all other MS criminal law, the risk of a 'relative gap of punishability' (= not fully overlapping prohibitions by criminal law) cannot be

---

¹⁰ LIGETI: i.m.

¹¹ See basics and summary in FARKAS Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011/6. 62–77.

eliminated by mutual recognition. That is the trap in this regime. A more focused legal unification could provide a rescue route if the political consensus is given in this regard. The activist jurisprudence of the CJEU cannot be an option thereto because the key issue here is gap of punishability or – from the opposite point of view – acceptance of non-punishability. And case law in criminal matters itself cannot fill gaps of punishability, it cannot extend or establish criminal responsibility if the (written) law does not provide a solid basis for it. However, if we accept that EU has been granted partial *ius puniendi* by the MS regarding the protection of the financial interests the CJEU will have the entitlement to apply more activism in this regard as well.

4. Scope of application

According to Article 23 the EPPO shall be competent for the offences referred to in Article 22 where such offences: (a) were committed in whole or in part within the territory of one or several Member States; (b) were committed by a national of a Member State, provided that a Member State has jurisdiction for such offences when committed outside its territory, or (c) were committed outside the territories referred to in point (a) by a person who was subject to the Staff Regulations or to the Conditions of Employment,¹² at the time of the offence, provided that a Member State has jurisdiction for such offences when committed outside its territory.

The crimes that the EPPO will have an important role in stepping up against are often such that due to their transnational character could be committed within the territory of non-participating MS. In the case of carousel fraud or other types of VAT fraud acts, for example, that can be committed in the territory of a non-participating MS and are inextricably linked to similar activities perpetrated in other MS that are EPPO participants, the following scenarios could be conceivable.

Applying Article 23 section a) and b) there are the following initial scenarios:

- the offence has been committed in at least two participating MS – this is the normal case of EPPO, it is a full acceptance of the principle of European territoriality.
- the offence has been committed in at least two MS (one of them is a non-participating country; 1. and 2.) or
- the offence has been committed in a participating MS but by a citizen of a non-participating MS (3.) or
- the offence has been committed in a non-participating MS but by a citizen of a participating MS (4.).

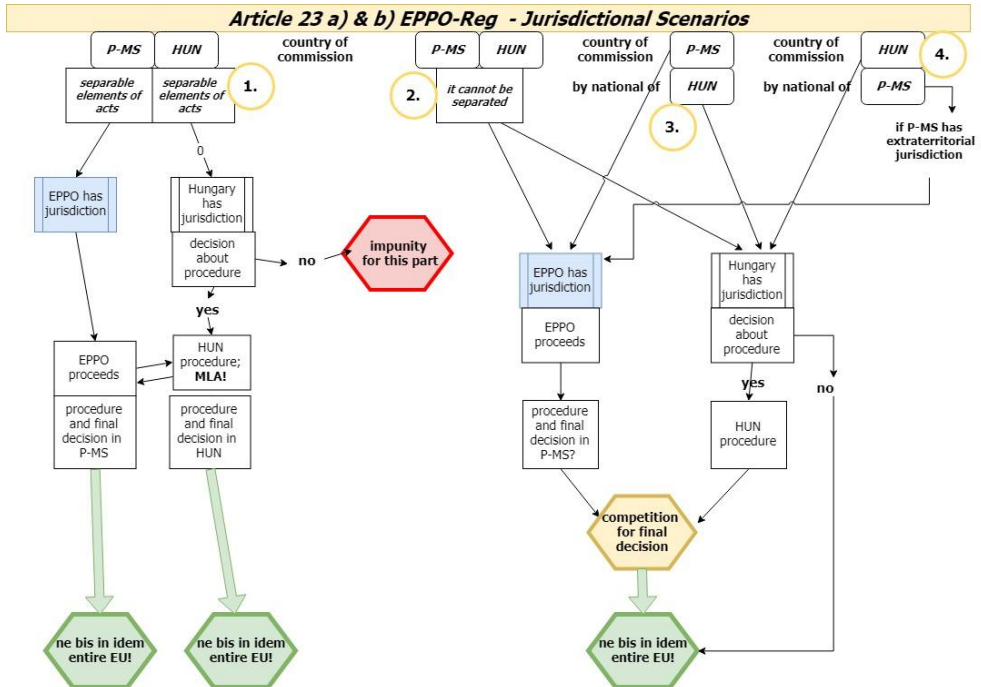
It does not fall under the scope of application of the regulation, if the offence has been committed only on the territory of non-participating MS by their citizens.

---

¹² O.J. 2013, L 287, Regulation (EU, EURATOM) No 1023/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 amending the Staff Regulations of Officials of the European Union and the Conditions of Employment of Other Servants of the European Union.

The second case has two further alternatives (1. and 2. in the graph) according to the factual circumstance whether the offence has separable acts committed on the territory of a non-participating MS.

If its separable: *EPPO does not deal with the cases committed in non-participating MS* but signals the possible need for a procedure to national law enforcement authorities. The domestic authorities will decide whether to proceed, however the background directive requires the prosecution, thus a decision not to prosecute would constitute a violation of the union law. (1.)

Karsai 2018

The EPPO is dealing with an offence which (or at least part of it) has been perpetrated in a non-participating MS, and the case cannot be separated, the *inextricable connection* is given. In this case the procedure of the EPPO – in the case of a final decision having been reached, will result in *res judicata* and the *ne bis in idem* doctrine¹³ will come into force. The negative effect of this will be that the *ne bis in idem* doctrine will also enter into force for the parts of the crime committed in the non-participating MS but without participation of this country in the adjudication process. The *ne bis in idem* principle shall prevail even if another MS criminal proceeding had been initiated in parallel, and further, if this procedure

¹³ KARSAI Krisztina: *Transnational ne bis in idem principle in the Hungarian Fundamental Law*. In: Spinellis C. D. and others (eds): *Europe in Crisis: Crime, Criminal Justice, and the Way Forward: Essays in Honour of Nestor Courakis*. Sakkoulas Publications, Athens, 2017. 409.

was to be closed following substantive examination prior to the procedure initiated by EPPO, the *res judicata* power of the former would make the judgment of EPPO redundant. *The EPPO is dealing with an offence* that (or at least part of it) had been perpetrated in a non-participating MS, and the case can be separated. In such a case, the competent authorities of this MS shall have a procedural obligation (principle of procedural legality) from the point knowledge is gained of the possible commission of the offence – at the latest after the EPPO informed the competent authorities. Unquestionably, it can be noted that on one hand, the above scenarios may give rise to abuse of the system, while on the other hand, these may result in the non-punishment of offences committed in the territory of non-participating MS. (2.)

It may also happen that an act is committed *by a national of the non-participating MS abroad*, that is, in the territory of a MS that has joined the enhanced cooperation scheme. If that MS acknowledges the active personal principle (which is generally dominant in any European country), its jurisdiction will be extended to the offence, but this will conflict with the jurisdiction of EPPO. In this case, as well as in the scope of the former cases, application of the coordination mechanism can be recommended, which in its current status covers conflicts of jurisdiction between MS but could logically be applicable in MS-EPPO relations as well.¹⁴ (3.)

The rules applied for acts committed in the territory of non-participating MS are based on the *extraterritorial jurisdiction of the EPPO*. In this scenario, Article 23 no. b) of the EPPO-Reg could be applied, such as a situation where under criminal law of the participating MS the active personal principle would prevail without limitation – in other words, the MS enforces claims for punishment for a criminal act committed elsewhere by its national. In such a case, the criminal jurisdiction of non-participating MS could exist for an act committed in its territory, but in this case the EPPO may also maintain the right of exercising competence. A criminal procedure carried out in parallel could also have consequences such as those outlined in the former point. If authorities of non-participating MS do not carry out a procedure, the principle of non-territorial jurisdiction acknowledged by EPPO-Reg would again precipitate that the EPPO may prosecute an act committed in the territory of this MS. (4.)

In summary it can be concluded that between the non-participating MS and the EPPO, both negative and positive jurisdictional conflicts will arise and in essence, settling these without infringing upon the rule of law principles is at most possible only if we sacrifice the effective prosecution of transnational crimes that violate EU financial interests. This is not among the possible options even for non-participating MS, since the provision under Article 328 of the TEU already sets this forth as a fundamental obligation for all MS.

---

¹⁴ O.J. 2009, L 328/42, Council framework decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings.

5. *Ne bis in idem*

The acknowledgement and the enforcement of the transnational validity of the classic *ne bis in idem* principle with the tools of European law is one of the most important material achievements of European criminal law. The enforcement of the principle bears a significant risk not only for EPPO, but as already mentioned, for the non-participating MS as well. When both EPPO and the non-participating MS have competence over the act, or a part of it – due to any provision giving ground to competence – it may result in starting a ‘competition’ or a ‘race’ for the blocking effect by delivering a final decision that can have a negative impact on the well-foundedness of the decision-making.

As a further risk, in the cases specified by the law of non-participating MS, the criminal procedure can also be carried out against an accused person who committed the relevant offence but is absent during the procedure (for instance in Hungary this is the case). It may easily result, on the basis of the personal principle, in allowing the non-participating MS to proceed as a general rule, and it shall indeed proceed, although on the basis of the principle of territoriality the offence has been committed in a state that handed over the procedure to EPPO, which is therefore also competent to proceed. Due to the principle of *ne bis in idem*, EPPO would only terminate the procedure if there was a final national decision, however, in such a case, the binding force upon EPPO of an *in-absentia* decision would still be questionable. In this case, the authorities of non-participating MS would not be bound to terminate the procedure, nevertheless the criminal procedure could possibly be transferred to the MS having jurisdiction according to the place of committing the offence. This would naturally imply accepting that the transferred criminal procedure shall be completed by EPPO.

6. Safe-havens and forum shopping?

Any system allowing the opting out of certain geographic territories from the unified territorial competence and allowing for independent decisions to be passed in a proceeding with the case by authorities independent from each other, creates a fundamental ‘hotbed’ of forum shopping resulting from the collision of jurisdictions: it applies both for the prosecutors of crime and the criminals. In addition, there can be another layer that can further aggravate such a situation: when there are also political reasons behind opting out of EPPO.

The phenomenon of forum shopping is usually referred to in the context of the ‘conscious’ conduct of criminals: accordingly, more qualified criminal offenders may assess the differences between the provisions of criminal or procedural law when they decide on where to commit the offence. They may in particular orient themselves along the existence of criminal liability (i.e. whether or not the given act is a criminal offence), the gravity of the punishments, the rules on confiscation of property (e.g. the reversing of the burden of proof), or according to special procedural rules, and the existence or the lack of cooperation in extradition may

also be a relevant factor with regard to countries outside Europe. We may assume that – if the offender has an option to decide or to make an influence – he shall choose the country where he may expect a less severe adjudication or an extended (extendable) procedure, should his act still be discovered.

The factors that formulate forum shopping by prosecutors of crime are factually present in traditional interstate cooperation and they serve as concealed or open currency for political compromises and deals or as reciprocities between states that serve other interests. Between the European states, these manoeuvres have already lost their political charge, but concurrently they take force in a concealed (informal) way as they nonetheless exist as a consequence of the most important achievement of the integration of criminal law in the EU. The transnational acknowledgement of the *ne bis in idem* principle, the obligation of coordinating (at least in the beginning) parallel criminal procedures, the supranational EU legal basis established for resolving conflicts of jurisdiction all result – in the case of certain concrete criminal offences affecting several MS –, in putting the states with jurisdiction into a situation of being able to assess and make a decision binding upon all MS in the question of which state shall proceed finally with the case. Here the difference in the intensity of the evidence available in the different states can be a fundamental aspect, but the decision-making matrix shall also include the level of threat by punishment, the type of the sanctions and clearly the comparison of the procedural rules as well (possibility of pre-trial detention, option to use secret or concealed tools etc.). It is evident that the humanist principles of the criminal system based on force by the state would not allow choosing a proceeding state because it offers the most severe sanctions or as the causes excluding criminal liability are narrower there, or indeed because the requirement of the level of probability needed for passing an assured judgement as followed in the procedure of taking evidence is lower than in other states.

In this context, in any case where EPPO would otherwise proceed (in a participating country) there is a concrete and constitutive decision to be made by the non-participating MS: it may decide not to proceed or to proceed just in order to be able to enforce its 'own' decision as soon as possible, and with that, the legal force of the *ne bis in idem* principle – it may result in impunity, with a transnational enforceability all over Europe. If such a decision would have also been backed by political motivations aimed at locally concealing acts (suspected to be) offending the EU's financial interests, the 'safe-haven' nature of the Member State's decision would clearly violate the general interests of the Union.¹⁵

---

¹⁵ This research was supported by the project Nr. EFOP-3.6.2-16-2017-00007 (European Union, co-financed by the European Social Fund and the budget of Hungary).

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata

14. évfolyam

2019

2. különszám 2. kötet

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata
14. évfolyam (2019) 2. különszám 2. kötet

Tanulmány

ROBERT KERT: <i>Die Angleichung von Strafen in der Europäischen Union</i>	7
DIETER G. KINDEL: <i>Die Entwicklung von Diversion bzw. Mediationsverfahren im Strafverfahren in Österreich insbesondere im statistischen Vergleich in den Jahren 2008-2018</i>	21
KIS LÁSZLÓ: <i>Lepezett eszközökkel kapcsolatos bizonyítási tilalmak az európai és a hazai joggyakorlatban – a kölcsönös bizalom elve a tagállami bíróságok és az európai bíróságok párbeszédében</i>	36
KISS ANNA: <i>Az értelmezés szabadsága, avagy a konszenzuális elemek szerepe az új büntetőeljárásban</i>	47
KÖHALMI LÁSZLÓ: <i>Szubjektív gondolatfoszlányok a jogállami büntetőeljárásról</i>	58
KOÓS NÉ MOHÁCSI BARBARA: <i>A személyi szabadsághoz való jog érvényesülésének egyes aspektusai az európai elfogatóparancs végrehajtása során</i>	68
KOVÁCS GÁBOR – CZEBE ANDRÁS: <i>Indíciúmokról</i>	78
KOVÁCS PÉTER: <i>A Nemzetközi Büntetőbíróság és az államok együttműködése: szabályok, sikerek, nehézségek, kihívások és realitások</i>	85
HANS-HEINER KÜHNE: <i>Die Bedeutung der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte (EGMR) und ihre Grenzen</i>	97
LÉVAY MIKLÓS: <i>Az európai börtönnépességről és a szabadságelvonással nem járó szankciók hatálya alatt álló elítéltekről az Európa Tanács SPACE projektje alapján</i>	105
LÓRINCZ JÓZSEF: <i>A fiatalok büntetés-végrehajtási reformja és problémái a rendszerváltozást követően</i>	121
MADAI SÁNDOR: <i>Nem család, de ámitás? Dogmatikai megjegyzések a PIF Irányelvhez</i>	131

MÉSZÁROS BENCE: <i>A fedett nyomozó bűncselekményeinek jogi megítélése az új büntetőeljárási törvény alapján</i>	141
VALENTIN MIRISAN: <i>The Error of Criminal Law – A Non-imputability Cause. Presentation from the Perspective of the European Criminal Law and the Romanian Criminal Law</i>	150
MISKOLCZI BARNA: <i>Európai büntetőjog: elszalasztott, vagy csak elhalasztott lehetőségek?</i>	160
MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: <i>A versenykorlátozó megállapodás, a kartell versenyjogi tilalma és a „versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési eljárásban” elnevezésű bűncselekmény</i> ..	169
MORVAI KRISZTINA: <i>A büntetőjog-tudomány 1954-ben, avagy az „új szakasz” a korabeli szakajtó tükrében, különös tekintettel Olti Vilmos vérbíró elméleti munkásságára</i>	180
NAGY ADRIENN: <i>A jogsértő bizonyítási eszközök felhasználhatóságának problémája a polgári perekben</i>	198
NAGY ALEXANDRA: <i>A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban</i>	209
NAGY ANITA: <i>A kártalanítási eljárás</i>	221
NAGY FERENC: <i>A törvényesség elve és a kriminálpolitika viszonyáról három történeti modell alapján</i>	233
NAGY LÁSZLÓ TIBOR: <i>Garázdaság tegnap, ma, holnap</i>	243
NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: <i>Gondolatok az elévülés – visszaható hatály kérdéseiről</i>	253
NÉMETH IMRE: <i>Redukált nemzeti szuverenitás és nemzetközi kriminalizációs kötelezettség</i>	264
NÉMETH ZSOLT: <i>Kábítószerügy: rendőrségi csapda</i>	276
PALLO JÓZSEF: <i>A kör négyesögesítése: a börtönügy jogi jellege 1945 és 1960 között</i>	286
PARTI KATALIN: <i>Az elektronikus kommunikáció titkos megismerésével kapcsolatos jogszabályi garanciák Magyarországon</i>	302
PÁPAI-TARR ÁGNES – SÍPOS FERENC: <i>A pénzbüntetés fejlődésének hazai mérföldkövei</i>	315
POLT PÉTER: <i>Nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fordulat előtt</i>	331
RÓTH ERIKA: <i>Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárási törvényben</i>	341

SÁNTHA FERENC:	
<i>A gazdálkodás során végzett vagyonkezeléssel kapcsolatos bűncselekmények I. Jogtörténeti előzmények és a gazdasági csalás problematikus kérdései</i>	351
SÁRY PÁL:	
<i>Az állandó büntetőbírók működése az ókori Rómában</i>	364
SINKU PÁL:	
<i>Megújult ügyési szerepfelfogás a büntetőeljárás vádemelést megelőző szakaszában</i>	374
RICHARD SOYER:	
<i>The Right to a Fair Trial – The European Multilevel Approach to Criminal Justice in Austria</i>	385
TORMA ANDRÁS:	
<i>Adalék Egyed István közjogász professzor életművéhez</i>	395
TÓTH ANDREA NOÉMI:	
<i>A távollátás új szabályairól</i>	407
TÓTH MIHÁLY:	
<i>Az adócsalás elkerülésének hamis mítoszai</i>	417
VÁRI VINCE:	
<i>Rendőrség típusok „társadalmi” hatékonysága</i>	427
VINNAI EDINA:	
<i>Beszédaktusok a büntetőjogban</i>	438
Vókó György:	
<i>Svájc büntetés-végrehajtási jogáról</i>	450
WINDT SZANDRA:	
<i>Gondolatok az emberkereskedelemlről</i>	459

Die Angleichung von Strafen in der Europäischen Union

Robert Kert*

Seit vielen Jahren setzt sich Ákos Farkas als Präsident der Association of Hungarian Lawyers for the European Criminal Law mit großem Engagement für die Idee eines europäischen Strafrechts ein. Dies hat auch zu einer Intensivierung der Beziehungen zwischen der österreichischen und ungarischen Vereinigung geführt. Daraus hat sich eine ungarisch-österreichische Freundschaft entwickelt, die ich auf wissenschaftlicher und persönlicher Ebene sehr schätze. Es ist für mich eine große Freude und Ehre, Ákos Farkas den folgenden Beitrag widmen zu dürfen.

1. Die Angleichung von Tatbeständen und Sanktionen bis zum Vertrag von Lissabon

Seit mehr als zwanzig Jahren ist die EU um eine Angleichung des materiellen Strafrechts bemüht. Es begann im Rahmen der sog Dritten Säule mit dem Übereinkommen zum Schutz der finanziellen Interessen der EU¹, dem Übereinkommen zur Bekämpfung von Bestechung² und verschiedenen Gemeinsamen Maßnahmen und Rahmenbeschlüssen zur Bekämpfung von organisierter Kriminalität, Menschenhandel, Rassismus und Fremdenfeindlichkeit sowie Korruption im privaten Sektor. Das Ziel war dabei die Schaffung von Mindeststandards der Kriminalisierung für bestimmte schwere Straftaten.

Im Hinblick auf die Sanktionen beschränkten sich die Rechtsakte in den 90er-Jahren auf die Verpflichtung der Mitgliedstaaten, Verstöße gegen das Gemeinschafts- bzw Unionsrecht nach ähnlichen sachlichen und verfahrensrechtlichen Regeln zu ahnden wie nach Art und Schwere gleichartige

---

* Professor für Strafrecht und Strafprozessrecht und Vorstand des Instituts für Österreichisches und Europäisches Wirtschaftsstrafrecht, Wirtschaftsuniversität Wien

¹ Übereinkommen aufgrund von Artikel K.3 des Vertrags über die Europäische Union über den Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Gemeinschaften, ABl 1995 C 316, 49.

² Übereinkommen aufgrund von Artikel K.3 Absatz 2 Buchstabe c) des Vertrags über die Europäische Union über die Bekämpfung der Bestechung, an der Beamte der Europäischen Gemeinschaften oder der Mitgliedstaaten der Europäischen Union beteiligt sind, ABl 1997 C 195, 2.

Verstöße gegen nationales Recht. Diese Sanktionen mussten jedenfalls wirksam, verhältnismäßig und abschreckend sein.³

Der Europäische Rat von Tampere 1999 erklärte, dass künftig Kriminalitätsprävention und -bekämpfung auf EU-Ebene konsequent miteinander verknüpft werden sollten. Unter anderem müssten „gemeinsame Definitionen, Straftatbestände und Sanktionen vereinbart und ins innerstaatliche Strafrecht aufgenommen“ werden. In Folge des Vertrags von Amsterdam begann die EU in Rahmenbeschlüssen sog Mindesthöchststrafen für Freiheitsstrafen vorzusehen, das heißt, es wurden in den Rechtsakten der EU Mindestmaße für die Obergrenzen der Freiheitsstrafen für bestimmte Verstöße festgelegt.⁴ Solche Mindesthöchststrafen fanden sich beispielsweise in den Rahmenbeschlüssen 2002/475/JI zur Terrorismusbekämpfung⁵, 2002/629/JI zur Bekämpfung des Menschenhandels⁶, 2004/757/JI zur Festlegung von Mindestvorschriften über die Tatbestandsmerkmale strafbarer Handlungen und die Strafen im Bereich des illegalen Drogenhandels⁷ oder sowie 2005/222/JI über Angriffe auf Informationssysteme⁸.

Der Rat folgte dabei zumeist den Vorschlägen der Europäischen Kommission. Während einige Mitgliedstaaten diese Bestrebungen zu einer Angleichung der Strafen unterstützten, machten andere auf die Schwierigkeiten aufmerksam, die mit der Umsetzung solcher Mindest- und Höchststrafmaße verbunden sind, da die in den europäischen Rechtsakten vorgesehenen Mindesthöchststrafen nicht mit den nationalen Strafdrohungen und Strafrahmen in Einklang zu bringen sind. Wenn nämlich eine nationale Strafrechtsordnung bspw Höchststrafen von drei, fünf und zehn Jahren vorsieht, sind diese nur schwer mit Mindesthöchststrafen von vier, sechs und acht Jahren in Einklang zu bringen.

Um einen einheitlicheren Zugang zu finden, verabschiedete der Rat im Jahr 2002 „Schlussfolgerungen des Rates über einen Ansatz zur Angleichung der Strafen“.⁹ Darin stellte er fest, dass „bei der Prüfung der Frage, wie die strafrechtlichen Sanktionen in bestimmten Bereichen zu harmonisieren sind, nicht aus dem Auge verloren werden [dürfe], dass die Mitgliedstaaten unterschiedliche Rechtstraditionen haben. Um den Mitgliedstaaten zu ermöglichen, die Kohärenz ihrer nationalen Sanktionssysteme zu wahren, bedarf es zur Harmonisierung der strafrechtlichen Sanktionen einer gewissen Flexibilität.“ Der Rat vereinbarte ein System standardisierter Niveaus strafrechtlicher Sanktionen: Niveau 1:

³ Vgl EuGH 21.9.1989, Rs 68/88 Kommission/Griechische Republik, Slg 1989, 2965; TIEDEMANN, Klaus: Anmerkung zu EuGH Slg. 1989. 2965 ff., *EuZW*, 1990, 100; vgl KLIP, André: *European Criminal Law*. 3. Aufl., Intersentia, Cambridge, 2016. 75 ff., 352 ff.; KERT, Robert: *Lebensmittelstrafrecht im Spannungsfeld des Gemeinschaftsrechts*. NWN, Wien, 2004. 452 ff.; GRÖBLINGHOFF, Stefan: *Die Verpflichtung des deutschen Strafgesetzgebers zum Schutz der Interessen der Europäischen Gemeinschaften*. C.F. Müller, Heidelberg, 1996. 27 ff mwN.

⁴ Vgl HECKER, Bernd: *Europäisches Strafrecht*. 5. Aufl., Berlin-Heidelberg, 2015. § 11 Rz 7; SATZGER, Helmut: *Internationales und Europäisches Strafrecht*. 8. Aufl., Nomos, Baden-Baden, 2018. § 9 Rz 45.

⁵ ABI 2002 L 164, 2.

⁶ ABI 2002 L 203, 1.

⁷ ABI 2004 L 335, 1.

⁸ ABI 2005 L 69, 1.

⁹ Schlussfolgerungen des Rates über einen Ansatz zur Angleichung der Strafen vom 24. und 25. April 2002, 7266/4/02 DROIPEN 14 REV 4.

Höchststrafen von mindestens 1 bis zu 3 Jahren Freiheitsstrafe; Niveau 2: Höchststrafen von mindestens 2 bis zu 5 Jahren Freiheitsstrafe; Niveau 3: Höchststrafen von mindestens 5 bis zu 10 Jahren Freiheitsstrafe; Niveau 4: Höchststrafen von mindestens 10 Jahren für Fälle, in denen sehr schwere Strafen erforderlich sind. Größere praktische Bedeutung haben diese Niveaus nicht erreicht.

Die Mindesthöchststrafen verpflichteten die Mitgliedstaaten somit, ein bestimmtes Niveau von Höchststrafen einzuführen. Die Mitgliedstaaten sollen dadurch aber nicht zur Einführung bestimmter Mindeststrafen oder Höchststrafen verpflichtet werden. Die Strafobergrenze muss lediglich die Mindestanforderungen des jeweiligen EU-Rechtsaktes erfüllen. Der nationale Gesetzgeber kann jederzeit höhere Obergrenzen vorsehen. Die Untergrenzen der Strafraum wurden durch die Schlussfolgerungen des Rates in keiner Weise angesprochen. Betrachtet man die bisherigen Maßnahmen zur Angleichung von Strafen, waren diese stets von dem Gedanken und Ziel einer Erhöhung des Niveaus der Strafdrohungen geprägt. Umgekehrt fanden Überlegungen, auch nach oben hin Grenzen vorzusehen (also „maximale Höchststrafen“), bisher keinen Konsens.

2. Entwicklungen nach dem Vertrag von Lissabon

Mit dem Vertrag von Lissabon wurde die sog Dritte Säule vergemeinschaftet und erhielt die EU eine Kompetenz zur Angleichung von Strafbestimmungen durch Richtlinien, die mit qualifizierter Mehrheit beschlossen werden können. Gem. Art. 83 Abs. 1 AEUV können gemäß dem ordentlichen Gesetzgebungsverfahren durch Richtlinien Mindestvorschriften zur Festlegung von Straftaten und Strafen in Bereichen besonders schwerer Kriminalität festgelegt werden, die aufgrund der Art oder der Auswirkungen der Straftaten oder aufgrund einer besonderen Notwendigkeit, sie auf einer gemeinsamen Grundlage zu bekämpfen, eine grenzüberschreitende Dimension haben. Ebenso ist es nach Art. 83 Abs. 2 AEUV möglich, Mindestvorschriften für die Festlegung von Straftaten und Strafen auf einem Gebiet zu erlassen, auf dem Harmonisierungsmaßnahmen erfolgt sind, sofern sich die Angleichung der strafrechtlichen Rechtsvorschriften der Mitgliedstaaten als unerlässlich für die wirksame Durchführung der Politik der Union erweist („Annexkompetenz“).

Aufgrund dieser Kompetenzregelungen können strafrechtliche Sanktionen mittels Richtlinien angeglichen werden. Die Entscheidungsfindung findet im Rahmen des ordentlichen Gesetzgebungsverfahrens statt. Das bedeutet, dass auf der einen Seite keine Einstimmigkeit erforderlich ist, auf der anderen Seite auch die Rolle des EuGH gestärkt wird.

Die EU kann somit Mindestvorschriften für Strafen für bestimmte Delikte festlegen. Die von den Mitgliedstaaten vorgesehenen Strafobergrenzen dürfen nicht unter diesen Mindeststandards bleiben, sie dürfen aber höher sein. Hinsichtlich Strafuntergrenzen erklärten die Mitgliedstaaten beim Abschluss des Vertrags von Amsterdam, dass „ein Mitgliedstaat, dessen Rechtssystem keine

Mindeststrafen vorsieht, nicht aufgrund von Artikel K.3 Buchstabe e des Vertrags über die Europäische Union verpflichtet ist, Mindeststrafen einzuführen“.¹⁰ Es ist nicht klar, ob diese Grundsatzerklärung auch nach dem Vertrag von Lissabon noch eine Bedeutung hat.¹¹

Heute enthalten beinahe alle Rechtsakte zur Angleichung der nationalen Strafrechtsordnungen Mindestvorschriften für die von den Mitgliedstaaten vorzusehenden Höchstgrenzen der Strafen.¹²

3. Wirkung von Mindesthöchststrafen am Beispiel des Rahmenschlusses Drogenhandel

Die Auswirkungen von Mindesthöchststrafen soll anhand des Beispiels des Rahmenbeschlusses zur Festlegung von Mindestvorschriften über die Tatbestandsmerkmale strafbarer Handlungen und die Strafen im Bereich des illegalen Drogenhandels¹³ illustriert werden, der 2004 angenommen wurde. Beim Drogenhandel handelt es sich in seiner organisierten und grenzüberschreitenden Form (nicht Straßenhandel) um transnationale Kriminalität, die einer grenzüberschreitenden Bekämpfung bedarf. Neben Definitionen von Straftatbeständen schreibt der Rahmenbeschluss Mindesthöchststrafen sowohl für die Grunddelikte als auch für bestimmte Qualifikationen vor. Für die schwersten Straftaten, nämlich wenn große Mengen Suchtmittel im Rahmen krimineller Vereinigungen gehandelt werden, sind Mindesthöchststrafen von 10 Jahren vorgeschrieben.

Eine rechtsvergleichende Untersuchung der Strafdrohungen in den Mitgliedstaaten aus dem Jahr 2013¹⁴ zeigt, dass beinahe alle mitgliedstaatlichen Gesetze grundsätzlich mit den Vorgaben des Rahmenbeschlusses in Einklang stehen und die Strafdrohungen großteils deutlich über den Mindeststrafdrohungen des Rahmenbeschlusses liegen. Ebenso zeigt sich aber, dass es trotz der Angleichungsvorschriften große Unterschiede zwischen den in den Mitgliedstaaten vorgesehenen Strafen gibt und die Mitgliedstaaten viel differenziertere Strafhöhen vorsehen als der Rahmenbeschluss. In den meisten Mitgliedstaaten werden verschiedene Strafdrohungen abhängig von den Tathandlungen und anderen

---

¹⁰ Vertrag von Amsterdam, Erklärung zu Artikel K.3 Buchstabe e des Vertrags über die Europäische Union, siehe auch VOGEL, Joachim – EISELE, Jörg: *Artikel 83 AEUV*. In: Grabitz, Eberhard – Hilf, Meinhard (Hrsg): *Das Recht der Europäischen Union*. C.H. Beck, München, 2015. Rz 37.

¹¹ Zur Angleichung von Strafuntergrenzen siehe unten 5.

¹² Vgl. HECKER, Bernd, in Sieber, Ulrich u.a. (Hrsg.), *Europäisches Strafrecht*, 2. Aufl., Nomos, Baden-Baden, 2014, 287 f.

¹³ Rahmenbeschluss 2004/757/JI des Rates vom 25. Oktober 2004 zur Festlegung von Mindestvorschriften über die Tatbestandsmerkmale strafbarer Handlungen und die Strafen im Bereich des illegalen Drogenhandels, ABI 2004 L 335, 8.

¹⁴ Report on the evaluation of the transposition and impacts of the Framework Decision 2004/757/JHA on drug trafficking, Studie im Auftrag der Kommission durchgeführt von ECORYS und ECLAN, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7cef13cc-6eaf-44d9-8127-84c55ed5538e/language-en/format-PDF/source-search> (7.7.2019).

Faktoren, wie beispielsweise Mengen, Reinheit oder Gewicht der gehandelten Drogen, bestimmten Adressaten der gehandelten Drogen (zB Jugendlichen) oder speziellen Begehungsweisen, vorgesehen. Schon ein Blick auf die Höchststrafen für die schwersten Straftaten, für die der Rahmenbeschluss eine Mindesthöchststrafe von zehn Jahren vorsieht, illustriert markante Unterschiede: Nicht weniger als 12 Staaten sehen für solche schweren Fälle zumindest unter bestimmten Umständen lebenslange Freiheitsstrafen vor. Außer zwei Staaten sehen alle Staaten Strafdrohungen vor, die deutlich über 10 Jahren, großteils über 15 Jahren liegen. Nachdem der Rahmenbeschluss lediglich Mindesthöchststrafen vorsieht, sind solche darüber hinausgehende Strafdrohungen zulässig.

Tabelle: Höchststrafen für schwerste Fälle von Drogenhandel

Max. Freiheitsstrafe	Mitgliedstaaten
Lebenslange FS	AT, CY, EE, FR, GR, HU, IE, LT, LU, MT, SK, UK
Mehr als 20 Jahre	IT, PT, RO
Mehr als 15 – 20 Jahre	BE, CZ, DK
Mehr als 10 – 15 Jahre	BG, DE, ES, LV, NL, PL, SI
Bis 10 Jahre	FI, SE

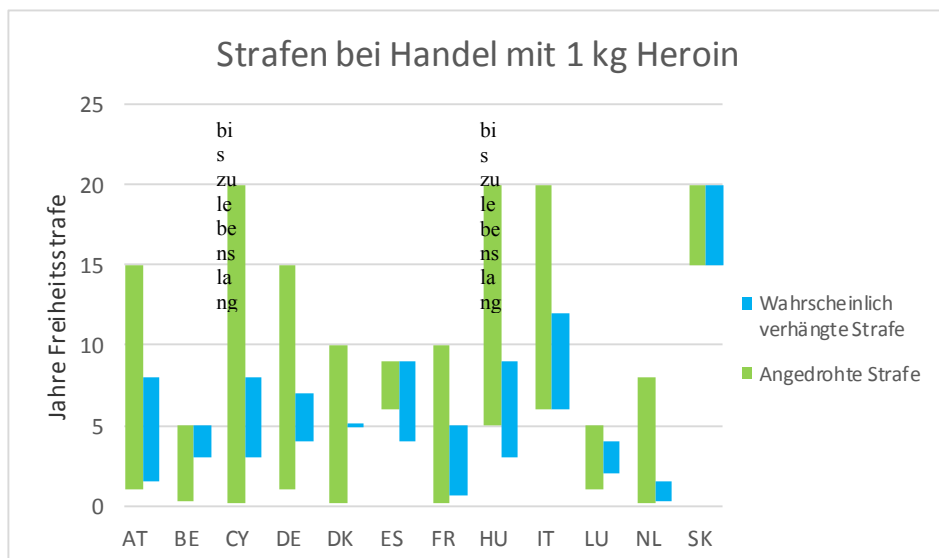
Da die Strafdrohungen in den meisten Mitgliedstaaten bereits durchwegs höher waren, mussten auch nur wenige Staaten ihre Strafdrohungen ändern, vielfach betrafen Änderungen nur den unteren Kriminalitätsbereich, in dem die Mitgliedstaaten unterschiedliche Konzepte des Umgangs mit Suchtmittelkriminalität verfolgen und wo die Notwendigkeit einer Angleichung der Rechtsordnungen auf Unionsebene zweifelhaft ist. Im Ergebnis hatten daher die Mindesthöchststrafen fast keinen Angleichungseffekt, große Unterschiede zwischen den mitgliedstaatlichen Strafen blieben bestehen.¹⁵

Die Untersuchungen zeigen aber auch, dass trotz dieser Unterschiede in allen Mitgliedstaaten – egal, ob sie hohe oder weniger hohe Strafniveaus vorsehen – eine weitgehende Zufriedenheit mit den angedrohten Strafen bei den Rechtsanwendern besteht und in keinem Staat der Grund für die Kriminalitätsentwicklung in zu niedrigen oder zu hohen Strafdrohungen gesehen wird.

¹⁵ Siehe ausführlich KERT, Robert – LEHNER, Andrea: *Content and impact of approximation – The case of drug trafficking*. In: Galli, Francesca – Wyembergh, Anne (Eds): *Approximation of Substantive criminal law in the EU: the Way Forward*, L' Université De Bruxelles, Brüssel, 2013. 169–188.

In einer daran anschließenden Folgestudie – durchgeführt vom Europäischen Strafrechtsnetzwerk ECLAN und vom European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) – wurde anhand konkreter Fallszenarien untersucht, welche Strafen für diese Szenarien in den Mitgliedstaaten angedroht sind und welche Strafen Richter in solchen Fällen verhängen würden.¹⁶ Eine Konstellation betraf den Handel mit 1 kg Heroin bei einem Ersttäter. Die in den Mitgliedstaaten dafür gesetzlich vorgesehenen Höchststrafdrohungen reichen von 10 Jahren bis zu lebenslanger Freiheitsstrafe. Noch gravierender sind die Unterschiede bei den Strafen, die Richter in einem solchen Fall tatsächlich verhängen würden: Die Bandbreite reicht von 3 Monaten bis zu 20 Jahren. Auch wenn man diese Angaben mit Vorsicht betrachten muss, da sie – mangels entsprechender Statistiken – nur auf Interviews mit Richtern, Staatsanwälten und Rechtsanwälten in den Mitgliedstaaten beruhen, werden die eklatanten Unterschiede zwischen den in den Mitgliedstaaten tatsächlich verhängten Strafen sichtbar.

Quelle: Kert –Lehner –Hughes –Dalbinoë: EMCDDA Study Drug Trafficking 2014

Die Strafdrohungen entsprechen in den meisten Mitgliedstaaten zwar den Vorgaben des Unionsrechts, allerdings bleiben dennoch große Unterschiede zwischen den Mitgliedstaaten bestehen – insbesondere auch bei den tatsächlich verhängten Strafen und der tatsächlich im Gefängnis verbrachten Zeit. Zu den Unterschieden in den Strafdrohungen kommt noch eine Reihe unterschiedlicher Regelungen in den mitgliedstaatlichen Sanktionensystemen hinzu, etwa

¹⁶ KERT, Robert – LEHNER, Andrea – HUGHES, Brendan – DALBINOË, Olga: *Drug trafficking penalties a cross the European Union. A survey of expert opinion*. 2017.; abrufbar unter <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/3573/Trafficking-penalties.pdf> (7.7.2019).

Möglichkeiten der bedingten Strafnachsicht, der bedingten Entlassung, der Verhängung einer Geldstrafe anstatt einer Freiheitsstrafe oder die Berücksichtigung von Erschwerungs- und Milderungsgründen.

4. Friktionen durch Mindesthöchststrafen am Beispiel der PIF-Richtlinie

4.1. Anforderungen der PIF-Richtlinie. Der Vertrag von Lissabon brachte mit der Möglichkeit der Rechtsangleichung durch Richtlinien gem Art. 83 AEUV auch die Abkehr vom Einstimmigkeits- hin zum Mehrheitsprinzip. Im Hinblick auf die Mindesthöchststrafen kann dies viel eher als bei den – einstimmig angenommenen – Rahmenbeschlüssen dazu führen, dass Mitgliedstaaten durch die Richtlinie zur Einführung von Strafen gezwungen sind, die nicht mit ihrem nationalen System im Einklang stehen, weil die Mindesthöchststrafen deutlich höher sind. Dies kann zu Systembrüchen innerhalb der nationalen Strafrechtsordnungen führen. Dies soll am Beispiel der PIF-Richtlinie¹⁷ und dem österreichischen Strafrecht veranschaulicht werden.

Die PIF-Richtlinie verpflichtet die Mitgliedstaaten, die von der Richtlinie umfassten Straftaten mit wirksamen, verhältnismäßigen und abschreckenden strafrechtlichen Sanktionen zu ahnden. Für die meisten Straftaten sind jedenfalls Freiheitsstrafen vorzusehen. Wenn die Straftaten einen erheblichen Schaden oder Vorteil beinhalten, sieht die Richtlinie Mindesthöchststrafen von vier Jahren vor. Ein erheblicher Schaden oder Vorteil liegt vor, wenn er mehr als EUR 100.000 beträgt; bei Betrugereien in Bezug auf Einnahmen aus Mehrwertsteuer-Eigenmitteln bei einem Gesamtschaden von mehr als EUR 10 Mio (Art. 7 Abs. 3 Betrugs-RL). Die Mitgliedstaaten sind daher verpflichtet, für die genannten Straftaten Höchststrafen von mindestens vier Jahren vorzusehen.

Für den Umsetzungsbedarf in Österreich sind die Einnahmen- und Ausgabenseite getrennt zu betrachten, da im Steuerstrafrecht andere Strafen vorgesehen sind als im Strafgesetzbuch.

4.2. Änderungsbedarf im Finanzstrafrecht. Einnahmenseitig sehen im Finanzstrafrecht die zentralen Tatbestände Abgabenhinterziehung, Schmuggel sowie Hinterziehung von Eingangs- und Ausgangsabgaben Geldstrafen als primäre Strafen vor, während Freiheitsstrafen lediglich zusätzlich vorgesehen sind. Primäre Freiheitsstrafen sind nur bei Vorliegen erschwerender (qualifizierender) Umstände wie Begehung als Mitglied einer Bande oder unter Gewaltanwendung oder bei Abgabebetrag (unter Verwendung falscher oder verfälschter Urkunden, Daten oder Beweismittel oder unter Verwendung von Scheingeschäften und Scheinhandlungen) vorgesehen.

Gem Art. 7 Abs. 2 Betrugs-RL sind Straftaten im Sinne der Art. 3 und 4 Betrugs-RL mit einer Höchststrafe zu ahnden, die Freiheitsentzug vorsieht. Diesen

---

¹⁷ Richtlinie (EU) 2017/1371 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 5. Juli 2017 über die strafrechtliche Bekämpfung von gegen die finanziellen Interessen der Union gerichtetem Betrug, ABl 2017 L 198, 29.

Anforderungen entsprechen die Regelungen des Finanzstrafrechts, da alle Finanzvergehen, welche der Umsetzung der Betrugs-RL dienen, (auch) mit Freiheitsstrafe bedroht sind. Dies gilt auch für solche Finanzvergehen, deren Ahndung in die Zuständigkeit der Finanzstrafbehörde fällt, auch wenn die von den Verwaltungsbehörden verhängten Freiheitsstrafen das Maß von drei Monaten nicht überschreiten dürfen.

Allerdings verlangt – wie ausgeführt – die Richtlinie (Art. 7 Abs. 3) darüber hinaus, dass Straftaten im Sinne der Art. 3 und 4 mit einer Freiheitsstrafe im Höchstmaß von mindestens vier Jahren geahndet werden können, wenn sie einen erheblichen Schaden oder Vorteil beinhalten. Als erheblich gilt der Schaden oder Vorteil aus einer Straftat im Sinne von Art. 3 Abs. 2 lit. a, b oder c und im Sinne von Art. 4, wenn der Schaden oder Vorteil mehr als EUR 100.000 beträgt.

Diesen Anforderungen entspricht das österreichische Finanzstrafrecht dann nicht, wenn keine qualifizierenden Voraussetzungen vorliegen (zB Verwendung einer falschen Urkunde oder eines falschen Beweismittels, eines Scheingeschäfts oder einer Scheinhandlung) und das Verhalten nur wegen Abgabenhinterziehung (§ 33 FinStrG), Schmuggels oder Hinterziehung von Eingangs- und Ausgangsabgaben (§ 35 FinStrG) strafbar ist. Denn für die Abgabenhinterziehung oder den Schmuggel sind neben Geldstrafen nur Freiheitsstrafen bis zu zwei Jahren vorgesehen. Damit bleibt die Strafdrohung jedoch unter der in der Richtlinie vorgesehenen Mindeststrafdrohung von vier Jahren.

Selbst wenn die Voraussetzungen für einen Abgabebetrag (§ 39 FinStrG) vorliegen, entspricht das österreichische Finanzstrafrecht nicht in allen Fällen den Anforderungen der Richtlinie. Beträgt der Hinterziehungsbetrag bis zu EUR 250.000, ist lediglich eine Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren vorgesehen. Der österreichische Gesetzgeber muss diesbezüglich somit das Finanzstrafrecht in richtlinienkonformer Weise ändern.

Gem Art. 7 Abs. 4 Betrugs-RL können Mitgliedstaaten andere als strafrechtliche Sanktionen vorsehen, wenn eine Straftat zu einem Schaden von weniger als EUR 10.000 führt. Das österreichische Finanzstrafrecht sieht gem § 53 FinStrG verwaltungsstrafrechtliche Sanktionen bis zu einem strafbestimmenden Wertbetrag von EUR 100.000 bei einer Abgabenhinterziehung bzw EUR 50.000 bei Schmuggel und Hinterziehung von Eingangs- und Ausgangsabgaben vor. Fraglich ist, ob Verwaltungsstrafen nach dem österreichischen Recht als strafrechtliche Sanktionen im Sinne der Richtlinie anzusehen sind. Würden nur kriminalstrafrechtliche Sanktionen diesem Erfordernis entsprechen, hätte dies zur Folge, dass eine grundlegende Änderung des Finanzstrafrechts durch Herabsetzung der Grenzen zwischen verwaltungsbehördlichem und gerichtlichem Finanzstrafverfahren erforderlich wäre.

Die Richtlinie wird in Österreich mit dem EU-Finanz-Anpassungsgesetz 2019 umgesetzt.¹⁸ Als Konsequenz der PIF-Richtlinie wird die Strafdrohung für Abgabenhinterziehung auf vier Jahre Freiheitsstrafe erhöht, bei Schmuggel und Abgabenhelerei soll dies bei einem EUR 100.000 übersteigenden Wertbetrag der

---

¹⁸ 644 BlgNR 26. GP 1.

Fall sein. Beim Abgabebetrag wird die Grundstrafdrohung auf fünf Jahre erhöht sein. Schließlich wird ein eigener Tatbestand des grenzüberschreitenden Umsatzsteuerbetrugs bei einem Einnahmeausfall an Umsatzsteuer von mindestens EUR 10 Mio vorgeschlagen, um alle von der RL geforderten Tatbestandsvarianten zu erfassen. Als Strafe ist dafür eine Freiheitsstrafe von ein bis zehn Jahren vorgesehen. Die PIF-Richtlinie bringt somit im Finanzstrafrecht eine deutliche Anhebung der Freiheitsstrafdrohungen.

4.3. Änderungsbedarf im Strafgesetzbuch. Betrachtet man ausgabenseitig die Tatbestände des StGB, zeigt sich auch hier ein Spannungsverhältnis mit den bestehenden Vorschriften. Das österreichische Vermögensstrafrecht ist dadurch geprägt, dass für die Verwirklichung eines Grunddelikts relativ niedrige Strafen angedroht sind, die sich bei Vorliegen bestimmter qualifizierender Elemente (etwa höherer Schaden oder höherer Wert einer Sache) deutlich erhöhen. So kennt das StGB im Vermögensstrafrecht in der Regel zwei Wertqualifikationsstufen, bei deren Überschreiten sich die Strafen erhöhen. Der österreichische Gesetzgeber hat erst mit dem Strafrechtsänderungsgesetz 2015 diese Schwellenwerte mit der Begründung erhöht, dass die Straftaten gegen fremdes Vermögen im Verhältnis zu Straftaten gegen Leib und Leben weniger streng bestraft werden sollten. Daher wurden die sogenannten Wertgrenzen von EUR 3.000 auf EUR 5.000 und – im gegebenen Zusammenhang vor allem von Interesse – von EUR 100.000 auf EUR 300.000 erhöht.

Die finanziellen Interessen der EU werden ausgabenseitig im Wesentlichen durch den Betrugstatbestand (§§ 146 ff StGB) umgesetzt. Dieser sieht bei Vorliegen des Grundtatbestandes Freiheitsstrafen bis zu sechs Monaten oder Geldstrafen vor. Bei einem Schaden von mehr als EUR 5.000 ist eine Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren, bei einem Schaden von mehr als EUR 300.000 eine Freiheitsstrafe bis zu zehn Jahren vorgesehen. Die PIF-Richtlinie verlangt nun jedoch Mindesthöchststrafen von vier Jahren bei einem Schaden von mehr als EUR 100.000. Was aber bedeutet dies für den österreichischen Gesetzgeber? Soll eine der Richtlinie entsprechende Rechtslage geschaffen werden, müsste eine soeben erst in Kraft getretene – und weithin positiv aufgenommene – Reform des Vermögensstrafrechts wieder rückgängig gemacht werden; und zwar nur in Bezug auf den Tatbestand des Betrugs. Damit führen die Umsetzungsverpflichtungen aber jedenfalls zu Brüchen im Sanktionensystem des nationalen Strafrechts. Denn der Gesetzgeber kann entweder insgesamt für den Betrug die Wertgrenzen auf EUR 100.000 senken oder er führt spezielle Regelungen für den „Europäischen Betrug“ ein, für den ab einem Schaden von mehr als EUR 100.000 Freiheitsstrafen von mindestens vier Jahren vorgesehen werden. In beiden Fällen passen die in Umsetzung der RL eingeführten Bestimmungen nicht mehr in das Gesamtsystem des nationalen Strafrechts. Denn dass der Betrug oder auch nur der Betrug in Bezug auf das EU-Budget mit höheren Strafen bedroht ist als andere Delikte zum Schutz des Vermögens, ist sachlich nur schwer zu begründen.

Die Festlegung von Mindesthöchststrafen in der PIF-Richtlinie führten daher sowohl im StGB als auch im Finanzstrafgesetz zu einer deutlichen Erhöhung der

Strafandrohungen und zu Brüchen mit dem System der jeweiligen Gesetze, obwohl dafür aus präventiven Gründen keine Notwendigkeit erkennbar ist.

5. Mindest-Mindestfreiheitsstrafen

Wie oben gezeigt, blieb die harmonisierende Wirkung der Mindesthöchststrafen in EU-Rechtsakten in den meisten Bereichen weitgehend aus. Insbesondere die Strafen, die tatsächlich von den mitgliedstaatlichen Gerichten verhängt wurden, änderten sich kaum, selbst wenn die nationalen Gesetzgeber die Strafobergrenzen in ihren nationalen Gesetzen anhoben. Aus diesem Grund schlug die Kommission im Vorschlag für die Richtlinie über die strafrechtliche Bekämpfung von gegen die finanziellen Interessen der Europäischen Union gerichtetem Betrug vom Juli 2012¹⁹ und im Vorschlag für eine Richtlinie zum Schutz gegen Geldfälschung²⁰ neben den Mindesthöchststrafen auch Mindestmindeststrafen für Freiheitsstrafen vor, also verpflichtende Mindest-Untergrenzen, unter die Richter nicht gehen sollen, um – wie die Kommission sagt – „EU-weit für Kohärenz bei den Sanktionen zu sorgen“. Diese sollten zumindest sechs Monate betragen (Art. 8 Abs. 1 Vorschlag PIF-Richtlinie). Die Kommission erachtete die Einführung von Mindestsanktionen als „notwendig, um EU-weit eine wirksame Abschreckung zu ermöglichen“. Der Rat und das Europäische Parlament folgten diesen Vorschlägen nicht, beide Richtlinien wurden ohne Mindestmindeststrafen beschlossen.

Eine von der Kommission in Auftrag gegebene Forschungsstudie zu Mindestmindeststrafen²¹ brachte u.a. als folgendes Ergebnis: Zwar sehen alle Mitgliedstaaten außer den Niederlanden zumindest für einzelne Delikte Strafuntergrenzen vorsehen, jedoch sind die Systeme vollkommen unterschiedlich und in jedem Staat sind andere Wege vorgesehen, diese zu unterschreiten.

Dies soll anhand der Strafuntergrenzen für die schwersten Fälle von Betrug (darunter fallen auch Betrügereien gegen die finanziellen Interessen der EU) veranschaulicht werden:

Strafuntergrenzen Betrug (schwerste Fälle)	
Keine Untergrenze	CY, DK, EE, E&W, FR, IE, LT, NL
15 Tage	BE
2 Monate	MT
4 Monate	FI, LU
6 Monate	PL, SE der Kommission

¹⁹ Dok COM(2012) 363 final.

²⁰ Dok COM(2013) 42 final.

²¹ DIRECTORATE-GENERAL FOR JUSTICE AND CONSUMERS (EUROPEAN COMMISSION)/ECLAN/ECORYS, *Study on minimum sanctions in the EU Member States*, Brüssel, 2016.
<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1226bed2-be78-11e5-9e54-01aa75ed71a1/language-en> (7.7.2019).

Strafuntergrenzen Betrug (schwerste Fälle)	
1 Jahr	AT, DE, IT, HR, SI
2 Jahre	EL, LV, PT, RO
3 Jahre	ES
5 Jahre	CZ, HU
10 Jahre	BG, SK

8 Mitgliedstaaten sehen überhaupt keine Untergrenzen vor; in jenen Staaten, die Untergrenzen vorsehen, reichen diese von 15 Tagen über einige Monate bis zu 10 Jahren. Damit sind die Untergrenzen in Bulgarien und der Slowakei in den schwersten Fällen fast drei Mal so hoch wie die Obergrenzen in den Staaten mit den niedrigsten Obergrenzen. Der Vorschlag der Kommission für eine Richtlinie zum Schutz der finanziellen Interessen der Union sah für schwere Fälle Mindest-Untergrenzen von 6 Monaten vor. Für 16 Mitgliedstaaten hätte eine solche Vorgabe keinerlei gesetzliche Änderung erfordert, 12 Staaten hätten aber ihr Gesetz ändern und damit teilweise einen Bruch in ihrem Sanktionssystem hinnehmen müssen, da zB der Betrug dann das einzige Vermögensdelikt mit einer Strafuntergrenze gewesen wäre.

Ein ähnliches Bild zeigt sich bei der Korruption: 6 Mitgliedstaaten sehen keine Strafuntergrenzen vor. In einer Mehrheit von Staaten beträgt die Strafuntergrenze bis zu einem Jahr. 9 Staaten sehen aber Untergrenzen von 2 und mehr Jahren vor, die bis zu 10 Jahren reichen. Zum Vergleich: Damit ist die Strafuntergrenze in Luxemburg und der Slowakei so hoch wie die Obergrenze in Österreich.

Strafuntergrenzen für aktive Korruption (schwerste Fälle)	
Keine Untergrenze	BG, CY, DK, E&W, IE, NL
4 Monate	FI
6 Monate	HR, SE
1 Jahr	AT, BE, CZ, DE, FR, EL, HU, MT, PL, SI
2 Jahre	EE, LT, LV, PT
3 Jahre	ES, RO
4 Jahre	IT
10 Jahre	LU, SK

Die weiteren Untersuchungen zeigten, dass sich kein direkter Bezug zwischen den im Gesetz vorgesehenen Mindeststrafen und den in der Praxis tatsächlich verhängten bzw tatsächlich vollstreckten Strafen feststellen lässt. Dafür sehen die verschiedenen Sanktionensysteme zu viele andere unterschiedliche Regelungen vor, wie etwa für die Unterschreitung dieser Grenzen bei Vorliegen von Milderungsgründen, über die Verhängung einer anderen Strafe anstelle einer Freiheitsstrafe, über bedingte Strafnachsicht und bedingte Entlassung.

Mindeststrafen schränken dieses richterliche Ermessen ein, indem vorgegeben wird, dass bestimmte Strafgrenzen grundsätzlich nicht unterschritten werden dürfen. Je enger die Strafrahmen sind, desto beschränkter sind auch die Möglichkeiten des Richters, auf individuelle Fälle einzugehen. Es gibt in keinem der Mitgliedstaaten einen Nachweis dafür, dass die Androhung von Mindeststrafen in irgendeiner Weise präventiv wirken würde. Meist sind die angedrohten Strafuntergrenzen der Allgemeinheit weitgehend unbekannt. Die Studie zeigte, dass eine Angleichung von Mindeststrafen keinen zusätzlichen Nutzen bringen würde, aber unter Umständen Eingriffe in die Sanktionensysteme der Mitgliedstaaten zur Folge hätte.

6. Schlussfolgerungen

Analysiert man die Ergebnisse der Untersuchungen, zeigen sich die Probleme einer Angleichung von Strafen innerhalb der EU: Es mag auf den ersten Blick vielleicht unerwünscht erscheinen, dass gleiche Taten in den Mitgliedstaaten mit unterschiedlichen Strafen bedroht sind und unterschiedliche Strafen verhängt werden. Die Strafsysteme in den Mitgliedstaaten sind aber derart unterschiedlich, dass eine verstärkte Angleichung in erster Linie zu Problemen in den Mitgliedstaaten führt, weil die unionsrechtlich vorgegebenen Strafen nicht mehr in die nationalen Systeme passen.

Die tatsächlich verhängten Strafen ändern sich hingegen auch dann nicht merkbar, wenn aufgrund europarechtlicher Vorgaben die Strafdrohungen angehoben werden. Richter sind mit ihren Strafsystemen vertraut und wenden das Sanktionsinstrumentarium in einer Weise an, dass es in dieses System passt. Bedenkt man, dass der Sinn der Strafbemessung in der Individualisierung der strafrechtlichen Reaktion auf unerwünschtes und kriminalisiertes Verhalten von Tätern besteht, überrascht dies wenig. Eine geeignete und adäquate Anwendung von Sanktionen erfordert ein hohes Maß an Flexibilität und Ermessensspielraum beim Richter, um im Einzelfall zu einer angemessenen Bestrafung zu gelangen. In den Staaten haben sich unterschiedliche Systeme herausgebildet, für diese individuelle Zumessung der Strafen einen geeigneten Rahmen zu bilden. Diese Systeme sind in sich konsistent, aber schwierig zu kombinieren.

Wie für alle Harmonisierungsmaßnahmen ist auch im Hinblick auf die Angleichung von Strafen die Frage zu beantworten, warum eine stärkere Angleichung von Strafen überhaupt notwendig ist. Allein das Ziel, dass die Strafdrohungen in den Mitgliedstaaten höher sein sollen, reicht als Begründung für eine Einführung von Mindeststrafen nicht aus. Es gibt keinerlei Beweise dafür, dass höhere Strafdrohungen präventiv wirksamer sind. Viel relevanter sind hier andere Faktoren, nämlich, ob die Straftaten überhaupt strafbar sind, ob sie (auch grenzüberschreitend) verfolgt werden und wie hoch das Risiko der Strafverfolgung ist. Es gibt auch keine Hinweise dafür, dass die Höhe angedrohter Mindeststrafen ein Grund für ein sog. Forumshopping sein könnten, also Straftäter sich solche Länder zur Begehung von Straftaten aussuchen würden, in denen die

Mindeststrafen niedrig sind.

Für eine Strafrechtsangleichung muss ein unionsrechtlich anzuerkennendes rechts- und kriminalpolitisches Bedürfnis nachgewiesen werden. Eine Angleichung der Strafen kann – wenn überhaupt – nur durch weitere Ziele gerechtfertigt werden, etwa dass dies erforderlich ist, um die Zusammenarbeit und Rechtshilfe zwischen den Mitgliedstaaten zu ermöglichen oder zu erleichtern, und dass diese Ziele sonst nicht erreicht werden können. Insbesondere sind hier die Grundsätze der Achtung der nationalen Identität und der verschiedenen Rechtsordnungen und –traditionen in den Mitgliedstaaten sowie der Subsidiarität und Verhältnismäßigkeit zu beachten.

Es mag als legitimes Ziel angesehen werden, in einem gemeinsamen Raum der Freiheit, Sicherheit und des Rechts Straftäter in allen Staaten auf gleiche Weise zu bestrafen. Allerdings zeigen die genannten Studien, dass die Angleichung der Strafdrohungen für sich genommen nur geringe Auswirkungen auf die tatsächlich verhängten Strafen hat. Das wäre auch mit einer Angleichung der Mindeststrafen nicht gewährleistet. Denn eine Mindeststrafe ist nur ein Faktor, der die tatsächliche Strafzumessung beeinflusst. Zahlreiche rechtliche Rahmenbedingungen sind für die Strafzumessung und den –vollzug relevant. Diese Systeme sind so unterschiedlich, dass auch durch eine Angleichung kaum gewährleistet wäre, dass die tatsächlich verhängten und vollstreckten Strafen sich signifikant angleichen würden.

Was bedeutet dies für ein europäisches Straf- und Sanktionenrecht?

1. Ein gemeinsamer Raum der Freiheit, der Sicherheit und des Rechts erfordert auch eine enge Zusammenarbeit in der Strafverfolgung. Dies macht auch eine Angleichung von strafrechtlichen und strafprozessualen Bestimmungen notwendig, zum einen, um zu vermeiden, dass Straftaten mit grenzüberschreitender Dimension in manchen Mitgliedstaaten gar nicht strafbar sind, zum anderen, um die Zusammenarbeit und Rechtshilfe mit anderen Mitgliedstaaten zu ermöglichen sowie die gegenseitige Anerkennung von Entscheidungen anderer Mitgliedstaaten zu erleichtern.
2. Die Frage ist nicht mehr „Gibt es ein europäisches Strafrecht?“, sondern sie muss lauten: „Wie soll ein europäisches Straf- und Sanktionenrecht ausgestaltet sein?“. Eine Angleichung von Strafbestimmungen ist vor allem in jenen Bereichen schwerer Kriminalität, die einen grenzüberschreitenden Charakter haben und die sich gegen grundlegende Werte der Union richten, sinnvoll und notwendig, um zu gewährleisten, dass gleichartige Verstöße auch in allen Mitgliedstaaten strafrechtlich verfolgt und geahndet werden. Eine Angleichung der Straftatbestände ist auch dort geboten, wo das Unionsrecht Verhaltensnormen vorsieht und Verstöße dagegen zu ahnden sind.
3. Maßnahmen der Angleichung von Strafen im Kriminalstrafrecht sind – zumindest zum derzeitigen Zeitpunkt – weder notwendig noch wirksam oder sinnvoll. Die nationalen Strafsysteme weisen eine derart große Vielfalt und Unterschiedlichkeit auf, dass das Vorschreiben einer bestimmten Dauer von Freiheitsstrafen durch europäische Normen zu Systembrüchen in den nationalen Sanktionssystemen führt. Solche Systembrüche würden sich aus

den erwähnten Gründen nur dann rechtfertigen lassen, wenn dadurch die Zusammenarbeit in grenzüberschreitenden Verfahren ermöglicht wird oder die Strafverfolgung sonst erschwert oder verunmöglicht würde. Der Ansatz der EU ist bisher aber vor allem von einem stark punitiven Denken und der Ansicht geprägt, höhere Strafen würden in größerem Ausmaß abschreckend wirken.

Ziel sollte vielmehr sein, ein europäisches Sanktionenrechtssystem zu entwickeln, das eine effiziente Strafverfolgung, insb. auch wenn grenzüberschreitende Sachverhalte und der Schutz europarechtlich geschützter Rechtsgüter betroffen sind, gewährleistet, ohne dass die Mitgliedstaaten zu einer kontinuierlichen Erhöhung der Strafdrohungen und Systembrüchen in ihren Strafrechtsordnungen verpflichtet werden.

Die Entwicklung von Diversion bzw. Mediationsverfahren im Strafverfahren in Österreich insbesondere im statistischen Vergleich in den Jahren 2008-2018

Dieter G. Kindel*

---

1. Einleitung

Mediationsverfahren bzw. außergerichtliche Streitbeilegungsverfahren haben in Europa seit den frühen 1990 Jahren begonnen langsam aber sicher in nicht unbedeutenden Ausmaß „Fuß - auch im Strafrecht - zu fassen“, sodass die Gesetzgeber der europäischen Länder zwangsläufig genötigt waren, den sich entwickelten „Wildwuchs“ und die noch nicht rechtlich geschützte Berufsbezeichnung („Mediator“) durch gesetzliche Rahmenbedingungen auch u.a. zum Konsumentenschutz in geregelte gesetzliche Bahnen zu bringen und sicherzustellen, dass die praktizierenden Berufsvertreter auch über eine entsprechende qualifizierte Ausbildung verfügen.

Die vorliegende Arbeit zur Entwicklung der Diversion im österreichischen Strafrecht¹ in der Festschrift für den hochgeschätzten Herrn Kollegen Prof. Dr. Akos Farkas soll dazu einen kleinen Beitrag leisten und Informationen vor allem durch eine sozialwissenschaftliche quantitative Erhebung bzw. Darstellung von statistischen Datenmaterial dem interessierten Leser geben, in welchem Ausmaß dieses Institut in Österreich in die strafgerichtliche Praxis Eingang gefunden hat. Eine Form der Diversion stellt auch die Beendigung ohne strafrechtliche Verurteilung durch ein Mediationsverfahren dar, welches als „Tatausgleich“ (§ 204

---

* Universitätsprofessor; Rechtsanwalt, Wien (Österreich) und Castrop-Rauxel/bei Düsseldorf (Deutschland); ausgebildeter Mediator, Wissenschaftlicher Leiter (Inhaber) eines Ausbildungsinstituts für Mediation (Österreich)

¹ Abkürzungsverzeichnis: ATA (Außergerichtlicher Tatausgleich); BGBl. (Bundesgesetzblatt (österreichisches)); bzw. (beziehungsweise); JGG (Jugendgerichtsgesetz 1988, BGBl.Nr.599/1988); leg. cit. (legis citatae (der zitierten Vorschrift)); RGBl. (Reichsgesetzblatt); StGB (Strafgesetzbuch 1975, BGBl. Nr. 60/1974); StPO (Strafprozessordnung 1975, BGBl. Nr. 631/1975); TOA (Täter-Opfer-Ausgleich); Vgl. (vergleiche); ZivMediatG (Zivilrechts-Mediations-Gesetz, BGBl. I Nr.29/2003); ZivMediat-AV (Zivilrechts-Mediations-Ausbildungsverordnung; BGBl. II Nr. 47/2004); ZPO (Zivilprozessordnung, RGBl. 113/1895)

StPO) vom österreichischen Gesetzgeber bezeichnet wurde.

Daher habe ich mich als Autor dieses Beitrages bemüht gefühlt, da ich einerseits sowohl neben meiner Tätigkeit als Universitätsprofessor auch als Rechtsanwalt und in Österreich ausgebildeter Mediator bereits jahrzehntelang, sowohl in Österreich als auch in Deutschland tätig bin, diesen kurzen Abriss zur Entstehung und Bedeutung für die Praxis von Mediationsverfahren bzw. diversionelle Maßnahmen im Strafrecht in Österreich als Beitrag zu verfassen, um Kenntnisse der diesbezüglich „interessierten“ auch ausländischen Juristenschaft bezüglich Diversions – bzw. Mediationsverfahren in Österreich zu ermöglichen.

2. Entwicklung der Mediation in Österreich

Die Ausbildungsvorschriften zur Ausbildung zum Mediator. Die gesetzliche Grundlage für die legistische Regelung der Streitbeilegung durch fachlich ausgebildete Mediatoren² – sei es von zivilrechtlichen Verfahren bzw. für die Beendigung von Strafverfahren ohne strafgerichtliche Verurteilung des Beschuldigten – wurde in Österreich durch das sog. 29. Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen (*Zivilrechts-Mediations-Gesetz – ZivMediatG*) sowie über *Änderungen* u.a. der Zivilprozessordnung, der Strafprozessordnung, kundgemacht am 06. Juni 2003 im Bundesgesetzblatt³, geschaffen.

3. Der Mediator in Zivilverfahren

3.1. Kurzer historischer Abriss. Bereits im Jahre 1994 wurde ein *Modellprojekt* vom Bundesministerium für Justiz unter dem Titel "*Mediation bei Scheidung oder Trennung*" gestartet und ein Lehrfilm über Mediation – bei dem der Schriftenverfasser auch mitwirken durfte – finanziert.

Ein Entwurf des Europarates über Familienmediation aus dem Jahre 1998 empfahl den Mitgliedsstaaten, die Familienmediation einzuführen und zu unterstützen. Österreich entsprach diesen Vorgaben mit dem *Eherechts-Änderungsgesetz 1999*.

In der Folge fand die Mediation mit dem so bezeichneten *Kindschaftsrechtsänderungsgesetz* per 01. Juli 2001 auch Eingang in das Pflegschaftsverfahren.

In der Regierungsvorlage für das *Eherechtsänderungsgesetz 1999* wurden gesetzliche Regelungen für die Durchführung der Mediation dringend empfohlen und fasste der österreichische Nationalrat im November 2000 eine Entschliebung. Diese Initiativen endeten schlussendlich in dem "*Bundesgesetz über Mediation in*

---

² Sofern personenbezogene Ausdrücke verwendet werden, umfassen sie Frauen und Männer gleichermaßen. Auf spezifische geschlechterbezogene Bezeichnungen wie z.B. Mediatorinnen und Mediatoren wird wegen der Flüssigkeit der Abhandlung verzichtet.

³ BGBl. I Nr.29/2003.

Zivilrechtssachen" (*Zivilrechts-Mediations-Gesetz – ZivMediatG*), welches teilweise seit 01. Juli 2003, 01. Jänner 2004 und zur Gänze mit 01. Mai 2004 in Kraft trat⁴.

3.2. Der Begriff „Mediation“ im österreichischen Recht. In diesem Gesetz wurde eine Legaldefinition (genaue Begriffsbestimmung durch den Bundesgesetzgeber) des Begriffes „*Mediation*“ im § 1 (1) ZivMediatG geschaffen.

„Mediation ist eine auf Freiwilligkeit der Parteien beruhende Tätigkeit, bei der ein fachlich ausgebildeter, neutraler Vermittler (Mediator) mit anerkannten Methoden die Kommunikation zwischen den Parteien systematisch mit dem Ziel fördert, eine von den Parteien selbst verantwortete Lösung ihres Konfliktes zu ermöglichen.“

Durch dieses Gesetz wurde auch eine fachlich durch *Spezialausbildung qualifizierte Berufsgruppe* „neu“ in Österreich geschaffen, nämlich die sogenannten „*eingetragene Mediatorinnen*“ bzw. die sog. „*eingetragene Mediatoren*“ (vgl. § 3 (1) Z 2. ZivMediatG). Der Bundesminister für Justiz hat eine diesbezügliche „*Liste der Mediatoren*“ (vgl. § 8 leg. cit.) zu führen. Die Voraussetzungen für die Eintragung in diese Liste sind im § 9 leg. cit. geregelt.

Wer nach der (Rechts)Auffassung des österreichischen Gesetzgebers fachlich qualifiziert ist, wurde im § 10 leg. cit. dargelegt. Nach dieser Gesetzesbestimmung ist fachlich qualifiziert,

„[...] wer aufgrund einer entsprechenden Ausbildung (§29) über Kenntnisse und Fertigkeiten der Mediation verfügt sowie mit rechtlichen und psychologischen Grundlagen vertraut ist [...]“

Der Autor ist Inhaber eines bzw. wissenschaftlicher Leiter zweier Mediationsausbildungsinstitute und unterrichtet ständig auch noch in zwei anderen Mediationsausbildungsinstituten, so dass er über große jahrelange praktische Erfahrung im österreichischen Mediatorenausbildungssystem verfügt.

Auch die (österreichischen) Universitäten haben diese Ausbildungsschiene für sich erkannt und werden auch universitäre Spezialausbildungslehrgänge vermehrt angeboten bzw. wird diese Fachdisziplin vor allem in juristische Studiengänge eingebaut. Z.B. existiert an der Universität Wien an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät ein sog. „*Wahlfachkorb Mediation*“ als Schwerpunktausbildung für Juristen.

In die Liste der eingetragenen Mediatoren beim Bundesministerium für Justiz sind derzeit ca. 6.000 Mediatoren/innen (Liste wird seit 01.05.2004 vom Ministerium geführt) eingetragen und 64 Ausbildungseinrichtungen für Mediation (2010) und 66 im Jahre 2019 registriert.

4. Der Mediator (Konfliktregler) in Strafverfahren

4.1. Begriffsabklärungen. Täter-Opfer-Ausgleich (TOA) /(Diversion): Eine international zunehmend praktizierte mediative Arbeitsweise im strafrechtlichen Kontext, wobei die spezielle Fallkonstellation bzw. Besonderheit darin liegt, dass es

---

⁴ BGBl. I Nr.29/2003.

einen oder mehrere "mögliche(n) Beschuldige(n) (Tatverdächtige(n))" und ein oder mehrere "Opfer" gibt. Die österreichische Strafprozessordnung sieht vier verschiedene diversionelle Maßnahmen⁵ vor. Zumeist erbringt der Verdächtige dem Verletzten oder der Allgemeinheit zur Vermeidung seiner Bestrafung eine (immaterielle oder materielle) Leistung.

Außergerichtlicher Tatausgleich (ATA): Eine Art von Mediationsverfahren, bei dem vom Verein für Bewährungshilfe (neue Bezeichnung seit 2002: NEUSTART) durch geschulte Sozialarbeiter, sog. Konfliktregler, welche u.a. über eine fachliche Ausbildung zum (eingetragenen) Mediator verfügen müssen, zwischen dem/den Tatverdächtigen und dem/den Opfer(n), oder zwischen zwei oder mehreren Tatverdächtigen (z.B. bei einer Rauferei werden beide/mehrere Personen verletzt und liegen gegenseitige Anzeigen wegen vorsätzlicher Körperverletzung vor) eine tragfähige Lösung vereinbart wird, die – zumindest nach der Theorie – von einer „win-win“ Lösung ausgeht.

4.2. Beendigungen von Strafverfahren ohne gerichtliche Verurteilung (Diversion) in Österreich. Die gesetzlichen Bestimmungen für den Rücktritt der Strafbehörden (Bezirksanwälte, Staatsanwälte) von der (Straf)Verfolgung (Diversion) findet sich in den §§ 7,8 JGG, §§ 198 -204 StPO, und § 19 Verbandsverantwortlichkeitsgesetz.

4.2.1. Durch eine Art von Mediationsverfahren (Außergerichtlicher Tatausgleich). Nach der Intension des österreichischen Gesetzgebers, sollen sich bei dieser Art der staatlichen „ex post“ Konfliktregelung ein Tatverdächtiger bzw. Beschuldigter (Angeklagter) und sein Opfer „gemeinsam an einen Tisch setzen“. Die diesbezügliche gesetzliche Regelung findet sich im § 204 StPO⁶.

„Tatausgleich

§ 204. (1) Unter den Voraussetzungen des § 198 kann die Staatsanwaltschaft von der Verfolgung einer Straftat zurücktreten, wenn durch die Tat Rechtsgüter einer Person unmittelbar beeinträchtigt sein könnten und der Beschuldigte bereit ist, für die Tat einzustehen und sich mit deren Ursachen auseinander zu setzen, wenn er allfällige Folgen der Tat auf eine den Umständen nach geeignete Weise ausgleicht, insbesondere dadurch, dass er aus der Tat entstandenen Schaden gutmacht oder sonst zum Ausgleich der Folgen der Tat beiträgt, und wenn er erforderlichenfalls Verpflichtungen eingeht, die seine Bereitschaft bekunden, Verhaltensweisen, die zur Tat geführt haben, künftig zu unterlassen.

(2) Das Opfer ist in Bemühungen, um einen Tatausgleich einzubeziehen, soweit er dazu bereit ist. Das Zustandekommen eines Ausgleichs ist von seiner Zustimmung abhängig, es sei denn, dass es diese aus Gründen nicht erteilt, die im Strafverfahren nicht berücksichtigungswürdig sind. Seine berechtigten Interessen sind jedenfalls zu berücksichtigen (§ 206).

(3) Die Staatsanwaltschaft kann einen Konfliktregler ersuchen, das Opfer und

⁵ Außergerichtlicher Tatausgleich, Probezeit mit/ohne Begleitmaßnahmen, gemeinnützige Leistungen, Geldbuße, vgl. §§ 192, 198 – 204 StPO, §§ 7-8 JGG, vgl. ferner § 46 StGB

⁶ Strafprozessordnung 1975 (Abkürzung: StPO)

den Beschuldigten über die Möglichkeit eines Tauschgleichs sowie im Sinne der §§ 206 und 207 zu informieren und bei ihren Bemühungen, um einen solchen Ausgleich anzuleiten und zu unterstützen (§ 29a des Bewährungshilfegesetzes).

(4) Der Konfliktregler hat der Staatsanwaltschaft über Ausgleichsvereinbarungen zu berichten und deren Erfüllung zu überprüfen. Einen abschließenden Bericht hat er zu erstatten, wenn der Beschuldigte seinen Verpflichtungen zumindest soweit nachgekommen ist, dass unter Berücksichtigung seines übrigen Verhaltens angenommen werden kann, er werde die Vereinbarungen weiter einhalten, oder wenn nicht mehr zu erwarten ist, dass ein Ausgleich zustande kommt."

Die anderen diversionelle Maßnahmen, die der österreichische Gesetzgeber zur Beendigung eines Strafverfahrens ohne strafgerichtliche Verurteilung vorgesehen hat sind folgende Formen, die im 11. Hauptstück der Strafprozessordnung geregelt sind:

„Rücktritt von der Verfolgung (Diversion)

Allgemeines

§ 198. (1) Die Staatsanwaltschaft hat nach diesem Hauptstück vorzugehen und von Verfolgung einer Straftat zurückzutreten, wenn auf Grund hinreichend geklärten Sachverhalts feststeht, dass eine Einstellung des Verfahrens nach den §§ 190 bis 192 nicht in Betracht kommt, eine Bestrafung jedoch im Hinblick auf

1. die Zahlung eines Geldbetrages (§ 200) oder
2. die Erbringung gemeinnütziger Leistungen (§ 201) oder
3. die Bestimmung einer Probezeit, in Verbindung mit Bewährungshilfe und der Erfüllung von Pflichten (§ 203), oder
4. einen Tauschgleich (§ 204)

nicht geboten erscheint, um den Beschuldigten von der Begehung strafbarer Handlungen abzuhalten oder der Begehung strafbarer Handlungen durch andere entgegenzuwirken.

(2) Ein Vorgehen nach diesem Hauptstück ist jedoch nur zulässig, wenn

1. die Straftat nicht in die Zuständigkeit des Landesgerichts als Schöffen- oder Geschworenengericht fällt,
2. die Schuld des Beschuldigten nicht als schwer (§ 32 StGB) anzusehen wäre und
3. die Tat nicht den Tod eines Menschen zur Folge gehabt hat.

Zahlung eines Geldbetrages

§ 200. (1) Unter den Voraussetzungen des § 198 kann die Staatsanwaltschaft von der Verfolgung einer Straftat zurücktreten, wenn der Beschuldigte einen Geldbetrag zu Gunsten des Bundes entrichtet.

(2) Der Geldbetrag darf den Betrag nicht übersteigen, der einer Geldstrafe von 180 Tagessätzen zuzüglich der im Fall einer Verurteilung zu ersetzenden Kosten des Strafverfahrens (§§ 389 Abs. 2 und 3, 391 Abs. 1) entspricht. ...⁷

⁷ Aus Platzgründen, damit der Festschriftbeitrag vom Seitenumfang nicht zu umfangreich wird, können im Rahmen dieses Beitrages nur Teile des Gesetzestextes angeführt werden. Der interessierte Leser wird auf die Österreichische Datenbank für Gesetzestexte, die im Internet abrufbar ist, verwiesen: ris.bka.@gv.at /Bundesrecht/ Titel/ Paragraphenangabe.

(3) ...

(4) ...

(5) *Nach Leistung des Geldbetrages und allfälliger Schadensgutmachung hat die Staatsanwaltschaft von der Verfolgung zurückzutreten, sofern das Verfahren nicht gemäß § 205 nachträglich fortzusetzen ist.*

Gemeinnützige Leistungen

§ 201. (1) *Unter den Voraussetzungen des § 198 kann die Staatsanwaltschaft von der Verfolgung einer Straftat vorläufig zurücktreten, wenn sich der Beschuldigte ausdrücklich bereit erklärt hat, innerhalb einer zu bestimmenden Frist von höchstens sechs Monaten unentgeltlich gemeinnützige Leistungen zu erbringen.*

(2) ...

(3) ...

(4) ...⁸

(5) *Nach Erbringung der gemeinnützigen Leistungen und allfälligem Tatfolgenausgleich hat die Staatsanwaltschaft von der Verfolgung endgültig zurückzutreten, sofern das Verfahren nicht gemäß § 205 nachträglich fortzusetzen ist.*

§ 202. (1) *Gemeinnützige Leistungen dürfen täglich nicht mehr als acht Stunden, wöchentlich nicht mehr als 40 Stunden und insgesamt nicht mehr als 240 Stunden in Anspruch nehmen; auf eine gleichzeitige Aus- und Fortbildung oder eine Berufstätigkeit des Beschuldigten ist Bedacht zu nehmen. Gemeinnützige Leistungen, die einen unzumutbaren Eingriff in die Persönlichkeitsrechte oder in die Lebensführung des Beschuldigten darstellen würden, sind unzulässig.*

(2) *Die Leiter der Staatsanwaltschaften haben jeweils eine Liste von Einrichtungen, die für die Erbringung gemeinnütziger Leistungen geeignet sind, zu führen und erforderlichenfalls zu ergänzen. In diese Liste ist auf Verlangen jedermann Einsicht zu gewähren.*

(3) ...

(4) ...⁹

Probezeit

§ 203. (1) *Unter den Voraussetzungen des § 198 kann die Staatsanwaltschaft von der Verfolgung einer Straftat unter Bestimmung einer Probezeit von einem Jahr bis zu zwei Jahren vorläufig zurücktreten. Der Lauf der Probezeit beginnt mit der Zustellung der Verständigung über den vorläufigen Rücktritt von der Verfolgung.*

(2) *Soweit nicht aus besonderen Gründen darauf verzichtet werden kann, ist*

⁸ Aus Platzgründen, damit der Festschriftbeitrag vom Seitenumfang nicht zu umfangreich wird, können im Rahmen dieses Beitrages nur Teile des Gesetzestextes angeführt werden. Der interessierte Leser wird auf die Österreichische Datenbank für Gesetzestexte, die im Internet abrufbar ist, verwiesen: ris.bka@gv.at /Bundesrecht/ Titel/ Paragraphenangabe.

⁹ Aus Platzgründen, damit der Festschriftbeitrag vom Seitenumfang nicht zu umfangreich wird, können im Rahmen dieses Beitrages nur Teile des Gesetzestextes angeführt werden. Der interessierte Leser wird auf die Österreichische Datenbank für Gesetzestexte, die im Internet abrufbar ist, verwiesen: ris.bka@gv.at /Bundesrecht/ Titel/ Paragraphenangabe.

der vorläufige Rücktritt von der Verfolgung überdies davon abhängig zu machen, dass sich der Beschuldigte ausdrücklich bereit erklärt, während der Probezeit bestimmte Pflichten zu erfüllen, die als Weisungen (§ 51 StGB) erteilt werden könnten, und sich durch einen Bewährungshelfer (§ 52 StGB) betreuen zu lassen. Dabei kommt insbesondere die Pflicht in Betracht, den entstandenen Schaden nach Kräften gutzumachen oder sonst zum Ausgleich der Folgen der Tat beizutragen.

(3) ...

(4) Nach Ablauf der Probezeit und Erfüllung allfälliger Pflichten hat die Staatsanwaltschaft von der Verfolgung endgültig zurückzutreten, sofern das Verfahren nicht gemäß § 205 nachträglich fortzusetzen ist."

4.2.2. Kurzer historischer Abriss. Bereits seit dem Jahre 1985 wurde vorerst nur im Jugendstrafrecht Division in Österreich vorgesehen und die Konfliktregelungen dem Verein für Bewährungshilfe übertragen. Die aktuellen gesetzlichen Bestimmungen lauten wie folgt und sind im *Jugendgerichtsgesetz 1988 (JGG)* Kundmachungsorgan BGBl Nr. 599/1988 in der geltenden Fassung geregelt.

„Rücktritt von der Verfolgung (Diversion)

§ 7. (1) Die Staatsanwaltschaft hat nach dem 11. Hauptstück der StPO vorzugehen und von der Verfolgung einer Jugendstraftat zurückzutreten, wenn auf Grund hinreichend geklärten Sachverhalts feststeht, dass eine Einstellung des Verfahrens nach den §§ 190 bis 192 StPO nicht in Betracht kommt, eine Bestrafung jedoch im Hinblick auf¹⁰ ...

(2) Ein Vorgehen gemäß Abs. 1 ist jedoch nur zulässig, wenn

- 1. die Schuld des Beschuldigten nicht als schwer (§ 32 StGB) anzusehen wäre, und*
- 2. die Tat nicht den Tod eines Menschen zur Folge gehabt hat, es sei denn, dass ein Angehöriger des Beschuldigten fahrlässig getötet worden ist und eine Bestrafung im Hinblick auf die durch den Tod des Angehörigen beim Beschuldigten verursachte schwere psychische Belastung nicht geboten erscheint.*

Besonderheiten der Anwendung der Diversion auf Jugendstraftaten

§ 8. (1) Die Zahlung eines Geldbetrages (§ 200 StPO) soll nur vorgeschlagen werden, wenn anzunehmen ist, dass der Geldbetrag aus Mitteln gezahlt wird, über die der Beschuldigte selbständig verfügen darf und ohne Beeinträchtigung seines Fortkommens verfügen kann.

(2) Gemeinnützige Leistungen (§ 202 Abs. 1 StPO) dürfen täglich nicht mehr als sechs Stunden, wöchentlich nicht mehr als 20 Stunden und insgesamt nicht mehr als 120 Stunden in Anspruch nehmen.

(3) Das Zustandekommen eines Tauschgleichs setzt die Zustimmung des Opfers nicht voraus (§ 204 Abs. 2 StPO).

(4) Bei der Schadensgutmachung und einem sonstigen Tatfolgenausgleich (§§

¹⁰ Die Textierung ist Wortgleich zu den verba legalia des § 198 Abs. 1 StPO. Aus Platzgründen, damit der Festschriftbeitrag vom Seitenumfang nicht zu umfangreich wird, können im Rahmen dieses Beitrages nur Teile des Gesetzestextes angeführt werden.

200 Abs. 3, 201 Abs. 3, 202 Abs. 2 und 204 Abs. 1 StPO) ist in angemessener Weise auf die Leistungsfähigkeit des Jugendlichen und darauf zu achten, dass sein Fortkommen nicht unbillig erschwert wird."

Um dies umzusetzen, wurden vom Verein für Bewährungshilfe (Sozialarbeit durch Konfliktregler, die in Mediation speziell ausgebildet wurden) der sog. „Außergerichtlichen Tatausgleich (ATA)" als „Teilbehörde der Bewährungshilfe"¹¹ eingerichtet.

Seit dem Jahre 2002 führt der den plakativen Namen „NEUSTART". Er ist in jedem Bundesland in Österreich vertreten. Der Verein „NEUSTART" (Bewährungshilfe, Konfliktregelung, Soziale Arbeit) leistet u.a. Beratungs- bzw. Mediationsarbeit zur Beendigung von Strafverfahren und zur „emotionalen" Befriedung zwischen den (Streit)Beteiligten, d.h. zwischen dem /den Tatverdächtigen und ihren Opfern.

Damit diese Art der Konfliktregelung bzw. der „emotionalen Bestrafung" der Tatverdächtigen bzw. Täter – nicht durch Strafhaft oder Geldstrafe, sondern andere Mittel – sinnvoll ist, brauchen die Beteiligten, insbesondere die Opfer einer Straftat Informationen über ihre Rechte und Möglichkeiten ihrer Rechtsdurchsetzung (z.B. Schmerzensgeldansprüche, Schadenersatz für beschädigte Güter). Die dazu notwendige Rechtsinformation ist vom österreichischen Gesetzgeber im § 206 StPO vorgesehen und bildet den Schwerpunkt der Kooperation zwischen Konfliktregler und Rechtsanwälten. Diese Tätigkeit ist daher eine Schnittstelle von der Sozialarbeit zur Strafjustiz bzw. Rechtspflege.

Nicht zuletzt mit der Einführung des Außergerichtlichen Tatausgleichs (ATA) als Bereich der Sozialarbeit an der Schnittstelle zur Justiz konnten wertvolle Brücken zwischen Tätern und Opfern, Juristen und Sozialarbeitern geschlagen werden.

Der Verein „NEUSTART" verhandelt derzeit ca. 5.000 Fälle pro Jahr (2018/2019), die insbesondere von den Staatsanwälten und Bezirksanwälten, aber auch von Verhandlungsrichtern vor Anberaumung der Hauptverhandlung oder sogar in dieser zugewiesen werden¹².

Der Verein für Bewährungshilfe (NEUSTART) verfügt daher über eine mehr als 30-jährige praktische Erfahrung im Außergerichtlichen Tatausgleich, da bereits 1985 im Jugendstrafrecht Rahmenbedingungen für diese Art des Mediationsverfahrens geschaffen wurden.

Der NEUSTART hat in diesem Zeitraum ca. 168.000 Fälle verhandelt mit ca. 300.000 Menschen, die entweder als Opfer oder Täter teilnahmen¹³.

Laut Angabe des Vereins „NEUSTART" haben die ihnen von Staatsanwälten, Bezirksanwälten und Richtern zugewiesenen Tatverdächtigen eine 70%ige Erfolgsquote, d.h. 70 Prozent der Verfahren werden mit einer außergerichtlichen Einigung zwischen Opfer und Täter abgeschlossen. Bei Jugendlichen liegt die

---

¹¹ Der Verein für Bewährungshilfe hat vom Bundesministerium für Justiz rechtsstaatliche Agenden übertragen bekommen und führt seit dem Jahre 2002 den Namen „NEUSTART".

¹² Homepage von Neustart: www.neustart.at

¹³ Homepage von Neustart: www.neustart.at

Einigungsquote sogar bei 85%.

Positiv fällt nach (eigenen) Erhebungen durch den NEUSTART auf, dass eine ca. 87%ige „Nichtrückfallsquote“ der Tatverdächtigen, die nach der gängigen Spruchpraxis der Anklagebehörden und Gerichte ihre Tat gestehen müssen, um in das Benefizium des sogenannten außergerichtlichen Tatausgleiches überhaupt gelangen zu können, gegeben ist. Bei *Gewaltdelikten in Paarbeziehungen* liegt die Quote sogar bei 89%, d.h. diese Täter werden nicht mehr straffällig.¹⁴

4.3. Anfall in den Jahren 2008 bis 2018.¹⁵

„StPO § 209. (1) Die Staatsanwaltschaft kann nach diesem Hauptstück von der Verfolgung zurücktreten, solange sie noch nicht Anklage eingebracht hat. Danach hat sie bei Gericht zu beantragen, das Verfahren einzustellen (§ 199).

(2) Gerichtliche Beschlüsse nach diesem Hauptstück sind in der Hauptverhandlung vom erkennenden Gericht, sonst vom Vorsitzenden, in der Hauptverhandlung vor dem Geschworenengericht jedoch vom Schwurgerichtshof zu fassen. [...]“

1. Tabelle: Staatsanwaltschaft¹⁶ – Zählung nach Personen

Jahr	Erledigt	Anklageschrift ¹⁷	Strafantrag ¹⁸	Diversion	Diversion ohne Erfolg
2018	114.267	5.142	25.737	2.470	658
2017	115.493	5.148	26.653	2.502	629
2016	115.834	4.780	26.345	2.502	657
2015	120.099	5.931	26.461	2.562	662
2014	116.515	5.883	26.166	2.655	587
2013	118.407	5.862	27.873	2.819	671
2012	117.405	5.750	27.672	2.884	622

¹⁴ Hofinger, Peschak, Institut für Rechts- und Kriminalsoziologie, Studie Legalbiografien, 2017

¹⁵ Wegen der Beschränkung des Umfanges der Abhandlung durch den Verlag muss eine detaillierte sozialwissenschaftliche Auswertung bzw. Analyse des erhobenen Datenmaterials im Rahmen dieses Beitrages entfallen. Bei Bedarf wenden Sie sich an den Verfasser des Beitrages.

¹⁶ Quelle der angegebenen Statistiken bzw. Zahlen: Republik Österreich BMJ, Die Leistungsstatistik der Staatsanwaltschaftlichen Behörden jeweils im Berichtszeitraum 1.Jänner bis 31.Dezember für die Jahre 2008 bis 2018. Betriebliches Informationssystem der Justiz, Darstellung der Staatsanwaltschaftlichen Behörden (StaBIS-JUSTIZ) 2008 bis 2018 (auszugsweise Darstellung der veröffentlichten Daten. Nicht in der Tabelle gesondert ausgewiesen ist die Beendigung durch „Einstellung“ der staatsanwaltschaftlichen Ermittlungsverfahren aufgrund der Umfangbeschränkung des Beitrages durch den Herausgeber).

¹⁷ In der österreichischen (Strafrechts)Terminologie spricht man – vereinfacht dargestellt - bei Einbringung von Schriftsätzen der Staatsanwaltschaften auf Bestrafung eines (eventuellen) Straftäters bei Delikten mit geringen denkmöglichen Maximalstrafrahmen von einem „Strafantrag“, wenn die vorgeworfene Tat bzw. die Taten mit einer hohen Strafe bedroht sind von einer „Anklageschrift“. Gegen diese „Bestrafungsanträge“ sind unterschiedliche Rechtsmittel in der Strafprozessordnung vorgesehen, z.B. Einspruch gegen die Anklageschrift.

¹⁸ In der österreichischen (Strafrechts)Terminologie spricht man – vereinfacht dargestellt - bei Einbringung von Schriftsätzen der Staatsanwaltschaften auf Bestrafung eines (eventuellen) Straftäters bei Delikten mit geringen denkmöglichen Maximalstrafrahmen von einem „Strafantrag“, wenn die vorgeworfene Tat bzw. die Taten mit einer hohen Strafe bedroht sind von einer „Anklageschrift“. Gegen diese „Bestrafungsanträge“ sind unterschiedliche Rechtsmittel in der Strafprozessordnung vorgesehen, z.B. Einspruch gegen die Anklageschrift.

2011	116.061	5.799	27.647	2.988	602
2010	118.540	6.153	27.469	3.361	774
2009	117.912	6.622	26.483	5.673	895
2008	112.674	6.144	24.176	5.520	887

Zusammenfassend ist festzuhalten, dass der arithmetische Mittelwert für den Zeitraum 2008 bis 2018 für die Beendigung durch Diversion 9 % beträgt. Nimmt man als Analysezeitraum den Zeitraum 2011 bis 2018, ist der arithmetische Mittelwert 7,6 %. Die Streuung der erhobenen Prozentwerte weist den Höchstwert im Jahre 2008 mit 15 % auf, den Tiefstwert im Jahre 2016 mit 7,2 %. In absoluten Zahlen wurden im Analysezeitraum circa jeweils 35.000 Akten pro Jahr entweder durch Anklageschrift oder Strafantrag oder Diversion beendet.

2. Tabelle: Bezirksanwälte¹⁹ – Zählung nach Personen

Jahr	Erledigt	Anklageschrift	Strafantrag	Diversion	Diversion ohne Erfolg
2018	184.777	0	29.679	16.043	3.580
2017	193.306	0	32.083	16.786	3.904
2016	196.308	0	34.426	16.571	3.920
2015	182.551	0	34.485	17.505	4.225
2014	185.300	0	36.374	18.169	4.560
2013	189.089	0	37.066	19.765	4.809
2012	188.690	0	37.266	21.523	4.924
2011	186.968	0	38.346	21.852	5.722
2010	186.375	0	39.812	25.638	6.104
2009	195.685	0	41.627	33.496	6.664
2008	191.088	0	41.364	32.688	6.487

Zusammenfassend ist festzuhalten, dass der arithmetische Mittelwert für den Zeitraum 2008 bis 2018 für die Beendigung durch Diversion 36,8 % beträgt. Die Streuung der erhobenen Prozentwerte weist den Höchstwert im Jahre 2009 mit 44,6 % auf, den Tiefstwert im Jahre 2016 mit 32,5 %. Für den Analysezeitraum ist auszuführen, dass in absoluten Zahlen von circa 75.000 Erledigungen in den Jahren 2008 bis 2009 eine starke degressive Entwicklung für die Jahre 2017 bis 2018 auf circa 46.500 festzustellen ist.

Im Zeitraum 01.01.2008 bis 31.12.2011 sind den Statistiken der Staatsanwaltlichen Behörden *jeweils gesondert* in der Statistik Spalte „Diversion“ diese in *Untergruppen* ausgeworfen, nämlich in

¹⁹ Quelle der angegebenen Statistiken bzw. Zahlen: Republik Österreich BMJ, Die Leistungsstatistik der Staatsanwaltlichen Behörden jeweils im Berichtszeitraum 1.Jänner bis 31.Dezember für die Jahre 2008 bis 2018. Betriebliches Informationssystem der Justiz, Darstellung der Staatsanwaltlichen Behörden (StaBIS-JUSTIZ) 2008 bis 2018 (auszugsweise Darstellung der veröffentlichten Daten. Nicht in der Tabelle gesondert ausgewiesen ist die Beendigung durch „Einstellung“ der staatsanwaltlichen Ermittlungsverfahren aufgrund der Umfangbeschränkung des Beitrages durch den Herausgeber).

3. Tabelle: Staatsanwaltschaft²⁰ – Erledigung durch Diversion davon

Jahr	Geldbuße	Gemeinnützige Leistung	Probezeit (m./o. B.) ²¹	außergerichtlicher Tatausgleich	Summe
2011	417	663	1.120	788	2.988
2010	450	778	1.154	979	3.361
2009	1.165	1.228	2.048	1.234	5.673
2008	1.154	1.112	1.819	1.435	5.520

4. Tabelle: Bezirksanwälte²² – Erledigung durch Diversion davon

Jahr	Geldbuße	Gemeinnützige Leistung	Probezeit (m./o. B.) ²³	außergerichtlicher Tatausgleich	Summe
2011	7.613	853	9.999	3.487	25.638
2010	10.891	992	10.012	3.743	25.636
2009	13.999	1.277	13.380	4.840	33.496
2008	14.057	1.239	12.566	4.826	32.688

Im bezirksanwaltlichen Verfahren wurden im Analysezeitraum 2008 bis 2011 gemäß arithmetischem Mittelwert 14,95 % der Diversionen durch außergerichtlichen Tatausgleich beendet. In den staatsanwaltlichen Verfahren 25,8 %.

Ab 2012 kann aus dem statistischen Material *keine Untergruppierungen* mehr entnommen werden. Dies ist umso mehr bedauerlich, weil dadurch eventuell signifikantes Datenmaterial nicht mehr für aggregierte Analysen zur Verfügung steht.

Für 6.144 Beschuldigte endete das Verfahren im Jahre 2008 mit einer Anklageschrift, für 24.176 mit Strafantrag, und für 5.520 mit Diversion. Gegen 43.314 Angezeigte wurde das Verfahren eingestellt.

Betrachtet man die Diversion nach dem in der Österreichischen Rechtsordnung vorgesehenen Beendigungsmöglichkeiten, so ergibt sich für das Beobachtungsjahr 2008, dass von den 5.520 Personen, 1.154 eine Geldbuße geleistet haben, 1.112 für gemeinnützige Leistungen herangezogen wurden, 1.302 eine Probezeit ohne Begleitmaßnahmen, 517 Probezeit mit Begleitmaßnahmen vorgeschrieben bekommen haben. Für 1.435 wurde ein außergerichtlicher Tatausgleich durchgeführt. Für 887 Personen konnte im Rahmen der Diversion kein Erfolg

²⁰ Quelle der angegebenen Statistiken bzw. Zahlen: Republik Österreich BMJ, Die Leistungsstatistik der Staatsanwaltlichen Behörden jeweils im Berichtszeitraum 1.Jänner bis 31.Dezember für die Jahre 2008 bis 2018. Betriebliches Informationssystem der Justiz, Darstellung der Staatsanwaltlichen Behörden (StABIS-JUSTIZ) 2008 bis 2018 (auszugsweise Darstellung der veröffentlichten Daten. Nicht in der Tabelle gesondert ausgewiesen ist die Beendigung durch „Einstellung“ der staatsanwaltlichen Ermittlungsverfahren aufgrund der Umfangbeschränkung des Beitrages durch den Herausgeber).

²¹ mit und ohne Begleitmaßnahmen (summiert)

²² Quelle der angegebenen Statistiken bzw. Zahlen: Republik Österreich BMJ, Die Leistungsstatistik der Staatsanwaltlichen Behörden jeweils im Berichtszeitraum 1.Jänner bis 31.Dezember für die Jahre 2008 bis 2018. Betriebliches Informationssystem der Justiz, Darstellung der Staatsanwaltlichen Behörden (StABIS-JUSTIZ) 2008 bis 2018 (auszugsweise Darstellung der veröffentlichten Daten. Nicht in der Tabelle gesondert ausgewiesen ist die Beendigung durch „Einstellung“ der staatsanwaltlichen Ermittlungsverfahren aufgrund der Umfangbeschränkung des Beitrages durch den Herausgeber).

²³ mit und ohne Begleitmaßnahmen (summiert)

erreicht werden.

Da vom Herausgeber der Festschrift der Umfang des Beitrages beschränkt wurde, kann eine detaillierte Darstellung der Ergebnisse der empirisch erhobenen Daten nicht erfolgen.

5. Tabelle: Gerichtshöfe erster Instanz (Einzelrichter, Schöffensenat, Geschworenengericht)²⁴ – Zählung nach Anzahl

Jahr	Urteile (in gekürzter Form) ²⁵	Urteile (ausgefertigt) ²⁶	Diversion	Diversion ohne Erfolg
2018	14.971	3.716	2.262	225
2017	15.571	3.764	2.391	257
2016	14.971	3.716	2.262	225
2015	15.809	3.817	2.264	240
2014	16.012	3.709	2.518	279
2013	16.546	4.005	2.327	200
2012	16.852	3.975	2.215	171
2011	17.149	4.138	2.092	196
2010	17.184	4.281	1.898	215
2009	15.789	5.375	2.189	190
2008	13.999	6.497	1.943	143

Zusammenfassend ist festzuhalten, dass der arithmetische Mittelwert für den Zeitraum 2008 bis 2018 für die Beendigung durch Diversion 9,9 % beträgt. Die Streuung der erhobenen Prozentwerte weist den Höchstwert im Jahre 2013 mit 11,3 % auf, den Tiefstwert im Jahre 2009 mit 8,1 %. Für den Analysezeitraum ist auszuführen, dass in absoluten Zahlen circa 22.500 Erledigungen konstant durchgeführt wurden.

6. Tabelle: Bezirksgerichte²⁷ – Zählung nach Anzahl

Jahr	Urteile (in gekürzter Form)	Urteile (ausgefertigt)	Diversion	Diversion ohne Erfolg
2018	12.442	2.784	5.357	791
2017	12.970	3.043	6.554	767
2016	13.567	2.997	5.659	707
2015	15.750	3.362	5.603	808
2014	15.110	3.504	6.028	808
2013	15.158	3.717	5.698	811
2012	15.808	3.771	5.958	753
2011	16.353	3.774	5.780	690

²⁴ Quelle der angegebenen Statistiken bzw. Zahlen: Republik Österreich BMJ, Die Leistungsstatistik der Gerichte jeweils im Berichtszeitraum 1.Jänner bis 31.Dezember für die Jahre 2008 bis 2018, Betriebliches Informationssystem der Justiz, Darstellung der Gerichte (StaBIS-JUSTIZ) 2008 bis 2018

²⁵ In der österreichischen Strafrechtspraxis bzw. Terminologie ergehen Urteile in „gekürzter Form“, wenn kein Rechtsmittel angemeldet wird; bei Anmeldung eines Rechtsmittels durch die Staatsanwaltschaft oder durch den Beschuldigten muss das Urteil in ungekürzter Form ausgefertigt werden.

²⁶ In der österreichischen Strafrechtspraxis bzw. Terminologie ergehen Urteile in „gekürzter Form“, wenn kein Rechtsmittel angemeldet wird; bei Anmeldung eines Rechtsmittels durch die Staatsanwaltschaft oder durch den Beschuldigten muss das Urteil in ungekürzter Form ausgefertigt werden.

²⁷ Quelle der angegebenen Statistiken bzw. Zahlen: Republik Österreich BMJ, Die Leistungsstatistik der Gerichte jeweils im Berichtszeitraum 1.Jänner bis 31.Dezember für die Jahre 2008 bis 2018, Betriebliches Informationssystem der Justiz, Darstellung der Gerichte (StaBIS-JUSTIZ) 2008 bis 2018

2010	17.650	4.137	6.268	793
2009	18.662	4.286	6.809	783
2008	18.844	4.348	6.958	940

Zusammenfassend ist festzuhalten, dass der arithmetische Mittelwert für den Zeitraum 2008 bis 2018 für die Beendigung durch Diversion 23,7 % im Vergleich zur Gesamterledigungszahl (100 %) beträgt. Die Streuung der erhobenen Prozentwerte weist den Höchstwert im Jahre 2018 mit 26 % auf, den Tiefstwert im Jahre 2011 mit 22 %. Für den Analysezeitraum ist auszuführen, dass in absoluten Zahlen die Anzahl der erledigten Fälle von circa 30.000 Erledigungen in den Jahren 2008 bis 2009 stark degressiv auf circa 20.500 im Jahr 2017 bis 2018 gefallen ist.

Im Zeitraum 01.01.2008 bis 31.12.2008 sind bei den Staatsanwaltschaften – mit Ausnahme der sogenannten Korruptionsstaatsanwaltschaft – 140.806 Akten (Straffälle) angefallen. Davon enden 3.938 in einer Anklageschrift²⁸ und 19.138 in einem Strafantrag²⁹, durch *Diversion* wurden 2.698 Akten erledigt.

Eine Zählung nach Personen ergibt, dass 117.138 Straftäter (Neuanfall 2008) und aus dem Vorjahr 15.346 Straftäter verfolgt wurden, und am Ende des Beobachtungszeitraumes 19.810 noch offen anhängig verblieben sind.

Für 6.144 Beschuldigte endete das Verfahren mit einer Anklageschrift, für 24.176 mit Strafantrag, und für 5.520 mit *Diversion*. Gegen 43.314 Angezeigte wurde das Verfahren eingestellt.

Betrachtet man die Diversion nach dem in der österreichischen Rechtsordnung vorgesehenen Beendigungsmöglichkeiten, so ergibt sich für das Beobachtungsjahr 2008, dass von den 5.520 Personen, 1.154 eine Geldbuße geleistet haben, 1.112 für gemeinnützige Leistungen herangezogen wurden, 1.302 eine Probezeit ohne Begleitmaßnahmen, 517 Probezeit mit Begleitmaßnahmen vorgeschrieben bekommen haben. Für 1.435 wurde ein außergerichtlicher Tatausgleich durchgeführt. Für 887 Personen konnte im Rahmen der Diversion kein Erfolg erreicht werden.

4.4. Außergerichtlicher Tatausgleich als „neuer“ Ansatz im Strafrecht. Der Außergerichtliche Tatausgleich (ATA) wird in Österreich schon seit 1985 – damals begonnen als regional und auf das Jugendstrafrecht beschränkter Modellversuch – praktiziert, der Ansatz als Beendigungsmöglichkeit eines Strafverfahrens ist daher in Österreich nicht neu.

²⁸ Quelle der angegebenen Statistiken bzw. Zahlen: Republik Österreich BMJ, *Die Leistungsstatistik der Staatsanwaltschaftlichen Behörden* jeweils im Berichtszeitraum 1.Jänner bis 31.Dezember für die Jahre 2008 bis 2018, Betriebliches Informationssystem der Justiz, Darstellung der Staatsanwaltschaftlichen Behörden (StaBIS-JUSTIZ) 2008 bis 2018 (*auszugsweise Darstellung* der veröffentlichten Daten. Nicht in der Tabelle gesondert ausgewiesen ist die Beendigung durch „Einstellung“ der staatsanwaltschaftlichen Ermittlungsverfahren aufgrund der Umfangbeschränkung des Beitrages durch den Herausgeber).

²⁹ In der österreichischen (Strafrechts)Terminologie spricht man – vereinfacht dargestellt - bei Einbringung von Schriftsätzen der Staatsanwaltschaften auf Bestrafung eines (eventuellen) Straftäters bei Delikten mit geringen denkmöglichen Maximalstrafrahmen von einem „Strafantrag“, wenn die vorgeworfene Tat bzw. die Taten mit einer hohen Strafe bedroht sind von einer „Anklageschrift“. Gegen diese „Bestrafungsanträge“ sind unterschiedliche Rechtmittel in der Strafprozessordnung vorgesehen, z.B. Einspruch gegen die Anklageschrift.

Auch für Erwachsene, die der Verübung einer Straftat oder mehrerer Straftaten verdächtigt werden, ist seit dem Jahr 2000 als Beendigungsform eines amtswegigen Strafverfahrens Diversion (vgl. §§ 198-204 StPO) gesetzlich implementiert.

Auf Juristenseite werden naturgemäß von Staatsanwälten, Bezirksanwälten und Richtern Rechtsfälle an die im ATA tätigen NEUSTART Mitarbeiter herangetragen, zunehmend sind auch Rechtsanwälte in ATA-Bearbeitungen involviert, sowohl auf Beschuldigten- als auch auf Opferseite.

Durch die Übermittlung der Akten von den Staatsanwaltschaften bzw. Gerichten an den Neustart entledigen sich diese auch der Akten, sodass vom ökonomischen Standpunkt aus der Freizeit erhöht und die *sogenannten Alternativkosten* die Erhöhung der Freizeit sind.

Nochmals ist ausdrücklich abschließend darauf hinzuweisen, dass ein ATA nur dann nach der Spruchpraxis in Österreich stattfindet, wenn *ein Geständnis des Tatverdächtigen* vorliegt; ist der Beschuldigte unschuldig und möchte bzw. kann daher nicht gestehen, findet ein ATA nicht statt.

4.5. Welche Lösungsansätze für den Umgang mit Straftätern brachte der ATA im österreichischen Strafrecht? Zusammenfassend ist festzuhalten, dass die österreichische Strafgerichtsbarkeit seit 1985 – seinerzeit ausgehend vom Familienministerium und nicht vom Justizministerium – im Jugendstrafrecht Diversion kennt und der Verein für Bewährungshilfe in den Anfängen der Mediationsverfahren in Österreich schon praktische Erfahrung sammeln konnte und nunmehr über ca. 35-jährige (Mediations)Erfahrungen verfügt.

Die Stärken und eventuellen Nachteile der Diversion, insbesondere des ATA sind nach Auffassung des Autors folgende:

- Die Opfer bekommen die Möglichkeit, sich aktiv und gestaltend am Tausgleich zu beteiligen. Wissenschaftliche Forschungsergebnisse belegen eindrucksvoll, dass Opfer sehr zufrieden mit den Angeboten des ATA sind; das aktiv „Mit Reden“ bzw. mitentscheiden können dürfte auf die emotionale Befriedigung starke Auswirkungen haben.
- Die Tatverdächtigen bzw. die Beschuldigten müssen als Voraussetzung für die Durchführung eines ATA mehr tun als ein Geständnis ablegen: Die Tatverdächtigen müssen persönlich die Verantwortung für ihr inkriminiertes Handeln übernehmen und werden auch nachhaltig mit den Folgen ihrer Taten konfrontiert (z.B. mit den gesundheitlichen Folgen) und sehen die Auswirkungen ihrer Tat(en) mitunter über einen längeren Zeitraum, nämlich dann, wenn mehrere Sitzungen notwendig sind. Die Beschuldigten erhalten dadurch die Möglichkeit, ihrer Malifikationen in eigener Verantwortung unter Einbeziehung des Opfers/der Opfer wieder – auch moralisch - gut zu machen.

Angestrebt wird keine strafrechtliche relevante Aufklärung des historischen Sachverhaltes. Das Angebot des ATA umfasst die Möglichkeit zur umfassenden Bereinigung der Tat, deren Hintergründe und Folgen direkt zwischen Täter und Opfer – auf persönlicher und auch vor allem auf materieller Ebene gemeinsam

erarbeitet werden. Besonderes Augenmerk gelegt wird dabei auf die Nachhaltigkeit von erarbeiteten Lösungen, etwa dass die Sicherheit der Opfer in der Zukunft – soweit dies möglich ist – gesichert erscheint. Sie stellen nach dem Erachten des Autors eine Bereicherung der Strafrechtspflege dar, da eine Vielfalt der Beendigungsvarianten der Strafverfahren möglich ist.

Leplezett eszközökkel kapcsolatos bizonyítási tilalmak az európai és a hazai joggyakorlatban – a kölcsönös bizalom elve a tagállami bíróságok és az európai bíróságok párbeszédében

Kis László*

A határon átnyúló bűnözéssel szembeni hatékony küzdelem és a kölcsönös elismerés elvéből kiindulva a bizonyítékok határokon túli felhasználhatósága biztosításának egyik eszköze az alapvető közös sztenderdek, közös garanciák rögzítése, ami a tagállamok szuverenitásának végső részét jelentő büntetőjog területén a kölcsönös elismerés alapját jelentő kölcsönös bizalom megteremtését, fenntartását, erősítését eredményezheti. A kölcsönös bizalom hiányában a Lisszaboni Szerződés óta az elsődleges uniós jogban rögzítetten a bűnügyi együttműködés alapját jelentő kölcsönös elismerés elve kiüresedik, a tagállami jogalkalmazói desuetudo végül az együttműködés hatékonyságának lényeges, az egyes tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerének működésére rendszerszinten kölcsönösen kiható csökkenésével járhat.

A nemzetközi bűnügyi együttműködés egyik jellegadó sajátossága tehát mögöttesen még az integráció jelenlegi magas fokát elérő (a megkeresés teljesítését kötelezettségként kodifikáló, a tagállami döntési lehetőségeket jelentősen szűkítő) uniós jog alkalmazásában is jelen van: az együttműködésben érintett államok egymás jogrendszerébe, büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett bizalma a gyakorlat változatlanul meghatározó eleme.¹ Azzal együtt, hogy a joggyakorlatnak szem előtt kell tartania a kölcsönös elismerés elvét, az ezen elven alapuló jogintézmények alkalmazása során annak határait, alkalmazhatóságának – és így az együttműködés megtagadásához vezető tagállami mozgástérnek – az árnyalatait az Európai Unió Bíróságának gyakorlata körvonalazza, s az így kialakult elveket esetről esetre kell a jogalkalmazóknak figyelembe venniük.

A kölcsönös bizalom érvényesülésének célját szolgálja a másodlagos uniós jog, korábban az egykori harmadik pillérben a kerethatározatok, jelenleg az irányelvek,

---

* Főosztályvezető-helyettes, beosztott bírósági írásművelő, Országos Bírósági Hivatal, Magyar Igazságügyi Akadémia

¹ A viszonyosság nemzetközi bűnügyi együttműködésben betöltött szerepéről összefoglalóan lásd: M. NYITRAI Péter: *Nemzetközi bűnügyi jogsegély Európában*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002, 64–66.

rendeletek, amelyek az Unió hatáskörébe tartozó kérdésekben olyan közös szabályok rögzítését célozzák, amelyek mentén a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszereinek közelítése folytán a büntetőhatalom gyakorlása kapcsán egymás jogrendszerébe, annak működésébe fektetett bizalom megteremthető, illetve erősíthető. Ezzel pedig a közös célok, közös eszközök, közös garanciák mentén – gyakorlatilag a hasonlóság növelésével – az együttműködés hatékonysága fokozható², melynek eredményeként az egyes államok büntető igazságszolgáltatása eredményesen töltheti be társadalmi rendeltetését azon esetekben is, amikor a büntető igény érvényesítése részben nem az ilyen igénnyel fellépő tagállam cselekvésén múlik.

Az Európai Unió Bíróságának (EUB) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlata azonos irányba mutató, ugyanakkor átfogóbb és strukturáltabb „eszközként” szolgálhatja ugyanezen célt. Az EUB az uniós jog értelmezésével mind a konkrét uniós és tagállami előírások összhangja, mind pedig azoknak az –Alapjogi Chartában rögzítettek tükrében – alapjogi vonatkozásai tekintetében meghatározó jelentőséggel bír. Utóbbi esetben az EUB gyakorlata is kimunkálhat olyan sztenderdeket, amelyek a konkrét uniós és tagállami jogi előírások értelmezésénél egységes alapként, iránymutatásként szolgálhatnak. Ebből kifolyólag, amennyiben az EUB joggyakorlata kizárólag a jogi szakmai szempontokra koncentrál, egységes és következetes egy adott kérdésben, jelentősen elősegítheti az uniós jog – és az egyes tagállami előírások uniós jog tükrében történő – alkalmazásának egységességét, mely így a kiszámíthatóság és a kölcsönös bizalom erősítésével a bűnügyi együttműködés eredményességét is elősegíti. Abban esetben, ha az EUB ítélezési gyakorlata nem tükrözi a fenti, a tagállami jogalkalmazók részéről indokolt elvárásokat, az együttműködés területén rendelkezésre álló uniós eszközök hatékony alkalmazása elmarad. Elsősorban a következetesség hiánya vezethet a tagállamok részéről egymás igazságszolgáltatási rendszerei megfelelőségének megkérdőjelezéséhez, s az ezzel kapcsolatos törekvéseknek akárcsak részben teret engedve a kölcsönös bizalom erodálódhat.³ Mindez pedig ellentétes a kölcsönös elismerés elvével. Harmadrészt, az uniós jog és a belső jog határvonalainak egyértelmű kijelölése úgyszintén elengedhetetlen az uniós kooperációs eszközök hatékony alkalmazása érdekében, melyben szintén jelentős szerepe van az EUB-nek.

Az EJEB gyakorlata már régóta fejt ki indirekt harmonizációs hatást a Római Egyezményben részes államok jogalkotására és jogalkalmazására egyaránt. A strasbourgi esetjog mind a jogalkotásra, mind pedig a jogalkalmazásra közvetlen

² Lásd például a jelen tanulmány egyik inspirációjaként is szolgáló tanulmányt: FARKAS Ákos: *Új alkotmányos elv a magyar büntetőeljárás bizonyításban? A kölcsönös elismerés elve*. In: Erdei Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazságtartalma*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 45–46.

³ Egyes esetekben ezzel ismét a részben bizalom, részben érdek alapú viszonyosságra építő megfontolások nyerhetnek teret, kihasználva a megkeresések végrehajtása alóli generális kivételek nyújtotta lehetőségeket, s az együttműködés logikája megfordul, a megtagadás kivétele lép előtérbe. Vö.: az Aranyosi és Căldăraru ügy (C-404/15, C-659/15), LM ügy (C-216/18) folyamatoként az ott rögzítettek gyakorlatban kiterjesztő értelmezésének következményei, az OG és PI egyesített ügyekben (C-508/18, C-82/19) 2019. május 27-én hozott ítélet azonnali és várható középtávú hatásai.

hatással bír, alapvetően a belső jognak az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított alapjogi minimum sztenderdek értelmezése útján, mely így a részes államok kapcsán olyan közös értelmezési kiindulópontként is szolgál, amely a rendes bíróságok következetes értelmezése esetén szintén az egymás jogrendszereibe vetett bizalom kiindulópontjaként, végső soron a határon átnyúló büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának növelését is eredményezheti.⁴

Az EJEB ítéletei eredményeként olyan közös minimumok formálódnak, olyan közös értékek mentén, amelyek biztosítása így elvárható valamennyi részes államtól, és önmagában a strasbourgi gyakorlat annak indikációjaként is szolgálhat, hogy egy adott állam egy adott kérdésben mennyire felel meg ezen közösen támasztott követelményeknek.

A büntetőeljárás területén az egyik ilyen központi, minden állam büntető igazságszolgáltatásának, társadalmi berendezkedésének, történeti hagyományainak sajátosságait hordozó része a bizonyítás.⁵

A bizonyítás szabályai és gyakorlata az alapjogokhoz, s ezeken keresztül a fentiekben is hivatkozott minimum sztenderdekhez, az Európai Unió tagállamai és az Európa Tanács részes államai közös értékeihez való közvetlen kapcsolódása folytán⁶ mind az EJEB, mind az EUB ítéletei relevanciával bírnak a nemzeti bíróságok ítélezésében is. E területen elsődleges jelentősége a bizonyításhoz, a perbeli felek bizonyítási eljárásban betöltött szerepéhez, a perbeli igazság feltárásához vezető cselekvési lehetőségek és kötelezettségek meghatározásához közvetlenül kapcsolódó tisztességes eljáráshoz való jognak van. Mindezekből kifolyólag a fair eljáráshoz való jog értelmezése kapcsán a számukra az államok egyfajta regionális együttműködése keretében létrejött megegyezése által biztosított kereteken belül az európai bíróságok joggyakorlata a belső jogi értelmezésre és gyakorlatra is kihat. Így viszonyítási alapként szolgál a jogértelmezésnél, az EU integráció lényegesen magasabb foka esetében pedig a kötelező erejű jogi aktusok alapjogok tükrében történő értelmezéséig terjedően. Esetenként ugyanakkor mind az EJEB, mind pedig az EUB a számukra biztosított értelmezési területet valamelyest rugalmasan alakítva, akár kifejezetten, akár implicite érint vagy éppen ad kötelező érvényűnek szánt iránymutatást, amely már átfedést mutathat a tagállami bíróságok hatáskörével.

A leplezett eszközök alkalmazása, a titkos felderítés, nyomozás, a közrend (és a nemzetbiztonság) védelmének, valamint az állam büntető igénye érvényesítésének, bizonyítékok beszerzésének célját is szolgálhatja. Az egyes államok szuverenitásának fenti alapvető alkotóelemeihez kapcsolódása, valamint

⁴ A nemzeti szabályozás vizsgálata a titkos eszközök kapcsán kiterjed a joggyakorlatra is: Malone v. Egyesült Királyság (no. 8691/79), Kruslin v. Franciaország (no. 11801/85).

⁵ Vö.: például ESMEIN, Adhémar: *A History of Continental Criminal Procedure with Special Reference to France*. Augustus M. Kelly Publishers, New York, 1968. különösen 251-271.; WILLIAMS, Glanville: *The Proof of Guilt - A Study of the English Criminal Trial*. Stevens & Sons, London, 1963. 1-14.

⁶ A bizonyítási tilalmak és a jogállamiság kapcsolatára lásd GÁCSI Anett Erzsébet: *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban*. PhD értekezés, kézirat, 2015. Lásd: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2738/1/Gacsi_Anett_Erzsebet_ertekezés.pdf (letöltés ideje: 2019.06.05.) 19-21.

alkalmazásuk közvetlen alapjogi relevanciája⁷ miatt az uniós integráció kiváltotta magas szintű, a tagállami szuverenitás több elemét magába olvasztó bűnügyi együttműködés területén is különleges helyet foglal el, amennyiben annak részletes szabályai változatlanul tagállami hatáskörbe tartoznak, ahogyan a belső jogi szabályok alkalmazásával, a műveletek sorsával kapcsolatos döntések is. Ennélfogva a titkos nyomozati eszközök alkalmazása a bűnügyi együttműködés alapvető előfeltételét képező kölcsönös bizalom megteremtéséhez, fenntartásához, fokozásához kiemelt jelentőségű lehet, egyben az EJEB és az EUB, valamint a tagállami bíróságok párbeszédének jellegzetességei bemutatásához, elemzéséhez is kitűnő terület.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a titkos nyomozati eszközökkel kapcsolatos alapjogi követelmények tekintetében évtizedekre visszanyúlóan következetes gyakorlatot folytat, már a kilencvenes évekre kialakította mindazokat az alapelveket joggyakorlatában, amelyeket aztán az azt követő években az egyes ügyekben továbbfejlesztett. Elsődlegesen a magánélethez való jog (8. cikk) vizsgálata kapcsán fogalmazott meg alapvető (minimum) elvárásokat a részes államokkal szemben. A titkos nyomozati eszközök és a bizonyítás kapcsolódási pontja a strasbourgi bíróság gyakorlatában legélesebben azonban a tisztességes eljáráshoz való jogot (6. cikk) érintően jelenik meg, a bűnüldözői provokáció (entrapment) kérdéskörének vizsgálatakor.⁸

A provokáció az Európa Tanács egyetlen tagállamában sem önálló büntethetőségi vagy eljárásjogi akadály, megállapításának jogkövetkezményei több esetben a strasbourgi ítélezés folytán⁹ jelentek meg az egyes államok belső jogában, melyek szintén a strasbourgi gyakorlat feldolgozásának eredményeként jól nyomon követhetők a jogalkotás és a jogalkalmazás területén is.¹⁰

⁷ Lásd: Council of Europe Recommendation CM/Rec(2017)6 of the Committee of Ministers to member States on „special investigation techniques” in relation to serious crimes including acts of terrorism. Lásd: <https://rm.coe.int/1680730408> (letöltés ideje: 2019.06.05.); a Fundamental Rights Agency összefoglalói: *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU Volume I: Member States’ legal frameworks*. Lásd: <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/surveillance-intelligence-services> és *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU Volume II: field perspectives and legal update*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017. Lásd: <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-lega> (letöltés ideje: 2019.06.03.)

⁸ Jelen tanulmány EJEB és EUB döntésekkel kapcsolatos része a szerzőnek az OBH Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózata korlátozott hozzáféréssű intranetes oldalán megjelent blogbejegyzésére és műhelytanulmányára is épül.

⁹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának a belső jogrendszerekre gyakorolt indirekt harmonizációs hatásáról: FJNAUT, Cyrill: *International Policing in Europe: Present and Future*. *European Law Review*, Vol. 19, No. 6, 1994. 613.; a strasbourgi gyakorlat és a magyar alkotmánybíráskodás összefüggéseiről lásd ÁDÁM Antal: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás*. Budapest, Osiris kiadó, 1998. 89-99.; az EJEB esetjogának a magyar belső jogra gyakorolt hatásairól összefoglalóan lásd SZABÓ Marcell: *The Effects of the European Convention on Human Rights and the Strasbourg Case Law on the Development of Hungarian Law*. *Acta Juridica Hungarica*, 56 No 1, 2015. 59-71., konkrétan a bíróságok szerepét illetően: 66-67.

¹⁰ Így Portugália esetében a Teixeira de Castro ügyben tett megállapításokat követően a Sequeira-ügy, Oroszország esetében a Vanyan és Khudobin (melyben a titkos műveletekkel kapcsolatos rendszerszintű hiányosságokat mutatott ki az EJEB) után a Bannikova társai ügy (melyben a

Hosszú ideig az EJEB gyakorlatának vizsgálatához és a provokáció tisztességes eljáráshoz való jog tükrében történő megítéléséhez a Teixeira de Castro v. Portugália (no. 25829/94) ügy szolgált kiindulási alapként és a hazai ítélkezési gyakorlatban egyedülként hivatkozott jogesetként. A legutóbbi strasbourgi gyakorlat a Ramanauskas v. Litvánia (no. 74420/01) ügyben 2008-ban született ítéletben foglaltakat veszi alapul, melyben az EJEB összefoglalta az addigi egy évtizedes gyakorlatának – mind a belső jog, mind a saját ítélkezése szempontjából iránymutató – sarokpontjait.¹¹ Az EJEB ebben az ügyben rögzítette a hatósági provokáció definícióját is¹², melyet további döntéseiben is alapul vesz.

Ehhez kapcsolódóan a strasbourgi bíróság elsőként azt vizsgálja¹³, hogy az előtte fekvő ügyben megvalósult-e provokáció („substantive test of enticement”, a provokáció érdemi vizsgálata), amennyiben pedig ez a kérdés igenlően döntendő el, vagy éppen a rendelkezésre álló információk hiányossága folytán nem dönthető el meggyőzően, a provokáció eljárásjogi szempontú vizsgálatát végzi el („procedural test of incitement”): az alapügyben eljáró tagállami bíróságok a provokáció lehetőségét a 6. cikkben rögzített fair eljárás követelményének megfelelően vizsgálták-e, s erről ítéleteikben számot adtak-e.¹⁴

Több döntésében hangsúlyozta az EJEB, hogy mindezek teljes körű megítéléséhez a hatósági beavatkozást attól az időponttól kell vizsgálni, amikor annak tagjai elsőként kapcsolatba léptek a célszeméllyel.¹⁵ Ezzel egyező álláspontot foglalt el a Kúria is vonatkozó határozataiban, amely nem csupán a bíróságok ügyfelderítési kötelezettsége tükrében alapvető jelentőségű, de a hazai jogban a megbízhatósági vizsgálat és a titkos információgyűjtés egymáshoz való viszonya szempontjából is fontos szerepet játszik, hiszen a bíróság provokációval

---

lefolytatott műveletet mindenben az Egyezményvel összhangban állónak találta), Litvánia tekintetében a Ramanauskas-ügyet követően a Ramanauskas 2. ügy. Utóbbi részletes bemutatására lásd JANCSÓ-TÓTH Eszter: Fedett nyomozó által szerzett bizonyítékok és a tisztességes eljáráshoz való jog – az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a Ramanauskas v. Litvánia (No. 2) ügyben (no. 74420/01), OBH Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózat Blog, 2018. Lásd: <http://ejszh.justice.hu/blog/20180530/fedett-nyomozo-atal-szerzett-bizonyitek-és-tisztességes-eljarashoz-valo-jog-az> (letöltés ideje: 2019.06.03.) (korlátozottan hozzáférhető)

¹¹ Az EBH 2018.B.1. számon közzétett határozatában a Kúria is hangsúlyozta a hazai ítélkezési gyakorlatban eddig meg nem jelent Ramanauskas-ügy (és a szintén első alkalommal felhívott Bannikova-ügy) doktrinális jelentőségét, erre építve döntését a provokáció tekintetében.

¹² Eszerint rendőri felbujtás akkor történik, ha a hatóság részéről eljáró személyek – akár a bűnüldöző szervek tagjai, akár olyan civil személyek, akik az ő útmutatásai alapján cselekszenek – nem korlátozzák tevékenységüket a bűnözői tevékenység alapvetően passzív felderítésére, hanem olyan befolyást gyakorolnak a célszemélyre, amellyel kiváltják olyan bűncselekmény elkövetését, melyet máskülönben nem követett volna el, annak érdekében, hogy lehetővé tegyék a bűncselekmény megállapítását, azaz bizonyítékot szerezzenek és büntetőeljárást indítsanak.

¹³ A Matanović v. Horvátország (no. 2742/12) ügyben összefoglalóan rögzítettek szerint ez valójában egy háromlépcsős folyamat, ugyanis elsőként azt vizsgálja az EJEB, hogy az előtte fekvő ügy a provokáció kapcsán már kialakított szempontrendszer alkalmazását veti-e fel (prima facie entrapment case).

¹⁴ Összefoglalóan: Bannikova v. Oroszország (no. 18757/06).

¹⁵ Teixeira de Castro v. Portugália (no. 25829/94), Edwards és Lewis v. Egyesült Királyság (nos. 39647/98, 40461/98), Khudobin v. Oroszország (no. 59696/00), Ramanauskas v. Litvánia (no. 74420/01), Bannikova v. Oroszország (no.18757/06), Furcht v. Németország (no. 54648/09).

kapcsolatos vizsgálódásának a teljes hatósági szerepvállalást fel ölelnie (Kúria Bhar.I.1736/2017/8., kelt 2018. március 20.).

A strasbourgi vizsgálódás végpontja pedig, hogy amennyiben a tagállami bíróságok megállapították a hatósági provokációt, ahhoz az okozott alapjogsértés ellensúlyozására alkalmas jogkövetkezményeket fűztek-e, azaz, a tisztességes eljárásához való jog sérelmét a tagállami jogrendszer keretei között megfelelően orvosolták-e. Ez utóbbi kérdéskör tekintetében az EJEB gyakorlata – s akár egyes döntései – közvetlen hatást is gyakorolhatnak a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerekre, a jogsérelem megfelelő orvoslása meghatározásaként.

Az EJEB joggyakorlatának egyik, a belső jogi ítélkezésre gyakorolt hatása az egyes jogintézmények, jogalkalmazói gyakorlat Római Egyezményben rögzített alapjogok tükrében történő értelmezése, mindezen elvek belső joggyakorlatba történő átültetése kapcsán érhető tetten. Ugyanakkor – változatlanul a konkrét ügyek elbírálásának szintjén maradva – éppen a provokáció vizsgálatával kapcsolatos gyakorlat mutat rá arra, hogy ennél lényegesen messzebbre is terjedhetnek az EJEB által megfogalmazott követelmények belső jogi hatásai, adott esetben az EJEB felhatalmazottságát alapul véve vitára is okot adó mértékben beavatkozva a nemzeti eljárásjogokba. Mindez e témakörben az alapjog-sértés orvoslásának EJEB által elfogadott lehetőségei terén mutatkozik meg – különösen a Furcht v. Németország ügy (no. 54648/09) német jogrendszerben történt „továbbélése” kapcsán. Hazánkat e körbe vonható EJEB döntés nem érintette, ugyanakkor a bírói gyakorlat a legutóbbi időig¹⁶ a Teixeira de Castro ügy pusztá hivatkozására korlátozódott és – lényegesen eltérő dogmatikai alapokon, így nem az alapjog-sértés és nem a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felől közelítve – a némethez hasonló megoldásban látta a jogsérelem megfelelő orvoslását.

A büntető igazságszolgáltatásbeli megismerési folyamatban az anyagi igazság perspektívájából szükségszerűen meglévő kockázathoz kötődő garanciális funkció okán képezik a tisztességes eljárásához való jog¹⁷ központi elemét a nemzeti jogrendszerek bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályai, valamint – különösképpen a generális bizonyítási tilalmak¹⁸ tükrében – a jogellenesen beszerzett bizonyítékok kizárásával kapcsolatos bírói gyakorlat, melyet minden esetben az EJEB is értékel. Hasonlóképpen ebből kifolyólag elsődlegesen a bizonyítékok kizárásában látja a strasbourgi bíróság a provokáció okozta jogsértés

¹⁶ A Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.161/2009/17. számú ítélete (kelt 2010. február 3.) már teljes mértékben a strasbourgi elvek alkalmazását tükrözi. Egyrészt hivatkozott a Teixeira de Castro ügyre és a 2/2007. (I. 24.) AB határozatra a titkos műveletek indokoltsága és jogállami határai tekintetében, s arra, hogy ahogyan az kihirdetésével az Emberi Jogok Európai Egyezménye, úgy az EJEB gyakorlata is a magyar jog részévé vált, így a hazai ítélkezésben is alkalmazandó. Szintén a Fővárosi Ítéltábla 2012. május 2. napján meghozott, 3.Bf.53/2011/6. számú ítéletében az agent provocateur kérdését az előbbieket szerint vetette alá elemzésnek, s felhívta az EJEB gyakorlatát, mely szerint annak érdekében, hogy az eljárás annak egészét tekintve tisztességes legyen, az így beszerzett bizonyítékokat ki kell zárni.

¹⁷ Vö.: BÁRD Károly: *Emberi jogok és igazságszolgáltatás Európában*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 48–78.

¹⁸ Vö.: TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárársban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 155-158., GÁCSI: i.m. 187–194.

megfelelő orvoslását. Ezen a ponton a strasbourgi ítélezés közvetlen hatással van a nemzeti büntető igazságszolgáltatásra, sőt konkrét ügyek kimenetelére is.

Az EJEB következetes gyakorlata szerint az agent provocateur magatartás eredményeként történt bűnelkövetés miatti felelősségre vonásra irányuló eljárás tisztességes volta – a jogsérelem súlya és következményei folytán – másképpen nem biztosítható, kizárólag, ha a provokáció büntethetőségi akadály, az annak eredményeként beszerzett bizonyítékok kizárását vagy azzal egyenértékű eljárásjogi jogkövetkezményt von maga után, azzal együtt, hogy hangsúlyozza, annak konkrét meghatározása, hogy az adott nemzeti jogrendszer milyen megoldást alkalmaz a jogsérelem orvoslására, teljes mértékben a belső jogra tartozó kérdés.¹⁹ Az alkalmazandó belső jogi megoldást a jogkövetkezmények oldaláról a fentiek szerint ugyanakkor konkrétan és szigorúan meghatározza, melyből kifolyólag a nemzeti jogrendszerek mozgástere igen szűk marad, mely például a hazaihoz hasonló generális bizonyítási tilalmi klauzulát alkalmazó büntetőeljárás esetében az annak tisztességes voltát biztosítani köteles nemzeti bíróságokra, az ítélezési gyakorlatra rendkívül jelentős feladatot ró.

A Furcht v. Németország (no. 54648/09) ügyben hozott döntésében a strasbourgi bíróság elégtelennek találta a jogsérelem orvoslásaként a német büntető igazságszolgáltatás által hosszú évek óta, következetesen alkalmazott megoldást, amely a kérdést minden esetben alapjogi nézőpontból vizsgálta, a jogsérelem megállapításával, összhangban az EJEB gyakorlatával, a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét állapítva meg. Mindennek jogkövetkezményeként azonban lényegesen eltérő, az ütköző védendő érdekek egyfajta egyensúlyán alapuló megoldásként ennek jogrendszeren belüli orvoslását a kiszabható büntetés jelentős, konkrétan megjelölt mértékű enyhítésében látta (Strafzumessungslösung). E megoldás egyébiránt irányát tekintve egyező az utóbb időkig követett hazai bírói gyakorlattal, mely szintén a bünteteskiszabásban látta az alapjog-ellenes állami beavatkozással okozott jogsérelem helyreállításának megfelelő módját – lényegesen eltérő alapokon, ugyanakkor az EJEB által megkívánt következmények felől tekintve igen hasonlóan. Hazai gyakorlatunk ugyanis a társadalomra veszélyesség kérdéséből indult ki, s ehhez igazította a jogsérelem orvoslását (ezt a büntetés enyhítésében látva) akkor is, ha megállapította a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét. Az ennek során alkalmanként az ítélezésben nem élesen elkülönülő alapjog-sértés és annak jogkövetkezményei, valamint a bűncselekmény társadalomra veszélyességének kisebb/csekély foka és annak jogkövetkezményei problematikájában a Kúria EBH2018. B. 1. számon közzétett döntése teremtett a bírói gyakorlat számára irányadó, mind a belső dogmatikával, mind az EJEB követelményével összhangban álló egyensúlyt.

¹⁹ A jogsérelem megfelelő orvoslásának részletezése kapcsán elsődlegesen: Furcht v. Németország (no. 54648/09), Edwards és Lewis v. Egyesült Királyság (nos. 39647/98, 40461/98).

Hazai bírói gyakorlatunk a provokáció okozta jogsérelem orvoslását sokáig a bűncselekmény társadalomra veszélyessége tükrében értelmezte²⁰, s csak az utóbbi időben jelentek meg a strasbourgi gyakorlatra építő felsőbbírószági határozatok. A provokációval okozott jogsérelem orvoslása tekintetében az utóbbi időben az EJEB gyakorlatára érdemben is építő ítélkezési gyakorlat fejlődésének eredményeként a Kúria az EBH2018. B.1. számon közzétett, 2017. július 4. napján meghozott, Bhar.I.520/2017/3. számú végzésében a strasbourgi elvek felhívása mellett a társadalomra veszélyesség és a tisztességes eljáráshoz való jog relevanciája tekintetében is rögzített elvi jelentőségű iránymutatásokat. A Kúria e döntésében a provokáció kérdéskörét illetően első alkalommal foglalta össze átfogóan a strasbourgi gyakorlatban megjelenő elveket, kifejezetten hivatkozva a Teixeira de Castro eseten túl a Ramanauskas és Bannikova ügyeket, nevesítve az azokban a döntés szempontjából megjelenő elvi tartalmat, s az alapul fekvő kérdés megítélésének kiindulópontjaként az EJEB Ramanauskas ügyben rögzített provokáció-definícióját vette át.²¹

A strasbourgi gyakorlat nyomán a hazai bírói gyakorlat tükrében alapvető jelentőségű iránymutatásként rögzítette a Kúria, hogy amennyiben a megbízhatósági vizsgálat a tisztességes eljárás követelményét sérti, annak következménye, hogy az így megszerzett bizonyíték nem használható fel, ezzel a társadalomra veszélyesség és a bizonyítás törvényessége kérdését e témakörben is egyértelműen szétválasztva. Az alapjog-sértés kapcsán a strasbourgi gyakorlatra hivatkozva és annak érvrendszerét a hazai bizonyítási szabályok tükrében átvéve, egyértelművé tette, hogy annak közvetlen hatása van a bizonyítás törvényességére, a hatóság tagja általi provokáció következményei a hatóság tagjának közreműködésével beszerzett bizonyítékok törvényessége kapcsán vizsgálандók. Ezen túlmenően rögzítette azt is, hogy a provokáció hatására történt bűnelkövetés esetében az erre vonatkozóan – máskülönben az egyes büntetőeljárásai rendelkezések megtartásával – beszerzett bizonyítékok a Be-beli generális bizonyítási tilalom alapján jogellenességük folytán nem használhatók fel.²²

Ezzel mind a provokáció megítélése, annak szempontjai, mind pedig eljárásjogi következménye kapcsán adott a Kúria az ítélkezési gyakorlat számára a strasbourgi joggyakorlatban kialakult elveken alapuló, azokat a hazai büntető eljárás keretein belül részleteiben felhasználó, azonos logikára épülő iránymutatást.

A hazai bírói gyakorlatban ezen iránymutatás a provokáció megítélésében a jövőben érvényesülhet szélesebb körben, átvéve a korábbi – az EJEB esetjogát szűken és másodlagos forrásból hivatkozó, elveit kevésbé hasznosító – gyakorlat helyét. A Kúria Bhar.I.1736/2017/8. számú, 2018. március 20. napján meghozott

²⁰ Összefoglalására lásd KOVÁCS István: *A provokáció hatására történt bűnelkövetés értékelése a bírói gyakorlatban*. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011. 369–378.

²¹ Mely eddig sem BH-ban, sem EBH-ban, sem anonimizált határozatban nem jelent meg, s mennyiségét illetően hazai jogirodalmi feldolgozása sem számottevő.

²² Az időközben hatályba lépett 2017. évi XC. törvény (Be.) 215.§ (8) bekezdés c) pontjában már kifejezett tilalmat fogalmaz meg a provokáció kapcsán.

végzésének tanúsága szerint az alapul fekvő ügyben a másodfokú bíróság már hivatkozott a fenti határozatra, lényeges szempontokat rögzített a megbízhatósági vizsgálat és a titkos információgyűjtés kapcsolatával összefüggésben, ehhez is kötődően a hatóság tagja és a célszemély kapcsolata kezdő időpontja vizsgálatának szükségessége kapcsán (összhangban az EJEB gyakorlatával is), konkrétan felhívta és támaszkodott a strasbourgi gyakorlatra és szintén az EJEB fent vázolt gyakorlatával egyezően rögzítette, hogy a provokációra hivatkozás vizsgálata a bíróságok hivatalbóli kötelezettsége.

Az Európai Unió Bírósága közelmúltbeli gyakorlatában az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme a tagállami szuverenitás sarokkövét képező büntetőjog területén is esetenként elsőbbséghez jutott az egyes garanciális jellegű nemzeti szabályok hátrányára, egészen addig a pontig, amikor már az elsődleges uniós jog előírásainak érvényesítése akár a büntetőjogi felelősségre vonás kapcsán hagyományosan alapvető jelentőségű törvényi előírások figyelmen kívül hagyásának kötelezettségét kívánta a tagállami bíróságoktól.

A Dzivev és társai ügyben (C-310/16) hozott ítélet a jogellenes bizonyítás belső jogi következményeinek az uniós joggal való összeegyeztethetőségének kérdéskörét az alapvető jogok védelme szempontjából közelíti meg. Éppen ez a perspektíva teszi alkalmassá a jelen tanulmány vezérfonalául szolgáló téma kifejtéséhez, az európai bíróságok esetjogának – alapvetően alapjogi szempontból – tagállami bizonyítási jogra gyakorolt hatása²³, a tagállami bíróságok hatáskörével való összefüggései, egyben az együttműködés, így a határon túli elemeket tartalmazó esetekben az egyes államok büntetőigénye érvényesítésének is alapvető feltételét és meghatározó alapját képező kölcsönös bizalom (és az Európai Unióban az erre épülő kölcsönös elismerés) megőrzése (ismételt megteremtése), fokozása kapcsán.

A vizsgált ítéletével az Európai Unió Bírósága a jogsértő módon elrendelt telefonlehallgatás eredményeként beszerzett bizonyítékok kizárására vonatkozó tagállami szabályozás alkalmazhatósága mellett foglalt állást, annak ellenére, hogy ennek következménye az adott ügyben az elsődleges uniós jog által előírt, európai uniós érdekek védelmét célzó tagállami kötelezettségek nem teljesítése. Mindennek elsődleges alapja a Chartában rögzített alapvető jogok védelmének és érvényre juttatásának a tagállami kötelezettségeket ily módon felülíró igénye.

Az alapügyben előzetes döntéshozatal végett előterjesztett kérdés alapvetően a tagállamoknak az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme területén fennálló, az Európai Unió Bíróságának közelmúltbeli gyakorlatában²⁴ egyes hagyományos büntető igazságszolgáltatási elvek és a tagállami szuverenitás hátrányára elsőbbségre törekvő mértékűnek tételezett kötelezettségei, valamint a terhelti alapjogok és büntetőeljárás garanciák érvényesülése igényének összeütközését érintette.

A hatékony és visszatartó hatású, az EU és a tagállamok saját pénzügyi érdekeinek védelme területén egyenrangú intézkedések nem „csupán” az e keretek

²³ A bűnügyi együttműködés és a kölcsönös elismerés elve szempontjából betöltött jelentősége kapcsán lásd FARKAS: i.m. 49–51.

²⁴ Különösen Taricco ítélet, C-105/14, 2015. szeptember 8.

között a tagállamok által szabadon megválasztható – közigazgatási és/vagy büntetőjogi – szankciókkal (pontosabban: a büntető anyagi jogi rendelkezésekkel), hanem az e szankciók alkalmazását lehetővé tévő nemzeti büntetőeljárás szabályokkal szemben is levezethető követelmény²⁵, e területen a tagállamok autonómiáját a tényleges érvényesülés elve szintén korlátozza.²⁶

Mindezekből kiindulva, az EUB – hangsúlyozva az EUMSZ 325. cikk (1) és (2) bekezdései kapcsán az uniós jog elsőbbségét – korábban akként foglalt állást a Taricco ítéletben (C-105/14, 2015. szeptember 8.) az olasz büntető törvénykönyv elévülésre vonatkozó szabályai kapcsán, hogy amennyiben arról a nemzeti bíróság azt állapítja meg, hogy az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő súlyos csalás eseteinek jelentős számában (!) megakadályozza hatékony és visszatartó erejű szankciók kiszabását vagy hosszabb elévülési időket ír elő a tagállam, mint az EU pénzügyi érdekeit sértő cselekmények kapcsán, az sértheti az EUMSZ 325. cikk (1) és (2) bekezdéseiben foglaltakat.

Ennek következményeként akár az adott jogág alapvető jellegzetességeit meghatározó nemzeti törvényi rendelkezések figyelmen kívül hagyását kívánta meg a tagállami bíróságoktól, ráadásul egy konkrétnek, világosnak és egyértelműnek semmiképp sem tekinthető, teljes mértékben a tagállami bíróság eseti megítélésére bízott, időben változó kriminológiai jellegzetesség alapján. Egyéb alapvető problémák mellett az előre láthatóság és a kiszámíthatóság potenciális hiánya folytán az e kívánalmak mentén történő ítélezés is a bűnügyi együttműködés területén a kölcsönös bizalom számottevő gyengítéséhez vezethetne, s mindez ironikus módon a közös érdekek hatékonyabb érvényesítésének alap gondolatából származik. A döntés számos kérdést felvetett²⁷, s az EUB maga is árnyalta valamelyest álláspontját a Taricco II-ként is ismert ítéletében²⁸.

A Dzivev és társai ügyben a belső jog sérelmével lezajlott telefonlehallgatások kapcsán az EUB arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a Charta 51. cikk (1) bekezdése értelmében a hozzáadott-érték adó kapcsán elkövetett bűncselekmények miatti büntetőeljárások az uniós jog végrehajtásának minősülnek, az uniós források hatékony beszédésével kapcsolatos kötelezettség biztosítása esetén is figyelemmel kell lenniük a nemzeti bíróságoknak az uniós jog általános elvei mellett a Chartában rögzített alapvető jogok érvényesülésére is – így a hatékonyság követelménye által meghatározott fenti tagállami kötelezettség korlátját jelen esetben is az alapjogok képezik. A tagállami hatóságok, bíróságok a

²⁵ WebMindLicenses ítélet, C-419/14, 2015. december 17., 55.

²⁶ Scialdone ítélet, C-574/15, 2018. május 2., 29.

²⁷ Átfogóan bemutatja és elemzi mindezeket KATAFA-GBANDI, Maria: *ECJ's Jurisprudence on the protection of the financial interests of the EU and the protection of fundamental rights: a critical assessment of the cases Hans Åkerberg Fransson, Menci, and Taricco I/II* című előadásában, mely a Miskolci Egyetem és az Országos Bírósági Hivatal közös rendezésében megvalósult „Téli Akadémia – Aktuális kérdések és válaszok az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről” elnevezésű, 2019 februárjában rendezett konferencián hangzott el. Írásbeli változata korlátozottan hozzáférhető a projekt honlapján: <https://hercule.uni-miskolc.hu/prezentaciok>; BONELLI, Matteo: The Taricco saga and the consolidation of judicial dialogue in the European Union. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Vol 25(3), 2018. 357–373.

Lásd: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X18773046> (letöltés ideje: 2019.06.05.)

²⁸ M. A. S. és M. B. ítélet, C-42/17, 2017. december 5.

tagállami jog által megszabott, a törvényesség és a jogállamiság alapján kijelölt határokon belül kötelesek és jogosultak e célok biztosítása érdekében eljárni. Mindez a gondolatmenet legalábbis részbeni elhatárolódást tükröz – meglátásom szerint helyes irányba – a Taricco ítéletben rögzített elvi megfontolásoktól. Rögzítette, hogy a telefonlehallgatás a Charta 7. cikke szerinti magánélethez való jogba való beavatkozást valósít meg, e jog lényeges tartalmát nem érinti, megfelel az arányosság elvének, alkalmazása elengedhetetlen és az Európai Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket szolgálja²⁹.

A fentiekre figyelemmel az EUB úgy foglalt állást, hogy a Charta 52. cikk (1) bekezdése tükrében ilyen esetben az uniós jog nem kötelezheti arra a nemzeti bíróságot, hogy mellőzze a nemzeti szabályok alkalmazását, amelyek ezen esetre a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmát írják elő, még abban az esetben sem, ha felhasználásuk az EUMSZ 325. cikke szerinti célt szolgálná, a pénzügyi érdekek védelme területén a büntetőeljárások hatékonyságát növelné. Lényegesen különbözik tehát az EUB ezen ügyben elfoglalt álláspontja e tekintetben is a Taricco ítéletben írtaktól, amennyiben annak sem tulajdonít jelentőséget, hogy a felelősségre vonás hatékonyságának rendszerszintű csökkenését eredményező – eljárásjogi – előírásról van-e szó.

A fentiekből kifolyólag a tagállami ítélkezés, igazságszolgáltatás perspektívájából is folyamatosan szükséges foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy amennyiben a közös sztemderdek értelmezésére (fejlesztésére) hivatott európai bíróságok a tagállami bíróságok értelmezési körébe tartozó területeket érintenek többé-kevésbé invazív módon gyakorlatukkal, akkor a bíróságok közötti érdemi párbeszéd lehetséges köre szűkülhet, az európai bíróságok ítéletei jogalkalmazásra való hatása és a kölcsönös bizalom csökkenésével járhat, míg a kölcsönös elismerés elvének érvényesülése éppen egy ellenkező tendenciát feltételezne, melyet az igazságszolgáltatásban résztvevők biztosíthatnak, mindez pedig a bizonyítékok elfogadhatósága érzékeny területén különös gondosságot, egyben világos és kiszámítható, a kooperáció alapjainak megerősítésén nyugvó gyakorlatot igényel.

---

²⁹ Lásd WebMindLicenses ítélet, C-419/14, 71., 73.

Az értelmezés szabadsága, avagy a konszenzuális elemek szerepe az új büntetőeljárársban

Kiss Anna*

---

1. Bevezető megjegyzések

minden írás, ahogy Umberto Eco mondja, lényegileg nyitott, azaz újra gondolható, és nemcsak a szerző, hanem az eredeti szöveg olvasója által is, attól függően, hogy mikor, melyik jogszabály hatálya alatt értelmezzük azt. *Farkas Ákos „Konszenzuális elemek a büntetőeljárársban”* c. tanulmánya 1992-ben jelent meg,¹ az 1973. évi I. törvény hatálya idején. Az akkori Be. konszenzuális elemei mások voltak, mint a jelenleg hatályos 2017. évi XC. törvényéi (továbbiakban: új Be.). A kilencvenes évek folyamán tett javaslatok is más irányba mutattak, mint ami ezekből napjainkban ténylegesen megvalósult.

Farkas Ákos születésnapjára írt tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy az ünnepelt által 1992-ben tett megállapításokat – a *racionális rekonstrukció* szabályainak megfelelően – a jelenben interpretáljam és az új Be.-nek megfelelően átértelmezzem, a nyitott mű aktív olvasói fontosságának a hangsúlyozásával, elfogadva azt a tételt, miszerint minden művet ketten írnak, a szerző és az olvasó. (Persze nem túlértékelve, hanem sokkal inkább a helyén kezelve az olvasó jogait, eltekintve most attól, hogy jelen esetben éppen a korábbi olvasóból lesz szerző, a szerzőből meg olvasó.) Visszatérve a szerző és az olvasó együttes fontosságára, kijelenthetjük, hogy kettejük között egyfajta dialektus is létrejön, mely leginkább a későbbi citációkban ölt testet. Az említett tanulmány esetén, amennyiben ehhez hozzárendeljük a szerző publikációs listáját, ahol nemcsak a művek, hanem azok hivatkozásai is szerepelnek, melyek éppen azt bizonyítják, hogy nem holt anyagról van itt szó, hanem mások által is felhasznált tudományos irodalomról.²

---

* Tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet; megbízott egyetemi oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar

¹ FARKAS Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárársban. *Magyar Jog*, 2012/8. 507-512.

² Az ünnepelt által is megnevezett forrásokat lásd: <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwbe/FApubl.pdf> (2019. 05. 28.)

2. Farkas Ákos 1992-es tanulmányának intenciója

Farkas Ákos 1992-es tanulmányának intenciója világos, a terhelt nem tárgya, hanem alanya a büntetőeljárásnak, és így elkerülhetetlen, hogy a jogalkalmazó és a terhelt között fennálló kommunikációs folyamat részeként létrejöjjön a vita, melynek lehetősége a jogállami büntetőeljárásnak is az egyik feltétele. A vita és a kompromisszumok meghozatalának esélyét tovább erősíti egyfajta perökonómiai szempont is, mely az eljárás hatékonyságának megvalósításában ölt testet. Ahogy *Farkas Ákos* írja, „*az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása a kompromisszum jegyében az amerikai vádalku mintájára egyre több európai ország reformtörekvéseinek zászlajára került fel. Van, ahol a törvény már lehetővé teszi, van ahol contra legem létezik, de jogi keretek közé terelését tervezik*”.³

Farkas Ákos 1992-es tanulmányában kiemeli a *plea bargaining*-féle megoldásokat, ugyanis ezekben az esetekben az ügyészség kevés munkaidő ráfordítással, rövid időn belül lezárhatja az ügyet, vagy elítélteheti a vádlottat.

Farkas Ákos számtalan külföldi példára hívja fel az olvasó (és a hazai jogalkotó) figyelmét, kezdve az amerikai modelltől, a kanadain és az ausztrálon át a skótig, kitérve a kontinentális Európára is, utat mutatva a magyar jogalkotónak a konszenzuális megoldások tekintetében.

3. Farkas Ákos javaslatainak megvalósítása

3.1. A terhelti beismerésre épülő együttműködési formák az új Be.-ben.

Farkas Ákos javaslatainak egy része meghallgatásra talált, hiszen a „*csábítás eme szirénjeinek egyre kevesebb ország*”⁴, így hazánk sem tudott ellenállni. A jogalkotó felismerte, hogy az egyezségkötés olyan lehetőség, mely mind az állam, mind a terhelt szempontjából előnyös lehet. Ez az új szemlélet hatja át az új Be.-t, kiépítve és megvalósítva többféle együttműködési formát.

A terhelt beismerő vallomásának jelentősége másképpen alakul az eljárás folyamatában attól függően, hogy a vádemelés előtt vagy után vagyunk. A nyomozás folyamán az együttműködést a „Szegedi Iskola” 1. típusúnak nevezi, a bírósági eljárásban lévőt, melyre a tárgyalást megelőzően, az előkészítő ülésen kerül sor, 2. típusúnak.⁵

3.2. Egyezség a vádemelés előtt. *Vajon vádalku-e az egyezség?* A vádemelés előtti egyezség lényegében egyfajta formális egyezség, amelynek alapfeltétele a gyanúsított önkéntes beismerése. A megállapodás az ügyészség és a terhelt/védő

³ FARKAS: i.m. 507.

⁴ uo.

⁵ FANTOLY Zsanett: *Konszenzuális elemek az új büntetőeljárás törvényben*. In: Dobák Imre – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom*. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 193.; GÁCSI Anett Erzsébet: *A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben*. In: Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, 2018. 280–283.

között jön létre. Az új Be. lehetővé teszi, hogy az egyeztethető kérdésekről az ügyészség a védővel – ha ehhez a terhelt a hozzájárulását adta – külön is egyeztessen. Talán éppen ez az a szabály, amely látszólag megerősíti az egyezség vádalku jellegét. *Herke Csongor* szerint ugyanis az új Be.-ben szabályozott „*egyezség a tágabb értelemben vett vádalku egyik formája. Szűkebb értelemben azonban csak vádalku-szerű megegyezésnek nevezhetjük, mert a tényállással kapcsolatosan nem történik megegyezés, hanem csak egyes jogkérdésekben.*”⁶

Ha *Farkas Ákos* 1992-es tanulmányában ismertetett konszenzuális intézményeket áttekintjük, akkor látható, hogy a mostani magyar megoldás, számos más, az EU tagállamaiban szabályozott jogintézményhez hasonlóan nem igazi vádalku. Ennek igazolására az egyezség tartalma ad eligazítást, mivel azt a bíróság nem vitathatja: vagy jóváhagyja az egyezséget, vagy nem. Utóbbi esetben az általános szabályok szerint folytatódik tovább az eljárás.

Bár a bíró aktívan nem avatkozik be a nyomozás folyamán történő egyezségkötésbe, mégsem tekinthetjük őt angolszász kollégájához hasonlóan passzív bírónak, mivel az új Be. a külön eljárások között szabályozott „Eljárás egyezség esetén” folyamatában számos aktív tevékenységet ruház rá.

3.2.1. Az egyezség tartalmi elemei. A beismerésért cserébe a terhelt egyszerűbb és rövidebb eljárás eredményeként enyhébb büntetést kap. Egyes bűncselekmények vonatkozásában lehetőséget ad a törvény az eljárás megszüntetésére vagy a feljelentés elutasítására. Az „*egyes bűncselekmények*” kitétel két körre vonatkozhat: vagy olyan bűncselekményre, amelynek az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a terhelt felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége, vagy a gyanúsított együttműködésére tekintettel, egyes bűncselekményeknél az új Be.-ben meghatározott okból szintén megszüntetik az eljárást, illetve elutasítják a feljelentést.

Bár az egyezség kötelező tartalmi elemei közé tartozik a bűncselekmény történeti tényállásának leírása, valamint a Btk. szerinti minősítése, a tényállásról és a minősítésről mégsem lehet megállapodni, mert erről a jogalkotó szerint csak az ügyészség rendelkezhet, bár utóbbinak is a nyomozás adatai alapján kell ezt megállapítania. Így itt szó sem lehet az angolszász eljárás szerinti vádalkuról.

Az egyezségben foglaltaktól a vádiratban már nem lehet eltérni, az ügyészségnek az egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt kell vádat emelnie. Ha a vádirat tényállása, illetve jogi minősítése eltér a vádemelést megelőzően megkötött egyezségben foglaltaktól, akkor a bíróságnak az egyezség jóváhagyását meg kell tagadnia. Ugyanezt kell tennie, ha a külön eljárásban tartott előkészítő ülésen módosul a vád. Mindez azt a szabályt igazolja, hogy a megkötött egyezségben foglaltaktól később már nem lehet eltérni, vagyis az egyezség módosítására nincs lehetőség. Akkor sem, ha a bíróság ennek szükségességét észlelné.

Ha az egyezség megkötése után új körülmény merül fel, vagy olyan törvénysértés derül ki, amely az egyezséggel összefügg, akkor a jogszabály helyes

⁶ HERKE Csongor: *Büntető eljárásjog*. Egyetemi jegyzet. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2018. 77.

értelmezése szerint az egyezségben foglaltak a továbbiakban nem tekinthetők megalapozottnak, törvényesnek. Ilyenkor az ügyészségnek, amennyiben a vád benyújtására még nem került sor, az általános szabályok szerint kell vádat emelnie, ha pedig a vádemelés a külön eljárás szabályai szerint már megtörtént, akkor a vádat az előkészítő ülésen módosítani kell, ami azzal a következménnyel jár, hogy a bíróság nem hagyja jóvá az egyezséget.

Amennyiben az egyezség a büntetés kiszabására irányul, akkor az érintett jogszabályok hatálybalépési időpontját tekintve nem mindegy, hogy a bűncselekményt mikor követték el: az új Be. hatálybalépése előtt vagy az után. Mivel tartalmilag az egyezségnek – mint megállapodásnak – tartalmaznia kell a büntetés nemét, mértékét, illetve tartamát, az új Be. hatálybalépésével egyező időben hatályba lépő 2017. évi CXCVII. tv. 330. §-a, amely módosította a Btk. 83. §-át, már az egyezség esetén történő büntetés kiszabására vonatkozó szabályokat tartalmazza, míg ezt megelőzően a rendelkezések a *lemondás a tárgyalásról* nevű jogintézményre vonatkoztak. Mivel a két jogintézmény nem ugyanaz, bár kétségtelen, hogy az újnak vannak olyan gyökerei, amelyek a *régihez* kapcsolják, mégis egyértelmű, hogy a hatályos rendelkezések csak az egyezség tartalmának meghatározása során lehetnek irányadók. Ugyanakkor ugyanazon terhelt esetében a különböző időpontokban hatályban lévő anyagi jogi szabályok együttes alkalmazására nem kerülhet sor, így az egyezségben rögzített büntetés mértékének meghatározására a Btk. 83. §-a az új Be. hatálybalépése után elkövetett bűncselekmények esetében alkalmazható. A 2018. július 1-je előtti elkövetéseknél a Btk. 2. §-a nyújt eligazítást. E szerint eldöntendő kérdés, hogy melyik Btk. alkalmazása kedvezőbb a terhelt számára: az elkövetéskor hatályban lévő, vagy a 2018. július 1-je utáni.

A nyomozás folyamán tett beismerés esetében az egyezség a terhelt érdekeit leginkább úgy szolgálja, hogy később enyhébb büntetést kaphat, de a törvény a járulékos kérdésekben való egyezkedést is megengedi. *Járulékos kérdés* lehet a bűnügyi költség viselése, a mellékbüntetés, az intézkedés és a terhelt által vállalható egyéb kötelezettség. A bűnügyi költség vonatkozásában megegyezés tárgya lehet a költség egészének vagy egy részének elengedése. Ahogy az új Be. fogalmaz, az egyezség tartalmazhatja ezt. Ebben az esetben a bűnügyi költséget vagy annak egy részét az állam viseli.

Négy szankció nem lehet az egyezség tárgya: a kényszergyógykezelés; az elkobzás; a vagyonekobzás; az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele. A fentiek alapján az egyezség kötelező tartalmi elemeihez tehát az alábbiak tartoznak:

- a bűncselekmény tényállása;
- a bűncselekmény Btk. szerinti minősítése, ami a tényállással együtt nem lehet „alku” tárgya, ezt az ügyészség állapítja meg;
- a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozata, amely több bűncselekmény esetén valamennyi, vagy akár csak az egyik vonatkozásában is fennállhat;
- a terhelt azon nyilatkozata, hogy a bűnösség beismerése érdekében vallomást tesz;

- a büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés neme, mértéke és tartama;
- a büntetés enyhítésére vagy a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések, feltéve, hogy ezt a Btk. lehetővé teszi.

A lehetséges tartalmi elemek:

- a mellékbüntetés;
- a büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés mellett is alkalmazható intézkedés;
- meghatározott bűncselekmények vonatkozásában az eljárás megszüntetése vagy a feljelentés elutasítása (például a terhelt együttműködésére tekintettel);
- a bűnügyi költség viselése alóli mentesítés, vagy részbeni mentesítés;
- a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségek.

A terhelt által vállalt egyéb kötelezettségekhez tartozhat például, hogy a terhelt megtéríti a sértett kárát, részt vesz a közvetítői eljárásban stb.⁷

3.2.2. A 9/2018. (VI. 28.) LÜ utasítás. A 9/2018. (VI. 28.) LÜ utasítás 50. §-a kimondja, ha az egyezségkötést az ügyészség kezdeményezte, vagy egyetért a terhelt, illetve a védője – egyezség megkötésére irányuló – kezdeményezésével, akkor az ügyészségnek a szükséges részletességgel kell jegyzőkönyvbe foglalnia az egyeztetést. Ez a nyomozó hatóság által biztosított, folyamatos kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas helyiségben történik. Ezen túlmenően, jegyzőkönyvbe kell foglalnia az egyeztetés folyamán elhangzott tájékoztatást és figyelmeztetést is. Amennyiben nincs mód arra, hogy a rögzítés az említett módon történjen, akkor fel kell hívni a terheltet és védőjét arra, hogy a kezdeményezésüket ők foglalják írásba, és ezt a nyomozó hatóság útján küldjék meg az ügyészségnek.

Az utasítás hangsúlyozza, hogy az ügyészség nem köthet egyezséget, ha a terhelti beismerés önkéntességére vagy hitelt érdemlőségére nézve kétségek merülnek fel. Kizárt az egyezség akkor is, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok nem lennének elégségesek a vádemeléshez, amennyiben hiányzik a beismerés.

Az utasítás 50. § (3) bekezdése szerint, "ha a nyomozó hatóság minősített adatot tartalmazó iratban kezdeményezi, hogy a terheltnek az adott, vagy más büntetőügy felderítésében, bizonyításában való együttműködéséhez és a polgári jogi igény kielégítéséhez kössék az egyezség létrejöttét, az ügyészség a terhelt nyilatkozatának ismeretében, minősített iratban adja meg a hozzájárulását."

3.2.3. A 100/2018. (VI. 8.) kormányrendelet (Nyer.). Ha a terhelt, illetve védője a gyanúsított kihallgatást megelőzően olyan nyilatkozatot tesz, amelyben egyezség megkötésére irányuló kezdeményezés előterjesztésének szándékára utal, a nyomozó hatóság röviden felvilágosítást nyújt a nyilatkozat szerinti jogintézmény alkalmazásának törvényi feltételeiről. Tájékoztatja továbbá a nyilatkozattevőt, hogy kezdeményezését a gyanúsítás közzé – célszerűen a gyanúsított kihallgatás – után terjesztheti elő. A nyomozó hatóság minderről rövid úton tájékoztatja az

⁷ Az egyezség tartalmi elemeinek precíz csoportosítására Lásd HERKE (2018): i.m. 78.

ügyészséget. Akkor is így tesz, ha az eljárás adatai alapján egyezség megkötését tartja indokoltnak vagy célszerűnek. Az ügyészségnek nyújtott tájékoztatás tartalmazza a gyanúsított kihallgatás tervezett időpontját, az indokoltnak vagy célszerűnek tartott intézkedést, valamint annak indokait is. Erről sem a gyanúsítottat, sem a védőt nem tájékoztathatja. Az ügyészség tájékoztatása érdekében a gyanúsított kihallgatása megszakítható. A kezdeményezőt tájékoztatni kell az ügyészség tájékoztatásának módjáról és idejéről, továbbá, hogy a kezdeményezés továbbítása nem jelenti a kezdeményezés ügyészségi elfogadását, valamint arról is, hogy a kezdeményezés az eljárás folytatásának nem akadálya.⁸

A *Nyer.* fontos rendelkezése, miszerint a kezdeményezés a kihallgatásról készült jegyzőkönyvbe nem foglalható, hanem arról külön jegyzőkönyvet vagy feljegyzést kell készíteni.

Amennyiben az ügyészség kezdeményezi az egyezséget, akkor a nyomozó hatóság ezt az ügyészség utasítása szerint közli a gyanúsítottal és védőjével. Az eljárási cselekmény során a nyomozó hatóság az ügyészség írásbeli kezdeményezését a gyanúsított és a védő részére átadja, az átadás tényét jegyzőkönyvbe foglalja, egyúttal gondoskodik a kezdeményezés jegyzőkönyvvel együtt történő kezeléséről. Az ügyészség írásbeli átadásra nem alkalmas kezdeményezését a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény során szóban közli a gyanúsítottal és védőjével. A tájékoztatás része lesz az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyvnek, ahogy az a nyilatkozat is, amelyet a terhelt vagy a védő az ügyészség kezdeményezésével kapcsolatban az eljárási cselekmény során tesz. Mindezekről a nyomozó hatóság a jegyzőkönyv megküldésével tájékoztatja az ügyészséget.⁹

3.2.4. Az egyezség megkötéséhez vezető folyamat és a bírósági eljárás.

Az egyezség megkötéséhez vezető folyamat három szakaszból áll: az első az egyezség kezdeményezése, ezt követi maga az egyeztetés, majd a folyamat végén kerül sor az egyezség megkötésére. Az egyezség megkötése után az ügyészség vádat emel, és a bíróság külön eljárásban dönt a megállapodás sorsáról. Erre a külön eljárásra tehát csak abban az esetben kerülhet sor, ha az ügyészség és a terhelt a vádemelést megelőzően egyezséget kötött, továbbá akkor, ha az ügyészség a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt emel vádat. A vádirathoz csatolni kell az egyezséget tartalmazó jegyzőkönyvet is. A vádemelést követően az ügyészség és a terhelt, illetve a védő között egyezség megkötése kizárt, erre az új Be. nem ad lehetőséget.

Ha az egyezség jóváhagyása után tárgyalás tartása szükséges, a bíróság a tárgyalás megkezdése után az egyezség lényegét ismerteti. Ha a bizonyítási eljárás eredményéhez képest a bíróság úgy látja, hogy az egyezséget jóváhagyó végzést hatályon kívül kell helyezni, mert a tényállás, illetve a minősítés változása folytán az egyezség megtagadásának lett volna helye, akkor a döntése előtt beszerzi az ügyész és a vádlott nyilatkozatát. Ebben az esetben az egyezség sem az ügyészséget, sem a terheltet nem köti. Ugyanakkor lehetőséget ad a jogszabály

⁸ *Nyer.* 157. § (1) és (2) bek.

⁹ *Nyer.* 156–158. §

arra, hogy a vádlott távollétében lefolytatott bizonyítást megismételjék. Erre indítványt tehetnek.

A hétköznapi jogalkalmazásában előfordulhat, hogy a külön eljárás eljut a másodfokú bíróságig, ahol kiderül, hogy az egyezség jóváhagyásán alapuló elsőfokú ügydöntő határozatban – amely az egyezségben foglaltak előtt rögzítette a tényállást és minősítette a bűncselekményt – megállapított tényállás nem megalapozott, vagy a jogi minősítés nem törvényes. Ebben az esetben a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja. Az új Be. helyes értelmezése alapján a megismételt eljárásban az egyezség jóváhagyására már nem kerülhet sor.

3.2.5. A nem jóváhagyott egyezség sorsa. A jegyzőkönyvbe foglalt egyezség – mint az ügyészség és a terhelt/védő közötti megállapodás – az annak alapján folytatott eljárás célján túlmenően joghatás kiváltására nem alkalmas. Ez azt jelenti, ha az egyezség megkötése után az ügyészség mégis az általános szabályok alapján emel vádat, vagy a bíróság nem hagyja jóvá az egyezséget, az egyezséget tartalmazó gyanúsított kihallgatásról készült jegyzőkönyv a továbbiakban bizonyítékként már egyáltalán nem vehető figyelembe, de a terhelt egyéb, nem az egyezség megkötésekor tett vallomása az egyezség jóváhagyásának megtagadása esetén is felhasználható. Az egyezség kezdeményezése, valamint az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratok, kivéve a jegyzőkönyvbe foglalt egyezség, bizonyítékként akkor használható, ha az ügyészség és a terhelt/védő az egyezséget megkötötte. Még akkor is felhasználható mindez bizonyítékként, ha később a bíróság az egyezséget nem hagyja jóvá. Csak akkor nem lehet ezeket felhasználni, ha az egyezséget nem kötötték meg, bár elindult a folyamat a megállapodás felé. Ismételten hangsúlyozom, hogy a felhasználhatóságot illetően semmilyen eljárásjogi korlátozás nem áll fenn azoknál a bizonyítékoknál, amelyek nem állnak összefüggésben az egyezség kezdeményezésével. Még akkor sem, ha azok beszerzésére a terheltnek az egyezség megkötése keretében tett vallomása alapján került sor.

A bizonyítékok felhasználhatósága tekintetében megengedett új szabályozás kétségeket támaszthat a strasbourgi bíróságban a tisztességes eljárás megvalósulását illetően, feltéve, hogy ez a kérdés egyáltalán az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) elé kerül majd.

3.2.6. „Mértékes indítvány” kontra egyezség. A kétféle eljárás, illetve indítvány, az egyezség és az úgynevezett „mértékes indítvány” néven ismertté vált, a vádiratot, illetve az előkészítő ülésen zajló ügyészségi tevékenységet érintő Be.-rendelkezés között különbséget kell tennünk. Az egyezségről volt már szó, a „mértékes indítvány” pedig azt jelenti, hogy az ügyészség a vádiratban vagy az előkészítő ülésen is indítvánnyal élhet arra az esetre, ha a terhelt beismerő vallomást tenne. Ez az indítvány a büntetés vagy intézkedés konkrét mértékére vagy tartamára vonatkozik. Az ügyészség egyoldalú indítványa, amely az általános büntetékiszabási elveknek megfelelően történik, és nem az ügyészség, valamint a terhelt, illetve a védő közötti egyezségekre törekvés eredménye, nem egyfajta, a Be.

szabályainak megfelelő, új jogintézménnyé vált megállapodás. A kétféle szabályozást külön lehet csak alkalmazni, ezek kombinálására nincs lehetőség.

3.3. Az előkészítő ülésen tett vádlotti beismerés. A terhelt beismerésének a vádemelés után, de még a tárgyalás kitűzése előtt is jelentősége lehet az úgynevezett előkészítő ülésen. Ezt nevezi a szegedi iskola *2. típusú együttműködésnek*.¹⁰

Ha az ügyészség vádat emelt, akkor a bíróság már az idézésben figyelmezteti a vádlottat arra, hogy az előkészítő ülésen beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról. Ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését már nem vizsgálja.

Mielőtt a bíró elfogadja a vádlott nyilatkozatát, előtte megvizsgálja, vajon megértette-e a vádlott a beismerésre vonatkozó nyilatkozatának a természetét, és jóváhagyás esetén annak következményeit átlátja-e, továbbá, hogy a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik-e. Azt is megvizsgálja a bíró, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű-e, és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják-e.¹¹

Összefoglalva tehát ezt az úgynevezett *2. típusú együttműködést*, ami nem is egyezség vagy megállapodás, hanem, ahogy fentebb is láttuk, a beismerést követően itt olyan döntésről van szó, amely a vádlott jóváhagyását igényli. Nem marad ki ebből sem teljesen a vádló. Az előkészítő ülésen, amikor az ügyész ismerteti a vád lényegét, akkor indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.

3.4. A kétféle együttműködés közös jegyei. A bűncselekmények tekintetében nincs korlátozás, bármely Btk.-beli tényállás esetében szó lehet a terhelti együttműködés mindkét formájáról. Közös bennük továbbá, hogy sem a tényállás megállapítása, sem a bűncselekmény jogi minősítése nem lehet megállapodás tárgya.

Közös elem mindkét együttműködésnél, hogy alapfeltétele a terhelt beismerő vallomása. Ahogy *Gácsi Anett* is írja, a beismerő vallomásnak önkéntesnek kell lennie, és bármiféle kényszertől mentesnek. Mindkét jogalkalmazónak, az ügyészségnek és a bíróságnak is „*minden alkalommal meg kell vizsgálnia, és arról végzést kell hoznia*”, hogy a terhelt a beismerő vallomását önkéntesen és kényszertől mentesen tette.¹² Közös továbbá, hogy mindkét esetben elmarad a nyilvános tárgyalás.

3.5. Egyezség kontra lemondás a tárgyalásról. A vádemelés előtti egyezség nem az új Be. sajátja, már a korábbi kódex is ismert egy ehhez hasonló

¹⁰ GÁCSI: i.m. 280-283.

¹¹ A vallomás befolyásolására lásd ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. TKK, Debrecen, 2007.

¹² GÁCSI: i.m. 283.

jogintézményt: *lemondás a tárgyalásról* volt a neve. Ha a terhelt beismerte a bűncselekmény elkövetését, valamint a bűnösségét is, és lemondott arról a jogáról, hogy ügyében tárgyalást tartsanak, akkor a bíró bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a beismerés alapján enyhébb büntetést szabott ki. Az ügyész és a terhelt között létrejött megállapodást tehát ebben az esetben is írásba kellett foglalni.

A *lemondás a tárgyalásról* jogintézmény előnyei között szerepelt, hogy a bíróság elkerülte a fárasztó, nehézkes és hosszadalmas bizonyítást, és ezzel jelentős időt takarított meg. Hátrányai között tartották számon, hogy mivel csak meghatározott bűncselekmények esetében volt alkalmazható¹³ ez az eljárás, így az ügyész vállán nagy súlyt jelentett annak kiválasztása, vajon melyek az erre alkalmas ügyek.

A *lemondás a tárgyalásról* nem működött a mindennapokban. Ennek magyarázata leginkább a *Láng László* által a Budapesten megrendezett Eurojustice-konferencián mondottakban érhető tetten: „*Minden eljárást gyorsító, egyszerűsítő elképzelés annyit ér, amennyi abból a gyakorlatban megvalósítható. A jogalkalmazást emberek végzik, akiknek terhelhetősége nem végtelen. Midőn a jogalkalmazó úgy érzi, hogy erőfeszítéseinek végéhez közeledik, a számára nyitva álló jogi lehetőségek közül azt fogja választani, amelyet a legkevesebb munka ráfordításával elvégezhet. [...] Amíg az általános szabályok szerinti eljárás – adott esetben a vádemelés – az azt folytatóknak egyszerűbb, mint az egyszerűnek kikiáltott eljárás (pl. a vádemelés elhalasztása, a tárgyalásról lemondás indítványozása stb.), addig aligha várható, hogy az egyszerűsített eljárás legyen az általános és az általános a kivétel. A jogalkotónak, amikor a büntetőeljárást gyorsító, egyszerűsítő megoldásokat iktat törvénybe, el kellene töprengenie azon is, hogy az eljárás valódi egyszerűsödése akkor várható reálistan, ha az eljárást folytató személyek mindegyikének legalább kis mértékben egyszerűsödik a munkája.*”¹⁴

Fantoly Zsanett szerint a tárgyalásról lemondás kudarcra egyrészt arra vezethető vissza, miszerint sok volt az egymást átfedő intézmény – mint a bíróság elé állítás, tárgyalás mellőzése, tárgyalásról lemondás stb. –, s ezeknél azonos volt a fő szabály: egyszerű megítélésű ügyekben, terhelti beismerés esetén lehetett eljárni, így a párhuzamos intézmények egymás versenytársaivá váltak. Másrészt pedig az sem kedvezett a konszenzuális intézmények elterjedésének, hogy sem együttes, sem egymást követő alkalmazásukra nem kerülhetett sor. Harmadrészt a kudarcra ítéltetett számos konszenzuális intézmény azért is, mert „*az ügyészi döntések [...] elkülönült eljárási szakaszban történő definiálása megakadályozta, hogy az intézmények a nyomozás menetében, a lehető legkorábbi időpontban alkalmazhatók legyenek.*”¹⁵

Az új szabályozás értelmében a jogalkotó teljesen megreformálta a korábbi *lemondás a tárgyalásról* jogintézményét, és nem csak a nevében. A régi helyébe lépő *egyezség a bűnösség beismeréséről* jogintézmény a korábbi korlátok helyett bármely ügyben, bármely bűncselekmény esetén lehetővé teszi, hogy a

¹³ A bűncselekmények köre később „tágult”, de az alkalmazás gyakoriságán ez sem lendített.

¹⁴ Kiss Anna: Görögország helyett Budapest. *Jogászvilág*, 2013. május 23.

<https://jogaszvilag.hu/eletmod/gorogorszag-helyett-budapest/> (2019. 05. 28.)

¹⁵ FANTOLY: i.m. 189.

terhelt/védő és az ügyész a nyomozás folyamán egyezséget kössön, de erre csak a vádemelésig van lehetőségük. Ahogy viszont már említettem, a bűnösség beismerésének ezt követően is van jelentősége, amire az előkészítő ülésen kerülhet sor.

4. Befejezés

Farkas Ákos 27 évvel ezelőtti tanulmányában *Thomas Weigend* könyve¹⁶ alapján bemutatta az egyes országok büntetőeljárásának konszenzuális elemeit. Írása a Magyar Jog Könyvismertetés rovatában jelent meg, de ez csak látszólag tartozik ide. Több annál, ugyanis az igazságszolgáltatási rendszerek megismerésével, összehasonlításával ma már külön tudományág foglalkozik. A jogi kutatások egyik központi témája ez napjainkban.

Farkas Ákos tanulmányából kiindulva, de szűkítve azt az Európai Unión belüli jogrendszerekre, azt látjuk, hogy az unión belül zajló közös jogalkotási folyamat eredményeként, bár közelednek egymáshoz az egyes igazságszolgáltatások, de ez sem eredményezi a jogrendszerek közötti különbségek megszüntetését. Leginkább az anyagi büntetőjogok közeledéséről van itt szó, és ezek harmonizációja egyértelműen kimutatható, de a büntetőeljárás jogot tekintve már nem ez a helyzet. A Zöld Könyvek, a kerethatározatok és az irányelvek következtében bár itt is történnek változások, de a tagállamok perjogai – mint a szuverenitás utolsó védőbástyái – ellenállnak a teljes harmonizációnak. Ez pedig *Bárd Károly* szerint azzal magyarázható, hogy az eljárások „*igazodnak az igazságszolgáltatási szervezet jellegéhez: az eljárás szabályai nagymértékben függenek attól, hogy az igazságszolgáltatási szervezet a hierarchikus vagy a mellérendelt ideáltípushoz közelít-e, vagy például attól, hogy milyen szerep jut az igazságszolgáltatásban a laikus döntéshozóknak. Az igazságszolgáltatási rendszer sajátosságai ugyanakkor – egyebek mellett – kulturális tényezőkkel magyarázhatók: az, hogy egy adott államban milyen elvek alapján építik ki az igazságszolgáltatás szervezetét, jelentős mértékben függ a társadalom történelmi és politikai tapasztalataitól, a korszellemtől vagy a közösség társadalomlélektani jellemzőitől. Ezért a büntetőeljárásnak is erőteljes a történelmi-kulturális meghatározottsága. Ugyanakkor a büntetőper nem pusztán tükrözi a kulturális értékeket; működése során megjeleníti, ezzel érvényükben megerősíti, újratermeli ezeket.*”¹⁷

Bárd, amikor egyrészt a kulturális tényezőkről, másrészt a szociálpszichológiai tényezők hatásairól ír, akkor figyelmünkbe ajánlja *Hörnle*¹⁸ és *Chase*¹⁹ írásait.

¹⁶ WEIGEND, Thomas: *Absprachen in ausländischen Strafverfahren: eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess*. 19. Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht Freiburg i. Br., Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, 1990.

¹⁷ BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 11–12.

¹⁸ HÖRNLE, Tatjana: *Unterschiede zwischen. Strafverfahrensordnungen und ihre kulturellen Hintergründe. Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft*, vol. 117, iss. 4, 2006. 801–838.

Harmadrésről pedig, amikor utal arra, hogy az igazságszolgáltatási szervezetek hierarchikusan vagy mellérendelten működnek, akkor megemlíti *Damaškat*, aki a hagyományos angolszász és kontinentális jogrendszerek megkülönböztetés helyett használja a koordinatív és a hierarchikus modelleket. Ez az elmélet új utakra tereli az összehasonlító jogtudomány korábbi megközelítéseit. (*Damaška* forrásként *Farkas Ákos* műveiben is gyakran szerepel.) *Damaška* mellett *Badó Attila és Kutatóintézete*²⁰ is más megvilágításba helyezi az összehasonlító jogtudományt. A vegyes jogrendszerekről publikált tanulmányában *Badó* az alábbiakat írja:

„Vegyes jogrendszerről (*mixed legal system, mixed jurisdiction*) vagy éppen hibrid jogi hagyományokról (*hybrid legal traditions*) abban az összefüggésben olvashatunk az összehasonlító jogi szakirodalomban, ha valamely klasszifikációs megoldás alapján meghatározott jogcsaládok, jogkörök jellegzetességeinek „keveredése” mutatható ki egy adott jogrendszerben. Szűkebb értelemben vegyes jogrendszerről akkor írnak, ha egy jogrendszerben a *common law* (anglo-amerikai) és a római-germán (kontinentális) jogcsalád (jogkör) jegyei egyaránt markánsan megjelennek. A vegyes jogrendszerek elméletét leginkább meghatározó irányzat csak azokat a jogrendszereket helyezi az általuk „harmadik jogcsaládnak” nevezett kategóriába, melyeknél valamilyen történelmi ok következtében a *common law* (mindenekelőtt közjogi), valamint a kontinentális jogrendszerek (mindenekelőtt magánjogi) elemei erőteljesen érvényesülnek. Tágabb értelemben az összehasonlító jog képviselői szerint két vagy több beazonosított jogcsalád, jogkör jellegzetességeit erőteljesen felmutató jogrendszer esetén igazolható a vegyes jogrendszer elnevezés. Szélsőséges értelemben pedig valamennyi jogrendszer vegyesnek tekinthető, hiszen valamennyi állam jogát érték idegen hatások történelme során. [...] E felfogás alapján minden olyan jogrendszer vegyesnek tekinthető, melyben bármilyen, legalább két jogcsalád vagy jogi tradíció markáns hatása érzékelhető. A plurális megközelítésre építő, a vegyes jogrendszer fogalmát széles értelemben használó irányzat egyik plasztikus megjelenítését az ottawai jogi karon dolgozták ki, és csoportosításuk a világ nagy jogrendszereit bemutató, 2000-ben megjelenő enciklopédiában is helyet kapott. Az ottawai kutatók egy manapság divatos klasszifikációs modell keretében (mely a világot *common law*, kontinentális, szokásjogi, muszlim és vegyes jogrendszerekre osztja) jelenítik meg a vegyes jogrendszerek-et.²¹ *Farkas Ákos*nak nemcsak ez a tanulmánya épül a jogösszehasonlítás módszertanára, hanem számos más műve is ablakot nyit Európára, sőt azon túlra is.

---

¹⁹ CHASE, Oscar G.: *Legal Processes and National Culture. Cardozo Journal of International and Comparative Law*, no. 5, 1997. 1–24.

²⁰ A Szegedi Tudományegyetem ÁJK Összehasonlító Jogi Kutatóintézetét Prof. Dr. Badó Attila vezeti.

²¹ BADÓ Atilla: *Vegyes jogrendszerek*. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogösszehasonlítás rovat) <http://ijoten.hu/szocikk/vegyes-jogrendszerek> (2018) (2019. 04. 28.)

Szubjektív gondolatfoszlányok a jogállami büntetőeljárásról

Kőhalmi László*

„A jog uralmának fentartása a modern kultúrállamok legelső feladata.” (Finkey Ferencz)

1. A jogállam fogalma

A jogállam esszenciájával kapcsolatos polemizálás változó intenzitással ugyan, de időről-időre megfigyelhető a magyar közjogi gondolkodásban. Mindez akkor kap fokozott szakmai – és közpolitikai – érdeklődést, amikor akár a közvélemény, akár a jogászai hivatásrendek jogállamiság iránt elhivatott képviselői problémát éreznek, észlelnek a hatalmi instrumentumok működéseinben.

Ilyen időszakok a nagy politikai változások, a különböző modernizációs kísérletek periódusait jellemzik. Nem véletlen, hogy Magyary Zoltán is a második világháború ideje alatt, 1942-ben publikált monográfiájában foglalkozott a jogállam kritériumaival. Véleménye szerint: *„A XIX. század igénye az állam működésével szemben az volt, hogy az jogállam legyen, és ezen azt értették, hogy: a közigazgatás a törvény uralma alatt álljon, jogot ne sértsen; az emberek közigazgatási alanyi jogait független bíróság biztosítsa, amely célra szakbíróságul a közigazgatási bíróságokat fejlesztették ki; a közigazgatás és az igazságszolgáltatás közti hatásköri összeütközések elbírálása független hatásköri bíróság állíttassék fel.”*¹

Sajnálatos, hogy hetven évvel ezelőtt honi közjogtudományunk klasszikusának az önálló közigazgatási bíróság létrejötte iránt megfogalmazott vágyalma rejtélyes, nehezen követhető indokok és körülmények miatt, de nem valósult meg.

Visegrády Antal helyesen látja, hogy a jogállam kontrasztja a rendőrállam, olyan állam, amelyben a „rend” vagy a „valamilyen rend” fenntartóinak a magtartását

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás: A közigazgatás szerepe a XIX.sz. államában – A magyar közigazgatás szervezet, működése és jogi rendje.* Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. 50.

nem szabályok irányítják, (hanem a saját belátásuk, érdekeik, elveik stb.). Ehhez képest a jogállam „szabályozott állam”.²

Az egyik legidőtállóbb megközelítés Kiss László nevéhez köthető, aki szerint „Úton-útfélen hivatkoznak (hivatkozunk) rá, alkalmasint nem is tudva, mit kellene tartalmilag érteni az oly gyakran (és könnyedén) használt kifejezéseken. Valójában persze nincs is általánosan elfogadott definíció, mindössze (bár ez sem kevés) a fontosabb kritériumai, összetevői határozhatók meg. Ahhoz tehát, hogy a jogállamra hivatkozással tegyünk valamint, e komponensek mibenléte felől kellene először is közös nevezőre jutni. Bár a jogállam építőelemeit illetően sem állítható fel *communis opinio doctorum*, mégis viszonylag nagy biztonsággal sorolhatjuk ide a következőket: a.) fontos jogok egyre szélesedő körének alapjogokká transzformálása; b.) a törvény primátusának a megteremtése; c.) a hatalommegosztás elvének gyakorlatba történő átültetése.”³

A Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága a 11/1992 (III.4.) határozatában kifejtette, hogy „Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre [...] A jogállam megvalósítása folyamat. Az állami szervek számára alkotmányos kötelesség ezen munkálkodni [...]” [11/1992 (III.4.) AB határozat].

A napi jogalkalmazás keszkeusza világában a fenti magasztos jogállami elvek – részben a dömpingszerű jogalkotás színvonaltalansága és átláthatatlan csoportérdekekkel átszőttsege miatt – búvópatakként viselkednek.⁴

2. A jogállami büntetőeljárás

A polgári korszakot követő szocialista diktatúra időszakában ugyan akadtak olyanok, akik nem álltak be a diktatúra zagyvaságainak mantraszerű dicsőítésébe és továbbra is a polgári demokráciák jogi értékeit tekintették fokmérőnek, de ez a személyi kör törpe minoritást jelentett a jogtudomány művelői között.

A rendszerváltozás környékén kezdtek ismét megjelenni a hazai szakirodalomban a jogállamiság⁵ és a büntetőeljárás kapcsolatát elemző tanulmányok.

² VISEGRÁDY Antal: *Jog-és állambőlcsélet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2003. 327.

³ KISS László: *Jogállam – jogalkotás – önkormányzatok (Örökségünkről – mai szemmel)*. Jegyzők dokumentumtára 12., Közigazgatás-módszertani Betéti Társaság, Pécs, 1998. 102-103.; KISS László: *A magyar önkormányzatok fejlődési esélyei az Európai Unióhoz csatlakozás időszakában*. In: Kéki Zoltán (szerk.): *Jogi beszélgetések 2000-2003*. Kaposvár, Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzat, 2004. 173. A jogállamról Kiss László szerint összefoglalóan tehát az mondhatjuk el, hogy bizonyos jogi követelmények valós, tényleges érvényesülését jelenti, így: a jogbiztonság követelménye, a jogegyenlőség biztosítása, az audi alteram partem elve, az arányosság elve, az igazságosság és méltányosság követelménye, a jóhiszeműség elve, a hatékony jogi felülvizsgálat elve, az állami támogatások tilalma – a versenysemlegesség követelménye.

⁴ Az alábbiakban egy korábbi tanulmányban (KÓHALMI László: *Jogállami büntetőeljárás – védői észrevételek*. In: Jacsó Judit (szerk.): *Bizalom – Társadalom – Bűnözés: V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés. Szeged, 2005. október 6-7.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 42-60.) megfogalmazott gondolatok kerülnek aktualizálásra.

⁵ Szellemi felüdülés ezeket a rendkívül magas színvonalú tudományos dolgozatokat, így közel harminc év távlatából olvasni, a probléma csak az, hogy sajnos a tanulmányokban megfogalmazott kritikák nem sokat veszítettek aktualitásukból. Lásd: BÁRD Károly: *Legalitás és bűnüldözés. Jogtudományi*

Király Tibor akadémikus 1993-ban a büntetőeljárás jog küszöbön álló reformja⁶ kapcsán két fontos körülményre hívta fel a figyelmet: a büntető igazságszolgáltatás jogállamhoz illő, *osztályelfogultságtól mentes*, az *ember jogait és méltóságát* óvó szerepkörére, valamint a *nemzetközi normák*, az Európai Emberi Jogi Egyezmény előírásainak érvényesülésére a büntetőeljárás jogban és a büntető igazságszolgáltatásban.⁷

Tremmel Flórián szerint az emberi jogok és a jogállam egymáshoz igen szorosan kapcsolódó kategóriák, mert egyfelől csak ott beszélhetünk fejlett jogállamról, ahol az emberi jogok igen széleskörűen és következetesen érvényesülnek, másfelől viszont csak ott beszélhetünk az emberi jogok hatékony biztosításáról, ahol jogállam van. Más szavakkal: ami „*felülről*” nézve a jogállam problematikája, az „*alulról*” nézve gyakorta az emberi jogok érvényesülésének kérdéskörét érinti.⁸

A jogállami büntetőeljárásnak vannak bizonyos „*alapelvei*”, s ezért már önmagában komoly hiátusa a büntetőeljárásról szóló 2017.évi XC. törvénynek (továbbiakban: Be.), hogy ezt a terminus technicus-t mellőzi, s helyette a jellegtelen, szintelen „*alapvető rendelkezések*” megnevezést használja.

Az már csak hab a tortán, hogy a kódex Általános Indokolásában a következő magyarázó szöveget olvashatjuk: „*A törvény szerkezeti felépítése a Be. hatályos megoldását követi. A hazai eljárási kódexek hagyományainak megfelelően elsőként a büntetőeljárás jog alapelveit megfogalmazó alapvető rendelkezéseket rögzíti.*”
No comment.

Közlöny, 1986/9. 402–409.; CSÉKA Ervin: A büntetőeljárás jogalkotás jelentősége, büntető eljárásjogunk módosítása és a törvényességi garanciák. *Jogtudományi Közlöny*, 1988/11, 593–600.; ERDEI Árpád: Felújítás vagy megújítás (A büntetőeljárás jog választási lehetőségei). *Magyar Jog*, 1993/8. 449–459.; FARKAS Ákos – RÓTH Erika. Tanúvédelem a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 1992/10. 583–588.; FINSZTER Géza: Az alkotmányos büntetőeljárás és a nyomozás. *Fundamentum*, 1997/2. 109–115.; SZIKINGER István: Az ártatlanság véelme – alkotmányos alapelv! *Belügyi Szemle*, 1989/3. 8–17.; TAKÁCS Albert: A jogállam társadalmi és jogi feltételei. *Jogtudományi Közlöny*, 1986/11. 521–530.; TÓTH Mihály: *Büntető jogalkalmazás a jogállamiság útján – hol tartunk, hogyan tovább?* In: Máthé Gábor (szerk.): *Jogrendszerünk a XX. század végén*. Siófoki jogász napok. 1990. máj. 4-6. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 1990. 149–152.; TREMMEL Flórián: Jogállam és büntető eljárás. *Jogtudományi Közlöny*, 1989/12. 619–625.

⁶ KIRÁLY Tibor: Jogalkotás és jogállam. *Magyar Szemle*, 1995/1. 14. A büntetőeljárás jog doyenje szerint: „*A különbség a diktatórikus, totalitárius rendszer és a demokratikus jogállam között abban a viszonyban és mértékben fedezhető fel, ahogyan az állam a polgáraival szembeni feladatait leírja és meghatározza. Ahol az állam a személyektől a kezdeményezés jogát, az önszerveződés lehetőségét megtagadja, a véleménynyilvánítás szabadságát, a lelkiismereti szabadságot korlátozza, a jogegyenlőséget nem valósítja meg, ahol az állam ellenőrzi az egyén teljes életét, behatol a társadalom sejtjeibe, ott demokratikus jogállamról aligha beszélhetünk.*”

⁷ KIRÁLY Tibor: A büntetőeljárás jog reformja elé. *Magyar Jog*, 1993/5. 257.

⁸ Tremmel professzor szerint a jogállami büntetőeljárás lényege kettős: egyrészt *követelménycsomagról*, azaz végső soron az alapelvek katalógusáról van szó; másrészt a modern igazságszolgáltatás *nemzetközi standardjai*, különös tekintettel az európai demokráciák igazságszolgáltatási minimum kelléktárának kell megjelennie. TREMMEL i.m.: 619.

Alapelveket megfogalmazni⁹ kétségtelenül nehéz kodifikátori – sőt, mondhatni tudományos – feladat, hiszen egyrészt kísért az „*alapelv-infláció*” veszélye, másrészt egy vagy két *szuperelvbe* (vezérelvbe) kívánjuk sűríteni az alapelvek lényegét – állapította meg Tremmel Flórián.¹⁰

Farkas Ákos professzor szerint a jogállam eszméje meghatározott jogelvekhez köthető. *„Ezeket a jogelveket Kägi nyomán a német szakirodalom az alábbiakban adja meg: az államhatalom jogi legitimációja, a hatalmi ágak elválasztása, a hatalom törvényeknek megfelelő gyakorlása, kvalifikált jogvédelem [...] A büntetőeljárás területén az alkotmányosságnak az a felfogása kezd teret hódítani, mely szerint a jogrendszerben elismert és garantált egyéni jogok nem rendelhetők alá magasabb érdekekre hivatkozással más alkotmányos érdekeknek. Másként szólva: az állami büntetőigény érvényesítése nem járhat az egyén alkotmányos jogainak sérelmével, hiszen ha nem így történik, akkor a megsértett jogrend védelmére hivatkozó állam az egyén jogainak sérelmén keresztül a jogrendet sérti meg. Ha a jog eszközöket ad a bűnüldöző hatóságok kezébe, olyan eljárási szabályokat teremt, amelyek veszélyeztetik vagy sértik az egyéni jogokat, akkor az eljárás jogszerű marad, ám az alkotmányosság csorbát szenved.”*¹¹

A Jubiláns idézett gondolata intenció lehet a büntető igazságszolgáltatás képviselői számára, mivel egyes hatalmi ágak „túlhatalmi”, a törvényben előírt kötelezettségekhez képest túlteljesítési buzgalma folyamatos veszélyt jelent a büntetőeljárások jogszerű lefolytatására.

3. A magyar büntetőeljárás védői aspektusból

3.1. Előzmények. Egy büntetőeljárás kódex jogállaminak minősíthetősége – megítélésem szerint – igazán a büntetőeljárás „klasszikus” szereplőinek (bírószág, ügyészség, védő) triászában értelmezhető és ennek alapján döntő jelentőségű, hogy a jogalkotó mennyire nagyvonalú vagy szűkkeblű a védői jogosítványok terén.

A „szocialista törvényesség” időszaka alatt meglehetősen viszolyogtak a hatóságok a védőktől, hiszen részvételük csak „gátolta” az eljárás sikerét.

Az 1951.évi III. törvény ugyan lehetővé tette, hogy a védő a terhelt érdekében az eljárás bármely szakaszában szóban vagy írásban indítványokat és egyéb előterjesztéseket tegyen, sőt az ügy iratait a bíróságnál és – ha az eljárás sikerét nem veszélyeztette – a nyomozás során is megtekinthette. A gyakorlatban¹² azonban – olvasható Pusztai László kismonográfiájában – „[...] *éppen a nyomozási*

⁹ HERKE Csongor: *A büntetőeljárás alapelvei összehasonlító megközelítésben, különös tekintettel a legalitás elvére*. In: Hack Péter – Horváth Georgina – Király Eszter (szerk.): *Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 95–95.

¹⁰ FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: *Új Magyar Büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 62–63.

¹¹ FARKAS ÁKOS – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 43–44.

¹² FARKAS Sándor: A nyomozás szabályozása az 1962. évi 8. számú törvényerejű rendeletben. *Magyar Jog*, 1962/7. 304.

szakra vonatkozó részletszabályok hiánya miatt a »bármely szak« lényegében a bírói szakot jelentette. A hatósági attitűd szerint a védőnek még a nyomozás lefolytatása előtt az eljárásba való bevonása akadályozhatná a nyomozóhatóságok működését és veszélyeztethetné a bizonyítékok mielőbbi, valamint egységes logikai rendszer szerinti megszerzését és rögzítését.⁴³ Ennek a következménye az volt, hogy „a védőt a nyomozási cselekményektől akkor is távol kívánták tartani, ha egyébként a törvény jelenlétét lehetővé tette volna. Történt mindez olyan gyakorlati szempontból tetszetős, de egyértelműen csak a nyomozó hatóságok célszerűségi szempontjait szolgáló érvekre hivatkozva, mint pl. a védő jelenléte csak zavarná a nyomozót a tanú és a terheltek kihallgatásánál, szembesítésénél; a védő mindenféle „csalafinta” tanácsokat adhatna a letartóztatott tetteseknek (pl. azt, hogy ne tegyen beismerő vallomást, vagy csak egyszerűen hallgasson); a védők nem értik kellően hivatásuk feladatait a szocialista igazságszolgáltatásban.”¹⁴

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendeletről sommásan az mondható el, hogy mindenben kielégítette a szocialista büntetőeljárás törvénnyel szembeni követelményeket. A nyomozás lényegében a büntetőeljárás fő szakaszává lépett elő, a bírósági tárgyalás többnyire pusztán formalitás volt.¹⁵

Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról jelentős előrelépésként¹⁶ értékelhető, hiszen már a büntetőeljárás alapelvei között – 6. § a védelem elve – rögzítette a jogalkotó, hogy: a terheltet megilleti a védelem joga; a hatóságok kötelesek biztosítani, hogy az, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, a törvényben meghatározott módon védekezhessen; a terhelt érdekében az eljárás bármely szakaszában védő járhatott el. A terhelt az eljárás megindításától kezdve védőt választhatott.

A védő a nyomozási cselekményeknél akkor lehetett jelen, ha azt a törvény megengedte. A bírósági eljárásban – ha a törvény másként nem rendelkezett – az eljárási cselekményeknél akkor is jelen lehetett, ha jelenléte nem volt kötelező [1973. évi I. tv. 52. § (2) bek.].

Már múltba vesző, elhomályosuló emlék, mikor a nyomozó hatóságoknál¹⁷ fellépett anomáliák¹⁸ gátolták a védők iratmegtekintési jogát pl. a hatóság tagja arra hivatkozott – ami egyébként igaz volt –, hogy nem jó a fénymásoló és ezért

¹³ PUSZTAI László: *A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 63.

¹⁴ PUSZTAI: i.m. 63.

¹⁵ JÁSZAI Dezső: A tárgyalás előkészítésének egyes kérdései az új büntető eljárásjogunkban. *Magyar Jog*, 1962/6. 255.

¹⁶ „A Magyar Szocialista Munkáspárt X. Kongresszusa a szocializmus teljes felépítése érdekében kiemelkedő feladatként határozta meg az államélet erőteljes fejlesztését, és ennek egyik fontos eszközeként a szocialista törvényesség további szilárdítását [...] Az állami élet, ezen belül az igazságszolgáltatás tökéletesítésének, a szocialista törvényesség fejlesztésének azonban nem kevésbé jelentős eszköze lehet a büntető jogalkotás.” MARKÓJA Imre: Az új büntető eljárási törvényről. *Magyar Jog*, 1973/3, 129.

¹⁷ Nem feltétlenül ide tartozik, de azért elgondolkodtatók Tóth Mihály professzornak a hatóságoknál működő presztízsvedelmi mechanizmusokról írott gondolatai. Lásd.: TÓTH Mihály: Új büntetőeljárás törvény vagy további novellák sora? *Belügyi Szemle*, 2000/2. 6.

¹⁸ FENYVESI Csaba: *A védőügyvéd: A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról*. Doktori Értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2001. 225–227.

nem tud másolatot adni; vagy előfordult az is, hogy bírósági szakban csak sokadik kísérletre tekinthetett bele a védő az iratokba, mert az iratok a bírónál voltak.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 5. §-a rendelkezett a védelem jogáról. A jogszabály a védői jogok egészét górcső alá véve – véleményem szerint – visszalépést jelentett az 1973-as szocialista ihletésű kódexhez képest.¹⁹

3.2. Az új Be. védői apektusból. A 2017. évi XC. törvény 3. §. (1) bekezdése egyrészt fontos *terhelti jogot*, másrészt *védői kötelezettséget* fogalmaz²⁰ meg: „*A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.*”

Helyesen érvel az Indokolás, miszerint nemzetközi kötelezettség²¹ és alkotmánybírói verdikt [8/2013. (III. 1.) AB határozat] is megkívánja a „*hatékony védelem*”²² szövegformula²³ alkalmazását²⁴. Az más kérdés, hogy a gyakorlat szintjén mit is jelent mindez.²⁵ A védőktől valóban elvárható a minőségi(bb) védelem, csak hiányzik mindehhez az állami ösztönző- és/vagy ellentételezőrendszer. Amikor egy autó szakszervízben a szerelő óradíja magasabb, mint – nemcsak a kirendelt, hanem gyakran – a meghatalmazott védő óradíja, akkor az állam milyen morális alapon állít fel a védőknek többletkötelezettséget? Azon az alapon, hogy az állam: „jó állam”. Jó, mert fejleszti, modernizálja és elektronizálja a büntetőeljárást, az már csak mellékes, hogy mindezt az állampolgár – ehelyütt értsd: védő – munkáján, költségén.

Gyakorlati problémát jelent a Be. 3. § (4) bekezdésében megfogalmazott „*megfelelő idő és körülmény biztosítása a védelemre való felkészüléshez*”. A helyzet rendkívül összetett.²⁶ Nehéz vitatani, hogy valóban akadtak védők, akik hol a törvényes védekezési lehetőség határain belül, hol azt áthágva minden szalmaszálát megragadták az eljárás elhúzása érdekében, s tették mindezt az

¹⁹ Bócz Endre szerint a „*magyar büntetőeljárás jog Európában – de talán világviszonylatban – egyedülálló szabálya volt, hogy a gyanúsítás közlése után a védőnek joga volt arra, hogy a védencére vonatkozó vallomást tevő minden tanú kihallgatásánál jelen legyen és kérdések feltevését indítványozhassa [...] Ez a védői jog persze szinte illúzióvá tette a terheltkihallgatás taktikai eszköztárának avatott alkalmazását ugyanúgy, mint a kriminalisztikai tananyagban oly jelentős helyet elfoglaló nyomozási titkot.*” Bócz Endre: A nyomozás a büntetőeljárásban 2003. július 1-je után. *Ügyvédek Lapja*, 2004/1, 57.

²⁰ Lásd még ehhez: ELEK Balázs: *Új védői jogok és köteleességek*. In: Benisné Györffy Ilona (szerk.): *Harmincikilencedik Jogász Vándorgyűlés*. Pécs, 2017.május 4-6. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2017. 101–105.

²¹ Lásd még: GÁCSI Anett Erzsébet: A hatékony védelemhez való jog az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. *Magyar Rendészet*, 2018/3. 11–17.

²² Ehhez lásd bővebben: FANTOLY Zsanett: *Alapelvek az új büntetőeljárás törvényben*. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 243–244.

²³ Lásd még: KADLÓT Erzsébet: A hatékony védelemhez való jog újragondolása – Aknamezők az új Be.-ben. *Ügyvédek Lapja*, 2017/6. 26–34.

²⁴ Lásd még: SZABÓ Krisztián: *A védőhatóságról*. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 881.

²⁵ Erről bővebben: KÁDÁR András Kristóf: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009. 9–58.

²⁶ NAGY Anita: *Büntető ügyvitel: elnapolás és halasztás*. Egyetemi tansegédlet, Miskolc, 2014. 12.

időmúlásra alapítható enyhébb szankció reményében. Ezt a helyzetet a politika is meglovagolta, már-már – teljesen alaptalanul – a „bűnözők barátjaként” emlegették egyesek a védőket.²⁷

A defensorok helyzete sem volt rózsás, amikor egy-egy bonyolult – vagy kellően fel nem derített – ügybe hirtelen (pl. tárgyalás előtt néhány nappal meghatalmazott védőváltás miatt) kellett felkészülési idő hiányában a védelmet ellátni.²⁸ Egy alapvetően a tág értelemben vett igazságszolgáltatás terepére tartozó ügybe (pl. az eljárások elhúzódása) jó magyar szokás szerint bekapcsolódott a politika. A vizsgálat eredménye megszületett: a gonosz védők miatt húzódnak el²⁹ a büntetőeljárások.

A valóság természetesen más volt, hiszen az ügyek kb. 10-12 %-át ölelték fel azok, amelyek a védőknek felróható magatartás miatt húzódtak el. Az ügyhátralékok ugyanis döntően a bíróságok és a szakértők totális leterheltségéből fakadtak.

A probléma tehát *rendszerszintű*. Az állam egészen egyszerűen nem hajlandó elég pénzt költeni a tág értelemben vett büntető igazságszolgáltatás működtetésére. A bírák létszámának – és illetmények – emelése, a szakértői apparátus növelése – és anyagi megbecsülése –, a bűnüldöző szervek pénzügyi és infrastrukturális adottságainak javítása érezhetően csökkentette volna a büntetőeljárások anomáliáit. Csak ez pénzbe került volna.

A „jó állam” inkább elkezdte kurtítani az eljárási garanciákat, csökkenteni a terheli jogokat és a védőkre húzta a vizes lepedőt. A politikai retorika céltáblájává váltak a védők, meg kell regulálni a védőket és minden rendben lesz.

A büntetőeljárások gyorsítása³⁰ a legfontosabb³¹, az összes többi tényező (pl. ártatlanok elítélése) eljárásjogi káló. Ezt az elvárást valóban teljesíti az új Be. Csak az egész eljárásból eltűnt³² az, ami valahol a legmélyén a lényeg lenne: a tárgyalás

²⁷ „El kell dönten, hogy a bűnözők oldalán álló, pénzt kapó védőügyvédek tetszenek támogatni, vagy pedig azon az oldalon állnak, ahol mi szeretnénk, ha az állam büntető igénye és az állam büntetőpolitikája érvényesülne.” BÁRÁNDY Gergely: Kriminálpolitikai paradigmaváltás? A védői jogok csorbitásának és az ügyészi (?) jogok növelésének okairól. *Kriminológiai Közlemények* 71., 2012. 120.

²⁸ Sajnos egyes terheltek és/vagy védők a gyakori védőváltásokkal próbáltak trükközni.

²⁹ PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetőper elhúzódása*. In: Jakab András – Gajdoschek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016. 777–779.

³⁰ Tóth Mihály is arra emlékeztet, hogy az eljárás költségkímélő jellege, egyszerűsítése és gyorsítása mindent felülíró varázsszavak. TÓTH Mihály: Impressziók büntetőeljárás törvényünk első születésnapjához közeledve. *Ügyvédek Lapja*, 2019/2. 11.

³¹ Lásd még: SZABÓ Zsolt Tibor: Gyorsaság, hatékonyság, pergazdaságosság, konszenzus kontra garanciák. *Eljárásjogi Szemle*, 2018/3. 36.

³² Más kérdés, de érdemes felidézni a JUBILÁNSNAK a kódexre vonatkozó teljesen helytálló kritikai észrevételeit. „Annak idején volt egy szociológiai kiskönyvtár sorozat, és abba az ülnökökről a '70-es évek tanulsága alapján egy nagyon tartalmas tanulmányt írt, de azóta semmi. Azóta legfeljebb lenézik és lebecsülik az ülnököket. Ez a fő hang, és ezt kihasználva kodifikátorok azt mondták, hogy döntöttem, és az ülnököket egy tollvonással kiviszem innen. Holott nem biztos, hogy fölöslegeselek, tehát nem véletlen, hogy az angolszász igazságszolgáltatásból nem tudják kitérni az esküdtszéket, még akkor sem, ha tudjuk, hogy megállapodás, vádalku révén jön létre a bírósági döntéseknek a 95-96%-a. Lehet erre azt mondani, hogy a döntések azt mutatják, hogy az esküdtszékre nincsen szükség, töröljük el. Vagy ugyanúgy a jogi hagyományok része a vizsgálóbíró Franciaországban, akinek a szerepe igazából már csak a nagyon kiemelt ügyekre korlátozódik: terrorcselekmények,

súlya, morális szembesítése a terheltnek saját gaztettével, az anyagi vagy alaki (?) igazság³³ kiderítése.³⁴ Ez legfeljebb jogtörténeti tanulmányokban kaphat helyet, de nem a jó állam büntetőeljárásában. Hol vannak már azok a jogelméleti magasságokat pedzegető tanulmányok, amelyek az anyagi igazság mibenlétéről értekeznek?

Reményt keltő mégis az Indoklás alábbi sora: „*A magyar igazságszerető és igazságkereső nép, az anyagi igazságon alapuló büntetőjogi felelősségre vonás pedig alapértéke a jelenleg hatályos eljárási törvényünknek.*”³⁵ A jövő zenéje, hogy a jogi evolúciós vívmányként beharangozott újítások miként érik el deklarált céljukat.

3.3. A letartóztatás. A kódex bevezető rendelkezései bizakodásra adhatnának okot, hiszen a 3. § (5) bekezdése szerint: „*A terheltnek joga van ahhoz, hogy szabadlábban védekezzen.*” E jogszabályhelyet azonban a „Nyolcadik Rész”, azon belül is a magyar jogi terminológiában kissé még idegenül csengő „személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések általános szabályai” (XLV. Fejezet) megnevezésű szerkezeti egység, valamint a „letartóztatás” (XLVII. Fejezet) szabályai súlytalanná teszik.

A korábbi terminológia szerint „előzetes letartóztatás” rendelkezéseivel kapcsolatos jogirodalmi kritikai észrevételek megszívlelése még várat magára – talán majd egy nagy novelláris módosításban vagy egy új kódexben helyet kapnak –, mindössze az tekinthető szabályozási érdemnek, hogy a jogirodalomban javasolt³⁶ megnevezés „letartóztatásra” változott.

Bánáti János húsz évvel ezelőtt publikált gondolatai még ma is aktuálisak: „*rossz úton járunk, amikor az ártatlannak vélelmezett személy szabadságának elvonását elrendelő határozatok – az ügyészi indítvány kritika nélküli egyoldalú elfogadásával, a védői érvelés teljes figyelmen kívül hagyásával – legtöbbször sablonokra épülve születnek meg*”³⁷.

Mind az 1973-as, mind az 1998-as büntető eljárási kódex a terhelt előzetes letartóztatásának generális feltételeként a *szabadságvesztés büntetéssel*

emberölések. A többi az ügyész kezében van [...] Tehát látszik, hogy vannak olyan dolgok, amik hozzátartoznak a jogi hagyományokhoz.” FARKAS Ákos: *Nem vagyok híve, hogy kivették az ülnököket!* – *Interjú az új Be-ről.* Interjú. 2017. szeptember 6. (Hancz Patrik interjúja). <https://arsboni.hu/nem-vagyok-hive-hogy-kivettek-az-ülnököket-interju-az-uj-rol/> (2019.06.21.)

³³ „*Az említett szabályok így a felkészülési idő szűkössége, ezáltal a tényleges és hatékony védelem ellátásának veszélybe kerülésén kívül veszélyeztetik az anyagi igazság kiderítését is, hiszen a tényállás tárgyaláson való felderítése egy folyamat [...], de a tisztességes eljárás követelménye is veszélybe kerül.*” HACK Péter – HORVÁTH Georgina: A büntetőeljárásról szóló új törvényről. *Jogtudományi Közlöny*, 2018/6. 299.

³⁴ „*Egy másik, az igazság megállapításához kapcsolódó érték a jogállamiság: az elvárás az, hogy az igazsághoz jogállami eszközökkel jussunk el.*” BÁRD Károly: Az út az igazsághoz – büntetőeljárási törvényünk a jogállami elvek tükrében. *Belügyi Szemle*, 2019/3. 9.

³⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017.évi XC. törvény indokolása. Általános indokolás I. Bevezetés 2. bekezdés.

³⁶ HERKE Csongor: *A letartóztatás.* Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 2002.

³⁷ BÁNÁTI János: Az előzetes letartóztatás: Szabadságjogok versus bírói munkaterhek. *Ügyvédek Lapja*, 1999/2. 19.

fenyegetettséget³⁸ kívánta meg. Herke Csongor vizsgált témánkban évekkal ezelőtt megjelent monográfiájában³⁹ kifogásolta, hogy az anyagi büntető kódex (Btk.) által – alap-, minősített és privilegizált esetekkel együtt összesen – meghatározott több mint 650 bűncselekmény közül mindössze 10 olyan volt, amelyik legalább vagylagosan ne lett volna szabadságvesztéssel fenyegetett.⁴⁰

A fent hivatkozott büntetőeljárás törvények hatálya alatt Magyarországon elméletileg – néhány deliktumot leszámítva – bármely bűncselekmény miatt, bárkit előzetes letartóztatásba lehetett helyezni! A *bíróságok bölcsességének* köszönhetően nem vált mindez gyakorlattá.

A hatályos Be. sem tudja érdemben lehatárolni a letartóztatás⁴¹ elrendelhetőségének⁴² túlzottan tágra nyitott lehetőségeit. A Be. 276. § (1) bekezdés a) és b) pontjai leheletnyit ugyan szűkítik a bíróság mozgásterét, de a Be. 277. § (4) bekezdésének *gumiszabály* formuláira – pl. a nyomozás állása, a nyomozás érdekei – hivatkozva szinte bármikor elrendelő a letartóztatás. A letartóztatással kapcsolatban sajnos nem ritkán *futószalag-szerűen* születnek a határozatok (nem utolsó sorban a bíróságok leterheltsége miatt).⁴³

A letartóztatási okok könnyen a *valószínűségek* és jóslások világába kalauzolják a jogalkalmazót pl. a bűnisméltés lehetőségének megakadályozása; megalapozottan feltehető, hogy a terhelt a bizonyítást veszélyeztetné stb. – ezek mind olyan okok, amiket bármikor, bármely terheltre rá lehet fogni!

Empirikus tapasztalatok mutatják, hogy a letartóztatás egyfajta *nyomásgyakorlási* eszközként szolgálhat a hatóságok számára a terhelti együttműködés kicsikarása⁴⁴ érdekében. – állapítja meg Bencze Mátyás.⁴⁵

4. Végszó

A jogállami büntetőeljárás néhány anomáliáját szándékoztam felvillantani rövid írásomban. A bűnüldöző hatóságoknak abban a tudatban kell végezni munkájukat, hogy a büntetőeljárás kódex – miként Carrarra nevezte – a becsületes emberek

---

³⁸ 1973. évi I. törvény 92. § (1) „*Szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a terhelt előzetes letartóztatásának akkor lehet helye, ha [...]*”; 1998. évi XIX. törvény 129. § (2) bekezdés: „*A terhelt előzetes letartóztatásának szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt folytatott eljárásban, és akkor van helye, ha [...]*”.

³⁹ HERKE: i.m.

⁴⁰ HERKE: i.m. 85.

⁴¹ Ehhez még lásd: BELOVICS Ervin: *A letartóztatás*. In: Belovics Ervin – Erdei Árpád (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata: Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 383–392.

⁴² A letartóztatásról részletesebben lásd: BUDAHÁZI Árpád: *A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések*. In: Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: *Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. 150–153.

⁴³ BÁNÁTI: i.m. 23.

⁴⁴ Ehhez lásd még: ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, Debrecen, 2008. 115.

⁴⁵ BENCZE Mátyás: Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok bizonyítási gyakorlatában. *Belügyi Szemle*, 2011/9. 107.

salva guardia-ja.⁴⁶ A jogállamban ezért – megfontolva Balogh Jenő intelmeit – „minél több szervezeti és eljárási biztosítékot kell teremteni az anyagi igazság elérésére, hogy a terheltek s a bűnvádi eljárás során szereplő más egyének alkotmányos jogait lehetőleg megóvni törekedjünk.”⁴⁷ Ennek a jogvédelmi mechanizmusnak lehet egyik – nem kizárólagos, de nélkülözhetetlen képviselője – a védő.

---

⁴⁶ FINKEY Ferencz: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Teljesen átdolgozott negyedik kiadás. Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1916. 5.

⁴⁷ BALOGH Jenő: *Magyar bűnvádi eljárási jog*. Első rész. Általános tanok. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése. Budapest, 1901. 4.

A személyi szabadsághoz való jog érvényesülésének egyes aspektusai az európai elfogatóparancs végrehajtása során

Koósné Mohácsi Barbara*

---

1. Bevezetés

Az Alapjogi Charta 6. cikke mindenki számára biztosítja a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogot, ami azonban nem korlátozhatatlan. A korlátozásra az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával, valamint az arányosság elvének megfelelően kerülhet sor. A korlátozásnak az Európai Unió által elismert, általános érdekű célkitűzéseket, vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét kell szolgálnia.¹ A személyi szabadsághoz való jog értelmezéséhez figyelembe kell venni az Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. cikkét és az ahhoz kapcsolódó ítélkezési gyakorlatot, amely az alapvető jog védelmének minimális szintjét jelenti.² Ennek megfelelően bármely szabadságelvonásnak a nemzeti jogon kell alapulnia úgy, hogy az nem lehet önkényes, sem a jogszabály, sem a jogalkalmazás. A *jogszabály* tekintetében ez azt jelenti, hogy annak kellőképpen hozzáférhetőnek, előre láthatónak és pontosnak kell lennie. A *jogalkalmazásnak* pedig mentesnek kell lennie a rosszhiszeműség vagy a csalárd magatartás bármely formájától.³

Az európai elfogatóparancs végrehajtása együtt jár a terhelt személyi szabadságának korlátozásával, az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat⁴ azonban több garanciális szabályt is tartalmaz a fogva tartott személy jogainak védelme érdekében. Kifejezetten megengedi például az európai elfogatóparancs alapján fogva tartott személy őrizetbe vétel utáni szabadlábra helyezését. Az utóbbi években a személyi szabadsághoz való jog korlátozása több különböző aspektusban merült fel az európai elfogatóparancs végrehajtása kapcsán. Az

---

* Adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási jogi Tanszék

¹ Az Európai Unió Bírósága C-237/15. sz. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélete [55].

² Az Európai Unió Bírósága C-528/15. sz. Al Chodor ügyben 2017. március 15-én hozott ítélete [37].

³ Az Európai Unió Bírósága C-528/15. sz. Al Chodor ügyben 2017. március 15-én hozott ítélete [38]-[39].

⁴ Az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i 2002/584/IB tanácsi kerethatározat (HL 2002. L 190., 1.), a továbbiakban: kerethatározat.

előzetes döntéshozatali kérdések főképpen arra irányultak, hogy az érintett személy alapjogainak – jelen esetben a személyi szabadságnak – vélt vagy valós sérelme mennyiben hat ki az európai elfogatóparancs végrehajtására.

2. A végrehajtó tagállamban töltött fogva tartás beszámítása – A C-294/16. PPU JZ ügyben 2016. július 28-án hozott ítélet

A személyi szabadságot érintő ügyek közül azt érdemes először tárgyalni, amelyik a „fogva tartás” fogalmát elemzi. A konkrét ügyben az érintett személy letartóztatásban volt az európai elfogatóparancs végrehajtása során, amelynek időtartamát beszámították a letöltendő szabadságvesztés-büntetésbe. Később az érintett személyt szabadlábba helyezték óvadék ellenében, emellett különböző kötelezettségeket írtak elő a számára (pl. megadott lakóhelyen tartózkodás a mozgás elektronikus nyomkövetése mellett, jelentkezési kötelezettség a rendőrségen). Az érintett személy kérte ezen időtartam beszámítását is a kiszabott szabadságvesztés-büntetésbe. A kérdést előterjesztő bíróság e tekintetben jelezte, hogy a mozgás elektronikus nyomon követésével párosuló házi őrizet időtartamának beszámítása a kiszabott büntetésbe a brit jog szerint csak meghatározott feltételekkel lehetséges. Ezzel kapcsolatban tette fel a bíróság a kérdést, *hogyan kell értelmezni a kerethatározat „fogva tartás” fogalmát, abba csak a szabadságelvonás tartozik bele vagy más is.*

Alapvető, hogy a nemzeti jogot a kerethatározatnak megfelelően kell értelmezni. Ennek azonban korlátai lehetnek az általános jogelvek, továbbá az nem szolgálhat a nemzeti jog *contra legem* értelmezésének alapjául.⁵ A kerethatározat 26. cikke értelmében a kibocsátó tagállam az európai elfogatóparancs végrehajtásából eredő fogva tartás teljes időtartamát beszámítja a kiszabott szabadságvesztés-büntetés teljes időtartamába. Mivel ez a rendelkezés nem tartalmaz utalást a tagállami jogokra, a „fogva tartás” fogalma *önálló uniós jogi fogalom*, amelyet az Európai Unió területén önállóan és egységesen kell értelmezni és alkalmazni az Unió valamennyi nyelvén készült változat figyelembevételével.⁶

A beszámítás a személyi szabadsághoz való jog arányos korlátozását szolgálja. A fogva tartásnak minősülő szabadságelvonó hatás más olyan intézkedésekre is jellemző lehet, amelyek nem minősülnek szabadságelvonásnak, de olyan mértékben kényszerítő jellegűek, hogy azonos megítélés alá esnek a szabadságvesztéssel. Ebből következően a kerethatározat 26. cikkét nem lehet úgy értelmezni, mint ami kizárólag a végrehajtó tagállamban szabadságvesztésben töltött időtartamok beszámítására vonatkozik. A „fogva tartás” fogalmát úgy kell értelmezni, mint amely a szabadságvesztésen kívül minden olyan, az érintett személlyel szemben foganatosított intézkedésre vagy intézkedések összességére vonatkozik, amely fajtájánál, időtartamánál, hatásainál és végrehajtási szabályainál

---

⁵ Az Európai Unió Bírósága C-42/11. sz. Lopes Da Silva Jorge ügyben 2012. szeptember 5-én hozott ítélete [55]–[56].

⁶ Az egyes nyelvi változatok között azonban vannak különbségek, így például a „fogva tartás” és a „szabadságelvonás” néhol szinonimaként szerepel.

fogva a szabadságvesztéshez hasonló módon fosztja meg az érintett személyt a szabadságától.⁷ A konkrét ügyben az alkalmazott intézkedések nem minősültek olyan mértékben kényszerítő jellegűnek, hogy szabadságelvonó hatásúak lennének. Így nem tekinthetőek fogva tartásnak”. Azt, hogy mi minősül fogva tartásnak, a kérdést előterjesztő bíróságnak kell vizsgálnia.

3. A keresett személy fogva tartásának kérdése az átadási eljárásra vonatkozó határidő túllépése esetén

3.1. A C-237/15. PPU. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélet. A konkrét ügyben az átadási eljárást többször is elhalasztották, többek között előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése miatt. A terhelt óvadék ellenében történő szabadlábra helyezés iránti kérelmet terjesztett elő, aminek a High Court helyt adott, bizonyos feltételek megállapítása mellett. A feltételek azonban nem teljesültek, ezért a terhelt továbbra is fogva tartásban volt. A High Court felfüggesztette az eljárását és előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett, amelyben azt szerette volna tudni, hogy *milyen következményekkel jár a határidő be nem tartása, illetve keletkeztet-e ez a körülmény jogokat az érintett fogva tartott személy számára.*⁸

Nagyon fontos, hogy az európai elfogatóparancs célja az igazságügyi együttműködés egyszerűsítettebb és hatékonyabb formájának a kialakítása volt, amely magában foglalta annak meggyorsítását is. Ezt a gyorsítást szolgálták a határidők. Emellett azonban az is lényeges, hogy az európai elfogatóparancs végrehajtásáról teljes egészében a végrehajtó igazságügyi hatóság határoz a „*kerethatározatban előírt határidőn belül és feltételek mellett*”. A kerethatározatban előírt határidők fontossága tehát a kerethatározat által kitűzött célok megvalósítását szolgálja. Ezért megállapítható, hogy a végrehajtó tagállamnak tiszteletben kell tartania a kerethatározat által előírt határidőket.

Az első kérdés arra irányult, hogy *lehetséges-e az európai elfogatóparancs végrehajtásáról szóló határozat meghozatala a határidő elteltét követően.* A tagállamok kötelessége az európai elfogatóparancs végrehajtása, a kerethatározatból azonban nem olvasható ki olyan szabály, amely korlátozná azt a határidő elteltét követően. A kerethatározat lehetővé teszi az európai elfogatóparancs végrehajtásának elhalasztását a végrehajtásban bekövetkezett egyszeri vagy többszöri késedelem esetén, ebből következően a határidők túllépése nem jelenti az európai elfogatóparancs végrehajtásáról szóló eljárás megszűnését. Ha megszűnne az eljárás, az ellentétben állna a kerethatározat által kitűzött célokkal.

A második kérdés arra kereste a választ, hogy *a határidő túllépése hogyan befolyásolja a keresett személy fogva tartását,* lehet-e továbbra is fogva tartani vagy szabadon kell bocsátani. A fogva tartásról a végrehajtó igazságügyi hatóság dönt. Alapvetően azt kell mérlegelni, hogy a keresett személy rendelkezésre állását

⁷ Az Európai Unió Bírósága C-294/16. PPU sz. JZ ügyben 2016. július 28-án hozott ítélete [47].

⁸ Az Európai Unió Bírósága C-237/15. sz. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélete [24]–[25].

biztosítsák-e az eljárásban az elfogatóparancs végrehajtása érdekében. A kerethatározat nem rendelkezik arról, hogy az átadási eljárásban meddig tarthat a fogva tartás, és nem zárja ki, hogy a határidő elteltét követően azt ne lehetne továbbra is fenntartani. A kerethatározat 12. cikke a keresett személy ideiglenes szabadon bocsátásának a lehetőségét teremti meg, de azt nem írja elő – és semmilyen más rendelkezése nem tartalmazza –, hogy a határidő elteltét követően az érintett személyt szabadon kellene bocsátani.⁹ Mivel a kerethatározatból az következik, hogy az átadási eljárást a határidő lejártát követően is folytatni kell, az érintett személy kötelező szabadon bocsátása veszélyeztethetné a kerethatározat által meghatározott célokat. Fontos garanciális szabály, hogy az átadási eljárás idején fogva tartásban eltöltött idő teljes egészében beszámít a későbbi szabadságvesztés-büntetés időtartamába. Ebből következően nem ellentétes a kerethatározattal, ha végrehajtó hatóság a határidő lejártát követően is fenntartja a keresett személy fogva tartását. Ez azonban nem lehet korlátok nélküli. Az Alapjogi Charta 6. cikkében foglalt személyi szabadsághoz és biztonsághoz fűződő jogra tekintettel kell lenni. A személyi szabadság e jog lényeges tartalmának és az arányosság elvének tiszteletben tartásával korlátozható akkor, ha a korlátozás az Unió által elismert általános érdekű célokat vagy mások jogainak és szabadságának védelmét szolgálja. Önmagában az európai elfogatóparancs nem igazolhatja a fogva tartás szükségességét abban az esetben, ha határidőtúllépés történik az eljárásban. Figyelembe kell venni, hogy az átadási eljárás során kellő gondossággal járnak-e el, valamint hogy a fogva tartás időtartama nem minősül-e eltúlzottnak. A konkrét esetben kell vizsgálni, hogy a hatóságok hogyan jártak el, van-e közrehatása a keresett személynek, valamint a szökés veszélyének fennállását.¹⁰

3.2. C-492/18. sz. TC ügyben 2019. február 12-én hozott ítélet. A holland jog értelmében az átadni kért személy átadás céljából történő fogva tartását főszabály szerint fel kell függeszteni, ha az európai elfogatóparancs végrehajtásáról szóló végleges határozat meghozatalára előírt 90 napos határidő lejárt. A problémát az jelenti, hogy ez a szabály nem veszi figyelembe azt az esetet, ha például az európai elfogatóparancs végrehajtásáról döntő bíróság időközben előzetes döntéshozatali kérelmet terjesztett elő, mert például a határozathozatalához szükséges az uniós jog értelmezése. Erre tekintettel a holland bíróságok kialakítottak egy olyan gyakorlatot, amelynek értelmében felfüggesztik az átadásról szóló határozathozatalt. Ami az érintett személy fogva tartását illeti, van lehetőség az átadás céljából elrendelt fogva tartás felfüggesztésére, de csak akkor, ha a szökés veszélye csak „elfogadható szinten” áll fenn.

Az amszterdami bíróság álláspontja szerint azonban ez a bírósági jogértelmezés téves. A bíróság előzetes döntéshozatali kérelemmel fordult az Európai Unió Bíróságához.¹¹ Kérdéseivel lényegében azt szerette volna megtudni, hogy az

⁹ Az Európai Unió Bírósága C-237/15. sz. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélete [44]–[45].

¹⁰ Az Európai Unió Bírósága C-92/09., C-93/09. sz. Volker ügyben 2010. november 9-én hozott ítélete [50] és [58]–[59].

¹¹ A továbbiakban: Bíróság.

alapügyben alkalmazott nemzeti rendelkezés ellentétes-e a kerethatározattal. Emellett azt kérdezte, hogy az Alapjogi Charta 6. cikkével (személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog) ellentétes-e az a nemzeti gyakorlat, ami megengedi, hogy a keresett személyt a 90 napos határidőn túl is fogva tartásuk, ha a határidő – pl. előzetes döntéshozatali eljárás miatt – nyugszik. Vagy pedig elhalasztja az átadásról való határozathozatalt arra tekintettel, hogy a kibocsátó tagállamban fennállhat az embertelen és megalázó bánásmód veszélye a fogva tartási körülményekre tekintettel.¹²

A Bíróság emlékeztetett arra, hogy az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat megkívánja a tagállamoktól, hogy az európai elfogatóparancs végrehajtásáról szóló döntést határidőn belül hozzák meg.¹³ A végrehajtó igazságügyi hatóságnak azonban vizsgálnia kell, hogy az érintett személy alapvető jogai (különösen az emberi méltósághoz, vagy a tisztességes eljáráshoz való jog) hogyan érvényesülnek a kibocsátó igazságügyi hatóságnak történő átadása esetén.¹⁴ Ez a vizsgálat azonban időt vehet igénybe, amelynek következtében az átadásról szóló döntés időtartama meghaladhatja a 90 napot. A másik eset, amikor a végrehajtásról szóló döntés elhúzódhat, ha a végrehajtó igazságügyi hatóság felfüggeszti az eljárást és előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményez.

Amennyiben az átadásról szóló döntés nem születik meg a 90 napos határidőn belül, döntenie kell az érintett személy helyzetéről is. Az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat 12. cikke értelmében a végrehajtó igazságügyi hatóság dönt arról, hogy az érintett személyt továbbra is fogva tartják vagy szabadon bocsátják (adott esetben más, a személyi szabadságot kevésbé korlátozó kényszerintézkedést rendelnek el vele szemben). A döntés meghozatalakor azonban mérlegelni kell a szökés veszélyének fennállását, és annak megfelelő döntést kell hozni. Az érintett személy „rendelkezésre állása” az átadási eljárásban az európai elfogatóparancs „sikerének” az alapvető feltétele. A kerethatározat nem zárja ki a további fogva tartást, arról azonban nem szól, hogy az meddig tarthat, de arról sem rendelkezik, hogy az érintett személyt a végrehajtó igazságügyi hatóságnak szabadon kell bocsátania. Annak lehetővé tétele, hogy az érintett személyt ideiglenesen szabadon lehet bocsátani, a személyi szabadsághoz való jog érvényesülését szolgálja. A fogva tartás fenntartása pedig az átadási rendszer hatékonyságát, és azáltal a kerethatározat által kitűzött célok megvalósulását segítheti elő. Ezért nagyon fontos, hogy ha a végrehajtó igazságügyi hatóság az érintett személy szabadon bocsátása mellett dönt, akkor minden szükséges intézkedést meg kell tenni a szökés megakadályozása érdekében.¹⁵ Ebből következik, hogy jelen ügyben az a rendszer, ami kötelezően előírja az érintett személy szabadon bocsátását, nem egyeztethető össze a kerethatározat rendelkezéseivel.¹⁶

¹² Az Európai Unió Bírósága C-492/18. sz. TC ügyben 2019. február 12-én hozott ítélete [26] és [39].

¹³ Az Európai Unió Bírósága C-237/15. sz. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélete [29]–[32].

¹⁴ Az Európai Unió Bírósága C-404/15. és C-659/15. PPU Aranyosi és Căldăraru ügyben 2016. április 5-én hozott ítélet [83] és [88]; a C-216/18. PPU Minister for Justice and Equality ügyben 2018. július 25-én hozott ítélet [59]–[60].

¹⁵ Az Európai Unió Bírósága C-237/15. sz. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélete [61].

¹⁶ Az Európai Unió Bírósága C-492/18. sz. TC ügyben 2019. február 12-én hozott ítélete [50].

A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint a nemzeti jogot a *kerethatározattal összhangban* kell értelmezni. Ennek érdekében a nemzeti bíróságoknak mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy a belső jog egészére tekintettel és a belső jogban ismert értelmezési módszerek alkalmazásával biztosítsák a kerethatározat érvényesülését és annak céljával összhangban álló eredményre jussanak.¹⁷ A konkrét ügyben tehát az volt a bíróságok alapvető feladata, hogy biztosítsák a kerethatározat érvényesülését azáltal, hogy az ideiglenes szabadon bocsátásra vonatkozó kötelezettséget a kerethatározattal összhangban értelmezik. Ez csak úgy lenne megvalósítható, ha az ideiglenes szabadon bocsátási kötelezettség nem lenne kötelező és feltétel nélküli, azonban a jogszabálynak nincs olyan értelmezése a bíróságok álláspontja szerint, ami ezt lehetővé tenné. Ezért a Bíróság megállapította, hogy az alapügyben alkalmazott/alkalmazandó jogszabály összeegyeztethetetlen a kerethatározat 12. és 17. cikkeivel.¹⁸ Fontos továbbá annak rögzítése is, hogy a letartóztatás kötelező fenntartása a 90 napos határidő elteltét követően – akár előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése, vagy a végrehajtási körülmények vizsgálata miatt – szintén problémát vet fel, mégpedig alapjogi szempontból. Az ilyen szabályozás – ami nem felel meg a kerethatározat rendelkezéseinek – ellentétes az Alapjogi Charta 6. cikkében foglalt személyi szabadsághoz való joggal.

4. Az európai elfogatóparancs végrehajtásának megtagadhatósága a kibocsátó államban lévő fogva tartási körülményekre tekintettel

4.1. A C-404/15. és a C-659/15. számú Aranyosi és Căldăraru ügyben 2016. április 5-én hozott ítélet. A terhelt magyar állampolgár, akivel szemben Németországban folytatták az átadási eljárást. A végrehajtó német igazságügyi hatóságnak kétségei voltak az európai elfogatóparancs végrehajtását illetően a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben uralkodó nem megfelelő fogva tartási körülmények miatt. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanis 2015. március 10-i elvi jelentőségű ügyben hozott ítéletében elmarasztalta Magyarországot a börtönök túlszűfolttsága miatt.¹⁹ Hasonló kérdések és problémák merültek fel a Căldăraru román állampolgárral szemben kibocsátott európai elfogatóparancs végrehajtásával kapcsolatban. Az Emberi Jogok Európai Bírósága 2014. június 10-én hozott ítéletében elmarasztalta Romániát a börtönök túlszűfolttsága miatt.²⁰ Mindezekre tekintettel a brémai tartományi felsőbb bíróság előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett, és azt a kérdést tette fel, hogy ha komoly bizonyítékok támasztják alá, hogy *a kibocsátó tagállamban sérülnek az érintett személy alapvető jogai, akkor nem teljesíthető az átadás vagy bizonyos garanciáktól tehető függővé.*

¹⁷ Az Európai Unió Bírósága C-579/15. sz. Popławski ügyben 2017. június 29-én hozott ítélete [34].

¹⁸ Az Európai Unió Bírósága C-492/18. sz. TC ügyben 2019. február 12-én hozott ítélete [75].

¹⁹ Az EJEB 14097/12., 45135/12., 73712/12., 34001/13., 44055/13. és a 64586/13. sz. Varga és társa kontra Magyarország ügyben 2015. március 10-én hozott ítélete.

²⁰ Az EJEB 22015/10. sz. Voicu kontra Románia; a 13054/12. sz. Bujorean kontra Románia; az 51318/12. sz. Condtantin Aurelian Burlacu kontra Románia; és a 79857/12. sz. Mihai Laurentiu Marin kontra Románia ügyekben 2014. június 10-én hozott ítélete.

Meghatározhat-e a végrehajtó állam ilyen garanciális szabályokat vagy ebben a tekintetben a kibocsátó tagállam nemzeti hatásköri rendjét kell követni.

A Bíróság minden európai elfogatóparanccsal kapcsolatos döntésében hangsúlyozza, hogy a kerethatározat célja a kölcsönös elismerés elvén alapuló egyszerűsített, hatékonyabb átadási rendszer kialakítása, amely az igazságügyi együttműködés megkönnyítését és gyorsítását célozza. Ezt a célt fokozottan szem előtt kell tartani. A *kölcsönös elismerés elve* a tagállamok közötti kölcsönös bizalmon alapul, melynek lényege, hogy a tagállamok képesek uniós szinten és alapjogi tekintetben egyenértékű és teljes védelmet nyújtani, és ezáltal lehetővé teszik a belső határok nélküli térség létrehozását és fenntartását. A kölcsönös elismerés elve a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés „sarokköveként” szolgál, melynek értelmében a tagállamok kötelesek végrehajtani az európai elfogatóparancsot.²¹ A tagállamoknak csak a taxatív meghatározott kötelező megtagadási okok fennállása esetén van lehetősége *explicit verbis* megtagadni az átadást, a mérlegelhető végrehajtási okok esetén pedig dönthetnek a megtagadásról, de ekkor is szem előtt kell tartani a kerethatározat célját. Emellett a kerethatározat 5. cikke lehetővé teszi, hogy az elfogatóparancs végrehajtását a kerethatározatban meghatározott feltételekhez kössék. Az európai elfogatóparancs végrehajtása csak akkor függeszthető fel, ha valamely tagállam súlyosan és tartósan megsérti az európai alapértékeket.

Kivételesen azonban mégis van lehetőség *a kölcsönös elismerés és a kölcsönös bizalom elvének korlátozására*. Ilyen kivételes körülmény lehet például az alapvető jogok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség, amelyet a tagállamoknak az uniós jog végrehajtásakor is tiszteletben kell tartaniuk. Ennek megfelelően az európai elfogatóparancs végrehajtásakor is figyelemmel kell lenni az Alapjogi Charta 4. cikkére, a kíntás és az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmára, amely egy abszolút, korlátozhatatlan jog az emberi méltósággal együttesen értelmezve.²² Éppen ezért, ha igazolhatóan fennáll a fogvatartott személy alapvető jogai sérelmének a veszélye, akkor a végrehajtó tagállam köteles ezt figyelembe venni az európai elfogatóparancs végrehajtása során. Az elfogatóparancs végrehajtása ugyanis nem vezethet ahhoz, hogy az érintett személy embertelen vagy megalázó bánásmódban részesüljön. Ennek érdekében a végrehajtó igazságügyi hatóságnak tájékozódnia kell a fogva tartási körülményekről, *objektív, megbízható, pontos és kellően aktuális adatok alapján*. Az adatok nemzetközi bírósági határozatokból, a kibocsátó tagállam bírósági határozataiból, valamint az Európa Tanács vagy az ENSZ által elfogadott határozatokból, jelentésekből származhatnak.²³ Ugyanakkor annak megállapítása, hogy a kibocsátó tagállamban általánosan fennáll annak a veszélye, hogy a fogva tartás nem megfelelő körülmények között történik, önmagában még nem eredményezheti az európai

²¹ Az Európai Unió Bírósága C-237/15. sz. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélete [36].

²² Az Európai Unió Bírósága C-256/11. sz. Dereci és társai ügyben 2011. november 15-én hozott ítélete [72].

²³ Az Európai Unió Bírósága C-399/11. sz. Melloni és társai ügyben 2013. február 26-án hozott ítélete [59] és [63]; a C-404/15. és a C-659/15. számú Aranyosi és Căldăraru ügyben 2016. április 5-én hozott ítélet [88]–[89].

elfogatóparancs végrehajtásának megtagadását. Szükséges, hogy a végrehajtó igazságügyi hatóság értékelje, hogy konkrétan az érintett személy vonatkozásában hogyan alakulnak a fogva tartási körülmények. Ezért is kér a végrehajtó tagállam megkeresés formájában – a kerethatározat 15. cikke alapján – információkat a végrehajtás pontos helyére vonatkozóan. A kibocsátó igazságügyi hatóság köteles megküldeni a kért információkat a végrehajtó igazságügyi hatóságnak. Amennyiben a kapott információk alapján fennáll az embertelen vagy megalázó bánásmód tényleges veszélye, az európai elfogatóparancs végrehajtását *el kell halasztani, de nem lehet megszüntetni*.²⁴ Az átadási eljárás csak abban az esetben szüntethető meg, ha az alapvető jogok sérelmének veszélye, illetve annak fennállása nem zárható ki ésszerű időn belül.²⁵

4.2. A C-220/18. PPU ML ügyben 2018. július 25-én hozott ítélet. Az Aranyosi-ügyben hozott ítéletét követő hasonló tárgyú ügyben a magyar Igazságügyi Minisztérium egy szabadságvesztés-büntetés végrehajtása iránt kibocsátott európai elfogatóparancs végrehajtásáról szóló eljárásban a brémai főügyészség megkeresésére válaszul közölte, hogy a Budapesti Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben, majd később a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási intézetben kerül majd sor a büntetés végrehajtására. Emellett garanciát nyújtott arra nézve, hogy az érintett személy nem lesz kitéve embertelen vagy megalázó bánásmódnak, de fenntartotta annak a lehetőségét, hogy esetleg áthelyezik az érintett személyt más büntetés-végrehajtási intézetbe. Az Igazságügyi Minisztérium kiemelte, hogy létezik olyan jogorvoslati forma, amellyel maguk a fogvatartottak is tudják vitatni elhelyezési körülményeiket a nemzeti hatóságok előtt.

A kérdést előterjesztő német bíróság ezzel összefüggésben azt kérdezte, hogy *milyen terjedelmű lehet az általa elvégzett vizsgálat a lehetséges magyarországi fogva tartási körülmények tekintetében*. A német bíróság azt is tudni szeretne volna, hogy milyen hatással jár az Emberi Jogok Európai Bírósága által 2017. november 14-i Domján kontra Magyarország ítéletében tett azon megállapítás, amely szerint nem bizonyított az, hogy az említett jogorvoslati lehetőség nem nyújt reális kilátást a nem megfelelő fogva tartási körülmények javítására. Ha a jogorvoslati mechanizmus önmagában nem elegendő garancia, akkor kérdéses, hogy a kérdést előterjesztő bíróság vizsgálati kötelezettsége meddig terjed.²⁶

A tagállamok közötti kölcsönös bizalom elve alapvető jelentőségű az uniós jogban. Ennek megfelelően a tagállamok az uniós jog végrehajtásakor feltételezik, hogy a többi tagállam tiszteletben tartja az alapvető jogokat. Ez azt is jelenti, hogy az egyik tagállam nem vizsgálhatja meg, hogy a másik tagállam tiszteletben tartotta-e az Unió által biztosított alapvető jogokat.²⁷ Bizonyos körülmények esetén az átadási eljárás felfüggeszthető, ha fennáll annak a veszélye, hogy a keresett

²⁴ Az Európai Unió Bírósága C-237/15. sz. Lanigan ügyben 2015. július 16-án hozott ítélete [38].

²⁵ Az Európai Unió Bírósága C-404/15. és a C-659/15. számú Aranyosi és Căldăraru ügyben 2016. április 5-én hozott ítélet [104].

²⁶ Az Európai Unió Bírósága C-220/18. PPU sz. ML ügyben 2018. július 25-én hozott ítélete [36]–[37].

²⁷ Az Európai Unió Bírósága C-216/18. PPU sz. Minister for Justice and Equality ügyben 2018. július 25-én hozott ítélete [39].

személy átadása esetén sérül a Chartában biztosított kínzás és embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma.²⁸ Fontos, hogy ennek megítéléséhez a végrehajtó igazságügyi hatóságnak objektív, megbízható, pontos és kellően aktuális információkkal kell rendelkeznie a fogva tartási körülményekről.²⁹ Amennyiben a kapott információk alapján megállapítható az alapjog sérelmének veszélye, az európai elfogatóparancs végrehajtását el kell halasztani. Ha azonban ez kizárható, akkor az európai elfogatóparancsot végre kell hajtani, azonban ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy az érintett személy éljen a kibocsátó állam jogrendjében rendelkezésére álló jogorvoslati lehetőségekkel és vitassa a fogva tartási körülményeket.³⁰

Egy ilyen jogorvoslati lehetőség bár hatékony bírósági jogorvoslatnak minősülhet, de önmagában nem zárja ki azt a veszélyt, hogy az érintett személy embertelen vagy megalázó bánásmódnak lesz kitéve. Következésképpen, még ha a kibocsátó állam biztosít is ilyen jogorvoslati lehetőséget, szükséges, hogy a végrehajtó igazságügyi hatóság vizsgálja az ügy egyedi körülményeit az alapjog sérelem valós veszélyének fennállása tekintetében. A kérdés továbbiakban az, hogy *meddig terjedhet ez a vizsgálat*.

A vizsgálatnak konkrétan és pontosnak kell lennie, így az nem vonatkozhat az általános fogva tartási körülményekre. A végrehajtó igazságügyi hatóság csak azon büntetés-végrehajtási intézetek fogva tartási körülményeit köteles megvizsgálni, amelyekben a rendelkezésére álló információk szerint az érintett személy fogva tartását konkrétan tervezik. Az egyéb büntetés-végrehajtási intézetek fogva tartási körülményeinek vizsgálata, az alapvető jogokkal való összeegyeztethetősége a kibocsátó tagállam kizárólagos hatásköre.³¹ Jelen ügyben tehát ez azt jelenti, hogy kizárólag a két konkrétan megnevezett büntetés-végrehajtási intézet fogva tartási körülményei vizsgálhatók a végrehajtó hatóság által.

További kérdés, hogy konkrétan mire irányulhat a vizsgálat annak tükrében, hogy az uniós jog nem ír elő minimumszabályokat a fogva tartási körülményekre vonatkozóan. A megfelelő, alapvető jogokkal – különösen az emberi méltósághoz való joggal – összeegyeztethető fogva tartás biztosítása a fogva tartás helye szerinti állam kötelessége. Ha a végrehajtó igazságügyi hatóság úgy ítéli meg, hogy a kapott információk nem elegendőek ahhoz, hogy határozzon az átadásról, akkor soron kívül *további kiegészítő információkat kérhet*.

Ha a kibocsátó tagállam garanciát nyújtott arra vonatkozóan, hogy a fogva tartás során az érintett nem lesz embertelen vagy megalázó bánásmódnak kitéve, a végrehajtó tagállamnak a kölcsönös bizalom elvére tekintettel meg kell bíznia ebben a garanciában.³²

²⁸ Az Európai Unió Bírósága C-220/18. PPU sz. ML ügyben 2018. július 25-én hozott ítélete [57].

²⁹ Az Európai Unió Bírósága C-404/15. és a C-659/15. számú Aranyosi és Căldăraru ügyben 2016. április 5-én hozott ítélet [89].

³⁰ Az Európai Unió Bírósága C-404/15. és a C-659/15. számú Aranyosi és Căldăraru ügyben 2016. április 5-én hozott ítélet [103].

³¹ Az Európai Unió Bírósága C-220/18. PPU sz. ML ügyben 2018. július 25-én hozott ítélete [87].

³² Az Európai Unió Bírósága C-220/18. PPU sz. ML ügyben 2018. július 25-én hozott ítélete [111]-[112].

5. Összegzés

Az utóbbi években az európai elfogatóparancs végrehajtása és az alapjogok biztosításának konfliktusa egyre több ügyben felmerült. A személyi szabadsághoz való jog kapcsán alapvető kérdés volt annak tisztázása, mi minősül „fogva tartásnak” uniós jogi értelemben. Emellett két nagyobb kérdéskör köré csoportosult az ítélkezési gyakorlat, amely a személyi szabadságot érintette. Az egyik eset a határidőtúllépés hatásának kérdése az érintett személy helyzetére, konkrétan szabadon kell-e bocsátani, aki fogva van, illetve lehet-e továbbra is fogva tartani. A másik esetkör a kibocsátó tagállamban lévő fogva tartási körülmények helyzetének kihatása az európai elfogatóparancs végrehajtására.

A kerethatározat által meghatározott cél, a tagállamok közötti átadás hatékony rendszere igazolhatja a személyi szabadság korlátozását, de csak addig, amíg az a cél elérését valóban szolgálja és nem aránytalan. A Bíróság ítéleteiben igyekszik megteremteni, illetve fenntartani az Európai Unió érdekei és céljai, valamint az alapvető jogok tisztelete közötti kényes egyensúlyt.

Indíciumokról

Kovács Gábor* – Czebe András**

---

1. Bevezető gondolatok

Az indíciumok, azaz, a „bűn jelenségei” azok a pillérek, amelyeken az önálló kriminalisztikai diszciplína nyugszik. A kriminalisztika tudományának egyik legfontosabb feladata éppen ezért azon jelenségeknek a megismerésében, rendszerezésében áll, amelyek alapján a bűnfelderítés és a bizonyítás hitelt érdemlően foganatosítható. Meglepő módon a bűnjelekkel foglalkozó hazai jogirodalom már a XVIII. században foglalkozott a kérdéssel, a XIX. században pedig komoly szakmai, tudományos diskurzus alakult ki a témában, amelynek fókuszában a terület terminológiai tisztázatlansága állt. Kiemelték, hogy a büntetőjogi gyakorlat ingatag volta miatt elsődlegesen azt kell tisztázni, hogy: „adott esetekben mely tárgyak tekintendők bűnjeleknek”,¹ ugyanis jogfejlődésünk sajátosságából adódóan² e területen a terminológia „teljes zűrzavarával találkozhatunk”. Múltba való visszatekintésünkkel ugyanakkor nem csupán e jogintézmény múltjának feltárásához és jelenének a megértéséhez, hanem eljövendő útjának a gazdagításához kívánunk hozzájárulni,³ hiszen napjainkban is a büntető eljárásjogi és kriminalisztikai tankönyvek-, jegyzetek könnyedén átlépnek a fogalmi meghatározáson, és hol a bizonyíték, hol a tárgyi bizonyítékok, hol az indícium szinonimájaként kezelik a bűnjel fogalmát.

A bűnjel gyűjtőnév etimológiája, és az önálló kriminalisztikai diszciplína kialakulása szorosan összefügg a feudális jogrendszer szerves részét képező indícium-bizonyítás elméletével, amely az inkvizíciós (nyomozó) eljárás formális bizonyítási elméletének keretében bontakozott ki, és a XVIII. században érte el csúcspontját.⁴

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Tanszék

** Tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Tanszék

¹ SZELES Elek: A bűnjelekről. *Büntető Jog Tára*, 1895/5. sz. 65.

² KATONA Géza: A nyomozás egyes kérdéseinek intézménytörténeti áttekintése. *Jogtudományi Közlöny*, 1972/10. sz. 519.

³ BERNAL, J. D.: *A tudomány és történelem*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1963. 21.

⁴ Jóllehet a feudális jogrendszer szerves részét képező indíciumtan a formális bizonyítási eljárásban vált rendszerezett ismeretanyaggá, tapasztalati jellegű megállapításaira már a „korai feudalizmus frank, germán és szláv népjogában, nemkülönben az Árpád-házi királyok korából származó magyar tételes

Az indíciум-bizonyítás elméletének gyökereit ember és természet viszonyának a fejlődésében találjuk, amely során az emberi társadalom saját szabadságfokának kiszélesítése érdekében egyre inkább elmélyült a természetben uralkodó objektív törvényszerűségek által nyújtotta lehetőségekben.

Azon a határon kezdődött a kriminalisztika művelése, ahol a társadalmilag átörökített és felhalmozott tapasztalatok, eszközök és eljárások többé már nem voltak elégségesek a büntető igazságszolgáltatás gyakorlati problémáinak megoldására. S ha kezdetben ez a tudomány még csak a gyakorlaton belül maradó elméletként funkcionált, a felhalmozott tudás egy ponton kikerülhetetlen szükségszerűséggel csapott át a kriminalisztikai diszciplína önállósulásába.

Minél nagyobbra és heterogénebbre duzzadt a bűnfelderítés, valamint a perbeli bizonyítás ismeretanyaga, annál inkább fennállt a veszélye annak, hogy elemeire hullik szét. Így hát a büntető igazságszolgáltatás gyakorlati feladatainak differenciálódása, nehézségi fokának növekedése, továbbá a bűnfelderítés és a bizonyítás felhalmozódó ismeretanyagának rendszerezési szükséglete vezette a korabeli kriminalistákat a kriminalisztikai diszciplína határvonalainak megállapításához.

2. A formális bizonyítás tana

Az inkvizíciós eljárás a XVI-XVIII. században érte el legmagasabb fejlődési fokát, amikor Európa valamennyi büntető jogforrása a formális bizonyítás elméletének befolyása alá került. Az akkori idők tudós jogászaik – így pl. Julius Clarus, Farinacius, Karpov, Mascaldus, Imberg stb. – arra az alapvető hipotézisre támaszkodtak, hogy a bizonyítékok mérlegelése szempontjából rögzíthetők azok az objektív ismérvek, amelyek előre képesek meghatározni valamennyi bizonyítási eszköz bizonyító erejét.

A XVIII. század végéig uralkodó pozitív formális bizonyítási elmélet megkövetelte, hogy a bíróság a törvényben nevesített körülmények fennállása esetén állapítsa meg a vádlott bűnösségét. A jogalkotó nem pusztán a különböző bizonyítékkategóriákat határozta meg előre, hanem azt is, hogy a bírónak mely ismérvek fennforgása esetén kell valamely körülményt bizonyítottnak tekintenie, és miként kell azt értékelnie. Következésképpen e bizonyítási rendszer előírta a bíró számára, hogy a törvény által rögzített körülmények teljesülése esetén akkor is döntsön a büntetőjogi főkérdés vonatkozásában, ha benne e tekintetben nem alakult ki személyes meggyőződés: *„A bírói hatalomkör túlhágásai elleni korlátokat e rendszer a bizonyítékok méltatásánál állítja fel. A bizonyítási szabályok képezik a személyes szabadság garanciáit. A bíró csak oly bizonyítékot vehet figyelembe az ítélethozatalnál, mely törvényesnek el van fogadva. A bizonyítékok királynéja – regina probationum – a beismerés. Ennélfogva mindeképp oda kell törekednie a bírónak, hogy a vádlott beismerésben legyen.”*¹⁶

---

*joganyagban számos utalás található.”*In: KATONA Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 356.

⁵ FAYER László: *A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala.* Franklin, Budapest, 1905. 6.

Ennek megfelelően a pozitív formális bizonyítási elmélet a bizonyítási eszközöket teljes (plena probatio) és nem-teljes (minus plena probatio) bizonyítékokra osztotta. A teljes bizonyítékok azok voltak, amelyeket a jogalkotó elegendőnek talált a bíró meggyőzésére, így a vádlott beismerő vallomása, az előírt alaki kellékekkel rendelkező okirat, továbbá a tanúk vallomása. A teljes bizonyítékok fennforgása mechanikusan vonta maga után a vádlott bűnösségének bizonyított voltát. Ezzel szemben a nem-teljes bizonyítékokra olyan indíciummokként tekintettek, amelyek önmagukban ugyan nem voltak elegendők a büntetőjogi főkérdés eldöntéséhez, mégis gyanút ébresztettek bizonyos személlyel szemben, és alapot szolgáltattak a nem-nemesek elleni bűnperekben a tortúra alkalmazásához.

3. Az indeterminizmus eszmeáramlata

Az erkölcsös és igazságos bíróságot hirdető klasszikus büntetőjogi iskola vezéregyénisége sajátos módon állt ki a formális bizonyítási rendszer mellett. *Beccaria* helyesen látta ugyan, hogy a tortúra alkalmazásával a keresett anyagi igazság még inkább homályba vész⁶, mégsem tudott szabadulni annak a kornak a formális logikájától, amelyben élt: „*Van egy általános szabály, mellyel valamely tény bizonyosságát, például a bűnjelek erejét, nagyon jól ki lehet számítani. [...] Valószínűséget említek, bár bűncselekményekről van szó, melyeket csak úgy lehet büntetni, ha bizonyosak. Azonban ez nem fog képtelenségnek tetszeni, ha meggondolják, hogy az erkölcsi bizonyosság szorosán véve nem egyéb mint valószínűség, melyet bizonyosságnak nevezünk*”⁷.

A klasszikus büntetőjogi iskola racionális magvai mégis nagymértékben hozzájárultak azon perbeli garanciális intézkedések kialakításához, amelyek formai oldalát az inkvizitórius perszakaszok tagozódása, míg tartalmi oldalát az indíciumentan normarendszere határozta meg. A legálisan szabályozott tortúra eltörlése az inkvizitórius perstruktúra átalakulásához, és az indíciumbizonyítással szemben támasztott jogi igények rohamos fejlődéséhez vezetett: „*Mária Terézia csak 1776-ban szüntette meg a kinoztatást [...] kire [...] befolyással voltak [...] a milánói Beccariának tanai [...] de [...] büntetőjogi rendszere iránt még sokkalta nagyobb előszeretettel viseltetett Mária Terézia fia, József*”⁸. Mivel hazánkban ezidőtájt a büntetőeljárás lefolytatását országos hatályú törvények nem szabályozták, e folyamat szemléltetésére a Habsburg-birodalom azon büntető jogforrásai irányadók számunkra⁹, amelyek „*a német anyanyelvű lakossággal benépesített városok – Pestet is ideértve – bíróságainak tevékenységére befolyást gyakoroltak*”¹⁰.

⁶ BECCARIA, C.: *Büntetés és büntetés*. Fordította és bevezette Dr. Tarnai János. Révai Leo Kiadása, Budapest, 1887. 34–35.

⁷ Uo. 21–22.

⁸ FAYER: i.m. 10.

⁹ Vö.: CZEBE András: A bűnjel etimológiája. *Kúriai Döntések*, 2019/2. sz. 272–280.

¹⁰ KATONA Géza: Orvosi látleletek a Pesti Bíróság előtt a XVIII. század második felében. *Orvostörténeti Közlemények*, 1971/60–61. sz. 227.

4. Az indíciумtan minőségi átalakulása

Az indíciумtan rendszerezése szempontjából Mária Terézia Büntető Törvénykönyve, az 1769-ben kibocsátott *Constitutio Crimimalis Theresiana* érdemel kiemelt figyelmet: „*valóságos kriminalisztika a Theresiana 26. artikulusa*¹¹, amely a speciális inkvizíció¹² és a tortúra elrendeléséhez szükséges indíciумok¹³ kategóriája közé újabb garanciális intézményként vezette be az elfogás (captura) elrendelésének feltételeit.¹⁴ A Theresiana ily módon szélesítette ki a feudális perjog által biztosított privilegizált helyzetet a polgárságra is. A corpus delicti¹⁵ jogintézményét „*a korabeli német jogászi felfogásnak megfelelően kiterjesztett értelemben használja. Nemcsak a mai szóhasználatnak megfelelő ,corpus delicti’ – bűntárgyakat – sorolja ide, hanem ,az elkövetett bűntett valamennyi bizonyítékát és jeleit (,indíciумait’).*¹⁶

A tortúra eltörlése tehát szükségképpen vonta maga után az indíciумoknak azon értékelési koncepcióját, amelynek köszönhetően a teljes bizonyítékok mennyiségbeli hiányosságai orvosolhatóvá váltak. Több nem-teljes bizonyíték együttesen teljes bizonyítékot alkothatott: „*Az ilyen minőségi alakuláshoz csupán egyetlen feltétel fennforgása szükséges: az hogy a tökéletlen bizonyítékok kizárják a ,vádolt bűnösségében való kételkedés’ lehetőségét*¹⁷. Mi sem bizonyítja ezt jobban Mária Terézia fiának perjogi kódexénél: „*A korát meghaladott lángelméjű II. József azon korban uralkodván, melyben az emberesebb és rendszeresebb büntetőtörvények készítésére Beccaria Césár szelleme Európában megtörte az utat*¹⁸, növelte az indíciумok bizonyításbeli szerepét. Az 1788-ban kibocsátott Általános Büntetőbíróisági Rendtartás ugyanis – a tortúra eltörlése utáni első perjogi kódexként – lemondott az indíciумtan korábbi kategorizálásáról, és az indíciумokat¹⁹ rendszerezés nélkül ismertette, amelyre a bíróságokon túlmenően immáron „*az akkoriban szervezett – rendőri szervek, valamint a városi és megyei törvényhatóságok*²⁰ is jogosulttá váltak. A bűntett ezáltal a „*körülmények összetalálkozása útján*²¹ is bizonyíthatóvá vált, vagyis akkor, ha a ténylegesen megtörtént bűntett és a gyanúsított személye között a vizsgálat olyan közeli

¹¹ KÁLMÁN Elemér: A nyomozás tudománya. *Jogtudományi Közlöny*, 1909/18. sz. 158.

¹² Az inkvizíciós eljárás a kései feudalizmusra két szakaszra bomlott. Amíg a generális inkvizíció keretében a bűncselekmény tényéről győződött meg a bíró, addig a speciális inkvizíció már ismert gyanúsítottal szemben folyt.

¹³ KATONA (1977): i.m. 384.

¹⁴ Uo. 384.

¹⁵ A corpus delicti (bűntárgy) egyike azon legrégebbi tárgyi bizonyítékoknak, amely a materiális bűncselekmények objektív létét, jóllehet más körülményektől függően, de a legnagyobbfokú meggyőző erővel tudta alátámasztani.

¹⁶ KATONA (1971): i.m. 227-228.

¹⁷ VISINSZKI, A. J.: *A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1952. 103.

¹⁸ KÖRÖSI Sándor: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Pfeifer Ferdinánd, Budapest, 1879. 28.

¹⁹ KATONA (1977): i.m. 384.

²⁰ PUSZTAI László: *Szemle a büntető eljárásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 68.

²¹ *Allgemeine Kriminal Gerichtsordnung*. Bécs, 1788. 10. fejezet 144. §

kapcsolatot tudott kimutatni, hogy az adott deliktumot az emberi cselekvés természetes rendje szerint más személy nem követhette el.

5. A magyar feudális jogfejlődés terminológiai konfúziója

Ugyan „*Mária Terézia büntetőtvénycönyve nem lépett Magyarországon hatályba, II. József tvénycönyve pedig tragikus, korai halála folytán nem került tartósan alkalmazásra, mégis mindkét jogszabály közvetve számottevően befolyásolta a magyarországi joggyakorlatot is.*”²² Így a késői feudalizmus utolsó szakaszában Szokolaynak a bűnjelre adott definíciója teljességgel elmosta a határvonalat az indíciumok és a corpus delicti között. Szokolay ugyanis a bűnjel fogalma alá sorolt minden olyan tény, amelyből „*a büntetettre következtetni lehet*”²³, egyúttal olyan viszonyként tekintett rá, amely arra utal, hogy a „*jelenség léte folytán a büntetettnek is léteznie kell*”²⁴. Hozzá hasonlóan Bodó is az indícium-bizonyítás feudális bűnperben betöltött szerepére hívta fel az univerzális büntetőjog képviselőinek figyelmét: „*Az indicium a büntetőeljárás alapja.*”²⁵

Álláspontunk szerint mégis Pauler definíciója felel meg leginkább a valóságnak: „*Bűnjelenségek (gyanuok, gyanujel, indicium), tágasb értelemben oly körülmények, melyekből a büntett elkövetésére és szerzőjére valószínű következtetést vonhatni. Szorosabban véve, körülmények, melyekből valamely személy és büntett közötti egybefüggésnél fogva, részreahajlatlan megfontolás után, annak bűnösségét következtethetni. Miután a vádlottak bűnösségét vagy büntetlenségét igen sok esetben közvetlen bizonyítás útján ki nem deríthetni, ezen bizonyítéknak fontossága és szüksége kétségtelen. [...] Minden bűnjelenség két tényt tételez fel: a) tényt, mely bebizonyítandó (főtény), b) ténykörülményt, mely azzal oly összefüggésben áll, hogy abból amannak valóságára vagy valótlanságára, az ész gondolkodási szabályai szerint következtetését vonhatni [...] A hol ily egybefüggés nem létezik, ott bűnjelenségekről a szó valódi értelmében nem szólhatni.*”²⁶ Hajdu levéltári kutatásai ugyanakkor kétségtelenül bizonyítják, hogy a jozefinista büntetőjogi reformok időszakában az indícium volt a leggyakoribb bizonyíték hazánk bírósági gyakorlatában: „*az olyan dolog, tény, adat, kijelentés, körülmény vagy bármi más, ami egy elkövetett bűncselekmény és egy személy közötti kapcsolatra utal.*”²⁷

Az inkvizíciós eljárás formális bizonyítási elméletének jozefinista reformtörekvései – a konzervatív beállítottságú magyar jogi iskola nyomása ellenére – a kortárs magyar jogalkotási kísérletekben is kifejezésre jutottak. Az

²² KATONA (1971): i.m. 229.

²³ SZOKOLAY István: *Büntetőjogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bíránk és ügyvédeink számára.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1845. 423.

²⁴ Uo.

²⁵ BODÓ Mátyás: *Jurisprudentia Criminalis secundum Praxim et Constitutiones Hungaricas in Partes Duas Divisa.* Posonii Landerer Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Pozsony, 1751. I. § 48.

²⁶ PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan I. kötet.* Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1872. 444–449.

²⁷ HAJDU Lajos: Bűnözés és büntetőbíráskodás Erdélyben (valamint a Partiumban) a jozefinista büntetőjogi reformok előtti években. *Levéltári Közlemények*, 1989/2. sz. 238.

1795-ös magyar büntetőkódex-tervezet ti. egyértelmű kísérlet volt a corpus delicti bűnjelkénti azonosítására.²⁸ A magyar feudális jogfejlődésnek eme figyelemreméltó terméke, a Josephina eljárási rendszerére támaszkodva, a büntett tényállásának megállapítását a helyi hatóságok feladatkörébe utalta, és azt első, egyben legfontosabb eljárási szakaszaként nevesítette.²⁹ Témánk szempontjából a Tervezet bizonyítékokkal foglalkozó X. szakasza érdemel kiemelt figyelmet, amely törvényes bizonyítékként tekint a megalapozott gyanújelre, de azt mechanikusan elválasztja a perbeli garanciális rendelkezések alapját képező bűnjel fogalmától, holott, etimológiailag az indícium (bűnjel, gyanújel) fogalma a corpus delictit (büntárgyat) is magában foglalja: „55. §. *Annak érdekében, hogy a gyanújelek bizonyító erejűek legyenek, mindenekelőtt előzetesen s nyilvánvaló módon bizonyítani kell a bűnjel meglétét.*”³⁰

Jóllehet az 1795-ös magyar büntető-kódex tervezet nem emelkedett törvényerőre, mégis „*nagy hatást gyakorolt a magyar büntetőjog fejlődésére, mivel a későbbi, reformkori javaslatok kialakításánál számos vonatkozásban mintául szolgált.*”³¹ Ily módon jelentős mértékben hozzájárult napjaink terminológiai konfúziójához is, melyben a bűnjel kifejezést összemossuk a materiális deliktumoknál irányadó corpus delicti fogalmával. Múltba való visszatekintésünk ugyanis egyértelműen alátámasztotta, hogy az indícium sokkalta több, mint pusztán büntárgy. Elvégre minden büntárgy bűnjel, de nem minden bűnjel büntárgy. Utóbbi megállapításunkban *Szirmai* glosszáriuma is megerősítőleg hat: „*Corpus. vide Jus. – Delicti. Bűn jelnek nevezte T. Pefth Vármegye, de ez inkább Indícium, azért jobb: Bűnnek maradványa.*”³²

6. A determinizmus eszméáramlata

A bizonyítási elmélet és az uralkodó büntetőjogi elméletek között szükségszerű kapcsolat áll fenn. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a klasszikus büntetőjogi iskolát követően kibontakozó antropológiai iskola indíciumtanra gyakorolt hatása. Az indíciumok objektivizálásának hívei építették fel ugyanis a bizonyítás újdonsült tudományos szakaszát: a szakértői bizonyítást. *Ferri* és hívei a büntetőeljárás feladataként már a tudományos axiómákon nyugvó identifikációt, klasszifikációt és individualizációt hirdették.

Idealista filozófiai alapokon viszont képtelenek voltak elmélyülni a jelenségek lényegében. E tudós tudatlanoknál „*a bíróság antropológiai-pszicho-fiziológiai laboratóriumává, pszichofiziológiai klinikává válik. Az ügyet pszichikai és fizio-patológiai ismérvek, ezeknek a normálistól való eltérési foka dönti el. A bíróság a vádlott felett nem ítélkezik, hanem az antropometria, a daktiloszkópia, a*

²⁸ KATONA (1977): i.m. 257.

²⁹ KATONA (1972): i.m. 522.

³⁰ HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 426.

³¹ PUSZTAI: i.m. 69.

³² SZIRMAI Antal: *Magyarázattya azon szóknak, melyek a' Magyar Országai Polgári, s Törvényes dolgokban elő-fordúlnak, némelly rövidebb formákkal.* Cassoviae, 1806. 56.

*sztigmoграфия, a hipnózis, a pszichiátria stb. eszközeinek segítségével vizsgálja. Hasonló vizsgálatoknak vetik alá nem csupán a vádlottat, hanem a tanúkat is.*³³ Minthogy a felderítés természettudományos – „fizikai, pszichikai, kalligráfiai, toxikológiai és egyéb”³⁴ – módszerei határozzák meg a bűnjelek mérlegelésének módszerét, a bírói tisztet kizárólag tudós antropológusok tölthetik be.

Az antropológiai iskola hívei ebből kifolyólag a szakértői vizsgálatban látták a bizonyítási rendszer lényegét, és a bírótól nem a jogtudomány, hanem más társadalmi és természettudományok ismeretét követelték meg. Megfeledeztek azonban arról, hogy a büntetőeljárás során vizsgált jelenségek a vizsgálatot folytató személy és a bíró tudatától függetlenül is léteznek.

7. Záró gondolatok

A determinizmus hegelianus reformja révén a bizonyítási elmélet legfontosabb kérdésévé a tudat és az akarat viszonyának problematikája vált. A bizonyítás feladata a bűn jelenségeinek helyes felfogásában és értékelésében áll, ez azonban a *bűnjeleknek* már a szubjektív oldala. Az indíciumok objektivizálásának elmélete pedig módot ad e két kérdés: az indíciumok objektív voltának és értékelésének, valamint ezzel kapcsolatban az indíciumok értékelési módszerének összekeverésére.³⁵

Az indíciumtannak ugyanis az a feladata, hogy a vizsgálat fogantatója és a bíró számára lehetővé tegye a minél objektívebb felismerését azoknak a jelenségeknek, amelyek előttük a „bűn” jelenségeiként szerepelnek. A szakértői vizsgálatnak így módon az a célja, hogy ezt a feladatot eredményesen megoldja. A szakértői vizsgálat eredményessége pedig erősen függ egyrészt az indíciumtan fejlődési fokától, másrészt attól is, hogy a vizsgálat fogantatója és a bíró mennyire sajátította el magát az indíciumtannal. Jóllehet a szakértői vizsgálat felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújthat és nyújt az indíciumok elemzésében, azonban a bíró számára emellett is fennmarad annak a feladatnak a teljesítése, hogy mindezeket a tudományos módszerek segítségével észlelt és megértett jelenségeket értékelje, és azokat valóban a „bűn” jelenségeivé minősítse.

Éppen e logikai folyamatnak a felismerése irányította rá a bűnügyi tudományos közösség figyelmét a bűnfelderítés ismeretanyagának rendszerezésére. A büntetési jog prioritása ellen szóló érvek kikristályosodását követően ugyanis általánossá vált az a vélemény, amely a büntetőjogi főkérdés megoldását immáron nem a bűnjelek súly szerinti felosztásában, hanem vizsgálatuk és értékelésük egységes tudományos alapokra helyezésében látta.³⁶

³³ FERRI, E.: *Criminal Sociology*. Translated by Joseph I. Kelly and John Lisle. Little, Brown, & Co., Boston, 1917. 465.

³⁴ VISINSZKI: i.m. 232.

³⁵ HEGEL, G. W. F.: *A logika tudománya. Második rész*. Akadémia Kiadó, Budapest. 1979. 179–180.

³⁶ Vö.: KERTÉSZ Imre: A tárgyi bizonyíték prioritásának problémája. *Jogtudományi Közöny*, 1971/10. sz. 447–451.

A Nemzetközi Büntetőbíróság és az államok együttműködése: szabályok, sikerek, nehézségek, kihívások és realitások

Kovács Péter*

---

1. Bevezetés

A jelen emlékkötet idősebb olvasói valószínűleg tudják, hogy a jubilánssal barátok vagyunk, sőt azok, akik közülük a Miskolci Egyetemhez kötődnek – gondolom, a kötet szerkesztői emiatt is kerestek meg –, talán még arra is emlékeznek, hogy nagyon sokat bicikliztünk együtt, ideértve nemcsak a síkvidéki utakat (Miskolctól számtalanszor az ónodi várig vagy néha a tiszadobi Andrásy-kastélyig és vissza), hanem a hegyvidéki változatokat (Miskolcra Bükkszentlászlón át Bükkszentkeresztre vagy Lillafüreden át Ómassára, Szentlélekre, Bánkútra és vissza), vagy egy kelet-balatoni körutat, ami Ákos annyira szeretett siófoki nyaralójából indult.

Azt azonban az olvasók valószínűleg nem tudják, hogy a Nemzetközi Büntetőbírósághoz kötődő kapcsolatom legelső eleme is Ákosnak köszönhető, ti. amikor (1997-ben vagy 1998 tavaszán?) barátságból, vagy egyéb elfoglaltságai miatt, vagy mindkettő okán, elküldött maga helyett az olaszországi Ischia szigetére.

A konferencia egyik témája az európai büntetőjogi együttműködés, a Mireille Delmas-Marty francia professzornő által az Európa Parlament felkérése alapján 1997-ben összeállított ún. *Corpus Iuris* és az EU-tagállamok és az aspiránsok hazai büntető eljárásjogának, illetve bizonyos, felállítani tervezett európai intézmények – mint ami OLAF¹ néven jelenleg a magyar politikai sajtó visszatérő kedvence vagy

---

* Egyetemi tanár, kutatóprofesszor, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Nemzetközi Közjogi Tanszék; a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság bírója (2015–2024). A jelen tanulmányt a szerző kutatói minőségében készítette, és az nem tekinthető a Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos álláspontjának.

¹ European Anti-Fraud Office. A jubiléumnak anynyi munkája kötődik az OLAF-hoz, illetve az európai büntetőjogi együttműködés egyéb vetületeihez, hogy azt nehéz lenne itt mind felsorolni. Így csak a példa kedvéért: FARKAS Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban. Osiris Kiadó, Budapest, 2001; Az OLAF szerepe az EU csalások elleni fellépésben. In: FARKAS Ákos (szerk.): Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió büntetőjogi együttműködési rendszerében. KJK Kerszöv., Budapest, 2005. 9–41.; Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után. *Európai Jog*, (2001): 1. évf., 2. szám,

éppen mumusa, gyakran annak függvényében, hogy éppen milyen vagy kihez kötődő hazai ügyet tett vizsgálata tárgyává – összeegyeztethetőségének elemzése volt.

A másik téma a Nemzetközi Büntetőbíróság statútumtervezetének állása volt: az ENSZ-ben 1947-ben, 1948-ban és 1950-ben is felállítani ígért intézmény azonban csipkerózsika álomba merült, ahonnan azt a kis karibi szigetállam, Trinidad és Tobago diplomáciája élesztette fel, ám az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága által elkészített tervezetből az államok által tett megjegyzések nyomán abból több bűncselekmény (pl. a kábítószer-kereskedelem²) kikerült, illetve egyre markánsabban jelentek meg jelzések – a nemzetközi jogilag minden szempontból alátámasztható, szokványos kisebb-nagyobb, módosítási, kiegészítési, törlési javaslatok mellett – bizonyos nagyhatalmi érdekek, eufemisztikusan szólva a Biztonsági Tanács állandó tagállamainak különleges érdekei figyelembe vételének igényléséről.³ Még a Római Diplomáciai Értekezlet előtt voltunk, és emlékezetem szerint a reálpolitikai koncessziók és az „eszmei tisztaság” ütköztetése képezte a Nemzetközi Büntetőbíróságról szóló, jelentős részben amerikai háttérű tudományos műhelyek és nem-kormányközi szervezetek (NGO) referátumainak lényegét.

Nem állítom, hogy a kötelező tiszteletkörök lefutásán és az Ákossal telefonon egyeztetett minimalista „nemzeti jelentésen”, valamint az általánosságokban mozgó támogatáson túlmutató markáns felszólalással vontam volna magamra a figyelmet az ischiai konferencián, de az ott kapott dokumentumok rövidesen igen sokat segítettek egy tanulmányom elkészítésében⁴, ami még akkor született, amikor az internetes kapcsolatok és az internetes nemzetközi jogi és diplomáciai adatbázisok, a nemzetközi szerződések „*travaux préparatoires*”-jához való hozzáférés lehetőségei nem voltak olyan sokrétűek és olyan könnyen elérhetőek, mint napjainkban.

2. Az „együtműködés” elve és szabályai a Római Statútumban

E címben sugalltak dacára hadd kezdjem azonban egy általános szabállyal: „*A nemzetközi jog az államok együtműködésén alapszik.*” Ezt a joghallgatók a tantárgy oktatásának első óráján már hallják, majd utána csaknem minden további órán. Akik pedig végzett jogásként a nemzetközi joggal hivatásszerűen foglalkoznak, akár diplomataként, akár a különböző minisztériumoknak a más

---

12–17.; Fejezetek az európai büntetőjogból. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017.

² Trinidad és Tobago eredetileg viszont éppen a kábítószer-kereskedelem elleni nemzetközi fellépés kulcselemének tekintette az ENSZ Közgyűlés elé benyújtott javaslatában a Nemzetközi Büntetőbíróságot.

³ A Római Statútum történelmi előzményeiről és az ENSZ-beli lépésekről lásd: Kovács Péter: *Nemzetközi büntetőbíráskodás*. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor), 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-buntetobiraskodas> (Itt és a további internetes hivatkozás esetén a letöltés ideje 2019. április és május.)

⁴ Kovács Péter: *Le prononcé de la peine*. In: Hervé Ascensio – Emmanuel Decaux – Alain Pellet (eds.): *Droit international pénal*, Paris, 2000. Pédone, 841–848.

országok hasonló tárcáinál dolgozó referensek kontaktjaiként, akár a rendőrség, az ügyészség és a bíróság nemzetközi kapcsolatainak szervezőiként, a nemzetközi jogsegélyügyek robotosaként, azok szinte naponta szembesülnek ezzel, ideértve azt az örömet és hatékonyságot, amikor van együttműködés, és mindazt a nehézséget, ami egy konkrét ügy intézésében merül fel, ha az együttműködés ilyen-olyan okból megakad.

A Nemzetközi Büntetőbíróság alapokmányában⁵, a Római Statútumban egy külön fejezet (ti. a *Nemzetközi együttműködés és jogsegély* címet viselő IX. fejezet) foglalkozik az együttműködéssel, de ezen túlmenően számos fejezet több ponton is kapcsolódik ehhez. A fent említett fejezet java részben a részes államokat terhelő együttműködési kötelezettségről szól, de vannak a nem részes államokat érintő szabályai is. Az általános kötelezettségeken⁶ túl, bizonyos eljárástechnikai, dokumentációs, titokvédelmi szabályok⁷ rögzítése, illetve az Interpollal⁸ és egyéb nemzetközi szervezetekkel⁹ való együttműködés hangsúlyozása mellett ezért külön is érdemes felidézni a nem részes államokkal való kapcsolatokat érintő paragrafust¹⁰, amely mindenekeelőtt, de nem kizárólagosan *ad hoc* megállapodást¹¹ irányoz elő. Részes államok esetében a Részes Államok Közgyűlése, a Biztonsági Tanács által az ICC elé utalt helyzetek esetében az ENSZ BT hivatott az egyik vagy másik alapon¹² beálló együttműködési kötelezettség teljesítésének elmulasztása

⁵ Tekintettel arra, hogy jelen sorok 2019. áprilisi írásakor a Római Statútum még mindig nincs kihirdetve, így hivatalos magyar fordítása sincs. A későbbiekben hivatkozott cikkek magyar szövegeként a 2016-ban az Országgyűlésbe 2016. májusában benyújtott kihirdetési törvényjavaslatban (10722. számú törvényjavaslat a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának és a Statútum 8. cikkére vonatkozó kampalmai módosításának kihirdetéséről. Átiktatva: T/383. <http://www.parlament.hu/irom41/00383/00383.pdf>) benyújtott magyar fordítást használom. (A kihirdetés érthetetlen elmaradásával, illetve a 2016-os javaslat leállításával összefüggésben lásd Kovács Péter: Miért nincs még kihirdetve a Római Statútum? Gondolatok a Római Statútum és az Alaptörvény összeegyeztethetőségének egyszerűségéről. *Állam- és Jogtudomány*, 2019/1. 69–90.

⁶ 86. cikk, Általános együttműködési kötelezettség
„A Részes Államok a jelen Statútum rendelkezéseinek megfelelően teljes mértékben együttműködnek a Bírósággal a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények miatti nyomozás és vádképviselet során.”

⁷ 87. cikk, Együttműködési megkeresés: általános rendelkezések, 1–4. §
⁸ 87. cikk, 1. § (b) „Amikor célszerű, és az (a) pont sérelme nélkül, a megkereséseket a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezete, vagy bármely más megfelelő regionális szervezet útján is el lehet juttatni.”

⁹ 87. cikk, 6. § „A Bíróság kormányközi szervezetektől is kérhet információt vagy dokumentumokat. A Bíróság másfajta együttműködést és segítséget is kérhet, amelyről az ilyen szervezettel megállapodhat, és amelyek összhangban állnak annak hatáskörével vagy feladataival.”

¹⁰ 87. cikk, 5. § (a) „5. A Bíróság felkérhet olyan Államot is, amely a jelen Statútumnak nem részese, hogy a jelen Fejezetnek megfelelően eseti megállapodás vagy az ilyen Állammal kötött nemzetközi szerződés alapján, illetve bármely más megfelelő alapon segítséget nyújtson.
(b) Amennyiben a Statútumban nem részes Állam, amely eseti megállapodást vagy nemzetközi szerződést kötött a Bírósággal, nem teljesíti az ilyen megállapodás vagy a nemzetközi szerződés szerint benyújtott kérelmeket, a Bíróság értesítheti erről a Részes Államok Közgyűlését vagy, ha a Biztonsági Tanács utalta a Bíróság elé az ügyet, a Biztonsági Tanácsot.”

¹¹ A fent hivatkozott 87. cikk 5. § (a) („on the basis of an *ad hoc* arrangement, an agreement with such State or any other appropriate basis” / „sur la base d'un arrangement *ad hoc* ou d'un accord conclu avec cet État ou sur toute autre base appropriée”) nem feltétlenül *írott, konkrét* okmányra utal.

¹² Így a Biztonsági Tanács által kezdeményezett eljárásban a BT határozata, illetve – részben azzal is összefüggésben – az ENSZ tagállami mivolt is a nem részes állam kötelezettségét keletkeztetheti.

okainak kivizsgálására és a következmények megállapítására.

Az összesen mintegy tízoldalas¹³ IX. fejezet egyéb rendelkezései a hazai jogi eljárások¹⁴ illeszkedésének fontosságát, a konkuráló megkereséseket¹⁵, az átadás¹⁶ kérdését, az ideiglenes letartóztatást¹⁷, az együttműködés egyéb formáit¹⁸ és annak eljárási, nyelvi és egyéb követelményeit¹⁹, a teljesítés halasztásának bizonyos formáit²⁰, egyéb típusú együttműködési segítség tartalmi és egyéb követelményeit²¹, az esetleges konzultációt²², a nemzetközi jog alapján fennálló

¹³ A teljes terjedelem oldalszáma természetesen az adott kiadvány betű- és lapméretétől függ, de láthatóan terjedelmes fejezetről van szó.

¹⁴ 88. cikk, Nemzeti jog szerint rendelkezésre álló eljárások „A Részes Államok biztosítják, hogy nemzeti jogrendszerükben olyan eljárások álljanak rendelkezésre, amelyek lehetővé teszik a jelen Fejezet szerinti valamennyi együttműködési forma érvényesítését.”

¹⁵ 90. cikk, Párhuzamos kérelmek

¹⁶ 89. cikk, Személyek átadása a Bíróságnak (Az átadás – akárcsak az európai uniós európai letartóztatási parancs esetében – érdemben azonos a kiadatás közismert intézményével, amelynek gyakori alkotmányos akadályai (ti. ahol a nemzeti alkotmány tiltja a saját állam kiadatását idegen állam megkeresésére) elkerülése miatt találták hasznosnak a „surrender” / „remise” fogalmának bevezetését.

¹⁷ 92. cikk, Ideiglenes letartóztatás

¹⁸ 93. cikk, Az együttműködés más formái

1. A Részes Államok a jelen Fejezet rendelkezéseinek és a nemzeti eljárási jogoknak megfelelően teljesítik a Bíróság megkereséseit annak érdekében, hogy a következő módon nyújtsanak jogsegélyt a nyomozás és a büntetőeljárás során:

- (a) A személyek azonosítása és tartózkodási helyük, illetve dolgok feltalálási helyének megállapítása;
- (b) Bizonyítás-felvétel, ideértve az eskü alatti vallomások, valamint a bizonyítékok bemutatását, ideértve a szakvéleményeket és a Bíróság számára szükséges jelentéseket;
- (c) A gyanúsítottak vagy vádlottak kihallgatása;
- (d) Iratkézbesítés, ideértve a bírósági iratokat is;
- (e) A személyeknek a Bíróság előtt tanúkénti vagy szakértőként való önkéntes megjelenésének elősegítése;
- (f) Személyek ideiglenes átadása a 7. bekezdés szerint;
- (g) Helyszíni szemlék, ideértve sírok exhumálását és megvizsgálását;
- (h) Házkutatások és lefoglalások foganatosítása;
- (i) Jegyzőkönyvek és dokumentumok megküldése, ideértve a hivatalos jelentéseket és dokumentumokat is;
- (j) A sértettek és tanúk védelme, továbbá a bizonyítékok megőrzése;
- (k) A bűncselekménnyel kapcsolatos jövedelmek, vagyon, vagyontárgyak és eszközök azonosítása, felkutatása, befagyasztása vagy lefoglalása, esetleges elkobzás végett, a jóhiszemű harmadik személyek jogainak sérelme nélkül; és
- (l) Bármilyen más olyan jogsegély, amelyet a Megkeresett Állam joga nem tilt, és amely alkalmas a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények miatti nyomozás és büntetőeljárás előmozdítására.

¹⁹ 99. cikk, A 93. és a 96. cikk szerinti megkeresések teljesítése

²⁰ 94. cikk, A kérelem teljesítésének elhalasztása folyamatban lévő nyomozás vagy büntetőeljárás esetén

95. cikk, A megkeresés teljesítésének elhalasztása az elfogadhatóság kifogásolása miatt

²¹ 96. cikk, A 93. cikkben meghatározott más együttműködési formák iránti megkeresés tartalma (Itt a magyar fordítás az Contents of request for other forms of assistance under article 93” / Contenu d’une demande portant sur d’autres formes de coopération visées à l’article 93 angol és a francia szövege közül az utóbbihoz áll közelebb. Érdekes, hogy a 93. cikk angol címe viszont „other forms of cooperation”)

²² 97. cikk, Tanácskozások

bizonyos immunitás esetén történő együttműködést²³, az együttműködés költségeinek viselését²⁴ (ideértve azoknak a tételes felsorolását, mint például az úti, fordítói, szakértői költségek, amit a Nemzetközi Büntetőbíróság áll), a specialitás elvét, azaz, hogy az átadásra kért személyt csak a megkeresésben foglaltak miatt vonják felelősségre, hacsak az átadó állammal ettől eltérően nem állapodik meg utólag az ICC²⁵, illetve az átadás és kiadatás definícióját²⁶ tartalmazzák.

Mint említettem, a Római Statútum egyéb fejezeteiben is találunk az együttműködésre vonatkozó szabályokat, az ott levő cikkekre történő utalások többnyire szerepelnek a IX. fejezet említett cikkeiben és azok paragrafusaiiban. Emellett figyelemre érdemes különösen a *ne bis in idem re* szabályaival összefüggő eljárási kifogások és azok dokumentálásának szabályai²⁷, a nem részes állam által tett joghatósági elismerő nyilatkozat lehetősége²⁸ és például „A büntetés végrehajtása c. X. Fejezet.

2. Az együttműködés a gyakorlatban: néhány példa

Az együttműködés statútumbeli szabályát értelmező három legismertebb kommentár²⁹ a *travaux préparatoires*-t és az addigi gyakorlatot részletesen bemutatja, ezeket az olvasók szíves figyelmébe ajánlom.

Az együttműködés tényleges sikerességét illetően nem lehet általánosítva, egyértelmű állító vagy tagadó választ adni. Az alábbiakban néhány gyakorlati

²³ 98. cikk, A mentességről való lemondással és az átadáshoz való hozzájárulással kapcsolatos együttműködés

„1. A Bíróság nem terjeszthet elő olyan átadás vagy jogsegély iránti kérelmet, amely a Megkeresett Államot olyan cselekményekre kényszerítené, amelyek ellentétesek lennének nemzetközi jogi kötelezettségeivel az államok mentessége, vagy egy harmadik államhoz tartozó személy diplomáciai mentessége, illetve egy harmadik állam tulajdona tekintetében, kivéve, ha a Bíróság előzetesen megszerzi a harmadik Állam együttműködését a mentességről való lemondáshoz.

2. A Bíróság nem terjeszthet elő olyan átadás iránti megkeresést, amely a Megkeresett Államot arra kényszerítené, hogy olyan nemzetközi szerződéses kötelezettségével ellentétesen cselekedjen, amely szerint a küldő Állam hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy az adott Államhoz tartozó személyt átadhassa a Bíróságnak, kivéve, ha a Bíróság előzetesen megszerzi a küldő Állam együttműködését az átadáshoz szükséges hozzájáruláshoz.”

²⁴ 100. cikk

²⁵ 101. cikk, A specialitás szabálya

²⁶ 102. cikk, A fogalmak használata

²⁷ Lásd a 17–19. cikkeket.

17. cikk, Az elfogadhatóság kérdései; 18. cikk, Előzetes döntés az elfogadhatóságról; 19. cikk, A Bíróság joghatóságának és az ügy elfogadhatóságának megtámadása.

²⁸ 12. cikk 3. „Ha Bíróság joghatóságának olyan Állam általi elfogadása szükséges a 2. bekezdés szerinti célból, amely a jelen Statútumban nem Részes Állam, az adott Állam a hivatalvezetőhöz benyújtott nyilatkozattal elfogadhatja az adott bűncselekmény tekintetében a Bíróság joghatóságát. Az elfogadó Állam késedelem és kivétel nélkül a IX. Fejezetben meghatározottak szerint együttműködik a Bírósággal.”

²⁹ Hans TRIFFTERER – Kai AMBOS (eds): *The Rome Statute of the International Criminal Court – A Commentary*. (3rd), Beck Hart Nomos, München, 2016. 2003–2171; Mark KLAMBERG (ed): *Commentary on the Law of the International Criminal Court*, <http://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/> 630–678; Julian FERNANDEZ – Xavier PACREAU (eds): *Statut de Rome de la Cour pénale internationale*. Pédone, 2012. 1791–1955.

példát hozok azokra a nehézségekre, amelyekkel az együttműködés elve az elmúlt években találkozott.

A részes államok értelemszerűen a Római Statútum alapján kötelezettek, azaz az együttműködésre vonatkozó fejezet végrehajtása a teljes kötelezettség *pacta sunt servanda* -jának integráns eleme. A gyakorlatban ugyanakkor – sajnos – úgy tűnik, a „legjobb akarat” sem lehet minden kötelezettségi elemet mindig végrehajtani.

Így például a Kongói Demokratikus Köztársaság Ituri nevű, egyik észak-keleti tartományában található döntően hema lakosságú Bogoro falu etnikumközi konfliktusokra visszamutató, lendu és ngiti milíciák által történt felprédálásának túlélőit megillető kárpótlások ügyében³⁰ a testület eljáró kamarája – amelynek történetesen tagja voltam – azzal szembesült, hogy pontos ingatlan-nyilvántartás, vagy állategészségügyi, állatállományt felmérő vagy adóztatási szempontú regiszter nincs (Ituriban legalábbis nem volt), dacára annak, hogy az egykori belga gyarmattartó hatalom jogi igazgatási technikáinak, jogi kultúrájának túlélését sokan vélelmezik: de az intézmények és igazgatási technikák egy jelentős része azonban a gyarmati függetlenné válást követő évtizedekben, részben azok polgárháborúiban elpusztult, elenyészett. Ennek következtében jóval kevesebb használható információt, dokumentációt tudtak átadni, mint ami a különböző nemzetközi szervezetek és intézmények – mindenekelőtt a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank – részéről rendelkezésre állt.

Így a testület a felek által szállított információkat, falufőnöki igazolásokat és a szomszédok tanúsítványait bizonyos tulajdoni vélemekkel kiegészítve próbálta az optimális döntést meghozni.³¹

Az ugyanezt a régiót érintő másik ügyben, a gyerekkatonák toborzása és felhasználása bűncselekményért elítélt helyi hema politikai és katonai vezető, Thomas Lubanga ügyében³² viszont az jelentette a nehézséget, hogy a gyerekkatonák leszerelése több hullámban, eltérő dokumentációs bázissal történt, a több évig eltartó folyamatnak nem volt összegző, a teljes létszámot nevesítő nyilvántartása, az érintetteknek a második leszerelési hullámtól kezdve átadott leszerelési igazolás – a gyermekek védelme okán – nem utalt az adott milíciához való tartozásra, ráadásul azt a leszerelés és a kárpótlási ítélet közötti mintegy tizenkét-tizenöt évben³³ sokan elvesztették, nem találták. Ugyanakkor az

³⁰ The Prosecutor v. Germain Katanga, Public Document Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, 24 March 2017; https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2017_05121.PDF

³¹ The Prosecutor v. Germain Katanga, Public Document Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, 24 March 2017, §§ 57, 62, 88, 105. Lásd még: Kovács Péter: *Kártérítés és kárpótlás a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt - a Katanga ügy fényében*. In: Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert (szerk.): *Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 343–351.

³² The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Public Redacted Version Corrected version of the “Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable”, 21 December 2017. https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_03560.PDF §§ 185, 247.

³³ A tizenöt évet az olvasó úgy értékelje, hogy bár a cselekménysorozat 2002-2003-ban történt, de az ICC előtti vád befogadása csak 2007-ben valósult meg, míg a Lubangát elmarasztaló elsőfokú ítélet 2012-ben, a másodfokú 2014-ben született, és mivel a Római Statútum szabályai szerint kárpótlás

eljáró kamara csak azoknak a kárpótlási költségeit róhatta fel Lubanga terhére, akik a mintegy fél tucat milícia közül valóban az övéhez tartoztak. A kongói kormány részéről átadott névsor csak egy bizonyos rövid időszakban leszerelteteket ölelte fel³⁴, így akárcsak az előbbi esetben, a nemzetközi szervezetek és intézmények – az említett Világbank³⁵ vagy az Unicef³⁶ – saját jelentései, az általuk finanszírozott tanulmányok és elemzések, valamint a náluk megőrzött kongói kormányzati jelentések pótolták részben azt, amit a kormány nem tudott átadni.³⁷

A kárpótlási döntések meghozatala után azok végrehajtását pedig hol a polgárháború újra kezdődése, hol pedig az Ebola-járvány kitörése³⁸ fékezte.

Jelen sorok írása idején zajlik az előkészítése annak a tárgyalásnak, amelynek az afrikai Mali északi régiójában 2012-ben történt iszlamista hatalomátvétel és elszakadási kísérlet egyik szereplőjének, a főügyész által Timbuktu városa iszlám rendőrsége *de facto* parancsnokaként azonosított Al Hasszánnal³⁹ szemben emelt kínzást, üldöztetést, nemi erőszakot, szexuális rabszolgaságot, jogi garanciák nélkül kiszabott büntetéseket, műemlékek pusztítását felölelő vád befogadásáról (vagy be nem fogadásáról) kell döntenie. Bár a francia hadsereg bevetése helyreállította a bamakói kormány fennhatóságát a kérdéses – hatalmas – szaharai területen⁴⁰, a tényleges biztonsági helyzet még sok kívánnivalót hagy maga után. Ennek következményeként azonban meglehetősen nagyszámú tanúnak kért⁴¹, és kapott a főügyész különböző tanúvédelmi garanciákat, ideértve – az eljárás jelenlegi szakaszában⁴² – az anonim tanú vagy a terhelttel még nem teljes egészükben közölt tanúvallomások intézményét. Így bár a mali kormány kész az

---

csak jogerős elmarasztaló ítélet után hozható, így a kárpótlási eljárás tényleges hossza mindebből abban a kamarában, amelyben dolgoztam, mintegy két évet jelent.

³⁴ "Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable" (precit) §§ 195–199.

³⁵ World Bank Document. Report No: ICR2168, Implementation completion and results report <http://documents.worldbank.org/curated/en/143681468026636389/Congo-Democratic-Republic-of-Emergency-Demobilization-and-Reintegration-Project>

³⁶ "Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable" (precit) §§ 220, 224.

³⁷ Lásd a hivatkozott Lubanga kárpótlási határozathoz csatolt Annexe III-ban (<https://www.legal-tools.org/doc/348c18/pdf/>) a 9–10. oldalon.

³⁸ Victims at the Center of justice. From 1998 to 2018: Reflections on the Promises and the Reality of Victim Participation at the ICC. Fédération Internationale des Droits de l'homme, Décembre 2018, No. 730a.

https://www.fidh.org/IMG/pdf/droitsdesvictimes730a_final.pdf p.. 73; lásd még: Report on the Activities of the International Criminal Court, Assembly of States Parties, Seventeenth session, ICC-ASP/17/9, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP17/ICC-ASP-17-9-ENG.pdf § 49.

³⁹ The Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud

⁴⁰ Egy egymáshoz tolt félkör és egy derékszögű háromszög kompozíciójának tekinthetőnek Mali teljes területe 1 241 238 km², az akkor Azawad névvel illetett, elszakadással érintett terület 822 000 km², ebből Timbuktu régió 328 000 km², amelynek déli részén játszódtak a főügyész által vizsgált cselekmények.

⁴¹ Lásd pl. Public redacted version of the "Prosecution's Request for authorisation to withhold the identity of Witness MLI-OTP-P-0538 upon whose evidence the Prosecution will rely at the confirmation hearing".

23 January 2019, ICC-01/12-01/18-223-Conf-Exp, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_00829.PDF

⁴² Ti. a vád befogadásáról („confirmation of charges”) történő tárgyalás előkészítésekor.

együttműködésre, nem rajta, hanem számos egyéb tényezőn múlik az, hogy a tanúskodni hajlandó személy, gyakran egykori áldozat ne tartson az Ansar Dine és az Al Kaida itteni ágának (AQIM⁴³) bosszújától.

A nem részes állam Líbia egykori vezetőjének, Muammer Kadhafinak egyik fia, Szaif ellen különböző emberiség elleni és háborús bűncselekmények miatt bocsátott ki letartóztatási parancsot a Biztonsági Tanács által kezdeményezett eljárásban a Nemzetközi Büntetőbíróság.⁴⁴ Az apja bukását és agyonverését eredményező polgárháborúban a titkosszolgálati kapcsolatait is mozgató Szaif Kadhafi tényleges sorsára az anarchiába süllyedt Líbiának az ENSZ által elismert, Tripoliban székelő kormánya bírt – úgy tűnik – a legkevesebb ráhatással: őt egy, az ország jelentős részét hatalomban tartó, Zintán városában székelő formáció tartotta fogságban, majd ítélte távollétében halálra, a bár szintén Tripoli városában, de nem a fentebb említett kormányhoz kötődő bíróság, majd engedett – valószínűleg – szabadon tényleges fogvatartója úgy, hogy a nemzetközileg elismert kormány parlamentje által elfogadott amnesztia törvényt alkalmazta rá egy harmadik kormányformáció igazságügy-miniszterének kérésére, miközben a Tripoli kormány szerint az amnesztia törvényben felsorolt feltételeknek Szaif nem felel meg. (Az egyszerűség kedvéért és a terjedelmi korlátok miatt nem bonyolodok itt bele a mintegy negyven különböző hatalmi és milicista formációk egymáshoz való viszonyának boncolgatásába.) Ügyvédje viszont a *ne bis in idem re* elvre hivatkozva kérte az ICC-től a Szaif Kadhafi elleni eljárás megszüntetését.⁴⁵

A szintén a Biztonsági Tanács által a Nemzetközi Büntetőbíróság elé vitt másik helyzet a szudáni Darfúr régióban végrehajtott népirtás ügye, amelyben az ország elnökével, Mohammed Al-Bashirral szemben bocsátott ki letartóztatási parancsot az ICC egyik tárgyaláselőkészítő kamarája. Szudán szintén nem részes állama a Római Statútumnak, és Al-Bashir számos államban tett látogatást, akik hol az Afrikai Unió viszonylatában szerintük fennálló konkuráló kötelezettségeikre⁴⁶, hol az ICC elfogultságát állítva, hol nagyhatalmi pozíciójukat demonstrálva fogadták őt és nem hajtották végre a kötelezettséget.⁴⁷

Ráadásul – sajnos – az ICC és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolata is igen távol van attól, amit optimálisnak lehetne nevezni. A még demokrata

⁴³ Al Qaeda in the Islamic Maghreb

⁴⁴ The Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/GaddafiEng.pdf>

⁴⁵ Admissibility Challenge by Dr. Saif Al-Islam Gaddafi pursuant to Articles 17, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_02919.PDF

⁴⁶ Supplementary African Union Submission in the "Hashemite Kingdom of Jordan's Appeal Against the 'Decision under Article 87(7) of the Rome Statute on the Non-Compliance by Jordan with the Request by the Court for the Arrest and Surrender [of] Omar Al Bashir, ICC-02/05-01/09-389, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/09-389>; The Hashemite Kingdom of Jordan's submissions following the hearing of 10,11,121 and 14 September 2018, ICC-02/05-01/09-390, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/09-390>; The League of Arab States' post-hearing submissions ICC-02/05-01/09-388, 28 September 2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/05-01/09-388>

⁴⁷ <https://www.icc-cpi.int/darfur/Pages/default.aspx>;
<https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir/pages/alleged-crimes.aspx>

adminisztráció idején letárgyalt Római Statútumot az azzal sok mindenben nem elégedett Bill Clinton aláírta, de az őt követő republikánus adminisztráció ezt visszavonta, és G.W. Bush első elnöksége idején elfogadtak az ICC-vel való amerikai együttműködést tiltó és az ICC-vel szemben valamint az ICC-vel az amerikai érdekeket sértően együttműködő államokkal szemben különböző szankciókat előírányzó törvényt.⁴⁸ Donald Trump kormányzatának hivatalos megnyilatkozásai is ebbe az ellenségeskedő irányba mutatnak.⁴⁹

Mindebből, elsősre, az olvasó mintha azt a következtetést vonhatná le, hogy „fogatlan oroszlán”, „papír tigris” vagy minimum *lex imperfecta* az ICC és a Római Statútumnak az együttműködésre vonatkozó szabályrendszere.

De nem árt, ha az olvasó a (rész)sikerekre is figyel.

Így például a jelenleg tárgyalási ügyszakban levő, Uganda északi részének mára már visszaszorított polgárháború ügyében⁵⁰ a kampalmai kormánnyal való együttműködésben nem merültek fel problémák, éspedig sem vád, sem a védelem tanúi szempontjából. Jelentős mennyiségű rádió lehallgatási jegyzőkönyvet és hangszalagot adott át az ugandai kormány az ICC főügyészének, ugyanis az ún. Lord's Resistance Army-t többnyire Szudánból – részben annak azóta Dél-Szudánként függetlenné vált tartományából – napi rádióadásokkal irányította Joseph Kony, a messianisztikusként kezelt vallási vezető és katonai parancsnok.

A vád alá helyezett egyik alparancsnok, Dominic Ongwen pedig amerikai katonai és diplomáciai segítséggel került Hágába⁵¹, akárcsak a már említett ituri polgárháborúban a vád szerint magasabb parancsnoki posztot betöltő Bosco Ntaganda⁵² is. Igaz, ezek még a Barack Obama adminisztráció⁵³ idején történtek,

⁴⁸ American Service-Members' Protection Act,

<https://web.archive.org/web/20080306080603/http://www.state.gov/t/pm/rls/othr/misc/23425.htm>

⁴⁹ John Bolton threatens ICC with US sanctions, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-45474864>; US denying visas to International Criminal Court staff, <https://edition.cnn.com/2019/03/15/politics/pompeo-icc-visa-restrictions/index.html>; Trump says International Criminal Court has 'no legitimacy', <https://www.news24.com/World/News/trump-says-international-criminal-court-has-no-legitimacy-20180925>

⁵⁰ The Prosecutor v. Dominic Ongwen, 6 December 2016, Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, at the opening of Trial in the case against Dominic Ongwen

<https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2016-12-06-otp-stat-ongwen>

⁵¹ Press Release: 20 January 2015, Dominic Ongwen transferred to The Hague

"On behalf of the Court, the Registrar of the ICC Herman von Hebel thanked the United Nations and in particular the MINUSCA (the UN Mission for the Stabilization of the Central African Republic) for their support and cooperation in enabling Mr Dominic Ongwen's transfer to the ICC. He also extended his appreciation to the authorities of the Central African Republic, Uganda, the United States of America, Belgium and the Netherlands (the ICC host State), as well as to the African Union, for their instrumental roles during this operation. The Court welcomed these joint efforts as a concrete expression of the international community's commitment to the pursuit of justice." <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=pr1084>

⁵² https://en.wikipedia.org/wiki/Bosco_Ntaganda

⁵³ Ez vélhetően összefügghet azzal, hogy a már hivatkozott amerikai törvény a mindenkori elnök számára jelentős mozgásszabadságot ad, és egyedi, kivételes együttműködések nem zár ki, ha ezt az USA érdeke így kívánja.

„SEC. 2011. Application of Sections 2004 and 2006 to Exercise of Constitutional Authorities.

a. In General – Sections 2004 and 2006 shall not apply to any action or actions with respect to a specific matter involving the International Criminal Court taken or directed by the President on a case-

de az ICC és az USA közötti kapcsolatok G.W. Bush második elnöki ciklusa idején már javuló tendenciát mutattak.

A grúziai helyzet (ti. szakadár Dél-Oszétia) főügyészi vizsgálata során döntött úgy a Római Statútumot aláíró, de nem ratifikáló Oroszország, hogy aláírását is visszavonja, és megszakítja az együttműködést, de előtte még jelentős mennyiségben adott át vizsgálati jegyzőkönyveket, tanúvallomásokat. A grúziai helyzetben ugyanis elkövetőként grúz katonai egységek, a szakadár dél-oszét alakulatok, a beavatkozó orosz katonai és légi erő tagjainak tulajdonítható, a Római Statútum hatálya alá eső cselekedetek vizsgálata tekintetében, míg áldozatként pedig grúz és dél-oszét polgári lakosság, valamint az EBESZ keretei közötti orosz békefenntartó alakulatok soraiban esett áldozatok vonatkozásában merült fel az együttműködés fontossága. Az orosz ajkú áldozatok, az orosz békefenntartó erők soraiban vagy vagyontárgyaiban esett károk tekintetében Oroszország együttműködése, dokumentációs és információs segítsége roppant széleskörű és igen intenzív volt.⁵⁴ Az ICC-vel való együttműködés megszakítása – és az aláírás visszavonása – azután történt, hogy a grúz oldalon esett áldozatokért esetleg felelősséggel tartozó orosz (vagy azóta ismét orosz) katonai személyzet iránti információk gyűjtése és kontrolláltatása is napirendre került. A grúz kormányzati együttműködést – amely elsőként a grúz áldozatokra vonatkozó adatokat adta át – egy időben mintha fékezte volna az orosz és dél-oszét áldozatokért felelős, vélhetően grúz elkövetők iránti főügyészi érdeklődés érzékelése, valamint az együttműködés orosz részről tapasztalt megszakítása. A grúz kormányzati együttműködés azonban újraindult⁵⁵, nem kevés hazai parlamenti vita és politikai krízis keresztjében.

A Római Statútumban nem részes Myanmar elhagyására kényszerült több, mint hétszáz ezer muzulmán rohingya – akiknek helyzetét deportálásként írta le a Főügyész – tekintetében a nekik menedéket nyújtó – és részes állam – Bangladesh fogadta a főügyészség szakértői küldöttségét, amelynek tagjai az előzetes információgyűjtéshez kötődően találkoztak az ottani hatóságokkal és azokkal a helyi szervezetekkel, akik segítségével a menekültek között egy esetleges eljárás szempontjából hasznos információkat gyűjtenek majd.⁵⁶

---

by-case basis in the exercise of the President's authority as Commander in Chief of the Armed Forces of the United States under article II, section 2 of the United States Constitution or in the exercise of the executive power under article II, section 1 of the United States Constitution (...)

SEC. 2015. Assistance to International Efforts.

Nothing in this title shall prohibit the United States from rendering assistance to international efforts to bring to justice Saddam Hussein, Slobodan Milosovic, Osama bin Laden, other members of Al Qaeda, leaders of Islamic Jihad, and other foreign nationals accused of genocide, war crimes or crimes against humanity."

⁵⁴ Russia Says Will Cooperate With ICC Georgia War Probe, <https://www.rferl.org/a/russia-says-will-cooperate-with-icc-probe-of-war-crimes/27520262.html>

⁵⁵ Georgian Gov't and International Criminal Court sign cooperation deal, <http://agenda.ge/en/news/2017/1604>

⁵⁶ Statement of the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court at the conclusion of its visit to Bangladesh (6-11 March 2019) <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=20190311-otp-stat>

Többször került sor arra is, hogy a Római Statútumot aláíró, de nem ratifikáló Izrael állam is fogadjon ICC szakértői delegációt⁵⁷, és volt példa arra, hogy a támadott kibucok lakói nyújtottak be beadványokat a palesztin helyzet ügyében előzetes információgyűjtést folytató Főügyészhez.⁵⁸

Egyes *amicus curiae* beadványokban pedig néha meglehetősen pontossággal megjelent egy-egy adott ország kormányának hivatalos álláspontja nem egyszer dokumentációs mellékletként vagy hivatalos állásfoglalások citátumaként, egy részletes eseménysorozat vagy cselekmények hazai kivizsgálásának tanúsításaként.⁵⁹ Ezek természetesen nem azonosíthatók hivatalos együttműködéssel, és az *amicus* lett legyen magánszemély, ügyvédi iroda vagy NGO, önmagát képviseli és csak segíteni akar... (Az *amicus curiae* az eljáró kamara engedélyével, és az azáltal megszabott terjedelemben adhat egyébként be anyagot⁶⁰, amelyet a kamara belátás szerint hasznosít.)

Mindemellett nyilvánvaló, hogy nagyon sok állammal az együttműködés akadálymentes, lett legyen szó vízumról, transferről, letartóztatás foganatosításáról⁶¹, átadásról, kihallgatási jegyzőkönyvek rendelkezésre bocsátásáról, vagyontárgyak lefoglalásáról⁶² vagy betétek befagyasztásáról, DNS minta fogadásáról, küldéséről, stb. Ezeket különböző nemzetközi szervezetekkel vagy államokkal kötött előzetes megállapodások még flottabbá tehetik.⁶³

⁵⁷ Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, ahead of the OIC's visit to Israel and Palestine from 5 to 10 October 2016, 5 October 2016.; <https://www.legal-tools.org/doc/449145/pdf>

⁵⁸ NGO building ICC war crimes case against Hamas over flaming Gaza kites, Jerusalem Post, May 28, 2018, <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/NGO-building-ICC-war-crimes-case-against-Hamas-over-Gaza-flaming-kites-558544>

⁵⁹ Situation on Registered Vessels of the Union of the Comoros, the Hellenic Republic and the Kingdom of Cambodia Transmission of Two Documents received from the Shurat Ha-Din – Israel Law Center, ICC-01/13-84

08 February 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-84>

⁶⁰ Eljárási és bizonyítási szabályzat, 103. Szabály: (saját fordítás)

Amicus curiae és egyéb beadványok

„1. Az eljárás bármelyik szakaszában, a Bíróság bármely kamarája, ha az igazságszolgáltatás jó ügymenetében kívánatosnak tartja, meghívhat vagy felhatalmazhat bármely államot, szervezetet vagy személyt arra, hogy írásban vagy szóban észrevételeket tegyen minden olyan kérdésről, amelyről a kamara azt hasznosnak tekinti.

2. A Főügyész és a védelem jogosultak válaszolni a fenti (1) bekezdés értelmében beterjesztett észrevételekre.

(...)”

⁶¹ Lásd pl. Belgium együttműködését a Bemba-ügyben 2008-ban, The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Case Information Sheet, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/bembaEng.pdf> 2.; Niger együttműködését az Al Faqi ügyben 2015-ben, The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi Case Information Sheet <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-mahdiEng.pdf> 2.; Mali együttműködését az Al Hasszan ügyben 2018-ban, The Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud Case Information Sheet, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-hassanEng.pdf> 2.; a Közép-Afrikai Köztársaság és Franciaország együttműködését a Nguissona és Yekatom ügyben 2018-ban és 2019-ben. The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Nguissona, Case Information Sheet, <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/yekatom-nguissonaEn.pdf> 2.

⁶² Lásd pl. Portugália közreműködését a Bemba-ügyben 2008-ban. <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/bembaEng.pdf> 2.

⁶³ Lásd erről például: ICC-ASP/15/18, Assembly of States Parties, Fifteenth session: Report of the

3. Zárszó gyanánt

A fentiek megítélésem szerint alátámasztják a jubiláns tételét, hogy „napjainkban tanúi lehetünk annak a folyamatnak, melynek során fokozatosan elfogadottá válik az az elv, hogy azokat a politikai, katonai vezetőket, akik saját országuk lakossága ellen követnek el tömeggyilkosságot, saját országuk közreműködésével jussanak a büntető igazságszolgáltatás elé. Ma már a világ legtöbb országában természetesnek tekintik azt, hogy véget kell vetni legalább az olyan politikai és katonai vezetők büntetlenségének, akik nem tartoznak sem a szuperhatalmak, sem szövetségeseik körébe.”⁶⁴

E két mondatban három szónak, ti. a „*fokozatosari*”, a „*legtöbb*” és a „*legalább*” szavaknak, valamint a legutolsó félmondatnak („*akik nem tartoznak sem a szuperhatalmak, sem szövetségeseik körébe*”) különös jelentősége van. Itt tartunk, egyelőre ezek a realitások és ezeken alapul az együttműködés. Ha ez nem is annyira hatékony, mint a jubiláns által mélységeiben vizsgált európai uniós büntetőjogi együttműködés, azonban még így is hatalmas előrelépés.

*Boldog születésnapot,
Ákos!*

Bureau on cooperation, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP15/ICC-ASP-15-18-ENG.pdf;
Cooperation agreements, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP15/ICC-ASP-15-18-ENG.pdf;
Argentina Signs Voluntary Agreements on Protection of Witnesses, <https://www.pgaction.org/news/argentina-signs-voluntary-agreements-protection-of-witnesses.html>;
ICC signs enforcement agreement with Slovenia, <http://www.diplomatmagazine.nl/2018/12/08/icc-signs-enforcement-agreement-with-slovenia/>

⁶⁴ FARKAS Ákos: *Nemzetközi büntetőjog és nemzetközi büntető igazságszolgáltatás*. OTKA K63795. sz. projekt zárójelentése, 32-33. http://real.mtak.hu/2670/1/63795_ZJ1.pdf

---

Die Bedeutung der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte (EGMR) und ihre Grenzen

Hans-Heiner Kühne*

---

1. Dedikation

Dieser Beitrag ist meinem langjährigen Freund und Kollegen Ákos Farkas gewidmet, der nunmehr ebenfalls in das Alter eingetreten ist, in welchem man anfängt das Lebenswerk zu würdigen. Das tue ich sehr gerne und wünsche ihm noch viele erfolgreiche weitere Jahre des wissenschaftlichen Schaffens wie auch der privaten Zufriedenheit.

2. Einführung

2.1. Die Anfangszeit von EMRK und EGMR. Die Europäische Menschenrechtskonvention (EMRK) ist zurecht nach ihrer Ratifizierung durch die ersten Staaten des Europarats in den 50er Jahren des letzten Jahrhunderts gefeiert worden als Meilenstein im Menschenrechtsschutz. Das erste Mal hatte sich ein ziemlich vollständiger Menschenrechtskatalog der einheitlichen Rechtsprechung durch ein Supranationales Gericht unterworfen. Wenn auch keine rechtlich umsetzbaren Vollzugsmechanismen vorgesehen waren, so gab es doch die Völkervertragsrechtliche Verpflichtung der Signatarstaaten, die Straßburger Entscheidungen zu respektieren und umzusetzen. Als Instrument der Umsetzung dieser Verpflichtung diente und dient noch das Ministerkomitee, welches durch politischen Druck die Vertragstreue der Mitgliedstaaten fördern soll.

Dieses Konzept ging in den ersten Jahren der Rechtsprechung des EGMR auch sehr gut auf. Es gab wenig Beschwerden und entsprechend wenig Entscheidungen, die man auch ohne Spezialist auf diesem Gebiet sein zu müssen, gut überschauen – und akzeptieren – konnte. Selbst die Mitgliedstaaten, die bei Signierung und Ratifizierung davon ausgegangen waren, dass nicht sie, sondern andere Mitgliedstaaten von der Kontrolle durch den EGMR betroffen sein würden, mussten

---

* Universitätsprofessor, Universität Trier; „doctor honoris causa“, Universität Miskolc

dabei schon die ersten Entscheidungen akzeptieren, welche eine Korrektur ihres Rechtssystems erforderlich machten. So war etwa Deutschland durchaus betroffen, wegen Überlänge des Verfahrens gerügt zu werden¹, und das Bundesverfassungsgericht (BVerfG) war keinesfalls amüsiert später im selben Zusammenhang, lesen zu müssen, dass es aus Sicht der EMRK zum Rechtszug gehöre und damit die bei diesem Gericht üblicherweise recht langen Wartezeiten zu der allgemeinen Verfahrensdauer hinzu zu rechnen seien². Der aus Deutschland dagegen empörte Widerspruch, zum einen gehöre der Weg zum BVerfG nicht zum allgemeinen Rechtsweg und zum anderen seien die Wartezeiten beim EGMR mittlerweile ebenso lang, wenn nicht länger, verhallten ungehört. Die vom EGMR geforderte kostenlose Dolmetscherleistungen im Strafverfahren³ wurde hingegen kurzfristig durch Änderung des § 187 Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) ins deutsche Recht überführt.

2.2. EMRK und EGMR der 47 Mitgliedstaaten. Diese nachgerade idyllische Situation hat sich in den letzten dreißig Jahren allerdings dramatisch verändert. Mit der steigenden Zahl der Mitgliedstaaten, insbesondere denen, deren Rechtssysteme durchaus noch erkennbare rechtsstaatliche Defizite hatten bzw. noch haben, vergrößerte sich naturgemäß das Fallaufkommen.

Die wachsende Akzeptanz des EGMR durch die Rechtsanwaltschaft, eigentlich ein zu lobendes Phänomen, führte dazu, dass menschenrechtsrelevante Verfahren regelmäßig durch den Instanzenzug, die nationale Verfassungsgerichtsbarkeit und dann zum EGMR geführt wurden. In diesem Zusammenhang gilt es inzwischen als Kunstfehler, den EGMR – und zwecks erforderlicher Ausschöpfung des nationalen Rechtszugs, Art. 35 EMRK, auch das nationale Verfassungsgericht – nicht anzurufen.

Das alles hat einerseits zu einer Situation geführt, die trotz aller Bedeutung der Rechtsprechung des EGMR für die Rechtsstaatlichkeit insbesondere der Strafverfahrensordnungen der Mitgliedstaaten den Weg nach Straßburg nicht nur beschwerlich, sondern auch aus individueller Sicht zumeist wenig effizient erscheinen lässt.

Es ist andererseits dabei aber nicht zu verkennen, dass der EGMR als Gericht geschaffen wurde, welches im Verhältnis zu den nationalen Gerichten der Mitgliedstaaten nur subsidiäre Funktion haben sollte. Das bislang nicht in Kraft getretene 15. Zusatzprotokoll von 2013 betont dies nochmals. Die reale und oben dargestellte Tätigkeit sowie Funktion des EGMR ist aber weit über eine Subsidiär Funktion hinausgewachsen. Die Annahme der weitgehenden Gleichheit in Verständnis und Umsetzung der Menschenrechte in den Rechtsordnungen der Mitgliedstaaten war bestenfalls im frühen Beginn der Tätigkeit des EGMR gegeben und wurde mit der Beitrittswelle ab den 90er Jahren des letzten Jahrhunderts

---

¹ EGMR Eckle vs. Deutschland EuGRZ 1983, 371; vgl. auch KÜHNE, Hans-Heiner: Anmerkung zum EGMR-Urteil im Fall Eckle. Die Berücksichtigung und Kompensation überlanger Verfahrensdauer im deutschen Strafverfahren. *EuGRZ* 1983, 382.

² EGMR EuGRZ 1997, 210; Gast und Popp vs. Deutschland NJW 2001, 211; R. und T. vs. Portugal NJW 2001, 2692.

³ Öztürk vs. Deutschland v. 21. 02. 1984 – 8544/79.

immer fiktiver. Zugleich wuchs insbesondere für diese Staaten die Bedeutung der Rechtsprechung des EGMR für die rechtsstaatliche (Re)Strukturierung ihrer Rechtsordnungen, insbesondere aber der Strafverfahrensordnungen. Damit war der EGMR in eine neue bedeutsame Rolle gedrängt worden, die fernab des Subsidiaritätsprinzips spielte und es noch immer tut. In dieser neuen und wichtigen Funktion ist der EGMR zwar vollständig überlastet, leistet aber unverzichtbare Arbeit für Rechtsstaatlichkeit und Menschenrechtsschutz in den Ländern des Europarats, weshalb eine verstärkte Berufung auf das Subsidiaritätsprinzip heute als sachlich verfehlt zurückgewiesen werden muss.

Im Folgenden sollen die unzweifelhaften Erfolge der Rechtsprechung des EGMR für die Rechtsstaatlichkeit innerhalb der Mitgliedstaaten kurz angesprochen werden. Hierbei beschränken wir uns auf die zumeist für das Strafverfahrensrecht wesentlichen Art. 5 und 6 der EMRK. Diesen durchaus bekannten positiven Aspekten sollen weniger bekannte negative gegenübergestellt werden, die in den letzten Jahren die Bedeutung dieser Rechtsprechung für den Einzelfall massiv eingeschränkt haben.

3. Die segensreiche Rechtsprechung zu Art. 5 und 6 EMRK in beispielhafter Darstellung

Es ist ebenso offensichtlich wie unstrittig, dass die Rechtsprechung des EGMR insbesondere dazu beigetragen hat, den in Bezug auf Menschenrechtsschutz besonders empfindlichen Bereich des Strafverfahrensrechts Europaweit deutlich rechtsstaatlicher zu gestalten. Hier soll dies, allein schon aus Gründen mangelnden Raums, nicht im Detail, sondern nur beispielhaft angesprochen werden, um die wesentlichen Grundlagen – und häufigsten Schwachpunkte – strafprozessualen Menschenrechtsschutzes kurz zu unterstreichen.

Als Grundvoraussetzung aller Gewährung staatlicher Gerechtigkeit gilt die *Unabhängigkeit der Richterschaft*, die frei von Interessenkonflikten und der Drohung staatlicher Repressionen agieren können muss. Während dies der EGMR in vielen Entscheidungen immer wieder betont hat⁴ und die formellen Voraussetzungen dafür in den Mitgliedstaaten weitestgehend erfüllt worden sind, haben sich hier allerdings Techniken entwickelt, die die Substanz richterlicher Unabhängigkeit aushöhlen, ohne dass dies als Konventionsverletzung erfolgreich gerügt werden könnte. Da gibt es beispielsweise in der Türkei, der Ukraine und wohl auch in Russland, die große Übermacht staatlicher Gewalt, die es für Richter von vornherein unmöglich erscheinen lässt, gegen die Interessen des Staates zu entscheiden. Aber auch insofern unverdächtige Staaten wie Frankreich⁵ und

⁴ Etwa Dewilde, Ooms und Versyp vs. Belgien v. 18. 06. 1971; Belilos vs. Schweiz v. 29. 04. 1988; weitere Nachweise bei ESSER, Robert: Art. 6 EMRK. In: Löwe, Ewald – Rosenberg, Werner (Hrsg.): *Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz*. 26. Aufl., Bd. 11, De Gruyter, Berlin, 2012. 127 ff.; KÜHNE, Hans-Heiner: Art. 6 EMRK. In: Pabel, Katharina – Schmah, Stefanie (Hrsg.): *Internationaler Kommentar zur EMRK*. Carl Heymanns Verlag, Köln, Stand 2009. 285 ff.

⁵ Dazu KÜHNE, Hans-Heiner: *Strafprozessrecht. Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechts*. 9. Aufl., C.F. Müller, Heidelberg, 2015. Rn. 1212.

Deutschland müssen sich vorhalten lassen, dass insbesondere Beförderungen von Richtern in höhere Ämter zumindest verdeckt von politischen Anschauungen der Richter geprägt sind. In Deutschland ist dies durch die Richterwahlgesetze zum Bundesgerichtshof (BGH) und zum BVerfG durch die Mehrheit staatlicher Entscheider in den Wahlgremien erkennbar geregelt. Auf Landesebene ist leicht zu erkennen, dass die Richter, welche der jeweils im Landtag regierenden Partei nahestehen oder deren Mitglieder sind, weit überproportional Beförderungsstellen innehaben.

Die *Unschuldsvermutung*, Art. 6 II EMRK ist ein weiterer Pfeiler rechtsstaatlicher Strafverfolgung. Sie begründet zunächst einmal die staatliche Pflicht, alle belastenden wie auch entlastenden Beweise beizubringen und den Beschuldigten bis zur rechtskräftigen Verurteilung als unschuldig zu behandeln. Sie bedeutet damit zugleich, dass der Beschuldigte keinen Beitrag zur Beweiserhebung leisten muss. Hier hat der EGMR etwa in Hinblick auf die in allen Strafverfahrensgesetzen geregelte Pflicht des Beschuldigten, sich Fingerabdrücke, Blutproben oder andere Genproben abnehmen zu lassen, ein hilfreiches Dreistufenmodell entwickelt⁶, innerhalb dessen die Mitwirkungsfreiheit des Beschuldigten sorgfältig mit dem staatlichen Verfolgungsinteresse abzuwägen ist.

Das Recht auf *aktive Mitwirkung des Beschuldigten am Verfahren* ergibt sich nicht nur aus dem Prinzip der Fairness des Verfahrens, Art. 6 I EMRK, sondern in Hinblick auf das spezielle *Recht auf Verteidigung* sehr konkret aus Art. 6 III lit. b-d EMRK. Hier hat der EGMR die Rechte der Verteidigung/des Verteidigers etwa in Hinblick auf Zugang zum Beschuldigten und Anwesenheit während polizeilicher/staatsanwaltschaftlicher Vernehmungen⁷ vor und in der Hauptverhandlung⁸ sowie Aktenzugang⁹ prononciert gestärkt.

Da die *Untersuchungshaft* in langer und bedauernswerter Tradition immer wieder dazu missbraucht worden ist, politisch unliebsame Bürger kalt zu stellen, beschäftigt sich Art. 5 EMRK besonders intensiv mit diesem Instrument im Verhältnis zu der allgemeinen Freiheitsgarantie. Die Rechtsprechung des Gerichtshofs ist dazu fast nicht mehr zu überblicken¹⁰ und zeigt, wie problematisch der Umgang mit diesem Instrument auch heute noch ist.

Angesichts einer nicht nur in der EU und dem Europa des Europarats, sondern sich global weitgehend ungehindert bewegenden Weltgesellschaft, ist auch die Kriminalität internationaler und vielsprachiger geworden. Das stellt dann besondere Schwierigkeiten bei der im Strafverfahren erforderlichen *Kommunikation* auf. Der EGMR hat hier in steter Aufbauarbeit die Erfordernisse einer *gebührenfreien Dolmetscher- und Übersetzungsleistung* auf alle wesentlichen Verfahrensteile ausgeweitet¹¹.

⁶ EGMR Saunders vs. UK v. 17.12.1996.; Jalloh vs. Deutschland v. 11.07.2006.; Halloran and Francis vs. UK v. 29.06.2007.

⁷ EGMR Alexandr Zaicheno vs. Rumänien v. 18.02.2010.

⁸ EGMR Marcello Viola vs. Italien v. 05. 10. 2006; Demebukov vs. Bulgarien v. 28.02.2008.

⁹ EGMR Edwards vs UK v. 16. 12. 1992; Luboch vs. Polen v. 15.01.2008.

¹⁰ Nachweise dazu bei KÜHNE, Hans-Heiner – ESSER, Robert: Rechtsprechung des EGMR zur U-Haft. *StV* 2002, 387.

¹¹ EGMR Luedicke u.a. vs. Deutschland v. 28.11.1978; Katritsch vs. Frankreich v. 04.11.2010; Cuscani

Lediglich beim Erfordernis einer *angemessen kurzen Verfahrensdauer*, Art. 6 I EMRK (*speedy trial*)¹² scheint der EGMR gegen Windmühlen zu kämpfen. Dies nicht nur, weil er selbst ein schlechtes Vorbild abgibt, vgl. unten bei 4.1.1, sondern weil in vielen Signatarstaaten die Justiz aus strukturellen wie personellen Gründen nicht in der Lage ist, die Menge der Verfahren hinreichend zügig zu bearbeiten. Da hilft es auch nicht, wenn der Gerichtshof immer wieder betont, dass organisatorische Mängel der Justiz – dazu gehört auch mangelndes Personal – keine Rechtfertigung für Verfahrensverlängerungen seien¹³. Der Umstand, dass der Gerichtshof in Fragen der Verfahrensdauer in der Regel nur noch pauschal zu prüfen bereit ist¹⁴, belegt die Häufigkeit solcher Beschwerden. Dabei tritt es fast in den Hintergrund, dass die Kriterien für die Angemessenheit der Dauer eines Verfahrens weitgehend im normativen Bereich der Einzelfallentscheidungen verschwimmen¹⁵.

Das Problem der Verfahrensüberlänge – und damit die Frage der Effizienz der Justiz – ist allerdings eines der ältesten Probleme des Justizwesens überhaupt. Schon in der „Magna Charta Libertatum“ von 1215 wird es in der Nr. 40 angesprochen (*nulli vendemus, nulli negabimus aut differebimus rectum aut justiciam*). Die amerikanische „Bill of Rights“ von 1791 erwähnt im 6. Zusatzartikel bereits den Begriff des „speedy trial“ und macht damit auf Verfassungsebene deutlich, dass der bestehende Zustand allzu lang andauernder Verfahren bekämpft werden müsse. Angesichts dieser unglücklichen Geschichte des Bemühens um angemessene Verfahrensdauer erscheint das diesbezügliche Unvermögen des EGMR eher als weiterhin erfolglose Fortschreibung solchen Bemühens als ein vorwerfbares Versagen.

4. Grenzen des gerichtlichen Menschenrechtsschutzes

Die oben beispielhaft zum rechtsstaatlichen Strafverfahren angeführten Entscheidungen des EGMR unter Anwendung der Art. 5 und 6 EMRK haben Europa weit ohne jeden Zweifel zu einer Verbesserung rechtsstaatlicher Bedingungen in nationalen Strafverfahrgesetzen sowie der Praxis des Strafverfahrens geführt und damit einen nicht unerheblichen präventiven Einfluss auch auf von der Rechtsprechung nicht unmittelbar betroffene Mitgliedstaaten ausgeübt. Gleichwohl zeigt der Blick auf den Einzelfall, dass häufig ein adäquater Schutz auch bei letztendlichem Erfolg in Straßburg nicht erzielt wird. Das hat vielerlei Gründe.

4.1. Dauer und Kosten des Verfahrenswegs.

4.1.1. Dauer. Zum einen ist es die vom EGMR doch so hoch gehaltene Garantie der Schnelligkeit von Verfahren bei mitgliedstaatlichen Gerichten, die offenbar vom

---

vs. UK v. 24.09.2012; vgl. näher ESSER: aaO. Rn. 833 ff.

¹² Dazu KÜHNE, Hans-Heiner: *Die Rechtsprechung des EGMR zur Verfahrensdauer in Strafsachen*. StV 2001, 529.

¹³ Etwa EMRK Gheorghe vs. Rumänien v. 15.03.2007.

¹⁴ EGMR Mianowski vs. Polen v. 16.12.2003.

¹⁵ Vgl. KÜHNE (1983): aaO. 382.

EGMR selbst nicht hinreichend umgesetzt wird. Allein das Verfahren in Straßburg kann, wie der Verfasser kürzlich selber aus Anlass einer von ihm vertretenen Beschwerde schmerzhaft erleben musste, deutlich länger als 10 Jahre dauern. Selbst die Umsetzung des 14. Zusatzprotokolls zur EMRK hat die Bearbeitungszeit der Überfülle von eingehenden Beschwerden nicht spürbar reduziert. Ob eine Ratifizierung des 15. Zusatzprotokolls von 2013, welches die Subsidiarität der Rechtsprechung des EGMR sowie den nationalen Beurteilungsspielraum bei der Interpretation von Normen der EMRK betont, in diesem Zusammenhang hilfreich wäre, ist eher zu bezweifeln, vgl. oben bei 2.2.

Das allein wäre schon für eine effiziente Rechtsdurchsetzung schlimm genug. Hinzu kommt aber die Pflicht zur Ausschöpfung des nationalen Rechtswegs einschließlich der Beschwerde beim jeweiligen Verfassungsgericht, Art. 35 I EMRK. Selbst in Mitgliedstaaten, die nach Ansicht des EGMR endemisch unzutraglich lange Verfahrensdauern haben, wie etwa Italien und die Türkei¹⁶, dauert so ein Weg durch die Instanzen selten weniger als 5 Jahre. Das sind dann insgesamt meist 10 Jahre oder mehr, ein Zeitraum, in dem in der Regel die Menschenrechtsverletzung so lange zurückliegt, dass ihre Korrektur, wenn sie denn stattfindet - dazu sogleich - kaum mehr als Erfüllung von Gerechtigkeit empfunden wird. Im Falle andauernder Menschenrechtsverletzung –zumeist rechtswidriger Inhaftierung – tröstet deren Beendigung nach 10 oder mehr Jahren auch nur wenig.

4.1.2. Kosten. Hinzu kommt, dass der Weg durch die Instanzen sehr viel Geld verschlingt, weshalb ihn sich nur wenige Betroffene leisten können. Da der EGMR nur angerufen werden kann, wenn die nationale Rechtsprechung eine Menschenrechtsverletzung nicht anerkennt, handelt es sich in der Regel um Verfahren, für die die späteren Beschwerdeführer als Unterlegene innerhalb des nationalen Rechts die Kosten selbst zu tragen haben.

Ähnliches gilt auch für das Verfahren vor dem EGMR. Man findet in Europa keinen kompetenten Rechtsanwalt, der für eine Vertretung in Straßburg weniger als einen mittleren bis hohen fünfstelligen Betrag fordert. Demgegenüber ist die Praxis des EGMR bei der Erstattung von Gebühren im Falle des Obsiegens des Beschwerdeführers sehr restriktiv und deckt in der Regel kaum die Hälfte der zu zahlenden bzw. gezahlten Gebühren, ohne dabei die angefallenen Kosten vor den nationalen Gerichten zu berücksichtigen. Letztere müssen dann wiederum auf nationaler Ebene und im Zweifel mit gerichtlicher Hilfe eingefordert werden. Auch das ist durchaus abschreckend!

4.2. Die Umsetzung der Urteile durch die betroffenen Staaten. Die Statistik des Ministerkomitees zur Umsetzung der Entscheidungen des EGMR ist recht gut¹⁷, was den Eindruck erweckt, trotz fehlender Zwangsmechanismen hielten sich die betroffenen Staaten an die Entscheidungen aus Straßburg. Aber auch hier haben sich Praktiken entwickelt, die eine substantielle Umsetzung eher verhindern.

¹⁶ Vgl. Bericht des 10. Ministerkomitees des Europarats von 2017.

¹⁷ Vgl. hierzu ausführlich WERWIE-HAAS, Martina: *Die Umsetzung der strafrechtlichen Entscheidungen des EGMR in Deutschland, Österreich, der Schweiz und im Vereinigten Königreich*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2008.

4.2.1. Verzögerungstaktiken. Zunächst einmal versuchen betroffene Staaten häufig, den Vollzug der Entscheidung weiter hinauszuzögern. Das bringt den erfolgreichen Beschwerdeführer durchaus in Schwierigkeiten. Eigentlich ist für solche Fälle der Weg zum Ministerkomitee vorgesehen, Art. 46 EMRK. Allerdings tagt das Komitee nur einmal im Jahr, und die für solche Beschwerden zuständige Vollzugsabteilung ist chronisch überlastet, so dass eine weitere für den Beschwerdeführer zeitlich nicht absehbare Verzögerung eintritt. Auch der auf der Januartagung 2019 des Ministerkomitees gemachte Vorschlag, eine „Joint Reaction Procedure“ zu verabschieden, die in 7 Stufen die Ahndung der Verletzungen von „statutory obligatins“ oder Fälle mangelnden Respekts gegenüber fundamentalen Prinzipien und Werten formal regeln soll, erscheint wenig hilfreich, weil ein solcher 7-Punkte Plan die Reaktion des Ministerkomitees zwar formalisieren und damit transparenter machen aber zugleich das Ganze eher noch weiter verlangsamen würde. Als Alternative für den Beschwerdeführer bliebe – je nach nationalem Recht – der Weg zum Verwaltungsgericht, zum Zivilgericht wegen Amtshaftung oder zum Verfassungsgericht wegen erforderlicher Rechtsänderung, um die Durchsetzung der vom EGMR begründeten staatlichen Verpflichtung zu erzwingen. Auch das führt den Beschwerdeführer wiederum auf einen langen und kostspieligen Weg durch die Instanzen.

4.2.2. Fordern von zusätzlichen Nachweisen. Wegen der Länge des gesamten Verfahrens gibt es immer mehr Fälle, in denen der Beschwerdeführer seinen Straßburger Erfolg nicht mehr erlebt. Vollzugsprobleme ergeben sich hier insbesondere, wenn es um die Leistung von Schadensersatz geht, Art. 41 EMRK. Eigentlich geht der Anspruch des verstorbenen Beschwerdeführers auf den Erben über und bewirkt beim leistungsverpflichteten Staat keinerlei hindernde oder verzögernde Einspruchsmöglichkeiten. Gleichwohl ist die Türkei dazu übergegangen, als Voraussetzung für die Zahlung der zugesprochenen Entschädigung einen notariell beglaubigten Lebendnachweis zu fordern, was wiederum Verzögerungen und Kosten verursacht.

4.2.3. Versteckte Minderung von Schadensersatz. Schließlich scheint die Türkei auch der „Erfinder“ einer speziellen leistungsmindernden Technik zu sein. Obwohl der zu zahlende Schadensbetrag vom EGMR in Euro zugesprochen worden war, ist die Türkei im Falle *Demir-Bank*¹⁸ nur bereit, einen Betrag zu erbringen, der zum Zeitpunkt der Entscheidung des EGMR einem bestimmten Betrag in Türkischer Lira (TL) entsprach, jedoch zum Zeitpunkt der Auszahlung aufgrund der dramatischen Abwertung der Türkischen Währung nur noch knapp die Hälfte des zum Zahlungszeitpunkt geltenden Wertes in Euro ausmachte. Die offizielle Begründung hierfür, zum Zeitpunkt des Urteils, als der Betrag in TL dem zugesprochenen Betrag in Euro entsprach, sei dieser Betrag in TL zurückgestellt worden, was hinreichend sei, ist ebenso absurd wie respektlos. Die Rechtsprechung des Gerichtshofs zur Ermessensfreiheit des Staates bei der

---

¹⁸ EGMR *Fellner und andere vs. Türkei* v. 11.12.2017.

Umsetzung des Urteils¹⁹ betrifft deutlich nicht die in Art. 41 EMRK beschriebene Situation der Schadensersatzleistung. Aber auch hier steht der Beschwerdeführer vor dem Problem, entweder ein lange nicht antwortendes Ministerkomitee anzurufen oder sich auf weitere Klagewege zu begeben.

4.3. Die Unabhängigkeit der Richter des EGMR. Natürlich gilt für die Richter des EGMR das Privileg der Unabhängigkeit, Art. 21 EMRK. Das ist fast noch wichtiger als bei Richtern im nationalen System, weil die Richter des EGMR auch gegen ihr eigenes Land und dessen Recht in Theorie und Praxis entscheiden müssen. Ob diese Unabhängigkeit institutionell hinreichend abgesichert ist, mag jedoch fraglich erscheinen. Obwohl die Bezahlung der Richter sehr gut ist, gibt es keine Renten- oder Pensionsansprüche. Dies bedeutet für jene Richter, die nach ihrer Amtszeit nicht nach Hause zurück in ein Beamtenverhältnis oder eine andere ihnen offengehaltene Position kehren können, eine nicht unbeträchtliche Unsicherheit. Dies könnte dazu führen, dass ein staatsfreundliches Entscheidungsverhalten als Voraussetzung für andere staatliche Positionen nach dem Ausscheiden verstanden und unausgesprochen auch gefordert werden könnte. Ob diese Situation tatsächlich so besteht und konkrete Folgen für das Entscheidungsverhalten hat, kann mangels harter Fakten nicht geklärt werden. Strukturell muss diese Situation aber als potentielle Gefahr für die richterliche Unabhängigkeit und damit auch für die Qualität des Menschenrechtsschutzes beschrieben werden.

5. Ausblick

Die oben bei 4.2 beschriebenen Techniken hat der Verfasser in seiner Beratungspraxis selbst erlebt. Es ist davon auszugehen, dass es weitere gibt. Abhilfe kann hier nur ein Ministerkomitee schaffen, dessen Vollzugsabteilung personal verstärkt wird, um zeitnah solchen Techniken entgegen treten zu können.

Was die überlangen Verfahrensdauern beim EGMR selbst angeht, so wird schon seit langem und zu Recht gefordert, die Zahl der Richter, zumindest aber die Zahl der den Richtern zugeordneten Mitarbeiter deutlich zu erhöhen. Auch die weitere Reduzierung der Zahl der notwendigen Richter in einer Kammer wäre ein Schritt zur Förderung der Effizienz des EGMR. Schließlich würde eine pensionsrechtliche Absicherung der Richter einen nicht unerheblichen Beitrag zu ihrer Unabhängigkeit darstellen. Sollten diese Änderungen bzw. personellen Erweiterungen nicht stattfinden, würde der individuelle Rechtsschutz durch den EGMR weiter entwertet werden. Denn wenn immer weniger Individuen den Rechtsschutz des EGMR in Anspruch zu nehmen in der Lage oder willens sind, desto geringer wird naturgemäß auch der allgemeine rechtsstaatsfördernde Effekt der EMRK und der Rechtsprechung des EGMR. Das wäre auch angesichts der bisherigen Leistungen des Gerichtshofs in höchstem Maße bedauerlich.

---

¹⁹ EGMR EuGRZ 1992,,12; ESSER: aaO. Rn. 241 mit weiteren Nachweisen.

**Az európai börtönnépességről és a
szabadságelvonással nem járó szankciók
hatálya alatt álló elítéltekről az Európa Tanács
SPACE projektje alapján**
Lévay Miklós*

Kedves Ákos!

1975 óta ismerjük egymást. Évfolyamtársak voltunk az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, majd egyszer csak ugyanabban a szobában találtuk magunkat a Nehézipari Műszaki Egyetem (mai nevén: Miskolci Egyetem) Bűnügyi Tudományok Tanszékén, Horváth Tibor professzor („Tibor”) felügyelete alatt. Egymás mellett haladtunk szakmai pályánkon, sok közös élményt, ismerőst gyűjtve. Szemtanúja lehettem, ahogy a büntető eljárási jog és az európai büntetőjog nemzetközileg elismert szakértője lettél. Ha láttalak is olykor komornak, időnként mérgesnek, nekem ezekből a pillanataidból soha nem jutott. Velem mindig kedves, kedélyes voltál/vagy. Önző módon születésnapod alkalmából azt kívánom, hogy ez maradjon is így, még nagyon sokáig. Sokszor szeretném hallani Tőled a „mi újság Miki komám?” köszöntést. Persze mást is kívánok. Sok boldogságot a magánéletedben, Ildikóval, további szakmai sikereket és nem utolsósorban jó egészséget!

Kedves Ákos! Isten éltesen sokáig!

1. Az Európa Tanács börtönnépességgel és a szabadságelvonással nem járó szankciókkal kapcsolatos statisztikájáról és a SPACE projektről

A börtönnépesség mértéke, alakulása, a fogvatartottak kriminológiai és egyes büntetőjogi ismérvek szerinti jellemzői, továbbá a szabadságelvonással nem járó szankciók gyakorisága, aránya fontos jellemzői egy ország büntetőpolitikájának. Az egyes országok büntetőpolitikájának ebből a szempontból

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Kriminológiai Tanszék

való összehasonlításához, értékeléséhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtanak a vonatkozó nemzetközi adatbázisok. Ezek közül kiemelésre érdemes az Institute for Criminal Policy Research at Birkbeck, University of London által 2000-ben útnak indított *World Prison Brief* szabad hozzáférésű online adatbázisa, amelynek gazdája igazgatóként Roy Walmsley.¹

Európa országai tekintetében pedig az összehasonlító kutatások elsődleges forrása az Európa Tanács börtönnépességről és a szabadságelvonással nem járó szankciók hatálya alatt állókról („pártfogoltak”) szóló éves jelentései. Az Európa Tanács a tagállamok börtönnépességére vonatkozó éves statisztikai projektjét (*Annual Penal Statistics*) 1983-ban hozta létre.

1984 és 1991 között a projekt elnevezése *Statistics on penal populations in the member States of the Council of Europe*, az adatokat ebben az időszakban a *Prison Information Bulletin*-ben publikálták. A kiadvány címe 1992 és 2006 között *Penological Information Bulletin* volt. A statisztikai projekt neve 1992 óta az elnevezés francia változatának (*Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe*) kezdőbetűi alapján *SPACE*.²

Az éves statisztikák 1984-1991 között csak az európai börtönnépességgel kapcsolatos adatokat, információkat tartalmazták. 1992-től kezdődően azonban az adatok alapjául szolgáló kérdőívben a szabadságelvonással nem járó, közösségi szankciókra vonatkozó kérdések is szerepelnek. 1997 óta pedig két külön jelentésben (*SPACE I* és *SPACE II*) publikálják az adatokat, információkat. A *SPACE* jelentéseket az utóbbi időszakban évenként közli az Európa Tanács.³ (2017-ben nem készültek *SPACE* jelentések.)

A *SPACE I.* tartalmazza a börtönnépességgel, a *SPACE II.* pedig a közösségi, szabadságelvonással nem járó szankciókkal összefüggő adatokat, információkat. Az adatgyűjtés eszköze a *SPACE I* esetében a szabadságvesztés, illetve az előzetes fogva tartás végrehajtásáért felelős tagállami közigazgatási szervnek küldött kérdőív. A *SPACE II* esetében pedig a próbára bocsátás és más szabadságelvonással nem járó szankciók végrehajtásáért felelős tagállami szervnek küldött kérdőív.

A kérdőíveket a University of Lausanne (UNIL) Kriminológiai Intézetének Marcelo F. Aebi által irányított kutatócsoportja küldi meg az érintett tagállami szerveknek. A kérdőíveket a nemzeti kapcsolattartók töltik ki és küldik vissza a kutatócsoportnak. Az adatok validálását követően, amely magában foglalja a nemzeti kapcsolattartókkal való konzultációt is, készül el a *SPACE* jelentés tervezete. Az Európa Tanácson belül a *SPACE* projekt szakmai felelőse a Pönológiai Együttműködési Tanács (*The Council for Penological Co-operation /PC-CP/*).

A Pönológiai Együttműködési Tanács 1980 júniusában jött létre, a Bűnözési Problémák Operatív Bizottságának (*Steering Committee on Crime Problems /CDPC/*) tanácsadó testületeként, 2011-től pedig a Tanács albizottságaként

¹ Lásd: www.prisonstudies.org

² A *SPACE* projekt honlapjának címe: www.unil.ch/space

³ Az Európa Tanács *SPACE* projektjének történetéről és változásáról lásd: AEBI, M.F. – BERGER-KOLOPP, L. – BURKHARDT, C. – TIAGO, M.M.: *Prisons in Europe 2005-2015*. Strasbourg, Council of Europe, 2018. <https://wp.unil.ch>. (2019. május 29.) 18–19.

működik.

A Tanács az európai büntetés-végrehajtás első számú integrációs intézménye. Feladatkörébe tartozik többek között a SPACE projekt éves kérdőíveinek jóváhagyása, a szabadságvesztésre és a szabadságelvonással nem járó szankciókra vonatkozó európai standardok tervezetének elkészítése, az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága vonatkozó ajánlásai⁴ alkalmazásával kapcsolatos információgyűjtés.

A Tanács működésének szellemisége, értékrendje egyértelműen kiderül a testület jelenlegi elnökének, Dominik Lehnernek a következő megállapításából: *„Az Európa Tanács folyamatosan támogatja olyan politikák és gyakorlatok kifejlesztését, amelyeknek a végső eszközként történő szabadságvesztés alkalmazásához kell vezetniük, ugyanakkor csökkenteniük kell a visszaesést és védeni az áldozatok és az elkövetők emberi jogait. A PC-CP célja, hogy hozzájáruljon olyan standardok és elvek kidolgozásához, amelyek egyértelmű útmutatást adnak a nemzeti hatóságoknak a büntetés-végrehajtási reformok kezdeményezésére és fenntarthatóságára gyakorlati és megvalósítható módon.”*⁵

A következő pontban az Európa Tanács SPACE projektjének 2018. évi SPACE I jelentéséről adok részletes áttekintést, a SPACE II jelentésről pedig egy rövid összefoglalót.

2. Az Európa Tanács SPACE projektje 2018. évi jelentéseiről

A/ Az Európa Tanács *SPACE I-2018 jelentése*⁶ a börtönnépesség, továbbá a börtönökkel kapcsolatos büntetés-végrehajtási személyzet 2018. január 31-i létszámával és jellemzőivel foglalkozik.⁷ A jelentés alapja a már említett kérdőív, amely azonban a korábbiakhoz képest megváltozott. Így például a fogvatartotti állomány létszámának referencia időpontja az előző évi jelentés szeptember 1-i dátuma helyett január 31. (2018) lett; pontosították a büntetés-végrehajtási személyzet kategóriáit; különbséget tesz a kérdőív public-private működtetésű börtönök, a magánbörtönök és egyéb magán intézetek között; a biztonsági intézkedés hatálya alatt álló, illetve a megelőző fogvatartás hatálya alatt álló veszélyes elkövetők esetében két alcsoportot állítottak fel: azok a személyek, akiknek bíróság nem állapította meg a büntetőjogi felelősségét és azok a személyek, akiknek a büntetőjogi felelősségét részben vagy egészben megállapította a bíróság és végrehajtható szabadságvesztést szabott ki velük szemben.⁸

⁴ A vonatkozó ajánlások címét lásd: NAGY Anita: *Büntetés-végrehajtási jog európai kitekintéssel* c. monográfiájában. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017. 428–429.

⁵ Council for Penological Co-operation. Word from the Chair. www.coe.int/web/prison/council-for-penological-co-operation. (2019.05.29.)

⁶ AEBI, M.F. – TIAGO, M.M.: *SPACE I-2018-Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison Populations*. Strasbourg, Council of Europe, Strasbourg. 2018. Updated on 11 June 2019. <https://wp.unil.ch/space> - SPACE I Annual reports +2018. (2019. június 12.)

⁷ AEBI – TIAGO (2018): i.m.

⁸ AEBI – TIAGO (2018): i.m. 7.

A kérdőívet az Európa Tanács 47 tagállamának 52 börtönökkel kapcsolatos közigazgatási szerve kapta meg és közülük 45 válaszolt, a részvételi arány tehát 86,5 %-os. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a SPACE I-2018 jelentés közreműködő országai, illetve közigazgatási szervei közül nem minden közreműködő válaszolt valamennyi kérdésre. (Így például Oroszország nem szolgáltatott adatot a jogerős szabadságvesztést töltőt elítéltek esetében a büntetés tartamáról.) Albánia, Belgium, Bosznia-Hercegovina (állami szintű szerv), Bosznia-Hercegovina (szövetségi szintű szerv), *Magyarország*, Málta és Ukrajna börtönadminisztrációs szerve viszont egyáltalán *nem válaszolt* a kérdőívekre. Törökországot résztvevő országgént vették számításba, adatait azonban mellőzték, azok ellentmondásossága miatt.⁹

A SPACE I-2018 jelentés főbb tartalmi elemei a következők:

- országonkénti áttekintés azokról a törvényhozási és egyéb intézkedésekről, amelyek közvetlenül befolyásolták 2017 során a fogvatartottak számát (pl. feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó új, illetve módosított büntetőjogi rendelkezések, amnesztia, egyéni, illetve csoportos végrehajtási kegyelem)¹⁰;
- a 2018. január 31-i fogvatartotti létszám alapján a fogvatartottakra vonatkozó jellemzők (pl. fogvatartotti ráta és trend (2008-2018), speciális kategóriájú fogvatartottak, fogvatartottak állampolgárság, illetve az ítélet tartama szerint,) a börtönrendszer kapacitása, a börtönszemélyzet jellemzői (pl. egy őrzési feladatot ellátó büntetés-végrehajtási alkalmazottra jutó fogvatartottak száma)¹¹;
- a 2017-es évre vonatkozó folyamatmutatók (befogadás és eltávozás, szabadulás, átlagos fogvatartotti idő hossza, szabadságvesztés büntetés költsége).¹²

A következőkben a SPACE I-2018 jelentésnek a fogvatartottak egyes jellemzőire vonatkozó adatokról, mutatókról adok áttekintést, alapvetően *Marcelo F. Aebi és Mélanie M. Tiago a jelentés főbb megállapításait összegző munkájuk*¹³, részben pedig a SPACE I -2018 jelentés alapján. Amint említettem Magyarország nem válaszolt a kérdőívekre. Egyes mutatók esetében azonban zárójelben feltüntettem a vonatkozó hazai adatot.

2018. január 31-én az Európa Tanács vonatkozó 44 tagállamában a fogvatartotti létszám 1.229.385 volt. Ez 100 000 lakosra (a tagállamok 2018. január 1-i lakosságára alapján) vetítve 102,5 fogvatartottat jelent.

⁹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. 9.

¹⁰ Table C Legislative And Other Measures Which Directly Influences Trends In The Number of Inmates. In: AEBI-TIAGO (2018): i.m. 11–18.

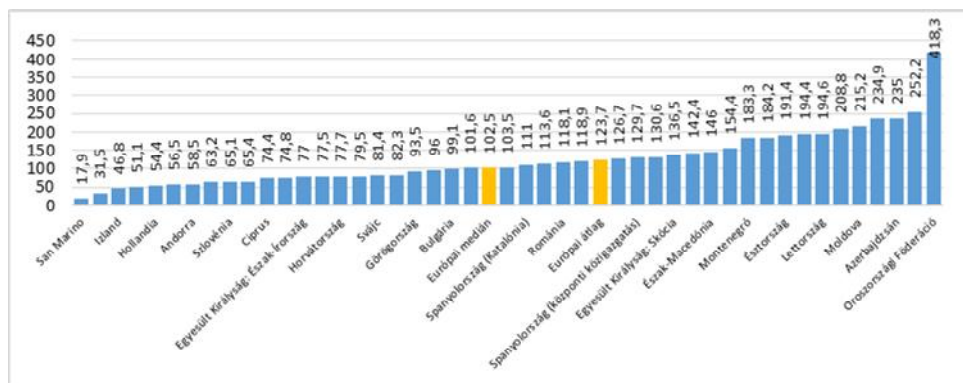
¹¹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. 20–83.

¹² AEBI – TIAGO (2018): i.m. 84–114.

¹³ AEBI, M.F. – TIAGO, M.M.: *Prisons and Prisoners in Europe 2018: Key Findings of the SPACE I report*. Updated version: 11 June 2019. <https://wp.unil.ch/space> - SPACE I Annual reports +2018 Key Findings of the 2018 SPACE I report (2019. június 12.)

Az 1. sz. ábra a 44 tagállam és Katalónia 100 000 lakosra jutó fogvatartotti arányát mutatja, valamint az európai középértéket és az európai átlagot.¹⁴

1. sz. ábra: Börtönnépesség rátája (100 000 lakosra jutó fogvatartottak aránya) 2018. január 31-én¹⁵

A börtönnépességi ráta európai középértéke alapján a szerzők *három csoportba* sorolták a résztvevő országokat. Egy csoportot képeznek az *európai középértékhez közelálló országok*: Bulgária (99,1), Ausztria (101,6) és Franciaország (103,5). Ehhez képest léteznek a középértéket meghaladó, *magas börtönnépességi* rátával rendelkező országok.

Ebbe a csoportba tartozik az egykori „szocialista országok” többsége, így például a legmagasabb börtönrátájú Oroszországi Föderáció (418,3), a Cseh Köztársaság (208,8), Lengyelország (194,6) a Szlovák Köztársaság (184,2) vagy Románia (118,1). Ugyanakkor „nyugati országot” is találunk ebben a csoportban. Így Angliát és Walest (142,4), Skóciát (136,5), Portugáliát (130,6), Spanyolországot (126,7) és Luxemburgot (113,6).

Az európai középérték alatti, *alacsony börtönnépességi rátájú* országok csoportjába tartoznak az északi államok (Norvégia: 65,4; Dánia: 63,2; Svédország: 56,5; Finnország: 51,1; Izland: 46,8), a legtöbb „nyugati állam” (pl. Olaszország: 96; Görögország: 93,5; Németország: 77,5; Hollandia: 54,4). Két egykori „szocialista országot” is találunk a csoportban, Horvátországot (77,7) és Szlovéniát (65,1).

¹⁴ A két szerző idézett munkájuk módszertanról szóló részében felhívják a figyelmet arra, hogy minden mutató esetében jellemzően a középértéket veszik alapul. A középérték az, ami az adatokat két egyenlő csoportra osztja, azaz 50%-a az országoknak a középérték fölött, 50 %-a pedig az alatt van. Ebből a szempontból az átlagot kevésbé tartják megfelelőnek, mert az rendkívül érzékeny a nagyon alacsony és a nagyon magas értékekre. Ennek illusztrálására az alacsony populációjú országokat (pl. Liechtenstein, San Marino) említik, amelyek esetében egy fős változás is jelentős kihatással lehet az arányokra. AEBI–TIAGO (2019): i.m. 16.

¹⁵ Az ábra forrása: AEBI – TIAGO (2019): i.m. 2.

(A 2018. január 1-i időponthoz legközelebbi, 2018. szeptember 1-i állapot szerint a börtönépesség rátája hazánkban 173 volt.¹⁶ Ez azt jelenti, hogy amennyiben Magyarország részt vett volna a SPACE I-2018-ban, akkor a magas börtönépességi rátával rendelkező országok csoportjába kerül.)

Kiegészítésképpen megemlítem, hogy *Nagy Ferenc 2016. évi publikációjában*¹⁷ a www.prisonstudies.org online adatbázis alapján az európai börtönépesség 2014-2016. közötti országonkénti rátája nyomán a következőképpen csoportosította az államokat:

- nagyon alacsony fogvatartotti mutatóval rendelkező államok, amelyekben a börtönépességi mutató 80-ig terjed,
- átlagos rátájú országok 81-100 közötti mutatóval,
- magas, 101-150 közötti mutatóval rendelkező országok,
- kiemelkedően magas, 151-300 közötti mutatójú országok, amelyen belül két alcsoport van a 151-200 közöttiek és a 200-on felüli rátájú országok,
- az extrémnek minősíthető országcsoport, 300 fölötti rátával (konkrétan: Fehéroroszország, 2014. október: ca. 306 és Oroszország, 2016. június: 451).¹⁸

A *SPACE I-2018-as jelentés* több szempontból is részletezi a *börtönpopuláció jellemzőit*. Így kitér az életkori, nemek és állampolgárság szerinti megoszlásra, a fogvatartotti státusra (letartóztatott, elítélt) továbbá a szabadságvesztés tartamára.

Életkori szempontból a felnőttkorú fogvatartottakra vonatkozó adatok a relevánsak, tekintettel arra, hogy a 18 éven aluliak büntetés-végrehajtási intézményei számos országban nem a börtönök felügyeletével kapcsolatos közigazgatási szerv hatálya alá tartoznak. A felnőttkorú fogvatartottaknál az életkori megoszlás középértéke az ezzel kapcsolatos kérdésre válaszoló országok, illetve börtönök felügyelő intézmények esetében 27,5 év (Monaco) és 43 év (Boszniai Szerb Köztársaság és Ciprus) között mozog.¹⁹

A börtönépesség *nemek szerinti* megoszlásánál a férfiaknál a középérték 95 %, a nőknél 5 %.

A középértékhez képest magasabb a női fogvatartottak aránya például Lettorszában (7,7%), a Cseh Köztársaságban és Spanyolországban (7,4-7,4%), Finnországban (7,3%) és a Szlovák Köztársaságban (7,1%).²⁰ (Magyarország a 2017. december 31-i 7,4%-os női fogvatartotti arányával az államoknak ehhez a csoportjához tartozna.²¹) A középértékhez képest alacsonyabb a női fogvatartottak aránya például Grúziában (2,9%), Bulgáriában (3,1%) és Franciaországban (3,6%).²²

¹⁶ Forrás: [http://www.prisonstudies.org/World Prison Brief data/Europe/Hungary](http://www.prisonstudies.org/World%20Prison%20Brief%20data/Europe/Hungary) (2019. május 25.)

¹⁷ NAGY Ferenc: Az Európai Börtönépességről. Megjegyzések az európai börtönpopuláció helyzetéről. *Börtönügyi Szemle*, 2016/3. 11–25.

¹⁸ NAGY: i.m. 12–13.

¹⁹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 6. 36.

²⁰ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 7. 38–39.

²¹ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 4. www.bv.gov.hu (2019.06.17.)

²² AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 7. 38–39.

Állampolgárság szempontjából az európai börtönnépesség 15,9%-a adott ország tekintetében külföldinek minősül. Mintegy egyharmaduk az Európai Unió valamelyik tagországából érkezett az érintett államba. A 15,9%-os középpértékhez képest jóval magasabb a külföldi fogvatartottak aránya egyes észak-európai (pl. Norvégia: 32,1%), dél-európai (pl. Olaszország: 34,1%), valamint egyes nyugat-európai országokban (pl. Ausztria: 54,7%, Németország: 38,1%). A középpérték alatt van a külföldi fogvatartottak aránya jellemzően a kelet-, illetve a közép-európai országokban (pl. Lengyelország: 1,1%, Románia: 1,2%, Bulgária: 2,7%, Horvátország: 8,9%)²³ (Magyarországon a fogvatartottak 2017. december 31-i állapota szerint a külföldi állampolgárságúak aránya 4,95 % volt.²⁴)

A SPACE I-2018-as jelentés kiterjedt a fogvatartottak *jogi státusának* számbavételére is, azaz, hogy a fogvatartottak között milyen arányban vannak letartóztatottak, illetve nem jogerősen elítéltek és jogerős elítéltek.

A jelentés által érintett börtönnépesség 22,4%-a letartóztatott, illetve nem jogerős büntetését töltő elítélt. Ehhez a középpértékhez viszonyítva Európa valamennyi régiójából szerepel olyan ország, amelyben alacsonyabb ez a mutató. Így például a Cseh Köztársaságban 8,2%, Spanyolországban 14,3%, Írországban és Finnországban egyaránt 20,5%, Németországban 21,6%.

A magasabb mutatójú országok közé tartozik például Ausztria (23%), Horvátország (28,3%), Svájc (39,3%) vagy Hollandia (41,8%).²⁵ (Magyarországon a börtönnépesség 2018. szeptember 1-i állapota szerint a fogvatartottak 18,2%-a letartóztatott, illetve nem jogerősen elítélt.²⁶)

A jogerősen kiszabott *szabadságvesztések tartamára* vonatkozó adatok szerint az 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztések arányának középpértéke 16,3%. A középértékhez képest jóval kisebb az aránya a jelzett tartamú szabadságvesztést töltőknek Moldovában (1,5%), Örményországban (1,7%), Görögországban és Romániában (2,9%).

Jelentősen magasabb viszont a középpértékhez képest az 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztést töltők aránya Németországban (45,9%), Hollandiában (40,5%), a volt „szocialista országok” közül pedig Lengyelországban (23,4%).²⁷ (Magyarországon 2017. december 31-én a jogerősen szabadságvesztésre ítélték 9,1%-a töltött 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztést.²⁸)

Az 1 és 3 év közötti tartamú szabadságvesztést töltő elítéltek arányának európai középértéke 24 % (hazai arány: 34%), a 3-5 év közötti tartamnál a középérték 16,2% (hazai arány: 18,9%), az 5-10 év közötti szabadságvesztést töltők esetében a középérték 17% (hazai arány: 25,6%).²⁹

²³ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 3.

²⁴ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 6.

²⁵ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 3.

²⁶ Forrás: [http://www.prisonstudies.org/World Prison Brief data/Europe/Hungary](http://www.prisonstudies.org/World%20Prison%20Brief%20data/Europe/Hungary) (2019. május 25.)

²⁷ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

²⁸ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 9.

²⁹ A SPACE I-2018 jelentés adatainak forrása: AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49. A hazai adatok forrása: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 9.

A 10-20 év közötti szabadságvesztést töltők esetében az európai középérték 11,5%. Ettől lényegesen kisebb az aránya a 10-20 év közötti szabadságvesztést töltőknek Svájcban (3,6%), Lengyelországban (3,7%), Ausztriában (5,7%) Finnországban (6,3%) és a Cseh Köztársaságban (6,5%).

Az említett tartamban szabadságvesztést töltők aránya az európai középértéktől jelentősen magasabb Moldovában (30,4%), Litvániában (23,7%) és Katalóniában (20,8%).³⁰ A 20 évi vagy annál hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő elítéltek arányának európai középértéke 1,5%. Ehhez képest kiugróan magas az ebbe a kategóriába tartozó elítéltek aránya Görögországban (29,9%) és jelentős az arányuk Franciaországban (9,6%), Örményországban (6,1%) és Horvátországban (5,8%).³¹

Magyarországon a 10 év vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő elítéltek aránya a 2017. december 31-i állapot szerint 11,9%.³²

Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket – a jelentés nem tesz különbséget a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosító és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés között – töltő elítéltek európai középértéke 1,2%. Észak-Írországon azonban 15,4%, Görögországban 13,9%, Írországon 11,8%, Angliában és Walesben 9,7% az arányuk.³³

A szabadságvesztés tartamára vonatkozó adatokhoz hozzá kell tenni, hogy a jelentés a folyamat mutatók között érinti a fogvatartás átlagos hosszát. A fogvatartás átlagos hossza mutatójának alapja a fogvatartotti állomány adott időpontbeli létszáma, a fogvatartotti létszám éves változásai, valamint a büntetés-végrehajtási intézetekben eltöltött napok száma.

A jelentés szerint 2017-ben az átlagos fogvatartási idő középértéke 8,2 hónap volt. Ez a mutató ugyanakkor például Azerbajdzsánban 37,7, Portugáliában 31,1, Romániában 24,2 a Cseh Köztársaságban 24 hónap volt, míg Cipruson 1,2, Svájcban 1,6, Horvátországban 4,7, Németországban pedig 7,7 hónap volt.³⁴

A jelentés kitér a jogerősen elítéltek egyes *bűncselekmény csoportok szerinti megoszlására* is. A következő ábra ezek százalékos mutatóit tartalmazza.

³⁰ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

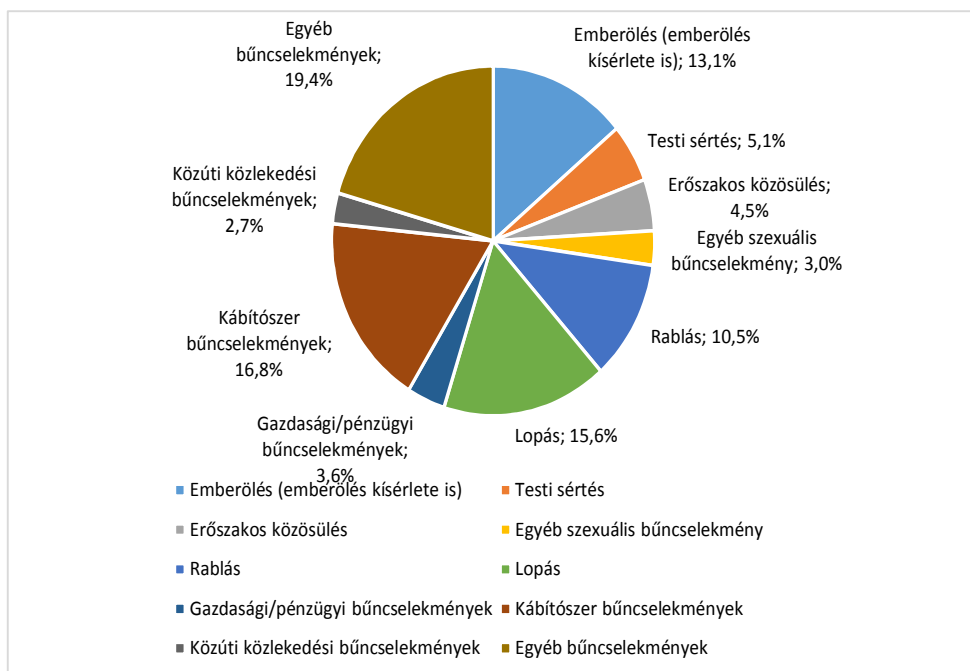
³¹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

³² Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 9.

³³ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

³⁴ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 8–9.

2. sz. ábra: A jogerősen elítéltek százalékos megoszlása az elkövetett bűncselekmények, illetve bűncselekménycsoportok szerint 2018. január 31-én³⁵

Az ábrából megállapítható, hogy Európa börtöneiben a legnagyobb az aránya a kábítószer-bűncselekmények miatt elítélteknek (16,4%), őket követik a lopás miatt szabadságvesztés büntetésüket töltők (15,6%), valamint az emberölés miatt elítéltek (13,1%). A jelentés legfontosabb megállapításainak összefoglalójában Aebi és Tiago rámutatnak arra, hogy amennyiben összegezzük az erőszakot magában foglaló bűncselekményeket (emberölés, testi sértés, rablás, erőszakos közösülés és más szexuális bűncselekmények), akkor az erőszakos bűncselekmény miatt elítéltek aránya a börtönnépességnek valamivel több, mint egyharmada (kb. 35%).³⁶

A szerzők idézett munkájukban külön foglalkoznak a kábítószer-bűncselekmények miatt elítéltekkel.³⁷

Az említett bűncselekmények miatt 2018. január 31-én jogerős szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek százalékos aránya tekintetében az európai középérték 16,85%.

Az ehhez képest a megoszlás felső 50%-ba eső bizonyos országok esetében

³⁵ Az ábra forrása: AEBI – TIAGO (2019): i.m. 5.

³⁶ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 4.

³⁷ AEBI – TIAGO (20189): i.m. 5–6.

százalékos arányuk meghaladja az egynegyedet. Legmagasabb az arányuk Lettorszában (40,7%), amelyet követ Grúzia (34,1%), Görögország (32,8%), Olaszország (31,1%), Ciprus (29,1%), Azerbajdzsán (28,1%), Észtország (27,4%) és Izland (26,2%).

Kiemelésre érdemes, hogy Közép-Európa adatokat szolgáltató országaiban kivétel nélkül a középérték alatti a kábítószer-bűncselekmények miatt börtönbüntetésüket töltők aránya. Így Szlovákiában és Szlovéniában egyaránt 12,1%, Romániában 5,3%, Lengyelországban 3,3%.³⁸

A „börtönügy” egyik legjelentősebb problémája a büntetés-végrehajtási intézetek *zsúfoltsága, túlzúfoltsága*. A SPACE-I 2018 jelentés kérdőíve a túlzúfoltság definícióját a börtönök tervezett létszámához, az elhelyezhető fogvatartottak létszámához köti. Ehhez képest túlzúfoltnak tekinti a jelentés az adott börtönrendszert, ha több mint 100 fogvatartott jut 100 férőhelyre. A fenti definícióra tekintettel a jelentés a börtöntelítettség és a túlzúfoltság rátájára vonatkozó adatokat az országok közötti összehasonlíthatóság szempontjából korlátozott érvényességűnek tekinti, mert a legtöbb válaszadó ország nem a börtönök tervezett, hanem a működési létszám alapján adta meg az adatokat.³⁹

A megadott alapján a börtöntelítettség európai középértéke 91,4%. A középérték feletti 22 ország közül 12-ben a telítettség 100 % fölött van, azaz túlzúfoltt a börtönrendszerük. A legsúfoltabb Észak-Macedóniáé (123,3%), amelyet követ Románia (120,5%), Franciaország (116,3%), Olaszország (115,0%), Moldova (113,4%), Szerbia (109,2%) Portugália (105,9%), Cseh Köztársaság (105,5%), Görögország (101,0%), Ausztria (100,7%), Dánia (100,5%) és Szlovénia (100,5%) börtönrendszere. A zárkában elhelyezett fogvatartottak számára vonatkozó adatok azonban árnyalják a túlzúfoltsági mutatókat. Az ezzel kapcsolatos kérdésekre válaszoló 28 ország, illetve börtönadminisztráció adatai alapján az egy zárkában elhelyezett fogvatartottak európai középértéke 1,3. A legmagasabb az érték Szlovákiában, 9,6, ami azt jelenti, hogy az egy zárkára jutó átlagos fogvatartotti létszám közel 10. Az ország börtöntelítettségi szintje viszont csak 91,7%.⁴⁰ (Magyarországon 2017-ben az átlagos telítettségi szint 129-os volt.)⁴¹

A börtönkörülmenyek egy további lényeges mutatója a *börtönsemélyzet* létszáma, az egy börtöntisztviselőre jutó fogvatartotti létszám. A jelentés szerint az egy börtöntisztviselőre jutó fogvatartotti létszám európai középértéke 1,6, a minimum érték 0,4 (San Marino), a maximum 3,8 (Észak-Macedónia). Az árnyaltabb megítélés érdekében a felmérés kiterjedt a börtönsemélyzeten belül az őrzéssel kapcsolatos feladatokat ellátók és a kifejezetten őrzési feladatokat ellátók számára, illetve arányára is. Az előbbiek esetében az európai középérték 2,6, utóbbiak esetében pedig 2,8. Kiemelésre érdemes, hogy a kifejezetten őrzési feladatokat ellátó börtönsemélyzet esetében az Orosz Föderációban 11,9, Moldovában 9,6 Romániában 6,8, míg Norvégiában és Svédországban 1,3-1,3,

³⁸ AEI – TIAGO (2018): i.m. Table 9. 43–44.

³⁹ AEI – TIAGO (2018): i.m. 63.

⁴⁰ AEI – TIAGO (2019): i.m. 6–7. és AEI, M.F. & TIAGO, M.M.(a): i.m. 64.

⁴¹ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 7.

Írországban 1,5, Olaszországban 1,6, Dániában 1,7, Hollandiában pedig 1,9 fogvatartott jut.⁴²

A felmérés keretében a szakértők megvizsgálták, hogy *miként változtak* a fogvatartotti állomány mutatói 2016. szeptember 1. és 2018. január 31. között, valamint a folyamatmutatók 2015-től 2017-re. A következő táblázat kizárólag a fogvatartotti állományra vonatkozó mutatókat tartalmazza.

1. sz. táblázat: A fogvatartotti állomány alakulásának mutatói (2016-2018)⁴³

	2016	2018	% -os változás 2016- 2018
Fogvatartotti állomány mutatói			
100 000 lakosra jutó börtönnépesség (nem korrigált) (44 BV. Országos Irányító Szerv /BVOISZ/)	109,7	102,5	-6,6
Ebből: % női fogvatartott (44 BVOISZ)	5,4	5,0	-7,4
Ebből: % külföldi fogvatartott (41 BVOISZ)	16,7	15,9	-4,8
Közülük: % külföldi fogvatartott EU országból (36 BVOISZ)	29,2	32,3	10,6
Ebből: % letartóztatott, nem jogerősen elítélt (43 BVOISZ)	17,4	22,4	28,7
Telítettségi mutató (43 BVOISZ)	91,1	91,4	0,3
A túltelített börtönnépességű BVOISZ-ek száma (100 férőhelyre több mint 100 fogvatartott) (42 BVOISZ)	9	12	(33,3%)
BV személyzetre jutó fogvatartottak aránya (40 BVOISZ)	1,7	1,6	-5,9
Kizárólag őrzési feladatot ellátó bv. személyzetre jutó fogvatartottak aránya (35 BVOISZ)	2,9	2,8	-3,4
Elítélt fogvatartottak megoszlása bűncselekmények szerint			
Kábítószer bűncselekmények miatt elítéltek %-a (37 BVOISZ)	17,6	19,3	9,7
Lopás miatt elítéltek %-a (35 BVOISZ)	18,6	15,8	-15,1
Emberölés miatt elítéltek %-a (37 BVOISZ)	12,3	12,9	4,9
Elítélt fogvatartottak megoszlása a kiszabott szabadságvesztés tartama szerint			

⁴² AEBI – TIAGO (2018): i.m. 78.

⁴³ A táblázat forrása: AEBI – TIAGO (2019): i.m. 11.

Kevesebb, mint egy évre ítélték %-a (38 BVOISZ)	16,5	16,3	-1,2
1 évnél hosszabb 3 évnél rövidebb időre ítélték %-a (38 BVOISZ)	26,5	23,5	-11,3
3 évnél hosszabb 5 évnél rövidebb időre ítélték %-a (38 BVOISZ)	17,2	16,5	-4,1
5 évnél hosszabb 10 évnél rövidebb időre ítélték %-a (38 BVOISZ)	20,4	18,2	-10,8

Megjegyzések:

- BVOISZ = BV. Országos Irányító Szerv (A jelentés angol nyelvű fogalomhasználata szerint: Prison Administration, PA)
- A zárójelben lévő számok a mindkét évben adatokat szolgáltató BVOISZ-ek számát jelzik.

Aebi és Tiago összefoglalójukban három csoportra osztva értékelték a mutatókat. Egy-egy mutatónál a maximum 5 %-os növekedés, illetve csökkenés a *stabilitást* jelenti.

Így például *relatív stabilnak* tekinthető a külföldi fogvatartottak változásának aránya (-4,8%), a börtön telítettség változás (+0,3) vagy a kevesebb, mint egy évig terjedő szabadságvesztésre ítélték aránya (-1,2%).

Csökkenő arányú viszont például a börtönnépesség rátája (6,6%), a lopás miatt elítéltek aránya (15%), a női fogvatartottak aránya (7,4%). A börtönnépesség rátájának változását értékelve Aebi és Tiago rámutatnak arra, hogy a legtöbb ország esetében maximum 5 % alatti csökkenés (pl. Észak-Írország: -4,6%) vagy 5% alatti növekedés (pl. Horvátország: 4,8%) figyelhető meg. Hat országnál viszont 5% fölötti volt a növekedés (Montenegró 5,5%, Dánia 5,8%, Hollandia 5,9%, Olaszország 7,5%, Izland 25,4 %, San Marino 196,8%: utóbbi adathoz hozzá kell tenni, hogy ez konkrétan azt jelenti, hogy 2008 san marinoi 3 fogvatartottjából 2018-ra „lett” 6.) 10 országban és Katalóniában azonban több mint 5%-os volt a csökkenés (pl. Katalónia -5,2%, Finnország -9,9%, Norvégia -11,6%, Bulgária -15,0%, Románia -16%).

Növekvő arányú például a letartóztatott, nem jogerősen elítélt fogvatartottak aránya (29%), EU országból származó külföldi fogvatartott (11%) vagy a kábítószer-bűncselekmények miatt elítéltek aránya (9,7%).

A túltelítettségi mutató 33,3 %-os emelkedése kapcsán a szerzők megjegyzik, hogy ezzel az adattal azért kell óvatosan bánni – erre utal, hogy az adat zárójelben van – mert, a 2016-os felmérés három túltelítettséggű országa (Albánia, Belgium és Magyarország) nem vett részt a 2018-as SPACE-I felmérésben.⁴⁴

Összefoglaló munkájukban Aebi és Tiago egyetlen mutató, a *börtönnépességi ráta* tekintetében foglalkoznak a *2008-2018 közötti változás trendjével*. Az európai középérték trendje 2013-ig emelkedő, azt követően csökkenő. Amint az 1. sz. ábrán szerepel, ez az érték 102,5. A 2018-as SPACE felmérésben részt vett országok közül 2008-2018 között a különösen jelentős csökkenést produkáló országok: Grúzia (-43,3%), Lettország (-34,8%), Orosz Föderáció (-32,4%). A jelzett periódusban komoly csökkenés volt még például Horvátországban (-29,2%),

⁴⁴ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 12.

Bulgáriában (-24,9%), Svédországban (-24,4%), Hollandiában (-24,3%) és Finnországban (-23,4%). Az 1 millió fölötti populációval rendelkező országok közül komoly emelkedés volt Portugáliában (27,5%), Szerbiában (19,5%) és a Szlovák Köztársaságban (19,1%).⁴⁵

B/ Az *Európa Tanács SPACE II-2018 jelentése* a 2018. január 31-én *szabadságelvonással nem járó szankciók, intézkedések hatálya alatt álló személyekről* tartalmaz adatokat, információkat.⁴⁶ A jelentés hasonló eljárási rendben készül, mint SPACE I. dokumentum.

A jelentés szempontjából elsősorban azok az alternatív büntetések, közösségi szankciók és intézkedések relevánsak, amelyeket kifejezetten ilyen jellegűnek minősítenek az Európa Tanács vonatkozó miniszteri bizottsági ajánlásai.⁴⁷

Ebbe a körbe tartozik többek között a mediációs eljárás, a közösségi büntetések, az önállóan alkalmazható pártfogó felügyelet, a próbára bocsátás, az elektronikus bűnügyi felügyelet, a feltételes szabadságra bocsátás. Nem tartozik viszont ebbe a kategóriába a szabadságvesztés végrehajtása utáni pártfogó felügyelet, továbbá a fiatalkorúak bíróságai által alkalmazott büntetések és intézkedések, valamint azok a szankciók, amelyeket kizárólag fiatalkorúakkal szemben lehet kiszabni, illetve alkalmazni.

A SPACE II-2018 jelentés azokra vonatkozóan tartalmaz adatokat, akik 2018. január 31-én az adott ország pártfogói szervezetének hatálya alatt álltak. A jelentés összeállításában az Európa Tanács 47 országa 52 pártfogói szervezete („probation agency”) közül 44 vett részt. A következő országok nem válaszoltak a SPACE II-2018 kérdőívére: Albánia, az Egyesült Királyságból: Észak-Írország, Észak-Macedónia, Grúzia, Lengyelország, Liechtenstein, *Magyarország*, San Marino.⁴⁸

A jelentés főbb megállapításait tartalmazó összefoglaló szerint 2018. január 31-én a *pártfogoltak létszáma* – 37 pártfogói szervezet adatszolgáltatása alapján – 1.810.357. A pártfogoltak 100 000 lakosra jutó rátájának európai középértéke: 169. Az összefoglaló azonban jelzi, hogy az pártfogoltak létszámára vonatkozó összehasonlítás során óvatosan kell eljárni, ugyanis nem minden országban a pártfogoltak száma a számítási egység (pl. Skóciában a pártfogolást elrendelő határozat száma, Belgiumban vagy Szlovákiában az ügy).⁴⁹ (Magyarországon a

⁴⁵ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 14–15.

⁴⁶ AEBI, M.F. – HASHIMOTO, Y.Z.: *SPACE II-2018-Council of Europe Annual Penal Statistics: Persons under the supervision of Probation Agencies*. Strasbourg, Council of Europe, 2018. Updated on 21 May 2019. [https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-SPACE-II-Report-\(2018\)-\(2019.-május-25.-\)A-SPACE-II-2018-jelentés-főbb-megállapításait-összegző-és-a-SPACE-I-2018-jelentés-egyeb-mutatóival-összehasonlító-munka-AEBI,-M.F.-HASHIMOTO,-Y.Z.-TIAGO,-M.M.:Probation-and-Prisons-in-Europe-2018-Key-Findings-of-the-SPACE-reports](https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-SPACE-II-Report-(2018)-(2019.-május-25.-)A-SPACE-II-2018-jelentés-főbb-megállapításait-összegző-és-a-SPACE-I-2018-jelentés-egyeb-mutatóival-összehasonlító-munka-AEBI,-M.F.-HASHIMOTO,-Y.Z.-TIAGO,-M.M.:Probation-and-Prisons-in-Europe-2018-Key-Findings-of-the-SPACE-reports). Strasbourg, Council of Europe, 2019. Updated version 20 May 2019. [https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-Key-Findings-of-the-2018-SPACE-II-report-\(2019.-május-25.-\)](https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-Key-Findings-of-the-2018-SPACE-II-report-(2019.-május-25.-))

⁴⁷ Ezek a következők: Rec(99)19 concerning mediation in penal matters, Rec(99)22 concerning prison overcrowding and prison population inflation, Rec(2003)22 concerning conditional release (parole), CM/Rec(2010)1 on the Council of Europe Probation Rules, CM/Rec(2014)4 on electroning monitoring, and CM/Rec(2017)3 on the European Rules on community sanctions and measures. Forrás: AEBI – HASHIMOTO: i.m. 4–5.

⁴⁸ AEBI – HASHIMOTO: i.m. 8.

⁴⁹ AEBI – HASHIMOTO – TIAGO: i.m. 3.

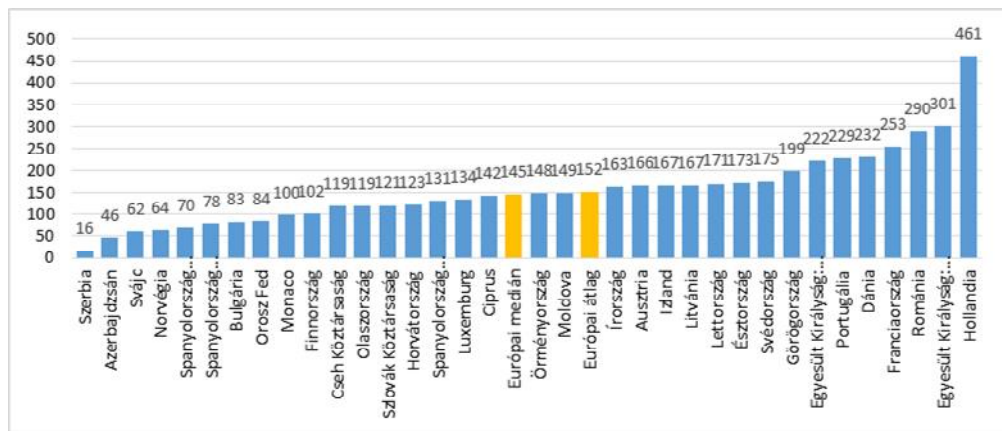
legutóbbi, 2016-os SPACE II jelentés szerint 2016. december 31-én a pártfogoltak száma 41527 volt. 100 000 lakosra vetítve ez 422,4 pártfogoltat jelentett, az európai középérték akkor 219 volt.)⁵⁰

A jelentés szerzői többek között a következő mutatókat emelik ki:

- 34 pártfogói szervezet esetében, amelyekre erre vonatkozóan adatot szolgáltatottak, a női pártfogoltak aránya 10,6 %.
- 25 pártfogói szervezet esetében, amelyekre erre vonatkozóan adatot szolgáltatottak a külföldi pártfogoltak aránya 13,3%.
- Az egy pártfogó tisztviselőre jutó pártfogoltak átlag száma 50, jelentős országonkénti eltérésekkel.
- A pártfogó tisztviselők átlagosan 6 környezettanulmány („pre-sentence report”) elkészítéséért felelősek.⁵¹

Az összefoglaló kiemelt figyelmet fordít a *börtönnépesség és pártfogoltak rátájának összehasonlítására*. 33 választ adó börtönadminisztráció és pártfogói szervezet közül 26 esetében a pártfogoltak rátája magasabb, mint a börtönnépességé. A kivételeket jelentő államok: Azerbajdzsán, Bulgária, Norvégia, Orosz Föderáció, Svájc, Spanyolország (Katalónia nélkül), Szerbia. A különbség alapvetően a közösségi szankciók erőteljes térhódításából fakad. A közösségi szankciók azonban nem azonos mértékben terjednek. Ezt jelzik a 3. sz. ábra adatai.

3. sz. ábra: 100 fogvatartottra jutó pártfogolti ráta 2018. január 31-én (N=33)⁵²

A 3. sz. ábra mutatói esetében az európai középérték 145. Ehhez képest azonban rendkívül nagy a különbség – a számítási mód már jelzett eltérései mellett is – az egyes országok között. 100 fogvatartottra a legtöbb pártfogolt Hollandiában

⁵⁰ www.unil.ch/space-Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2016: 19., 24–25. (2019. június 24.)

⁵¹ AEBI – HASHIMOTO: i.m. 1.

⁵² Forrás: AEBI – HASHIMOTO – TIAGO: i.m. 5.

jut (461), a legkevesebb Szerbiában (16). Némileg meglepő az alacsony ráta Svájc, Norvégia vagy Finnország esetében, de ugyanígy meglepő a viszonylag magas ráta a Balti államokban és a harmadik legmagasabb ráta Romániában.

Az összefoglaló érinti a börtönnépesség és a pártfogoltak együttes számának kérdését is. Ez a szám – 33 börtön-és pártfogói adminisztráció adatai alapján – 2018. január 31-én 3.039.742 volt.⁵³

Bár a pártfogoltak száma néhány ország esetében inkább becslésnek, mint teljes mértékben megbízható adatnak tekinthető, ráadásul az egyébként a SPACE II kérdőív kérdéseire válaszoló országok közül Andorra, Montenegró, Németország és Szlovénia nem küldött a pártfogoltak számára vonatkozóan adatot, érdemes megemlíteni néhány mutatót. A 100 000 lakosra jutó büntető igazságszolgáltatási felügyelet (börtön vagy pártfogás) hatálya alatt állók rátájának európai középértéke az összefoglaló szerint 318. A ráta legmagasabb az Orosz Föderációban (769), a legalacsonyabb Finnországban (103). A középértékhez képest magasabb rátával rendelkező 13 ország közül 9 egykori „szocialista állam”.

3. Összegző megjegyzések

Tanulmányom célja elsősorban a SPACE projektről és a 2018-as jelentésekről való tájékoztatás volt. Éppen ezért az adatok, mutatók elemzését ebben az írásban, a terjedelmi korlátokra tekintettel, mellőzöm.

Bizonyos következtetések levonására azonban vállalkozom, annak ellenére, hogy a csupán egy évre vonatkozó felmérés pillanatfelvételnél tekinthető a szabadságvesztés és a szabadságvesztést helyettesítő szankciók alkalmazásáról. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a színvonalas kérdőívnek, egyes esetekben pedig a tendenciák vizsgálatának köszönhetően a két jelentés több, mint pillanatfelvétel.

A két jelentés alapján a következőket különösen fontosnak tartom hangsúlyozni:

- A szabadságvesztések alkalmazása tekintetében jelentősek Európában a regionális különbségek. Kelet-Európa országaiban, különösen az egykori Szovjetunió utódállamaiban nagyon magas a 100 000 lakosra jutó börtönnépesség. Közép-Európa korábbi „szocialista országaiban” az előző régió országaihoz képest alacsonyabb, de Észak-és Nyugat Európa országaihoz képest magasabb a börtönnépesség.
- A börtönnépesség utóbbi évekbeli európai csökkenő tendenciája a büntetőpolitika humanizálására utaló jel – legalábbis bizonyos országokban – , továbbá az exkluzív kriminálpolitika egyik elemének, a végrehajtandó szabadságvesztésnek egyes országokbeli visszaszorítását jelzi.
- A szabadságelvonással járó szankciókkal érintettek száma Európában ma már meghaladja a börtönbüntetést töltők számát. Ez alapvetően pozitívum, az inkluzív kriminálpolitika egyik fontos eszközének a térnyerését mutatja.

⁵³ AEBI – HASHIMOTO – TIAGO: i.m. 7.

Ugyanakkor ezek a szankciók növelik a büntető igazságszolgáltatás kontrollja alatt élők számát.

Az Európa Tanács SPACE projektje rendkívül hasznos a büntetőpolitika egyik központi intézménye, a büntetőjogi szankciók alkalmazása alakulásának nyomon követése, értékelése, a szükséges büntetőpolitikai korrekciók, összehasonlító kutatások és az előzőek nyomán európai standardok kialakítása érdekében. Éppen ezért sajnálatos, hogy Magyarország nem vett részt a 2018-as felmérésben.

A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási reformja és problémái a rendszerváltozást követően

Lőrincz József*

---

1. A fiatalkorúak büntetőjogi szankciórendszerének reformja

a 90'-es évek elejétől a bűnügyi tudományok reprezentáns képviselői egyre türelmetlenebbül sürgették a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformját. Az okok közé tartozott a fiatalkorú bűnözés mennyiségi növekedése éppúgy, mint a bűnügyi tudományok új eredményei, vagy a nemzetközi szervezetek egyezményei, ajánlásai. A büntetőjog 1989 óta tartó folyamatos korrekciója annak ellenére nem érintette a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozást, hogy a kriminálpolitika és a törvényhozás egyaránt felismerte, hogy a fiatalkorúak büntető-igazságszolgáltatási rendszere mind szellemiségében, mind gyakorlatában jelentősen elmarad a modellnek tekinthető modern polgári államok hasonló intézményeitől. A késedelem okaként felmerülő érvek sorában megtalálhatóak voltak a megfelelő anyagi-eljárásjogi koncepciók hiányával, a gyermek- és ifjúságvédelem intézményrendszere átalakításának időigényével összefüggő hivatkozások.¹

A 90-es évek közepéig a hazai büntetőjog-elméletben szinte polémia nélkül vált uralkodóvá az a felfogás, hogy a „nullum crimen sine lege” és a „nulla poena sine lege” garanciális elvein felépülő, ám a fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatos szociális célokat és funkciókat is ellátó igazságszolgáltatási rendszer kialakítására kell törekedni. A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi reformtörekvések lényegét és korlátait *Lévay Miklóson* kívül *Nagy Ferenc*² fogalmazta meg. Mindketten kiemelték, hogy a fiatalkorúak büntetőjogát akár a Btk.-ban, akár önállóan szabályozzák a jövőben, *annak büntetőjognak kell maradnia, illetve lennie*. A szerzők számára kiindulópont, hogy a fiatalkorúaknál is csak a bűnösen megvalósított bűncselekmény kimerítése jelentheti a büntetőjogi beavatkozás és felelősségre vonás alapját, továbbá, hogy *„a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazását nem határozhatja meg a büntetőjogilag felelősségre vonható*

---

* Címzetes egyetemi tanár, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

¹ LÉVAI Miklós: A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja. *Magyar Jog*, 1994/6. 340.

² NAGY Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga reformjának szükségességéről. *Magyar Jog*, 1994/5. 289.

fiatalkorú nevelési, illetve kezelési szükséglete. A büntetési tételek észszerű redukálásával, a lehetséges legkisebb, de még szükséges büntetőjogi beavatkozással kell kifejezésre juttatni a közösség, a társadalom tagjai, de a bűnelkövető felé is, hogy a megsértett büntetőjogi norma változatlanul, a jövőben is érvényes és érvényesülnie kell.

A fiatalkorúak büntetőjogi szankciórendszerét is érintő jogszabály-módosulásra 1995-ig kellett várni. A *Btk.-nak az 1995. évi XLI. törvénnyel való módosítására* a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény és a magyar jogrendszer összhangjának megteremtése kapcsán került sor. A jogharmonizáció egyik legfontosabb mozzanata volt, hogy érvényesült az Egyezmény 37. Cikkének b) pontjában foglalt az az alapelv, miszerint fiatalkorúval szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása csak végső eszközként és a lehető legrövidebb időtartammal alkalmazható. A Btk. módosításakor a jogalkotó azt a megoldást alkalmazta, hogy érintetlenül hagyta a Btk. 108. § (2) bekezdését, amely kimondja, hogy *„büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető”*. Ezen egy újabb bekezdés beiktatásával azonban továbblépett, amikor kiemelte: *„szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el”*. [108. § 3 bek.]. Tehát akár az intézkedések, akár a büntetések közül előnyben kell részesíteni azokat, amelyek nem eredményeznek szabadságelvonást. Mint azt a törvény indokolásában külön kihangsúlyozta, *„a Btk. 108. § (3) bekezdése azt hivatott biztosítani, hogy a fiatalkorú környezetéből történő kiemelésére – különösen szabadságvesztés végrehajtása céljából – csak kivételesen, végső esetben kerüljön sor”*.

2. A fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetésének végrehajtása

2.1. Reformtörekvések a szabályozásban. Míg a javítóintézetek pedagógiai légköre a rendszerváltozás után a szakirodalom és a gyakorló szakemberek elismerését vívta ki, addig a jórészt a társadalmi nyilvánosság elől elzárt fiatalkorúak szabadságvesztésének végrehajtása a médiák kedvelt és gyakran látogatott területévé vált. A tököli intézetben feltorlódott, évtizedes, megoldatlan ellentmondásokat különösen az intézeti szubkultúra nehezen kezelhető brutalitását, a haszonelvű munkáltatásnak a felnőttekétől semmiben nem különböző rendszerét, a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott bánásmód militáns rigorózusát a közvélemény elé táró médiák felgyorsították a problémák megoldására, a kiütkeresésre irányuló törekvéseket. Az előző évtizedek elméleti és gyakorlati vizsgálatai és tapasztalatai egyaránt arra mutattak, hogy a fiatalkorúak zártintézeti foglalkoztatása rendkívüli odafigyelést igényel. Idejük és energiáik minél teljesebb, konstruktív és életkori szükségleteiknek megfelelő alternatív programokkal kitöltése a végrehajtás sikerét, míg ennek elhanyagolása, magukra hagyásuk, tétlenségük az intézmény diszfunkcionális kudarcát eredményezheti.

A büntetés-végrehajtás helyzetét tárgyaló kormány 1992 februárjában hozott határozatot – több más kérdés rendezése mellett – a fiatalkorúak büntetés-

végrehajtása jogi, szervezeti reformjának kimunkálására, ezen belül a fogva tartás tárgyi és humán feltételeinek javítására, az újrendszerű, oktatásra és szakképzésre orientált foglalkoztatásra.³ A kormányhatározat alapján a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága komplex vizsgálatot folytatott és az Igazságügyi Minisztérium számára részletes előterjesztést készített a fiatalok szabadságvesztés-büntetésére végrehajtásának fejlesztésére.⁴ Az előterjesztés kifogásolta, hogy a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerének a büntető jogágak közötti harmonizációja nem valósult meg, tapintatosan célozva arra, hogy kívánatos lenne egy, csak a fiatalok igazságszolgáltatását szabályozó jogszabály megalkotása. Az előterjesztés további elképzelései a szabadságvesztés végrehajtásának reális fejlesztési terveit tartalmazták. Ezek sorában az elhelyezés, az oktatás, képzés, munkával foglalkoztatás kérdései szerepeltek. Ezeknek a reformgondolatoknak a többsége azonban csak jámbor óhaj maradt.

A Bv. Kódex 1993-as módosítása a szabadságvesztésre ítélt fiatalok végrehajtásában annyiban jelentett előrehaladást, amennyiben az a felnőtteket is érintette. A legjelentősebb változások az elítélt emberi, állampolgári jogai respektálásának, a nyitottság, ezzel az érdekeltségre építő progresszivitás elve kiterjesztésének, az elítéltek fokozott jogvédelmének új szabályozásából fakadtak. A büntetés-végrehajtási törvényhozás a fiatalok speciális, a felnőttektől távolodó szabályozásához most sem rendelkezett megfelelő elméleti előzményekkel, sem olyan szándékkal, hogy ezeket az elméleti előzményeket kidolgoztassa. A felnőttekre vonatkozó szabályozás egyszerű adaptációja a fiatalok fejlődési sajátosságait, a számukra adekvát felelősségi és kezelési formákat figyelembe nem vevő megoldásokhoz vezetett.

Jelentős előrelépésnek tekinthető azonban, hogy az 1995. évi XLI. törvény rendelkezett a fiataloknak a javítóintézetben végrehajtandó előzetes letartóztatásáról. A törvényhozó szándéka szerint ezek az intézetek egyrészt alkalmasak a büntetőeljárás lefolytatásához szükséges biztonságos őrzést biztosítani, másrészt itt már megkezdődhet a fiatalok megismerési-nevelési folyamata.

A fiatalokkal szembeni szemléleti és jogalkotási bizonytalanságok ellenére a 90-es években is történtek erőfeszítések a végrehajtás korszerűsítésére. Ebben azonban a hosszabb távú kormány- és szakminisztériumi programok kevésbé voltak eredményesek, mint a helyi intézeti törekvések. A fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében (Tököl) a 90-es évek elején ígéretes kísérletek történtek a nemzetközi gyakorlatban jól bevált progresszív rendszer bevezetésére. Ennek lényege, hogy a fiatalok az intézeti követelmények teljesítésével az intézet ideiglenes elhagyását is lehetővé tevő félig nyitott részlegbe kerüljen. A 90-es évek közepére megállapíthatóvá vált, hogy a kilátásba helyezett előnyök hatására a korábbi években nehezen kezelhető intézeti szubkultúra agresszivitását sikerült csökkenteni. A 90-es évek végén a büntetés-végrehajtás általános szigorítása a

³ A Kormány 3065/1992. sz. határozatának 5. pontja.

⁴ Előterjesztés miniszteri értekezletre a fiatalok szabadságvesztés büntetésére fejlesztésére, elhelyezésük, oktatásuk és képzésük, foglalkoztatásuk optimális feltételeinek megteremtésére. BVOP. 1993. január 16.

progresszív szisztéma jelentős korlátozásával járt. A továbbra is fennmaradó *rezsimrendszer* lényege a fiatalkorúak megfelelő csoportképzése személyiségük pszichológiai és pedagógiai megfigyelése alapján. Az intézeti pszichológus, illetve nevelő javaslatára ún. *korrekciós csoportba* helyezték az elesettebb, társaiknak kiszolgáltatott és ezért fokozott védelemre, gondozásra szoruló fiatalkorúakat, illetve külön csoportba azokat, akik agresszivitásuk miatt jelentettek veszélyt társaikra vagy önmagukra. A *gyógyító-nevelő csoportba* elsősorban a kényszergyógyításra kötelezettek (alkoholisták, kábítószeresek) és a személyiségzavarosok kerültek.⁵

A 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) néhány, a fiatalkorú fogvatartottak számára lényeges változást eszközöl. A reintegrációnak a fiatalkorúak életkori sajátosságait érintő kiemelt jelentőségét hangsúlyozza, amikor kimondja, hogy a bv. intézet *„nevelési programját, a fiatalkorú egyéni fejlesztési tervét a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése, pszichés állapota rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettségének fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítése érdekében a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter felügyelete alá tartozó javítóintézetek szakmai tapasztalatai felhasználásával, azokkal együttműködve alakíthatja ki”*⁶. A javítóintézetek szerepének és tapasztalatainak bevonása fontos, új elemként jelenik meg a szabályozásban, hiszen a javítóintézetekben megalakulásuk óta jelentős szakmai tapasztalat halmozódott fel, míg a fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetése végrehajtásának szervezeti rendszere és szemlélete más irányban alakult. A fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását 1952-ben helyezték a Belügyminisztérium, illetve az 1954-ben létrehozott Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága irányítása alá, ekkor szűnt meg a javítóintézetekkel közös igazságügy-minisztériumi felügyeleti rendszer. A büntetés-végrehajtás szervezetének irányítási szellemisége ettől kezdve lényegesen eltért, s jelenleg is eltér a javítóintézeteknek a fiatalkorú növendékeket kezelő, alapvetően (kriminál)pedagógiai, gyermekvédelem-közeli felfogásától. A súlyosabb bűncselekményért szabadságvesztésre ítélt fiatalkorúak ügye a bv. szervezetet főképpen a fiatalkorúak megnövekedett biztonsági kockázatának fenyegetése foglalkoztatta, ahelyett, hogy a személyiségükhöz közelálló módszerekkel és eszközökkel rendelkező végrehajtási rendet fejlesztettek volna ki.

A fiatalkorú elítéltek előéletének vizsgálatai egybehangzóan a családi élet valamiféle zavarait mutatják ki. Többségük hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű családokban nevelkedett, kitéve többféle negatív környezeti hatásnak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a korábban mégoly konfliktusos családi kapcsolatok ellenére a fiatalkorú családhoz – szülőkhöz, testvérekhez stb. – kötődési igénye általában fokozódik a szabadságvesztés ideje alatt. A családtagok részéről is érezhető a felelősségérzet, amit az anyagilag is megterhelő látogatások és más kapcsolati formák (pl. csomagküldés) sokszor erőn felüli vállalása is jelez.

⁵ LŐRINCZ József – CSÁNYINÉ LUKÁCS Emese: *Akiket nevelésre ítélték*. Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl, 2013. 136–138.

⁶ Bv. tv. 193. § (6) bek.

Ez az állapot lehetőséget teremt az akut, családon belüli konfliktusok feloldására, a szabadulás utáni beilleszkedés érdekében történő kölcsönös együttműködésre. A Bv. tv. új rendelkezése szerint kiemelt figyelmet kell fordítani a fiatalkorúak családi és más pozitív külső kapcsolatainak fenntartására és fejlesztésére, hiszen reintegrációjuk sikere jórészt a szabadulásuk utáni, főképpen családi környezet fogadókészségétől függ. Ennek elősegítése érdekében a fiatalkorúak részére a törvény bevezeti a *családi konzultáció* és a *családterápia* intézményét. A Bv. tv. 194. § (1) bekezdésében foglaltak alapján *„a fiatalkorú saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével, háromhavonta családi konzultáción vehet részt, amely a bv. intézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma. A családi konzultáción a szülő, valamint az vehet részt, aki a Polgári Törvénykönyv alapján a fiatalkorúval kapcsolattartásra jogosult.”* A (2) és (3) bekezdés szerint *„a fiatalkorú – a bv. intézet lehetősége szerint – saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével családterápiás foglalkozáson vehet részt [...]. A fiatalkorú családterápiás foglalkozáson való részvétele kivételesen a bv. intézeten kívül is engedélyezhető”*. A családi konzultáció kötetlen formájával ellentétben a családterápia rendszeres, egymásra épülő tematikus foglalkozás-sorozat, amelynek segítségével a szakképzett családterapeuta hozzájárul a családban mutatkozó problémák okainak felderítéséhez, a tüneteket produkáló egyénnel és a családdal közös együttműködésben. A pszichológus a családterápia során – a lehetőségekhez mérten – próbálja optimalizálni a család rendszerének működését. A segítő célú családi konzultáció illetve családterápia az intézet engedélyével folytatható, amely magában foglalja ugyanakkor annak mérlegelését, hogy a szülő jelenléte a fiatalkorú érdekét szolgálja-e, valamint veszélyezteti-e az esetleges büntetőeljárás eredményességét és/vagy az intézet rendjét és biztonságát. Ennek értelmében a családterápiás foglalkozások számát és helyszínét a terápiás szükségletek és a progresszív rezsim elemeinek ötvözete határozza meg.⁷

A 90-es években végzett felmérések szerint a fiatalkorúak intézetébe befogadottak közül iskolába nem járt, illetve csak egy-két osztályt végzett, de olvasni-írni nem tud az elítéltek 8-10%-a, az általános iskola 8 osztályát pedig mindössze 50-60%-uk végezte el. A Bv. kódex '93-as novellája a fiatalkorúak oktatásra kötelezését szűkítette, amikor összhangba hozta azt a 16. életév betöltéséig terjedő tankötelezettséggel. Ebből következően a 16. életévüket betöltött fiatalkorúak általános iskolai részvétele önkéntessé vált, egyben a büntetés-végrehajtás feladatává, hogy a részvételben a fiatalkorúakat érdekeltté tegye. A hatályos Bv. tv. számos olyan elemet tartalmaz, amely elő kívánja segíteni a fiatalkorúak iskolarendszerű oktatását. Fontos kiemelés tartalmaz a törvény 199. § (2) bekezdése, miszerint *„(A) tanulmányi eredményt és a szorgalmat az egyéni képességek alapján kell értékelni”*. E fiatalkorúak esetében – akik jórészt sajátos nevelési igényűek – ugyanis rendkívül fontos, hogy ne egy általánosan meghatározott mérce szerint kerüljenek elbírálásra. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 45. § (3) bekezdése sajátos nevelési igény esetén lehetővé

⁷ CZENCZER Orsolya: *Fiatalkorúak az új Bv. Kódexben*. In: Hack Péter – Koósne Mohácsi Barbara (szerk.): *Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 175.

teszi, hogy a szakértői bizottság 23 éves korig meghosszabbítsa a tankötelezettséget, amely a bv. intézetekben fiatalokként, a 21. életév betöltéséig lehetséges. Tehát már a törvény előkészülete során is megfogalmazódott az igény a sajátos nevelési- és értékelési szempontok bevezetésére.

A Bv. tv. 203. § (1) bekezdésében különös hangsúlyt fordít a fiatalok testi, lelki és szellemi egészségének megőrzésére, amikor a dohányzást – még a törvényes képviselő engedélye ellenére is – tiltja. A Bv. tv. 193. § (4) bekezdésében a korábbi, a felnőttkorúakéval azonos szabályozástól eltér, amikor a fiatalok magánelzárás fenytésének maximális tartamát börtönben 10, fogházban pedig 5 napra csökkenti. A fenytéssel járó joghátrányok alóli kivételek az iskolai oktatáson kívül a reintegrációs programokon való részvétellel bővülnek.

2.2. Problémák a végrehajtás gyakorlatában. A legtöbb államban jelentős erőfeszítéseket tesznek a fiatalok elítéltek külön intézeti elhelyezésére. Ebben a kis létszámú (40-200 fős), familiáris hangulatú intézetek és a beutaltak többnyire egyéni elhelyezése jelentik a követendő modellt. Hazánkban az 1908-as novella alapján létrehozandó külön intézet megteremtése nem csupán a felnőttkorúak káros befolyásától, a nekik való kiszolgáltatottságtól mentesített; fontos volt azért is, mert a fiatalok intézeteiben egy sajátos légkör, szellem megteremtése vált szakmailag indokolttá, amelyben megfelelő infrastruktúrát, iskolát, tanműhelyt, perspektívát kínáló munkaoktatást és munkafoglalkoztatást, sport- és egyéb közművelődési lehetőségeket biztosíthattak. A novella alkotóiban az amerikai Elmira Reformatory és az angol Borstal-rendszer követésének gondolata fogant meg, amikor a honi fiatalok fogházának ideáját szárnyára bocsátották. Egy évszázad után megállapítható, hogy ez az idea nem valósult meg, annak ellenére, hogy a honi szabályozás mindmáig előírja a külön büntetés-végrehajtási intézetet. 1908 óta csupán 1963-ban Tökölön került sor homogén, csak fiatalok befogadását ellátó intézet kialakítására. E homogén intézet fenntartása azonban nem bizonyult hosszú életűnek. A 70-es évek közepén a külső – nyomdaipari, vasbetonipari és elektromos műszeripari – vállalatokkal bővülő kooperáció lehetővé tette a Dunai Vegyesipari Vállalat elnevezéssel önálló iparvállalat alapítását, amely a munkáltatást bevétel-orientálttá tette és megkezdődött az intézet betelepítése a hatékonyabb munkát végző felnőttkorú elítéltekkel: a 80-as évek elejétől az ezredfordulóig a fogvatartotti állomány harmada, az ezredforduló után kétszerese, 2010-től napjainkig létszámuk a fiatalok tízszeresére emelkedett.

A fiatal elítéltek regionális és korszerűbb körülmények közötti elhelyezésében jelentős fejlemény három, kisebb befogadású intézet rendszerbe állítása. Először Kecskeméten merült fel annak a gondolata, hogy a helyi és környékbeli fiatalok fogvatartottak részére is alkalmas elhelyezést biztosíthatnának. Az 1993-as adatok szerint a kecskeméti intézet 52 fő előzetesen letartóztatott fogadott be, közülük 32 fő kapott letöltendő szabadságvesztés-büntetést. Az átvett – korábban katonai – objektum szabad, beépítésre alkalmas területe és már meglévő létesítményei szinte kínálták a lehetőséget egy regionális kis intézet prototípusának létesítéséhez. Az épületegyüttes műszaki átadása 1997 novemberében történt meg, üzemeltetésre a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet 1997

decemberében vette át. Az épület zárt jellegű, korszerű biztonsági és technikai berendezésekkel ellátott. 30 fő fiatalok fogvatartott egyszemélyes elhelyezését, őrzését, nevelését, kezelését, foglalkoztatását, ellátását biztosítja.⁸

2002-ben folytatódott a fiatalok büntetés-végrehajtása intézeti infrastruktúrájának fejlesztése egy újabb regionális intézet létesítésével. A Miskolc közelében levő Szirmabesenyőn telepített Fiatalok Regionális Bv. Intézetének épülete eredetileg a szigorított javító-nevelő munka végrehajtására, majd 2001-ig – a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet II. objektumaként – a dolgozó, enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) alá eső fogvatartottak elhelyezésére szolgált. A fiatalok férfiakat 2002 márciusától szállították az intézetbe, ahol 115 férőhelyet alakítottak ki. A zárkák hatfősek, emeletes ágyakkal. A fogvatartottakat három szinten, elkülönítetten helyezték el (fogház, börtön, előzetes), a tetőtérben a közösségi helyiségek, könyvtár, tanteremek kaptak helyet.

2006-ban Pécsen nyílt meg Magyarország legújabb és a legmodernebb elvárásoknak megfelelő, 50 fiatalok részére fenntartott Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete. A PHARE-projekt keretében létrejött intézményben fiatalok fiúk szabadságvesztés-büntetését és letartóztatásának feladatait látják el. A fogvatartás korszerű épületegyüttesben történik, az intézet az európai elvárásoknak megfelelő elhelyezést biztosít (1, 2, 3 személyes zárkák is találhatóak), az objektum berendezései, felszerelési tárgyai korszerűek.⁹

A regionális intézetek létrehozása a fejlesztésnek két jelentős tételét valósította meg: egyfelől megszüntette a zsúfoltságot, másfelől elősegítette a regionális elhelyezést, amely a hozzátartozók számára megkönnyítette a megközelíthetőségét. A fiatalok négy intézetének létesítése azonban hátrányokkal is jár. E tanulmány megírásának időpontjában létszámuk nem éri el a 150 főt. Ez az alacsony létszám a fogvatartásuk mind a négy intézetében a jelentős számú felnőttkorú elítélthez képest elenyésző kisebbséget alkot, ez pedig a homogén elhelyezés hiányosságának minden problémáját előhívja, különösen a foglalkoztatásban, illetve szakspecifikus szakemberek hiányában. E körülmény jelentősen befolyásolja az életkori sajátosságoknak megfelelő légkör és sajátos infrastruktúra kialakítását. A két kisebb befogadású, modern intézet telepítésének hátránya, hogy részben a korlátok közé szorított tér és a kis létszámadottságok miatt a munkahely, tanműhely, sportlétesítmény célú bővítés nem lehetséges, de nem is optimális. A két nagyobb befogadású intézet elavult építészeti megoldása és leamortizálódott állapota hátráltatja a szakmai munkát.¹⁰

Az elmúlt évtizedek elméleti és gyakorlati vizsgálatai és tapasztalatai egyaránt arra mutatnak, hogy a *fiatalok zártintézeti foglalkoztatása* rendkívüli odafigyelést igényel. Idejük és energiánk minél teljesebb, konstruktív és életkori szükségleteiknek megfelelő alternatív programokkal kitöltése a végrehajtás sikerét, míg ennek elhanyagolása, magukra hagyásuk, tétlenségük az intézmény

⁸ LŐRINCZ József: *Emlékkönyv a kecskeméti bv. intézet fennállásának centenáriumára*. Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet, Kecskemét, 2004. 29–30.

⁹ LŐRINCZ – CSÁNYINÉ: i.m. 150.

¹⁰ LŐRINCZ József: *Fiatalok büntetés-végrehajtása néhány nemzetközi norma mércéjével. Kriminológiai Közlemények*, 2011/69. 207.

diszfunkcionális kudarcát eredményezheti. A fiatalok foglalkoztatási struktúráját tekintve hagyományosan kiemelhető a szervezetszerű, általános- és középiskolai oktatás, ami jelenleg kb. 40 százalékukat köti le hasznosan. Ez azonban jó esetben is idejüknek és kapacitásuknak egy részét érinti, a számukra különösen kívánatos munkaoktatás és a munkaerőpiaci esélyeiket növelő munkavégzés tekintetében azonban számottevő az elmaradás. Végignézve az elmúlt évtizedeken, a fiatalok munkával foglalkoztatása abban különbözött a felnőttekétől, hogy a haszonnal kecsegtető munkáltatást a megbízhatóbb és felkészültebb felnőttekkel végeztették, a fiatalok közül csak kevesen jutottak rendszeres munkavégzési lehetőséghez. A szakmunkára betanítás – magasabb költségigényének teljesíthetlensége miatt – áldozatul esett a profitorientált munkáltatásnak. Emellett a fiatalok konstruktív és perspektívát kínáló munkaoktatása és munkavégzése szinte teljesen ismeretlen a hazai büntetés-végrehajtásban, mint ahogy a tanműhelyek létesítése is csak a tervezetekben maradt. A készségek és képességek fejlesztésének jó terepe lenne a szabadidő strukturált, alternatív eltöltése. A pénzhiány azonban minden intézetben szűk korlátok közé szorítja a szakköri tevékenységet illetve külső specialisták szolgáltatásainak felhasználását. Az intézetek sokszor rendkívüli erőfeszítései ellenére a fiatalok foglalkoztatottságának hiányosságai – mint ezt az elmúlt évek eseményei is kézzelfoghatóvá tették – az elítéltek tétlenségét növelték, egymásra utaltságuk sokszor brutalitásba átcsapó szubkultúrát hozott létre, amelyet fokozottabb éberséggel és keményedő fellépéssel tudott a személyi állomány féken tartani.

A Bv. kódex 93-as novellája a fiatalok oktatására kötelezést szűkítette, amikor összhangba hozta azt a 16. életév betöltéséig terjedő tankötelezettséggel. Ebből következően a 16. életévüket betöltött fiatalok általános iskolai részvétele önkéntessé vált, egyben a büntetés-végrehajtás feladatává, hogy a részvételben a fiatalokat érdekeltté tegye. Az érdekeltté tétel (pl. ösztöndíj) a fiatalok egy részének fenntartotta a tanulási kedvét, mégis a bizonytalan pályázati forrásokra támaszkodó érdekeltségi rendszer hosszabb távon kevésbé eredményes, mint az oktatásban részvételre kötelezés. Erre lehetőséget kínálna a nemzeti köznevelésről szóló, fentebb idézett törvény, amely lehetővé tenné a tankötelezettséget a fiatalok intézetében tartózkodás felső korhatáráig, a 21. életév betöltéséig. Az intézetek – feltehetően a szervezési és anyagi korlátok miatt – nem élnek ezzel a lehetőséggel. Megfontolásra érdemes, hogy a szocializációs hiányok pótlásának, a fiatalok társadalomba való visszailleszkedésének elősegítésére a büntetés tartama idejére az általános iskolai képzés és a szakképzés kerüljön a fiatalok intézeti hatásrendszerének középpontjába, míg a munkavégzés kiegészítő jellegű, illetve hobbi-tevékenység legyen.

A javítóintézetek személyi állományától eltérően a szabadságvesztés végrehajtásában résztvevő intézetekben akut probléma a speciálisan képzett szakemberek hiánya. Valamennyi, büntetés-végrehajtással kapcsolatos nemzetközi ajánlás tartalmazza azt a követelményt, hogy a fiatalok gondozását, kezelését, nevelését speciálisan felkészült személyzetnek kell ellátnia. Az alkalmazott korrekciós nevelés a felnőttekétől eltérő egyéni és csoportkezelést

igényel, figyelemmel még kialakulatlan személyiségükre, felhasználva a körükben meglévő erős kortársi vonzásra és versengésre való hajlamot, a hierarchia-képződés sajátosságait, végezve az egyéni és csoportteljesítmény folyamatos kontrollját, mérését és értékelését.

A fiatalkorúak szabadságvesztése végrehajtásának szakmai problémáira egy 2007-ben bekövetkezett esemény különös erővel világított rá. 2007. október 13-án Tökölön 4 fő fiatalkorú fogvatartott a zárkatársát felakasztotta, aki annak következtében elhalálozott. Az ezt követő vizsgálat kimutatta, hogy a fiatalkorúak intézeteiben 1998 és 2007 között csaknem félszáz esetben fordult elő a fiataloknak egymás elleni súlyos bűncselekménye – az emberölésen kívül emberölési kísérlet, kényszerítés, szemérem elleni erőszak, súlyos testi sértés, rablás, lopás. Az intézetek minden esetben teljesítették a felelősségre vonás törvényes előírásainak szigorú betartására, anélkül azonban, hogy a nagyszámú erőszakos cselekmény hátterének, az intézetek diszfunkcionális működésének megszüntetésére törekedtek volna. Az egyes esetek után levont következtetések mindannyiszor arra vezettek, hogy a fiatalkorú életkori sajátosságaiból fakadó kiszámíthatatlansága és brutalitása fokozott biztonsági kockázatot jelent, ez pedig az éberség további fokozását, a személyzet és a fogvatartottak közötti bizalmatlanság növelését eredményezte. Ez a szakmai specializálódás a javítóintézetekben, ahol 130 éve az intézetek profilja csak a fiatalkorúakkal való foglalkozás, nem okoz gondot; a zártintézeti nevelőképzésnek a gyógypedagógia egyik szektoraként szervezett pszichopedagógiai képzés jó szolgálatot tett. A szabadságvesztés végrehajtása területén azonban, ahol nem történt meg a felnőtt végrehajtásról való szervezeti, irányítási, költségvetési elkülönülés, a személyzet intézményes specializálódása nem, vagy csupán intézeten belül, egyes esetekben, átmenetileg valósult meg. A felnőttkorúak és a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetei közötti személyzeti konvertálódás nem csupán vezetői szinten, de munkatársi szinten is a speciális felkészültségre tekintet nélkül történik ma is, ezt tetézi a tartós alulfinanszírozottságból és kiábrándultságból fakadó, időnként rendkívüli fluktuáció. Röviden: a fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetése végrehajtásának nincs professzionálisan felkészült szakembergárdája. Az ezredforduló után a szabadságvesztésre ítélt fiatalkorúak létszámának jelentős csökkenésével még csekélyebb figyelmet kaptak.¹¹

A felmérések szerint az utóbbi két évtizedben sem lettek könnyebbek a fiatalkorú szabadulók beilleszkedési esélyei. Az alacsony általános és szakmai képzettség többségüket a munkanélküliség veszélyével fenyegeti, jelentős hányaduk ezért kiszorul a munkaerőpiacról. Jobb esetben folyamatos megélhetésüket feketén végzett munkával próbálják biztosítani, ami átmenetileg hozzájárul ugyan helyzetük javításához, hosszabb távon azonban újabb csapdákat rejt. A szabadulóknak reintegrációjukat nehezítő társadalmi előítéllettel is szembe kell nézniük.

A fenti problémák megoldása érdekében változatlanul aktuálisnak tekintem Balogh Jenőnek 1909-ben írott sorait: „*Míg a felnőtt elítéltek megjavítása terén*

---

¹¹ LŐRINCZ (2011): i.m. 209.

még a legjobb lelkiéket is elhagyja a remény, addig az elbukott fiatalok felemelésének munkáját, legyen az bár megvalósíthatatlan eszmény, csüggedés nélkül végeznünk kell, mint a humanizmus parancsolta kötelességet. Ha azonban a dolgot mélyebben megvizsgáljuk, szemünkbe ötlük, hogy ez az emberbaráti tevékenység fiatalok ezreit menti meg a tisztességes munkának, közülük is százakat megóv attól, hogy ellenünk büntetteket kövessenek el, egyúttal az államot az óriási költségektől, amelyeket a büntetőeljárás lefolytatása, a börtönök fenntartása ma hazánkban okoznak. Eszerint a fiatalok megmentése olyan gazdasági cél is, melyet a társadalom értelmes részének szem előtt kell tartaniok.”¹²

---

¹² Részlet BALOGH Jenő: *A fiatalok és a büntetőjog*. Budapest, 1909. c. munkájából.

Nem csalás, de ámitás? Dogmatikai megjegyzések a PIF Irányelvhez

Madai Sándor*

Az Európai Unió jogalkotásának régóta fontos célja a közös bevételek és kiadások szabályszerű teljesülése. Ennek érdekében több intézkedésre is sor került, s ide sorolandó a 2017/1371 irányelv is.¹ Az alábbiakban néhány olyan, a normaszöveg kapcsán felmerülő kérdést tekinthetünk át, amelyek újragondolása talán sikeresebbé teheti a közös erőfeszítéseket. Az Irányelv címében a „csalás” szerepel, ugyanakkor – tartalmát tekintve – más magatartásokat is büntetni rendel a norma. Ebből kiindulva – talán – nem lett volna helytelen a „csalás-szerű”, esetleg „megtévesztő jellegű” kifejezést használni. Persze gondolhatnánk azt, hogy a címben szereplő „csalás” a szó köznyelvi kifejezésének értelmében használatos. Ezt természetesen nem lehet kizárni, ugyanakkor szerencsés megoldásnak tűnik, ha egy jogi norma címmeghatározása magán hordozza az egzakt definiálás jegyeit. A címbeli pontatlanság természetesen jelentőségét veszti akkor, ha valaki áttekinti az Irányelvet, hisz rájön, hogy nem csupán a csalás jegyeit magán hordozó magatartások képezik a szabályozás lényegét, hanem más, azzal olykor még köszönőviszonyban sem lévő magatartások is a jogalkotó érdeklődésének középpontjába kerültek. Az Irányelv címe más okból is félrevezetőnek tűnik, hiszen az az Unió pénzügyi érdekeit „érintő” csalásról szól. Logikai értelmezés során talán juthatunk arra a következtetésre, hogy kizárólag olyan magatartások képezik a szabályozás tárgyát, amelyek sértik vagy sérthetik az EU pénzügyi érdekeit – amint az egyébként magából a normaszövegből ki is tűnik. Ezzel szemben például a német szöveg szerint *„über die strafrechtliche Bekämpfung von gegen die finanziellen Interessen der Union gerichtetem Betrug”,* ami már kifejezetten az Unió pénzügyi érdekei *ellen* elkövetett csalásokra vonatkozik. Ez csupán azért lehet fontos, mert az Uniót „érintő” csalások jelenthetik az EU „javára” elkövetett csalásokat. Az persze külön vizsgálódás tárgyát képezheti, hogy a javára elkövetett magatartások esetében rendelkezik-e jogalappal a normaalkotásra az Unió?²

---

* Tanszékvezető egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 Irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről.

² A jogalap pontos meghatározása különösen fontos az uniós jogalkotásban, hosszú vita előzte meg az Irányelv jogalapjáról szóló állásfoglalást is. Lásd JACSÓ Judit – UDVARHELYI Bence: Új irányelv az uniós

1. Az „Unió pénzügyi érdekei”

Fontos kérdés annak a tisztázása is, hogy mik is az Unió pénzügyi érdekei? Magyar dogmatikai szemmel³ megközelítve a kérdést a „pénzügyi érdekek” a jogi tárgy kategóriájába sorolhatók be. A PIF egyezmény⁴ egy tagállami büntetőjogász számára is szimpatikus megoldást tartalmazott, amikor az 1. Cikkének (1) bekezdésében azt rögzítette, hogy „*ennek az egyezménynek az alkalmazásában az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő csalás.*”, s ezt követően határozta meg az egyezmény hatálya alá tartozó büntetendővé nyilvánítandó magatartásokat.⁵ Ehhez képest az Irányelv esetében más, kevésbé szerencsés megoldást választott a jogalkotó, amikor a 2. Cikk (1) bekezdésének a) pontjában „*az alábbiakból (két meghatározott költségvetésből) finanszírozott, szerzett vagy azoknak járó valamennyi bevétel, kiadás és vagyoni eszköz*”-ként határozza meg az „Unió pénzügyi érdekei”-nek definícióját. A bevétel, a kiadás és a vagyoni eszköz ugyanakkor inkább az elkövetési tárgy kategóriájába sorolhatóak be, bár talán csupán utóbbi esetben jelenthető ki ez aggálytalanul, hiszen az elkövetési tárgy – a klasszikus értelmezés szerint – dolog vagy személy lehet, márpedig az említett fogalmak kapcsán talán a vagyoni eszközök – vagy legalábbis annak bizonyos fajtái – tekinthetők dolognak; ugyanakkor a „vagyoni eszközök” megfogalmazás is érdekes értelmezési problémákat vet fel. Abban az esetben tehát, ha a bevételt, kiadást, vagyoni eszközt elkövetési tárgyként fogjuk fel⁶, akkor hibás az Irányelv szövegezése, hiszen a három említett fogalom nem tartozhat a „pénzügyi érdekek” fogalmi körébe, legalábbis a fogalmi elemek szintjén. Természetesen a jóindulatú értelmezés alapján elfogadhatjuk a bevételt, a kiadást és a vagyoni eszközt mint „érdeket”⁷, de talán a PIF egyezmény megfogalmazása kevésbé tűnt problematikusnak.⁸

---

csalások elleni büntetőjogi védelemről. *Magyar Jog*, 2018/6. 329–330.

³ Az EU számos területen hatás gyakorol tagállamainak büntető jogalkotására, napjainkban talán a terrorizmussal kapcsolatos szabályozás kapcsán érhető ez legmarkánsabban tetten. BARTKÓ Róbert: *Az Unió 2017/541 sz. Irányelvének hatása a V4 országainak büntető anyagi jogszabályalkotására*. In: Bartkó Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019. 137–151.

⁴ Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, 1995. július 26-i egyezmény. Megjegyzendő, hogy az Irányelv 2019. július 6-ával az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, 1995. július 26-i egyezmény és annak 1996. szeptember 27-i, 1996. november 29-i és 1997. június 19-i jegyzőkönyve helyébe lép azon tagállamok tekintetében, amelyekre nézve ez az irányelv kötelező.

⁵ A tartalmi sokszínűsége lásd Gerhard DANNECKER: *Strafrechtlicher Schutz der Finanzinteressen der Europäischen Gemeinschaft gegen Täuschung*, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1996. 577–608.

⁶ MISKOLCZI Barna: *Az európai büntetőjog alternatív értelmezése – büntetőjogi védelem az EU érdekeit sértő csalás ellen*, PhD értekezés, Pécs, 2018. 68–69.

⁷ Adam JUSZCZAK – Elisa SASON: *The Directive on the Fight against Fraud to the Union's Financial Interests by Means of Criminal Law (PFI Directive) Laying Down the Foundation for a Better Protection of the Union's Financial Interests?* *Eucrim*, 2017/2. 80.

⁸ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a PIF egyezmény viszont kevésbé részletesen határozta meg az elkövetési tárgyak körét.

Az Irányelv ugyanakkor – bár valószínűleg általános hatályú fogalmat kívánt adni – a pénzügyi érdekek generáldefiníciójából kivesz – a normaszöveg szintjén – egy meghatározott kört a 2. Cikk (2) bekezdésében.⁹ Bár talán első pillantásra nem tekinthető kivételnek, azonban mégis akként értelmezendő a 7. Cikk (4) bekezdése is, amely szerint „a 3. cikk (2) bekezdésének a), b) vagy c) pontjában, vagy a 4. cikkben említett, 10 000 EUR értéknél kisebb kárt okozó, vagy 10 000 EUR értéknél kisebb előnyt eredményező bűncselekmények esetén a tagállamok a büntetőjogi szankcióktól eltérő szankciók kiszabását is előírhatják.” Ez a rendelkezés több szempontból is érdekes. Egyfelől a meghatározott cselekmények által a megjelölt értékhatárnál kisebb összegű negatív következménnyel járó magatartások esetében a tagállamok kezébe adja annak a döntésnek a lehetőségét, hogy büntetőjogi vagy azon kívüli szankciókkal kívánják sújtani az „elkövető(ke)t”. Ezzel – bár szükséges és indokolt módon, miként az a *ne bis in idem* elvének érvényesülése kapcsán is szóba kerül – megtörik az Irányelv címben jelzett büntetőjogi eszközökre vonatkozó megközelítése. Természetesen ezzel nem arra kívánunk utalni, hogy az a tagállam, amely a fenti, konjunktív feltételek fennállása esetén a büntetőjogon kívüli szankciók alkalmazása mellett dönt, nem tekintené az ilyen „kisebb” összegű manővereket az EU pénzügyi érdekei ellen irányuló magatartásoknak ... Fontos hangsúlyoznunk azt is, hogy azon magatartásokat is az uniós pénzügyi érdekek elleni cselekmények tekinti a jogalkotó, amelyek más jogági következményeket vonnak maguk után – a tagállami jogalkotó döntésétől függően –, viszont ezen cselekményeket nem tekinti olyan súlyúnak, amelyek ab ovo büntetőjogi reakciót igényelnének. Ezzel talán kifejezésre jut a napjainkban oly gyakran hiányolt büntetőjogi ultima ratio alapelvei szintű követelménye.

2. Azonos szintű védelem?

Az Irányelv rögzíti: „*annak biztosítása érdekében, hogy az Unió pénzügyi érdekei visszatartó erejű intézkedések révén az »Unió egész területén azonos védelemben« részesüljenek, a tagállamoknak gondoskodniuk kell bizonyos szankció típusokról és -mértékekről az ezen irányelvben meghatározott bűncselekmények elkövetésének eseteire.*”¹⁰ Ehhez képest a következő bekezdés szerint „*mivel ez az irányelv minimumszabályokat állapít meg, az Unió pénzügyi érdekeit érintő bűncselekmények tekintetében a tagállamok szabadon dönthetnek szigorúbb szabályok elfogadásáról vagy fenntartásáról.*” A két bekezdés ellentmondást hordoz. Azonos szintű védelem – a tagállami szabályozások eltérő jellegén túl is – több okból is fogalmilag kizártnak tűnik. Egyfelől azt kizárólag abszolút határozott szankciórendszer keretében – tehát a szankció nemének és pontos mértékének

⁹ „A héa alapú saját forrásokból származó bevételeket illetően ez az irányelv kizárólag a közös héarendszer sérelmére elkövetett súlyos bűncselekmények esetében alkalmazandó. Ezen irányelv alkalmazásában a közös héarendszer sérelmére elkövetett bűncselekmények abban az esetben tekintendők súlyosnak, ha a 3. cikk (2) bekezdésének d) pontjában meghatározott szándékos cselekmények vagy mulasztások az Unió két vagy több tagállamának területéhez kapcsolódnak, és legalább 10 000 000 EUR összegű teljes kárt okoznak.”

¹⁰ A Preambulum (15) bekezdése.

egységesítésével – lehet csak valóban teljesen azonos mértékű védelemként realizálni, erre pedig jogállami keretek között *általában* nincs mód, bár találhatunk ezen általános szabály alól is kivételeket.¹¹ Másfelől nem tűnne azonos szintű védelemnek az azonos mértékű *szankciókeret (tételkeret)* bevezetése sem. Ennek magyarázata pedig az, hogy a büntetés kiszabása során – vagy akár az eljárás korábbi fázisában – az egyes tagállamokban eltérően érvényesülő enyhítő – esetleg korlátlan enyhítést, a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány utólagos megtérítéséhez kapcsolódóan büntetlenséget biztosító stb. – és súlyosbító körülmények szükségszerűen magukban hordozzák az eltérő ítélkezési gyakorlatot. Ennek az eltérésnek a mértéke persze kérdéses lehet, ugyanakkor ne feledjük, hogy hazánkban is létezik bizonyos kérdésekben akár megyénként is eltérő joggyakorlat. Harmadrészt azért is tűnik az Irányelv jelenlegi koncepciójából – és persze szövegéből – kiindulva kizártnak az azonos szintű védelem, mert maga az Irányelv deklarálja azt, hogy minimumszabályoknak tekintendők – mint ahogy azok is – a meghatározott szankciók, s a tagállamoknak szabad mozgásterük van súlyosabb jogkövetkezmények meghatározására. Talán az nem szorul külön bizonyításra, hogy egy irányelvi minimumszabályokat implementáló tagállamban véletlenül sem lesz – nem lehet – azonos szintű védelem egy olyan tagállamhoz képest, amely – élve az Irányelvben biztosított felhatalmazással – valamely jogpolitikai megfontolás alapján jóval szigorúbb szankciókat határoz meg saját jogrendjében.

Szintén az azonos szintű védelem megvalósulása ellen hat a korábban már említett 7. Cikk (4) bekezdése, amely bizonyos esetekben lehetőséget biztosít a tagállamoknak a 10 000 euró értéknél kisebb kárt okozó, vagy 10 000 euró értéknél kisebb előnyt eredményező bűncselekmények esetén a büntetőjogon kívüli szankció előírására. Az euró-forint árfolyamra tekintettel, a 10 000 euró 3 000 000 forintnál is nagyobb összeg. Abban az esetben, ha valamely állam él az említett lehetőséggel, s a 10 000 eurónál kisebb kár, illetőleg előny esetében eltekint a büntetőjogi eszköztár igénybevételeitől, akkor máris olyan helyzet keletkezik, amely ezen összegig nem biztosítja az azonos szintű büntetőjogi védelmet, hiszen egyik tagállamban büntetőeljárás, míg másik tagállamban egyéb – például közigazgatási (adóigazgatási) – eljárás következhet. Úgy tűnik tehát, hogy legfeljebb a 10 000 eurónál nagyobb összegre történő elkövetés esetén lehet azt kijelenteni, hogy azonos – büntetőjogi – védelmet rendel az uniós jog, azonban mint a fentiekben láthattuk, ez sem jelent *biztosan azonos szintű* büntetőjogi védelmet. Az ilyen módon fennmaradó különböző – bár talán közelített – büntetőjogi védelem azt is eredményezheti, hogy az ilyen tagállami különbözőségekre „érzékeny” elkövetők aszerint választják meg működési helyüket, illetőleg próbálnak – határokon átívelő elkövetés esetén – olyan tagállam joghatósága alá „kerülni”, ahol kevésbé szigorú jogkövetkezményekkel számolhatnak. Ez a megközelítés egyébként nem ismeretlen

---

¹¹ Megjegyzendő, hogy hosszú időn – évszázadokon – keresztül az állami szuverenitás markáns megtestesítője, kikezdetetlennek tűnő bástyája a büntetőhatalmi igény, illetve annak érvényesítéséhez fűződő kizárólagos állami lehetőség volt, s jelenleg nem tűnik olyannak az európai jogalkotási légkör, mint amely lehetővé tenné az ilyen mértékű harmonizációt, amit talán már egységesítésnek is nevezhetnénk.

jelenség a jogban, gondoljunk csak a nemzetközi magánjogban ismert *forum shopping* – lényegét tekintve hasonló – intézményére. A *forum shopping* azonban kétélű fegyver, hiszen nem csupán az elkövető oldalán merülhet fel ennek lehetősége, hanem akár az Európai Ügyészség oldalán is.¹²

Sajátos megoldást választott ekörben a magyar jogalkotó. A Büntető Törvénykönyv 462. § (1) bekezdése kimondja, hogy „*nem valósul meg bűncselekmény, ha ... a társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélést ötvenezer forintot meg nem haladó kárt okozva követik el.*” A 462. § (3) bekezdésben rögzíti ugyanakkor – a vizsgálódásunk szempontjából fontos költségvetési csaláshoz kapcsolódóan –, hogy „*nem valósul meg bűncselekmény, illetve vámszabálysértés valósul meg, ha a költségvetési csalással okozott vagyoni hátrány a százezer forintot nem haladja meg.*” Arra csupán utalni kívánunk – egyetértve Tóth Mihállyal¹³ –, hogy az előbbi tényállás létjogosultsága igencsak megkérdőjelezhető, ugyanakkor a költségvetési csalás esetében az idézett rendelkezés azt jelenti, hogy a százezer forintot meghaladó vagyoni hátrányt okozó cselekmény bűncselekménynek minősül. Százezer forint nagyságrendileg háromszáz eurót ér ... Vessük össze a háromszáz euróval azonos nagyságú, forintban kifejezett alsó határt az Irányelv tízezer eurós alsó határával, amely alatt büntetőjogon kívüli felelősségre vonás is megfelel az uniós jognak ... Arra talán külön fel sem kell hívni a figyelmet, hogy hazánkban jelentős számú költségvetési csalás miatt folyó büntetőügy esetében tízezer eurónál kevesebb az okozott vagyoni hátrány, azaz az Irányelvben biztosított lehetőséggel élve jelentősen lehetne csökkenteni az ügyterhet, s az ekként felszabaduló erőforrásokat más, nagyobb volumenű ügyekre lehetne átcsoportosítani ... Remélhetőleg a magyar jogalkotó előbb-utóbb él ezzel a lehetőséggel.

Ugyancsak az „azonos szintű védelem” lehetőségét gyengítik a Preambulum (17) bekezdésében foglaltak.¹⁴ Ezzel kapcsolatban előjáróban utalnunk kell arra, hogy tagállami és uniós szinten is megfigyelhető egyfajta új csendes recepció, ez alatt pedig azt értjük, hogy a korábban egyértelműen büntetőjoghoz sorolt eszközök palettája áthatja a más jogághoz tartozó szankciókat, s így azok büntetőjogi jegyeket mutatnak fel. Ez esetben tehát nem arról van szó, hogy a

¹² Részletesen lásd Michele PANZAVOLTA: *Choice of Forum and the Lawful Judge Concept*. In: Michiel Luchtman (ed.): *Choice of Forum in Cooperation Against EU Financial Crime. Freedom, Security and Justice and the Protection of Specific EU-Interests*. The Hague, Eleven International Publishing, 2013. 143. és 160.

¹³ TÓTH Mihály: *Működik-e a költségvetési csalás olvasztótégelye?* In: Domokos Andrea (szerk.): *A költségvetés büntetőjogi védelme konferencia előadásainak szerkesztett változata*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 15.

¹⁴ „*Ez az irányelv nem érinti a nem büntetőjogi természetű fegyelmi intézkedések vagy szankciók megfelelő és eredményes alkalmazását. A büntetőjogi szankcióknak nem megfelelően, ugyanarra a személyre ugyanazon magatartásért kiszabott szankciókat figyelembe lehet venni az érintett személynek az ezen irányelvben meghatározott bűncselekmény miatti elítélése során. Egyéb szankciók esetében teljes mértékben tiszteletben kell tartani az azonos bűncselekmény miatti kétszeres büntetőeljárás alá vonás és kétszeres büntetés tilalmát (a továbbiakban: ne bis in idem elv). Ez az irányelv nem rendeli büntetni azt a magatartást, amely esetében nincs helye a fegyelmi szankciónak vagy a hivatali kötelezettség megsértésére vonatkozó egyéb intézkedésnek is, azokban az esetekben, amikor az ilyen fegyelmi szankciók vagy egyéb intézkedések alkalmazhatók az érintett személlyel szemben.*”

büntetőjog által próbálnak rendezni egy konfliktust, hanem arról, hogy a problémarendezés színtereként megőrződik a büntetőjogon kívüli szankciók terrénuma, ám azokat büntetőjogi elemekkel szövik át a minél hatékonyabb érvényesíthetőség érdekében. E folyamat egyértelműen magával kell, hogy hozza a büntetőjog hagyományos értelemben felfogott fogalmának változását, bővülését, s új szemlélet tölti majd ki, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a fogalom e folyamat miatt szükségszerűen bővülni fog, vagy talán már bővült is. Nyilvánvalónak tűnik, hogy e folyamat mind politikai, mind tudományos téren viták keresztüzébe kerül, azonban úgy tűnik, hogy az európai büntetőjog fejlődésének újabb szakaszába léptünk. Bár a fogalmat gyakran még csak ízelgetjük, valószínűnek tűnik, hogy előbb-utóbb meg kell barátkoznunk vele, s elmondhatjuk, hogy új büntetőjog születik.¹⁵

A Preambulum (17) bekezdése kapcsán az első értelmezési problémát a bekezdésben a „*büntetőjogi szankcióknak nem megfeleltethető*” fordulat okozza. Vajon ez mit jelenthet? Ez nehezen – talán a jogalkalmazás számára egyértelműen sehogy sem – értelmezhető. Talán szerencsésebb lett volna a „büntetőjogon kívüli”, esetleg a „nem büntetőjogi” meghatározás, annál is inkább, mert a mondat következő része egyértelműen az ilyen – azaz a büntetőjogon kívüli – szankciók figyelembevételének lehetőségét rögzíti. Ezzel pedig újabb problémára bukkantunk. Ugyanis a „*büntetőjogi szankcióknak nem megfeleltethető*” szankciókat figyelembe lehet venni, míg – a következő mondat szerint – „*egyéb szankciók esetében teljes mértékben tiszteletben kell tartani az azonos bűncselekmény miatti kétszeres büntetőeljárás alá vonás és kétszeres büntetés tilalmát (a továbbiakban: ne bis in idem elv)*.”¹⁶ Ha a szankciókat büntetőjogi és büntetőjogon kívüli szankciókra osztva csoportosítjuk, akkor komoly dogmatikai dilemmák elé állíthatjuk a jogalkalmazót – különös tekintettel az irányelvek közvetlen hatályából eredő következményekre ...¹⁷ Némiképp enyhülhet az értelmezési nehézség okozta szomorúságunk, ha arra gondolunk, hogy a fenti ellentmondás „csak” a Preambulumban szerepel ... Vélhetően egyébként az utóbbi időben az Európai Unió Bírósága (EUB) által is érvényre juttatott megközelítést kívánta az Irányelv is preferálni, ugyanis az EUB a büntetőjogi jogkövetkezményekkel összefüggésben kialakította az „azzal azonos hatású szankció”, illetőleg a „büntető jellegű jogkövetkezmények” kategóriáját, gondolva például a vám-, jövedéki- és adóigazgatási eljárásokban alkalmazott szankciókra.¹⁸

¹⁵ Az európai büntetőjog fogalmán – legszűkebb értelemben – az Európai Unió büntetőjogi normái értendők. FARKAS Ákos: Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után. *Európai Jog*, 2001/2. 12.

¹⁶ A *ne bis in idem* elvének uniós jogban történő érvényesüléséhez lásd KARSAI Krisztina: *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015. 112–137. és LENGYEL Tibor: Az Európai Unió Bíróságának gyakorlata, valamint a hazai szabályozásunk ellentmondásai a *ne bis in idem* elv érvényesülésének tekintetében. *Belügyi Szemle*, 2019/3. 58–75.

¹⁷ Megjegyzendő, hogy az Irányelv kapcsán – a jogi aktus jellege okán – nem lesznek olyan ratifikációs problémák – s reméljük az implementációval összefüggőek sem –, mint amelyek a PIF egyezmény, illetve jegyzőkönyvei kapcsán voltak. Részletesen lásd FARKAS Ákos: Why Delays the Ratification of the PFI Convention in Hungary? *Eu crim*, 2007/1-2. 55–57.

¹⁸ MOLNÁR Gábor Miklós: *Az adóigazgatási eljárás és büntetőeljárás kapcsolata*. In: Domokos Andrea (szerk.): *A költségvetés büntetőjogi védelme konferencia előadásainak szerkesztett változata*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 40.

3. Az EU pénzügyi érdekeit érintő „csalás”

Az Irányelv 3. Cikk (2) bekezdése határozza meg azon magatartásokat, amelyek az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalásnak minősülnek. Az említett bekezdés a) pontja a nem közbeszerzéshez kapcsolódó, a b) pont a közbeszerzéshez kapcsolódó, a c) pont a hozzáadottérték adó (héta) alapú saját forrásoknak nem minősülő bevételekhez kapcsolódó, míg a d) pont a héa alapú saját forrásokból származó bevételekhez kapcsolódó magatartások bizonyos eseteinek büntetendőségét írja elő.

Az a) pont esetében a „*cselekmény vagy mulasztás*” fordulat szerepel. A magyar büntetőjogi dogmatika szerint talán pontosabb lenne a „tevés vagy mulasztás” fordítás. A német nyelvű szövegben a „Handlung”, az angolban az „act” kifejezés található a magyar változatban szereplő „cselekmény” szó helyén; a német változatban is talán a „Tun” kifejezés szerencsésebb lett volna. Az a) pont i) alpontja¹⁹ nehezen – talán sehogy sem – értelmezhető a hazai dogmatika alapján, merthogy miként lehet a „következménye” bizonyos magatartásoknak a „hűtlen kezelés”, illetőleg „jogellenes visszatartás”?

A „hamis, helytelen vagy hiányos” nyilatkozatok vagy dokumentumok kapcsán nem találunk változást a korábbi PIF egyezmény szövegezéséhez képest. A magyar jogalkotó már akkoriban sem érezte a korábban hatályos Btk.-ba beilleszhetőnek – az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése elnevezésű deliktum kapcsán – a „helytelen” kifejezést, s helyette a „hamisított” jelzőt használta, ami nyilvánvaló, hogy már egyfajta sajátos transzformáció is a magyar dogmatikai gondolkodás részéről.²⁰

A már említett „következmény”-ek egyike – vélhetően – a hűtlen kezelés. Kérdés, hogy vajon tudatos volt az uniós jogalkotó részéről az illetén megfogalmazás? Merthogy a 4. Cikk (3) bekezdésében „hűtlen kezelés” néven említett magatartás az egész Irányelvre kiterjedő definíciót nyer. Márpedig ha az egész Irányelv vonatkozásában alkalmazandó a legáldefiníció, akkor az a (3) Cikk (2) bekezdésnek a) pont i) alpontjára is irányadó. Ez viszont azzal a következménnyel jár, hogy az i) alpont hűtlen kezelésre vonatkozó magatartása tekintetében speciális tettetést határoz meg – igaz közvetett módon – a norma. Ráadásul nem „egyszerű” speciális tettességről van szó, hanem kétszeres személyes kvalifikáltság esetében rendeli csak büntetendővé nyilvánítani a hűtlen kezelést. Egyfelől azért, mert a 4. Cikk (3) bekezdése kizárólag a hivatalos személy vonatkozásában irányadó, holott nem tűnik feltétlenül leszűkítendőnek az alanyi kör a hivatalos személyekre. Ezen túlmenően nem valamennyi, a 4. Cikk (4) bekezdése szerinti hivatalos személyek követheti el a nevezett cselekményt, hanem kizárólag olyan hivatalos személyek, akik „a pénzeszközök vagy vagyoni eszközök

¹⁹ „Olyan hamis, helytelen vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy benyújtása, amelyek következménye az Unió költségvetéséből származó vagy az Unió kezelésében levő, illetve az Unió nevében kezelt költségvetésekből biztosított pénzeszközök vagy vagyoni eszközök hűtlen kezelése vagy jogellenes visszatartása.”

²⁰ Ez a 2012. évi C. törvény költségvetési csalás tényállása vonatkozásában sem változott, csupán kiegészült néhány ponton a „valótlan tartalmú” jelzővel (Btk. 396. §).

közvetlen vagy közvetett kezelésével” vannak megbízva.

A b) pont célzatos magatartásként határozza meg a büntetendővé nyilvánítandó magatartások körét („jogtalan haszonszerzés céljából”). A „közbeszerzéshez kapcsolódó kiadások” fordulat sem feltétlenül felel meg a határozott, pontos normaszöveg alapvető szintű követelményének.²¹ A meghatározásban szereplő „legalább” szó ismét félreértésre adhat okot.²² Kiindulva a teleologikus értelmezésből, értelemszerűen akkor bírhatnak az ilyen magatartások jelentőséggel az Unió számára, ha sértik annak pénzügyi érdekeit, így talán feleslegesnek tűnik a „legalább akkor, ha azt az Unió pénzügyi érdekeit megsértve ...” formula. Ez egyébiránt azért is félrevezető, mert például kísérlet esetében elképzelhető, hogy az Unió pénzügyi érdekei nem sérülnek, legfeljebb veszélybe kerülnek, ez viszont az Irányelv szelleméből – valamint betűjéből – is következik, tehát szükségtelen további pontosítás.

A c) pont a héalapú saját forrásokból származó bevételeken kívüli bevételekre fókuszál, míg a d) pont a héalapú saját forrásokból származó bevételek tekintetében a „*határokon átnyúló csalárd rendszerek keretében elkövetett*” bizonyos magatartásokat érinti. Arra nem kapunk magyarázatot, hogy mik lehetnek ezek a „csalárd rendszerek” ... Ez a megfogalmazás vélhetően valamilyen társas bűnelkövetési alakzatra vonatkozhat. Bűnszervezetnek bizonyosan nem tekinthető, legalábbis az Irányelv értelmében, hiszen a bűnszervezetben elkövetés – igaz nem kizárólag a d) pont relációjában – súlyosító körülményként értékelendő.²³ Ebből az következik, hogy az Irányelv – utalva a 2008/841/IB kerethatározatra – ismeri a bűnszervezet fogalmát, tehát amennyiben a „csalárd szervezet” alatt a bűnszervezetet értette volna a jogalkotó, akkor valószínűleg azt használta volna ekörben is. Ennek az elkövetési módnak a pontosabb meghatározása azért is lett volna szerencsés, mert ennek hiányában a d) pontban meghatározott magatartások vonatkozásában a tagállamoknak nincs implementációs kötelezettségük. Ez pedig különös jelentőséggel bír, hiszen az Irányelv vertikális közvetlen hatályának érvényesülésével kapcsolatos²⁴ újabb kérdéseket vet fel.

Nagyon fontos és előremutató szabályozást fedezhetünk fel a d) pont iii) alpontjában.²⁵ E magatartások elsősorban az ún. körhíntacsalások elleni tagállami fellépésre írnak elő kötelezettséget. Ennek lényege, hogy olyan termékértékesítési számlázási láncolat jön létre, amelyben a számlázási kör egyes – a láncban hátrébb elhelyezkedő – szereplői már reálisan – s gyakran látszólag legalísan – tesznek héal-val kapcsolatos helyes nyilatkozatokat. E magatartások jellemzően – uniós viszonylatban mindenképpen – a határokon átnyúló termékértékesítéshez kapcsolódnak, s ezen határokon átnyúló termékértékesítéshez kapcsolódó, héal-val kapcsolatos szabályokat igyekeznek kijátszani, gyakran nem kevés jogellenes profit

²¹ Még akkor sem, ha a Preambulum (6) bekezdése körülírja a fogalmat.

²² A német nyelvű változatban a „*zumindest*” kifejezés szerepel, amely a „legalább” mellett „legalábbis” jelentéssel is bír. Utóbbi talán szerencsésebb lenne a magyar nyelvű szövegben is.

²³ Az Irányelv Preambulumának (19) bekezdése, illetőleg a 8. Cikk.

²⁴ A kérdésre lásd bővebben: VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*. Complex Kiadó, Budapest, 2010. 302-306. és 310-312.

²⁵ „*Héalval kapcsolatos helyes nyilatkozatok benyújtása a nemfizetés csalárd elfedésének vagy a héal-visszatérítési jog jogtalan keletkeztetésének céljával*”

elérésével. Ebben a tekintetben – bár az Irányelv és talán a szakirodalom sem exponálja ilyen formában – különbséget kell tennünk a *kizárólag formai szempontból helyes (tartalmilag valósnak látszó)* nyilatkozatok és a *tartalmi szempontból is helyes (ténylegesen valós)* nyilatkozatok között. Előbbi olyan esetkörrel ölel fel, amikor a nyilatkozat formailag megfelel a héá-ra vonatkozó normáknak, azonban tartalmilag nem (ilyen lehet például, amikor a héa fizetendő összegét fiktív számlák megvásárlásával kívánja csökkenteni az elkövető; ez esetben a fiktív számla – valós gazdasági esemény híján – tartalmilag valótlan, bár formailag helyes). A tartalmi szempontból is helyes nyilatkozatok esetében a nyilatkozatra kötelezett valós gazdasági esemény(ek) alapján nyilatkozik, magatartása tartalmilag is jogszerű. Ekörben olyan magatartások kerülhetnek az Irányelv hatókörébe, amelyek esetében – gondoljunk a már említett körhintacsalásra – a láncban szereplő egyes adóalanyok esetében már (tartalmilag is) valós (helyes) nyilatkozatot tesznek, hiszen mire hozzájuk elér a lánc, addigra esetükben *már* nem található – legalábbis gyakran nem bizonyítható – jogszerűtlenség, még akkor sem, ha tudnak az egész csalási láncolatról. Természetesen ez esetben is *relatív tartalmilag helyes* nyilatkozatról beszélhetünk, hiszen a hozzájuk kapcsolódó mozzanat jogszabályoknak – tartalmilag és formailag – megfelelő, s csupán az egész láncolat *összességében* fog eredményezni büntetendő magatartást.

Feltétlenül utalnunk kell arra a kérdésre is, hogy az Irányelv bizonyos magatartásoknál (például passzív vesztegetés /4. Cikk (2) bekezdés a) pont/, hűtlen kezelés) a hivatalos személyek által elkövetett magatartások büntetendővé nyilvánításáról rendelkezik. A 4. Cikk (4) bekezdése meghatározza a hivatalos személyek körét. Ez feltétlenül helyes megoldás, az azonban már kevésbé, hogy a Preambulum ismét zavart kelt. A Preambulum (10) bekezdése szerint „*a hivatalos személy fogalmának ki kell terjednie minden olyan személyre – így például az uniós pénzeszközök kezelésében részt vevő vállalkozókra – is, aki bár nem tölt be hivatalos tisztséget, de az uniós pénzügyi eszközökkel kapcsolatban, hasonló módon, megbízás alapján közfeladatot lát el.*” Az a magyar jogalkotónak fog problémát okozni – ha okoz –, hogy hazánkban a közfeladatot ellátó személyek köre eltér a hivatalos személyek körétől, így ez a fordulat kizárólag a fogalom köznyelvi jelentése alapján értelmezhető; az viszont valamennyi érintett tagállam jogalkotójának fog problémát okozni, hogy hivatalos személynek kell tekinteni *mindenkít* – például a vállalkozók meghatározott körét –, aki az uniós pénzügyi eszközökkel kapcsolatban, hasonló módon, megbízás alapján közfeladatot lát el ... Arra pedig csupán utalni kívánunk, hogy az 5. Cikk a felbujtás, a bűnsegély, a bűnpártolás és a kísérlet büntetendővé nyilvánításáról rendelkezik, de ezek közös alapokon nyugvó, egyértelmű definiálását mellőzi.²⁶

²⁶ Costanza DI FRANCESCO MAESA: Directive (EU) 2017/1371 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law: a missed goal? *European Papers*, 2018/3. 1463.

4. Összefoglalás helyett

Ismert, hogy az Európai Unióban a jogi differenciáltság mögött terminológiai különbözőség is meghúzódik, ami azt jelenti, hogy hiába használják ugyanazt a kifejezést, a mögöttes tartalom eltérő lesz, hiszen mindenki saját jogi kultúráját hozta magával a közös erőfeszítésekhez, s ugyanazt a kifejezést más tartalommal tölti meg az egyik tagállam, mint a másik.²⁷ A közös tartalom kialakítása nélkül hiábavaló lesz minden munka, mivel ez esetben – a szó lehető legszorosabb értelmében – közös nyelvet kell beszélnünk ahhoz, hogy eredményt s előrelépést érjünk el. A jogi – s ez természetesen igaz a büntetőjogra is – terminológia koherenciája nélkül az Európai Unió Bábel tornyához hasonlíthat. Nem sok jóra számíthatunk az uniós büntető-jogalkotás terén a jövőben, ha e nyelvi különbözőséget – egyebek mellett – fogalmi-értelmezési problémákkal színezzük. Az Irányelv fontos és szükséges lépés az uniós pénzügyi érdekek büntetőjogi védelmének útján, olykor azonban az Irányelvben tükröződő szabályok elmaradnak attól, amelyek gondosabb – s különösen pontosabb – jogalkotással megalkothatóak lettek volna.

---

²⁷ Kapcsolódó gondolatokhoz lásd FARKAS Ákos: Az EU büntetőjog korlátai. *Ügyészségi Szemle*, 2018/2. 87–96.

A fedett nyomozó bűncselekményeinek jogi megítélése az új büntetőeljárási törvény alapján

Mészáros Bence*

---

1. Bevezetés

Farkas Ákos professzor nevével és tudományos munkásságával először harmadéves joghallgatóként találkoztam, amikor először kezembe vettem a pécsi jogi kar büntető eljárásjog tankönyvét. Megragadta a figyelmemet a „rejtett bűnösségi vélelem” általa leírt jelensége, amelynek később saját könyvében is utána olvastam.¹ A diplomám megszerzését követően immár egyetemi oktatóként személyesen is megismerhettem őt az első olyan Bűnügyi Oktatók Találkozóján, amelyen részt vettem, és azóta is büszke vagyok arra, hogy büntető eljárásjogászként a kollégája lehetek. Jelen – az ünnepelt gazdag életművéhez híven büntető eljárásjogi témájú – tanulmánnyal kívánok neki boldog 65. születésnapot és további sikereket, remélve, hogy örömmel olvassa majd soraimat. Nagy változásokat hozott a 2018. július 1-jén hatályba lépett, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: új Be.) a fedett nyomozó által a bevetése során elkövetett bűncselekmények és más jogsértések jogi megítélése kapcsán: átalakította a mentesülés jogi feltételrendszerét, bizonyos esetekben az ügyész biztosíthatja előzetesen is a büntetlenséget a fedett nyomozó számára, valamint a szabálysértésekre és közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegésekre is kiterjesztette a törvény a büntetőjogi immunitás lehetőségét. A tanulmányban e jogi újdonságokat mutatom be, helyenként összevetve azokat a korábbi szabályozással.

2. A mentesülés feltételrendszere

Korábbi jogunkban a fedett nyomozó bűncselekmények miatti büntetlenségének három pozitív és egy negatív feltétele volt:

---

* R. ezredes, nemzetközi dékánhelyettes, tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar, Nyomozáselméleti Tanszék

¹ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádipálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

- a cselekményt szolgálati feladata teljesítése közben;
- bűnüldözési érdekből követte el; és
- a bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az, amely az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződik; valamint
- nem más életének szándékos kioltásával járó bűncselekményt követett el.²

Az új Be. 224. § (1)-(3) bekezdései ezt a jogi feltételrendszert jelentősen megváltoztatták:

„(1) Nem büntethető a fedett nyomozó az alkalmazása során elkövetett bűncselekmény, szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés miatt, ha annak elkövetése

a) a fedett nyomozó alkalmazásának eredményességéhez, az alkalmazással elérni kívánt bűnüldözési célhoz szükséges, és az alkalmazással elérni kívánt bűnüldözési érdek jelentősebb, mint a fedett nyomozó felelősségre vonásához fűződő érdek,

b) a fedett nyomozó biztonságának biztosítása, lelepleződésének megakadályozása érdekében szükséges, és a fedett nyomozó biztonságával, lelepleződésének megakadályozásával kapcsolatos érdek jelentősebb, mint a fedett nyomozó felelősségre vonásához fűződő érdek, illetve

c) más bűncselekmény elkövetésének megelőzése vagy megszakítása érdekében szükséges, és a

bűncselekmény megelőzéséhez vagy megszakításához fűződő érdek jelentősebb, mint a fedett nyomozó felelősségre vonásához fűződő érdek.

(2) Ha előrelátható, hogy a fedett nyomozó alkalmazásának eredményessége érdekében valamely bűncselekmény, szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés elkövetése szükséges, azt a fedett nyomozó alkalmazásáról szóló döntésben meg kell jelölni.

(3) A fedett nyomozó nem követhet el más életének szándékos kioltásával járó, illetve maradandó fogyatékoságot vagy súlyos egészségromlást szándékosan okozó bűncselekményt.”

Az első feltétel gyakorlatilag változatlan maradt, csak a megfogalmazása lett más: a „szolgálati feladata teljesítése közben” kitétel helyett „alkalmazása során elkövetett bűncselekmény” kitétel szerepel a törvényben. Erdemben nem módosult a harmadik helyen szereplő arányossági feltétel sem: az „állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdek”-et a sokkal konkrétabb, a „fedett nyomozó felelősségre vonásához fűződő érdek” váltotta fel. Az idézett új törvényszöveg ugyanakkor a második feltételként említett bűnüldözési érdeket kibontja, azon belül több más érdeket is meghatároz, amelyeket összefoglalva hívhatunk alkalmazási érdekeknek. Az alkalmazási érdekekbe tartozik:

- a fedett nyomozó alkalmazásának eredményességéhez fűződő érdek;
- az elérni kívánt bűnüldözési cél teljesüléséhez fűződő érdek (itt keveredik a cél és az érdek fogalma a törvény szövegében, és az sem világos, hogy

² Lásd 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: régi Be.) 175. § (2) és (6) bekezdés, illetve 192. § (2) és (3) bekezdés.

miért kell előtte a fedett nyomozó alkalmazásának eredményességéhez fűződő érdeket külön kiemelni)³;

- a fedett nyomozó biztonságának megóvásához fűződő érdek;
- a fedett nyomozó lelepleződésének megakadályozásával kapcsolatos érdek;
- más bűncselekmény megelőzéséhez vagy megszakításához fűződő érdek.

A szóvá tett fogalmi zavarral együtt ez mindenképpen előrelépést jelent a korábbi jogunk részletesen nem definiált „*bűnüldözési érdek*” fogalmához képest, és tulajdonképpen az utolsó három pontban foglaltak miatt mondhatjuk, hogy többletet tartalmaz az új Be. e tekintetben.

A negyedik, negatív feltétel annyiban változott, hogy bővült azoknak a bűncselekményeknek a köre, amelyek esetében nem illetheti meg mentesség a fedett nyomozót a büntetőjogi felelősségre vonás alól, akkor sem, ha a másik három feltétel egyébként teljesült: a más életének szándékos kioltásával járó bűncselekmények mellett az új Be. alapján már ide tartoznak a szándékosan maradandó fogyatékossgot vagy a szándékosan súlyos egészségromlást okozó bűncselekmények is. A fedett nyomozó által büntetlenül elkövethető bűncselekmények körének szűkítésével egyetértve, a negatív feltétel megfogalmazását továbbra sem tartom megfelelőnek, mivel így adott esetben a kizárt kategóriába tartozó bűncselekményeknél súlyosabb, gondatlanul halált okozó bűncselekmények is szankcionálatlanok maradhatnak. A szóban forgó szabály abszurd jogalkalmazási szituációt is eredményezhet, amelyet egy gondolatkísérlettel fogok bemutatni:

A fedett nyomozónak bűnüldözési érdekből valakit súlyosan bántalmaznia kell, – például egy terrorista csoport hűségpróbát vár el tőle – és tudja, hogy a sértettnek maradandó fogyatékossgot fog okozni a terroristák által elvárt bántalmazás, ha teljesíti a próbát. Nem áll szándékában megölni a sértettet, de belenyugszik abba, hogy maradandó fogyatékossgot okoz a cselekménye a kérdéses személynek. Ha a sértett a bántalmazást követően a fedett nyomozó által okozott sérülés következtében meghal, nem büntethető a fedett nyomozó (legalábbis nyitva áll a mentesülés jogi lehetősége), ha viszont életben marad, és maradandó fogyatékossga keletkezik akkor igen (a mentesülés jogilag kizárt). Az első esetben azért nem kizárt a büntetőjogi felelősségre vonás alól mentesülés, mert a megvalósított bűncselekmény, a halált okozó testi sértés [2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, a továbbiakban: Btk., 164. § (8) bekezdés] praeterintencionális bűncselekmény, az elkövető fedett nyomozót a halál tekintetében csak gondatlanság terheli. Ő a sértett halálát nem kívánta és abba nem is nyugodott bele (a szándékossg tehát nem jöhet szóba), abban bízott, hogy „csak” maradandó fogyatékossg lesz a cselekményének következménye.

További probléma, hogy a korábbi jogunk helyes koncepciójával szemben nem megfelelő a szóban forgó rendelkezés megfogalmazása. Kijelentő módon megtiltja a fedett nyomozónak a meghatározott bűncselekmények elkövetését, holott azok

³ A 224. § (1) bekezdés a) pontjának szövege a szóban forgó hibák nélkül a következőképpen szólna: „*az alkalmazással elérni kívánt bűnüldözési célhoz szükséges, és az alkalmazással elérni kívánt bűnüldözési cél teljesüléséhez fűződő érdek jelentősebb, mint a fedett nyomozó felelősségre vonásához fűződő érdek.*”

elkövetése a Btk-ban található törvényi tényállások miatt amúgy is tilos (a büntető anyagi jogi kódexben kell bűncselekmények elkövetését megtiltani, nem pedig az eljárási törvényben). A tilalomnak az ügyészhez kellene szólnia az alábbi tartalommal: ha a fedett nyomozó a meghatározott bűncselekmények valamelyikét követte el, nem alkalmazhatók a mentesülést biztosító szabályok. A fent írtakra tekintettel *de lege ferenda* a szóban forgó rendelkezést az alábbi módon kellene korigálnia a törvényhozónak:

„A 224. § (1) bekezdése nem alkalmazható, ha a fedett nyomozó halált okozó, illetve maradandó fogyatékossgot vagy súlyos egészségromlást szándékosan okozó bűncselekményt követett el.”

3. Az előre adott felhatalmazás mint paradigmaváltás

Paradigmaváltásként is felfogható, hogy az új Be. alapján az ügyész előre is büntetlenséget biztosíthat a fedett nyomozónak, ha előre látható, hogy a fedett nyomozó alkalmazásának eredményessége érdekében valamely bűncselekmény, szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés elkövetése szükséges. Ebben az esetben a majdani jogsértést a fedett nyomozó alkalmazásáról szóló döntésben meg kell jelölni [új Be. 224. § (2) bekezdés].⁴

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ha más jogsértést is elkövetne, amelyet a döntés nem tartalmaz, ne mentesülhetne a felelősségre vonás alól. Valójában a 224. § (1) bekezdésének b) és c) pontjában említett jogsértések általában nem láthatóak előre, és a törvény valószínűleg emiatt, némileg félrevezetően *„a fedett nyomozó alkalmazásának eredményessége érdekében”* elkövetni szükséges cselekményekről ejt szót a 224. § (2) bekezdésében, azt a látszatot keltve ezzel, hogy csak a 224. § (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott bűncselekményekről van szó. A törvény indokolásából egyértelműen kiderül, hogy valamennyi alkalmazási érdek esetében meg kell jelölni a jogsértést az alkalmazásról szóló döntésben, ha azt előre láthatóan szükséges lesz elkövetni.⁵

E paradigmaváltás már szükséges volt, annak „előfutaraként” a megbízhatósági vizsgálat során a védelmi tisztek által elkövetett bűncselekmények előre engedélyezését és megtervezését lehetne megemlíteni. A fedett nyomozók számára nagy garanciát jelent, hogy a bevetés előtt már lényegében biztosak lehetnek a büntetlenségükben a határozatban szereplő jogellenes cselekményeket illetően. Ezzel gyakorlatilag az amerikai *„authorized criminality”* („felhatalmazásra történő bűnelkövetés”) koncepció érvényesül hazánkban is: az Amerikai Egyesült Államokban a fedett műveletek jóváhagyásakor az ügyész ad felhatalmazást az adott bevetéshez szükséges bűncselekmények elkövetésére, és előre garantálja, hogy nem fog vádat emelni, ha a fedett nyomozó nem lépi át a megbeszél

⁴ Törvényszerkesztési hiba, hogy az új Be. 222. § (4) bekezdés d) pontja a határozat elemei között csak bűncselekményt említ, szabálysértést és közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegést nem.

⁵ *„Ha ezen célok és szükségletek a fedett nyomozó alkalmazása előtt előre láthatók, az alkalmazásról rendelkező engedélyben a bűncselekmény megjelölhető.”* A 2017. évi XC. törvény indokolása (a továbbiakban: új Be. Indokolása) a 222–225. §-hoz.

kereteket.⁶

Az új szabályozás a fedett nyomozó saját biztonságának megóvása, valamint a lelepleződésének megakadályozása érdekében elkövetett bűncselekmény és más jogsértés, továbbá más bűncselekmény tényállásszerű cselekménnyel megakadályozása vagy megszakítása esetén is lehetővé teszi a felelősségre vonás elkerülését. A fedett nyomozó saját biztonsága érdekében elkövetett bűncselekményei (az ún. védelmi cselekmények⁷) a korábbi jogunk alapján – speciális rendelkezés hiányában – a jogos védelem (esetleg a végszükség) keretében volt kimenthető, de a lelepleződés megakadályozásáról⁸ ez nem volt elmondható, ezért fontos, hogy az új Be-ben szerepel ez az ok is. Ugyanakkor nem elhanyagolható vívmány az sem, hogy egy bevetésen lévő fedett nyomozó tudja, a törvény kifejezetten rendelkezik a saját védelmében elkövetett cselekményeiről, nem a büntetőjog általános szabályai szerint kell majd megítélni a tetteit, ha ilyen szorult helyzetbe kerül.

Az, hogy a szabálysértés és a közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés utólag – módosító javaslat révén – került be a törvény szövegébe még a kódex hatálybalépése előtt, a fedett nyomozó alkalmazásáról szóló döntés kapcsán említett törvényszerkesztési hiba mellett egy másikat is szült: az új Be. 224. § (1) bekezdésének c) pontjában fölöslegessé és nyelvtanilag helytelenné vált a „más” jelző. E körülmény arra is felhívja a figyelmet, hogy a szóban forgó rendelkezés szövegében miért nincs megemlítve a bűncselekményen kívüli másik két fajta jogsértés. A legegyszerűbb magyarázat az, hogy a c) pont szövegének módosításáról megfeledezett a törvényhozó. A következőket végig vitt módosítás az alábbi szöveget eredményezte volna:

„224. § (1) Nem büntethető a fedett nyomozó az alkalmazása során elkövetett bűncselekmény, szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés miatt, ha annak elkövetése

(...)

c) más bűncselekmény, szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés elkövetésének megelőzése vagy megszakítása érdekében szükséges, és a bűncselekmény, szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés megelőzéséhez vagy megszakításához fűződő érdek jelentősebb, mint a fedett nyomozó felelősségre vonásához fűződő érdek.”

Nem ezt tartom valószínűnek, de lehet érdemi oka is a fent írt következtetésnek. Elképzelhető, hogy a törvényhozó nem akarta lehetővé tenni, hogy szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés megelőzése vagy megszakítása érdekében követhessen el a fedett nyomozó bűncselekményt, mivel ezek nem állnának arányban egymással. Ha a két enyhébb jogsértés szerepelne a szövegben az általam fentebb szemléltetett módon, akkor

⁶ JOH, Elizabeth E.: Breaking the Law to Enforce It: Undercover Police Participation in Crime. *Stanford Law Review*, 2009/1. 155–199.

⁷ Lásd MÉSZÁROS Bence: A fedett nyomozó és a szolgálat által megkövetelt bűncselekmények – de lege ferenda. *Magyar Rendészet*, 2007/3-4. 114–130.

⁸ Az ünnepezt Róth Erikával közösen írt tankönyvében éppen ezt a körülményt emeli ki, amely arra kényszerítheti a fedett nyomozót, hogy bűncselekményt kövessen el. FARKAS Ákos–RÓTH Erika *A büntetőeljárás*. Complex Kiadó, Budapest, 2012. 239.

akár ez az értelmezés is lehetséges lenne. A valószínűbb azonban az, hogy a „más” szócska miatt a nyelvtani-logikai megközelítés inkább abba az irányba terelné a jogalkalmazót e szöveg esetén, hogy bűncselekmény-szabálysértés relációban és bűncselekmény-közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés viszonylatban nincs immunitás, csak bűncselekmény-bűncselekmény, szabálysértés-szabálysértés, illetve közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés-közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés relációban.

A törvényszerkesztési hiba fiktív módon való orvoslása után visszatérve a realitáshoz és a hatályos szöveghez az kell tehát megállapítanom, hogy jelenleg szabálysértés, valamint közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés megelőzése vagy megszakítása érdekében elkövetett jogsértés esetén nincs lehetőség a fedett nyomozót mentesíteni a felelősségre vonás alól. A gyakorlati jelentősége ennek nyilván csekély, de a dogmatikai tisztaság megkövetelné a szóban forgó lehetőségek biztosítását is.

Technikailag is megváltozott a fedett nyomozóval szembeni feljelentés elutasítása, illetve az eljárás megszüntetése, mivel a korábbi jogunkkal ellentétben az új Be. nem tartalmaz ezzel kapcsolatos külön feljelentés elutasítási, illetve eljárás megszüntetési okot. A Btk. 15. § h) pontja alapján büntethetőséget kizáró törvényben meghatározott egyéb oknak minősülnek a Be. 224. § (1) bekezdésében írt rendelkezései, ezért ezeket kell az ügyési határozatban megjelölni.⁹ Fedett nyomozó által elkövetett bűncselekmény miatt egyébként pótmagánvádnak nincs helye [új Be. 787. § (3) bekezdés e) pont].

A fedett nyomozó bűncselekményeken kívüli jogsértéseiről ugyan csak a következő pontban lesz szó, de ehelyütt érdemes megemlíteni a szabálysértések eljárásjogi oldalát: a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) alapján szabálysértés miatt nem vonható felelősségre, akivel szemben büntethetőséget kizáró ok áll fenn [Szabs. tv. 2. § (7) bekezdés]. A büntethetőséget kizáró okokra a Btk. által meghatározottakat a szabálysértésekre is alkalmazni kell [Szabs. tv. 29. § (1) bekezdés h) pont], így a feljelentés elutasításáról és az eljárás megszüntetéséről leírtak igazak a fedett nyomozó szabálysértéseire is.

4. A fedett nyomozó bűncselekményeken kívüli jogsértései

A szabálysértéseket a Szabs. tv. határozza meg, a törvény Ötödik Része az „*Egyes szabálysértések*” címet viseli, ebben találhatjuk meg tehát azokat is, amelyek elkövetése a fedett nyomozó alkalmazása esetén szóba jöhet. Ezek elsősorban az alábbiak lehetnek:

⁹ „A fedett nyomozó és a belső bűnmegelőzési és büntetőrendészeti feladatokat ellátó szerv tagja által elkövetett bűncselekmények kérdésénél a törvény a leplezett eszközök alkalmazásának szabályai között, törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget kizáró okként szabályozza.” Az új Be. Indokolása, a 382. §-hoz. Az eljárás megszüntetésénél ezzel azonos indokolás található, lásd a 399. §-hoz írt szöveget.

- Magánlaksértés 166. §;
- Rendzavarás 169. §;
- Garázdaság 170. §;
- A tulajdon elleni szabálysértés 177. §;
- Becsületsértés 180. §;
- Lőfegyverrel kapcsolatos szabálysértés 183. §;
- Szexuális szolgáltatásra való felhívás tilalma 184. §;
- Természetvédelmi szabálysértés 187. §;
- Tiltott szerencsejáték 191. §;
- Büntetés-végrehajtási intézet környezetének megzavarása 194. §;
- Csendháborítás 195. §;
- A közbiztonságra különösen veszélyes eszközzel kapcsolatos szabálysértés 198. §;
- Új pszichoaktív anyaggal kapcsolatos szabálysértés 199/B. §;
- Szeszital-árusítás, -kiszolgálás és -fogyasztás tilalmának megszegése 200. §;
- Tiltott határátlépés, útiokmánnyal kapcsolatos szabálysértés 204. §;
- Személyazonosság igazolásával kapcsolatos köteleességek megszegése 207. §;
- Vámszabálysértés 209. §, és Vámszabálysértés elkövetőjének segítése 210. §;
- Közlekedési szabálysértések 217-228. §.

A közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegések alatt közlekedési szabályszegéseket kell érteni, amelyek körét a 410/2007. (XII. 29.) Korm. rendelet határozza meg. Megjegyzendő, hogy a dekonspiráció veszélye meglehetősen nagy, ha a fedett nyomozó a kiszabott bírság megfizetését az új Be. hivatkozott rendelkezéseire tekintettel szeretné elkerülni, ezért véleményem szerint nem éri meg a kockázatot (a lelepleződés veszélye ráadásul a fedett nyomozó számára háttérként esetlegesen létrehozott fedőintézményt is érinti). Tízezer forintos nagyságrendű tételekről van szó, a százezer forintos tételek meglehetősen ritkák (a megengedett legnagyobb sebességre vonatkozó rendelkezések megsértése esetén például a hét fajta bírságból négy százezer forint alatti, a legmagasabb összeg pedig háromszázezer forint), egyszerűbb és biztonságosabb ilyen esetben kifizetni az összeget a legenda keretein belül, a fedőszemélyiség nevében.

5. A fedett nyomozó jogsértései miatti kártérítés és sérelemdíj megfizetésének szabályai

Az új Be. 224. § (5) és (6) bekezdései tartalmazzák a fedett nyomozó által alkalmazása során elkövetett bűncselekmény, szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés miatti kártérítés, illetve a sérelemdíj megfizetésének szabályait. Ha a fedett nyomozó a felsorolt cselekmények miatt nem büntethető, az állam téríti meg azt a kárt, illetve sérelemdíjat, amelynek megtérítésére a fedett nyomozó a polgári jog szerint köteles. A kár megtérítése,

illetve a sérelemdíj megfizetése érdekében a leplezett eszközök alkalmazására vagy a titkos információgyűjtésre feljogosított szerv a sértettel (személyiségi jogsértés esetén a sérelmet szenvedett személlyel) titoktartási megállapodás megkötését kezdeményezheti, illetve az ehhez szükséges iratokat elkészítheti.

Ha a kártérítésről, illetve a sérelemdíj megfizetéséről polgári perben kell határozni, az ezek iránti igény jogalapját vélelmezni kell. A polgári perben az államot az igazságügyért felelős miniszter képviseli. A polgári perben eljáró bíróság a kereset elbírálása előtt beszerzi a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv vagy a titkos információgyűjtésre feljogosított szerv nyilatkozatát a felperes sérelmére elkövetett cselekményről, a cselekménnyel okozott kárról, illetve a személyiségi jogsértésről. A nyilatkozat nem terjedhet ki olyan tényre, amelynek alapján a fedett nyomozó személyére lehet következtetni.

Ezek a rendelkezések nem sok újdonságot tartalmaznak a korábbi szabályozáshoz képest, attól eltekintve, hogy az ügyész nyilatkozata helyett immár a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv vagy a titkos információgyűjtésre feljogosított szerv nyilatkozatát szerzi be a polgári bíróság, illetve, hogy szabálysértés vagy közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés miatt is lehetővé teszik a kártérítést, illetve a sérelemdíj megfizetését. Egy másik előnyös változás, hogy a szabályozás egységessé válásával megszűntek a korábbi törvényszövegek rendelkezési közötti ellentmondások ezen a területen.¹⁰

6. Az Rtv. és a NAV tv. rendelkezései

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) és a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: NAV tv.) szó szerint megismétli az új Be.-nek a fenti három alpontban ismertetett szabályait, ezáltal a büntetőeljáráson kívül, titkos információgyűjtés keretében alkalmazott fedett nyomozó esetében is igazzá téve a leírtakat (Rtv. 66/A. §, illetve NAV tv. 55. §). Egyedül csak a célokban van különbség, az Rtv. ennek kapcsán a 64. §-t, a NAV tv. pedig az 52. §-t jelöli meg a törvény szövegében.

Ha megvizsgáljuk ezeket a célokat – amelyek a titkos információgyűjtés általános céljai –, a rendőrség és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal esetében is, arra a következtetésre juthatunk, hogy azok többsége nem jöhet szóba. A büntetőeljárás megindítása előtt bevetett fedett nyomozó esetében amúgy sem reális bűncselekmény vagy más jogsértés elkövetésének szükségessége. A bűncselekmények és egyéb jogsértések elsősorban a bűnszervezetbe beépülés (vagy terrorizmushoz köthető szervezetekbe beépülés) kapcsán lehetnek szükségesek, az pedig csak a büntetőeljárásában, legkorábban az előkészítő

¹⁰ Az Rtv. korábban a peren kívüli kártérítés és a személyiségi jogsértésért járó sérelemdíj megfizetésének esetét rendezte fedőokirattal és titoktartási megállapodás kötésével (Rtv. 67/A. § (2) bekezdés), míg a régi Be. csak a kárigény peres úton érvényesítéséről tartalmazott részletes rendelkezéseket (rég. Be. 175. § (3) és (4) bekezdés). A NAV tv. pedig a büntetőeljárás törvény kártérítési perre és személyiségi jogi perre vonatkozó rendelkezéseire utalással említette a fedőokiratot és a titoktartási megállapodást (NAV tv. 58. § (2) bekezdés).

eljáráásban lehetséges az új Be. hatálybalépése óta. Titkos információgyűjtés keretében fedett nyomozó csak egyszerű információgyűjtés, vagy információ ellenőrzése céljából vehető be, ez pedig nagyon limitált tevékenységet jelent. A magánlaksértés szabálysértését leszámítva, amit első ránézésre mindig elkövet egy fedett nyomozó, ahányszor csak legendáját használva lép be egy lakásba¹¹, túl gyakran nem fordulhat elő olyan helyzet a titkos információgyűjtés keretében tevékenykedő fedett nyomozó esetében, amelyben jogsértésre kényszerülne.

7. Összegzés

A fedett nyomozó által, bevetés közben elkövetett bűncselekmények jogi megítélése a fedett nyomozó alkalmazásának egyik fő kérdése. Az új Be. jelentős változásokat hozott ezen a területen: átalakította a mentesülés feltételrendszerét, kibontva benne a bűnüldözési érdek fogalmát és lehetővé téve ezáltal az ún. védelmi cselekmények miatti, valamint a bűncselekmények megelőzése vagy megszakítása érdekében foganatosított cselekmények miatti mentesülést; paradigmaváltásként adott esetben – az ügyész döntésétől függően – előre is lehetővé teszi a büntetlenség garantálását a fedett nyomozó számára; szűkítette azon bűncselekmények körét, amelyek miatt semmiképpen sem mentesülhet a fedett nyomozó a felelősségre vonás alól (hozzáadva a szándékosan maradandó fogyatékoságot és a súlyos egészségromlást okozó bűncselekményeket a negatív feltétel szövegéhez); valamint kiterjesztette az immunitás lehetőségét a szabályértésekre és a közigazgatási bírsággal súlytandó szabályszegésekre is. Összességében elmondhatom, hogy ezek mind előremutató változások, a tanulmányban szóvá tett törvényszerkesztési hibák és egyéb következetlenségek kijavítása mellett azonban a legfontosabb továbbra is az lenne, hogy a mentesülés lehetőségét abban az esetben is kizárja a törvény, ha fedett nyomozót a bűncselekménye miatt bekövetkező halál tekintetében csak gondatlanság terheli.

---

¹¹ Valójában ez is csak tényállásszerű cselekmény, nem valódi szabálysértés, mivel hiányszik belőle a társadalomra veszélyesség, mint fogalmi elem. Ha a belépés éjjel történik a legenda használatával, ugyanez a helyzet a magánlaksértés bűncselekménye esetében is. Érdekességként megjegyzem, hogy a német büntetőeljárás törvény kifejezetten rendelkezik arról, hogy a fedett nyomozók a jogosult beleegyezése esetén legendájuk használatával beléphetnek magánlakásba. Lásd: Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), § 110c.

The Error of Criminal Law – A Non-imputability Cause. Presentation from the Perspective of the European Criminal Law and the Romanian Criminal Law

Valentin Mirișan*

---

1. The error of law in the comparative criminal law

Over time, there have been doctrinal concerns in the field of comparative criminal law relating to the error of criminal law. Thus, there were conceptions and proposals for solutions regarding the placement of the criminal law error on the field of liability or on the field of criminal sanctions.

There were also legal opinions and solutions between the two extremes, which combined the interest of the society with the need to take into account individual human realities. These concepts and proposals for solutions are detailed in a particularly valuable work which we refer to.¹

There were also concerns of the Romanian criminal doctrine, explained and reasoned at that time, even from the interwar period, according to which, invoking the ignorance of the criminal law constituted an exalted attitude.²

Depending on these doctrinal preoccupations, the legislative solutions were also enshrined in the matter of accepting or not accepting the error of criminal law, which we refer to below. For sure, both Criminal Codes and case law have equally influenced the legal literature on the error of law.

There are criminal legislations expressing the error of criminal law and its effects on criminal liability. Thus, the Norwegian Criminal Code, the Swiss Penal Code and the German Penal Code have acknowledged that the criminal law error has effects on criminal liability, being considered a cause of its exemption, according to the culpability theory. In essence, these rules are based on the lack of guilt of the author who, at the time of the deed, did not know that he was deeding unlawfully, being unable to avoid this error.

---

* University professor, Dean of the Faculty of Law of Oradea

¹ G. ANTONIU: *Vinovăția penală*. Editura Academiei Române, București, 1995. 327–337

² V. DONGOROZ – S. KAHANE – I. OANCEA – I. FODOR – N. ILIESCU – C. BULAI – R. STĂNOIU: *Explicații teoretice ale Codului penal român, partea generală* vol. I. Editura Academiei Române, București, 1969. 421.

The French Criminal Code regulates the error of law as a justifiable cause of exonerating criminal liability. The invincible error of criminal law is also enshrined in other criminal legislations, such as: Portuguese, Japanese etc.

Certainly, there are criminal legislations where the criminal law error has no exonerating effect (Belgian, Dutch, Spanish, etc.). However, by way of case-law, in exceptional circumstances, it was accepted that an invincible error of law may be a justifiable cause.

An interesting situation was found in the Italian criminal law, where the legal rule provided that the error of criminal law is not admissible. Thus, the Constitutional Court intervened in the text of the normative rule (Article 5 of the Italian Criminal Code), which it transformed into a provision that allows the error of criminal law, provided it is invincible. Prior to the change, it was considered that the *judge should apply the law even if it seems unfair to do so*.

Thus, the Constitutional Court ruled that the said text violates art. 27 par. 1 of the Italian Constitution, which enshrines the personal chardeeder of criminal liability, as well as the principle according to which the person who committed the offense cannot be criminally liable. The Court also considered that the principles of legality and equality had also been breached.³

Common law jurisprudence has allowed exonerating effects to occur if the legal text is inaccessible to the author or the text is too vague or the error is due to information received from the authority.

This presumption is enshrined in the Lebanese criminal law but sets out three exceptions to this rule: the error on a rule of extra-penal law, the three-day period after the promulgation, and the three-day period after the date of entry into the country of a foreigner. In these assumptions the error of criminal law can be invoked. This legislative solution was also shared by the Iraqi, Kuwaiti, Jordanian and UAE criminal codes.

A specific situation is found in the Egyptian Criminal Code, which does not regulate the presumption and does not allow the error of criminal law, for which reason the case-law has admitted for exceptional cases the invocation of the error of criminal law as a justifying cause.

Consequently, we find that there is currently a favorable trend for admitting the invincible criminal law error among the causes of non-imputability or justification, as the case may be, according to the specific laws of many states.

These are the arguments for which the Romanian legislator also enshrined the error of criminal law among the causes of non-imputability. Certainly, there are other considerations, to which we refer in the content of the paper, for which the present Criminal Code has shared this legislative solution.

Further we will refer to the concept of the old Romanian Criminal Code and the current Criminal Code, as well as to the comparative presentation of the old regulations in relation to the provisions of the Criminal Code in force.

---

³ G. BETTIOL: *Diritto penale, parte generale*, ottava edizione. Padova, CEDAM, 1973. 417-423; F. MANTOVANI: *Diritto penale, parte generale*, second edizione. CEDAM, Padova, 1988. 294-295.

2. The concept of the Old Romanian Criminal Code

The Romanian criminal law, according to the old regulations, was mandatory for all persons in our country, who could not invoke their ignorance or misknowledge (Article 51, last paragraph of the old Criminal Code). Thus, according to this text, ignorance or misknowledge of the law does not remove the criminal chardeeder of the deed. The presumption enshrined in the law was absolute and imperative, meaning that the ignorance or misknowledge of criminal law did not remove the criminal chardeeder of the deed.

The Romanian state has not only been satisfied with the presumption of knowledge of the laws, but has also carried out an activity of popularizing and explaining the laws in order for them to be effectively known by all the persons on its territory.

According to this principle, it was not possible to invoke the lack of knowledge of the criminal law because it was not supposed to ignore it and it had to be known by all the recipients, who were obliged to comply with the conduct of its requirements.

In the view of the Romanian legislator, the provision in art. 51 last par. of the old Criminal Code, was based on the obligation of the citizens to get informed on the content of the criminal law, and the error regarding a criminal law norm could not be invoked.

There were opinions we shared that argued that this presumption should not be generalized with an absolute character because there may also be exceptional situations when the agent does not know or misinterpret the criminal law, his own juridical evaluation leading him wrongly to the conclusion that he is acting legally and that the deed does not violate the legal order⁴.

In the perspective of the amendment of the Romanian criminal law in the commercial and economic sector and in other fields of activity, *de lege ferenda* we proposed the renunciation to the absolute character of the principle *nemo censetur ignorant legem* enshrined in art. 51 last par. of the old Criminal Code.

3. The concept of the current Criminal Code

It is worth noting that the current Criminal Code no longer explicitly enshrines this principle⁵. Thus, art. 30, which regulates the error - cause of non-imputability, no longer contains the provision of art. 51 last par. of the old Criminal Code on the absolute character of the rule that "*ignorance or misknowledge of criminal law does not remove the criminal character of the deed.*"

---

⁴ G. ANTONIU: Eroarea de drept penal. *RDP*, nr. 1/1994. 15; ACADEMIEI ROMÂNE (ed.): *Vinovăția penală*. București, 1995. 329; V. MIRIȘAN: *Considerații privind unele cauze care înlătură cardeederul penal al faptei*. Zalău, Ed. Gil. 197.

⁵ Law no. 286 / 2009, published in the Official Gazette no. 510 of 24.07.2009, amended and completed by Law no. 187/2012 for the implementation of the new Criminal Code, published in the Official Gazette no. 757 / (12.11.2012.)

Instead, art. 30 par. 5 governs the error on the illicit character of the offense, which may be a factual error or an error of criminal law.

According to this text, *"the deed provided by the criminal law committed as a result of the ignorance or misunderstanding of its illicit character by reason of a circumstance which could not in any way be avoided is not imputable."*

An error on the illicit character of the deed removes the imputability only when it is invincible (does not know or misidentifies the wrongful character of the fact because of a circumstance that could not be avoided in any way).

In relation to this legal provision, it must be concluded that it is possible to invoke the error of criminal law as a cause of non-immutability/non-imputability, under the conditions described above.

In fact, the doctrine and some national legal systems make a distinction between the error of the typicality and the error of the anti-juridicity of the deed. The typicality of the deed refers to the constitutive elements of the offense, and if the error is invincible and bears upon them, the deed will not constitute an offense.

The anti-juridicity refers to the illegal character of the conduct, and the one in error considers that his deed is authorized by the criminal law. Therefore, the error on the illicit character of the deed is that which removes imputability. Of course, we must be in the presence of an invincible error (unavoidable, inevitable). If the error is culpable, it can be redeemed as a mitigating judicial circumstance.

A problem will arise in both the doctrine and the practice regarding the avoidable or inevitable character of the error, which will have to be assessed on a case-by-case basis, depending on the specificity of the criminal law rule (technical, complex and complicated rules etc.), the degree of culture of the investigated person, his / her experience, etc.

If the illicit character of the deeds is notorious, the error of criminal law cannot be invoked, as cannot be relied on even the error of criminal law based on the fault of informing the perpetrator⁶.

In this case, the error may be a fact error (legitimate putative defense) or an error on the rule of criminal law. In fact, the doctrine and some national legal systems make a distinction between the error of fact and the error of the anti-juridicity of the deed.

The typicality of the deed refers to the constituent elements of the offense, and if the error is invincible and bears upon them, the deed will not constitute an offense.

Typicality means that there must be a correspondence, a conformity between the features of the concrete deed and the abstract model of the deed (type) provided by the rule of incrimination. That is, the deed is typical.

The anti-juridicity refers to the illegal character of the conduct, and the one in error considers that his deed is authorized by criminal law. Therefore, the error on the illicit character of the deed is the one that removes the imputability. Of course,

---

⁶ C. MITRACHE – CR. MITRACHE: *Drept penal român, partea generală*. Editura "Universul Juridic", București, 2014. 209.

we must be in the presence of an invincible error (unavoidable, inevitable). If the error is culpable, it can be redeemed as a mitigating judicial circumstance.

We note that anti-juridicity is the opposition between the deed and the legal order. The deed is illicit, therefore unlawful.

For example, the offense of murder in legitimate defense is a typical, but not anti-judicial act, because it is removed by the intervention of a justifiable cause. In conclusion, the anti-juridicity will be removed whenever a justifiable cause occurs.

A problem arises both in the doctrine and in practice regarding the avoidable or inevitable character of the error, which will have to be assessed on a case-by-case basis, depending on the specificity of the criminal law rule (technical, complex and complicated rules, etc.) the degree of culture of the investigated person, his / her experience, etc.

We appreciate that the legislator should have defined what is meant by the inevitable character of knowing the criminal offense. That is, what is meant by ignorance or misknowledge of the criminal law, in the conditions in which we are in the presence of an invincible error (unbeatable, unavoidable).

We consider, *de lege ferenda*, that it is not too late, given that the current Criminal Code entered into force on February 1, 2014, that the legislator intervenes through a law amending it.

If the illicit character of the criminal acts is notorious, the error of criminal law cannot be invoked, as cannot be invoked either the error of criminal law based on the *fault of informing* the perpetrator.

We have to accept that even in the present in judiciary practice there are solutions that are based on the error of fact, although they are based on the guilt of informing the person who committed the criminal act (doubt). These kinds of solutions are found more often in the criminal investigation phase and less frequently in the trial phase, because these files have not reached courts. Why? For the invincibility (the inevitable character) is confused with doubt about the ignorance or misknowledge of reality. That is why it is necessary to define the inevitable (invincible) character of ignorance or misknowledge of the reality or of the criminal or extrapenal crime.

Let us not forget that the current Criminal Code regulates distinctly the error of fact, the error on the extrapenal norm and the error of criminal law.

A problem related to the entry into force of the criminal law could be a reason to invoke the error of a criminal law norm. For example, the criminal law enters into force three days after its publication in the Official Gazette, but it does not actually reach the addressees.

Also, the situation of emergency ordinances containing criminal provisions could be a reason to invoke the error of criminal law. Why? For these ordinances, according to art. 115 par. 5 shall enter into force only after their filing for an emergency procedure in the competent chamber to be notified. It is true that they are published in the Official Gazette, but the time of the filing may differ from the time of publication in the official monitor.

Consequently, these ordinances may not reach the recipients in a concrete and independent way, even though they are in force. *We appreciate that in practice, for these situations, the error of criminal law could be invoked.*

With regard to the moment when emergency ordinances come into force, in the legal literature opinions are divided (on the date of registration in the chamber, on the date of publication in the monitor, three days after publication). Here is another topic of discussion that could be analyzed, but in a distinct work.

4. The error of law – comparative presentation of the old regulation and the current Criminal Code

As we have seen in a previous section, we consider that the comparative analysis of the provisions on the error of law in the old regulation and those provided by the current Criminal Code is necessary, based on the question of the application of the criminal law in time for the transitory situations (cases pending before the judicial bodies). In these hypotheses, the error can be invoked on a rule of criminal law, a cause of non-imputability according to the Criminal Code, in relation to the previous regulation, according to which the ignorance or misknowledge of the criminal law does not remove the criminal character of the deed.

4.1. Error of criminal law. The consequences of the principle "no one can apologize for ignorance of criminal law". According to art. 51 last par. of the old Criminal Code, the ignorance or misknowledge of the criminal law does not remove the criminal character of the deed.

Consequently, even if the perpetrator, at the time of the act, is in error of a criminal rule, the act will constitute an offense and will entail a penalty or criminal measure.

Ignorance of the criminal law cannot be invoked because it is absolutely presumed that the criminal law is known by all the recipients who have to comply with its requirements.

In criminal doctrine, most authors have accepted this principle, arguing that only in this way is the firm and prompt application of criminal law ensured and does not paralyze the course of justice by invoking the error of law.

There are also opinions that claim this rule to be the cause of unjustified generalization. In the author's view, this presumption should not be generalized with an absolute character, because there may be exceptional situations when the agent does not know or misinterpret the criminal law, his own legal assessment leading him wrongly to the conclusion that he is acting legally and that the act does not violate the legal order.⁷

We share this point of view, noting that the proliferation of special criminal laws, frequent changes in their content, interpretative difficulties and

---

⁷ ANTONIU (1994): op. cit. 15; ANTONIU (1995): op. cit. 329.

jurisprudential oscillations make it possible to adapt the principle to existing realities.⁸

Moreover, the criminal doctrine and even the jurisprudence of some states attempted to temper the rigidity of this principle, considering that the error of criminal law is inevitable in the case of the obscurity of the text, the chaotic interpretative discontinuity, the failure of the state bodies to inform the citizens about normative deeds, in case of qualified good faith etc.⁹

4.2. The Concept of the current Criminal Code on the error of criminal law. Unlike the old regulation, which explicitly and absolutely excludes the possibility of invoking the error of criminal law, the new Criminal Code no longer contains such a provision, which leads us to believe that this error can be invoked as a cause of non-imputability, which excludes the guilt.

The arguments presented in the previous section confirm that it is a utopia the exegetic and total knowledge of the criminal laws of our state. We have to accept that there are situations where a person is unable to know the criminal law, a hypothesis to be proved during the criminal trial. Here, for example, the case of the perpetrator who has been in a state of unconsciousness or isolation for a long time.

Article 30 par. 5 of the current Criminal Code regulates the error on the anti-juridicity on the illegal character of the conduct. Imputability is ruled out on the ground that the perpetrator considered his deed to be lawful, authorized by the criminal law. Certainly, the error of the illicit character of the deed will be a cause of non-imputability only if it is invincible.

Consequently, in order to be in the presence of the error of criminal law – a cause of non-imputability – in addition to the conditions of the error of fact, the perpetrator still needs to be in an invincible error on the legal norm.

The invincible character of the error will be judged on a case-by-case basis in relation to the specificity and complexity of the legal norm, the degree of culture of the perpetrator, his experience, the concrete circumstances in which the deed was committed, etc.

As such, the error of criminal law must be considered a kind of legal error, together with the error of extra-penal law, which we refer to further.

4.3. The error on extra-penal law rules in the old Criminal Code. In the old regulation, unlike the error of criminal law, the error on extra-penal law rules made the act not an offense, being assimilated to the essential error of fact. Thus, it was decided that the ignorance or misknowledge of an extra-penal legal norm, if it concerns a state, situation or circumstance that constitutes an element of the offense or an aggravating circumstance, produces the effects provided by art. 51 of the old Criminal Code regarding the error of fact.

For example, instructions no. 103 / 1970 – containing the list of drug products and substances – is an extra-penal normative act, which completes the conditions of application of the criminal provisions of art. 312 of the old Criminal Code. The

⁸ V. MIRIȘAN: *Drept penal, partea generală*. Ed. Universul juridic, București, 2017. 182–184.

⁹ J. LARQUIER: *Droit penal general*. Troisième édition. Dalloz, 1991.

ignorance or misknowledge of these instructions is equivalent to an error of fact that would remove the criminal character of the act¹⁰.

In contrast, in similar cases, the court concluded that extra-penal law error cannot be held in the event that the perpetrators said they did not know that mercury was forbidden, although it appears on the list of toxic substances banned from possession according to the Order of the Ministry of Health no. 43/1980. The court found that the error was not invincible on the ground that the defendants were working in a chemical factory, so that in terms of their level of training and the field they worked, they knew that mercury was a forbidden substance¹¹.

We believe that the solution is criticized because it was not enough for the defendants to know that the substance is toxic. They also needed to know that possession, transport or any mercury operation is punishable by criminal law. To the extent that these workers in a chemical factory were not trained, the fact that they had daily contact with this substance could convince them that possession was allowed by law¹².

That is why the courts must assess on a case-by-case basis the invincible character of the error in relation to the specificity and degree of complexity of the legal norm, the degree of culture of the perpetrator, his experience, the concrete conditions in which the deed was committed, etc.

A distinction should be made between extra-penal rules and norms contained in laws or decrees which provide that non-compliance with provisions of these normative acts constitutes offenses and are punishable under criminal law. They, referring to crimes in the Criminal Code, are rules of criminal law, and their ignorance and misknowledge does not lead to the act lacking criminal prosecution.

This is not the case with the rules of the Criminal Code, which contain as a constitutive element the condition of committing "unjustly" or "contrary to the legal provisions"; they refer to non-penal laws, which means that the error of such an extra-penal rule will make the act not an offense or the aggravating circumstance cannot be retained.

Consequently, the error of some criminal law rules does not remove the criminal character of the act, and the error of extra-penal rules removes this character, being assimilated as effects, with the invincible and essential error of fact.

Given the fact that the current Criminal Code no longer includes the provision of art. 51 par. 4 of the old Criminal Code, we conclude that the error of criminal law can be invoked as a cause that excludes guilt, together with the error of extra-penal law.

---

¹⁰ The Supreme Court, Criminal Verdict no 31/1975, C.D./1975, p. 595, RRD nr. 7/1976, p. 48; The Supreme Court, Criminal Verdict no 361/1972, C.D./1972. 302.

¹¹ Bucharest Court of Appeals, Criminal section 2; Decision no 314/2000, Decision no 125/a/1999, Collection of criminal judicial practice.

¹² V. PAȘCA: *Drept penal, partea generală*, Ediția a IV-a, revăzută și adăugită. Editura "Universul Juridic", București, 2015. 275.

5. The provisions of the current Criminal Code. Legal definition and comparative presentation

According to art. 30 of the Criminal Code, the error is included among the causes of non-imputability, the text having the following content:

“(1) The offense stipulated by the criminal law committed by the person who, at the time of the offense, was not aware of the existence of a condition, situation or circumstances which the criminal character of the deed depends to.

(2) The provisions of paragraph 1 also apply to willful offenses punishable by criminal law only if the lack of knowledge of the state, situation or circumstance is not itself the result of the culpability.

(3) It is not an aggravating circumstance or aggravating circumstantial element the condition, the situation or the circumstance that the criminal did not know at the moment of committing the offense.

(4) The provisions of paragraph 1-3 apply also in case of non-observance of extra-penal legal provisions.

(5) It is not imputable the act stipulated by the criminal law committed as a result of the ignorance or misknowledge of its illicit character by reason of a circumstance that could not in any way be avoided.”

The current Criminal Code distinguishes between the error of the constituent elements of the offense and the error of the forbidden character of the committed deed.

The first three paragraphs refer to the error of the constituent elements of the offense. These types of error remove, as the case may be, the intent (paragraph 1), the guilt (paragraph 2), or the aggravating circumstance or the aggravating circumstantial element.

Also, in par. 4 it is regulated the error of an extra-penal legal provision.

The last paragraph refers to the error on the illicit character of the deed, which removes imputability. It can be an error of fact, an extra-penal error, or an error of criminal law.

The imputability in these cases will be removed only when the error is invincible (a circumstance that could not be avoided in any way). For example, there is an invincible criminal law error if the deed was incriminated by an emergency ordinance the previous day and the author commits it within the first few hours after it enters into force, without being able to know the content of the incriminating text.

It is also possible to invoke the error on the unlawful character of the deed and in the case where the author is misled by a representative of the authority or in case of a printing error in the Official Gazette or its non-dissemination for various reasons (fires, earthquakes, printing houses strikes, military occupation etc.)¹³.

---

¹³ In this view, E. G. SIMIONESCU: *Analele Universităţii “Constantin Brâncuşi” din Târgu Jiu. Seria Ştiinţe juridice*, nr. 2/2014.

6. Conclusions and de lege ferenda propositions

The comparative criminal law doctrine and case law have confirmed the need to regulate the error of criminal law among the causes of non-imputability or justification, as the case may be.

The Romanian criminal doctrine and judicial practice in the matter have consistently been in favor of admitting the invincible error of law.

In relation to the arguments presented in the paper, we appreciate that the current Criminal Code has rightfully enshrined in the category of the causes of non-imputability the error of criminal law (Article 30 paragraph 5) as an error of the illicit character of the deed.

We appreciate that the legislator should have defined what is meant by the inevitable character of knowing the criminal offense. That is, what is meant by ignorance or misknowledge of the criminal law, in the conditions in which we are in the presence of an invincible error (unbeatable, unavoidable).

We consider *de lege ferenda* that the legislator should intervene through an amending law in this respect. Otherwise, criminal law practitioners are obliged to use the definitions given by the dictionaries of the Romanian language regarding the words "invincible and inevitable". Often the definitions given by the dictionaries are not clear enough to define what the exact meaning of the terms is, and a legal definition would be capable of removing the doctrinal controversies and those of the judicial practice in the matter. Is always invincible equal to the inevitable? What should we report to, to the fact that no person in the given situation was able to know the current criminal law or to judge, on a case-by-case basis, according to its degree of diligence, whether the person invoking the error of criminal law could be aware of the inevitability or invincibility of knowing the criminal norm.

We launch this *de lege ferenda* proposition for analysis and reflection, awaiting a reaction for or against this point of view.

Thus, according to the explanatory dictionary of the Romanian language, invincible means something that cannot be defeated, uninhibited, unbeatable, unbridled. While inevitably means something that cannot be avoided, which is unavoidable, ineluctable.

We appreciate that bringing together the meaning of the two terms (inevitably and invincibly) in a legal definition would avoid the confusion existing in the doctrine and the judicial practice in the matter.

Európai büntetőjog: elszalasztott, vagy csak elhalasztott lehetőségek?

Miskolczi Barna^{*}

Farkas Ákos professzor úr vitathatatlanul az európai büntetőjognak nevezett jogág egyik hazai zászlóvivője. A tudományos „öntudatra ébredésem” hajnalán ő volt az, aki erre az akkor még új – és azóta a folyamatos megújulások okán még mindig friss – területre irányította a figyelmemet. Ezért mindig hálás leszek neki.

Történt ugyanis, hogy egy 2006-ban kezdődött kutatás kapcsán – ami az akkor hatályos Btk. 288. és 314. §-át (jogosulatlan gazdasági előny megszerzése és az EK pénzügyi érdekeinek megsértése büntette) vizsgálta elméleti és jogalkalmazói szempontból – magam is elgondolkoztam arról, amiről Farkas professzor így ír: *Egy „európai szintű büntetőjog lehetősége (...) arra sarkallt, hogy utánanézzek, lehet-e bármilyen alapja és perspektívája egy szupranacionális büntetőjognak?*¹ A Farkas professzor úrral való beszélgetéseim pedig végképp meggyőztek arról, hogy kutatásaim fókuszába ezt a területet kell állítanom. Az európai büntetőjog fejlődése a vele foglalkozó hazai és külföldi kutatókat lépten-nyomon újabb és újabb kérdések elé állítja, ezek közül kívánok a jelen írásban néhányat felvillantani.

Hogy az európai büntetőjog kérdésével foglalkozó szakmai írások (ittthon csakúgy, mint külföldön) ma is, mint régen, jórészt definíciós problémák taglalásával kezdődnek, annak a legfontosabb tanulsága az, hogy az európai büntetőjog még mindig keresi önmagát. A definíciók ráadásul nem is mindig a szorosan vett büntetőjog területét érintik, sok közülük inkább az európai közjog területéhez kapcsolódik. A büntető jogalkalmazás különösen precíz fogalomalkotást és –használatot kíván meg. Ennek viszont – úgy tűnik – az Európai Unió mátrixában nincs realitása. Az okok a gyökerekben keresendők. Az európai büntetőjog születése felett büntetőjogászok bábáskodtak, ők hívták azt életre. Az európai büntetőjog a büntetőjogászok igényei mentén született meg, akik – a teremtéstörténetek sorában nem példa nélküli módon – a saját képükre alkották azt meg. Európa azonban mindig megtréfál bennünket, hisz nem feltétlenül érvényesülnek benne automatikusan a mégoly egyértelmű büntetőjogi axiómák sem. Az európai büntetőjogot hasztalan próbálkozás lenne bármely állam meglévő büntetőjogával összehasonlítani, mert Európa nem állam, a büntetőjog viszont a

---

^{*} Kabinetfőnök, mb. főosztályvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség, Nemzetközi és Európai Ügyek Főosztálya

¹ FARKAS ÁKOS: Az EU büntetőjog korlátai. *Ügyészségi Szemle*, 2018/2. 75.

lehető legszorosabban összefügg az állami léttel, feltételezi azt. „A büntetőjog az állami szuverenitás utolsó bástyája.”² Max Weber pedig egyenesen azt írja: „Manapság az erőszakkal való jogszerű kényszerítés állami monopólium.”³ Ennek gyökereit pedig történeti szempontból elemezve arra a megállapításra jut, hogy csak ha egy csoport képes területi alapú közösséggé szerveződni, s így politikai szervezet jön létre, akkor képes elnyerni az erőszak alkalmazására való felhatalmazást.⁴ Ugyanakkor a szervezet politikai mivoltát abból nyeri el, hogy létét (és a rendjét) képes egy meghatározott területen fizikai erővel is biztosítani. Az ilyen politikai szerveződés pedig akkor állam, ha képes jogot formálni a legitim erőszak monopóliumára.⁵ Európa és azon belül az Európai Unió esetében államról pont azért nem beszélhetünk, mert bár rendelkezik meghatározott földrajzi területtel (vagy legalábbis egy földrajzi területen elhelyezhető), s azon emberek is élnek, vagyis van népesség is, de hiányzik a legfontosabb állami attribútum: a hatalmat kizárólagosan – akár jogszerű erőszak alkalmazásával is – gyakorló politikai szervezet. A hagyományos büntetőjogászai felfogásunk szerinti, állami létet feltételező büntetőjog az Európai Unióban ezért nem tud kialakulni.

Mégis – ahogyan Farkas Ákos helyesen rámutat – „a legtöbb európai országban elismert jogterület, tudományos vizsgálódás tárgya, a nyugat-európai országok jogi karain pedig a büntetőjogi tanszékek nevéből az európai büntetőjog elnevezés nem hiányozhat.”⁶ Az a fajta európai büntetőjog, amit ilyen módon tanítanak, élő büntetőjog. Az európai államok a büntető igazságügyi együttműködés keretein belül számtalan instrumentumot használnak napi rendszerességgel, s még többet is tudnának, mert az ilyen együttműködés lehetőségei messze nincsenek még kihasználva. Az együttműködés koordinációját nem kis részben az Eurojust, az Európai Unió büntető igazságszolgáltatási együttműködési platformja végzi, igen nagy sikerrel. Ma már nem példa nélkül való egy-egy olyan művelet egyetlen nap vagy éjszaka leforgása alatt történő elvégzése, amely még pár évvel ezelőtt is legalább hónapokban mérhető ideig tartott. A ma rendelkezésre álló eszközök közül hasznosságukat és eredményességüket tekintve példaként említhetők a közös nyomozó csoportok, amelyekhez sok sikeres nyomozás köthető a legbonyolultabb, több országot érintő büntetőügyekben is. Mindazonáltal az együttműködésnek ezek az eszközei továbbra is a hagyományos értelemben vett állami léthez kötődő büntetőjogi ökoszisztémát feltételeznek. Azért működnek, mert a tagállamoknak megvan a saját (anyagi és eljárási) büntetőjoga, s ezek (kiegészülve persze a bűnügyi együttműködés alapelveivel) megfelelő jogi alapot képeznek a büntető igazságszolgáltatási szervek kooperációjához. Ez azonban nem „állam nélküli” vagy „állam feletti” büntetőjog. A nem hagyományos értelemben vett, uniós szintű „integrációs büntetőjog”⁷ azonban nem lenne elképzelhetetlen, a megalkotásához vezető erőfeszítések azonban egyelőre nem hoztak áttörést. Hogy

² FARKAS Ákos: *Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

³ WEBER, Max: *Economy and Society*. California University Press, Berkeley, CA, 1978. 314.

⁴ WEBER: i. m. 907.

⁵ WEBER: i. m. 54.

⁶ FARKAS (2018): i. m. 76.

⁷ MISKOLCZI Barna: *Az európai büntetőjog alternatív értelmezése – büntetőjogi védelem az EU érdekeit sértő csálás ellen*. Doktori értekezés, Pécs, 2018. 4.

ez így történt, arról az EU döntéshozói tehetnek, mert az erre megnyílt lehetőséget elmulasztották (bár nem minden vita nélkül). Amikor az EU pénzügyi érdekeinek uniós szintű védelmét az addigi egyezmény⁸ helyett megújulva, s immár irányelvben⁹ kívánták szabályozni, felmerült az alkotmányos alap kérdése. A Bizottság az EUMSZ¹⁰ 325. cikke (4) bekezdésére, míg a Tanács és a Parlament inkább az EUMSZ 83. cikk (2) bekezdésére, mint alkotmányos alapra építette volna az Irányelvet. (Előbbi a csalás elleni küzdelem keretében, utóbbi pedig a szabadság, biztonság és jog területén, az együttműködés érdekében állapít meg közösségi jogalkotási hatáskört.¹¹) A kérdésnek több tekintetben is hatalmas jelentősége volt. Az az értelmezés, hogy az EUMSZ 325. cikk (4) bekezdése¹² a „több”, míg az EUMSZ 83. cikk (2) bekezdése a „kevesebb” Európát jelentette, nagyon leegyszerűsítőnek tűnik, bár a döntést e tekintetben kétségkívül ezen – politikainak tekinthető – elv mentén hozták meg. A két EUMSZ-cikk közötti egyik fontos különbség az, hogy a 325. cikk (4) bekezdése sokkal specifikusabban koncentrálna a csalás elleni küzdelemre, és ennek megfelelően speciális eszközöket ad az uniós jogalkotó kezébe, amelyeknek a célja a hatékony és azonos védelem. Ráadásul a védelemre szóló felhatalmazás alanya az EU és a tagállamok (szemben a 83. cikkel, ahol inkább csak a tagállam). Kétségtelen tény, hogy az EK-Szerződés 280. cikke alatt (ami az EUMSZ 325. cikk elődje) a büntetőjogi rendelkezések elfogadása kifejezetten tiltott volt. Ennek a korlátozó rendelkezésnek az eltüntetése büntetőjogi dimenziót ad az EU-nak, amelyet erősít az „elrettentő” eszközökre utalás (sőt, magának a csalásnak a megjelenítése a szövegben, aminek minden tagállamban büntetőjogi értelme van). Új elem az „azonos mértékű védelem” célként való szerepeltetése. Az egyik legfontosabb különbség a két jogalap között egyfelől ott van, hogy a 325. cikk (4) bekezdése kötelező erejű rendelkezést tartalmaz a tagállamok és az uniós szervezetek irányában is, és nem enged kivételt, mint a 83. cikk rendelkezése: *„meghozza az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások megelőzése és az azok elleni küzdelem terén a szükséges intézkedéseket azzal a céllal, hogy hathatós és azonos mértékű védelmet nyújtsanak a tagállamokban, valamint az Unió intézményeiben, szerveiben és hivatalaiban.”*

Még fontosabb, hogy amíg a 83. cikk (3) bekezdése csak minimumszabályok megállapítását teszi lehetővé a tagállamok számára az uniós jogalkotó által, addig a 325. cikk (4) bekezdése ilyen restriktívot nem alkalmaz, vagyis annak alapján

⁸ Egyezmény az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről. (HL C 316., 1995.11.27., 49-57), (a továbbiakban: PIF Egyezmény).

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről (HL L 198., 2017.7.28., 29.).

¹⁰ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (HL C 326., 2012.10.26., 47-390.).

¹¹ Szupranacionális európai büntetőjog kibontakozására az EU költségvetését sértő csalások elleni küzdelem biztosított volna lehetőséget.

¹² EUMSZ 325. cikk (4) bek.: Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében és a Számvevőszékkel folytatott konzultációt követően meghozza az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások megelőzése és az azok elleni küzdelem terén a szükséges intézkedéseket azzal a céllal, hogy hathatós és azonos mértékű védelmet nyújtsanak a tagállamokban, valamint az Unió intézményeiben, szerveiben és hivatalaiban.

konkrét, azonos tartalmú, azonos szankciókat is előíró normák meghozatala válna lehetővé. Ez pedig az azonos mértékű védelem legalapvetőbb feltétele.

Bár a Bizottság a már említettek szerint a „több Európa” oldalára állt, és ennek megfelelően jogi alapnak a 325. cikk (4) bekezdését választotta, a PIF Irányelv szövegére tett Javaslatában¹³ mintha megtorpant volna: az „azonos mértékű védelem” helyett maga is csupán minimumszabályokat írt elő.

A minimumszabályok igazi elhagyása az lett volna, ha a szankciók esetében a szabadságvesztés előírásánál a szöveg *egy* alsó és *egy* felső határt állapít meg. Ezzel szemben a PIF Irányelv Javaslat megfogalmazása szerint a büntetési tétel alsó határa „minimális büntetésként legalább 6 hónapos szabadságvesztés” ami tehát lehet több is, a felső határ pedig „maximális büntetésként legalább 5 éves szabadságvesztés” ami szintén lehet több is. A PIF Irányelv esetében ez úgy alakul, hogy (a jelentős súlyú bűncselekmények esetében) legalább 4 évig tartó szabadságvesztést kell előírni, a megfogalmazás itt is lehetővé teszi tehát a szigorúbb irányban eltérő szankcionálás lehetőségét. Mindennek a hatása természetesen megint csak az, hogy az Unió területén nem lesz azonos az anyagi jogi fenyegetettség, vagyis nem teljesül az EUMSZ. 325. cikk (4) bekezdésében írt feltétel.¹⁴

A Tanács Jogi Szolgálat 2012 októberében kiadott egy írásos véleményt,¹⁵ amelyben vitatta az EUMSZ 325. cikk (4) bekezdés alkalmazhatóságát és helyette a 83. cikk (2) bekezdése mellett érvelt. A Parlament a jogalap tekintetben a Tanács véleményét osztotta, így az irányelvet végül az EUMSZ 83. cikk (2) bekezdése alapján fogadták el.

A PIF Irányelv az EU tagállamai vonatkozásában kötelező hatályú, implementációs kötelezettséget keletkeztető, a PIF Egyezményt felváltó aktus – csak éppen ez nem igazi szupranacionális büntetőjog. Ennek azért van nagy jelentősége, mert a PIF Irányelv jelöli ki az Európai Ügyészség (EPPO) anyagi jogi hatáskörét. Az EPPO-val kapcsolatos számtalan jelentős kérdés közül most egy viszonylag ritkábban tárgyalt kérdésre hívnám fel a figyelmet, amely nem más, mint az EPPO létrehozatalának célja.

Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló tanácsi rendelet¹⁶ (EPPO Rendelet) preambuluma szól a létrehozatal céljáról, annak a 3. és a 12. preambulumbekkezdése a következőképpen rendelkezik:

„(3) Az Unió és az Európai Unió tagállamai egyaránt kötelesek védeni az Unió pénzügyi érdekeit a bűncselekményekkel szemben, melyek minden évben jelentős

¹³ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről COM/2012/0363 final - 2012/0193 (COD), (a továbbiakban: PIF Irányelv Javaslat).

¹⁴ Ráadásul az EUMSZ nem is csupán az azonos anyagi jogi fenyegetettségről, hanem a tagállamokban biztosítandó azonos mértékű védelemről szól, ami különösen nehezen elképzelhető még azonos szövegezés esetén is, hiszen a bírói jogértelmezés egységét még tagállamokon belül is nehéz biztosítani, nem hogy különböző országokban, esetenként eltérő jogi kultúra mellett.

¹⁵ Opinion of the Legal Service of 22 October 2012 (Council document: 15309/12).

¹⁶ A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről (HL L 283., 2017.10.31., 1–71.)

anyagi károkat okoznak. Jelenleg azonban ezeknek a bűncselekményeknek a nemzeti büntető igazságügyi hatóságok általi kivizsgálása és büntetőeljárás alá vonása nem minden esetben elégséges.”

„(12) A szubszidiaritás elvének megfelelően az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözése – léptéke és hatásai miatt – uniós szinten jobban megvalósítható. A jelenlegi helyzet – amikor is az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények büntetőjogi üldözése kizárólag az uniós tagállami hatóságok kezében van – nem minden esetben elégséges e cél eléréséhez. Mivel e rendelet célját, nevezetesen az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni küzdelemnek az Európai Ügyészség létrehozása révén való megerősítését az Európai Unió tagállamai – az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elkövetőivel szembeni tagállami vádhatósági eljárások fragmentáltsága miatt – nem tudják egyedül megvalósítani, és ezért az annak okán, hogy az Európai Ügyészség hatáskörrel fog rendelkezni az ilyen bűncselekmények elkövetőivel szembeni vádhatósági eljárás lefolytatására, uniós szinten jobban megvalósítható, az Unió intézkedéseket hozhat az EUSZ 5. cikkében foglalt szubszidiaritás elvének megfelelően. Az említett cikkben foglalt arányosság elvének megfelelően ez a rendelet nem lépi túl az e célok eléréséhez szükséges mértéket, és a lehető legkisebb mértékben avatkozik be a tagállamok jogrendjébe és intézményi struktúrájába.”

A két preambulumbekzdés alapján tehát az Európai Ügyészséget a költségvetést érő, bűncselekményekkel okozott károk miatt, valamint amiatt kell létrehozni, mert a nemzeti hatóságok által vezetett (büntető) eljárások nem megfelelőek, nem elégségesek. Vegyük szemügyre ezeket az érveket:

1. A csalással az EU költségvetésének okozott károk

A csalásokkal az uniós költségvetésnek okozott károkat minden esetben becsléssel lehet számszerűsíteni. E becslések eredménye részben megjelenik bizonyos hivatalos dokumentumokban, részben azonban nem. Az Európai Bizottság vonatkozó jelentései például évről évre közzéteszik számításait az Európai Unió költségvetését ért károkról. A 2016-os jelentés szerint:

„2016-ban 19 080 (csalárd¹⁷ és nem csalárd) szabálytalanságot jelentettek be a Bizottságnak. Ezek összesen mintegy 2,97 milliárd EUR összeget érintettek, amelyből mintegy 2,43 milliárd EUR vonatkozik az uniós költségvetés kiadási oldalára. 2015-höz képest az észlelt szabálytalanságok száma 15 %-kal csökkent, és pénzügyi értékük 8 %-kal csökkent. 2016-ban 1 410 szabálytalanságot jelentettek be csalárdként, összesen 391 millió EUR értékben a kiadási és a bevételi oldalon együttesen. Ehhez képest mintegy 10 milliárd euró értékben állapítja meg a határokon átnyúló ÁFA-csalások által okozott kárt.”¹⁸

¹⁷ Csalárd szabálytalanság alatt az uniós csalásokat kell érteni.

¹⁸ A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme – Csalás elleni küzdelem 2016. évi éves jelentés, Brüsszel, 2017.7.20., COM(2017) 383 final.

Ettől a kutatói becslések jelentősen eltérnek, az egyes szerzők vagy egyáltalán nem bocsátkoznak becslésekbe¹⁹, vagy pedig becslésük egy széles, 1 milliárdtól több tízmilliárd euróig terjedő skálán mozog.²⁰

Még ha egy pesszimista becslést veszünk is alapul (figyelmelen kívül hagyva az Európai Bizottság saját jelentését!) és 5-10 milliárd euróra tesszük a csalások által okozott kár (vagyonhiány) mértékét, akkor is felmerül a kérdés, hogy vajon a tagállamok össz-GDP-je mindössze kb. 1%-át kitevő uniós büdzsze 1-5, vagy akár 10%-át kitevő kár vajon olyan mértékű-e, hogy azt közös európai büntetőjogi intézményrendszerrel kell védeni?

Összehasonlításként utalhatunk arra, hogy a francia Szenátus 2015. júliusi jelentése szerint 101,3 milliárd euró mértékű az a kár, amit a környezetszennyezés (légszennyezés, vízszennyezés, talajszennyezés) közül egyedül a légszennyezés okoz. Csak Franciaországban. Egyetlen évben. Ez mégsem váltja ki az uniós döntéshozók elhatározását közös európai büntetőjogi intézményrendszer felállítására – vagy legalább a környezetkárosításnak az EPPO hatáskörébe vonására – szemben a pár milliárdos költségvetési csalásokkal, pedig a környezetvédelemnél „közösebb” érdek kevés van.

2. A nem elégséges tagállami védelem

A másik cél, ami a preambulumban megfogalmazásra kerül, a szubszidiaritás elvére hivatkozik, azaz az EU pénzügyi érdekeit ért csalások a Tanács szerint uniós szinten hatékonyabban üldözhetőek. A két cél a preambulumban összeér. André Klip is együtt elemzi ezeket, rámutatva arra, hogy egyedül a csalással okozott kár mértéke nem indokolná a közös – szupranacionális – fellépést:

„Az EU pénzügyi érdekei védelmére megalkotott irányelv-tervezetre vonatkozó előterjesztésében a Bizottság is arra következtetésre jut, hogy kb. 600 millió eurót csálnak el évente az Unió költségvetéséből. Nem világos, hogy ez a számadat hogyan jön ki. Mivel illegális tevékenységről beszélünk, lehetetlen pontos adatokkal szolgálni. Mindazonáltal ez az összeg nem tűnik különösebben lenyűgözőnek, ha az EU éves költségvetéséhez viszonyítjuk, ami közel 150 milliárd euró volt 2013-ban. Ennek megfelelően az Európai Unió pénzügyi érdekei ellen elkövetett csalások okozta kár, nem több, mint az éves EU költségvetés 0,4%-a, ami számszakilag kétségtelenül sok pénz, de mégis felveti azt a kérdést, hogy ez vajon valóban

¹⁹ HOWSE Tricia: Investigation and Prosecution of Fraud in the European Communities. *Commw. L. Bull.*, 1992/18, 1413.

²⁰ JUSZCZAK Adam – SASON Elisa: The Directive on the Fight against Fraud to the Union's Financial Interests by Means of Criminal Law (PFI Directive) Laying Down the Foundation for a Better Protection of the Union's Financial Interests? *Eucrim*, 2017/2. 80-87.; GROEHLER Johanna: European Criminal Justice Integration 5.0: Towards an European Public Prosecutor's Office. *Yale Journal of International Law*. 40 *Yale J. Int'l L.* 193, 202 (2015), 1.; JOUROVÁ Vera: The Cost(s) of Non-Europe in the Area of Freedom, Security and Justice The European Public Prosecutor's Office as a Guardian of the European Taxpayers' Money. *Eucrim*, 2016/2. 94–98.

*indokolja egy európai ügyészi hivatal létrehozását?*²¹ Később azonban azt is megállapítja, hogy a valódi ok nem az elcsalt összegek nagyságában, hanem sokkal inkább abban rejlik, hogy a tagállamok bűnüldözési hajlandósága csekélyebb az amúgy is bonyolult EU-vonatkozású ügyekben, mint a hazaiakban.

Nem csak a csalás okozta kárt/vagyoni hátrányt lehet csupán becsülni, de az a tétel, amely szerint az uniós csalások tagállami üldözése „nem elégséges”, egyelőre sehol sincsen tényekkel alátámasztva, tehát maga is csupán becslés, vagy inkább percepció. Ettől persze még lehet igaz, mindenesetre egy olyan empirikus vizsgálat egyelőre még várat magára, amely összehasonlítaná az uniós költségvetést és a tagállami költségvetést sértő csalások esetében tapasztalt nyomozási, vádemelési hajlandóságot. Pedig egy ilyen kutatás elvégzése könnyebb feladat lenne, mint megbecsülni az EU-csalások eredményét. Amennyiben a vizsgálat azt az eredményt mutatná, hogy egyrészt a tagállamokban az EU költségvetését sértő csalások felderítése, a nyomozások elrendelése, a gyanúsított kihallgatások száma, a vádiratok száma alacsonyabb, másrészt pedig a feljelentést elutasító és az eljárásokat megszüntető döntések száma viszont magasabb, mint a nem uniós költségvetést sértő bűncselekmények esetében, akkor lehet alappal, tényként megállapítani, hogy „a nemzeti büntető igazságügyi hatóságok általi kivizsgálása és büntetőeljárás alá vonása nem minden esetben elégséges”.²² Az persze gondot okozhat egy ilyen felmérésnél, hogy például a hozzáadottérték-adóra elkövetett bűncselekmények, amelyek az EU-költségvetés csorbulásának fő „felelősei”, ugyanúgy sértik a tagállami költségvetést is. Ezeknél tehát nehéz lesz kimutatni, hogy a hatóságok jobban védik a nemzeti, mint az uniós pénzügyi érdeket. Vannak bizonyos objektív mutatók, mint például az OLAF ajánlások nyomán elrendelt nyomozások száma, illetve az ezek végén eszközölt vádemelések száma, melyek segíthetnek, ugyanakkor más mérőszámokra, illetve változókra is figyelemmel kell lenni.²³

Vizont ha nincs ilyen kutatás, nincs ilyen eredmény, akkor el kell gondolkodnunk azon, hogy az EPPD Rendelet preambulumban írtak akár egy nagyon veszélyes irányba is mozdíthatják az európai büntetőjoggal foglalkozóknak – de még inkább a politikusoknak és a választóknak, vagyis a döntéshozóknak – a gondolkodását. Az eddig sem volt ritka, hogy az uniós polgárok bizalmatlanul tekintettek az Unió néha általuk kevésbé emberközelinek gondolt logikájára és intézményeire,²⁴ de az már új jelenség, hogy az EU intézményei is felépítettek magukban egy jókora bizalmatlanságot a tagállamok és azok hatóságai felé. Azt

²¹ KLIP André: The Substantive Criminal Law Jurisdiction of the European Public Prosecutor's Office. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2012/4. 368.

²² EPPD Rendelet, (3) preambulumbekzdés.

²³ Magyarországon pl. az OLAF ajánlások 100%-ában elrendelik a nyomozást. Az elrendelt nyomozások 47 %-ában kerül sor vádemelésre (Németország: 21%, Csehország: 25%, Görögország: 73%, Málta: 100%, Finnország és Írország: 0%, uniós átlag: 42%. Forrás: Európai Csalásellenes Hivatal 2017. évi tevékenységi jelentése. https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/antifraud/files/olaf_report_2017_en.pdf (letöltés időpontja: 2019.05.31.)

²⁴ Nem a legfontosabb, de az egyik legnagyobb publicitást nyert példa: 31 éve történt meg az azóta is az uniós túlszabályozás non plus ultrájaként emlegetett ajánlás kibocsátása az uborka maximális görbületéről. (Az ajánlás már nincsen hatályban.)

sem nem tudhatjuk, hogy jogos-e ez a bizalmatlanság, mivel jelenleg inkább csak az ezzel kapcsolatos percepciókat ismerjük. Viszont csupán percepciókra alapítani egy jogintézmény indokait nagyon borús jövőképet táplál, és tovább mélyítheti az EU polgároktól való elidegenedését. Tegyük hozzá gyorsan, hogy ennél nem csak az EU intézményei felől a tagállami intézmények felé mutató bizalmatlanságról²⁵ van szó. Az EU intézményeinek jogi aktusai gyakran tükrözik egy vagy több tagállam más tagállamokkal szembeni felfogását is, ennek megfelelően „nem minden esetben elégségesnek” gondolni a tagállami erőfeszítéseket jelentheti azt is, hogy azok csak bizonyos tagállamok bizonyos aktusai esetében nem elégségesek. Így az EPPO Rendelet (3) és (12) preambulumbekzdése a tagállamok közötti bizalmatlanság manifesztációjaként is felfogható. Végül pedig alkalmas lehet a két idézett preambulumbekzdés arra is, hogy a tagállamon belül erodálja az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat, hiszen miért fogadná el a polgár egyik vagy másik döntést bármely köztörvényes büntető ügyben, ha a „az Unió” maga deklarálta, hogy „a saját ügyei” tekintetében elégtelennek tartja a feladatra a tagállami hatóságokat.

Szakmai szempontból tehát indokolatlan, káros vagy haszontalan lenne a szupranacionális európai büntetőjog és az Európai Ügyészség? Nem erről van szó, hanem csupán arról, hogy *akkor mutatkoznak az ismertettekhez hasonló jelentős kérdőjelek e témák kapcsán, ha azokat a hagyományos, állam-alapú büntetőjog alapjáról vizsgálják és próbálják megmagyarázni*. Holott egy európai közjog irányából történő megközelítés több mint kézenfekvő volna, hiszen más jogágak által már kijárt ösvényről van szó.

Az Európai Unió maga nem más, mint az európai integráció egy időpillanatra kivetített állapota. Az európai uniós *acquis* – leegyszerűsítve – az integrációt elősegítő jog összessége. Az EU fő gazdaságpolitikai célját az EGK-t megalapító Római Szerződés határozta meg, az ennek alapjául szolgáló konkrét célkitűzést az EUMSz 26. cikke tartalmazza. Eszerint az Európai Unió célja a gazdasági fejlődés, a növekedés, a gazdasági teljesítmények minél magasabb szintű konvergenciája, az életszínvonal és életminőség emelése. Ennek érdekében hozza létre és tartja fenn az Unió a belső piacot, az Európai Unió legsikeresebb vívmányát. Az Európai Unió gazdaságpolitikai célját megvalósító konkrét célkitűzést, az egységes belső piacot tehát nem elég létrehozni, azt fenn is kell tartani. Az integráció ellen ható két legfontosabb tényező az izoláció és a kétsébséges Európa jelensége. A négy piaci szabadság által biztosított egységes belső piac izoláció elleni folyamatos védelme az uniós jog egyik célja és feladata. Látható, hogy létezik tagállami és uniós agrárjog, kereskedelmi jog és versenyjog is, ezeknek azonban a jogági jellege eltér tagállami és uniós szinten. Az agrárjog alapvetően egy polgári jogi

²⁵ Más vonatkozásai miatt ugyan, de ide kívánczik az Európai Unió Bírósága ítélete a C-508/18. és C-82/19. PPU. sz. egyesített ügyekben (2019. május 27.), amely kimondta, hogy az igazságügyi minisztériumokhoz rendeltségük okán a német tartományi ügyészségek nem tekinthetők független igazságügyi hatóságoknak, s ilyenként nem bocsáthatnak ki európai elfogatóparancsot. Az ítélet szövege magyarul elérhető:
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=214466&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=624325> (letöltés időpontja: 2019.05.31.)

alapú, a tulajdonszerzés sajátosságaira fókuszáló jogág, a versenyjog pedig a gazdasági verseny létét, tisztaságát hivatott biztosítani. Uniós szinten viszont jellegük megváltozik, mindkettő az integrációt védő joganyaggá válik, a versenyjog úgy, hogy a jogi szabályozás középpontjában immár nem a verseny intézményének, hanem az egységes belső piacnak a védelme áll. A közös európai büntetőjogra is így, európai közjogi irányból kellene tekintenünk, hiszen nem azért lenne szükség rá, mert a csalással okozott kár mértéke jelentős, és nem is azért, mert a tagállami védelem hiányos vagy nem megbízható, hanem azért, mert a csalásokra adott eltérő tagállami válasz a védelem eltérő szintjét hozza létre. Ez pedig tagállamonként eltérő gazdasági feltételeket, eltérően befolyásolt gazdasági klímát eredményez, ami aláássa az integrációt.

Az európai védelem azért felemás, mert annak fókuszában a csalással okozott kár és vagyoni hátrány elhárítása áll, ez azonban nem indokol szupranacionális védelmet. A belső piac zavartalan működéséhez fűződő érdek viszont igényelné ezt, egy uniós szintű integrációs büntetőjog formájában, csak hogy a helytelenül megválasztott jogalap és jogi tárgy, a kizárólag az integrációt sértő egyetlen bűncselekmény (csalás) esetében az azonos szintű védelem biztosításának az elmaradása összességében inkább a problémák, mintsem a megoldások számát növeli. Fel kellene ismerni, hogy a védelem nem az Európai Unió pénzügyi érdekeit, hanem az Európai Unió integrációhoz fűződő érdekeit illeti meg, mert utóbbi büntetőjogi szempontból EU-s jogtárgy, az előbbi nem az. Így már meg lehetne alkotni az EU integrációs érdekeit sértő bűncselekmény elleni büntetőjogi védelem szabályait. Azoknak azonban nem minimumszabályokat kell tartalmazniuk, hanem élni kell az EUMSZ 325. cikk (4) bekezdés teljes erejével, és azonos szabályok megalkotását kell előírni. A büntetőjogi szabályozásnak ezen a kifejezetten szűk területén a védelem azonossága nem feltétlenül a leghatékonyabb, legszigorúbb védelmet kell, hogy jelentse. Az se túlzás, hogy az azonosan rossz védelem is jobb, mint a tagállamonként más-más védelem. Az azonos védelmet viszont minden eszközzel garantálni kell, legyen az akár az együttműködés meglévő intézményeinek jobb kihasználása, akár az Európai Ügyészség.

A versenykorlátozó megállapodás, a kartell versenyjogi tilalma és a „versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési eljárásban” elnevezésű bűncselekmény

Miskolczi Bodnár Péter*

Farkas Ákost még a Nehézipari Műszaki Egyetem Állam- és Jogtudományi Intézetének oktatójaként ismertem meg. Fiatalokként együttműködtünk a jogászképzés hazai negyedik színhelyének megteremtésével kapcsolatos feladatok megvalósításában, élveztük az első szemináriumok, előadások megtartásának különleges hangulatát. Közös munkánk a Magyar Jogászok az Európai Büntetőjogért Egyesület megalakításával kapott új dimenziót. Sok olyan konferencián vettünk részt, amely az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelméről szólt. A magánjogi és közjogi eszközök igénybevételének sajátosságait, kapcsolatukat kutattuk. Ebbe a körbe illeszkedik jelen tanulmány is, amely felhívja a figyelmet a versenykorlátozásokkal szembeni versenyjogi és büntetőjogi fellépés hasonlóságaira és eltéréseire. Bízom abban, hogy a választott téma felkelti Ákos érdeklődését. Isten éltesen Drága Barátom!

1. A gazdasági háttér

1.1. A verseny megkerülése. A piac egyes szereplői igyekeznek kivonni magukat az objektív piaci megmérettetés alól, mesterségesen kreált körülmények kialakításával törekszenek több profitra, korlátozzák, legsúlyosabb esetben kiküszöbölik a versenyt. A versenykorlátozó megállapodás résztvevői egy mesterségesen létrehozott feltételrendszerrel igyekeznek a piac változó követelményrendszerét helyettesíteni, noha a verseny a gazdaság alapintézménye és a fejlődés motorja.

1.2. A közbeszerzés kijátszása. Az állami pénzek elköltésének legtakarékosabb módja, ha a megvalósítani szándékozott beruházásról, vásárlásról minél többen szereznek tudomást, a lehető legtöbben tesznek ajánlatot, és a verseny nyomán az

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem

ár/értékarányban legkedvezőbb ajánlat valósul meg. Minden olyan magatartás, amely akadályozza a közbeszerzésre vonatkozó előírások megvalósulását, csökkenti a közbeszerzés hatékonyságát.

1.3. Állami fellépés. Mindkét említett magatartással szemben állami fellépésre van szükség. Az állam, arra hivatott szervei által szankcionálja a versenyt és a közbeszerzési követelményeket sértő cselekményeket.

2. Versenyjogi, polgári jogi, kereskedelmi jogi és büntetőjogi fellépés

A tanulmány témakörét több jogág érinti. A versenyjog, annak is az antitrust része, a versenykorlátozó magatartások széles körét tiltja. A versenyhatóság felderíti a versenykorlátozó megállapodásokat, majd határozataiban szankcionálja azokat, elsősorban pénzbírság kiszabása révén.

A polgári jog a semmisség és a kártérítés jogintézményével járul hozzá a kartellek visszaszorításához, egyrészt a versenyhatóság számára is lehetővé téve a versenyjogba ütköző szerződések érvénytelenségének megállapítását, másrészt a károsultak számára a kártérítéshez jutást.

A kereskedelmi jog – témánk szempontjából – rögzíti a közbeszerzések szabályait, kiépíti a normák betartását elérni hivatott szervezetrendszer és eljárási rendet.

A büntetőjog bűncselekménynek nyilvánítja a versenyt korlátozó megállapodást a közbeszerzési eljárásban,¹ melynek elkövetéséhez speciális büntetőjogi szankciókat fűz.

Mindegyik jogág a maga hagyományos eszközrendszerét bocsátja rendelkezésre a küzdelemhez. Ezek még hatékonyabb összehangolása révén a jogágak együttműködése tovább javítható. A tanulmány a továbbiakban a versenyjog és a büntetőjog kapcsolatára koncentrál.

3. Részben eltérő célok

A versenyjog a versenykorlátozó magatartások visszaszorítását célozza. A büntetőjog nem általában a versenykorlátozásokkal szemben, hanem csak a közbeszerzési (és a tanulmányban nem érintett koncessziós) eljárás keretében megvalósuló versenykorlátozásokkal szemben lép fel, ezen a szűkebb területen viszont céljai között szerepel a közbeszerzési normákkal elérni kívánt célok megvalósítása is.

---

¹ Bűncselekménynek minősül továbbá a versenyt korlátozó megállapodás a koncessziós eljárásban, de ezzel a tanulmány – terjedelmi okból – nem foglalkozik.

4. Versenyjogi tilalom

A versenytörvény² (a továbbiakban: Tptv.) tilosnak nyilvánítja a versenykorlátozó megállapodásokat, és szankciókat fogalmaz meg a tilalom megsértőivel szemben. A Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH) ellenőrzi a tilalom betartását, és szükség esetén alkalmazza a törvényi szankciókat.

4.1. A versenykorlátozó megállapodás és a kartell versenyjogi fogalma. A versenyjogban a kartellnek egy szélesebb és egy szűk fogalma is használatos. A Tptv. a versenykorlátozó magatartást megjelölést alkalmazza akkor, amikor szélesebb értelemben használja a kartellt.

4.1.1. A versenykorlátozó megállapodás fogalmi elemeinek az áttekintése. A törvényi definíció meglehetősen rugalmas és átfogó.³ A definíció három részből áll és mindegyik rész három-három elemet tartalmaz. A tilalomhoz, mindegyik részből egy-egy elemnek meg kell valósulnia.

A meghatározásban háromféle elkövetési magatartás – megállapodás, összehangolt magatartás és döntés – szerepel. Mindhárom magatartás a gazdasági versenyhez kapcsolódik: annak megakadályozásával, korlátozásával vagy torzításával kapcsolatos. A negatív fejlemény háromféle módon jelentkezhet: a vállalkozás célozza a versenyszűkítést, vagy a magatartás ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki.

A versenytörvény 2000. évi módosítása egyértelművé tette azt, hogy a kartell csak egymástól független vállalkozások között tilos.

4.1.2. Elkövetési magatartás. A fejezeti klauzula háromféle magatartást tilt. A klasszikus eset, amikor a felek megállapodnak magatartásuk jövőbeni egyeztetése érdekében. Máskor a résztvevők egymásra figyelemmel azonos piaci magatartást tanúsítanak (összehangolt magatartás). A vállalkozások egyesülési jog alapján létrejött szervezetének, köztestületének, egyesülésének és más hasonló szervezetének a döntése jelenti a harmadik elkövetési magatartást. A „döntés” fogalmát szélesen kell értelmezni: ide tartoznak a szervezet szabályzatai éppúgy, mint a tagokra formailag nem kötelező, de magatartásukat ténylegesen befolyásoló ajánlások is.

Nem önmagában a megállapodás, az összehangolt magatartás, vagy a döntés a tilos. A tilalomhoz az is szükséges, hogy a megállapodás, összehangolt magatartás, vagy a döntés megfeleljen a következő két pontban felsorolt kritériumoknak is.

4.1.3. Versenyszűkítés. A Tptv. a versennyel kapcsolatban háromféle negatív következményt rögzít. A verseny megakadályozása alatt azt kell érteni, hogy egy piacon potenciálisan kialakulhatna verseny, de a magatartás miatt az mégsem valósul meg. A verseny korlátozása, mint lehetséges következmény azt a helyzetet

² 1996. évi LVII. törvény

³ Tptv. 11. § (1) bekezdés: Tilos a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, valamint a vállalkozások egyesülési jog alapján létrejött szervezetének, köztestületének, egyesülésének és más hasonló szervezetének (a továbbiakban együtt: vállalkozások társulása) a döntése (a továbbiakban együtt: megállapodás), amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki. Nem minősül ilyennek a megállapodás, ha egymástól nem független vállalkozások között jön létre.

jelöli, amikor a piacon korábban már volt valamilyen verseny, de ez a magatartás hatására beszűkül, vagy korlátozottabbá, kevésbé intenzívvé válhat, illetőleg a felek ezt szeretnék elérni. A verseny torzulása alatt a már kialakult verseny hátrányos változását kell értenünk.⁴

4.1.4. A versenyre gyakorolt hatás. A verseny tekintetében a kartell hatása háromszintű lehet. Legsúlyosabb esetben a versenysérelem ténylegesen bekövetkezik: a magatartás megakadályozza a versenyt, vagy annak révén a verseny ténylegesen korlátozódik, ill. torzul. A tilalom ennél kevésbé veszélyes esetekre is vonatkozik, amikor a verseny nem sérül, de a magatartás objektíve alkalmas arra, hogy az említett következmények valamelyike bekövetkezzék.⁵ A harmadik csoportba azokat a megállapodásokat soroljuk, amelyekben a résztvevők szándéka az említett negatív hatások kiváltására irányul.

4.1.5. Függetlenség. A megállapodás és az összehangolt magatartás csak akkor szankcionálható, ha egymástól független vállalkozások között valósul meg.

4.2. A kartell. A Tpvt.-t módosító 2016. évi CLXI. törvény definiálta a kartell⁶ versenytársak közötti olyan megállapodásként vagy összehangolt magatartásként, amelynek célja a verseny korlátozása, megakadályozása vagy torzítása.

A Tpvt. 13. § (3) bekezdésében meghatározott kartell a magatartásoknak több szempontból is szűkebb körét öleli fel, mint a versenykorlátozó megállapodás.

- A kartell elkövetési magatartása lehet megállapodás és összehangolt magatartás, de nem minősülhet kartellnek a döntés (ami a versenykorlátozó megállapodás harmadik elkövetési magatartása).
- A negatív versenyhatás bekövetkezte, mint eredmény, vagy ennek a lehetősége nem elegendő ahhoz, hogy a versenykorlátozó megállapodás kartellnek minősüljön, a kartellnek céloznia kell a háromfajta lehetséges negatív versenyhatás valamelyikét.
- Harmadik eltérésként említhető az, hogy a kartell mindig versenytársak között jön létre, tehát a vertikális versenykorlátozó megállapodás nem tekinthető kartellnek.

⁴ A verseny torzítása új fogalomként került be a törvényszövegbe, döntően annak érdekében, hogy a Tpvt. megfogalmazását illetően is jobban közelítsen az Európai Közösség jogi normájához, nevezetesen a Római Szerződés 85. cikkének (EKSZ. 81. cikkének) szövegéhez.

⁵ Ez utóbbi rendelkezés korai fellépési lehetőséget biztosít, a magatartás kezdeti stádiumában is biztosítja a szankcionálást, amikor a hatás még nem következett be.

⁶ A kartell definíciója a csekély jelentőségű megállapodásokhoz kötődik, oly módon, hogy a versenykorlátozó megállapodásokra főszabályként vonatkozó tilalom alól a csekély jelentőségű megállapodásokat mentesítő Tpvt. 13. § (1) bekezdésről a 13. § (3) bekezdése az alábbi kivételt rögzíti: „Nem alkalmazható az (1) bekezdés a versenytársak közötti olyan megállapodásra vagy összehangolt magatartásra, amelynek célja a verseny korlátozása, megakadályozása vagy torzítása, így különösen a vételi vagy eladási árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározása, az előállítás vagy a forgalmazás korlátozása, a piac felosztása, ideértve a versenyztetéssel kapcsolatos összejátszást, az import- vagy exportkorlátozást is (a továbbiakban: kartell), valamint bármely közvetlenül vagy közvetve a vételi vagy az eladási árak rögzítésére irányuló más megállapodásra vagy összehangolt magatartásra.”

5. Tipikus esetek

A jogalkotó felsorolja mind a versenykorlátozó megállapodások, mind a kartellek tipikus eseteit.

5.1. A versenykorlátozó megállapodások tipikus esetei. A törvényi definíciót követően a Tpv. példálózóan említi azokat a magatartásokat, amelyekkel a versenykorlátozás a leggyakrabban elkövethető, amelyek a gyakorlatban a verseny kizárására, korlátozására, vagy torzítására vezetnek, vagy azt célozzák, ill. azt eredményezhetik. A tilalom kiterjed

- a) a vételi vagy az eladási árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározására;
- b) az előállítás, a forgalmazás, a műszaki fejlesztés vagy a befektetés korlátozására vagy ellenőrzés alatt tartására;
- c) a beszerzési források felosztására, illetve a közülük való választás lehetőségének korlátozására, valamint az üzletfelek meghatározott körének valamely áru beszerzéséből történő kizárására;
- d) a piac felosztására, az értékesítésből történő kizárásra, az értékesítési lehetőségek közötti választás korlátozására;
- f) a piacra lépés akadályozására;
- g) arra az esetre, ha azonos értékű vagy jellegű ügyletek tekintetében az üzletfeleket megkülönböztetik, ideértve olyan árak, fizetési határidők, megkülönböztető eladási vagy vételi feltételek vagy módszerek alkalmazását, amelyek egyes üzletfeleknek hátrányt okoznak a versenyben;
- h) a szerződéskötés olyan kötelezettségek vállalásától történő függővé tételére, amelyek természetüknél fogva, illetve a szokásos szerződési gyakorlatra figyelemmel nem tartoznak a szerződés tárgyához.

5.2. A kartellek tipikus esetei. A 2016. évi CLXI. törvény által definiált kartell meghatározása is kiegészül a tipikus esetek felsorolásával.

A felsorolás megerősíti azt, hogy a megállapodás csekély jelentősége ellenére is tilos, „különösen a vételi vagy eladási árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározása, az előállítás vagy a forgalmazás korlátozása, a piac felosztása, ideértve a versenyzetetéssel kapcsolatos összejátszást, az import- vagy exportkorlátozást is (a továbbiakban: kartell), valamint bármely közvetlenül vagy közvetve a vételi vagy az eladási árak rögzítésére irányuló más megállapodást vagy összehangolt magatartást. A tipikus kartelltenyállások listája rövidebb, mint amit a Tpv. a versenykorlátozó megállapodás meghatározását követően felsorol. A tipikus kartell tényállások gyakorlatilag azonosak a korábban kőkemény versenykorlátozásoknak nevezett esetekkel, nevezetesen az árkartellel⁷ és a piacfelosztással⁸.

⁷ Az árban való megállapodás a vételi vagy az eladási árak közvetlen vagy közvetett meghatározása. Árkartellről nemcsak akkor beszélünk, ha a résztvevők emelik az eladási árat. A piaci hatásokra egyébként szükségszerűen bekövetkező árcsökkenés kivédésére vagy mérséklésére létrejövő kartell is árkartell.

⁸ A piacfelosztás két irányban is érvényesülhet: a megállapodás részesei egyfelől, mint beszerzők,

6. A kartelltilalom alóli kivételek

Nincs szükség arra, hogy a Tpvt. kritériumainak megfelelő valamennyi megállapodás, összehangolt magatartás és döntés tilosnak minősüljön.

Nem indokolt fellépni az egymástól nem független vállalkozások között létrejövő megállapodásokkal, kartellekkel szemben. Az egymástól nem független vállalkozásokkal szemben ugyanis a versenyjog nem támaszt olyan elvárást, hogy nekik egymással is versenyezniük kellene.

A jogalkotó kiveszi a tilalom hatóköréből azokat a versenykorlátozó magatartásokat is, amelyek érintik ugyan a versenyt, de csekély súlyuknál fogva⁹ annak hátrányos befolyásolására alkalmatlanok. A kartellek (lásd 4.2. és 5.2. pontok) azonban akkor is tilosak, ha csekély jelentőségűek.

7. Mentésülés

A versenykorlátozó megállapodások – ide értve a karteleteket is – hordozhatnak pozitív vonásokat is. Ezekre tekintettel nincs mindig szükség arra, hogy fellépjenek velük szemben, mentesülhetnek a tilalom alól, ha a Tpvt.-ben rögzített feltételek megvalósulnak.

A mentesüléshez négy körülményt kell megvizsgálni:

- bizonyos gazdasági előnyök jelentkezését,
- a fogyasztóknak, illetve az üzletfeleknek az előnyökből való méltányos részesítését¹⁰,
- a versenykorlátozás arányosságát¹¹, valamint
- azt, hogy a megállapodás ne tegye lehetővé az érintett áruk jelentős részével kapcsolatban a verseny kizárását.

A feltételek egymással konjunktív kapcsolatban állnak, tehát az első két pozitívum egyidejűleg meg kell, hogy valósuljon, miközben a harmadikként és negyedikként említett negatív hatások egyike sem szabad, hogy bekövetkezzen.

---

másfelől, mint értékesítők szerepelhetnek. Előbbi körbe tartozó tipikus tiltott magatartás a beszerzési források felosztása. A második csoportba az értékesítési piac felosztása tartozik.

⁹ A csekély jelentőséget a megállapodásban részes és tőlük nem független vállalkozások érintett piaci részesedésének százalékos mértéke alapján kell megállapítani.

¹⁰ Hiába mutatható ki a megállapodáshoz főződő számos kedvező hatás, ha az előnyök a résztvevőknél csapódnak le. A fogyasztókat, illetve az üzletfeleket nemcsak részesíteni kell az előnyökből, de azok méltányos részét kell nekik juttatni.

¹¹ A versenykorlátozás nem lehet túlzott mértékű. A közös célok elérése nem eredményezheti a verseny indokolatlan sérelmét. Hiába mutatnak ki a megállapodás résztvevői számos pozitív hatást, ha a céljaikat annak az árán érik el, hogy a versenyt a szükséges mértéket meghaladóan korlátozzák (különösen, ha ki is zárják). Amennyiben tehát az előnyök eléréséhez olyan út is vezet, amely a versenyre kevesebb hátrányos hatást gyakorol, akkor a megállapodás nem mentesülhet a tilalom alól. Nem a kartell előnyeit kell tehát a hátrányokkal összevetni. Azt kell mérlegelni, hogy vajon a kartell által elért előnyök megvalósulásával szükségképpen együtt járó hátrányokon túlmenően merült-e fel valamilyen további – a versenyre hátrányos – negatív körülmény. Amennyiben erre a kérdésre igennel kell válaszolni, akkor – változatlan feltételek mellett – a kartell nem mentesülhet a tilalom alól.

8. Az engedékenység

A versenykorlátozó magatartások, kartellek titkosak, nehéz felderíteni őket és még nehezebb a megfelelő bizonyítékokat megtalálni velük szemben. A hivatali fellépés sikerét növeli az engedékenységi politika alkalmazása. Az Európai Közösség gyakorlatának megfelelő, ott kialakított szabályok átvételétől a magyar jogalkotó azt reméli, hogy a versenykorlátozó megállapodásokról (köztük a kartellekről) a jogszabályi elvárásoknak megfelelően információt szolgáltató tagok számára garantált bírságelengedés és bírságcsökkentés megkönnyíti a versenyjogsértés felderítéséhez szükséges bizonyítási folyamatot.

Az engedékenység szabályai 2009-től a Tpv-t-ben rögzítettek, így a feltételeknek megfelelő kérelmezőknek alanyi joguk nyílik a törvényben felsorolt előnyök valamelyikére, ha a Tpv-t-ben rögzített feltételeket teljesítik. Az engedékenység gyakorlása tehát nem diszkrecionális joga a GVH-nak, hanem kötelezettsége.

8.1. Az engedékenység tartalma. A GVH „engedékenysége” abban nyilvánul meg, hogy az egyébként szokásos bírságot elengedi, vagy mérsékli, továbbá a kérelmezőre kiszabott bírság összegének meghatározása során nem veszi figyelembe az olyan súlyosító körülményt, amelyre a kérelmező szolgáltatott bizonyítékot.

8.2. Bírságmellőzés (elengedés) és bírságcsökkentés. Az engedékenységnek két fokozata van, egyrészt a bírság teljes elengedése, másrészt a bírság csökkentése. Az, hogy melyik kedvezmény kerül alkalmazásra, alapvetően az engedékenységi kérelem benyújtásának sorrendjétől és a szolgáltatott bizonyítéktól függ.

A bírságot annak engedi el a GVH, aki elsőként nyújt be olyan kérelmet, amely alapján a törvényben előírt bizonyítékot szolgáltat, és a törvényi követelményeknek megfelelő magatartást tanúsít.

A bírság csökkentésére¹² az tarthat igényt, aki nem elsőként nyújt be olyan kérelmet, amely alapján megfelelő bizonyítékot szolgáltat, és a törvényi követelményeknek megfelelő magatartást tanúsít.

9. A „Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban” elnevezésű bűncselekmény a régi Btk.-ban¹³

A 2005. évi XCI. törvény 14. §-a iktatta be a „Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban” nevű bűncselekményt a Btk.-ba.¹⁴ A törvényjavaslat indokolása szerint a tényállás védett jogi tárgya „a pénzügyi támogatások rendszerének törvényes működése, a közpénzek, a költségvetési

¹² A feltételeknek megfelelő első vállalkozás 30-50%-os bírságcsökkentésben, a második 20-30%-os, a későbbi vállalkozás 20%-ig terjedő bírságcsökkentésben részesül.

¹³ 1978. évi IV. törvény

¹⁴ A kriminalizáció indokairól lásd MEZEI Péter: „Wanted Antitrust Criminals”. Criminalisation of cartel law with a special view to Hungary. *New Journal of European Criminal Law*, 2011/2.

források átlátható, tisztességes és haszonelvű felhasználásának védelme, valamint a verseny szabadsága, a szabadpiac korlátozástól mentes működése”.

Az elkövetési magatartás Btk.-ban történő leírása¹⁵ jórészt követi a Tpvt.-t. A megállapodást és az összehangolt magatartást a Btk. 296/B. § (1) bekezdése, a döntést a Btk. 296/B. § (2) bekezdése említi.¹⁶ Az a körülmény, hogy a Btk. a lehetséges elkövetési magatartások egyikeként rögzíti a döntést, a büntetőjogi tényállást inkább rokonítja a Tpvt.-ben szereplő „versenykorlátozó megállapodás” fogalommal, mint a „kartell”. A döntéshozó testületek Tpvt. szerinti felsorolását a Btk. 2005. évi kiegészítését követően a 2008. évi CLXXV. törvény 29. § (6) bekezdése módosította.¹⁷ A Tpvt. és a régi Btk. szövege annak ellenére sem került összhangba, hogy a Btk.-t is módosította a 2011. évi CLXXV. törvény 80. § f) pontja. A szövegezési eltérés az új Btk. és a Tpvt. hatályos szövege között is fennmaradt.

Még jelentősebb különbséget eredményez a versenykorlátozó megállapodás versenyjogi kritériumai és a büntetőjogi tényállás között az, hogy a negatív versenyhatás bekövetkezte, mint eredmény, vagy ennek a lehetősége nem elegendő ahhoz, hogy a magatartás bűncselekménynek minősüljön. Ebből a szempontból a bűncselekmény a kartellhez hasonlít, mivel a kartell résztvevőinek is célozniuk kell a háromfajta lehetséges negatív versenyhatás valamelyikét. „Az elkövető az elkövetési magatartását a pályázat befolyásolásának érdekében fejti ki, e tekintetben célzatos a cselekmény, a többi tényállási ismérvre nézve (versenyt korlátozó eredmény) elegendő az eshetőlegesen szándék.”¹⁸

¹⁵ Lásd HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog – Különös rész 2. kötet Complex Kiadó, Budapest, 2006. 286. , GÁL István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 115–117. , MOLNÁR Gábor: *Gazdasági bűncselekmények*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009. 63–88. , SÜLYOK Márton Péter: A versenyt korlátozó megállapodások a magyar büntetőjogban, a Btk. 296/B § alapján. *De iurisprudencia et iure publico* 2012. évi 4. 1–32.

¹⁶ Btk. 296/B. § (1) Aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak (díjak), illetőleg egyéb szerződési feltételek rögzítésére, illetve a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az is, aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében a vállalkozások egyesülete, a köztestület, az egyesülés és más hasonló szervezet olyan döntésének a meghozatalában vesz részt, amely a versenyt korlátozza.

(3) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) és (2) bekezdésben meghatározott cselekményt jelentős értéket meg nem haladó közbeszerzési értékre követik el. (296/B. § (3) bekezdése a 2009: LXXX. törvény 56. § (7) bekezdés d) pontja szerint módosított szöveg.)

(4) Nem büntethető az (1)–(3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetője, ha a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja. Hatóság alatt a verseny- vagy pénzügyi felügyeletet ellátó szervezet és a közbeszerzésekkel kapcsolatos jogorvoslati eljárást lefolytató szervet is érteni kell.

¹⁷ Tpvt. 2008. évi CLXXV. törvény 29. § (6) bekezdésével módosított szövege: a vállalkozások egyesülési jog alapján létrejött szervezetének, köztestületének, egyesülésének és más hasonló szervezetének (a továbbiakban együtt: vállalkozások társulása) a döntése

¹⁸ CSÉPAI Balázs – UJVÁRI Ákos: A versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban való büntethetőségének a kérdésköre. *Jogtudományi Közöny*, 2006. június. 225.

Jellemzően a bűncselekményt versenytársak követik el, akik egyeztetett ajánlatot nyújtanak be, vagy abban állapodnak meg, hogy valamelyikük nem nyújt be ajánlatot. Ez a kartellel rokonítja a bűncselekményt. Meg kell azonban jegyezni, hogy a közbeszerzési pályázat kiírójának illetékese is tettesnek minősülhet, ha a felhívás megfogalmazásával, határidejének rövid megállapításával, információk kiszivárogtatásával a potenciális pályázók egy részével együttműködik. Tekintettel arra, hogy az ajánlattevők között szerepelhet vállalkozó és alvállalkozó is¹⁹, ezért a vertikális kartellre emlékeztető összetétel sem kizárt.

Más a tényállásszerűség versenyjogi és büntetőjogi következménye. A versenyjogban a tényállásszerű magatartások nem minden esetben minősülnek tilosnak. Nem vonatkozik a tilalom az egymástól nem független vállalkozások közötti versenykorlátozó megállapodásokra, a mentesülő megállapodásokra és – a kartelleket kivéve – a csekély jelentőségű megállapodásokra sem. Noha e körülmények zöme már a Tpkt. eredeti – 1996. évi – szövegében is szerepelt, illetőleg az egyedi mentesülés bevezetésére 2005-ben sor került, a Btk.-t módosító törvény indokolása nem ad magyarázatot arra, hogy a versenyjogban szerepet játszó körülményeket miért nem kell figyelembe venni a büntetőjogban. A büntetőeljárás során eljárók kénytelenek lennének a társadalomra veszélyesség hiányára hivatkozni olyan esetekben, amikor a versenyjogi tilalom és szankciók alól konkrét normák alapján mentesülnének.

Nem azonos a Tpkt. szerinti eljárás alá vont és a Btk. szerinti elkövető. A versenyjog szerint ugyanis vállalkozás ellen indulhat versenyfelügyeleti eljárás, míg a büntetőjog – bár ezt a Btk. kifejezetten nem rögzíti – a közbeszerzési kartellezők vezetőjét fenyegeti, az indokolás szerint olyan személyt, aki „a vállalkozásnak az elkövetéskor vezető tisztségviselője, tagja, felügyelő bizottsági tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja”.

A versenyjogi engedékenységnek a büntetőjogi megfelelője a 296/B.§ (4) bekezdésében rögzített szabály. Utóbbi szerint nem büntethető az elkövető, ha a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja. A büntetőjogi követelményrendszer olyan szempontból még enyhébb is, mint a versenyjogi, hogy nem vár el a bejelentésen és az elkövetés körülményeinek a feltárásán túlmenő együttműködést. A Btk. deklarálja, hogy hatóság alatt a verseny- vagy pénzügyi felügyeletet ellátó szervezetet és a közbeszerzésekkel kapcsolatos jogorvoslati eljárást lefolytató szervet is érteni kell. Nem fordulhat tehát elő az, hogy a büntetőjogi fenyegetettség tudata valakit visszatart attól, hogy engedékenység iránti kérelemmel forduljon a GVH-hoz.

---

¹⁹ VARGA Zoltán (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv Magyarázata*. Complex Kiadó, Budapest, 2009. 1199.

10. A „Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban” elnevezésű bűncselekmény az új Btk.-ban²⁰

A „Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban” elnevezésű bűncselekménynek sem a neve, sem az elkövetési magatartása nem változott,²¹ módosultak viszont a büntethetőséget kizáró körülmények [Btk. 420. § (4) és (5) bek.], és az új Btk. lehetővé teszi a büntetés korlátlan enyhítését és különös méltánylást érdemlő esetben a mellőzését [Btk. 420. § (6) bek.] A régi Btk. egységesen büntethetőséget kizáró körülményként szabályozta a cselekmény azt megelőző bejelentését, hogy az a hatóság tudomására jutott volna, függetlenül attól, hogy melyik érintett hatósághoz történt a bejelentés. Az új Btk. változatlan szöveggel csak a büntető ügyekben eljáró hatóságnak történő bejelentés esetén rögzíti a büntethetőséget kizáró körülményt. A versenyfelügyeleti ügyekben eljáró hatóságnak történő bejelentés nyomán csak akkor nem büntethető az elkövető, ha a bejelentésre azelőtt kerül sor, hogy a versenyfelügyeleti ügyekben eljáró hatóság az ügyben vizsgálatot indított volna. Egyébként csak a büntetés korlátlan enyhítését és különös méltánylást érdemlő esetben a mellőzését eredményezheti a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerint a bírság mellőzésére alapot adó kérelem.²² Tény azonban az is, hogy a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény

²⁰ A tényállást részletesen elemzi a *Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára* 3. kiadás. [Kónya István (szerk.)] HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 1750-1761. és *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény Nagykommentárja*. [Polt Péter (szerk.)] OPTEN Informatikai Kft., Budapest, 2016. 1463-1471.

²¹ Az új Btk. 420. § (1) Aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak, díjak, egyéb szerződéses feltételek rögzítésére vagy a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében a vállalkozások egyesülete, a köztestület, az egyesülés és más hasonló szervezet olyan döntésének a meghozatalában vesz részt, amely a versenyt korlátozza.

(3) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) vagy (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt jelentős értéket meg nem haladó közbeszerzési értékre követik el.

(4) Nem büntethető az (1)–(3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetője, ha a cselekményt, mielőtt az a büntetőügyekben eljáró hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja.

(5) Nem büntethető az (1)–(3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetője, ha a cselekmény elkövetésekor olyan vállalkozás vezető tisztségviselője, tagja, felügyelő bizottságának tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja, amely - mielőtt a versenyfelügyeleti ügyekben eljáró hatóság az ügyben vizsgálatot indított volna - a cselekményre kiterjedően a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerinti bírság mellőzésére alapot adó kérelmet nyújtott be, és az elkövetés körülményeit feltárja.

(6) A büntetés korlátlanul enyhíthető, különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor olyan vállalkozás vezető tisztségviselője, tagja, felügyelőbizottságának tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja, amely a versenyfelügyeleti ügyben eljáró hatóságnál a cselekményre kiterjedően a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerinti bírság mellőzésére vagy csökkentésére alapot adó kérelmet nyújtott be, és az elkövetés körülményeit feltárja.

²² Büntethetőséget megszüntető okot az engedékenységi kérelem benyújtása akkor fog eredményezni a vállalkozásnak az elkövetésekor vezető tisztségviselője, tagja, felügyelő bizottsági tagja, alkalmazottja

szerint a bírság csökkentésére alapot adó kérelemnek – tehát a másodikként, vagy még késői sorrendben benyújtott kérelemnek – is lehet a büntetés korlátlan enyhítését és különös méltánylást érdemlő esetben a mellőzését eredményező hatása. „A büntetés korlátlan enyhítése vagy mellőzése a versenyjogi feltárás azon eseteihez kapcsolódik, amikor a bírság csökkentésének lehet helye.”²³ Indokolt lenne részletes összehasonlító vizsgálatot folytatni egyfelől a versenyjogi tilalom hiányára, vagy mentesülésre vezető esetek, másfelől a büntethetőséget kizáró, valamint a büntetés korlátlan enyhítését és különös méltánylást érdemlő esetben a mellőzését lehetővé tevő körülmények tekintetében. A két jogág szabályai ebben a körben – álláspontom szerint – indokolatlan eltéréseket mutatnak.²⁴ Elemzésre vár továbbá a büntetőjog szerepe és funkciója ezen a területen. „Kérdés továbbá, hogy a Gazdasági Versenyhivatal által eddig is milliárdos nagyságrendben kiszabott bírságokra tekintettel tényleg hatékonyabb és biztosabb védelmet jelenthet-e a büntetőjog, mint a következetes és súlyos versenyjogi szankciók?”²⁵

---

vagy ezek megbízottja számára, ha annak benyújtása olyan időpontra esik, amikor a versenyhatóság még nem végzett vizsgálati cselekményt. Ha a versenyfelügyeleti eljárás már megindult, akkor csak a büntetés korlátlan enyhítésére, kivételesen mellőzésére lesz lehetőség. (Indokolás)

²³ KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest, 2013. 892.

²⁴ Lásd ezzel kapcsolatban JUHÁSZ Ágnes: *Közbeszerzés és versenyjog határán. Miskolci Jogi Szemle*, 2010. évi 2. 152.

²⁵ TÓTH Mihály: *Gazdasági bűncselekmények és bűnözés a rendszerváltozás éveiben*. Doktori Értekezés. 2007. 153.

A büntetőjog-tudomány 1954-ben, avagy az „új szakasz” a korabeli szaksajtó tükrében, különös tekintettel Olti Vilmos vérbíró elméleti munkásságára

Morvai Krisztina*

---

1. Bevezető és kutatási hipotézis

Farkas Ákos az egyik legkedvesebb kollégám, akihez számos remek szakmai esemény és baráti hangulatú beszélgetés emléke köt. Bízom benne, hogy ezek sorát még sokáig gyarapíthatjuk! Születésnapjára valami „személyeset” szeretnék adni ebben a jubileumi tanulmánykötetben. Szokássá vált, hogy az ünnepeket a születési évének slágereit, vagy a jeles nap újságjainak példányait kapja meg szeretteitől. Ez adta az ötletet, hogy a 65 éves büntetőjogász tiszteletére a 65 évvel ezelőtti szakmai sajtó alapján arról írjak, mi foglalkoztatta a büntető jogtudományt (bűnügyi tudományokat) 1954-ben.

Történelmi ismereteim alapján (úgy) tudtam, hogy 1953-ban „új szakasz” kezdődött Magyarországon: Sztálin halálát követően Rákosi háttérbe szorult, a Magyar Dolgozók Pártja Központi vezetősége határozatban elemezte az országot félelemben és nyomorban tartó hibákat¹ s ígéretet tett azok kijavítására. Megalakult Nagy Imre első kormánya, amely véget vetett az internálásoknak, a kitelepítéseknek és kilátásba helyezte a súlyos törvénysértések felszámolását².

Kutatási hipotézisem volt, hogy a büntető jogtudomány (bűnügyi tudományok) s a kor vezető szaklapja, a Jogtudományi Közlöny az „új szakaszban”, azaz 1953 nyara és 1955 között az 1945 után elkövetett törvénysértések, koncepciós perek kritikus elemzését végezte el, szakmai szempontból feldolgozta a történeteket és felmérte, hogyan lehet a jövőben elkerülni a jog lábball tiprását – ezzel segítve a meghirdetett hivatalos kormánypolitikát és jogpolitikát, a megújulást. Ez a kutatási

---

* Egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

¹ Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1953 júniusi határozata: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/dokument/kvhats.htm> (Utolsó letöltés: 2019. június 26.)

² Nagy Imre beszéde az Országgyűlésben 1953. július 4-én (Kormányprogramjának bemutatása) <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/meexp4s.htm> (Utolsó letöltés: 2019. június 26.)

hipotézis megdőlt. A büntetőjog „új szakaszának” nyomai a legkevésbé sem tapasztalhatóak a vizsgált évben (időszakban). A Jogtudományi Közlönyben úgy folytatódik Sztálin, a Szovjetunió, a szovjet jog dicsérete, mint ha mi sem történt volna. S a koncepciók peres kritikás elemzése helyett azok „elméleti megalapozását”, legitimálását folytathatta a Jogtudományi Közlöny addig is rendszeres szerzője, az egyik legkegyetlenebb vérbíró, Olti Vilmos.

2. A (büntető) jog „tovább-szovjetizációja” az új szakaszban

A vizsgált évben szinte minden egyes lapszám a Szovjetunió, a szocializmus, ezek valamelyik kiemelkedő alakja, illetve eseménye dicsőítéséről szóló szerkesztőségi írással kezdődik, nem hagyva kétséget afelől, hogy a jogtudomány és a kor (változatlan) ideológiája – továbbra is – szervesen összekapcsolódik, mi több, az előbbi nyíltan az utóbbi szolgálatában áll. Az 1954. év első cikke Leninről szól és így kezdődik:

*"Harminc évvel ezelőtt halt meg Vlagyimir Iljics Lenin, korunk legnagyobb embere, a világ dolgozóinak nagy vezére. Sokasodnak az évek Lenin halála óta, de eszméinek, alkotásainak hatása egyre nő, igazsága egyre jobban bebizonyosodik. Leninben, mint a munkásosztály többi igazán nagy vezetőiben egyesült az elméleti alkotás képessége, a forradalom gyakorlati vezetésének művészetével. Lenin új történelmi helyzetben, az imperializmus korszakában védte meg és fejlesztette tovább a marxizmus tanításait. Számunkra igen jelentősek Leninnek azok a tanításai, melyeket az államról és jogról általában, különösen pedig a szocialista államról és szocialista jogról (a proletariátus diktatúrájáról) alkotott [...]"*³

A következő lapszámot a szerkesztőség Sztálin emlékének adózva nyitotta meg, a "nagy vezér" halálának első évfordulóján. Az írásban semmi jele nincs annak, hogy 1953-tól új korszak vette volna kezdetét, ahogy azt történelmi ismereteink alapján gondolnánk. A hangvétel továbbra is kritikátlanul rajongó:

*"Egy éve annak, hogy halhatatlan tanítója és fegyvertársa mellé örök nyugovóra tért az az ember, aki hosszú élete alatt töretlenül, acélos elszántsággal harcolt az egész emberiség ügyéért. Ravatala mellett a világ dolgozói álltak díszőrséget és búcsúztak tőle. A nagy Sztálin eltávozott tőlünk, de tanítása ma is él és százmilliókat mozgósító erő. Ahogy Malenkov elvtárs gyászbeszédében mondotta: „Sztálin ügye évszázadokon át élni fog és a hálás utódok éppúgy, mint mi, dicsőíteni fogják nevét.”"*⁴

A megemlékező cikk világossá teszi a jogállamiság és a kommunista jog közötti főbb különbségeket és azt is, hogy a tudománynak továbbra is – azaz „új szakaszban” is – el kell utasítania a jog kiszámíthatóságának, előreláthatóságának, az egyenlő emberi méltóságnak és a törvény előtti egyenlőségnek az elveit, mint meghaladott, burzsoá dogmákat, s ezek helyett az osztályharc ideológiáját és a politikai célokat „rugalmasan” szolgáló önkényt kell legitimálnia. Az írás helyeslően mutatott rá, hogy Sztálin:

³ Jogtudományi Közlöny (JK): 1954. január-február. IX. új évfolyam. 1-2. szám. 1.

⁴ JK: 1954. 3. szám. 1.

"Leleplezte a burzsoá ideológia megnyilvánulásait, mozgósított az idealista, kozmopolita áltudomány ellen. Szétfűzta a Marr-féle és egyéb tudományellenes elméleteket. Mint Fogarasi Béla írja: „Sztálin elvtárs nyelvtudományi művei a magyar népi demokrácia állam- és jogtudományára is nagy hatással voltak. Megélenkült az élet az állam- és jogtudomány területén általában, de ugyanakkor a sztálini tanítás tükrében feltárult a jogtudomány számos fogyatékosága, s megmutatkoztak a megoldásra váró új, tudományos feladatok is. Élénk vitákban cáfolták meg azokat a téves nézeteket, amelyeket egyes jogászok a jognak úgynevezett „konstans elemeiről”, a jogszabályok „folytonosságáról” vallottak. A viták során tisztázódott, hogy ezek és a hozzájuk hasonló „elméletek” nem egyebek objektivisztikus álláspontnál, amely tagadja a politikai és jogi felépítmény osztályjellegét, s végső fokon az „osztályok feletti” államról és jogról hirdetett burzsoá nézetekhez vezet. Az ilyen hamis és káros nézetek alkalmasak arra, hogy elhomályosítsák népi demokráciánk politikai és jogi felépítményének új jellegét és az új felépítmény osztálytartalmának tagadására vezessenek. E nézeteknek részletes és kimerítő vitákban, a bírálat és önbírálat módszercinek alkalmazásával történt felhasználása lehetővé tette jogtudományunk további, egészséges fejlődését. A magyar jogtudomány művelői e tanítás alapján tanulmányozni kezdték a politikai és jogi felépítmény aktív szerepét a népi demokráciában.”⁵

Az „új szakaszban” változatlan elvárás a Sztálinra, a szovjet jogra és jogtudományra történő bőséges hivatkozás. Kérdés persze, hogy valóban felsőbb utasítás alapján volt-e ez „elvárás”, vagy pedig valamiféle önkéntes alávetettség, egyfajta túlteljesítési kényszer határozta-e meg a tudományos munka irányát és tartalmát. Megkerülhetetlen kérdés az is, hogy ha volt „felsőbb utasítás”, akkor annak megszegéséhez milyen szankció kapcsolódott, s erkölcsi, lelkiismereti okokból nem lett volna-e elvárható inkább annak vállalása, mint az embertelen rendszer kiszolgálása, a jog és a tudomány lejáratása. Egyebek mellett: nem tehetné volna-e meg a szerkesztőség s nem tehetnék volna-e meg a szerzők, hogy 1953 nyarától az „új szakasz” ígéretét komolyan véve felhagynak az addigi szokások, különösen a jog és a jogtudomány szovjetizálásának folytatásával. Tény, hogy 1954-ben is komoly, olykor kíméletlen kritikával szembesültek – saját pályatársaik részéről – azok, akik komolyan vették a változást, az „új szakaszt” és kevesebb kommunista ideológiát, kevesebb Sztálin idézetet, szovjet hivatkozást tettek tudományos publikációikba. Az utóbbi körbe tartozott a Szegedi Jogi Kar tudományos évkönyvének (tanulmánykötetének) alkotócsoportja, akik az új szakaszban, 1953 végén megjelent munkájukkal kapcsolatban az alábbi éles kritikát kapták a Jogtudományi Közlönyben:

„A témák különbözősége, sokoldalúsága természetesen nem jelenti azt, hogy a tanulmányok között semmi kapcsolat sem állhat fenn. Minden évben történnek olyan nagyjelentőségű gazdasági, politikai vagy egyéb események, amelyek számos új problémát vetnek fel minden tudományág vonatkozásában. Egy sztálini mű, egy pártkongresszus vagy hasonló jelentőségű esemény mellett nem mehetnek el szó nélkül a tudomány művelői sem. Azok a tanulságok, melyeket a

⁵ JK: i.m. 1.

különböző tudományágak számára egy-egy ilyen nagyjelentőségű esemény nyújt, rendkívül termékenyítő hatást gyakorolnak az egész tudományos életre. A szegedi évkönyvben szereplő tanulmányok szerzői is gyümölcsözően használhatták volna fel Sztálin utolsó, közgazdasági művének nagyjelentőségű megállapításait. A tanulmányokban azonban nem jelentkeznek azok az új problémák, új tudományos eredmények, melyek az elmúlt években minden tudományág művelőit foglalkoztatták. Schultheisz professzor az évkönyv előszavában megemlíti ugyan, hogy a szerzők dolgozataikat Sztálin elvtárs utolsó korszakalkotó művének és az 1952 augusztus hava óta lekövetkezett eseményeknek figyelembevételével „átdolgozták” (3. old.), ennek azonban nagyon kevés - és akkor sem elég alapos - nyomát találjuk. Semmiképpen sem lehet ugyanis átdolgozásnak minősíteni azt az egy, illetve két. bekezdést, melyet pl. Buza és Perbiró professzorok a sztálini mű „értékelésének” szentelnek. Az időszerűség egyébként az évkönyvnek nem erős oldala. A tanulmányok legnagyobb hibája kétségtelenül az, hogy a gyakorlattal nagyon kevés kapcsolatot tartanak. Márpedig a legfontosabb probléma jelenleg az, hogy jogtudományunk dolgozói olyan feladatokat tűzzenek maguk elé, írásaikban olyan témákat válasszanak, melyek pártunk és kormányunk politikájának gyakorlati feladatait a legjobban szolgálják.⁶

A Közlöny bemutatott évfolyama tele van hasonló kritikákkal, illetve a szovjet hivatkozások bővítésére, sokasítására való biztatással a kutatók/tudósok felé (tudóstársaitól!), nemcsak a büntetőjog területén, más jogágakban is. Talán csak Nagy Imre ízes magyar beszéde – és 56-os szerepe – keltette bennem azt az illúziót, hogy már első kormányzása idején erősödött, de legalábbis elfogadottabbá vált a közsférában, így a tudományban a nemzeti szuverenitásra törekvés. Vélelmeztem a szovjet modell „élenjáró voltának”, mintaként való követésének legalább részbeni megszűnését s ennek nyomát kerestem a jogi szakirodalomban (összevetve a Jogtudományi Közlönyben 1953 nyaratól megjelent publikációkat az előző évekkel). Nem találtam. Nem szabad persze elfelejtkezni arról, hogy a magyar tudósok (szerkesztői, recenzensi és hasonló szerepekben) egymástól várták el a szovjet-rajongást, s nem szabad elmulasztanunk előbb utóbb választ keresni a kérdésre: miért vállalták ezt? Nem azért van erre szükség, hogy utólag elítéljük, megvessük őket, hanem azért, hogy az egyéni emberi, erkölcsi felelősség jelentőségének hangsúlyozásával jövőbeli diktatúrák kialakulását/fennmaradását próbáljuk megakadályozni. A diktatúrák ugyanis nem elháríthatatlan természeti csapások, hanem egyének döntéseiből, mint láncszemekből összeálló rendszerek. Ideje végre, hogy ne csak a rendszereket vizsgáljuk, hanem bennük az egyén döntéseit s az egyén morális felelősségének kérdéseit is. S pont ezért megkerülhetetlen a még nehezebb feladat: saját magunktól is meg kell kérdeznünk, hogyan viselkednénk, mit tennénk, mit írnánk le, jogászként „mit vállalnánk és mit nem vállalnánk be” ha bármikor hasonló helyzetbe kerülnénk. Ezt a szigorú önvizsgálatot minden felnőtt embernek el kellene végeznie, s különösen minden jogásznak. „Mit tenne ön bíróként, ha utasítást kapna arra, hogy milyen ítéletet hozzon?” Az ilyen és ehhez hasonló kérdések feltétele, „átbeszélése”

⁶ P. Zoltán: *Néhány megjegyzés a szegedi kari évkönyvvel kapcsolatban*. JK. 1954. 11-12. szám. 505–506.

nélkülözhetetlen része kellene, hogy legyen a jogászképzésnek. Ehhez persze nekünk, oktatóknak is fel kell tennünk őket saját magunknak...

Visszatérve a Szegedi Évkönyv recenziójára: annak utolsó mondata – és persze a durván sztálinista hangvétellű könyvismertetés megjelenése a vezető jogtudományi szaklapban – igazodási pontként szolgál a kutatónak, aki arra keresi a választ, hogyan alakult a jogtudomány a Sztálin halálát, az első Nagy Imre kormány megalakulását követő „új szakaszban”.

A „*pártunk és kormányunk gyakorlati feladatainak legjobb szolgálata*”, mint (sokatmondó) célkitűzés jelenthette volna persze a kutatási hipotézisemben vélelmezett azon feladatot, hogy alapos, szisztematikus tudományos elemzésnek vessék alá az 1945-53 közötti kirívó jogtiprásokat, a koncepciós pereket, az eljárási jog és az anyagi büntetőjog ideológiai alapú durva eltorzulási folyamatát. A tudomány (legalábbis a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége és szerzői által reprezentált „hivatalos tudomány”) nem ezt az utat választotta. Mi sem bizonyítja jobban ezt a sajnálatos tényt, mint az alábbiak.

3. A Jogtudományi Közlöny 1954. évi „sztár-szerzője”: Olti Vilmos vérbíró. Avagy: hol van itt az „új szakasz”?

Kutatásom s annak fő-elemként a Jogtudományi Közlöny teljes évfolyamának végig olvasása számos szomorú tapasztalattal járt számomra. Nehéz volt mestereim, szakmai példaképeim, a modern magyar büntetőjog (bűnügyi tudományok) ikonikus alakjainak nevét olvasni olyan, a gyalázatos rendszert kiszolgáló cikkek alatt, amelyek megírása a legfinomabban szólva is méltatlan volt személyükhöz és tehetségükhöz. Nehéz volt szembesülnöm azzal, hogy – koromnál fogva – személyesen is ismer(t)em azokat a jogászokat, akik a háború előtti magyar büntetőjogot, büntető-eljárásjogot (s persze a többi jogágot) átformálták a kommunista ideológia igényeinek megfelelően, nagyrészt szovjet mintára. Furcsa, felkavaró érzés a korabeli írásaikat olvasni s aztán a nekik tisztelgő márványtáblákat látni. Nem szeretném a vádlottak padjára ültetni őket, nem szeretném emléküket besározni – illetve a még ma is élőket megsérteni – ezért is döntöttem úgy, hogy nem a tanulmányaikból vett idézetekből állítom össze kutatási beszámolómat. Ugyanakkor azonban fontosnak tartom a bűnügyi tudományok kommunista időszakának – mielőbbi – alaposabb feltárását és értékelését, a szakmai és erkölcsi tanulságok levonását.

A legmegrendítőbb az volt számomra ebben a kutatásban, hogy az évfolyam „sztár-szerzője”, az 1954-ben a Jogtudományi Közlönyben négy „szakmai” cikket publikáló Olti Vilmos vérbíró, aki a jőnevű jogtudós szerkesztőktől arra kapott lehetőséget, hogy a koncepciós perekben jogalkalmazóként megvalósított gyakorlatát „tudományos köntösbe öltöztesse”, azaz tudományként legitimálja. Olti az előző években is (1947-től) rendszeres szerzője volt a lapnak s 1953 nyaratól ugyanúgy szívesen látta írásait a szerkesztőség. Miközben tehát a hivatalos politika a törvénysértések, koncepciós eljárások korrekcióját és felszámolását hirdette, a kor vezető jogtudományi lapja mintegy ennek pontosan az ellenkezőjét tette. A

legnagyobb, leghírhedtebb koncepciók perék bíróját „szerepeltette”, mint (továbbra is) elfogadott szerzőt, aki értékes és mások, köztük természetesen jogalkalmazók számára is használható gondolatokat közöl. Ennyi akár önmagában is elegendő lenne az „új szakasz” jellemzésére.

Olti Vilmos tehát számos koncepciók perben járt el bíróként, s halálos ítéleteket is hozott. A koncepciók perék minden nagyobb kategóriájába tartozó ügyet tárgyalta⁷:

- a. Az 1948 évi fordulat előtt, illetve környékén a polgári demokratikus rendszerért kiálló ügyeit (pl. Magyar Közösség; Földművelésügyi Minisztérium);
- b. Gazdasági/”kémkedési” ügyek, amelyek fő célja a külföldi tulajdonú cégek kompenzáció nélküli államosítása (pl. MAORT, Standard, Nitrokémia);
- c. Egyházellenes, vallásellenes ügyek (Mindszenty, Grösz, Pócspetri);
- d. Kommunisták egymás elleni leszámolásai: Rajk ügy mellékperrei.

A koncepciók perék egyik kiváló kutatója így ír cikkében Olti Vilmos szerepéről: *„Az általam vizsgált perék közül a Nitrokémia, a Ferrotechnika, az FM és a MAORT (Magyar-Amerikai Olajipari Rt.) vezetői elleni eljárás 1948-ban zajlott, a Standard-perben pedig 1950 elején hirdettek ítéletet. A diktatúrák természetéből adódóan az általam kiragadott perekon kívül nagyon sok vállalatot érintett a szabotázs vádjá, a Szabad Nép szinte napról napra közölte rágalmozó cikkeiket. A nyilvános perekon kívül a háttérben (nem a közvéleménynek szánva) is működött a tisztogatás. A leggyakoribb vádpontok a következők voltak: hűtlenség, ipari kémkedés, idegen hatalom kiszolgálása, a magyar népgazdaság megkárosítása, ipari szabadalom külföldre csempészése, valamint, hogy a szóban forgó vállalat eltért a hároméves terv végrehajtásától a szabotázs eszközeivel. Külön érdemes megjegyezni, hogy az általam vizsgált pereket kivétel nélkül dr. Olti Vilmos tanácsvezető bíró vezette le.”*⁸

Hangsúlyozni kell, hogy Olti Vilmos „szakmai élete” – már 1947-től – két fő szálon futott: jogalkalmazóként „gyakorolta” a kommunista rendszer kiszolgálását a koncepciók eljárásokban, elméleti jogásként pedig a kor vezető szaklapjában „tudománnyá transzformálta” mindazt, amit a tárgyalóteremben (s persze a párt és a politikai rendőrség irodahelyiségeiben a megrendelőkkel) tett.

Anyagi jogi kérdésekben szinte mindig olyan dogmatikai eszmefuttatásokat írt le („tudományosan”), amelyek a terhelt (minél súlyosabb) büntetőjogi felelősségének megállapításához vezettek. Ebben a tanulmányban a „hóhértörvényről” írt dogmatikai elemzését és a társadalmi tulajdon ellen elkövetett (vagyon elleni, gazdasági) bűncselekményekért kiszabható halálbüntetést széles körben lehetővé tevő, a minősített esetek kiterjesztő értelmezését támogató állásfoglalását fogom röviden ismertetni.

⁷ Az 1946-54 közötti koncepciók perék tanulmányozásához felhasználtam Zinner Tibornak, Kahler Frigyesnek, Horváth Attilának a témában megjelent igen nagyszámú tanulmányát és előadását, továbbá:

MAJTÉNYI György – MIKÓ Zsuzsanna – SZABÓ Csaba: *Koncepciók perék Magyarországon 1945 után*.
http://oktatolapok.mnl.gov.hu/koncepcios_perek_magyarorszagon_1945_utan/tartalom/tanulmany?id=1 (Utolsó letöltés: 2019. június 26.)

⁸ CSESZKA Éva: *Gazdasági perek a Rákosi-rendszerben 1948*.

http://www.magjarszemle.hu/cikk/20090102_gazdasagi_perek_a_rakosi-rendszerben_1948 (Utolsó letöltés: 2019. június 26.)

Eljárásjogi kérdésekben írt munkái közül ismertetem a nyomozati beismerő vallomások bírósági felhasználásáról szóló nézeteit, a „szocialista” típusú büntetőbíráskodás, illetve a „szocialista védő” szerepéről szóló munkáját. Természetesen, ahogy az dicstelen jogalkalmazói munkásságából egyenesen következik, mindhárom kérdésben messzemenően a koncepciók perек, illetve a törvény előtti egyenlőséget tagadó, az emberi méltóságot durván sértő „osztályharcos”, instrumentalista büntetőeljárás népszerűsítésén fáradozott.

4. A büntetőjogi dogmatika ideológiai célú felhasználása Oltinál (anyagi jogi kérdések)

4.1. A „hóhértörvény” dogmatikája. Már 1947-ben, az első nagy koncepciók perек idején igénye és lehetősége is volt Oltinak arra, hogy tudományosan elemezze a Sulyok Dezső nyomán a köznyelvben is „hóhértörvénynek”⁹ nevezett azon gumi-jogszabályt, amely alapján a kialakuló kommunista rendszer által veszélyesnek tartott személyeket jogi nehézségek nélkül kivégez(het)ték vagy súlyos börtönbüntetésekre ítélték. „Természetesen” Olti is aktívan használta ítélezési gyakorlatában a „hóhértörvényt”. Láthatóan már ekkor azon mesterkedett (ami végig szokása volt), hogy „kreatív” dogmatikai megoldásokkal minél több ember, minél súlyosabban elítélhető legyen, e kreatív megoldásait minél több jogással megossza s „tudományos nézetként” fogadtassa el. A Jogtudományi Közlöny Oltit e törekvéseiben egészen 1955-ig segítette, folyamatosan, az „új szakaszban” is publikálási lehetőséget nyújtva számára.

Az említett cikkében feltette például a kérdést, célzatosnak minősül-e a következő elkövetési alakzata a bűncselekménynek:

„bűntett miatt büntetendő, aki az 1946: I. t.-c.-ben megalkotott demokratikus államrend, vagy demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti.”

A célzatoság kérdésében elfoglalt álláspont ez esetben korántsem pusztán „dogmatikai cizellálás”, szellemi örömet nyújtó vitatkozás tárgya, hanem a szó szoros értelmében élet-halál kérdés. A bűncselekmény ugyanis halállal volt büntethető, természetesen (elvben) akkor, ha minden törvényi tényállási elem maradéktalanul megvalósult. Amennyiben úgy foglalnánk állást (helyesen), hogy a bűncselekmény célzatos, akkor bizonyítani kell a demokratikus államrend, illetve a köztársaság megdöntését, mint célt, s azt, hogy a magatartás e célhoz kapcsolódott, e célra irányult. Ezen kívül természetesen bizonyítani kell, hogy az elkövetési magatartás objektíve alkalmas-e a kívánt cél elérésére. Olti – nyilvánvalóan a „hóhértörvény” minél szélesebb körű alkalmazhatóságának érdekében – úgy érvel, hogy sem célzat megállapíthatóságára, sem a cselekmény objektív hatóképességének vizsgálatára nincs szükség a bűnösség megállapíthatóságához:

⁹ 1946. évi VII. törvény (1946. III. 12) a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről

„A Btk. 75. § (1) bekezdésének általános hatályú rendelkezése szerint a T. 1. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott bűncselekmények — miután büntettek — csakis szándékos elkövetés esetén esnek büntetés alá. (...) A szándék minősége tekintetében viszont eltérőek a felfogások. Angyal szerint: „hangsúlyozottan ki kell emelnem, hogy a törvény kifejezetten célzat fennforgását kívánja meg, midőn (...) »irányuló« mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezését stb. bünteti. A dolus eventualis tehát nem elég.” Felfogásunk szerint a T. 1. § (1) és (2) bek. ben meghatározott büntettek elkövetéséhez nem szükséges a célzat, hanem elegendő az ú. n. különleges szándék (dolus speciális). A T. 1. §(1) bek.-ben használt irányuló szó tehát helyes értelmezés szerint a tettesek részéről nem technikus értelemben vett célzat, hanem csupán a különleges szándék fennforgását követeli meg.(...)”¹⁰

Ezen elvi állásfoglalásból logikusan következik, hogy a bűncselekmény szempontjából az sem releváns, hogy a mozgalom — erejénél és a rendelkezésre álló eszközöknél fogva — pillanatnyilag alkalmas-e a demokratikus államrend megdöntésére. Ugyanis a T. 1. § (1) és (2) bek.-ben meghatározott büntettek veszélyeztető jellegű bűncselekmények, amelyeket — a büntetőjogpolitika tanítása szerint — már csírájukban el kell fojtani, mert veszélyességüknél fogva már embrionális állapotban is fenyegetik az oltalmazott jogi tárgyat.

De a történelem tanítása szerint is minden uralomra jutott mozgalom, szervezkedés, először kicsiny, jelentéktelen, súlytalan indulás volt és csak idővel fejlődött oda, hogy nagy tömegeket magával sodorva, az érvényesülő rendet megdönthette.”¹¹

Nem nehéz észrevenni a „dogmatikai okoskodás” valódi célját: a halálbüntetés megállapíthatóságát a legkisebb súlyú, objektíve veszélytelen cselekményeknél is.

4.2. A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények minősítő körülményeinek dogmatikája – a halálbüntetés kiszabhatósága érdekében. Pontosan ugyanez a cél vezérelhette a szerzőt a kutatásom fókuszában lévő 1954-es évben is, amikor a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűncselekményekről írt tanulmányt a Jogtudományi Közönyben. (Ugyanebben a témában már 1952-ben is megjelent eszmefuttatása a lapban, már akkor is szilárdan kiállt a minősítő körülmények minél szélesebb, kiterjesztőbb értelmezése mellett, nyilvánvalóan a súlyosabb büntetések, így a halálbüntetés kiszabhatósága érdekében.)¹²

Az „új szakaszban” megjelent cikkében¹³ a fokozott védelem büntetőjogi eszközeinek magyar és szovjet megoldásait vetette össze és elemezte azokat a minősítő körülményeket, amelyek a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről

¹⁰ OLTi: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló büntettek (I. rész). JK. 1947. november 20. 337.

¹¹ OLTi: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló büntettek (II. rész). JK. 1947. december 20. 351.

¹² OLTi: Az 1950. évi 24. sz. tvr. hatályáról. JK. 1952. július. 310.

¹³ OLTi: A szocialista tulajdon büntetőjogi védelmének eltérő szabályozása a szovjet és a magyar jogban. JK. 1954. szeptember-október. 354.

szóló 1950. évi 24. sz. tvr. alapján együttállásuk esetén halálbüntetés kiszabásához vezethettek, a következők szerint:

(1) *Ha a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntett különösen nagy kárt okozott, a büntetés tíz évig terjedhető börtön.*

(2) *Tíz évig terjedhető börtön a büntetés akkor is, ha ugyanaz a személy ismételten követ el a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet, vagy ha a cselekmény elkövetésében bűnszövetkezet két vagy több tagja vesz részt. Ha pedig az ilyen bűntett különösen nagy kárt okozott, a büntetés halálbüntetés.*

Ismét úgy kell fogalmazni, hogy „élet-halál” kérdés az „ismételtség”, a „különösen nagy kár okozása”, illetve a „bűnszövetkezet” fogalma, hiszen e minősítő körülményeknek a fentiek szerinti halmozódása halálbüntetést eredményezhet (és eredményezett is, számos esetben, Olti gyakorlatában is). Csupán megjegyzem, hogy az ilyen súlyú és jelentőségű büntetőjogi normát sem törvényben, hanem a Népköztársaság Elnöki Tanácsa által hozott ún. „törvényerejű rendeletben” alkották meg. A hatalom egységének elvéből, a hatalmi ágak elválasztása és a fékek-ellensúlyok rendszerének tagadásából következő ezen szokás – a széleskörű tvr.-alkotás – szinte egészen a rendszerváltásig fent maradt.

Olti nem rejtette véka alá, hogy vagyon elleni/gazdasági bűncselekmények esetén is szívügye a halálbüntetés kiszabhatósága. Ezt így fogalmazta meg, nem hagyva kétséget afelől, hogy miért bánik cikkében nagyvonalúan a minősítő körülmények fogalmi értelmezésével:

„Megítélésem szerint fejlődésünk mostani szakaszán nálunk még fenntartandó a társadalmi tulajdon elleni legsúlyosabb bűntettek esetére a halálbüntetés és ez esetre igen alkalmasnak tartom az említett törvényi minősítő körülmények együttes fennforgásának a követelményét.”¹⁴

4.2.1. Ismételt elkövetés. A (vérbíró) szerző, az „új szakaszban”, 1954-ben publikált munkájában amellet érvel, hogy bár a társadalmi tulajdon fokozott védelméről rendelkező, s az ismételt elkövetést minősítő körülményként szabályozó büntetőjogi norma 1950. július 14-én lépett hatályba, az ezen időpont előtt elkövetett társadalmi tulajdon elleni cselekményeit is be kell számítani az elkövetőnek (terheltnak) az „ismételten elkövetés” szempontjából. Azt, hogy miért lehetséges, sőt szükséges a büntető norma visszaható hatálya tilalmának garanciális szabályát felrúgni, a következőképpen magyarázza – természetesen a hasonló minősítő körülményre vonatkozó élenjáró szovjet minta követésére felhívva:

„A szovjet bírói gyakorlat és a büntetőjogi elmélet is — mint minden marxista elmélet — az objektív valóságot tükrözi és sohasem kerülhet szembe a tényleges valósággal. Így kiemeli Z. A Visinszkaja „Ha a szocialista tulajdon fosztogatását a bűnös első ízben az 1947. június 4-i tvr. hatálybalépése előtt követte el, a másodikat pedig annak hatálybalépése után, akkor az ilyen fosztogatást ismételtnek kell tekinteni, mert ténylegesen nem első ízben követték el.”¹⁵

¹⁴ Olti: i.m. 370.

¹⁵ Olti: i.m. 368.

Olti az „új szakaszban” megjelent cikkében visszautalt saját korábbi publikációjára, amelyben így érvelt az „ismételten elkövetés” fogalmáról:

„(...) van-e minőségi különbség a személyi társadalmi veszélyesség síkján, ha elkövetőnk nem 1950. július 14. után, hanem mondjuk 13-án, vagy 1950. januárban követte volt el első társadalmi tulajdon elleni bűntettét, a másodikat pedig 1952. évben? Nyilvánvalóan nincsen. Mindkét esetben az első cselekmények is a társadalmi tulajdont károsították, a második bűncselekményt pedig a Tvr. hatálya alatt és ismételten követte el.

E jogszabály-értelmezés tehát a társadalmi veszélyesség elvét a jogi minősítésben is kifejezésre juttatja, míg az ellenkező álláspont elmossa az objektív valóságban ténylegesen jelentkező fokozottabb társadalmi veszélyességet.

De a Tvr. 1. §-ában feladatul írt, a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelmének is ez az értelmezés felel meg. Ugyanis adott esetben szükségessé válhatik a rendkívül kiemelkedő személyi társadalmi veszélyességet mutató, ilyenfajta ismételten elkövetőnek a Tvr. 5. § (2) bek. I. tétele szerinti törvényi legnagyobb, vagy ezt megközelítő büntetéssel sújtása. Az ellenkező állásfoglalás e gyakorlati büntetőjogpolitikai feladatnak sem felel meg.”¹⁶

Vagyis a kor „jolly jokerével”, a társadalomra veszélyesség fogalmával operál, jó példát mutatva arra, milyen veszélyes lehetőség is volt ez a terminus technicus a jogalkalmazók kezében. (Éppen ezért is gondolom úgy, a kutatás egyik tapasztalataként, hogy a „társadalomra veszélyesség” fogalmát a jelenlegi büntető törvényünkől ki kellene iktatni, illetve más kifejezéssel pótolni, szimbolikus gesztusként, tiszteletadásként mindazok előtt, akik a jogtiprások áldozatai voltak akként, hogy a „tárgyi” és a „személyi” társadalomra veszélyesség fogalmával éltek vissza velük szemben. Ez azonban másik tanulmány témája). Olti nem is titkolja, hogy a dogmatikai levezetésnél olyan megoldást keres, amivel el lehet jutni a súlyosabb büntetés alkalmazásáig – „szükség esetén”. Nem a büntető anyagi jog dogmatikai szilárdságát látja tehát garanciának, védőbástyának a túlzott, nem tetterányos, igazságtalan büntetésekkel szemben, hanem fordítva: a súlyos büntetések eléréséhez tekinti eszköznek a dogmatikai manipulációt.

4.2.2. Jelentős kár okozása. Nyilvánvalóan ugyanez a cél vezeti a következő minősítő körülmény, a „jelentős kár” okozása értelmezésénél is. Lássuk, hogyan jut el a teljesen önkényes jogalkalmazás elméleti megalapozásáig:

„A harmadik törvényi minősítő körülmény értelmezése és alkalmazása tekintetében lényegileg azonos úton halad a szovjet és a magyar bírói gyakorlat. Például sem a szovjet, sem a magyar bírói gyakorlat nem méri a »nagy mennyiség«, illetve a »különösen nagy kár« mértékét elvontan, valamely abszolút számmal kifejezhető pénzértékkel, hanem az eset összes körülményeinek az együttes értékelésével. így pl. a szovjet bírói gyakorlat a nagy mennyiségben elkövetett fosztogatáshoz sorolja az olyan állami vagy társadalmi vagyontárgyak fosztogatásának az eseteit is, amelyek bizonyos körülmények folytán kivételes értékkel bírnak (pl. üzemi anyag akár csak kis mennyiségben való fosztogatása a vetési és betakarítási kampányok

¹⁶ OLTÍ: Az 1950. évi 24. sz. tvr. hatályáról. JK. 1952. július. 7. szám. 314.

idején, vagy a vetőmagkészetnek akár csak kis mennyiségben elkövetett fosztogatása stb) ...¹⁷

A témában publikált két évvel előbbi cikkében ennek a minősítő körülménynek a tényleges jelentését is a „tárgyi és személyi társadalomra veszélyességből” vezette le.

„a társadalmi veszélyesség elvi alapjára épült szocialista büntetőjogban az elkövetési tárgy forintértékének és az okozott kár forintösszegének az elkövető személyi társadalmi veszélyessége és a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége mellett nincsen önálló jelentősége. Ha akár a személyben, akár cselekményében kiemelkedő a társadalmi veszélyesség, még az elkövetési tárgy vagy az okozott kár kisebb forintértéke mellett is keményebb büntetés alkalmazandó. Az elkövetési tárgy értéke, illetve az okozott kár értéke a cselekmény társadalmi veszélyességének a megállapításánál értékelést nyer. A cselekmény eseti társadalmi veszélyességét azonban nem mindig a forintérték jelzi, amely — gyakran — pontosan meg sem állapítható, hanem sok egyéb, itt fel nem sorolható körülmény.”¹⁸

Minél kevésbé konkrét a fogalom, minél kevésbé egyértelműek a minősítő körülmények megállapításának feltételei, minél több mérlegelési lehetősége van a jogalkalmazónak, annál több a lehetőség a többnyire ideológiai alapú, osztályszempontú, politikai célokat szolgáló önkény megvalósítására. Olti ezt saját jogalkalmazói gyakorlatában nyilvánvalóan megtapasztalhatta, ezért áll ki a fogalmak bizonytalanságának fenntartása mellett „tudományos munkásságában”. Az okozott kárnak a konkrét forintösszeghez köthető megállapítását a burzsoá jogszemléletre jellemző „paragrafus-jogászkodásnak” és „ködvetésnek” nevezi:

„Általában megfigyelhetjük, hogy az »okozott kár« csekély volta (forintban); a lopott tárgyak »csekély. volta« (megint csak forintban) stb., tehát a, »csekély érték«, a »kis tárgyi súly« azok a ködvetők, amelyekkel a burzsoá jogszemlélet és paragrafus jogászkodás tudatosan vagy tudat alatt, lépten-nyomon igyekszik elködösíteni a szocialista büntetőjog lényegét tevő személyi és eseti (konkrét) tárgyi társadalmi veszélyességét.”¹⁹

Érdekes és tanulságos látni, hogy milyen meggyőződéses, szenvedélyes ellensége tudott lenni egy kommunista (illetve tudatosan kommunista érdekeket szolgáló) jogász a jog bármiféle kiszámíthatóságának, előreláthatóságának. A jogállamiság ezen elemeiben csak azt látta, hogy megkötik a jogalkalmazó kezét s elveszik a teret a totális önkénytől.

4.2.3. Bűnszövetség. Más volt azonban a helyzet akkor, amikor a „társadalomra veszélyességgel” való manipulációt a bírói gyakorlat vagy legalább annak egy része a terheltek javára alkalmazta. Ez volt a helyzet a bűnszövetségben elkövetés, mint minősítő körülmény vonatkozásában a magyar bírói gyakorlatban, amely – valószínűsíthetően a kirívó súlyú, kegyetlen büntetések még tömegesebb

¹⁷ Olti: A szocialista tulajdon büntetőjogi védelmének eltérő szabályozása a szovjet és a magyar jogban. *JK.* 1954. szeptember-október. 9-10. szám. 369.

¹⁸ Olti: A büntetőtárgyalás vezetése (II.). *JK.* 1952. június 6. szám. 269.

¹⁹ Olti: i.m. 270.

alkalmazásának elkerülése érdekében – a társadalomra veszélyesség, illetve a károkozás bizonyos mértékét kívánta meg ezen minősítés megállapításához. Ebben a helyzetben Olti egyáltalán nem volt híve a társadalomra veszélyesség fogalom bevonásának, sőt, felháborodott a szerinte helytelen jogalkalmazói gyakorlaton. Egyebek mellett az alábbi kérdést tette fel:

„Mi az oka ez eltérő fogalommegjelölésnek? Miért jelent Moszkvában mást (...) a »bűnszövetkezetben elkövetés«, mint Budapesten?»²⁰ Majd így folytatta elemzését: „a világos és az egész büntetőjog területén uralkodó bűnszövetkezet fogalomtól eltérő sajátképi (sui generis) bűnszövetkezet-fogalmat alakított ki a magyar bírói gyakorlat a társadalmi tulajdon elleni büntettek területén. Így pl. a Legfelsőbb Bíróság kimondotta, hogy a »bűnszövetkezetben« elkövetés minősített esete nem állapítható meg, ha a társadalmi tulajdonban keletkezett kár csekély, mert a társadalomra veszélyességnek magasabb foka, valamint az ehhez tartozó súlyosabb büntetés alkalmazásának szükséges volta sem ismerhető fel adott esetben. (Legf. Bíróság B. V. 2662/1952.) Egv másik állásfoglalásában a Legfelsőbb Bíróság itt is kifejezésre juttatja ama (...) álláspontját, mely szerint a bűnszövetkezet megállapítása esetében is a társadalomra veszélyességnek lényegileg olyan fokúnak kell lennie, amely megfelel a különösen nagy kárt okozó ilyen bűncselekménnyel együttjáró társadalomra veszélyesség általános mérvének. (Legf. Bíróság 1952. március 19-i osztályértekezlete.) Ugyanezt az álláspontot tükrözik más ítéletek is, kimondván, hogy a társadalmi tulajdon sérelmére bűnszövetkezetben elkövetett büntett esetében, ha a társadalmi tulajdonban okozott kár mérvére figyelemmel az elbírálásra kerülő cselekmény nem mutat olyan jelentőséget, amely lényegileg megfelelne az 1950. évi 24. tvr. 5. § (1) bek.-ben említett különös nagy kárt okozó cselekménnyel együttjáró társadalomra veszélyesség általános mérvének, úgy az 5. § (2) bek. szerinti minősítést mellőzni kell. (Legf. Bíróság B. 111. 3983/1952. és B. III. 10153/1951.)

A terhelte kedvezőbb, enyhébb büntetés kiszabását lehetővé tevő dogmatikai okoskodás miatti felháborodását így sommázza:

Nem lehet vitás, hogy a bűnszövetkezet fogalmának (..) a dualizmusa (...) a legsürgősebben megszüntetendő, mert tarthatatlan állapot, hogy ugyanaz a büntetőjogi fogalom a büntetőjog különböző területein mást és mást jelentsen. A szovjet elmélet és bírói gyakorlat itt is világosan mutatja a helyes utat.²¹

5. Olti Vilmos „tudományos munkássága” a büntető eljárásjog terén 1947-től az „új szakaszig”

Olti 1947-től rendszeresen publikált a Jogtudományi Közönyben, igen fontos büntető eljárásjogi témákban, mégpedig mindig olyan tartalommal, amely tökéletes elméleti megalapozását adta a koncepciós eljárásoknak, illetve tágabb megfogalmazásban a rendszert kiszolgáló jogtiprásoknak. Ilyen volt legelső cikke

²⁰ OLTÍ: A szocialista tulajdon büntetőjogi védelmének eltérő szabályozása a szovjet és a magyar jogban. JK. 1954. 367.

²¹ JK: i.m. 388.

1947-ben a „hóhértörvényről”, amelynek anyagi jogi mondanivalójáról fentebb már írtam. Ezt követte 1952-ben egy háromrészes sorozat a bíráskodásról, majd az „új szakaszban”, 1953-54-ben egy ötrészes a bűnügyi védelemről. Publikálási lehetősége és a jogtiprások „tudományosítása” folyamatos volt tehát, s az 1954. évi négy publikáció témájában, tartalmában, szellemiségében egyaránt szervesen kapcsolódott az előzőekhez, fémjelezve az „új szakasz” hatásának hiányát a büntetőjog-tudományban.

5.1. Vallomások a nyomozati szakban. Olti eljárásjogi tudományos, elméleti munkássága is – legalábbis a Jogtudományi Közönyben – a „hóhértörvényről” szóló 1947. évi cikkével kezdődött.

Ennek „A nyomozati vallomások különleges jelentősége a konspirációs perekben” című alfejezetében kifejti, miért kell a „hóhértörvény” hatálya alá eső cselekmények bizonyításánál a hangsúlyt a nyomozati szakra tenni s nem a nyilvános tárgyalásra.

„A nyomozati szakban a gyanúsított — kiragadtatván környezetéből — át nem gondolva még cselekvősegei egyes elemeinek jogi értékét és főleg ki nem tanítva a jogi védekezés mesterfogásaira, sokkal inkább közli maradéktalanul a való tényállást, mint az eljárás későbbi szakaszaiban, amikor már a törvényadta bővebb lehetőségek közepette maga is tudatára ébredhet, hogy milyen védekezéstől várhat magára és eszmetársaira nézve legkedvezőbb eredményt.”

(...)

Az elmondottak megvilágítják azokat az okokat, amelyek miatt a T. 1. §-ában meghatározott bűncselekmények miatt folyó eljárásokban a bizonyítékok felvétele és megőrzése szempontjából a nyomozati és általában az úgynevezett előkészítő szaknak miért van különleges jelentősége, s hogy ez eljárásokban a való tényállás megállapításánál a bíróságnak miért kell a nyomozás, illetve az előkészítő eljárás során tett s a főtárgyaláson legtöbbször visszavont vagy módosított vallomásokra, mint bizonyító eszközökre a szokottnál nagyobb mértékben támaszkodni.²²

Frappáns elméleti megalapozása ez annak, hogy a nyomozati szakban az ÁVO/ÁVH által kivert vallomások jelenthetik fontos politikai ügyekben az elítélés (többnyire kizárólagos) alapját s a bíróságnak, a nyilvános tárgyalásnak nem szabad a koncepció beteljesülése elé akadályt gördíteni. A nyomozati beismerő vallomás keletkezésének körülményeivel, illetve annak hitelességével kapcsolatban tehát a bírónak „nem illik” kételyeket megfogalmazni. Nem csupán újabb tanulmány, hanem könyvtárnyi korszerű szakirodalom alapja lehetne annak szisztematikus végiggondolása, hogyan hat a bírói és egyéb jogalkalmazói felfogásra mind a mai napig ez a koncepciók perekre és az „Olti-féle” bírókra visszavezethető gondolkodásmód.

5.2. Olti a „szocialista” bíráskodásról. A Jogtudományi Közöny szerkesztősége 1952-ben az akkor már gyakorlott vérbíró, Oltit alkalmasnak látta arra, hogy kétrészes tudományos cikket publikáljon a lapban a bíró és a tárgyalás szerepéről a szocialista büntetőeljárásban. Az eljárási funkciók bemutatása 1953-54-ben, azaz

²² OLTÍ: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek (II.). JK. 1947. december 20. 352–353.

az új szakaszban a szocialista védővel szemben támasztott elvárások elméleti, tudományos elemzésével majd folytatódik.

Cikkében Olti így ostromozza azokat a bírókat, akik nem eléggé (szocialista) forradalmi szellemben tárgyalnak és ítélik:

„A szocialista perjogban is a büntetőtárgyalás első feladata a vád tárgyává tett cselekmény tényállásának a megállapítása, de a társadalmi veszélyesség keretében! Ugyanis a Btá. 50. § (2) bek.-ben írt rendelkezés szerint a büntetésnek: a) a büntett társadalmi veszélyességéhez, b) az elkövető egyéniségéből a társadalomra háruló veszélyhez stb. kell igazodnia, tehát nyilvánvaló, hogy a büntetőtárgyalás élenjáró feladata az elkövető személyi társadalmi veszélyességének és a cselekmény társadalmi veszélyességének a megállapítása. Az elkövető személyi társadalmi veszélyességének a feltárása olyan alapvető feladata a szocialista tárgyalásvezetésnek, melyet a burzsoá tárgyalásvezetés nem ismert. Miután pedig a ma ítélező bírói nemzedék nagyrészt a burzsoá tárgyalásvezetési eszmekörben nőtt fel, általában e téren követjük el a legtöbb hibát, illetve tárgyalásvezetésünk e téren tapogatózik a legbizonytalanabbul.”²³

A bírók számára Olti a következő „iránytű” alkalmazását ajánlja:

„a személyi társadalmi veszélyesség megállapításánál az elkövető egyéniségét, tudatát hazánk szocialista építéséhez viszonyítjuk”²⁴

Tapasztalt bíróként gyakorlati példával is szolgál a bírói bizonyítás, tényállás-megállapítás menetére, a vádlott kikérdezésére:

„Igen furcsán hatottak volna a burzsoá tárgyaláson a felnőtt vádlotthoz intézett ilyen kérdések: Apjának mi a foglalkozása? Hány hold földje van a szüleinek? Azelőtt mennyi volt? Mi volt apjának a foglalkozása a felszabadulás előtt? Mi volt a vádlott foglalkozása azelőtt? Milyen a munkához való viszonya? Mi a testvéreinek a foglalkozása? Milyen pártnak volt a tagja a felszabadulás előtt? Milyen társadalmi munkát végez? Ki volt internálva, vagy a népbíróság előtt családtagjai közül? Milyen politikai jellegű oktatásban részesült? Mennyi békekölcsönt jegyzett? Ki szökött külföldre a családtagjai közül? stb. stb. E felsorolás sem nem teljes, sem nem jelenti azt, hogy minden vádlotthoz e kérdések intézendők. Csupán példák arra, hogy adott esetben — a jogeset és az elkövető sajátosságaitól függően — a tárgyalás során ilyen — azelőtt alig elképzelhető — kérdésekkel feltárhatjuk a vádlott osztályhelyzetét, politikai beállítottságát, politikai fejlettségét, egész politikai arculatát. Pl. két, az államapparátus átszervezése során elbocsátott diplomás tisztviselő egyazon üzemben dolgozik. Mindkettő kitanulta a hegesztő szakmát. Az egyik állandóan 200% körül teljesít, a másik csak 90—100% körül. Az egyiknek két újítását is elfogadták már — a másik ilyesmivel nem foglalkozik. Az egyik most már a sztahanovista címért küzd. A másik ilyesmire nem gondol. Az egyik az MSZT-ben szorgalmas aktív, Vöröskereszt véradó, a lakóhelyén a békegyűlések egyik leglelkesebb szervezője. Lakóhelyén becsületes, szorgalmas embernek ismerik. Fia és leánya lelkes úttörő. A másik a szakszervezeten kívül más tömegszervezetnek nem tagja. Lakóhelyén zárkózott embernek ismerik. Lakógyűléseken sohase vesz részt. Gyermekei nem tagjai az úttörő mozgalomnak.

²³ OLT: A büntetőtárgyalás vezetése (I.). JK. 1952. május. 202.

²⁴ OLT: i.m. 203.

*Az egyik ideológiailag sokat tanul, ismeri üzeme, városa, hazánk és a nemzetközi politika időszerű kérdéseit. A másik politikával nem foglalkozik. — íme, azt hiszem nem kell bővebben fejtegetnem — a leírt adatok alapján — a két ember viszonyát a szocializmust építő államrendhez. Tehát az ilyen, a személyiséget megrajzoló tényeket a szocialista tárgyalásvezetésnek tisztázni kell!*²⁵

A bíró szerepéről szokás szerint Visinszkij-t is idézi:

„a büntetőbíróság társadalmi nevelő feladatát azzal valósítja meg, hogy:

a) a szóbeli tárgyaláson leleplezi a szovjet állam ellenségeinek, a dolgozók ellenségeinek a becstelenségét;

b) példás büntetéssel meggyőzi a nép és az állam ellenségeit arról, hogy a felelősségre vonást nem kerülhetik el;

c) a bírósági ügyek gondos és tárgyilagos megvizsgálásával meggyőzi a társadalmat a bírói ítélet igazságosságáról és arról, hogy a törvény és a szocializmus ügye múlhatatlanul diadalmaskodik.

*A szocialista tárgyalás vezetők tehát nem ülnek „Themis istennő felkent papjaiként” a bírói emelvény magasságában. Kötelességüknek érzik — mint Georgij Ivanov szovjet népbíró mondja —, hogy ne csupán büntessenek, hanem meg is akadályozzák a bűncselekményeket. Ne csupán alkalmazzák, hanem meg is magyarázzák a törvényeket! Előttünk kell, hogy ragyogjon minden tárgyaláson Kalinin szemléletes tanítása: legyen a bíró valóságos propagandista, agitátor, a törvények propagandistája, aki a törvények megtartásáért és az állampolgári fegyelem megőrzéséért küzd!*²⁶

Más megfogalmazásban a jó szocialista bíró, Olti szerint:

*„minden ügyben, mondhatnám a tárgyalás minden órájában állást foglal a szocializmus mellett, tehát a szocializmus építői és ellenzői, a proletár forradalom és az ellenforradalom harcában, az osztályharc minden percben és fejlődési szakaszán a szocializmus, a munkásosztály pártján áll!”*²⁷

5.3. Olti a „szocialista védő” (bűnügyi védelem) szerepéről. A büntetőjog és eljárásjog elméletét az „új szakaszban” is intenzíven alakító, formáló vérbíró (s az e munkájára nyitott szerkesztőség) a következők miatt tartotta szükségesnek, hogy Olti 1953-54-ben ötrészes publikációban mutassa be a „szocialista védő”, illetve védelem szerepét:

*„A mai védői nemzedék a burzsoá jog emlőin nőtt fel és szemléletét ezer szállal szőtték át a különféle burzsoá ideológiák és teóriák. A burzsoá erkölcsök, a burzsoá tudatmaradványok, a burzsoá szemléleti mód mélyen gyökerező akadályai a szocialista védelem és az új típusú, szocialista védők általános kialakulásának.”*²⁸

A büntetőeljárás funkciók elkülönítését a kommunista ideológia ugyanúgy tagadta, mint a hatalmi ágak elválasztásának elvét. Ahogy az utóbbival szemben a hatalom egységének elvét vallották, úgy az eljárás funkciók tekintetében is az

²⁵ Olti: i.m. 204.

²⁶ Olti: A büntetőtárgyalás vezetése. (II.) JK. 1952. 6. szám. 273.

²⁷ Olti: JK. 1952. május. 204.

²⁸ Olti: A védő szerepe a burzsoá és a szocialista büntető eljárásban. JK. 1953. 10-11. szám. 428.

érdekazonosság s az ezen alapuló „egység” képe bontakozik ki mind a koncepciók eljárások gyakorlatában, mind az elméletben. Olti ezt így fogalmazta meg:

„A szocialista büntetőeljárásban — nézetem szerint — nem lehet különbség a nyomozószervek, a vádhatóság, a védelem és a bíróság tagjai között a büntetőeljárás céljainak a megvalósításában. E célok megvalósítása mindannyiuk közös feladata. E célok megvalósítását egyikük se gátolhatja. E szervek egymás munkáját sem gátolhatják, sőt kötelességük — saját funkciójuk sérelme nélkül — egymás munkáját támogatni, elősegíteni, mert közös cél elérésén dolgoznak együtt a büntetőeljárás keretében.”²⁹

Az eljárási funkciók egységének elvét a „magánérdek és közérdek azonosságának” elvéből is levezeti:

„Mi szembeszállunk azzal a burzsoá felfogással, hogy az államügyész a közérdeket, az állam érdekeit, a védő pedig kizárólag a megbízó egyén, a vádlott érdekét hivatott képviselni. Szocialista államban a közérdek és a magánérdek így szét nem választható és még kevésbé állítható egymással szembe. Ahogyan nemcsak a közérdeket sértené az a ragályos betegséget gyógyító orvos, aki magasabb díjazás esetén rövidebbre fogná a pillanatnyilag kellemetlen, de a gyógyuláshoz feltétlenül szükséges gyógykezelést, hanem magának a beteg egyénnek is kárt okozna, ugyanúgy nemcsak a köz érdekét sérti és veszélyezteti az a védő, aki pl. a kiemelkedő személyi társadalomra veszélyességgel bíró vádlott veszélyességét a ténylegesnél kisebbre szeretné megállapíttatni, vagy aki az elbírálásra kerülő cselekmény eseti társadalomra veszélyességétől valóságosnál kisebbnek igyekszik bemutatni. (...)

A vád és a védelem azonban csak akkor segíti tényleg elő a bíróságnak a társadalmat védő és nevelő munkáját, ha szakít azzal a burzsoá felfogással, hogy a vádló csak vádol, elnyom, a védő pedig csak minden áron és eszközzel véd, ment. Az ilyen vád és védelem veszít hiteltérdemlőségéből is, mert kétségessé válik a tárgyilagossága és erkölcsi alapja: az anyagi igazság tisztelete.”³⁰

Sajnos mind a mai napig érvényesül az a szembeállítás, amely szerint az egyik oldalon a terhelt van védőjével és a „magánérdekével”, a másik oldalon a nyomozóhatóság, a vádhatóság és a bíróság „a társadalom érdekével”. Ebben a szemléletben fel sem merül, hogy a tisztességes védelem, a büntetőeljárás garanciák és ezekkel összefüggésben az eljárási funkciók elkülönítése nem a terhelt magánérdekei, hanem nagyon is társadalmi érdekek. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ártatlanság vélelméből következően az eljárás alatt a „bűnös” terheltet pont annyi jog illeti meg, mint „az ártatlan” terheltet. Még beismerés esetén sem tudhatjuk teljes bizonyossággal, hogy ki melyik kategóriába tartozik. Pontosan a történelmünkben tömegesen előfordult törvénytértések, a koncepciók eljárások, a kiveret vagy kicsikart vallomások kellene, hogy örök mementóul szolgáljanak a védelem, illetve általában az eljárási garanciák szerepének végig gondolásakor. Az „anyagi igazság” kiderülésének szempontja meggyőző lehet a nagy nyilvánosság

²⁹ OLT: A védő szerepe a burzsoá és a szocialista büntető eljárásban. (III.). JK. 1954. január-február. 1-2. szám. 51.

³⁰ OLT: i.m. 51.

számára, de szintén pontosan a koncepciók perekből tudjuk, hogy az anyagi igazság sokszor évekkel, évtizedekkel később derül ki.

Olti szerint mélyen elítélendő az a védő, aki védence, illetve annak cselekménye társadalomra veszélyességét bagatellizálni igyekszik. Ezt a felháborító ügyvédi magatartást példával is illusztrálja:

„De nézzünk egy (...) példát! Az előforduló KÖZÉRT lopások, sikkasztások közepette egyik üzletét felszámolt volt önálló kereskedő, mint KÖZÉRT fiókvezető különféle visszaéléseket követett el. Így pl. — összeszövetkezve beosztottaival — a KÖZÉRT üzletben a szocialista cégér alatt magánkereskedést is űzött. Saját tőkéje felhasználásával bizonyos árukat szerzett be termelőktől és saját hasznára kiárúsította. Az általa beismert és bizonyított nyeresége a leleplezéskor alig haladta meg az 1000 forintot ...

Ismeretes, hogy a felszámolásra került burzsoá elemek elhelyezkednek a szocialista szektorban. Közülük egyesek becsületesen dolgoznak, mások azonban osztályuk csiszoltságával, üzleti érzékével, szakismeretével egy-kettőre felismerik a még nem mindenütt megfelelően működő szocialista ellenőrzés réseit. E rések felhasználásával azután a legváltozatosabb formában támadják a szocialista építést.

A fejlődés mai szakaszán az ilyenfajta cselekmények tipikusak, ezért szintén kiemelkedően veszélyesek a társadalomra. A veszélyességüket nyilván nem az jelzi, hogy bűnös tevékenységükkel egyezer vagy tízezer forintot vágtak zsebre. Ezt a tárgyalás során megfelelő pervezetési eszközökkel a hallgatóság elé is kell vetíteni. Be kell mutatni az ellenségnek az osztályharcban alkalmazott különleges fajtájú támadását. És szükséges, hogy a hallgatóságból kellő undor és gyűlölet fakadjon az ilyen befurakodott, a szocialista kereskedelmet belülről bomlasztó, harácsoló kártevők ellen.

Igen ám, de feláll a védő és hatalmas szónoki lendülettel állítja, hogy oly bagatell kis ügyről van szó, ami porszem az üzlet havi 100.000 Ft-ot is meghaladó forgalmához képest. Nyilatkozatot gyűjtött és csatolt, hogy a vádlott kiválóan dolgozott, talpig becsületes, hatalmas versenyfelajánlást tett a legutóbb is stb. stb. Tucatszám dobál adatokat és bizonyítványokat, amelyeknek az ügy elbírálása szempontjából vagy semmi jelentőségük nincsen, vagy pedig ebben az előadásban főleg arra alkalmasak, hogy elmosás az elkövető és a cselekmény kiemelkedő társadalomra veszélyességét. Védence, illetve a cselekmény társadalomra veszélyességének kicsinyítésével a védő azon kötelessége ellen vét, hogy az anyagi igazság kiderítését kell szolgálnia (nem tér el funkciója a bírótól vagy az ügyésztől) Márpedig a tényállás valóságtartalmának része a terhelt és a cselekmény társadalomra veszélyessége, ezért itt nincs helye torzításnak, a valóságot kell mondania a védőnek.”³¹

Az idézett elméleti fejtegetés még érthetőbbé teszi, hogy miért is hangzottak a koncepciók perekből a védőbeszédre gyakran vádbeszédnek.

Ahogy a Jogtudományi Közönyben általában, úgy Oltinál sem maradhat el a szovjet tekintélyre történő hivatkozás – az „új szakaszban” sem:

³¹ OLTÍ: A védő szerepe a burzsoá és a szocialista büntető eljárásban. (IV.) JK. 1954. március. 3. szám. 111.

„A szocialista rendszer, az új szocialista társadalom — írja V. Tadgvevoszjan — olyan új szovjet ügyvédekkel nevelt fel, akik nem túrik a hazugságot, a csalást és a szócsavarást.”³²

A bűnügyi védelemmel kapcsolatban Olti a legfontosabb feladatnak az ügyvédek ideológiai képzését tartja, a következők szerint:

„Minél nagyobb a lemaradás a perben eljáró szervek ideológiai-politikai képzettsége, szocialista öntudata között, annál több zökkenő, ütközés következik be. Szocialista büntetőeljárást csak szocialista tudatú nyomozószervekkel, államügyészekkel, ügyvédekkel és bírakkal lehet lefolytatni. A legsürgősebb igazságügyi kérdések egyike az ügyvédség megfelelő intézményes ideológiai-politikai-szakmai oktatásának a megszervezése.”³³

6. „Összegzés helyett”

Riporter kérdésére így nyilatkozott egy másik vérbíró, Sárközi Endre: *„A diktatúra egy akarat. A másik oldalon a diktatúra csak akkor érvényesül, ha szolgálékúségre alkalmas vagy alkalmassá tett emberek léteznek...”³⁴* *Megszívlelendő!*

---

³² Olti: i.m. 112.

³³ Olti: A védő szerepe a burzsoá és a szocialista büntető eljárásban. (V.) JK. 1954. április. 4. szám. 155.

³⁴ Gyarmati Livia – Böszörményi Géza: *„... hol zsarnokság van ...” Egy bíró visszaemlékezései*. Duna TV <https://www.youtube.com/watch?v=bS0tOYp-w9M&t=1558s> (Utolsó letöltés: 2019. június 26.)

A jogsértő bizonyítási eszközök felhasználhatóságának problémája a polgári perekben

Nagy Adrienn*

---

1. Bevezető gondolatok

a 2018. január 1-én hatályba lépett polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvénynek (a továbbiakban: Pp.) a polgári perbeli bizonyítás szabályozása körében jelentős újítása, hogy a Pp. 269. §-a normatív módon rendelkezik a jogsértő bizonyítási eszközökről és azok felhasználhatóságáról. A gyakorlatban ugyanis egyre többször merült fel az a kérdés, hogy felhasználhatók-e a jogellenes vagy jogellenesen megszerzett bizonyítékok. A leggyakrabban ezek titkos kép- és hangfelvételek formájában jelentkeznek, illetve egyre gyakrabban merül fel az elektronikus kapcsolattartás során a bizalmasan kezelt információk jogellenes felhasználásának, nyilvánosságra hozatalának, így a magiszféra sérelmének a problémája.¹

A bizonyítási eszköz jogellenessége egyrésztől adódhat a bizonyítási eljárás szabályainak a megsértéséből (pl. a bizonyítás-felvételi tilalmak megszegéséből), vagy a polgári per körén kívül eső egyéb magatartásból (ide sorolhatjuk a bűncselekmény elkövetését, a személyiségi jogsértést stb.). Az első esetben a jogellenesség következménye egyértelmű: a döntés meghozatalánál a bizonyíték nem használható fel²; míg az utóbbi esettel a jogirodalom és a bírósági joggyakorlat is sokat foglalkozott, de polgári perrendtartásban megjelenő tételes jogi szabályozás eddig nem létezett.³

---

* Intézetigazgató egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet, Polgári Eljárásjogi és Nemzetközi Jogi Intézeti Tanszék

¹ Miniszteri indokolás a Pp. 269. §-ához

² Például a Pp. 290. § (6) bekezdése alapján a tanú vallomása nem vehető figyelembe bizonyítékként, ha a tanút a mentességére történő alapos hivatkozása ellenére vallomásra kötelezi a bíróság; vagy a Pp. 316. § (3) bekezdése szerint a Pp. szabályainak megsértésével benyújtott magánszakértői vélemény a perben bizonyítékként nem vehető figyelembe stb.

³ FARKAS József – KENGYEL Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2005. 141.

A tételes jogi szabályozás hiányában a jogsértő bizonyítási eszközök perbeli felhasználhatóságáról alapvetően három elmélet, álláspont alakult ki a jogirodalomban:

Farkas József álláspontja szerint a bíróság az igazság kiderítése érdekében a szabad bizonyítás rendszerének megfelelően szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas, kivéve, ha törvény valamely bizonyíték felhasználhatóságát kifejezetten megtiltja. Mivel az 1952-es Pp.⁴ csak a titoktartási kötelezettség, illetve a vallomás-megtagadási jog ellenére kihallgatott tanúk vallomásának felhasználását tilalmazta, a többi jogellenesen szerzett bizonyíték a perben felhasználható, akár a személyiségi jog megsértésével, akár másként jogellenesen, sőt bűncselekmény folytán álltak elő.

Ezzel a felfogással ellentétes Székely László álláspontja, amely a nyolcvanas évek végén a személyiségi jogok felértékelődése nyomán kategorikusan elutasította a jogellenesen szerzett bizonyítékok perbeli felhasználhatóságát. Álláspontja szerint a legalitás elvének a polgári perben is érvényesülnie kell, mely megköveteli, hogy a bíróság számára is kötelező legyen a jogrendszer egészének, tehát a jogrend teljességét alkotó jogszabályoknak a betartása. Ekként az 1952-es Pp.-ben rögzített szabad bizonyítás elve nem értelmezhető úgy, hogy más jogszabályok betartását mellőzni lehetne.

Kengyel Miklós véleménye szerint a jogellenes bizonyítási eszközök perbeli felhasználhatósága körében a viszonylagossági (vagy viszonyossági) elvet kell követni. Ez azt jelenti, hogy a konkrét jogvitában a bíróságnak mérlegeléssel kell eldöntenie azt, hogy a bizonyíték megszerzésében megnyilvánuló jogellenesség összemérhető-e az ellenérdekű fél esetleges jogsértő magatartásával. Meglátása szerint ezt a mérlegelést pontos, egzakt szabályokkal körülírni nem lehet, de a mérlegelés köréből ki kell zárni a bűncselekmények elkövetését, valamint a személyiségi jogok megsértését, az ily módon szerzett bizonyítékok semmilyen körülmények között nem használhatók fel.⁵

A joggyakorlat és a szakirodalom a jogsértő bizonyítási eszköz felhasználhatóságát illetően a viszonyossági elv mellett tette le voksát, tehát a teljes törvényi tilalom és a teljes megengedhetőség között kellett kialakítani a törvényben azt a szabályozást, mely a bíróság mérlegelését lehetővé teszi.⁶ A Pp. 269. §-ában kialakított megoldás ezt a jogirodalomban is régóta vitás kérdést rendezte, alapvetően a viszonyossági elvet követve. Elsődlegesen tiltó szabályokat rögzít, másodlagosan pedig szűk körben beengedi a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználását bírói mérlegelés alapján. A mérlegelési szempontok az eddigi bírói joggyakorlatban kiértelt feltételekhez igazodnak, alapvetően csak a bírói mérlegelés kereteinek megvonására alkalmasak, ennél konkrétabb, egzaktabb mérlegelési szempontok törvényi rögzítése nem volt indokolt. Nyilvánvaló, hogy a kapcsolódó, jövőben kialakuló bírói esetjog fontos iránytű lesz e szakasz értelmezéséhez.

⁴ 1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról (a továbbiakban: 1952-es Pp.)

⁵ FARKAS – KENGYEL: i.m. 143–144.

⁶ Vö. PAPP Zsuzsanna: *Az illegális eredetű illetve a felhasználással személyiségi jogot sértő információk a polgári perbeli bizonyításban*. PhD értekezés, ELTE, Budapest, 2011.

2. Miért volt indokolt a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználhatóságát normatív szinten szabályozni?

Az új információ, kommunikációs és multimédiás eszközök megjelenése és általános elterjedése miatt a jogellenesen szerzett információk és bizonyítékok keletkezésének lehetősége és tényleges gyakorlata is növekvő tendenciát mutat. Ezért megkerülhetetlen e kérdés törvényi szintű szabályozása, melynek során az elsődleges szempont a vonatkozó bírósági joggyakorlatban kialakított elvek normaszintű rögzítése volt.

A probléma jelentőségét tovább növelte az ún. modern bizonyítási eszközök elterjedése. A kép-, hang-, illetve videofelvételek elkészítésének ugyanis számos új műszaki, technikai lehetősége van, melyek mind alkalmasak a perbeli bizonyítás funkcióját betölteni. Ilyen műszaki eszköz lehet például a gépjárművekre vagy tömegközlekedési eszközökre rögzíthető fedélzeti kamera, mely egyaránt alkalmas a külső történések és a közlekedési eszköz belső légterében történt események rögzítésére. Vagy a drónok által készített felvételeket is említhetjük, illetve már-már klasszikus eszközöknek minősülnek az okostelefonok, tabletek, laptopok és egyéb számítástechnikai eszközök.

Az Alkotmánybíróság a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználhatóságát a tisztességes eljárás követelményével összefüggésben korábban - még amikor az 1952-es Pp. hatályban volt - már vizsgálta. Álláspontja szerint a bizonyítási rendszer, a konkrét bizonyítási szabályok kialakítása a jogalkotó feladata, melyet a jogalkalmazó bíróságok értelmeznek. A bizonyításra vonatkozó rendelkezések szoros összefüggést mutatnak a tisztességes eljáráshoz való joggal, ám ezen alapjog, továbbá más alapjogok (például a magánszféra védelme, emberi méltóság védelme, kínzás tilalma, védelemhez való jog) és alkotmányos rendelkezések (különösen a jogállamiság tétele) által kijelölt kereteken belül a jogalkotó nagyfokú szabadságot élvez ezek meghatározása során. Önmagában az, hogy e szabályoknak mi a helyes tartalma, bírósági jogértelmezés kérdése, a téves jogértelmezés pedig önmagában nem vezet szükségképpen az Alaptörvény sérelméhez. Ez vonatkozik a bizonyítékok kizárására is.⁷

Mindezek alapján nem volt kérdéses, hogy az új polgári perrendtartásnak tartalmaznia kell normatív szabályokat a jogsértő bizonyítási eszközök perbeli felhasználhatóságával összefüggésben. A normatív szabályozás ugyanis nagyobb biztonságot jelent a jogkereső feleknek, illetve biztosabb támpontot nyújt a jogalkalmazó bíróságnak, mint a korábban napvilágot látott bírósági esetjog, mely az 1952-es Pp. hallgatása nyomán alakult ki.

3. A jogsértő bizonyítási eszköz törvényi fogalma

A Pp. 269. § (1) bekezdése meghatározza a jogsértő bizonyítási eszköz fogalmát. Jogsértőnek minősül az a bizonyítási eszköz:

⁷ 3104/2014. (IV. 11.) AB végzés 19. pontja

- amelyet az élethez és testi épséghez fűződő jog megsértésével vagy erre irányuló fenyegetéssel szereztek meg, illetve állítottak elő (pl. valakit megvernek és elveszik tőle az okiratot);
- amely egyéb jogsértő módon keletkezett (pl. hamis közokirat);
- amelyet jogsértő módon szereztek meg (pl. valaki ellopja az okirati vagy egyéb tárgyi bizonyítékot);
- amelynek a bíróság elé terjesztése személyiségi jogot sértene (pl. a munkavállaló tudja, hogy munkahelye be van kamerázva, de nem járul hozzá, hogy a perben a munkáltató felhasználja a róla készült felvételt).

A Kúria új Pp. szabályainak értelmezésével foglalkozó konzultációs testületének 17. számú állásfoglalása értelmezte a jogsértő bizonyítási eszköz fogalmát. A Pp. 269. § (1) bekezdés c) pontjában írt jogsértő szerzésmóddal összefüggésben kijelentette, hogy az csak anyagi jogi sérelmet jelenthet, az eljárási jellegű jogsértéseknek egyéb szankciója van. A Pp. 269. § (1) bekezdés c) pontjában foglaltak és a (6) bekezdés szerinti felhasználási tilalom azonban nem terjeszthető ki olyan, a perben rendelkezésre álló bizonyítékra, amely a Pp. valamely rendelkezésének a megsértésével vált a bizonyítás anyagává. A 269. § c) pont szerinti jogszabálysértő szerzésmód – a (6) bekezdésben írtakra is kiterjedően – csak anyagi jogi jogsértést jelenthet. Az eljárásjogi szabályozás eltér a c) pontban rögzített generális és így anyagi jogi szabályozástól. A bizonyítás-felvétel szabályai, az e szabályokban megfogalmazott feltételek és tilalmak kifejezetten tartalmazzák az egyes bizonyítási eszközök tekintetében annak szankcióját, eljárásjogi következményét, ha eljárási jellegű jogsértés történt. Ebbe a körbe sorolhatók például a Pp. 289. § (5) bekezdésében, a 290. § (6) bekezdésében, a 316. § (3) bekezdésében vagy a 322. § (5) bekezdésében rögzített, a bizonyítékok értékelésére vonatkozó tilalmak.

Mindamellettt jelentősége van annak, hogy a Pp. 289. § (5) bekezdése és 290. § (6) bekezdése a bizonyítás-felvételi tilalom ellenére meghallgatott tanú vallomásának bizonyítékként való figyelembe vételét feltétlenül kizárja, míg a Pp. 269. § (6) bekezdésének rendelkezése folytán alkalmazandó (4) bekezdés alapján az úgynevezett relatív kizárás alá tartozó bizonyítékokat a bíróság kivételesen figyelembe is veheti.

A törvény általános jelleggel rögzíti azt a főszabályt, hogy jogsértő bizonyítási eszköz a perben nem használható fel. A generális szabály elsődleges indoka az, hogy egy jogállamban nem alkothatók olyan szabályok, melyek a peres feleket arra ösztönzik, hogy jogsértő módon szerezzék be a per eldöntése szempontjából releváns bizonyítékokat.⁸ Amennyiben létezik jogszerű módja is a bizonyításnak, még ha az nehezebb vagy bonyolultabb is, vagy kockázatosabb, mint a jogellenes út, a félnek azt kell választania.

Fontos hangsúlyozni, hogy a tényállás szabad megállapításának elve alapján a jogsértő bizonyítékokra vonatkozó szabályokat megszorítóan kell értelmezni, ezért amennyiben a bizonyítási eszköz, illetve annak felhasználása megfosztható a

---

⁸ Miniszteri indokolás a Pp. 269. §-ához

jogsértő jellegétől, akkor elsősorban erre, és nem a bizonyítási eszköz felhasználásának kizárása kell törekedni.

4. A jogsértő bizonyítási eszköz felhasználhatósága a polgári perben

A Pp. 269. § (1) bekezdésének a) pontja azt az abszolút kizáró okot nevesíti, mely fennállása esetén a bíróság köteles figyelmen kívül hagyni a fél által hivatkozott bizonyítási eszközt: a polgári perben minden körülmény között kizárt az olyan bizonyítási eszköz felhasználása, amelyet az élethez és testi épséghez fűződő jog megsértésével vagy erre irányuló fenyegetéssel szereztek meg, illetve állítottak elő.

Ha ez az abszolút kizáró ok nem áll fenn, a jogsértő bizonyítási eszköz felhasználhatósága tárgyában a bíróság dönt mérlegelési jogkörében a törvényben meghatározott szempontokat figyelembe véve. Ez a szempontrendszer tükrözi a kialakult bírósági joggyakorlatot azzal az eltéréssel, hogy amennyiben a bíróság mérlegeléssel nem találja felhasználhatónak a jogsértő bizonyítási eszközt, és a bizonyító fél a tényt más módon nem tudja bizonyítani, a bíróság alkalmazhatja a Pp. 265. §-ában rögzített bizonyítási szükséghelyzet szabályait. E szempontrendszer figyelembe véve a bírósági joggyakorlat fogja kialakítani azoknak a konkrét eseteknek a körét, amikor a jogsértő bizonyítási eszköz nem használható fel.

Természetesen ennek során a bíróságnak figyelemmel kell lennie az Európai Unió más tagállamaiban kialakított nemzetközi gyakorlatra, arra, hogy alapvető jogok sérelmét a jogsértő bizonyítási eszköz felhasználása nem eredményezheti, illetve arra is, ha az Alkotmánybíróság döntéseivel alakítja, megszabja a határait a jogsértő bizonyítékok felhasználásának.

A bíróságnak a mérlegelés során jelentőséget kell tulajdonítani a bizonyítási eszköz keletkezése körülményeinek, így például figyelemmel kell lenni arra, hogy a bizonyítási eszköz eleve jogellenesen keletkezett-e, a jogaiban sértett személy tudott-e a bizonyíték elkészítéséről vagy számíthatott-e arra, illetve beleegyezett-e abba, a bizonyíték eredetileg bizalmas felhasználásra (pl. egy családi felvétel) készült-e vagy esetleg kifejezetten a bizonyítás céljára stb.

Mérlegelni kell a bizonyítási eszközt jogellenesen készítő, illetve megszerző személy e magatartásának és a jogaiban sértett személy magatartásának egymáshoz viszonyított felróhatóságát is, hiszen nyilvánvalóan jelentősége van annak, milyen okból, illetve céllal, milyen helyzetben került sor a jogellenes magatartásra. Aki például a szomszédjogot sértő magatartást rögzít, jogellenesen jár el ugyan, de felróhatósága a jogellenesség talaján álló szomszédval szemben csekély. Ha a feltaláló az üzleti titoknak minősülő műszaki leírást azért lopja el, mert az az általa átadott, de elbitorolt találmányra épül, és ezért zárják el tőle az okiratot, jogellenesen jár el ugyan, de a másik fél felróható magatartásához képest e magatartásának felróhatósága csekély. Ha pedig a végrendeleti örökös a tőle jogellenesen elzárt, javára szóló végrendeletet vásárolja meg az orgazdától,

ugyancsak kevésbé felróhatóan jár el, mint a rosszhiszemű álörökös, aki elbitorolja a hagyatékot.⁹

A jogsértő bizonyítási eszköz befogadása a felet nem mentesíti a jogsértő magatartással összefüggésben felmerült felelőssége alól, tehát a bizonyító félnek erre tekintettel is kell döntenie abban a kérdésben, hogy kéri-e a jogsértő bizonyítási eszköz perbeli befogadását. Ez a felelősség lehet polgári jogi (például egy személyiségi jogi per keretében sérelemdíj megfizetése), vagy büntetőjogi, sőt, egyéb hatósági jellegű is - például a munkaügyi perekben a munkáltatónak különösen meg kell fontolnia a személyiségi jogot sértő kép- és videofelvételek perbeli felhasználását, hiszen az adatvédelmi szabályok megsértésének lehetséges jogkövetkezménye a GDPR alapján adatvédelmi hatósági eljárás kezdeményezése is lehet, melynek keretében komoly összegű bírságok kiszabására is sor kerülhet.

Érdekes összefüggés vethető fel a jogsértő bizonyítási eszközök jelen §-ban szabályozott felhasználhatósága, illetve a Pp. 502-504. §-aiban szabályozott képmáshoz és a hangfelvételhez való jog érvényesítése iránt indított perek között. A kérdés ebben az összefüggésben az, hogy a jogsértő bizonyítási eszközt előterjesztő fél ellenfele eredményesen kezdeményezheti-e a soron kívüli képmáspert, melynek eredményeként születhet-e olyan jogerős ítélet, mely megakadályozza a jogsértő bizonyítási eszköz perbeli felhasználását? Például a perben bizonyító félnek minősülő felperes titokban készített videofelvétellel kíván bizonyítani, az alperes azonban képmáspert kezdeményez, melyben kéri a titokban elkészült videofelvétel megsemmisítését. E probléma alapvetően teoretikus, hiszen az eredeti polgári perben már megtörtént a jogsértő bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátása, annak tartalmát a bíróság ismeri, így a később megindított képmáspertben bár lehet, hogy korábban születik meg az ítélet, mely elrendeli a videofelvétel megsemmisítését, de ez nem jelenti azt, hogy a polgári bíróság azt köteles lenne mellőzni vagy kiadni. A képmáspert bíróságának érdemi döntése továbbá nem terjedhet ki a titokban készített videofelvétel alapperben való felhasználhatóságára.¹⁰

5. A bírói joggyakorlat fejlődése az 1952-es Pp. hatálya alatt

A Pp. 269. § (4) bekezdésében rögzített mérlegelési szempontok értelmezéséhez szükséges az eddigi bírósági esetjogban kialakított álláspontok figyelembe vétele, vizsgálata.

A bírósági joggyakorlat elsődlegesen a személyiségi jogot sértő bizonyítékok perbeli felhasználhatósága tárgyában alakult ki, és az 1980-as évektől folyamatosan fejlődött. Kezdetekben a hangsúly a perbeli igazság kiderítésén volt, a jogellenesen készített hang- vagy képfelvételeket a bíróság a bizonyítás körében

⁹ POMEISL András: *Jogsértő bizonyítási eszközök*. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Magyar Közlöny Kiadó, Budapest, 2017. 496.

¹⁰ Erről lásd részletesen: DÖME Attila: *A bizonyítás általános szabályai*. In: Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II/III*. HVG-ORAC, Budapest. 2018. 1148-1150.

befogadta, a befogadhatóság megítélése szempontjából pedig közömbös volt, hogy az sértette a személyiségi jogokat.¹¹

A későbbi joggyakorlatban azonban már megjelenik a viszonyossági elv alkalmazása (BH1993. 365.), a személyiségi jogok védelme hangsúlyosabbá válik. A BH2000. 485. sz. döntésében a Legfelsőbb Bíróság már hangsúlyozta, hogy a jogellenesen készített hangfelvétel csak akkor használható fel a perben bizonyítékként, ha kizárólag ezzel a bizonyítási eszközzel állapítható meg a valós tényállás és biztosítható az igazság kiderítése. A BH2008. 266. sz. döntésében a bíróság kijelentette, hogy a jogsértőre hárul annak bizonyítása, hogy a hangfelvétel elkészítése nem volt visszaélészerű.

A BDT2009. 2126. sz. döntésben a bíróság azt hangsúlyozta, hogy az 1959-es Ptk. 80. §-ának sérelmét az 1959-es Ptk. 4. § (1) bekezdésében rögzített rendeltetészerű joggyakorlás követelményével összhangban kell értelmezni. Így nem hivatkozhat a hangfelvétellel való visszaélésre a fél, ha e jogérvényesítéssel valótlán, hamis tényállítást kívánja leplezni. A jogosulatlanul rögzített hangfelvétel anélkül, hogy személyiségi jogot sértene, perbeli bizonyítékként felhasználható, különösen, ha ezzel a bizonyítási eszközzel állapítható meg a való tényállás és biztosítható az igazság kiderítése és érvényesítése.

A legújabb bírósági gyakorlat (BDT2014. 3076) már hivatkozik az Alkotmánybíróság gyakorlatára is, mely szerint a személyiségi jogot sértő bizonyítékok felhasználhatóságánál meghatározott esetekben a bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy alapjogok összeütközése valósul meg: a tisztességes eljáráshoz való jog alapján a perbeli tényállást a valóságnak megfelelően fel kell tárni, míg az emberi méltósághoz való jog részét képezi a személyiségi jogok védelme. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint¹² alapjogi kollízió esetén az egyik alapvető jog védelme és érvényesülése akkor teheti jogszerűvé egy másik alapvető jog megsértését, illetve korlátozását, ha ez feltétlenül szükséges, azaz az adott alapjog érvényesülése és védelme más módon nem érhető el, továbbá ha a korlátozás, illetve az okozott sérelem arányban áll annak a hasznával, az elérni kívánt cél fontosságával. Ennek megfelelően nem minősül visszaélésnek a képmás vagy hangfelvétel készítése vagy felhasználása, amennyiben arra közvetlenül fenyegető vagy már bekövetkezett jogsértés bizonyítása érdekében közérdekből vagy jogos magánérdekből kerül sor, feltéve hogy a képmás vagy hangfelvétel készítése vagy felhasználása a bizonyítási kívánt jogsértéshez képest nem okoz aránytalan sérelmet.¹³

A BH2015. 38. sz. döntés ezt az álláspontot erősíti: a szabad bizonyítás elvéből adódóan nincs akadálya annak, hogy a fél gyermekelhelyezési perben jogsértően keletkezett hangfelvételt használjon fel, feltéve, hogy a perben e nélkül megnyugtató döntés nem hozható, mivel a valós tényállás csak ezzel a bizonyítási eszközzel deríthető fel. A hangfelvétel bizonyító erejének megítélésénél figyelemmel kell lenni az elkészítés körülményeire és annak esetleges manipulálhatóságára. A bíróság ugyanis figyelembe vette azt a körülményt, hogy a

¹¹ BH1985. 57.; EBH2000. 296.

¹² 30/1992. (V. 26.) AB határozat; 39/2007. (VI. 20.) AB határozat

¹³ Lásd még a BDT2011. 2442. sz. határozatot

bizonyító fél a felvétel elkészítése céljából bizonyos élethelyzeteket kiprovokálhat a másik féltől, illetve a hangfelvétel anyaga utólag is manipulálható.¹⁴

A jogsértő bizonyítási eszközök perbeli felhasználhatósága tárgyában született bírósági joggyakorlatban kiérlelt szempontokból összességében az alábbiak emelhetők ki:

- a jogsértő bizonyítási eszközök csak kivételesen és elsődlegesen akkor értékelhetők a perben, ha az adott tényt más módon, más bizonyítási eszközzel alátámasztani nem lehet,
- ne sértse a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét,
- befogadása ne eredményezzen aránytalan jogsérelmet a másik fél oldalán,
- a jogsértő bizonyítási eszköz bizonyító erejének mérlegelésénél figyelembe kell venni a bizonyítási eszköz keletkezésének, megszerzésének körülményeit, így különösen a manipulálhatóság lehetőségét.

6. A 3312/2017. (XI. 30.) AB határozat

A Pp. kihirdetését követően, de szabályainak hatálybalépését megelőzően született meg a 3312/2017. (XI. 30.) AB határozat, mely döntés alapja ugyan még az 1952-es Pp. szabályai szerint lefolytatott eljárás volt, a jogsértő bizonyítási eszközök perbeli felhasználhatósága szempontjából mégis mérföldkőnek tekinthetjük a taláros testület határozatát, hiszen nem minősítette Alaptörvény-ellenesnek a jogsértő bizonyítási eszköz perbeli befogadását.

A döntés alapját képező bírósági eljárásban megállapított tényállás szerint az alperes az indítványozó számítógépébe külső, harmadik személy segítségével belépett és az ott megismert dokumentumokat, valamint az angol nyelvű elektronikus levelezés tartalmát elolvasta, lefordította, s azokat bizonyítékként felhasználta bírósági, valamint más hatósági eljárás során. Az indítványozó kanadai-magyar kettős állampolgár, aki az alperessel házasságot kötött. Házasságukból gyermekek nem származtak, majd két gyermeket örökbe fogadtak. Az indítványozó az örökbefogadásokat követően a gyermekekkel Kanadába kívánt utazni, amelyhez az alperes a hozzájárulást megadta, de kételkedni kezdett az indítványozó külföldre távozásának céljában, ezért az indítványozó számítógépébe harmadik személy segítségével belépett. Mint felperes, az indítványozó a bíróságtól annak megállapítását kérte, hogy az alperes a megszerzett, részletesen felsorolt levelezés jogosulatlan megismerésével és nyilvánosságra hozatalával megsértette az ő magántitkokhoz és levéltitkokhoz fűződő személyiségi jogait. Kérte továbbá az alperes további jogsértéstől történő eltiltását és perköltségben történő marasztalását. Az indítványozó álláspontja szerint az említett valamennyi elektronikus dokumentáció a magántitkát képezi, melyeket azonban az alperes jogosulatlanul ismert meg és tette hozzáférhetővé mások számára.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint az alkotmányjogi panasz nem megalapozott. Az indítványozó alkotmányjogi panaszában a konkrét jogerős bírói

¹⁴ A kapcsolódó joggyakorlat fejlődését részletesen elemzi GRÁD András: Lesben álló bizonyítás – a titkos felvételek felhasználhatósága a bírósági eljárásban. *Családi Jog* 2016/3. 25–31.

döntést érdemben befolyásoló Alaptörvény-ellenességként azt kifogásolta, hogy az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében foglalt, és az emberi méltósághoz való jogból következő magánélethez és kapcsolattartáshoz való jogát a kifogásolt bírói döntés szükségtelenül és az elérni kívánt célhoz képest aránytalanul korlátozta.

Az alkotmányjogi panasz elbírálásakor az Alkotmánybíróságnak arról kellett döntenie, hogy az indítványozó magántitokhoz való jogával szemben kellő súlyú alkotmányos indokként áll-e az alperest megillető kapcsolattartáshoz való jogának, valamint szülői felügyeleti és nevelési jogának védelme, amely igazolhatja a magántitok korlátozását. Az indítványozó levéltitka megszerzésének mozzanata összefüggésében az ügyben eljáró bíróságok tehát arra a következtetésre jutottak, hogy bár a magántitok felfedezése megtörtént, ez mégsem értékelhető jogszerűtlennek, egyrészt, mert *„az irányadónak tekintett bírói gyakorlat (BH1985. 57.) alapján hivatalos eljárásban az esetlegesen nem jogszerűen megszerzett bizonyíték is felhasználható”*, másrészt mert *„a bíróság előtt folyamatban lévő polgári perben a jogvita elbírálásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a bizonyító fél kötelezettsége”*. Az indítványozó alapjogát, mint ez a fenti bírósági döntések is megállapítják, sérti az alperes férj magatartása. Ugyanakkor az alperes szülőnek más lehetősége nem volt a szülői felügyeleti jogának, illetve nevelési jogának védelmére, és legfőképp felügyeleti kötelezettségének biztosítására. Míg ezzel szemben az indítványozó szülő gyermekeik sorsáról egyedül hozott fontos döntést, vagy legalábbis hozhatott volna a másik szülő beleegyezése nélkül.

Mindezek alapján megállapította az Alkotmánybíróság, hogy a jogerős másodfokú bírósági döntés alkotmányos cél, a szülő felügyeleti joga és kötelezettsége biztosításának, továbbá kapcsolattartáshoz való jogának védelme érdekében történt, mely végső soron a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogán alapul. Az alkalmasságot illetően megállapítható, hogy az indítványozó levelezése alkalmas lehet az előzőek bizonyítására, így levéltitkainak korlátozása nem tekinthető szükségtelennek. Az arányosság körében az vizsgálendő, hogy az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjog-sérelem súlya megfelelő arányban állnak-e egymással. Az arányosság kérdésében az AB megállapította, hogy az indítványozó levelezésének a bíróságok és más hatóságok előtti bizonyítékként történő felhasználása során a levelezés tartalma továbbra is rejtve marad a nyilvánosság előtt, ugyanis a bíróság elé tárt levelezéshez csak iratbetekintés révén lehet hozzájutni, amely viszont korlátozott. Ezért az alapjog-korlátozás arányosan történt, mivel a titokmegismerésre csak zárt körben, a fent említett jogszabályi keretek között van lehetőség. Mindezekre tekintettel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az indítványozó által kifogásolt másodfokú jogerős bírósági ítélet az indítványozó magántitkát szükségesen és arányosan korlátozta, így az nem tekinthető alaptörvény-ellenesnek; ezért az alkotmányjogi panaszt elutasította.

7. Eljárás a bizonyítási eszköz jogsértő jellegének megítélésekor

A bíróság a bizonyítás foganatosítása során általában nem rendelkezik információval arról, hogy az egyes bizonyítási eszközök milyen módon keletkeztek, azok miként kerültek a bíróság elé. Ehhez kapcsolódik a Pp. 269. § (2)-(3) bekezdéseinek azon szabálya, hogy amennyiben a bíróság egyértelműen meg tudja állapítani azt, hogy a bizonyítási eszköz jogsértő, akkor hivatalból veszi azt figyelembe a felek egyidejű tájékoztatása mellett; de ezt leszámítva a bíróság külön vizsgálatot nem köteles hivatalból lefolytatni a bizonyítási eszközök jogsértő voltát illetően. A bizonyítási eszköz jogsértő voltára a bizonyító fél ellenfelének kell hivatkoznia, főszabály szerint a perfelvételi szakban. Ez az időbeli korlátozás az osztott perszerkezet bevezetésével áll összhangban: a felek a bizonyítási indítványukat a perfelvételi szakban kötelesek megtenni, így a bizonyítási indítványt előterjesztő fél ellenfele már ekkor is jelezni tudja, hogy a megjelölt bizonyítási eszköz jogsértő.

Ha azonban a bizonyító fél ellenfele csak az érdemi tárgyalási szakban szerez tudomást a bizonyítási eszköz jogsértő voltáról, akkor is indokolt lehetőséget biztosítani számára ennek jelzésére: ha a fél önhibáján kívül a perfelvételt lezáró végzés meghozatala után szerzett tudomást a bizonyítási eszköz jogsértő voltáról, akkor azt a tudomásszerzéstől számított 15 napon belül bejelentheti.

Az ellenérdekű félnek nem elegendő csak állítania a bizonyítási eszköz jogsértő voltát, azt igazolnia is szükséges valamilyen módon, így e körben bizonyítás felvételének lehet helye.

A bíróságnak nem kell alakszerű végzést hoznia a bizonyítási eszköz jogsértő volta tárgyában, vagy arról, hogy a Pp. 269. § (4) bekezdésében írt szempontokat mérlegelve azt befogadhatónak tartja-e vagy sem. A Pp. 237. §-ában szabályozott anyagi pervezetés keretében azonban tájékoztathatja a feleket e körben, különösen akkor, ha valamely releváns tényt a bizonyító fél kizárólag jogsértő bizonyítási eszközzel tud vagy kíván bizonyítani, és a bíróság megítélése szerint az nem használható fel a perben. Ez esetben különös gondot kell fordítani a Pp. 237. § (2) bekezdésének első fordulatra, mely szerint a bíróságnak tájékoztatnia kell a feleket arról, ha a perfelvételi nyilatkozat nem terjed ki valamely lényeges tény vonatkozásában a bizonyításra.

A Kúria új Pp. értelmezésével foglalkozó konzultációs testületének 62. számú állásfoglalásában hangsúlyozta, hogy amennyiben a bizonyítási eszköz nyilvánvalóan jogsértő voltát a bíróság hivatalból figyelembe veszi, nem szükséges, hogy ezt megelőzően beszerezze a felek ezzel kapcsolatos nyilatkozatát. Ha a bíróság a bizonyítási eszköz nyilvánvalóan jogsértő voltát megállapítja, a feleket erről tájékoztatja. Ezt követően lehetőséget kell biztosítani számukra, hogy bizonyítási indítványt terjesszenek elő annak igazolására, hogy a bizonyítási eszköz mégsem jogsértő, illetve nyilatkozzanak arra, hogy jogsértő volta ellenére milyen indokkal kérik annak figyelembevételét. Ezt meghaladóan a bizonyító fél a Pp. 269. § (5) bekezdése alapján további lehetőségként kérheti a bizonyítási szükséghelyzet szabályainak alkalmazását is. Mindezek mellett ugyanakkor a konzultációs testület álláspontja szerint a fél nincs elzárva attól, hogy bizonyítási indítványt terjesszen

elő annak igazolására, hogy a bíróság megállapításával szemben a bizonyítási eszköz nem jogsértő. Ilyen kizáró rendelkezést a Pp. nem tartalmaz, a Pp. 276. § (3) bekezdésének második fordulata szerint pedig a bíróság a bizonyítás felvétele tárgyában hozott határozatához nincs kötve, így eredményes bizonyítás esetén a korábban hivatalból jogsértőnek minősített bizonyítási eszköz a perben felhasználható lesz.

8. Záró gondolatok

Az 1952-es Pp. hatálya alatt kialakult bírói joggyakorlattal kapcsolatban alapvetően kijelenthető, hogy a bíróságok legnagyobb problémáját nem az okozta a titkos felvételekkel vagy jogsértő bizonyítási eszközökkel összefüggésben, hogy azok alapjogok, vagy más jogszabály megsértésével keletkeznek, hanem az, hogy nem volt ezek felhasználhatóságára vonatkozó jogszabályi rendelkezés. Ebben az értelemben a Pp. normatív szabályozása egyértelműen előrelépésként értékelhető.¹⁵ A bíróságok eddigi szkepticizmusát az új Pp. törvényi szabályozása némiképp orvosolhatja, s talán a konkrét jogszabályi környezet elegendő támpontot nyújt a jogalkalmazók számára azt illetően, hogy figyelembe merjék venni az ilyen bizonyítási eszközöket. Sőt, bátran kijelenthetjük, hogy a bíróságok a jövőben nem zárkozhatnak el mereven a titokban készült felvételek perbeli felhasználásától.

---

¹⁵ ZÁMPORI Anna: Jogsértő bizonyítási eszközök a polgári perekben. *Miskolci Jogtudó*, 2018/2. 38.

A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban

Nagy Alexandra*

Kedves Professor Úr! Nagy örömömre szolgál, hogy 65. születésnapja alkalmából köszönhetem. Örülök neki, hogy Professor Urat nemcsak hallgatójaként, de a doktoranduszi éveim alatt kollégaként is megismerhettem, és, hogy bizalmat szavazva nekem, Professor Úr mellett tarthattam előadást a Nemzetközi Emberi Jogi Akadémián, amely felejthetetlen élmény marad számomra. Kívánok Professor Úrnak hosszú, boldog éveket, és ha még lehet fokozni, további szakmai sikereket!

1. Bevezetés

a huszadik század második fele a gyermeki jogok felvirágoztatásának időszaka. Ekkor kerültek elfogadásra a gyermeki jogokra vonatkozó legfontosabb nemzetközi és regionális dokumentumok, amelyek garanciális szabályokat tartalmaznak a gyermekek¹ jogainak biztosítására, érintik a büntető anyagi jog, eljárásjog és végrehajtási jog területét. Tekintettel arra, hogy a terhelt az eljárásban is gyermek marad, az államoknak biztosítani kell a gyermekbarát nyelvhasználatot és környezetet is, e garanciákkal pedig elő kell mozdítaniuk, hogy a gyermek a büntetőeljárás tényleges szereplője legyen. Többek között e felismerést követve fogadta el az Európai Parlament és a Tanács 2016. május 11-én a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló 2016/800/EU irányelvet.

---

* Bírósági fogalmazó, Egri Járásbíróság; abszolutóriumot szerzett PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

¹ A nemzetközi dokumentumok gyermeknek a 18 év alatti személyeket tekintik.

2. A 2016/800/EU irányelv elfogadásának előzményei

Az Európai Tanács 2009. november 30-án a büntetőeljárás során gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak erősítése érdekében elfogadta a büntetőeljárásokban gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről szóló állásfoglalását. Az ütemterv célja az volt, hogy fokozatosan kiépítésre kerüljön a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott személyek részére az eljárási jogok Európai Unió által biztosított katalógusa.² A „lépésről-lépésre” haladás jegyében, az ütemterv alapján született meg a 2010/64/EU irányelv a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról;³ a 2012/13/EU irányelv a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról;⁴ a 2013/48/EU irányelv az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról;⁵ a 2016/343/EU irányelv az ártatlanság vélelméről és a tárgyaláson való jelenlét jogáról;⁶ a 2016/1919/EU irányelv a költségmentességhez való jogról;⁷ valamint a jelen tanulmány központi tárgyát képező „Az Európai Parlament és a Tanács a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról” szóló 2016/800/EU irányelve.⁸ Míg az első öt irányelv olyan eljárási jogokat határoz meg, amelyek valamennyi gyanúsítottra vagy vádlottra vonatkoznak és céljuk a büntető igazságszolgáltatási rendszerek előírásainak

² CRAS, Steven: The Directive on Procedural Safeguards for Children who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings. *eu crim. The European Criminal Law Associations' Forum*, 2016/2. 110.

https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/antifraud/files/eu crim_16_02_en_0.pdf (2019.01.20.)

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU Irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU Irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU Irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2016/343/EU Irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2016/1919/EU Irányelve (2016. október 26.) a büntetőeljárások során a gyanúsítottak és a vádlottak, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a keresett személyek költségmentességéről

⁸ A terhelti jogokkal szemben támasztott uniós elvárások, a 2016/800/EU irányelv elfogadásának előzményei és az irányelv tartalma kapcsán lásd: RÓTH Erika: *Terhelti alapjogok az Európai Unióban. Egy készülő kerethatározatban megfogalmazott minimum standardok*. In: Nagy Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. 136–149., RÓTH Erika: *A terhelti jogokat érintő uniós elvárások*. In: Farkas Ákos (szerk.): *Fejezetek az európai büntetőjogból*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017. 214–245., RÓTH Erika: *A kiszolgáltatott és a gyermek gyanúsítottak, valamint vádlottak uniós védelme*. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Allam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 829–841. A téma kapcsán lásd még: FARKAS, Ákos: *Grundzüge des ungarischen Strafverfahrenrechts. Zu den Rechten des Beschuldigten, des Verteidigers und des Opfers*. In: Robert Esser – Hans-Ludwig Günther – Christian Jäger – Christos Mylonopoulos – Bahri Öztürk (Hrsg.): *Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag*. C. F. Müller, Heidelberg, 2013. 187–202.

harmonizálása az Unió országaiban a tolmácsolásra, a tájékoztatásra és a jogi, illetve egyéb támogatás igénybevételére, valamint az ártatlanság védelmére és a tárgyaláson való jelenlétre vonatkozóan,⁹ addig a 2016/800/EU irányelv célja, hogy a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére hozzon létre olyan eljárási biztosítékokat, amelyek garantálják, hogy a 18 éven aluli bűncselekmény elkövetésével vádolt gyermekek képesek legyenek a velük szemben folyó büntetőeljárások megértésére és követésére, valamint a tisztességes eljáráshoz való joguk gyakorlására, továbbá hogy megelőzhető legyen a gyermekek bűnisméltése és elősegíthető legyen társadalmi beilleszkedésük. Ezért is nevezi CRAS ezen irányelvet „*the children Directive*”-nek.¹⁰

De miért is volt szükség egy speciálisan a gyermekekre szabott irányelv megalkotására? Az irányelv elfogadását megelőzően valósult meg a „Büntetőeljárás alá vont fiatalkorúak eljárási jogainak érvényesülése az Európai Unióban” (*PRO-JUS*) projekt, amelynek célja az volt, hogy gondoskodjon az Európai Unió országaiban a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított vagy vádolt külföldi gyermekek számára a tisztességes eljárásról. A projekt során a már korábban hivatkozott uniós irányelvek alkalmazását vizsgálták.¹¹ A Belgium, Franciaország, Magyarország, Hollandia és Spanyolország közreműködésével készült kutatás alapja az az aggály volt, miszerint a büntetőeljárásba bevont gyermekek esetében nehéz a jogaik tiszteletben tartásának biztosítása.¹² A bűncselekménnyel vádolt gyermeknek ugyanis meg kell értenie a büntetőeljárást ahhoz, hogy élhessen tisztességes tárgyaláshoz való jogával.¹³ A megértéshez pedig másképpen kell a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatáshoz közelíteni, figyelembe véve a felnőttekhez képest eltérő érettségi szintjüket, életkorukból eredő sajátosságait.¹⁴ A projekt keretében elkészült jelentés szerint erre több országban már vannak „jó helyi gyakorlatok”,¹⁵ azonban ezek továbbfejlesztése és kiterjesztése lenne indokolt.

Mindezen előzményeket követően 2016. május 11-én fogadták el a 2016/800/EU irányelvet. Az irányelv preambuluma szerint ez a jogi dokumentum előmozdítja a gyermekek jogait, figyelembe véve az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatásait.¹⁶ Az irányelv olyan minimumszabályokat határoz meg, amelyek átültetéséhez a tagállamoknak

⁹ Büntetőeljárás alá vont fiatalkorúak eljárási jogainak érvényesülése az Európai Unióban. Regionális összehasonlító jelentés. (A továbbiakban: Jelentés) 11.
<https://childhub.org/en/system/tdf/library/attachments/pro-jus-hu.pdf?file=1&type=node&id=25235>
(2019.01.20.)

¹⁰ CRAS: i.m. 110.

¹¹ Jelentés 7.

¹² Jelentés 11. és Büntetőeljárás alá vont fiatalkorúak eljárási jogainak érvényesülése az Európai Unióban – Kézikönyv jogi szakemberek számára (A továbbiakban: Kézikönyv) 8.
https://childhub.org/en/system/tdf/library/attachments/hb-pro-jus-hu_online.pdf?file=1&type=node&id=25380 (2019.01.20.)

¹³ Kézikönyv 7.

¹⁴ Jelentés 13.

¹⁵ Jelentés 13-14.

¹⁶ 2016/800/EU irányelv Preambulum (4),(6),(7),(9)

legkésőbb 2019. június 11-ig meg kellett hoznia a szükséges törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket.¹⁷

3. A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó főbb eljárási biztosítékok¹⁸

3.1. Általános megjegyzések. A 2016/800/EU irányelv célul tűzte ki, hogy olyan eljárási biztosítékokat hoz létre, amelyek garantálják, hogy a 18 éven aluli bűncselekmény elkövetésével vádlott gyermekek képesek legyenek a velük szemben folyó büntetőeljárások megértésére és követésére, valamint a tisztességes eljáráshoz való joguk gyakorlására, továbbá hogy megelőzhető legyen a gyermekek bűnisméltése és elősegíthető legyen társadalmi beilleszkedésük.¹⁹

Az irányelv számos olyan eljárási jogot tartalmaz, amelyeket más irányelvek is deklarálnak, és amelyek a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott valamennyi személyre vonatkoznak, azonban a gyermekek vonatkozásában magasabb védelmi szintet biztosít, így a 2016/800/EU irányelv az általános irányelvekhez képest „*lex specialis*”, vagyis elsőbbséget élvez.²⁰ Az irányelv minimumszabályokat rögzít, vagyis a tagállamok kiterjeszthetik az irányelvben meghatározott jogokat annak érdekében, hogy magasabb szintű védelmet nyújtsanak. Garanciális szabály az is, hogy a tagállamok által nyújtott védelem szintje sohasem csökkenhet az Alapjogi Charta vagy az Emberi Jogok Európai Egyezménye által meghatározott, az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága által értelmezett standardok alá. Ez az úgynevezett „*csökkentés kizárásának az elve*.”²¹

3.2. Az irányelv tárgya, hatálya. Az irányelvet a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekekre és a keresett személynek minősülő gyermekekre kell alkalmazni. A keresett gyermekeket az irányelvben biztosított garanciák a végrehajtó tagállamban foganatosított letartóztatásuk időpontjától kezdve illetik meg, míg a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekeket az irányelvben rögzített jogok akkor is megilletik, ha nem került sor a letartóztatásukra. Az irányelv értelmében gyermek a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, azonban az irányelv rendelkezései azokkal szemben is alkalmazhatóak, akik az eljárás megindulásakor még gyermekek voltak, de azóta betöltötték a tizennyolcadik életévüket, valamint a tagállamok dönthetnek úgy is, hogy az irányelvet az érintett személyre a huszonegyedik életévének betöltéséig alkalmazzák.²²

¹⁷ 2016/800/EU irányelv 24. cikk

¹⁸ Lásd még ehhez: RÓTH (2018): i.m. 834–839.

¹⁹ 2016/800/EU irányelv Preambulum (1)–(2) és Adoption of the new EU Directive on procedural safeguards for children in criminal proceedings. <http://www.ejtc.org/news/adoption-new-eu-directive-procedural-safeguards-children-criminal-proceedings> (2019. 01.20.)

²⁰ CRAS: i.m. 111., lásd még ehhez: RÓTH (2017): i.m. 235.

²¹ 2016/800/EU irányelv Preambulum (67) és 23. cikk

²² 2016/800/EU irányelv Preambulum (10)–(12), 1. cikk a), b), 2. cikk (1)–(4) bek., 17. cikk

Azon Bizottsági javaslatot, miszerint az irányelv alkalmazásra kerüljön azon személyek vonatkozásában is, akik az eljárás megindulásakor még gyermekek voltak, de időközben betöltötték a 18. életévüket, kezdetben több tagállam is elutasította. A Parlamenttel folytatott tanácskozás eredményeképpen azonban az az álláspont került elfogadásra, hogy az irányelv szélesebb körben – tehát az időközben nagykorúvá vált személyek esetében is – alkalmazásra kerüljön.²³

A korábban már hivatkozott 2010/64/EU, 2012/13/EU, valamint 2013/48/EU irányelv szerint az irányelvek rendelkezéseit attól az időponttól kezdve kell alkalmazni, hogy a hatáskörrel rendelkező tagállami hatóságok az érintett személyek tudomására hozzák, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják; egészen a büntetőeljárás befejezéséig, azaz annak végső megállapításáig, hogy elkövették-e a bűncselekményt, beleértve adott esetben a büntetéskiszabást és a fellebbezés elbírálását is.²⁴ A 2016/800/EU irányelv ezzel szemben úgy rendelkezik, hogy az irányelvet a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekekre kell alkalmazni,²⁵ vagyis már egy korábbi időponttól. A Bizottság javaslatával ellentétben a Tanács ezt a megközelítést kezdetben vonakodva fogadta, később azonban a Bizottság érvei meggyőzték.²⁶

3.3. A tájékoztatáshoz való jog és a szülői felelősség gyakorlójának tájékoztatása. Az irányelv alapvető követelményként határozza meg a fiatalkorú megfelelő időben történő *tájékoztatáshoz való jogát* és a *szülői felelősség gyakorlójának*²⁷ *tájékoztatását*. A gyermekeket a tájékoztatáshoz való jog értelmében megfelelően tájékoztatni kell a 2012/13/EU irányelv szerinti jogaikról²⁸ és az eljárások lefolytatásának általános szempontjairól. Ennek érdekében röviden el kell magyarázni számukra az eljárások következő lépéseit, valamint az ügyben részt vevő hatóságok szerepét. A tájékoztatásnak egyszerű és közérthető nyelven kell történnie, és a már rögzítettekén túl ki kell terjednie többek között a szülői felelősség gyakorlójának tájékoztatásához való jogára, az ügyvédi támogatáshoz való jogra és a magánélet védelméhez való jogra. Ezen jogokról a gyermeket akkor kell tájékoztatni, amint közlik vele azt, hogy gyanúsított vagy vádlott. A gyermeket az eljárás lehető legkorábbi szakaszában kell tájékoztatni az egyéni értékeléshez való jogról, az orvosi vizsgálathoz való jogról, a szabadságelvonás korlátozásához és az alternatív intézkedések alkalmazásához való jogról, a bírósági meghallgatásokon a szülői felelősség gyakorlója általi kísérethez való jogról, a tárgyaláson való jelenléti jogáról és a hatékony jogorvoslathoz való jogról. A szabadságelvonással egyidejűleg a szabadságelvonás esetén alkalmazandó

²³ CRAS: i.m. 112.

²⁴ 2010/64/EU irányelv 2. cikk (2) bek., 2012/13/EU irányelv 2. cikk (1) bek., 2016/48/EU irányelv 2. cikk (1) bek.

²⁵ 2016/800/EU irányelv 2. cikk (1) bek.

²⁶ CRAS: i.m. 112–113.

²⁷ Az irányelv értelmében a szülői felelősség egy gyermek személyével, illetve vagyonával kapcsolatos valamennyi jog és kötelesség, amelyet valamely természetes vagy jogi személy határozat, jogszabály vagy jogilag kötelező megállapodás útján gyakorol, ideértve a felügyeleti jogot és a láthatási jogot is.

²⁸ Lásd részletesen: Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról.

különleges bánásmódhoz való jogról is tájékoztatni kell a gyermeket.²⁹

Az irányelv elfogadását megelőzően a Bizottság azt javasolta, hogy a gyermekeket „*haladéktalanul*” tájékoztassák eljárási jogairól. A Tanács azonban hangsúlyozta, hogy az eljárás kezdetekor szükségtelen a gyermeket valamennyi eljárási jogáról tájékoztatni, valamint ez nem is áll a gyermek érdekében. Helyette azt javasolta, hogy a gyermeket akkor és ott tájékoztassák a jogairól, ahol, és amikor azokkal élhet. Végül az a döntés született, hogy különbséget kell tenni az eljárás egyes szakaszai között és ennek megfelelően került az irányelvben meghatározásra, hogy az egyes szakaszok kapcsán a gyermeket konkrétan mely jogairól kell tájékoztatni.³⁰

3.4. Az ügyvédi támogatás. A gyanúsított vagy vádlott gyermekeknek joguk van az *ügyvédi támogatáshoz*.³¹ Az ügyvédi segítséghez való jog szabályozása kapcsán a védő szerepének meghatározása az irányelv egyik fő nívuma, egyben az egyik legvitatottabb kérdés volt.³² A vita lényege abban állt, hogy a Bizottság álláspontja szerint minden olyan gyermek, akinek a 2013/48/EU irányelv értelmében joga van az ügyvédi segítség igénybevételéhez, jogosult az ügyvédi támogatásra. A Tanács ellenjavaslatában ezzel szemben különbséget tett az „ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog”³³ és az „ügyvédi támogatás”³⁴ között. Álláspontja szerint az előbbi ugyan lehetőséget biztosít a gyanúsított vagy vádlott személynek arra, hogy igénybe vegye a jogi támogatást és képviseletet, azonban ez nem jelent az ügyvéd vonatkozásában tényleges jelenléti kötelezettséget. A Tanács az ügyvédi támogatás vonatkozásában egy új cikk beillesztését javasolta az irányelvbe, amelynek lényege, hogy az ügyvéd jelenléte gyermekek esetében garantált kell, hogy legyen, és ha a gyermek vagy a szülői felelősség gyakorlója nem bíz meg védőt, akkor azt az államnak kell biztosítania.

Az irányelv értelmében a gyermekeknek a 2013/48/EU irányelv alapján joga van az ügyvédi segítség igénybevételéhez. Ez a jogosultság csak annak lehetőségét biztosítja a gyermekek számára, hogy ügyvédhez forduljanak. A 2016/800/EU irányelv értelmében azonban a gyermekek számára biztosítani kell az ügyvédi támogatást, ez pedig már nem lehetőség, hanem garancia arra, hogy a gyermeket ügyvéd támogatja. A 2016/800/EU irányelvben rögzített ügyvédi támogatás pedig feltételezi a 2013/48/EU irányelv szerint ügyvédi segítséghez való jogot.³⁵

Az irányelv értelmében tehát a tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a gyermeket ügyvéd támogassa, akkor is, ha maga a gyermek vagy a szülői felelősség gyakorlója ilyen segítségnyújtásról nem gondoskodott. A tagállamoknak a gyermekek számára indokolatlan késedelem nélkül kell biztosítani az ügyvédi

²⁹ 2016/800/EU irányelv Preambulum (19)–(21) és 4. cikk

³⁰ CRAS: i.m. 113.

³¹ Lásd még ehhez: RÓTH (2018): i.m. 836–837.

³² Adoption of the new EU Directive on procedural safeguards for children in criminal proceedings, RÓTH (2017): i.m. 237.

A vita mibenlétét lásd részletesen: CRAS: i.m. 113–115.

³³ „right of access to a lawyer”

³⁴ „assistance by a lawyer”

³⁵ CRAS: i.m. 113–115.

támogatást. Ennek értelmében az irányelv deklarálja, hogy az ügyvédi támogatást az alábbi időpontok közül a legkorábbiiban kell garantálni a gyermek számára:

- a rendőrség vagy egyéb bűnüldöző vagy igazságügyi hatóság általi kihallgatásukat megelőzően;
- bármely nyomozó vagy más illetékes hatóság által bármely nyomozati vagy más bizonyításfelvételi cselekmény lefolytatásakor;
- a szabadságelvonást követően indokolatlan késedelem nélkül;
- amennyiben pedig büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságra idézték be, az említett bíróság előtti megjelenés előtt kellő időben.³⁶

Az ügyvédi közreműködés kötelező a büntetőeljárás minden olyan szakaszában, amikor a gyermeket az őrizetbe vételéről való döntés céljából az illetékes bíróság elé állítják, valamint a fogvatartás ideje alatt is. Emellett szabadságtól való megfosztás nem szabható ki büntetésként, csak ha a gyermek olyan ügyvédi támogatásban részesül, amely lehetővé teszi a gyermek védelemhez való jogának tényleges gyakorlását.³⁷

3.5. Az egyéni értékeléshez való jog. Az irányelv alapvető követelményként rögzíti, hogy *a gyanúsított vagy vádlott gyermeket a büntetőeljárás során egyénileg kell értékelni*, annak érdekében, hogy a gyermeknek a védelemmel, az oktatással, a képzéssel és a társadalomba való beilleszkedéssel kapcsolatos sajátos szükségleteit megfelelően figyelembe vegyék. Ezen rendelkezés alapja az a felismerés, hogy a gyermekek egyéniségek, akiknek sajátos, speciális szükségleteik vannak.³⁸

Az egyéni értékelés többek között kiterjed a gyermek személyiségére, érettségére, társadalmi és családi hátterére azzal a céllal, hogy feltérképezésre kerüljenek azok az információk, amelyek hasznosak lehetnek annak megítélése során, hogy:

- célszerű-e bármely egyedi intézkedés meghozatala a gyermek érdekében;
- a gyermekkel kapcsolatos esetleges biztosítási intézkedések megfelelőek és hatékonyak-e;
- gyermekkel szemben mely büntetés vagy intézkedés kiszabása, illetve alkalmazása tűnik a leginkább megfelelőnek.³⁹

Az egyéni értékelést szakképzett személynek kell végeznie.⁴⁰

3.6. Az orvosi vizsgálatához való jog. Az irányelv értelmében a szabadságelvonás alatt álló gyermek személyi sértetlenségének biztosítása érdekében a gyermeknek *joga van az orvosi vizsgálatához*. Az orvosi vizsgálat célja elsősorban a gyermek általános szellemi és fizikai állapotának felmérése. Az orvosi vizsgálat eredményét megfelelően figyelembe kell venni annak megállapításakor, hogy a gyermek képes-e részt venni a kihallgatáson vagy más nyomozati vagy bizonyításfelvételi cselekményekben, illetve a vele szemben meghozott vagy

³⁶ 2016/800/EU irányelv 6. cikk (3) bek. a)-d)

³⁷ 2016/800/EU irányelv Preambulum (30)

³⁸ CRAS: i.m. 115.

³⁹ 2016/800/EU irányelv 7. cikk (2),(4) bek.

⁴⁰ 2016/800/EU irányelv Preambulum (39)–(40) és 7. cikk

tervezett intézkedésekben.⁴¹

3.7. Audiovizuális felvétel. Az irányelv tárgyalása során a Bizottság véleménye az volt, hogy – tekintettel arra, hogy a gyermekek sokkal érzékenyebbek és sebezhetőbbek mint a felnőttek – fennáll annak a veszélye, hogy a rendőrség általi kikérdezés során sérülnek a gyermekek eljárási jogai és emberi méltósága.⁴² A gyermekek védelmét hivatott szolgálni a kihallgatás *audiovizuális felvétellel* való rögzítése. Ezzel ugyanis bizonyítani lehet, hogy a gyermeket bántalmazták, vagy eljárási jogait megsértették; másrésztől azonban ez a rendelkezés az eljáró hatóságot is védi, a hatóság ugyanis bizonyítani tudja, hogy a gyermek méltóságát és eljárási jogait tiszteletben tartotta. A Tanács – az irányelvvel kapcsolatos tárgyalások során kifejtett – véleménye szerint azonban a kihallgatás audiovizuális eszközzel való rögzítése nem feltétlenül vált ki pozitív hatást a gyermekből, sőt adott esetben megfélemlítőleg is hathat, ami pedig azzal jár együtt, hogy a gyermek majd nem mer beszélni, így a meghallgatás kudarcba fullad. A tárgyalások konklúziója azonban az volt, hogy a meghallgatás rögzítése alapvetően pozitív eredménnyel jár, és a rendőrség vagy más bűnüldöző hatóság által tartott kihallgatást rögzíteni kell,⁴³ hiszen ott, szemben a tárgyalás nyilvánosságával, a gyermeknek jellemzően négy szemközt kell beszélgetnie az őt kihallgatóval. Az audiovizuális felvétel hiányában a kihallgatást más megfelelő módon kell rögzíteni.⁴⁴

3.8. A szabadságelvonás korlátozása, alternatív intézkedések. A nemzetközi dokumentumokban általában, így az irányelvben is rögzítésre kerül, hogy a *gyermek szabadságának elvonása az eljárás valamennyi szakaszában ultima ratio jelleggel kerüljön alkalmazásra* és lehetőleg a legrövidebb ideig tartson. Ennek indoka, hogy a szabadságelvonás káros hatással van a gyermekek fizikai, szellemi és társas fejlődésére, továbbá nehézségeket okoz a társadalomba történő visszailleszkedésük során.

A szabadságelvonás ultima ratio jelleggel való alkalmazása mellett a hatóságoknak mindig fontolóra kell venniük a *fogva tartástól eltérő alternatív intézkedéseket* és lehetőség szerint azokat kell alkalmazni. Ilyen alternatív intézkedés lehet a gyermek bizonyos helyektől való eltiltása vagy lakóhelyének kijelölése, bizonyos személyekkel való kapcsolattartásának korlátozása, az illetékes hatóságoknál való rendszeres jelentkezésének, oktatási programokban való részvételének, vagy a gyermek beleegyezése esetén terápiás vagy kábítószerfüggőséget gyógyító programokban való részvételének előírása.⁴⁵

3.9. Az ügyek időben történő, gondos kezelése. Az irányelv garanciális szabályként deklarálja, hogy a tagállamoknak a gyermekeket érintő *büntetőeljárásokat sürgősséggel és kellő gondossággal kell kezelni*, továbbá biztosítani kell számukra, hogy minden esetben olyan bánásmódban részesüljenek,

⁴¹ 2016/800/EU irányelv Preambulum (41) és 8. cikk

⁴² Explanatory memorandum, 40. pont. Hivatkozik rá: CRAS: i.m. 116.o.

⁴³ CRAS: i.m. 116.

⁴⁴ 2016/800/EU irányelv Preambulum (42)–(44) és 9. cikk

⁴⁵ 2016/800/EU irányelv Preambulum (46) és 10–11. cikk

amely védi a méltóságukat, valamint megfelel az életkoruknak, érettségüknek és értelmi szintjüknek, továbbá figyelembe veszi sajátos szükségleteiket.⁴⁶

3.10. A magánélet védelméhez való jog. A fiatalkorúak méltósága védelmének integráns részét képezi a *gyermek magánéletének a büntetőeljárás teljes tartama alatt történő védelme*. Erre azért van szükség, mert a büntetőeljárás stigmatizálhatja a gyermeket, ez pedig rontja a gyermek reintegrációs esélyeit, a szakmai és társadalmi életben való részvételi lehetőségeit.⁴⁷

Az irányelvvel kapcsolatos tárgyalások során a magánélet védelméhez való jog tárgyában két fő kérdés merült fel. Az egyik, hogy a gyermekekkel kapcsolatos büntetőeljárásokat a nyilvánosság kizárásával, „zárt ajtók mögött” kell-e lefolytatni. A Bizottság és a Parlament ezt az álláspontot támogatta. Ezzel szemben a Tanács véleménye az volt, hogy a gyermek magánéletének védelme mellett a nyilvánosság, az átláthatóság is a jogrend alapvető elemei. A Tanács utalva az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkének (1) bekezdésére hangsúlyozta, hogy meg kell találni az egyensúlyt a gyermek mindenek felett álló érdeke és a nyilvános meghallgatás általános alapelve között.⁴⁸ Az irányelvben rögzített kompromisszumos megoldás lényege, hogy a tagállamok előírják, hogy a gyermekeket érintő bírósági meghallgatásokat általában a nyilvánosság kizárásával folytassák le, vagy lehetőséget adnak a bírácoknak arra, hogy az ilyen meghallgatásokat a nyilvánosság kizárásával folytassák le.⁴⁹

A másik fő kérdés az volt, hogy nyilvánosságra lehet-e hozni a gyermek azonosításához szükséges adatokat. A Bizottság egyértelmű álláspontja az volt, hogy az eljáró hatóság nem hozhatja nyilvánosságra a gyermek vagy családtagjai nevét és képét, hiszen csak így biztosítható a gyermek magánszférájának védelme. Ezt a megközelítést alapvetően a Tanács is támogatta azzal a kiegészítéssel, hogy a gyermek azonosításához szükséges adatok nyilvánosságra hozhatóak, ha ez a büntetőeljárás érdekében feltétlenül szükséges.⁵⁰ Az irányelv szintén kompromisszumos megoldásként rögzíti, hogy a tagállamok megfelelő intézkedések révén biztosítják, hogy a felvételeket, illetve jegyzőkönyveket nem teszik közzé, továbbá, hogy a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságának, illetve a média szabadságának és pluralizmusának tiszteletben tartása mellett önszabályozásra ösztönzik a médiát a gyermek magánéletének tiszteletben tartása érdekében.⁵¹

3.11. A tárgyaláson való jelenlét joga. Ugyancsak garanciális szabály, hogy a tagállamok biztosítani kötelesek azt, hogy gyermek az őt érintő bírósági meghallgatásokon *a szülői felelősség gyakorlójának kíséretében hatékonyan részt vehessen, meghallgassák és véleményt nyilváníthasson*. Amennyiben a gyermek nem volt jelen a tárgyaláson, jogosult új tárgyalásra vagy más jogorvoslatra. A

⁴⁶ 2016/800/EU irányelv 13. cikk

⁴⁷ Explanatory memorandum 51. pont

⁴⁸ CRAS: i.m. 118.

⁴⁹ 2016/800/EU irányelv Preambulum (56) és 14. cikk

⁵⁰ CRAS: i.m. 118.

⁵¹ 2016/800/EU irányelv Preambulum (56) és 14. cikk

gyermeknek joga van ahhoz is, hogy őt a szülői felelősséget gyakorló személy helyett egy általa megnevezett és a hatóság által elfogadott másik megfelelő nagykorú személy kísérje, amennyiben a bírósági meghallgatásokon a gyermeket kísérő szülői felelősséget gyakorló személy jelenléte a gyermek mindenek fölött álló érdekével ellentétes lenne, vagy egyéb okból nem lehetséges.⁵²

3.12. Egyéb jogosultságok. A további jogok, mint a *jogorvoslati jog*⁵³ és a *költségmentességhez való jog*⁵⁴ biztosítása mellett kiemelt figyelmet érdemel az irányelvnek az a rendelkezése, amely a büntetőeljárás során a *gyermekkel kapcsolatba kerülő személyek képzésének követelményét* deklarálja. Az irányelv rendelkezései értelmében alapvető követelmény, hogy a bűnüldöző hatóságok, valamint a fogvatartási intézmények gyermekeket érintő ügyeket kezelő személyzete, továbbá a bírák, az ügyészek és ügyvédek a gyermekekkel való kapcsolatuk szintjéhez igazított speciális, a gyermekek jogaira, a megfelelő kihallgatási technikákra, a gyermekpszichológiára és nyelvi szempontból a gyermekhez igazított kommunikációra vonatkozó képzésben részesüljenek, szakirányú képzéseken vegyenek részt.⁵⁵

4. A vonatkozó magyar szabályozás – az új büntetőeljárás törvény rendelkezései⁵⁶

Tekintettel arra, hogy a tagállamok számára az irányelv átültetésére biztosított határidő 2019. június 11., Magyarországon az új büntetőeljárás törvény⁵⁷ megalkotása során a jogalkotó már figyelemmel volt arra, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás szabályainak meghatározásakor az irányelv rendelkezéseinek megfelelő szabályokat deklaráljon, és a büntetőeljárás alá vont fiatalkorúak eljárási jogainak érvényesülésével kapcsolatban a Magyarországgal szemben megfogalmazott kritikus pontokon javítson.⁵⁸

Ez alapján az új Be. a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás célját is az irányelv rendelkezéseivel összhangban határozza meg, előtérbe helyezve a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének biztosítását és az újabb bűnelkövetés megelőzését.⁵⁹

⁵² Ilyen körülménynek minősül például, ha az a gyanú merül fel, hogy bizonyítékot semmisíthetnek vagy változtathatnak meg, tanúkat befolyásolhatnak, vagy hogy a szülői felelősség gyakorlója a gyermekkel együtt részt vehetett az állítólagos bűncselekmény elkövetésében.

⁵³ 2016/800/EU irányelv 19. cikk

⁵⁴ 2016/800/EU irányelv 18. cikk

⁵⁵ 2016/800/EU irányelv Preambulum (54),(63) és 20. cikk

⁵⁶ Jelen fejezetben kizárólag a korábbi szabályozáshoz képest novumnak számító, a 2016/800/EU irányelv szempontjából releváns rendelkezésekkel foglalkozom.

⁵⁷ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. A továbbiakban: új Be.

⁵⁸ Lásd ehhez: Büntetőeljárás alá vont fiatalkorúak eljárási jogainak érvényesülése az Európai Unióban – Kutatási zárójelentés – Magyarország 43. o. <http://tdh-europe.org/upload/document/7249/Online-HU-HU-Pro-Jus.pdf> (2019.01.20.)

A korábbi szabályozás és a hatályos rendelkezések összevetése kapcsán lásd: NAGY Alexandra – NAGYNÉ Gál Mónika: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. 57–68.

⁵⁹ új Be. 677. §

Az új törvény az irányelv 6. cikkével összhangban azt is rögzíti, hogy a védő jelenléte kötelező a vádemelés előtt a fiatalkorú részvételével tartott gyanúsított kihallgatáson, szembesítésen, felismerésre bemutatáson, helyszíni kihallgatáson, bizonyítási kísérleten, valamint a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéssel kapcsolatos eljárásban tartott ülésen.⁶⁰ Ez a garanciális szabály véleményem szerint üdvözölendő és illeszkedik az irányelv elvárásaihoz, hiszen a korábbi szabályozással ellentétben nem pusztán formálisan teszi kötelezővé a védő részvételét az eljárásban, hanem a fiatalkorú számára már a nyomozati szakban is fokozott védelmet biztosít.

Az új Be. – összhangban az irányelv egyéni értékelésre vonatkozó 7. cikkével – a fiatalkorú egyéni értékelésének átfogó rendszerét teremti meg, amelybe olyan bizonyítási eszközök tartoznak, mint a környezettanulmány, a pártfogó felügyelői és összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény, egyes, a fiatalkorú személyiségét vizsgáló igazságügyi szakvélemények, a pártfogó felügyelő, a fiatalkorú törvényes képviselőjének vagy a fiatalkorú gondozását ellátó más személynek a tanúvallomása.⁶¹ Az új Be. rendelkezései véleményem szerint a korábbi szabályozáshoz képest még inkább biztosítják a fiatalkorú személyiségének megismerését, illetve a megfelelő jogkövetkezmény megválasztásához szükséges tények, körülmények feltárását. Az új törvény figyelemmel van arra is, hogy a fiatalkorú személyisége rövid idő alatt is változhat, sőt az eljárások elhúzódása miatt a bűncselekmény elkövetése és felelősségre vonás között eltelt idő alatt jellemzően változik is. Ennek megfelelően az új Be. – szintén az irányelv rendelkezéseinek megfelelően – rögzíti azt is, hogy legkésőbb az ügydöntő határozat meghozatala előtt intézkedni kell a fiatalkorú egyéni értékelésének ismételt elvégzése iránt, ha az eljárás során adat merül fel arra, hogy a fiatalkorú egyéni értékelésének alapjául szolgáló körülmények jelentős mértékben megváltoztak, illetve ha a fiatalkorú egyéni értékelése érdekében két évnél régebben került sor bizonyítási eszköz beszerzésére.⁶²

Az irányelvnek az ügyek időben történő, gondos kezelése követelményét előíró 13. cikkének megfelelően az új Kódex deklarálja azt is, hogy ha a fiatalkorúval szemben öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás, akkor a nyomozást a fiatalkorú gyanúsítottkénti kihallgatásától számított egy éven belül be kell fejezni.⁶³ Ha a fiatalkorúval szemben öt évnél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban nyomozás, annak határideje a gyanúsított kihallgatásától számított két éven túl nem hosszabbítható meg.⁶⁴ Ez a módosítás szintén előremutató. A nyomozás határidejének rögzítése gyakorló szakemberek szerint igazi változást hozhat a fiatalkorúakkal kapcsolatos ítélezésben, hatékonyabbá teheti a bíróság által alkalmazott intézkedést vagy kiszabott büntetést,⁶⁵ illetve

⁶⁰ új Be. 682. § (2) bek. a)-f)

⁶¹ új Be. 683. § (1) bek. a)-e)

⁶² új Be. 683. § (4) bek.

⁶³ új Be. 687. § (1) bek.

⁶⁴ új Be. 687. § (2) bek.

⁶⁵ FRECH Ágnes: A fiatalkorúak bűnelkövetési tendenciái az 1990-es évek második felében. *Kriminológiai Közlemények*, 58. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2000. 10.

segíthet realizálni a büntetőeljárás fiatakorúakra irányadó speciális céljait.⁶⁶

Az irányelv 11. cikkében foglalt elvárásoknak megfelelően az új Be. a vádemelés elhalasztása helyett a feltételes ügyési felfüggesztés jogintézményének szabályozásával a bűncselekmények széles körében biztosítja a szabadságelvonás helyett alkalmazható alternatív megoldások választásának lehetőségét. Fiatakorúval szemben ügyési felfüggesztés akkor alkalmazható, ha a nyomozás nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban, és a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a feltételes felfüggesztéstől a fiatakorú helyes irányú fejlődése várható.⁶⁷

Az új Be. rendelkezései egyértelműen a nemzetközi követelményeknek és az irányelvnek való megfelelésre, továbbá a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítására törekzenek. Ami véleményem szerint probléma, az az, hogy a törvény betűinek betartása nem elég a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához, ha hiányzik a fiatakorúakkal kapcsolatba kerülő nyomozók, ügyészek és bírák speciális, komplex képzése és az eljárások akár évekig is elhúzódnak. E problémák megoldására Magyarországon a jövőben nagyobb hangsúlyt kellene fordítani, figyelemmel arra, az irányelv ezeket szintén általános követelményként határozza meg, amelyeknek Magyarországnak is maradéktalanul meg kell(ene) felelnie.⁶⁸

5. Összegzés

A gyermekek büntetőeljárési jogait már a 2016/800/EU irányelv elfogadását megelőzően is több nemzetközi dokumentum tartalmazta. Ezek a dokumentumok azonban jellemzően nem voltak kötelező erejűek, így azok végrehajtása sem valósult meg megfelelően. Az Európai Parlament és a Tanács a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló irányelve olyan (kötelező) minimumszabályokat határoz meg, amelyek azt kívánják biztosítani, hogy a bűncselekmény elkövetésével vádlott gyermekek valamennyi tagállamban képesek legyenek a velük szemben folyó büntetőeljárások megértésére és követésére, valamint a tisztességes eljáráshoz való joguk gyakorlására, továbbá hogy megelőzhető legyen a gyermekek bűnisméltése és elősegíthető legyen társadalmi beilleszkedésük. A részletezett garanciális szabályokkal, az elkövető „gyermeki” minőségének figyelembevételével biztosítható az, hogy a gyermek megérthesse az eljárást, és megfelelő módon szembesülhessen tette következményeivel, azt követően pedig sikerrel vissza tudjon illeszkedni a társadalomba.

---

⁶⁶ új Be. 677. §

⁶⁷ új Be. 690. § (1) bek. a)-b)

⁶⁸ Róth Erika is hangsúlyozza azt, hogy a gyermekekkel kapcsolatba kerülő szakemberek speciális képzését és a gyakorlatot az irányelv elvárásainak megfelelően kell átalakítani. RÓTH (2018): i.m. 841.

A kártalanítási eljárás

Nagy Anita^{*}

---

1. Történeti bevezető

A fogvatartáshoz köthető alapelvek az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikkében jelennek meg először: „*minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van (...)*”, illetve az 5. cikk fogalmazta meg a kínvallatás, kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetés vagy bánásmód tilalmát. Döntő mérföldkő volt az emberi jogok fejlődésében és védelmében a Londoni Szerződés 1949-ben történő aláírása, és ezzel az Európa Tanács létrejött. Az Európa Tanács tevékenységének egyik legfontosabb eredménye az 1950. november 4-én megkötött Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: Egyezmény)¹. Az Egyezmény forradalmisága mégsem az állampolgári jogok és kötelességek felsorolásában rejlik, hanem abban, hogy azok betartásának ellenőrzésére különleges mechanizmust alakított ki. Az Egyezmény keretében (II. fejezet) állították fel az Emberi Jogok Európai Bíróságát² (továbbiakban: EJEB), amely az emberi jogok legfőbb európai bírói fóruma és feladata az Egyezmény érvényesítése. Az Egyezmény tehát keret-jellegű, melyet a bíróság esetjoga tölti ki tartalommal, döntései egyben tájékoztatást is nyújtanak a jogalkotók és jogalkalmazók számára. A nemzetközi egyezmények új generációjához tartozik a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: Egyezségokmány), mely a kínzás tilalma mellett foglalkozik a szabadságuktól megfosztott személyek jogaival.

Az ENSZ 1955. augusztus 23. és szeptember 2. között tartott kongresszusa a bűnözés megelőzése és a bűnelkövetőkkel való eljárás keretében kivételes

---

^{*} Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke tartalmazza a kínzás tilalmát

² European Court of Human Rights (ECtHR). Az emberi jogok védelmére felállított bíróság strasbourgi székhellyel működik, jelenlegi formájában (a korábbi kétfokozatú Bizottság és Bíróság helyett) 1998. november 1-jén jött létre.

jelentőségű nemzetközi szintű okmányt fogadott el. A Minimum Standard Szabályok néven ismertté vált szabálygyűjtemény, hosszú időn keresztül egyedülként foglalkozott a börtönstandardokkal és a börtönpolitikával. A bebörtönözöttekkel való bánásmódhoz kiadott minimális szabályok olyan jogi eszköz, amely nem kötelező érvényű, de a legvégső esetben lehet alkalmazni. A nemzetközi fórumokon egyetértés alakult ki a büntetés-végrehajtási politika három lényeges irányát illetően:

- a szabadságvesztés büntetésnek a szabadságtól való megfosztásból kell állnia, a büntetéshez többletként hozzáfűzött kényszer vagy szenvedés nélkül;
- a büntetés végrehajtásának elvileg a bűnelkövető újbóli beilleszkedését kell céloznia;
- a büntetés-végrehajtási rendszernek és tevékenységnek biztosítania kell az ember alapvető jogainak betartását.³

Az európai büntetés-végrehajtási jog szempontjából kiemelt jelentőséggel bír az Európa Tanács egyik fő szerve, a Miniszterek Bizottsága (továbbiakban: Bizottság), amely a tanács döntéshozó testületének szerepét tölti be. Hatáskörébe tartozik többek között az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéletei végrehajtásának ellenőrzése is. A Bizottság kötelező jogi erővel nem bíró határozatokat, illetve ajánlásokat bocsát ki, közülük mindenképpen kiemelendő az Európai Börtön szabályok (továbbiakban: EBSZ) néven ismert ajánlás, melynek közvetlen előzménye a már hivatkozott ENSZ Minimum Standard Szabályok⁴ volt. Az EBSZ az időközben felmerülő hiányosságok kiküszöbölése és jelentős korszerűsítések után 1987-ben nyerte el végső formáját. Ezt követően 2006-ban ismét szükségessé vált az EBSZ átdolgozása és aktualizálása annak érdekében, hogy megfeleljen a végrehajtási joganyagban és a gyakorlatban egyaránt bekövetkezett fejlődésnek.⁵

Az Emberi Jogok Európai Egyezményén kívül az Európa Tanács még egy végrehajtási relevanciával bíró egyezményt fogadott el, a „Kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai Egyezményt” (továbbiakban: Kínzás elleni Egyezmény), amely 1989. február 1-jén lépett hatályba. A Kínzást elleni Egyezmény kínzásként értelmez minden olyan cselekményt, amelyet „szándékosan testi vagy lelki fájdalom kiváltása céljából alkalmaznak” valakivel szemben. A nemzetközi tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy a tilalom önmagában nem elegendő a jelenség megszüntetéséhez, ezért a hatékonyság elősegítésére a megfigyelő és jogorvoslati mechanizmusok mellett megelőzési törekvések is jelentkeztek. Ennek eredményeként jött létre a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság⁶ (továbbiakban: CPT), mely a Kínzás elleni Egyezmény

³ FÖLDESI Tamás: Az emberi jogok univerzalizációja és az állampolgári jogok partikularitása. *Fundamentum*, 1998/4. 24.

⁴ Ezt a szabálygyűjteményt ajánlotta a tagállamok figyelmébe ugyanis némi módosításokkal az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1973-ban.

⁵ Az EBSZ szerteágazó fejlődésében kulcsszerep jutott az EJEB döntéseinek, valamint a CPT általános jelentéseinek.

⁶ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

végrehajtását ellenőrzi. A kínzás tilalma az ember életét, testi és lelki épségét, az emberi méltóságot védi. A tilalom sérelme többnyire polgárháborús, diktatórikus, rendezetlen társadalmi viszonyok között, alárendeltségi helyzetben fordul elő. Ezért van különös jelentősége a szabadságuktól megfosztott személyek védelmének.

A CPT látogatásai periodikusak és ad-hoc jellegűek, a bizottság időszakonként, előre rögzített időpont és program alapján szervez látogatásokat egyes tagállamokban, míg ad-hoc jellegű, konkrét célú látogatásokra akkor kerül sor, ha a körülmények ezt megkívánják. Ilyenkor a látogatás a tagállam értesítését követően azonnal végrehajtható. A Kínzás elleni Egyezmény kötelezi a tagállamokat, hogy a bizottság küldöttségét a látogatások alkalmával akadályozás nélkül, bárhová beengedjék. A bizottság emellett felhatalmazással rendelkezik arra is, hogy a fogvatartottakkal tanúk vagy örök jelenléte nélkül beszélgessen. Funkciójának teljesítése során a CPT-nek jogában áll alkalmaznia nem csupán az emberi jogokra vonatkozó európai egyezményben foglalt jogi normákat, hanem számos más ide vonatkozó emberi jogi dokumentumot is (valamint azoknak az érintett emberi jogi szervezetek általi értelmezéseit). Ugyanakkor nem köti az ugyanezen a területen bírói vagy félig jogalkalmazói szervek esetjogi megközelítése, de kiindulópontként vagy referenciaként alkalmazhatja azt a szabadságuktól megfosztott személyekkel kapcsolatos bánásmód értékelésénél az egyes országokban. A látogatásokat követően megfogalmazott jelentésekben a bizottság észrevételeket, megjegyzéseket, javaslatokat, ajánlásokat tehet a fogvatartottak körülményeinek javítása érdekében. A jelentés emellett magába foglal egy írásos válaszkérést is az adott állam felé, melyben válaszol a bizottság javaslataira, illetve információkérésére, és egyúttal kifejti, hogy milyen intézkedéseket fog érvénybe léptetni a CPT észrevételei alapján. Fontos még megemlíteni, hogy a CPT követelményrendszerrel dolgozott ki a szabadságuktól megfosztott személyekkel kapcsolatos bánásmódot illetően.⁷

Az ENSZ Közgyűlése 2002 decemberében fogadta el a „Kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai Egyezmény” fakultatív jegyzőkönyvét⁸ (továbbiakban: OPCAT) Magyarország 2012. január 1-vel csatlakozott a fakultatív jegyzőkönyvhöz. Az OPCAT a kínzás és egyéb bántalmazás megelőzése érdekében nemzetközi és nemzeti szinten megvalósuló, független testületek létrehozását írja elő, melyek a fogvatartás végrehajtására szolgáló intézetekben tett rendszeres látogatásokon keresztül vizsgálják a fogvatartottakkal való bánásmódot. A fakultatív jegyzőkönyvet aláíró országoknak az ún. Nemzeti Megelőző Mechanizmus (NMM) intézményét kellett létrehozniuk a dokumentum ratifikálásától számított egy éven belül, amely rendszeres monitorozó látogatásokat tesz a fogvatartásra szolgáló helyszíneken. Az NMM rendszeresen megvizsgálja a szabadságuktól megfosztott személyekkel szemben foganatosított bánásmódot a fogva tartás helyszínén, ajánlásokat tesz a megfelelő hatóságoknak a szabadságuktól megfosztottakkal való bánásmód és a fogvatartás körülményeinek javítása érdekében, illetve javaslatokat vagy észrevételeket nyújt

⁷ JUHÁSZ Zsuzsanna: Az európai börtönügy alapelvei. *Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica*, 2014/4. 139–155.

⁸ Optional Protocol to the Convention Against Torture

be meglévő vagy tervezett szabályozásokkal kapcsolatosan. A látogatások gyakoriságát az NMM saját hatáskörében dönti el.⁹

Az EJEB számos, a börtönkörülményekkel kapcsolatos korábbi ítéletére hivatkozva¹⁰ idézte fel a 3. cikk megsértésének lehetséges kiváltó okait: (1) rendelkezik-e minden fogvatartott saját alvóhellyel a zárkában, (2) rendelkeznek-e fejenként 3 négyzetméternyi személyes térrel, illetve (3) elég nagy-e a teljes zárkaméret ahhoz, hogy a zárkában tartózkodó fogvatartottak szabadon tudjanak mozogni a berendezési tárgyak közt. Bármely feltétel hiánya a 3. cikk megsértését alapozza meg. *A fejenkénti 3 négyzetméter meglétének hiánya pedig önmagában is a 3. cikk megsértését eredményezi.*¹¹ Ugyanakkor az EJEB számos egyéb körülményt is figyelembe vesz az egyezményesértés megítélésére és a kártérítés összege szempontjából, mint a fogva tartás hosszát, a szabadtéri mozgási lehetőségeket, vagy a fogvatartott testi- és lelki állapotát. A fogva tartás körülményei, akár már egy rövidebb, 10 napos fogva tartás mellett is elegendőek lehetnek a 3. cikk sérelmének megállapításához, ha azok a kérelmező által állítottan rosszak és az érintett kormány által nem cáfolhatóak¹² (*Karapetyan v. Örményország*, 27 October 2009, 22387/05). Akár már néhány órán keresztül a bírósági tárgyalásra történő várakozás is egyezményesértő lehet, egy 1-2 négyzetméteres helyen, amennyiben itt a kérelmező sokadmagával kényszerül szorongani, nem kap vizet, élelmet és nem jogosult WC-használatra.¹³

2. Megfelelő börtönkörülmények

Az EBSZ rendelkezései szerint az elhelyezésre vonatkozó minimum követelményeket be kell építeni a nemzeti szabályozásba, és a belső jognak garantálnia kell a megfelelő jogvédelmi mechanizmusokat. Fontos rögzíteni azt is, hogy sem az EBSZ, sem más nemzetközi egyezmény nem írja elő az elhelyezés minimális négyzetméterét, miközben utal arra, hogy a minimális értékeket a hazai szabályozásban rögzíteni kell. A nemzetközi normarendszerben mégis van egy általánosan elfogadott érték, amely először az CPT 2. számú általános jelentésében¹⁴ került meghatározásra. A szervezet rögzíti, hogy *egyszemélyes elhelyezés esetén hat, míg közös elhelyezés során négy négyzetméter* az elfogadható terület. Az EJEB az esetjogában, a zsúfoltságához köthető konkrét ügyekben pedig következetesen hivatkozik erre a CPT-jelentésre, így a bíróság

⁹ PALLO József: *Modernizációs csomópontok "de lege ferenda" a magyar büntetés-végrehajtási jogban.* 2012.

<http://www.uni->

[miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Pallo%20J%F3zsef.pdf](http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Pallo%20J%F3zsef.pdf) (letöltve 2019. 04.27)

¹⁰ *Ananyev és mások kontra Oroszország*, 42525/07 és 60800/08, § 98

¹¹ *Nieciecki kontra Görögország*, 11677/11, §§ 49-51.

¹² *Karapetyan kontra Örményország*, 22387/05

¹³ *Valeriu és Nicolae Rosca kontra Moldova*, 41704/07

¹⁴ CPT 2nd General Report CPT/INF(92) 3. 1992. április 13.

jogalkalmazó tevékenysége jogforrássá erősödött.¹⁵ Mindazonáltal a CPT a legideálisabbnak a 9-10 m²-es egyszemélyes zárkakat tartja. Az Európa Tanács ugyan elvárja a tagállamoktól, hogy intézkedéseket tegyenek a túlzásfokosság leküzdésére, azonban azt már magukra a kormányzatokra, illetve a hatóságokra bízta, hogy ennek milyen módon tesznek eleget.

Az EJEB Nagykamara 2016. október 20-án hozott ítéletében¹⁶ oldotta fel azt az ellentmondást, mely a saját esetjoga alapján kialakult gyakorlat és a CPT által irányadó értékek között feszült. Ekkor határozta meg pontosan a börtönzsúfolttság értékelése során irányadó elveket és követelményeket a többszemélyes zárkákra vonatkoztatva. A Nagykamara megerősítette, hogy az *irányadó minimum követelmény a 3 m² élettér biztosítása, amelynek számítása során a rendelkezésre álló térből le kell vonni a mosdó és illemhely területét, ugyanakkor bele kell számolni a bútorokat.* A 3 m²-es standard irányadó az a letartóztatásban lévőkre és az elítéltekre is.

Amennyiben egy többszemélyes zárkában 3 m² alá esik a rendelkezésre álló élettér, erősen vélelmezhető az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének megsértése. Ebben az esetben az érintett államnak lehetősége nyílik megcáfolni a vélelmet annak bemutatásával, hogy fennálltak olyan tényezők, amelyek képesek voltak megfelelően kompenzálni a szükséges élettér hiányát. A Nagykamara ezzel feloldotta a korábbi esetjogában meglévő ellentmondást, mivel elutasította azt a megközelítést, miszerint a 3 m²-nél kisebb élettér automatikusan a 3. cikk sérelmét eredményezi.

Ha egy többszemélyes zárkában 3 m² és 4 m² közé esik az egy főre jutó élettér, az EJEB fontos tényezőként veszi figyelembe az életteret a megfelelő fogvatartási körülmények értékelése során. Az ilyen esetekben akkor állapítható meg a 3. cikk megsértése, ha a szűk élettér a nem megfelelő fogvatartási körülmények más aspektusaival párosul: ilyenek tekinthető például a természetes fény vagy levegő hiánya, a szoba nem megfelelő hőmérséklete, a mosdókra és illemhelyekre vonatkozó követelményeknek való meg nem felelés. E szerint 3 m² feletti elhelyezés esetén csak egyes körülmények együttes fennállása esetén állapítható meg a jogsérelm.

A fenti ítéletben a Nagykamara kifejtette, hogy habár továbbra is figyelemmel van a CPT minimum standardjaira, nem tartja azokat döntő jelentőségűnek a CPT és az EJEB által ellátott különböző feladatokra tekintettel.

Az egyik legfontosabb kérdés a fogvatartottak számára, hogy kinek, miért jár a kártalanítás? Az egyik kiemelt hivatkozási pont a *jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya*, ennek kapcsán szabályozandó kérdésként vetődött fel, hogy mit is tekintszen a magyar jog zsúfolt elhelyezési körülménynek. A 2016. december 31. napjáig hatályban lévő szabályozás¹⁷ értelmében, a zárkában vagy a

¹⁵ PALLO József – FORGÁCS Judit: Vonzások és választások. Aktuális kihívások és lehetséges válaszok a magyar börtönügyben. *Belügyi Szemle*, 2015/11. 81.

¹⁶ *Muršić kontra Horvátország*, 7334/13

¹⁷ Lásd a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (1) bekezdését, amely szerint férfi elítélt esetén legalább 3 m², női elítélt és fiatalok esetén 3,5 m² mozgástér volt biztosítandó.

lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kellett meghatározni, hogy minden elítéltre 6 köbméter légtér, férfi elítélt esetén legalább 3 négyzetméter, női elítélt és fiatalok esetén 3,5 négyzetméter mozgástér jusson. Problémaként merült fel, hogy az akkor hatályos a magyar jogszabályban meghatározott többes elhelyezés esetén a minimum mozgástér az előzetesen letartóztatottak kivételével kevesebb volt, mint a CPT által elvárt 4 m², amely viszont irányadó az EJEB joggyakorlatában. Ez a helyzet további jogvitára adhatott volna alapot, mivel az EJEB rendszerszintű probléma fennállása miatt a 3 és 4 m² közötti elhelyezés esetén az utóbbi időben elbírált ügyekben nem vizsgált egyéb kompenzáló körülményt (szabad levegőn tartózkodás, több kapcsolattartási lehetőség biztosítása, több hasznos elfoglaltsági lehetőség), hanem megállapította az egyezményesértést.

3. A kártalanítási eljárás

A kártalanításról szóló rendelkezések hatálybalépéséhez igazodóan 2017. január 1-jétől a magyar jogi szabályozásban a fogvatartottak együttes elhelyezése esetén az egy főre biztosítandó életteret egységesen a CPT ajánlásainak megfelelő 4 m²-ben határozták meg. A CPT újabb gyakorlata alapján azonban nem mozgástér (nettó alapterület), hanem *élettér* (bruttó alapterület) került meghatározásra, *amelyből csak az illemhely és a mosdó elhelyezésére szolgáló terület* – függetlenül attól, hogy a leválasztás fizikailag megtörtént-e vagy sem – vonandó le.

Másik lehetséges kárigény a fogvatartottak oldaláról, ha az *elhelyezés körülményei* nem megfelelőek, jelesül a *kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköznek*.¹⁸ Kitér különösen az illemhely elkülönítésének a hiányára, a nem megfelelő szellőztetésre, a nem megfelelő világításra, a nem megfelelő fűtésre vagy a nem megfelelő rovarirtás által előidézett sérelmekre.¹⁹ A jogszabályi megfogalmazás alapján a bírói gyakorlatra hárul annak meghatározása, hogy mit tekint kínzás tilalmába ütköző elhelyezési körülménynek.

Az illemhely elkülönítésének a hiánya objektív, egyszerűen megállapítható tény (biztosított, vagy nem az elítélt számára), ugyanakkor a többi felsorolt körülmény bizonyítása, tisztázása dr. Sörös László véleménye szerint a jogalkalmazót kihívások elé állítja. Míg a fűtés vonatkozásában jelenleg a 26/2016. OP szakutasítás VIII.

¹⁸ Az 1988. évi 3. törvényerejű rendelet 1. cikk 1. pontja definiálja a kínzás fogalmát: minden olyan cselekmény, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, hogy tőle, illetőleg harmadik személytől értesüléseket vagy vallomást csikarjanak ki, vagy hogy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő, vagy harmadik személy követett el, illetőleg amelynek elkövetésével őt vagy harmadik személyt gyanúsítanak, hogy megfélemlítsék, vagy nyomást gyakoroljanak rá, illetőleg hogy harmadik személyt félemlítsenek meg, vagy hogy harmadik személyre gyakoroljanak nyomást, valamint bármilyen megkülönböztetési formára alapított más okból alkalmaznak, ha az ilyen fájdalmat vagy szenvedést közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatóságos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával bárki más okozza.

¹⁹ Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdés

fejezetének 57. pontja tartalmaz előírásokat, útmutatásokat,²⁰ addig a többi körülmény vonatkozásában erre előírás nincs, a bírói gyakorlatnak kell majd tisztázni, így például mi minősül megfelelő rovarirtásnak, szellőztetésnek, ami komoly bizonyítási nehézségeket vet fel.²¹ Itt kell megjegyezni, hogy a Bv. tv. alapján kizárólag a kínzás tilalmába ütköző elhelyezésért jár kártalanítás, magáért az elítélt által a büntetés-végrehajtási intézetben elszenvedett kínzásból eredő károkozásért a polgárjogi kártérítési szabályok az irányadóak.

A kártalanítási eljárás tárgyalását megelőzően lényeges szólni arról a különbségről, mely elhatárolja a kártalanítást a kártérítéstől. A kártalanítás során a *jogszerűen okozott hátrányt, veszteséget kell megtéríteni*, ezzel szemben a kártérítés a Polgári Törvénykönyv fő szabálya szerint jogellenes károkozásról szól, mely során a károkozó köteles az okozott kárt megtéríteni. Akkor mentesülhet a megtérítési kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Kártalanítási eljárást indíthat:

- az elítélt – a kényszergyógykezelt, illetve az előzetesen kényszergyógykezelt kivételével – vagy más jogcímen fogvatartott személy (közérdekű munka, pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést, elzárást töltő személy, őrizetben, letartóztatásban lévő személy, szabálysértési elzárást töltő személy stb.),
- védője,
- jogi képviselő az elítélt szabadulása után.²²

Ha a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiányából eredő alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény megszüntetése az adott bv. intézeten belül nem oldható meg, a bv. intézet parancsnoka soron kívül megkeresi a BvOP elhelyezésért felelős szakterületét és kezdeményezi az elítéltnak a jogszabályban előírt élettér biztosítására alkalmas más bv. intézetbe való átszállítását.²³ A megtett intézkedés vagy annak elmulasztása miatt, továbbá,²⁴ ha az átszállítás az elítélt kapcsolattartási jogát sérti, az elítélt és a védője a határozattal szemben a büntetés-végrehajtási bíróhoz felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. A felülvizsgálati kérelemnek az átszállításra halasztó hatálya van.

Kártalanítási eljárás megindítására a jogalkotó egy 6 hónapos jogvesztő határidőt állapított meg, mely a kártalanítás alapját képező körülmények megszűnésétől számítandó, azzal, hogy ha az elítélt alapvető jogait sértő elhelyezési körülményekben átmenetileg, maximum 30 napig pozitív változás állt

²⁰ Az OP szakutasítás értelmében pl. ameddig az elítélt a lakóhelyiségben, zárkában tartózkodik, 20C°-nak, fürdőhelyiségben, zuhanyzóban 24 C°-nak, étkező helyiségben 18 C°-nak kell lennie. Míg a belső folyosókon, sportolásra alkalmas helyiségekben 18 C°, WC-helyiségben 16C° hőmérsékletet kell biztosítani.

²¹ SÖRÖS László: *Napidíj az elítéltnak, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekért - avagy 2017. január 01. napján hatályba lépő kártalanítás szabályok a 2013. évi CCXL törvényben.* http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/soros_laszlo_napidij_az_eliteltnek_2017-es_kartalanitasi_szabalyok%5bjogi_forum%5d.pdf (letöltve: 2019.02.02.)

²² Bv. tv. 10/A. § (5) bekezdés

²³ Bv. tv. 144/B. § (5) bekezdés

²⁴ Bv. tv. 144/B. § (6) bekezdés

be (pl. biztosítva volt az elhelyezése során az előírt élettér), az nem jelenti az alapvető jogokat sértő körülmények megszűnését, azaz az elítélt kártalanítási igénye érvényesítésére nyitva álló határidő nem telik el.²⁵ Az átmenti rendelkezések között található meg a módosítást megelőző időszakokkal kapcsolatos kártalanítási igények érvényesítése, akként, hogy a 6 hónapos jogvesztő határidő 2017. január 01. napjával kezdődik azon elítéltek esetében,

- akinek az alapvető jogait sértő elhelyezési körülményei 2017. január 01. napját megelőző 1 évben szűntek meg, illetve
- aki kérelmet nyújtott be az EJEB-hez és azt 2017. január 01. napjáig nyilvántartásba vették, kivéve, ha 2015. június 10. napját követően nyújtotta be a kérelmét, és ekkorra már több mint 6 hónapja megszűntek az alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények.²⁶

Kártalanítási kérelmet kizárólag azután lehet benyújtani, hogy büntetés-végrehajtási intézetnél panaszt terjesztett elő a fogvatartott, vagy védője az alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatt, kivéve, ha az alapvető jogait sértő körülmények között eltöltött idő nem haladja meg a 30 napot.

A panaszt a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának 15 napon belül kell határozattal elbírálnia, mely ellen bírósági felülvizsgálatnak van helye.²⁷ Ezt követően a kártalanítási igényt írásban kell előterjeszteni annál a büntetés-végrehajtási intézetnél, ahol fogva tartják, szabadulását követően pedig ahonnan szabadították, azzal a megkötéssel, hogy a kérelemben nyilatkozni kell, hogy az EJEB vagy polgári bíróság ítélte-e már meg kártérítést, sérelem díjat, feltüntetve az erre vonatkozó adatokat. Értelemszerűen, amennyiben már részére kártalanítást ítéltek meg, akkor arra ismételt nem tarthat igényt. A bv. intézet ezt követően a kérelmet – rendkívül rövid határidővel számolva – 15 napon belül (ha a kérelem több bv. intézetet is érint 30 napon belül) továbbítja véleményével, és az elítélt elhelyezési körülményeire vonatkozó adatokat tartalmazó kivonattal a büntetés-végrehajtási bírónak.

Ezt követően a *büntetés-végrehajtási bíró*

- 15 napon belül az iratok alapján dönt, vagy
- 15 napon belüli időpontra meghallgatást tűz ki, vagy
- 30 napon belüli időpontra tárgyalást tűz ki.

A büntetés-végrehajtási bíró az iratok alapján

1. a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül elutasítja (pl.: kérelem elkésztett, azaz 6 hónapon túl nyújtották be, a kérelmet nem a jogosult nyújtotta be, vagy már az EJEB/polgári bíróság a kérelemmel érintett időszakra már megítélte a kártalanítást), vagy
2. az eljárást felfüggeszti (ha polgári bíróság előtt már per van folyamatban, illetve az EJEB előtt már nyilvántartásba vett kérelem van, ezek érdemi elbírálásáig),
3. érdemben elbírálhatja az elítélt kártalanítási igényét.

A büntetés-végrehajtási bíró meghallgatást tart, ha az elítélt meghallgatását tartja

²⁵ Bv. tv. 10/A. § (4) bekezdés

²⁶ Bv. tv. 436. § (10)–(12) bekezdés

²⁷ SÖRÖS László: i.m.

szükségesnek, vagy tárgyalást tűzhet ki.

Amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró kártalanítást ítél meg az elítéltnak, akkor határozatában:

- dönt a kártalanítás napi tételének összegéről (minimum 1.200.- Ft/nap, maximum 1.600.- Ft/nap),
- a kártalanítással érintett napok számáról (ezt ugyan a Bv. tv. 70/A. § (4) bekezdése nem említi, de a pénzbüntetés kiszabásához hasonlóan, a logika szabályai, és az egyértelmű határozatszerkesztés követelményének ez felel meg),
- a kettő szorzataként megállapított kártalanítás összegéről.

A határozatban kötelezettséget vállal az állam nevében a kártalanítás összeg megfizetésére a határozat *kézbeszítésétől számított 60 napon belül*.

Amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró határozata jogerőre emelkedik, akkor azt megküldik az Igazságügyi Minisztériumnak, mely intézkedik a kártalanítási összeg kifizetéséről, de mielőtt az kártalanítás összege kifizetésre kerülne az elítélt részére, annak *összegét csökkentik* az alábbiak szerint:

- az elítéltet terhelő végrehajtási eljárás keretében érvényesített *gyermektartásdíj összegével,*
- a sértetteknek megítélt, a *kártalanítási eljárás során érvényesített (végrehajtás alá nem vont) polgárjogi igénye szerinti összeggel,*
- a sértett(ek)nek megítélt, végrehajtási eljárás során érvényesített követelésének összegével.²⁸

Ha a kártalanítás összege nem fedezi a kielégítendő követeléseket, elsősorban a gyermektartásdíj iránti követelést, majd a polgári jogi igényt és vele egy sorban a bűncselekmény miatt megállapított kártérítést vagy sérelemdíjat kell kielégíteni. Az elítéltnak *kizárólag az ezek után fennmaradó összeg kerül kiutalásra*, vagy letéti számlájára történő átutalásra.²⁹

4. Összegzés

Összegezve, a fogvatartási jogviszonyt érintő bánásmód tartalma és terjedelme felosztható objektív és szubjektív elemekre.

Az objektív elemei közé sorolandó (és messzemenően a legmeghatározóbb a kártalanításokat megállapító határozatokban), magának az elhelyezési körülményeknek a minősége. Ide értem a zárkák alapterületét, légtérét, szellőzését, világítását, berendezési tárgyait stb. Ebből már az is látszik, hogy nem véletlen, hogy a kutatásom során megvizsgált kártalanítások döntő többsége is ezekre vezethető vissza. Közismert tény, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben évek óta 150-170 %-os a telítettség, emiatt pedig az egy főre előírt mozgásteret és

²⁸ Az IM ugyanis a határozat kézhezvétele után a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar által szolgáltatott adatok alapján értesíti az illetékes végrehajtót az elítéltnak megítélt kártalanítás összegéről, és az mely követelés kielégítése végett foglalhatja le.

²⁹ Bv. tv. 10/A. § (8) bekezdés

légteret nem lehet biztosítani. Erre vonatkozóan konkrét példát említve a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben történt eset kapcsán is kimutatható a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya. Ebben az ügyben az elítélt a 2016.09.08-2017.12.13. közötti időszakot töltötte az említett büntetés-végrehajtási intézetben. A zárkában elhelyezett fogvatartottak száma átlagosan 13-14 fő volt. Ebből kiindulva, a zárkában elhelyezett fogvatartottak mozgástere 1,97 m² volt fogvatartottakként. Ez megalapozta a kártalanítás megállapítását.

A másik objektív és lényeges elem a higiéniai viszonyok minősége. Ide értem a tisztálkodást, illemhelyiségre eljutást, mosást, szárítást, a csótányok és poloskák problémáját, stb. Fontos kiemelni, hogy 2016. december 31. előtt és 2017. január 1. után is a függönnyel elválasztott illemhely nem felel meg az előírásoknak, az ilyen zárkában történő elhelyezés embertelennek minősül. Ez fontos lesz a kártalanításra vonatkozó előterjesztésnél, hiszen meg kell jelölni a sérelmezett időszakon belül a leválasztás időpontját is.

A higiéniai viszonyokon belül mindenképp meg kell említeni a szellőztetés, világítás problémáit is. Erre jogszabályi normatívák nincsenek, az ENSZ a fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó minimumszabályokat deklarálta. A Miniszteri Bizottság Rec (2006) 2. számú ajánlása az (új) Európai Börtönszabályokról szögezi le azt, hogy minden épületben, melynek rendeltetése az, hogy ott fogvatartottak éljenek, illetve dolgozzanak, az ablakoknak kellően nagyoknak kell lenni ahhoz, hogy a fogvatartottak természetes fénynél, rendes körülmények között olvashassanak, dolgozhassanak és a friss levegő beáramolhasson, kivéve azt az esetet, ha van megfelelő légkondicionáló rendszer. A mesterséges fénynek pedig meg kell felelnie a vonatkozó műszaki normáknak. A büntetés-végrehajtási intézetnek – a világítás és szellőztetés sérelmezhető körülményeire történő hivatkozás esetén – adatokat kell szolgáltatnia arra vonatkozóan, hogy mekkora méretű ablak van a kifogásolt zárkában, ez az ablak milyen módon nyitható, biztosítja-e a nappali időszakban a zárkának a természetes fényvel történő ellátását. Ha nem biztosítja, akkor be kell mutatni, hogy milyen mesterséges világítással tesz eleget a büntetés-végrehajtási intézet ennek korrigálásra, hogyan biztosítható a helyiség megfelelő szellőztetése, illetve extrém magas külső hőmérséklet esetén milyen további lehetőségek biztosítottak. Ilyen például az emelt idejű szabadlevegőn tartózkodás, szellőztetés nyitott zárkaajtóval, ahol ezt a rezsím szabályok megengedik, technikai eszközök alkalmazása (ventillátorok), további fürdési lehetőség engedélyezése. Ha ezeket az adatokat az elbírálás érdekében a büntetés-végrehajtási intézet nem szolgáltatja, akkor fel kell erre hívni a 16/2014.(XII.19.) IM rendelet 10/C. § (5) bekezdése alapján.

A gyakorlatban is számtalan esetben találkozhatunk a fogvatartási jogviszonyt érintő bánásmód egy másik, igen jelentős objektív elemével, ez pedig a rovarirtás. A büntetés-végrehajtási intézetek számára előírt rovarirtási gyakoriságot a 18/1998.(VI.3.) NM rendelet 4. számú mellékletének 4. és 5. pontja deklarálja, mely szerint félévente kell a csótányok és poloskák irtásáról gondoskodni. A gyakorlatban ez negyedévente és szükség esetén történik. A nem megfelelő rovarirtásra hivatkozás esetén a büntetés-végrehajtási intézetnek mellékelnie kell a kifogásolt időszakra vonatkozó időtartamot érintő rovarirtás elvégzéséről az annak

idejét is tartalmazó dokumentációt azzal, hogy az rendszeres rovarirtás volt, vagy arra fogvatartotti indokolt panasz alapján került sor. A fogvatartottnak nyilatkoznia kell a kérelemben, hogy tette-e és ha igen, milyen eredménnyel panaszt, jelentkezett-e az egészségügyi szolgálatnál, ha igen, akkor a büntetés-végrehajtási intézetnek csatolnia kell az ezzel kapcsolatos összes orvosi dokumentációt. Ha ezeket az adatokat az elbírálás érdekében nem szolgáltatja, akkor fel kell erre hívni a 16/2014.(XII.19.) IM rendelet 10/C. § (5) bekezdése alapján. Mindenképp fontos megjegyezni, hogy amennyiben megállapítható, hogy a sérelmezett szenvedett időszakban volt a zárkában ágyi poloska vagy csótány, akkor függetlenül attól, hogy a kérelmező szenvedett-e sérülést vagy sem, az embertelen elhelyezési körülmény megállapítandó. Ezzel szemben ha a büntetés-végrehajtási intézet bizonyítja, hogy a rovarmentesítést negyedévente elvégezte, illetve panasz esetén azonnal intézkedett, az embertelen bánásmód nem állapítható meg.

A meghatározó objektív elemek közé sorolandó még az élelmezés színvonala (az étel minősége, mennyisége, az étkezési körülmények, stb.), a ruházat, ágynemű milyensége, az egészségügyi ellátás színvonala. A fogvatartottak az étkezéssel és az egészségügyi ellátással kapcsolatban is gyakran terjesztenek elő panaszt, bár ezek nagy része megalapozatlan. Ugyanakkor volt olyan eset például, hogy a fogvatartottat nem szállították ki időben szakorvosi vizsgálatra, és ez viszont már nem minősült emberséges bánásmódnak. Számtalan esetben felmerülhet olyan probléma, hogy ténylegesen embertelen, megalázó lehet egy olyan körülmény, amire nincs irányadó szabályozás. Így például, ha a zárkában nincs asztal és emiatt a fogvatartottak az ágy szélén ülve a térdükre helyezett tányérból esznek, ez is megalázó bánásmódnak fog minősülni, annak ellenére, hogy nincs olyan jogszabály, ami ezt a körülményt konkrétan szabályozná. Itt említendő meg a Hagyó-ügy, ahol az elítélt kifogásolta a glutén érzékenységének figyelmen kívül hagyását. A fogvatartási ideje alatt egyéb problémák is felmerültek, például betegségek, hirtelen fogyás, gluténérzékenység, asztma stb., amelyről részletesebben az ítéletben olvashatunk. Az egészségügyi problémák miatt a Bíróság ítéletében megállapította, hogy *„a 3. cikk azt a kötelezettséget rója az államra, hogy biztosítsa a szabadságtól megfosztott személyek fizikai jólétét. Ha a hatóságok úgy döntenek, hogy egy súlyosan beteg személyt letartóztatásba helyeznek, és a letartóztatást fenntartják, akkor különös gondosságot kell tanúsítaniuk annak biztosítása terén, hogy a fogvatartási körülmények megfeleljenek az ilyen személy betegségeből fakadó speciális igényeknek.”*³⁰

Vannak továbbá olyan egyéb körülmények is, mint például a fürdési lehetőség hiánya vagy a "gyakorisága", az előírt legalább 20 perc étkezési idő hiánya, a szabadlevegőn tartózkodás csekély mértéke, a nem dohányzó elítélt dohányzó elítélttel történő összezárása, a sétaudvar zsúfoltsága, melyek külön-külön nem feltétlenül, de a törvényben felsoroltakkal együttesen az egy napra eső összeg meghatározásában kapnak jelentős szerepet a kártalanítás megállapítása során. A bánásmód szubjektív elemei között találjuk a személyi állomány fogvatartottakhoz való viszonyulását. Ide tartozik például a bántalmazás, a

³⁰ Hagyó kontra Magyarország ítélet (52624/10. sz. kérelem) 42. pont

megalázás, a hangnem, illetve a kényszerítő eszközök alkalmazása. A fogvatartottak egymás közötti viszonyának ellenőrzése során szintén megemlíthetjük például a bántalmazás, a kényszerítés, a kihasználás fogalmát is. Tudvalevő, hogy a bánásmód egyik fontos területe, hogy a személyi állomány miként képes megakadályozni a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett cselekményeit. A Rendfenntartó Erők Magatartási Kódexének 2. cikke is előírja, hogy a tisztviselők kötelesek védeni az emberi méltóságot és minden személy emberi jogait. Mindenképp említésre méltó szubjektív elem továbbá a szabadlevegőn tartózkodás, a munkavégzés, a sport, a kapcsolattartás, illetve a vallásgyakorlás is. A jogszabályok előírják, hogy a fogvatartottak részére legalább napi egy óra szabad levegőn tartózkodást kell biztosítani. A büntetés-végrehajtási intézetekben az elítéltek részére több napi elfoglaltságot biztosítanak, de az elítéltek nagy része nem vesz részt, vagy nem vehet részt rajta. Ebből eredően, mivel a tétlenség ellentétes a természetes emberi szükségletekkel, így ez sem tekinthető emberséges bánásmódnak.³¹

---

³¹ Dr. CSORDÁS Sándor – Dr. habil. VÓKÓ György: A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata. *Börtönügyi Szemle*, 2004/4. 1–14.

A törvényesség elve és a kriminálpolitika viszonyáról három történeti modell alapján

Nagy Ferenc*

---

1. Bevezetéként az alapfogalmakról

A *törvényesség* vagy más elnevezéssel az *anyag jogi legalitás* elve a jogállamiság formai követelményének, a jogbiztonságnak a megtestesülése. Ennek a princípiumnak a másik megfogalmazásaként a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elveket szokás említeni.¹

Az elv teljes tartalmában, máig ható alakjában csak a felvilágosodás korában fejlődött ki, vagyis az elv története a felvilágosodással és az államhatalom, illetve a bírói hatalom önkénye elleni küzdelemmel veszi igazából kezdetét. A feudális korszak jogbizonytalansága a kései XVII. és XVIII. század gondolkodóinál készítette elő a fordulatot, amely lehetővé tette a törvényi kodifikációt.²

Az elv gyökerei a minden embert összekötő értelem eszméjében rejlenek, ez a *törvényben* kapott mérvadó kifejeződést, amely az állami önkényt, mint értelemellenes „zavart” kizárja. A princípium lényegi forrásai továbbá a mindenki számára szóló természetes, alapvető szabadságjogok posztulátumában; az állam feladatának jogvédelemre korlátozásában; a biztonságnak és a jog kiszámíthatóságának követelményeiben rejtőznek a befolyásossá vált polgárság számára.³

A *kriminálpolitikára* vonatkozó jelenkori fogalmak, megközelítések gazdagságával találkozhatunk mind a külhoni, mind a hazai szakirodalomban. E téma alaposabb vizsgálódásának mellőzésével is jelen sorok szerzője az alábbi

---

* Professor emeritus, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

¹ NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010. 46–47.; NAGY Ferenc: *Anyagi Büntetőjog Általános rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2014. 69–78. Az elv hazai első átfogó bemutatása keretében lásd NAGY Ferenc: Nullum crimen / nulla poena sine lege alapelvről. *Magyar Jog*, 1995/5. 257–259.

² JESCHECK, Hans-Heinrich: *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. 4. Aufl. Berlin, Duncker & Humblot, 1988. 118.; ROXIN, Claus: *Strafrecht*. Allgemeiner Teil. Band I. 4. Aufl. Verlag C. H. Beck, München, 2006. 145–147.

³ JESCHECK: i.m. 118. o., HILGENDORF, Eric: *Gesetzlichkeit als Instrument der Freiheitssicherung*. In: Kudlich, Hans – Montiel, Juan Pablo – Schuhr, Jan C. (Hrsg.): *Gesetzlichkeit und Strafrecht*. Duncker & Humblot, Berlin, 2012. 17–22.

megközelítést tekinti irányadónak. Így a kriminálpolitikát illetően *Kaiser* különbséget tett egyrészt a tudományos értelemben vett, másrészt a gyakorlati kriminálpolitika között. Szerinte a kriminálpolitika *tudományos értelemben* a társadalmi stratégiák, taktikák és szankcióeszközök szisztematikusan rendezett bemutatása/kifejtése révén az optimális bűncselekménykontrollra, a bűnmegelőzésre irányul (ismeretrendszer). A *gyakorlati kriminálpolitika* ellenben azon állami tevékenységre korlátozódik, amely a büntetőjog eszköztára segítségével a bűncselekménykontrollt/-megelőzést célozza, és amit túlnyomórészt jogászok gyakorolnak.⁴

A kriminálpolitikák értékválasztáson alapulnak, értékeket határoznak meg és valósítanak meg.⁵ A tágabb értelemben felfogott büntetőjog területén az értékválasztás a humanitás-represszió értékpárra szűkül le. Ez az, ami bármilyen kodifikációs vagy akár jogalkalmazási lépés mögött meghúzódik.⁶

2. A törvényességi elv és a kriminálpolitika közötti kapcsolat

A *törvényességi elv és a kriminálpolitika kapcsolatát* behatóbban ritkán vizsgálják. Feltehetően a kapcsolatot magától értetődőnek tartják, és nem foglalkoznak részletesen e viszony meghatározásával. A kétkedő kérdésekre azután általában egy pontos forrás megjelölése nélküli *Liszt*-idézet a válasz: „A büntetőjog a kriminálpolitika áthághatatlan korlátja.” Ez persze a törvényes kriminálpolitika mindennapjaira is vonatkozik. Azonban épp ezen mindennapok mutatják a törvényesség elve és a kriminálpolitika viszonyában a problémákat, a nyilvánvaló feszültségeket.⁷ A büntetőjog a kriminálpolitikával a *törvény keretei* között, azaz értelmezési határokon belül foglalkozik. A hatályos jog értelmezésénél így kettős korlátba ütközik. Egyrészt nem szabad a törvény kriminálpolitikai célalképzéseit sajáttal helyettesíteni, másrészt ahol az általános részben a törvényességi elv szó szerinti korlátja kell, hogy érvényesüljön, ott szintén nem lehet a törvényi céllal ellentétes értelmezést adni. Tehát a büntetőjog a törvényhozó kriminálpolitikai célalképzéseihez kötött.⁸ Jelen írás szerzője a három történeti modell fő képviselői (*Beccaria*, *Feuerbach*, *Liszt*) nézeteinek a kapcsolatra vonatkozó lényegi bemutatását célozza.

3. Cesare Beccaria (1738-1794) és a kezdeti modell

Beccaria a XVIII. századi felvilágosodás szellemi pezsgése időszakában, barátai tanácsára 1793-ban kezdi el írni a *Dei delitti e delle pene*-t (A bűnökről és a

⁴ KAISER, Günther: *Kriminologie* UTB 10. Aufl. C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 1997. 469–471.

⁵ ZIPF, Heinz: *Kriminalpolitik*. C.F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, Karlsruhe, 1980. 15.

⁶ Vö.: FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 53.

⁷ Vö. NAUCKE, Wolfgang: *Gesetzlichkeit und Kriminalpolitik*. *Juristische Schulung* (JuS) 1989/1 sz. 862.

⁸ ROXIN: i.m. 229.

büntetésükről), amelyet egy évvel később, 1764-ben először anonim nyomtatott ki. A mintegy 100 oldalnyi terjedelmű írás a büntetőjog-történet legjelentősebb és legnagyobb hatású művei közé sorolható, s a szerző már 26 éves korában nemzetközi hírnévre tett szert.

Beccaria kötetének gondolatmenete az utilitarizmus alapelveire épül: a kormányzati intézkedéseknek az emberek javát kell szolgálniuk: „[...] *a legnagyobb jó a legtöbb ember közt szétszotva* [...]”.⁹

A nullum crimen/nulla poena sine elvnek megfelelően, csak a törvényhozók alkothatnak törvényeket:

„*Csakis a törvények mondhatnak ki büntetéseket a bűnökért, s ez a hatalom csakis a törvényhozót illeti meg, aki egy társadalmi szerződéssel egyesített társadalmat képvisel.*”¹⁰

A bírák csak a törvénnyel összhangban szabhatnak ki büntetést:

„*Semelyik bíró (aki a társadalom tagja) nem szabhat ki igazságosan olyan büntetést ugyanazon társadalomnak egy másik tagjára,*” amit nem a törvények írnak elő.¹¹

A bírák nem értelmezhetik a törvényeket:

„*Még törvények értelmezésének joga sem illeti meg a büntetőbírákat, ugyanazon okból kifolyólag, amiért nem törvényhozók* [...]”

„*Nincs veszélyesebb dolog azon általános axiómánál, miszerint meg kell vizsgálnunk a törvény szellemét. Ez annyi, mint egy átszakított gát a vélemények áradata előtt* [...]”

„*Minden embernek megvan a maga nézőpontja, minden embernek más-más időben másilyen az. A törvény szelleme tehát egy bíró jó vagy rossz logikájának, könnyű vagy rossz emésztésének eredménye lenne.*”¹²

Hogy a büntetőjogot csak a társadalomirányítás eszközeként szabad felfogni, ez *Beccaria* felvilágosult jogi meggyőződése. Ebből következően nézete szerint csak a kiegyensúlyozott, a humánus és nem önkényes büntetőjog az, amely hatékony és ennél fogva legitimálható, hiszen csak egy ilyen büntetőjog akceptálható. Ez egyvonalú kriminálpolitikai érvelésnek tekinthető. A büntetőjog törvényessége később jön figyelembe, amely törvényesség a kriminálpolitikával szemben nem önálló jogi kérdés. *Beccaria* a büntetőjog törvényességének követelését a kriminálpolitikai érvelésbe vonta be. A törvénynek kiegyensúlyozottságot, humanitást és önkényesség-mentességet kell kifejeznie, különben a büntetőjog nem tud hatékony lenni. *Beccariának* a büntetőjog törvényességére a hatékonyság növelése érdekében van szüksége. A törvényesség teszi a kriminálpolitikát láthatóvá és lehetségessé. Így a törvényesség nála a büntetőjog hatékonyságának része. Bizonyára *Beccariánál* a kiegyensúlyozott, humánus büntetőjog és a törvényes büntetőjog szorosan egymás mellett állnak, azonban jogi vagy

⁹ BECCARIA Cesare: *A bűnökről és a büntetésekről* (ford.: Madarász Imre). Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998. Bevezetés 14.

¹⁰ BECCARIA: i.m.16. (III. §)

¹¹ BECCARIA: i.m. 16. (III. §)

¹² BECCARIA: i.m. 17–18. (IV. §)

jogelméleti szükségesség nélkül.¹³ A törvényt úgy kell előkészíteni, hogy célszerűségi megfontolásokra támaszkodó büntetőjog készülhessen. A törvénynek meg kell akadályoznia a bírói enyhítési lehetőségeket, így a bűnüldözéstől védő menedékhelyeket és a kegyelmezést lehetetlenné kell tenni.

Beccaria szavaival: „Egy ország határain belül nem szabad lennie egyetlen olyan helynek sem, amely független a törvényektől. Azok hatalmának úgy kell követni az állampolgárokat, mint ahogy az árnyék követi a testet. A büntetlenség és a menedékhely nem sokban különböznek, s minthogy a büntetés hatása inkább bizonyosságában, mint szigorában rejlik, a menedékhelyek jobban csábítanak a bűnökre, mint amennyire a büntetések eltávolítanak attól.”¹⁴

Természetesen a törvényes büntetőjog is éles fegyvernek tekinthető. *Beccariánál* a büntetőjog törvényessége úgy érhető el, ha az kriminálpolitikailag megalapozott. A fény, amely *Beccariánál* a törvényre, a törvényességre vetül, az inkább a változó és változtatható kriminálpolitika visszfénye.

4. Feuerbach és a nullum crimen/nulla poena sine lege elv

Feuerbach a büntetőtörvény garanciális funkcióját a nullum crimen/nulla poena sine lege elv formulájával fejezte ki. Ez a kifejezés, közismertté vált elvi követelmény nem csupán a tankönyvében, hanem már korábban, az 1799. évi kiadású „Revision” első kötetében megfogalmazást kapott.¹⁵ „Nincs bűncselekmény törvényi büntetés nélkül; a büntetési rossznak a bűncselekmény a feltétele (nullum crimen sine poena legali). Törvényi büntetés bűncselekmény nélkül nincs, vagyis a büntetés feltétele (szükséges alap/indok) egyedül a bűncselekmény (nulla poena legalis sine crimine).”¹⁶

A törvényességi elvet a németeknél nemcsak *Feuerbach* fejlesztette ki, hanem az már előtte a nyugat-európai felvilágosodás hatására az elméletbe és a törvényhozásba egyaránt utat talált. *Feuerbach* nevével természetesen az elv további fejlődése és érvényre jutása döntően összekapcsolódott. Ez nem csupán azért állapítható meg, mert a ma mindenütt használatos latin formula („nullum crimen/nulla poena sine lege”) *Feuerbach*tól származik, hanem mert senki más nem képviselte, nem valósította meg ilyen energiával az elvet. A szakirodalomban *Feuerbach* fő érdemének mindenekelőtt a princípium „büntetőjogi” megalapozását/megindokolását tekintik.¹⁷ Míg Angliában, Észak-Amerikában és

¹³ NAUCKE: i.m. 863.

¹⁴ BECCARIA: i.m. 56-57. (XXXV. §)

¹⁵ FEUERBACH, P. J. Anselm: *Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts in 2 Theilen. Teil I.* (Neudruck der Ausgabe Erfurt 1799.) Scientia Verlag, Aalen, 1966. (A továbbiakban: *Revision*) 148., FEUERBACH, P. J. Anselm: *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts.* (1. Aufl., 1801. 10. verb. Aufl. 1828, 14. Aufl. 1847. C. J. A. Mittermaier megjegyzéseivel). In: Vormbaum, Th. (Hrsg.): *Strafrechtsdenker der Neuzeit.* Nomos, Baden-Baden, 1998. (A továbbiakban: *Lehrbuch*) 20. §

¹⁶ *Revision*, 148., *Lehrbuch* 20. §; Vö.: NAGY Ferenc: Feuerbach büntetési és törvényességi teóriája. *Acta Juridica et Politica* Tomus LXXI. Fasc. 12. Szeged, 2008. 347–386.

¹⁷ Vö. SCHREIBER, Hans-Ludwig: *Gesetz und Richter.* Metzner, Frankfurt/aM., 1976. 102.

Franciaországban a törvényességi elv az állami hatalom korlátozásának, megosztásának büntetőjogi princípiumaként jutott érvényre, addig a németeknél *Feuerbach* a pszichológiai kényszerelmélet teóriájában a büntetőjogi rendszer alapkövévé tette. Ezen megállapítás helyénvalósága mellett azonban elhibázott lenne *Feuerbach*-nál a törvényességi elvet egyoldalúan a pszichológiai kényszerelmélet szempontjából megítélni.¹⁸

Már a XVII. és a XVIII. századi természetjogi irodalomban a polgárral szembeni büntetés alkalmazásával, illetve fenyegetésével történő elrettentésnek a felfogása elterjedt volt. *Feuerbach* ezt a gondolatot először az Anti-Hobbes-ba vette át, és fejlesztette tovább a későbbiekben a törvényességi elvet.¹⁹

Az elv kialakításával kapcsolatos másik alapvető szempont *Feuerbach*-nál az államra vonatkozó nézetével kapcsolatos. *Feuerbach* az állam célját – miként a felvilágosodás jogi felfogása általánosan – a polgárok jogai és szabadsága kölcsönös védelmében látta. Az állami célkitűzés elérése érdekében a törvénnyel szembeni minden ellenszegülést, kivétel nélkül büntetni kell a törvényi fenyegetés komolyságának biztosítása végett. Különben a realizálása nélkül üres ígéretés és hatástalan lenne, amely senkiben félelmet nem keltene.²⁰ A rossz okozására megnevezett esetekben feltételként minden büntetőtörvényben tehát büntetést kell elrendelni: „*nincs bűncselekmény törvényi büntetés nélkül (nullum crimen sine poena legali)*”.²¹

Másfelől a fenyegetést tartalmazó büntetőtörvény megléte a megbüntetés előfeltétele. Mivel a büntetés-okozás végcélja a fenyegetés komolyságának megerősítése, tehát annak elrettentés általi hatékonysága. Vagyis az előzetesen kibocsátott törvényi fenyegetés nélküli büntetés képtelenség lenne. Ezáltal a büntetési célt állítja a törvény a középpontba: minden büntetés büntetőtörvényt feltételez. „*Nincs törvényi büntetés bűncselekmény nélkül, vagy: a büntetés feltétele (szükséges oka/alapja) egyedül a bűncselekmény (nulla poena legalis sine crimine)*”.²² Mivel minden büntetés büntetőtörvényt feltételez, amelyet annak alkalmazási szükségessége indokol, úgy ebből következik, hogy arra az esetre, amelyre egyáltalán nem vonatkozhat büntetőtörvény, így semmilyen büntetés nem lehetséges.²³ „*Polgári büntetést csak büntetőtörvényből és aszerint lehet elrendelni*”.²⁴

Feuerbach tankönyvében az alapelvvel kapcsolatos alábbi kitételek szerepelnek:

„19. § *Dedukciónkból a büntetőjognak a következő legfőbb principiuma adódik: Az államban minden jogi büntetés a külső jogok szükségessége révén megalapozott és érzékelhető (érzéki) rosszal fenyegetett törvény jogsértésének a jogi következménye.*

20. § *A 20. §-ban ebből folyó, kivételnek nem alávetett, alárendelt alapelvek: I. Büntetés mindenfajta okozása büntető törvényt feltételez (Nulla poena sine lege).*

¹⁸ Vö. SCHREIBER: i.m. 102–105.

¹⁹ Vö. SCHREIBER: i.m. 102–105.

²⁰ Lehrbuch, 16. §; Revision, 50.

²¹ Revision, 148.

²² Revision, 148.

²³ Revision II., 41.

²⁴ Revision, 63.

Hiszen csak a törvény általi rosszal fenyegetés alapozza meg/indokolja a büntetés fogalmát és jogi lehetőségét. II. A büntetés okozása a fenyegetett cselekmény meglétét feltételezi (Nulla poena sine crimine). A törvény révén/által kapcsolódik a fenyegetett büntetés a tethoz mint jogilag szükséges előfeltételhez. III. A törvényileg fenyegetett tett (a törvényi előfeltétel) feltételezi a törvényi büntetést (Nullum crimen sine poena legali).²⁵

A büntetőtörvénynek Feuerbach szerint a következő jellemzőkkel kell rendelkeznie, amelyek nélkül büntetés nem rendelhető el.

a) A törvényt a büntetendő *cselekmény elkövetése előtt* kell megalkotni, a visszaható hatályú rendelkezés kibocsátása nem lehetséges. Bár Feuerbach a visszaható hatály tilalmáról direkt sehol sem tesz említést, azonban az közvetlenül a felfogásából következik. Ha a büntetőtörvénynek pszichológiai kényszert kell a potenciális tettesre gyakorolnia, úgy léteznie kell azelőtt, még mielőtt a cselekményt elkövették. Csak az előzetes fenyegetés képes elrettentően hatni. *„Minden meglévő büntetőtörvény csak arra az esetre vonatkozhat, ahol mint büntetőtörvény hatásos lehet, ahol a cselekmény megakadályozására a hatékonyságának fizikai lehetőségét megalapozza/megindokolja.”²⁶ Azonos értelemben definiálja Feuerbach a polgári büntetést, mint – „az elkövetett jogsértés miatt – a büntetőtörvény által az előzőleg fenyegetett érzékelhető rosszat.”²⁷*

b) A büntetőtörvény célja és jogalapja továbbá megköveteli, hogy a bűncselekményi előfeltételek és következmények *pontosan meghatározottak* legyenek.²⁸ A törvényhozónak e tekintetben egyértelműen meghatározott általános fogalmakat kell alkalmaznia és minden egyes bűncselekmény ismérveit pontosan, világosan kell megfogalmaznia. A törvényi nyelvnek *„egyszerűnek, de meggyőzőnek, világosnak, de értelmesnek is kell lenni”,* amit a bíró és a nép ért.²⁹ Az abszolút önkényes büntetésekkel nem szabad fenyegetni, mivel azok hatástalanok maradnak, nem megfelelő elrettentéssel hatnak és a bíró számára önkényes hatalmat adnak az alattvalók felett. A büntetés következményeit a törvényben oly módon kell megállapítani, hogy az *„minden egyes esetben tökéletes bizonyossággal és határozottsággal legyen kideríthető”.³⁰*

Feuerbach pszichológiai kényszerelmélete a bűncselekményi tényállások és a büntetéssel fenyegetések kielégítő és megfelelő törvényi meghatározottságát feltételezte. Feuerbach ezirányú posztulátumát a polgároknak az önkénytől való védelme indokolta.³¹

²⁵ Lehrbuch 19., 20. §§, 334.

²⁶ Revision II. 40.

²⁷ Revision 56.

²⁸ FEUERBACH, P. J. Anselm: *Kritik des Kleinschrodischen Entwurfs zu einem peinlichen Gesetzbuche für die Chur-Pfalz-Bayrischen Staaten.* Gießen, 1804. Az új hasonmás kiadása: Keip Verlag, Frankfurt/a.M., 1988. (A továbbiakban: Entwurf) I. 5., 10–11., III. 117.

²⁹ Entwurf I. 20.

³⁰ Entwurf III. 117–119., 125–126.

³¹ KREY, Volker: *Keine Strafe ohne Gesetz.* W. de Gruyter, Berlin, New York, 1983. 88–90.

Ezáltal a törvényi meghatározottság elvét kettős céliránnyal fejlesztette ki:

- a potenciális tettesek elrettentése annak legpontosabb leírása révén, ami tilalmazott;
- az állami büntetőhatalom korlátozása, amelyben csak azt szabad büntetni, ami tilalmazott.³²

c) Végül *a bíró szigorúan a törvényhez kötött*, hivatalát egyedül a cselekményre vonatkozó fennálló törvény alkalmazásával gyakorolhatja. A bíró „*csupán a törvény alatt áll, annak szolgálója és értelmezője*”.³³

A feuerbachi törvényességi tant illetően az államjogi, politikai szempontok állnak az előtérben. A törvény határozza meg egyedül, mi és miként büntetendő. A bíró szabad mérlegelését kikapcsolja, hasonlóképp az abszolutista államhatalom hatalmi, politikai befolyását is. A törvény az önkényeskedésre hajlamos büntető jogalkalmazás addigi ingadozása helyébe teljes jogállami állandóságot, biztonságot és kiszámíthatóságot hoz be. Ebben nyilvánul meg a feuerbachi teória politikai értelme és egyúttal tartós hatásának mérvadó oka. *Feuerbach* törvényességi tana a kezdődő XIX. századi német liberalizmus politikai vágyának tökéletes beteljesítője volt.³⁴

A pontos törvény *Feuerbach*nál az állami kriminálpolitika fontos része, erősíti a célszerű büntetést. A törvény megbüntetésre kényszerít és ez a tulajdonképpeni feladata. Emellett a büntetőtörvény liberális, azaz szabadságvédő feladata háttérbe lép. A törvényesség követelése a bírói önkény ellen fordul, természetesen kriminálpolitikai okokból. *Beccaria*hoz hasonlóan *Feuerbach* szerint is a bírói önkény, mindenekelőtt az enyhébb irányú önkény szintén gyengíti a törvény elrettentő erejét.³⁵ A szabadság biztosítása a politikailag fontos törvényességnek csak mellékprodukta.

Feuerbach kezdetben nagyon szűk bűncselekmény-fogalomból indul ki. Így csak azokat a jogsértéseket lehet szerinte bűncselekményként törvénybe foglalni, amelyek az elementáris emberi jogi sértések lényegét jelentik. Hamarosan ezt követően azonban ez a helyzet *Feuerbach*nál megváltozik, és a szűk fogalom helyett és helyébe egy tágabb/szélesebb bűncselekmény-felfogás lép, amely a törvénnyel védett javak, jogtárgyak védelmére terjed ki.³⁶

Értékelésként megállapítható, hogy *Feuerbach* a pontos törvényi meghatározottság elvével lényegében garanciális funkciót is kialakított az érintett jogalanyok számára, egy olyan jogi helyzetet teremtett, amely még ma is a büntetőjog alapelveihez számítandó. Ugyancsak *Feuerbach* hatására alakult ki a szigorúan a törvény szó szerinti szövegéhez, mint jogforráshoz kötött érvelésű értelmezés.

Feuerbach büntetőjogi rendszerének alapjaként is tekintett büntetési felfogása,

³² Vö.: GROPP, Walter: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 4. Aufl. Springer, Berlin, Heidelberg, 2015. 45–46

³³ Revision 243.

³⁴ SCHMIDT, Eberhard: *Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege*. 3. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1965. 239.

³⁵ Revision, XIV. és 140.

³⁶ NAUCKE: i.m. 864.

a pszichológiai kényszerelmélete pedig inkább az abszolút büntetési teória továbbfejlesztésének tekinthető.³⁷

5. Franz von Liszt (1851-1919) és a kriminálpolitikailag orientált büntetőjog határai

A büntetőjog feladatai és működése körében Liszt a marburgi programjában, az 1882. évi híres előadásában és művében a büntetőjog-tudomány egészének („die gesamte Strafrechtswissenschaft”) koncepcióját vetette fel. Eszerint a büntetőjog tudományának ki kell bővülnie a bűncselekmény, a büntetett, a büntetés empirikus összefüggéseivel, és így ennek kell lennie a célszerű kriminálpolitika alapjának. Megítélése szerint csak a nevezett empirikus „*diszciplínának a büntetőjog tudományával való együttműködése révén adott a bűnözés elleni sikeres harc lehetősége*”.³⁸

A marburgi program gondolatmenete a kriminálpolitikailag orientált büntetőjogi modern iskola megalapítása is, amely a büntetés hatásából indul ki. A (cél)büntetés a társadalmi irányítás racionális, célszerű eszköze, hiszen a célgondolat az, amely az akarati cselekményt az ösztöneselekménytől megkülönbözteti.³⁹ Megjegyzi továbbá, hogy „*A helyes, azaz az igazságos büntetés a szükséges büntetés.*”⁴⁰

A kriminálpolitikát Liszt a szociálpolitika részének, azaz a nyugalom, a biztonság és a rend fenntartása politikájának tekinti. A dolgozó osztályok helyzetének nyugodt, de biztos javítását célzó szociálpolitika egyúttal a legjobb és a leghatékonyabb kriminálpolitika.⁴¹

Liszt a kriminálpolitika alatt a bűnözés tudományos vizsgálatának és a büntetés hatásával alátámasztott alapelveknek olyan összességét érti, amelyek alapján az állam a büntetőjogi büntetéssel és az ezzel rokon intézmények segítségével a bűnözés elleni harcot vezeti.⁴²

A bűnügyi diszciplínák együttműködésében Liszt ekkor a kriminálpolitikának kiemelkedő helyet és rangot biztosított. Később más helyütt, nevezetesen „A szociológiai és antropológiai kutatásoknak a büntetőjog alapfogalmainra gyakorolt hatásáról” c. 1893. évben először közzétett tanulmányában már határt szabott. Nézete szerint „*a büntető törvénykönyv a büntetett magna chartája*” („*das Strafgesetzbuch die magna charta des Verbrechers*”).⁴³

³⁷ Vö.: GROPP: i.m. 46.

³⁸ LISZT von Franz: *Der Zweckgedanke im Strafrecht* (1882/83) in: Liszt von Franz: *Strafrechtliche Vorträge und Aufsätze I.* 1905. J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, Berlin, 1905. 177–179.

³⁹ LISZT: i.m. 146.; VORMBAUM Thomas: *Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte.* Springer, Berlin, Heidelberg, 2009. 123–127.

⁴⁰ LISZT: i.m. 161.

⁴¹ LISZT von Franz: *Das Verbrechen als sozial-pathologische Erscheinung* In: *Strafrechtliche Vorträge und Aufsätze II.* 246.

⁴² LISZT von Franz: *Kriminalpolitische Aufgaben.* In: *Strafrechtliche Vorträge und Aufsätze I.* 291–292.

⁴³ LISZT von Franz: *Ueber den Einfluss der soziologischen und anthropologischen Forschungen auf die Grundbegriffe des Strafrechts.* In: *Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge. II.* 80.

Ennek megfelelően a büntetőtörvény elsősorban nem a jogrendet, nem a teljes közösséget védi, hanem az ez ellen ellenszegülő egyes személyt. A büntető törvénykönyv paragrafusokba foglalja számára a jogot, hogy csak a törvényi előfeltételek és csak a törvényi határokon belül büntetendő. A kettős elv: nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege – az állampolgár védőbástyája az állami erőhatalommal szemben, a többség kíméletlen hatalmával szemben: a „Leviathan”-nal, vagyis a félelmet keltő, hatalmas állammal szemben. Liszt hosszú idő óta a büntetőjogot mint az államnak jogilag behatárolt büntető hatalmát jelölte. Így fogalmaz(ott): „én most is azt mondhatom: a büntetőjog a kriminálpolitika áthághatatlan korlátja” („das Strafrecht ist die unübersteigbare Schranke der Kriminalpolitik”). „És így kell maradnia.”⁴⁴

Liszt idézett kijelentése máig ható. Vagyis jelenleg is aktuális és ma sincs kisebb jelentősége, mint a liszti időszakban: egyrészt a hatékony bűncselekmény-kontroll, a preventív bűnüldözés, másrészt a liberális-jogállami szabadságvédelem közötti feszültség problematikájának. Továbbá a kriminálpolitikai szándék és a büntetőbírói akarat a (büntető)törvényben találja meg a határait. A törvény az érintettek számára nem csupán az elítélés(ük) alapja, hanem az állami túlhatalomtól való védelem, az egyenlő mérce és kontroll garanciája is.

A büntetőjog és a kriminálpolitika viszonyára vonatkozó Liszt-felfogás határozott kritikájával is találkozhatunk. Ennek értelmében a törvényhozó mint kriminálpolitikus maga határozza meg, milyen magas legyen a kriminálpolitika számára a büntetőjogi korlát. Egy ilyen korlátot áthághatatlannak nevezni, nos, ez a jogi ironia érdekes formájának is tekinthető.

Lisztnél a büntetőjogi törvényesség a büntetett védelme az állammal szemben. Ez a felfogás a törvényességet szinte nevetségessé teszi. Továbbá a kriminálpolitika áthághatatlan korlátjaként a büntetőjog a XIX. század végén sem tudott már igazából lenni.⁴⁵

Liszt írásaiban látható, hogy a kriminálpolitikát a büntetés témaköre uralja. A törvényesség, a nullum crimen-elv számára valójában egy olyan dogma, olyan kötelező erejű tantétel, ami a célszerű kriminálpolitikát akadályozza. Ez a felfogás azonban a büntetőjogi törvényességet döntően kell, hogy gyengítse.⁴⁶ Erre vonatkozó bizonyíték az aktuális büntetőjogokból könnyen meríthető.

Liszt kriminálpolitikai története a marburgi programmal kezdődik. Keresi a speciálpreventív irányt Kant és Hegel büntetési teóriájával szemben.⁴⁷ A bűncselekményt és a büntetést a kriminológia, azaz az egész büntetőjog-tudomány részdiszciplínája segítségével kívánja magyarázni. Büntetést szerinte csak a szükséges keretek között szabad alkalmazni. Amennyiben a társadalmi körülmények büntetést nem követelnek, úgy a büntetés elveszíti az értelmét.⁴⁸

⁴⁴ LISZT i.m. 80.; VÖ. NAGY Ferenc: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. 122–123.

⁴⁵ NAUCKE: i.m. 864.

⁴⁶ NAUCKE: i.m. 864.

⁴⁷ NAUCKE Wolfgang: *Strafrecht. Eine Einführung*. 10. Aufl. Luchterhand, Neuwied, Kriftel, 2002. 35–36.

⁴⁸ VÖ.: GROPP: i.m. 47.

6. Összegzés

A büntetőjogi törvényességnek az utóbbi időszakban két feladata van. Egyrészt a törvényességnek a kriminálpolitika elképzeléseit kell kifejeznie. Másrészt a törvényességnek a kriminálpolitika abszolút határait kellene, hogy tartalmazza. Tehát a törvényességnek van egy kritika nélküli és egy kritikai feladata a büntetőjogban. Mindkét feladat egyszerre persze aligha teljesíthető. Ehhez figyelembe veendő, hogy a kriminálpolitika az abszolút határait nem keresi. Így már az elmúlt évtizedekben ahhoz lehetett hozzászólni, hogy először is azt a politikai többséget kell keresni, amely többség jogigazoló korlátként / határként szolgál és működik a kriminálpolitika számára.

Ezen többség felfogásai aztán később a törvényességhez, a törvényességbe vezetnek át. Ezzel pedig eljuthatunk és eljutunk a törvényesség rutinjához, majd a törvényesség kriminálpolitika általi gyengüléséhez.⁴⁹

Korábbi és ma is aktuális/érvényes megállapítás szerint a büntetőjog tudományos rendszere hazánkban (talán túlzottan is) (át)kriminalizálódott lett, vagyis a kriminálpolitika a hatókörét egyértelműen kiterjesztette, a büntetőjogi rendszerre is rátelepedett; a büntetőjog tudománya, a büntetőjogi dogmatika lényegében a (kriminá)politika eszközévé, szolgájává silányodott és süllyedt. Folyamatosan és fokozatosan erodálódnak a büntetőjog klasszikus jogállami elvei és szabályai.⁵⁰ Megítélésünk szerint a praktikus, nemritkán aktuálpolitikai célokat követő gyakorlati kriminálpolitika uralja a jelenlegi hazai helyzetet. Ilyen szituációban már az a felvetés, kérdés fogalmazható meg, hogy hagyományos jogállami büntetőjogról lehet-e még beszélni a jelzett körülmények közepette.

A hazai büntetőjog-tudomány és a kriminálpolitika, a törvényhozás képviselői között lényegében hiányzik a kommunikáció és a honi törvényhozás is jobbára az egyes esetek szerint jár el és alkot büntető normákat.⁵¹

Kiemelt probléma a joggyakorlat és a jogdogmatika egymástól való elidegenedése is. A joggyakorlat egyre inkább maga határozza meg a döntéseivel szemben támasztott követelményeket, maga dönt a dogmatika szabályainak sajátos alkalmazásáról.⁵²

Éppen az ilyen kritikus időkben a kritikai hozzáállás mellett nem, illetve nemigen köthető kompromisszum a világos és koherens jogállami garanciális elvek és az ezeket lépten-nyomon felülmíni kívánó kriminálpolitika és joggyakorlat igényei között. A részleges, a relatív/relativizálódó büntetőjogi dogmatika nem követendő, hiszen ha megbontjuk az alapokat, már nem épülhet rá kiszámítható, biztonságos, koherens rendszer.⁵³

---

⁴⁹ Vö.: NAUCKE: i.m. 864.

⁵⁰ NAGY: i.m. 2013. 124–125.

⁵¹ NAGY Ferenc: A jogállami büntetőjogról és a fejlődési irányairól. *FORVM Acta Juridica et Politica*. (VIII. évf. 2. szám) Szeged, 2018. 238–239.

⁵² FARKAS: i.m. 61.

⁵³ NAGY: i.m. 2013. 125.; Vö. TÓTH Mihály: *Adalékok a büntetőjogi dogmatika válságához*. In: Karsai Krisztina et al. (szerk.) *Nagy Ferenc Ünnepi Kötet*, Acta Juridica et Politica Tomus LXXXI. Szeged, 2018. 945–954.

Garázdaság tegnap, ma, holnap

Nagy László Tibor*

Nagy tisztelettel és szeretettel köszöntöm Farkas Ákos professzor urat nevezetes születésnapja alkalmából. Ismeretségünk hosszú időre tekint vissza. Különösen kellemes emlékeket idéz fel bennem az az időszak, amikor kollégák is voltunk, mivel professzor úr 1990 és 2001 között az Országos Kriminológiai Intézet másodállású kutatójaként is tevékenykedett, eleinte tudományos munkatársként, majd 1998-tól tudományos főmunkatársként. Mindig példamutató volt számomra elmélyült szaktudása, megbízhatósága, ugyanakkor rendkívül derűs, békét sugárzó, kedves, közvetlen személyisége. Vitathatatlanul jelentős szerepet játszott a Miskolci Egyetem és az OKRI intézményei és oktatói, kutatói között kialakult és máig jelenlévő kiváló kapcsolatban. Mindemellett arról a számomra nagyon fontos eseményről sem feledkezhetek meg, hogy professzor úr volt PhD értekezésem¹ nyilvános vitájának bíráló bizottsági elnöke. Erre az eseményre emlékezvén választottam tisztelgő tanulmányom témájául – újragondolva és aktualizálva – doktori disszertációm kérdéskörét.

Tisztelt Professzor Úr, Kedves Ákos, nagy szeretettel kívánok jó egészséget, és további sok sikert, örömet, boldogságot mind szakmai pályafutásod, mind magánéleted során!

1. Tegnap

A garázdaság 1955-ben bűncselekményként történt pönalizálása óta mind törvényi megfogalmazásában, mind a jogalkalmazási gyakorlatban számos jelentős változás történt, amely szükségképpen tükrözte az aktuális társadalmi-politikai-kulturális viszonyokat, időszakonként komoly mértékben fellángoló jogirodalmi vitákat is kiváltva. Ezt figyelembe véve meglepőnek is tűnhet, hogy a tulajdonképpen szovjet példa alapján megkonstruált, a szocialista büntető jogalkotás egyik klasszikus produktumának tekinthető tényállás túlélte a rendszerváltás utáni, a büntető

---

* Osztályvezető, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

¹ NAGY László Tibor: *A garázda jellegű bűnözés büntetőjogi és kriminológiai aspektusai*. PhD értekezés. Miskolc, 2009.

jogszabályokat is radikálisan érintő jogszabály-változtatási dömpinget, sőt új Büntető Törvénykönyvünknek² is immanens részét képezi.

A garázdaság, garázda kifejezések a köznyelvben is általánosan elfogadottak, használtak, nyelvünkben történő megjelenésük óta azonos tartalmat hordoznak. Az első hiteles forrás, amelyben felbukkant a garázda szó, egy 1375-ös oklevél. Ebben melléknévként szerepel és békétlenkedő, durva, erőszakos magatartását jelent. Főnévként az 1527-es Érdy-kódexben jelenik meg első ízben mások háborgatása, viszálykodás tartalommal.³ A szó értelmezése az eltelt évszázadok alatt sem változott, hiszen ma is azt tartjuk garázdának, aki „(részeg vagy felindult állapotban, illetőleg jelleméből folyóan) durván, erőszakosan viselkedő, mások jogait semmibe sem vevő és duhajságában gyakran romboló, kárt okozó személy”.⁴

A garázda melléknév szinonimái: durva, erőszakos, vad, agresszív, féktelen, duhaj, duhajkodó, verekedő, kötekedő, huligán, vandál, krakéler (régies), balhés (szleng), vaddisznó, radó (tájnyelvi); ellentétei: békés, szelíd, rendes. A garázdálkodik ige rokon értelmű szavaiként pedig a következőket jelölhetjük meg: erőszakoskodik, botrányt csap, közbotrányt okoz, randalíroz, pusztít, rombol, dühöng, duhajkodik, huligánkodik, féktelenkedik, zabolátlankodik, krakélereskedik, kapcáskodik (tájnyelvi), kötelőzködik (tájnyelvi), szleng nyelvben: arénázik, balhézik, csikágózik.⁵

Az angol nyelvben a garázdaságra leginkább a rowdyism, ruffianism, truculence, turbulence, bullying szavakat használják.⁶ Nemzetközileg elterjedtnek jellemzően a hooliganism, hooligan kifejezések tekinthetők, amit a világ szinte minden táján megértenek. A XVIII. század végén Londonban huligánoknak nevezték az erőszakos, duhaj személyeket. Ez az elnevezés később általánossá vált mindazokkal szemben, akik közösség-ellenes magatartásukkal tüntetnek.⁷

A garázdaság tehát azok közé az empirikus fogalmak közé tartozik, amelyek a köztudatban viszonylag pontosan körülhatárolva élnek, de amelyek egzakt jogelméleti meghatározása rendkívül nehéz helyzetet ró a tudományra. A köznapi gondolkodás emocionális elemekkel telített, egyszerűnek tűnő tapasztalati fogalmait sokszor problematikus tudományos definíciókkal kifejezni. Az ilyen jellegű megközelítés magában hordozza a törvénynek a köznapi fogalomból eredő intenciójától való eltávolodást; a leszűkítés, vagy a túlzott kiterjesztés lehetőségét. A garázdaság esetén az utóbbi következett be a gyakorlatban, a szubszidiárius tényállás ugyanakkor bizonyos szűkítést is jelent, hiszen az csak akkor alkalmazható, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg.

A jogi szabályozás változásait tekintve megállapítható, hogy büntető és kihágási jogszabályaink korábban különböző helyeken szankcionáltak garázda jellegű cselekményeket. E megoldást azonban az 1950-es években kibontakozó szocialista jogalkotásunk nem találta megfelelőnek és így az 1955. július 1-jén hatályba lépett

² 2012. évi C. törvény

³ A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. I. kötet, 1029.

⁴ A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960., II. kötet, 994.

⁵ KISS Gábor (szerk.): *Magyar szókincstár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2001. 304.

⁶ ORSZÁGH László: *Magyar – angol szótár I.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 711., Angol – magyar szótár II., 863.

⁷ GERGELY Jenő – MÓCSI László: *A huligánság*. Tudományos Könyvkiadó, Bukarest, 1957. 2.

17. sz. tvr. 7. §-a újszerű bűncselekményként pönalizálta a garázdaságot, amelynek alapján: „Büntettet követ el és egy évig terjedhető börtönnel büntethető az, aki a társadalmi együttélés szabályait semmibe véve garázdálkodik, vagy olyképpen zavarja a közrendet, hogy garázda magatartásával nyilvános botrányt, felháborodást vagy riadalmat okoz”. A minősített esetet – két évig terjedhető börtönbüntetéssel fenyegetve – az valósította meg, aki cselekményét a rend helyreállítása iránt intézkedő hivatalos személy felszólítása ellenére sem hagyta abba, vagy büntetésének kiállításától öt év még nem telt el.

A kodifikáció megvalósulását általános elismerés övezte, mondván, hogy „a garázdaság kifejezett büntetőjogi értékelésével lehetővé vált, hogy most már nevén nevezzük a gyermeket és nem közvetve, kerülő utakon, hanem közvetlen, nyílt támadást indítsunk a garázda elemek ellen a büntető igazságszolgáltatás területén”.⁸

A tényállás megkonstruálásának szükségességét büntetőjogásaink jogi és politikai aspektusból is igyekeztek alátámasztani. A leggyakrabban hangoztatott jogi érvként azt hozták fel, hogy a korábban hatályban lévő jogszabályok nem tudták közvetlenül, a maguk teljességében megragadni és a büntetőjog eszközeivel megvédeni a garázdasággal sértett jogtárgyat;⁹ az egyes törvényi tényállások közötti „légüres térben” büntetlenül fordulhattak elő azok a garázda jellegű magatartások, amelyek a különböző jogszabályok eléggé pontosan meghatározott elemeit nem merítették ki.¹⁰ Politikai szempontból a garázdaság megalkotását a megváltozott társadalmi viszonyokkal, az új közösségi erkölccsel indokolták,¹¹ valamint hangsúlyozták osztálytartalmát, és a szocialista együttélési viszonyokat védő hatékony eszköznek tekintették.¹²

Ezen túlmenően természetesen nem szabad megfeledkezni arról az inspirációról sem, amit a szovjet példa jelentett. A szovjet-orosz Btk. ugyanis már 1922-ben megkonstruálta a garázdaság tényállását, akkor még a személyiség és az emberi méltóság elleni bűncselekmények közé sorolva, az 1926. évi Btk.-ban azonban már az államigazgatás elleni bűncselekmények fejezetébe áthelyezve. Nem kétséges, hogy a jogalkotó a garázdaság első magyar (és a szovjet szféra többi országában történt) megfogalmazása során figyelemmel volt a szovjet szemléletmódra, mintára, de mechanikus átvételről nem beszélhetünk, mert a tényállások több vonatkozásban lényegesen különböztek egymástól, elsősorban a tárgyi oldal elemei és a büntetési tételek szempontjából.

A garázdaság bűncselekménnyé nyilvánítását követően azonban hamarosan felmerültek azon komoly problémák, hogy milyen magatartásokat kell az új, és mit a korábbi, továbbra is hatályban maradt bűncselekményi, illetve kihágási, majd szabálysértési tényállások alapján elbírálni. Míg ugyanis a különös részi tényállások

⁸ ERDÉSZ László: *A garázdaság büntette a szovjet és a magyar jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958. 56.

⁹ FADGYAS András: A garázdaság büntette a gyakorlatban. *Kriminalisztikai Tanulmányok*, 8. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 182.

¹⁰ BÉKÉS Imre: A garázdaság. *Magyar Jog*, 1955/11. 329.; BAKÓCZI Antal: A garázdaság néhány kérdéséről. *Belügyi Szemle*, 1960/10. 708.

¹¹ DEMETER Vilmos: A garázdaság. *Magyar Jog*, 1964/2. 60.

¹² ERDÉSZ: i.m. 48.

jellemzője, hogy az elkövetési magatartásokat meglehetősen pontosan körülírják, addig ez a garázdaság esetében nem történt meg. A jogalkalmazási nehézségeket jól mutatja, hogy a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma 1956 májusában hét, kizárólag a garázdasággal foglalkozó állásfoglalást (141-147 BK) volt kénytelen közzétenni.

Az 1955-ös tényállás két fordulata közül az első a tágabb, a második a szűkebb fogalom. Mindkét elkövetési magatartás leírásában szerepel a „garázdálkodik” illetve a „garázda magatartásával” kifejezés, anélkül, hogy a jogalkotó kifejtene, mit ért ez alatt. A 141. sz. kollégiumi állásfoglalás szerint a garázdálkodás fogalmát a szó köznapi, a köztudatban élő tartalma szerint kell meghatározni. Ez az okfejtés azonban a jogalkalmazók számára az elhatárolási problémákat nem oldotta meg. A legjelentősebb hatást a híres-hírhedt 146. sz. állásfoglalás váltotta ki, amely megteremtette az ún. „motívum-elméletet”.

Eszerint amikor a cselekmény más jogvédele érdeket is sért, de külső megjelenési formájában garázdaságra is utal, az indítóokok és a cél vizsgálata adhat támpontot annak az eldöntésére, hogy az egyéb bűncselekményen felül megvalósult-e a garázdaság büntette is. Ha a személy vagy dolog elleni támadásnak a garázdálkodás köznapi fogalmától eltérő, meghatározott oka van, rendszerint nem garázdasággal, hanem csak egyéb bűncselekménnyel állunk szemben. Tehát ugyanannál a tevékenységnél a motívum jellegétől függ, hogy megvalósítja-e egyéb büntett mellett a garázdaságot is, vagy sem.

1960-ban létrejött a szabálysértési alakzati is, miszerint szabálysértésnek minősült a garázdaság – valamint a közveszélyes munkakerülés és az üzletszerű kéjelgés –, ha az eset összes körülményeire (különösen az elkövetés módjára és az elkövető személyi körülményeire) tekintettel a cselekmény kisebb jelentőségű. (1960. évi 14. sz. tvr. 1. §) Az elhatárolás ennyire elvont, általános szintje a kodifikáció bizonytalanságát tükrözi, amely azonos jellegű cselekmények minden kötöttségtől mentes, hol bűncselekményi, hol szabálysértési minősítésének lehetőségét teremtette meg a gyakorlat számára, összemossa ezzel a jogalkotás és a jogalkalmazás funkcióját.

„A megszilárduló szocialista gazdasági viszonyok talaján alakul ki a szocialista közösségi erkölcs. A dolgozó tömegeket átható szocialista erkölcs viszont maga is előmozdítja a szocializmus építésének sikerét, és az elért eredmények megszilárdítását. A szocialista erkölcs a kíméletlen szabad verseny elvén alapuló kapitalista erkölcs maradványaival vívott ideológiai harcban alakul ki. Jelentőségének a felismerése arra kötelezi a jogalkotót, hogy ezt a harcot büntetőjogi eszközökkel is támogassa, és fellépjen azokkal szemben, akik a formálódó új erkölcs fontosabb normáit: a szocialista közösségi élet magatartási (viselkedési) szabályait kihívó tudatossággal és olyan módon sértik meg, hogy cselekményük a köznyugalom komoly megzavarására alkalmas.” – olvashatjuk az 1961-es Btk. indoklásában a 219. §-nál,¹³ mely több szempontból átformálta a garázdaság tényállását. Megtörtént annak elismerése, hogy a bűncselekmény 1955-ös – és a BHÖ 189/A. pontjába felvett – definíciója a garázdálkodás és

¹³ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 357–358.

garázda magatartás kifejezéseket azok meghatározása nélkül használta, és ezért szükségessé vált a szabatosabb fogalom-meghatározás.

Az új tényállás szerint *„Aki nyilvános helyen olyan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, avagy nem nyilvános helyen tanúsított közösségellenes magatartásával másokban megbotránkozást vagy riadalmat kelt, ha súlyosabb büntett nem valósult meg, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”* (1961. évi V. törvény 219. § (1) bek.)

Jelentős változás, hogy a garázdaság szubszidiárius bűncselekmény lett, így megállapítására már csak akkor kerülhetett sor, ha egyéb, súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg. Az alapeset továbbra is két fordulatot tartalmazott, de az 1955-ös megoldáshoz képest egészen más jelentéssel. Az elkövetési magatartás első változata, a nyilvános helyen történő garázdálkodás alak, míg a második eset, a nem nyilvános helyen való végrehajtás eredmény bűncselekményként került kodifikálásra.

A garázdaság bűncselekményének és szabálysértésének elhatárolása továbbra is szubjektív megítélésű maradt, az 1968. évi I. törvény 93. §-a csupán a Btk.-hoz igazított tényállást tartalmazott, amikor szó szerint megismételte a bűncselekményi definíciót, hozzáfűzve az ismert klauzulát, miszerint is az eset összes körülményére (különösen az elkövetés módjára és az elkövető személyi körülményeire) tekintettel kisebb jelentőségű cselekmény esetén lehetséges a szabálysértés megállapítása. Ezután biztonságképpen még felsorolásra került a bűncselekmény három minősítő körülménye, amelyek fennforgásakor a magatartás nem lehet szabálysértés.

Az 1978. évi Btk.-ban végre megtörtént egy objektív ismérv beiktatása, mivel a garázdaság bűncselekménye már csak kizárólag – akár dolog, akár személy elleni – *erőszakos* elkövetés esetén valósulhatott meg. Ugyancsak a garázda magatartások pontosabb elhatárolásának szándéka vezette a jogalkotót, amikor a *közösségellenes* szó elé a *kihívóan* jelzőt is beiktatta. Hogy ez mennyiben járt sikerrel, az más kérdés. Azonban míg az egyik oldalról az erőszak megkövetelése némileg szűkítette a tényállást, addig másfelől tágult a cselekményi kör, ugyanis a garázdaság az elkövetési helytől függetlenül formális, alak bűncselekmény lett, eredmény bekövetkezésére nincs szükség, elégséges feltétel lett pusztán a megbotránkozás vagy riadalom veszélye. Ennek megfelelően a tényállás a következőként alakult: *„Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”* (1978. évi IV. törvény 271. § (1) bek.)

A 2009. február 1-jén hatályba lépő – a közrend, valamint az igazságszolgáltatás működésének védelme érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról címet viselő – 2008. évi LXXIX. törvény a garázdaság tényállását is több tekintetben módosította. Új minősítő körülményeket vezetett be, egyúttal minden korábbinál súlyosabb – öt évig terjedő szabadságvesztést jelentő – szankciót írt elő, ha a bűncselekményt csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva, vagy nyilvános rendezvényen követik el. Emellett az elkövetési

magatartás tekintetében – az erőszakos magatartás egységes megítélése céljából, a bűncselekményi tényállást az (5) bekezdéssel kiegészítve – értelmező rendelkezést alkotott. Így törvényi előírást nyert, hogy „E § alkalmazásában erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására”. (1978. évi IV. törvény 271. § (5) bek.)

2. Ma

Hatályos új Büntető Törvénykönyvünk a garázdaság alapeseti tényállását tekintve nem hozott változást. (2012. évi C. törvény 339. § (1) bek.) A törvény indokolása ugyanakkor megállapította, hogy „A garázdaság csak kirívóan közösségellenes erőszakos magatartás tanúsítása esetén valósítható meg, amely alatt a társadalmi együttélés szabályaival való szembehelyezkedést értjük.” Arra hivatkozással, hogy a garázdaság minősített esetei – habár szubszidiárius bűncselekményről van szó – túlszabályozottak, és akár öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetettek, az egyszerűsítés és ésszerűsítés jegyében megtörtént a minősített esetek újraszabályozása. Ez alapján a garázdaság ismét legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel lett büntethető, minősítő körülményként pedig a csoportos, fegyveres, felfegyverkezve, a köznyugalmat súlyosan megzavaró, illetve a nyilvános rendezvényen való elkövetés került meghatározásra. A korábbi Btk.-nak a garázdaság (5) bekezdésében található, az erőszakos magatartásra vonatkozó, értelmező rendelkezését átvette a törvény, de azt a Záró Rész értelmező rendelkezései körében helyezte el, hasonlóan a nyilvános rendezvény fogalmához.

A garázda bűncselekmények megítélésével kapcsolatos problémák kezelését illetően az új Btk. sem jelentett előrelépést, a korábban jelentkező ellentmondások napjainkban is folyamatosan érzékelhetőek és jelen vannak. Úgy vélem, a jogalkalmazás során a garázda magatartások megítélésével kapcsolatosan a legkomolyabb dilemmát a *kihívó közösségellenesség* megállapítása okozza. E határozatlan jogfogalom a garázdaság szubsztanciális elemének tekinthető, hiszen ennek hiányában még a garázdaság szabálysértési alakzata sem valósul meg. Mivel a jogalkotó gyakorlatilag a jogalkalmazásra bízta a fogalom értelmezését, nem véletlen, hogy annak gyakran eltérő explikációjára kerül sor. Hornyák Szabolcs szerint is „A garázdaság tényállásának „kihívóan közösségellenesség” eleme sérti a jogbiztonságot. A kihívóan közösségellenesség megállapítása a jogalkalmazásban meglehetősen esetleges, gyakorlatilag az eljáró szervek diszkrecióján múlik, hogy sor kerül-e a büntetőjogi felelősségre vonásra. A tényállási elem határozatlansága emiatt jogbiztonsági problémákat vet fel, amely szintén azt erősíti, hogy az ilyen jellegű cselekmények bűncselekményként való megítélése nem tartható.”¹⁴

A Kúria 23/2014. számú büntető elvi határozata foglalkozott a garázdaság megállapíthatóságának egyes kérdéseivel. Így kinyilvánította, hogy „Közterületen tanúsított bármely, a közelben tartózkodó személyek által észlelhető erőszakos

¹⁴ HORNYÁK Szabolcs: *A köznyugalom elleni bűncselekmények*. PhD értekezés, Pécs, 2010. 196.

magatartás alkalmas megbotránkozás (felháborodás, megütközés, megrökönyödés) vagy riadalom kiváltására. A garázdaság vétségének tényállásszerűségéhez megkívánt kihívó közösségellenesség azt jelenti, hogy a tanúsított magatartás a környezetre gyakorolt hatása révén közvetlenül és durván sérti vagy sértheti a közösség nyugalalmát. A garázda magatartást tanúsító elkövető felismeri, hogy cselekménye a közösség nyugalmanak felindulására alkalmas, ám tettét a közösségi érdek leplezetlen semmibe vételével hajtja végre. Az elkövető által kifejtett erőszakos magatartás esetleges belső, személyes indítéka a garázdaság megállapíthatóságát nem zárja ki, mert a közösségi érdekekkel történő nyílt szembeszegülés a személyes motívumból fakadó cselekményben is megjelenhet.”

Ennek ellenére az utóbbi időben is több ellentmondásos ítélet született a kihívó közösségellenesség tényállási elemének eltérő értelmezése következtében. Ez arra sarkalta a Vas Megyei Főügyészséget 2018-ban, hogy a kérdéskör kutatását kezdeményezze az OKRI-ban. A kutatás során szakmai kerekasztal-beszélgetés megrendezésére is sor került a kérdéskörben járatos ügyészek és bírák részvételével.¹⁵ Az interaktív rendezvényen számos problematikus kérdés, felvetés került terítékre, így többek között a következők: a többlakásos társasházak (panelek) közösségi tereiben, tipikusan a zárt lépcsőházakban kialakult erőszakos magatartásba torkolló szomszédok közötti viták, valamint a szűk családi körben, illetve a belátható/nem belátható udvarokon megvalósult esetek megítélése; az egymozzanatú, pillanatnyi indulatból fakadó cselekmények; szét lehet-e választani a kihívó és a közösségellenes fogalmakat, mit jelent a közösség, illetve a zárt közösség, a társadalmi normák, a társadalom tűrőképességének figyelembevétele, a mikroközösségek erkölcsi normái, szokásai stb. Végső soron az nyert megállapítást, hogy *a bírósági gyakorlat ellentmondásos és inkább enyhülő tendenciát mutat*, különösen a kihívó közösségellenesség fogalmának meghatározása körében, amelynek kritériumai továbbra is meglehetősen flexibilisek.

A garázdaság *az erőszakos-garázda jellegű bűnözés meghatározó deliktuma*. E bűncselekmény kategória mintegy egyharmadát jelenti, az ismertté vált erőszakos elkövetőknek pedig a fele követ el garázdaságot. 2017-ben 10547 regisztrált garázdaság történt, amelyet 11393 bűnelkövető valósított meg. A kiszabott büntetések (7083) közül 2585 (36,5%) volt szabadságvesztés, amelyet 1848 esetben (71,5%) felfüggesztett a bíróság.¹⁶ A bűncselekményi tényállás gyakori – ugyanakkor ellentmondásoktól nem mentes – alkalmazása is azt igényli, hogy az egységesebb jogalkalmazást segítő megoldások szülessenek jogalkotási téren is a közeljövőben.

¹⁵ „A kihívó közösségellenesség értelmezése a bírói gyakorlatban” c. szakmai kerekasztal beszélgetés. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018. október 17. A rendezvényen 14 ügyész és 10 bíró vett részt az OKRI képviselői mellett.

¹⁶ Adatok forrása: ENYÚBS és OBH statisztika.

3. Holnap

Egykoron a garázdaság tényállása kodifikálásának fő indoka a köznyugalmat zavaró cselekmények teljes körű üldözése, a meglévő joghézagok betöltése volt. Úgy tűnik, e célkitűzés teljesítése „túlságosan jól” sikerült, mivel egy olyan széles hatókörű gumijogszabály született meg, amely az elvégzett csiszolgotások ellenére is rendkívül nagy diszkrecionális hatalmat ad a jogalkalmazó kezébe, és ezért számos ellentmondás, jogbizonytalansági tényező érzékelhető manapság is. A juriszdikció bizonytalanságát jelzi, hogy kísértetiesen hasonló cselekmények minősülnek az igazságszolgáltatás során hol garázdaságnak, hol egyéb bűncselekménynek vagy szabálysértésnek, illetve adott esetben az eltérő értelmezések következtében nem történik elmarasztalás. Úgy vélem, szükséges a túl szélesre tárt keretek összébb zárása, a felhígult, parttalan tényállás szűkítése, egyértelműbb behatárolása. A nullum crimen et nulla poena sine lege alkotmányos alapelvéből következő fontos kritérium a határozatlan büntető törvény és szankció tilalma, azaz a törvénynek pontosnak kell lennie.¹⁷ E követelmény érvényre juttatása napjaink büntetőjogi kodifikációjának is hangsúlyozottan obligatórius szempontjai közé tartozik.

Természetszerűleg felmerül a kérdés, hogy de lege ferenda milyen megoldások képzelhetőek el a jelzett problémák kiküszöbölésére, csökkentésére. A következőkben, a diszpozíció precízebbé tétele érdekében megfogalmazok néhány lehetséges javaslatot, amelyek célja egyfelől az előre kiszámíthatóság, a jogbiztonság garantálása, másfelől az, hogy garázdaság bűncselekménye címén valóban csak a közrendre, köznyugalomra komolyabb veszélyt jelentő cselekmények nyerjenek elbírálást.

A szabálysértési alakzatot ugyanakkor megfelelőnek tekintem, amely alkalmas arra is, hogy a bűncselekményi tényállás szűkítése során felszívjon olyan eseteket, amelyek egyéb bűncselekmények tényállását nem merítik ki. Ezzel kapcsolatosan erősen megfontolandónak és támogathatónak tartom Bócz Endre javaslatát, aki szerint megoldást jelenthetne, „ha azok a büntetőjogilag tényállásszerű cselekmények, amelyeknek a büntetést érdemlősége a büntetőjogi mértékrendszerben – tehát más bűncselekmények általában igazságosnak tartott büntetéséhez viszonyítva – jelentéktelen, és ezért megbüntetésük felesleges, átkerülnének a szabálysértési hatósághoz. Ezt a döntést az ügyésznek kellene meghoznia; ő állapítaná tehát meg egyrészt a büntetőjogi tényállásszerűséget, másrészt azt, hogy a vádemelés felesleges.”¹⁸ Hiszen, amint Bócz Endre a garázdaságra vonatkozó példát is felhoz: „Az a garázdaság, amely csekély mértékben erőszakos és ezért vétségként jelentéktelen a büntetést érdemlősége, a rendzavarások között viszonylag súlyos megítélésre tarthat számot.”¹⁹

¹⁷ DOMOKOS Andrea: *A büntetőpolitika változásai Magyarországon*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2008. 109.

¹⁸ Bócz Endre: A jelentéktelen súlyú bűncselekmények kezeléséről. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2004/2. 31.

¹⁹ uo.

a) *Csak csoportos, illetve meghatározott számnál nagyobb többes elkövetés valósíthatja meg a garázdaságot.*

Megfontolandó példának tűnik e szempontból a Csemegi-kódexben pönalizált magánosok elleni erőszak. E megoldás előnye, hogy az egy-két személy által megvalósított, kevésbé félelemkeltő cselekményekkel szemben, a valóban fajsúlyosabbnak tekinthető – jelenleg minősített esetet képező – csoportos akciók nyernének büntetőjogi értékelést. Kevesebb elkövető esetén, kár vagy sérülés okozásakor természetesen fennállna a büntetőjogi felelősség rongálás vagy testi sértés okozása miatt, ilyen eredménnyel nem járó, garázda jellegűnek tekinthető esetekben pedig minden bizonnyal elegendőnek tűnik a garázdaság szabálysértéséért történő felelősségre vonás.

b) *A tényállás leszűkítése kizárólag a személy elleni erőszakos cselekményekre.*

Dolog elleni támadások esetén ugyanis legtöbbször kár is keletkezik, így rongálás miatt lehet az elkövetőt szankcionálni. A kevés fennmaradó, dolog elleni támadással kárt nem okozó, vagy a saját tulajdonban álló dolgot rongáló magatartást pedig adott esetben szabálysértésként lehetne értékelni. E javaslat elfogadása azzal a pozitív hatással is járna, hogy a garázdaság bűncselekménye „igazi” erőszakos bűncselekménnyé válna, valóban szervesen tartozna az ezáltal „vegytisztává” váló erőszakos bűnözés kategóriájába, hiszen a többi odatartozó deliktum is kizárólag személy elleni erőszakos magatartással követhető el. Így a bűncselekményi alakzat Janus-arcúságának megszűnésével együtt „hivatalosan” is erőszakos bűncselekményeknek lehetne nevezni a jelenlegi, kényszerűségből kissé erőltetettnek tekinthető „erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények” elnevezésű kategóriát. A már említett szakmai kerekasztal beszélgetésen – kérdőíves felmérés alapján – a jelenlévő jogalkalmazó szakemberek a garázdaság tényállásának megváltoztatását illetően leginkább ezt a megoldást preferálták.

c) *Materiális bűncselekmény konstruálása.*

A magatartás következményeit illetően tehát ne legyen elegendő a megbotránkozásra vagy riadalomra való alkalmasság, a veszélyeztetés, hanem ezek valamelyikének mint eredménynek ténylegesen be is kelljen következnie. E – korábban részben már alkalmazott – koncepció ellen szól az, hogy bizonyos esetekben aránytalan nehézséget jelentene, vagy szinte megoldhatatlan volna olyan tanúk felsorakoztatása, akik bizonyítékul szolgálnának a megbotránkozás vagy riadalom bekövetkezésére, másrészt pedig előtérbe kerülne szubjektív értékítéletük a köznyugalom objektív oltalmazásának szempontjával szemben.

d) *Elkövetési motívum tényállási elemmé tétele.*

E megoldás elvileg jól szolgálhatná, hogy valóban csak a ténylegesen durva, a közösséggel gátlástalanul szemben álló cselekmények minősüljenek garázdaságnak, figyelembe kell venni azonban, hogy ez az esetek zömében szinte kilátástalan nyomozati, bizonyítási terhet jelentene. A gyakorlatban történő alkalmazásának kísérlete már a korábbiakban sem volt sikeres. Minden bizonnyal az elkövetők arra hivatkoznának, hogy semmiképpen sem valamilyen garázda indítók, hanem kizárólag személyes motívum játszott szerepet cselekményük elkövetésében, amit nehéz lenne megcáfolni. (Végső esetben akár arra is hivatkozhatnának, hogy összetévesztették a sértettet haragosukkal.)

e) A garázdaság bűncselekményi tényállásának eltörlése.

E meglehetősen radikálisnak tűnő lehetőség sem rengetné meg véleményem szerint a közbiztonságot, valójában nem jelentene dekriminalizációt, hiszen alig van olyan cselekmény, amely a garázdaság hinterlandjaként ne merítené ki valamely más bűncselekmény vagy szabálysértés tényállását is egyszersmind. A garázda jellegű elkövetést pedig a büntetés kiszabása során lehetne súlyosító körülményként értékelni, vagy esetleg egyes bűncselekmények minősített esetei közé felvenni. E véleménnyel ért egyet Hornyák Szabolcs is, akinek határozott álláspontja szerint „a garázdaság, mint bűncselekmény felett eljárt az idő”.²⁰

Álláspontom szerint a legmegfelelőbb megoldás a fenti a) és b) pontban vázolt változtatás egyidejű alkalmazása lenne, amely leginkább megfelelne a törvényhozó kinyilvánított akaratának, valamint hatékonyan szolgálná az egységes jogalkalmazást, kielégítené a konzekvensebb jog-összehasonlítás, a tudomány és a tiszta kriminológiai-kriminálstatistikai csoportképzés szempontjait is. Ebben az esetben a csoportos elkövetés megszűnne mint minősítő körülmény, mivel az alapeseti tényállás részévé válna.

A kérdéskör továbbra sem tekinthető lezártnak, amit jelez az érzékelhető jelentős szakmai érdeklődés és a jogalkalmazói álláspontok gyakori ütközése is. Egységes, optimális megoldás kialakításáról és megfogalmazásáról még nem beszélhetünk, de szükségesnek érzem kodifikációs lépés megtételét. A jogállamiság egyik alappillérenek számító jogbiztonság szempontjából is szükséges lenne a túl szélesre tárt keretek, a kiszámíthatatlan, több határozatlan jogfogalmat tartalmazó, a normavilágosságot sértő, parttalan, gumijogszabály-jellegű tényállás szűkítése, a határvölgyek egyértelműbb kijelölése.

---

²⁰ HORNYÁK: i.m. 173.

Gondolatok az elévülés – visszaható hatály kérdéseiről

Nagy Zoltán András*

Az elévülés¹ története kapcsán, gondolatai írásba foglalásakor 25 éves Cesare Beccaria véleményét citáljuk, aki szerint „a súlyos gonosztettek, melyek az emberek emlékezetében sokáig élnek, ha bebizonyítvák, nem érdemelnek elévülést a szökésben levő tettes javára, de a nyilvánossá sem lett apróbb bűncselekményeknél az elévülés szüntesse meg a polgár sorsának bizonytalanságát [...]”²

1. Elévülés – visszaható hatály alkalmazása, a politika eszköze

Az elévülés kérdése élesen jelentkezett a XX. század világégései, vérzivatarai, forradalmi (ellenforradalmi) közepette. Tételünk, hogy politikailag kényes ügyekben (akár történesek, akár személyek esetében) a felelősségre vonás, az elévülés, a visszaható hatály kezelése a napi politikai érdekek által nemcsak befolyásolt, hanem determinált.

A nürnbergi-perben (1945. november – 1946. október), a japán háborús bűncselekmények – ismertebb nevén a Hideki Todzsó – perben (1946. május – 1948. november) visszahatójú hatályú törvénykezés történt, a bűncselekmények meghatározása az utóbb tényállásszerűvé tett magatartások megvalósulása után történt és másik fontos célja volt, ezzel felülírva az esetleges elévülés alkalmazásának lehetőségét.

A magyarországi népbírói perekben (1945–1949), pedig már a bírósági eljárás megindulása előtt 1945-ben írásba foglalták, azokat a háborús és népellenes bűncselekményeket, amelyeket már 1939-től büntetendőnek tekintettek. Sőt a 81/1945. sz. ME rendelet (továbbiakban: Nbr.) február 5-i kihirdetése előtt, február 3-án már tárgyalt és ítéletet hozott a bíróság, és február

---

* Tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Kiberbűnözés Elleni Tanszék; egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

¹ Az elévülés intézményét, mint büntethetőséget megszüntető okot (korábbi terminológiával: bűnvádi eljárás megindítását kizáró okot) vizsgáljuk jelen tanulmányunkban.

² BECCARIA Cesare: *Büntett és büntetés*. Révai Leo Kiadása, Budapest, 1887. 40.

4-én már két személyt ki is végeztek.

Tovább igazolva a politikai érdekek mindent felülíró meghatározottságát hangsúlyozó tételünket, sem a II. világháború idején uralkodó japán Hirohito császárt, sem Horthy Miklóst nem vonták felelősségre, mindkettőjük „menekülését” az amerikaiak szorgalmazták. Talán semmi szerepük nem volt országuknak a II. világháborúba történő hadba lépésében? Például Pearl Harbour megtámadásáról nem tudott a japán császár? Például Horthy nem tudott Szovjetunió megtámadásáról, a holokausztról? Nem írtak alá egyetlen jogi dokumentumot ezekről?

Ugyanakkor Todzsó, Kiicsiro, Kuinaki volt japán miniszterelnököket, illetőleg Imrédyt, Bárdossyt, Sztójay volt magyar miniszterelnököket és az utolsó miniszterelnököt, Szálasit, továbbá több tábornokot, minisztert, az államigazgatásban vezető posztot betöltőket kivégeztek. Kontrasztként ki kell emelnünk azt a körülményt is, hogy Horthy Miklós a portugáliai Estoril, híres üdülőhely szomszédságában, egy villában (a ház ma óvodaként funkcionál) élt a homokos, pálmafás tengerpart, kaszinó közelében, miközben miniszterelnökei, miniszterei, tábornokai, hű „kiszolgálói” a siralomházban, nyirkos földön fekvé, étlen-szomjan, tisztálkodási, ruhacsere lehetősége nélkül várták a halált.

Hirohito japán császárt, mivel hatalomban maradhatott sem fosztották meg korábbi élete feltételeitől.

A háborús bűnösök „szelektív” felelősségre vonásának példája az is, hogy a II. világháború befejezését követően ezrével érkeztek az Egyesült Államokba magasrangú náci katonák, kémek, más ügynökök, tudósok, technikusok, specialisták sokszor kormányzati segítséggel, majd fontos beosztást kaptak.³ Többek között 1800 tudóst, technikust és családtagjaikat „hozták át” a nyugati világba.⁴ Az egyik német csodafegyver V-2 rakétán dolgozott W. von Braun és csapata, akik együtt léptek az amerikaiak szolgálatába. Von Braun egy évtizeden át a NASA igazgatója is volt (1960-70), sőt a Holdra szállást célzó Apolló-program egyik vezetőjeként dolgozott. Említhetnénk, hogy az első szovjet szputnyik megalkotásában az orosz mérnökök mellett a szintén V2 fejlesztésében résztvevő Herman Oberth dolgozott.

A *magyarországi népbírószági perekben* az 1945. évi VII. törvény a népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeleteket emelte törvényerőre. E jogszabály rendelkezése – többek között – visszaható hatállyal állapította meg, hogy mely cselekmények minősülnek már 1939-től háborús és népellenes bűncselekményeknek.

11. § „Háborús bűnös az:

1. aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál,

³ LICHTBLAU, Eric: *The Nazis Next Door: How America Became a Safe Haven for Hitler's Men*. Houghton Mifflin Harcourt, Boston – New York, 2014. 2.

⁴ https://mult-kor.hu/20130604_vilaghaborus_amerikai_hajsz_a_nemet_tudosok_utan?pIdx=2 [2019.05.15.]

politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna, 2. aki, mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy, bár a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta ...”

A magyar Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) a 2/1994. (I. 14.) sz. határozatában a háborús bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket – két eset kivételével – alkotmányellenesnek minősítette a 11/1992. AB határozatban kifejtettek alapján, mivel a „jogbiztonság – az AB értelmezésében – az államtól és elsősorban a jogalkotótól azt várja el, hogy a jog egésze, egyes részterületei és egyes szabályai is világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatók és a norma címzettjei számára a büntetőjogban is előre láthatóak legyenek” (IV. 1. p.). Továbbá a büntetendővé nyilvánított magatartás formai alkotmányossági követelményeit az AB a 30/1992. (V. 26.) határozatban a következőképpen fogalmazta meg: „az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie.

A már említett két rendelkezés hatályban tartásának indoka az, hogy a nemzetközi büntetőjogban is kriminalizált magatartásokat tartalmaznak:

Nbr. 11. § 5. pont: „aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával a reá bízott hatalommal visszaélve kegyetlenkedett, vagy aki általában felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának.”

13. § 2. pont: „Aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott.”

Az Nbr. népellenes bűncselekményeket is meghatározott. Látható a visszaható hatály megjelenése.

„Népellenes bűntettben bűnös:

15. §

2. aki az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette,

3. az a joghatósággal bíró közalkalmazott, aki következetesen népellenes, fasisztabarát hivatali működést fejtett ki, ...”

„Nehezen konkretizálható” tényállásokat látunk. Az AB döntése a határozat megszületése évében a népellenes bűntettek elévülését konstataálta.

A népbírói perek után bő négy évtizeddel a *rendszer váltás idején* 1991 novemberében két országgyűlési képviselő törvényjavaslatot terjesztett elő. Az ún. Zétényi–Takács-féle törvényjavaslat célja az volt, hogy lehetőséget nyújtson olyan súlyos, emberöléssel járó cselekmények vagy a hazaárulás utólagos üldözésére és megtorlására, amelyeket az elkövetés idején – a törvényszöveg szerint 1944. december 21-e és 1990. május 2-a között – az uralmon lévő politikai rendszer csak

azért nem torolt meg, mert azokat maga kezdeményezte, illetve hajtatta végre. A törvényt az Országgyűlés 1991. november 4-én elfogadta, de Göncz Árpád köztársasági elnök nem írta alá, hanem előzetes normakontrollra megküldte az AB-nak.

A törvényjavaslatot – és ennek több mint szimbolikus jelentősége van – ugyanis nem az MDF által vezetett, és az SZDSZ⁵ által – a paktum alapján – a fontosabb kérdésekben támogatott kormány nyújtotta be, hanem egyéni képviselői indítvány formájában került az Országgyűlés elé. Ez egy világos üzenet volt, jelezte e mögött nincs kormányzati akarat. Titokban lehettek (voltak?) egyeztetések, paktumok titkos megállapodások hazai és külföldi szereplőkkel, amelyekről nem tudunk, ám következményeit látni véljük (a szocialista korszakban felhalmozódott pénzügyi adósság vállalása, a jogfolytonosság a kádári „puha” diktatúrával, a felelősségre vonások elmaradása, a szélsőjobb kemény tiltása, az 1956-os forradalom jobboldali narratívájának elfojtása, a kormány és jobboldali emigráns szervezetek kapcsolattartásának tilalma, az antiszemitizmus határozott üldözése, a túl gyors gazdasági privatizáció, a hattárrevízió felvetésének tilalma, az ellenzéknek mindig hangot adó Szabad Európa Rádió frekvenciához jutásának megakadályozása, frekvencia moratórium idején a tilalom ellenére csak két rádióadó kapott felmentést⁶ stb.).

A felemás, kaotikus rendszerváltásról a válaszok – természetesen (?) – rejtve maradtak, és maradnak minden bizonnyal sokáig, netán örökre. Nem elégséges az a válasz, hogy Magyarországon, más volt szocialista országokkal szemben békés átmenet történt.

Visszatérve a képviselői törvényjavaslatra. Az 11/1992 (III.5.) AB határozat nyilvánított alkotmányossági véleményt a jogszabályjavaslatról. Az AB a jogbiztonság követelményének megsértésének minősítette a törvényjavaslatot és alkotmányellenesnek nyilvánította:

Az AB dogmatikus, egyben a pozitív jogot előtérbe toló replikája tiszta és világos volt. Ám vajon, miért nem hivatkozott senki sem (sem politikus, sem jogtudós fontos fórumokon, médiában) Gustav Radbruch (1878-1949) 1946-ban felvetett gondolataira, azaz a pozitív jogot jogtalannak kell tekinteni, ha a törvény és igazságosság közötti ellentmondás elviselhetetlen mértékét ölt. Akkor elviselhetetlen ez a mérték, ha nincs törekvés az igazságosságra, ha az igazságosságot tudatosan megtagadták.⁷ Ezt nevezzük ún. radbruchi-formulának. Miért nem vette figyelembe a törvényjavaslat indokolását? *„Ezen alapelv (radbruchi formula) alapján ítélték el a Büntető Törvénykönyv szerint a koncentrációs táborok poroszloít és gyilkosait.”⁸*

Rezignáltan állapítja meg Nagy Ferenc, hogy „[...] ez a formula hazánkban – egyébként is nálunk szűk szakmai körben ismert, tárgyalt, vagy elismert – a

⁵ Elsősorban fiatalabb olvasóknak: Magyar Demokrata Fórum (jellemzően népies), Szabad Demokraták Szövetsége (jellemzően urbánus) – rendszerváltó pártok voltak, azóta a politika örvényében elsüllyedtek.

⁶ Juventus Rádió és a Radio Bridge kapott frekvenciát, a Radio Bridge a híreket és éjszakai műsorát az amerikai katonai rádiótól, az AFM-től vette át.

⁷ RADBRUCH, Gustav: Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht, *SJZ*, 1946. 105.

⁸ www.parlament.hu/naplo34/254/2540218.html [2019.05.15.]

büntetőjog fejlődésére érdemi hatással nem volt.⁹

Az AB akkori, mára hatályon kívül helyezett határozata több aggályt felvet, amik függőben maradtak, maradnak.

- Szakmai elemzésnél mondatokat kiemelni nem mindig szerencsés vagy korrekt, de egyes kitételekre muszáj utalni. A „tárgyi és formális elvekre támaszkodó jogbiztonság előbbre való” – megállapítást két szempontból is aggályosnak véljük. Egyfelől az AB elvekről szól és mégis a diktatúra törvénykönyvének rendelkezéseit veszi alapul (elévülési idők, nyugvás, félbeszakadás szabályai stb.), másfelől elveket említ, és írott jogszabályokra hivatkozik.

- Az akkori Alkotmány 57. § (4) bekezdése szerint „senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem bűncselekmény.” Az elévülésre való hivatkozást összekötni a nullum crimen, nulla poena sine lege elvével, ahogy tette az AB szakmailag nem megalapozott. A diszpozíciószerű cselekmény és a bűncselekmény nem szinonim fogalmak, az AB e két fogalmat azonosítja. Bűncselekmény akkor jön létre, ha egy adott cselekmény úgy valósítja meg a Btk. Különös részében írott rendelkezést, mint diszpozíciót, ha megfelel az Általános részben szabályozott további körülményeknek. Büntethetőséget kizáró okok esetében nem jön létre bűncselekmény, azaz e körülmények a nullum crimen elvén belül helyezkedik el. Ám a büntethetőséget megszüntető okok kívül helyezkednek a nullum crimen elvén, hiszen e körülmények a crimen létrejötte után keletkeznek.¹⁰

- A határozatnak az a kitétele, hogy „jogállamot nem lehet jogállammal ellentétben megvalósítani” azt a véleményt veti fel, hogy az igazságosság és az erkölcsi indokoltóság kívül esik az alkotmányosság fogalomrendszerén, hiszen a jogalap alkotmányossága ezen értékekkel szemben nyer megemlítést.¹¹

- A bűncselekmények üldözésének politikai okból történő elmulasztása kapcsán az igazságszolgáltatás kötelességének nem teljesítése az elévülési időbe nem számítandó be. Az elévülés sine qua nonja a jogrend szabályszerű működése.¹²

A 2011-ben hatályba lépett Alaptörvény gyökeres fordulatot hozott. Egyfelől az Alaptörvény a 11/1992. (III.5.) sz. AB határozatot, akár az addig megszületett más AB határozatot is hatályon kívül helyezte, annak joghatása érintetlenül hagyásával (Záró és vegyes rendelkezések 5. pont).¹³

Másfelől az Alaptörvény a kommunista diktatúra felelősségéről szóló fejezetében megállapítja, hogy a pártállam érdekében vagy egyetértésével a kommunista diktatúrában Magyarország ellen vagy személyek ellen elkövetett súlyos bűncselekmények nem évülnek el (6. pont). Továbbá az előző pontban említett

⁹ WIENER A. Imre: *Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához*. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2006. 44.

¹⁰ FÖLDVÁRI József: A büntetőjogi felelősség a kommunista diktatúra időszakában elkövetett bűncselekményekért. *Veröffentlichungen der Rechts- und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Bayreuth*, 1. kötet, 1993. 25–33.

¹¹ ZÉTÉNYI Zsolt: Néhány őszinte szó az igazságtételről, avagy megtettünk-e mindent, ami tőlünk tellett? *Hitel*, 2017/12. 36–65.

¹² KAHLER Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945-1989*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 65.

¹³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> [2019.05.15.]

bűncselekmények, amelyeket 1990. május 1-ig követtek el az Alaptörvény hatálybalépésének napjától számított időtartam elteltével évül el, feltéve, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában hatályos büntetőtörvény szerint az elévülés 1990. május 2-a és 2011. december 31-e között történt volna meg, és az elkövetőt a bűncselekmény miatt nem üldözték. (7. pont).

Az Alaptörvény expressis verbis kinyilvánítja, ha az elkövetett bűncselekményt nem üldözték, akkor az elévülése sem kezdődhet el. Az üldözés hiányának okát nem határozza meg. Az 1990 előtti bűncselekményeket jellemzően politikai okból nem üldözték, sőt kitüntetésekkel, előléptetésekkel, jól fizető állásokkal jutalmazta az e bűncselekmények elkövetőit.

2. A visszaható hatály a magyar büntető törvénykönyvekben

A visszaható hatály, mint jogbiztonságot érintő kérdés – ahogy az előzőekben láttuk a politikai érdekek kivételével – tilalmazott a büntetőjogban.

A Csemegi-kódex, bár a vádlottak iránti humánus szempontból, mondhatnók jószándékkal, de a jogalkalmazó dolgát kissé megnehezítve fogalmazta meg az időbeli hatály kapcsán a visszaható erő törvényi feltételeit:

„Ha a cselekmény elkövetésétől, az ítélelhozásig terjedő időközben, egymástól különböző törvények, gyakorlat vagy szabályok léptek hatályba: ezek közül a legenyhébb intézkedés alkalmazandó.”(1878:V. tc. 2. §)

A bírónak egyszerre kellett tehát figyelni az elkövetéskor, az elbíráláskor és a két időpont között hatályban volt törvényre és az adott bűncselekmény megítélésére vonatkozó bírói gyakorlatra. Nyilván a joggyakorlat áttekintése, értelmezése egy-egy adott ügyben nem volt egyszerű feladat.

Az 1950. évi II. törvényben (továbbiakban: Btá.) már egyszerűsödött a visszaható erő megfogalmazása, mert akként fogalmazott, hogy az elbíráláskor hatályban levő törvényt kell alkalmazni, kivéve *„a) az újabb törvény szerint a cselekmény már egyáltalán nem büntetendő, vagy enyhébben büntetendő, mint a korábbi törvény szerint vagy b) az újabb törvény kifejezetten kimondja, hogy hatálya a hatálybalépése előtt elkövetett cselekményre is kiterjed.”* (Btá. 2. § (2) bekezdése).

Napjainkban a magyar AB 3060/2017. (III. 31.) sz. határozatában leszögezi, hogy az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiság klauzulából és a T) cikk (1) bekezdéséből olvasható ki a jogbiztonság követelménye. Ez utóbbiból vezethető le a visszaható hatályú jogalkotás tilalma is, amely egyben a rendszerváltozást követő jogalkotási törvények állandó sarokköve is.

A büntetőjogban a nullum crimen sine lege elve keretében értelmezhető a visszaható hatály. Ahogy a büntethetőséget megszüntető okok nem részei a crimennek, úgy a büntető törvénykönyv is a crimenen kívüli körülmények esetén engedi csak meg a visszaható erő alkalmazását. Így, az elbíráláskor hatályban levő törvényt kell alkalmazni, ha a cselekmény, már nem bűncselekmény vagy enyhébben bírálendő el. Másként fogalmazva csak a súlyosabb törvény visszaható

ereje tilalmazott.¹⁴

3. Az elévülés és a veszélyeztető tényállások

Az elévülés kezdőidőpontja a bűncselekmény jellegétől, stádiumaitól függ. Befejezett bűncselekmény esetében az elévülés akkor kezdődik, amikor a törvényi tényállás megvalósult (Btk. 27. § a) pont). A magatartási (immateriális) bűncselekmény esetében az elkövetési magatartás utolsó mozzanatától, az eredmény (materiális) bűncselekményeknél az eredmény bekövetkeztétől számítható az elévülés ideje.

Ha az elévülést a törvényi tényállás megvalósulásától, sőt az eredmény bekövetkezésétől definiáltuk, akkor vajon a büntetőjogi következmények másik típusánál, a veszélyeztető tényállásoknál a bűncselekmény a veszélyhelyzet bekövetkeztével évül el?

Éles a kérdés a foglalkozástól eltiltás bűncselekményében szabályozott veszélyhelyzet megítélésénél. A foglalkozási szabály megszegésével potenciálisan keletkezhető veszélyhelyzet, akár az elkövetési magatartás időpontjától az elévülési időn túl is létre jöhet. Lássunk erre egy példát:

A pécsi Magasház története pregnáns példa a veszélyhelyzet kései jelentkezésének: a pécsi Magasházat IMS-technológiával építették 1975-ben. (IMS, Institut za Ispitivanje Materijala, Anyagvizsgáló Intézet a régi Jugoszláviában). A technológiát a Balkánon sokszor előforduló földrengések miatt fejlesztették ki. Péccsett az eredeti technológián változtatva olyan anyaggal (PU-pasztával) töltötték ki a feszítőpásmák és a beton közötti réseket, amely idővel marni kezdte a fémét, és korróziót okozott a pásmákon. A házat tartó feszítőpásmák rozsdásodása miatt a lakóházat, ahol kb. 150 család lakott 1989 második felében életveszélyessé nyilvánították és a lakókat biztonságuk érdekében kiköltöztették. Európában kuriózumnak számító „látványosságot”, az akkori legnagyobb üresen álló házat 2016-ban bontották le.

Mivel a hatályos Btk. akként rendelkezik, hogy az elévülés kezdő napja befejezett bűncselekmény esetén az a nap, amikor a törvényi tényállás megvalósul, így dogmatikus szemlélettel, talán igazságérzetünkkel is adekvát válaszunk az lenne, hogy a bűncselekmény a veszélyhelyzet létrejöttével lesz befejezett bűncselekmény, az elévülés ettől az időponttól számítható.

A praktikum azonban, mint jó néhány esetben megtöri a dogmatikát, hiszen elképzelhető az, hogy utólag nehezen bizonyítható lenne a foglalkozási szabály megszegése, figyelembe véve az akkor hatályban volt foglalkozási szabályokat, szabványokat, protokollokat, technikai–technológiai megoldások nyújtotta lehetőségeket. Kriminálpolitikai adalék lehet az is, ha az építetők, mérnökök vagy mások a felelősségük elhúzóadásának lehetőségével kalkulálva, a beruházásaikat, és egyéb ténykedésüket visszafognák. Bár a fenti példa mutatja a szabályok megsértése és a következmények időben később történő bekövetkeztének

¹⁴ FÖLDVÁRI: i.m. 28.

lehetőségét.

Zárjuk kérdéssel a fenti fejtegetést: Matriális bűncselekmények esetében mikor kezdődjön az elévülés?

- Az elkövetési magatartás kifejtése pillanatában, független, attól milyen következményt értékelt a törvényhozó?
- Veszélyeztető tényállásokban a veszélyhelyzet létrejöttkor? Akkor is, ha az elkövetési magatartás már elévült?
- Eredmény megvalósulása (akár egy veszélyeztető tényállás minősített esetében) az eredmény bekövetkezte pillanatától?

A jó emlékű Csemegi-kódexben „az elévülés kezdetét veszi [...] bevégzett büntette vagy vétségre nézve a véghezvitel napjával.” (107. § 1. pont).

Finkey Ferenc magyarázatával; „nem az eredmény beálltanak, hanem a tevékenység (az utolsó elkövetési cselekvés) véghezvitelének a napja az elévülés kezdő napja.”¹⁵

Ugyanakkor – nem az elévülés szabályozása miatt – rossz emlékű Btá. idevonatkozó rendelkezéseiben érezve a dilemmát, nem oldották meg.

„Az elévülés határideje kezdetét veszi:

a) befejezett büntett esetében azon a napon, amelyen az elkövetőnek a büntett tényállásához tartozó tevékenysége véget ért, ha azonban az eredmény nem ugyanakkor, hanem később következett be, az eredmény bekövetkezésének napján. ...” (26. § a) pont)

De lege ferenda – érdemes lenne rögzíteni azt, hogy matriális bűncselekmények esetében is az elkövetési magatartás az elévülés kezdő időpontja.

4. Elévülés a sajtóban történt tartalomközlés esetében

Az 1848. évi XVIII. tc-ben (Sajtótörvényben) a sajtó útján megvalósuló bűncselekmények esetében sajátos regulákat fedezhetünk fel: „Minden olyan sajtóvétség, mely ellen hivatalból megtorlásnak van helye, hat hónap múlva, amely ellen pedig csak magánkereset indítható, két év múlva idősül el.”

Az általános szabályokhoz képest rövidebb elévülési időt azzal magyarázták eleink, hogy „a sajtóvétség rendszerint elkövetési idején rázza fel a közvéleményt. Másfelől a sajtószabadság érdeke is azt kívánja, hogy a sajtóvétség üldözése ne legyen sokáig függőben”¹⁶

A print média mellett a digitális tartalomközlés területén viszont alapvető eltéréseket figyelhetünk meg. Az Internetre feltöltött tiltott tartalmak társadalomra veszélyessége (jóval?) nagyobb, mint a valós térben történt tartalomközlés. Egyfelől a tartalmak beláthatatlan ideig elérhetők, visszakereshetők, újból feltölthetők, vagy épp azok nemtelen célokra használhatók, másfelől egy – egy Internetre feltöltött tartalom megszámlálhatatlan felhasználóhoz juthat el, földrajzi

¹⁵ FINKEY Ferenc(z): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyv kiadó vállalata, Budapest, 1914. 553.

¹⁶ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve I.* Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1895. 420.

határok nélkül. Ezzel szemben a print termékek terjesztése korlátozott, jelenlétük behatárolt.

Az Internet web-helyein (akár valamilyen szolgáltató, akár saját oldalán), a különböző közösségi oldalakon, az elektronikus hirdetőtáblákon (bulletin boards), a hírcsoportokban (news-groupok), tartalomszolgáltatók tárhelyein, chat-oldalakon, az FTP-, a goopher-, a telnet-hálózatokon, az intra-, és az extraneten tehetők közzé tilalmazott tartalmak, szövegben, képből, valamint ezekhez csatol audio-, vagy videofájlból.

A különféle közlések között szélsőséges politikai (tév-) eszmék, gyűlöletet szító, erotikus és pornográf, megfélemlítő hirdetéseket, kábítószer-, dopping-szer fogyasztást népszerűsítő tartalmakat is fellelhetünk.

A hálózatokon azok a tradicionális bűncselekmények jönnek szóba, amelyek részben, vagy egészben a verbális közlésen alapulnak, mivel a közlés, írásban, álló-, vagy mozgóképi megjelenítéssel megvalósítható.

Ami egyszer felkerült az Internetre, az örökre ott is marad – szoktuk sommásan, egyben figyelmeztetésként mondani. Az egyszer feltöltött információt bármilyen gyorsan törölni kívánjuk, bárki letöltheti addig, a szolgáltatók szerverein az információ feltöltés helyére mutató linkek már tárolva lettek, aminek segítségével visszakereshetővé válik. Az így visszakeresett információ újból feltölthető egy másik személy által, felhasználható az adott személlyel szemben zsarolás céljára, manipulálható és más nemtelen célokra is alkalmas.

A tartalomközlések azzal, hogy másolhatók, tovább küldhetők, tárhelyeken tárolhatók, onnan visszakereshetők, újból és újból megjeleníthetők – ha csak a tartalom előállítás helyén, mint egyetlen példányát nem törölték – gyakorlatilag az idők végtelenségéig elérhetők.

Ezzel kapcsolatban az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele (Btk. 77. §), mint intézkedés – reális szemlélettel – illúzió. Az intézkedés léte a bűnelkövetőket is arra ösztönzi, hogy az általuk előállított tartalomról másolatot készítsenek és azt minél több adathordozón (pl. megtörtént jogesetben; cserépben virágok közé rejtett pendrive-on), tárhelyen, más felhasználónál tárolják. Valamennyi adathordozón, a közölt tartalmat lemásoló valamennyi felhasználónál, a tárhelyszolgáltatók (ideértve a felhőszolgáltatókat is) tárhelyein történő törlés – finoman szólva – kérdéses. Nem szólva arról, hogy a törölt állományok akár helyre is állíthatók. Egyes esetekben lehet csak alkalmazható szankció.

Visszatérve az elévülés kérdésére; az első feltöltés elévülése után az ismételt feltöltés elévülése attól az időponttól releváns, amikor az inkriminált tartalom újból megjelent az Interneten. Megállapíthatjuk, hogy minden feltöltő a saját tartalomközléséért, így a más felhasználó által közölt tartalom átvételével történő feltöltésért is felel.

A helyzet azért pikáns, mert az eredeti tartalmat előállító és feltöltő közlése elévülésével nem büntethető, ám az ő célja, egyben cselekménye társadalomra veszélyessége az ő büntethetősége megszűntével is jelen van és hat. Ugyanez vonatkozik arra az esetre, amikor az eredeti feltöltés elévülési idejének egyrésze már eltelt és egy másik felhasználó ismételtelen megjeleníti az inkriminált tartalmat.

A tiltott tartalom tehát annyiszor évül el, ahány időpontban, akár a tartalmat először feltöltő, akár más felhasználó által történt a feltöltés az Internetre.

Megállapíthatjuk, hogy az Internet – bárki által elérhető – részén megjelenített tartalomközlések akár évtizedekig ismételten, bármikor fel-felbukkanhatnak.

Visszatérve az „Internet nem felejt” félmondatra, ha a tartalmak beláthatatlan ideig elérhetők, akkor az elévülés intézményének azon indokai, amely szerint az emberi emlékezet elenyészik, bizonyítékok eltűnhetnek stb., érvként már nem igazán állják meg helyüket. Ha az Interneten a tartalmak, szöveges dokumentum, kép-, videófájlok formájában elérhetők, ugyanakkor a különböző szervezetek (hivatalok, minisztériumok, NAV, bíróságok, ügyészségek, rendőrség stb.) szervereire feltöltött nyilvántartások, akták, lebonyolított pénzügyi tranzakciók, adóbevallások és más dokumentumok szintén elérhetők, törlésük esetén – a törlés profizmusától függően – helyreállíthatók vagy más adatállományból (szerverekről) beszerezhetők, akkor az elévülés szabályai – de lege ferenda – átgondolandók, meghosszabbíthatók azon „gonosztettek” esetében, amelyek „az emberek emlékeztében sokáig élnek” (Beccaria).

Így – de lege ferenda – javasolható, hogy súlyos vagyoni, gazdasági és más bűncselekmények esetében az elévülési idő kétszeresére növelése, in concreto a büntetési tétel felső határának megduplázása.

5. Fiatalkorúak bűncselekményeinek eltérő elévülésének lehetőségéről

Az alcím furcsának hangzik. Ám a magyar büntetőjog történetében a felnőttkorúak és a fiatalkorúak bűncselekményeinek eltérő elévülési idejének számítása ismert volt.

A fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913:VII. tc.(továbbiakban FB.) a 12-15 év alatti személyek és a vétséget elkövető bármely fiatalkorú számára jelentett kedvező elévülési időt.

„Fiatalkorúval szemben az elévülés az eljárás megindítását, ha a cselekmény a törvényben megállapított minősítése szerint bűntett, öt év elteltével, és ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte s cselekményére öt éven felüli szabadságvesztésbüntetés van megállapítva, tíz év elteltével, ha a cselekmény vétség, három év elteltével zárja ki. A sajtójogi elévülés ideje érintetlenül marad.

Ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte és cselekményére a törvény halálbüntetést vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést állapít meg, az elévülés ideje tizenöt év.”(FB. 71. §)

Összegezve: a fiatalkorúak bűncselekményeire vonatkozó elévülési idők az alábbiak:

- kihágás esetén 6 hónap,
- vétség esetén 3 év,
- bűntett esetében 12 – 15 év korosztály esetében 3 év,
- bűntett esetében, ha a 15. életévet betöltötte 5, 10 illetőleg 15 év.

Ez a rendelkezés az 1950. II. törvény hatályba lépéséig fennmaradt. A fiatalkorúakra vonatkozó kedvezőbb szabályok fenntartására nem volt szükség, mivel a Btá. elévülési idő számítása általánosan kedvezőbbé vált:

„Az elévülés megszünteti az elkövető büntethetőségét:

a) halállal, életfogytig tartó, vagy tíz évet meghaladó börtönnel büntetendő bűntett esetében tizenöt év elteltével,

b) egyéb bűntett esetében az arra megállapított szabadságvesztés-büntetés a legmagasabb tartamának megfelelő idő, de legalább három év elteltével.” (Btá. 25. §)

Mivel a jelen hatályos Btk.-ban a legrövidebb elévülési idő 5 év, – de lege ferenda – figyelemmel a fiatalkorúak szabadságvesztés büntetés korosztályonként eltérő szabályozására, ugyanezt a különbségtételt tovább lehetne vinni az elévülési idő megállapítására is. Követve több mint egy évszázada született szabályozás gondolatát: a 12-14 évesek által elkövetett bűncselekmény, továbbá a 14-18 évesek által elkövetett vétség esetében és a 14-16 évesek által elkövetett 5 évnél enyhébben büntetendő bűntett esetében 3 év az elévülési idő.

Redukált nemzeti szuverenitás és nemzetközi kriminalizációs kötelezettség

Németh Imre*

---

1. Bevezetés

A korlátozható büntető hatalom, mint a 20. századi büntetőjogi paradigma megnyilvánulása a büntetőjog megalkotására és alkalmazására vonatkozó elvekben öltött testet. A büntetőhatalom korlátozhatóságának egyik vonatkozása, hogy az állam nemcsak a büntetőjog elhagyására, hanem kifejezetten annak alkalmazására is köteles lehet bizonyos körülmények esetén. A kriminalizáció fontos jogalkotási jellemzője tehát, hogy mely esetekben nyugszik az államon büntetőjog-alkotási kényszer, azaz melyek a kriminalizációs kötelezettségek. *Gellér* a legalitás szempontjából két ilyen területet jelöl meg. Az első esetben akkor keletkezik kriminalizációs kötelezettség, amikor a védendő értékek olyan nagy fontossággal bírnak, hogy csak a büntetőjogon keresztül biztosítható a hatékony jogvédelem. A másik, formális kriminalizációs kötelezettség akkor keletkezik, amikor a védett jog megsértéséhez kapcsolt szankciók olyan súlyosak, hogy csak a büntetőjogi garanciarendszer igénybevételével lehet e szankciók alkalmazását tisztességgé tenni.¹

A kriminalizációs kötelezettség fakadhat belső (nemzeti jogi) alapjog-védelemi kötelezettségből, ám a 20. századi folyamatok – jellemzően az emberi jogok nemzetközi védelme és a humanitárius jog fejlődése – emellett sajátos nemzetközi kriminalizációs kötelezettségi formákat termeltek ki. E nemzetközi jogvédelmi kötelezettségi formák immár a büntetőjog paradigmaticus és mindenki által elfogadott jellemzőjévé váltak. Kérdéses azonban, hogy a büntetőjog nemzetköziesedése, a 21. századi büntetőjog-fejlődési folyamatok mennyiben korlátozzák a nemzeti szuverenitást: van-e tehát a nemzetközi kriminalizációs kötelezettségek teljesítésének a hazai büntetőjogi jogalkotásra korlátozó hatása?

---

* Egyetemi adjunktus, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar; egyetemi docens Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

A jelen tanulmány "Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült".

¹ GELLÉR Balázs: *Legalitás a vádpadon*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 175–176.

2. A nemzetközi kriminalizációs kötelezettség mibenléte

A nemzetközi kriminalizációs kötelezettséget a továbbiakban széles értelemben használom, és a jelenség kapcsán három területet jelölök meg, amely területek jogi környezetüket, eredetüket illetően különböznek ugyan egymástól, azonban természetüket, a belső jogra gyakorolt iniciatív hatásukat illetően azonosak. Ennek megfelelően, a 20. századra a nemzetközi kriminalizációs kötelezettségek egyrészt az ENSZ keretében megvalósuló humanitárius jogvédelem, másrészt az Európa Tanács emberi jogi tárgyú egyezménye és az ahhoz kapcsolódó strasbourgji gyakorlat, végül pedig az Európai Unió keretében az uniós érdekek mentén megfogalmazódó jogharmonizációs igény kapcsán fungáltak.

A nemzetközi humanitárius jogban a fegyveres konfliktusok esetén irányadó nemzetközi szabályokat taglaló ún. Genfi egyezmények és kiegészítő jegyzőkönyveik mérföldkőnek számítanak a kriminalizációs kötelezettséget illetően.² A hivatkozott nemzetközi kötelezettségvállalás így a belső jogban olyan elmozdulást implikál, amely a nemzetközi egyezmények által tilalmazott jogsértések büntetendőségét eredményezi.

E nemzetközi kriminalizációs kötelezettség teljesítésének módjára *Gellér Balázs* és *Kis Norbert* vetett fel különböző megoldási módokat. Egyrésztől, hivatkozva az Alkotmány (*Alaptörvény*) rendelkezésére, mely szerint Magyarország a belső jog és a nemzetközi jog összhangját biztosítja, elképzelhető egy *passzív kriminalizációs* megoldás azáltal, hogy ezek a kógens nemzetközi normák automatikusan a belső jogba transzformálódnak.³ Így tehát külön törvényi szabályozásra nincs szükség a kriminalizáció megtörténtehez. Ezt támasztja alá az Alkotmánybíróság 53/1993. (X.13.) AB határozatában követett gondolatmenet is, amely mára már a Btk. időbeli hatályával kapcsolatos rendelkezések között is helyet kapott.⁴ Másrésztől, lehetséges, hogy a jogalkotó külön jogalkotási aktussal implementálja a vállalt nemzetközi kötelezettséget. Egyetértve *Gellér* álláspontjával, a legalitási követelmények hatékonyabb megvalósulása érdekében a jogalkalmazás számára is kívánatos, hogy a nemzetközi jogot sértő cselekmények tilalmazása külön, belső jogforrásban is megtörténjen.⁵ Ezt a dilemmát a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma is felvetette, melynek kihirdetéséről 2003-ban T/4490. szám alatt csak törvényjavaslat készült.

A humanitárius jogi nemzetközi kriminalizációs kötelezettség szorosan összefügg az *aut dedere aut judicare* elv érvényesülésével, amely általánosságban

² A Genfi Egyezmények közül az I., II., III. és IV. egyezmény 49., 50., 129. és 146. cikkei a részes államoknak kifejezetten azt írják elő, hogy nyilvánítsák bűncselekménnyé az egyezmények súlyos megsértésének eseteit.

³ Vö. 1949. évi XX. törvény 7. § (1) bekezdése, Alaptörvény Q) cikk (2)-(3) bekezdései

⁴ Az Alkotmánybíróság részletesen kifejtette, hogy elválik egymástól a nemzetközi visszaható hatály és a belső jog visszaható hatálya. Erre figyelemmel az ún. kógens nemzetközi normák esetében a transzformációt tulajdonképpen az Alkotmány végezte el. A büntetőjogi felelősség eldöntésekor azt kell vizsgálni, hogy az elkövetés idején nemzetközi jogban volt-e olyan kötelező szabály, amely a cselekményt büntetni rendelte. (Vö. Btk. 2. § [3] bekezdése is.)

⁵ GELLÉR Balázs: *Nemzetközi büntetőjog Magyarországon, adalékok egy vitához*. Tullius Kiadó, Budapest, 2009. 81–82.

azt a követelményt rögzíti, hogy az államok – amennyiben a nemzetközi közösség sérelmére elkövetett bűncselekménnyel gyanúsítható személyt tartanak fogva – adják ki az elkövetőt valamely olyan államnak, amely az ilyen elkövetővel szembeni eljárásra felkészült, vagy pedig saját hatóságai útján maguk járjanak el vele szemben.⁶ Ugyancsak összefüggésbe hozható a nemzetközi kriminalizációs kötelezettség az ún. *univerzális büntetőhatalom* elvével, amely azt fejezi ki, hogy a nemzetközi bűncselekményeket minden államnak minden körülmények között büntetnie és üldöznie kell, mert az adott cselekmények a nemzetközi közösséget sértik.⁷

E nemzetközi kötelezettségeknek sokféle megjelenési formája és elnevezése létezik, közülük több is egyértelműen kriminalizációra, büntetőjogi jogalkotásra kötelez. Ilyen lehet, amikor az államok kötelezettsége az együttműködésre, illetve a lehető legszélesebb körben történő együttműködésre terjed ki a bűncselekmény visszaszorítása vonatkozásában. De vonatkozhat ez a kötelezettség arra is, hogy az adott állam a bűncselekmény megelőzésére, illetve visszaszorítására alkalmas rendelkezéseket hozzon, illetve ilyen rendelkezések meghozatalára ajánlást terjesszen saját jogalkotó szerve elé, vagy hatékony jogszabályokat léptessen életbe a cél elérése érdekében. Megint máskor úgy jelenik meg ez a kötelezettség, hogy az állam bűncselekménynek és büntetendőnek nyilvánítsa az adott cselekményt, illetve tegye lehetővé az adott cselekmény büntetendővé nyilvánítását, építse be jogrendszerébe azokat a rendelkezéseket, amelyek tiltják, és büntetni rendelik az adott cselekményt vagy szabjon ki büntetést, illetve közigazgatási szankciót. Szintén lehetséges kötelezettség az, hogy az állam saját jogalkotó szervének ajánlja a megfelelő és hatékony büntetések szabályozását, illetve tegye meg a szükséges lépéseket, hogy a bűncselekményt a megfelelő súllyal büntessék. Nyilvánítsa olyan bűncselekménnyé, amelyet különböző büntetésekkel rendel büntetni; megfelelő ítélezést alakítson ki az adott bűncselekmény vonatkozásában; jogi eljárás hatálya alá rendelje az adott cselekmény elbírálását; hozza meg a megfelelő rendelkezéseket, hogy az ilyen cselekményeket felderítsék, és az elkövetőket megbüntessék. Végül vonatkozhat a kötelezés arra is, hogy az ügyet a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatósága elé utalja az állam vádemelés végett, vagy állítsa az elkövetőt saját bírósága elé.⁸

⁶ A Hágai Egyezmény érdekessége, hogy nem direkt módon határozza meg a kiadatási kötelezettséget, hanem magát a bűncselekményt nyilvánítja ún. „kiadatási bűncselekménnyé”. Ez a megoldás lehetővé teszi, hogy az Egyezmény által bűncselekményként szabályozott cselekmény esetén az Egyezményben részes államok között akkor is megtörténhessen a kiadatás, ha mindaddig nem volt közöttük egyéb kiadatási egyezmény. A Genfi egyezmények viszont a részes államok jellemző kötelezettségét abban határozzák meg, hogy az elkövetőt a részes állam saját bírósága elé állítsa vagy egy másik részes államnak szolgáltassa ki bíróság elé állítás végett.

⁷ Az „*aut dedere aut judicare*” elv a legutóbbi nemzetközi egyezményekben is megjelenik, és ezek az egyezmények lényegében tartalmilag tükrözik az elvet, nem pedig szó szerint. [Vö. 1970-es Hágai Egyezmény a légi-jármű jogellenes hatalomba kerítéséről]

⁸ M. Cheriff BASSIOUNI – Edward M. WISE: *Aut dedere aut judicare: The duty to extradite or prosecute in international law*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1995. 8–9.

A nemzetközi kriminalizációs kötelezettségnek egy közvettebb, kevésbé direkt formája az Emberi Jogok Európai Egyezményének 1. cikkéből eredeztethető.⁹ Az emberi jogok előmozdítására törekvő Egyezmény elfogadása a tagállamokra az egyének védelmének általános kötelezettségét rója. Megjegyzendő azonban, hogy az Európa Tanács keretében – eltérően a nemzetközi humanitárius jognak a belső jogba történő kötelező behatásától – főszabályként a nemzeti hatóságokon múlik, hogy milyen módon tesznek eleget a vállalt jogvédelmi kötelezettségüknek.¹⁰

E kriminalizációs kötelezettség kapcsán mindmáig vitatott kérdés, hogy egy adott jog garanciáinak kiépítése az állami beavatkozás tilalmának előírására korlátozódik-e (*negatív-, tartózkodási kötelezettség*), avagy hogy biztosítása megfelelő lépések megtételére sarkallja-e a tagállamot (*pozitív-, tevési kötelezettség*). Tény tehát, hogy az "egyezményi jogoknak" létezik mind negatív, mind pedig pozitív dimenziója.¹¹ Nem mindig egyértelmű, hogy – az elsőként az LCB esetben rögzített – tevési kötelezettség milyen tágan alkalmazandó. Emiatt a Bíróság esetjogára kell támaszkodnunk, ha a tevési kötelezettség körébe vonható jogok listáját akarjuk megállapítani.

Delmas-Marty szerint, míg egy adott tagállammal szemben a tartózkodási kötelezettség megsértése miatt hozott döntés egyszerűen csak arra kötelezi a tagállamot, hogy megsemmisítse az Egyezmennyel össze nem férő hazai jogi normát, illetve megszüntesse az ilyen jogellenes gyakorlatot, addig a Bíróság pozitív kötelezettség megsértése végett hozott döntése tevékeny magatartást ír elő, például, hogy az érintett tagállam léptessen hatályba a kérdéses problémát megoldó jogszabályt.¹² A Bíróság esetjogát megvizsgálva tényként rögzíthető, hogy a 2., 3. és 8. cikkekre alapított kérelmek szinte kivétel nélkül a pozitív kötelezettség megállapítását eredményezték. A Bíróság a pozitív kötelezettségeket a nemtevési (negatív) kötelezettség oldaláról közelítette meg, és abból vezette le álláspontját.¹³ A tevési kötelezettséggel járó jogok védelme a jogsértő állami cselekményektől történő tartózkodás mellett arra is kötelezi a tagállamokat, hogy megfelelő lépéseket tegyenek a joghatóságuk alá tartozó személyek védelme érdekében. Anyagi jogi szempontból az állam e követelménynek a kriminalizáció útján tehet eleget. Így a hazai jogrendszerben hathatós rendelkezések kell, hogy tilalmazzák a

⁹ Az 1. cikk címe *kötelezettség az emberi jogok tiszteletben tartására*, amely szerint a Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára az Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat. Megjegyzendő, hogy az Egyezmény idézett 1. cikkéhez hasonlatosan az ENSZ égisze alatt elfogadott Emberi Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya Preambuluma szintén a tagállamok elsőrendű kötelezettségévé teszi az emberi jogok védelmét. Az emberi jogok védelmében történt "világméretű" összefogás az államok tevési kötelezettségének origója, és az Egyezmény erre reagálva szögezi le 1. cikkében, hogy a Magas Szerződő Felek az I. Részben foglalt jogokat a joghatóságuk alá tartozó személyek számára kötelesek biztosítani.

¹⁰ Mireille DELMAS-MARTY (szerk.): *The European Convention for the protection of Human Rights: International Protection versus National Restrictions*. Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1992. 92.

¹¹ Vö. Christos POURGOURIDES: *Areas where the European Convention on Human Rights cannot be implemented*. Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Parliamentary Assembly, Doc. 9730, 2003. December 11.; elérhető: www.coe.int.; (letöltés ideje: 2004. május 26.)

¹² DELMAS-MARTY (1992): i.m. 92.

¹³ Vö. DELMAS-MARTY (1992): i.m. 92.

jogsértő magatartást.¹⁴ Sajátos jellemzője az Európa Tanácsi kriminalizációs kötelezettségnek, hogy az állam akár a magánszemélyek egymás közötti viszonyaira kiható tilalmakkal (*Drittwirkung*) is köteles az egyezményi jogvédelem biztosítására.

A nemzetközi kriminalizációs kötelezettségek harmadik megjelenési formája az európai jogi térségben az Unió joggal kapcsolatos. A 20. század végére az európai integrációs folyamat felgyorsulása kitermelte a szorosabb büntetőjogi együttműködést. Az Unió jog mindemellett a nemzetközi jog sajátos manifesztációja, amelynek a 20. század végén két vonatkozásban vannak a kriminalizációs kötelezettségre ható indikátorai. Egyrészt, a korábbi, ún. harmadik pilléres együttműködés keretében az 1999-es Amszterdami Szerződést követően a jog, szabadság, biztonság eszmerendszere a kerethatározatok, mint speciális jogforrások alkalmazását hozta magával, amely az unió cél tekintetében kriminalizációs kötelezettséget teremt. Másrészt, a kereskedelmi jogra irányadó első pilléres alapszerződési jogok, azaz az áru, a tőke, a munkaerő és a szolgáltatások szabad áramlásának biztosításának kötelezettsége is hordozhat magában kriminalizációs kötelezettséget az ezen érdekeket sértő cselekményekre vonatkozóan.¹⁵

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy 1997-ben a közös bel-, és igazságügyi együttműködés kapcsán felmerült egy egységes európai büntető törvény (*Corpus Juris*) kialakítása. Ez egyértelműen arra utal, hogy a 20. század végi folyamatok, így elsősorban az egységes belső piac perfektualizálódása, a schengeni határközösség által determinált problémák magukkal hozták az európai büntetőjogi térség kialakítására irányuló gondolatot. A *Corpus Juris* a maga korában azonban még láthatóan korai kísérlet volt erre. A nemzeti szuverenitásokat féltő tagállamok nem fogadták el az egységes európai büntető törvényt.¹⁶ Éppen e féltelmek miatt válhattak a kerethatározatok a 20. század végi Unió együttműködés sikertörténetévé. Képesek voltak ugyanis eloszlatni azokat az aggályokat, amelyek azzal voltak kapcsolatosak, hogy az Unió jog a nemzeti jogok fölé fog nőni, és veszélyezteti a nemzeti büntetőjogok kialakítását, mint a szuverenitás utolsó védbástyáját. A kerethatározatok érvényre jutatták a közösségi

¹⁴ Vö. Európa Tanács, *Short guide to the European Convention on Human Rights*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, (1998), 10.; A tevési kötelezettség továbbá magában foglalja azt is, hogy a megfelelő nyomozást egy további eljárási kötelezettség teljesítése kövesse: vádat kell emelni és le kell folytatni a bírósági eljárást.

¹⁵ A kerethatározatokat abból a célból alakították ki az unió együttműködés keretében, hogy „a tagállami jogi és a közigazgatási előírások harmonizálását szolgálja (*Maastrichti Szerződés 34. § cikk (2) bek. b) pont*). A kerethatározatban foglalt cél megvalósítása a tagállam számára kötelező. Nem közvetlenül hatályos, az abban megjelölt cél végrehajtási formájának és eszközének megválasztása, azaz a jogi keret kitöltése a tagállamok feladata. A kerethatározatban foglalt cél megvalósítása a tagállam számára kötelező. Nem közvetlenül hatályos, az abban megjelölt cél végrehajtási formájának és eszközének megválasztása, azaz a jogi keret kitöltése a tagállamok feladata.” (KARSAI Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció egyik tulajdonsága, avagy gondolatok a kerethatározatról. *Európai Jog*, 2001/1. 11.; idézi: FANTOLY Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelősségének megítélése az Európai Unióban. *Jogelméleti Szemle*, 2001/4.)

¹⁶ Jacob OBERG: EU Criminal Law, Democratic Legitimacy and Judicial Review of Union Criminal Law Legislation in the Wake of the Lisbon Treaty. *Tilburg Law Review*, 2011/16. 64.

célok nemzeti jogokban történő jogszabályi megjelenítését mindeközben szabályozási technikájuk miatt megfelelően tág megoldási lehetőséget hagytak a tagállami jogalkotás kezében a kivitelezés módját illetően, ezzel pedig erősítették az önálló jogalkotás illúzióját.¹⁷

Az első pilléres együttműködés az áru-, a tőke-, a munkaerő-, és a szolgáltatások szabad áramlása és a büntetőjog kapcsolata tekintetében *Mireille Delmas Marty* eredeti felismerése 1995-ben az volt, hogy az első pillérben megvalósuló kereskedelmi együttműködésnek a *büntetőjogi felelősséget semlegesítő* hatása lehet.¹⁸ Az 1974 óta ismert *Dassonville-formula* megmutatta, hogy a büntetőjogon alapuló intézkedések és vádemelés is megvalósíthat az egységes belső piac elvárásaival ellentétes tagállami magatartást, és a négy szabadság tagállamok közötti cirkulációját gátolhatja.¹⁹ Ebből következett a tagállami büntetőjog euro-konform alkalmazásának kötelezettsége a Római Szerződések közvetlen hatályának tükrében.²⁰ Az egységes belső piaci mechanizmusok hatékony érvényesülése azonban nemcsak a büntetőjogi jogalkalmazásra volt hatással. A magyar Btk-ban is rendre jelentek meg olyan különös részi bűncselekmények, amelyek közösségi rendeletekre és irányelvekre hivatkozva adták meg az egyes tényállási elemek fogalmát. Ugyancsak nem elhanyagolható, hogy az egységes belső piac védelme átalakította a nemzetközi kereskedelmi tilalmak megszegésére vonatkozó szabályokat, valamint a tőkepiac védelmére vonatkozó hazai rendelkezéseket is.²¹ Ezek a hazai büntető törvényt alakító folyamatok pedig egyértelműen az Unió, mint sajátos nemzetközi entitás által elindított kriminalizációs kötelezettségnek tettek eleget.

3. Szupranacionalitás és nemzeti büntetőjogi jogalkotás

A tág értelemben vett nemzetközi büntetőjog mára túlnőtt a kriminalizációs kötelezettség 19-20. századi modelljén és a büntetőjogi paradigma szemszögéből anomáliák, új jelenségek bukkantak fel. Kétségtelen, hogy a nemzeti büntetőjogi jogalkotás, az állam büntető monopóliuma egyértelműen az államok szuverenitásának utolsó védbástyája, amelyet Európában a 19. század végi

¹⁷ NAGY Ferenc – KARSAI Krisztina: A kerethatározat: "Az európai büntetőjog új kihívásai és a magyar büntető jogalkotás". *Büntetőjogi kodifikáció*, 2003/1-2. 7–10.

¹⁸ Mireille DELMAS-MARTY: The European Union and Penal Law. *European Law Journal*, 1998/1. 91.

¹⁹ „A tagállamok minden olyan kereskedelmi szabályozását, amely közvetlenül vagy közvetve, ténylegesen vagy potenciálisan akadályozhatja a Közösségen belüli kereskedelmet, mennyiségi korlátozásokkal azonos hatású intézkedésnek kell tekinteni.” (ECJ, Procureur Du Roi és Benoit és Gustave Dassonville ügye, 8/74.)

²⁰ Az EUSZ a korábbi „közösségi hűség” elvét lojalitási klauzulává alakította. („Az Unió és a tagállamok a lojális együttműködés elvének megfelelően kölcsönösen tiszteletben tartják és segítik egymást a Szerződésekből eredő feladatok végrehajtásában. A tagállamok a Szerződésekből, illetve az Unió intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket. A tagállamok segítik az Uniót feladatainak teljesítésében, és tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti az Unió célkitűzéseinek megvalósítását.” [EUSZ 4. cikk (3) bekezdése])

²¹ Vö. Btk. 465. §-a az Európai Unió jogának történő megfelelésről

nemzetállami berendezkedés hagyományain haladva az államok vonakodnak feladni.²² A nemzetközi kriminalizációs kötelezettség, a nemzetközi jog elsőbbsége (*szupranacionalitása*) azonban a 20. század végére kikezdte a *jus puniendi* nemzeti kereteit és fokozatosan a tagállami büntetőjogi jogalkotás fölé nőtt, önjáróvá vált, és a nemzeti szuverenitást lépésről-lépésre redukálta. *Bartkó* a nemzetközi jog és a belső büntetőjog kapcsán szintén arra utal, hogy a korábbi szuverenitásra vonatkozó álláspontokat 2001 szeptembere után át kellett értelmezni, melynek kulcskérdése az lett, hogy a nemzetközi cselekmények hatékony bűnüldözését az *internacionalitásból* a *szupranacionalitásba* történő paradigmaváltással tudjuk elérni.²³

A nemzetközi jog és a belső jog viszonyát illetően *Kovács Péter* a nemzetközi jog betartásának alkotmányos követelményét a büntetőjogra is vonatkoztatja, függetlenül a nemzetközi vonatkozású büntetőjogi szabályok transzformációjának monista vagy dualista módjától. Megfogalmazása szerint: „[a]kár a dualista, akár a monista megközelítést teszi is magáévá az állam alkotmányos berendezkedése, a választott megoldás nem változtat azon a követelményen, hogy az állam nemzetközi jogi kötelezettségei és belső joga együtt érvényesüljenek és összhangot mutassanak, hiszen valójában eleve jogi szimbiózisban vannak. Az államnak a belső jogát – amennyiben az adott szabályozási területen vannak odavágó, irányadó, akár szokásjogi, akár szerződési jogi nemzetközi kötelezettségek is – az utóbbiakkal összhangban kell alkotnia, értelmeznie. A monizmus és a dualizmus közötti választás így alapvetően technikai különbségek érvényesülését jelenti, de a végeredményt, a nemzetközi kötelezettségek végrehajtását, a *pacta sunt servanda* elv érvényesülését egyformán biztosítani kell. A nemzetközi jog és a belső jog esetleges ütközése, kollíziója, súrlódásai, valamint az ún. látszat-joghézagok által felvetődött problémák száma a jogalkotó és a jogalkalmazó számára a jogi szimbiotikus szemlélettel jelentősen csökkenthető.”²⁴

Vókó György az állami szuverenitás egyre növekvő korlátozásáról számol be a büntetőjogot is érintő nemzetközi egyezmények teljesítése tekintetében. Utal arra, hogy az Egyesült Nemzetek Chartája felhatalmazza az ENSZ Biztonsági Tanácsát, hogy a világbéke és az emberi jogok védelme érdekében közbelépjen.²⁵ Szintén megfigyelhető, hogy a nemzetközi bűncselekmények vonatkozásában az állandó Nemzetközi Büntető Bíróság (*ICC*) megalapításával, illetve annak komplementer joghatóságával összefüggő, valamint az *ad hoc* nemzetközi törvényszékek (*ICTY*, *ICTR*) szokásjogi „jogalkotásával” együtt járó tendenciák következményeként az állami szuverenitás mind a büntető anyagi jog megalkotása, mind pedig az eljárások lefolytatásának joga tekintetében beszűkül.

²² DELMAS-MARTY (1998): i.m. 87.

²³ BARTKÓ Róbert: *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései*. Universitas Győr Nonprofit Kft., Győr, 2011. 107–108.

²⁴ KOVÁCS Péter: A nemzetközi jog és a belső jog szimbiózisa az új Büntető Törvénykönyvben? *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica*, Tomus 77., 2014. 337–338.

²⁵ VÓKÓ György: Nemzetközi büntető igazságszolgáltatás korunkban. *Jura*, 2004/2. 125.

Nem téveszthető szem elől az a folyamat sem, amely az Európai Uniónak a Lisszaboni szerződéssel beiktatott *quasi* önálló büntetőjogi jogalkotási hatáskörére vonatkozó szabályok várható hatását érinti.²⁶ Kérdéses, hogy ezekkel a jelenségekkel a nemzeti- és a nemzetközi jogalkotás egyensúlyára törekvő 19-20. századi büntetőjogi paradigma mit tud kezdeni.

Kezdve a nemzetközi bűncselekmények tekintetében beálló anomáliákkal, az állandó nemzetközi büntetőbíróság felállításának gondolata már a 20. század elején felmerült a jogtudományban is,²⁷ mint ahogyan a nemzeti szuverenitás és a nemzetközi büntetőjog közötti viszonyrendszer kérdése sem új keletű. A Nemzetközi Büntető Bíróság léte és működése azonban két vonatkozásban veti fel a nemzeti büntetőjog mögötti szuverenitás hatásfokának csökkenését. Az egyik ilyen kérdés az alkalmazandó büntető anyagi jog kérdése: azaz lehet-e a Római Statútumtól eltérő szabályokat alkotni és alkalmazni a Statútumot már elfogadott államok nemzeti büntetőjogában? A Statútum megsértését jelenti-e, ha az ott meghatározott bűncselekményi definíciók nem pontosan ugyanúgy érvényesülnek a belső jogban? E kérdés tulajdonképpen a nemzetközi-, és a nemzeti büntetőjogok közötti kapcsolatot érinti.²⁸ A probléma még árnyaltabb, hiszen a nemzetközi jog forrásaiként a jogtudomány – közmegegyezéses alapon – elsősorban a Nemzetközi Bíróság (ICJ) Statútumának 38. cikkében megfogalmazottakat érti, melynek része nemcsak a nemzetközi egyezmény, hanem a nemzetközi szokásjog is.²⁹ A nemzetközi szokásjog a büntetőjog területén különös jelentőséget kapott az ICTY működése során.

Polt Péter 1987-es tanulmányában e tekintetben úgy foglalt állást, hogy „*a büntető nemzetközi jog jogi előfeltételei — többek között — a következők lennének: 1. az az elv, amely szerint az egyént közvetlen büntetőjogi felelősség terheli a nemzetközi jog szerint, 2. az az elv, amely szerint a nemzetek büntetőjoga elsőbbséget élvez az állami joggal szemben.*”³⁰ A nemzetek büntetőjoga (a tanulmány értelmében a nemzetközi büntetőjog) primátusának elve pedig kifejezetten a nemzeti szuverenitást felülíró gondolatot támasztja alá. Közel húsz évvel később *Gellér Balázs* már amellet érvel, hogy az ICC Statútumán felül a nemzetközi bűncselekményekről külön törvényt volna szükséges alkotni, mivel a Btk. általános részi normáitól a nemzetközi büntetőjog általános részi normái oly

²⁶ Vö. EUMSZ 83. cikk

²⁷ Vö. W. GLEISPACH: Nemzetközi büntetőbíróság. *Jogtudományi Közlöny*, 1926/17. 137.

²⁸ Andreas ZIMMERMANN: Role and Function of International Criminal Law in the International System after the Entry into Force of the Rome Statute of the International Criminal Court. In: *German Yearbook of International Law*, 2002. 39.

²⁹ *A Bíróság, amelynek az a feladata, hogy az eléje terjesztett jogvitákat a nemzetközi jog alapján döntse el, eljárása során a következő forrásokat alkalmazza: a) azokat az általános vagy különös nemzetközi egyezményeket, amelyek a vitában álló államok által kifejezetten elismert jogszabályokat állapítanak meg; b) a nemzetközi szokást, mint a jog gyanánt elismert általános gyakorlat bizonyítékát; c) a civilizált nemzetek által elismert általános jogelveket; d) az 59. cikk rendelkezéseinek fenntartása mellett a bírói döntéseket és a különböző nemzetek legkiválóbb publicistáinak tanítását, mint a jogszabályok megállapításának segédeszközeit.* (ICJ Statútumának 38. cikke)

³⁰ POLT Péter: A nemzetközi büntetőjog fejlődésének néhány kérdése. *Jogtudományi Közlöny*, 1987/4. 177–178.

mértékben különböznek, hogy indokolt lenne a nemzetközi büntetőjog általános részének egy speciális fejezetet szentelni a Btk-ban. A két szabályanyag viszonyát illetően pedig megállapítja: „[...] a nemzetközi szokásjog általános részi szabályai megelőzik a magyar büntetőjog általános részi szabályait.”³¹

A Római Statútumban szereplő bűncselekmények olyan természetűek, hogy nemzetközi szokásjogi alapon is büntetendők lehetnének. A belső jog és a nemzetközi jog összhangja e tekintetben tehát csak relatív kérdés, hiszen elegendő lehet, ha az ICC Statútumában meghatározott bűncselekmények fogalmi elemeinek megfelelő tartalmat közvetít a magyar büntető törvény. Amennyiben a magyar Btk. egyáltalán nem szabályozná a nemzetközi bűncselekményeket, úgy e magatartások – belső szabályozás hiányában is – legalább háromféle módon mégiscsak büntetendők volnának. Egyrésztől azért, mert egyezményi háttérüket illetően a nemzetközi *jus cogens* részét képezik, így automatikusan transzformálódnak a belső jogba. Másrészt azért is, mert e cselekmények büntetendőségének nemzetközi szokásjogi háttere is megalapozott, és a belső jogi mechanizmusokat a nemzetközi szokásjog felülírja. Harmadrészt pedig azért, mert belső joganyag hiányában az ICC Római Statútuma 17. cikke felhatalmazása alapján az ICC, mint komplementer igazságszolgáltató szerv járna el és eljárása során a Statútum rendelkezéseivel összhangban vizsgálná a jogsértő cselekmények büntetendőségét.³² Látható tehát, hogy a nemzetközi bűncselekmények anyagi büntetőjogának megalkotása, mint a nemzeti szuverenitás egyik megnyilvánulási formája pusztán illúzió, hiszen a nemzetközi büntetőjog a belső jog kialakítása nélkül is közvetlenül érvényesül a nemzetközi egyezményekben, illetve a nemzetközi szokásjogban kialakított tartalommal. A szokásjog pedig még tovább relativizálja a nemzetközi büntetőjog tartalmát, különösen akkor, ha a belső joghoz képest elsőbbséget biztosítunk e jogforrásnak is.³³

A másik kérdés, amely a nemzeti szuverenitásra kihatással lehet, a *jus puniendi* gyakorlásának joga, azaz a joghatóság kérdése. Az ICC Statútuma alapján az eljárás megindításának akadálya lehet a komplementaritás elve. A Nemzetközi Büntetőbíróság ugyanis csak kiegészítő joghatósággal bír az egyes államok igazságszolgáltatása mellett, azaz illetékes államok jogosultak eljárni, a Nemzetközi Büntetőbíróság elé csak akkor kerülhet az ügy, ha az érintett állam nem tud, vagy nem akar eljárni az elkövetővel szemben.

Ádány rögzíti, hogy a komplementaritás alapján a Nemzetközi Büntetőbíróság egyfajta garanciális intézmény, amelynek célja az egyes államok súlyos eljárási defektusaiból fakadó egyéni büntetlenség kiküszöbölése, részben azért, hogy az állam szuverenitását tisztelő módon a hatékonyabb nemzeti eljárások lefolytatását

³¹ GELLÉR (2009): i.m. 91–92.

³² Ádány kiemeli, hogy az ICTY elsődleges joghatósága miatt e nemzetközi fórum nem zárkózott el a nemzeti szabályozás tartalmának érdemi vizsgálatától, amely hajlandóságra az eredendően kiegészítő joghatósággal rendelkező ICC esetében még inkább lehet számítani. (Vö. ÁDÁNY Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága és a magyar jog. *Iustum, Aequum, Salutare: Pázmány Law Working Papers*, 2010/2. 7. [<http://plwp.eu/docs/wp/2012/201002.pdf>; letöltés ideje: 2017. szeptember 21.]

³³ Antonio CASSESE: *International Criminal Law* (Second Edition). Oxford University Press, Oxford, New York, 2008. 163.

segíti elő. Felállítása során tisztában voltak azzal, hogy állami szuverenitási kérdések merülnek fel, erre figyelemmel a komplementaritás, mint állami szuverenitás-korlát jelentkezik, de egyúttal a részes államok által elfogadható korlátozás.³⁴ A komplementaritás elve nyilvánvalóan az állami szuverenitás eszméjének elsőbbségén alapszik és igyekszik megőrizni a részes államok önálló joghatóságára vonatkozó ideát. Megítélésem szerint azonban az *aut dedere aut judicare* elv kényszerpályája arra indíthatja az államokat, hogy a számukra diplomáciai szempontból kényes elkövetők esetén, a komplementer joghatóságot egerútnak használják a nemzetközi bűncselekmények elbíráltatására, azaz az állami büntetőhatalom átengedése történik meg.³⁵ Másrésztől, ugyan a joghatóság gyakorlásában az elsőbbség az államokat illeti meg, így a komplementaritás alapja annak vélelme, hogy az államok ilyen eljárások lefolytatására képesek és azt akarják, de ez a vélelem az adott ügyben meg is dőlhet, amely pedig megalapozza az ICC eljárását a részes állam akaratának hiányában is.³⁶ Mindkét megoldás azt implikálja, hogy a nemzeti szuverenitást a nemzetközi büntető igazságszolgáltatás felülírja.

A másik terület, amely a nemzeti büntetőjogi jogalkotást csorbítja, az Európai Unió önálló büntetőjogi jogalkotási hatáskörének a nemzeti jogalkotást felemésztő változása. Amint arról korábban szó volt, az Uniónak sem a Maastrichti-, sem pedig az Amszterdami Szerződés alapján nem volt önálló büntetőjogi jogalkotási hatásköre annak ellenére, hogy a jog-szabadság-biztonság térségének kialakítását e szerződések is kívánatosnak tartották.³⁷

Az Amszterdami Szerződéssel kiegészített EUSZ „a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésre vonatkozó közös fellépés témakör” megjelölésével a büntető anyagi jog tekintetében még csupán a tagállamokban alkalmazandó szabályok olyan mértékű összeegyeztethetőségének biztosítását írta elő, amely az ilyen együttműködés javításához szükséges.³⁸ Ugyancsak kitzúzte olyan intézkedések fokozatos elfogadását, amelyek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, valamint a tiltott kábítószer-kereskedelem területén szabályozási minimumokat határoznak meg a bűncselekmények tényállási elemeire és a büntetési tételekre vonatkozóan.³⁹ A harmadik pilléres együttműködés keretében tehát a jogközelítés és az Unió szempontból jelentős bűncselekmények közös nevezőre hozatala történt meg a kerethatározatok segítségével.⁴⁰ Már ebben az időben felmerült azonban, hogy a kerethatározatok, bár a tagállami büntetőjogi jogalkotási

³⁴ ÁDÁNY Tamás Vince: A komplementaritás elve a gyakorlatban. *Kül-Világ*, 2012/4. 61–62.

³⁵ Lásd *mutatis mutandis*. M. Cherif BASSIOUNI: The Proscribing Function of International Criminal Law in the Processes of International Protection of Human Rights. *The Yale Journal of World Public Order*, 9/1982. 208–209.

³⁶ ÁDÁNY (2012): i.m. 75.

³⁷ John R. SPENCER: *The UK and EU Criminal Law: Should we be Leading, Following or Abstaining?* In: Valsamis Mitsilegas – Peter Alldridge – Leonidas Cheliotis (eds.): *Globalisation, Criminal Law and Criminal Justice: Theoretical, Comparative and Transnational Perspectives*. Hart Publishing, London, 2015. 138–139.

³⁸ Ulrich SIEBER: Die Zukunft des Europäischen Strafrechts. *Zeitschrift für Gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1/2009. 2–5.

³⁹ EUSZ 31. cikk c) és e) pontok

⁴⁰ Vö. KARSAI (2004): i.m. 105.

hatáskört nem vonják el, de az Unió szempontból jelentős bűncselekmények büntetési minimumainak meghatározásával mégiscsak a nemzeti büntetőjogi sajátosságokat figyelmen kívül hagyva, végső soron az állami büntetőhatalmat korlátozzák.⁴¹

Az EUMS-t létrehozó Lisszaboni Szerződés jelentős változást hozott abban a tekintetben, hogy a pillér rendszer eltüntetésével valamennyi együttműködési területet – köztük a büntető ügyekben történő együttműködést is – integratívan kezelte és kezeli. A büntetőjogi jogalkotás kapcsán jelentősen túllépett a korábbi kerethatározati módszereken. Bár első ránézésére mindez csak a tagállamok szuverenitásának tiszteletben tartásával történik, de második rápillantásra látható, hogy az EUMS elvetette a majdani „Unió büntető törvény” szunnyadó magját.

Az EUMS továbbra is „igazságügyi együttműködésként” fogalmazza meg a ténylegesen a nemzeti büntetőjogi jogalkotási hatáskört felülíró rendelkezéseket. Ennek lényege szerint az Európai Parlament és a Tanács irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék.⁴² Az EUMS meg is határozza, hogy melyek azok a bűncselekményi területek, amelyek tekintetében vélelem szól amellett, hogy az Unió quasi önálló büntetőjog-alkotási hatáskörrel rendelkezik.⁴³ Az uniós büntetőjog kialakításának tényleges kulcsa a 83. cikk (1) bekezdés utolsó fordulataiban található. Eszerint a bűnözés alakulásának függvényében a Tanács határozatban egyéb bűncselekményi területekről állapíthatja meg, hogy azok jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék. Ez a megközelítés a büntetőjog biztonsági kötvényként történő hasznosítása elsősorban azon cselekményekkel szemben, amelyek az Unió integritását veszélyeztetik.⁴⁴ Ugyancsak fontos rendelkezés a 83. cikk (2) bekezdése a tagállami büntetőjogi jogalkotás behatárolásával kapcsolatosan, amely már inkább funkcionális kriminalizációnak nevezhető.⁴⁵ Ennek értelmében, ha valamely harmonizációs intézkedések hatálya alá tartozó területen az Unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen a tagállamok büntetőügyekre vonatkozó rendelkezéseinek közelítése, irányelvekben szabályozási minimumokat lehet

⁴¹ Cornelius PRITZWITZ: Strafrecht und Kriminalpolitik in Europa – das Manifest zu Europäischen Kriminalpolitik der „European Criminal Policy Initiative“. *Neue Kriminalpolitik*, 3/2010. 115.

⁴² EUMS. 83. cikk (1) bekezdése

⁴³ Ezek a bűncselekmények: terrorizmus, emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, tiltott kábítószer-kereskedelem, tiltott fegyverkereskedelem, pénzmosás, korrupció, pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés. (A bűncselekményi kategóriákon végigtekintve megállapítható, hogy azokra korábban már a jogharmonizációs együttműködés kerethatározati formában megvalósult.)

⁴⁴ Valsamis MITSILEGAS: *EU Criminal Law after Lisbon, Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*. Hart Publishing, Oxford, 2016. 54.

⁴⁵ MITSILEGAS (2016): i.m. 54–55.

megállapítani e területen a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan.

4. Konklúzió gyanánt

A 20. század végi büntetőjogi paradigma egyik rendező elve, hogy a nemzeti büntetőjog-alkotási folyamatok nem légyüres térben mennek végbe. Az európai jogi térségben ható jogvédelmi kötelezettségek, mind a nemzetközi büntetőjog, mind a nemzetközi emberi jogok, mind pedig az európai büntetőjog területén leképeződnek a belső büntetőjogokban, amellyel az egyre többreú nemzetközi kriminalizációs kötelezettséget teljesítik. Ezekkel a kitételekkel látható, hogy ma még ugyan csak részleges a kompetencia transzfer, a minimum-szabályozásból viszont az következik, hogy a tagállam nem dönthet úgy, hogy a kriminalizációs parancsot figyelmen kívül hagyja, és nem bünteti az irányelvben büntetni rendelt cselekményeket.⁴⁶ Hosszú távon ez azt eredményezheti, hogy a valamikori hatáskör-átruházás elve tulajdonképpen szertefoszlik és a szubszidiaritási elv felfalja a nemzeti szuverenitás utolsó védbástyáját: a büntetőjogi jogalkotást.⁴⁷

---

⁴⁶ KARSAI Krisztina: Büntetőjogi alapelvek az európai integrációban. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus 81., 2018. 536-537.; lásd még: KARSAI Krisztina: A törvényesség elve az európai büntetőjogi jogalkotásban. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus 77., 2014. 262.

⁴⁷ A szubszidiaritási elv alapján, azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, az Unió csak akkor és annyiban jár el, amikor és amennyiben a javasolt intézkedés céljait az uniós országok nem tudják kielégítően megvalósítani, az Unió szintjén viszont jobban megvalósíthatók.

Kábítószeryűg: rendőrségi csapda

Németh Zsolt*

Rendészeti felsőoktatásunk¹ kriminológia oktatásában a bűnözéskontrollra vonatkozó ismeretek magától értetődően hangsúlyosan szerepelnek. A téma feldolgozása (Finszter Géza mellett) Farkas Ákos munkái nyomán történik, az első tankönyvi változatban² a fejezet címe: „*A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának alapkérdései*”. Később a cím sokatmondó változást mutat, az alapkérdések helyén a „korlátai” szó szerepel már³, vagyis a hatékonyság korlátai kerültek a fókuszba. Igen, a büntetőhatalom korlátainak megismerése és megértése különleges fontosságú a döntően retributív jellegű intézményrendszerünk frontvonalában dolgozó rendőr számára.

1. A kezdőpont

Farkas Ákos tanításának lényegét már régen megfogalmazta, majd gazdagította például „*A falra akasztott nádpálca*”⁴ c. monográfiájában, de már előtte is számos folyóiratban, például a Belügyi Szemlében. Ez a pedig így summázható:

- Folyamatosan növekvő bűnözés, változó struktúra, jelleg és elkövetési módszerek;
- Az igazságszolgáltatás mindezt csak késve tudja követni (személyi, anyagi-technikai, szervezeti vonatkozásokban), így mind jelentősebb a felderítetlenül maradó bűncselekmények száma (*nem beszélve a látencia homályáról!* – nzs.);

---

* Ny. r. ezredes, egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Kriminológiai Tanszék; c. egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

¹ 2012-ig Rendőrtisztai Főiskola, azt követően Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kara

² FARKAS Ákos: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának alapkérdései*. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek-Bűnözés-Bűnözéskontroll*. Corvina Kiadó, Budapest, 1996. 390–409.

³ FARKAS Ákos: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai*. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia*. Complex Kiadó, Budapest, 2006. 687-708. illetve FARKAS Ákos: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai*. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévai Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 984–1000.

⁴ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpálca*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

- Az igazságszolgáltatás rendszere a felderített bűncselekményeket sem képes feldolgozni, (létszámnövelés, szervezetmódosítás, anyagi ráfordítás növelése sem segít), ennek következtében informális, majd formális útjai nyílnak az opportunitásnak;
- Az alkotmányos emberi jogi garanciák a terhelt és védője eljárásjogi pozícióit megerősítették, a bűnüldözés mozgásterét szűkítették, az eredményességet ezzel is csökkentve; törvénysértő gyakorlat terjed (A szervezett bűnözésre tekintettel lazuló alapelvei kötelek ellenére is.);
- A reformok tendenciái az eljárás egyszerűsítését, gyorsítását, az ügyek konszenzusos alapon történő elintézését mutatják (Ezzel rendszerint az anyagi igazság elvének érvényesítéséről valamint a kontradiktórius eljárás elvéről mondanak le.);
- Mindezek következtében az igazságszolgáltatás működése bürokratikus öncélok irányába tart, a bűnüldözési érdek abszolutizálása felé, lényege szerint a saját belső hatékonysági mércének való megfelelés számít csak;
- Következmény: a büntető-igazságszolgáltatás sem a bűnözésre, sem a bűnözőre nem tud számottevő hatást gyakorolni, tehát valójában nem is hatékony;
- A büntető-igazságszolgáltatási rendszer – ugyanakkor – a pusztá létével, és nem többlet tölthetné be társadalmi funkcióját: bizonyos fenyegetettség a jogsértő számára, hogy a bűncselekmény elkövetését felelősségre vonás követi. De még fontosabb, hogy kiegyensúlyozott és törvényes működésével felmutatja és ezzel erősíti a társadalmi értékeket, ezzel pedig egyensúlyt teremt a társadalmi biztonság iránti igény és a bűnözés között.

Mindez a bűnüldözés egy szeletére, a kábítószeres bűnözésre vonatkoztatva sokszorosan érvényes. *"Ugyanis - legyen szó akár reaktív akár proaktív rendőrségről - a munka hatékonysága egyre inkább attól függ, hogy a társadalom tagjai - a tanárok, a szociális munkások, a munkáltatók, az állampolgárok stb. - ellátják-e őt információval. Ez pedig bizony bizalom kérdése. A bizalom pedig a szakmai hitelesség mellett, a nyitottság, a kommunikációs készség, a társadalmi és személyes problémák iránti megértés, az empátia függvénye."*⁵

Vajon mi a helyzet a magyar rendőrséggel? Mindenekelőtt: megállapíthatjuk, hogy a magyar társadalom továbbra is a maga teremtette csapdában vergődik; egyre szigorúbban, mind több vonatkozást tilt a drogozás körül, de azt egyáltalán nem tudja érvényesíteni. Erodálódik az állam büntetőhatalma, amint a nagy angol költő figyelmeztet: *„Ne madárijesztő legyen a törvény, / Mit kirakunk, hogy féljen a veréb, / De mert csak áll, áll: nemhogy félne tőle, / Még rája fészkel!"*⁶

A 70-es években kezdődő narkózással a rendszerváltás kísérőjelenségeként folyamatosan terjed, (deklarációkban és elhatározásokban legalábbis) egyre nagyobb erőfeszítéseket teszünk, minden eredmény nélkül. Itt volna az ideje az

⁵ FARKAS Ákos: *Rendőrség és bűnmegelőzési stratégiák*. A 2005. december 15-én a Rendőrtisztviselői Főiskolán megrendezett KEF konferencián tartott előadás szerkesztett változata.

⁶ SHAKESPEARE: *Szeget szeggel*. Fordította Mészöly Dezső (A Katona József Színház előadása számára készített adaptáció) Második Felvonás 1. szín, Angelo, helytartó. Online: <http://mek.oszk.hu/00400/00493/00493.htm#2>

alapos állapotanalízisnek és a teendők kimunkálásának; nyilvánvaló, hogy változtatni kell a módszereken és az eszközökön. Néhány éve született a hatályos drogstratégiánk⁷, a harmadik az ezredforduló után; nagyszerű elhatározásokkal, de cselekvési terv végrehajtása nem követte, így lassanként a „madárijesztő” megnevezése jogos lehet.

A büntetőjogi tilalom közhelyszerű indokaként azt szokták felhozni, hogy a drog bűnözést generál, továbbá betegségeket, amelyek terhelik az egészségügyi közkiadásokat. Azonban a tapasztalás inkább az, hogy a tilalom nagyobb kriminális kockázatot jelent, mind az elkövetővé, mind az áldozattá válás tekintetében, de a legnagyobb közbiztonsági teher, amit a közvélemény nem is érzlel, a szervezett bűnözés táplálása. Nem nehéz belátni, hogy a többszázazres heti rendszerességgel jelentkező fogyasztói igény kielégítése csak bünszervezetek által lehetséges, ez pedig irdatlan illegális profitot eredményez, amelynek feltárásával és elvételével szinte teljes mértékben adós a hazai rendészeti működés. Ami az egészségügyi kiadásokat illeti: igen lanyha a betegforgalom, egyébként pedig alig nevezhetünk meg betegséget, amely ne volna összefüggésben az ember életmódjával, szokásaival (lásd az alkoholizmus nagyságrendekkel súlyosabb ártalmait).

A büntetőjogi tilalom létjogosultsága gyakori vitakérdés. Közkeletű a félelem, hogy a tiltás hiánya felszabadítja a gátakat és robbanásszerű drogfogyasztást eredményez, amely tényleg megzavarná a társadalmi rendet. Csak hipotetikusán, és ha úgy tetszik, demagóg módon válaszolunk a felvetésre: tegyünk próbát, nézzünk körül ismerőseinknél. Azért nem kábítószeresnek, mert félnek a büntetéstől? Biztosan nem, számukra az egészség, a tiszta tudat fontos érték. És aki drogozni akar, minden további nélkül megteheti ma is: könnyen jut anyaghoz, a rendőrkézre kerülés kockázata pedig elhanyagolható.

Gyakran hivatkoznak politikusok is a közvélemény nyomására. Valóban, a jelenséget nagyon felületesen ismerő „utca embere” szélsőségesen nyilatkozik, szigorú büntetéseket követel, de erre alapozni büntetőpolitikát felelőtlenség. Az országgyűlési határozattal elfogadott nemzeti stratégiák tudományosan megalapozott ismeretanyagra épülnek, a törvényhozók elfogadták; ezt kellene alapul venni, nem pedig a büntetőjogi legalitás parancsára álságosan hivatkozva, teljesen feleslegesen eljárás alá vonni a véletlenül beesett alkalmi drogfogyasztókat. A drogstratégiák ugyanis komplex egészségügyi, szociális, nevelési és oktatási problémának definiálják a drogfogyasztást és a kezelésre ilyen eszközöket rendelnek, a büntetőjogi fellépést nem szorgalmazzák.

2. Mit tesz ebben a helyzetben a rendőrség?

A rendészeti működés természetesen nem kerülhető meg, de az sem, hogy kritikával szemléljük. Azért is meg kell tennünk, mert mint cseppben a tenger, a rendőrség minden hiányossága, problémája szembe jön velünk a drogproblémák rendészeti kezelésénél. A bevezető hiánylista:

⁷ Nemzeti Drogellenes Stratégia 2013-2020, *Tiszta tudat, józanság, küzdelem a kábítószer-bűnözés ellen.* 80/2013. (X.16.) OGY határozat

- az emberi jogok, az emberi méltóság feltétlen tisztelete;
- az egészséghez, az egészséget támogató környezethez való jog;
- a tények elsőbbségének biztosítása;
- partnerség, közös cselekvés;
- átfogó megközelítés (a komplexitásból fakadó mindent átható együttműködés);
- elszámoltathatóság.

Ezek a második (nemzeti) drogstratégia alapelvei, melyek mind hiányoznak a vonatkozó ORFK normákból⁸, de persze a rendőrségi gyakorlatból is. A rendőrség munkája csak felületesen illeszkedik a nemzeti stratégia koncepcionális kereteibe, azaz:

- a drogstratégia nincs lefordítva a rendészeti tevékenységre (a rendőrségi stratégia csupán cselekvési terv),
- nincsenek korszerű belső szabályzók, protokollok, együttműködési keretek (sem kifelé, sem befelé),
- nincsenek alapelvek, prioritások: a kínálatcsökkentési aktivitás elégtelen, az ártalomcsökkentés racionalitását és társadalmi hasznát a rendőrök nem értik, nem fogadják el,
- a rendőrség személyi állománya nem is ismeri a drogstratégiát, nincs speciális képzés, továbbképzés,
- a rendőrök számára ezek következtében a drogfogyasztás – még mindig – mindenekelőtt és szinte kizárólag kriminális kérdés, amelyre a büntető-igazságszolgáltatásnak kell válaszolnia,
- helyi szinten nincs hozzáértés és munkaerő a drogokkal kapcsolatos feladatokra,
- más hivatásokkal együttműködési hajlandóság nincs; ha mégis kapcsolatba kerülnek, főszerepet akarnak vinni, kizárólag a bűnüldözési érdeket hajlandók szem előtt tartani,
- a büntetőügyekből leszűrhető tanulságok elvesznek, közhelyek és megalapozatlan általánosítások forognak közkezen rendőrségi körökben is - pl. az ún. beszerző- vagy következmény-bűnözésről egyaránt, vagy az ún. iskolai bevetésről,
- valóságos megelőzési aktivitás nincs, szinte kizárólagos tevékenységi forma a különféle célcsoportok felvilágosítása a drogok veszélyeiről - hangsúlyozottan, mint a bűnözés melegágyáról,
- a rendőri részvétel a Kábítószerügyi Egyeztető Fórumokban formális, egyébként szabályozatlan,
- nincs szisztematikus értékelése a tevékenységnek.

A rendőrség meghatározó szerepének kétarcúsága további tehertétel:

- rendvédelmi működés nélkül nincs büntető-igazságszolgáltatás,
- a kábítószeres bűnözésre fordítható személyi, technikai és anyagi kapacitás messze elmarad a valós droghelyzettől,

---

⁸ Pl.: az Országos rendőrfőkapitány 4/2014. (II. 21.) ORFK utasítása a *Rendőrség Drogellenes Stratégiájáról*.

- ennek következtében komoly szerepe van a véletlennek abban, hogy valaki ellen eljárás induljon; így a törvényi tilalom elértéktelenedik,
- a kínálatcsökkentést megvalósító rendvédelmi szervek a szigorú törvények nyomán a saját szerepüket hajlamosak túlértékelni,
- ennél fogva nem törekszenek egyenrangú partneri kapcsolatokra a drogszintér más szereplőivel: orvosokkal, drogambulancián dolgozó szakemberekkel, pedagógusokkal, szociális munkásokkal.
- A kínálatcsökkentés a rendészet fő felelőssége, de fontos a szerepe a keresletcsökkentésben is. Így a rendészeti szakembernek alkalmasnak kell lennie fiatalok közösségeiben való megjelenésre, ahol egyenrangú beszélgető partnerként nemcsak hasznos információkat nyújt, de a rendőrség és a fiatalok viszonyát is előnyösen befolyásolhatja. Végül az ártalomcsökkentés módszereit és eszközeit megismerve, továbbá megértve azok társadalmi szükségességét és hasznát, segíti – nem pedig akadályozza – a megvalósulásukat.

A drogfogyasztás közvetlen következményeiért (pl. halál) egyébként a rendészet nem tehető felelőssé. Viszont úgy kell működnie, hogy a lehetséges, felmérhető kockázatokat csökkentse a sajátos eszközeivel. Ennek egyik legfontosabb megvalósulása lehetne a veszélyben lévő drogfogyasztók felkutatása, vagy egyszerűen csak észlelése, ezt követően pedig kezelő-segítő helyekre juttatása („early warning system” – korai jelzőrendszer).

Jellemző, hogy a droggal kapcsolatos rendőri feladatokat értékelő jelentések semmitmondóak, azok készítői vagy nem ismerik a valóságot, vagy nem merik azt leírni. A felderítés problémáira mindössze néhány sor jut rendszerint: főleg a prevenció tevékenységét elemzik. Több, mint tanulságos, hogy a javaslatok sorában csak képzési és megelőzési feladatok szerepelnek, mintha a fő felelősség, a kínálatminimalizálás területén minden a legnagyobb rendben volna, miközben az ártalomcsökkentésről pedig mintha nem is hallottak volna, ennek a technikái nem kerülnek szóba.

Mindezek nyomán világos, hogy a rendőrség drogügyi tevékenységét először is alaposan át kellene világítani, majd világosan megfogalmazni a teendőket - erre főleg a rendőrkapitányságok vonatkozásában van égető szükség. Véget kell vetni annak a gyakorlatnak, hogy a rendőri tevékenység elsősorban a fogyasztókra összpontosít. A rendőrség 2014-es drogellenes stratégiája megcélozta, hogy rövidtávon 15 %-ra, középtávon 25 %-ra növeli a terjesztői típusú büntetőeljárások arányát. Ennek nyomán bizalmi viszonyokat kell teremteni a drogszcéna összes szereplőjével, mindent alá kell vetni annak a célnak, hogy a kínálatra vonatkozó információk áramoljanak a rendőri szervek felé. Az információk nyomán teendő bünyügyi, bűnmegelőzési és közrendvédelmi intézkedéseket ugyancsak meg kell tervezni és széles körben megvitatni, elsősorban a Kábítószerügyi Egyeztető Fórumok kereteit felhasználva; a megcélzott közeg egyetértése és megnyerése nélkül semmiféle rendészeti tevékenység nem lehet eredményes.

A rendőrség sajátos helyzete további problémák forrása. Nem állítható, hogy szándékosan, mégis a működésével a devianciát nem enyhíti, hanem ellenkezőleg,

megerősíti. A rendőrség nézetei és sztereotípiái a drogfogyasztókról rombolnak. A minősítő jelzőkkel létezőnek leírt társadalmi helyzet a következményeiben ténylegesen valósággá válik⁹. A rendőr, elszigetelt szereplőként a társadalomban, különösen fogékony a tömegtájékoztatás torzított nézeteire, és ez megmutatkozik beszédében, magatartásában, hatalmi helyzetében: leminősít, megaláz, ezáltal a drogfogyasztók elkülönülését fokozza, sőt, állandósítja, így a helyzet (a jelenség) kezelése irracionálissá válik.

A modern felfogás szerint a rendőrség akkor tölti be társadalmi szerepét, ha problémaorientált. A drogprobléma azonban csak kevésbé abban ragadható meg, hogy kábítószerrel használják, annak szociális, oktatási-nevelési és egészségügyi gyökereihez kellene eljutni. A bűnüldözés csak a probléma felületét karcogatja és miután hatalmas és bővülő kiterjedésű a jelenség, csupán ügykezelésre jut az erejéből; nem érdekli a látencia, a társadalmi valóság, sőt, a bűnmegelőzésben sem érdekelt - annál inkább bűnügyek, gyanúsítottak produkálásában. Itt különösen szembeszökő a szervezeti kultúra szorítása, az intézményi önérték.

Mindezt jól érzékelteti a kábítószer-problémára vonatkozó rendőrségi szabályozás evolúciója. A legelső rendőrségi stratégia (Salgó László országos főkapitány 2003-as) tervezete még így gondolkodott:

- a nemzeti drogstratégia jó kereteket ad,
- a fogyasztó ellen könnyebb eljárni,
- a drogfogyasztás korspecifikus jelenség,
- komoly terjesztői kör alakult ki, szervezett az elkövetés,
- sokféle együttműködésre van szükség, a rendőrségnek be kell tagolódnia,
- az együttműködők nincsenek tisztában a rendőrség jogaival és kötelességeivel,
- nem elsődleges feladat a fogyasztóval szembeni fellépés.

De ez csak tervezet maradt.

A napjainkban hatályos norma (4/2014. (II.21.) ORFK utasítás) stratégiai célokról nem szól, a konkrét elhatározások végrehajtása pedig kérdéses, néhány pedig egészen talányos:

- gazdasági háttérnyomozások, a pénzeszközök elvonása kiemelt fontosságú,
- a terjesztői típusú büntetőeljárások arányának 15–25%-ra emelése,
- minden kapitányságon két speciálisan kiképzett nyomozó beállítása a drogügyekre,
- a jogalkalmazás gyakorlati problémáinak feltárása, javaslat a jogszabályok módosítására,
- az aktuális ismeretek beépítés a rendőroktatásba,
- részt venni az ügyészek, bírák képzésében a kellően elrettentő hatású büntetőeljárások érdekében,
- a Társadalmi Bűnmegelőzési Stratégia eszközrendszerére kell támaszkodni a kínálatcsökkentési erőfeszítésekben.

⁹ YOUNG, Jock: *A rendőrség szerepe a deviancia erősítésében, a valóság közvetítésében és a képzelet valósága alakításában*. A jelenlegi drokkontroll-rendszer néhány következménye a Notting Hill-i tapasztalatok fényében. In: Rácz József (szerk.): *Drog és társadalom. Az addikció mintázatai*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002. 86–116.

3. Merre tovább rendőrség?

A kábítószer-probléma lényege tehát csak részben kriminális tartalmú, sokkal inkább nevelési, oktatási, szociális és egészségügyi jellegű. Mindezt fokozza a rendészeti, bűnüldözői minősítés, hisz a probléma maga éppen önmagában van, azzal, hogy a kábítószeres fogyasztást a magyar társadalom – bármiféle differenciálás nélkül – bűnnek, üldözendőnek tartja. A fokozódó szigor érzékelhetően hatástalan, egyre több költséggel jár, miközben folyamatosan növekszik a drogokkal – különféle intenzitással – kapcsolatba kerülő fiatalok aránya.

A tömeges drogfogyasztással szembeni fellépésre a magyar rendőrség – csakúgy, mint a világon bárhol – sem személyi, sem tárgyi feltételekkel – szükségszerűen – nem rendelkezik; de a büntető-igazságszolgáltatás további intézményei sem tudnak megfelelően reagálni, beleértve a büntetések, és azok végrehajtása körüli problémahalmazt. Mindezt tovább árnyalja, hogy a drogfogyasztó fiatalok nagy többsége Magyarországon nem bűnözői mentalitású, helyzetük rendezésére a büntetőjog túl súlyos eszköz. Ugyanakkor a többszázszázalékos fogyasztói réteg ellátása csakis szervezetten történhet, a bünszervezeti működés leleplezése, a nyilvánvalóan hatalmas profit elvonása, a pénzmosás megakadályozása viszont az átlagosnál nagyobb bűnüldözői szakértelmet és működést követel meg.

Sajátos rendőrségi működés kell, ahol a bűnüldözési érdek szem előtt tartása mellett, a fogyasztók, a fiatal emberek alternatív (a büntetőútról való eltereléssel megvalósított) kezelésének kell primátust adni. Tekintve, hogy a drogos szcéna szereplői jellemzően fiatalok, ezért fontos szerepet kell kapnia az olyan rendőrségi ifjúságvédelemnek, ahol érvényesül az ENSZ gyermekjogi konvenció fő szellemisége és követelménye, amely szerint minden hivatali döntésnél a gyermek mindenekfelett való érdekét kell szem előtt tartani. (Az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatási ajánlását (2012), valamint a fiatalok büntető-igazságszolgáltatására vonatkozó minimum szabályokat - az ENSZ un. Pekingi-szabályait - legalább ilyen fontos volna követni).

A drogprobléma rendkívüli összetettsége komplex, sokoldalú megközelítést követel meg: állami-hatósági szereplők, önkormányzatok, az egyes polgárok és önkéntes szerveződések, vagyis a civil szféra együttműködésével érhető el eredmény. Az együttműködésbe a rendőrségnek be kell tagolódnia, különösen helyi (települési) szinten kell elfogadnia, hogy a legfontosabb társadalmi érdek az egészséges, magabiztos, helyét találó nemzedék felneveléséhez való hozzájárulásuk sajátos rendészeti működéssel, amely nem a drogfogyasztó büntetőjogi felelősségének érvényesítésével valósul meg. A helyi összefogás kiváló intézménye a Kábítószerügyi Egyeztető Fórum (KEF) lehetne.

Magyarországon heti rendszerességgel 3-400 ezer fiatal használ kábítószer: 250 ezren marihuánát szívnak, hetente 100 ezer extasy tableta fogy el (évente 5 millió), és 10 ezer fecskendőt használó fogyasztónk van (Zacher Gábor dr. szóbeli közlése). Ebből más következtetés nem vonható le, mint hogy a drogfogyasztás hazánkban is az ifjúsági kultúra szerves része, megakadályozni nem lehet. Erre

törekedni a fent említett károkon túl azzal az „eredménnyel” jár, hogy a generációs ellentétek mélyülnek, különösen az állam – és jelen esetben az azt markánsan képviselő rendőrség – és a fiatalok közötti viszony éleződik feleslegesen.

Világszerte nyilvánvaló tapasztalat, hogy represszív eszközökkel (rendészet, bűnüldözés, büntetőjog) a drogprobléma, különösen a drogfogyasztó oldaláról, nem közelíthető meg: roppant költséges, kontraproduktív és kézzelfogható károkat okoz egyéni és társadalmi szinten egyaránt, nem mellékesen pedig gyengíti az állam büntetőhatalmát. Ennek ellenére az államok ezt erőltetik, köztük Magyarország is, pedig volna lehetőség, jogi keret is, az ésszerű problémakezelésre.

A drogfogyasztó rendészeti megközelítése téves felfogáson alapul:

- a bírósági tapasztalat nem igazolja, hogy a kereskedő felelősségre vonásához a fogyasztón át lehet eljutni, ez kriminalisztikai feladvány inkább!,
- ellenben - immár itthon is elterjedt - felismerés, hogy a fogyasztót fenyegetéssel és büntetéssel nem lehet távol tartani a veszélyes anyagtól,
- ellenkezőleg: a bűnüldözés tárgyává téve, a kriminalitás, az alvilág felé taszítjuk,
- a fogyasztóval szembeni bűnüldözési aktivitás csupán pótcselekvés, szinte kizárólag káros következménye van,
- feleslegesen leköti a terjesztőre, a valódi feladatra fordítandó erőket.

A rendőrség bűnmegelőzésre vonatkozó normája¹⁰ is tartalmaz külön, a kábítószer-megelőzésre vonatkozó előírásokat. Itt értelemszerűen a keresletcsökkentésről van szó, noha nem feledkezhetünk meg arról, hogy a kínálatcsökkentés eleve megelőzési hatással rendelkezik. A drogprenvenációs programok szervezésén és végrehajtásán túl feladat volna még a bűnmegelőzési rendőrségi norma szerint:

- véleményezni a kábítószer-problémával kapcsolatos törvényjavaslatokat, normatervezeteket, javaslatokat tenni a jogi szabályozásra;
- koordinálni a drogmegelőzéssel kapcsolatos rendőri feladatokat, közreműködni az azok végrehajtására vonatkozó egységes gyakorlat kialakításában, figyelemmel kísérni azok megvalósulását;
- a legjobb hazai és külföldi gyakorlatok tapasztalatainak felhasználásával új drogmegelőzési programokat kidolgozni, illetve bevezetni, különösen a közösségi beavatkozások színterén;
- együttműködni a kábítószer-probléma különféle szereplőivel, elsősorban a Kábítószerügyi Egyeztető Fórumokban, valamint a közösségi beavatkozások egyéb színterein;
- felmérni a kábítószer-használatból eredő veszélyeztető tényezőket, a közösségi megelőzés szereplőinek bevonásával intézkedni, illetve intézkedéseket kezdeményezni azok csökkentésére;
- a helyi tapasztalatok alapján javaslatot tenni az országos, illetve a területi prevenció programok eredményesebb végrehajtására.

---

¹⁰ 20/2010. (OT 10.) ORFK utasítás

Mindezek is csak óhajok: sem hozzáértés, sem végrehajtói kapacitás nincs hozzá a valódi fronton, a helyi rendőrkapitányságokon.

Ami a rendőrtisztképzést illeti, tíz évvel ezelőtt, az akkor illetékes Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium támogatásával megszületett egy komplex oktatási program a közép- és felsőfokú tanintézetek számára. Kísérleti jelleggel, egy rendőrtisztai főiskolai osztály számára a tananyag oktatása megtörtént: hallgatók és oktatók (soraikban gyakorlati szakemberek) ígéretesnek minősítették. A kísérlet azonban abbamaradt, talán összefüggésben azokkal a politikai változásokkal, amelyek a hazai második, a 2010-2018 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Drogstratégiát¹¹ is annullálták. Íme a curriculum: az időkeret (teljes óraszám: 48) elosztása

	Téma	ea.	szem.	gyak.
1.	A drogfogyasztás, mint társadalomra veszélyes jelenség	1		
2.	Bevezetés a narkológiába	1		
3.	Alkohol- és drogproblémák kezelése, a közösségi büntetések	1		
4.	Ártalomcsökkentő technikák és intézmények	1	2	
5.	Az egészségügyi ellátás rendszere	2		
6.	Civil szervezetek részvétele	1		
7.	A Kábítószerügyi Egyeztető Fórumok szervezete és működése	1	2	
8.	A rendőrség általános és speciális feladatai	6	2	
9.	A kábítószerrel visszaélés büntető anyagi és eljárási jogi rendszere	4	2	
10.	A kábítószeres kriminalitás helyzete, a bűnüldözés feladatai	6	2	4
11.	A kábítószer-kereskedelem, mint a szervezett bűnözés jelensége	1		
12.	A technika és a tudomány szerepe	2		2
13.	A büntetés-végrehajtás a kábítószeres elítéltek kezelésében	1		
14.	Drogprevenció	2	2	
	Összesen	30	12	6

Számonkérés: modulzáró dolgozat és 20 beszámoló-kérdés a „Szabadon választott szakmai ismeretek” tantárgyon belül.

¹¹ „Kábítószer-probléma kezelése érdekében készített nemzeti stratégiai program” (H/11084. számú országgyűlési határozat) és a Nemzeti Drogstratégia (2000-2009) végrehajtására vonatkozó 1094/2007. (XII. 5.) Korm. Határozat.

4. A félreértések elkerülése végett

Nincs arról szó, hogy engedélyeznénk az illegális drogok előállítását és másnak való átadását, különösen nem azt javasoljuk, hogy bármilyen formában ösztönözzük a drogok használatát. Mindössze azt vetjük fel, hogy – a nemzetközi tendenciákat is figyelembe véve – meg kell fontolni, elsősorban ésszerűségi indokok alapján: a közösség számtalan reagálási lehetőségei közül az állami büntetőigény érvényesítése helyett nincs-e megfelelőbb, amely a társadalmat megóvná a droghasználat veszélyes következményeitől? Mindezzel a bűnüldözés megszabadulna attól a túlzott tehertől, amelyet a drogfogyasztás terjedésével kapcsolatban visel és erejét a valóban kínálatcsökkentési feladatokra összpontosíthatná. A fogyasztó büntetőjogi fenyegetettségének esetleges megszűnése kapcsán felmerülhet, hogy akkor nem logikus a kereskedelem, a forgalomba hozatal, összességében a másnak való átadás tilalmazottsága, hiszen valahol mégiscsak be kell szerezni az anyagot. Az észrevétel jogos, azonban ilyen ellentmondásra a hatályos magyar büntetőjog ismer példákat. Említhető az öngyilkosságban közreműködő felelőssége, miközben az alapcselekmény nem bűncselekmény, vagy a prostitúció büntetlensége, miközben az abban közreműködő viszont felelősségre vonható.

Feltétlen egyetértés van abban, hogy a drogfogyasztás veszélyes és káros lehet, egyénnek és közösségének egyaránt. Mindenképpen valami nagyon rossz közérzetről árulkodik, az ember önmaga és helye keresésének kudarcáról. Nyilvánvalóan sokkal értékesebb a létnek ama formája, ahol a nyugalomhoz és a biztonsághoz nincs szükség semmilyen "vegyszerre", ha a világgal és önmagammal való békét a másokkal való társas viszonyban, a zenével, az irodalommal, a sporttal vagy a természettel való érintkezés révén vagyok képes elérni. Tudunk kell azonban, hogy meglehetősen sok embernek nem volt szerencséje olyan helyre születnie, ahol az ilyen örömforrások eléréséhez megfelelő készségek fejlődhetek volna ki benne. A drogok ellen tehát küzdeni kell, de emeljük ki még egyszer: a drogok ellen, és nem a velük visszaélő embert kell ellenségnek tekinteni¹². A rendőrségünk azonban a büntető-igazságszolgáltatásunk intézményrendszerének meghatározó részeként a hatékonyságot, mégpedig a lehető legbürokratikusabban – hozzátehetjük: ostobán és felfoghatatlanul károsan – elképzelt hatékonyságot hajszolja; kerül, amibe kerül! De, legyünk méltányosak, ezt nem maga találta ki. Finszter Géza évtizedekkel ezelőtt felállította a – mára csak súlyosbodott – diagnózist: a rendészet az államigazgatásnak az a területe, amely leginkább kiszolgáltatott a napi rögtönzéseknek, a politikai csatározásoknak, és leginkább nélküli a stratégiai szemléletet, valamint a közszolgálat professzionalizmusát.¹³

---

¹² „Drogliberalizálás?” A Család Pápai Tanácsának lelkipásztori állásfoglalása. (A L'Osservatore Romano (1997. február 7.) német kiadása nyomán) In: *Vigília*, 1997/5. 391–394.

¹³ FINSZTER Géza: *A változó rendészet és a rendészettudomány*. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2013. 5–12.

A kör négyszögesítése: a börtönügy jogi jellege 1945 és 1960 között

Pallo József*

Farkas Ákos Tanár Úr igazi tanár és igazi úr! Finom és elegáns oktatói stílusa, a tudomány iránti alázata, felkészültsége, tökéletes anyagtudása évtizedek óta mérce minden fiatal oktató és tudós számára. Ha nekünk, tanítványoknak megadatik a szerencse, hogy a nyomdokaiba léphetünk, az ő szellemiségét követve kell a legnemesebb értékek mentén továbbvinni a Tőle kapott tudást.

E tanulmánnyal miskolci öregdiákként nagytiszteletű professzorom, Farkas Ákos munkássága előtt tisztelgek 65. születésnapján és további tudományos sikerekben gazdag éveket kívánok számára.

Isten éltesen Professzor Úr!

1. A koalíciós idők börtönügyi eseményei

A II. világháború befejezését követően központi politikai célkitűzés volt, hogy a háborús bűnöket elkövetők felelősségre vonásának keretei jogszabályi szinten jelenjenek meg. Ennek előzményeként már 1945 januárjában miniszterelnöki rendelet lépett hatályba, amely bevezette a népbíráskodás rendszerét, melyet az 1945. évi VII. törvény (Nbtv.) emelt a legmagasabb jogszabályi szintre. A népbíráskodás körében alkalmazható volt a halálbüntetés, a kényszermunka, a fegyház és a börtön, melyek végrehajtási szabályait igazságügy-miniszteri rendelet állapította meg. A szabályozásban megjelent az a célkitűzés, amely az elítéltet alkalmassá akarta tenni a társadalmi beilleszkedésre és gondoskodni kívánt demokratikus szellemű neveléséről. Természetesen a korszellemet ismerve és értékelve ezek valós tartalommal nem bíró szempontok voltak, és alapvetően a politikailag nem kívánatos személyek elleni repressziót szolgálták. Fontos változás volt, hogy a korábbi időszakból ismert államfogház büntetést 1946-ban hatályon kívül helyezték, ugyanakkor a büntetés-végrehajtási rendszer formája gyakorlatilag nem változott, de új jegyek jelentek meg. A korszak további jellemzője, hogy a népbíróságok és a rendes bíróságok párhuzamosan ítéleztek. Ez utóbbiak a

---

* Tudományos dékánhelyettes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar; bv. ezredes, büntetés-végrehajtási főtanácsos egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

Csemegi-kódex szabadságelvönással járó jogintézményeit (fegyház, börtön, fogház, szigorított dologház, dologház) alkalmazták. A rendszerbe állított börtönök jellegüket tekintve bírósági fogházak, országos büntető intézetek és dologházak voltak. Azt is el kell ismerni, hogy a büntetőjogi kodifikációt már a világháború előtt sürgették, erősítve azt az álláspontot, amely szerint a Btk. reformjának halogatása a magyar büntetőjog feláldozásával egyértelmű.

A jogosnak mondható társadalmi elváráson alapuló felfogás azonban már magában hordozta azokat a jegyeket, amelyek sejtették, hogy a honi jogi szabályozás a „*monolitikussá merevedő állami politika közvetlen irányítású eszközévé torzult.*”¹ Kiterjedt (remek) jogászai gondolkodásról ebben az időszakban nem lehet beszélni, azonban viszonylag korán megjelentek azok a konformista nézetek, amelyek célkeresztjében a Csemegi-kódex bírálata állt. Ezek a kritikák persze nem ajtóstul rontottak a házba, hanem a hatályos szabályozás fogható pontjain² keresztül kezdték meg a büntetőjogi status quo erodálását. Ennek szellemében Kádár Miklós így fogalmazza meg véleményét: “[...] *példálózó felsorolását adjuk azoknak a törvényes intézkedéseknek, amelyeknek a demokratizált Magyarországon való alkalmazása előtt nemcsak a közvélemény, hanem a haladó jogász is értetlenül áll.*”³

A börtönügyi vonatkozásokat tekintve egyik első lépés a 81/1945. ME. számú rendelet kibocsátása volt, amely létrehozta a népbíróságokat.⁴ Ezeknek a vulgárjogba hajló, atipikus jegyeket mutató fórumoknak a feladata egyértelműen tükrözte a megtorlás és a „lehető bosszú” szándékát, ugyanis „*mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, bíróság előtt feleljenek tetteikért és nyerjék el méltó büntetésüket.*”⁵ Ezzel a szervezeti intézkedéssel sikerült elérni azt a kaffkai szituációt idéző állapotot, hogy a rendes bíróságok mellett egy másfajta bíróság ítélkezett olyan ügyekben, amelyek jellegüknél fogva nem képezhettek volna a kivett eljárás tárgyát. A drámát fokozandó, még személyi szabadságot érintő, illetve halálbüntetést is alkalmazhattak a sokszor jogi végzettséggel sem bíró „politikai ideológiailag képzett”, de egyébként botcsinálta jogalkalmazók. A népbírósági jog a halálbüntetést, a fegyházat, a börtönt, a fogházat és az internálást ismerte. Ez a szabályozás tiszavirág-életűnek bizonyult, mert 1945. május 1-je után módosította a 1140/1945 ME számú rendelet, amely eltörölte a büntetési palettáról a fogházat és az internálást⁶, viszont főbüntetés rangjára emelte a munkatáborban végrehajtandó, életfogytig tartó vagy határozott idejű kényszermunkát. Ez utóbbi

¹ LŐRINCZ József: A sztálini büntetőpolitika és konzekvenciái a hazai büntető igazságszolgáltatásban. *Börtönügyi Szemle*, 2007/2. 71–84.

² Ilyen volt például az uralkodóház tagjainak biztosított különleges jogállás kérdése (Csemegi-kódex 139–140 §§.)

³ KÁDÁR Miklós: Gondolatok a büntetőjog reformja köréből. *Jogtudományi Közlöny*, 1946/75. 33–38.

⁴ A népbíróságok 1950 január 1-ig működtek, eddig 41516 ügyet fejeztek be. Ebből 20350 marasztaló ítélettel zárult, 414 halálbüntetést szabtak ki, 22228 szabadságvesztéssel zárult.

⁵ 81/1945. ME. számú rendelet 1. §. (Hatályba lépett 1945. január 25-én.)

⁶ Az internálás az új államrendőrség megszervezése után, mint államigazgatási kényszerintézkedés a rendőrség hatáskörébe került. Mindez lehetővé tette, hogy egyértelműen ideológiai, erősen osztálytartalommal bíró, politikai pallosként legyen alkalmazható a „demokrácia kerékkötőivel” szemben.

esetében az időtartam és a szabadulás tekintetében a szigorított dologházra vonatkozó szabályok alkalmazását rendelte el.

A rendeletek alapján működő népbírói jog törvényi szintre az Nbtv-ben emelkedett. Gyakorlatilag a korábbi rendeletek jogtechnikai „összefésülése” volt ez a jogász munka, amely 27. §-ban egységesítette a szabályozást.⁷ A politikai átalakulás útján jelképes jelentőségű volt az államfogház kiemelése a hatályos jogból, amelynek az 1946. évi XIV. törvény teremtette meg az előfeltételeit. Ezzel a lépéssel a büntetési rendszer is egyszerűsödött, mert halálbüntetés, kényszermunka, fegyház és börtön volt alkalmazható az elkövetőkkel szemben.

Ezek közül az erős osztálytartalommal bíró kényszermunka a korszak büntetőfilozófiáját jól megjelenítő jogintézmény. Ideológiáját tekintve a munkabüntetések késői, jellemzően szocialista jogkövetkezményéről van szó, amelyben a büntetőpolitikai és a gazdasági érdek sajátosan egyesült. A végrehajtásra vonatkozó szabályokat a 78000/1946 (XII.9.) IM rendelet tartalmazta, amely érdekes Janus-arccal bírt. Egyrészt alkalmat kívánt teremteni arra, hogy az elítéltek munkájukkal legalább jóvátegyék azt a kárt, amelyet az ország romba döntésében a terükre róttak, másrészt felvilágosító ideológiai oktatással és fegyelmező alkalmassá tegyék őket a társadalomba való beilleszkedésre. Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy a szovjet mintára épülő nevelés-felfogás szakmafilozófiája ebben a jogszabályban található meg első alkalommal.⁸ Érdekes az a kitétel, hogy mindezt jogként jelentette meg a szabályozás, majd hogyan úgy értékelve a kényszermunka jogintézményét, mint egy jogi-végrehajtási Purgatóriumot. A végrehajtás helye is erősen „áthallásos” nevet kapott, ugyanis ezt a jogszabály munkatáborként⁹ azonosította, ahol feltétel volt a kemény fizikai munka. Ami a végrehajtás körülményeit illeti, mögöttes szabályként a szigorított dologház rezsimszabályai jelentek meg, egyebekben a fegyház regulái kerültek alkalmazásra. A korabeli jogalkotók sokat vártak a kényszermunka bevezetésétől, azonban ez csak ábránd maradt, ugyanis megfelelő infrastrukturális háttér nem állt rendelkezésre; még akkor sem, amikor 1948 után minden olyan helyen megjelentek a kényszermunkások, ahol a folyamatos munkavégzés feltételei adóttak voltak. Ennek a csalódottságnak a hangulatát remekül ragadja meg Mezey Barna, amikor Ries István szavait felidézve rögzíti: *„1949 őszén csalódottan nyilatkozott (Ries) a munkatáborok felállításának elmaradásáról, ennek egyik okaként - sajátos módon - a háború előttről visszamaradt börtön személyzet alkalmatlanságát jelölte meg, amely nem eléggé*

⁷ Ide tartoztak tehát: a 81/1945. M.E. számú rendelet a népbíráskodásról; a 1440/1945. M.E. számú rendelet a népbíráskodásról szóló 81/1945. M.E. számú rendelet módosítása és kiegészítése tárgyában; az 5900/1945. M.E. számú rendelet a népbíráskodás körében a távollévő terhelt ellen folyó eljárásra, úgyszintén a közvád képviselőre vonatkozó szabályok kiegészítése tárgyában és a 6750/1945. M.E. számú rendelet a közhivatalnokok munkafegyelmének fokozottabb biztosítása tárgyában.

⁸ FORGÁCS JUDIT: Nevelés a represszió árnyékában – Esmék és végrehajtás a szovjet és magyar börtönügy '50-es éveiben. *Börtönügyi Szemle*, 2017/1. 41.

⁹ A helyszínek a Budapesti Országos Börtönben, a Szegedi Kerületi Börtönben és nők esetében a Márianosztrai Országos Büntetőintézetben kerültek kialakításra.

*rátermett a táborszerű végrehajtás fokozottabb éberséget igénylő ellátására.*¹⁰ A büntetés-végrehajtási rendszer formája gyakorlatilag nem változott, de új jegyek jelentek meg. A korszak további jellemzője, hogy a népbíróóságok és a rendes bíróságok párhuzamosan ítéleztek. Ez utóbbiak a Csemegi-kódex szabadságelvonással járó jogintézményeit alkalmazták. A rendszerbe állított börtönök jellegüket tekintve bírósági fogházak, országos büntető-intézetek és dologházak voltak. A hazai politikai csatározásból a baloldali pártok kerültek ki megerősödve, melyet az 1949-es választások során tudtak valós politikai hatalomra váltani. Mindez magával hozta, hogy a büntetőjog-elmélet és a büntetőpolitika is egy irányba fordult, és előrevetítette a sztálini paranoid jogalkalmazás támadó térnyerését.

A koalíciós idők börtönügyének összefoglalásaként elmondható, hogy az intézkedések sokszor hektikus formában, de az átstrukturálódott társadalom alapjait érintve vállaltan átmeneti jellegűek voltak. Ebből adódóan a büntetés-végrehajtási rendszer alapjait nem kívánták felszámolni, fő feladatuknak a bebörtönzöttek biztonságos őrzését és új alapokra helyezett munkáltatását tekintették. A rendelkezésre álló Csemegi-kódexet a politikai paletta balra tolódásával párhuzamosan egyre inkább undorral kezelték és annak alapjait, szellemiségét szisztematikusan bomlasztották. Ennek egyik biztos fogása volt, hogy szüntelenül a szovjet szabályozáshoz mérték és bizonyítani igyekeztek annak magasabbrendűségét. Az is nyilvánvaló, hogy a kommunista hatalomátvételt követően átalakuló igazságszolgáltatás nem igen tudott és akart mit kezdeni egy olyan pókháló-finomságú cizellált szabályozással, mint a Csemegi-kódex. A politikai és gazdasági célok eléréséhez egy drasztikus, mondhatni új típusú szabályozásra volt szükség, amit a rendszer saját képére alakítva, a saját maga igaza szerint alkot.

2. A sztálini büntetőpolitika térnyerése

Az 1950-es évek végéhez közeledve erősödtek azok a politikai hangok, amelyek egyre hangosabban követelték az új büntetőtörvénykönyv hatályba-léptetését és ezzel együtt a paradigmaváltás egyértelmű kijelentését a büntetőjogban is. Érdekes, hogy a jogászság Múzsái hallgattak és *„jogászaik egyszerűen nem vesznek tudomást arról, immár közel két év óta készül az ország, a nép életére döntő fontosságú törvényalkotás.”*¹¹ Ries István emiatt felháborodott hangvételű dörgedelmet intézett a Magyar Jogász Szövetség 1948-as alakuló közgyűlésének résztvevőihöz: *„Pedig joggal vagy jog nélkül, de nem vitás, hogy a büntető jogalkotásnak és a büntető jogtudománynak van a legnagyobb közvéleménye. Azt szerettük volna, ha a tudományos harc egész arzenálját vonultatták volna fel s a tudományos kutatás legújabb eredményeinek megvalósítását követelte volna a*

¹⁰ MEZEY Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 336.

¹¹ SCHULTHEISZ Emil: A Btk reformjára vonatkozó elgondolások. *Jogtudományi Közlöny*, 1949/4. 193–199.

*magyar jogászság. Előre be kell azonban jelentenem, hogy majd kritizálni csak annak lesz joga, aki dolgozott is!*¹²

Mi lehetett ennek a szakmai néma ellenállásnak az oka? Megítélésem szerint az, hogy a magyar jogásztársadalom a Csemegi-kódexen szocializálódott és jól érzékelt azokat a negatív tendenciákat, amelyek már előrevetítették a jövő sötét képét. Mindezt elemi erővel tette nyomatékosná a tisztán szovjet típusú Alkotmány megjelenése is. A némaság, a csendes beletörődés és a közöny rezignált búcsú volt a letűnő korszaktól. Tudomásul kellett venni, hogy a történelem kényszerítő ereje, a Csemegi-kódex úri konflisából egy Sztalinyec-traktor nyergébe ültette át a jogászokat és ezzel lehetővé vált a jogi gondolkodás további deformálódása. A sztálini büntetőpolitika hatalomátvétele előtt minden ajtó nyitva állt. Híven festi a korszellemet a következő, ellentmondást nem tűrő karakteres kijelentés: *„Büntetőjogtudományunk és büntetőigazságszolgáltatásunk szempontjából döntő fontosságúnak tartom, hogy jogászaink véérébe menjen át az a tétel, amelyet röviden úgy fejeznék ki, hogy van burzsoa és van szocialista büntetőjog, de a kettő között nincs semmi kompromisszum, mert harmadik út a büntetőjogban nincs.”*¹³ A politikai jellegűvé formálódó büntetőjog kialakításának tendenciájához¹⁴ igazodott a még hatályban lévő Csemegi-kódex utolsó módosítása, amely az 1948. évi XLVIII. törvényben (III. Bn.) látott napvilágot. A hivatalos érvelés szerint a jogalkotást a Csemegi-kódex legkirívóbb fogyatékoságainak felszámolása és a leghaladóbb elvek érvényre juttatása indokolta. A III. Bn. megalkotását élénk szakmai tevékenység előzte meg, annak ellenére, hogy rövid életűnek szánták.

E vélekedést Kádár Miklós szavai is alátámasztják *„addig szolgálhat csak... ameddig a szilárd elveken épült gyökeres újítást jelentő új büntető-kódex, amely a mi szemléletünknek megfelel, nem lép a toldott-foldott novelláival együtt elavult alkalmatlan elveken épült büntetőjogszabályaink helyére.”*¹⁵ A tervezet igen gazdag módosítási javaslat-csomaggal állt elő, azonban ez korántsem állt arányban azzal, ami végül is megvalósult. A börtönügyi vonatkozások közül ki kell emelni, hogy a polgári büntetőbíráskodás körében a halálbüntetést megszüntette volna és helyébe az életfogytig tartó szabadságvesztés került. A szabadságvesztés két fokozata jelent meg, úgymint a fegyház és a fogház, amelyek a kiszabott tartammal függtek össze. A közveszélyes elkövetők vonatkozásában gyógyító őrizet elrendelését javasolták, melyhez feltételes szabadságot is alkalmazhattak. E jogintézmény megítélése nem volt egyértelműen pozitív, voltak olyan vélemények¹⁶, amelyek abban látták a kritikát, hogy a bűnismétlés veszélye nem előfeltétele az alkalmazásnak és ezért inkább biztonsági, mint gyógyító jellegűnek tulajdonították. A hatályba lépett III. Bn. normaszövege a pozitivisták hatására, új jogintézményként végül is a biztonsági őrizetet jelenítette meg. Ennek ismertetéséhez és megértéséhez egy kis történelmi visszatekintésre van szükség. A

¹² SCHULTHEISZ: i.m. 193–199.

¹³ TIMÁR István: Az 1950. évi II. törvény egyes kérdései. *Jogtudományi Közlöny*, 1950/5. 378–382.

¹⁴ MEZEY: i.m. 328.

¹⁵ KÁDÁR Miklós: Gondolatok a büntetőjog reformja köréből. *Jogtudományi Közlöny*, 1946/1. 75–76.

¹⁶ SCHAFFER István: Biztonság vagy gyógyítás? *Jogtudományi Közlöny*, 1949/3. 219–220.

Csemegi-kódex szerint: „nem számítható be a cselekvény annak, ki azt öntudatlan állapotban követte el, vagy kinek elmebetegsége meg volt zavarva és emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt.”¹⁷ A korabeli szabályozás tehát megkülönböztette az elmezavart és az öntudatlan állapotot, melyek azonban nem zárják ki egymást, továbbá általános formulaként határozta meg az „értelmi tehetség hiányát”, de nem sorolta fel taxatívén egyes formáit. A végrehajtás-gyógyítás szempontjából ez a jogszabály nem ad útmutatást, de a kóros elmeállapot fogalmának büntetőjogba emelésével nagyban hozzájárult a későbbi szabályozás útjának kijelöléséhez. Ez a rendszer egészen 1948-ig változatlan tartalommal élt, ekkor azonban a III. Bn. értékesíteni kívánta a tettes-büntetőjogi irányzat eredményeit, és ennek fényében a beszámíthatatlan, illetve a csökkent beszámítási képességgel rendelkező személyek kezelése érdekében próbált előremutató lépéseket tenni. A jogszabály külön fejezetet szentelt az elmebeteg bűnelkövetők biztonsági őrizetének¹⁸, melyet a társadalom védelme érdekében kívánt alkalmazni azon 18. életévüket betöltött személyekkel szemben, akiknél elmebetegségük kizárta a beszámítási képességet. A biztonsági őrizet egy évig tartott, azonban letelte előtt három hónappal a bíróság újra megvizsgálta az ügyet és szükség esetén még egy évvel meghosszabbíthatta. A processzus az elkövető gyógyulásával illetve a közveszélyes állapot megszűnésével ért véget. A biztonsági őrizetet többen kritikával illették, így Schäfer István, aki arra mutatott rá, hogy az elmebetegség színlelése menekülő út a megtorlás elől szökni igyekvő elkövetőnek¹⁹, míg Horányi Béla orvosi szempontok alapján azt emelte ki, hogy a betegre nézve kifejezetten káros hatások érvényesülnek, ha egy rövidebb idejű gyógyulás után még egy évet intézetben kell maradnia.²⁰ A III. Bn. megalkotását az a jogalkotói szándék vezérelte, hogy a Csemegi-kódex fogyatékoságait próbálják kiküszöbölni²¹, de nem terjeszkedett túl az ártalmatlanná tételi célon illetve a közveszélyes állapot megszüntetésén. A biztonsági őrizet bevezetését a XIX. század végének reformirányzatai óta számosan pártfogolták, azonban a korlátozott beszámítási képességet a magyar büntetőjog még 1948-ban sem ismerte.

¹⁷ Csemegi-kódex 76. §

¹⁸ A kodifikáció során élénk szakmai tevékenység bontakozott ki, melynek eredményeképpen a Jogász Szakszervezet büntetőjogi bizottsága Kádár Miklóssal (1904-1971) az élen egy komplex javaslatot készített. Ebben az anyagban eredetileg gyógyító őrizet szerepelt, mely szabályozta a közveszélyes személyek kezelését és lehetőséget adott a feltételes szabadon bocsátásra is. Rendelkezett arra is, hogy a csökkent beszámítási képességűeket hogyan kell gyógyító őrizetben tartani. A jó szándékú és európai színvonalú javaslat csak töredékében valósult meg a III. Bn. keretei között.

¹⁹ SCHAFER: i.m. 219–220.

²⁰ HORÁNYI Béla: Az új büntetőnovella elmeorvosi szempontból. *Jogtudományi Közöny*, 1948/17–18. 300–303.

²¹ A III. Bn szerint sui generis bűncselekmény (önálló bűncselekmény) az ittas állapotban való bűnelkövetés. A novella ugyancsak újítást hozott a Különös részben is, mert több új törvényi tényállást is megjelenített (pl: tiltott határátlépés, stb ...).

3. Az 1950. évi II. törvény regnálása

Az igazi kodifikációs áttörést a büntetőjog általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Bt.) jelentette, amely klasszikus szovjet mintákat másolt és igyekezett a magyar jogba áttemelni. Az viszonylag gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy az 1947 óta zajló előkészítő munkát nem lehet tovább nyújtani, ezért csak egy általános rész megalkotására futotta a törvényhozás erejéből.

A különös rész kidolgozása lekerült a napirendről, mert „*még gondos előkészítést, anyaggyűjtést és számos büntetőjogi részletkérdésben való előzetes állásfoglalást tesz szükségessé, nehogy az új törvény rövid időn belül nagy számú, lényeges kiegészítésre szoruljon.*”²²

Mindehhez hozzájárult a korábban már hivatkozott passzív szakmai ellenállás is, gyakorlatilag csak Schultheisz Emil hallatta a szavát, aki viszont merész koncepciót vázolt fel a szorosabb börtönügyi vonatkozást jelentő büntetési rendszer tekintetében. Javasatai abban az eszmekörben mozogtak, amelyben a III. Bn módosításai és kiegészítései fogantak²³, és a büntetési rendszer differenciálására számos figyelemreméltó gondolatot fejtett ki. A büntetőjog megújítását a tett-büntetőjognak tettes-büntetőjoggá átalakulása irányában képzelte el. Az egész büntetési rendszert a párhuzamos büntetésekre kívánta építeni, a súlyosabbat a fogyatékos jellemű, az enyhébbet a fogyatékosnak nem tekinthető jellemű büntettek megbüntetésére. A párhuzamos büntetések közül a törvényben felsorolt jellem-kritériumok vizsgálata alapján kellett volna választani. A nem-aszociális bűnelkövetőkkel szemben általában szabadságelvonással nem járó büntetéseket (ha generálpreventív szempontok ezt nem ellenjavallják), a nem-visszaeső aszociálisokkal szemben profilaktikus és feltételes többlet-büntetést, a visszaesőkkel szemben pedig az általános részben meghatározott büntetés-súlyosítást javasolt. A Schultheisz-féle ideáknak és az általa támogatott sokszínű szankciórendszernek nem voltak meg a feltételei, így a tettes-büntetőjogi koncepció megbukott és az alakuló szocialista büntetőjog egyértelműen a tett-büntetőjog mellett foglalt állást. Mindenesetre vitathatatlan, hogy az elkövetők közötti differenciálás szükségességének eszméje továbbra is a dogmatika és a praxis támogatását élvezte. Az új szabályozás szükségességét elsősorban a korszerűsítés jegyében igyekeztek feltüntetni, azonban a politikai mesterkedés szándékát igen nehéz volt eltitkolni.

A Btá. egységesítette a szabadságvesztéssel együtt járó büntetéseket, biztonsági intézkedéseket, és büntett elkövetése esetére egyfajta szabadságvesztést ismert, amit börtönként azonosított. A kihágások mellett továbbra is alkalmazható volt az elzárás, mint közigazgatási (szabálysértési) büntetés. Az egyszerűsítésként propagált vulgarizálódás jegyében megszűnt a dologházi őrizet, a szigorított dologházi őrizet és a határozatlan ideig tartó

²² Az Az 1950. évi II. törvény miniszteri indoklása. 23. Hivatkozta: TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetésre vonatkozó magyarországi szabályozás a rendes és a rendkívüli büntetőjogban a II. világháborút követő években, valamint az államszocializmus első évtizedében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2008/(3.) 1. 103.

²³ HORVÁTH Tibor: *A magyar büntetőjog*. Budapest, 1975. 200.

kényszermunka. A legnagyobb csapás abban állt, hogy az egységes börtönbüntetés bevezetése felszámolt minden fokozatosságot, beleértve a közvetítő intézetet is. Az akkor uralkodó felfogás szerint a szabadságvesztés-büntetéseknek ez a változatos sokasága szükségtelen, sőt, egyenesen káros, mert a büntetőtörvények alkalmazását nagymértékben megnehezíti. Megfelelő intézetek hiányában a különböző szabadságvesztés-büntetések végrehajtásánál nem is érvényesülhetnek azok a különbségek, amelyeket a jogszabály szem előtt tartott; így például a kényszermunka-büntetés végrehajtására egyáltalán nem került sor. Annak meghatározására, hogy a különböző súlyú büntettek miatt, különböző tartamban kiszabott börtön milyen eltérésekkel kerüljön végrehajtásra, nem a Btá.-ba, hanem a megalkotandó büntetés-végrehajtási törvénybe való. Ez utóbbi tény mindenképpen árnyalja a korszakról alkotott képünket, mert felismerték és elismerték egy önálló végrehajtási törvény megalkotásának szükségességét, és ezt egyértelműen deklarálták is. Persze az más kérdés, hogy erre volt-e valódi politikai akarat. Álláspontom szerint nem, mert az egyre jobban torzuló államhatalom számára kifejezetten előnyös volt a végrehajtási szabályok képlékenysége.

Határozatlan tartamú büntetést a Btá. nem rendszeresített, mert *„a szocialista törvényesség követelményeivel ellenkeznek, ha a bíróság a büntetésnek csupán legkisebb tartamát szabná meg az ítéletben és a szabadulás időpontja a szabadságvesztés-büntetés tartama alatt tanúsított magatartástól, lényegileg azonban államigazgatási szerv véleményétől, illetőleg döntésétől függne.”*²⁴

A börtön leghosszabb tartamát tizenöt évben²⁵, legrövidebb tartamát harminc napban szabta meg a szabályozás. Ennél rövidebb tartamú szabadságvesztés-büntetés alkalmazásának nincs értelme, *„mert a gyakorlat tapasztalatai szerint a rövid tartamú szabadságelvonás a büntetés céljának megvalósítására nem alkalmas, sőt, egyenesen mételező hatású.”*²⁶

A Btá. hatálybalépésével végeredményben komfortos helyzet alakult ki, ugyanis a korábbi időszak nagy belső ellentmondását sikerült felszámolni. Arról szólt mindez, hogy ideológiailag is nehéz volt magyarázni: a régi szabályokat miképp lehet (és kell) alkalmazni a gyökeresen megváltozott politikai és társadalmi viszonyok közepette? A korabeli jogalkotóknak és jogalkalmazóknak komoly fejtörést okozott az, hogy a Csemegi-kódex rendelkezéseit, amelyek hatást gyakoroltak az új regulákra is, milyen módon lehet új, politikailag korrekt tartalommal megtölteni.

Ennek a szándéknak egyik primer terepe volt a büntetés céljának magyarázata, természetesen a szovjet minták alapulvételével. *„[...] a szovjet büntetésnek kettős célja van. Az elsődleges cél a speciális megelőzés, amely a társadalomvédelmi álláspont egyenes következménye, és amely azt kívánja, hogy elsősorban azok a büntettek ellen kell felvenni a harcot, akik már kimutatták társadalmi veszélyességüket. Ezeket kell megakadályozni abban, hogy a nyugodt építőmunkát újból akadályozhassák, azzal, hogy egyrészt olyan büntetéseket kell kiszabni rájuk,*

²⁴ A Btá. 32. §-hoz fűzött miniszteri indokolás

²⁵ A jogalkotó azt is kijelentette, hogy hosszabb tartam megállapítása szükségtelen, mert a legsúlyosabb büntettek esetét halállal vagy életfogytig tartó börtönnel sújtja a törvény.

²⁶ A Btá. 32. §-hoz fűzött miniszteri indokolás

*amely ezt meggátolja, másrészt átneveléssel.*²⁷ Képmutató módon azt is deklarálták, hogy szóba sem jöhet a megtorlási célzat, mert az éles ellentétben áll a szocialista humanizmus elvével. Kiválóan világít rá a defektusos szemléletre Lőrincz József, amikor így summázza a korszak büntetőjogi fő üzenetét: „*Honi büntetőjogunk az egypártrendszerű, monolitikussá merevedő állami politika direkt irányítású eszközévé torzult, amely ugyan korszerű és hangzatos elveket képviselt, de a gyakorlatban az osztályharc egyik előretolt bástyájaként a szocializmus építésével szembe forduló megleckéztetését végezte.*”²⁸

Mindentől függetlenül a napi praxis számára nélkülözhetetlen volt valamilyen szakmai iránymutatás, amely szellemiségében szorosan igazodik a Btá. filozófiájához. Ezt a célt töltötte be a jogszabályt hatályba léptető²⁹ 1950. évi 39. számú törvényerejű rendelet (Btáé.), amely a börtönbüntetés végrehajtásának néhány alapvető kérdését is rendezte; azonban a 41 §-ból álló szabályozás meglehetősen sematikus és felületesen érintette a végrehajtás néhány kérdését. A Btáé. börtönügyre vonatkozó rendelkezései csak laza kereteket adtak a végrehajtás számára; azokat valós szakmai tartalommal csak a szokásjog irányába való elmozdulással, a nem mindig haladó szellemiségű rutin alapján lehetett kitölteni, ami arra mutatott rá, hogy az önálló végrehajtási törvény hiánya komoly jogalkalmazási problémákat vet fel. A szabályozás javára írandó viszont, hogy felbukkant néhány pozitív elem, például a nevelés eszméje – az persze más kérdés, hogy ez számos más, látszólag előremutató rendelkezéssel együtt hogyan vált a „beteges büntetőhatalom martalékává.”³⁰ A Btá. hatálybalépésének időszakában már jelentkeztek a személyi kultusz okozta torzulások következményei. A szabadságvesztés végrehajtását és a végrehajtás irányítását kivették az Igazságügyi Minisztérium hatásköréből és azt a Belügyminisztérium kezébe tették le. Ebben a szürreális hangulatot árasztó időszakban változást hozott Sztálin 1953 márciusában bekövetkezett halála, amely Magyarországon is enyhülési láncolatot indított el. A büntetőjog területén mindez egyfajta elbizonytalanodásból eredeztethető megingást jelentett és formálódott a szándék arra, hogy a büntetés-végrehajtás törvényességi deficitjét a rendezett állapothoz közelítsék.

4. Az 1953 utáni politikai enyhülés hatásai

A Btá. indoklásának idealista szemléletétől már fényévekre járt a magyar valóság, így egy önálló végrehajtási törvény megalkotása szóba sem jöhetett. A rendelkezésre álló, és sok esetben fércműnek titulálható parancsokat, belső rendelkezéseket, direktívákat alapos revízióknak vetették alá, majd sor került egy

²⁷ GÖDÖNY József: A büntetés a szovjet büntetőjogban. *Jogtudományi Közöny*, 1950/11-14. 79–84.

²⁸ LŐRINCZ József: *Száz év magány- a hazai börtönügy szakmatörténeti vázlat 1914-2014-ig*. In: Borbíró Andrea-Inzelt Éva – Kerecsi Klára – Lévy Miklós – Podoletz Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 339–349.

²⁹ A hatálybalépés időpontja 1951. január 1.

³⁰ LŐRINCZ: i.m. 339–349.

határozott lépésre, melynek legalizált alapját a 1105/1954 (XII.17.) Minisztertanácsi határozat (továbbiakban: MTh) teremtette meg azzal, hogy elrendelte a börtönügyet átfogóan rendező normatív utasítás elkészítését.

Ennek eredménye az 1955. évi Büntetés-végrehajtási Szabályzat (továbbiakban: BvSZ1955)³¹ néven vonult be a magyar börtönügy történetébe. A megelőző időszakhoz képest ez mérföldkő volt a végrehajtás számára, mert impozáns terjedelemben, mintegy 543 §-ban taglalta az alkalmazandó szabályokat, mindezt egy szerkezetileg is logikusan felépített rendszerben kivitelezve. A BvSZ1955 kétségkívül korábban nem rögzített elveket és frissnek tűnő szellemiséget vonultatott fel, azonban nyilvánvaló hiányosságai okán nem tekinthető kompakt szabályozásnak. Ehhez hozzájárul az is, hogy a korszak jogi filozófiájából adódóan igazán nem is akarták maradéktalanul végrehajtani ezeket a rendelkezéseket. Álláspontom szerint egy sajátos jogi képmutatás eredményeként is értelmezhetjük ezt a normát, amely felemás szabályozásával végeredményben csak látszólagosan szolgálta az alapelveként azonosított humanizmus követelményét és az erre épülő elvárásrendszert.

Még akkor is igaznak tartom ezt a megállapítást, ha a büntetőpolitika kettős nyomvonala tetten érhető, amely alapján az osztályellenségekkel való könyörtelen leszámolást és a „megtévedt dolgozók” számára nyújtandó segítő szándékot egymás mellett kívánták érvényesíteni.

Jelentősége viszont abban mérhető, hogy a már konkrét kodifikáció kapcsán rendelkezései a későbbi jogalkotás alapjául szolgáltak; ugyanakkor azt is le kell szögezni, hogy a hiányzó büntetés-végrehajtási törvény pótlására 547 §-ból álló impozáns terjedele mellett sem volt alkalmas.

A Btá.-t csupán átmeneti szabályozásnak szánták, ezt bizonyítja az is, hogy már 1953-ban kormánybizottságot jelöltek ki a büntetőjog kodifikációjára. Ez a grémium 1954 elejétől megkezdte tevékenységét és abba bevonta a Legfelsőbb Bíróságot, a Legfőbb Ügyészséget, a Belügyminisztériumot, a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetét, valamint több egyetemi jogi kar munkatársait is. Használható eredményt azonban nem tudtak felmutatni, inkább a tudományos élet területén jelentek meg tanulmányok, ezek is inkább koncepcionális, mintsem a mélységet érintő írásokat tartalmaztak. A koncepció pedig nyilván az első igazi szocialista büntetőtörvénykönyv megalkotását célozta. A korszak egyik prominens képviselője például ezt írta: *„Olyan büntetőtörvénykönyvre van szükség, amely teljes egészében - mind általános, mind pedig különös részében - a mi állami, gazdasági és társadalmi rendünket szolgálja, és amelynek fő feladata eddigi eredményeink megvédése, a dolgozó nép hatalmának biztosítása, megváltozott társadalmi rendünk, valamint a dolgozók személyének és jogainak a megvédése.”*³²

Bizonyos szempontból revízió alá kívánták venni a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását is, mely kapcsán a továbbfejlesztés kérdéseit feszegették: *„a büntetési rendszerünket elsősorban szükségesnek látszik néhány büntetési nemmel*

³¹ A szabályozás aláírója Piros László államvédelmi altábornagy, a Magyar Népköztársaság belügyminisztere volt.

³² CIESLÁR Viktor: Az új büntetőtörvénykönyv kodifikációjának néhány kérdése. *Jogtudományi Közlöny*, 1955/10. 86–102.

*kiegészíteni, másodsorban pedig az egyes büntetések sorrendjét is újra meg kell állapítani.*³³ E körben élesen vetődött fel a javító-nevelő munka büntetéssé emelése bizonyos szegmensekben javított formában (ezek elsősorban tartambeli és átváltoztatáshoz kapcsolódó kérdések voltak).

Az életfogytig tartó börtönbüntetés vonatkozásában is meglepő fordulattal találkozunk, ugyanis határozottan ez ellen foglaltak állást, mert *"az olyan büntetéskiszabás, amelynél a bíróság csupán a büntetés minimumát szabja meg és a büntetés alól való szabadulás a végrehajtó szervek megítélésén múlik, bizonytalanságot, visszaéléseket eredményezhet és a (szocialista) törvényesség szellemiségével ellenkezik."*³⁴

Kissé cinikusnak ható módon érveltek a halálbüntetésről, hiszen azt rögzítették, hogy elvi okokból nem tartható fenn és *"a szilárd nemzetközi viszonyok között, a már kialakult szocialista életkörülmények mellett erre a büntetési nemre nem is lesz szükség."*³⁵ Ehhez képest egy éven belül, az 1956-os forradalmat követő bosszúhadjárat részeként igencsak gyakorivá és gyakorlattá vált a „szükségtelen” büntetési nem alkalmazása.

A kodifikáció szükségességének ügyét a Magyar Tudományos Akadémia is felkarolta, amikor az 1955. évi Nagygyűlésen az egyik téma a joganyag megújítása volt. Ugyanakkor sajnálattal kell konstatálnunk, hogy az önálló büntetés-végrehajtási törvény megalkotása még csak utalás szintjén sem merült fel. Ez számomra azt mutatja, hogy ez a jogterület általában a nagy büntetőjogi kodifikációk vesztese volt, mert gyakran csak késéssel jelentek meg a végrehajtásra vonatkozó jogszabályok. Ezekben az átmeneti időkben viszont - jobb híján - csak az alacsonyabb-rendű normákat lehetett alkalmazni, és ez óhatatlanul magával hozta a végrehajtási jog lemaradását és leértékelődését.

Az 1956-os forradalom vérbe fojtása után a konszolidálódó szocialista állam a büntetőpolitika terén is igyekezett egyfajta entitást megfogalmazni. *"A büntetés-végrehajtás elvi feladatául ennek megfelelően olyan nevelő tevékenységet tűzött ki, amely egyfelől eljuttatja a bűnelkövetőt cselekménye történelmi-társadalmi anakronizmusának felismeréséig, másrészt segíti beilleszkedését a társadalmi munkamegosztásba."*³⁶

Ezekben az években csak a szűken értelmezett szakmán belül történtek olyan események, amelyek a börtönügy alakítójává váltak. Ezek közül az egyik első rendelkezés³⁷ a büntetőpolitika aktuális feladatait volt hivatott szolgálni. Legfőbb üzenete gyakorlatilag az a fajta „kétnyomtávúság” volt, miszerint az *"első ízben megtévedt dolgozók kisebb jelentőségű cselekményeit enyhébb büntetéssel kell elbírálni."*³⁸ E szakmai mozgolódásnak adtak keretet az 1957-ben megfogalmazott büntetőpolitikai irányelvek, amely fundamentumát képezték az osztálytartalmú szemléletmód térnyerésének. Ennek esszenciája így jelent meg a korabeli

³³ CIESLÁR: i.m. 86–102.

³⁴ CIESLÁR: i.m. 86–102.

³⁵ CIESLÁR: i.m. 86–102.

³⁶ MEZEY: i.m. 339.

³⁷ 103/1958 (I.8.) BM-IM-LÜ együttes utasítás

³⁸ GLÁSER István: *A szabadságvesztés büntetés végrehajtása*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1975. 89.

dokumentumokban: „(M)ás elbírálásban kell azonban részesíteni azokat, akik bűncselekményeik népellenes voltát felismerve és megbánva, készek és képesek segíteni az imperialisták és a hazai ellenforradalmárok népellenes törekvései elleni harcban.”³⁹

Ennek egyik első eredménye a 103/1958 BM-IM-LÜ utasítás megjelenése volt, amely az elítéltek kategorizálását volt hivatott rendezni. Viszonylag gyorsan követte ezt a rendelkezést a 8/1959 számú BM utasítás⁴⁰ (továbbiakban: 1959Ut.). Kiadását a korabeli interpretáció szerint „(A) büntetésvégrehajtás további, gyorsabb fejlesztése, valamint a letartóztatottak felé folytatott nevelőmunka elveinek és módszereinek meghatározása érdekében ...”⁴¹ adtak ki. Szerkezetét vizsgálva látható, hogy hét nagy kérdéskör mentén jelentek meg az új szabályok, amelyek magukba foglalták a szolgálat rendszerre, fokozatosságra, világnézeti oktatásra, bérezésre, jutalmak és fenytések eszközeire, a letartóztatottak önkormányzatára, illetve az utógondozásra vonatkozó szabályokat.

Az 1959Ut. duális feladat elé állította a börtönügyet azzal, hogy a nevelést és az őrzést mint két, egymással szorosan összefüggő, egymást feltételező feladatot határozta meg. Ennek szellemében rögzítette, hogy a börtön megtorló jellege, a prevenció mindkét formája és a társadalmi visszailleszkedés szintézise a nevelés központi célja. Mindez elég nehezen volt keresztülvihető, különösképpen, ha figyelembe vesszük az 1959Ut. azon rendelkezését, amely a „minden száz letartóztatott nevelésével egy nevelő foglalkozzon”⁴² arányt tartotta ideálisnak. Az 1959Ut. irányzásbásának gyakorlati megvalósítása 1960. január 1-vel vette kezdetét és már ugyanezen év szeptemberére kitűzték azt a célt, hogy az addig elért eredményekről jelentés készüljön.

A friss szellemiséget tükröző szabályozás egyértelmű elmozdulást jelentett egy korszerűbb és humánusabb elvekre épülő büntetés-végrehajtási rendszer felé, ezzel végleg elbúcsúztatva a sztálini büntetőpolitika és börtönügy utolsó maradványait. Megítélésem szerint ezzel átmeneti és előkészítő szerepet töltött be a hatvanas évek elejének büntetőjogi, és közepének végrehajtási jogi kodifikációjában.

5. Az 1961. évi büntetőjogi kodifikáció és annak börtönügyi következményei

Sajnálatos módon azt kell látnunk, hogy a börtönügyi kodifikáció kérdése, mondhatni szokás szerint, a büntetőjogi kodifikáció árnyékába szorult. Bár az is igaz, hogy elvértve ugyan, de a jogirodalomban felbukkant a kérdés - bár valós súlyához nem igazodva, mintegy széljegyzetként jelent meg. „*Véleményünk szerint a büntetésvégrehajtás részletes szabályait helyes lenne az új Btk. hatálybalépésével egyidejűleg külön törvényben rögzíteni. Ebben az esetben sem*

³⁹ Az MSZPM 1957. június 29-ei országos értekezletének határozata. 2.

⁴⁰ Megjelent 1959. június 30-án

⁴¹ 1959Ut. Preambulum

⁴² 1959Ut. I. (A jelenlegi szolgálati rend megváltoztatása.)

*látszik azonban feleslegesnek, hogy az új büntető törvénykönyv általános részének tervezete tartalmazza az egyes büntetési nemek végrehajtásának legfontosabb elveit.*⁴³ Érdekes ez a vélemény, mintha az köszönne vissza, hogy a végrehajtási jog nem méltó arra, hogy az igazán magasrendű normákat tartalmazza.

Az újrainduló munka során főleg elméleti jogászokból álló szakmai csoport foglalkozott a feladattal, akik abból indultak ki, hogy a legjelentősebb módosítás a büntetési rendszer vonatkozásában szükséges. Erről tanúskodnak a következő gondolatok: *„A büntetési rendszer tervbe vett átalakítása mutatja talán a legszemléltetőbben, hogy mindazokat, akik az új Btk. előkészítésében részt vesznek, milyen mélyen áthatja az a szándék, hogy megfelelően megtalálják azokat az eszközöket és módokat, amelyek a büntetés nevelő hatását jobban biztosítják.*”⁴⁴

A kodifikációt előkészítő időszakban a közvetlen végrehajtási kérdések vonatkozásában csupán Gláser István hallatta a szavát. Helyeselhető módon kifogásolta, hogy a tervezet a szabadságvesztést nevesíti, mert ez gyűjtőfogalom-jellegéből adódóan a napi munkában értelmezésszerű problémák forrása lehet, melyet így nyomatékosított: *„Célszerűbbnek tartom a szabadságvesztés helyett a börtön elnevezést, mert így a laikus számára is világosan elhatárolódik a büntetett miatt kiszabott szabadságvesztésbüntetés a szabálysértés miatt kiszabott elzárástól vagy az egyéb gyógyító intézkedéstől.*”⁴⁵ Szűkkeblűnek találta a tervezet differenciálásra vonatkozó passzusait is és kijelentette, hogy *„szélesebb körben kellene differenciálni még, ha külön jogszabály szabályozza is a büntetésvégrehajtás részletkérdéseit.*”⁴⁶ Az általános kodifikációs hangulat mindenképpen indokoltá tette volna a börtönügyi kérdések napirendre vételét, azonban erre csak többéves késéssel került sor.

Az 1961. évi V. törvény (továbbiakban: Btk1961) 1962. július 1-jén lépett hatályba és főbüntetésként a halálbüntetést, a szabadságvesztést, a javító-nevelő munkát és a pénzbüntetést szabályozta. Kifejtették, hogy a *„... szabadságvesztés hatékonysága szempontjából nem annak van jelentősége, hogy hányféle szabadságvesztési nemet iktatunk a törvénybe. Sokkal fontosabb ennél a büntetés végrehajtásának rendje, s mindenekelőtt az, hogy miként van megszervezve az elítéltek munkáltatása.*”⁴⁷

A Btk1961 értelmében a szabadságvesztést meghatározott időtartamban kellett kiszabni; a legrövidebb tartam 30 nap, a leghosszabb 15 év, halmazati vagy összbüntetés esetén 20 év. A szabályozás tehát fenntartotta a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés elvét, mellőzte az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést, mert abból indult ki, hogy az elítélt átnevelése miatt nincs szükség életfogytig tartó szabadságvesztésre. A meghatározott büntetési célok között hangsúlyt kapott az elítéltek nevelése, megjavítása, így a szabadságvesztés az

⁴³ TÍMÁR István: Az új büntető törvénykönyv előkészítése. *Jogtudományi Közöny*, 1959/5. 262–263.

⁴⁴ SZALAY József: Büntetőpolitika és büntetőítélkezés. *Magyar Jog*, 1959/6. 292.

⁴⁵ GLÁSER István: A büntetésvégrehajtás reformja. *Magyar Jog*, 1959/7. 447.

⁴⁶ GLÁSER: i.m. 447.

⁴⁷ *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 94.

elítelt megjavítása eszközeként jelent meg. Egyértelművé tette ezt a normaszöveg, ugyanis „(A) büntetés célja [...] az elkövető megjavítása, továbbá a társadalom tagjainak visszatartása a bűnözéstől.”⁴⁸

A Btk. új rendelkezése volt, hogy differenciálni kell a büntetés-végrehajtást; így a szabadságvesztésnek két végrehajtási módját különböztette meg, a börtönt és a bv. munkahelyet. Ez azonban nem különböző büntetési nemeket jelentett, hanem a szabadságvesztésnek két végrehajtási formáját. Arra nézve, hogy mikor kell börtönben, illetve bv. munkahelyen végrehajtani a szabadságvesztést, rendelkezés nem volt, csupán egy homályos utalás arra, hogy „a büntetés-végrehajtási szabályok fogják rendezni ezt a kérdést.”⁴⁹ Csupán általánosságban szögezte le a törvény, hogy a börtön rendje a bv. munkahely végrehajtási rendjénél szigorúbb.

A Btk1961 részletesen szabályozta a feltételes szabadságra bocsátás intézményét, és engedélyezésének jogát a bíróság hatáskörébe utalta. A feltételes szabadság szabályozásánál a törvény abból az elvi álláspontból indult ki, hogy az része, illetve befejező szakasza a szabadságvesztés-büntetésnek. A feltételes szabadság alapvető formája az egyharmad- és az egynegyed-kedvezmény lett, így a félkedvezmény megszűnt. Az elítéltek jogi helyzetét érintő rendelkezés jelenik meg a Btk1961 feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezései között, amikor rögzítik, hogy azon jogok szünetelnek, amelyekre a közügyektől eltiltás kiterjed.⁵⁰ A vizsgált időszak fontos eseménye, hogy ekkor lépett hatályba az 1962. évi 8. számú tvr., amely a büntetőeljárásról rendelkezett. Számunkra e helyen azért van jelentősége, mert a feltételes szabadságra bocsátás eljárási kérdéseiről így szól: „A feltételes szabadságra bocsátás felől a börtön (büntetés-végrehajtási munkahely) helye szerint illetékes megyei bíróság dönt. Ilyen esetben a megyei bíróság elnöke által kijelölt bíró – egyes bíróként – jár el.”⁵¹ További rendelkezés szól arról, hogy: „Ha a törvény szerint a feltételes szabadságra bocsátás nem kizárt, a szabadságvesztést végrehajtó szerv vezetője a büntetés kétharmad, illetve háromnegyed részének kiállása előtt 15 nappal a feltételes szabadságra bocsátás kérdésében előterjesztést tesz a megyei bírósághoz; az előterjesztéshez csatolni kell a börtön tanács véleményét.”⁵²

Törvényi szinten jelent meg a korábbi évek gyakorlatának rögzítése, miszerint a börtön és a bv. munkahely a szabadságvesztés végrehajtásának két módja. Mindezekon túl, megítélésem szerint, sikerült egy olyan koherens szabályrendszert kialakítani⁵³, melynek alkalmazása megkerülhetetlenné tette a büntetés-végrehajtást érintő kodifikációs és egyéb kérdések napirendre vételét. Ehhez hozzájárult az a felismerés, amely alapján „[...] a fellendülő tudományos kutatások, rávilágítva a bűnözés valóságos természetére, világossá tették a büntetőpolitika formálói számára, hogy a bűnözés elleni küzdelemben már nem elegendő a szocializmus megszilárdulásában (ezzel a bűnözés eltűnésében) reménykedő

⁴⁸ Btk 1961. 34.§

⁴⁹ Btk 1961. 38. §. (4) bek.

⁵⁰ Btk 1961. 41. §

⁵¹ 1962. évi 8. tvr. 289. § (1) bek.

⁵² 1962. évi 8. tvr. 289. § (2) bek.

⁵³ Itt a szabadságvesztés általános és különös részi szabályainak jól harmonizáló kialakítására kell gondolni.

*rövidtávú tervezés, hanem az állami szervek - így a büntetés-végrehajtási szervezet - hosszú távú, szakszerű és hatékony fellépésére van szükség.*⁵⁴ Röviden fogalmazva tehát a börtönügyi kodifikáció kérdése és szükségessége már ott lebegett a jogi-politikai döntéshozók feje fölött és egyre nagyobb terhet jelentett a jogalkotás késlekedése. Erre azonban csak 1966-ban került sor.⁵⁵

6. Záró gondolatok

A II. világháború befejezését követő első években a koalíciós pártok teljes konszenzusán alapuló büntetőpolitika éle elsősorban a háborús és népellenes bűncselekményeket elkövetők ellen irányult. A népbírói jog és büntetési rendszere a háborúban kiábrándult tömegek támogatásával alakította ki represszív és reparatív jellegét. A rövid ideig főbüntetésként bevezetett internálás, majd kényszermunka-büntetés a romokban heverő ország újjáépítésének programjába kívánta bekapcsolni a háborús károkért felelős személyeket. A büntetőjog-tudományt érő ellentmondásos hatások egyfelől a polgári magyar büntetőjog-elmélet erőteljes európai elkötelezettségű hagyományaiból, másfelől egy új társadalmi-politikai berendezkedés büntetőjogát előkészítendő, a szovjet büntetőjog-elmülethez való közeledésből táplálkoztak. 1947–49-ben a baloldali pártok hegemoniájával a büntetőjog-elmélet és a büntetőpolitika éles fordulatot vett. Megindult az osztályjellegű, a proletárdiktatúra elnyomó szerepét reprezentáló büntetőjog kiépítése. A modellt az ekkorra már kifejtetten paranoid sztálini jogelmélet kínálta, ennek hazai átvétele mechanikusan, a tudományos elemzés mellőzésével történt.

Az 50-es évek első felének súlyos politikai torzulásai hazai börtönügyünket legtragikusabb korszakába taszították. E korszak súlyos vesztesége volt, hogy miközben a nyugati társadalmakban felélénkültek a társadalom perifériájára sodródtak – így a bűnelkövetők – társadalomba visszavezetésére, segítésére irányuló, jelentős anyagi és szellemi ráfordítással járó erőfeszítések, régióinkban a büntetőhatalom a „szocializmus” építésével szembeforduló kisebbség megalázását, megleckéztetését végezte el. Az ötvenes évek első felének súlyos politikai és büntetőpolitikai torzulásai hazai börtönügyünket legtragikusabb korszakába taszították, amelyek még hosszú ideig érzékelhető nyomokat hagytak a büntetés-végrehajtás működésében. Ezek sorában említendő a szervezet erőteljes központosítása, militáris vonásainak erősödése, a durva, az elítélteket politikai ellenfélként kezelő bánásmód, az egyoldalúan biztonság- és termelés-centrikus szemlélet.

A 60-as évek első feléről, illetve annak börtönügyi vonatkozásairól elmondható, hogy mindenképpen előrelépést jelentett a halálbüntetés kivételes jellegének hangsúlyozása. A nevelési célkitűzés jegyében a szabályozás elvetette a határozatlan tartamúnak tekintett szankciókat, azonban a halálbüntetés megtartása

⁵⁴ MEZEY Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 339.

⁵⁵ Az 1966. évi 21. törvényerejű rendeletben

olyan feszültség forrása lett, amely erősen vitathatóvá tette az életfogytig tartó szabadságvesztés mellőzésének ideológiai alapjait.⁵⁶

---

⁵⁶ PALLO József: *A magyar börtönügy kodifikációs csomópontjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. 79.

Az elektronikus kommunikáció titkos megismerésével kapcsolatos jogszabályi garanciák Magyarországon

Parti Katalin*

---

1. Bevezetés

Az elmúlt évek adatvédelemmel összefüggő fejleményei, amelyek hatására szigorított feltételekkel gyűjthetők, hallgathatók le, rögzíthetők és adhatók át a felhasználók adatai, mind a belföldi nyomozó hatóságok számára, mind pedig az egyes tagállamok nyomozó hatóságai között, új kihívások elé állította a jogalkotót. Ezekre a kihívásokra válaszol részben a 2018. július 1-jétől hatályos új büntetőeljárás törvény, amely az állampolgári alapjogok védelme, valamint azok szükséges és arányos korlátozhatósága érdekében megszünteti a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés közötti különbséget, és bevezeti a leplezett eszköz jogintézményét. Ugyanakkor a telekommunikációs (internet) szolgáltatók továbbra is – adatgyűjtésben és átadásban megnyilvánuló – együttműködésre kötelesek, hiszen közreműködésük nélkül nem lenne adat, azaz bizonyíték az igazságszolgáltatás kezében. A nyomozó hatóság és a titkos információgyűjtésre (összefoglalóan: megfigyelésre) feljogosított szervek pedig az adatvédelmi rendelkezéseket szem előtt tartva abszolválhatják feladataikat. Az elektronikus adatok megismerésének a büntetőeljárás törvényben, valamint a rendészeti és a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtést szabályozó ágazati törvényekben lefektetett szabályait a tanulmány a magánélethez fűződő alapvető jogok szemszögéből vizsgálja.

2. Az új Be. szabályai a leplezett eszközökről

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban új Be.) kimondja, hogy minden tevékenység, amelyet az ügyészség/nyomozó hatóság korábban a titkos információgyűjtés vagy a titkos adatszerzés keretében végzett¹, a büntetőeljárás

---

* Assistant professor, Department of Sociology, Virginia Tech

¹ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 293.

leplezett eszközének minősül. Leplezett eszköz alkalmazható a büntetőeljárásban bírói vagy ügyési engedéllyel, illetve engedély nélkül – a szükségesség és az arányosság feltételei mellett.

Nem szükséges külön engedély ahhoz, hogy a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv a bűncselekményre vonatkozó információ megszerzése érdekében titkosan együttműködő személyt vegyen igénybe (*leplezett eszköz alkalmazása külső engedély nélkül*: új Be. 215. §), a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv tagja a bűncselekményre vonatkozó információt gyűjtsön, ellenőrizzen, sérülést vagy egészségkárosodást nem okozó csapdát állítson, vagy a sértett helyettesítésére dublőrt állítson a bűncselekmény megszakítása, elkövetőjének felderítése és a bizonyítás érdekében, továbbá a sértett életének és testi épségének megóvása céljából.

Az *ügyési engedélyhez kötött leplezett eszközök* [új Be. 214–260. §] közül a tanulmányban a *sértett írásbeli hozzájárulásával alkalmazott megfigyelést* szükséges megemlíteni [új Be. 220. §], hiszen ebben az esetben a sértett önként mond le a magánéletének védelmét biztosító jogokról az őt érintő bűncselekmény felderítése, folytatásának megakadályozása, illetve bizonyítékok gyűjtése érdekében. Ilyen bűncselekmény különösen a kapcsolati erőszak, a zaklatás, illetve a fenyegetéssel megvalósuló bűncselekmények. Ilyenkor a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv a sértett, illetve a bűncselekmény elkövetésére felhívás vagy rábírás címzettje által használt elektronikus hírközlő hálózaton vagy más információs rendszeren folytatott kommunikáció tartalmát megismerheti, technikai eszközzel rögzítheti, és a kommunikációban részt vevők személyes adatait megismerheti. Mivel a zaklatás és a kapcsolati erőszak sokszor elektronikus eszközön keresztül valósul meg, a jogintézményt valószínűleg gyakran fogják alkalmazni. A törvény ezen kívül külön kitélt tartalmaz az elektronikus hírközlési szolgáltatás útján való kommunikáció megismerésére [új Be. 220. § (4) bek.].

Az *információs rendszer titkos megfigyelése* – ide tartozik az elektronikus hírközlési szolgáltató rendszerében az elektronikus kommunikáció megfigyelése és rögzítése – és a telekommunikációs eszközökön folytatott kommunikáció megismerése, azaz a klasszikus értelemben vett *lehallgatás* – bírói engedélyhez kötött [új Be. 232. § (5) bek.]. A bíró az ügyész indítványa alapján határoz [új Be. 236. § (1) bek.]. Ha *az engedélyezés olyan kétséggel járna*, amely az elérni kívánt célt jelentősen veszélyeztetné, az ügyészség „titkos kutatást” rendelhet el, illetve a bíróság döntéséig, de legfeljebb 120 órára elrendelheti a leplezett eszköz alkalmazását [új Be. 238. § (1) bek.]. De az ügyészség ilyenkor is, az elrendelést követő 72 órán belül indítványt tesz a bíróságnak az utólagos engedélyezés érdekében, amelyről a bíróság 120 órán belül dönt. Ha a bíróság az engedélyt nem adja meg, úgy a leplezett eszközzel szerzett információ bizonyítékként nem használható fel, és az adatokat haladéktalanul törölni kell [új Be. 238. § (5) bek.].

Az új Be. ugyan nem jut el addig, hogy kimondaná: a nemzetbiztonsági szolgálatok nem végezhetnek bűnügyi felderítést, jóllehet azt eléri, hogy minden titkos felderítési eszköz alkalmazására rálát az ügyész: az ügyész felügyelete alatt olyan adatok és úgy kerülnek bekérésre és rögzítésre a nyomozás során, amely

lehetővé teszi a leplezett eszközök által megszerzett adatok büntetőügyben való felhasználását.²

Az elektronikus kommunikáció megismerhető a fentiekén kívül bűnüldözési és a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtéssel is; ez a büntetőeljárás törvényen kívüli, ágazati jogszabályok alapján lehetséges.

3. Az elektronikus kommunikáció megfigyelésének alkotmányos és jogszabályi biztosítékai

3.1. A megfigyelés módszere, eszköze. A leplezett eszközök alkalmazásakor és a titkos információgyűjtéskor bármilyen módszer megfelelhet a jogi előírásoknak, ami nem valósít meg tömeges (cél nélküli) és készletező jellegű adatgyűjtést. A Zakharov v. Oroszország-ügyben³ és a Szabó és Vissy v. Magyarország-ügyben⁴ az EJEB joggyakorlata úgy összegezte az elvárásokat, hogy mindig legyen egyértelmű időintervallumra korlátozva a lehallgatás. Ezt az új Be. úgy rendezi, hogy eszközalapúvá teszi a titkos adatgyűjtés szabályozását: egy személlyel szemben bármennyi eszközt használható (eszközmultiplikáció), de a megfigyelés alkalmanként 90 napig tarthat, és mindösszesen 360 nap áll rendelkezésre a megfigyelésre [új Be. 239. §]. Egy személy lehallgatására egyetlen engedélyt kell kérni és azt az eljárás adatai alapján lehetséges módosítani például akkor, ha a lehallgatást más eszközökre is ki kell terjeszteni. Az egyes titkos információgyűjtési módszereket együttesen, egymást kiegészítően is alkalmazhatják az arra feljogosított szervek. Az elrendelés ügyészi indítványhoz kötött és nyomozási bíró rendeli el. Az új Be. tehát a régi Be.-hez képest erős garanciákat ad.

3.2. Garanciák a készletező jellegű adatgyűjtés ellen. A magánszférához, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot és az ezzel szoros összefüggésben álló információs önrendelkezési jogot Magyarország Alaptörvényének VI. cikke biztosítja. Ezek az emberi méltósággal szoros kapcsolatban álló jogok együttesen hivatottak biztosítani azt, hogy az érintett akarata ellenére mások ne hatolhassanak be a magánszférájába. Ugyanakkor alkotmányos demokráciákban is elfogadott a magánszférához való jog korlátozása olyan legitim célok érdekében, mint a nemzet- és közbiztonság, a bűncselekmények megelőzése és felderítése, valamint az állam büntetőjogi igényének érvényesítése, azaz ezen jogok megsértésének tilalma nem *ius cogens*.⁵ A magánszférához való jog korlátozásának azonban ki kell állnia az alapjogsérelem alkotmányos megengedhetőségének megítélésére irányadó, háromlépcsős alapjogi teszt próbáját. Így 1) a korlátozásnak alkalmasnak kell lennie a kívánt cél elérésére (alkalmasság-teszt). 2) A szükségesség követelménye csakis akkor teljesülhet, ha a tervezett jogkorlátozásokat az említett célok elérése kényszerítően megkívánja,

² Az ügyészi ellenőrzés közvetlenségéről és problémáiról lásd részletesen: FARKAS– RÓTH: i.m. 315–318.

³ *Roman Zakharov v. Russia*, judgement of 4 December 2015, no. 47143/06

⁴ *Szabó and Vissy v. Hungary*, judgement of 1 December 2016, no. 37138/14

⁵ BAKONYI Mária: A leplezett eszközök megítélése az EJEB joggyakorlatában. *Ügyészek Lapja*, 2019/1. 87–97.

azaz olyan kvalifikált fenyegetettség áll fenn, amelyek esetében a rendelkezésre álló eszközök alkalmazása nem vezetne eredményre (szükségesség-teszt). 3) A tervezett korlátozások arányossága pedig annak függvénye, hogy milyen alkotmányos garanciák érvényesülnek (arányosság-teszt). Jogkorlátozásra azok alkalmasságát és szükségességét megalapozó körülmények fennállása esetén is csak törvényben rögzített, szigorú és átlátható eljárási rendben, a magánszférába való beavatkozás minden részletkörülményére kiterjedő, adekvát intézményes garanciák mellett kerülhet sor.

Magyarország Alaptörvénye deklarálja az említett magánélet tiszteletben tartásához való jogot [VI. Cikk (1) bek.], a személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogot [VI. Cikk (2) bek.], valamint azt, hogy a személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi [VI. Cikk (3) bek.]. Ezen túl a célhoz kötöttség követelménye az adott szerv hatáskörét meghatározó ágazati jogszabályokban van lefektetve. Az ágazati jogszabályok meghatározzák, hogy milyen szűk körben és milyen lépcsőzetes szabályok betartásával lehet ilyen eszközöket alkalmazni. Ilyen az 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról (a továbbiakban Nbtv.), amely kimondja, hogy „A nemzetbiztonsági szolgálatok az adatkezelés során kötelesek az adott cél eléréséhez feltétlenül szükséges, ugyanakkor az érintett személyiségi jogait legkevésbé korlátozó eszközt igénybe venni.” [Nbtv. 39. § (2) bek.]. A nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtést határozott időre szóló engedélyhez köti, amelyben meg kell jelölni a titkos információgyűjtés szükségességének indokolását is [Nbtv. 57. § (2) bek.]. A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést haladéktalanul meg kell szüntetni egyebek mellett akkor, ha az engedélyben meghatározott célját elérte, vagy bármely okból törvénysértő [Nbtv. 60. § (1) bek.]. Ez utóbbi esetben az információgyűjtés során nyert adatokat haladéktalanul meg kell semmisíteni [Nbtv. 59. § (2) bek.].

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény a nyomozási cselekményekre és az adatkezelésre vonatkozóan állapít meg szükségességi és célhoz kötöttségi kritériumot – beleértve a bűnmegelőzési, felderítési, bűnüldözési feladatok ellátását is [Rtv. 77. § (1)–(2) bek.]. A rendőrségi feladatok ellátásához szükséges, azaz a „kezelhető adatok” körét a 81–91/T. §-ok határozzák meg. A rendőrségi adatkezelő szerv vezetője köteles gondoskodni arról, hogy a személyes adatok védelme érdekében az érintett – az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvényben (2011. évi CXII. törvény, a továbbiakban Infotv.) meghatározott módon – kezelt adatai köréről tájékoztatást kapjon, valamint gyakorolhassa a helyesbítéshez, a törléshez és a zároláshoz való jogát. Az érintett kérheti, hogy a tárolt adatait töröljék, ha azok kezelése jogellenes, az adatok tárolásának törvényben meghatározott határideje lejárt, illetve a törlést a bíróság vagy a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) elrendelte [Rtv. 80. § (2) bek.]. Jogsérelem esetén az érintett bíróságoz vagy a NAIH-hoz fordulhat – erről tájékoztatni kell [Rtv. 80. § (4) bek.]. Akinek a rendőrség valamilyen intézkedése alapvető jogát sértette, panasszal fordulhat az intézkedést foganatosító rendőri szervhez is, és kérheti, hogy a panaszt az

intézkedést lefolytató, a panasszal érintett rendőri szerv felett felügyeleti jogkört gyakorló szervezet élén álló személy (pl. az országos rendőr-főkapitány, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója stb.) közvetlenül bírálja el [Rtv. 92. § (1) bek.].

A NAV nyomozó hatósága bűnüldözési, bűnmegelőzési, felderítési és nyomozási tevékenységet folytat (2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról, a továbbiakban NAVtv. 35. §). A kényszerintézkedések végrehajtására a szükségességi és arányossági követelmények betartásával kerülhet sor [NAVtv. 36/E. §]. A NAV engedélyhez nem kötött és bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtést végezhet bűnüldözési célból, a súlyos bűncselekmények (pénzmosás és terrorizmus finanszírozása) esetében, valamint a NAV nyomozó hatósági hatáskörébe utalt egyéb, üzletszerűen vagy bűnszövetségben elkövetett, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, az adózás rendjét sértő bűncselekmények esetében [NAVtv. 63. § (1) bek.]. A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtési tevékenysége körében, egyebek mellett, elektronikus hírközlési szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmát megismerheti, az észlelteket technikai eszközzel rögzítheti, valamint számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított vagy azon tárolt adatokat megismerheti, rögzítheti és felhasználhatja [NAVtv. 63. § (1) bek. d)–e) pont]. Az eljárás során megszerzett, az eljárásban nem érintett személyekre vonatkozó adatokat haladéktalanul meg kell semmisíteni [NAVtv. 63. § (2) bek.]. Mint minden – a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésre feljogosított – hatóság, a NAV az ún. különleges eszközök alkalmazását a Nemzetbiztonsági Szakszolgáltatól (NBSZ) rendeli meg [NAVtv. 63. § (5) bek.]. Az eszközök alkalmazását legfeljebb 90 nappal lehet elrendelni, alkalmazásuk kérelemre legfeljebb egyszer 90 nappal meghosszabbítható [NAVtv. 63. § (6) bek.]. Ha a különleges eszköz alkalmazásának engedélyezése olyan késsedelemmel járna, amely az ügyben sértené a bűnüldözés eredményességéhez fűződő érdeket, a NAV titkos információgyűjtés folytatására feljogosított szervének vezetője legfeljebb a bírói döntésig engedélyezheti a különleges eszköz alkalmazását azzal, hogy haladéktalanul meg kell szüntetni az eszköz alkalmazását, ha azt a bíró nem engedélyezte vagy az engedélyben meghatározott célját elérte (NAVtv. 65. §). A különleges eszközzel szerzett adatokat a megfigyelés befejezését követő 8 napon belül meg kell semmisíteni, ha a megfigyelés célja szempontjából érdektelen vagy az ügyben nem érintett személlyel kapcsolatos. Az adatkezelésre, nyilvántartásra, szolgáltatásra, adatátadásra és átvételre vonatkozó rendelkezéseket a törvény 66–80/A. §-ai tartalmazzák. Ezen belül a bűnügyi adatkezelésre külön rendelkezések irányadók. Az ilyen adatokat csak bűnüldözés céljára lehet felhasználni (célhoz kötöttség) [NAVtv. 69. § (1) bek.]. A NAV nyomozó hatósága adatokat gyűjthet a bűnüldözési rendszerekből (pl. a rendőrség és ügyészség közös elektronikus adatbázisa, a Robotzsaru), továbbá saját, bűnüldözési és egyéb adatbázisait is összekapcsolhatja [NAVtv. 73. § (5) bek.]. A célhoz kötöttség itt is érvényesül. Adótitoknak, vámtitoknak minősülő adat azonban csak ügyészi jóváhagyással vehető át más adatbázisokból.

A NAV nyomozó hatósága az Európai Unió tagállamai, valamint az Európai Unió jogi aktusával létrehozott nemzetközi szervezetek és adatkezelési rendszerek részére bűnüldözési célból személyes és bűnüldözési adatokat továbbíthat vagy vehet át az Európai Unió jogi aktusa, illetve két- vagy többoldalú nemzetközi szerződés alapján az ott meghatározott adatkörben és időtartamban. A NAV nyomozó hatósága által kezelt személyes és bűnüldözési adat harmadik ország, valamint nemzetközi szervezet részére bűnüldözési célból nemzetközi szerződés alapján az ott meghatározott adatkörben és időtartamban az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén is csak akkor továbbítható, ha a harmadik ország átvevő hatósága vagy az átvevő nemzetközi szerv feladata bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, büntetőeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása [NAVtv. 77. § (1)–(2) bek.]. Amennyiben utólag megállapítják, hogy hibás adatokat továbbítottak vagy adatokat jogellenesen továbbítottak, erről a címzettet haladéktalanul értesíteni kell. A nemzetközi bűnügyi együttműködés keretében végzett adatátadásokról az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvényben meghatározottak szerint adattovábbítási nyilvántartást kell vezetni [NAVtv. 77. § (4) bek.]. Ez a nyilvántartás azonban sem az állampolgár, sem a kutató számára nem nyilvános, így onnan statisztikai adatokat nem lehetséges lekérni.

Az internet- és a telekommunikációs szolgáltatásokra vonatkozó szabályok is tartalmaznak célhoz kötöttségi klauzulát. Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról szóló (2001. évi CVIII. törvény, a továbbiakban Ekertv.) szerint a szerződések létrehozása, tartalmának meghatározása, módosítása, teljesítésének figyelemmel kísérése, az abból származó díjak számlázása, valamint az azzal kapcsolatos követelések érvényesítése, illetve a szolgáltatás nyújtása céljából a szolgáltató kezelheti az igénybe vevő azonosításához szükséges és elégséges – tehát az elengedhetetlenül szükséges – azonosító adatokat (Ekertv. 13/A. §). Az „adattakarékosság elve” az elektronikus szolgáltatók esetében azt a kötelezettséget jelenti, hogy úgy kell megválasztani az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás nyújtása során alkalmazott eszközöket, hogy személyes adatok kezelésére csak akkor kerüljön sor, ha ez a szolgáltatás nyújtásához feltétlenül szükséges, de ebben az esetben is csak a szükséges mértékben és ideig.⁶ A szolgáltatás nyújtása céljából kezelt adatokat haladéktalanul törölni kell a szerződés létrejöttének elmaradása, a szerződés megszűnése, valamint a számlázás megszűnése után. Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvényben meghatározott tájékoztatáson kívül (Infotv. 14–19.§) a szolgáltatónak biztosítania kell, hogy az igénybe vevő a szolgáltatás igénybevétele előtt és közben is megismerhesse, hogy a szolgáltató mely adatfajtákat milyen célból kezel, ideértve a vevővel közvetlenül kapcsolatba nem hozható adatok kezelését is.⁷

---

⁶ MEZŐ István: *Személyes adatok védelme az Európai Unió jogában és Magyarországon*. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2009. 286. Elérhető: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/5522> (2018.06.15.)

⁷ MEZŐ: i.m. 287.

Végül a Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény, a továbbiakban Ptk.) a személyiségi jogok körében a képmáshoz, hangfelvételhez, adathoz való jog körében fekteti le a magánélethez és az információszabadsághoz való jogokat [Ptk. 2:43. §].

Milyen konzekvenciával jár ezeknek a biztosítékoknak a megsértése? Ha az előírások megszegésével történik az adatgyűjtés, akkor az így megszerzett adat bizonyítékként nem használható fel a büntetőeljárásban vagy olyan más eljárás során, amelyben a megszerzésére sor került. Ezen túl az adatok jogosulatlan kezelője tipikusan a következő bűncselekményeket valósíthatja meg: jogosulatlan titkos információgyűjtés vagy adatszerzés büntette (kifejezetten a titkos információgyűjtés szabályainak megsértése esetén valósul meg; Btk. 307. §), a tiltott adatszerzés bűncselekménye (ha pl. valaki magánemberként, magáncélból helyez el lehallgatókészüléket egy magánlakásban, magántitkot jogosulatlanul ismer meg; Btk. 422. §), az információs rendszer vagy adat megsértése (ha például a titkos megfigyelésre jogosult személy jogosultsága kereteit – így a célját, idejét stb. – túllépi és a megfigyelt információs rendszerben tovább bent marad; Btk. 423. §).

3.3. A megfigyelés anyagi jogi kellékei és feltételei. Farkas Ákos az új Be. rendelkezéseit értékelve kiemeli, hogy nem tudjuk, hol húzódik a gyanú határa.⁸ Az új Be. szerint az információgyűjtésnek három szakasza lehetséges: az előkészítő eljárás, a felderítés, és a vizsgálat. Ennek megfelelően az egyes szakaszok által megkövetelt gyanú szintje is más-más: az előkészítő eljárásban az „egyszerű gyanút megelőző gyanú”, a felderítésben az „egyszerű gyanú”, a vizsgálat során pedig „alapos vagy megalapozott gyanú” szükséges. Az új büntetőeljárás kódex ezzel megteremti annak lehetőségét, hogy a nyomozó hatóság akár engedély nélkül, bármennyi ideig megfigyelhessen valakit, a büntetőeljárást megelőző „előkészítő eljárás” keretében.⁹ Az előkészítő eljárás céljaként [új Be. 340. § (1) bek.] ugyanis annak megállapítását jelöli ki, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e. Jogértelmezések szerint a gyanú hiánya értelmezhetetlenné teszi mind a szükségesség, mind az arányosság követelményét; így Finszter Géza és Korinek László szerint „a gyanú hiánya a bűnüldöző hatóságokat, de végső soron az igazságszolgáltatást is védtelessé teszi a hatalom önkényes alkalmazásával szemben, megszünteti annak ellenőrizhetőségét, hogy a bűnüldözést jogállamban kizárólag a büntetőjogi igény legitimálhatja”¹⁰. Farkas Ákos és Róth Erika hasonló állásponton van: a hatóság előbb feltételezi, hogy ki lehet az elkövető, mint hogy tudná, bűncselekmény történt-e vagy sem. De az elkövető személye csak akkor határozható meg, ha nyilvánvaló, hogy bűncselekmény történt.¹¹ Az új Be. tehát logikai tautológiával teszi legitimmé az előkészítő eljárásban a megfigyelést bárki ellen, aki az elkövetőként szóba jöhető személlyel közvetlenül vagy közvetetten

⁸ HANCS Patrik: Nem vagyok híve, hogy kivették az ülnököket – Interjú Farkas Ákossal az új Be-ről. *Ars Boni*, 2017. szeptember 6. <https://arsboni.hu/nem-vagyok-hive-hogy-kivettek-az-ulonokokat-interju-az-uj-rol/> (2018.06.15.)

⁹ FARKAS–RÓTH: i.m. 321.

¹⁰ FINSZTER Géza – KORINEK László: Az eltűnt gyanú nyomában. *Belügyi Szemle*, 2018/3. 121.

¹¹ FARKAS–RÓTH: i.m. 322.

kapcsolatot tart. Tovább menve, a rendőrségi törvény értelmében a rendészeti célú titkos információgyűjtés keretében (tehát a felderítésnek az előkészítő eljárást megelőző szakaszában) a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározottak szerint lehetséges leplezett eszközök alkalmazása [Rtv. 63.§ (4) bek.]. A rendészeti célú titkos információgyűjtéshez egy negyedik fajta, még az előkészítő eljárást megelőző, annál is absztraktabb gyanúfogalom kapcsolódik. A gyanúfogalom ilyen módon való kiterjesztése azonban sem a normavilágosság, sem az átláthatóság, sem a kiszámíthatóság követelményének nem tesz eleget.¹²

3.4. Az elektronikus kommunikáció tartalmának megismerése. Az új Be. értelmében nemcsak nyílt eljárásban, hanem az „információs rendszer titkos megfigyelése” keretében is beszerezhető az elektronikus adat, amely a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználható (új Be. XXXIII. Fejezet: Tárgyi bizonyítási eszköz, elektronikus adat). A lehallgatás tárgya tehát az „információs rendszer titkos megfigyelése” [új Be. 231. § a) pont], amely minden esetben bírói engedéllyel lehetséges.

Az ágazati törvények [Rtv. 69. § (1) bek. d)–e) pont; Nbtv. 56. § d)–e) pont] keretszabályként fogalmazzák meg a hírközlő hálózatban továbbított közlés tartalmának megismerhetőségét. Bármilyen típusú elektronikus kommunikáció lehallgatható. Az elektronikus hírközlési szolgáltató a rendészeti és nemzetbiztonsági célú titkos adatgyűjtés (lehallgatás) céljára köteles biztosítani az elektronikus hírközlő hálózatban továbbított küldemények, közlések, továbbá a szolgáltató által kezelt adatok titkos információgyűjtéssel, illetve titkos adatszerzéssel történő megismeréséhez szükséges eszközök és módszerek alkalmazási feltételeit [2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről, a továbbiakban Eht., 92. § (4) bek.], valamint monitoring alrendszer köteles kiépíteni, amelyhez a műszaki specifikáció leírását a lehallgatás végrehajtója, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat adja meg [Eht. 92. § (5) bek.]. Az így megadott műszaki specifikáció bármilyen típusú adatra és bármilyen típusú szolgáltatásra, illetve bármilyen típusú kommunikációra vonatkozhat. Ami jelenleg még nem működik a gyakorlatban, az az ún. ötödik generációs számítástechnikai adatok lehallgatása.¹³ Az ilyen típusú adatok lehallgatására szolgáló műszaki specifikáció kidolgozása még tart. Ameddig azt az NBSZ nem fejezi be, és nem utasítja a szolgáltatót az erre szolgáló monitoring alrendszer kiépítésére, addig az ilyen típusú adatokat jelenleg nem lehetséges lehallgatni.

Az Eht. 159/A. §-a meghatározza, hogy az elektronikus hírközlési szolgáltató a bűnüldözési, nemzetbiztonsági és honvédelmi célú adatmegőrzési kötelezettsége keretében mely adatokat köteles átadni. A szolgáltató a kommunikáció *tartalmi* adatainak átadására nem köteles, hiszen annak kezelésére sem jogosult [Eht. 157. §], így a kommunikáció tartalma csak jelenidejű lehallgatással, titkos információgyűjtés keretében valósulhat meg. A kommunikáció tartalmát a szolgáltató csak addig tárolhatja, ameddig arra – a szolgáltatás nyújtásához, illetve

---

¹² FINSZTER–KORINEK: i.m. 121.

¹³ Ilyen például az optikai számítógép, aminek lényege az, hogy nem elektromos, hanem sokkal gyorsabb fényimpulzusok hordozzák az információt. Zajlik a kvantumszámítógép kutatása is.

a számlázáshoz – elengedhetetlenül szükség van [Eht. 157. § (2) bek.]. Specifikus esetek a telefonszolgáltatáshoz tartozó SMS- és hangpostafiók, valamint az e-mail-fiók, amelyekhez a szolgáltató tárhelyet biztosít. Ezekben az esetekben a szolgáltatás sajátosságaiból adódóan bizonyos ideig meg kell őrizni a kommunikáció tartalmát a szolgáltatás teljesítése érdekében. A kézbesített és megnyitott e-mailek tartalma nyílt nyomozás keretében, a nem kézbesített e-mailek tartalma titkos információgyűjtés keretében (lehallgatással), a kézbesített, de nem megnyitott e-mailek tartalma csak ügyész engedélyével ismerhető meg.

3.5. Online (azaz távolról történő) házkutatás megengedhetősége a büntetőeljáráshoz. A régi Be. (1998. évi XIX. tv.) meghatározása szerint a házkutatás a ház, lakás, egyéb helyiség, az azokhoz tartozó bekerített hely, vagy jármű átkutatása, továbbá az ott elhelyezett információs rendszer vagy ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó átvizsgálása az eljárás eredményessége érdekében (rég. Be. 149. §). Az 1998-as Be. hatálybalépése előtt a felsorolás nem tartalmazta az elektronikus adatokra vonatkozó kitételeket, így vita folyt azzal kapcsolatban, hogy egy számítástechnikai rendszer vagy adathordozó átvizsgálása házkutatásnak minősül-e.¹⁴

A német szövetségi alkotmánybírósági határozata¹⁵ (2009) kimondta az online házkutatás alkotmányellenességét és új alapjogként fogalmazta meg az információs rendszer bizalmasságához és integritásához való jogot. Megállapította, hogy ugyanazokat a garanciákat kell az online házkutatás esetén biztosítani, mint a titkos megfigyelés esetében, ami nem volt adott. Magyarországon sem a régi, sem az új Be. nem nevesíti külön az online házkutatás lehetőségét, de lehetőséget ad erre, mint bírói engedélyhez kötött titkos megfigyelésre. Erre olyan esetekben kerül sor, amikor az adatok vizsgálata később már nem lehetséges, illetve nem biztos, hogy az adatok később változatlan formában megismerhetők, pl. felhőszolgáltatásban tárolt adatok esetén.¹⁶

Az új Be. immár „kutatásként” hivatkozik erre a kényszerintézkedésre, amely jobban illeszkedik annak tartalmához, hiszen nemcsak ház, hanem jármű és információs rendszer is a tárgy lehet [új Be. 302. §]. A kutatás köre az új Be.-ben kibővül a régi Be.-hez képest, hiszen akkor is alkalmazható, ha elkobozható, illetve vagyoneklobzás alá eső dolog megtalálására, vagy információs rendszer, illetve adathordozó átvizsgálására vezet. Az ilyen eszközökön tárolt elektronikus adat bizonyítási eszköznek tekinthető.

Ami a nemzetbiztonsági szolgálatok által végzett titkos információgyűjtő tevékenységet illeti, már 2009-ben született adatvédelmi biztosi ajánlás az NBSZ által alkalmazott FinFisher kémprogram alkalmazásának problémáiról.¹⁷ Az

¹⁴ LACZI Beáta: A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények nyomozásának és a nyomozás felügyeletének speciális kérdései. *Magyar Jog*, 2001/12. 726–738.

¹⁵ BVerfG, 1 BvR 370/07

¹⁶ DORNFELD László: A kibertérben elkövetett bűncselekményekkel összefüggésben alkalmazható kényszerintézkedések. *Belügyi Szemle*, 2018/2. 115–135.

¹⁷ *A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtéséről szóló adatvédelmi biztosi ajánlás*. Adatvédelmi biztos, 2008. Ügyszám: 1813/T/2008-4. Elérhető:

adatvédelmi biztos nevesíti, hogy az akkor hatályos törvényben a célszemélyek körét pontatlanul (személyek körére való utalással) határozták meg, valamint a törvény nem tartalmazott kifejezett előírást a szükségtelen adatok törlésére. A miniszteri és a bírói engedélyezés elhatárolása sem volt egyértelmű.¹⁸ Az Nbtv. az osztott engedélyezési rendszert ugyan nem küszöbölte ki (a jelenleg hatályos szabályozás szerint is a miniszter vagy a bíró engedélyezi a megfigyelést), de pontosította a szabályozást. Az adatvédelmi biztos ugyanakkor felrótta, hogy az akkori szabályozás szerint a megfigyeléshez (titkos információgyűjtéshez) külső engedélyt csak „a közcélú telefonvezetéken vagy az azt helyettesítő távközlési szolgáltatás útján továbbított közlemény” megfigyeléséhez kellett kérni, és nem volt egyértelmű, hogy a számítógépek távolról, hálózaton történő elérésére és átkutatására milyen szabályok alkalmazandók, továbbá hogy kell-e egyáltalán külső engedély ilyen esetben.¹⁹ A szabályozás 2011. január 1-jével megváltozott és immár követelmény, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok csak külső engedély birtokában ismerhetik meg és használhatják fel a „számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított, vagy azon tárolt adatokat” [Nbtv. 56. § e) pont].

Hazánkban a magánélet tiszteletben tartásához való alkotmányos alapjog és az állam büntetőjogi jogérvényesítéséhez fűződő joga összeütközését tárgyalva a német szövetségi alkotmánybíróság ún. *Online Durchsuchung*-ügyben hozott döntésére²⁰ szokás hivatkozni.²¹ A hivatkozott ügyben büntetőeljárásban zárt kommunikációs hálózatok (információs-technikai, azaz IT-rendszerek) integritásához és bizalmasságához fűződő alapjogot deklarált a német szövetségi alkotmánybíróság, és ebből levezetve tiltotta meg a tartományi alkotmányvédelmi hatóság számára azt, hogy kémprogram (mint tipikus leplezett eszköz) segítségével ezen hálózatokban az online kommunikációt monitorozza és a program segítségével személyi számítógépek tartalmát is átvizsgálja. A büntetőügyben született, ún. „IT-határozat” az általános személyiségi jogból kiindulva vezette le az IT-rendszerek bizalmasságához és integritásához fűződő alapjogot (Grundrecht auf Gewährleistung der Vertraulichkeit und Integrität informationstechnischer Systeme). A német szövetségi alkotmánybíróság a védelmet a Grundgesetz 1., 2., és 10. (magánszféra védelmét kimondó) cikkeiből vezette le és értelmezésével az e-mailes kommunikáció számára is biztosította a bizalmasság védelmét. Sulyok Márton szerint *„Ezen alapjog, mint az IT-rendszerek bizalmasságát és integritását megalapozó jogátvételek egyik lehetséges útja hazánk, de más európai ország alapjogvédelmi keretrendszerét (pl. az erre tekintettel megalkotott kizárási szabályok tekintetében) és jogalkalmazási vagy alkotmányértelmezési gyakorlatát is finomíthatja az információs jogokkal és az*

---

http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=aktualis/ajanlasok&dok=1813_T_2008-4; JÓRI András: Az internetes házkutatásokról a FinFisher-ügy apropóján. *Átlátszó.hu*, 2014. 09. 13. Elérhető: <https://atlatszo.hu/2014/09/13/jori-andras-az-internetes-hazkutasokrol-a-finfisher-ugy-apropojan/> (2018.06.15.)

¹⁸ Adatvédelmi biztos (2009): i.m.

¹⁹ Uo.

²⁰ BVerfG, 1 BvR 370/07

²¹ SULYOK Márton: A bizalmi kapcsolattartás bizonyítási védelme a magyar polgári eljárásban – alkotmányjogi szempontok. *Eljárásjogi Szemle*, 2017/2. 1–30.

elektronikus magánszférával összefüggésben”.²² A német IT-határozat egybeesik a magyar Alkotmánybíróság alaphatározataiban tett megállapításokkal²³, amelyek szerint „*a modern alkotmányos gyakorlat az általános személyiségi jogot – mint anyajogot – különféle aspektusain keresztül (pl. magánszférához való jog) nevezi meg, amely mindig hivatkozható, ha nincs az adott szegmens védelmére nevesített alapjog*”.²⁴

3.6. Az állampolgár értesítése a megfigyelés tényéről és a megfigyelés elleni jogorvoslat. Az érintettet a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés tényéről az engedélyező utólag, a megfigyelés befejeződésével *sem* tájékoztatja [Nbtv. 58. § (6) bek.]. Egyéb esetekben, a nyomozó hatóság és a rendőrség titkos információgyűjtése megszűnésekor az érintettet tájékoztatni kell. A büntetőeljárást megelőző, ún. előkészítő eljárás esetében azonban a megfigyelt személy nem tudja, hogy ellene megfigyelés folyik, ezért nincs neki lehetősége panaszra vagy kártalanításra. Ennek a jogsérelemnek az orvoslása akkor lehetséges, amikor nyílttá teszik az információgyűjtést, azaz amikor a bíróság előtt bizonyítékként felhasználják, akkor vitatható az elrendelés törvényessége, jogszerűsége, felhasználhatósága, az adat megszerzésének a jogszerűsége. Fontos, hogy az ügyvéd vagy jogi képviselő az utólag nyílttá tett minősített adathoz hozzáférhet. Ilyenkor is zárt tárgyalást kell tartani a minősített adat miatt, de a védő megismerheti és kérheti, hogy a bizonyítékok köréből zárják ki a szóban forgó adatot, például azon az alapon, hogy nem voltak meg a feltételei a titkos megfigyelésnek, hogy nem a jogszabályban előírt bűncselekmény esetén alkalmazták, vagy hogy nem készítették el határidőben a jelentést.

Ha azonban az előkészítő eljárás nem járt sikerrel, tehát az előzetes eljárásban gyűjtött információ nem vezetett büntetőeljárás megindítására, akkor a megfigyelt személy az előzetes eljárás lezárásával sem szerez tudomást arról, hogy megfigyelték és valaha is adatot gyűjtöttek róla.

3.7. A telekommunikációs szolgáltató titoktartási kötelezettsége. Az elektronikus hírközlési szolgáltatóknak adatmegőrzési és átadási kötelezettsége van az Eht., az Rtv., és az Nbtv. alapján. Tehát a szolgáltatót együttműködési kötelezettség terheli az e törvényekben meghatározott célból. Az elektronikus hírközlő hálózat üzemeltetője, illetve az elektronikus hírközlési szolgáltató a bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság, az előkészítő eljárást folytató szerv, valamint a nemzetbiztonsági szolgálat kérelmére megőrzi az előfizetőivel kapcsolatos, a szolgáltatás nyújtásával összefüggésben előállított vagy kezelt adatokat [Eht. 159/A. § (1) bek.]. E kötelezettség törvénybe iktatásával a jogalkotó alapvetően az Európai Unió adatmegőrzési irányelve²⁵ végrehajthatóságának tett eleget. Ám annak ellenére, hogy az Európai Unió Bírósága érvénytelenné

²² SÚLYOK: i.m. 14.

²³ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat

²⁴ 17/2014. (V. 30.) AB határozat indokolása; idézi SÚLYOK: i.m. 15.

²⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/24/EK irányelve (2006. március 15.) a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása, illetve a nyilvános hírközlő hálózatok szolgáltatása keretében előállított vagy feldolgozott adatok megőrzéséről és a 2002/58/EK irányelv módosításáról. (Európai Unió Hivatalos Lapja, L 105/54, 2006. 04. 13.)

nyilvánította az adatmegőrzési irányelvet, az annak alapján törvénybe iktatott magyar adatmegőrzési kötelezettségek²⁶ jelenleg is hatályban vannak és kötelezőek az elektronikus hírközlési szolgáltatókra nézve.

Az elektronikus hírközlési szolgáltatókat titoktartási kötelezettség terheli a titkos információgyűjtéshez nyújtott, törvényben meghatározott közreműködésük mivoltát illetően. Ezt két jogszabály határozza meg: az elektronikus hírközlési szolgáltatóknak a titkos információgyűjtésben való közreműködését előíró 180/2004. (V. 26.) Korm. rendelet és a 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről (a továbbiakban Mavtv). *„A titkos információgyűjtéssel összefüggő tevékenység végzésében, valamint a monitoring alrendszer, berendezés telepítésében, üzemeltetésében, rendszerfelügyeletében, javításában, karbantartásában az a személy vehet részt, aki az Nbtv.-ben meghatározott nemzetbiztonsági ellenőrzésen megfelelt és rendelkezik az elektronikus hírközlési szolgáltató vezető tisztségviselője által az NBSZ egyetértésével kiadott megbízással”* (180/2004. Korm. rendelet 13. §). A biztonsági feltételekről a Mavtv. rendelkezik: *„Elektronikus biztonsági intézkedéseket kell tenni az elektronikus rendszeren kezelt minősített adat és az elektronikus rendszer bizalmassága, sérthetetlensége és rendelkezésre állása érdekében”* [Mavtv. 10. § (7) bek.]. Az adathoz hozzáférő együttműködő személy „személyi biztonsági tanúsítványt” kap, amelyet a Nemzeti Biztonsági Felügyelet bocsát ki [Mavtv. 17. § (2) bek. a) pont].

4. Dilemmák és epilógus

Ha nemzetbiztonsági célú titkos felderítés során a megfigyelt személyről bűncselekményre utaló adatok merültek fel, azokat a régi Be. szerint csak komplikált módon lehetett a büntetőeljárásban felhasználhatóvá tenni. Ennek indoka, hogy azokat nem valamely büntetőeljárás alapjául szolgáló eljárásban szerezték be, és nem is bírói, hanem igazságügyi miniszteri engedéllyel. Egyes vélemények szerint a titkos felderítést ilyen esetekben is csak bírói engedély birtokában lenne jogszerű elrendelni.²⁷ Más hangok szerint azonban, ha a titkosszolgálat alkotmányvédelmi célból felderítést végez, azért büntetőbíró nem vállalhat felelősséget, ugyanis ilyenkor a titkosszolgálatok per definitionem bűncselekményt valósítanak meg. Ehhez pedig bíró nem adhat engedélyt, hiszen nem szolgál bűnüldözési érdeket, hanem a politikai felelősség körébe tartozik.

---

²⁶ Beiktatta a 2007. évi CLXXIV. törvény 13.§, hatályos 2008. III. 15-től. A szakaszt legutóbb a 2017. évi CXCVII. törvény 188. § g) pontja módosította.

²⁷ SZABÓ Máté Dániel – HÍDVÉGI Fanny: Két ítélet és végrehajtásuk. Az Európai Bíróságnak az adatvédelmi biztosról és az adatmegőrzésről szóló ítéletei és azok utóélete Magyarországon. *Fundamentum*, 2014/4. 72-74.; A Társaság a Szabadságjogokért álláspontja a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló törvény tervezetéről. Társaság a Szabadságjogokért, 2016. https://tasz.hu/files/tasz/imce/a_tasz_allaspontja_a_terrorizmus_elleni_fellepessel_osszefuggo_egyes_torvenyek_modositasarol_szolo_torveny_tervezeterol.pdf; *Vélemény a Belügyminisztérium nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény és az információs jogi törvény módosításával kapcsolatos, BM/8652/2017. számú előterjesztéséről*. Társaság a Szabadságjogokért, 2016. https://tasz.hu/files/tasz/imce/2015/nbtv_velemeny.pdf (2018.06.15.)

Ezért a mindenkori kormánynak kell felelősséget vállalnia, tehát az igazságügyért felelős miniszternek kellene engedélyeznie.²⁸

A büntetőeljárást érintő törvényekben (régi Be., új Be., valamint az Nbtv. szerint) a nemzetbiztonsági és a bűnüldözési hatáskörök továbbra is összecúsznak, amennyiben a törvények kimondják, hogy az ügyész nemcsak bűnüldözési érdekből, hanem nemzetbiztonsági érdekből is köthet vádalkut.²⁹ Ennek akkor lehet jelentősége, ha például egy Magyarország elleni összehangolt kibertámadást kell megelőzni, kifürkészni, leleplezni, tehát egy politikai támadás van készülóban a magyar kormány érdekei ellen, akkor vádalku köthető és a kevésbé súlyos cselekményt – pl. online pedofília, online szerencsejáték tiltott szervezése – el lehet engedni, hogy a nemzetbiztonsági szempontok érvényesülhessenek.

Az új büntetőeljárás törvényben nem valósul meg teljes mértékben a titkos felderítés szabályrendszerének jogállamiság és hatékonyság követelményét egyaránt érvényre juttató megújítása. Ha a nyomozás részeként rendelik el a titkos információgyűjtést, akkor a nyomozás elrendeléséhez az egyszerű gyanú elegendő. A nyomozás elrendelése előtt még ennél is kevesebb, azaz absztrakt veszély szükséges a titkos információgyűjtéshez. Az egyetlen elhatároló ismérv, hogy kutató-szűrő jellegű, tehát meghatározott cél nélküli megfigyelés a nyomozás során már nem rendelhető el. Az új Be. *„[e] tekintetben [...] nemhogy előrelépésként, hanem egyenesen visszalépésként értékelhető. Ez még akkor is igaz, ha a legsúlyosabb jogkorlátozással járó, bírói engedélyhez kötött eszközöket csak a szervezett bűnözéssel összefüggő információk beszerzése érdekében lehet majd folytatni”* – fejt ki Bárándy és Enyedi.³⁰

Annak ellenére, hogy az Európai Unió adatmegőrzési irányelvét hatályon kívül helyezték, a magyar jogszabályok még mindig az irányelvben foglaltaknak megfelelően szabályozzák az adatmegőrzést, ami tömeges és készletező jellegű adatgyűjtésnek (legalábbis ami a forgalmi adatokat illeti) felel meg.

---

²⁸ A szerző saját interjúja a Transparency International munkatársaival.

²⁹ ZSÍROS Bettina: Valóságos-e, ami igazságos? Gondolatok a perbeli egyezségkötés új Be.-ben szabályozott intézményéről. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. 93–96.

³⁰ BÁRÁNDY Gergely – ENYEDI Krisztián: Leplezett eszközök és titkos információgyűjtés, avagy az új büntetőeljárás törvény margójára. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. 104.

A pénzbüntetés fejlődésének hazai mérföldkövei

Pápai-Tarr Ágnes* – Sipos Ferenc**

---

1. Bevezető gondolatok

A pénzbüntetés látszólag triviális intézményének vizsgálata első látásra nem sok érdekességgel kecsegteti a felületes szemlélőt, de ebben az esetben is – mint oly gyakran – a szürke külső igencsak színes és izgalmas bensőt takar, akár a múltját, akár a jelenét vesszük szemügyre a régmúltban gyökerező és ma is folyton változó szankció nemnek.

A bűnös megbüntetésének kézenfekvő módja az életfeltételek megteremtésére alkalmas javak elvonása, hiszen a hátrány közvetlen és azonnali, a mérték jól arányítható mind a cselekmény társadalomra veszélyességéhez, mind pedig az elkövető személyéhez, ami egyaránt elfogadható a tettes és tett büntetőjogi személet híveinek is, ráadásul a speciál- és generálprevenációs célok elérésének eszközeként is jól indokolhatóan jelenik meg a büntető ítéletekben. A pénz – mint olyan általános egyenértékes, ami köztudomásúan nem boldogít –, elvonása alkalmas eszköze a büntetésekben mindig benne rejlő hátrány, malum okozásának. Könnyű így rosszabb helyzetbe hozni az elítéltet, mint amilyenben az elkövetés előtt volt, mégpedig úgy, hogy a büntetés végrehajtása könnyen ellenőrizhető, költségei pedig gyakorlatilag nincsenek. A koronként változó, egyre humánusabbá váló pénzbüntetés történeti vizsgálata pedig azzal is kecsegteti a szemlélőt, hogy választ ad a ma emberében felmerülő kétségekre és kérdésekre is.

2. Kezdetek: a pénzbüntetés fejlődése a Csemegi-kódexig

A vagyonbüntetések története az emberiség általános fejlődéstörténetének viszonylag késői szakaszában kezdődik el, hiszen már a vagyonbüntetések első, kezdetleges formái is egy viszonylag fejlettebb és komplexebb társadalmi struktúrát

---

* Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

** Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

feltételeznek. Logikusan következik ez az abból a mindenki számára ismert igazságból, hogy a vagyonelemek valamilyen módon és fokon való elvonásához – elsősorban és legfőképpen – vagyonra van szükség. Az emberi életközösségek fejlődésének kezdeti szakaszaiban, amikor még nem létezett a mai értelemben vett magántulajdon sem, értelemszerűen nem is válhatott általános büntetőjogi szankcióvá a vagyon elvétele.¹ A vagyombüntetésekhez hagyományosan a pénzbüntetések vagy bírságok és a vagyonekobzás sorolható, de ez a lista természetesen nem zárt, hiszen tudjuk például, hogy a második világháború lezárását követő időszakban a népbíróságok által alkalmazott állásvesztés – a bíróság döntésének függvényében – együtt járhatott a nyugdíj vagy a kegydíj elvesztésével is,² ami még ezt az egyértelműen jogfosztó-jogkorlátozó szankciót is rokonítja választott témánkkal.

A történeti formákat szemügyre véve látható, hogy a vagyoni büntetések első megjelenési formája a kompozíció volt, ami a sértett vagy a hozzátartozó részére fizetett megváltást jelentette. A korai középkorban alakult ki a „*vérdíj*”, illetve a „*főváltság*”, amivel a bűnös bizonyos feltételek mellett megválthatta az életét.³ A kompozíció tulajdonképpen az egyéni büntetőjogi felelősség elismerésének egy sajátos formája volt, a bosszú megváltása, mely keretein belül a sértett fél vagy családja, valamint az elkövető megállapodhatott egy, a sértés súlyával megegyező kárpótlásban.⁴ A kárpótlás nagyságát természetesen befolyásolhatta elsősorban a sértett társadalmi helyzete, de a kora és a neme is. Ahogy a magántulajdon társadalmi szervezőereje nőtt, és kialakultak a társadalmi dominanciát eredményező vagyontömegek, úgy erősödött ezzel párhuzamosan a kompozíció büntetőjogi intézménye is, ami mintegy „*híd szerepét töltötte be*” az állami büntetőjog kialakulása felé.⁵

Banális, ám mégis szükséges annak a tézisnek a megfogalmazása, hogy pénzbüntetésről tulajdonképpen onnantól kezdve beszélhetünk, amiktől a pénz, mint általánosan elfogadott fizetőeszköz megjelent.⁶ Kezdetben a kompozíció ellenértékét nem pénzben, hanem valamilyen más vagyontárgyban határozták meg. Szent István és Szent László dekrétumaiban a legáltalánosabb a tinóban kifejezett vagyombüntetés volt, s ez a hagyományos kompozíciós rendszer lassan kezdte átadni a helyét a valódi pénzbüntetésnek. István dekrétumában ugyanis már találunk példát arra is, hogy pénzben állapítja meg az elkövető általi megváltás összegét. „*Ha valaki haragra gerjedvén és felfuvalkodván kevélységgel, szándékos emberölést követ el, tudja meg, hogy száztíz arany pénzt fizet érte.*”⁷

¹ KABÓDI Csaba – LŐRINCZ József – MEZEY Barna: *Büntetéstan Alapfogalmak*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 184.

² GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 21.

³ PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan I. Anyagi büntetőjog általános része. Második javított és bővített kiadás*. Pest, Pfeifer Ferdinand, 1869. Bevezetés.

⁴ A XX. századi büntetőjogokban megjelenő és az áldozat „*újrafelfedezését*” hangsúlyozó viktimológiai irányzatok egyértelműen a kompozíciót jelölik meg jogtörténeti előzményként. Ld. GÖRGÉNYI Ilona: *Kárpótlás a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2006. 9–10.

⁵ Uo. 9.

⁶ KABÓDI – LŐRINCZ – MEZEY: i.m. 186.

⁷ Szent István Király dekrétumainak második könyve.

Miért éppen száztíz? A válasz érdekes. A pénzbüntetés hazai történeti formáiban már korán felfedezhetők azok a jegyek, és tetten érhetők azok az intézmények, melyek ma is megjelennek a pénzfizetéssel járó szankciós jellegű bírósági kötelezésekben. A vérdíjnak és büntetéseknek összegét Szent István törvényei jórészt tinókban (iuvencus) állapították meg. A „tinó” tehát egyenértékes, pénz, azaz állatpénz volt, amelyet törvényeink a „*pensa auri*”-nak nevezett pénzegységgel azonosítottak.⁸

A 6, 12, 55 és 110 pensás vagy tinós díjakban az 5, 10, 50 és 100 fölé eső 1, 2, 5 és 10 pensa vagy tinó a bírák és közbenjárók 10–20%-os illetéke, s így valójában nem is tartozik a díjösszeghez.⁹ A bírói tized a későbbi magyar perjogban is nevezetes szerepet játszott. A bírót minden előtte kifizetett vagy általa megítélt összeg után, annak tizede vagy kilencede illette meg.¹⁰ A meggyilkolt szabad emberért járó vérdíj 110 tinó, illetve „*pensa auri*” volt. Ebből az összegből 10 tinó a közbenjárókat és bírákat illette meg, s így a tulajdonképpeni vérdíj 100 tinó, azaz „*pensa auri*” volt, amiből 50 a megölt rokonainak, 50 a királyi kincstárnak jutott, azaz mai szóhasználattal: tíz tinó perköltség megállapítása mellett 50 tinó pénzbüntetésre és 50 tinó kártérítésre ítélte a terheltet a bíróság.¹¹

A gazdaság fejlődésével a fejlett feudalizmus korában már minden társadalmi rétegnek volt veszténivalója, így volt honnan elvenni és mivel büntetni, így tovább szélesedtek a vagyonbüntetések alkalmazásának lehetőségei is.¹² A XV–XVI. században a vesszőzés mellett már a bírságot vált a leggyakrabban alkalmazott büntetési nemmé. Az úriszék által beszedett bírságok jelentették a földesúr egyik legbiztosabb jövedelemforrását, a bevételek növelésében érdekelt földesúr így nyilván még szívesebben választotta ezt az eszközt. Az úriszék által kiszabott önkényes pénzbírságot ellen végül a központi hatalom is kénytelen volt fellépni.

A felvilágosult abszolutizmus idején a kormányzat törekedett arra, hogy az igazgatási és a bírói gyakorlatban megszűnjön a vagyoni szankció alkalmazása, mert volt egy olyan gyanúja, hogy azokat – legalább részben – a nemesség nem a büntetési célok, hanem a saját, külön céljai megvalósítása érdekében veti ki.¹³ Ez az aggály már az első kodifikációs kísérletek szövegeiben is egyértelműen tetten érhető. Az 1795-ös büntetőkódex-tervezet is a pénzbüntetésről szólva úgy fogalmaz, hogy az „*sohasem engedhető át a bíró hasznára és általában büntetésként sem róható ki*”.¹⁴ Fő alkalmazási formája a szabadságvesztés megváltása lett volna, és csupán néhány esetben, a különös rész rendelkezései alapján fordulhatott volna elő, hogy önállóan alkalmazzák.

⁸ A nyelvi hagyományok a mai napig megőrizték a rendszer elemeit. Vö. Lerója a penzumot. Nem egy ökör ára.

⁹ HÓMAN Bálint munkái: <http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0004/0005/0002-242.html> (2019. 06. 10.)

¹⁰ László törvényei III. 22., Kálmán I. 50. t.-cz.

¹¹ HÓMAN Bálint: *Magyar pénztörténet 1000–1325*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1916.

¹² KABÓDI – LŐRINCZ – MEZEY: i.m. 187.

¹³ HAJDÚ Lajos: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985. 159.

¹⁴ KABÓDI – LŐRINCZ – MEZEY: i.m. 189.

A mai, modern értelemben vett pénzbüntetés a XIX. századra alakult ki. Ekkortól mondható el, hogy a kompozíciós jellege teljesen megszűnt, és a pénzbüntetés ettől az időponttól vált egyértelműen közjogi jellegű büntetéssé, amikortól a bűncselekmény elkövetése miatt az államnak fizetendő büntetés jellegét öltötte fel. Az első erdélyi, magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet 2. szakaszában, mely „*A' Gonosz tettek büntetéséről egy átaljában*” címet kapta, még, mint az „*ideigleni Rabságot*” nehezítő „*Pénz fizetéssel*” találkozunk. Két szakasszal lejjebb a tervezet már leszögezi azt is, hogy: „*A' büntetés, a káros és meg sértett személynek kielégíttetését semmi esetben el nem törli, sőt annak vagyonaiból, (...) ki kell elégíteni.*”¹⁵ Itt tehát a kompenzációs, kártérítési jelleg már élesen elválik a büntetőjogi büntetésre jellemző közjogi jellegtől.

Az 1843-as törvényjavaslat már szélesebb körben akarta bevezetni a pénzbüntetést,¹⁶ és nem funkcionált többé megváltásként. A javaslat a pénzbüntetések legnagyobb mértékét határozta meg, és leszögezte azt is, hogy csak akkor szabhatta ki a bíróság, amikor azt a törvény elrendelte.¹⁷ A kompenzációtól eltérő közbüntetés-jelleg megnyilvánulása pedig abban érhető tetten, hogy a javaslat szerint a pénzbüntetés meg nem fizetése fogházbüntetést vont (volna) maga után.¹⁸

3. Pénzbüntetés a Csemegi-kódexben

Az első hatályba lépett magyar büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. törvénycikk, a Csemegi-kódex fő és mellékbüntetésként is szabályozta a pénzbüntetést. Önálló főbüntetésként való alkalmazási köre azonban meglehetősen szűk körű volt, hiszen büntettekre egyáltalán nem volt alkalmazható, és vétség elkövetésekor is mindösszesen három esetben szabhatta ki a bíróság, mégpedig a becsületsértés,¹⁹ a talált kincs jogtalan elsajátítása,²⁰ illetve a hivatalvesztésre ítélt vasúti hivatalnok el nem bocsátása esetén.²¹ Kihágásokra többnyire alkalmazható volt, mellékbüntetésként pedig hetvenegy esetben tette lehetővé kiszabását a törvény, büntettek és vétségek vonatkozásában.²² A törvény a pénzbüntetés generális minimumát és maximumát egy forintban, illetve négyezer forintban állapította meg, ami mind a fő, mind pedig a mellékbüntetésre irányadó volt. A kódex különös része speciális maximumot, illetve bizonyos esetekben speciális minimumot és maximumot is meghatározott.²³ A kihágások esetén a kiszabandó pénzbüntetés

¹⁵ GÁI László: *Javallat. Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839.* Budapest, 1992. 34–35.

¹⁶ Ez is mindösszesen 16 kisebb súlyú bűncselekmény szankciójaként.

¹⁷ PAULER: i.m. 215.

¹⁸ BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 422.

¹⁹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről 261. §

²⁰ 1878. évi V. tc. 366. §

²¹ 1878. évi V. tc. 443. §

²² NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része.* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2008. 298.

²³ Lőw Tóbiás: *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről és teljes*

maximuma attól függött, hogy a kihágást milyen szintű jogszabály rendelte büntetni. A pénzbüntetés maximuma a törvény által büntetni rendelt kihágások esetén volt a legmagasabb, ami háromszáz forintig terjedhetett, míg a minimum ötven krajcár volt.²⁴ A Csemegi-kódex arról is rendelkezett, hogy a pénzbüntetésből befolyó összegeket mire kell fordítani. A 27. § alapján a „*pénzbüntetések az elbocsátott szegény foglyok segélyezésére és ifjú foglyok számára (42. §) rendelt javító intézetek felállítására, és fenntartására fordítandók.*” A befolyt pénznek erre a célra fordításáról az igazságügy miniszter intézkedett.

A Kódex szerint a pénzbüntetés, ha az elkövető önként nem fizeti meg, behajtás útján kerül végrehajtásra. Amennyiben behajthatatlan, akkor a pénzbüntetést szabadságvesztésre kell átváltoztatni. A bíróság ítéletében rögtön meghatározta a helyettesítő-szabadságvesztés időtartamát is, mely meghatározásánál egy forinttól tíz forintig terjedő összeg helyett egy napi szabadságvesztés volt számítható.²⁵

A Csemegi-kódex a büntető szankciórendszer fejlődésének abban a korszakában született, melyben az egyedüli „jó” büntetés a szabadságvesztés volt, így nem véletlen, hogy csak korlátozott körben és mértékben adott lehetőséget a pénzbüntetés kiszabására. A pénzbüntetés azonban a gyakorlatban egyre népszerűbb lett, és a szűkös jogszabályi keretek ellenére a jogalkalmazók rendre megtalálták azokat a lehetőségeket, melyekkel a büntetési rendszerben az egyik leggyakrabban alkalmazott, súlyában és gyakoriságában is jelentős büntetés rangjára emelhetette ezt a szankcióformát. Ez a kódex rendkívüli büntetésenyhítésre vonatkozó szabályainak volt köszönhető, melyet a bíróságok egyre inkább, mint általános büntetés kiszabási szabályt kezdtek alkalmazni. A kódex 92. §-a szerint, amennyiben az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak, vagy olyan nagy számban forognak fenn, akkor végső soron a fogház helyett pénzbüntetést is ki lehet szabni.

Ezáltal a pénzbüntetés alkalmazási mutatói a XX. század elejére megközelítették a szabadságvesztés-büntetés alkalmazási arányait, annak bizonyos formáinál pedig jóval gyakrabban alkalmazott büntetési nem lett.²⁶

A gyakorlati alkalmazás során hamar megmutatkoztak azok a hiányosságok és mulasztások, amelyeknek javítása és pótlása nemcsak gyakorlati, hanem elméleti szempontból is halaszthatatlanok voltak. A pénzbüntetés szabályozásában helytelennek tekintették, hogy a főbüntetesként történő alternatív alkalmazására még csekélyebb súlyú vétségek és kihágások esetén sem volt lehetőség, illetve, hogy a büntetés mértéke csak a cselekmény súlyához igazodott, és figyelmen kívül hagyta az elkövető vagyoni, jövedelmi viszonyait.²⁷ Felismerték, hogy a pénzbüntetésnél az egyenlő, csupán a bűncselekmény súlyára tekintettel történő kiszabás a legnagyobb igazságtalanságot vonja maga után. Finkey szavaival élve:

---

anyaggyűjteménye I. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1880. 297.

²⁴ 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról (Kbtk.) 16–17. §

²⁵ 1878. évi V. tc. 53. §

²⁶ BALOGH Ágnes: *A pénzbüntetés a Csemegi-kódexben.* In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): *Minúciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2001. 108–109.

²⁷ FINKEY Ferenc: *A pénzbüntetés reformja a büntető novellában. Jogállam, 1902/2. 152–153.*

„10 forint egy napszámosra túl nagy, egy kisiparosra megfelelő, egy magasabb hivatalnokra kicsi, egy milliomosra nevetséges csekély összeg”.²⁸ És azt is, hogy „A bíró a pénzbüntetés kiszabása esetén köteles gondosan mérlegelni az elítélt személyi, családi viszonyait, vagyoni helyzetét, keresetét, foglalkozását. A pénzbüntetésre nézve tehát a bírói individualizálás az igazi és a végleges egyénítés.”²⁹ A mellékbüntetésként való szabályozás kritikájaként említhető, hogy rendszertelen és nem következetes, inkább „ötletszerűnek” nevezhető.³⁰ Ma természetes, hogy ha valakit haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélnék, és van megfelelő jövedelme vagy vagyona, akkor pénzbüntetésre is kell ítélni. A Kódex azonban több más mellett éppen az olyan bűncselekményeket felejtette ki a pénzbüntetés alkalmazási köréből, melyeket jellemzően haszonszerzési célból követtek el. A törvény nem tette lehetővé például az alkalmazását sikkasztásnál, csalárd bukásnál, vagy okirathamisításnál sem.³¹ Kétségtelenül vannak olyan bűncselekmények is, melyek esetén méltánytalan az elkövetőt szabadságvesztéssel súlytani. A törvényhozó tehát nem döntött átgondoltan, sem a pénz fő-, sem a pénzmellékbüntetés alkalmazási körének a meghatározásakor.³²

Igen erőteljes kritikák érték a pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltásának kialakult gyakorlatát is. A bíróságok ugyanis jellemzően nem tettek különbséget az elítéltek között anyagi helyzetük szerint, még a teljesen nyilvánvaló esetekben sem, és leggyakrabban egységesen öt forint/napban állapították meg az átváltás kulcsát. Tették ezt annak ellenére, hogy a Kódex 53. §-a leszögezte, hogy „a pénzbüntetés minden egyénre nézve külön állapítandó meg”, és átváltás esetén egy forinttól tíz forintig terjedő összeg helyébe léphetett egy nap szabadságvesztés. Nagyon sokszor ez valójában úgy zajlott, hogy már a büntetés kiszabásakor megkérdezték a pénzbüntetésre ítéltet, hogy fizet, vagy pedig leüli. Nem meglepő, hogy jellemzően az amúgy is nehéz anyagi helyzetben lévők választották a szabadságvesztést, ami egyrészt évente akár ötvenezer fős – elvileg legalább részben elkerülhető – szükségtelen többletet jelentett az amúgy is helyszűkével küzdő büntetés-végrehajtásnak. Ráadásul a korabeli adatok szerint például a vagyon elleni bűncselekmények miatt szabadságvesztésre ítélték 90%-a teljesen vagyontalan volt, többségük foglalkozás nélküli, napszámos és cseléd,³³ aki fogházban ült az egyébként súlyában arányosan alkalmazható, személyre szabott pénzbüntetés helyett. Vagyis a pénzbüntetés a gyakorlatban nem tudta betölteni azt a szerepet, ami a szankciórendszerben ráhárult volna.³⁴ Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a pénzbüntetésnek a fogházra való átváltása ilyen módon igazságtalan,³⁵ hiszen azt eredményezte, hogy amíg a gazdag könnyedén kifizette

²⁸ Uo. 152.

²⁹ FINKEY Ferenc: *Büntetéstani problémák*. A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata (4). Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1933. 40.

³⁰ BALOGH: i.m. 113.

³¹ Ld. 1878. évi V. tc. 358. §, 415. §, 391. §

³² ENGEL Zsigmond: A pénzbüntetés bölcselete. *Ügyvédek Lapja*, 1906/8. 4–5.

³³ GÖNCZÖL Katalin: *Bűnös szegények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991. 55.

³⁴ FINKEY (1902): i.m. 153.

³⁵ FINKEY megjegyzi azt is, hogy „Az újabb kriminálpolitikusok azért csaknem egyhangulag azt sürgetik,

akár a súlyosabb bűncselekményért kiszabott pénzbüntetést is, addig a szegényebb elítélt egy kisebb súlyú cselekményért is szabadságvesztés-büntetést kapott.

4. Jelentős reform: az 1928. évi X. törvény, a második büntetőnovella

A Csemegi-kódex pénzbüntetésre vonatkozó szabályainak hibáit igyekezett orvosolni a második büntetőnovella. A novella egyik nagy újítása éppen a pénzbüntetés új alapokra helyezése, és egyrészt alternatív szankcióként való megteremtése, másrészt az egyéniesített büntetéskiszabás lehetőségeinek a lefektetése volt, mely rendelkezések már egyértelműen manapság is korszerűnek mondható szemléletet tükröztek. A módosítás oka a törvényhez fűzött indokolás szerint az volt, hogy *„a jelenlegi jogszabályok nem teszik lehetővé a pénzbüntetés megfelelő alkalmazását, aminek folytán a szabadságvesztés büntetésnek alkalmazása túlteng.”*

Ennek okaként az indoklás azt jelölte meg, hogy: *„Köztudomású ugyanis, hogy a Btk.-nek és a Kbtk.-nek egyik legnagyobb fogyatkozása az, hogy a pénzbüntetésre vonatkozó rendelkezései már megalkotásuk korában sem elégtették ki a büntetőpolitika helyes követelményeit.”*

A fenti ok miatt aztán a törvény 4. §-a vétség és kihágás esetén általános alternatív büntetesként szabályozta a pénzbüntetést. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy amennyiben a bíróság úgy ítélte meg, hogy az elkövető egyéniségére tekintettel őt éppen úgy, vagy hatékonyabban lehet megbüntetni és újabb bűncselekménytől visszatartani egy megfelelő súlyú pénzbüntetéssel, akkor szabadságvesztés helyett lehetőség volt pénzbüntetés kiszabására. Az alternatív pénzbüntetés büntetőpolitikai indokai között szerepelt a rövid tartamú szabadságvesztés káros hatásainak elkerülése, a pénzbüntetésből befolyó, bűnügyi célokra fordítható állami bevétel növelése, illetve annak felismerése, hogy vannak olyan esetek, amikor a megfelelő súlyú pénzbüntetés nagyobb visszatartó erővel bír az elkövetővel szemben, mint a szabadságvesztés, tehát a büntetés célja is hatékonyabban elérhető.³⁶ Kihágás esetén a generális minimum 10 pengő, vétség esetén 50 pengő volt. A generális maximum büntett esetén 20 ezer pengő, vétség esetén 8 ezer pengő, a kihágásoknál, pedig attól függően alakult, hogy törvény vagy rendelet nyilvánított-e egy cselekményt büntetendővé.³⁷

A megfelelő súlyú pénzbüntetést minden elítélre egyéniesítve kellett kiszabni, ami kifejezetten azt jelentette, hogy a bíróság már nem csupán a cselekmény alanyi és tárgyi súlyosságát, hanem az elítélt egyéni, kereseti és vagyoni viszonyait is figyelembe kellett, hogy vegye.³⁸ Ennek megfelelően a pénzbüntetésnek olyannak kellett lennie, hogy a különböző vagyoni és kereseti viszonyok között élő

---

hogy a be nem hajtható pénzbüntetést az elítélt elzárás nélküli közmunkában róvhassa le, illetőleg azzal válthassa meg.” Ami különösen érdekes és aktuális gondolat több mint száz évvel később is.

Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1909. 397.

³⁶ BALOGH: i.m. 114–115.

³⁷ 1928. évi X. törvény 5. §.

³⁸ 1928. évi X. törvény 6. §.

különböző egyénekre nézve, egyenlő súlyú cselekménnyel szemben vagyoni és kereseti viszonyaikhoz arányítva, egyenlő súlyú vagyoni hátrányt jelentsen. Rendkívül előrelátóak a törvény azon rendelkezései, melyek egyértelművé teszik, hogy a kiszabott pénzbüntetés nem lehet olyan mértékű, mely az elkövető vagyoni romlását vagy aránytalan megterhelését idézné elő. Ez a rendelkezés abból a felismerésből fakadt, hogy a pénzbüntetésnek nem lehet célja, hogy megfossza a teljes vagyonától az elkövetőt, hiszen itt nem vagyonek Kobzásról van szó, és a teljes jövedelemtől való megfosztás sem cél, hiszen az káros következményekkel jár az elkövető családjára is, és nem kívánatos kriminalizációs ösztönzőként is hathat.

A törvény a fokozatosság elvét is szem előtt tartva úgy rendelkezett, hogy a pénzbüntetést csupán behajthatatlansága esetén kell szabadságvesztésre változtatni. A bíróság 1-től 100 pengőig állapíthatta meg azt az összeget, amely meghatározta a pénzbüntetés helyébe lépő egy napi szabadságvesztés mértékét. Ezt a bíróság immáron deklaráltn is az elkövető egyéniségére és jövedelmi, vagyoni viszonyaira is tekintettel úgy állapította meg, hogy lehetőség szerint a pénzbüntetés megfizetésére ösztönözze az elkövetőt. Hiszen a pénzbüntetésnek nem célja, hogy burkolt formában szabadságvesztés kerüljön kiszabásra. Fontos korlát volt, hogy a helyettesítő szabadságvesztés mértéke nem haladhatta meg büntett esetén az egy évet, vétség esetén pedig a hat hónapot.³⁹

A törvény rendkívül átgondolt és haladó rendelkezései közé tartoztak azok is, melyek biztosították a halasztás és a részletfizetés kedvezményét. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy a kevésbé tehető elkövető esetén is alkalmazható legyen a pénzbüntetés, mint alternatív szankció.

A törvény a pénzbüntetést mellékbüntetésként is szabályozta, mely alkalmazásának előfeltétele, hogy a terhelt megfelelő jövedelemmel, keresettel vagy vagyonnal rendelkezzen és a bíróság úgy ítélje meg, hogy az elkövető egyéniségére tekintettel a pénzbüntetéssel hatékonyabban lehet visszatartani újabb bűncselekmény elkövetésétől.⁴⁰ Ezen túl kötelező volt a pénzmellékbüntetés alkalmazása a vagyon elleni bűncselekmények, illetve a nyereségvágyból vagy jogtalan haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmények esetén. Vagyis megjelenik a büntetőjogban az a mai napig is érvényes elv, miszerint a pénzmellékbüntetéssel a bűncselekmény motívumára is lehet hatni.

Össességében a második büntetőnovella a pénzbüntetésnek egy jól átgondolt, haladó szellemiséggel megalkotott reformja volt. A jogalkotó átgondolt minden olyan kérdést, ami a pénzbüntetéssel kapcsolatban felmerülhet és igyekezett azt a kor szellemének és a jogbiztonság követelményeinek megfelelően jogilag is szabályozni.

³⁹ 1928. évi X. törvény 11. §.

⁴⁰ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH: i.m. 422.

5. Megtorpanás és visszalépés: 1950. évi II. törvény (Btá.) és az 1961. évi V. törvény (szocialista Btk.)

Az 1950-es Btá. a pénzbüntetés fejlődéstörténetében visszalépésként értékelhető. Részben jogtörténeti hagyományokra hivatkozva, a Csemegi-kódex eredeti szabályozási elveihez visszatérve, megszüntette a pénzbüntetés általános alkalmazhatóságát, vagyis alternatív szankció jellegét, ezzel ismét „*mellékbüntetéssé fokozta le*”.⁴¹

A pénzbüntetés főbüntetés lehetett azokban az esetekben, amikor a különös rész így rendelkezett, vagy amikor a bíróság hat hónapot el nem érő börtön helyett alkalmazta, vagy a harmadik esetben, amikor a törvény korlátlan enyhítést engedett, és a törvényben megállapított főbüntetésre tekintet nélkül akár börtönt, akár pénzbüntetést is lehetséges volt kiszabni.⁴²

A pénzmellékbüntetést kötelező volt alkalmazni, ha vagyoni elleni bűncselekményt követett el a terhelt, és mérlegelési jogkörbe tartozott kiszabása, amennyiben a bíróság úgy ítélte meg, hogy az elkövetőnek hasznos lehet az újabb bűncselekmény elkövetésétől való visszatartásban. A pénzbüntetés legkisebb mértéke tíz forint, legmagasabb összege pedig ötvenezer forint volt. Mindenképpen pozitívan értékelendő, hogy az egyéniesítés szempontjait továbbra is fenntartotta a jogalkotó, hiszen a pénzbüntetés kiszabásánál az általános büntetés kiszabási tényezőknél túl figyelembe kellett venni az elkövető anyagi helyzetét, valamint a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyt.⁴³ Megmaradt a helyettesítő szabadságvesztés jogintézménye is, azzal, hogy a pénzbüntetést behajthatatlansága esetén kellett tíz forinttól kétszáz forintig terjedő összegben börtönre átváltani. A pénzbüntetést helyettesítő börtön tartama nem lehetett egy napnál rövidebb és egy évnél hosszabb. A Btá. ismerte a pénzbüntetés 3 évre történő feltételes felfüggesztését is, melyre abban esetben kerülhetett sor, ha erre az elkövető egyébként is érdemesnek mutatkozott.⁴⁴

Az 1961. évi V. törvény hasonlóan nagy jelentőségű, csak éppen ellenkező előjelű változásokat vezetett be, melyek deklarált célja éppen a pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságának növelése volt. A szocialista Btk. hatálya alatt ennek megfelelően ismét a pénzbüntetés nagyarányú előretörése volt megfigyelhető a büntetésalkalmazási gyakorlatban. A törvény miniszteri Indokolása arra az álláspontra helyezkedett, hogy a pénzbüntetés szükséges és hasznos szankció, egyrészt, mert ezzel lehet a legmegnyugtatóbban helyettesíteni a rövid tartamú szabadságvesztéseket, másrészt pedig a nyereségvágyból elkövetett cselekményeknél a motívumra hat. A szocialista Btk. a pénzbüntetést fő- és mellékbüntetésként is ismeri. A pénz főbüntetés kiszabására a Btk. különös részi rendelkezése vagy az enyhítésre vonatkozó szabályok alapján volt lehetőség. Ez utóbbira akkor kerülhetett sor, ha a büntetés legkisebb mértéke hat hónapnál rövidebb szabadságvesztés volt. Egyébként a pénz főbüntetésnek nem volt

⁴¹ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH: i.m. 423.

⁴² 1950. évi II. törvény (Btá.)

⁴³ 1950. évi II. törvény 35. §.

⁴⁴ 1950. évi II. törvény 55. §.

alkalmazási feltétele, nem volt követelmény az sem, hogy az elkövetőnek megfelelő jövedelme, keresete, vagyona legyen.⁴⁵ Ezzel szemben a pénz mellékbüntetés, hasonlóan a Btá.-hoz, akkor volt alkalmazható, ha az elkövető megfelelő jövedelemmel rendelkezett és szabadságvesztés-büntetésre ítélték. A pénzmellékbüntetés tehát csak a szabadságvesztéshez kapcsolódhatott és a megfelelő kereset, jövedelem, vagyon egy viszonylagos kategóriát jelentett, amit a bíróságnak esetről-esetre az elkövető körülményeinek figyelembevételével kellett megítélnie. Ez azt is eredményezhette, hogy egy bizonyos összegű jövedelem egyik esetben alapul szolgálhat, míg másik esetben például eltérő családi körülmények miatt, nem szolgálhat alapul pénzmellékbüntetés kiszabásának.⁴⁶

A szocialista Btk. nem tartalmazott a Btá.-hoz hasonló büntetéskiszabási szabályt, mely egyértelművé tette volna, hogy a bűncselekmény tárgyi súlyán kívül az elkövető jövedelmi, vagyoni viszonyait is figyelembe kell venni a pénzbüntetés mértékének a meghatározásakor. A miniszteri indokolás szerint azért nem, mert a büntetés kiszabásról szóló általános rendelkezés lefedi ezeket a szempontokat, illetve, amennyiben a pénzmellékbüntetés kiszabásának sajátos körülményeiről külön rendelkezik a törvény, akkor a többi mellékbüntetés esetén sem hallgathatna az irányadó, sajátos büntetéskiszabási szempontokról. Bár a törvényalkotó célja ezzel nyilvánvalóan nem az volt, hogy innentől a bíróság ne vegye figyelembe az elkövető jövedelmi, vagyoni viszonyait, de hatására a gyakorlattal szemben mégis újra megfogalmazódott a kritika, hogy a bíróságok egységesen a bűncselekmény tárgyi súlyára tekintettel szabták ki a pénzbüntetést.⁴⁷

A törvényi szabályozás szűkszavúsága ellenére a bíróságok viszonylag gyakran alkalmaztak ebben az időszakban is pénzfőbüntetést. 1962-ben az összes elítélt 35,3 %-át, 1963-ban 38%-át, 1964-ben 34,5%-át, 1965-ben pedig 32,6%-át ítélték pénzfőbüntetésre.⁴⁸

1973-tól kezdődött el a pénzbüntetés hazai „*reneszánsza*”.⁴⁹ Ez azt jelentette, hogy 1973-ban már a jogerősen elítélt felnőtt korúakkal szemben a legtöbbször alkalmazott büntetés a pénzbüntetés volt. A kiszabott pénzbüntetések aránya 48,9%, míg a kiszabott szabadságvesztés büntetések aránya 43,9% volt, az összes büntetést figyelembe véve.⁵⁰ Ez a domináns szerep tartósnak bizonyult. A pénzfőbüntetés széles körű alkalmazása azonban – hasonlóan a Csemegi-kódex idején megfigyelhető büntetéskiszabási gyakorlathoz – a büntetésenyhítésre vonatkozó szabályok létevel magyarázható, hiszen a törvény csak 7 vétség elkövetése esetén rendelte el a pénzfőbüntetés alkalmazását önállóan, 4 esetben pedig alternatív büntetesként a javító-nevelő munka mellett. A pénzbüntetés ilyen nagyarányú alkalmazását a törvényalkotásban megjelenő szemléletváltás is támogatta. Az 1973. évi 14. sz. tvr. a büntetésenyhítés eszközével, nevezetesen a

⁴⁵ KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 727.

⁴⁶ Uo. 727.

⁴⁷ FICSOR Mihály – LÁSZLÓ Jenő: Elgondolások a büntetési rendszer továbbfejlesztéséről. *Magyar Jog*, 1976/10. 848.

⁴⁸ FÖLDVÁRI József: *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 164.

⁴⁹ NAGY: i.m. 298.

⁵⁰ GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. *Jogtudományi Közlöny*, 1978/1. 10.

kétfokú leszállás lehetőségének megteremtésével tovább szélesítette a pénzfőbüntetés alkalmazási lehetőségeit. A 14/1973. számú elnöki tanácsi határozat pedig bírói szemléletváltást eredményezett, hiszen arra hívta fel az eljáró bíróságokat, hogy differenciáljanak a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességnek mértékéhez igazodva. Ugyanakkor az új büntetőeljárás törvénytervezet előterjesztése alkalmából az igazságügyi miniszter is kifejezésre juttatta, hogy „a büntetőpolitika differenciáltabb érvényesítése megköveteli, hogy a bíróságaink az eddiginél jobban éljenek az anyagi hátrányokkal járó büntetésekkel, a pénz fő-és mellékbüntetések alkalmazásával, amikor úgy találják, hogy azok hatékonyabb módon segítik elő a bűnözés visszaszorítását, a megsértett jogrend helyreállítását.”⁵¹

A Btk. szabadságvesztés-centrikus büntetési rendszerét azonban egyre több kritika érte amiatt, hogy a pénzbüntetés alkalmazására a szabadságvesztés helyett csak az enyhítő szakasz alapján kerülhet sor. Erdősy Emil úgy fogalmazott, hogy a hatályos büntetési rendszer nem felel meg mindenben a bűnözési struktúrának és az általános jogfejlődés többé-kevésbé túlhaladta már ezt a szankciórendszert.⁵² A pénzbüntetés kiszabási gyakorlatával szemben megfogalmazott kritika, hogy a bíróságok az azonos súlyú bűncselekmények miatt azonos súlyú pénzbüntetést szabtak ki, ráadásul a kiszabott büntetések túlnyomó többsége nem haladta meg az 5000 forintot, jelentős részük pedig az 1000 forintot sem.⁵³ A jelképes, súlytalan pénzbüntetési gyakorlat elkerülése érdekében is szükségessé vált a pénzbüntetés reformja. Az új büntető törvény előkészítése során célként fogalmazódott meg a pénzbüntetés alsó és felső határának megemelése, egyes bűncselekmények esetén az alsó és felső határ speciális meghatározása, illetve a differenciált és megfelelő súlyú pénzbüntetések kiszabását elősegítendő az „ún. napra számított pénzbüntetés” bevezetése is.⁵⁴

6. A napi tételes pénzbüntetés: 1978. évi IV. törvény

A fent ismertetett történeti előzmények után és a megfogalmazott célkitűzéseknek megfelelően, az 1978. évi IV. törvény egy valódi mérföldkőnek tekinthető a pénzbüntetés történetében, hiszen bevezeti a mai büntetőjogunkban is ismert ún. napi tételes pénzbüntetési rendszert. Nagy újításnak számított ez abban az időben, hiszen az 1970-es évek Európa államainak büntető kódexeit lajstromba véve, a többség még mindig az egy összegben meghatározott, hagyományos pénzbüntetés kiszabási rendszert ismerte. Néhány európai ország azonban, nevezetesen Finnország, Svédország, Dánia, a Német Szövetségi Köztársaság és Ausztria, a napi tételes pénzbüntetést vezette be.⁵⁵ Mivel ennek a pénzbüntetési rendszernek a

⁵¹ Hivatkozza JÁRMAI Tibor: A pénzbüntetés kiszabásának nyomozási követelményei. *Belügyi Szemle*, 1974/12. 77.

⁵² ERDŐSY Emil: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének néhány feladata. *Jogtudományi Közlöny*, 1975/5. 260.

⁵³ GYÖRGYI (1984): i.m. 235.

⁵⁴ KIRÁLY István: Az új Büntető Törvénykönyv előkészítéséről. *Magyar Jog*, 1975/5. 252.

⁵⁵ GYÖRGYI Kálmán: *A napi tételes pénzbüntetés bevezetésének előzményei*. In: Korinek László (szerk.):

gyakorlatba való átültetésére Európában először a skandináv országokban került sor, ezért is nevezik skandináv pénzbüntetési rendszernek.⁵⁶ A korabeli skandináv források azonban egyértelműen hivatkoznak már előzményekre, így az 1852-es és 1886-os portugál Btk.-ra, illetve még korábról az 1830-as brazil büntető törvénykönyvre is, ami arra enged következtetni, hogy a jogintézmény eredetileg nem skandináv találmány.⁵⁷

A hazai közgondolkodásba természetesen nyugatnémet és osztrák közvetítéssel került, és bevezetésében nagy szerepe volt Viski Lászlónak, aki elsőként javasolta meghonosítását közlekedési bűncselekmények kapcsán.⁵⁸ Az új megoldás szerint a bíróság első lépésként meghatározza a napi tételek számát az elkövetett tethhez igazodva, majd meghatározza az egy napi tételnek megfelelő összeget a tettes vagyoni viszonyait figyelembe véve, végül a két összeg szorzata adja az elítélt által megfizetendő büntetés összegét.

Az új intézmény fogadtatása megosztotta a közvéleményt. A napi tételes pénzbüntetést üdvözlők azt emelték ki az új módszer előnyeként, hogy ez jobban biztosítja a vagyoni és jövedelmi viszonyok figyelembevételét, ezáltal jobban megteremtve az egyéniesítés lehetőségét is. Míg az ellenzők azt hangoztatták, hogy korábban elég volt az ítélkezési gyakorlat által diktált mértéknek megfelelően kiszabni a pénzbüntetést egy lépcsőben, az új rendszer szerint pedig ezt az összeget „*vissza kell számolni*” egy szorzóra és egy szorzandóra.⁵⁹ Györgyi Kálmán és Bárd Károly azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ennek a rendszernek a legnagyobb hibája és egyben „*paródiája*” volna, amennyiben a bíróságok az eddig kialakult egyszögű pénzbüntetést bontanák szorzókra.⁶⁰

Az 1978. évi Btk. által bevezetett újítások közül a legtöbb problémát az ítélkezési gyakorlatban a pénzbüntetés kiszabása okozta.⁶¹ Az új szabályok egy eddig ismeretlen módszer alkalmazására kényszerítették a jogalkalmazót, mely nem kívánatos új kihívások elé állította a bírói kart. A büntetéskiszabás során felmerülő megannyi kérdésnek és problémának köszönhetően azonban mind a tudomány, mind a gyakorlati szakemberek intenzívebben foglalkoztak a vitás kérdések minél teljesebb körű megválaszolásával, ezzel is segítve az egységesebb bírói gyakorlat halasztást nem tűró kialakítását.⁶²

Kezdetben a pénzbüntetés kiszabási gyakorlatáról kritikaként fogalmazódott meg, hogy a bíróságok nem következetesek a napi tételek számának meghatározásakor, és nem juttatják kifejezésre megfelelően a bűncselekmény tárgyi súlyát és a napi tételek számát túlságosan alacsonyan határozzák meg.⁶³ A

PhD. tanulmányok 4. – Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2005. 57.

⁵⁶ NAGY: i.m. 299.

⁵⁷ GYÖRGYI (2005): i.m. 59–60.

⁵⁸ GYÖRGYI – BÁRD: i.m. 11.

⁵⁹ Uo. 56.

⁶⁰ GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. *Magyar Jog*, 1980/3. 206.

⁶¹ AKÁCS József: A pénzbüntetés kiszabásának néhány kérdéséről. *Magyar Jog*, 1982/2. 156.

⁶² SZABÓ Győző: A pénzbüntetés alkalmazása a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 1981/6. 493.

⁶³ Ua.

Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésében törvénysértően kiszabott pénzbüntetést állapított meg, és emelte fel a napi tételeknek a számát.⁶⁴ Ezzel azonban elindult egy olyan folyamat, mely mindenképp az egységesebb joggyakorlat megteremtése felé mutatott, és fontos elvi jellegű szabályok kerültek lefektetésre. Ezek szerint a napi tételek megállapításakor az általános büntetéskiszabási szempontokat is figyelembe véve,⁶⁵ a bűncselekmény tárgyi súlyára tekintettel kell megállapítani a napi tételeknek a számát. Azokban az esetekben, ahol a pénzbüntetés a szabadságvesztés mellett csak vagylagosan szereplő büntetési nem, illetve amennyiben a pénzbüntetés kiszabására kifejezetten az enyhítő szakasz alkalmazásával kerül sor, semmiképpen nem indokolt a törvényi minimumhoz közel álló mértékben megállapítani a napi tételeknek a számát.⁶⁶

A gyakorlatban kifejezetten gondot okozott az egy napi tételnek megfelelő összeg meghatározása is. Györgyi Kálmán úgy fogalmaz, hogy ennek a büntetéskiszabási rendszernek az Achilles-sarkát az egy napi összeg meghatározásával kapcsolatos problémák képezik.⁶⁷ Mindenki számára világos volt az, hogy az egy napi tételnek megfelelő összeg meghatározásával differenciálható az elkövetőre a pénzbüntetés, ugyanakkor új dolog volt a jogalkalmazó számára annak a meghatározása, hogy milyen szempontokat vegyen figyelembe a jövedelmi, vagyoni viszony megállapításakor. Kifejezetten aggályos volt, hogy a vádlott jövedelmének, keresetének feltárása aránytalan terhet róhat a nyomozó hatóságokra és a bíróságokra is. Néhány ügyben így az alulbizonyítottság, míg más ügyekben a túlbizonyítottság okozott problémát.⁶⁸

Többek által hangoztatott igény volt egy matematikai képlet bevezetése is, mely alapján a napi tétel összegét egyszerű számtani művelettel meg lehetne állapítani.⁶⁹ Az egyénre szabott büntetéskiszabás azonban annál sokkal bonyolultabb, minthogy egy matematikai képletre le lehetne redukálni. Az egy napi tételnek megfelelő összeg helyes meghatározásának két feltétele van, egyrészt a megfelelően felderített tények, majd ezeknek a bíró általi helyes értékelése.⁷⁰ Az egy napi tételnek megfelelő összeget tehát az elkövető jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően legalább ötven és legfeljebb ezer forint között kellett megállapítani. Ezen belül azonban van egy relatív felső határ, mely azonos az elkövető egy napra eső tényleges jövedelmével, vagyis a napi tétel összege ennél csak kevesebb lehetett.⁷¹ A napi tétel helyes összegének megállapításánál figyelembe kell venni a bevételeket, a létfenntartási költségeket és a jogszabályon vagy hatósági határozaton alapuló tartási kötelezettségeket. Az elkövető

⁶⁴ BH 1981/2-43., BH 1982/4-125., BH 1983/9-345.

⁶⁵ Vagyis a cselekmény társadalomra való veszélyességén kívül figyelembe kell venni a büntetési célt, az elkövető társadalomra veszélyességét, a bűnösség fokát és egyéb súlyosító és enyhítő körülményeket. Egyedül az elkövető személyi és jövedelmi viszonyai nem értékelhetők, hiszen azt az egy napi tételnek megfelelő összeg meghatározásánál veszi figyelembe a bíróság.

⁶⁶ Ld. AKÁ CZ: i.m. 158., CZILI Gyula: A pénzbüntetés kiszabásának egyes kérdései a Legfelsőbb Bíróság elvi irányító tevékenységében. *Magyar Jog*, 1984/5. 396–397.

⁶⁷ GYÖRGYI (1984): i.m. 243.

⁶⁸ BH 1981/8-36.

⁶⁹ SZABÓ Győző: A pénzbüntetés egy napi tétele összegének a meghatározása. *Magyar Jog*, 1981/8. 691.

⁷⁰ Uo. 691.

⁷¹ AKÁ CZ: i.m. 158.

létfenntartási költségeit a társadalmi átlag alapján kellett számítani.⁷²

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a pénzbüntetés csupán az elkövetővel szemben kiszabott büntetőjogi szankció, éppen ezért az együttélő hozzátartozók jövedelme csak az őket együttesen terhelő és havi rendszerességgel felmerülő létfenntartási költségek tekintetében vehető figyelembe.⁷³ Kiemelést igényel az is, hogy a napi tétel összegének meghatározásakor a jogalkotó a legkisebb összeget úgy határozta meg, hogy az a legkisebb keresetű elkövető esetében is alkalmazható legyen, így jelentős számban találunk a Legfelsőbb Bíróság döntései között olyan határozatokat is, ahol a törvénysértően alacsony mértékben megállapított egy napi összeget a Bíróság felemelte.

A kezdeti nehézségek után a napi tételes pénzbüntetés gyakorlata kialakult hazánkban, a jogalkalmazó is elfogadta és a mindennapokban alkalmazta az új rendszer szerinti pénzbüntetést.

Az 1978. évi törvényhez kapcsolódó módosítások sokáig csak a napi tételek és az egynapi tételnek megfelelő összeg nagyságát érintették, mely változások inkább tekinthetők technikai – a szélesedő alkalmazási lehetőségeket és a pénzromlás ütemét követő – változásoknak, mintsem valódi, tartalmi jogpolitikai döntéseknek.

Jelentős módosítást hozott magával a 2009. évi LXXX. törvény, a büntető törvénykönyv novelláris jelentőségű reformja, mely büntetőjogunk több alapintézményét is megváltoztatta, és a témánk szempontjából fontos szankciórendszerben is jelentős változásokat eszközölt. A módosítás megszüntette a főbüntetés kategóriáját, a legtöbb addigi mellékbüntetés esetében helyébe – előbb kettő, majd egy kivételével – az egységes büntetésfogalom lépett, minek következtében önállóan is alkalmazhatóvá váltak. A legtöbb szankció vonatkozásában a módosítás lényegi, az egyetlen kivétel éppen a pénzbüntetés, amely esetében eddig sem volt akadálya sem az önálló, sem pedig a mellékbüntetésésként való alkalmazásának. A törvény az új formájában innentől a vonatkozó szakasz első bekezdésében az addigi főbüntetési, a második bekezdésben az addigi mellékbüntetési változatot tartalmazta. Volt azonban a novellának egy – látszólag technikai, de hatásában jelentős – olyan módosítása is, amely erőteljesen érintette a pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságát.

A 2009. évi LXXX. törvény 1000 forintról 2500 forintra emelte a napi tétel összegének minimumát, innentől aztán lényegesen csökkenő tendenciát mutatott a kiszabott pénzbüntetések aránya. 2009-ben a kiszabott büntetések 39,11%-a pénzbüntetés volt, addig ez 2012-re 22,3%-ra csökkent.⁷⁴ Első ránézésre nem tűnik ez a szigorítás számottevő változásnak, mégis, ha a gyakorlat oldaláról közelítjük meg a problémát, akkor látható, hogy például egy járművezetés ittas állapotban bűncselekmény elkövetője, akit az eddigi bírói gyakorlat szerint 250 napi tételre és 1000 forintos egy napi összegre ítélték, az összesen 250.000 forintot fizetett pénzbüntetésésként, míg a kiszabható legkisebb összeg egyik napról a

⁷² GYÖRGYI (1984): i.m. 245.

⁷³ Uo. 692–693.

⁷⁴ A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai. 69.

<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok8246.pdf> (2019. 06. 10.). Természetesen azt is hozzá kell tenni, hogy kis mértékben ugyan, de a vádlottak száma is csökkenő tendenciát mutatott.

másikra 625.000 forintra emelkedett. Ez visszavetette az addig töretlen bírói gyakorlatot is, és a bíróság igazságérzete sok esetben azt diktálta, hogy a magasabb összegű pénzbüntetés helyett inkább közérdekű munka büntetésre ítélje az elkövetőket⁷⁵. Természetesen a közérdekű munka, mint alternatív szankció mind gyakoribb alkalmazása egy igen kívánatos tendencia lett volna büntetőjogunkban, de nem ilyen áron, semmiképpen nem a pénzbüntetés alkalmazásának rovására. Az alternatív büntetések feladata nem egymás, hanem a szabadságvesztés helyettesítése. Az alsó határ emelésének tényéről elmondható, hogy alapvetően nem volt egy a valóságtól elrugaszkodott ötlet, hiszen a pénzromlás ütemével párhuzamosan növekvő büntetési tételkeret a pénzbüntetés sajátosságaiból fakadó szükségszerűség. Azonban ez az emelés pontosan arra az időszakra esett, amikor a 2007-ben kezdődő, 2008-ban nemzetközivé váló, a második világháború utáni időszak legsúlyosabbnak tekintett pénzügyi és gazdasági recessziójának kumulálódó hatásai teljes súlyukkal megjelentek hazánkban. Ez egyúttal fontos lecke a pénzbüntetés sajátosságairól. Alkalmazhatósága sokkal inkább kitett a reálgazdasági folyamatoknak, mint ahogy ez más büntetések esetében jellemző. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy alkalmazása során nemcsak a tárgyi súly és az alanyi jellemzők lesznek relevánsak, hanem olyan gazdasági folyamatok is megjelennek, mint a konjunktúra mutatók, az infláció, vagy éppen a munkanélküliség. Különösen igaz ez azokban az esetekben, amikor részletfizetést engedélyező határozatában a bíróság gyakorlatilag arra vállalkozik, hogy megsaccolja az elítélt anyagi helyzetét egy egy éven túli időpontra.

7. Záró gondolatok

A pénzbüntetés hazai történetét áttekintve, és a mai helyzetet ismerve, látható, hogy a problémák, amelyek végigkísérték ezt a büntetési nemet korokon át, tulajdonképpen modernebb formában, de a mai napig velünk vannak. A pénzbüntetés megismert előnyei, hátrányai, gyakorlati alkalmazásából fakadó nehézségei szinte pontról pontra megfeleltethetőek a ma létező jellemzőknek. E cikk lezárásának időpontjában jól látható, hogy a pénzbüntetés pályája újra emelkedőben van. A szabadságvesztés büntetéssel ellentétben – melynek aránya csökken – folytatódik a kiszabott pénzbüntetések számának növekedése, olyannyira, hogy 2017-ben a szabadságvesztéssel szemben a pénzbüntetés lett a bíróság által leggyakrabban alkalmazott büntetés, amire a 2009-es év óta nem volt példa. Ez valószínűleg egyben annak a jele is, hogy a bíróságok megítélése alapján a vádlottak között egyre többen vannak, akik megfelelő vagyoni és jövedelmi viszonyaikra tekintettel képesnek látszanak a kiszabott pénzbüntetés megfizetésére. Szomorú azonban, hogy a pénzbüntetések számának mérsékelt növekedése mellett, 2017-ben jelentősen, az előző évi súlyához képest 12,8%-kal

⁷⁵ 2008-tól 2017-ig évenkénti bontásban a következő számok jól mutatják a 2009 évi megtorpanását és látható, hogy az alsó határ csökkentését követően, már a 2013-as évben megugrik az alkalmazása: 2008: 38 046; 2009: 36 272; 2010: 30 391; 2011: 24 477; 2012: 18 012; 2013: 16 692; 2014: 21 547; 2015: 21 285; 2016: 22 824; 2017: 23 270. <http://www.mklu.hu> (2019. 06. 10.)

csökkent a kiszabott büntetések között a közérdekű munka büntetések száma. Ennek oka az ügyészégi beszámoló alapján lehet az is, hogy a pénzbüntetés egyéniesítése, a büntetéskiszabás céljaihoz és elveihez igazítása, valamint végrehajtása egyszerűbb, mint a közérdekű munka esetében,⁷⁶ de lehet a közérdekű munkával kapcsolatos hosszú ideje megoldatlan problémák eredője is. Mindenképpen sajnálatos tendencia azonban, ha a szabadságvesztés alternatíváinak szánt büntetések inkább egymás alternatíváivá válnak.⁷⁷

---

⁷⁶ http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2017.pdf (2019. 06. 10.)

⁷⁷ Sipos Ferenc: Új szabályok, régi gondok a közérdekű munka szabályozásában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2016/1, 71–83.

Nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fordulat előtt

Polt Péter*

---

1. Előzmények

Jelen tanulmány abban a köztes állapotban került papírra, hogy az Európai Ügyészség (European Public Prosecutor's Office, EPPO) intézményét már az Európai Unió rendeletben létrehozta¹, azonban annak tényleges működésének előkészítésén még jelenleg is dolgoznak. Ez az új szupranacionális szerv, az Európai Unió büntetőjogi együttműködésének rendszerében jelentős fordulatot fog hozni. A téma hazai szempontból is aktuális: éppen az e kötetben köszöntött Farkas Ákos professzor vezetett egy nagy sikerű nemzetközi projektet az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről.² Az alábbiakban különösen e nagy szabású projekt eredményei alapján szeretnék arra rávilágítani, hogy az EPPO létrejötte a korábban működő uniós szervek létjogosultságát nemhogy megkérdőjelezné, hanem épp ellenkezőleg: a Eurojust jelentősége éppen most értékelődik fel.

Az Európai Unió bűnügyi együttműködése a Lisszaboni Szerződés elfogadását követően új szakaszába lépett. Az Európai Unió működéséről szóló szerződésből (a továbbiakban: EUMSZ)³ következik, hogy a tagállamok segítik az Uniót feladatainak teljesítésében és tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti az Unió célkitűzéseinek megvalósítását.⁴

Az Európai Unió létrejötte teljesen új távlatokat nyitott meg a bűnözés elleni küzdelemben. A bűnözés egyre inkább tapasztalható nemzetköziesedése, az új, határokon átnyúló bűnözési formák megjelenése fontos tényező. A szervezett bűnözés kontinenseken átívelő kiterjedése a nemzetállamokat új együttműködési formák bevezetésére és elmélyítésére készítette. A bűnügyi együttműködés

---

* Egyetemi tanár, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar, Legfőbb Ügyész

¹ lásd: A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről HL L 283, 2017.10.31., 1–71.

² Hercule III. Projekt az OLAF finanszírozásával (projektszám: HUUNIMISKOLCPFI 786253)

³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, HL C 326, 2012.10.26., 47–390.

⁴ Lásd különösen EUMSZ 2. cikk, 37. cikk. Vö. MISKOLCZI Barna: Mulasztás? - Tűnődés a Btk. 314. §-a (1) bekezdésének b) pontja körül. *Ügyészek Lapja*, 2017/1. 25.

azonban éppen az állam szuverenitása következtében csak korlátozott lehet; a kooperáció, a koordináció és az egységesítés szintje természetesen alatta marad a belső jogban tapasztalhatónak. Az Európai Unió ezeket a kereteket feszíti szét, és a bűnözés elleni közös fellépést részben, vagy akár teljesen új útra tereli.

Európa ma az egységes igazságügyi térség megvalósítása felé halad, az Unió törekvései megjelennek a hagyományos bűnügyi együttműködés fejlesztésében, a jogharmonizáció elmélyítésében, az anyagi jogi és eljárásjogi intézmények egységesítésében, a büntetőjogi asszimiláció⁵ megvalósításában, de a szupranacionalitás felé való törekvésben is. Ezek a jelenségek elméleti és/vagy gyakorlati szinten egyszerre vannak jelen, komoly feladatot adva az Unió és a tagállamok valamennyi érintett szervének.

2. A Eurojust, mint a bűnügyi együttműködés centruma

A bűnügyi együttműködés új dimenzióinak nyitottak utat az EU tagállamok állam- és kormányfői az 1999 őszén tartott tamperei csúcstalálkozón. Az új elképzelések az Európai Uniónak, mint a szabadság, biztonság és jog térségének felépítését szolgálták, ezúttal már nem csak politikai nyilatkozatok, hanem konkrét intézkedések révén. A bűnözés elleni közös küzdelem hatékonyságának növelése a tamperei csúcs döntése szerint döntően az igazságügyi határozatok kölcsönös elismerésének elvén kell, hogy alapuljon. A kölcsönös elismerés elve feltételezi a másik tagállam iránti bizalmat, azt, hogy ott is ugyanolyan magas eljárásjogi standardok, garanciák és alapjogi követelmények érvényesülnek, így az ott törvényesen beszerzett bizonyítékok felhasználhatók más tagállamban is. Ennek révén kiküszöbölhető a jogsegély is, összességében egyszerűbbé és gyorsabbá válik a büntetőeljárás.⁶

A tamperei csúcs másik, a bűnügyi együttműködést alapjaiban érintő döntése az volt, hogy 2001 végéig fel kell állítani a Eurojustot (Judicial Cooperation Unit). A Eurojust az Európai Unió olyan igazságügyi szerve, amelynek feladata az igazságügyi együttműködés megkönnyítése, felgyorsítása, és mindenekelőtt a koordináció a súlyos, szervezett bűncselekmények elleni küzdelem hatékonyabbá tétele érdekében, amelyben tagként minden tagállam saját jogrendszerének megfelelően egy ügyészt, vagy ilyen hatáskörrel rendelkező bírót vagy rendőrt delegál.⁷

A Eurojust létrejöttében két tényező játszott meghatározó szerepet: az egyik, hogy az ezredfordulón az Európai Ügyészség létrehozása nagyon is napirenden volt: ekkor zajlott a Nizzai Szerződést és az intézményi reformokat előkészítő

⁵ Itt az EU jog szerinti „asszimiláció elvére” utalok, azaz arra, hogy a tagállamoknak saját pénzügyi érdekeikkel azonos szintű védelmet kell biztosítaniuk az EU pénzügyi érdekei védelmére. Ennek jogi alapja EUMSz 325. cikke, valamint az EU Bíróságának az esetjoga. (Korábban a Maastrichti Szerződés 209/A. cikke volt a jogalap.)

⁶ LÉVAI Ilona: *Az igazságügyi együttműködés szervei és mechanizmusai*. In: Polt Péter – Varga Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. Complex, Budapest, 2013. 1489.

⁷ Tampere, European Council, 15 and 16 October 1999, Presidency Conclusions, point 46

kormányközi konferencia, a Bizottság az Európai Ügyészség mellett szállt síkra.⁸ Amint a Eurojust felállításáról szóló Közleményében rámutatott, a „minőségi ugrást” szerinte az Európai Ügyészség létrehozása jelentené, mindenekelőtt a csalás elleni küzdelemben. Erre azonban a tagállamok nem mutatkoztak késznek, számukra az elfogadható alternatívát, mint kompromisszumos megoldást, a Eurojust jelentette, amelynek a Tanács általi létrehozása – majd a 2009. évi reformja is – nem a Bizottság javaslatára, hanem a tagállamok kezdeményezésre történt.

A másik fontos tényező a Eurojust létrejöttében a 2001. szeptember 11-i USA elleni terrortámadás volt. Ez nyilvánvalóvá tette a Eurojust mielőbbi felállításának szükségességét és jelentősen felgyorsította az egyébként komoly vitákat. A Eurojust felállítására a Tanács 2002. február 28-án kelt határozatával került sor,⁹ működését 2002. március 1. napján kezdte meg.

A Eurojustot a szerződések szintjén a 2001. február 26-án aláírt, majd 2003. február 1. napján hatályba lépett Nizzai Szerződés intézményesítette. 29. és 31. cikke a Eurojust számára feladatként a kiemelkedő tárgyi súlyú, valamint a több országot érintő büntetőeljárások hatékony koordinálását és előmozdítását írja elő.

A Eurojust alapvetően a tagállamok ügyészeiből álló, jogi személyiséggel rendelkező szerv, amelynek fő feladata büntetőügyekben a koordináció, és az együttműködés megkönnyítése. A koordináción belül a szervezet célja a súlyos, általában szervezeten elkövetett bűncselekmények esetében a nemzetközi bűnügyi jogsegéllyel és kiadatással, így elsősorban az európai elfogatóparanccsal összefüggő kérelmek végrehajtásánál az együttműködés javítása, valamint a rendelkezésre álló eszközökkel és erőforrásokkal a tagállamok hatóságai által folytatott eljárások eredményességének növelése.¹⁰

A Eurojust lényegében bármilyen, általa súlyosnak ítélt bűncselekmény esetében rendelkezik hatáskörrel. Néhány bűncselekménycsoport azonban külön is nevesített, így elsősorban azok a bűncselekmények, amelyekre a Europolnak is van hatásköre. Nevesített a terrorizmus, kábítószer-, emberkereskedelem, embercsempészet, nukleáris anyagok tiltott kereskedelme, gépjárművekkel kapcsolatos bűncselekmények, okirat-, és termékhamisítás, pénzmosás, számítógépes bűncselekmények, csalás, korrupció, pénzügyi bűncselekmények, környezetet károsító bűncselekmények.¹¹ Ki kell emelni a bűnszervezetben való részvételt is, mivel ezzel külön tanácsi dokumentum foglalkozik¹², és az ezekkel halmazatban lévő más bűncselekményeket.

⁸ Additional Commission contribution to the Intergovernmental Conference on institutional reforms: The criminal protection of the Community's financial interests: a European Prosecutor, 29 September 2000, COM (2000) 608 final
<http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=9g35Js7R5mJ9JTtfsP941pPJy62cNIIM2vJB0Ww3Qn2vNfhqhpz!469751194?docId=210441&cardId=210441>

⁹ A Tanács 2002. február 28-i 2002/187/IB határozata a bűnözés súlyos formái elleni fokozott küzdelem céljából a Eurojust létrehozásáról.

¹⁰ GARAMVÖLGYI Balázs: *A Eurojust felépítése és működése*. In: Kondorosi – Ligeti (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009. 300.

¹¹ 2002/187/IB tanácsi határozat 4. cikk (1) bekezdés b) pont.

¹² A Tanács 1998. december 21-i 98/733/IB együttes fellépése az Európai Unió tagállamaiban a bűnszervezetben való részvétel bűncselekményre nyilváníásáról.

A Eurojustban minden egyes tagállamot egy-egy nemzeti tag képvisel. A nemzeti tagok összességéből álló Kollégium a Eurojust legfőbb szerve, hatáskörét plenáris üléseken gyakorolja. A plenáris ülések foglalkozhatnak konkrét büntetőügyekkel is, mivel a nemzeti tagok szükség szerint itt ismertethetik az általuk írásban beterjesztett konkrét ügyeket.

A Eurojustnál a konkrét büntetőügyek intézése írásban és úgynevezett „koordinációs értekezleteken” zajlik. Összehívását a Kollégium, illetve egy vagy több nemzeti tag kezdeményezheti. A koordinációs értekező a közvetlen információcsere fontos fóruma, ahol a résztvevők kölcsönösen kicserélik az adott ügyben rendelkezésükre álló információkat, és meghatározzák, hogy a sikeres eljárás érdekében milyen intézkedéseket szükséges tenni.

A sokoldalú Eurojust támogatás szempontjából is igen hatékony együttműködési instrumentum a közös nyomozócsoport (joint investigation team, JIT). A közös nyomozócsoport létrehozását – mint a bűnügyi jogsegély sajátos formáját – az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-én aláírt egyezmény tette lehetővé. Mivel az egyezmény ratifikációja vontatottan haladt, a Tanács az egyezmény releváns szövegével azonos tartalmú kerethatározatot bocsátott ki 2002. június 13-án a közös nyomozócsoportokról. A közös nyomozócsoportok népszerűsítésében, az azokra vonatkozó elméleti és gyakorlati ismeretek felhalmozásában és terjesztésében a Eurojust kezdettől fogva komoly szerepet vállalt, egyebek mellett azzal is, hogy 2005 óta otthont ad a Tanács által akkor felállított közös nyomozócsoport szakértői hálózat találkozóinak, sőt a Eurojust támogatások pályázat útján történő szétosztását is végző JIT Titkárságának is, továbbá a közös nyomozócsoportnak dedikált weboldalt működtet.¹³ 2017-ben Magyarország részvételével 8, 2018-ban 16 közös nyomozócsoport alakult. Ilyen léptékű növekedés a korábbi években még nem volt tapasztalható.

Az ügyészi jogkörök harmonizálása indukálta a Eurojust Határozat módosítását 2008-ban.¹⁴ A tagállami bázis erősítése volt a cél minden tagállamban egy quasi Eurojust nemzeti iroda létrehozásával, amelynek elnevezése „Eurojust Nemzeti Koordinációs Rendszer”. Vezetője az ezzel megbízott Eurojust nemzeti levelező (national correspondent), aki egyúttal a nemzeti tag – hazai munkavégzési helyen szolgálatot teljesítő – helyettese a Legfőbb Ügyészségen. Alapvetően koordinatív feladatokat lát el, továbbá biztosítja a Eurojust felé az információáramlást, vagyis azt, hogy a Eurojust hatékony és megbízható módon kapja meg a kötelező tagállami jelentéseket. Segít annak eldöntésében, hogy az adott ügygel a Eurojustnak vagy az Európai Igazságügyi Hálózatnak indokolt-e foglalkoznia. Összehangolja az adott tagállamban a Eurojust nemzeti levelező, a Eurojust terrorizmus elleni nemzeti levelező, az Európai Igazságügyi Hálózat nemzeti levelezője és kapcsolattartói, a közös nyomozócsoportok hálózatának nemzeti szakértője, a népirtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények ellen hálózat kapcsolattartója, a vagyon-visszaszerzési hivatalok hálózatának kapcsolattartója,

¹³ <http://www.eurojust.europa.eu/Practitioners/JITs/Pages/historical-background.aspx>

¹⁴ A Tanács 2008. december 16-i 2009/426/IB határozata a Eurojust megerősítéséről és a 2002/187/IB határozat módosításáról, és a 2/2014. (I. 31.) LÜ utasítás.

valamint a korrupció elleni hálózat kapcsolattartója e minőségben folytatott tevékenységét, kapcsolatot tart a Europol nemzeti irodával.¹⁵

A Eurojust első tizenöt évének (2002-2017) tevékenysége mindenképpen pozitívan értékelhető. 2002 és 2017 között a súlyos, határon átnyúló bűncselekmény kapcsán kezdeményezett Eurojust-közreműködés mintegy megtízszereződött.¹⁶ A magyar nemzeti tag évről-évre több ügyet kezdeményez, és szintén növekvő arányban tesz eleget megkereséseknek.¹⁷ A 2015-2017. években a Eurojust ügyek 64%-a volt az Európai Unióban kiemeltként kezelt bűncselekményekkel, sorrendben csalással, kábítószerrel visszaéléssel, bűnszervezettel, emberkereskedelemmel, terrorizmussal, számítástechnikai visszaéléssel, illegális bevándorlással és vesztegetéssel kapcsolatos ügy.

Az Európai Ügyészség tervezett hatáskörét képező, az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló irányelv hatálya alá tartozó, szintén kiemeltként kezelt bűncselekmények az összes Eurojust ügy 2,4%-át tették ki. A magyar nemzeti szekció 2017-ben 244, 2018-ban 269 új két, vagy többoldalú koordinációt igénylő Magyarország felé, illetve Magyarország által kezdeményezett üggyel foglalkozott.

A Eurojust kétséget kizáróan sikertörténetként értékelhető, jóllehet az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel kapcsolatos hatásköre korlátozott maradt. Az ügyforgalmi statisztikák összevetésével megállapíthatjuk, hogy a PIF bűncselekmények száma minden éven nagyon alacsony (2-4%), ugyanakkor számos ÁFA-csalás ügyben a Eurojust sikeresen intézkedett.

A Visegrádi négyek legfőbb ügyészeinek éves rendes találkozóin elfogadott nyilatkozatok¹⁸ minden évben kitérnek az Európai Ügyészség aktuális kérdéseire. 2018-ban a hazánkban (Visegrádon) tartott hetedik és a 2019-ben Varsóban tartott nyolcadik megbeszélésen is áttekintették az Európai Ügyészség felállításával kapcsolatos nyitott kérdéseket, valamint a leendő Európai Ügyészség és a Eurojust kapcsolatrendszerét. Megjegyzem, hogy nemcsak a Visegrádi 4 ország legfőbb ügyészei, de az Európai Unió tagállamainak legfőbb ügyészei is elismerik a Eurojust kiemelten fontos szerepét, amelynek legutóbb éppen Tallinnban tartott tanácskozásukon adtak éppen hangot.¹⁹

¹⁵ Hazánkban a Eurojusttal és az Európai Igazságügyi Hálózattal kapcsolatos ügyészi tevékenységről lásd: a 2/2014. (I. 31.) legfőbb ügyészi utasítást.

¹⁶ A Eurojust 2017-es éves jelentése szerint 2002-ben 202 ügyben járt el a szervezet, míg 2017-ben 2550 ügyben. Az ügyek száma a kimutatás szerint minden évben növekszik, az elmúlt két-három évben is közel 15%-os ügyszám-növekedés figyelhető meg. A Eurojust 2017-es éves jelentése. Hága, 2017. 10.

¹⁷ Lásd a Legfőbb Ügyész országgyűlési beszámolóját az ügyészség 2014. évi tevékenységéről (B/4680) 47-50.

¹⁸ A nyilatkozatok szövegei az ügyészség honlapján elérhetőek: www.ugyeszeseg.hu.

¹⁹ Network of Public Prosecutors or equivalent institutions at the Supreme Judicial Courts of the Member States of the European Union. <https://www.prokuratuur.ee/et/nadal/nadal-tallinn-2019>

3. Az Európai Ügyészség, az új fórum

Az Európai Ügyészség (EPPO)²⁰ egyhangú döntéssel történő felállítását a hosszas tárgyalások ellenére végül csak felemás módon sikerült megvalósítani. A Bizottság 2013. július 17-én közzétett, az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló tanácsi rendelet tervezete, majd az azt követő egyéb javaslatok nem hozták meg a szükséges konszenzust, hiszen nem csupán a Bizottság által favorizált centralizált, illetve a Tanács által támogatott kollégiumi modell megvalósításában térnek el a vélemények, hanem számos egyéb tartalmi és formai kérdésben is.

Az EUMSZ 86. cikke kimondja, hogy az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözésére a Tanács különleges jogalkotási eljárás keretében elfogadott rendeletekben a Eurojustból Európai Ügyészséget hozhat létre. A 86. cikk (2) bekezdése alapján az Európai Ügyészség e bűncselekmények esetén hatáskörrel rendelkezik a tettesek és részesek felkutatására, a nyomozás lefolytatására és a bíróság elé állításukra. Ugyanakkor az Európai Ügyészség feladata a 2017/1371. Európai Parlamenti és Tanácsi Irányelv értelmében az ilyen bűncselekményekhez elválaszthatatlanul kapcsolódó egyéb bűncselekmények elkövetőivel szembeni nyomozás és vádhatósági eljárás, illetve bíróság elé állítás teljesítése is.

Az EUMSZ 86. cikkelyre való hivatkozás annyiban nem teljesült, hogy az Európai Ügyészség nem a Eurojust jogutódjaként jön létre, hanem attól függetlenül, míg a Eurojust megtartja korábbi hatáskörét, és a két intézmény, bár az elképzelések szerint szoros együttműködésben, de mégis párhuzamosan fog működni. Ez a megoldás már önmagában egyfajta hatékonysági deficitet jelenthet. Az erőforrásokat ugyanakkor megosztja, és ez akár a Eurojust eddigi kiváló és hasznos teljesítményének a romlásához is vezethet.

A joghatóság tekintetében az Európai Ügyészség érvényesíti mind a területi, mind pedig a személyi elvet. Így hatáskörrel rendelkezik azokra a cselekményekre, amelyeket részben vagy egészben egy vagy több tagállam területén követtek el, illetve bármely tagállam állampolgára követte el, feltéve, hogy az adott tagállam is rendelkezik joghatósággal e személy fölött.

Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmény gyanújával terhelt esetek több csatornán juthatnak el az Európai Ügyészséghez. Így az uniós intézmények, valamint a tagállami hatóságok késedelem nélkül kötelesek jelenteni minden ilyen büntetendő cselekményt. A már megindított eljárások tekintetében az eljáró hatóság ugyancsak késedelem nélkül tájékoztatja az Európai Ügyészséget annak érdekében, hogy az utóbbi döntsön a hatáskörbe vonás jogával. Az Európai Ügyészségnek átadott információkat az ügyészség a belső eljárási szabályok szerint megvizsgálja és eldönti, hogy van-e alapja a nyomozás megindításának, illetve a saját hatáskörbe vonásnak. Az Európai Ügyészség is köteles arra, hogy ha tudomást szerez a hatáskörébe nem tartozó bűncselekményekről, akkor tájékoztatja az illetékes nemzeti hatóságokat és átadja a releváns bizonyítékokat.

²⁰ European Public Prosecutor's Office (EPPO)

Az Európai Ügyészség és a nemzeti hatóságok a rendelet szerint megosztott hatáskörrel rendelkeznek, azaz az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények esetén az Európai Ügyészségnek jogában áll eldönteni, hogy mely ügyekkel foglalkozzon. E megosztott hatáskör alapvető indoka, hogy a rendelet szerint az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözése, azok léptéke és hatásai miatt, uniós szinten valósítható meg hatékonyabban, azaz megvalósul az egyébként megkövetelt szubszidiaritás elve. Ezzel megszűnik az ilyen bűncselekmények üldözésének széttagoltsága, az egységes fellépés egyben hatékonyabb megoldást is jelent. Ez a megoldás kielégíti az EUSZ 5. cikkében foglalt szubszidiaritás elvét, továbbá megfelel az ugyanebben a cikkben meghatározott arányosság elvének is, mivel a lehető legkisebb mértékben avatkozik be a tagállamok rendjébe és intézményi struktúrájába.

Az Európai Ügyészség hatásköre az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekre terjed ki. Ezeket a bűncselekményeket a PIF irányelv határozza meg.²¹ Az Európai Ügyészség és a nemzeti hatóságok ugyanakkor megosztott hatáskörrel rendelkeznek, ennek megfelelően áfa bűncselekmény esetén – az arányosság elvét szolgálva – a 10 millió euró kárt okozó²² bűncselekmények feletti kárösszegnél tartozik az európai ügyész hatáskörébe az adott elkövetés.²³

Az Európai Ügyészség ugyanakkor hatáskörrel rendelkezik olyan bűncselekményeknél is, amelyeket a 2008/8/41/IB. kerethatározatban meghatározott bünszervezetben valósítottak meg, ha a cselekmény az Európai Unió pénzügyi érdekeit sérti, vagy azt is sérti. Az Európai Ügyészség eljárhat bármely más kapcsolódó bűncselekmény esetében is, kivéve, ha azok büntetési tétele súlyosabb, mint az Unió pénzügyi érdekeit sértő cselekmény. A közvetlen nemzeti adókkal kapcsolatos bűncselekmények viszont nem tartoznak az Európai Ügyészség hatáskörébe.

Az Európai Ügyészség az adott ügyekben nyomozást indít, vagy él a saját hatáskörbe vonás jogával. Ez esetben a nemzeti hatóságok ugyanebben az ügyben nem járhatnak el. Amennyiben tízezer eurónál kisebb kárt okozó cselekményről van szó, akkor az Európai Ügyészség csak akkor jár el, ha az uniós szinten olyan következményekkel jár, amelyek ezt szükségessé teszik, illetve fennáll a gyanúja annak, hogy uniós tisztviselő, alkalmazott, vagy intézmény tagja szerepel elkövetőként. Kapcsolódó bűncselekmény esetén a nemzeti hatóság jár el, ha annak büntetési tétele súlyosabb, kivéve abban az esetben, ha ez a cselekmény nélkülözhetetlen eszköz-cselekményeként szolgál az unió érdekeit sértő bűncselekménynek.

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2017. július 5-i 2017/1371/EU irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről. HL L 198., 2017.7.28., 29-41.

²² EPPO rendelet 22. cikk (1) bek.

²³ „A PIF irányelv tehát a küszöbérték miatt a bűncselekmények sokkal szűkebb körére terjed ki, vagyis a védelem foka sokkal alacsonyabb. Ezzel sérül az EUMSZ 325. cikke szerinti hatékony és elrettentő védelem elve, illetve az a hatékonysági követelmény, amit maga az Irányelv is felállít többek között a (23) preambulumbekzdésében, a 7., 9., 12., és 15. cikkben.” Lsd.: MISKOLCZI Barna: *Az európai büntetőjog alternatív értelmezése*. PhD értekezés. PTE ÁJK Doktori Iskola, 2018. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/miskolczi-barna/miskolczi-barna-muhelyvita-ertekezes.pdf>

Ha az Európai Ügyészség a nyomozás során arra a következtetésre jut, hogy a nyomozás alapját képező tényállás nem tartozik az Európai Ügyészség 22. és 23. cikk szerinti hatáskörébe, akkor az állandó tanács arról dönt, hogy az ügyet késedelem nélkül átadja az illetékes nemzeti hatóságoknak. Ugyanez történik, ha az kerül megállapításra, hogy a rendelet 25. cikke 2. és 3. bekezdésében meghatározott különös feltételek már nem állnak fenn.

Mérlegelési jogkörben az ügyészi kollégium dönthet arról, hogy a százezer eurónál kisebb kárt okozott bűncselekmény, amennyiben a súlyossága vagy a konkrét ügyben lefolytatandó eljárás összetettsége ezt indokolja, nem feltétlenül igényel uniós szintű nyomozást vagy vádhatósági eljárást. Ebben az esetben az ügyészi kollégium megfelelő általános iránymutatásokat ad ki, és ezekre alapozva az állandó tanács dönthet úgy ismételtén, hogy az adott ügyet átadják az illetékes nemzeti hatóságoknak.

Az átadás hatályosulásához az illetékes nemzeti hatóságok hozzájárulása szükséges. Amennyiben ugyanis az illetékes nemzeti hatóság nem fogadja el az adott ügynek a 2. és 3. bekezdéssel összhangban történő átvételét, akkor az Európai Ügyészség lesz illetékes arra, hogy az ügyben a vádeljárást lefolytassa, illetve az eljárást megszüntesse. Erre a nemzeti hatóságnak 30 napon belül kell nyilatkoznia. A nemzeti hatóság ugyanakkor, ha az Európai Ügyészség a 39. cikk 3. bekezdésével összhangban az eljárás megszüntetését kívánja eszközölni, a nemzeti hatóság dönthet úgy, hogy nyomozást indít, és ilyen esetben az Európai Ügyészség átadja az ügy aktáját.

Amennyiben az ügy nem kerül átadásra, az eljáró delegált európai ügyész a 35. cikk értelmében a nyomozást befejezi és jelentést nyújt be az ügyet felügyelő európai ügyésznek, amelyben összefoglalja az ügy lényegét, valamint egy határozat tervezetet hoz, hogy az ügyben a nemzeti bíróság előtt lefolytassák-e a vádhatósági eljárást, illetve az eljárás megszüntetésére, vagy egyszerűsített vádhatósági eljárásra kerüljön-e sor. Az eljárás átadását is ebben a dokumentumban kell rögzíteni. Az ügyet felügyelő európai ügyész továbbítja a dokumentumot az illetékes állandó tanácsnak és mellékelheti ehhez a saját megállapításait is. Az állandó tanács hozza a határozatot a delegált európai ügyész javaslata alapján, és a delegált európai ügyésznek ezt a döntést kell végrehajtania.

Amennyiben a delegált európai ügyész a vádemelés mellett teszi le a voksát, az állandó tanács a 35. cikkben meghatározott eljárásnak megfelelően huszonegy napon belül dönt a vád tervezetéről. Az állandó tanács nem határozhat úgy, hogy megszünteti az eljárást, ha a delegált ügyész az ügy bíróság elé vitelét javasolja. Amennyiben nem történik döntés huszonegy napon belül, a delegált európai ügyész javaslata elfogadottnak minősül.

Joghatósági összeütközés esetén főszabályként a vádhatósági eljárást az eljáró delegált európai ügyész tagállamában kell megindítani. Az állandó tanács a benyújtott jelentésre figyelemmel ettől eltérhet, és kellően indokolt utasítást adhat az említett tagállam delegált európai ügyészének. Amennyiben több személy ellen folyik eljárás több ügyben, ezek az ügyek egyesíthetők, ha ugyanazok a személyek szerepelnek benne, és ilyenkor egyetlen olyan tagállam bírósága előtt folytatódhat le az eljárás, amely joghatósággal rendelkezik.

Az elsőfokú eljárást követően a vádhatóságnak kell döntenie arról, hogy fellebbez-e. Ilyenkor a delegált európai ügyész határozat tervezetét tartalmazó jelentést nyújt be az illetékes állandó tanácshoz, amely a kérdésben utasítást adhat. Amennyiben erre nincs idő, a delegált ügyész az állandó tanács utasítása nélkül is benyújthatja a fellebbezést. Az állandó tanács ezt követően a fellebbezés fenntartására vagy visszavonására utasíthatja a delegált európai ügyészt.

A bírósági eljárás során a nemzeti bíróság szabadon értékeli a terhelt vagy az európai ügyészség által előterjesztett bizonyítékokat, nyilvánvalóan a hazai jogrendnek megfelelően. A bizonyítékok elfogadása ugyanakkor nem tagadható meg csupán azon az alapon, hogy egy adott bizonyítékot egy másik tagállamban vagy egy másik tagállam jogával összhangban szerezték be.

4. Összegzés

Összességében az EPPO rendelet sokat javult a Bizottság eredeti tervezetéhez képest. Az egyik legfontosabb változásnak a Bizottság által képviselt office-moddellel szembeni kollégiumi modell elfogadása tekinthető. Ez formálisan a szuverenitás irányába tett engedmény, hiszen a kollégiumi modellel a tagországok által jelölt európai ügyészek a stratégiai döntések kialakításában jóval nagyobb szerepet kapnak. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ezek az európai ügyészek az Európai Ügyészségen belül nem saját tagállamunkat képviselik, hanem az Európai Unió tisztségviselőinek számítanak. Ezzel ez az Európai Ügyészség kollégiumi modellje alapján tér el a Eurojust kollégiumi modelljétől, ahol a kollégiumot a tagállamok által delegált nemzeti tagok alkotják, akik továbbra is az adott állam ügyészségét képviselik.

Kétségtelen eredménynek könyvelhető el ugyanakkor, hogy a PIF bűncselekmények üldözése a rendelet szerint már nem az Európai Ügyészség kizárólagos hatásköre, megosztott hatáskorról beszélhetünk az Európai Ügyészség és a tagállami hatóságok között. Így tagállami hatáskörben maradhatnak azok az esetek, amikor a PIF bűncselekmény és az ahhoz kapcsolódó járulékos bűncselekmény büntetési tételének felső határa megegyezik.

Az EPPO jelenlegi információink szerint egyelőre két körben kap hatáskört: a EU pénzügyi érdekeinek védelme és a terrorizmus elleni küzdelem.²⁴ Bár e területek kétséget kizáróan a nemzetközi bűnügyi együttműködés legfontosabb tárkörei közé tartoznak, az EPPO rendelet mégis felemás módon közelíti meg a kítűzött célját. Az intézmény ugyanis akkor is megkezdte a működését, ha közben több lényeges kérdést még nem válaszolt meg. Ilyen különösen a harmadik és kimaradó országokkal való együttműködés, a forum shopping kezelése, a belső hatékonyság problémái, vagy a tagállami szuverenitás kérdései. Egyáltalán, ha leásunk az eljárás részleteibe, nehéz az igazi "hozzáadott értéket" megtalálni a

²⁴

https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/networks-and-bodies-supporting-judicial-cooperation/european-public-prosecutors-office_en#moreinformation

jövőbeli Európai Ügyészség tevékenységében - úgy, hogy a legtöbb vonatkozó kérdésben már van létező és működő együttműködés az EU-ban.

Egyet kell érteni a 2016-os Weyembergh-jelentéssel,²⁵ amely az akkor még rendelet-tervezet alapján kevesellte a Eurojust speciális lehetőségeinek és tapasztalatainak hasznosítását. Éppen ellenkezőleg félő lehet, hogy a Eurojust eddigi nagyon sikeres működési formáit ezen a területen – mint amilyenek a közös nyomozócsoportok – kevésbé hatékony formákkal váltják fel. Kérdéses lehet az is, hogy a Eurojust számára biztosított pénzügyi és humán erőforrások az Európai Ügyészség felállítása után nem fognak-e csökkenni. Ez a legkevésbé sem lenne kívánatos fejlemény, hiszen megítélésem szerint a Eurojust az európai uniós bűnügyi együttműködés egyik legjobban működő intézménye.

A cél világos: olyan hatékony, átlátható és gyors igazságszolgáltatást kell Európában kialakítani, amely határokon átnyúlva képes mind nemzeti szinten, mind pedig az Európai Unió szintjén általános és speciális bűnügyi problémákat kezelni. Amikor a hozzáadott értéket vizsgáljuk, a létező és tervezett intézményrendszer jogi megoldásain belül, mindig számolnunk kell az alternatívák lehetőségével, és össze kell hasonlítanunk a lehetséges modelleket.

Meggyőződésem, hogy európai uniós szinten az intézményrendszer tekintetében reális és jól működő alternatíva a hálózatos együttműködés rendszerének továbbfejlesztése, amelynek fő jellegzetessége, hogy inkább a tagállami struktúrákra és jogrendszerekre hagyatkozik, megerősített együttműködést hozván egyidejűleg létre az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének területén.

---

²⁵ Anne WEYEMBERGH – Chloé BRIERE: *Towards a European Public Prosecutor's Office (EPPO) - study for the LIBE Committee* (2016)
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571399/IPOL_STU\(2016\)571399_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571399/IPOL_STU(2016)571399_EN.pdf)

Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárás törvényben

Róth Erika^{*}

---

a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) egy új bizonyítási eszközt vezetett be elektronikus adat megnevezéssel. Valóban abszolút új bizonyítási eszközzel van szó? Csak az használható fel, csak abból a forrásból származhat értékelhető bizonyíték, ami az eljárási törvény felsorolásában szerepel? Ezekre a kérdésekre keressük a választ, amikor az új bizonyítási eszköz bevezetésének szükségességét vizsgáljuk. Megvizsgáljuk, mi is az elektronikus adat és röviden utalunk arra is, hogy milyen szabályok szerint kerülhet sor a beszerzésére, megőrzésére.

1. A bizonyítási eszközök hazai szabályozásának sajátosságai

A hazai büntetőeljárás törvényeket az jellemzi, hogy tartalmazzák a bizonyítási eszközök felsorolását. Ez a jogalkotó szándéka szerint mintegy fél évszázadon át nem jelentett lezárt rendszert, taxatív felsorolást, ahogy erre az adott rendelkezések bevezető mondatában hosszú ideig a „különösen” szó használata utalt. *„Ebből következne, hogy a felsoroltakon kívül más bizonyítási eszközök is igénybe vehetők. Ám a lehetséges bizonyítási eszközök, a megismerés lehetséges forrásai ma már ismertek, és számuk tetszés szerint nem tágítható.”*¹ A példalózó felsorolás ellenére tehát az volt az egyik álláspont, hogy a lehetséges bizonyítási eszközök köre lezárt, a büntetőeljárás keretében felhasználható bizonyítási eszközök a meglévő típusok valamelyikébe besorolhatók. Így vélekedett az utóbbi évtizedekben ismertté vált technikai eszközökről is Király Tibor.² Nem tartotta

---

^{*} Egyetemi tanár, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék
A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 225.

² KIRÁLY: i.m. 226.

valószínűnek azt sem, hogy *„belátható időn belül olyan bizonyítási eszközök vagy eljárások felderítésére, bevezetésére kerülhetne sor, amelyek ne tartoznának az ismert kategóriák valamelyikébe.”*³ Maga a jogalkotó is biztos volt a dolgában az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) szövegének megalkotása során, ugyanis ott már a különösen szót sem találjuk meg a bizonyítási eszközök felsorolásának bevezető mondatában.⁴ Ez arra utal, hogy a jogalkotó is lezártan tekintette, nem találta bővíthetőnek a bizonyítási eszközök körét.⁵ Ezt a Jogtár-kommentár a következőképpen értékeli: *„Noha a bizonyítás lehetséges eszközeinek ez a lezárása nem feltétlenül helyeselhető törvényhozói megoldás, törvényes bizonyítási eszköz beszerzése nehezen lenne egyébként is elképzelhető, ha az nem képezné a felsorolás részét.”*⁶ Kifejezetten nem tartja elfogadhatónak a bizonyítási eszközök taxatív felsorolását Herke Csongor, Fenyvesi Csaba és Tremmel Flórián, ami azért is érdekes, mert a jogalkotói állásponttal szemben megfogalmazott kritikájuk alapja éppen az, hogy *„a kriminalisztika fejlődésének köszönhető, hogy egyre több bizonyítási mód önálló jelentőségre tesz szert, s egyszersmind sui generis eljárási szabályozás révén legalizálódik.”*⁷ A változás lehetőségét hangsúlyozza Farkas Ákos is. Álláspontja szerint *„a társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyok, uralkodó eszmerendszerek és a technikai fejlettség foka által meghatározott célszerűségi, alkalmassági, hatékonysági szempontok szerint alakul, változik”*⁸ az, hogy mi tekinthető bizonyítási eszköznek.

A bizonyítási eszközökre vonatkozó szabályozás egy további sajátossága, hogy az 1998. évi Be. előtt nem tett különbséget a jogalkotó a bizonyítási eszközök és a bizonyítási cselekmények/eljárások között, mindezek a bizonyítás eszközeiként szerepeltek a törvényben.

2. A bizonyítási eszközök megjelenése a büntetőeljárás törvényekben

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikkben a tanúk, a vádlott kihallgatásáról, a szakértői véleményről és a bírói szemlérről találunk rendelkezéseket.

³ KIRÁLY: i.m. 226.

⁴ A 76. § (1) bekezdése a következők szerint sorolja fel a bizonyítási eszközöket: *„A bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása.”* Csak az érdekesség kedvéért említjük, hogy a hatályos Be. a bizonyítási eszközök felsorolásánál nem, de a bizonyítási cselekményeknél tartalmazza a „különösen” kitétel. Ezzel lehetőséget ad a jogalkotó külön nem nevesített, a felsorolásban nem szereplő bizonyítási cselekmény elvégzésére. Lásd BELOVICVS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2017. 175.

⁵ Az 1998. évi XIX. törvény 76. §-ához fűzött indokolás ezzel kapcsolatban a következőket tartalmazza: *„A törvény a bizonyítás eszközeinek kimerítő felsorolását adja. Ezzel azt az álláspontot fejezi ki, hogy más bizonyítási eszköz elméletileg sem képzelhető el.”*

⁶ https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99800019.TV/ts/20180101/lr/chain3055_km2 (2019.06.05.)

⁷ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2012. 133. Ugyanitt egyetértésük hiányának a bizonyítékforrások bizonyítási eszközre és bizonyítási eljárásra való felosztásával kapcsolatban is hangot adnak, álláspontjukat részletesen indokolva.

⁸ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 199.

Az 1951. évi III. törvénynek a bizonyítási eszközöket felsoroló szakasza a következőket tartalmazta: „53. § (1) *Bizonyítási eszközök különösen a terhelt személyes nyilatkozatai, a tanúvallomások, a szakértői vélemények, a szemle, okiratok és egyéb tárgyi bizonyítékok.*” (Az 1954. évi V. törvénnyel beiktatott módosítások a törvénynek ezt a részt nem érintették.)

Az 1962. évi 8. tvr. 61. §-a nem bizonyítási eszközöket, hanem bizonyítékokat sorolt fel. Anélkül, hogy részletesen tárgyalnánk a bizonyítási eszköz és a bizonyíték ma már általánosan elfogadott viszonyát⁹, megállapítható, hogy e felsorolás a mai értelemben vett bizonyítási eszközöket tartalmazza (kiegészítve a szemlével). A hivatkozott helyen a következőket olvashatjuk: „*Bizonyítékok különösen: a tanúvallomások, a szakértői vélemények, a tárgyi bizonyítékok, az okiratok, a szemle és a terhelt vallomása.*”

Az 1973. évi I. törvény 61. § (1) bekezdése szerint „*A bizonyítás eszközei különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása.*” Ez a felsorolás egészült ki az 1987. évi IV. törvény alapján (1988. január 1-i hatállyal) a helyszíneléssel.

Az 1998. évi Be. már jelzett újdonsága a korábban egységesen bizonyítási eszközök (rövid ideig: bizonyítékok) gyűjtőfogalom alatt fellelhető bizonyítási eszközök és bizonyítási eljárások elhatárolása, külön csoportba sorolása¹⁰ és a szakértők párhuzamos meghallgatásának, később a 2006. évi LI. törvénnyel bevezetett helyszíni kihallgatásnak (amely korábban a szemle szabályai között volt fellelhető, annak egy speciális formájaként) új bizonyítási eljárásaként definiálása. Így a 76. § (1) bekezdésében írtak szerint: „*A bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása.*” Ahogy korábban jeleztük, a „különösen” szót már nem találjuk a törvény szövegében. Bár 2003-ban¹¹ a pártfogó felügyelői vélemény is megjelent a törvényben, a jogalkotó ezt kifejezetten nem kívánta önálló bizonyítási eszköznek minősíteni.¹² A bizonyítási

⁹ A bizonyítási eszköz mint bizonyítékok forrása megközelítés a hazai tankönyvirodalomban is általánosan elfogadott. Ahogy Király Tibor írja, „A bizonyítási eszközt a szakirodalomban a bizonyítékok forrásának is nevezik, minthogy ebből ered a bizonyító tény.” KIRÁLY: i.m. 225. Farkas a bizonyítékok értékelésének szabadsága kapcsán fogalmazza meg, hogy „minden, ami a törvényben meghatározott bizonyítási eszközökből származik, ami észszerű, racionális érvekkel alátámasztható, magyarázható és a jog szabályainak is megfelel, az bizonyítékként a logika szabályai szerint értékelhető.” FARKAS – RÓTH: i.m. 201. Tóth Mihály „a bizonyítási eszközökben rejlő bizonyíték”-ról ír. BELOVICS – TÓTH: i.m. 147. A kivételt ez alól a pécsi szerzők álláspontja jelenti, akik „Az egyes bizonyítékok” címszó alatt „a legfontosabb bizonyítási eszközöket és bizonyítási eljárásokat” tárgyalják. HERKE – FENYVESI – TREMMEL (2012): i.m. 150.

¹⁰ Erről írja Varga Zoltán, hogy „A hatályos jogi szabályozás több évtizedes elméleti vitára tett pontot azáltal, hogy külön szabályozta a bizonyítás eszközeit és ettől megkülönböztette a bizonyítási eljárások címszó alatt azokat az eljárási cselekményeket, amelyekből gyakorlatilag a bizonyítás eszközei nyerhetők, illetve származhatnak.” BODOR Tibor – CSÁK Zsolt – SOMOGYI Gábor – SZEPESI Erzsébet – SZOKOLAI Gábor – VARGA Zoltán: *A büntetőeljárás törvény magyarázata 1.* CompLex, Budapest, 2009. 269.

¹¹ 2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról

¹² Erre vonatkozik a 2003. évi II. törvény 39. §-hoz fűzött indokolásának következő része: „A törvény [...] a Be. bizonyításról szóló VII. fejezetének rendszerébe helyezi el a pártfogó felügyelői vélemény intézményét, ám nem önálló bizonyítási eszközként, hanem a IV. Cím által szabályozott szakvélemény

eljárások címszó alatt pedig a szemle, a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás, a szembesítés és a szakértők párhuzamos meghallgatása alapvető szabályait tartalmazta a törvény.

Ismét visszatértünk ahhoz a kérdéshez, hogy szükséges-e a bizonyítási eszközök (és bizonyítási eljárások/cselekmények) kimerítő felsorolása a büntetőeljárás törvényben?

A szabad bizonyítás elve és a jogalkotásban fél évszázadon át alkalmazott megoldás szerint erre a kérdésre nemleges választ adhatunk. Ugyanakkor azt láttuk, hogy amikor példálózó jellegű felsorolást tartalmazott a hatályban lévő büntetőeljárás törvény, de felmerült egy újabb bizonyítási eszköz, bizonyítási eljárás alkalmazásával kapcsolatos részletesebb, pontosabb szabályozás igénye, akkor a jogalkotó erre reagálva bevette a felsorolásba az esetleges jogalkalmazói bizonytalanságot kiváltó új eszközt, módszert. Nem vagyunk biztosak abban, hogy a jogszabálmódosító indítványok előterjesztőjének szeme előtt mindig a Farkas Ákos által jelzett törvényesség követelménye lebegett. Ő ugyanis a bizonyítási eszközök felsorolásának garanciális jelentőségét hangsúlyozva a következőket írta: „A bizonyítás törvényessége a bizonyítási eszközök felsorolását és alkalmazási szabályainak meghatározását jelenti.”⁴³

A példálózó felsorolás miatt egy-egy újabb megoldás külön nevesítés nélküli alkalmazása sem lett volna feltétlenül törvénytörtő. Inkább a praktikus megközelítés, a viszonylag részletes, a jogalkalmazót eligazító, a kétségeket legalább részben eloszlató, az egységes jogalkalmazói gyakorlat kialakítását segítő rendelkezések beiktatásának igénye állhatott a változások hátterében.

Ahogy láttuk, a bizonyítási eszközök törvényben felsorolt köre az elmúlt évtizedekben kisebb mértékben többször változott, jelentek meg új bizonyítási eszközök, s főként új bizonyítási eljárások, és a 2017. évi XC. törvény is hozott e téren (is) változást.¹⁴

A Be. kétségtelenül számos új technikai megoldást, a technikai, informatikai fejlődésre visszavezethető új rendelkezést tartalmaz.¹⁵ Ezeknek a szükségessége azonban több esetben csak áttételesen igazolható. E körbe tartozik – véleményünk szerint – az elektronikus adat is. Egyetértünk Erdei Árpáddal, aki a következőket írja: „A megszületéséről törvényhozói akarat döntött, amit azonban tartalmilag nehéz indokolni.”¹⁶

---

szabályait egészíti ki az új jogintézményre vonatkozó általános szabályokkal.”

¹³ FARKAS – RÓTH: i.m. 206.

¹⁴ Ezúttal csak az elektronikus adattal mint új bizonyítási eszközzel foglalkozunk, de meg kell említeni, hogy a bizonyításra vonatkozó rendelkezések számos ponton változtak. Így például a terhelt vallomása már nem az utolsó helyen szerepel a bizonyítási eszközök között; a bizonyítási eljárások elnevezése bizonyítási cselekményekre változott; egyes bizonyítási cselekmények önállósága megszűnt (szakértők párhuzamos meghallgatása), de új elem is került ebbe a csoportba (műszeres vallomásellenőrzés); stb.

¹⁵ Lásd erről bővebben: HERKE Csongor: *A digitalizáció szerepe a büntetőeljárásban*. In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Az MTA TK Jogtudományi Intézete és a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar közös kiadványa. Budapest – Pécs, 2019. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/06_buntetojog_informatika_HERKECS.pdf (2019.07.18.)

¹⁶ ERDEI Árpád: *A bizonyítás*. In: Belovics Ervin – Erdei Árpád (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018. 289.

3. Az elektronikus adat „előlelete”

Mielőtt a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvény egyes rendelkezései alapján szólnánk az elektronikus adatról, indokolt és szükséges a korábbi évek szabályozásának és gyakorlatának rövid áttekintése. Az első kérdés, hogy lehetséges volt-e az elektronikus adat bizonyítási eszközként való felhasználása az 1998. évi Be. alapján? Erre a kérdésre igennel válaszolhatunk, hiszen – bár nem önálló bizonyítási eszközként – mint a tárgyi bizonyítási eszköz tágabb fogalma alá tartozó bizonyítékforrás, felmerülhetett és fel is merült az elektronikus adat, sor került a felhasználására. A tárgyi bizonyítási eszközre vonatkozó rendelkezés alapján ugyanis *„E törvény alkalmazásában tárgyi bizonyítási eszköz az irat, a rajz és minden olyan tárgy, amely műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzít. Ahol e törvény iratról rendelkezik, ezen az adatot rögzítő tárgyat is érteni kell.”* (rég. Be. 115. § (2) bek.) Varga Zoltán szerint is *„Ilyen lehet a fénykép, a film, a video és a hangfelvétel, a számítógépes adat vagy elektronikus jel.”*¹⁷ A hivatkozott szakaszhoz fűzött Jogtár-kommentár e körben meg is említi példaként az általunk tárgyalt bizonyítékforrást: *„Ugyancsak nyitott a törvényi szabályozás a bármilyen módon adatokat rögzítő tárgyakkal, berendezésekkel szemben. Ezzel is további teret ad a tudomány és technika legújabb vívmányainak (videofelvételek, számítógépes adatrögzítések).”*¹⁸ Matus Márk szerint *„nincs akadálya annak, hogy az adathordozót tárgyi bizonyítási eszköznek tekinthessük, valamint, hogy az általuk rögzített és a bizonyítandó tény bizonyítására alkalmas számítógépes adatok, bizonyítékká váljanak.”*¹⁹ Amennyiben az előzőekben írt módon adatot rögzítő tárgy valamely tény, adat valóságának, esemény megtörténtének, vagy nyilatkozat megtételének igazolása céljából készült, az okiratra vonatkozó rendelkezéseket kellett rá alkalmazni. (rég. Be. 116. § (2) bek.)

A technikai fejlődés büntetőeljárásra gyakorolt hatása számos helyen igényelte a korábbi Be. módosítását. Erre utal Herke Csongor is, megállapítva, hogy *„éppen a számítógéppel összefüggő kérdések azok, ahol a legtöbb módosítás volt a régi Be. eredeti szövegéhez képest.”*²⁰

Így igaz, hogy a régi Be. az elektronikus adatot külön nevesített bizonyítási eszközként még nem tartalmazta, de az, hogy bizonyítási eszközként mégis számolt vele a jogalkotó, több rendelkezésből is kiolvasható, különösen a kényszerintézkedések körében.²¹ Így például a házkutatással érintett helyek felsorolásába is bekerült *„149. § (1) A házkutatás a ház, lakás, egyéb helyiség, az azokhoz tartozó bekerített hely vagy a jármű átkutatása, továbbá az ott elhelyezett információs rendszer vagy ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó”*²² átvizsgálása az eljárás eredményessége érdekében.” A megtalált

¹⁷ BODOR Tibor – CSAK Zsolt – SOMOGYI Gábor – SZEPESI Erzsébet – SZOKOLAI Gábor – VARGA Zoltán: i.m. 397.

¹⁸ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99800019.TV/ts/20180101/lr/chain2958> (2019.07.24.)

¹⁹ MATUS Márk: A számítógépes adat, mint bizonyíték megszerzése. *Ügyészek Lapja*, 2000/1. 19.

²⁰ HERKE: i.m. 104.

²¹ Ugyanakkor a módosításokkal sem került be a régi Be.-be az elektronikus adat definíciója.

²² A régi Be. hatálybalépéskori szövegében még számítástechnikai rendszer vagy ilyen rendszer útján rögzített adatokat tartalmazó adathordozó szerepelt, de a jelenlegi elnevezés szerinti elektronikus

dolgok megőrzését biztosító lefoglalás szabályai szerint annak a *dolognak, információs rendszernek, ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozónak vagy adatnak* a lefoglalása rendelhető el, amely bizonyítási eszköz (rég. Be. 151. § (2) bek. a) pont)²³. A lefoglalandó dolog önkéntes átadásához kapcsolódóan „*az információs rendszer vagy az ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó birtokosát vagy az adat kezelőjét fel kell szólítani, hogy [...] az információs rendszerben tárolt adatot tegye hozzáférhetővé*” (rég. Be. 152. § (1) bek.). Az információs rendszer és az ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó vagy adat lefoglalásának végrehajtására azonban már nem fogalmazott meg speciális szabályokat a jogalkotó, ami a gyakorlatban támadható megoldások kialakítását tette lehetővé. Új kényszerintézkedések bevezetése is szükségessé vált a technikai, informatikai fejlődés következtében, mint az információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés (korábban számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés) (rég. Be. 158/A. §) és az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele (rég. Be. 158/B – D. §). Míg a lefoglalás bizonyítási eszközre (illetve az elektronikus adat szempontjából kevésbé releváns elkobzás, vagyoneklobzás alá eső tárgyra) vonatkozhatott, a megőrzésre kötelezés már többféle adatra irányulhatott. Így olyan adat lehetett a tárgya, amely bizonyítási eszköz, vagy bizonyítási eszköz felderítéséhez, a gyanúsított kilétének, illetve tartózkodási helyének a megállapításához szükséges.

Az ideiglenes hozzáférhetetlenné tétel pedig az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele elnevezésű Btk.-beli szankcióhoz kötődött.²⁴

Az előzőekben felsorolt rendelkezések vagy nem szerepeltek a régi Be. 2003. július 1-én hatályba lépett szövegében, hanem későbbi módosítások során kerültek bele, vagy tartalmuk a régi Be. hatályban létének másfél évtizede alatt változott.

A módosítások sem tették azonban egyértelművé a jogalkalmazó számára, hogy a rendelkezéseket miként kell alkalmaznia, ami különösen a lefoglalással kapcsolatban kialakult gyakorlat sokszínűségében és problémáiban volt tetten érhető.

E tekintetben nem adtak pontos útmutatást a végrehajtásra vonatkozó alacsonyabb szintű jogszabályok sem. A 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasításban is csak az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tételének elrendelésével kapcsolatos ügyészi teendőket találjuk.²⁵ A 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes

---

adat előtörténetének bemutatásakor főszabályként a 2018. június 30-án (az új Be. hatálybalépését közvetlenül megelőzően) hatályos jogszabálysöveget használok fel a kényszerintézkedések tárgyalásakor.

²³ Az 151. § (2) bek. b) pontja alapján olyan, az előzőekben felsorolt dolog stb. lefoglalására is sor kerülhetett, amely a törvény értelmében elkobozható, vagy amelyre vagyoneklobzás rendelhető el, de a jelen tanulmány az elektronikus adattal mint bizonyítási eszközzel foglalkozva csak a bizonyítás szempontjából releváns rendelkezésekre koncentrálok.

²⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) 77. §

²⁵ 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás a vádelőkészítéssel, a nyomozás törvényessége feletti felügyelettel és a vádemeléssel kapcsolatos ügyészi feladatokról 28/A. §. Beiktatta a 13/2013. (VII. 5.) LÜ utasítás a vádelőkészítéssel, a nyomozás törvényessége feletti felügyelettel és a vádemeléssel kapcsolatos ügyészi feladatokról szóló 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás módosításáról, 2013. július 6-i hatállyal. (Lásd még ezen LÜ utasítás 43. §-ában írtakat).

rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szintén az ezen kényszerintézkedés kezdeményezése szempontjából releváns rendelkezéseket tartalmazta²⁶, és ezzel összefüggésben meghatározta az elektronikus adat fogalmát is. Így a 87/A. § (7) bek. 2. pontja alapján „*elektronikus adat: a hozzáférést biztosító elektronikus hírközlési szolgáltatók által az elektronikus hírközlő hálózat útján közzétett olyan adat, amely egyedi azonosítók, mint az IP cím és URL cím, domain név és portszám alapján beazonosítható*”.²⁷

4. Az elektronikus adatra vonatkozó egyes rendelkezések a hatályos büntetőeljárás törvényben

Az elektronikus adat új bizonyítási eszközként történő nevesítése arra vezethető vissza, hogy a jogalkotó és főként a jogalkalmazó néhány esetben nem tudta eldönteni, miként is kell bánni az ilyen típusú bizonyítási eszközökkel. Ez alatt az kell értenünk, hogy a megszerzésükre és megőrzésükre esetenként nehezen lehetett adaptálni a tárgyi bizonyítási eszközökre szabott és már rutinszerűen alkalmazott szabályokat. A korábbi Be. hiányosságaiként e téren a következőket szokás említeni:

- hiányzott az elektronikus adat átfogó meghatározása,
- nem volt egyértelmű, mikor igazolható egyes adatok megszerzése érdekében a teljes adathordozó lefoglalása,
- mikor és milyen eljárásrendben kerülhetett sor az adat lefoglalására.²⁸

Különösen a nyomozó hatóságokat érte kritika amiatt, hogy a számítástechnikai/informatikai eszközökön tárolt adatokat nem megfelelően szerezték be, ami sok esetben azt jelentette, hogy akkor is a teljes számítástechnikai/informatikai eszközt, szervert foglalták le, ha elegendő lett volna az adatok lefoglalása azok átmásolásával.²⁹ Ez nem csupán célszerűségi szempontból jelentett problémát, hanem a szükségesség, arányosság aspektusából is kérdéses volt, alkotmányossági aggályokat is felvethetett.³⁰

²⁶ A 87/A. § hatálybalépésének időpontja 2013. július 1. Beiktatta a 34/2013. (VI. 30.) BM rendelet a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény rendelkezéseire tekintettel szükséges egyes miniszteri rendeletek módosításáról.

²⁷ Ez a definíció olyan kifejezéseket tartalmaz, amelyek tartalmát a hivatkozott bekezdés további pontjai magyarázzák meg: IP cím, portszám, URL cím. Más kérdés, hogy e magyarázatok az informatika világában járatlan jogalkalmazó számára ugyancsak nehezen értelmezhető kifejezésekkel operálnak, így még a magyarázat magyarázatának is helye lehetett volna.

²⁸ BUSCH Balázs: A technikai fejlődés nyújtotta lehetőségek az új büntetőeljárás kódexben. *Fontes Iuris* 2017/4. 21. Hasonlóan vélekedett PESZLEG Tibor is. A problémák közül a digitális bizonyítási eszközök beszerzésével kapcsolatos szabályok kimunkálatlanságát, továbbá a gyakorlatban kialakult, egymástól nagyon eltérő jogértelmezést és megoldásokat emelte ki. PESZLEG Tibor: A digitális bizonyítási eszközök megszerzésének elvei és gyakorlati érvényesülésük. *Ügyészek Lapja*, 2010/2. 31.

²⁹ Lásd erről bővebben: PESZLEG Tibor: Interneten, számítógépen történő nyomrögzítés. *Ügyészek Lapja*, 2005/1. 25.

³⁰ Lásd erről PESZLEG (2005): i.m. 25.

Az új Be. igyekezett az említett hiányosságokat is pótolni, ami valószínűleg sokkal nagyobb horderejű változás, mint önmagában az elektronikus adat önálló bizonyítási eszközként való nevesítése.

Így a hatályos rendelkezések már speciális szabályokat tartalmaznak az elektronikus adat mint bizonyítási eszköz megszerzésére, kezelésére és megőrzésére.

Ha arra keressük a választ, hogy miért is volt szükség az elektronikus adat önálló bizonyítási eszközként szabályozására, kiemelésére a tárgyi bizonyítási eszköz és az okirat köréből, a törvény indoklásában megtaláljuk a magyarázatot. „A törvény egyik kifejezett célja olyan büntetőeljárás kialakítása, amely a jövő kihívásaira is képes választ adni. Az új bizonyítási eszköz definiálása ezért nem öncélú, az elektronikus adatra további részletszabályokban rendezett eljárási cselekmények, így például a lefoglalás különleges szabályai épülnek.”³¹ Így arra következtethetünk, hogy nem is az elektronikus adat mint bizonyítási eszköz „önállósítása” volt a fő cél, az csupán eszközként szolgált egyes eljárási cselekmények és kényszerintézkedések pontosabb szabályozásához.

Az elektronikus adat új bizonyítási eszközként való megnevezésének szükségességét a következőkkel indokolta a jogalkotó: „A törvény az elektronikus adat külön nevesítése mellett foglalt állást azon okból kifolyólag, hogy az egyes büntetőeljárási cselekmények szabályozásában az elektronikus adat kategóriája nem minden esetben kezelhető a fizikai dolgok analógiájára. Azokban az esetekben, amikor az elektronikus adatokra és a tárgyi bizonyítási eszközökre közös rendelkezések alkothatók, ott a törvény eltérő rendelkezés hiányában az elektronikus adatot is tárgyi bizonyítási eszközként kezeli.”³²

Az új Be. a következő rövid szakaszban rendelkezik az elektronikus adatról:

205. § (1) Elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja.

(2) Ahol e törvény tárgyi bizonyítási eszközt említ, azon e törvény eltérő rendelkezése hiányában az elektronikus adatot is érteni kell.

Az idézett törvényhely eligazítást ad arra hogy mi az elektronikus adat, de az ezt meghatározó 205. § (1) bekezdésében – és máshol is – szereplő informatikai rendszer mibenlétét is definiálni kell a jogalkotó szerint. Így a Be. értelemező rendelkezéseinek körében (10. § (1) bek. 6. pont) a következőket olvashatjuk: „információs rendszer: az adatok automatikus feldolgozását, kezelését, tárolását, továbbítását biztosító berendezés, vagy az egymással kapcsolatban lévő ilyen berendezések összessége”.³³

Az elektronikus adat megszerzése, megőrzése érdekében végzett eljárási cselekmények terén tapasztalt nagyon eltérő, sok hibát is tartalmazó gyakorlat vezetett oda, hogy a jogalkotó az elektronikus adat definícióját a törvény

³¹ A Be. 165. §-ához fűzött indoklás.

³² Indoklás a Be. 205. §-ához

³³ Ez a definíció szóról szóra azonos a Btk. 459. § (1) bek. 15. pontjában írtakkal. Ez nem is lehet másként, tekintettel a büntetőjog és a büntetőeljárásjog viszonyára.

rendelkezései körébe felvette, és a jövőbeli helyes gyakorlat is szükségessé teszi, hogy a jogalkalmazó segítséget kapjon azon a területen, amelyen nem rendelkezik megfelelő képzettséggel, ismeretekkel, ez pedig az informatika. Bár az informatikai alapismeretek ma már a közoktatásban is megszerezhetők, a jogalkalmazók között jelentős azok száma, akik még nem sajátíthatták el ezeket. Másrészt az informatika terén tapasztalható gyors változások követésére az informatikai alapismeretekkel rendelkezők sem képesek. Teljes mértékben igaza van Elek Baláznak abban, hogy „*A digitális adat [...] speciális kezelést és elemzést igényel.*”³⁴ Így a jövőben várhatóan jelentős szerepet fognak játszani a büntetőeljárásokban az informatikai szakértők.³⁵ Feladatuk elsősorban – de nem kizárólagosan – a büntetőeljárás nyomozási szakaszában jelentős, hiszen „*A digitális nyomokat általában csak szakértelemmel rendelkező személyek képesek felkutatni és értelmezni.*”³⁶ Azt hogy már a régi Be. alapján is igénybe vették a nyomozó hatóságok az informatikai szakértőt a számítástechnikai rendszerek házkutatás során történő átvizsgálásához, megerősíti és részletesen bemutatja Máté István Zsolt.³⁷ Ennek során a szakértő a kihallgatás alatt is segítséget nyújthat, amikor feladata „*a kihallgatott személy által előadott műszaki tartalom közérthető nyelvre történő fordítása, valamint az ügy szempontjából releváns kérdések megfogalmazása lehet.*”³⁸

Amint az elektronikus adat önálló bizonyítási eszközzé emelésének indokai között hangsúlyoztuk, a megszerzésével, megőrzésével, biztosításával kapcsolatos cizellált szabályok megfogalmazása kiemelt jelentőséggel bír. Nem véletlen tehát, hogy a kommentárok, a tankönyvek és az e tárgyban elérhető nem nagyszámú tanulmány is kevesebbet foglalkozik az elektronikus adattal mint bizonyítási eszközzel³⁹ és nagyobb hangsúlyt fektet a lefoglalás speciális szabályaira és az elektronikus adat megőrzésére kötelezésre.

A lefoglalás és az elektronikus adat megőrzésére kötelezés közötti szoros kapcsolatot talán jobban is kifejezi a hatályos Be. jogszabályszerkesztési megoldása, mint azt a régi Be. hasonló rendelkezései esetében tapasztalhattuk. A régi Be.-ben a két kényszerintézkedés elvált egymástól, és az információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés a céljában, jellegében egészen eltérő elektronikus hírközlő hálózat útján közzétett adatok ideiglenes

³⁴ ELEK Balázs: Informatikus szakértés a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2014/7-8. 158.

³⁵ Ezt hangsúlyozta PhD dolgozatában Máté István Zsolt is. „Az igazságügyi informatikai szakértői tevékenység – tekintettel az informatika beágyazódására a mindennapi tevékenységekbe – egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a büntetőeljárások területén.” MÁTÉ István Zsolt: *Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban – doktori értekezés.* Pécs, 2017. 216. <https://www.misz.hu/files/Publikaciok/mate-istvan-zsolt-vedes-ertekezes.pdf> (2019.07.25.) Elek Balázs is megerősítette, hogy „az informatikus vagy számítógépes szakértő szakértelmére és véleményére folyamatosan növekvő igény van a büntetőeljárásban.” ELEK: i.m. 163.

³⁶ PESZLEG (2005): i.m. 27.

³⁷ MÁTÉ István Zsolt: *A házkutatás – az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban.* In: Csiszár Imre – Kómvés Péter Miklós (szerk.): *Tavaszi szél 2014.* Konferenciakötet. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Debrecen, 2014. 154-164. https://www.academia.edu/13219515/Házkutatás_-_Az_igazságügyi_informatikai_szakértő_a_büntetőeljárásban (2019.07.28.)

³⁸ MÁTÉ (2014): i.m. 163.

³⁹ Ez alól kivétel jelent az Erdei Árpád által írt részletesebb, valódi „magyarázat”. Belovics – Erdei (szerk.): i.m. 289-290.

hozzáférhetetlenné tételével kapcsolódott össze a VIII. címben. A hatályos Be. szerinti cím „Az elektronikus adat lefoglalása és a megőrzésre kötelezés”, így az elektronikus adatra vonatkozó rendelkezések e két jogintézmény kapcsán egy helyen lelhetők fel. A megőrzésre kötelezés ugyanis az adatok lefoglalását előzheti meg. Az elrendelő köteles a megőrzésre kötelezés elrendelését követően haladéktalanul megkezdeni az elektronikus adatok átvizsgálását, majd – ha az adatokra vagy azok egy részére a későbbiekben szükség lesz – dönten a lefoglalás végrehajtása más módjának az elrendeléséről; ha pedig nincs helye a lefoglalásnak, akkor a megőrzésre kötelezést megszünteti. (Be. 316. § (9) bek.) Az, hogy az átvizsgálás eredményeként „a lefoglalás végrehajtása más módjának az elrendeléséről” dönt az elrendelő, nem könnyíti meg a két kényszerintézkedés kapcsolatának megértését. Ez vezet arra a következtetésre, hogy az elektronikus adat megőrzésére kötelezést a Be. „lényegében a lefoglalással egyező kényszerintézkedésként”⁴⁰ szabályozza. E szempontból tisztább elhatárolást tett lehetővé a régi Be. szövege: „az adat lefoglalását kell elrendelni”.⁴¹ Ezen értelmezési problémától eltekintve ma is helytálló az a régi Be. rendelkezési alapján készült tanulmányban olvasható megállapítás, hogy „A megőrzésre kötelezés a lefoglalásnál enyhébb, és a vétlen birtokosnak kisebb joghátrányt okozó kényszerintézkedés [...]”⁴²

Az elektronikus adat új bizonyítási eszközként való megjelenésével kapcsolatban sok kérdést érintettünk, több, a szakirodalomban még a régi Be. hatályban léte idején felmerült, de részben ma is megoldatlan problémára mutattunk rá. A Be. valóban részletesebb, pontosabb szabályai ellenére továbbra is aktuális Sorbán Kinga megjegyzése: „A digitális bizonyítékok számos olyan kérdést felvetnek, amelyekre még nem született egységes és kielégítő válasz.”⁴³ A kérdéskör speciális jellege viszont a válaszok megszületéséhez a jogászok és az informatikusok szoros együttműködését igényli.

⁴⁰ BELOVICS Ervin: *A kényszerintézkedések*. In: Belovics – Erdei (szerk.): i.m. 412. A Be. 316–317. §-ához fűzött indokolásában a következő szerepel: „A törvény az elektronikus adat megőrzésére kötelezést az elektronikus adatok lefoglalása körében szabályozza, a lefoglalással analóg kényszerintézkedésként.” Egy kényszerintézkedésként kezeli az elektronikus adat lefoglalását és a megőrzésre kötelezést Herke Csongor is. Lásd: HERKE: i.m. 118. Tóth Mihály – értelmezésünk szerint – mint két különböző, szükség esetén egymást követő kényszerintézkedésről ír: „a hatóság átvizsgálja és érintett adatokat és dönteni tudjon a lefoglalás szükségességéről.” BELOVICS – TÓTH M.: i.m. 227.

⁴¹ A régi Be. 158/A. § (7) bekezdésének teljes szövege a következő volt: „A megőrzésre kötelezést követően az elrendelő haladéktalanul megkezdi az érintett adatok átvizsgálását, és ennek eredményéhez képest az adatnak az információs rendszerbe vagy más adathordozóra történő átmásolásával az adat lefoglalását kell elrendelni, vagy a megőrzésre kötelezést meg kell szüntetni.”

⁴² PESZLEG (2005): i.m. 38.

⁴³ SORBÁN Kinga: A digitális bizonyíték a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2016/11. 84.

A gazdálkodás során végzett vagyonkezeléssel kapcsolatos bűncselekmények I.

Jogtörténeti előzmények és a gazdasági csalás problematikus kérdései

Sántha Ferenc*

---

1. Bevezetés

A vagyonkezelés fogalma olyan ősi, mint a vagyon maga. A vagyonkezelés eredeti értelmében nem más, mint valamely vagyontárgynak vagy vagyoni értékű jognak a tulajdonostól elkülönülő személyre történő rábízása.¹ Az önálló vagyonkezelési tevékenység akkor alakult ki, amikor a tulajdonosi és a gazdálkodói szerepek elváltak egymástól. Már nem a tulajdonos végezte a gazdasági tevékenységet, hanem ezzel – ahhoz a szükséges vagyoni eszközöket is biztosítva – mászt bízott meg.²

Korábban a vagyonkezelési kötelezettséget a jó gazda gondosságával lehetett jellemezni, később a gazdálkodó szervezetek vezetőitől (illetve általánosságban a vagyonkezelőtől) általában elvárható gondosság lett a zsinórmérték.³ Ma már azonban az egyre összetettebb gazdasági folyamatok azt eredményezik, hogy a gazdasági döntések önmagukban nehezen értékelhetők, egy-egy döntésnek lehetnek negatív és pozitív hatásai egyaránt. A jelen gazdálkodó szervezeteit egyre inkább a komplex döntéshozatali mechanizmusok jellemzik, gyakoriak a testületi

---

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete
A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ PINTÉR Zoltán: A vagyonkezelés jogi és gazdasági problémái. Szakdolgozat, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2002. 3.

² MOLNÁR Gábor Miklós: *A vállalkozói felelősség büntetőjogi vonatkozásai*. In: Domokos Andrea (szerk.): *A vállalkozói felelősség büntetőjogi vonatkozásai*. Konferencia-előadások szerkesztett változata. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 23–24.

³ FÜRCHT Pál: *Hűtlen kezelés és társai*. In: Domokos Andrea (szerk.): *A vállalkozói felelősség büntetőjogi vonatkozásai* (szerk.: Domokos Andrea). Konferencia-előadások szerkesztett változata. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 55–56.

döntések, ráadásul a különböző testületek döntései sokszor egymásra épülnek.⁴ Figyelembe kell venni a cég gazdasági környezetét, üzleti filozófiáját, a rövid- és hosszú távú gazdasági folyamatokat és számos meghatározhatatlan olyan körülményt, ami a vezető tisztviselőt mozgathatta.⁵ A vagyonkezelési kötelezettség tartalmáról a későbbiek folyamán még lesz szó, ami általános jelleggel kiemelhető, hogy a vagyonkezelő legfontosabb kötelessége a vagyon megőrzése. A vagyonkezelés azonban általában nem korlátozható csak olyan tevékenységre, amely a vagyonban beálló értékcsökkenést hárítja el, hiszen *a vagyonkezelés, mint egyfajta és egyes esetekben szó szerint vett gazdálkodás*, olyan magatartást is takar, ami a vagyon jellegétől függően, jövedelmét is biztosítja.⁶ Ezen túlmenően e tevékenység gyakorlása során minden esetben figyelemmel kell lenni a megengedett kockázat határaitra és ezzel összefüggésben az ésszerű gazdálkodás követelményeire.⁷

A gazdálkodás során elkövetett kötelezettségmulasztásokért – ezen belül a vagyonkezelési kötelezettség megszegéséért – való jogi felelősségnek több fajtáját is megkülönböztethetjük, amelyek különböző jogkövetkezményekkel járnak. A felelősség típusai között a legfontosabbak a munkajogi, a polgári jogi és a büntetőjogi felelősség,⁸ a kutatás keretei között a vagyonkezelői kötelezettség megszegésének büntetőjogi következményeivel foglalkoztam. A vagyonkezelőnek az általa kezelt vagyonnal összefüggő mulasztásai számos bűncselekmény tényállásába illeszkedhetnek (sikkasztás, csalás, költségvetési csalás, csődbűncselekmény stb.), a kutatás során azonban csupán három bűncselekményre, a hűtlen kezelésre, a hanyag kezelésre és a gazdasági csalásra koncentráltam. Ennek oka, hogy az első két deliktum alanya tettesként kizárólag a vagyonkezelő/vagyonfelügyelő lehet, a gazdasági csalás elemzését pedig relatív újdonsága indokolhatja, hiszen e tényállás teljesen előzmény nélküli a magyar büntetőjogban. Jelen tanulmányban – a terjedelmi korlátokra figyelemmel – a bűncselekmények jogtörténeti előzményeit, illetve a gazdasági csalás problematikus kérdéseit mutatom be.

2. A vagyonkezeléssel kapcsolatos deliktumok hazai jogtörténeti aspektusai

2.1. A kodifikált magyar büntetőjog előtti időszak: a hűtlen kezelés gyökerei. Az első magyar Büntető Törvénykönyv (A büntettekről és a vétségekről szóló 1878. évi V. tc.), a Csemegi-kódex előtti törvények nem tesznek említést a hűtlen kezelésről, a „hűtlenség” (nota infidelitatis) kifejezés alatt egészen más jellegű, a felségsértés, illetve a pártütés körébe tartozó büntetteket értettek.

⁴ Sárközy Tamás gondolatait idézi Kapa Mátyás. Lásd KAPA Mátyás: Felelősség a közvagyonnal való gazdálkodásért, avagy jogágak véletlen találkozása a boncasztalon, *Pénzügyi Szemle*, 2011/4. 477.

⁵ FÜRCHT: i.m. 57.

⁶ EBH 2015. B.13.

⁷ MOLNÁR: i.m. 23–24.

⁸ KAPA: i.m. 475.

Kivételként említhető az erdélyi jogban ismert *károsítás* elnevezésű deliktum, amelynek egyik esete volt a gyám által okozott kár (ha „a gyámok a gondviselésük alá bízott árvák vagyonában álnokul kárt okoznak”⁹). Werbőczy szintén említést tesz a Hármaskönyvben a gyámok hűtlenségéről, de a gyakorlatban sikkasztásként kezelték a hűségi viszony megszegésével elkövetett visszaéléseket.¹⁰

Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat a gyámok és a gondnokok, illetve a zár- és tömeggondnokok kárt okozó hűtlenségéről rendelkezett, vagyis a cselekményt csak hatósági megbízás vagy hatósági felügyelet alapján eljáró személyek valósíthatták meg.¹¹ A Csemegi-kódex elfogadását megelőzően azonban elfogadottá vált az alanyi kör kiterjesztése a vagyonkezeléssel megbízott más személyekre is, mivel „a forgalmi élet szükségletei ma már tágulnak: és ez okból a társadalmi érdek követeli, hogy a hűtlen kezelés miatti büntetés ne csupán a hatósági megbízással visszaélőket érje.”¹²

2.2. A hűtlen kezelés a Csemegi-kódexben. A Csemegi-kódex XXVIII. Fejezetében („A sikkasztás, zártörés és hűtlen kezelés”), a 361. §-ban határozta meg a hűtlen kezelés vétségének törvényi tényállását:

„A ki idegen vagyon kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével van megbízva és ezen minőségében annak, kinek érdekeit előmozdítani kötelessége, tudva és akarva vagyoni kárt okoz (...)”.

A hűtlen kezelés már az első Büntető Törvénykönyvben is ún. különös bűncselekmény, *alanya* tettesként csak olyan személy lehet, aki idegen vagyon kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével van megbízva.¹³ A bűncselekmény másik alapesete vonatkozásában (362. §) az alanyi kör még szűkebb: gyám, gondnok, zár-, tömeg-, vagy alapítványi gondnok, végrendeleti végrehajtó, részvénytársulat vagy szövetkezet igazgatóságának, felügyelőbizottságának a tagja, vagy általában olyan személy, ki idegen vagyon kezelésével hatóságilag van megbízva vagy arra hatóságilag fel van hatalmazva.¹⁴ Ezekben az esetekben – szemben az előző alakzattal, amelynél a büntethetőség feltétele a magánindítvány előterjesztése –, a bűncselekmény hivatalból üldözendő.

⁹ Soos Kálmán: *A hűtlen kezelés*. Büntetőjogi tanulmány, Budapest, 1900. 8.

¹⁰ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve. Különös Rész*. Athenaeum, 1915. 576.

¹¹ „538. § Ha valamely árvának számadásra köteles gyámja vagy gondviselője az árvának értékét szándékosan elpazarolja (...)”. „541. § Mindazon zár- és tömeggondnokok, kik az illető közhatóságok vagy ítélőszékek által megbízva, közfelügyelet alatt kezelnek valamely magánértéket, ha a kezelésben tudva és szándékosan hűtlenséget követnek el, s ez által valakit megkárosítanak (...)”.

¹² Löw Tóbiás: *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről teljes anyaggyűjteménye II*. Budapest, 1880. 708.

¹³ Soos az alanyi kör tekintetében a következő példálózó felsorolást adja: jószágkormányzók, gazdatisztek, ispánok, kulcsárok, pincemesterek, magánintézetek vagy társulatok vagyonkezelői, jegyárusítói, ellenőrei, értékpapírokat kezelő bankárok, házmesterek, házfelügyelők, cégvezetők, fizetőpincérek és mindazok, akik, bár csak ideiglenesen is, mások vagyonát *magánmeghatalmazás alapján* kezelik, gondozzák vagy felügyelik. Lásd Soos: i.m. 34.

¹⁴ Az alanyi kört kiegészíti a hitelsértésről szóló 1932. évi IX. tc., amely szerint hűtlen kezelést valósít meg az is, akit csőd eljárásban, csődönkívüli kényszerregezési vagy kényszerfelszámolási eljárásban az adós vagyonának kezelésével, felügyeletével vagy ezek ellenőrzésével megbíztak, ha a hitelezőnek vagy az adósunk tudva és akarva vagyoni kárt okoz.

Angyal szerint a kiskorú vagyonát kezelő szülő, a nő vagyonát kezelő férj, a közvagyon kezelésével megbízott közhivatalnok, illetve az ügyvéd e bűncselekmény alanya nem lehet,¹⁵ az utóbbi két esetben más, speciális bűncselekmény (hivatali visszaélés, illetve ügyvédi bűntett) állapítandó meg.

A vagyon kezelése stb. *megbízás*on alapul, a megbízás létrejöhet szóbeli vagy írásbeli megállapodáson, lehet állandó vagy ideiglenes jellegű, így a megbízás nélküli ügyvivő nem lehet a hűtlen kezelés alanya.¹⁶

A bűncselekmény elkövetési tárgya az *idegen vagyon*, amelybe beletartoznak az ingó, az ingatlan dolgok, illetve a vagyoni jellegű jogok is. *Kezelésre, gondozásra, felügyeletre bízott vagyonról* akkor beszélhetünk, ha a vagyon a megbízott birtokában van, az dolgokat már átvette, vagy a jogok felett rendelkezik.¹⁷

A hűtlen kezelés *elkövetési magatartása* – noha a törvény szövegében kifejezetten nem szerepel – a kötelességszegés, mégpedig az elkövetőre bízott vagyon kezelésével, gondozásával, vagy felügyeletével kapcsolatos valamely kötelezettség megszegése. Angyal szerint a tényállásszerűség vizsgálata során először meg állapítani, hogy a terheltet a megbízás alapján milyen kötelességek terhelték, majd vizsgálandó, hogy a terhelt magatartása ezekkel ellentétben áll-e.¹⁸

A bűncselekmény befejezettségéhez önmagában a magatartás kifejtése még nem elegendő, hiszen a kötelességszegéssel okozati összefüggésben *vagyoni kár*nak is be kell következnie. A vagyoni kár alatt nem csupán a tényleges kár (*damnum emergens*), hanem az elmaradt haszon (*lucrum cessans*) is értendő,¹⁹ a vagyoni kár bekövetkezésének hiányában kísérlet állapítandó meg, amely azonban csak a hűtlen kezelés büntetési alakzata esetén büntetendő.

A hűtlen kezelés szándékos bűncselekmény, Fayer szerint a törvény szövegében szereplő „tudva és akarva kárt okoz” kitétel szokatlan és felesleges, a szándéknak a kár okozására és nem a cselekmény végrehajtására kell kiterjednie.²⁰ Angyal helyesen jegyzi meg, hogy – szemben a Curia több döntésével, amelyben a bíróság károsítási céllal elkövetett magatartást említ – a hűtlen kezelés nem célzatos bűncselekmény, így a vagyoni kár tekintetében elegendő az eshetőleges szándék is.²¹ A célzat, egészen pontosan a jogtalan vagyoni haszonszerzésre irányuló célzat,

¹⁵ ANGYAL Pál: *Sikkasztás, jogtalan elcsatolás, orgazdaság és bünpártolás*. Attila-nyomda Részvénytársaság kiadása, Budapest, 1936. 102–104.

¹⁶ FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914. 727.

¹⁷ Így a Curia hűtlen kezelés helyett csalást állapított meg azzal a vádlottal szemben, aki azzal lett megbízva, hogy a gazdája raktárában szállított gabonát átvegye, de több alkalommal be nem szállított gabonáról állított ki nyugtát, amelyek alapján a szállító a gazdától a pénzt felvette. EDVI ILLÉS Károly: *A magyar büntető törvénykönyv magyarázata. III. kötet*. Budapest, 1909. 217–218.

¹⁸ Angyal számos érdekes példát említ a vagyonkezelői stb. kötelesség megszegésére: a földbirtok parlagon hagyása, a bérház üres lakásának ki nem adása, az üzleti forgalom körében meg nem engedett kedvezmények nyújtása, a beszerzés során silány árunak magas áron való megvétele, a romlásnak kitétt áruk meg nem óvása. Lásd ANGYAL (1936): i.m. 107–108.

¹⁹ ANGYAL (1915): i.m. 578.

²⁰ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Franklin-Társulat, 1895. 432.

²¹ ANGYAL (1935): i.m. 111.

a hűtlen kezelés súlyosabban büntetendő büntetési alakzatának²² a tényállási eleme, amely valóban kizárólag egyenes szándékkal követhető el.

Végül a törvény 364. §-a a szabadságvesztés büntetésén kívül *hivatalvesztéssel* is fenyegeti a bűncselekményt, azon túlmenően, hogy mellékbüntetésként *pénzbüntetés* kiszabása is kötelező, mivel a hűtlen kezelés vagyon elleni bűncselekmény.²³

2.3. Vagyonkezeléssel kapcsolatos deliktumok 1945 után. A Csemegi-kódex Különös Részének egyes rendelkezései egészen 1962-ig, az 1961. évi V. törvény (ún. szocialista büntető kódex) hatályba lépéséig hatályosak voltak. 1950. július 14-én azonban hatályba lépett az 1950. évi 24. tvr., amely bevezette a társadalmi tulajdon elleni büntetéseket. A tvr. komplex módon közelítette meg a társadalmi tulajdon védelmének büntetőjogi problémáját, s a vagyon elleni deliktumok széles körét súlyosabb büntetéssel fenyegette a magántulajdon sérelmére történő elkövetéshez képest.²⁴

A társadalmi tulajdon elleni büntettek között szerepelt – konkrét elnevezés nélkül – a társadalmi tulajdonnak a vagyonkezelő általi megkárosítása, amely nevezhető társadalmi tulajdonban lévő vagyonra elkövetett hűtlen kezelésnek,²⁵ Fázsi szerint a gazdasági csalás jogtörténeti előzményének.²⁶ A bűncselekmény legsúlyosabb, különösen nagy kárt okozó minősített esetét a jogszabály halálbüntetéssel fenyegette, és büntetni rendelte a készülő bűncselekmény feljelentésének elmulasztását is. Új, a tényállás szövegéből következően gondatlan bűncselekményként került kodifikálásra – szintén nem nevesítve – a társadalmi tulajdonban lévő vagyonra elkövetett hanyag kezelés, amely az említett vagyon felületes, hanyag vagy könnyelmű kezelését rendelte két évig terjedő börtönnel büntetni, és amely egyértelműen a hanyag kezelés előzményének tekinthető.

A jogszabály meghatározta a bűncselekmények elkövetési tárgyának, a társadalmi tulajdonba tartozó vagyonnak a fogalmát is, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület tulajdonában vagy használatában van, illetve rendelkezése vagy kezelése alatt álló vagyont jelentett. Ebben az időben a Csemegi-kódexnek a hűtlen kezelésre vonatkozó, korábban idézett rendelkezései továbbra is hatályban voltak.

²² „363. § Büntetett képez, és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a hűtlen kezelés: ha azon célból követték el, hogy a tettes magának, vagy másnak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzen.”

²³ Lásd az 1928. évi X. tc. 3. §-át: „Ha a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete van, szabadságvesztésbüntetés mellett mellékbüntetésként pénzbüntetést kell megállapítani a vagyon elleni büntettek, vétségek és kihágások minden esetében (...)”

²⁴ A tvr. részletes elemzéséről és a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről lásd: MADAI Sándor: *A társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme egykor és most*. In: Gellér Balázs – Csige Zoltán (szerk.): *Békés Imre emlékkötet*. Tullius Kiadó, Budapest, 2013. 143–178.

²⁵ „A társadalmi tulajdonban lévő vagyon kezelésével vagy gondozásával megbízott azt a személyt, aki helyzetével akár a maga, akár más anyagi érdekében visszaélve, a társadalmi vagyonban károsodást idéz elő (...)” Lásd az ún. BHÖ 231. pontját. A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1952. 137–138.

²⁶ FÁZSI László: A gazdasági csalás. *Ügyvédek Lapja*, 2018/11–12. 41.

1962-ben hatályba lépett hazánk második Büntető Törvénykönyve, az 1961. évi V. törvény, amely jelentősen átalakította a vagyonkezeléssel kapcsolatos deliktumok tényállásait. A törvény 294. §-ában a vagyon elleni bűncselekmények között találjuk a hűtlen kezelés diszpozícióját, a korábbi szabályozáshoz képest jelentősen egyszerűbb és meglehetősen időtálló megfogalmazással:

„Akit idegen vagyon kezelésével bíztak meg, és e megbízásból folyó kötelességének megszegésével a vagyonban kárt okoz, hűtlen kezelést követ el.”

A hűtlen kezelés súlyosabban minősül a kár mértékére tekintettel (jelentős, illetve különösen nagy kár okozása), szintén minősített eset a visszaesőként, a bünszövetségben, illetve a közveszély színhelyén történő elkövetés, illetve ha az elkövető hatósági megbízás vagy jóváhagyás alapján (gyámként, gondnokként) kezeli a vagyont.²⁷ A hűtlen kezelés külön paragrafusban szabályozott súlyosabban büntetendő alakzata a társadalmi tulajdont károsító hűtlen kezelés, amelynek bünszövetségben vagy visszaesőként különösen nagy kárt okozó minősített esete továbbra is – alternatív jelleggel – halálbüntetéssel fenyegetett.

A törvény a 298. §-ban immár nevesíti – gondatlan bűncselekményként – a hanyag kezelést. A bűncselekmény első fordulatainak alanya a társadalmi vagyon kezelésével vagy felügyeletével megbízott személy lehet. Az elkövetési magatartás a megbízásból folyó kötelesség megszegése vagy elhanyagolása, a bűncselekmény eredménye pedig a vagyonban okozott kár.

A hanyag kezelés második fordulata viszont a személyi tulajdonban álló vagyonban gondatlanságból kárt okozó kötelességszegéseket rendelte büntetni, amennyiben a vagyont valaki hatósági megbízás vagy jóváhagyás alapján kezeli (gyám, gondnok).

A két bűncselekmény közös jellemzője, hogy a személyi vagyont károsító hűtlen-, illetve hanyag kezelés abban az esetben magánindítványra üldözendő, ha az elkövető és a sértett hozzátartozók. Új elem a tevékeny megbánás (a büntetés korlátlan enyhítésének, vagy mellőzésének lehetősége), amennyiben az elkövető a cselekményt – annak felfedezése előtt – a hatóságnál bejelenti, és a kárt megtéríti.

Hazánk harmadik Büntető Törvénykönyve, az 1978. évi IV. törvény a hűtlen kezelés diszpozícióját a korábbi szabályozáshoz képest csupán annyiban módosította, hogy a bűncselekmény eredménye immár a vagyoni hátrány, és a deliktum mikénti minősülését csupán a vagyoni hátrány mértéke befolyásolja. A társadalmi vagyon–magánvagyon (személyi tulajdonban álló vagyon) közötti megkülönböztetés továbbra is fennmaradt, de a társadalmi vagyonra történő elkövetés nem minősül súlyosabban. Mivel azonban „minden állampolgárnak alkotmányos kötelessége a nép vagyonának a védelme”²⁸ és e kötelezettség fokozottan terheli azokat, akiket a társadalmi tulajdon kezelésével bíztak meg, ezért annak hanyag kezelése továbbra is büntetendő cselekmény. A hanyag kezelés

²⁷ Ellenben privilegizált esete (vétségi alakzat) a hűtlen kezelésnek, ha az eset összes körülményeire (különösen a kár nagyságára, az elkövető személyi körülményeire, az indítékra és az elkövetés módjára) tekintettel a cselekmény kisebb súlyú. A törvény azonban továbbra is büntetni rendeli a társadalmi tulajdont károsító szándékos bűncselekmények feljelentésének elmulasztását, amely cselekmény miatt a hozzátartozó nem volt felelősségre vonható (308. §).

²⁸ A három évvel az ún. rendszerváltás előtt, 1986-ban megjelent Btk.-kommentár megállapítása mintha az 1950-es, 1960-as években született volna.

tényállása teljesen megegyezik az 1961. évi Btk.-ban szabályozott bűncselekmény első fordulatával, a korábbi második fordulat, a személyi tulajdonban álló vagyon kezelésével kapcsolatos hanyag kezelés már nem minősül bűncselekménynek.

Azt ezt követő jogfejlődés jelentős állomása volt az Alkotmánybíróság a 6/1992. (I. 30.) AB. határozata, amely – egyebek között – megsemmisítette a hanyag kezelés tényállását, hivatkozva arra, hogy a köz- és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül. A Btk.-t módosító 1994. évi IX. törvény azonban újrakodifikálta a hanyag kezelés tényállását, az új szabályozás szerint az elkövetési tárgyként szereplő idegen vagyon tulajdoni formájának már nincs jelentősége, a vagyon kezelésének vagy felügyeletének azonban törvényen kell alapulnia.²⁹ A törvény Indokolása is elismeri, hogy a hanyag kezelés kriminalizálásának legfőbb indoka az, hogy azok az esetek se maradjanak büntetlenül, amikor a vagyoni hátrány okozására irányuló szándék nem bizonyítható, ily módon a hűtlen kezelés miatti felelősség nem állapítható meg.

3. A gazdasági csalás – problematikus – elméleti és gyakorlati kérdései a hatályos Btk. alapján

A gazdasági csalásnak az új Btk.-ban történő kodifikációja óta immár hat év telt el, ennek ellenére a gyakorlatban ritkán előforduló tényállásról van szó,³⁰ és a jogirodalom sem bővelkedik a bűncselekménnyel foglalkozó szakmunkákban. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne születtek volna a témakört feldolgozó értékes tanulmányok,³¹ és a további vizsgáldást indokolhatja az a tény, hogy immár néhány – az anonim bírósági határozatok között fellelhető – bírósági ítélet is rendelkezésre áll, amelyek alapján a problematikus tényállási elemek értelmezése tovább finomítható. A törvényi tényállás teljes körű elemzését mellőzve a továbbiakban ez utóbbiakra koncentrálok.

A hatályos Büntető Törvénykönyv Btk. 374. §-a szabályozza a gazdasági csalás diszpozícióját az alábbiak szerint:

374. § (1) Aki jogtalan haszonszerzés végett színlelt gazdasági tevékenységet végez, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, gazdasági csalást követ el.

A „Kapcsoló Kommentár” szerint a gazdasági csalás tényállása a gazdasági tevékenységet meghatározó gazdasági szereplők által tanúsított jogtalan haszonszerzést célzó, megtévesztő és a gazdasági társaságot megkárosító

²⁹ „Btk. 320. § (1) Akit olyan idegen vagyon kezelésével vagy felügyeletével bíztak meg, amelynek kezelése vagy felügyelete törvényen alapul, és az ebből folyó kötelességének megszegésével vagy elhanyagolásával gondatlanságból vagyoni hátrányt okoz (...)”.

³⁰ A regisztrált gazdasági csalások száma 2014-ben 1, 2015-ben 0, 2016-ban 2, 2017-ben 2, és 2018-ban 2. Forrás: Regisztrált bűncselekmények száma az elkövetés helye szerint. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály. <https://bsr.bm.hu/document/details?id=27> (2019. 06. 10.)

³¹ Lásd pl. TÓTH Mihály: A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. *MTA Law Working Papers*, 2015/4.; MADAI Sándor: *Vagyon elleni bűncselekmények – „valami régi – valami új?”* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018.; FÁZSI László: A gazdasági csalás. *Ügyvédek Lapja*, 2018/11–12.

magatartásokat rendel büntetni.³² Az új Btk. Indokolása a tényállás kodifikálásának indokaként arra utal, hogy „a gyakorlatban több ízben fordult elő az, hogy a jellemzően állami tulajdonú gazdasági társaság vezetői olyan tevékenységet végeztek, amely a gazdasági társaságnak milliós kárt okozott. Természetes személy megtévesztésének hiányában a csalás ezen esetekben nem volt megállapítható, holott magát a gazdasági társaságot, illetve annak szerveit tévedésbe ejtették. A hűtlen kezelés törvényi tényállása nem értékeli e cselekmények legfőbb jellegzetességét, azaz a megtévesztő magatartást.”

Madai Sándor éles kritikával illeti az Indokolásban foglalt, „önellentmondó” megállapítást. Álláspontja szerint egy gazdasági társaságot fogalmilag kizárt tévedésbe ejteni, mert nincs tudata, amiben a valóságtól eltérő tartamú tévképzet(ek) tükröződhet(nek).³³ Ehhez hozzátehetjük, hogy minden bűncselekményi tényállás „lelke”, legfontosabb eleme az elkövetési magatartás, ez pedig a gazdasági csalás esetén – egyetértve Madaival – nem a megtévesztés (tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás), hanem a színlelt gazdasági tevékenység végzése. Ahogyan az a később vizsgált jogeseteből megállapítható, a bűncselekmény elkövetési magatartásának van megtévesztő jellege, de az elkövetők nem a később vagyoni hátrányt szenvedő sértettet – jellemzően egy jogi személyt, illetve egyéb szervezetet – tévesztik meg, hanem annak tulajdonosait, illetve – ha létezik ilyen – az ügyvezetést, ellenőrzést ellátó szerv tagjait, ezen túlmenően tipikusan az adóhatóságot is.

Ha már szóba került a bűncselekmény *elkövetési magatartása*, az a törvény szövege szerint nem más, mint *színlelt gazdasági tevékenység végzése*. A Btk. sem a színlelt gazdasági tevékenység, sem a gazdasági tevékenység fogalmát nem határozza meg, utóbbi értelmezése során segítségül hívható az 1978. évi Btk. 315. § (2) bekezdése: gazdasági tevékenység a bevétel elérése érdekében vagy azt eredményező módon saját kockázatra rendszeresen végzett termelő, kereskedelmi vagy szolgáltató tevékenység.

Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény (Áfa tv.) 6. § (1) bekezdése szerint gazdasági tevékenység: valamely tevékenység üzletszerű, illetőleg tartós vagy rendszeres jelleggel történő folytatása, amennyiben az ellenérték elérésére irányul, vagy azt eredményezi, és annak végzése független formában történik.³⁴ Egyéb törvényi rendelkezések szintén a tevékenység jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló célzatát, illetve annak tartós vagy

³² AKÁCZ: i. m. 1410.

³³ „Eddig még nem is lenne probléma az indokolással, azonban azzal már igen, hogy a gazdasági társaság képviselői természetes személyek, illetőleg annak szervei mögött természetes személyek állnak. Ebből a szempontból tehát a csalás megállapítható, ha az – egyéb törvényi kritériumokon túl – elkövető részéről volt megtévesztő magatartás.” „(...) csak úgy képzelhető el a gazdasági csalás, ha mindkét fél részt vett a „színlelésben”. De ekkor meg nem csalási magatartás álláspontunk szerint, mert nincs megtévesztett természetes személy.” MADAI: i.m. 163–164.

³⁴ A 6. § (2) és (3) bekezdése példálózó felsorolást is ad: „Gazdasági tevékenység körébe tartozik különösen a termelésre, forgalmazásra irányuló ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi tevékenység, valamint az egyéb szolgáltatói tevékenység, ideértve a szellemi szabadfoglalkozásként folytatott tevékenységeket is. Gazdasági tevékenység az is, ha az adóalany az egyébként a vállalkozásának részét képező, illetőleg a vállalkozása folytatásának eredményeként keletkező vagyont (vagyonrész) és vagyoni értékű jogot ellenérték fejében hasznosítja.”

rendszeres jellegét hangsúlyozzák (lásd pl. az Szja. tv. 3. § 46. pontját).

Molnár Gábor álláspontja szerint a gazdasági tevékenység lényege, hogy alanya a befektetett vagyon kockázatát vállalja. Célja nyereség, illetve gazdasági eredmény, haszon elérése, és emellett rendszeres vagy folyamatos tevékenység. Az a tevékenység, amely nem rendszeres, vagy folyamatos és nem irányul nyereség elérésére, az nem gazdasági, hanem más tevékenység.³⁵

Ahogy említettem, abban a kérdésben, hogy a gazdasági tevékenység milyen esetben tekinthető színleltnek, sem a Btk., sem annak Indokolása nem ad eligazítást. Tóth Mihály szerint a „színlelés” azt jelenti, hogy valaki hamis, nem valódi látszatot kelt és tart fenn, más vagy mások közreműködésével. A „színlelt gazdasági tevékenység” szókapcsolat azonban jelzős szerkezet, melyben a színlelés nem a tevékenységre, hanem a tevékenység gazdasági jellegére vonatkozik. „Eszert tehát a tevékenység gazdasági jellegét színlelik, de az nem derül ki, hogy helyette valójában mit csinálnak, jóllehet, mint elkövetési magatartás ez jogbiztonsági szempontból felettébb kívánatos lenne.”³⁶

Az elkövetési magatartás – színlelt gazdasági tevékenység végzése – tartalommal történő kitöltése így a bírói gyakorlatra vár. Még 2013-ban, a tényállás hatályba lépését követően, és nyilvánvalóan irányadó joggyakorlat hiányában, megkísérletem néhány lehetséges bűncselekményi szituációt³⁷ felvázolni. Így megvalósulhat a gazdasági csalás:

a) Amennyiben a kérdéses kereskedelmi vagy termelői tevékenység elvégzésére vagy egy adott szolgáltatás nyújtására egyáltalán nem kerül sor, holott annak a szerződésben meghatározott ellenértékét megfizették. Így például a gazdasági társaság által megrendelt szakmai tanulmány elkészítésére a megbízási díj megfizetése ellenére nem kerül sor, annak elkészítése és elkészíttetése nem is állt az elkövetők szándékában. Lényegét tekintve hasonló történeti tényállás alapján állapította meg a bíróság a vádlott felelősségét az alábbi, 2018-ban jogerőre emelkedett ügyben:

A II. r. vádlott az ügyvezetése alatt álló Kft. képviseletében, mint megrendelő vállalkozási szerződést kötött az I. r. vádlott által képviselt másik Kft.-vel, mint vállalkozóval. A szerződés szerint a vállalkozó a megrendelő igényei szerint – rendezvények népszerűsítése érdekében – szórólapokat készít és azokat egy adott megyében teríti. A bíróság szerint a vádlottak már a szerződés megkötésekor is tudták, hogy a szerződés valótlan tartalmú, az abban foglaltakat az I. r. vádlott nem fogja teljesíteni. A szerződés semmi más célt nem szolgált, minthogy leplezze az I. r. vádlott részére tíz hónapon keresztül kifizetett közel négy millió forintot. A két vádlott, mint két gazdasági társaság vezetője az I. r. vádlott számára jogtalan haszonszerzés végett szerződéssel leplezetten gazdasági tevékenységet színleltek, és ezzel a II. r. vádlott az általa képviselt gazdasági Kft. sérelmére nagyobb

³⁵ MOLNÁR: i.m. 26.

³⁶ Tóth szerint a jogalkotónak feltehetően az volt a szándéka, hogy „gazdasági tevékenység színlelését,” „gazdasági tevékenység folytatása látszatának felkeltését” büntesse. „Am akkor ezt kellene a törvényszövegbe írni.” Lásd TÓTH Mihály: A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. *MTA Law Working Papers*, 2015/4. 15–16.

³⁷ SÁNTHA Ferenc: *A vagyon elleni bűncselekmények*. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Különös Rész*. Complex Kiadó, Budapest, 2013. 554.

vagyoni hátrányt okozott. Az ítéleti tényállás alapján az I. r. vádlott bűnös társtettesként elkövetett gazdasági csalás büntetében.³⁸

Az a) pontban vázolt szituációra további példát is említhetünk:

A járásbíróóság – más bűncselekmények mellett – jelentős vagyoni hátrányt okozó gazdasági csalás büntetében találta bűnösnek az I. r. vádlottat, aki az önkormányzat városüzemeltető Kft-jének ügyvezetőjeként a valóságban el nem végzett földút stabilizálási munkákért fizetett ki vállalkozói díjat III. rendű vádlottnak, mint egyéni vállalkozónak, és a III. rendű vádlott cégének. Ezek a munkák nem kerültek elvégzésre, de erről a II. rendű vádlott – a városüzemeltető Kft. alkalmazottja - valótlan tartalmú teljesítési igazolásokat állított ki, és ennek alapján a III. rendű vádlott valótlan tartalmú számlákat nyújtott be. A bíróság szerint a III. r. vádlott egy korábban megkötött szerződés alapján valótlan tartalmú számlákat állított ki, hiszen a szerződésben vállalt munkák elvégzésére nem került sor. A II. r. vádlott ehhez úgy járul hozzá, mint bűnsegéd, hogy tudott arról, hogy a számlák mögött tényleges gazdasági esemény nem húzódik meg, ennek ellenére a kifizetés érdekében általa is tudottan valótlan tartalmú teljesítési igazolásokat írt alá. Végül az I. r. vádlott e tényekről tudva a valótlan tartalmú teljesítések alapján úgy eszközölt kifizetéseket, hogy tisztában volt vele, hogy a III. r. vádlott a szerződésben foglalt kötelezettségének nem tett eleget.³⁹

b) Amennyiben a gazdasági tevékenység ellenértéke feltűnően aránytalan az elvégzett feladatokhoz, munkához képest (pl. a társaság az általa megrendelt néhány oldal terjedelmű szakmai tanulmányért több millió forintos megbízási díjat fizet).⁴⁰ A joggyakorlatban szintén előfordult hasonló történeti tényállás:

Az I. r. terhelt az ügyvezetése alatt álló Kft. nevében a II. r. terhelt által képviselt Zrt.-vel kötött szerződést, amelyben arra vállalt kötelezettséget, hogy a Zrt. ügyviteli rendszerét felméri és javaslatot tesz annak javítására. A vállalt szolgáltatás nyújtása megtörtént, azzal a Zrt. elégedett volt, és a szerződés szerinti összeget, 12 millió forintot a Zrt. átutalta. A Kft. által kiállított számlát a Zrt. költség számlaként figyelembe vette, a számla ellenértékét a Kft.-nek átutalta, és a bevételt, illetőleg a számlát a Kft. a bevallásában szerepeltette. A szerződés valóságtartalmát, illetőleg a szolgáltatás értékarányosságát a később felszámolás alá került Zrt. felszámolója kifogásolta meg és e tekintetében polgári peres eljárás indult a felszámoló és a Kft. között. A bíróság álláspontja szerint a számla nem volt fiktív, mivel az abban szereplő szolgáltatás nyújtása megtörtént. A szolgáltatás értékének a nagyságát lehetett kifogásolni, és figyelembe véve az említett polgári perben született peren kívüli egység tartalmát, az valóban értékaránytalan volt. (Az egység alapján a Kft. 5,5 millió forintot visszautalt a felszámoló részére). Ennek alapján a Zrt-t érte vagyoni hátrány, amelynek a felelőse a Zrt. részéről a

³⁸ Pécsi Ítéletkönyv, Bf.I.47/2018/5. számú ítélet. Nem képezte ugyanakkor felülbírálat tárgyát az elsőfokú ítéletnek a II. r. vádlottat érintő része, mivel vele szemben az ítélet első fokon jogerőre emelkedett.

³⁹ Nyíregyházi járásbíróóság, 18.B.764/2015/46. sz. ítélet. Más kérdés, hogy az álláspontom szerint egyébként helyes minősítést a másodfokon eljáró Törvényszéknek meg kellett változtatnia (a vádlottak felelősségét hűtlen kezelés miatt állapította meg), mivel a bűncselekmény elkövetésének időpontjában a gazdasági csalás tényállása még nem létezett. Ennek részletes indokolását lásd: Nyíregyházi Törvényszék, 3.Bf.642/2017/37. sz. ítélet, illetve Fázsi: i.m. 41.

⁴⁰ SÁNTHA: i.m. 554.

szerződést megkötő II. rendű vádlott lehet. A bíróság álláspontja szerint amennyiben II. r. vádlott magatartása szándékos volt és magatartását – a Zrt. számára hátrányos szerződés megkötését – a jogtalan haszonszerzés vezérelte (és ezzel a Zrt-nek vagyoni hátrányt okozott), felelősségét esetleg a Btk. 374. §-a szerinti gazdasági csalás miatt lehetne megállapítani.⁴¹

Ma azt gondolom, hogy a fenti tényállás „határeset”, az ilyen és ehhez hasonló esetekben talán meggyőzőbben lehet érvelni a hűtlen kezelés tényállásszerűsége mellett, mivel ha a vállalkozó által kiállított számlán szereplő szolgáltatás nyújtására, ekként gazdasági tevékenység végzésére – bármilyen minőségben is, de – sor került, akkor az nem tekinthető színlelt gazdasági tevékenységnek. Ezzel szemben gazdasági csalásnak minősül:

c) Amennyiben az adott gazdasági tevékenység elvégzésére az azt megrendelőnek (megbízónak) nincsen szüksége (pl. az építőipari tevékenységet folytató társaság által megrendelt tanulmány tárgya a jövedelmező dinnyetermesztés),⁴² ehhez hasonló ügyet azonban a bírósági határozatok között még nem találtam.

A gazdasági csalás elkövetési magatartása a fentiek alapján inkább „*a gazdasági tevékenység színlelése*” kifejezéssel ragadható meg, amelynek lényege, hogy a felek (az elkövetők) között létrejött szerződésben szereplő gazdasági tevékenység – kereskedelmi vagy termelési tevékenység, egyéb szolgáltatás – elvégzésére nem kerül sor, és az nem is állt a felek szándékában, avagy az adott gazdasági tevékenység elvégzésére a megrendelőnek egyáltalán nincsen szüksége, és erről a felek tudomással bírtak.

A gazdasági csalás elkövetési tárgyának és eredményének a meghatározása viszonylag egyértelmű. Az *eredmény* a vagyoni hátrány, amely magában foglalja a kárt és az elmaradt vagyoni előnyt (Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pontja). Az *elkövetési tárgy* a tényállásban nincs kifejezetten nevesítve, de az eredményből következően az elkövetők számára idegen vagyon, amelynek körébe az ingó és ingatlan dolgokon kívül a vagyoni jogosultságok is beletartoznak. Fázsi László mutat rá, hogy a bűncselekmény elkövetési tárgya szükségképpen csak az elkövetőre rábízott idegen vagyon lehet (ezt a megállapítást a hivatkozott jogesetek is igazolják), mivel rábízás hiányában a tényállásszerű elkövetési magatartás elképzelhetetlen.⁴³ Ezt azzal pontosíthatjuk, hogy elkövetési tárgy az egyik elkövetőre (a gazdasági tevékenység megrendelőjére) rábízott idegen vagyon, mivel a gazdasági csalás egyedül nem követhető el, lényegében a szükségképpen többes közreműködés egy sajátos esete. A másik oldalon álló

⁴¹ Szolnoki Törvényszék, 3.B.942/2009/183. számú ítélet. A Törvényszék azonban a vádlott felelősségét gazdasági csalás miatt nem állapította meg, mert az elkövetés időpontjában a tényállás még nem volt hatályban. Mivel a számla mögött tényleges gazdasági esemény volt, és a számlát fiktívnek tekinteni nem lehetett, így a vádlotti magatartásnak adójogi, és ebből következő büntetőjogi következménye a cselekmény elkövetésekor nem volt, így felelőssége a költségvetési csalás büntette miatt nem volt megállapítható.

⁴² SÁNTHA: i.m. 554.

⁴³ A vagyoni hátrány fogalmának nyelvtani értelmezése alapján elvileg az elkövető saját vagyonának a megkárosítása is tényállásszerű lehetne, „ha figyelmen kívül hagynánk a bűncselekmény fogalmi elemét képező társadalomra veszélyesség hiányát.” Lásd FÁZSI: i.m. 42.

elkövető (a vállalkozó) vagyont nem kezel (legalábbis nem azt a vagyont kezeli, amelyben a hátrány keletkezik), ő a színlelt gazdasági tevékenységet végzi.

Ezzel elértünk a tényállás másik, az elkövetési magatartáshoz hasonló neuralgikus pontjához, a bűncselekmény alanyi körének meghatározásához. Az egyértelmű, hogy a bűncselekmény *alanya* az lehet, aki a színlelt gazdasági tevékenységben (vagy inkább: a gazdasági tevékenység színlelésében) tettesként vagy részesként részt vesz, és az egyik elkövető szükségképpen az idegen vagyton kezelésével megbízott személy lehet.⁴⁴ Problematikus azonban annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ki minősül tettesnek, és ki részesnek. Akác Zsolt álláspontja szerint a bűncselekmény elkövetője „az, aki, tudva a gazdasági tevékenység színlelt voltáról, rendelkezik a vagyronról, s ilyen módon – utasítást adva a kifizetésre – létrehozza az eredményt. Az ügyletben részt vevő másik fél részes lehet.”⁴⁵

A fenti állásponttal nem értek egyet, „az ügyletben részt vevő másik fél”, a vállalkozó szerintem tettes, hiszen magatartása tényállásszerű, a jogtalan haszonszerzés célzatával ő végzi a színlelt gazdasági tevékenységet, és a magatartása és a vagyoni hátrány bekövetkezése közötti okozati összefüggés sem hiányzik.⁴⁶ Megjegyzem, hogy a másik oldalon álló, vagytonkezelő-megrendelő elkövető elkövetői minősége sem teljesen egyértelmű. A korábban hivatkozott szakirodalmi álláspontok és az idézett bírósági döntések szerint a tettesi minőség nem kétséges. Ha azonban tüzetesen megvizsgáljuk az elkövetési magatartást, akkor a gazdasági tevékenység korábban idézett fogalmára – nyereség elérése érdekében végzett termelő, kereskedelmi, szolgáltatási tevékenység – figyelemmel vajon kétségek nélkül kimondható-e, hogy a megrendelői oldalon álló elkövető tényállásszerű elkövetési magatartást fejt ki? Színlelt gazdasági tevékenységet *végez-e* a megrendelő, aki a valóságban el nem végzett munkáért, effektíve nem nyújtott szolgáltatásért fizet?

Szerintem a hatályos tényállásban szereplő elkövetési magatartás nyelvtani értelmezése alapján a megrendelői oldalon álló elkövető felelősségét csupán részesként lehet megállapítani. Mondható persze, hogy mivel mindkét fél részt vesz a „színlelésben”,⁴⁷ így a társtettesesség a helyes konstrukció, az elkövetési magatartás korábban említett pontosítása/módosítása esetén talán az elkövetői minőséggel kapcsolatos aggályok is kiküszöbölhetők lennének.

Az elhatárolási kérdések kapcsán hangsúlyozandó, hogy a gazdasági csalás és a *csalás* közös eleme csupán a jogtalan haszonszerzési célzat, a gazdasági csalás azonban – a tényállás elnevezése ellenére – nem a csalás speciális alakzata, mert teljesen eltér a két bűncselekmény elkövetési magatartása.⁴⁸ Ezzel szemben a

⁴⁴ FÁZSI: i.m. 43.

⁴⁵ AKÁCZ: i.m. 1411. Ezzel egyetértően FÁZSI: i.m. 42.

⁴⁶ Tettesként (társtettesként) valósította meg a bűncselekményt a vállalkozó a Pécsi Ítéltábla szerint is a korábban hivatkozott, Bf.I.47/2018/5. számú ítélet tanúsága szerint.

⁴⁷ MADAI: i.m.: 164.

⁴⁸ Ebből az okból a törvényi tényállás esetleges módosítása kapcsán megfontolandó a bűncselekmény nevének megváltoztatása is. Nem haszontalan, ha egy bűncselekmény elnevezése tükrözi annak lényegét (lásd pl. hamis magánokirat felhasználása), így pl. a „gazdasági tevékenység színlelése” már nevében is utal az elkövetési magatartásra. Fázsi László a „gazdasági visszaélés” nevet és a

gazdasági csalás speciális a *hűtlen kezelés*hez képest, mert bár közös elem a vagyoni hátrány és a vázolt jogesetekből is kitűnően vagyonkezelői kötelezettségzegés is megvalósul, de a gazdasági csalás elkövetési magatartása szűkebb, és a tényállásban pontosan körülhatárolt.

6. Záró gondolatok

A hazai szakirodalomban Tóth Mihály határozottan amellett foglalt állást, hogy a gazdasági csalás tényállása felesleges a magyar Btk.-ban. Amennyiben valóban valamilyen gazdasági tevékenység színlelése („látszattevékenység”) vezet vagyoni hátrányhoz, akkor a leplezés körében általában önmagában megvalósult valamely bűncselekmény elkövetési magatartása (pl. „az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes módon történő vagyoncsökkentés”, vagy a vagyonkezelési kötelezettség megszegése. Az ilyen magatartások tehát tökéletesen beilleszthetők lennének a csalás, hűtlen kezelés, illetve a költségvetési csalás vagy a csődbűncselekmény tényállásába. Az egyik lehetőség tehát a tényállás kiiktatása a Btk.-ból, a másik – figyelemmel arra, hogy a jelenkori hazai büntetőpolitikát nem a dekriminalizáció fémjelzi –, a realitások talaján állva annak megreformálása, amelyhez talán a szakirodalmi diskurzus is hozzájárulhat.

Az állandó büntetőbíróóságok működése az ókori Rómában

Sáry Pál*

---

1. Az állandó büntetőbíróóságok felállítása

Rómában a Kr. e. 2. század közepéig nem létezett olyan permanens állami szerv, mely kizárólag büntetőbíráskodással foglalkozott volna. A büntető igazságszolgáltatás a *magistratusok* és a népgyűlések feladatai közé tartozott. Idővel egyre gyakoribbá vált, hogy az egyes, kiemelkedő súlyú bűntettek kivizsgálására – *ad hoc* jelleggel – rendkívüli törvényszékeket (*quaestiones extraordinariae*) állítottak fel. Ilyen rendkívüli bíróság vonta felelősségre például Kr. e. 186-ban a nagy tömegeket vonzó, vad kicsapongásokkal és különféle bűncselekményekkel kísért bacchanaliák résztvevőit.¹

Az első állandó büntetőbíróóságot (*quaestio perpetua*) Kr. e. 149-ben a *lex Calpurnia de repetundis* állította fel a volt helytartók által (a tartományi lakosok sérelmére) elkövetett zsarolásokat (*crimen repetundarum*) kivizsgálására.² A *quaestio de repetundis* felállítását az erőszakos (legtöbbször az útonállók, a rablógyilkosok által elkövetett) emberölésekkel (*crimen inter sicarios*) foglalkozó *quaestio de sicariis* és a méreggel történő emberöléseket (*veneficium*) elbíráló *quaestio de veneficis* létrehozása követte. E két törvényszéket a Sulla által Kr. e. 81-ben hozott *lex Cornelia de sicariis et veneficis* összevonta. A *dictator* törvénye alapján a *quaestio de sicariis et veneficis* hatásköre az erőszakos, illetve a méreggel történő emberölés elbírálásán kívül a tűzvészokozás, valamint a főbenjáró bűnügyben való bírói vesztegetés, hamis vád és hamis tanúzás eseteinek kivizsgálására is kiterjedt.

Feltehetőleg Gaius Gracchus egyik törvénye hozta létre Kr. e. 122-ben a választási vesztegetéseket (*crimen ambitus*) elbíráló *quaestio de ambitu*-t. A római nép méltóságának megsértése (*crimen laesae maiestatis populi Romani*) esetén

---

* Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

¹ E büntetőeljárásról Livius számol be a legrészletesebben (Liv. 39,8-19).

² A *quaestiones perpetuae* felállításáról, összetételéről és eljárási rendjéről ld. többek között BURÁNY Gergely: *A római állandó törvényszékek és a bűnfenyítő eljárás Cicero korában*. Seiler Henrik nyomda, Szombathely, 1883. 21–82; A. H. J. GREENIDGE: *The Legal Procedure of Cicero's Time*. Clarendon Press, Oxford, 1901. 415–504; James Leigh STRACHAN-DAVIDSON: *Problems of the Roman Criminal Law*. Clarendon Press, Oxford, 1912. II. 1–152; A. H. M. JONES: *The Criminal Courts of the Roman Republic and Principate*. Basil Blackwell, Oxford, 1972. 45–85; Bernardo SANTALUCIA: *Diritto e processo penale nell'antica Roma*. Giuffrè, Milano, 1998². 103–188.

eljáró állandó törvényszéket (*quaestio de maiestate*) pedig valószínűleg Saturninus néptribunus javaslatára állították fel Kr. e. 103-ban (*lex Appuleia de maiestate*).

Egészen biztos, hogy már a sullai *dictaturát* megelőzően működött Rómában olyan állandó bíróság, mely az állami javak elsikkasztásának (*crimen peculatus*) kivizsgálásával foglalkozott. E törvényszéket a Sulla által hozott *lex Cornelia de peculatu* valószínűleg átalakította *quaestio de peculatu et sacrilegio*-vá, kiterjesztve hatáskörét a templomokból való lopás és egyéb szentségtörés (*sacrilegium*) elbírálására is.

Egy másik sullai törvény, a *lex Cornelia testamentaria nummaria* alapján kezdte meg működését az az állandó bíróság (*quaestio testamentaria nummaria*), mely a végrendelet-hamisítók és a pénzhamisítók felett ítélt. A szintén Sulla nevéhez fűződő *lex Cornelia de iniuriis* a személysértés (*iniuria*) bizonyos tényállásait (így pl. az erőszakos magánlaksértést) közbűncselekménnyé (*crimen iniuriae*) nyilvánította, s az ilyen cselekmények elbírálására önálló, állandó törvényszéket (*quaestio de iniuriis*) állított fel.

A sullai *dictatura* után az állandó büntetőbíróóságok száma tovább szaporodott. A közrend elleni erőszakos bűncselekményeket (*crimen vis*) elbíráló állandó törvényszék (*quaestio de vis*) feltehetőleg a *lex Plautia de vi* alapján kezdte meg működését Kr. e. 65-ben vagy 63-ban. A házasságtörés (*adulterium*) és az egyéb nemi erkölcs elleni bűncselekmények elbírálása Kr. e. 18-tól – az Augustus által hozott *lex Iulia de adulteriis coercendis* alapján – a *quaestio de adulteriis* hatáskörébe tartozott. E *quaestiones perpetuae* a principátus idején fokozatosan háttérbe szorultak: a büntetőbíráskodás feladatát egyre inkább a császár, a *senatus* és a *praefectus urbi* vette át.

2. Az esküdtszékek elnökei és bírái

A *quaestiók* elnöki tisztét többnyire *praetorok* töltötték be, akik sorsolás útján kerültek az egyes törvényszékek élére.³ Egyes törvényszékek (elsősorban a *quaestiones de sicariis et veneficis*) élén *praetorok* helyett ún. *iudices quaestionis* álltak, akiket a volt *aedilisek* közül választottak.⁴

Esküdtbíró csak Róma városában élő, 30–60 év közötti, római polgárjoggal rendelkező férfi lehetett.⁵ Ki voltak zárva, akik éppen közhivatalt viseltek vagy állami ügyben eljárva a Városon kívül tartózkodtak (*absentes rei publicae causa*), illetve akiket közbűncselekmény elkövetése miatt elítéltek, továbbá a testi és szellemi fogyatékosok. A bírák megbízatása egy évre szólt, melynek letelte után az újráválasztásnak nem volt akadálya. A bírák névjegyzékét (*album iudicum*) – melyet a *Forumon* kifüggesztettek – a *praetor urbanus* évenként állította össze,

³ A *quaestiók* számának növelése így rendszerint maga után vonta a *praetorok* számának növelését is.

⁴ A *iudex quaestionis* tisztsége az *aedilitas* és a *praetura* között helyezkedett el a hivatali ranglétrán. Többek között Julius Caesar is *iudex quaestionis*-ként állt a *quaestio de sicariis et veneficis* élén, hivatali pályafutásának az *aedilitas* és a *praetura* közötti szakaszában (Suet. Caes. 11).

⁵ Augustus az alsó életkori határt 30-ról 25 évre szállította le (Suet. Aug. 32).

tekintettel arra, hogy egyesek – valamely kizáró ok felmerülése miatt – mindig kiestek, mások pedig idő közben a jegyzékbe felvehetőkké váltak.

A bírák társadalmi hovatartozása az idők folyamán többször változott. Eredetileg csak szenátorok bírászkodhattak, Gaius Gracchus azonban változtatott ezen, és Kr. e. 122-ben a lovagokra ruházta a bírói hatalmat (*lex Sempronia iudiciaria*). Gracchus célja egyértelműen az volt, hogy megnyerje a lovagok bizalmát, s így kiszélesítse politikai táborát. A bírósági reform szükségességét a szenátorok megvesztegethetőségével indokolta. A bírósági törvény beláthatatlan következményekkel járt. A politikai erőviszonyokban óriási változás állt be: a lovagok – bírói hatalmukkal gátlástalanul visszaélve – a szenátorok fölé kerekedtek.

Ez az állapot azonban nem tartott sokáig: Kr. e. 106-ban Servilius Caepio *consul* javaslatára a bírászkodás jogát visszaadták a szenátorok kezébe (*lex Servilia iudiciaria*). Néhány évvel később ismét változtattak a bíróságok összetételén. Kr. e. 101-ben vagy 100-ban Servilius Glaucia javaslatára módosították a tartományi helytartók korrupciós bűncselekményeinek elbírálására vonatkozó szabályokat, s az ilyen ügyekben való ítélkezés jogát újra a lovagokra ruházták (*lex Servilia Glauciae repetundarum*).

Kr. e. 91-ben az ifjabb Livius Drusus néptribunus kísérletet tett a szenátorok és a lovagok kibékítésére, a két rend közötti viszályok felszámolására. Ezt a célt szolgálta a javaslatára hozott törvény (*lex Livia iudiciaria*), mely a bírói hatalmat megosztotta a társadalom két vezető rendje között. A néptribunus próbálkozása azonban kudarcot vallott: a rendek egységét a bírósági reform nem tudta helyreállítani, sőt a szenátorok és a lovagok közötti ellentétek csak tovább fokozódtak.

A *lex Livia* így csak igen rövid ideig maradt hatályban. Kr. e. 89-ben újra megváltoztatták a törvényszékek összetételét. Plautius Silvanus néptribunus javaslatára ekkor egy egészen új eljárást vezettek be: a bírák személyéről a nép (*comitia tributa*) dönthetett, oly módon, hogy minden *tribus* választhatott 15 bírót, akiknek a megbízatása továbbra is egy évre szólt (*lex Plautia iudiciaria*).⁶

Ez a törvény sem maradt sokáig hatályban. A Sulla által Kr. e. 82-ben vagy 81-ben alkotott *lex Cornelia iudiciaria* ugyanis a bírói hatalmat visszaadta a szenátorok kezébe. A *dictator* többek között e törvénye által is a szenátus hatalmának megerősítésére törekedett.

A szenátorok kizárólagos bírói hatalmát Kr. e. 70-ben ismét megszüntették. Az Aurelius Cotta *praetor* javaslatára hozott *lex Aurelia iudiciaria* rendelkezései alapján a bírói kart három társadalmi csoportból, a szenátorok, a lovagok és a *tribuni aerarii* köréből válogatták össze. Az utóbbiak csoportját feltehetőleg azok alkották, akiknek a vagyona meghaladta a 300.000 *sestertius*, de nem érte el a lovagoktól elvárt 400.000 *sestertius*.

Kr. e. 55-ben a Pompeius Magnus nevéhez fűződő *lex Pompeia iudiciaria* felemelte a bírói tisztség betöltéséhez szükséges vagyon összegét. Kr. e. 46-ban a Caesar által hozott *lex Iulia iudiciaria* megszüntette a *tribuni aerarii* esküdtbírói szerepét, s kizárólag a szenátorokat és a lovagokat jogosította fel a bírászkodásra.

⁶ Az esküdtbírák száma ezek szerint ekkor összesen 35x15, azaz 525 fő lehetett.

Két évvel később az alacsonyabb néprétegek újból részesülhettek a bírói hatalomból: Marcus Antonius bírósági törvénye (*lex Antonia iudiciaria*) alapján ismét felállítottak egy harmadik *decuriát*, melynek tagjait már nemcsak a *tribuni aerarii*, hanem a *centuriók*, sőt a közkatonák soraiból válogatták össze.

Újabb változtatást a *lex Iulia iudiciorum publicorum* vezetett be Kr. e. 17-ben: Augustus e törvénye a három bírói *decuriához* egy negyediket csatolt, a *ducenarii*, vagyis a kétszázasok testületét, akik a lovagi *census* felével, azaz 200.000 *sestertius* vagyonnal rendelkeztek. Végül Caligula (37–41) a bírák munkájának megkönnyítése céljából a bírói *decuriák* számát ötre emelte. Galba uralkodásának idején (68–69) a bírák kérelmezték egy hatodik bírói *decuria* felállítását, e kérelmet azonban a császár elutasította.

3. Az esküdtzéki eljárás rendje

Ha egy római polgár vádat kívánt emelni valamely polgártársa ellen, először is el kellett mennie a vád tárgyát képező bűncselekmény kivizsgálásával foglalkozó törvényszék elnökéhez, és engedélyt kellett kérnie a vádemeléshez (*postulatio*). A *praetor*nak meg kellett vizsgálnia, hogy nincs-e akadálya a vádemelésnek: nem mindenki emelhetett ugyanis vádat, s nem mindenki ellen lehetett vádat emelni. Egyesek (pl. az *infamis* személyek) senki ellen nem emelhetek vádat. A gyermekek szülei ellen, a felszabadított rabszolgák *patronusaik* ellen nem léphettek fel vádlóként. A hivatalban lévő *magistratusok* és az állami ügyben távol lévő (követségben járó) személyek ellen nem indulhatott törvényszéki eljárás. Ugyanazon személy ellen ugyanazon bűncselekmény miatt csak egy személy emelhetett vádat.

Ha ugyanabban az ügyben többen kívántak fellépni vádlóként, el kellett dönteni, hogy melyikük lesz a legalkalmasabb a vád képviselőjére (*divinatio*). A *praetor* ilyenkor a törvényszék mellé beosztott esküdtek közül összeállított egy tanácsot (*consilium*), mely előtt a vádlónak jelentkezők rövid beszédet tartottak. Az esküdtek a beszédek meghallgatása után szavazással döntötték el, hogy a vád képviselőjére ki a legmegfelelőbb személy. A döntés meghozatalakor főként két tényezőt vettek figyelembe: ki ismeri a jelentkezők közül alaposabban az érintett bűnügy tényállását, s ki tűnik jártasabbnak a nyilvános beszédek tartásában.⁷ A kiválasztott személy fővádlóként (*accusator*), míg a többiek mellékvádlóként (*subscriptores*) szerepelhettek a perben.

Ha a vádemelésnek nem volt törvényi akadálya – s több jelentkező esetén eldönt, hogy ki a legalkalmasabb a vádlói szerepre – a *praetor* engedélyt adott a formális vádemelésre (*nominis delatio*). Amint a mellékvádlók latin neve is jelzi, a vádat írásba kellett foglalni, s pontosan meg kellett fogalmazni a vád tárgyává tett

⁷ Cicero Verres ügyében kifejtette, hogy a *divinatio* során elsősorban azt kell figyelembe venni, kit szeretnének leginkább vádlónak a sértettek, s kit szeretne a legkevésbé a vádlott (Cic. Caec. 3,10). Quintilianus szerint az esküdtek „legtöbbször azonban azt szokták keresni, melyiknek vannak a kettő közül nyomósabb okai, melyik fog majd a vád vitelében több kitartást és erélyességet tanúsítani, melyik fogja szerepét lelkiismeretesebben betölteni” (Quint. Inst. or. 7,4,34; Prácser Albert ford.).

cselekmény tényállását. Mind a fővádlónak, mind a mellékvádlóknak esküt kellett tenniük arra, hogy nem hamis az általuk emelt vád (*iuramentum calumniae*).

A vádemelés időpontjára a vádlott a *praetor*tól idézést kapott, hogy megismerhesse az ellene emelt vádat, és előadhassa esetleges kifogásait. A vádló ekkor kérdéseket intézhetett a vádlotthoz (*interrogatio*), a vád pontosítása és kiegészítése céljából. Ha a vádlott az idézésre nem jelent meg, az nem képezte az eljárás akadályát. A törvényszéki eljárásra akkor is sor került, ha a vádlott a vádemeléskor beismerő vallomást tett.⁸

Ezek után a *praetor* a vádat jegyzőkönyvbe vette (*inscriptio*), s kijelentette, hogy a vádat elfogadta (*nominis receptio*). A vádlott ekkor vált hivatalosan vádlottá (*reus*), aminek számos jogkövetkezménye volt (pl. az illetőt inentől nem lehetett *magistratus*sá választani). A *praetor* a vád elfogadásakor kitűzte a törvényszéki tárgyalás határnapját (*diei dictio*), s ezzel egyúttal azt is meghatározta, hogy a vádlónak hány napot ad a terhelő bizonyítékok felkutatására (*inquisitio*). Ez az időtartam legtöbbször csak 10 nap volt, de ettől el lehetett térni az ügy szerteágazó jelegére, a sértettek és a tanúk nagy számára tekintettel, s főként akkor, ha a vádlónak hosszú utazást kellett tennie.⁹

A tárgyalásra a vádló, a vádlott és a törvényszék mellé beosztott esküdttbírák idézést kaptak (*citatio*). A vádló a vádat a tárgyalás előtt bármikor szabadon elejthette, de ilyenkor egy másik polgár ugyanabban az ügyben újra vádat emelhetett. Ha a vádló vagy a vádlott elfogadható okból (pl. betegség miatt) nem tudott megjelenni, a tárgyalást elhalasztották. Ha a vádlott az elítéléstől tartva a tárgyalás előtt önként száműzetésbe ment, az eljárást megszüntették, de az illetőt eltiltották a visszatéréstől (*interdictio aquae et ignis*).

Ha az idézésre a vádló, a vádlott és a bírák egyaránt megjelentek, első lépésként felállították az ügyben ítélező esküdtszéket. A Kr. e. 123-ban hozott *lex Acilia de repetundis* alapján az esküdtszék megalakítása a következőképpen történt. A bírák névjegyzékében szereplő 450 polgár közül először a vádlott kiválogatta azokat, akik vele rokonságban álltak, valamint azokat, akik ugyanazon *sodalitashoz* vagy *collegiumhoz* tartoztak, melynek maga is tagja volt; e személyek elfoglaltságuk miatt nem vehettek részt az eljárásban. A többi esküdt közül ezek után a vádló kiválasztott 100-at, melyek közül a végül a vádlott megjelölhette azt az 50 főt, aki ítélezett az ügyben. Valószínűleg nemcsak a *quaestio de repetundis* tagjait választották ki ilyen eljárás (*editio iudicum*) során, hanem a többi *quaestio* esetében is ezeket a szabályokat alkalmazták. A *lex Servilia Glauciaae repetundarum* ezeket a szabályokat akként módosította, hogy a vádló 100 helyett 125 bírót volt köteles kijelölni, akik közül a vádlott 75-öt visszautasíthatott, s így maradt meg az az 50 fő, aki a konkrét ügyben eljár.

Sulla bírósági törvénye jelentősen módosította e szabályokat. A *lex Cornelia iudiciaria* alapján az eljáró esküdtszék megalakítása *editio* helyett a *sortitio-reiectio-subsortitio* egymást követő három aktusából álló eljárás útján történt. A

⁸ „Az ügy kivizsgálása esetén ugyanis sokakat fel lehet menteni, anélkül viszont senkit sem lehet elítélni!” – mondja Cicero (Cic. Verr. II. 1,9,25; Nótári Tamás ford.).

⁹ Cicero 110 napot kapott arra, hogy Szicíliában összegyűjtse a Verres elleni bizonyítékokat (Cic. Verr. I. 11,30).

törvényszék elnöke az esküdtek közül – egy urnából kihúzva a törvény által meghatározott számú esküdt nevét – kisorsolta az ügyben ítélező személyeket (*sortitio*). Ha a kisorsolt bírák közé olyan személyek kerültek, akikkel szemben a feleknek bármiféle kifogásuk volt, kérhették azok kizárását: előbb a vádló, majd a vádlott gyakorolhatta e jogát (*reiectio*). Ilyenkor a *praetor* újabb sorsolás által más személyekkel egészítette ki az esküdtszéket (*subsortitio*).

Ez az új eljárási rend igazságosabb volt, mint a korábbi. Az *editio* ugyanis nyilvánvalóan kedvezett a vádlónak: a vádlott már csak azok között az esküdtek között válogathatott, akiket a vádló kiválasztott. Sulla – észelve ezt a felemás helyzetet – a sorsolás előírása által kiegyenlítette az egymással szemben álló felek esélyeit.

Mivel a felek által kizárható személyek számának korlátozás nélkül hagyása megbéníthatta volna a törvényszék működését, Sulla pontosan meghatározta mind a vádló, mind a vádlott számára, hogy legfeljebb hány esküdtbíró kizárását kérheti. Ez a szám a felek társadalmi rangja szerint különbözött: míg a szenátori rend tagjai maximum 6, mások maximum 3 esküdt személyét utasíthatták vissza. Ezt a különbségtételt az indokolhatta, hogy egy szenátornak személyes kapcsolatai révén nyilván több barátja, illetve ellensége volt a szenátori rendű bírák között, mint másoknak, s ezért egy szenátor ügyében több esküdt lehetett elfogult, mint más személyek ügyeiben.

A bírák kizárására vonatkozó szabályokat Kr. e. 59-ben módosították. Az ekkor elfogadott *lex Vatinia de reiectione iudicum* értelmében a törvényszék elnöke három bírói névsort állított össze, melyek közül mind a vádló, mind a vádlott visszautasíthatott egyet, s az így megmaradt névsorban szereplő bírák ítéleztek az ügyben. Újabb változtatást Kr. e. 55-ben a *lex Licinia de sodaliciis* hozott, mely jogszabály alapján a vádló a 35 *tribus* közül kijelölhetett négyet, melyek közül a vádlott egyet visszautasíthatott, s így végül a törvényszék elnöke a maradék három kerülethez tartozó esküdtekből állította össze az eljáró esküdtszéket.

A kiválasztott bírák eskütetele után megkezdődött a tárgyalás. A *praetor* a bíborszegélyű tógájában (*toga praetexta*) egy emelvényen (*tribunal*) foglalt helyet a díszes, elefántcsonttal berakott hivatali székében (*sella curulis*), az esküdtek, a vádló, a vádlott és az ügyvédek a tógájukban fapadokon (*subsellia*) ültek, körülöttük a kíváncsi néptömeg (*corona auditorum*) szintén (bérelhető) fapadokon helyezkedett el. A vádlottak általában megnövesztett hajjal, elhanyagolt, piszkos ruhában (*toga sordida*) jelentek meg a törvényszék előtt, hogy kifejezzék megvetésre, de ugyanakkor szánalomra is méltó helyzetüket.¹⁰ A vádlottat *patronusok* és *advocatusok* segítették: míg az előbbieket védőbeszédet tartottak, az utóbbiak tanácsokat adtak és jelenlétükkel támogatták védencüket. A *quaestio de repetundis* előtt – a sértett tartományi lakosok kérésére – szintén ügyvéd képviselte a vádat, gyűjtötte össze a bizonyítékokat és tartotta meg a vádbeszédet: így járt el Cicero is *patronusként* a volt szicíliai helytartó, Verres ügyében.

¹⁰ Plutarkhosz azt írja, hogy „Milo csodálatra méltó bátorságot tanúsított a tárgyaláson; nem volt hajlandó sem a haját megnövesztetni, sem gyászruhát öltetni; lehetséges, hogy nem kis részben ezért is ítélték el” (Plut. Cic. 35; Máthé Elek ford.).

Az esküdtszék előtt először a vádbeszédre, majd a védőbeszédre került sor. A beszédek időtartamát a törvény korlátozta, a vádlóval szemben másfélszer több időt biztosítva a vádlott (illetőleg védője) számára.¹¹ E beszédek rendszerint eltávolodtak a vád tárgyává tett cselekménytől, s általánosságban támadták, illetve védték a vádlottat. A bírának ugyanis elsősorban azt kellett mérlegelniük, hogy a vádlott elítélése vagy felmentése szolgálja-e inkább a közösség javát, az állam érdekét. A bírósági vizsgálat középpontjában tehát az a kérdés állt, hogy általánosságban – a vád tárgyától elvonatkoztatva – milyen ember, milyen jellemű, a közösség számára mennyire értékes személy a vádlott.

A perbeszéd után következett a bizonyítás (*probatio*). A bizonyítás terhe (*onus probationis*) a vádlóra nehezedett: a vádlott ártatlansága mellett megdönthető törvényi vélelem szólt. Bizonyítékul legtöbbször a tanúk vallomásai szolgáltak. A tanúk felkutatásáról és bíróság előtti megjelenéséről a vádló, illetve a védő gondoskodott.

Tanú (*testis*) csak szabad ember lehetett: „*a jog szerint a szolgál nem perelhet és / tanú sem lehet*” – olvashatjuk Terentius egyik vígjátékában.¹² Idegenek (*peregrini*) kihallgathatók voltak tanúként. Ez jól kitűnik a Flaccus elleni per anyagából; Cicero e perben védőként rámutatott a vádló által felsorakoztatott görög tanúk állításainak hiteltelenségére: „*a lelkiismeretes és megbízható tanúvallomásokra e nép sohasem adott túl sokat*”.¹³ Nőket is meg lehetett hallgatni tanúként. Cicero Verres perében tanúként idézte a bíróság elé a Malleolus nevű meggyilkolt *quaestor* özvegyét és annak anyját (Malleolus anyósát).¹⁴ Suetonius szerint a szentségtöréssel vádolt Clodius perében a bíróság tanúként hallgatta meg Caesar anyját, Aureliát, és húgát, Iuliát.¹⁵ Az esküdtszék tagjai nem tehetek tanúvallomást, azt a bírót azonban, aki visszavetés (*relectio*) folytán nem került az ügyben ítélező esküdtek közé, ki lehetett hallgatni tanúként. A vádlott védője nem tanúskodhatott: ezért nem volt kihallgatható tanúként Hortensius, Verres védője, aki egyébként tudott a vádlott bűntetteiről.¹⁶

A tanúk vallomástételük előtt kötelesek voltak esküt tenni. A vád tanút először a vádló hallgatta ki (*interrogatio*). Ezt követték a védő keresztkérdései (*altercatio*). A védelem tanút előbb a védő kérdezte ki, amit a vádló keresztkérdései követhettek.

A bizonyítás sikere érdekében ajánlatos volt több tanút a bíróság elé állítani,¹⁷ de elvileg egyetlen tanú vallomása alapján is lehetett ítéletet hozni.¹⁸ A helytartók visszaéléseinek kivizsgálásakor egyébként a problémát sokszor éppen a tanúk túl

¹¹ Pompeius egyik törvénye a vádbeszéd időtartamát 2 órára, a védőbeszédét 3 órára korlátozta (Cic. Brut. 94,324).

¹² Ter. Phorm. 292–293 (Maróti Egon ford.).

¹³ Cic. Flacc. 9 (Nótári Tamás ford.).

¹⁴ Cic. Verr. II. 1,37,93–94.

¹⁵ Suet. Caes. 74.

¹⁶ Cic. Verr. II. 2,8,24.

¹⁷ Plutarkhosz szerint „*egy alkalommal egy szónok, mikor valaki csak egy tanút hozott magával, azt mondta a bírának, hogy nem volna helyes egyetlen tanúnak hitelt adni, még ha a tanú Cato volna is*” (Plut. Cat. Min. 19; Máthé Elek ford.).

¹⁸ Ezt a római törvények nem zárták ki, ellentétben a zsidó joggal (Szám 35,30; MTörv 17,6; 19,15).

nagy száma okozta. A *lex Acilia* az eljárás elhúzódásának megakadályozása céljából 48 főre korlátozta a tanúként kihallgatható személyek számát.

Mint már említettük, a bírának elsősorban a vádlott jellemét kellett megvizsgálniuk. Erre Cicero sokszor felhívta az esküdtszék figyelmét: „*egyetlen nagyobb és jelentősebb ügyben sem a vádból, hanem a vádlott életmódjából kell arra következtetni, bírák, hogy mit akart, mit fontolgatott, és mit követett el – lehetetlen ugyanis, hogy bármelyikünk hirtelen megváltozzék, életmódját megcserélje, vagy természetét megváltoztassa.*”¹⁹ Éppen ezért fontos volt a szerepe azoknak a tanúknak, akik nem a vád tárgyával kapcsolatban tettek vallomást, hanem a vádlott jellemét, megbízhatóságát, esetleg példás előéletét, a haza iránti szolgálatait igazolták. Mivel e jellemtanúk rendszerint a védelem tanúi voltak, *laudatorok*nak, vagyis dicsérőknek nevezték őket. Egy idő után a *laudatorok* szerepeltetését túlzásba vitték. Cicero a Verres elleni perben kijelentette, hogy „*aki a törvényszék előtt nem tud tíz dicsérő tanút kiállítani, annak számára tisztesebb, hogy egyet se állítson ki, minthogy a szokásjogilag meghatározott számot ne teljesítse.*”²⁰

A rabszolgák vallomását csak akkor vették figyelembe bizonyítékként, ha azt kínvallatás során tették. A vallatásra nem a *Forumon*, hanem egy külön helyiségben, tanúk előtt került sor.²¹ A vallatás vezetőjét, aki kérdéseket tett fel a szolgának, *quaesitor*nak, a kínzás végrehajtóit pedig *tortores*nek nevezték, a vallatásról jegyzőkönyv készült, amit az esküdtszék előtt felolvastak.

A szolgákat ősi szabály szerint nem lehetett gazdáik ellen kínvallatásnak alávetni: „*őseink azonban – mondja Cicero – nem akarták megengedni, hogy a rabszolgákat uruk ellen vallassák, nem azért, mintha nem lehetne ennek segítségével feltárni az igazságot, hanem mert méltatlannak vélték, és uruk számára a halálnál is keserűbbnek.*”²² A *dominus* beleegyezésével azonban elhárult a kínvallatás akadálya. Cicero kétségbe vonta a kínzás során tett vallomás hitelességét, rámutatva arra, hogy „*a kínvallatást a fájdalom uralja..., s a kihallgatást vezető tetszésére van bízva..., s azt hol a remény hamisítja meg, hol a félelem teszi értéktelenné, olyannyira, hogy e kedvezőtlen körülmények közepette az igazság kiderítésére semmi esély nem adódik.*”²³

A bizonyítás eszközeként okiratokat (*tabulae*) is fel lehetett használni. A vádló a tárgyi bizonyítékok megszerzése érdekében házkutatást is végezhetett: az ilyenkor talált iratokat (tanúk jelenlétében) lepecsételte (s így lezárva adta át a törvényszék elnökének).

A Verres elleni per adataiból jól kitűnik, hogy a *quaestio de repetundis* előtti eljárás két szakaszra oszlott: az első vád- és védőbeszéd, valamint a bizonyítási eljárás lefolytatása (*actio prima*) után bizonyos időköztt kellett hagyni, s csak ezt követően kerülhetett sor a vád illetve a védelem összefoglaló beszédeire és az ítélethozatalra (*actio secunda*). Annak biztosítása érdekében tehát, hogy a vizsgálat

¹⁹ Cic. Sull. 25,69 (Nótári Tamás ford.).

²⁰ Cic. Verr. II. 5,22,57 (Nótári Tamás ford.).

²¹ Milo perében a rabszolgákat *Libertas* templomában vallatták (Cic. Mil. 22,59).

²² Cic. Mil. 22,59 (Nótári Tamás ford.).

²³ Cic. Sull. 28,78 (Nótári Tamás ford.).

kellően alapos legyen, s az esküdtszék tagjainak módjában álljon megfontolni a végső döntést, a törvény kötelezővé tette a tárgyalás megszakítását (*comperendinatio*), s ezzel kizárta azt, hogy a pert egyetlen tárgyalási napon be lehessen fejezni. Mivel a tárgyalás két szakasza között legalább egy napnak el kellett telnie, a tárgyalás folytatását minimum harmadnapra kellett halasztani, amint azt a *comperendinatio* szó is jelzi (*perendie* = holnapután). Cicerótól tudjuk, hogy a tárgyalás kötelező megszakításának szabályát Glauca (tehát a *lex Serviliae Glaucae de repetundis*) vezette be.

A bizonyítási eljárás lefolytatása (*comperendinatio* esetén az összefoglaló beszédek megtartása) után a törvényszék elnöke berekesztette a tárgyalást, és felszólította az esküdteket az ítélet meghozatalára. Az ítélethozatal (*sententiae latio*) szavazás útján történt, ami eredetileg mindig írásbeli és titkos volt.

Sulla a szavazás terén is jelentős reformot vezetett be: lehetővé tette, hogy maga a vádlott döntse el, titkos vagy nyílt legyen-e ügyében a szavazás.²⁴ E rendelkezés valószínűleg azt a célt szolgálta, hogy a bírák felelősségteljesebben döntsenek, hiszen akinek nyíltan kell állást foglalnia valamilyen kérdésben, annak nagyobb a személyes felelőssége, mint annak, aki a döntéshozó testület tagjaként titkosan adja le voksát; az utóbbi esetben a döntésért való felelősség súlya jobban megoszlik a tagok között. Sulla rendelkezését Kr. e. 70-ben a *lex Aurelia iudiciaria* eltörölte, visszaállítva a titkos szavazás kizárólagosságát. A nyílt szavazásnak az lehetett a hátránya, hogy az elsőként szavazók – főként, ha azok tekintélyes emberek voltak – véleményükkel befolyásolhatták a sorban utóbb szavazókat.

Háromféleképpen lehetett szavazni: „C” (*condemno* = elítélem), „A” (*absolvo* = felmentem), vagy „NL” (*non liquet* = nem világos). A vádlottat akkor lehetett bűnösnek nyilvánítani, ha az esküdtek abszolút többsége (tehát 50% + 1 fő) az elítélésére szavazott, szavazategyenlőség esetén a vádlottat fel kellett menteni.²⁵ Ha az esküdtek többsége „NL”-l szavazott, az egész eljárást meg kellett ismételni (*ampliatio*).

Az esküdtek döntéshozatalával kapcsolatban a *lex Acilia de repetundis* – ezekről a szabályokról eltérően – azt írta elő, hogy először arról szavazzanak, világos-e az ügy előttük. Ekkor kétféleképpen lehetett szavazni: „L” (*liquet* = világos) vagy „NL” (*non liquet* = nem világos). Ha az esküdtek több mint egyharmada előtt nem volt világos az ügy, a tárgyalást meg kellett ismételni (*ampliatio*). Amennyiben legalább a bírák kétharmada azt jelezte, hogy egyértelműen állást tud foglalni a vádlott bűnösségének kérdésében, újabb szavazás következett, mely során szintén csak kétféleképpen – a vádlott elítélésére vagy felmentésére – lehetett szavazni.

Az elnök a szavazótáblácskák összeszedése és a szavazatok megszámlálása után kihirdette az ítéletet (*pronuntiatio sententiae*). Marasztaló ítélet esetén úgy

²⁴ „Amikor eljött a szavazás ideje, a törvényszék elnöke a *lex Cornelia* előírása szerint megkérdezte a vádlottól, hogy mit akar, titkosan vagy nyíltan szavazzanak-e róla?” – mondja Cicero (Cic. Clu. 20,55; Nótári Tamás ford.).

²⁵ „Harminckét bírónak kellett volna lennie a testületben. Tizenhat szavazattal el lehetett volna érni a felmentést” – állapítja meg Cicero (Cic. Clu. 27,74; Nótári Tamás ford.). „Bár Marius ügye rosszul állt a bírósági tárgyalás első napjaiban, és a bíróság ellenséges indulatot mutatott vele szemben, az utolsó napon váratlanul a szavazatok egyenlő arányban oszlottak meg és felmentették” – írja Plutarkhosz (Plut. Mar. 5; Máthé Elek ford.).

fogalmazott, hogy az esküdtek számára úgy tűnik, a vádlott elkövette („*fecisse videtur*”) a vád tárgyává tett bűntettet, felmentő ítélet esetében pedig úgy, hogy az esküdtek számára úgy tűnik, a vádlott nem követte el („*non fecisse videtur*”) a vád tárgyát képező cselekményt. Az esküdtszék tagjainak csak a vádlott bűnössége felől kellett döntést hoznia, a büntetést az adott törvényszéket felállító törvény határozta meg.²⁶

A törvényi büntetés (*poena legis*) általában számúzetés vagy pénzbüntetés volt. Ha a törvény az adott bűncselekményt az elkövető által okozott vagyoni kár egyszerűsével vagy többszörösével egyenlő összegű pénzbüntetéssel rendelte büntetni, a marasztaló ítélet meghozatalát egy becslő eljárás (*litis aestimatio*) követte, melynek során az esküdtek megállapították a pénzbüntetés pontos összegét. Az esküdtszék ítélete ellen fellebbezésnek nem volt helye.

---

²⁶ Ezért mondja azt Cicero, hogy „*senki sem az ítéletet kárhoztatja, amikor egy büntetést kifogásol, hanem a törvényt*” (Cic. Sull. 22,63; Nótári Tamás ford.).

Megújult ügyési szerepfelfogás a büntető- eljárás vádemelést megelőző szakaszában

Sinku Pál*

---

1. Az ügyészség feladat- és hatáskörei a felderítés során. A büntetőeljárás törvény koncepcionális újításai

1.1. Alapfogalmak. Nem koncepcionális változás, de újdonság az 1998. évi XIX. törvény (régi Be.) szóhasználatához képest, hogy az új kódex az „ügyész” helyett az „ügyészség” kifejezést használja. Ezzel – amint azt a 25. §-hoz fűzött miniszteri indokolás¹ is tartalmazza – a törvény azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy az ügyész az ügyési joggyakorlása során mindig az ügyészség nevében jár el. Mindez nem eredményezett változást az ügyészség vád-, és határozatszerkesztési gyakorlatában, hiszen a fejléc alapján eddig is egyértelmű volt, hogy az ügyész a döntését az adott ügyészség nevében hozta.²

Mindez nem jelenti azt, hogy az új kódex helyenként ne használná az ügyész fogalmát is. A Be. a 26. § (6) bekezdésének II. mondatában kifejezetten rendelkezik az eljárási cselekmény megtiltásának lehetőségéről, és azt az eljáró ügyész felettes ügyészére telepíti. Ezzel kapcsolatban arra indokolt felhívni a figyelmet, hogy az Ütv. 12. §-ának (3), illetve (4) bekezdése értelmében a felettes ügyészség, illetve a felettes ügyész, különböző fogalmak. A Be. hivatkozott bekezdése a felettes ügyész fogalmát használja, így azon nem a szervezeti felettest, hanem az Ütv. 12. §-ának (4) bekezdésében megjelölt személyt kell érteni. A Be. hivatkozott rendelkezésével összhangban az Ütv. 13. §-ának (1) bekezdése alapján a felettes ügyész az alárendelt ügyészeket utasíthatja, amely jogosultság tehát magában foglalja az eljárási cselekmény elvégzésének megtiltását is.³

Fontos hangsúlyozni azt is, hogy az ügyészség, mint közvádoló, az eljárási feladatoknak a Be. 5. §-a szerinti megosztása folytán, továbbá a 31. §-ból

---

* Főosztályvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség; c. egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar

¹ 2017. évi XC. tv. (Be.) részletes indokolása a 25. §-hoz: „a magyar szervezeti megoldás szerint minden ügyész az ügyészség nevében jár el, amelynek során ügyési jogokat gyakorol. A törvény ezért az „ügyész” helyett az „ügyészség” kifejezést használja.

² NF. 3741/2018/8-II. iránymutatás 2. pontja, LÜE magyarázat a Be. 25. §-ához, 2.) pont

³ NF. 3741/2018/17-I. sz. iránymutatás 4. pontja, LÜE magyarázat a Be. 26. §-ához, 15.) pont

következően – az új büntetőeljárás törvény alkalmazásában sem nyomozó hatóság. Amikor az előkészítő eljárást [339. § (2) bekezdés], valamint a nyomozást [26. § (4)-(5) bekezdés és 30. §] az ügyészség teljesíti, közvádói jogait gyakorolja.⁴

A nyomozással összefüggésben a Be. egyik legfontosabb koncepcionális újítása a felderítési és vizsgálati szakasz megkülönböztetése, és az ügyészi szerepkörök e kettősség mentén történő elválasztása. A Be. 31. §-ának (2) bekezdése értelmében a nyomozó hatóság az előkészítő eljárás és a felderítés során önállóan, a vizsgálat során az ügyészség irányításával jár el. Az önállóság tartalmát az ügyészség irányítása mellett folytatott vizsgálati szakaszra nézve a Be. 392. §-ának (5) bekezdése abban határozza meg, hogy az önállóan elvégzett eljárási cselekményekről a nyomozó hatóság köteles *utólag* beszámolni az ügyészségnek. Az utólagos beszámolási kötelezettségből az következik, hogy az önálló eljárás során elvégzett nyomozási cselekményekről az ügyészség – fő szabály szerint – előzetesen nem értesül.⁵

Ugyanez a megközelítés olvasható ki a miniszteri indokolásból is, mely szerint „[...] az ügyészség a nyomozó hatóság ezen önálló nyomozása felett törvényességi felügyeletet gyakorol, amely [...] akár jogorvoslat, akár az ügyészségi ellenőrzés eredményeként, de mindenképp *utólagos* beavatkozást foglal magában. A törvény szerinti törvényességi felügyelet lényegi eleme továbbá, hogy ezen utólagos beavatkozás jellemzően a büntetőeljárásban *részt vevő személyek kezdeményezése* (panasz, kifogás stb.) *alapján* történik és az esetleges törvénytértések megállapításában, a törvénytértő határozat hatályon kívül helyezésében nyilvánulhat meg.”⁶

A kifejtettek alapján a felderítési szakaszra meghatározott, a Be. 26. §-ának (2) bekezdésében felsorolt felügyeleti intézkedések többsége olyan feladatkört határoz meg, amely csak az utólagos, és kizárólag törvényességi szempontú beavatkozást teszi lehetővé az ügyészség számára. Ugyanezt a megközelítést tükrözik a 9/2018. (VI.29.) LÜ utasítás (nyomozásfelügyeleti alaputasítás) 37. §-ának (2) és (3) bekezdései is, melyek a törvényességi felügyeleti jogkörben történő felülvizsgálat alapját és terjedelmét – fő szabály szerint – a büntetőeljárás résztvevőjének kezdeményezéséhez kötik, a vizsgálódás szempontjaként pedig a jogszabálynak való megfelelést határozzák meg.⁷

A Be. 26. §-ának (2) bekezdése a nyomozás felderítési szakaszában tehát kizárólag törvényességi felügyeleti jogot biztosít az ügyészségnek, amely mindenképpen utólagos beavatkozást foglal magába, míg a vizsgálati szakaszban a

⁴ LÜE magyarázat a Be. 25. §-ához, 1.) pont.

⁵ TPK. 4582/2018/1. sz. intézkedés 2. bekezdése (a gyanúsíthatóság tárgyában történő, előzetes ügyészi állásfoglalással kapcsolatos iránymutatás tervezetének véleményezése)

⁶ a Be. részletes indokolása a 348. §-hoz

⁷ (2) Az ügyészség a felderítés, ezen belül a teljesített eljárási cselekmények törvényességét általában akkor és abban a körben ellenőrzi, amikor és amire nézve a nyomozó szerv vezetője vagy a büntetőeljárás más résztvevője az ügyészség intézkedését kezdeményezte.

(3) A Be. 351. § (2) bekezdése alapján megküldött ügyiratokat az ügyészség abból a szempontból vizsgálja felül, hogy a nyomozó hatóság határozatai, intézkedései megfelelnek-e a jogszabályi előírásoknak.

gyanúsított büntetőjogi felelősségének bizonyítása érdekében az irányítási jogkör az ügyészség részéről kezdeményező szerepvállalást jelent.⁸

1.2. Az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata. Az eddigi tapasztalatok arról árulkodnak, hogy a felderítés és vizsgálat előbbiek szerinti, éles elválasztása gyakorlati nehézségeket okoz a nyomozó hatóságok számára. A nehéz jogi megítélésű, bonyolult dogmatikai összefüggések ismeretét igénylő ügyek felderítése az új büntetőeljárás törvény hatályba lépését megelőzően rendszerint fokozott ügyészi felügyelet mellett folyt, a Be. azonban szakított ezzel és fő szabály szerint a gyanúsított kihallgatásának időpontjáig teljes körű önállóságot biztosít a nyomozó hatóságnak.

Az ügyészi eszközök korlátozása különösen azokban az ügyekben okoz problémát a nyomozó hatóságok számára, amelyekben a számításba vehető elkövető kiléte ismert, a nyomozás elsődleges feladata pedig annak megállapítása, hogy valóban megvalósult-e bűncselekmény, és ha igen, ez a személy követte-e el. Ebbe a körbe tartoznak tipikusan a szexuális és a közlekedési bűncselekmények, a hivatali visszaélés, a költségvetést károsító bűncselekmények, továbbá a vagyon elleni bűncselekmények egy része (hűtlen kezelés, sikkasztás, csalások egy része).⁹

A felderítés szakaszában tehát a törvény egyértelmű rendelkezéseiből következően az ügy ura a nyomozó hatóság,¹⁰ amely azonban a már említett, összetettebb bizonyítású bűnügyekben továbbra is igényli az ügyészség szakmai támogatását. Ez jut kifejezésre abban, hogy a nyomozó hatóságok az ilyen, felderítési szakban lévő ügyekben a szakmai párbeszéd korábbi gyakorlatban kialakult és megszokott formáit próbálják alkalmazni: például állásfoglalást kérnek, felhívás nélkül is bemutatják az iratokat a tervezett eljárási cselekményekkel (akár gyanúsítással) való egyetértés kieszközlése érdekében, és így tovább.¹¹

Az új szabályozás alapkonceptiója azonban az ügyészségi jogalkalmazás során sem maradhat figyelmen kívül, amiből viszont az következik, hogy az ügyészség – a korábbi gyakorlattól eltérően – a felderítés során nem veheti át a nyomozó hatóság feladatait, nem végezhet érdemi irányítást.

A kérdés ez után az, hogy az ügyészség kifejezett, formális irányítás nélkül vállalhat-e bármilyen szerepet a felderítést végző nyomozó hatóság tevékenységének orientálásában, így különösen a tervezett eljárási cselekményekkel kapcsolatos véleményét, jogi álláspontját előzetesen a nyomozó hatóság tudomására hozhatja-e. Az új kódex hatálybalépését követően több főügyészség gyakorlatában is megjelent az a megoldás, hogy a felderítési szakban lévő ügyekben javaslat formájában tájékoztatták a nyomozó hatóságot a további nyomozás során szükségesnek tartott eljárási cselekményekről, amit a nyomozó hatóság rendszerint örömmel vett.

⁸ LÜE magyarázat a Be. 26. §-ához, 1.) pont

⁹ NF. 4370/2018/26. sz. összeállítás a büntetőeljárás törvénnyel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokról, 1. pont

¹⁰ Be. 31. §-ának (2) bekezdése.

¹¹ NF. 4370/2018/26. sz. összeállítás a büntetőeljárás törvénnyel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokról, 1. pont

Bármennyire is igényt tartanak azonban a nyomozó hatóságok az ilyen jellegű kooperációra és együttgondolkodásra, ezt az új büntetőeljárás törvény már csak a vizsgálati szakaszban teszi lehetővé. A Be. 26. §-ának (2) bekezdése egyértelműen keretek közé szorítja ügyészség lehetőségeit a felderítés szakaszában, a nyomozás ilyen jellegű befolyásolására az új törvény már csak a vizsgálat szakaszában biztosít lehetőséget.¹² A korábban hatályos Be. rendelkezésein nyugvó jogalkalmazói gyakorlatnak a felderítés során történő fenntartása tehát törvénytört, ami azonban nem jelenti azt, hogy ne lehetne segíteni a nyomozó hatóság szakmai tevékenységét.

Az ügyészség és a nyomozó hatóság szervezeti egységei közötti megfelelő kapcsolat esetén, informális megbeszélések vagy szakmai értekezletek keretei között továbbra is lehetőség nyílik a felmerült jogalkalmazói problémák megbeszélésére, és a lehetséges megoldások, jó gyakorlatok megvitatására. Ha azonban ezek az informális keretek közé szorított lehetőségek már nem elégségesek ahhoz, hogy egy ügy nyomozását a felderítés szakaszában a szükséges hatékonysággal teljesítsék, az ügyészségnek élnie kell a Be. által biztosított lehetőségekkel. Ez vagy azt jelenti, hogy egyes – a bizonyítás szempontjából kiemelkedő jelentőségű – eljárási cselekményeket magának az ügyésznek kell elvégeznie [Be. 26. § (4) bekezdés], vagy szélsőséges esetben a nyomozás ügyészségi hatáskörbe vonását kell, hogy eredményezze [26. § (5) bekezdés].¹³

Ebben a koncepcionálisan új szabályozásban a korábbtól eltérő értelmet kap az ügyészségnek a nyomozások időszerűségének biztosításával kapcsolatos felelőssége. A nyomozó hatóság felderítési önállósága egyebek mellett azt is jelenti, hogy a nyomozó hatóságot megillető jogosítványok gyakorlása, illetve a nyomozó hatóságot terhelő kötelezettségek teljesítése a nyomozó hatóság tagjának, illetve vezetőjének a felelőssége. Az ügyészség ezért legfeljebb az eljárás elhúzódomása miatt bejelentett kifogás (XXIV. Fejezet) elbírálása során teheti meg a nyomozás indokolatlan elhúzódomására, az eljárási cselekmények késedelmes végrehajtására vonatkozó észrevételeit.¹⁴

1.3. Ügyészségi álláspont közlése a felderítés során. A nyomozás felderítési szakaszának a feladata a tényállásnak a megalapozott gyanú megállapításához vagy kizárásához szükséges mértékű tisztázása, az elkövető kilétének megállapítása és a bizonyítási eszközök biztosítása.¹⁵ A nyomozó hatóság a felderítést teljes önállósággal végzi, amelyért kizárólagos felelősséget visel.

¹² LÜE magyarázat a Be. 348. §-ához, 4.) pont: A felderítés során az ügyészség a nyomozó hatóság eljárása felett felügyeletet gyakorol, így az eljárás ezen szakaszában a Be. 26. §-ának (3) bekezdése szerinti irányítási eszközök nem gyakorolhatóak.

¹³ Dr. Polt Péter legfőbb ügyész úr megnyitója a 2018. november 15. napján tartott országos vezetői értekezleten, az IGOIGA//147-1/2018. számon közzétett emlékeztető alapján.

¹⁴ LÜE magyarázat a Be. 31–37. §-aihoz, 6.) pont

¹⁵ Be. 348. §-ának (3) bekezdése: A felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket.

A nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2018. (VI. 8.) Kormányrendelet (Nyer) rendelkezései szerint a nyomozó hatóság az előterjesztésre irányadó szabályok szerint az ügyészség állásfoglalását kérheti. Arról azonban, hogy ez a lehetőség a felderítési szakban is érvényesülhet-e, és ha igen, milyen korlátok között, a jogszabály hallgat.¹⁶

Az egységes ügyészségi álláspont szerint a felderítés során – a büntetőeljárás törvényben kifejezetten felsorolt kivételektől eltekintve – az ügyészség nem adhat a konkrét ügyre vonatkozó állásfoglalást a nyomozó hatóság részére.¹⁷ Az ügyészségi álláspont felderítés során történő közlésének egyes eseteit a Be. kifejezett rendelkezései tartalmazzák, esetenként azonban más – például a nemzetközi bűnügyi-igazságügyi együttműködést szabályozó – törvények is előírhatnak olyan eljárásjogi helyzeteket, amikor erre sor kerülhet.

Az ügyészség álláspontjának ismertetése a felderítés során az arra alapot adó intézkedéstípus szerint öt esetkörbe sorolható; az álláspont hivatalból történő közlése a nyomozó hatóság hathavonta történő beszámolója alapján, az engedélyezés, a kényszerintézkedések elrendelése vagy indítványozása, a jogorvoslatok elbírálása és az eljárási résztvevők kérelmei alapján történő intézkedés, illetve a valamennyi egyéb eljárási cselekmény alapján történő véleményközlés körébe.¹⁸ Ezeknek az eseteknek az a közös jellemzője, hogy törvénytörés megállapítása esetén a közölt ügyészségi álláspont köti a nyomozó hatóságot. [Nyer. 22. § (3) bek.]¹⁹

A Be. 351. §-ának (2) bekezdése értelmében, ha a felderítés során a nyomozás elrendelésétől számított hat hónap eltelt, a nyomozó hatóság bemutatja az ügyészségnek a nyomozás ügyiratait, egyidejűleg beszámol a nyomozás állásáról. A nyomozó hatóság ezután a beszámolóját a felderítés során hathavonta küldi meg az ügyészségnek. Az iratok bemutatása alapján érzékelt törvény- vagy jogszabálysértés esetén az ügyészség a törvényes állapot helyreállítása érdekében hivatalból köteles közölni álláspontját a nyomozó hatósággal. A tudatosan előírt beszámolási és iratbemutatói kötelezettség célja a jogalkotó részéről az volt, hogy megakadályozza a végeláthatatlan, céltalan, törvénytörő nyomozás lehetőségét.

Az említett időközönkénti beszámolás mellett ebbe a körbe sorolhatóak az eljárás résztvevőinek olyan kérelmei, amely a nyomozó hatóság határozatának, vagy intézkedésének hivatalból történő felülvizsgálatára irányulnak. A beszámolás és a kérelem említett eseteiben az ügyészség a 26. § (2) bekezdésének c)-e) pontjában meghatározott jogokat gyakorolhatja. A törvénytörő határozat hatályon kívül helyezése, illetve a megállapított törvénytörés esetében az ügyészség a

¹⁶ Nyer. 24. §-ának (1) bekezdése: „az előterjesztés szabályait kell megfelelően alkalmazni, ha a nyomozó hatóság az ügyészség állásfoglalását kéri.” A Nyer 20. §-ának (1) bekezdése szerint: „Ha a nyomozó hatóság az ügyészség vagy a bíróság hatáskörébe tartozó eljárási cselekmény elvégzését vagy határozat meghozatalát tartja szükségesnek, annak érdekében a nyomozó hatóság arra felhatalmazott vezetője az ügyészséghez előterjesztést tesz.”

¹⁷ NF. 3950/2018/2-II. sz. iránymutatás, LÜE magyarázat a 26. §-hoz 8.) II. pont

¹⁸ LÜE 26. §-ához fűzött magyarázat 8.) II. pont

¹⁹ Nyer. 22. §-ának (3) bekezdése: Ha az ügyészség felügyeleti jogkörében a megállapított törvénytörés orvoslására hívja fel a nyomozó hatóságot, a nyomozó hatóság arra felhatalmazott vezetője haladéktalanul intézkedik a törvénytörés orvoslása érdekében.

nyomozó hatósághoz intézett átiratban tételesen felsorolja, hogy mikor és hol sértett törvényt a nyomozó hatóság, miben áll a határozat megalapozatlansága.

Az ügyészség felderítéshez kapcsolódó engedélyezési jogkörébe tartozik a leplezett eszközök alkalmazásának, valamint az adatkérés és feltételes adatkérés engedélyezése.²⁰ Az engedély megtagadása esetén – mint valamennyi elutasító, megtagadó hatósági döntés esetén – az ügyészség ugyancsak köteles álláspontja indokait közölni, amelyben ki kell térnie az észlelt törvénysértésre. Ez a kötelezettség az ügyészséget az engedély megadása esetén is terheli.

A jogorvoslatok – kifogások, panaszok – elbírálásáról hozott határozatnak, valamint az egyes eljárási cselekményekre tett indítványnak, illetve az elrendelésre tett intézkedésnek szükségszerűen tartalmaznia kell az ügyészség indokolt álláspontját. A határozatok tartalmára vonatkozó rendelkezésből következően ugyanis az indokolásban számot kell adni a rendelkezés alapjául szolgáló jelentős tényekről, és az érdemi döntés magyarázatáról.²¹

Az ügyészségnek ugyanakkor a jogorvoslatok elbírálása során is figyelembe kell vennie egyrészt a nyomozás érdekeit, másrészt a nyomozó hatóság önállóságát. Ha a panasz elbírálására felderítési szakban lévő ügyben kerül sor, az ügyészség a 370. § (1) bekezdésében foglalt eszközöket veheti igénybe és az eljárás folytatását elrendelő döntésében, vagy nyomozati érdekből külön átiratban köteles iránymutatást adni az elvégzendő feladatokra, ám azok teljesítése módjának meghatározásától célszerű tartózkodnia.²²

Ugyanezek a szempontok megfelelően irányadóak azokra az esetekre nézve is, amikor az ügyészség nem panasz alapján, hanem hivatalból vizsgálja felül a nyomozó hatóság határozatát. A Be. statikus és dinamikus részében foglalt, azonos tárgykört érintő szabályait csak együtt, egymásra vonatkoztatva lehet jogszerűen értelmezni. A törvény részletes szabályozást ad arra az esetre, ha az ügyészség hivatalból intézkedik. Ha a hivatalból történő felülvizsgálat lehetősége [366. § (1) bekezdése] fennáll, az ügyészség álláspontja szükségszerűen megjelenik a hatályon kívül helyező, vagy megváltoztató határozatban, amely óhatatlanul tartalmazza a felülvizsgálatra okot adó hibát, mulasztást, valamint ezek kiküszöbölésének törvényes útját. Ugyanígy kell eljárni a panasz folytán hozott hatályon kívül helyező, vagy megváltoztató határozat esetén is.²³

Az előzőekben kifejtettek alapján egyértelmű, hogy az ügyészségnek egyes nevesített intézkedések esetében, illetve eljárásjogi szituációkban – így például törvénysértés észlelése esetén – nem csak lehetősége, de kötelezettsége is az, hogy közölje álláspontját a nyomozó hatósággal.²⁴ Kérdés, hogy ez a kötelezettség a felderítési szakaszban miként egyeztethető össze a nyomozó hatóság önállóságával, illetve az ügyész utasítási jogkörének hiányával. Felhívja-e,

²⁰ Be. 216-227. §-ai; 262. §-ának (1) bekezdése, 266. §-ának (1) bekezdés *b*) pontja; 356. §-ának (3) bekezdése

²¹ Be. 363. §-ának (4) bekezdése: Az indokolás az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság által megállapított jelentős tényeket, a határozat alapjául szolgáló jogszabályokat és szükség esetén azok értelmezését, továbbá ezekkel összefüggésben az érdemi rendelkezés magyarázatát tartalmazza.

²² LÜE magyarázat a Be. 369-370. §-aihoz, ld. még a 26. §-hoz fűzött magyarázat 8.) pontját

²³ LÜE magyarázat a Be. 26. §-ához, 9.) pont

²⁴ NF 1332/2018/2. sz. iránymutatás

felhívhatja-e az ügyész a nyomozó hatóság tagjának vagy vezetőjének figyelmét például arra, hogy hónapok óta nem végeztek nyomozási cselekményt, hogy a bizonyítási eszközök összegyűjtése elmaradt vagy az hiányos, hogy a tanúk vallomásaai szó szerint megegyeznek, ha a tanúkihallgatás akadályát a kihallgatás előtt a nyomozó hatóság nem tisztázta, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, vagy annak jogi minősítése helytelen, avagy arra, hogy a tervezett gyanúsítás megalapozatlan?²⁵

Annak kereteit, hogy az ügyészség a felderítés során pontosan milyen kérdésekben, milyen terjedelemben, és a nyomozó hatóságra nézve milyen kötőerővel közölhet véleményt, a Be. 26. §-ának (2) bekezdése határozza meg.²⁶

A Be. 163. §-ának (2) bekezdése értelmében a bíróság, ügyészség és nyomozó hatóság a döntését valóságghú tényállásra alapozza. Minden olyan intézkedés vagy mulasztás, ami ennek megállapítását hátráltatja törvénysértő, és mint ilyen, az ügyész törvényességi felügyeleti jogkörben [Be. 26. §-a (1) bekezdés c)-e) pontjai] való intézkedésére ad alapot. Mindez nem mond ellent annak, hogy a nyomozó hatóság a felderítés során önállóan jár el, amelyért kizárólagos felelősséget visel.

Hangsúlyozandó, hogy a Be. 351. §-ának (2) bekezdésében előírt hathavonta esedékes beszámoltatás mellett az ügyész a Be. 26. §-a (2) bekezdésének i) pontja alapján bármikor az iratok bemutatását kérheti a felderítés során. Bár ez tartalmilag nem azonos a beszámoltatással, lehetővé teszi, hogy az ügyész bármikor ellenőrizhesse az eljárás menetét. Tekintve, hogy a nyomozás elrendeléséről az ügyész 24 órán belül tudomást kell, hogy szerezzen, az iratok vizsgálatának lehetősége a felderítés kezdetétől fogva adott.

A kifejtettek alapján az ügyész ugyan nem irányíthatja a felderítést, de annak törvényességét és hatékonyságát értékelni köteles. A felügyelet tehát magában foglalja azt is, hogy az ügyész értékelje a nyomozás addigi eredményét, foglaljon állást a szükséges nyomozati cselekményekről, és ehhez képest vizsgálja a nyomozó hatóság tevékenységének hatékonyságát. Amennyiben ez nem megfelelő, az ügyészi beavatkozás a Be. 26. §-a (2) bekezdésének e) pontja alapján kötelező.

Ezt a megközelítést erősíti meg a (2) bekezdés i) pontjában biztosított jelenlét az eljárási cselekményeken, amellyel a törvény az eljárás előre vitelében való részvétel lehetőségét biztosítja a felderítés során is. A jelenlét lehetősége ellentétes azzal a nézettel, hogy a felderítés során az ügyész szerepvállalása kizárólagosan az utólagos beavatkozásra, és formális jogi kérdések eldöntésére szorítkozik.

Az ügyész tehát valamennyi olyan esetben köteles jogi álláspontjának közlésével beavatkozni a felderítésbe, amikor a nyomozó hatóság törvénysértően jár el (pl. hatáskör vagy illetékesség hiányában, a tanúk vallomása szó szerint egyezik, vagy a mentességet nem derítették fel, a cselekmény nem bűncselekmény vagy másként minősül). A nyomozás elhúzódsága, a nyomozó hatóság inaktivitása

²⁵ az NF. 1559/2019/11. számú, az 2019. április 4-i országos vezetői értekezletre és főügyész-helyettesi tanácskozásra feltett kérdésekről és az azokra adott válaszokról készült összeállítás 21. pontjában írtak nyomán.

²⁶ LUE magyarázat a Be. 26. §-ához, 8.) II. pont, NF. 3950/2018/2-II. sz. iránymutatás

akkor kifogásolható, ha az egyúttal a nyomozati tervben megjelölt határidők indokolatlan túllépésével, elmulasztásával jár.

2. Az ügyészség egyes jog- és feladatkörei a felderítés során

Bár e tekintetben a büntetőeljárás törvény rendelkezései nem változtak, mégis hangsúlyozni kell, hogy a Be. 375. §-ának (1) bekezdése élesen elkülöníti egymástól a nyomozás megindításának két esetét a szerint, hogy arra külső kezdeményezés, azaz feljelentés alapján, vagy feljelentés nélkül, hivatali hatáskörben szerzett adatok alapján kerül sor.²⁷

Egyetlen, nyomozás megindítására irányuló kezdeményezésre nézve a két eset egyidejű megállapítása kizárt. Ha tehát a nyomozás elrendelésének alapjául szolgáló adatok hivatali működés körében keletkeztek, úgy a büntetőeljárás megindításának azok alapján történő kezdeményezése feljelentésként nem értékelhető, és a feljelentés elintézésére irányadó szabályok alkalmazásának – a feljelentés kiegészítésének vagy elutasításának – sincs helye. A kifejtettekből egyúttal az is következik, hogy ezekben az esetekben az ügyész sem tekinthető feljelentőnek a büntetőeljárásban.²⁸

A feljelentés minimális tartalmi elemeire nézve a Nyer. 124. §-ának (1) bekezdésében írtak irányadóak. E szerint a feljelentés olyan írásban, a hatóságnak vagy hivatalos személynek címzett beadvány, illetve a hatóság vagy hivatalos személy előtt szóban, személyesen tett nyilatkozat, amely egyrészt büntetőeljárás lefolytatására jogosult szerv előtt meghatározott vagy ismeretlen személy által elkövetett bűncselekmény gyanújára utaló tényállítást, vagy erre utaló adatot, továbbá büntetőeljárás lefolytatására jogosult szerv, hatóság vagy hivatalos személy előtt a büntetőeljárás lefolytatására irányuló indítványt tartalmaz.

A nyomozó hatóság tagjához távbeszélőn intézett, a büntetőeljárás megindítása iránti kifejezett igényt nélkülöző közlés, bejelentés ezért – az egyik konjunktív elem hiányában – nem értékelhető és kezelhető feljelentésként. Az ilyen közlés vagy bejelentés tartalma ugyanakkor hivatali minőségben tudomásra jutott adat lehet, és a büntetőeljárás hivatalból történő megindításának alapjául szolgálhat.²⁹

2.1. A feljelentések elbírálása. A Be. hatálybalépése előtt kialakított joggyakorlat szerint a Be. 170. §-a (2) bekezdésének³⁰ és a 35. §-a (2) bekezdésének rendelkezéseiből az következett, hogy az ügyész a nála tett feljelentés elbírálására – kivéve, ha a feljelentés kiegészítését a nyomozó

²⁷ A Be. 375. §-hoz fűzött részletes indokolás szerint: A nyomozás megindítására a törvény alapján továbbra is két módon kerülhet sor. Egyrészt feljelentésre, azaz külső kezdeményezésre, másrészt hivatalból. A hivatalos tudomás jelentkezik szervezeti szinten, ami az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság hivatalos eljárásával összefüggő eseteket jelenti, valamint közvetlenül az ügyésznél, nyomozó hatóság tagjánál.

²⁸ TPK. 5928/2018/2. sz. iránymutatás

²⁹ NF. 1558/2019/1. sz. iránymutatás, NF. 5500/2018/2-5-II. sz. iránymutatás 1.) pontja

³⁰ Az 1998. évi XIX. törvény 170. §-a (2) bekezdésének I. mondata szerint „Nyomozást az ügyész vagy a nyomozó hatóság rendel el, és erről feljegyzést készít.”

hatóságra bízta – a nyomozó hatóságot nem utasíthatta, így azt köteles volt érdemben elbírálni.

A korábbi gyakorlat alapjául szolgáló jogszabályi rendelkezések azonban a Be. koncepcionálisan új megközelítése miatt részben megváltoztak.

A régi Be. 35. §-ának (1) bekezdése szerint „a nyomozó hatóság a nyomozást *az ügyész rendelkezése alapján* vagy önállóan végzi”, és ezzel összhangban a régi Be. 28. §-ának (3) bekezdése akként rendelkezett, hogy „az ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása végett *nyomozást végeztet* vagy nyomoz.”

A 2018. július 1. napja előtt kialakított gyakorlat az ügyészi rendelkezés szerint végzett nyomozás – azaz nyomozás végeztetése, nyomoztatás – körébe sorolta azt az esetet is, amikor az ügyész a nála tett feljelentés alapján, saját maga rendelt el nyomozást. Ezekben az esetekben az ügyésznek már a feljelentés elbírálásával egyidejűleg rendelkeznie kellett az elvégzendő nyomozási cselekményekről és elő kellett írnia a nyomozási iratoknak a gyanúsított kihallgatását követő bemutatását is.³¹

A Be. 31. §-ának (1) és (2) bekezdései szerint a nyomozó hatóság a bűncselekmények felderítése érdekében előkészítő eljárást és nyomozást végez, és ennek keretében, az előkészítő eljárás és a felderítés során *önállóan* jár el. A Be. az ügyészség irányítási, rendelkezési jogkörét a nyomozás felderítési szakaszára nem tartja fenn, ebből következően az ügyészségen tett feljelentések kötelező elbírálásának követelménye az új büntetőeljárási törvény rendelkezéseiből már nem vezethető le.

Ezt a megközelítést támasztják alá a Be. egyéb rendelkezései is. A Be. 31. §-ának (3) bekezdése értelmében a nyomozó hatóság jogosult mindazon eljárási cselekmény elvégzésére és határozat meghozatalára, amelyet törvény nem utal a bíróság vagy az ügyészség hatáskörébe. A Be. 381. §-a pedig – a Be. 382. §-ában írt kivételtől eltekintve – teljeskörűen, minden esetre kiterjedően feljogosítja a nyomozó hatóságot a feljelentés elutasítására. A Be. 381. §-ához fűzött indokolás szerint ennek az a magyarázata, hogy „a nyomozó hatóság önállóságára tekintettel a feljelentést immár bármely okból a nyomozó hatóság is elutasíthatja.” Végül a Be. 377. §-a (1) bekezdésének II. mondata szerint a más hatóságnál, bíróságnál tett feljelentést csak abban az esetben kell az ügyészségnek megküldeni, ha a feljelentett cselekmény nyomozása a kizárólagos ügyészségi nyomozásra tartozik.³²

Az Be. hivatkozott rendelkezéseiből következően az ügyészségen tett feljelentéseket – a nyomozó hatóság önállóságára figyelemmel – az ügyészség kizárólag azokban az esetekben intézheti el érdemben, amikor erre a nyomozó

³¹ LÜE 19.) „Ha az ügyész a nyomozást elrendeli, annak teljesítésével rendszerint a nyomozó hatóságot bizza meg (nyomoztat, nyomozást végeztet), s ennek keretében a nyomozás elvégzendő feladatairól rendelkezik.”

LÜE 245.) „Ha az ügyész nyomozást rendel el, azaz a nyomozó hatósággal nyomozást végeztet (nyomoztat), figyelembe veszi a nyomozó hatóságra irányadó hatásköri és illetékességi szabályokat, s általában azt igényli, hogy az iratokat a megalapozott gyanú közlését követően mutassák be számára.”

³² Be. 377. §-ának (1) bekezdése: „A feljelentést más hatóság és a bíróság is köteles fogadni, és azt a nyomozó hatóságnak, illetve a 30. § esetén az ügyészségnek megküldeni.”

hatóság nem jogosult.³³ Az ügyészség akkor jár el helyesen, ha a nála tett feljelentést *közvetlenül* az elbírálására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságnak küldi meg, azzal, hogy a nyomozó hatóság az elbírálás eredményéről a 375. § (3) bekezdése, illetve a 381. § (2) bekezdése szerint tájékoztassa az arra jogosultakat.³⁴

Megjegyzendő, hogy a magánvádas eljárásra tartozó bűncselekmény miatt tett feljelentés bíróság felé történő továbbításakor az ügyészséget nem terheli tájékoztatási kötelezettség a nyomozó hatóság felé. A nyomozó hatóság a Be. 379. §-ának (3) bekezdése szerint eljárva teljesítette a rá vonatkozó törvényi előírást, az ügyet a maga részéről lezárhatja. Ennek nem feltétele az ügyészség ilyen irányú – jogszabályban elő nem írt – tájékoztatásának megléte, erre azonban célszerűségi okból mégis sor kerülhet.³⁵

2.2. Büntetőeljárás megindítása hivatalból. A büntetőeljárásnak az ügyészség hivatali hatáskörében vagy az ügyész hivatali minőségben tudomására jutott adatok alapján, azaz hivatalból történő megindításának korábbi gyakorlata nem változott. Az egységes ügyészi szervezeten belül az elkülönülő szakmai feladatokat erre szakosodott szervezeti egységek teljesítik. Ha tevékenységük során olyan tény, vagy jogkérdés merül fel, amelynek megítélésére, vagy az amiatti eljárásra vagy annak elrendelésére más szervezeti egység jogosult, a szervezeten belüli együttműködés keretében az így észlelt körülményeket az elbírálásra jogosult tudomására kell hozni.

A megkeresett szervezeti egység ekkor azt vizsgálja meg, hogy a jelzésben írt jogi álláspont mennyiben helytálló, illetve, hogy a közölt adatok valamely jogi eljárás megindításához elegendőek-e. Ha a hiányos adatok kiegészíthetőek, megfelelő módon ez iránt kell intézkedni. Amikor a megkeresésben írt jogi álláspont nem helytálló, a kezdeményezőt erről kell tájékoztatni. A megkeresés megalapozottsága esetén a megfelelő eljárás megindításáról szükséges dönteni.³⁶

A hivatali hatáskörben vagy hivatali minőségben megismert adatok forrása nem csak a büntetőjogi szakág keretében végzett hivatali tevékenység lehet. A bíróságok polgári, munkaügyi, közigazgatási és gazdasági jogi peres és nem-peres eljárásaiban való részvétel, valamint a gyámhivatalok határozatainak törvényességi szempontból történő vizsgálata során észlelt adatok ugyanígy büntetőeljárás megindításának alapjául szolgálhatnak.

A közérdekvédelmi feladat- és hatáskörben keletkezett adatok ezért ugyanúgy megalapozhatják a nyomozás hivatalból történő elrendelését, és ezt tükrözi az Ütv.

³³ Ezek: a 30. § szerinti kizárólagos ügyészségi nyomozás esetei, a 379. § (3) és (4) bekezdései a nyomozó hatóságnál magánvádas bűncselekmény miatt tett feljelentés, a 382. §-a szerinti együttműködő személlyel szembeni feljelentés elutasítása, a 766. § (1) bekezdés a) pont és a (4) bekezdés első mondata szerinti magánvádas eljárás, a Btk. 3. §-ának (2) és (3) bekezdései.

³⁴ TPK. 5928/2018/1. sz. iránymutatás, LÜE magyarázat a Be. 31.§-ához, 7. pont

³⁵ NF. 5500/2018/2-5-II. sz. iránymutatás

³⁶ A 2016-os LÜE 232.1. pontjában kifejtett jogi álláspont, amit az NF. 1559/2019/11. sz., az országos vezetői értekezletre és főügyész-helyettesi tanácskozásra feltett kérdések kapcsán kiadott iránymutatás II/1. pontja a korábbival azonos tartalommal tartott fenn.

5. §-ának (1) bekezdése,³⁷ és az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012. (I.6.) LÜ szakági alaputasítás 25. §-ának (1) bekezdése is.³⁸

Változatlanul követendők tehát a 3/2012. (I.6.) LÜ utasítás 26. §-ában írtak, melyek szerint a [közérdekvédelmi szakági tevékenység keretében észlelt] bűncselekmény gyanújára utaló jogsértésről készített feljegyzést vagy magát a beadványt az illetékes büntetőjogi szakági ügyésznek – és nem közvetlenül a nyomozó hatóságnak – kell továbbítani.

Ez az eljárásrend egyrészt azért indokolt, mert a gyanút keltő adatok alapján történő további intézkedésre hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságot a bűncselekmény jogi minősítése határozza meg, a jogi minősítés kérdésében való megalapozott döntés pedig a büntetőjogi szakági ügyésztől várható el.

Másrészt azért is, mert a hivatali hatáskörben szerzett adatok alapján – amennyiben azok önmagukban nem alkalmasak bűncselekmény gyanújának megállapítására – a Be. 340. §-a (3) bekezdésének a) pontja szerint akár előkészítő eljárás elrendelésének is helye lehet, a gyanút keltő adatok e szempontból való értékelése pedig szintén a büntetőjogi szakági ügyész bevonását indokolja.³⁹

---

³⁷ Ütv. 5. §-ának (1) bekezdése: Az ügyész a tudomására jutott jogsértés vagy jogszabálysértő mulasztás miatt jogszabályban megállapított feltételek fennállása esetén büntető [...] eljárást is kezdeményez.

³⁸ „Az ügyész a jogszabályban megállapított feltételek fennállása esetén – a rendelkezésre álló adatok egyidejű megküldésével – büntető [...] eljárást kezdeményez.

³⁹ TPK. 5928/2018/2. sz. iránymutatás

The Right to a Fair Trial The European Multilevel Approach to Criminal Justice in Austria

Richard Soyer*

The following article focuses on the fact that criminal justice governance in Austria is to be seen as a multilevel system which cannot be considered as a purely domestic issue. The international aspects of this system go far beyond the significant number of international or hybrid criminal tribunals or courts, which have been established for bringing justice to those who committed war crimes or crimes against humanity. Rather, I will address this topic regarding the daily criminal practice in Austria, focusing the inter- and supranational courts in Europe, which are guaranteeing a high level of human rights. Namely these are the European Court of Human Rights in Strasbourg as an instrument of the Council of Europe-system and the Court of Justice of the European Union in Luxembourg.

In the third part of this article I will present two case studies, in which I was acting as an Austrian criminal defense lawyer. These cases are still remarkable as they shaped the recent Austrian regulations on criminal procedure in a significant way. The contribution will end with an insight into one specific aspect of the right to a fair trial regarding our criminal procedure law.

1. The European Multilevel Approach to Criminal Justice in Austria

I will start with giving just an overview on the human rights protection and the multilevel system of criminal justice governance in Austria. This system can be described as follows:

There is the *global system of the United Nations (UN)*, having now 193 Member States; offering both human rights instruments as well as treaties focusing on combating and preventing transnational or other forms of serious crimes. Other treaties are strengthening the mutual legal assistance between state parties of the

---

* Professor of Criminal Law, Institute of Criminal Law and Criminal Justice, Johannes Kepler University, Linz (Austria); lawyer, Law Offices Soyer Kier Stuefer, Vienna (Austria). The paper includes a presentation given by the author at KAZGUU University in Astana (Nur-Sultan), Kazakhstan, when he was appointed on February 19, 2019, as Honorary Professor.

UN system.

The next level is the *Council of Europe (CoE) as a regional system* of international cooperation of now 47 Member States: At this level, treaties are established for combating serious and transnational crimes and mutual legal assistance too.

Furthermore, at this level the protection of human rights is addressed on the one hand by the European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) and the respective court in Strasbourg.

On the other hand, this level is providing guidelines for various aspects of the criminal justice system such as the European Prison Rules. Additionally, there are monitoring mechanism for the compliance of national criminal justice systems with specific requirements.

The next level is the *European Union (EU) as a special regime* in international law, being a supranational cooperation of 28 Member States at the moment: The EU law does not only address its Member States, but also directly the citizens of these states.

Let me recall in this context: The EU was founded as a treaty-based economic union, based on the free-movement of persons, goods, services, labour and capital. As a result, the abolition of internal border control demanded stronger cooperation in justice and home affairs. But stronger and broader integration demands also the guarantee of human rights.

The last level is the *domestic criminal justice system*, for instance in Austria. I would like to point out, that human rights standards are very different throughout the Member States. In Germany, as an example, the standards are – often – higher than the European ones. Not so in Austria.

MULTILEVEL SYSTEM OF CRIMINAL JUSTICE GOVERNANCE

▪ United Nations

International Cooperation of 193 Member States

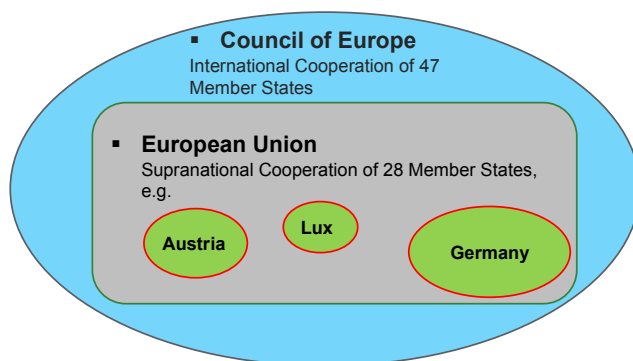

Table 1: The Multilevel System of Criminal Justice Governance

2. The multilevel human rights regime and jurisdiction in Austria

Let me first address and point out some of the most relevant, mainly substantive laws on these levels:

United Nations: e.g. the Universal Declaration of Human Rights; the International Covenants for Political and Civil Rights as well as the UN Convention against Torture.

Council of Europe: the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR); the case law of the European Court of Human Rights in Strasbourg (ECtHR).

European Union: The human rights case law of the European Court of Justice (ECJ); the EU Charter of Fundamental Rights. On the EU level exists an advanced system of police and judicial cooperation in criminal matters – enforceable; with primacy over national law; sometimes even direct applicable law.

Austria: Let me underline at this point that the ECHR is for more than 50 years part of the Austrian Constitutional Law.

What is the structure of the human rights jurisdiction in this regard?

International criminal courts and tribunals are established with the support of the United Nations system, mostly as a fallback institution to guarantee the prosecution of most serious offences as recognized by the Nuremberg principles. Beside that there are in general no human rights courts existing at the UN level. Yet, the UN Committee against Torture in Geneva as a body with a special jurisdiction about torture issues needs to be mentioned – a case study with focus on this matter will follow below.

Next to the UN level, the CoE provides for an elaborated regional judicial system protecting minimum standards of human rights, accessible by individual complaints to the ECtHR. While the EU related ECJ in Luxemburg can be asked to interpret the requirements of EU fundamental rights within ongoing national proceedings by using a special preliminary rulings procedure, the ECtHR in Strasbourg may be applied only after a violation already happened. I will discuss a second case study later, in regard of the Strasbourg Court.

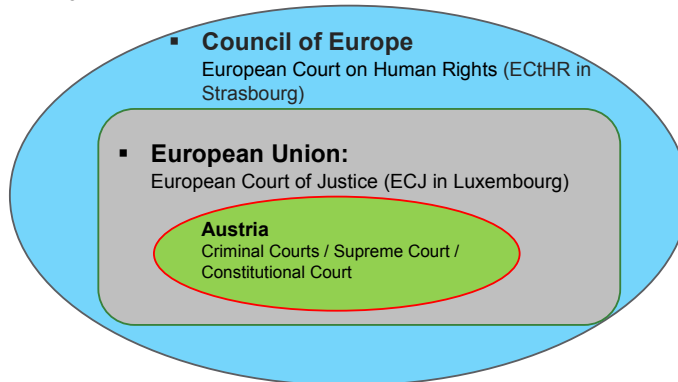
The last level are national courts, like in Austria, having tasks to fulfill regarding the criminal justice governance. The “daily business” of a criminal defense lawyer is taking place in front of these courts.

MULTILEVEL SYSTEM OF HUMAN RIGHTS JURISDICTION

▪ United Nations

International Criminal Court (ICC in The Hague)/ International Criminal Tribunals / UN Committee Against Torture (UN CAT in Geneva)

JKU JOHANNES KEPLER
UNIVERSITÄT LINZ

Table 2: The Multilevel System of Human Rights Jurisdiction

3. Two case studies

The case of Mr. Cani Halimi during the 1990ies was one of the biggest drug offences Austria had ever faced – Mr. *Halimi* was alleged for organizing and leading heroin imports and transits of hundreds of kilos pure heroin. When he was interviewed by the police immediately after being arrested, some unlawful interrogation methods seemed to be applied by the police – but Mr. *Halimi* did not confess anything. However, a severe injury on one of his eyes remained forever and the law enforcement agencies did not give an appropriate explanation for this injury. After long court trials, although not pleading guilty on any allegation, Mr. *Halimi* was convicted and sentenced to 14 years of imprisonment.

Before continuing with the case study, I have to draw the attention to the UN Convention against Torture (UN CAT). Austria ratified this convention in the 1980ies. It was common opinion among academics that this convention is self-executing. When I was taking over the representation of Mr. *Halimi* at the end of the public hearing in first instance, I quickly tried to build up a defense using two provisions of this treaty – Art 12 UN CAT, providing a right to an impartial investigation as soon as possible, and Art 15 UN CAT, providing an exclusionary rule for confession by torture. Unsuccessfully, the court of first instance as well as the Supreme Court being the appellate instance rejected my plea of nullity against the conviction.

Afterwards I lodged a complaint to the UN committee against Torture in Geneva, Switzerland.

Let me now cut a long story short: As Mr. *Halimi* never confessed anything, a breach of Art 15 UN CAT could not be identified by the UN Committee in its decision¹ – as the Austrian Supreme Court did before. But Austria was convicted in Geneva for the omission to promptly execute an impartial investigation of the torture allegation.

The outcome of this long procedure was more or less poor for Mr. *Halimi* himself. But it has to be noted: Unlawful interrogation practices by the police generally changed after the *Halimi* case. Since prompt investigations in cases of alleged torture regularly took place in Austria from now on, I may guess that police practice is significantly improving since the year 2000. And concerning Art 15 UN CAT, since the year 2008 there is a special regulation in the Austrian Code of Criminal Procedure (§ 166 CCP²) which states an exclusionary rule for confessions forced by torture.³ Hence, I still can see an outstanding value of the UN CAT after the *Halimi* case for the daily work of criminal defense in Austria.

The *timing of human rights control* is addressed and pointed out in the table below. At the ECtHR in Strasbourg an individual claimant may receive ex post control of minimum human rights standards violations. Let me underline that this was exactly the aim that I was trying to realise in the *Kremzow* case.

¹ *Halimi-Nedzibi v. Austria*, Comm 8/1991, UN Doc CAT/C/8/D/8/1991, 18/11/1993; http://www.worldcourts.com/cat/eng/decisions/1993.11.18_Qani_Halimi-Nedzibi_v_Austria.htm (06.05.2019.)

² „Inadmissible Evidence § 166. CCP

(1) *Answers given by the accused as well as answers of witnesses and co-accused may not be used to the disadvantage of the accused – except against persons who are accused of breaking the law in the context of questioning – if:*

1. *They came about under torture (Art. 7 International Covenant of Civil and Political Rights, BGBl. No. 591/1978, and Art. 1 para. 1 and Art. 15 of the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment, BGBl. No. 492/1987), or*

2. *They were otherwise obtained by illegally influencing a person's freedom of decision-making, or the freedom to use his or her will, or by using inadmissible methods of questioning if these violate fundamental principles of procedure and if exclusion of these answers is vital to repair this violation.*

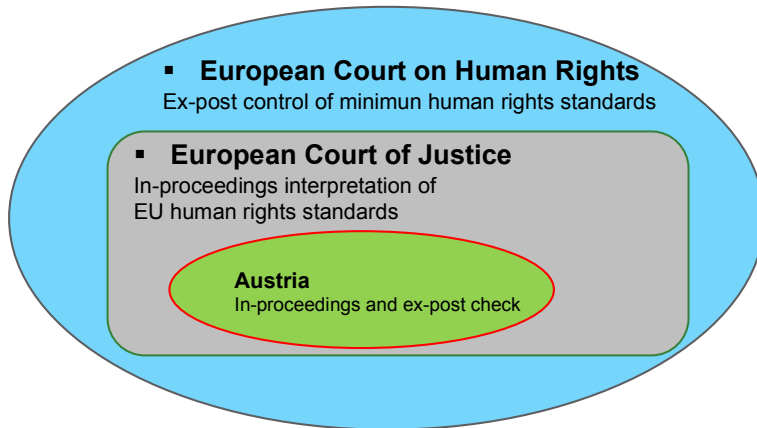
(2) *Answers that came about or were obtained in the manner set out in para. 1 are void.*^a

³ For a more detailed view on the legal situation before implementing § 166 CCP see *Richard Soyer*, (K)Ein Verwertungsverbot gemäß Art 15 der UNO-Konvention gegen die Folter, AnwBl 1992. 349.

TIMING OF HUMAN RIGHTS CONTROL

▪ International Criminal Courts / International Criminal Tribunals

Ex-post prosecution of violations of International humanitarian law

JKU JOHANNES KEPLER
UNIVERSITÄT LINZ

Table 3: The timing of Human Rights Control

ECtHR convictions can be characterized as an internationally perceived reminder to follow common minimum standards – but what does this really mean?

I will try to contribute to a better understanding of this question by explaining *the Kremzow case*, which I personally experienced as an Austrian human rights defense lawyer. This case will point out the value of the ECHR as a legally binding international human rights treaty from 1950 - with effective minimum standards.

The right to an individual complaint against state actions to the ECtHR is empowered with two central regulations I shall address in this context.

"Article 46 para. 1 Binding force and execution of judgments

The High Contracting Parties undertake to abide by the final judgment of the Court in any case to which they are parties."

"Article 41 Just satisfaction

If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the Protocols thereto, and if the internal law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction to the injured party."

Before going *in medias res*, I may outline the cornerstones of the case: Mr. *Kremzow* was a judge in Austria, confronted with the suspicion of murdering a lawyer. In a jury trial in first instance he was convicted to 20 years of imprisonment. The prosecution as well as the defense side launched remedies

against the verdict to the Supreme Court. Mr. *Kremzow* was not granted to appear personally at the public hearing before the Supreme Court although he explicitly requested it. Following the appeal of the prosecution, the Supreme Court imposed a lifetime sentence.

Mr. *Kremzow* complained before the ECtHR, claiming that the Supreme Court did not allow him to participate at the public Supreme Court hearing. Because of that he was arguing that he could not defend himself and therefore was sentenced to lifetime imprisonment.

Mr. *Kremzow* won the ECtHR case⁴ and Austria was convicted for a breach of Art 6 § 1 c) ECHR⁵ (Right to defend himself). From the perspective of Mr. *Kremzow* this was not sufficient at all, as he had to continue serving his lifetime sentence. Such decisions of an international human rights court as the ECtHR should be more than a sort of a wall paper in the cell of a prisoner, they must have a real impact at all. Therefore Mr. *Kremzow* sued the Republic of Austria at civil courts, requesting effective compensation for this kind of unlawful imprisonment.

At this moment I started the representation of Mr. *Kremzow*. Surprisingly, in contrast to his common practice, the Supreme Court in civil matters decided to debate this case in a public hearing. During this public hearing, I argued that continuing the execution of the life sentence would be a breach of EU law principles. The main argument was: Not only the legislation of CoE member states, but also national courts are obliged to implement Strasbourg decisions to the benefit of the concerned citizen as far as possible. Following this motion, the Supreme Court decided to request a preliminary ruling of the ECJ in Luxembourg.⁶ The Luxembourg court later ruled that it did not have jurisdiction in this special matter.⁷

Although the case was lost, the Austrian legislator was provoked to implement a new regulation: § 363a Austrian Code on Criminal Procedure (CCP).⁸ Since then a Strasbourg decision is a reason for renewing the related national criminal procedure.

---

⁴ ECtHR, *Kremzow v. Austria*, 12350/86, 21/9/1993.

⁵ See footnote 5.

⁶ For the text of the oral observations on behalf of Mr. *Kremzow* at the public hearing before the ECJ see Richard SOYER: *Cives europaei sumus! – Ein Beitrag gegen die Indolenz gegenüber Urteilen internationaler Menschenrechtsinstanzen*, *Juridikum*, 1997/2. 16.

⁷ ECJ, *Kremzow v. Austria*, C-299/95, 29/5/1997.

⁸ „Renewal of criminal proceedings § 363a. CCP:

(1) *If a judgment by the European Court of Human Rights determines that a decision or order by a criminal court violates the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, BGBl. No. 210/1958, or one of its Additional Protocols, upon request those proceedings have to be renewed insofar as it cannot be ruled out that this violation may have a negative impact on the content of the decision of a criminal court for the person concerned.*

(2) *In all cases, applications to renew proceedings are decided by the Supreme Court of Austria. [...].”*

4. The Right to a Fair Trial in Austria

Art. 6 ECHR can be considered to be the fundamental norm for the right to a fair trial in Austria. Unlike in some other EU Member States, it has even constitutional character in the Austrian legal order. The term „fair trial” is also explicitly used in the Austrian CCP. Hence, the regulations in the CCP needs to be interpreted in the light of Art. 6 ECHR.⁹

In general, the principle requires an *equality of arms*, including the right of the defendant to be present in court, the right of equal access to documents and records, the possibility of interrogating witnesses and experts, and the right to oppose the arguments advanced by the prosecution. And last but not least, the defendant has the right to effective legal representation. In this context, I may only focus this last aspect of the fair trial principle.

From a defense perspective there are *three fundamental pillars* as a precondition of the right to a fair trial: (i) The right to information (about the fair trial rights and about the allegation). (ii) The right to access to legal aid (if the means and merits test requires so). (iii) The access to legal advice (either for self-defense or defense by a lawyer of its own choice).

And as a cover for protection of these pillars, there is the effective right of the suspect not to be forced to incriminate him- or herself: „*Nemo tenetur se ipsum accusare.*”

PRECONDITIONS TO A FAIR TRIAL FROM THE DEFENSE PERSPECTIVE

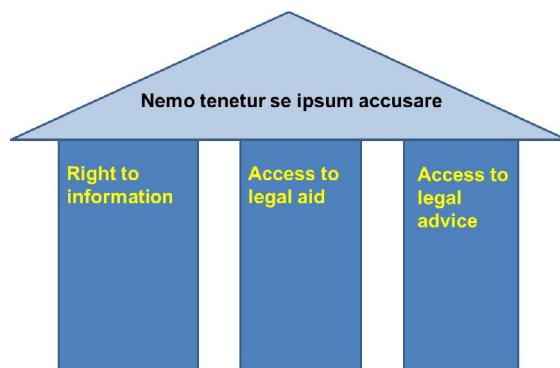

Table 4: Preconditions to a Fair Trial from the defense perspective

⁹ Art 6 ECHR states: “1. In the determination of [...] any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. [...] 3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights: [...] (c) to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or [...].”

Before focusing on the access to legal advice in the case law of the Strasbourg Court as just one of these pillars, it should be clear, what the court recalled in the famous *Artico case* already 40 years ago:¹⁰

„The Court recalls that the Convention is intended to guarantee not rights that are theoretical or illusory but rights that are practical and effective.“

Access to legal advice is also a question of time: One should keep in mind that the path of the proceedings will be laid down already at pre-trial stage, frequently even during the first interrogation of a suspect. Hence, the Strasbourg Court delivered a leading decision in the *Salduz case* in 2008:¹¹

“National laws may attach consequences to the attitude of an accused at the initial stages of police interrogation which are decisive for the prospects of the defense in any subsequent criminal proceedings. In such circumstances, Article 6 will normally require that the accused be allowed to benefit from the assistance of a lawyer already at the initial stages of police interrogation.“

However, *Salduz* does not provide a clear statement of the right to have the lawyer present during the interrogation. It refers to access to the lawyer before the interrogation takes place. Yet, from the *Demirkaya case*¹² in the follow up of *Salduz* it can be concluded that the right to access also includes the presence of a lawyer during the first police interrogation.¹³

Beside the *Salduz case* referring to access to the lawyer before an interrogation takes place, the second leading decision is the one of *Dayanan vs Turkey* where the court pointed out:¹⁴

“In accordance with the generally recognised international norms, which the Court accepts and which form the framework for its case-law, an accused person is entitled, as soon as he or she is taken into custody, to be assisted by a lawyer, and not only while being questioned [...]“

Both decisions, meanwhile, were transposed into EU secondary legislation on minimum standards for suspects rights in criminal proceedings and into the Austrian CCP.

And, consequently to the *Salduz* approach, the ECtHR pointed out that there are also minimum requirements for a valid waiver of the right to access to legal advice. It has been the *Pishchalnikov case* where the Court stated:¹⁵

“Having been denied legal assistance, the applicant was unable to make the correct assessment of the consequences his decision to confess would have on the outcome of the criminal case. [...] In the absence of assistance by counsel who could have provided legal advice and technical skills, the applicant could not make

¹⁰ ECtHR, *Artico v. Italy*, 13/05/1980, series A No. 37 § 33.

¹¹ ECtHR (GC), *Salduz v. Turkey*, 27/11/2008, 36391/02 § 52.

¹² ECtHR, *Demirkaya v. Turkey*, 13721/02, 13/10/09.

¹³ It shall not be missed that in 2016 in *Ibrahim and others v. UK*, 13/09/2016, 5041/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09, the ECHR (GC) did not incriminate temporary limitations to the right in terrorism cases.

¹⁴ ECtHR, *Dayanan v. Turkey*, 13/09/2009, 7377/03, § 32.

¹⁵ ECtHR, *Pishchalnikov v. Russia*, 24/09/2009, 7025/04, § 85.

full and knowledgeable use of his rights afforded by the criminal-procedural law.”

There are many cases, where Strasbourg decisions play an important role. It would overload the scope of this article to present more. So, let me sum up: (i) The right to a fair trial was and is a predominant cornerstone in the Austrian criminal justice system. (ii) This principle – applicable in the daily domestic practice – enables the defense to challenge criminal charges effectively. (iii) As an Austrian academic and as a defense lawyer, I do not want to miss the multilevel-impact of international and European conventions and courts in human rights matters. I presume that Hungary is in this regard not so different from Austria.

Adalék Egyed István közjogász professzor életművéhez

Torma András*

Evidensnek tűnő megállapítással kezdem: minden népnek és nemzetnek szüksége van példaképekre, hősökre. Olyan ősökre, illetve kortársakra, akikre feltekinthet. Akik példaképként szolgálhatnak az adott nép, illetve nemzet (elsősorban a fiatal generációk) számára. Legyen az király, hadvezér, politikus, író, költő, vagy tudós, orvos, jogász, úrhajós, tanár, sportoló, színész, zenész, avagy bármilyen más „hivatásrend” képviselője. Miért kellene a népnek, nemzetnek ilyen példaképek és hősök, mi az ő szerepük a nép, nemzet életében?

Meglátásom, illetve véleményem szerint a *hősök szerepe* a minta-adás, a példamutatás. Ahogyan a megszülető, majd felnövekvő gyermeknek szüksége van apára és anyára, mint példaképre, ahhoz hasonlóan egy népnek, nemzetnek is szüksége van példaképekre. Mi az ő szerepük? A magam részéről e kérdésre azt a választ adom, hogy ők azok, akik – a kenyeret összetartó kovászhoz hasonlóan – *egységesítik, egybeforrasztják és összetartják a népet, nemzetet*, ezáltal biztosítva annak fenn-, illetve megmaradását. Másfelől pedig kétségkívül igaz az az állítás is, hogy a példaképek, illetve a példaképek által adott minták feladata „hidat verni a múlt és a jelen között úgy, hogy az a jövő fejlődés biztos alapja lehessen [...]”¹

A jelen tanulmány nem titkolt *célja egy ilyen példakép, egy „minta” felmutatása* az egyetemi hallgatók és a fiatal jogász, közjogász generáció számára. Annak előrebocsátásával, hogy az előbbi idézet szerzője, Prof. Dr. Egyed István által megélt korszak – tehát az 1886 és az 1966 évek közötti időszak, de különösen az 1945 előtti évek, évtizedek – méltán híres, európai hírű közjogásza (mint például Concha Győző, Tomcsányi Móric, Ereky István, Magyary Zoltán, Mártonffy Károly, Kiss István, stb.) mellett, a rendszerváltás után és napjainkban *méltatlanul kevésbé ismert jelentős személyiség* tudományos-szakirodalmi munkásságának elemzése

---

* Rektor, Miskolci Egyetem; egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Közigazgatási Jogi Tanszék

Jelen tanulmány Prof. Dr. Farkas Ákos egyetemi tanár 65. születésnapja alkalmából készült, tisztelegvén a Professzor Úr, vagyis az Ünnepelet életműve előtt.

Tisztelt Professzor Úr, kedves Ákos: a Jó Isten éltesse sokáig erőben, egészségben! Kívánom, hogy még hosszú ideig szolgálj a Miskolci Egyetem, és közelebbről az Állam- és Jogtudományi Kar polgárait, professzorait és tanuló ifjúságát!

¹ EGYED István: *A mi alkotmányunk*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1943. 7.

képezi a jelen tanulmány tárgyát. Olyan életmű bemutatása, illetve minta felmutatása, amelynek főbb mondanivalója, eszenciája – megítélésem szerint – egyetlen monográfiába, az előbb idézett, „*A mi alkotmányunk*” című munkába sűrítve található. Ez a monográfia azért is alkalmas az életmű fontosabb gondolatai bemutatására, mert *alkalmat ad nekem* is az álláspontom rögzítésére, illetve a kapcsolódó gondolatok kifejtésére, vagy legalábbis sejtetésére. Úgy ítélem meg ugyanis, hogy a II. Világháború és napjaink Magyarországa, illetve a *két korszak alkotmánya és alkotmányos helyzete között több párhuzam, rokon vonás figyelhető meg*. Hogy melyek ezek, arról már a következő fejezetekben lesz szó.

1. Egyed István életrajzi adatai

Egyed István Budapesten született, 1886. július 11-én. A Budapesti Tudományegyetemen 1908-ban jogtudományi, majd egy évvel később államtudományi doktori oklevelet szerzett. Jogi pályája a bíróságon indult: 1908-ban bírósági gyakornok, 1912-ben törvényszéki jegyző, 1913-ban kúriai jegyző. Még ebben az évben bírói vizsgát tett és megkezdte *bírói karrierjét*: 1914-ben albíró, 1915-ben törvényszéki bíró, majd 1923-ban ítéltáblai bíró lett. Az ítélező tevékenység mellett Dr. Egyed Istvánt mindvégig érdekelte a tudományos és a kutatómunka, főként a közjog-közigazgatási jog fejlődése, különös tekintettel Magyarországra. Nem véletlen, hogy éppen erre tekintettel – 1919 és 1927 között - az Igazságügyi Minisztérium *Törvényelőkészítő Osztályán dolgozott*, 1922-ben pedig Alma Materében *magántanári címet* nyert el. 1935 és 1948 között a József Nádor Műszaki és Gazdasági Egyetemen a közigazgatási jog *nyilvános rendes tanára* volt, 1938/39 és 1947/48 években pedig a Közgazdaságtudományi Kar *dékanjaként* tevékenykedett.

Az ezt követő *nyugdíjas években* már lényegesen kevesebbet publikált, amiben bizonyára komoly szerepet játszottak a gazdasági-társadalmi rendben bekövetkezett radiális változások. Olyan változások, amelyek a szovjet megszállás következményeként gyakorlatilag negligálták a tudós professzor hatalommegosztásról, alkotmányosságról, alkotmánybíróiságról, szentkorona-tanról, vármegyéről, stb. kifejtett korábbi nézeteit, így azok „hangoztatása” – az 1950-es években finoman szólva – nem volt kívánatos. Sokkal praktikusabb volt az a „passzív rezisztencia”, amelyről a professzor korábban oly sokat írt a vármegye, illetve a nemesi vármegye kapcsán! A kevésbé termékeny, nyugdíjas éveit élő Professzor – szinte napra pontosan – nyolcvan éves korában, 1966. július 22-én távozott az élők sorából.

2. Egyed Professor tudományos munkásságának vázlata

Egyed István már egyetemi tanulmányai során érdeklődést tanúsított a tudományos munka iránt, amit igazol az a tény is, hogy már jogtudományi tanulmányai közben, 1907-ben egyetemi pályadíjjal tüntették ki „A delegáció

pénzügyi hatásköre” című dolgozatáért. Az egyetemet követő években kifejtett, szerteágazó szakirodalmi tevékenysége – tematikailag – hűen tükrözte, de lényegében mindvégig megőrizte a *bírászkodás és a közigazgatás* iránti vonzódását, illetve annak furcsa kettősségét. A publikált tanulmányok és monográfiák alapján a pálya kezdetén és első harmadában inkább a bírászkodás, középső és utolsó harmadában pedig inkább a közjog-közigazgatás érdekelte.

Ennek igazolására szolgálnak például a következő munkái:

- A közigazgatási bíróság és a közigazgatási hatóság hatásköri összeütközései (Jogtudományi Közlöny, 1909)
- A polgári per nyilvánossága (Jogállam, 1915)
- A hatásköri bíróság gyakorlata az első tíz évben (Jogállam, 1918)
- Közigazgatási reform (Jogállam, 1923)
- Iparjog (monográfia, Budapest, 1925)
- A közigazgatási képzés reformja (Városi Szemle, 1927)
- Vármegyei önkormányzat (monográfia, Budapest, 1929)
- Budapest önkormányzata (monográfia, Budapest, 1935)
- Szent István államalkotása (Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest, 1938)
- A szentkorona-eszme története (Katolikus Szemle, 1941)
- A mi alkotmányunk (monográfia, Budapest, 1943)
- A magyar közigazgatás demokratikus reformja (Városi Szemle, 1945)
- A magyar közigazgatási jog alaptanai (monográfia, Budapest, 1947)

Nem könnyű feladatra vállalkozik az, aki Egyed István professzor szakirodalmi munkássága köréből – a rendelkezésre álló keretek korlátozott volta miatt – csupán egy vagy két munkát emelhet ki, hiszen fennáll annak veszélye, hogy az adott műben nem megfelelően jelennek meg vagy tükröződnek vissza az adott személy nézetei. Ezt a veszélyt most mégis vállalva Egyed Istvánnak „*A mi alkotmányunk*” című munkáját választottam, mert megítélésem szerint ebben megfogalmazásra kerültek a Professzor Úr egész közjogi munkásságának legfontosabb gondolatai. Azok a nézetek illetve álláspontok, amelyek a szerzőt a mai közjoggal, közigazgatási joggal foglalkozó ifjúság számára példaképpé emelhetik, hiszen – meggyőződésem szerint – e gondolatok napjaink alkotmányára (az Alaptörvényre) és államszervezetére, valamint közigazgatására is irányadók.

3. A közjogi hitvallás: „A mi alkotmányunk” című monográfia eszenciája

Egyed Professzor e munkája az emberiség történelmének legnagyobb és legtöbb áldozatot követelő háborúja, a *II. Világháború alatt, 1943-ban született*, és egyfajta *jajkiáltásként is felfogható*: védjük meg ezer éves alkotmányunkat, mert az veszélyben van!

A Szerző már a kötet elején, az *Előszóban* leszögezi: az első világháborút lezáró békeszerződések miatt „bizonyos mértékig érthető, hogy a közjogi kérdések tekintetében „[...] kiábrándulás vett erőt a nemzetben, és [...] a közvélemény

jelentős részében csökkent a tisztelet ősi alkotmányunk [...] iránt.”² Másfelől leszögezi azt is: „A közjogi szellemnek ez a tompulása a politikai és a közjogi irodalomra is áthatott.”³

Erre tekintettel, ahogyan arra az Előszó rámutat: „Ez a könyv új feladat betöltésére hivatott. A magyar alkotmányt nem tételes rendelkezéseiben, (hanem) szellemében [...] kívánja az olvasó elé állítani [...]. Célja kimutatni, hogy ez az (értsd: a magyar) alkotmány [...] a magyar nemzeti lélek hatalmas alkotása, a nemzeti kultúra értékes bizonyítéka.”⁴ Másfelől pedig az alkotmány „a magyar szellem különleges terméke, a magyar nemzet kizárólagos sajátja éppen úgy, mint a magyar nyelv, [...]”⁵ Ezért viseli a munka azt a (szokatlan) címet, hogy „a mi alkotmányunk”. Kifejezvéen ezzel azt is, hogy az alkotmányt nem csupán közjogi kérdésként kezeli, hanem az egész nemzet közös kincsévé kívánja tenni!

A több, mint háromszázhetven oldalas monográfia – szokatlanul tartalmas „Előszó” és rendkívül gazdag „Jegyzetek” cím között – két részből és harminchat fejezetből áll. A rendelkezésemre álló szűk keretek természetesen lehetetlenné teszik valamennyi fejezet fő mondanivalójának rögzítését, ezért csupán azokat érintem, amelyeket kiemelkedőnek ítélek, vállalva természetesen a tévedés kockázatát. Tárgyalni, illetve érinteni fogom az Első rész 1., 2., 3., 4., 18. és 20. fejezetét, valamint a Második rész 21., 25. és 36. fejezetét.

Az *Első rész húsz fejezete* a magyar földnek, a magyar nemzetnek, a magyar alkotmánynak, forrásainak és az alkotmány fejlődésének (ide értve a szentkoronát is), továbbá a magyar állam jellemzőinek igényes, közérthető, ugyanakkor kellően tudományos leírása.

Az 1. fejezet „*A magyar föld*” címet kapta, ami nyilvánvalóan nem véletlen, hiszen minden nép, minden nemzet alkotmánya valamilyen természetes földrajzi egységhez kötődik. Ez a földrajzi egység a magyarok esetében a Kárpátok-völgye (értsd: a Kárpát-medence), *Európa közepe. Ha úgy tetszik: Európa szíve*.⁶ Ez a térség védelmi, gazdasági, történeti, kulturális és – a szentkorona eszme révén – politikai *egységgé formálódott* a honalapítást követő ezer évben, amely egységet időközben persze megszakították külső hatalmak hódításai (a tatárok, a törökök, a Habsburgok, és az oroszok), azonban „az a fejlődés rendjén mindig visszaállt.”⁷ A *magyarság történeti küldetése* az, hogy – Szent István által felismerve – a

² EGYED: i.m. 7.

³ EGYED: uo.

⁴ EGYED: i.m. 5.

⁵ EGYED: i.m. 8.

⁶ Erről Pap Gábor a következőket írja a „Héj támadása a mag ellen” című tanulmányában: „a Kárpát-medence Európa kellős közepe [...], kontinensünk szíve. A természet különös kegyéből kifolyólag minden irányból tökéletesen védett, minden tekintetben önálló földrajzi-ökológiai egység. Tapasztalati tény, [...] aki ura a Kárpát-medencének, az ura Európának. Hozzá képest Róma is, Köln is, Bizánc is, bizony, bizony... periféria. Másképpen fogalmazva: ha a Kárpát-medence a magja egy kontinensnyi méretű gazdasági, politikai és művelődési egységnek, akkor a Bizánc-Róma-Köln háromszög csakis a héja lehet. Ebben a fogalomkörben mozogva tehát az „óraátállítás” művelete (értsd: 614 augusztusa és 911 szeptembere közötti majd’ 300 év betoldása időszámításunkba) így jellemezhető: a héj támadása a mag ellen.” In: ILLIG, Heribert: *Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása*. Allprint Kiadó, Budapest, 2002. 20.

⁷ EGYED: i.m. 14.

Kárpátok-völgyének ezen természetes és védelmi egységét leghelyesebben állami keretben tudja fenntartani.

A 2. fejezet címe: *„A magyar nemzet”*. Itt a Szerző világossá teszi, hogy Magyarország esetében – más népekkel ellentétben – hiányoztak a feltételek a nemzetfogalom faji vagy nyelvi alapon való felépítésére, ezért dolgoztuk ki a politikai, illetve *a jogi nemzet fogalmát*, és a nemzetfogalomnak ez a jogi értelmezése került be a törvénytárunkba. A nemzetiségi szabadságról szóló 1868. évi XLIV. törvényeknek Deák Ferenc által szövegezett bevezetése kimondja, hogy: „Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.”⁸

A 3. fejezet címe: *„A magyarság politikai jelleme”*. E fejezetben a Szerző rámutat arra, hogy egy nemzet jelleme sokféle szempont szerint közelíthető meg. A kötet témájához azonban „csak” a politikai szempontnak van jelentősége. Nos, e szempontból a *magyarság jellemzői* a következő tulajdonságok: „a vitészség, a hazaszeretet, a szabadságszeretet, a közügyek iránti élénk érdeklődés (politizáló hajlam), a hagyományok mélységes tisztelete, az idegen behatásokkal szembeni bizalmatlanság és óvatosság, a tekintélytisztelet és a jog tisztelete, a keresztény szellemiség”.⁹ Ez utóbbi jellemzőnek egyébként a Szerző egy egész fejezetet (a 17. fejezetet) szentel. Vajon mai szemmel nézve jól ítéli-e meg a magyarság tulajdonságait politikai szempontból Egyed professzor? Álláspontom szerint igen, de érdemes lenne e kérdésnek egy komoly kutatást szentelni, hogy mennyiben és miben ....?

A 4. fejezet a „Magyar állam és a magyar alkotmány” címet kapta, amelyben a Szerző sorra veszi a *magyar állam és a magyar alkotmány* jellemzőit. Az alkotmány körében témánk szempontjából a következők emelendők ki. „Természetesen a magyar alkotmány is fejlődött [...]; de *bizonyos alapelvek mindvégig megmaradtak* és – megítélésem szerint – ma is megvannak.

Nevezetesen:

1. a történelmi jelleg, amelynél ... alapelv a jogfolytonosság;
2. a közjogi szellem, amely a magánjogias befolyásokat mindig legyőzte;
3. az erős nemzeti vonás, amely azonban figyelemmel volt a nemzetiségi igényekre;
4. a keresztény jelleg, azaz benső kapcsolat a keresztény egyházakkal;
5. a királysági államforma, de a királyi hatalom átruházott és korlátozott természetével;
6. az alkotmányosság,
7. a jogállamiság, azaz az egyéni jogok és polgári szabadságok bírói védelme.”¹⁰

Vajon *igazak-e Magyarországon ma, 2019-ben is ezen alapelvek?* Ha a választ az éppen nyolc évvel ezelőtt, 2011. április 25.-én elfogadott Alaptörvény

⁸ EGYED: i.m. 18.

⁹ EGYED: i.m. 26–30.

¹⁰ EGYED: i.m. 38. (Kiemelés tőlem, T. A.)

szempontjából adjuk meg, akkor egyértelmű „igen”. Kivéve természetesen az államforma kérdését, hiszen nyilvánvaló, hogy Magyarország ma már nem királyság, hanem köztársaság! No, de nézzük meg tételelesen az „igen” álláspontom megalapozottságát, az Alaptörvényt tükörként segítségül hívva:

ad. 1. A Nemzeti hitvallás 18. mondata a következő: „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”

ad. 2. A Hitvallás több mondata is felhívható. Példaként idézhető a 12. mondat, amely kimondja: „Valljuk, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki.”

ad. 3. A Hitvallás 6. és 7. mondata a következő: „Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad viharaiiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét. A velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők.”

ad. 4. A Hitvallás 5. mondata kimondja: „Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét.”

ad. 5. A Hitvallás fent hivatkozott 18. mondata is felhívható, összefüggésben a 19. mondattal, amely szerint: „Nem ismerjük el történeti alkotmányunk idegen megszállások miatt bekövetkezett felfüggesztését.”

ad. 6. Az Alapvetés B) és C) cikke kimondja: „Magyarország független, demokratikus jogállam.” C) cikk: „A magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik.”

Visszatérve a monográfia szerkezetéhez: a kötet 18. fejezetének címe: „*Szabadság, alkotmányosság*”. E fejezet elején tárgyalja a Szerző az *egyéni szabadságjogait*, miközben leszögezi: „[...] a szabadságjogok lehetnek általános emberek vagy polgáriak; az előbbiek minden embert megilletnek, az utóbbiak csak az állam tagjai részére vannak fenntartva.”¹¹ A szabadság azonban nem keverendő össze a szabadossággal, vagyis az egyéni szabadságjogokat a társadalomban az állam köteles összehangolni annak érdekében, hogy azok rendeltetészerűen működjenek. Ahogyan Egyed István fogalmaz: „Az emberi együttműködésre felépített társadalomban a szabadságok összeegyeztetésre szorulnak [...] a szabadság féltelensége szabadosságot, minden társadalmi rend felborítását, anarchiát eredményezhet.”¹²

Az egyéni szabadságjogok rendszerezése után a Szerző „*a közszabadság*” felé fordul, amikor rögzíti: „Az egyéni szabadság feltételezi a köznek szabadságát. Amint Concha Győző mondja: csak az állami közületben élő egyén lehet szabad, minthogy csak az állam képes biztosítani és védeni az egyéni szabadságokat; viszont csak a szabad egyénekből álló, életét tagjainak közreműködésével folytató közület (nemzet) mondható szabadnak. Így szüli a közszabadság az egyéni szabadságot [...]”¹³

¹¹ EGYED: i.m. 165.

¹² UO.

¹³ EGYED: i.m. 168.

E gondolatok – vagyis az egyéni szabadság és a közszabadság – rögzítése mintegy előkészíti az „alkotmányosság” fogalmának megjelenését, a következők szerint: „A közszabadság az államot alkotmányossá teszi. Alkotmánya formailag minden államnak szükségképen van, de nem minden állam alkotmányos berendezésű, azaz nincsen szabad szellemű alkotmánya. Az alkotmányosság (constitutionalismus) az államnak olyan berendezése, amelyben a nemzeti akarat a jog fő forrása és az államélet irányítója. Az alkotmányos államban a nemzet gyakorolja a közhatalmat [...]”¹⁴ – írta e sorokat a Szerző 1943-ban, a II. Világháború kellős közepén! Nem csekély felkészültséggel és bátorsággal!

A kötet 20. fejezete „A magyar állam jogállam” címet viseli, mintegy lezárva annak első részét. Itt található a Szerző egyik legfontosabb gondolata, gondolat-sorozata, amely *hitvallásként is felfogható*.

Ezek megfogalmazásakor azonban nem feledhető, hogy a kötet 1943-ban nyert kiadást, vagyis akkor, amikor az Adolf Hitler kancellár által vezetett fasiszta (nemzetiszocialista) Németország által kirobbantott II. Világháború még javában tartott. Azon Németországról van itt szó, amelynek jellemzésére minden kifejezés megadható, csak éppen a „jogállam” kifejezés nem! Ebből következően komoly meggyőződéssel, eltökéltséggel és mondjuk ki: bátorsággal kellett rendelkeznie annak, aki a jogállamról, és különösen annak uralmáról értekezett akkoriban, vagyis a németek szövetségeseiként hadban álló ország polgáraként! A világháború kellős közepén!

Márpedig Egyed István ezt teszi meg a huszadik fejezetben, amikor kifejti: „A jogállam elnevezést az olyan államra lehet alkalmazni, amelyben a jog uralkodik. [...] Tehát nem az államfő, az egyes osztályok vagy hatóságok önkénye vagy szeszélye irányítja az állam és közegei magatartását, hanem kizárólag a törvényekben és más törvényes jogszabályokban kifejezett államakarat [...]. A jogállam tehát ellentéte a rendőrállamnak és az állam fejlődésének magasabb fokát képviseli [...]. Az utóbbi időben gyakran hallani a felfogást, mintha a jogállam kifejezés egy múlt korszakra lenne jellemző s ma olyan új kor küszöbén állunk, amelyben csak a siker lehet az irányadó s a sikernek sem jogszabályok, sem szerzett jogok nem lehetnek akadályai. Ez a felfogás a diktatúrák tetszetős, de megtévesztő és helytelen érvelése. A jogérzet minden emberrel együtt születik s csak a jogok tisztelete képes fenntartani társadalmat.”¹⁵

A jogállam fogalmának definiálása után a Szerző kiemeli, hogy a joguralom fenntartása kétféle módon történik. *Előzetes és utólagos eszközökkel*, majd sorra veszi ezeket az instrumentumokat. Ennek során az „utólagos” eszközöket tárgyalja bőszégesen, rámutatva arra, hogy a jogállam fogalma az előzetes eszközöknél „sokkal nagyobb mértékben összekapcsolódott a megsértett joguralom helyreállításának a gondolatával. A jogsérelmeket ugyanis megelőzéssel teljesen kiküszöbölni [...] nem lehet [...]. Hosszú az út az önkényuralomtól a joguralomig, a rendőrállamtól a jogállamig. Ennek a fejlődésnek legjelentősebb állomásai: az igazságszolgáltatás szervezeti elválasztása, a közigazgatási bíraskodás kiépítése és

¹⁴ uo.

¹⁵ EGYED: i.m. 184.

vége legújabbán a közjogi (alkotmányjogi) bíraskodás rendszerének megalapozása.”¹⁶

Egyed professzor – történelmünket szemlélve – világosan látja, hogy a „magyarság fegyvere az önállóságért és területi egységért folytatott évszázados küzdelmekben a kard mellett a jog volt; a magyarság (tehát) nemcsak katonanemzet, de igazi jogásznemzet (is) [...] természetes tehát, hogy a nemzet különös gondnal dolgozta ki a jogvédelem eszközeit: a bírósági szervezetet és eljárást is.”¹⁷

A Szerző magas fokú felkészültségét, bölcsességét, sőt – ismét hangsúlyoznom kell – bátorságát bizonyítja, hogy a bírósági (bírói) függetlenség és a szervezetileg is önálló közigazgatási bíróság igenlésén túlmenően, *előre látta az alkotmánybíraskodás megjelenése szükségességét* is. E körben a következő módon fogalmaz: „A jogállam betetőzésének harmadik, befejező műve a közjogi (alkotmányjogi) bíraskodás kiépítése. Ez a mű nincs teljesen befejezve sem nálunk, sem más államokban, de az idők jele azt mutatja, hogy a kérdés [...] közeledik a megoldás felé. Felmerülnek ugyanis az államéletben oly fontos jogi viták, amelyek pártatlan eldöntésétől függ az alkotmány akadálytalan érvényesítése, az államhatalmak egymáshoz való viszonya, a kormányok sorsa, a politikai élet egész iránya, alakulása.”¹⁸

A kötet *Második Része tizenhat fejezetből áll*. Az egyes fejezetek számozása az első rész számozására épül, tehát a Második Rész nem 1-el, hanem 21-el kezdődik. A Második részben a Szerző a *magyar államszervezet felépítését* tárgyalja, mégpedig – az első részhez hasonlóan – történelmi keretbe ágyazva, és külön-külön fejezetben tárgyalva az 1940-es évek államszervezetét. Tartalmilag a Szerző a következő jogintézményeket érinti:

- a magyar állam királyság,
- a magyar király és helyettesítése: a nádor és a kormányzó,
- az országgyűlési rendszer, az országgyűlés szerkezete, a képviselőválasztás, az országgyűlés hatásköre,
- a végrehajtó hatalom,
- a törvényhozó és a végrehajtó hatalom egyensúlya,
- az önkormányzat és a vármegye,
- a honvédelem, valamint
- a magyar alkotmány helye az alkotmányok rendszerében.

A rendelkezésekre álló keretek korlátozottsága természetesen e körben is érvényesül, így nincs lehetőségem mind a tizenhat fejezet tárgyalására. Mindazonáltal a következő három fejezet legfontosabbnak ítélt gondolatait indokolt kiemelni, hozzáfűzve az én álláspontomat is.

A 21. fejezet címe: *„A magyar állam királyság”*. A Szerző azzal a gondolattal indít, hogy az állam egy olyan jogi szervezet, amelyet az életben meg kell személyesíteni valakinek, aki nem más, mint az államfő. Ahogyan Egyed professzor

¹⁶ EGYED: i.m. 184–185.

¹⁷ EGYED: i.m. 186.

¹⁸ EGYED: i.m. 191.

fogalmaz: „Államfő nélkül pedig egy állam sem lehet, legfeljebb az államfői tiszt nem külön személyre [...] van bízva. Az államok túlnyomó többségében azonban külön államfő van, akit az államfői tiszt betöltési módja és az illető állam rangja szerint császárnak, királynak, elnöknek, stb. neveznek.”¹⁹ Ezt követően a Szerző az alábbiakat szögezi le: „A magyar nemzet mindig monarchikus felfogású volt. Előbb a vezér, majd a király gyakorolta az államfői hatalmat [...] Szent István a magyar államnak királysági államformát adott, és a nemzet ehhez az államformához azóta megszokás nélkül ragaszkodik. Megtartotta a nemzet ezt az államformát a legválságosabb időkben is, amikor számos államban forradalmak döntötték le a trónokat [...]. A köztársaság irányában tett forradalmi kísérletek (1849., 1918/19) soha nem tudtak meggyökeresedni, a királyi hatalom szünetelése miatt előfordult kormányzóságok (1401., 1445., 1920.) pedig nem jelentették a királysági államforma megszüntetését.”²⁰ Mindez pedig azzal a következménnyel jár, hogy Egyed István – Magyarország vonatkozásában – az *alkotmányos királysági államformának a feltétlen híve*, ahol a „szent-korona a magyar államiságnak misztikus megszemélyesítője és az alkotmányos királyság szimbóluma. A magyar király hatalma [...] nem magánhatalom, nem is csupán az Isten kegyelméből származó kiváltság, hanem a nemzet által a királyra ruházott közhatalom, amely [...] a törvények szabályozása alatt áll, s amelyet a király csak a törvények korlátai között gyakorolhat (1790: XII. tc.).”²¹

A 25. fejezet az *„Országgyűlési rendszer, a parlamentarizmus”* címet viseli, ami már önmagában is arra utal, hogy a Szerző feltétlen híve az országgyűlési rendszernek, vagy ahogyan Ő nevezi: a parlamentarizmusnak. „A [...] parlamentarizmus lényege az, hogy a közhatalom gyakorlásában a nemzet képviselője útján intézményesen, és állandóan részt vesz [...]. A parlamentarizmus elsősorban eszköz arra, hogy az állampolgárok a közügyekre befolyásukat érvényesítsék, a hatalom alávettjeiből a hatalom részeseivé legyenek. Ez érdeke az egyes embereknek és folyamánya öntudatos állampolgári minőségének, de érdeke az államnak is.”²²

A parlamentarizmus lényegének és szerepének tisztázását követően a Szerző azokra a „betegségekre” hívja fel a figyelmet, amelyek széles körben, országok egész sorában jellemzik azt. Mindezek tudatában Egyed István a következőket fejti ki: „Meggyőződésem szerint korai még - és mindig túlzás is marad - a parlamentarizmus végleges bukásáról vagy teljes csődjéről beszélni. A parlamentarizmus csak válságos korát éli. A fejlődés ebben a kérdésben is — mint legtöbbször — hullámvonalban történik; *a virágzást szükségképpen hanyatlás, a hanyatlást megint megerősödés követi; hisz minden rendszer többé-kevésbé*

¹⁹ EGYED: i.m. 196. Hasonlóan fogalmaz a kor másik, talán legnagyobb közjog-tudósa Magyary Zoltán, amikor a következőket írja: „Az állam szervezetének, amely hierarchikusan van és másként nem is lehet felépítve, van legmagasabb főnöke. Ez az államfő, akinek a neve ezt a szerepét ki is fejezi. Az államfő lehet király, kormányzó, elnök, vezér, stb.” MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. 200.

²⁰ EGYED: i.m. 197–198.

²¹ EGYED: i.m. 198–199.

²² EGYED: i.m. 238–239.

magában hordja hanyatlásának csíráit. A visszasságok kiütközése viszont a fejlődésnek és megerősödésnek új lendületét adja. A parlamentarizmus ugyanis azok közé az örök értékű eszmék közé tartozik, amelyeket lehet átmenetileg visszaszorítani vagy teljesen mellőzni, de végleg elhantolni soha. A *parlamentarizmus hantjaiból — mint már annyiszor — most is és mindig is, új és új életre fog kelni,* minthogy elválaszthatatlanul függ össze az emberi eszméről és hivatásról vallott fogalmainkkal. A parlamentarizmus hódító ereje nem veszhet el, ameddig van hit az emberi méltóságban és szabadságban.²³

Mit tehetek én hozzá e csodálatos gondolatokhoz, különösen annak fényében, hogy azok a világháború borzalmi közben, 1943-ban születtek? Talán az a helyes, ha semmit nem fűzök ehhez, hiszen ettől szebben kifejezni úgy sem tudom sem a törvényhozó hatalom jelentőségét, sem pedig a Szerzőnek a mélységes hitét és meggyőződését az emberiségben!

A kötet utolsó, 36. fejezetének címe: *„A magyar alkotmány helye az alkotmányok rendszerében”.* Itt a Szerző abból indul ki, hogy 1935-ben megjelent egy német professzornak, bizonyos Conrad Bornhak úrnak a tanulmánya az alkotmányok genealógiája tárgyában: a *„Genealogie der Verfassungen”.* Ebben a német professzor arról értekezik, hogy a XIX. század az alkotmányosság korszaka volt, és az akkor született, igen nagyszámú alkotmány megfelelően csoportosítható. A rendszerezés után tanulmányát Bornhak az 1919. évi német weimari alkotmány ismertetésével fejezi be. Ennek keretében megállapítja, hogy egyfelől ezzel végződik Németországban az alkotmányosság és a parlamentarizmus korszaka, másfelől pedig új korszak kezdődik, amelyben az ún. „tekintélyi kormányzat” elve jut diadalra.

Egyed István álláspontja szerint Bornhak megállapításai erősen túlzók. Ahogyan fogalmaz: *„[...] meg vagyunk győződve, hogy az alkotmányosság útja nincs lezárva és ma is csak olyan megszakításban élünk, amilyenek a múlt században is voltak.”*²⁴ Rámutat Egyed a német professzor elgondolásának azon hibájára is, amely szerint az alkotmányok rendszerezése során a professzor megfélemez a XIX. század előtti (ún. történeti) alkotmányokról: az angol és a magyar alkotmányról is. Erre figyelemmel Egyed István – a 36. fejezetben – mintegy *ki szándékozik egészíteni* Bornhak munkáját. Ennek során a következő körülményekre, illetve tényezőkre mutat rá:

- A magyar nemzet *„mindig az alkotmányosság népe”* volt. Páratlan alkotmányos fejlődése a kontinens államai közül mindig kiemelte, és minket egész nemzeti múltunk az abszolutizmus, illetve, ahogyan Egyed fogalmaz: *„a tekintélyi kormányzat”* elleni küzdelemre kötelez.

- A magyar gondolkodástól *„a diktatúra mindig idegen”* volt, s a nemzet hivatott vezetői mindig az alkotmányosság védelmében szereztek babérokat. Márpedig *„a Rákócziak, Kossuthok, Deákok nemzete a hagyományhoz nem lehet hűtlen.”*

- A mi egész nemzeti gondolkozásunktól idegen az a rendszer, amely *„a tekintélyi kormányzat folyományaként [...] a politikai bírálatot a közélet területéről*

²³ EGYED: i.m. 242. (Kiemelés tőlem: T. A.)

²⁴ EGYED: i.m. 355. (Kiemelés tőlem: T. A.)

kiszorítani igyekeznek.” Az *önkormányzat tesz nagykorúvá* — mondotta Kossuth Lajos, és mi ezt a nagykorúságot rengeteg küzdelemmel egy évezred viharai és alkotmányos harcai között érdemeltük ki.²⁵

- A „tekintélyi kormányzat” a *felülről szervezés rendszere*. Az egypártrendszer figyelmen kívül hagyja az emberek között öröktől fogva fennálló és soha meg nem szüntethető különbségeket: világfelfogás, vallásos meggyőződés, anyanyelv, kultúra, egyéni hajlamok tekintetében. A pártnak az államszervezetbe való beépítése a kommunizmus rendszerét kelti életre, miközben megszünteti a közigazgatás pártatlanságának nagy erkölcsi értékét. A merev központosítás a közügyek iránti közömbösséget erősíti, vagy elégedetlenséget okoz, miközben a szabadság az emberi élet olyan értéke, amely nélkül sorvad a társadalom, gyengül az állam. A *diktatúra nem lehet tartós rendszer*, mert „fenntartása egyesektől függ, megszüntetése pedig mindig az államélet nagy megrázkódását, esetleg összeomlását jelenti.”²⁶

- A magyarság nem követheti feltétel nélkül más népeknek olyan szellemi mozgalmait, amelyek teljesen nemzetiek (fasizmus, hitlerizmus), sőt, épp e szellemi mozgalmak példája mutatja, hogy *nekünk is magunknak kell kidolgoznunk a magyar programot*. Az ezeréves magyar történelem és pártatlan alkotmányunk igazolja, hogy nekünk is vannak olyan különleges erőforrásaink, amelyekből meríthetünk! „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók, csak váltsuk ki ebből a magyar nemzeti lélekből azokat az erőket, amelyek ezer éven át fenntartották, a pusztulásból mindig feltámasztották, a szétdarabolásból mindig újra egészé forrasztották hazánkat.”²⁷

- A magyar alkotmány tiszteletében nem szabad közöttünk különbségnek lennie, hiszen ez az *alkotmány köt össze múlt és jövő nemzedékeket, ez köt össze minden magyart a határokon innen és túl*. „A magyarság jövője csak az alkotmányosság útján építhető, mert hűség az alkotmányhoz nálunk annyi, mint magyarnak lenni.”²⁸

4. Záró gondolatok

Mit tehetek hozzá én mindehhez 2019 áprilisában? Akkor tehát, amikor Magyarország már tizenöt éve tagja az Európai Uniónak és annak révén a Schengeni Egyezménynek, miközben évek óta gazdasági menekültek és terroristák ezrei lépik át ellenőrizetlenül(!) és naponta Európa kapuit? Másként fogalmazva: igazak-e napjaink Magyarországra a Professzor idézett szavai, illetve vannak-e máig ható gondolatai az 1966 nyarán elhunyt Prof. Dr. Egyed István egyetemi tanárnak? Üzen-e valmit a professzor úr a mai egyetemistáknak és a fiatal közjogász-generációknak? Azoknak, akik – szerencsére – nem ismerik a háború borzalmait? A magam részéről e kérdésekre mind-mind „igen” választ igyekeztem

²⁵ EGYED: i.m. 361–362.

²⁶ EGYED: i.m. 363.

²⁷ EGYED: i.m. 364.

²⁸ EGYED: i.m. 365.

adni a jelen tanulmányban, és bízom abban, hogy a tisztelt Olvasó válasza is ugyanez!

A távollátás új szabályairól

Tóth Andrea Noémi*

---

1. Bevezetés

Az 1998. évi büntetőeljárás törvény¹ távollátásra vonatkozó szabályai kapcsán megállapítható volt,² hogy az a büntetőeljárásban nem alkalmas a sértett számára „azonnali, gyors és hatékony” segítségnyújtásra, tehát nem tölti be a jogalkotó által meghatározott célját.³ Ennek kiküszöbölésére született meg a 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távollátásról (továbbiakban: Hke. tv.), mely bevezette a rendőrség által a helyszínen, legfeljebb 72 órára elrendelhető ideiglenes megelőző távollátást és a bíróság által büntetőeljáráson kívül, nemperes eljárásban legfeljebb 60 napra elrendelhető megelőző távollátást. Mindezzel együtt megkérdőjelezhető a távollátás büntetőeljárásban történt elhelyezése, hiszen emiatt sem alkalmas az azonnali, gyors és hatékony segítségnyújtásra, ugyanis az okok fennálltán kívül folyamatban lévő büntetőeljárás és „betöltött” terhelti pozíció is szükséges az elrendeléséhez, s ez a távollátásra okot adó cselekménytől időben már távol esik. A hiányosságok kiküszöbölésére alkotott Hke. tv. csak meghatározott személyi kör (hozzátartozók) relációjában hatályos és alkalmazható. Emiatt kiesnek a törvény hatálya alól azon személyek, akik nem állnak hozzátartozói viszonyban (pl. lakótársak, munkatársak), számukra marad a büntetőeljárásbeli távollátás, amely nem tekinthető azonnali, gyors és hatékony segítségnek. A távollátás három pillére (a büntetőeljárás távollátás, valamint a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható ideiglenes megelőző távollátás és megelőző távollátás) között az 1998. évi Be. hatálya alatt hiányoztak a kapcsolódási pontok, nem volt köztük koherencia, valamint problémás volt a távollátás végrehajtása és több kritika érte az ellenőrzésének szabályozását is.

2018. július 1-jén hatályba lépett az új, 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.), amely több tekintetben jelentős változást hozott a kényszerintézkedések, s így a távollátás szabályaiban is. Az új szabályok

---

* Adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék

¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: 1998. évi Be.)

² Bővebben lásd: TÓTH Andrea Noémi: *A távollátás jogintézménye*. DE ÁJK, Debrecen, 2018. 213.

³ Ezt célként a jogalkotó tűzte ki a 2006. évi LI. törvény indoklásának 3. pontjában. E törvénnyel illesztette be a jogalkotó a jogintézményt a magyar jogrendszerbe.

elemzésének kiinduló pontja a Be.-t megelőző T/13972. számú törvényjavaslat és az általános indokolása, mely megfogalmazta, hogy „A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt az elfogadása óta 89 törvény és 15 alkotmánybírósági határozat érintette, ezek összesen közel 2000 helyen változtatták meg a szöveget, ezért a Be. mind alapvető megoldásaiban, jogintézményeiben, mind pedig az egyes részletszabályait tekintve jelentős koherencia problémákkal küzd, sok helyen alappal kérhető rajta számon a következetlenség. Emellett számos újonnan bevezetett jogintézmény – legalábbis a hatályos formájában – nem váltotta be az eredetileg hozzá fűzött várakozásokat (pl. óvadék, távoltartás, tárgyalásról lemondás, kiemelt jelentőségű ügyek külön eljárása), ezért ezek átfogó, egységes szempontok szerinti rendszerezése elengedhetetlen.”⁴

E tanulmány elsősorban a távoltartásra vonatkozó, új büntető eljárási törvényben megtalálható szabályokra koncentrál. A vizsgálat fő szempontja, hogy a jogintézménnyel szemben felmerült anomáliákra és a megfogalmazott kritikákra is tekintettel, a korábbi szabályozáshoz képest ezek tekinthetőek-e előrelépésnek, vagy az új szabályok ellenére „helyben járunk”, esetleg visszalépésnek vagyunk-e tanúi. Ezen konzekvenciák után kísérletet teszek annak megfogalmazására, hogy a távoltartás mely elemeiben lenne szükség további módosításra (akár a jogalkotás, akár a jogalkalmazás területén).

2. A távoltartás új szabályai

A kodifikáció egyik fontos célja volt, hogy „az állam minden eddiginél jobban fejezze ki, hogy a szenvedett fél mellé áll, és a büntetőeljárás lefolytatását érdemben elősegítőkre is partnerként tekint.”⁵ A Be. a preambulumban deklarálja, hogy „Az Országgyűlés [...] különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére [...] a következő törvényt alkotja”⁶ Tehát a Be. céljai között is láthatóan szerepel a sértettek jogainak fokozott figyelembe vétele, s ez a távoltartás elrendelési lehetőségének szélesedését, a folyamat egyszerűbbé válását ígéri.

A kényszerintézkedésekre vonatkozó általános szabályokat⁷ a távoltartásra is alkalmazni kell, mely garanciális szempontból egyértelműen szerencsés megoldásnak tekinthető, s nyomatékosítja a kényszerintézkedések ultima ratio jellegét.⁸ Így fontos követelmény az arányosság, azaz csak a legszükségesebb mértékben és ideig korlátozza az érintett személy alapvető jogait⁹. Szem előtt kell tartani a fokozatosság elvét, mely szerint súlyosabb korlátozással járó

⁴ T/13972. számú törvényjavaslat 316.

⁵ SZABÓ József Tamás: Célok és eredmények az új Büntetőeljárási törvény kodifikációja során. *Ügyészek Lapja*, 2016/3-4. 35.

⁶ Be. Preambulum.

⁷ Be. 271. §

⁸ RÓTH Erika: A kényszerintézkedések változó rendszere és részletszabályai. *Ügyészek lapja*, 2016/3-4. 40.

⁹ Be. 271. § (1) bek.

kényszerintézkedés akkor rendelkezhető el, ha a kényszerintézkedéssel elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó kényszerintézkedéssel vagy egyéb eljárási cselekménnyel nem érhető el.¹⁰ Végrehajtása az érintett kíméletével, a korlátozással nem érintett alapvető jogait tiszteletben tartva történjen, s figyelemmel kell lenni arra, hogy az az érintetten kívüli személyt csak a legszükségesebb mértékben érintsen.¹¹ További követelmény (mely a távoltartás végrehajtása során is követendő), hogy végrehajtása során ne kerüljenek nyilvánosságra az érintett magánéletének a büntetőeljárással össze nem függő körülményei, illetve a személyes adatai.¹² A hatóságoknak lehetőség szerint el kell kerülniük a szükségtelen károkozást, továbbá a bíróság az általa elrendelt távoltartás végrehajtásához a nyomozó hatóság közreműködését veheti igénybe.¹³ Ezt nem fejt ki bővebben a törvény, így akár arra is lehetőség látszik, hogy a távoltartás elrendelésekor a bíróság által meghatározott időpontban a terhelt visszamenjen a számára tilalmazott helyre (akár a tulajdonában álló házába, lakásába) és rendőri felügyelet mellett elhozza onnan a szükséges holmijait. Ez az értelmezési lehetőség előrelépést jelentene a végrehajtás szempontjából mind a terheltnek, mind pedig a sértettnek, s különösképpen akkor működhetne ez gördülékenyen, ha a bíróság a távoltartást elrendelő határozatában ezt kifejezetten előírná (akár pontos naptári nap, óra és perc megjelölésével).

2.1. A távoltartás célja, tartalma. A távoltartás célja, hogy a terhelt szabad kapcsolattartását és ennek érdekében a szabad mozgáshoz és lakóhely, tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogát korlátozza.¹⁴ Indítványozó az ügyész és a sértett¹⁵ lehet. A Be. elvileg nem zárja ki jogi személy sértett esetén sem a távoltartást, bár ez a gyakorlatban ritkán képzelhető el. De például olyan esetben indokolt lehet, amikor a terheltnek érdeke lehet a bűncselekmény elkövetése után visszamenni a jogi személy sértett székhelyére, telephelyére, fióktelepére, hogy bizonyítási eszközöket tüntessen el és ezzel megnehezítené vagy megghiúsítaná a bizonyítási eljárást. Nem biztos azonban, hogy ez mindig hatékonyan működik majd, de az esélyt és főként a tájékoztatást meg kell adni a sértettek számára.¹⁶

A távoltartás tartalmának középpontjában továbbra is a bizonyítás megnehezítésének vagy megghiúsításának, illetve – ha ez a sértett vonatkozásában állapítható meg – a bűnismétlés megakadályozásának érdeke áll.¹⁷ Amennyiben ezt

¹⁰ Be. 271. § (2) bek.

¹¹ Be. 271. § (3) bek.

¹² Be. 271. § (5) bek.

¹³ Be. 271. § (6) és (7) bek.

¹⁴ Be. 280. § (1) bek.

¹⁵ Indítványozó a polgári jog szabályai szerint korlátozottan cselekvőképes kiskorú sértett is lehet. [Be. 69. § (3) bek.] A Be. szerint a sértett fogalma: „A sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.” (Be. 50. §) Fontos újítás, hogy nemcsak természetes, hanem jogi személy is lehet sértett. Lásd bővebben: BÉRCES Viktor: A sértett perjogi pozíciójában beálló változások elemzése és kritikája az új büntetőeljárás törvény tükrében. *Kúriai döntések, bírósági határozatok*, 2017/6. 857.

¹⁶ Uo. 858.

¹⁷ Be. 277. § (1) bek.

tekintjük a távoltartás „alapelvének”, fő indokának, úgy azt kell konstatálni, hogy e tekintetben változatlan az 1998. évi Be.-hez képest. Azaz továbbra sem kizárólagosan, de legalábbis nem elsődlegesen a sértett áll az elrendelés középpontjában, hanem a bizonyítási eljárás sikeressége. Vitathatatlan, hogy szoros kapcsolat állhat fenn a bizonyítás sikere és a sértett által tett vallomás között, azonban épp e helyen lehetett volna a leginkább érzékeltetni azt, amennyiben a jogalkotó a távoltartás szellemiségében és szabályaiban koncepcionális változtatást kívánt volna tenni. Ezt a következtetést erősíti meg a távoltartáshoz fűzött indokolás is, amelyet az Alaptörvény értelmében a jogszabály értelmezése során figyelembe kell venni¹⁸: *„A törvény a távoltartás jogintézményének jellegén nem kívánt érdemben változtatni.”*⁴⁹ Ebből kiindulva az feltételezhető – melyet szintén megerősít a Be. indokolása²⁰ –, hogy alapvetően továbbra sem a sértett érdeke fogja vezérelni az elrendelést, így nem a neki történő minél gyorsabb és hatékonyabb segítségnyújtás lesz az elsődleges szempont. Azonnali segítségnyújtást már a szabályozás büntetőeljárásai kényszerintézkedés volta miatt sem lehet vizionálni, tekintettel arra, hogy az alanya ezt követően is csak a terhelt lehet, ami továbbra is magával hozza ugyanazokat a problémákat, mint amelyeket az 1998. évi Be. hatálya alatt tapasztalhattunk: betöltött terhelti pozíció szükséges a bírósági döntéshez, s mire idáig eljut az ügy, addigra időben távol vagyunk az okot adó cselekménytől.

A távoltartással érintett bármely, a bíróság által meghatározott személy lehet, akivel a terhelt közvetlenül vagy közvetve nem léphet kapcsolatba, illetve ettől a személytől távol kell tartania magát.²¹ A Be. kijelentő módot használ a távoltartás ezen fordulataánál (*„Távoltartás elrendelése esetén a bíróság magatartási szabályként előírja”*²²), ezzel ezt tekinthetjük távoltartó határozat kógens tartalmi elemének, hiszen ez a fordulat adja a jogintézmény lényegét. Nem kizárt, azonban nem is volt gyakori az 1998. évi Be. bírósági gyakorlata alapján annak előírása, hogy a bíró a határozatban meghatározott távolságot írjon elő, amelyen belül a terhelt nem közelítheti meg a sértettet. A kényszerintézkedés tartalmának pontosabb kitöltése és a végrehajtás egyértelműsége érdekében ahol csak lehet, törekedni kellene ennek meghatározására. Már csak azért is, mert mind az 1998. évi Be., mind pedig a hatályos Be. a „közvetlenül vagy közvetve” történő kapcsolatfelvétel tilalmát tartalmazza, s ennek egyik eleme lehet annak előírása, hogy hány méternél nem mehet közelebb a terhelt a védett személyhez.

A sértettel vagy más meghatározott személlyel történő kapcsolat megtiltása érdekében *„a bíróság magatartási szabályként előírhatja, hogy a terhelt meghatározott lakást hagyjon el és onnan maradjon távol, illetve a távoltartással*

¹⁸ Alaptörvény 28. cikk.

¹⁹ Be. indokolás a 280–295. §-hoz.

²⁰ *„Lényeges kiemelni, hogy a távoltartás már nem csupán a sértett vonatkozásában rendelhető el, hanem olyan személy vonatkozásában is, akitől történő távolmaradás alkalmas lehet a kényszerintézkedéssel elérni kívánt cél - a bizonyítás megnehezítésének, megghiúsításának megakadályozása - biztosítására.”*Uo.

²¹ Be. 280. § (2) bek.

²² Uo.

*érintett személy tényleges tartózkodási helyétől, munkahelyétől, az e személy által rendszeresen látogatott intézményektől vagy egyéb helytől, különösen nevelési, nevelési-oktatási- vagy gyógykezelés céljából látogatott egészségügyi intézménytől, vallásgyakorlása során látogatott épülettől tartsa távol magát.*²³ Az utóbbi kötelezettség teljesítése nem teheti lehetetlenné a terhelt számára azon jogok gyakorlását, amelyeket a távoltartással érintett személy vonatkozásában a magatartási szabályok érintenek.²⁴

Meg kell jegyezni, hogy a gyakorlatban a határozatok legtöbbször a közvetlen és a közvetett kapcsolatfelvétel tilalma között nem választottak (tehát nem „vagy”), hanem mindkét formát előírva tiltották meg a kapcsolatfelvételt. A XXI. században ugyanakkor már nemcsak a fizikai megközelíthetőségre kell gondolni, hanem az internet segítségével használható online felületek adta lehetőségekre is. A jogszabály erre sem tér ki, s elképzelhető, hogy a gyakorlat is marad az eddigiekhez hasonlóan annál a megoldásnál, hogy előírja mind a közvetlen, mind pedig a közvetett kapcsolatfelvétel tilalmát, beleértve ebbe az online módot is.

A jövő bírói gyakorlatából vonható le majd következtetés arra nézve, hogy az új szabályok alapján továbbra is elrendelik-e a távoltartást teljes körűen, azaz személytől és helytől is, vagy elindul az a tendencia, hogy kizárólag a meghatározott személlyel történő kapcsolatfelvétel lesz tilos (mert ez elegendő a bizonyítás sikere, illetőleg a meghatározott személy védelme szempontjából) és más, egyéb tilalmat – így például lakóhely, egészségügyi-, oktatási intézmény megközelítésének tilalmát – nem rendel el a bíróság. Enyhébb magatartási szabályt a bíróság hivatalból írhat elő a távoltartás meghosszabbítása vagy fenntartása esetén, amennyiben az elérni kívánt cél ezzel is elérhető. A terhelt hátrányára történő módosításhoz vádemelés előtt ügyészi indítvány szükséges.²⁵

A távoltartás jelentőségének növekedését jelzi a korábbi Be.-hez képest, hogy az előírt magatartási szabályok módosításával kapcsolatos végrehajtási szabályokról (a bűnügyi felügyelettel együtt) önálló IM rendelet²⁶ szól.

2.2. A távoltartás elrendelésének okai. Az új Be. a kényszerintézkedéseket némileg átstrukturálta, s közös általános elrendelési okokat teremtett a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéseknek. Általános feltétel az, ami a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes valamennyi kényszerintézkedésre alkalmazandó, hogy szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt folyó büntetőeljárásban a terhelt bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható vagy vele szemben vádat emeltek. Az 1998. évi Be.-hez képest a Be. nemcsak annyit ír elő, hogy a terhelttel szemben lehet elrendelni, hanem pontosításra került, hogy megalapozott gyanú áll fenn, vagy vele szemben vádat is emeltek már. Az alapjogi érintettség okán továbbra is fontos a szükségesség, arányosság tesztje, hiszen e törvény által is deklaráltan csak akkor lehet elrendelni a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes

²³ Be. 280. § (3) bek.

²⁴ Be. 280. § (4) bek.

²⁵ Be. 295. § (1)–(2) bek.

²⁶ 15/2018. (VI.15.) IM rendelet a bűnügyi felügyelet és a távoltartás végrehajtásáról.

kényszerintézkedéseket, ha céljának eléréséhez ez szükséges, és az elérni kívánt cél más módon nem biztosítható.²⁷ A törvény valamennyi személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés vonatkozásában tartalmaz általános feltételeket három okcsoportban, s ezek mindegyikében két-két esetet, így összesen hat esetet tartalmaz. Ezek az 1998. évi Be.-beli előzetes letartóztatás okaival állíthatók párhuzamba. Látszólag bővíti az új törvény az okok körét, azonban tartalmilag nem szélesíti, csupán a gyakorlatnak megfelelően új definíciókkal is pontosítja a szabályozást.²⁸ Egyetértve Czine Ágnes alkotmánybíró asszonnyal, a szabályozás éppen emiatt ellentmondásos, ugyanis az új törvény következő szakasza az egyes kényszerintézkedések (így a távoltartás, a bűnügyi felügyelet, letartóztatás) elrendelési okait sorolja. Tehát mégsem alkalmazhatóak minden, e körbe tartozó kényszerintézkedésre a Be. 276. §-ban foglalt általános okok,²⁹ így például a terhelt jelenlétének biztosítására nem rendelhető el a távoltartás.

Távoltartás esetén különös elrendelési ok a bizonyítás sikeressége, illetve ha a sértett vonatkozásában állapítható meg, akkor a bűnisméltés megakadályozása. Hiányzik az 1998. évi Be. szerinti fordulat, hogy a „*sértett tanú befolyásolásával [...] veszélyeztetné a bizonyítást*”³⁰ továbbá annak kiemelése is, hogy „*a sértett sérelmére újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el*”.³¹

Előremutató, jelentős újdonság a szabályrendszerben, hogy a Be. megteremti a kapcsolatot a Hke. tv.-beli ideiglenes megelőző távoltartással. Amennyiben az ülésen a bíró úgy látja, hogy a távoltartás elrendelésének feltételei nem állnak fenn és az elrendelésére vonatkozó indítványt a sértett nyújtotta be, a bíróság tájékoztatja az indítványozót arról, hogy a Hke. tv. szerinti ideiglenes megelőző távoltartás elrendelését kezdeményezheti. Ha az indítványozó hozzájárul, a bíróság a távoltartás elrendelésére vonatkozó indítványt az ideiglenes megelőző távoltartás elrendelésére irányuló indítványként a rendőrség általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervének megküldi.³² Üdvözlendő, hogy a Be. törekszik kapcsolatot kialakítani a távoltartás pillérei között, azonban felmerül a kérdés, hogy ezt miért az ideiglenes megelőző távoltartással teremti meg, s miért nem a megelőző távoltartással, vagy még jobb esetben mindkét büntetőeljáráson kívüli távoltartással. Véleményem szerint indokolatlan e szűkítés, a problémák minél komplexebb kezelése érdekében fontos lenne a koherencia és az átjárhatóság megteremtése az igénybe vehető távoltartások között. Ezen túlmenően az eljárási szabályokat is egységesíteni lehetne azzal, ha a bíróság által megállapított enyhébb vagy hátrányosabb módosítási lehetőségek a megelőző távoltartás szabályai között is megjelennének, s lehetőség volna ezek alkalmazására.

²⁷ Be. 276. § (1) bek.

²⁸ CZINE Ágnes: A kényszerintézkedések az új büntetőeljárás törvényben. *Fundamentum*, 2016/2-4. 96.

²⁹ Uo.

³⁰ 1998. évi Be. 138/A.§ (2) a, pont.

³¹ Uo. b, pont.

³² Be. 478. § (4) bek.

Bírósági tapasztalatok szerint a jogkereső állampolgárok számára sokszor nem egyértelmű, hogy miért is van két távoltartás, melyik mire szolgál.³³ Álláspontom szerint ez az esetleges bizonytalanság hatóságoktól kapott pontos tájékoztatással könnyen orvosolható.

2.3. A távoltartás időtartama. Kiemelendő újdonság és jelentős változást hozhat a távoltartás hatékonyságában az, hogy az 1998. évi Be.-ben foglalt legalább tíz, legfeljebb hatvan naphoz képest az időtartama jelentősen növekedett és differenciálódik, aszerint, hogy vádemelés előtti vagy utáni elrendelésről van-e szó.

A vádemelés előtt elrendelt távoltartás az elsőfokú bíróság tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, de legfeljebb négy hónapig tarthat, melyet a bíróság alkalmanként legfeljebb négy hónappal meghosszabbíthat. Erre a tartamának lejártá előtt legalább öt nappal az ügyész, sértett indítványa esetén a sértett vagy az ügyészség tesz indítványt.³⁴

Vádemelés után az elsőfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott távoltartás az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart. A büntetőeljárás bírósági szakaszát követve szabályozza a Be. azt, hogy az elsőfokú bíróság által az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott, valamint a másodfokú bíróság által elrendelt távoltartás a másodfokú eljárás befejezéséig tart. A másodfokú bíróság által az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott, továbbá a harmadfokú bíróság által elrendelt távoltartás a harmadfokú eljárás befejezéséig tart.³⁵ Látható, hogy immár sokkal hosszabb tartamú, akár az egész eljáráson átívelő lehet a távoltartás, ami jelentős előrelépés a sértettek védelme és a bizonyítás sikeressége szempontjából. Amennyiben hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás következik, a másodfokú vagy a harmadfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott távoltartás a megismételt eljárásra utasított bíróságnak a megismételt eljárásban a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, vagy fellebbezés esetén a fellebbezés elbírálására jogosult bíróság 630. § (5) bekezdése szerinti döntéséig tart.³⁶ Ha volt fellebbezés a hatályon kívül helyező végzéssel szemben, akkor a fellebbezés elbírálása után elrendelt vagy fenntartott távoltartás a lefolytatásra, vagy a megismételt eljárásra utasított bíróság tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig tart.³⁷

Szintén új, a távoltartott terheltet védő és a szükségesség, arányosság, célszerűség követelményét szem előtt tartó szabály, hogy az elrendelt távoltartás indokoltságát felül kell vizsgálni. A vádemelés után, ha az elsőfokú bíróság általi fenntartásától vagy elrendelésétől számítva hat hónap eltelt és az elsőfokú bíróság még nem hozott ügydöntő határozatot, az elsőfokú bíróság vizsgálja felül; ha pedig egy év eltelt, akkor a másodfokú bíróság köteles erre. Ezt követően pedig a másodfokú bíróság, ha pedig az eljárás a harmadfokú bíróság előtt van

³³ TISZAVÖLGYI Gyöngyvér: Megelőző távoltartás a Budapest Környéki Bíróság gyakorlatában II. rész. *Családi jog*, 2018/4. 33.

³⁴ Be. 289. §

³⁵ Be. 290. §

³⁶ Be. 290. § (4) bek.

³⁷ Be. 290. § (5) bek.

folyamatban, ez a bíróság vizsgálja felül hathavonta.³⁸ A távortartásra is irányadó az a bírósági határozat, amelyben a Kúria kimondta, hogy „akkor, ha az első- vagy a másodfokú bíróság a nem jogerős ügydöntő határozatának kihirdetését követően a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés fenntartásáról rendelkezett, a felülvizsgálat szempontjából irányadó hat hónapos határidőt ezen határozat időpontjától kell számítani”.³⁹

2.4. A távortartás ellenőrzése. A távortartás szabályainak megtartását és egyúttal az ellenőrzését is biztosító lehetőségek is jelentős változáson mentek keresztül. Mindez a kényszerintézkedés hatékonyabbá válását mozdíthatja elő, ugyanis az 1998. évi Be. szerinti rendőrségi jelentkezési lehetőséget felváltja a Be.-ben a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszköz, illetve az óvadék alkalmazása.⁴⁰

A kényszerintézkedések közötti mozgásteret biztosító új szabály, hogy ha a távortartás elrendelése után állapítható meg, hogy a végrehajtásának feltételei nem állnak fenn, így különösen, ha a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszköz nem telepíthető, a terhelt őrizetét kell elrendelni, és a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés tárgyában a bíróság új határozatot hoz.⁴¹ Ez jelentős előrelépésnek tekinthető a távortartás 1998. évi Be.-ben található szabályaihoz képest, amely a végrehajtás lehetetlensége esetére nem tartalmazott kiegészítő szabályt, így éppen a sértett lehetett az, aki elsőként tapasztalhatta, ha a távortartás végrehajtásával problémák adódtak, s jelezhetette ezt a rendőrségnek. Mindez nemcsak hosszabb folyamatot, hanem egy újabb atrocitást is jelentett a sértett számára, amelytől remélhetőleg a Be. vonatkozó szabálya megkímélheti majd.

A terhelt mozgását nyomon követő technikai eszköz a távortartás ellenőrzésére csak egy lehetőség a bíróság számára, „elrendelheti”⁴² (s nem pedig kötelezettség, mint ahogy a bűnügyi felügyelet esetén írja elő a törvény, amennyiben azt azért rendelte el a bíróság, mert a letartóztatás a maximális időtartamát elérte). Amennyiben ezt választja a bíróság, annak feltételeit az elrendelésekor a terhelttel tisztázza. Czine Ágnes alkotmánybíró asszonnal egyetértve⁴³ a „tisztázza” kifejezés bizonytalan, nem egyértelmű, hogy kivel, milyen formában, pontosan mit kell egyeztetni. Ha a terhelt a technikai eszköz működtetésében nem működik közre, az a magatartási szabályok megsértésének minősül. Erre a terheltet a mozgását nyomon követő technikai eszköz alkalmazásának elrendelésekor figyelmeztetni kell.⁴⁴

³⁸ Be. 291. §

³⁹ BH2019.5.128.

⁴⁰ Be. 282.§

⁴¹ Be. 293. § (1) bek. A törvény indokolása szerint ilyenek tekinthető még az is, ha „az érintett lakóhely lakhatatlan, vagy a felett nem az a személy rendelkezik, akinek a hozzájárulására figyelemmel a kényszerintézkedést elrendelték”. Lásd: Indokolás a 280–295. §-hoz.

⁴² Be. 283. § (1) bek.

⁴³ CZINE: i.m. 97.

⁴⁴ Be. 283. § (3)–(4) bek.

Az óvadék a letartóztatás alternatívája helyett új szerepet kapott a Be.-ben: a bíróság által meghatározott, de a terhelt vagy a védője által letehető pénzüsszeg, amely a távoltartás (és a bűnügyi felügyelet) szabályainak megtartását szolgálja és a terhelt eljárási cselekményeken való jelenlétét segíti elő.⁴⁵ Csak pénzüsszeg lehet, nem jöhet szóba óvadékként például értékpapír, forgalomképes ingatlan vagy jelzálogjog, így ez szűkebb lehetőséget jelent, mint amit az 1896. évi bűnvádi perrendtartás megengedett.⁴⁶ Nem lehet kevesebb, mint ötszázezer forint, annak összegét a bíróság a bűncselekmény tárgyi súlya alapján, a terhelt személyi körülményeire és vagyoni helyzetére is figyelemmel állapítja meg.⁴⁷ A letételét indítványozhatja a terhelt vagy a védője, melynek alapján a bíróság széles mozgástérrel rendelkezik. Lehetősége van az indítvány elutasítására, ezután a terhelt vagy védője az óvadék megállapítása iránt ismételten akkor terjeszthet elő indítványt, ha új körülményre hivatkozik.⁴⁸ Az is lehet, hogy a bíróság megállapítja az óvadék összegét és az óvadék letétele esetére a távoltartás mellett elrendelt bűnügyi felügyeletet megszünteti, vagy enyhébb magatartási szabályokat ír elő.⁴⁹ Kizárt azonban az óvadék a távoltartás esetén enyhébb magatartási szabályok előírása érdekében.⁵⁰ A letevő elveszíti az óvadékokat, ha a távoltartás szabályainak megszegése miatt elrendeli a bíróság a letartóztatását.⁵¹ Ha a letevő elvesztette az óvadékokat, szankciós jelleggel írja elő a Be., hogy ezután óvadék ismételten nem állapítható meg.⁵² Ha a terhelt vagy védője a határidőn belül nem tette le az óvadékokat, megállapítása iránt ismételten akkor terjeszthet elő indítványt, ha új körülményre hivatkozik.⁵³ Önkéntes jogkövetés esetén, ha a távoltartás megszűnt vagy azt megszüntették, az óvadék összege visszajár a letevőnek.⁵⁴

2.5. A távoltartás megszegésének szankciói. Változatlan, hogy amennyiben a terhelt megszegi a távoltartás szabályait, vele szemben rendbíróság szabható ki.⁵⁵ Ez tekinthető a szankció első lépcsőfokának, ugyanis ismételt, vagy súlyos szabályszegés esetén a terhelt őrizetbe vehető és a távoltartás magatartási szabályainak megszegése esetén a távoltartás mellett vagy helyett a terhelt bűnügyi felügyelete rendelhető el; a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszköz alkalmazása rendelhető el; hátrányosabb vagy más magatartási szabályok megállapításának van helye, vagy a terhelt letartóztatása rendelhető el.⁵⁶ A jogszabály igyekszik a fokozatosság elvét betartva utolsó lehetőségként kínálni a letartóztatást, ezzel is érvényre juttatva a kényszerintézkedések alkalmazását

---

⁴⁵ Be. 284. §

⁴⁶ CZINE: i.m. 97.

⁴⁷ Be. 286. § (2) bek.

⁴⁸ Uo. (5) bek.

⁴⁹ Uo. (3) bek.

⁵⁰ Kizárt továbbá előzetes kényszergyógykezelés elrendelése esetén is. Lásd: Be. 285. § (6) bek.

⁵¹ Be. 288. § és 293. §

⁵² Uo. (3) bek.

⁵³ Be. 287. §. (3) bek.

⁵⁴ Be. 288. § (4) bek.

⁵⁵ Be. 293. § (2) bek.

⁵⁶ Be. 293. § (3) bek.

átható célhoz kötöttséget, valamint a szükségesség és arányosság tesztjének fontosságát.

3. Záró gondolatok

A jogalkotó a továbbiakban is ragaszkodik a korábbi koncepcióhoz, mely szerint a távollátás kényszerintézkedésként található meg a büntetőeljárás törvényben. Ezzel álláspontom szerint az alapvető probléma is fennmarad (betöltött terhelti pozíció szükséges és hosszabb idő telik el a bűncselekmény elkövetésétől a bíróság döntéséig), így a sértett számára a büntetőeljárás távollátástól remélt azonnali, gyors és hatékony segítség vélhetően ezután is elmarad. Továbbra is kérdés maradhat ezért, hogy valóban indokolt-e a távollátás büntetőeljárásbeli elhelyezése. Amennyiben erre a kérdésre igen a válasz, indokolt lenne a Hke. tv. személyi hatályát bővíteni, hogy minél szélesebb kör tudja igénybe venni a büntetőeljárás kívüli távollátásokat.

A Be. alkalmazkodva az igényekhez kaput nyit a Hke. tv.-beli pillérek irányába, azonban célszerű lenne a megelőző távollátás felé is megtenni ezt, hiszen csak koherens, a teljes rendszeren átívelő védelemmel lehet esély arra, hogy a sértettek, illetve bántalmazottak hatékony és gyors segítséget kapjanak.

Továbbra sincs lehetőség arra, hogy a távollátást a kiszabott büntetésbe a bíróság beszámítsa és arra sem, hogy a hatálya alatt állt személy kártalanításban részesüljön.

Nem rendezi a Be. azt a gyakorlatban igen sokszor felmerülő kérdést sem, hogy hová menjen a távollátás hatálya alatt álló, mikor és hogyan viheti el az esetlegesen közösen használt ingatlanból a szükséges ruháit, személyes tárgyait, főleg, hogy a Be. alapján már nemcsak legfeljebb hatvan napra, hanem hónapokra távol kell maradnia akár a saját tulajdonában álló ingatlantól is.

Szintén fontos lenne ezen szabályok rendezésén túl a háttér-intézményrendszer lehetőségeit bővíteni, amelyek akár a távollátás esetleges kudarca esetén is menekülő utat jelenthetnek a családon belüli erőszak sértettjei, bántalmazottai számára. Jóllehet, ennek kidolgozása és működtetése nem a büntetőeljárás feladata, azonban egyes jogintézmények (pl. a távollátás) hatékony működéséhez elengedhetetlen lenne. Innen már csak egy lépés lenne a hatóságok tájékoztatási kötelezettségét előírni a sértettek, bántalmazottak számára arról, hogy hol kaphatnak azonnali segítséget (akár anyagi jellegűt, akár szállást, ellátást) családon belüli erőszak esetén, illetve a terhelt, bántalmazó számára arról, hogy hová mehet a távollátás alatt.

Látható, hogy a Be. számos, hatékonyságot fokozó újítást hozott a távollátás szabályaiban, azonban több vonatkozásában további jogalkotói lépések látszanak szükségesnek.

Az adócsalás elkerülésének hamis mítoszai

Tóth Mihály*

Kedves Ákos!

Születésnapodhoz közeledve elhíresült metaforád jutott eszembe, ami aktuálisabb, mint valaha: falra akasztott nádpálcák korát éljük. Már Angyal Pál is hangsúlyozta, hogy a büntetőjognak pedagógiai szerepe is lehet, „amennyiben ránevel a haza iránti kötelességek önzetlen és buzgó teljesítésére, az ingadozókat megerősíti, az elbotlottakat felemeli [...]”¹ Erre azonban sem virtuális nádpálcák, sem olyanok nem alkalmasak, amiket lépten-nyomon leakasztunk, vagy éppen állandóan suhogtatunk is. Tiszteletedre azért választottam az itt következő témát, mert az adócsalás akut kérdése szembesít bennünket talán leginkább azzal, hogy az adóamnesztiák, a „korlátlan enyhítés”, a pénzügyi eszközök és az indokolt szigor széles skáláján hogyan találhatja meg a büntetőjog a fenyegetés, az ösztönzés és a fenyítés helyes arányait. Ha ez egyáltalán lehetséges...

Aligha lehetne érzékletesebben jellemezni a költségvetés védelmének jelentőségét, mint a következő rövid példázattal. Egy általunk meghívott amerikai professzor az ottani bírósági rendszer bonyolultságát ecsetelve, a tagállami, szövetségi és katonai bíróságok mellett tucatnyi rezervátumi bíróságot is felsorolt. Arra a kérdésre, hogy milyen bűncselekmények tartoznak az indián közösségek ítélőszékeinek hatáskörébe, így válaszolt: „a jogosultságuk meglehetősen széles, általában még emberölési ügyekben is eljárhatnak. Ám igazán súlyos bűncselekmények, például *adócsalások* esetében nem”. Úgy vélem, ettől a szemlélettől mi még kissé távol vagyunk.

E rövid áttekintésben először vázlatos és igen elnagyolt, de talán nem minden tanulság nélküli visszpillantást kísérek meg a költségvetés védelmének történetére, aztán megvizsgálom e sajátos bűnözési forma társadalmi hátterét, fontosabb kriminológiai jellemzőit, végül pedig – ahogy a címben is ígértem – megemlítek néhány napjainkra jellemző, a legalitás és az illegalitás határán lavírozó adóelkerülési módszert.

---

* Egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, tudományos tanácsadó, Magyar Tudományos Akadémia, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet

¹ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 4. kötet.* Athenaeum, Budapest, 1928. 1.

1. Előzmények – az adócsalás bűncselekményének kialakulása és fejlődése

Magyarországon klasszikus értelemben vett adózásról sokáig nem beszélhettünk, a feudális viszonyok között a birtok funkcionált egyedüli bevételi forrásként. Egészen a XIX. század közepéig az államjóságok és regálék – királyi haszonvétek – képezték az állami jövedelmet. Kifejezett „adóval” elsőként I. Károly 1342. évi XIX. dekrétumában találkozhatunk, amely az ekkor igen elterjedt pénzhamisítások miatti bevételi veszteségek pótlására „Lucrum camarae” néven minden jobbágyi portára évenként 18 dénár adót vetett ki. A későbbi rendelkezések főként eseti hadiadókat állapítottak meg.

Az állami pénzügyi bevételek rendjének megsértésére vonatkozó szabályok 1848 előtt gyakorlatilag csak a só- lőpor- és salétromjövedékkel kapcsolatos visszaélésekre vonatkoztak.

1850.-től kezdve császári nyíltparancsokkal büntették az ugyanilyen módon előírt egyenes- és fogyasztási adókra, a jövedékekre és az illetékekre vonatkozó előírások megszegőit. A Csemegi-kódex ennek megfelelően az adócsalás bűncselekményét nem ismerte, s először csak a közadók kezeléséről szóló 1883. évi XLIV. törvény 100.§-ában találunk ide vonatkozó előírásokat. Eszerint „*az adótörvények és szabályok elleni kihágások az egyes adónemekre nézve fennálló törvények és szabályok szerint büntetendők. A mennyiben a büntetés mérvéről, s minőségéről, valamely pénzügyi kihágásra nézve, külön törvény vagy szabály határozottan nem intézkednek, alapelvül szolgál, hogy a kincstár megrövidítésének, károsításának, az adóköteles személyek vagy adótárgyak eltitkolásának, kijátszásoknak, valamint valótlan bemondásoknak bírsága 1-8 annyi, mint azon összeg, melylyel a kincstár megkárosított [..] A kincstár megkárosítására irányított bűncselekvények bűnvádi eljárás útján fenyítendőek meg.*” Kihágásnak minősítette a törvény az adókötelezettek összeírása során a „szükséges adatok be nem mondását” és az adóbevallás elmulasztását.²

A kifejezett adócsalás fogalmát először az államkincstár megkárosítására irányuló büntettekről és vétségekről (adócsalásról) szóló 1920. évi XXXII. tc. határozta meg tisztán keretjogszabályi jelleggel: „*adócsalás az államkincstár megkárosítására irányuló az a cselekmény, amelyet adóról vagy egyéb köztartozásról rendelkező törvény kifejezetten adócsalásnak nyilvánít.*” Ilyen rendelkezéseket tartalmaztak pl. a fényűzési forgalmi adóról, a vagyonátruházási illetékről, a fegyver- és vadászati adóról, a házadóról és fényűzési lakásadóról, az általános kereseti adóról, a társulati adóról stb. hozott, a 20-as években született törvények.

Ez a szabályozási elv – tehát hogy az egyes adókat szabályozó törvények külön rendelkeztek a visszaélések megtorlásáról – egészen az adócsalás üldözését új alapokra helyező 1959. évi 18. tvr. hatályba lépéséig tartott, az itt szereplő rendelkezéseket az 1961. évi V. törvény lényegében változatlanul átvette, s az adócsalás bűncselekményét valamennyi adónemre nézve egységesen határozta

² Magyar törvények 1881-1883 Budapest, Révai Rt. 1911. 541–542.

meg. A törvény három elkövetési magatartása közül az első a hagyományos „megtévesztéssel történő adóbevétel-csökkentés”, a második adómentesség vagy kedvezmény csalárd igénybe vételét, a harmadik a később önállóvá vált jövedékek visszaélést büntette.

Évtizedek múltán a legfontosabb koncepcionális változást a költségvetési csalás tényállásának megalkotása jelentette.

A jogalkotó helyesnek vélte, ha a költségvetést bármilyen módon megkárosító bűncselekményeket 2012. január 1. napjától egy közös tényállásba összevonja (2011. évi LXIII. törvény), mert „el kívánt mozdulni” a „csalás evolúciójával” létrejött „túlzottan részletező szabályozástól”.

Lényegesebbnek tekintették tehát azt a közös jellemzőt, hogy valamennyi, korábban külön szabályozott tényállás (pl. a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, vagy az adócsalás) a költségvetés érdekeit védte, vagy a kiadási oldalon vagy a bevételi oldalon jelentkező visszaélések ellen.

A változás nem volt problémamentes. Folyamatos gondot jelentett és jelent az „egység”, és a kriminális adóelkerülések folyamatosságának, ismétlődésének konkurálása, ezzel összefüggésben a „befejezettség”, a „lezárhatóság” kérdése, vagy a folytatólagosság és üzletszerűség értelmezése e sajátos közegben.

A bűncselekmény jellegét tekintve az említett változások ellenére – Angyal nyomán – lényegében ma is elmondható, hogy az adócsalás (tehát az adóra elkövetett költségvetési csalás)³ a pénzügyi visszaélések kisebb, de súlyosabb területét fogja át. Olyan, a jövedéki visszaélések általános rendszeréből kiemelkedő „különös deliktumról” van szó, amelynek jogi tárgya „az állam közjogi alapon nyugvó követelése”, s melynek elkövetője egyaránt sért „általános vagyoni érdekeket”, emellett „veszélyezteti az állami köztevékenység zavartalanágát”, sőt sérti „az állampolgároknak az adóteher arányos megosztására vonatkozó jogilag biztosított érdekét.”⁴

2. „Adóellenállás”, adócsalás és a társadalmi közeg

Még szakmai körökben is időnként kísért az a sommás leegyszerűsítés, hogy az adócsalás lényegében az adó meg nem fizetése. Ez természetesen több okból sem igaz. Egyrészt azért nem, mert az e körbe vonható magatartások központi eleme valamiféle megtévesztő magatartás, a hatóság által ismert kötelezettség nem teljesítése vagy a gondatlan mulasztás kezelésére viszont adójogi szankciók (pótlék, bírságok) is elégségesek. Emellett léteznek a befizetendő adó mérséklésére legális eszközök is.

Mindez az adókötelezettség kapcsán sokszínű és gyakran nem azonos módon értelmezett fogalomrendszert alakított ki. Az „adóellenállás” összefoglaló pénzügyi kategória, amely legális és illegális metódusokat egyaránt tartalmaz.

³ A költségvetési csalások több mint 80 %-a adót érint.

⁴ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 8. kötet.* Athenaeum, Budapest, 1930. 48–49.

Az *adótervezés* lényegében a jogszabályok maximális betartása melletti, gazdaságossági számításokon alapuló adóoptimalizálás. Ez általában legális adókedvezmények, mentességek igénybe vételét jelenti. Az *adókikerülés* már nem feltétlenül legális. Itt az adó redukálása általában olyan egyébként törvényes eszközök révén történik, amelyek az igénybe vevőt nem, vagy nem az általa igénybe vett mértékben, módon illetik meg. Ez nemzetközi szinten olykor az ún. „adómenekülésben” ölt testet, vagyis az egyes államok adórendszerei közötti különbségekből származó átmeneti vagy tartós előnyök kihasználásában. Mindez annyiban minősülhet illegálisnak, hogy az adómenekülésre sokszor már felhalmozott közterhek mellett kerül sor.

Az *adómegtágadás* a jogállami viszonyok között nézetem szerint nehezen értelmezhető „polgári engedetlenség” egyik formája, amely a többségi vélemények szerint büntetőjogi eszközök igénybe vételét nem teszi szükségessé.⁵ Végül az *adókijátszás* lényegében az adócsalás büntetőjogi kategóriájával ekvivalens fogalom.

Az adócsalás körébe tartozó magatartások itthoni társadalmi megítélése változatlanul igen ambivalens. Csupán a legfontosabb okokat kiemelve ebben a társadalom általános kulturális szintjén és vagyonszerkezetén kívül szerepet játszik, hogy

- az emberek nem szívesen fizetnek közterheket akkor, ha ennek *közvetlen* ellenértékét nem érzékelik, (s ha belátják is az állami intézmények, például szociális rendszerek működtetésének szükségességét, azzal érvelnek, hogy ezek jelentős részét nem, vagy nem ők veszik igénybe, hanem azok, akik a közterhek viselésében viszont nem vesznek részt);
- gyakran feleslegesnek és pazarlónak minősítik az adó felhasználását;
- Magyarországon történelmi hagyományai vannak annak a „kuruc virtusnak”, amely a mindenkori állammal, a hatalmi struktúrával való szembenállását az adófizetéssel kapcsolatos obstrukcióban is kifejezte.

Szólni kell arról is, hogy az adókijátszásokban a magas adóterhek is szerepet játszhatnak, utóbbit viszont éppen a gyakori adókijátszásokkal is igazolják, s a feszültséget növeli, hogy az adóterhek gyakran éppen azokat – főként, vagy csakis azokat – sújtják, akiknek látható és rögzített jövedelmük a szinte automatikus levonást lehetővé teszi, szemben a nagyrészt láthatatlan és követhetetlen jövedelmek megszerzőivel.

A kérdés ennél persze alaposabb társadalmi elemzést igényelne, ám erre ezúttal nincs módom.

---

⁵ Részletesebben lásd. SZILOVICS Csaba: Az adófizetés megtagadása, mint a polgári engedetlenség egyik eszköze. *Jogtudományi Közlöny*, 2016/2. szám. 87–94.

Úgy gondolom, a jogállami szervezetrendszer – elsősorban a jogorvoslat alkotmányos joga és a bírói út lehetősége révén – alaptalanná teszi a legális „engedetlenséget”, ami csak végső esetben, nyilvánvalóan törvénytörtő aktusok ellen és (további) jogi eszközök hiányában vethető egyáltalán fel.

3. A bűncselekmény gyakorisága és következményei

Az utóbbi hét év statisztikai adataiból bizonyos – részben már korábban, az adócsalások kapcsán kirajzolódó, részben újabb – következtetések vonhatók le.

A költségvetési csalások száma aránya és az általuk okozott kár.⁶

Év	Összes ismertté vált bűncselekmény	Költségvetési csalás	Költségvetési csalásokkal okozott kár (milliárd Ft)	Egy kv. csalásra eső kár (millió Ft)	Kármegtérülési arány (%)
2012 ⁷	472.000	1800	4,6	2,5	5
2013	378.000	2178	2,1	0,9	5
2014	330.000	2284	20	8,7	8
2015	280.000	2064	68	32,4	7
2016	290.000	2204	41	18	17
2017	226.000	1856	85	46	16
2018	121.000	1092	52	47	6

Látható, hogy az összбүнözés markáns csökkenését a költségvetési csalások alakulása sokáig nem követte. Szinte stabilizálódni látszott a mintegy 2100-2200-as szám. Nem tudható, mekkora e területen a látens, vagy az igazgatási eszközökkel kezelt visszaélések száma, s olyan véleményeket is hallani lehet, hogy a konstans szám az ezzel foglalkozó бүнüdözési apparátus adott kapacitásával is összefügg. 2018-ban az előző tíz év átlagának csaknem harmadára csökkent az ismertté vált összбүнözés, a költségvetési csalások azonban még mindig a hasonló átlag felét teszik ki.

A bűncselekmények negatív gazdasági hatása szembetűnő. Az egy bűncselekményre eső elkövetési érték nem csökkent, sőt – bizonyos ingadozások ellenére – 2014-hez képest fele annyi költségvetési csalás közel kétszeres fajlagos hátrányt eredményezett. Eszerint az abszolút szám csökkenése mellett az egyes bűncselekmények tárgyi súlya nő. A kármegtérülési arányról (ez a vádirat benyújtásáig terjedő időszakra vonatkozik), elmondható, hogy a vagyonvisszaszerzés 2013-ban új alapokra helyezett rendszere ellenére változatlanul szembetűnően alacsony. Átmeneti, de így is igen alacsony megtérülési szintet eredményező javulás után a jellemzően adócsalások miatti büntető eljárásokban megtérült vagyoni hátrány összege tavaly 10 éves mélypontra zuhant: az 52 milliárdos hátrányból az ENYÜBS adatai szerint vádemelésig kevesebb, mint 3 milliárd forint térült meg. Ez egyben kifizetődővé, rentábilissá teszi az elkövetést, s ameddig ez így van, a többszázmilliós-milliárdos nagyságrendű „bevételek” lehetősége mellett többéves börtönbüntetés sem jelent tényleges visszatartó erőt.

Azt *Farkas Ákos* is meggyőzően igazolta, hogy „A haszon növekvő mértéke akkor válhat ösztönző erővé a bűncselekmény elkövetésére, ha a felderítés illetve a

⁶ Forrás: <https://bsr.bm.hu> (2019 V. 20)

⁷ Ennek az évnél a számai nem teljesen pontosak. 2012-ban 1255 adócsalás és már 300 költségvetési csalás vált ismertté, ezek mellett kb. 300 további olyan bűncselekmény, amit utóbb a költségvetési csalás tényállása magába olvasztott. A következő években néhány adócsalást még regisztráltak

büntetés kockázata a haszon növekedésének mértékénél csekélyebb arányban növekszik.”, s „a bűnözői döntések meghozatalánál a bűncselekmény elkövetésével együtt járó haszon játszik nagyobb szerepet.”⁸

Indokoltnak tartom megjegyezni, hogy a NAV saját statisztikája ettől jelentősen eltér, s jóval kedvezőbb helyzetről tudósít. Igaz, ott „kötségvetést károsító bűncselekményeket” tartanak nyilván, ez pedig elvileg a költségvetési csaláson kívüli kriminalitást is részben felölelheti⁹, s az sem teszi a pontos összevetést lehetővé, hogy e kimutatás az adott évben *megindított* (nem a befejezett) eljárásokat veszi számba. Ám az így is kevésbé magyarázható, hogy a NAV összegzése szerint 2016-ban pl. közel 100 milliárd forint volt a költségvetésnek okozott hátrány, ugyanakkor ennek mintegy harmadát biztosították¹⁰. Ezt csaknem meg is duplázó kármegtérülésről számolnak be a 2018-as értékelések (61 %).¹¹ A jelentős eltérés okai később részletesebb elemzést tesznek szükségessé, de meg kell állapítani, hogy a bűnös nyereség elvonásának akár 60 %-os bizonyossága sem jelent markáns visszatartó erőt.

Ilyen körülmények között valószínűleg csak az állammal szembeni „tevékeny megbánás” lehetőségének kiterjesztésétől remélhető a feltétlenül hangsúlyos kérdésként kezelendő kármegtérülés tekintetében előre lépés.¹²

Erre az új Büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. tv.) szélesebb körű oportunitást engedő rendszere is lehetőséget kínál.

A törvényben a feltételes ügyészi felfüggesztés esetén előírható magatartási szabályok a korábbi törvénnyel ellentétben a kár, vagyoni hátrány megfizetésén és a jóvátételen kívül kifejezetten nevesítik például az adóbevétel vagy vámbevétel-csökkenés megtérítését, sőt, azt bizonyos esetekben az ügyészi intézkedés feltételeként kötelezően előírják.¹³

Ugyanakkor az egyezség megkötését is előmozdíthatja, ha a terhelt „az ügyészség által megállapított határidőn belül olyan egyéb kötelezettség teljesítését vállalja, amely a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírható.” (Be. 411. § (5) bekezdés d) pont). Eszerint egyezség fejében is vállalható akár az adó- vagy vámhiány megtérítése is, e körben tehát elvileg több is elérhető, mint a Btk. által biztosított korlátlan enyhítés keretei között.

⁸ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris, Budapest, 2002. 142.

⁹ A cigaretta-csempészési ügyek pl. nyilvánvalóan 100 %-os kármegtérülési mutatókat produkálnak, hiszen ezekben már az eljárás is a teljes lefoglalással kezdődik.

¹⁰ https://nav.gov.hu/nav/bunugy/eredmenyeink/bunugyi_szakterulet_eredmenyei_2016.html (2019. V. 20.)

¹¹ https://www.nav.gov.hu/nav/bunugy/eredmenyeink/A_NAV_nyomozhatosaga20190115.html (2019. V. 20.)

¹² Lásd az erre vonatkozó bátrabb külföldi példákat Jacsó Judit: *Az Adócsalás szabályozása a német és az osztrák jogban* című tanulmányában. In: Domokos Andrea (szerk.): *Az új büntetőeljárás törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata*. KRE ÁJK, Budapest, 2019. 91–97.

¹³ Ha a bűncselekmény összességében megállapítható kárt, vagyoni hátrányt, adóbevétel-csökkenést vagy vámbevétel-csökkenést okozott, vagy elkövetési értéke összességében megállapítható, és az az eljárás során nem térült meg, feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyészség annak a megtérítésére vagy az eredeti állapot helyreállítására kötelezi a gyanúsítottat, feltéve, hogy erre a gyanúsított képes és ehhez a sértett hozzájárul. (Be. 419. § (5) bekezdés)

4. Néhány jellemző módszer

A már ismert, a bűnözés nemzetközivé válása és szervezettsége folytán kialakult hagyományos módszerek, pl. a sokat elemzett „körhintacsalások” mellett szinte visszatérően előfordulnak olyan, a gazdálkodás menetében alkalmazott metódusok, amelyek az adózás szempontjából sokszor vitatott értelmezéshez vezetnek, s amelyeket – legalábbis az adóalanyok – esetenként talán jogszerűnek is vélnek, jóval gyakrabban azonban annak próbálnak beállítani.

Ezúttal csak két ilyen, napjainkra igen jellemző módszer, esetkőr felvázolására van lehetőségem.

a) Az első, az *off-shore jelenség* változatlan prosperálása és a szalonképessé tételét célzó törekvések erőteljesebbé válása.

Azt kell mondanom, hogy Brother Layman – valójában legkevésebbé sem „laikus” testvér – *off-shore* halálát évekkkel ezelőtt előre vetítő rekviemje jócskán idő előttinek bizonyult.¹⁴

A legtöbb média ma is azt közvetíti, szinte szajkózza, hogy az *off-shore* önmagában nem jogellenes, ennek taglalásával kezdenek minden elemzést, s rendszerint ezzel is fejezik be.

Olykor a szakirodalom is erősíteni látszik az engedékeny vagy legalábbis differenciált megítélést.

Molnár Gábor például ezt írja: „Ha valaki értelmes gazdasági indokot hoz fel arra nézve, hogy ő miért a Seychelle szigeteken alapított vállalkozást és bármilyen egyéb okot talál az adózás elkerülésén túl, akkor a cégalapítás szabályos lehet. Ha valaki pl. Szingapúrba települ, arra hivatkozással, hogy közel szeretne lenni Kínához, mert az a jövő piaca, és emellett ott valóban folytat valamilyen kereskedelmi vagy más gazdasági tevékenységet, akkor a külföldi cégalapítás jogszerű lehet. Ha valaki Ciprusba megy azzal, hogy egy ingatlanfejlesztő holdingot onnan szeretne irányítani, emellett valóban kiköltöztet egy vagy több munkatársat és nem csak magyar, hanem egyéb uniós tevékenységet is onnan irányít, ez már legális. Ciprust nem is nevezzük *off-shore* országnak, hiszen egy uniós ország.”¹⁵

Így azután akár rangos magyar szaklapokban is hirdetésekben vállalkoznak *off-shore* cégek alapítására¹⁶, hiszen a mai nemzetközivé vált világban ki olyan bolond, hogy nem próbálja optimalizálni a saját kiadásait.

Csakhogy ez a legalizálási kísérlet a tényleges magyar viszonyoktól biztosan messze áll. Valójában ugyanis az nem tiltott, ha egy elismert nemzetközi céghálózat a számára az adózás szempontjából legkedvezőbb feltételeket nyújtó országban működteti a pénzügyi központját, s az ugyancsak az európai alapelveknek megfelelően kidolgozott kettős adózás elkerülésének jegyében kizárólag ott adózik (pontosabban rendszerint nem adózik). Magyarországon viszont nehezen találunk olyan céget, amely a kontinensen kiterjedt és ismert

¹⁴ LAYMAN, Brother: *Az offshore halála*. HVG könyvek, HVG Kiadó, Budapest, 2010.

¹⁵ MOLNÁR Gábor: *Az adócsalás a költségvetési csalásban*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011. 251.

¹⁶ A Pesti Ügyvéd pl. még tavaly is minden számában közzétette egy „*offshore* cégek alapítását” vállaló társaság hirdetését.

gazdasági tevékenységet folytat, bejegyezve azonban egy adóparadicsomban van. Olyan vállalkozás azonban számos akad, amely – sokszor más cégek beiktatásával – kizárólag itthon végzi áruk vagy szolgáltatások forgalmazását, a hazai cégjegyzékben mégis ismeretlen, mert regisztrált központja valahol messze, egy egzotikus szigeten van. Odakint a jó esetben egy-két alkalmazott a cégtábla szidolozásán kívül semmiféle tevékenységet nem folytat (még a megvásárolt adómentesség révén szerzett bevételt sem ők könyvelik).

Tiszavirág életű társulások távol-keleti árukat „belföldiesítenek”, mások halasztott ÁFA-fizetéseket kérnek a határon, hogy azután bonyolult többszörös szervezeti rendszer és elérhetetlen vagy megszűnő fantomcégek révén az elspórolt és visszaigényelt adót ilyen módszerek révén fölőzzék le, mossák tisztára.

Az az olykori már-már cinikus hivatkozás, hogy a hasonló konstrukciókhoz a büntetőjognak végképp nem lehet semmi köze, hiszen a belföldi vagy belföldi érdekeltségű társaságok külföldi cégbejegyzését senki nem titkolja el, nyilvánvalóan alaptalan, már csak azért is, mert költségvetési csalás szempontjából az adómentesség jogtalan igénybe vétele is tényállászerű lehet.¹⁷

Az érintett hazai cégek többsége persze ügyel arra, hogy itthon is adóalany legyen, az off-shore kínálta lehetőségeket tehát nem teljes adóelkerülésére, hanem a jövedelem döntő hányadának a hazai adórendszerből történő kivonására használják. Ez pedig, minthogy nagyrészt nem ott viselik a közterheket ahol a bevételeikhez jutnak, egészen egyszerűen adócsalás, sokszor milliárdos tételekben.

Az még gyakoribb, hogy adójogi szempontból teljesen „tisztá” hazai vállalkozások vagy érdekcsoportok látszólag teljesen független (valójában az érdekkörükbe tartozó vagy oda vont) off-shore cégeket bíznak meg bizonyos gazdasági folyamatok és az azokhoz kapcsolódó pénzügyi műveletek bonyolításával, s azután megfelelő csatornákon keresztül visszaforgatják a nyereséget.

Nehéz megválaszolni például, vajon milyen közösségi érdek, nemzetgazdasági racionalitás fűződött, ahhoz, hogy hazai kapcsolatokkal rendelkező off-shore bejegyzésű cégek több mint 100 milliárd forint értékben szerezzenek közvetítői díjat és jutalékot itthon értékesített letelepedési kötvények után? A hasonló „vállalkozások” működése a pénzmosáson kívül legtöbbször a „hagyományos” korrupció gyanúját is felveti.

Visszatérve e kérdéskör bevezető gondolataira, azt összességében magam sem vitatom, hogy az off-shore adott esetben legális lehetőségeket is kínálhat.

A legalitás elvi lehetőségét azonban nálunk leggyakrabban kizárólag hivatkozási alapként, a nyilvánvaló jogellenesség leplezésére használják. Mindezt a hatóságok tétlenül tűrik, legfeljebb alkotmányossági szempontból is erősen kétséges megalapozottságú – büntetőeljárású kegyelmet is ígérő – adóamnesztiával próbálják kezelni¹⁸.

¹⁷ Btk. 396. (1) bekezdés b) pont

¹⁸ Lásd részletesen LAYMAN, Brother: *Adóamnesztiák – Feloldozás a bűnök alól?* <http://ujbtk.hu/brother-layman-adoamnesztiak-feloldozas-a-bunok-alol/> (2019.V.20.) A szerző szerint szakértői becslések Magyarországot tekintve 1000-2000 milliárd forintra tartják a különböző off-shore számlákon lévő összegeket. A szinte két évente meghirdetett – megfelelő jogi háttér nélkül teljes büntetőjogi

Manapság általánossá vált, hogy már egy-egy a közvéleményt felkavaró eset kapcsán büntetőjogi eszközök után kiáltanak, s gyakorivá vált a „precedens-jogalkotás”. Ugyanakkor az off-shore igen elterjedt illegális vonatkozásai iránt a büntetőjog közömbös. Évekkel ezelőtt történt ugyan egy kísérlet a jelenség kriminalizálására, ám a tervezetek – állítólagos erős gazdasági lobby-érdekek miatt – a sülyesztöbe kerültek.

b) A másik – lényegében hasonló alapokon nyugvó – hosszú évek óta divatos módszer a bevétel után esedékes forgalmi adóteher kiadására varázslása, munkaerő-közvetítések, alvállalkozók igénybe vétele (vagy feltüntetése) révén.

Egy jogerős ítélet szerint egy őrző-védő és vagyonvédelmi kft-k vezetői olyan alvállalkozói rendszert hoztak létre, amely azt célozta, hogy az e cégektől befogadott, tényleges munkavégzést nem takaró számlák révén az általuk egyébként kifogástalanul teljesített vagyonvédelmi tevékenység ÁFA-ját csökkentsék. A konkrét munkát végző dolgozók ugyanis csak papíron voltak az alvállalkozók alkalmazottjai, valójában a „fővállalkozók” koordinálták a munkájukat, fizették a bérüket. Az ítélet szerint a magukat fővállalkozónak feltüntető társaságok módszere révén a költségvetést mintegy 300 millió forint kár érte, a papíron igénybe vett, valójában pusztán számlagyárként működő alvállalkozók ugyanis nem fizettek adót. Az értelmi szerzők és irányítók abban bíztak, hogy – miután a vállalt feladatot ellátták – a szervezeti keretek jogellenes működtetése nem fog szemet szúrni.¹⁹

Egy másik ügyben²⁰ a vád lényegében ugyanez volt: a vagyonőri tevékenységet szervező vádlottak egy olyan tudatosan létrehozott céghálózatot alakítottak ki, amelyben a tényleges munkavégzést szintén alvállalkozók igénybe vételével színlelték, annak érdekében, hogy ne a fővállalkozóként működő Kft-eket, hanem a munkák elvégzéséről számlát kibocsátó alvállalkozókat terhelje általános forgalmi adó fizetési kötelezettség. A vád szerint az alvállalkozók adót nem, vagy csak részben fizettek, a vádlottak viszont azzal, hogy a számlákat az adóbevallásaikban felhasználták, a tényleges ÁFA összegének eltitkolásával mintegy 90 millió forint vagyoni hátrányt okoztak a költségvetésnek.

Mindkét esetben hasonló volt a vádlottak védekezése is: a vagyonőri tevékenységet – a munka jellegéből adódóan – közismerten szerte az országban alvállalkozói hálózat közreműködésével végzik, ez ugyanis a változó mennyiségű és minőségű feladattól és a munka jellegéből természetszerűen adódik. A munka mennyiségét és minőségét tekintve nem érheti őket szemrehányás, a vállalt megbízásoknak pontosan és maradéktalanul eleget tettek, arról pedig nem tehetnek, hogy az általuk igénybe vett alvállalkozók nem akarnak, vagy nem tudnak adózni. (Azóta egyébként jóval magasabb hátrányt okozó hasonló esetek is ismertté váltak).

---

mentességet is ígérő – amnesziák révén összesen mintegy 250 milliárd forint jött vissza az országba. Ez a becslést összeg alig 15 %-a.

¹⁹ Szolnoki Törvényszék 3. B. 153/2013/127. számú. illetve a Szegedi Ítéletábrla Bf. II. 590/2016/7. számú ítélete.

²⁰ Baranya megyei Főügyészség M. I.B. 136/2015. számú vádirata.

Nem nehéz észrevenni, hogy hasonló érvrendszerrel állunk itt is szemben, mint az off-shore lovagok esetében: a módszer maga nem tilos (hiszen ma munkaerő-átcsoportosítások, optimalizálások, vagy alvállalkozók nélkül nem is működhethet a gazdaság), azt pedig, hogy valaki esetleg mégis visszaélés-szerűen alkalmazza az egyébként legális lehetőségeket, bizonyítsák be (ha tudják).

Jól látszik az is, hogy a bizonyítás kérdése valóban meghatározó jelentőségű. A költségvetés tudatos megkárosításának igazolása vagy kizárása lényegében mindkét esetkörben ugyanúgy, az ügyetek tényleges, valódi tartalmának feltárása révén történhet. Kriminális tetről off-shore esetében a formális, a tényleges gazdasági tartalmat nélkülöző, a racionális gazdasági rendeltetést teljességgel mellőző, kizárólag a belföldi adókötelezettség elkerülését célzó külföldi bejegyeztetés megállapítása, a másodikban pedig az adókötelezettség színlelt alvállalkozókra történő tudatos áthárításának bizonyítása esetén lehet szó.²¹

Az utóbbi esetkörben – ahol az off-shore-hoz képest inkább „kispályás játékosok” mozognak – ez gyakran sikeres is, a politikához gyakran kötődő „nagy pályások” esetében meg sem kísérik. Őszintén bízom abban, hogy egyszer mégis sor kerül majd erre is.

---

²¹ Mindkét esetben alapvető jelentőségű az elkövető tudattartalmának bizonyítása, ami – rendszerinti tagadás mellett - mindig nehéz feladat. A gyakran hasonló „belső számlagári” ügyekben szinte rendszeressé vált a védelem részéről Az Európai Unió Bírósága C-80/11. és C-142/11. számú ügyeire történő hivatkozás. Az ítélet szerint általános érvennyel nem követelhető meg az ÁFA-levonási jogot gyakorló adóalanytól annak vizsgálata, hogy az érintett ügyletek törvényesen zajlottak-e, a számlakibocsátó adóalanynak minősül-e, tényleges gazdasági tevékenységet végez-e, s ő maga eleget tesz-e ÁFA-fizetési kötelezettségének. E „felhatalmazás” abszolutizálása, s a bizonyítási teher elvének nem teljesen egységes értelmezése is hozzájárult ahhoz, hogy a hasonló eljárásokban gyakorlatilag általánossá vált a gyanúsítás előtt viszonylag hosszabb ideig alkalmazott leplezett eszközök igénybe vétele. Ez viszont mára az érintettek előtt is ismert, s kapcsolatrendszerüket ennek megfelelően alakítják.

Rendőrség típusok „társadalmi” hatékonysága

Vári Vince*

---

1. Bevezetés

a szervezetszociológia elsősorban arra alkalmas, hogy rámutasson azokra a diszfunkcionális jellemzőkre, amelyek az egyes organizációkat jellemzik. Ilyen többek között a feladat-túlvállalás jelensége, amikor a szervezet saját fontosságát és jelentőségét mások hátrányára kívánja erősíteni. Ennek a háttérében az egymástól függő, egymással szoros kapcsolatban lévő szervezetek, alrendszerek közötti kölcsönös függőségi kapcsolat is állhat. Ami az alrendszerek relatív, funkciójuk gyakorlásához szükséges függetlenséget jelent, vagy más néven funkcionális autonómiát. Ezek egymással szembeni gyakorlása vezethet konfliktusokhoz, feszültségekhez. Erre jó példa, hogy minden szervezet igyekszik elkerülni, nehogy más szervezet struktúrájába olvasszák (pl. az ügyészségnek az igazságügyi szervezetbe történő beolvasztási kísérlete). Ez nemcsak a rendszer és az alrendszer viszonyára, hanem az alrendszer–alrendszer viszonyára is jellemző. Minden alrendszer inputját az előző alrendszertől (vagy rendszertől) kapja, az általa kibocsátott output a következő alrendszer inputja lesz (pl. a nyomozás során elkövetett hibák meghatározzák a vád megalapozottságának mértékét, a bíróság előtt lefolytatott bizonyítás eredményességét, a büntetőjogi felelősség megállapításának határait). Amennyiben a büntető igazságszolgáltatási rendszer elemeit egy közös cél kapcsolja össze úgy, hogy az egyes elemek egymással konzisztens módon törekednek annak elérésére, abban az esetben beszélhetünk a rendszer hatékonyságáról, azonban *Farkas Ákos* szerint ez a körülmény a büntető igazságszolgáltatás rendszere esetében hiányzik.¹

A szervezetszociológiai kutatások a szervezetek belső működésének sajátos jegyeire összpontosítanak, mintsem a rendszer egészében elfoglalt szerepükre. Habár az egyes szervezetre jellemző sajátos karakterisztika elképzelhetetlen anélkül, hogy ne lennének tudatában annak, hogy az adott alrendszer milyen szerepet tölt be a rendszer egészében. Vagyis mennyire függ más alrendszerektől,

---

* R. alezredes, adjunktus, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőeljárásjogi Tanszék

¹ FARKAS ÁKOS: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának alapkérdései*. In: GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAI Miklós: *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*. Corvina Kiadó, Budapest. 1998. 395.

mennyire tekinthető a hatalom eszközének instrumentális értelmezésben, tud-e eredményesen működni a társadalmi közegétől eltávolodva pusztán bürokratikus, szervezeti alapon. A rendőrségre a büntető igazságszolgáltatás egyik alrendszerként is tekinthetünk, de szervezetének sajátosságait tekintve tágabban bizonyos szubkultúráként is aposztrofálhatjuk. Ennek oka, hogy szervezete jól definiálható belső csoportismérvekkel rendelkezik. Alapvetően ezek az ismérvek, mint kohéziós elemek hozzák létre a rendőri kollektívák sajátos értékeit, mint amilyen a veszély vállalásának a hétköznapit meghaladó szintje, a nagyfokú kollegialitás, és a túlzó szolidaritás. Ennek a zárt és környezetéhez szolidárisan viszonyuló szubkulturális miliőnek sajátos viszonya alakul ki társadalmi közeghez kapcsolódóan.

Tanulmányok a rendőri szolidaritás, a saját maguk által elkövetett törvénytelenések és a külvilág felé történő orientáció között mutattak ki fordított előjelű összefüggést.² *Érdemes azonban az „etnocentrikus” rendőrképpel szembenálló olyan kutatás eredményére hivatkozni, amit nem mellesleg a japán rendőrségi modell hatékonysága is igazolt. Miszerint a belcsoportok befelé irányuló tisztelete, elfogadása, megbecsülése, és a csoport összetartozását erősítő értékeinek és hagyományainak pozitív elfogadására épülő intenzív identifikáció egyenesen arányos a kifelé irányuló orientáció növelésének szükségletével.*³ Következésképpen, ha a rendőrség összetartozás-igényét nem a társadalom intoleranciával szembeni védekező attitűdje alakítja ki, úgy normál esetben ez a kohézió pozitívan hat akár a rendőrség társadalmi beágyazódására is. *Finszter* szerint a rendszer oktalan titkolózása okozza a társadalom rendőrséggel szembeni előítéletességét, amelyre a testület tagja maga is előítélettel válaszol.⁴ A megszokott és a rendszer szellemiségét alkotó titkolózással parallel az eredményességi vagy statisztikai szemlélet, amely a szervezetre oly annyira jellemző, a törvényesség és az eredményesség dilemmáját igyekszik feloldani. *John Broderick* rendőrkatóriáit⁵ az idealista rendőr mellett a represszív, illetve a cinikus rendőrig, akár egy rendőri karrierív átalakulási szakaszaiként is azonosíthatjuk. Amely karrierívben egy döntően represszív, tekintélyelvű rendőri szervezeti modell saját működési sémájához formálja egy pályakezdő rendőr szakmai attitűdjét és ezzel személyiségét. Kondicionálva mindezzel az adott szervezet alapvető és hosszútávú szervezetszociológiai vonásait. A rendőrség típusok tehát egyben az adott rendőrtípusuk szervezeti kifejeződései is, amelyek hosszas fejlődés során jöttek létre, és elengedhetetlenül összefonódtak az időszakos társadalmi és politikai változásokkal.

² SCHERNOCK, Stan K.: An empirical examination of the relationship between police solidarity and community orientation. *Journal of Police Science and Administration*, vol. 16, 1988. 182–194.

³ DION, Kenneth L.: *Intergroup conflict and intragroup cohesiveness*. In: Austin, William G. – Worshel, Stephen (Eds.): *The social psychology of intergroup conflict*. Brooks/Cole, Monterey, 1979. 221–224.

⁴ FINSZTER Géza: *A rendőrképzés és a rendészettudomány*. In: Németh Zsolt (szerk.): *Tiszteletkötet Sárkány István Sárkány István 65. születésnapjára*. Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2010. 68.

⁵ BRODERICK, John J.: *Policing a time of change*. General Learning Press, Morristown, 1977. Idézi FINSZTER Géza: *A bűnüldözés működési modelljei*. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: *Kriminológiai ismeretek*. Corvina Kiadó, Budapest, 1996. 344.

A strukturalista–funkcionalista szociológiai iskola módszereinek felhasználásával történtek már ugyan kísérletek arra, hogy a rendőrségi funkciókat egy szélesebb társadalmi szerkezetben vizsgálják. Ezen keresztül a funkcionalista modell adhat kulcsot az egyes rendőrség és rendőrtípusok megértéséhez. E szerint a rendőrség keletkezéstörténetében vizsgálni kell egyik oldalon a civil társadalom követelményeit, a másik oldalon pedig az állami-politikai hatalom igényeit. A hatalom és az állampolgár viszonya alapján többféle rendőrségi modell és stílus különböztethető meg, amelyekről a következőkben kívánok rövid áttekintést adni.

2. A tekintélyelvű rendőrség

A tekintélyelvű gondolkodás vizsgálatánál végzett pszichológiai kutatások feltárták, hogy a merev gondolkodás, az ideológia és az előítélet összefügg egymással. A paternalista, tekintélyelvű vezetői attitűd hazug gondolatokat sugall és hamis érzelmeket (kétkezdést, szomorúságot), általános bizonytalanságot közvetít környezete számára. Alapvető érdeke, hogy a beosztott elveszítse autonómiáját, egyéniségét, és irányíthatóvá válva essen szét a közösségi kohézió. Ebben az ambivalens érzelmi légkörben az egyének könnyebben irányíthatók, bár passzívak és kezdeményezésre alkalmatlanok lesznek.⁶ Kialakulása a jellemzőit tekintve autoriter, a büntetés és jutalmazás dualitását alkalmazó, kudarckerülő és következtelen szülői modellben keresendő.⁷ Társadalmi szinten ott működik ilyen, ahol a politika nagy szerepet kíván fenntartani magának a közbiztonság és a belső rend érvényre juttatásában, a civil társadalomnak pedig egyszerűen nincs módja, fóruma a közbiztonság oltalmazásában való aktív részvételre, sem pedig a közhatalmi tevékenység kontrolljára, *vagy mindezek csupán látszatra, formálisan vannak jelen, de valódi befolyásuk, ráhatásuk nem értékelhető.* A jelenlegi magyar rendőrség lényegében ennek a modellnek feleltethető meg leginkább, így ennek részletes bemutatására itt külön már nem térek ki, annak karakterjegyeit a tanulmány végén a magyar rendőri modell jellemzőinél foglalom össze.

3. A közösségi rendőrség⁸

Az előbbi modell ellentéte, amikor a civil közösségek autonómiája igen magas, ahol az állam nagyfokú önkorlátozással a minimumra kívánja szorítani a közhatalom represszív jogosítványainak alkalmazását. A modell egyik legteljesebb kifejtése a

⁶ SZIKLAI László Péter: Identitás, elkötelezettség, hivatástudat. *Magyar Rendészet*, 2003/4. 112.

⁷ Kovács Daniella: *Tekintélyelvűség és előítéletesség.* In: Csernyikné Póth Agnes (szerk.): *Emberi kapcsolatok pszichológiája.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006. 109–110.

⁸ *Szikinger* 1991-ben írt tanulmánya részletes áttekintést ad a közösségi rendőrség kialakulásáról és európai tapasztalatairól. Összegzésében kijelenti: soha nem volt nagyobb szükség a rendőri tevékenység társadalmi hatásainak elemzésére, a nemzetközi tapasztalatok és a magyar viszonyok összevetésére, mint ma. Vö.: SZIKINGER István: *Közösségi rendőrség a mai Európában. Belügyi Szemle*, 2012/3. 29–37.

kanadai kriminológusok leírásában található.⁹ *André Normandeau* a tekintélyelvű rendőrség alapját képező centralizálás helyett arra mutat rá, hogy a siker kulcsa többek között a következők: a közbiztonsági kockázatok geográfiai pontossággal történő felmérése; a rendőri jelenlét láthatóvá tétele; a civil megelőzési programok sokasága; a korrekt helyzetértékelés a bevezetésre jogosult intézkedések előtt és a folyamatos kontroll a végrehajtás alatt; továbbá az eredmények utólagos mérlegelése.¹⁰ A közösségi rendészet¹¹ elmélete a problémamegoldó rendészet egy változata a közbiztonságot fenyegető újabb kihívások kezelésére.¹² Fontosabb jellemzője, hogy a lakosságot is be kell vonni a problémák megoldásába. Velük közelebbi, együttműködés-centrikus kapcsolatot kell kiépíteni, ami alapot nyújt a terület rendészeti beavatkozásaihoz a közbiztonság és a közrend biztosítására.

A közösségi rendőrség bevezetésének egyértelmű sikerei kimutathatók voltak a kísérleti területeken, ami kétségtelenné tette, hogy pusztán a rendőrök polgárbarát beállítottságának kialakítása a szervezeti struktúra változtatása nélkül is hasznos és előremutató.¹³ Nem kétséges, hogy a közösségi rendőrség nemcsak egyfajta bűnüldözési modellt, hanem a bűnözés egészen másfajta szemléletmódja, és a kettő holisztikus megközelítésű együttes kezelése.¹⁴ A közösségi rendőrségi filozófia nem a kauzalitás szűk keresztmetszetű teóriájában, a bűnözés-akció és a bűnüldözés-reakció sémájában gondolkodik, e kettő elválaszthatatlan egységéből vonja le következtetéseit.¹⁵ Chicago öt városrészében bevezetett közösségi rendészet – fél millió ember biztonságáért 1800 rendőr felelt – megmutatta, hogy a legnagyobb közbiztonsági problémakörökben, mint akár a drog, az erőszakos bűncselekmények, a vagyon elleni bűnözés, 45 százalékkal javult az eredményességi ráta.¹⁶

A társadalmi elismertség és bizalom a közösségi rendőrség attitűdjében nem a hatáskiváltás vagy reaktivitás rögtönzött eredménye, sokkal inkább egy hosszú távú stratégia, amely számúzve az okság e maradi paradigmáját, egy igazságosabb, egyenlőbb és átfogóbb társadalmi érdeket közvetít. Ezt támasztja alá a törvényesség és a hatékonyság együttes érvényre juttatása céljából a német

⁹ KOZÁRY Andrea: A rendőrség társadalmi szerepe – rendőrségi reform: aktuális kérdések. *RTF Rendvédelmi Füzetek*, 2009/3. 24.

¹⁰ NORMANDEAU, André: Bilan provisoire de la recherche évaluativesur la police professionnelle de type communautaire. *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, vol. 51, no. 2. 1998. 178.

¹¹ Community policing.

¹² FINSZTER Géza: A rendészet rendszerszemléletű megközelítése és a stratégiai tervezés. *Tanulmányok a rendészeti stratégiához. Rendészeti Szemle Különszám*, 2010. 56.

¹³ WYCOFF, Mary Ann – SKOGAN, Wesley G.: *Community Policing in Madison: An Analysis of Implementation and Impact*. In: Rosenbaum, Dennis P. (Ed.): *The Challenge of Community Policing*. Thousand Oaks, London–New Delhi, 2004. 75–91.

¹⁴ DANIELISZ Béla – JÁRMY Tibor: *Rendészet Európában*. Duna Palota Kulturális Kht., Budapest, 2008. 124.

¹⁵ *Bólyai* szerint rendőrség a közösség része, és legfontosabb feladata az egyének és a közösség jogszerű érdekeinek megóvása, szolgálata. A rendőri mentalitás általános jellemzőjévé kell tenni a törvényeket betartó adófizető állampolgárok tiszteletét, másrészt a bűnözés elleni határozott fellépést. Lásd: BÓLYAI János: *Közösségi Rendőrség Magyarországon. Belügyi Szemle*, 1998/1. 74.

¹⁶ SKOGAN, Wesley G.: *The Impact of Community Policing on Neighborhood Residents*. In: Rosenbaum, Dennis (Ed.): *Community Crime Prevention*. Sage, Beverly Hills–Newbury Park–New Delhi, 1986. 167–181.

szövetségi rendőrségnél kialakított értékrend, amely előfeltevései között fogalmazza meg, hogy a rendőrségi intézkedéseket a rendőrségen túlnyúlóan, a kooperációra és a társadalmi részvételre kell alapozni.¹⁷

4. A professzionális, represszív stratégiát követő rendőri szervezetek

„A represszív stratégia csak arra alkalmas, hogy létrehozza a rendészet legdrágább és leghatástalanabb változatát.”¹⁸ Létrehozásában jelentős szerepet játszik az egyre durvább bűnözéstől, mint globális világproblémától való megalapozott félelem, amely a társadalmi közösségeket arra kényszeríti, hogy igényeljék az erős, jó szakmai színvonalon működő, harcra kész rendvédelmet, ugyanakkor az állam is fokozni kényszerül erőfeszítéseit a közbiztonság hatósági erőszakkal történő oltalmazásában. Egyes elképzelések szerint csak ez vezethet a közbiztonság megerősödéséhez, vagyis a bűnözéssel szembeni rendőri fellépés eredményessége növekedésének feltétele a leghatározottabb cselekvés, még apróbb jogsértések esetén is. Itt a rend elemi szintű megbomlására való reagálás nem csupán preventív, hanem határozottan represszív jelleget is ölt. A rendőrség komolyan veszi a szabálysértések leküzdését, minimális deviancia sem kerülheti el a rend őreinek figyelmét. A veszélyforrások represszív, drasztikus módon történő kezeléséhez rövidtávon bizonyosan eredmény kapcsolódik, ahogy ezt a New York-ban alkalmazott módszer is igazolta, ahol közel öt év alatt, 1993–1998 között, majdnem 50 százalékkal csökkent a bűncselekmények száma. Ezzel szemben viszont számos olyan következmény keletkezett, amely hosszú távon éreztette hatását. Többek között nőtt a túlkapások száma, főleg a kisebbségekkel szemben, ezzel fokozódott az előítéletre épülő lokális társadalmi feszültség. Ennek jelei a mai napig visszaköszönnek az amerikai rendőrség által preferált rendőrségi stratégia társadalmi következményeként, olyan eszkalációs faktort rejtve magukban, amely komoly zavargások kialakulásához és elharapódzásához vezethet, ahogy ezt tapasztalhattuk 2014-ben¹⁹ vagy 2016-ban²⁰ is.

A represszív modell többnyire a rendőri létszám és erők gyarapítására épít, annak ellenére, hogy többek között egy kansas-i empirikus kutatás is igazolta, hogy a rendőri jelenlét növelése önmagában nem hatékony. A „látható rendőrség” kutatása során a gépkocsival való járőrözés gyakoriságának a növelésekor azt tapasztalták, hogy az a lakosság biztonságérzetét nem befolyásolta pozitívan.²¹ Habár a gyalogos járőrözés a társadalmi elégedettséget és a rendőri munka

¹⁷ DREHER, Günther – FELTES, Thomas: *Szüksége van-e a kriminalisztikának belső vezetésre?* In: Katona Géza (szerk.): *A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt európai országból.* BM Kiadó, Budapest, 2001. 125.

¹⁸ FINSZTER Géza: Rendészeti menedzsment. *Magyar Rendészet*, 2003/4. 20–33.

¹⁹ http://index.hu/kulfold/2014/12/05/egy_feher_amerikai_rendor_agyonlott_egy_fegyvertelen_fekete_ferfi_t/ (letöltve: 2019. 02. 09.)

²⁰ https://index.hu/kulfold/2016/08/14/zavargas_milwaukee_rendori_eroszak/ (letöltve: 2019. 02. 09.)

²¹ KELLING, George L. – PATE, Tony – DIECKMAN, Duane – BROWN, Charles E.: *Kansas City Preventive Patrol Experiment: A summary Report.* Washington D.C., 1994. 341–382.

megítélését ténylegesen javítani tudta.²²

5. A „hotspot” rendészeti modell

Lawrence Sherman és társai minneapolis-i kutatásához köthető az elmélet, amely során igazolást nyert, hogy a segélyhívások többsége térben és időben jól behatárolható.²³ Az empirikus adatok igazolták, hogy a bűnözés szempontjából frekvenciátalt kerületekre való fókuszálás képes volt visszavetni a bűnözés mennyiségi adatait, különösen érzékelhető volt ez a közterületi rablásoknál.²⁴ Ennél a modellnél a rendőrség felméri azokat a területeket, ahol nagyobb számban történik bűncselekmény, ahelyett, hogy az illetékességi területen szétszóróná a rendelkezésre álló rendőröket. Úgynevezett hot-spotokat alakít ki, oda és akkor összpontosítja a rendőri erőket, ahol a leggyakrabban fordulnak elő törvénysértések. Azokon a területeken, ahonnan erőt vont el, a szituációs bűnmegelőzés módszereit alkalmazza. A modell elméleti alapjait erősítették azok a kutatások, amelyek a bűnözés frekvenciátaltságának területi és személyi összefüggéseit vizsgálva tárták fel, hogy az elkövetők 10 százaléka valósítja meg a bűncselekmények 55 százalékát, a sértettek 10 százaléka alkotja a teljes sértetti kör 42 százalékát és a helyszínek 10 százalékához kötődik a teljes riasztások 60 százaléka. A helyhez kötött reagálás és rendőri jelenlét, illetve az alkalmazott bűnüldözési vagy proaktív módszer adekvátsága kétséget kizáróan bizonyítást nyert.²⁵ A célirányosan alkalmazott represszív fellépés hátránya viszont, hogy fennáll a bűnözés áthelyeződésének veszélye. Bizonyos esetekben eredményes, de például a drogkereskedelemre hatástalan volt.²⁶

6. Problémaorientált rendészet (POP)

A problémaorientált rendőrség a közösségi rendőrségtől megkülönböztetve, hangsúlyosnak tekinti az összegyűjtött információ társadalomba történő visszaáramoltatását, ezért a nyitottság a döntő a közbiztonság fenntartása során.²⁷ A problémaorientált rendőrségre egyebek mellett éppen az jellemző, hogy tudja: céljai eléréséhez a jelenlétben és a kényszer bevetésén kívül számtalan törvényes

²² PATE, Antony M.: Experimenting with Foot Patrol. The Newark Experience. In: Rosenbaum, Dennis (Ed.): *Community Crime Prevention*. Sage, Beverly Hills–Newbury Park–New Delhi, 1986. 137–156.

²³ SHERMAN, Lawrence W. – GARTIN, Patrick R. – BUERGER, Michael E.: Hot Spots of Predatory Crime: Routine Activities and the Criminology of Place. *Criminology*, vol. 27, no. 1, 1989. 27–55.

²⁴ SHERMAN, Lawrence W. – WEISBURD, David A.: General Deterrent Effects of Police Patrol in Crime „Hot Spots”: A Randomized, Controlled Trial. *Justice Quarterly*, vol. 12, 1995. 625–648.

²⁵ SÁRKÖZI Irén: *A közösségi rendőri filozófiáról*. ORFK Tájékoztató, 110/4/1999. 6.

²⁶ MAGUIRE, Mike – MORGAN, Rod – REINER, Robert (Eds.): *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press, Oxford. 2012.

²⁷ BRODEUR, Jean-Paul: *Taylor-Made Policing: A Conceptual Investigation*. In: Brodeur, Jean-Paul (Ed.): *How to recognize Good Policing? – Problems and Issues*. SAGE, Thousand Oaks–London–New Delhi, 1998. 50–51.

eszköz alkalmazható, és a folyamat végén nem marad el az értékelés.²⁸ A problémaorientált megközelítés az együttműködés kooperatív és informatív sémái helyett az információ tudatos elemzését és feldolgozását helyezi előtérbe, amivel a rendőrség egyfajta kalkulációs feladatkörében a lehetséges közbiztonsági rizikók felett spekulálva választja ki a viszonylag széles intézkedési repertoárjából az adekvát választ.²⁹ A modell különlegessége a fenti módszerek együttes alkalmazása, tehát az együttműködés kombinációja a problémák fókuszával, kiemelt területe a viktimizáció elkerülése.³⁰ Herman Goldstein 1979-ben alakította ki a problémaérzékeny rendészeti modell koncepcióját,³¹ melynek lényege a fenyegető veszélyek felismerése és az arra történő professzionális reagálás. Precíz kutatómunka után, a problémához igazítva az intézkedést, lehetséges olyan rendészetet folytatni, amely betarthatja a szükségesség és arányosság kritériumait.

7. A bizalomépítő rendőrség³²

Az Egyesült Királyságban kidolgozott modell egy közvetlenül arra adott válaszként fogható fel, hogy a kriminalitás mutatószámainak csökkenése mellett a lakossági felmérések szerint továbbra is emelkedő bűnözési érzet jelen. Felismerve a szubjektív és az objektív biztonság közötti eltérést, nem a bűncselekmények súly szerinti értékelésére építettek, hanem az ún. „jeladó bűncselekményekre”, amelyek egyfajta szociológiai és társadalmi indikátorai voltak a szubjektív biztonságérzet romlásának. A rendőrség teljesítményének országos mérési rendje azonban az Egyesült Királyságban is a maradi statisztika-eredményességi modellre épült, így nehezen tudták az új felfogást összeegyeztetni az új prioritásokkal.³³ Ezt hidalta át az új hatékonyságmérési sémák alkalmazása. A bizalom elnyerése, a kölcsönös előítéletek lebontása és egy új szemléletű rendőrség kialakítása azonban nagyon sok tényezőtől függő, tudatos tevékenységet igénylő, hosszú folyamat

²⁸ SCOTT, Michael S.: *Problem-Oriented Policing: Reflections on the first 20 Years*. US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Washington D. C., 2000. 11–12. Idézi: KORINEK László: *A kutatás zárótanulmánya*. Az OBmB által támogatott, FAPI_P:1321/2005 számú, „A magyar állam rendvédelmi szerveinek a magánszféra számára nyújtott szolgáltatásai, a polgári biztonsági cégekkel és az NGO-kkal való együttműködés lehetőségei a prevenció területén” című kutatási projekt résztanulmánya. Budapest, 2006. 570.

²⁹ Korinek szerint a problémamegoldó rendőrségnél a társadalmi igazságosság összeegyeztetése a hatékony rendészeti megoldások keresésének igényével kecsegtet. Lásd: KORINEK László: *Nomádok és letelepedettek – gondolatok a közösségi bűnmegelőzésről*. *Jogtudományi Közöny*, 2006/7–8., 247–267.

³⁰ Vö.: SZABÓ Henrik – WINDT Szandra: A problémaorientált rendészet szerepe az ismételt áldozattá válás megelőzésére. *Magyar Rendészet*, 2013/2. 151–167.

³¹ Vö.: GOLDSTEIN, Herman: *Problem-oriented Policing*. McGraw-Hill, New York, 1990.

³² Reassurance policing.

³³ HERRINGTON, Victoria – MILLIE, Andrew: *Applying Reassurance Policing: Is it „Business as Usual”?* *Policing and Society*, vol. 16, no. 2, 2006. 146–163. Idézi KORINEK László: *Kriminológia I. Látens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. Magyar Közlöny- és Lapkiadó, Budapest, 2010. 567.

eredménye.³⁴ A bizalomépítő vagy más szóval „megnyugtató rendőrség” modellprogramja arra világított rá, hogy a hazai rendészeti gyakorlatot is jellemző statisztikai szemlélet nem képes arra, hogy tekintetbe vegye a helyben érvényesülő szempontokat.³⁵

8. A „zéró tolerancia elve”³⁶

A „zéró tolerancia” gyakorlati érvényesülését *William Bratton*, New York rendőrfőnöke bizonyította, és számos európai ország próbálta átültetni ezt a szemléletet.³⁷ Ez a modell a rendőrség decentralizálódását erősíti és a rendőrt nagyobb hatalommal ruházza fel. A rendőrség képességei azonban végesek, így a nulltolerancia-elvet szinte lehetetlen tökéletesen megvalósítani, mivel számos bűncselekmény marad látenciában.³⁸ Nem beszélve arról, hogy az elmélet egyértelműen – háborús retorikával élve – társadalmi választóvonalat húz az ún. jók és rosszak közé, ami megbélyegzéssel jár, másrészt elidegenedést eredményező és félelemgerjesztő hatású.³⁹ A törvény vasszigorával kell fellépni minden kevésbé súlyos, de a polgárok biztonságérzetét romboló magatartással és megnyilvánulással szemben, legyen az közterületi koldulás vagy fiatalkori erőszakos garázdaság. Ebben a megközelítésben lehet megelőzni a nagyobb, komolyabb veszélyt jelentő kockázati elemeket. Az elméletet számos kritika érte. A társadalmon belüli egyenlőtlenségek és feszültségek konzerválásához ezen túlmenően a helyzet romlásához vezet e modell tartós alkalmazása. Következésképpen, hogy a statisztika elfedi a bűnözés tényleges állapotát, ahelyett hogy feltárná, a statisztika alapján történő teljesítménymérés valójában lerombolja a rendészet szakmai értékeit. Az előítéletesség fokozását váltja ki, társadalmi kirekesztéshez, szegregációhoz vezet. A hiányos professzionalizmus csökkenti a rendőri munka társadalmi rangját, terjed a rendőrbűnözés, egyre sűrűbbek a jogszerűen alkalmazott erőszakkal történő visszaélések, ami a rendőrség elleni panaszok növekedéséhez vezet.⁴⁰ A szolgáltató rendőrség és a zéró tolerancia

³⁴ SZIGETI Péter: Az alapjogok gyakorlati értéke a jogrendben – kitekintéssel a rendvédelemre. *Jogvédelem, Rendvédelem. Tanulmányok*. Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2007. 19.

³⁵ MILLIE, Andrew: *Reassurance Policing and Signal Crimes*. In: Bruinsma, Gerben – Weisburd, David (Eds.): *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice. Vol. 2*. Springer, New York, 2014. 4327–4335. Idézi: TIHANYI Miklós: *A városok problémái*. In: Korinek László (szerk.): *Értekezések a rendészetről*. NKE–RTK, Budapest, 2014. 176.

³⁶ NORMAN, Dennis (szerk.): *Zero Tolerance. Policing a Free Society*. The Institute of Economic Affairs Health and Welfare Unit, London. 1998.

³⁷ BRATTON, William J. – KNOBLER, Peter: *Turnaround: How America's Top Cop Reversed the Crime Epidemic*. Random House. 1998.

³⁸ BRATTON, William J.: *Crime is Down in New York City: Blame the Police*. In: Norman, Dennis (szerk.): i.m. 29–43.

³⁹ FINSZTER Géza: Zéró Tolerancia a kontinentális jog országaiban. *Főiskolai Figyelő*, 1999/2. 25.

⁴⁰ MAGUIRE, Mike – MORGAN, Rod – REINER, Robert (Eds.): *Implementing community policing. Lessons from 12 Agencies*. U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Washington D. C., 2009.

egymással nem kombinálható modellek.⁴¹

9. Adatfeldolgozás által vezérelt rendőrségi modell⁴²

E modell olyan együttműködésen alapuló feladatellátást takar, amely az adatok rendszerezett gyűjtését és értékelését összekapcsolja a közösségi rendőrség és a probléma-orientált rendőrség hosszú évek óta bevált gyakorlatával. Az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrség működtetése érdekében a rendőri szervezeteknek újra kell értékelniük jelenlegi tevékenységüket és annak rendjét. Az adatgyűjtésnek és -feldolgozásnak a közösségi problémák kezelését kell szolgálni.⁴³ Az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrség lényege a kommunikációs csatorna nyitottsága, vagyis a nála keletkezett adatoknak elsősorban a civil társadalomba kell visszajutniuk.

Ratcliffe a módszer lényegét az alábbiakban foglalta össze:

- a bűnüldözők a visszaeső vagy aktív bűnözőket célozzák meg;
- azonosítják és fókuszálnak az ún. forró pontokra (hot spots);
- hozzákötik a bűncselekményeket, rendkívüli eseményeket;
- megteszik a szükséges bűnmegelőzési intézkedéseket, lépéseket.⁴⁴

10. Aszimmetrikus rendészet

A különféle modellek összevonására tesz kísérletet *Stephen Mallory*, a Mississippri Egyetem tanára. Az aszimmetrikus kifejezés a katonai terminológiában lett használatos. Az aszimmetrikus rendészet főleg a váratlan, krízisszerű károkat okozó helyzetekre való reagálást jelenti. A tudós ezt a terminológiát az aszimmetrikus fenyegetésekre adott rendészeti válaszként írja le, mivel a világ egy kiszámíthatatlan helyé vált, ahol a korábban bevált sémák variábilis használata indokolt. Az aszimmetrikus fenyegetés lényege: valamely (hadviselő) fél olyan helyzetet teremt, amely a másik félnek aránytalanul nagy veszteséget, vagy ennek közvetlen veszélyét jelenti. Az elmélet lényegét kidolgozója abban látja, hogy egyesítve az eddigi rendszerek előnyeit, az új metódus lehetővé teszi a pénz, az emberi erőforrás, a technika és idő hatékonyabb felhasználását.⁴⁵

⁴¹ PUNCH, Maurice: *Zero Tolerance Policing*. The Policy Press, Bristol, 2007.

⁴² Intelligence-led policing

⁴³ PETERSON, Marilyn: *Intelligence-led Policing: The New Intelligence Architecture*. Bureau of Justice Assistance, Washington D.C., 2005. 1. Idézi: Korinek László: KORINEK László: *Kriminológia I. Látens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. Magyar Közlöny- és Lapkiadó, Budapest, 2010. 573.

⁴⁴ RATCLIFFE, Jerry: *Intelligence-led Policing*. Australian Institute of Criminology, Canberra, 2003. http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi248.pdf. (letöltve: 2019. 02. 03.) Idézi MALLORY, Stephen L.: *The Concept of Asymmetrical Policing*. IPES Working Paper, no. 12, September, 2007.

⁴⁵ MALLORY, Stephen L.: i.m.

11. A magyar modell

A magyar rendőrség szervezetében a hatáskörök erős centralizációja valósul meg. Vezetését önálló országos hatáskörű szerv, az Országos Rendőr-főkapitányság látja el. A kormány a belügyminiszteren keresztül irányítja, felügyeli és ellenőrzi a rendőrséget. A magyar rendőrségi modellre a dekoncentrált államigazgatási szervezeti berendezkedés jellemző, ebben a hatáskörök erős centralizációja érvényesül. Működési stratégiáját tekintve reaktív rendőrség, kiterjedt processzuális jogosultságokkal rendelkezik a büntetőeljárás nyomozási fázisában. Magyarországon egységes rendőrség működik, egy szervezeten belül találhatóak a különféle szolgálati ágak, így a közbiztonsági és a bűnügyi terület. A közigazgatás rendszerén belül részletezett szakmai ágak tekinthető, amely katonai jellemzőket hordoz magán, erősen egymásra épülő, alá-fölé rendeltségi viszonyok dominálnak. A militáns vonások ellensúlyozására a civil közigazgatás felé való hangsúlyeltolódás jelenthet alternatívát, ami különösen a képzés és a karrierrendszer harmonizációjának és átjárhatóságának elismerésével nyithat utat egy professzionális és szakmailag magasabb identifikációs erővel bíró szervezet felé. *„A politikai struktúrában elfoglalt helye szerint a magyar rendőrség represszív típusú, széles hatósági jogosítványokkal felruházott rendvédelem, amelyek irányításában fellelhető autoriter (tekintélyelvű) módszer is, mint a kézi vezérlés, vezetési szinteken való átnyúlás, személytelen szabályok helyett a vezetői tekintély túlsúlya.”*⁴⁶

12. Összegzés helyett

*„A múlt anakronizmusa a magyar rendőrségen belül a paternalizmus, ami sajnálatos módon, több területen túlélte a rendszerváltozást. A »fentről mindent jobban tudunk és irányítunk« szemlélete a centralizmus helyett használatos; fogalmazhatnám úgy is képiesen: a paternalizmus gyomnövénye, amelyre a gyomirtót – főleg a hatékonyságát – nehéz megtalálni.”*⁴⁷ Belátva, hogy nálunk a paternalista szemlélet a centralizmus gúnyjába bújt, úgy elkerülhetjük, hogy – a nyugat-európai mintákkal példálózó és a represszív, professzionális központosított rendőrség mellett érvelőkkel egyetértve – abban bármilyen pozitívumot fedezzünk fel. *A rendőrség bárhol a világban, így Magyarországon sem zárt rendszer, az erre irányuló törekvését a társadalommal szembeni kölcsönös bizalmatlansága kelti, ami a rendszer „társadalmi” hatékonyságára, azaz bizalmi tőkéjére visszásan hat.* A rendőrség és a társadalmi közege közötti kapcsolat természete a rendszer szervezeti és működési berendezkedésében kitűnően tetten érhető. Ezért egy autoriter, reaktív rendőrség nehezen utasíthatja vissza a paternalizmus vádját, és kissé képtelenségként imponál, mikor a saját „megrendelésére” végzett

⁴⁶ FINSZTER Géza: *Közbiztonság és közbátorság*. In: Németh Zsolt (szerk.): *Írások Tauber István emlékére*. ELTE ÁJK–MKT–RTF, Budapest, 2009. 76.

⁴⁷ SALGÓ László: *Centralizáció és decentralizáció kérdései a magyar rendőrség szervezetében. Új Rendészeti Tanulmányok*, 1995/1. 39.

---

közvéleménykutatás eredményei alapján hivatkozik a lakosság vele kapcsolatos megelégedettségére. Holott éppen a rendszer tekintélyelvű és erősen hierarchikus modellje tartja fent a szervezeten belül és kívül oly általános dependens társadalmi beállítottságot, melynek racionális következménye a „megoldás” mindig felülről várása. Mindez kétség kívül a propaganda és a politikailag korrekt kommunikáció szerepének felértékelődéséhez vezet. Ennek dacára álláspontom szerint a legkomolyabb gondot mégis a politikai, szakmai, illetve a társadalmi felelősségi rendszer tisztázatlansága jelenti, illetve, hogy nem áll rendelkezésre az ehhez szükséges elbeszélési keret sem. Úgy gondolom, hogy a megfelelő narratíva egyik lehetséges formája egy adekvát hatékonyságmérési rendszer lehetne, amely már képes lenne a rendőrség munkájának társadalmi hatékonyságát is megmutatni.

Beszédaktusok a büntetőjogban

Vinnai Edina*

---

1. Bevezetés

A legtöbb bűncselekmény elkövetése két dolgot feltételez: egy jogellenes magatartást (*actus reus*) és hogy az elkövető egy bizonyos tudatállapottal rendelkezzen (*mens rea*). Számos bűncselekmény, mint például az emberölés, a testi sértés és a különféle erőszakos bűncselekmények fizikai sérüléssel is járnak, ugyanakkor nem szokatlan az sem, hogy bűncselekményeket szavakkal: szóban vagy írásban követnek el. A jelen tanulmányban azt fogjuk megvizsgálni, hogy milyen bűncselekmények követhetők el pusztán nyelvhasználattal (ezek az ún. nyelvi bűncselekmények), és ehhez az amerikai büntetőjogból veszünk néhány példát.

2. Mi is az a beszédaktus?

Az ún. nyelvi bűncselekmények valójában mind beszédaktusok. Ahogy az elnevezés is sugallja, a beszédaktus a nyelvhasználaton keresztül megvalósított bizonyos magatartásokat jelent. A beszédaktus-elméletet eredetileg John Austin (1911–1960) angol nyelvfilozófus alapozta meg¹ és John Searle (1932–) bontotta ki részleteiben.² Többek között rámutattak arra, hogy a kijelentések cselekvésként is funkcionálhatnak: amikor nem pusztán információt közvetítenek, hanem valamilyen cselekvést, magatartást, tevést valósítanak meg. A nyelvhasználatot tehát az emberi szociális cselekvés egyik fajtájaként értelmezik, azaz nem egyszerűen a cselekvés irányítójaként fogják fel a beszédet, hanem mint cselekvést. Ahogy később Dell Hymes (1927–2009) megfogalmazta: „A nyelv nemcsak arra szolgáló eszköz, hogy segítségével megnevezzünk, leírjunk és szabatosan érveljünk. A nyelv eszköze a kifejezésnek és a felhívásnak, a meggyőzésnek és a parancsnak, a

---

* Intézeti tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, Jogelméleti és Jogszociológiai Intézeti Tanszék

¹ AUSTIN, John L.: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.

² A téma szempontjából magyar nyelven is megjelent legfontosabb művei: SEARLE, John R.: *Elme, nyelv és társadalom. A való világ filozófiája*. Vince, Budapest, 2000.; Uő: *Beszédaktusok*. Gondolat, Budapest, 2009.; Uő: *Közvetett beszédaktusok*. (ford. Síklaki István) In: Pléh – Síklaki – Terestyéni (szerk.): *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Osiris, Budapest 2001. 62–81.

*tiszteletadásnak és a sértésnek, a pletykának és a megrovásnak.*³ Amikor ezek valamelyike bizonyos körülmények között törvénysértést valósít meg, akkor beszélhetünk nyelvi bűncselekményről. Bár a jelen tanulmány a büntetőjog körében foglalkozik a beszédaktus-elmélettel, természetesen más jogterületeken is releváns lehet, például a polgári jogban a szerződések területén.

Austin az emberi megnyilatkozásokat két csoportba sorolja:⁴ (i) a *konstatív kijelentések* valamilyen tényt állapítanak meg (konstatálnak); a valóságról mondanak valamit, és az igaz/hamis fogalompárral lehet ezeket a kijelentéseket minősíteni: ha a ténymegállapítás megfelel a valóságnak, akkor igaznak, ellenkező esetben hamisnak minősítjük a kijelentést. (ii) A *performatív kijelentések (performatívumok)* ezzel szemben nem a valóság leírására törekednek, hanem maguk is emberi cselekvések; általuk alakítjuk, és nem csupán leírjuk a valóságot. Ha például megígérünk, megtiltunk valamit, vagy bocsánatot kérünk, azzal nem állapítunk meg semmiféle tényt, nem leírunk egy helyzetet vagy jelenséget, hanem a saját vagy egy másik ember cselekvését befolyásoljuk: a megígérés, megtiltás, bocsánatkérés aktusát hajtjuk végre (performáljuk). Ezekkel a kijelentésekkel szemben tehát nem is vethető fel az igazság/hamiság kérdése, hanem bizonyos erővel rendelkeznek céljuk megvalósítására, és ehhez képest eredményesek vagy sem.⁵

Míg a korábbi nyelvészeti felfogás az emberi megnyilatkozásokat csak és kizárólag konstatívoknak tekintette, addig Austin elmélete éppen arra világít rá, hogy a beszédaktusok által legtöbbször valamilyen cselekvést valósítunk meg. Ugyanakkor Austin halála után követői továbbfejlesztették az elméletét, és a konstatív kifejezéseket is a beszédaktusokhoz sorolták. Ennek az az oka, hogy tulajdonképpen nincs is olyan emberi megnyilatkozás, melynek kimondása ne valamiféle cselekvés végrehajtásával lenne egyenlő, ugyanis a konstatív megnyilatkozásokat sem szoktuk úgy használni, hogy kimondásukkal ne cselekednénk valamit. Azaz minden megnyilatkozásunknak van valamilyen cselekvési ereje (ún. illokúciós ereje), és a performatív kijelentések tulajdonképpen csak annyiban különböznek a konstatívoktól, hogy azokban explicitté van téve ez a cselekvési erő. Austin egyébként elméletében nem is elsősorban erre a konstatív/performatív distinkcióra fókuszál, hanem egy ennél tágabb, általánosabb megkülönböztetést vezet be, amikor elválasztja egymástól a valami mondásának aktusát („act of saying something”) és azt az aktust, amit valaminek a kimondásában hajtunk végre („act in saying something”). Az előbbi arra utal, hogy

³ HYMES, Dell H.: *A nyelv a társadalomban*. In: Szépe György (szerk.): *A nyelvtudomány ma*. Gondolat, Budapest, 1973. 491.

⁴ AUSTIN: i.m. I. előadás

⁵ Számos olyan performatív ige létezik, melyeknek kijelentő mód egyes szám első személyű kimondása performatív megnyilatkozást eredményez: pl. *gratulálok, megparancsolom, kérem, engedélyezem, megtiltom, javaslom, felszólítom, vállalom, kijelentem, megbízom, utasítom*, stb. Jogi kontextusban elhangzó további performatív ige például a *vádolom, felmentem*, pénzbüntetés megfizetésére *ítélem*, stb. Egy kijelentés azonban akkor is lehet performatív, ha nem tartalmaz ilyen igét: a „holnap meglátogatlak” kijelentés akkor is ígéretnek minősül, ha nem szerepel előtte a „megígérem (hogy)” performatív ige. Ez kontextus függvénye, ami a nyelvhasználók egymás közötti viszonyaiban nyer értelmet.

a kijelentések, mint grammatikai egységek használatuktól függetlenül meghatározott jelentéssel bírnak, míg az utóbbi esetében egy adott hangsorral valamilyen cselekvést hajtunk végre, például az ígérés, kérés, felszólítás, fenyegetés, figyelmeztetés, engedélyezés, tiltás aktusát.

Austin felismeri tehát, hogy a közléseknek, kijelentéseknek egyszerre több funkciója, dimenziója is létezik, melyeket az angol „locution” (beszéd, beszédmód) szó alapján lokúciós, illokúciós és perlokúciós aspektusoknak nevez el: a beszédaktusok a kimondáson (lokúció) túl a szándékot (illokúció) és a hatást (perlokúció) is magukban foglalják.⁶ Egy beszéd-megnyilvánulás rendszerint ezek közül többet vagy akár mindet egyszerre valósítja meg, de elméleti szinten jól elkülöníthetők egymástól. A *lokúciós* aktus pusztán tényközlésre irányul egy nyelvtanilag értelmezhető hangsor kimondása által. Az *illokúció* ennek a hangsornak valamilyen cselekvési erővel történő kimondására vonatkozik, vagyis egy illokúciós aktussal valamilyen cselekvést hajtunk végre, amelynek a címzettjükre irányuló erejük van (pl. tájékoztatunk, utasítunk, figyelmeztetünk valakit). Ebben tehát valamilyen szándék nyilvánul meg, amely szándék valamilyen hatás kiváltására irányul. Egy kijelentés *perlokúciós* aspektusa pedig arra utal, hogy bizonyos beszédaktusokhoz a nyelvi kommunikáción túli következmények kapcsolódnak, mintegy megvalósítják a mondott cselekvést: a bocsánatkérést, gratulációt, meggyőzést, félrevezetést stb. Az illokúciós és perlokúciós aktusok között pedig az a legfőbb különbség, hogy az előbbieket szándékoltan, intencionálisan kell végrehajtani, míg az utóbbit nem feltétlen, ugyanis előfordulhat, hogy szándékolatlanul is félrevezetünk vagy figyelmeztetünk valakit. Később egyébként egy további kategóriával is kiegészítették Austin elméletét, az ún. *interlokúciós* aktussal, ami a beszélő és a hallgató személyközi kapcsolatára reflektál. A fenti kategóriákat a büntetőjogra alkalmazva: az *illokúciós erő*, azaz az elkövető szándéka szükséges ahhoz, hogy egy bűncselekményre való felbujtásban megállapítható legyen a bűnössége, míg a *perlokúciós hatás* esetén a kijelentés hallgatóságra gyakorolt hatása a lényeg: ha például a címzett nem érzi magát megfélemlítve, akkor az nem számít fenyegetésnek, bármi is volt az elkövető szándéka.

Austin még egy dologra felhívja a figyelmet: ahhoz, hogy a performatív aktusok valóban cselekvésként funkcionáljanak, több feltételnek is meg kell felelniük. *Szintaktikai természetű feltétel*, hogy a kifejezésnek nyelvileg helyesnek kell lennie, mert a szavaknak szintaktikailag rosszul megformált láncolatával semmilyen beszédaktust nem lehet végrehajtani. Egy másik, *szemantikai típusú feltétel*, hogy a kijelentés tartalma, tárgya olyan dologra vonatkozzon, aminek értelme van (nem ígérhetünk például olyasmit, ami a múltban történt, vagy nem fenyegethetünk meg valakit olyasvalamivel, ami számára kedvező). Végezetül van egy *pragmatikai feltétele* is annak, hogy egy beszédaktus érvényes és sikeres legyen: meg kell felelnie a beszélgetés kontextuális tényezőinek, mint például a beszélők szándékának, hiedelmeinek, a beszélők közti társadalmi kapcsolatoknak,

⁶ AUSTIN: i.m. VIII. előadás

hierarchiának (a hierarchiában alacsonyabban álló például nem adhat parancsot a felette állónak).

Anélkül, hogy részleteiben ismertetnénk, itt csak utalunk rá, hogy Searle tovább elemezte a beszédaktusok jellemzőit, és arra a következtetésre jut, hogy a nyelvhasználatnak, kommunikációnak az alapegységei valójában nem a morfémák, szavak, mondatok, hanem a mondatok kimondásában végrehajtott beszédcselekvések, beszédaktusok.⁷ A beszédaktus-elmélet fontossága, de különösen Searle munkásságának érdeme elsősorban abban mutatkozik meg, hogy a korábbi strukturalista szemlélet (miszerint a nyelv egy jelrendszer, a nyelvészet pedig ennek a speciális jelrendszernek a tudománya) helyett egyre elfogadottabbá vált az a nézőpont, hogy a nyelvelmélet egy általános cselekvélmélet része. Ahogyan azt Searle egyértelműen megfogalmazza: „*a nyelvelmélet a cselekvélmélet részét képezi; egyszerűen azért, mert a beszéd a szabályvezérelt viselkedés egyik formája.*”⁸

3. Beszédaktusok a jogban

A beszédaktus-elmélet azon megállapítása, miszerint az ún. performatívumokkal nem csupán valamilyen információt közlünk, hanem magával a közléssel tulajdonképpen egy cselekvést is végrehajtunk, a jog területén különösen megállja a helyét. Jogi kontextusban ugyanis számos olyan kifejezés, nyelvi aktus létezik, melyek kimondása bizonyos joghatással, jogkövetkezémmel jár. Amikor például a bíró az ítélethirdetéskor azt mondja, hogy „A vádlottat három év börtönben letöltendő szabadságvesztésre ítélem.”, akkor ezzel a mondattal azt a jogkövetkezémmet váltja ki, hogy a vádlottat megfosztják személyi szabadságától, és az elkövetkező három évet egy börtön falai között fogja tölteni. A példában az „ítélem” ige az a performatívum, aminek kimondásával a bíró egyúttal cselekszik is. Ezek a jogi performatívumok alapozzák meg a jog institucionalista szemléletét, miszerint a beszédaktusok beavatkoznak a világba, nem csak közölnek valamit a világról. A jogi performatívumok szabályainak kutatásakor különítették el az ún. *konstitutív szabályokat*, melyek azokat a feltételeket és körülményeket rögzítik, melyek mellett a performatív aktus sikeres és érvényes lesz, azaz kiváltja a kívánt hatást. Ezek a konstitutív szabályok intézményeket hoznak létre (mint például a házasság, a tulajdon vagy az igazságszolgáltatás intézményeit), melyek társadalmi tényként léteznek, jogokat és kötelezettségeket keletkeztetnek. A büntetőjog területén pedig a törvényi tényállások tartalmazzák azokat a feltételeket, melyek fennállása esetén bizonyos kijelentések bűncselekményt valósítanak meg.

A következőkben néhány olyan példát veszünk sorra, ahol pusztán a nyelvhasználattal valósul(hat)nak meg bűncselekmények. Ahogy a bevezetőben említettem, a jelen tanulmány kizárólag az amerikai jogrendszerből vett eseteken

⁷ Részletesebben lásd: VINNAI Edina: *Jog és nyelv határán. A jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása*. Gondolat, Budapest, 2017. 50–53.

⁸ SEARLE (2009): i.m. 29.

keresztül mutatja be a nyelvi bűncselekmények öt típusát: a felbujtást, társtettségét, vesztegetést, fenyegetést és a hamis esküt.⁹

3.1. Felbujtás. A felbujtás lényege, hogy valakit megkérnek vagy rávesznek arra, hogy kövessen el egy bűncselekményt, de ennek a bűncselekménynek valójában nem is kell megtörténnie, a vádhatóságnak elég azt bizonyítania, hogy a felbujtónak az volt a szándéka egy kijelentés megfogalmazásakor, hogy valaki más egy bűncselekményt elkövessen. Az Egyesült Államok szövetségi törvénye értelmében felbujtást követ el az, aki szándékosan felbujt, utasít, rábír vagy más módon igyekszik rábeszélni/meggyőzni valakit, hogy kövessen el egy szándékos bűncselekményt.¹⁰ A felbujtás lényege tehát a nyelvben keresendő.

A felbujtást gyakran kérés formájában követik el. Ha azt mondjuk egy bérgyilkosnak, hogy „Arra kérek, hogy öld meg a főnököm.”, akkor gyilkosságra való felbujtás történik. Természetesen gyakran valósul meg kérés anélkül, hogy kimondanánk magát a „kérem” szót, például „Légy szíves, öld meg a főnököm”, vagy „Azt akarom, hogy öld meg a főnököm”, vagy akár kérdés formáját is öltheti a kérés: „Megölnéd a főnököm?”.

A gyakorlatban felmerülő dilemma, hogy a felbujtásnak mennyire kell komolynak lennie. Nyelvészek és nyelvfilozófusok alapvetően egyetértenek abban, hogy „szubjektív komolyság” (a nyilatkozó saját maga mennyire gondolja komolyan a kijelentését) nem feltétlenül szükséges egy sikeres beszédaktushoz: ha például egy gyerek megígéri a szüleinek, hogy nem fog csúnyán beszélni, akkor ő tett egy ígéretet, még ha titkon nem is gondolta komolyan. Amikor viszont felbujtásról beszélünk, a törvény kifejezetten előírja annak bizonyítását, hogy a vádlott szándéka valóban és komolyan a bűncselekményre való felbujtásra irányult. A fő kérdés az, hogy a vádlott milyen beszédaktust valósított meg.

Ennek megállapítása néha nem okoz problémát, mint például Rahman sejk ügyében.¹¹ Az Egyesült Államokban élő, Vak Sejkként emlegetett egyiptomi muszlim vezetőt meggyanúsították Mubarak egyiptomi elnök meggyilkolására való felbujtással, és (más bűncselekményekkel együtt) életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, majd a fellebbezést követően 1996-ban jogerőre is emelkedett az ítélet. A bizonyíték hangfelvételekből állt, amelyek egyértelművé tették, hogy a sejk azt kérte és arra sürgette a követőit, hogy gyilkolják meg Mubarak elnököt. Egy alkalommal például azt mondta valakinek, hogy *„meg kellene békélned Istennel és a puska csövét Mubarak elnök mellkasa felé fordítani és megölni őt”*. Mubarak tervezett amerikai útja előtt pedig azt mondta a követőinek: *„Ez Istenen múlik, hajtsuk végre ezt a műveletet, ehhez nem szükséges egy fatwa*

⁹ A felsorolt nyelvi bűncselekményeket és az azokhoz kapcsolódó jogeseteket az alábbi tanulmány alapján mutatom be: TIERSMA, Peter – SOLAN, Lawrence: *The Language of Crime*. In: Uók (Eds.): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012. 340–353.

¹⁰ „Whoever, with intent that another person engage in conduct constituting a felony that has as an element the use, attempted use, or threatened use of physical force against property or against the person of another in violation of the laws of the United States, and under circumstances strongly corroborative of that intent, *solicits, commands, induces, or otherwise endeavors to persuade* such other person to engage in such conduct, [...]” 18 U.S.C. § 373 (2011) (kiemelés tőlem: V.E.)

¹¹ *United States v Rahman*, 189 F.3d 88 (2nd Cir. 1999)

(vallásjogi döntés) ..., készen állsz, tedd meg, gyerünk!¹² Ezek a kijelentések nyilvánvalóan kérések voltak, és a céljuk az volt, hogy rávegyék a címzetteket a gyilkosság elkövetésére.

Egy másik ügyben is az volt a fő kérdés, hogy az adott kijelentés mennyire volt komoly. Egy Rubin nevű ember egyszer sajtótájékoztatót tartva egy 500 dollárost a kezében lobogtatva felajánlotta azt bárkinek, aki megöli vagy megsebesíti az Amerikai Náci Párt egy tagját. Miután letartóztatták, Rubin azzal érvelt, hogy szavai politikai túlzásnak tekinthetők, és nem gondolta komolyan, hogy bárkit gyilkosságra akarna felbujtani. A fellebbviteli bíróság úgy találta, hogy bár a kijelentések egy sajtótájékoztatón hangzottak el, azok potenciálisan gyilkosságra való felbujtást valósítottak meg, amit nagyrészt Rubin következő kijelentéseire alapoztak: „*halálosan komolyan gondoljuk. Ez nem vicc, ezt halálosan komolyan gondoljuk*”.¹³

Természetesen a felbujtás nem mindig ilyen közvetlen módon történik. Nem könnyű különbséget tenni aközött, amikor valaki kifejezetten megkér mást egy bűncselekmény elkövetésére, vagy amikor pusztán hangosan elmélkedik, gondolkodik, esetleg másokkal beszélget arról. Ilyen volt például egy Hood nevű coloradói ember esete, aki meg akart szabadulni a feleségétől. Egy találkozói alkalmával a barátjának mesélt a boldogtalan házasságáról, és végül arra a következtetésre jutott, hogy jobb lenne, ha a felesége halott lenne. Hood számos forgatókönyvet végiggondolt, hogy hogyan ölhetné meg a feleségét, például egy rablás megrendezésével, amiben a feleségét megölnék, de arra a következtetésre jutott, hogy mindenképpen szüksége van egy harmadik személyre, aki „meghúzza a ravaszt”. Amikor a barátja azt mondta neki, hogy forduljon pszichológushoz, ő azzal vágott vissza, hogy a feleségének mindenképp meg kell halnia. Később az eljárás során a barát, Michael Maher, vallomásaiban azt állította, hogy Hood teljesen komolynak tűnt. A kérdés az volt, hogy Hood tényleg felbujtotta-e a barátját a felesége megölésére. Maher a keresztkérdések során azonban úgy nyilatkozott, hogy bár Hood sosem kérte őt közvetlenül arra, hogy ölje meg a feleségét, ugyanakkor feltételezte, hogy amikor azt mondta, hogy valakinek „meg kell húznia a ravaszt”, akkor rá gondolt, hiszen hozzá beszélt és csak ő volt jelen a szobában. Az esküdtsték ez alapján bűnösnek ítélte és a coloradói fellebbviteli bíróság a döntést helybenhagyta.¹⁴ (Végül Maher nem, de Hood szeretője, Jennifer Reali tényleg lelőtte a feleséget.)¹⁵

3.2. Társtettség. A felbujtás esetében tipikusan valaki megpróbál meggyőzni egy másik embert, hogy bűncselekményt kövessen el, jellemzően kérés vagy más hasonló beszédaktus formájában. Ha azonban legalább két ember megállapodik az elkövetésben, akkor már társtettségéről beszélünk.¹⁶ A társtettségben való

¹² Uo. 117.

¹³ *People v Rubin*, 158 Cal. Rptr. 488 (Cal. Ct. App. 1979), *cert. denied*, 449 U.S. 821 (1980)

¹⁴ *People v Hood*, 878 P.2d 89, 94-95 (Colo. Ct. App. 1994)

¹⁵ *People v. Reali*, 895 P.2d 161 (Colo. Ct. App. 1994)

¹⁶ Érdekességképpen érdemes megjegyezni, hogy a magyar Btk. nem tartalmaz utalást az elkövetők közötti megállapodásra [13. § (3) „*Társtettesek azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg.*”], és a bírósági gyakorlat is

elkövetés esetén a kifejezett megegyezés azonban viszonylag ritka, de általában nem is elvárás: a hallgatóságos megegyezés is elegendő, és a megállapodás létrejötte közvetett bizonyítékokkal is bizonyítható. Talán épp azért, mert a bizonyíték gyakran csak közvetett, számos ország jogrendszere azt kívánja meg, hogy a megegyezést egy nyilvánvaló cselekvés kövesse, ami segít bizonyítani, hogy a tettesek szándéka komoly volt, és bizonyítékul szolgál arra, hogy az akarategység valóban létrejött. Gyakran lehetnek olyan nyelvi utalások, melyekből az esküdtszék következtetni tud a tettesek közötti megállapodásra vagy annak hiányára. A többes szám első személy használata segíthet bizonyítani a társtetteséget, például amikor megbundáznak egy árverést, hogy elkerüljék az adófizetést. Egy ilyen esetben a résztvevők ingatlanokat adtak el egymásnak és készpénzzel fizettek, hogy az adóhatóság előtt elrejtse a tranzakciókat. A társtettesek egyike által tett kijelentés, amit egy informátor hangfelvételen rögzített, úgy szólt, hogy „nem akarunk számlát írni, mert ha elkap minket az adóhatóság, nekünk végünk.”¹⁷ Ez azt sugallta, hogy a résztvevők nem csupán közös akarattal cselekedtek, de azt is tudták, hogy amit csinálnak, az törvénytelen.

Kormányügynökök által készített titkos hangfelvételek gyakran egyértelműen bizonyítják a társtetteséget vagy más nyelvi bűncselekményeket. Roger Shuy nyelvész szerint¹⁸ azonban az ilyen hangfelvételek problémásak lehetnek, például a hangfelvétel rossz minősége megnehezítheti a megértést, vagy még ha hallatszik is a felvételen, hogy valaki beleegyezik valamibe, nehéz lehet meghatározni, hogy az egy bűncselekmény elkövetése volt, vagy csak valami ártalmatlan ügylet. Gyakran előfordul, hogy „bedrótozott” informátorok nyíltan beszélgetnek különböző bűncselekményekről egy bűnözői csoportban, ezzel az illegalitás leplét borítva a beszélgetés valamennyi résztvevőjére.

Az is problémát jelent, amikor egy bűncselekményben részt vevő csoport tagjai valamilyen szlenget vagy kódolt nyelvet használnak attól való félelmükben, hogy a rendőrség lehallgatja őket. Egy texasi ügyben például a bíróság olyan bizonyítékokra hivatkozott, amiben a vádlott olyan kifejezéseket használt, melyek a kokain különböző mennyiségeire utaltak, és ezek szolgáltak a kábítószer-kereskedelemben való társtetteség bizonyítékául.¹⁹ A bíróságok néha olyan kábítószeres nyomozókat hallgatnak meg szakértőként a tárgyaláson, akik le tudják fordítani ezeket a kifejezéseket az esküdtszék számára.²⁰ Természetesen szlenget vagy akár kódolt kifejezéseket nem csak törvénytelen célokra lehet használni, így fennáll a veszélye annak, hogy az ilyen kifejezések használata bűnösség megállapításához vezethet

---

kifejezetten azon az állásponton van, hogy „a társtettesi szándékegység meglétének nem feltétele előzetes megállapodás, szóbeli megegyezés. A tett közös végrehajtásában megmutakozó egyetértés a cselekmény helyszínén, a véghezvitel során is létrejöhet.” (BH2017. 284.) Ettől még persze gyakran előfordul, hogy az akarategység a bűncselekmény végrehajtása előtt, egy szóbeli megegyezés során alakul ki, mindenestre a magyar szabályozás és gyakorlat úgy tűnik, ebben a kérdésben eltér az amerikai ítélkezési gyakorlattól, ahol a szakirodalom a társtetteséget is egyértelműen a nyelvi bűncselekmények közé sorolja. Vö.: TIERSMA, P. – SOLAN, L. (2012): i.m. 344–345.

¹⁷ *United States v Romer*, 148 F.3d 359, 364 (4th Cir. 1998)

¹⁸ Shuy, Roger: *Language Crimes: The Use and Abuse of Language Evidence in the Courtroom*. Oxford: Blackwell, 1993.

¹⁹ *Childress v State*, 807 S.W.2d 424, 433 (Ct. App. Tex. 1991)

²⁰ Vö. *Burton v United States*, 237 F.3d 490, 499-500 (5th Cir. 2000)

pusztán a nyelvi asszociációk miatt, hiszen az esküdtek könnyen gondolhatják azt, hogy aki úgy beszél, mint egy drogdíler, az biztosan az is.

3.3. Vesztegetés. Vesztegetés esetén valakinek valamilyen értékkel bíró dolgot adnak azzal a szándékkal, hogy rábíráják, hogy hivatalos vagy szakmai feladatai körében egy bizonyos módon járjon el (aktív vesztegetés), vagy azt elfogadják (passzív vesztegetés). Továbbá az értékkel bíró dolgot a korrupció szándékával kell felajánlani vagy elfogadni, azaz hogy azzal valamilyen hivatalos személy magatartását befolyásolják. Végezetül az elfogadónak egy bizonyos szakmához kell tartoznia, jellemzően kormánytisztviselő vagy bírósági tanú.²¹ A vesztegetést leggyakrabban valamilyen értékes dolog fizikai átadásával és elfogadásával követik el, de természetesen kizárólag szavakkal is megvalósulhat: a megvesztegető felajánlhatja, hogy átad valamilyen értéket, anélkül, hogy az átadás valóban megtörtént volna, a másik fél pedig beleegyezik abba. Így tehát legalább három különböző beszédaktus valósulhat meg a vesztegetés során: felajánlás, kérés és beleegyezés.

Mivel a vesztegetés büntetendő cselekmény, ezért a nyelvezete általában közvetett jellegű. A *People v King* ügyben egy esküdtet környékezett meg az eljárás egyik résztvevője, és az esküdt azt mondta, hogy „az ügyet már lehúzhatja a lefolyón”, de „némi bagóért még a javára fordítható”. A bíróság úgy találta, hogy ez egy megvesztegetésre vonatkozó kérés volt.²² Hasonlóképpen, ha egy hivatalos személynek azt sugallják, hogy az ajánlattevő egy kormányprojektben a „gondját fogja viselni” vagy „gesztusokat tesz az irányában”, akkor ez is megvalósítja a vesztegetést.²³

3.4. Fenyegetés. A fenyegetés nem mindig bűncselekmény, a hétköznapi életben számtalan esetben alkalmazzuk: például egy házastárs fenyegetőzhet válással anélkül, hogy ezért vád alá helyeznék őt. Ertelemszerűen tehát csak bizonyos típusú fenyegetések büntetendők: valakitől pénzt kérni az utcán, általában kéregetésnek minősül, de ha ez fenyegetéssel párosul, aminek hatására az áldozat akarata ellenére átadja a tulajdonát, akkor az már rablásnak számít. Fenyegetéssel találkozhatunk a kényszerítés és zsarolás bűncselekményeinél is, ahol az áldozat beleegyezik, hogy pénzt vagy más értéket odaadjon valakinek, mert ellenkező esetben valami rossz történik vele. Különösen érdekes ebből a szempontból a zsarolás, ahol a zsaroló olyasmivel is fenyegethet, hogy ha nem fizet neki az áldozat, akkor nyilvánosságra hoz róla valamilyen információt, aminek a nyilvánosságra hozatala egyébként önmagában akár jogszerű is lehet.

A fenyegetés hasonlít a figyelmeztetéshez és az előrejelzéshez: ezek mindegyike olyan eseményeket, helyzeteket ír le, amelyek valószínűleg a jövőben fognak bekövetkezni. Éppen ezért a fenyegetést nagyon fontos elkülöníteni a másik két beszédaktustól. A legfontosabb különbség, hogy aki fenyeget, az kifejezi azt a szándékát, hogy valamilyen helyzetet vagy eseményt ő maga fog előidézni. Tehát az egyik követelmény a fenyegetés esetében, hogy a beszélő azt állítja vagy

²¹ Pl. Cal. Pen. Code §§ 67–68; 92–95 (2011)

²² 32 California Rptr. 479, 481 (Cal. Ct. App. 1963)

²³ *People v Vollman*, 167 P.2d 545 (Cal. Ct. App. 1946)

sugallja, hogy valamit tenni fog a jövőben. A Hoffman ügyben például egy fiatalember levelet küldött a Fehér Házba Ronald Reagan elnöknek. A levélben ez állt: „*Ronnie, figyelj, te tökfej! Mondj le vagy ki lesz loccsantva az agyad!*”. Alá egy pisztoly és abból távozó golyó volt rajzolva. Hoffmant az elnök életveszélyes megfenyegetésével elítélték és négy év börtönt kapott. Az ügyben azt kellett eldönteni, hogy ő csak a nép haragját akarta-e kifejezni és figyelmeztetni az elnököt, hogy valaki előbb vagy utóbb meg fogja ölni, vagy megfenyegette őt. Az esküdszék úgy találta, hogy Hoffman nem csupán spekulált a jövőről, hanem úgy gondolta, hogy segít előidézni a kívánt eredményt. A döntést másodfokon is helybenhagyták. Ugyanakkor különvéleményében az egyik bíró rámutatott arra, hogy a fiatalember passzív módban, szenvedő szerkezetben fogalmazott („ki lesz loccsantva az agyad”), ami szerinte azt sugallja, hogy Hoffman nem tervezte személyesen megölni az elnököt.²⁴

A második feltétel, hogy a beszélőnek azt kell gondolnia, hogy a jövőbeli esemény vagy helyzet valamilyen negatív következménnyel jár majd a címzettre nézve. Ebben a tekintetben a fenyegetések ugyancsak hasonlítanak a figyelmeztetésekhez, amelyek szintén valamilyen rossz bekövetkezésére utalnak. A különbség az, hogy a figyelmeztetések jellemzően megvédeni akarnak valakit egy lehetséges következménytől. Nagyon fontos azonban, hogy csak azért, mert a beszélő figyelmeztet valakit, a beszédaktus még nem feltétlenül figyelmeztetés: az lehet fenyegetés is attól függően, hogy teljesülnek-e a fenyegetés feltételei. Ha figyelmeztet valakit egy hátrányra, amit én magam tervezek előidézni, akkor az jellemzően fenyegetés. Tegyük fel, hogy Larrynek és Peternek van egy közös titkárnője. Ha Peter azt mondja a titkárnőnek, hogy Larry torkig van azzal, hogy munkaidőben interneten vásárol és ki fogja őt rúgni, ha ez még egyszer megtörténik, akkor ez egy figyelmeztetés. De ha Peter arra figyelmezteti a titkárnőt, hogy ő maga fogja kirúgni ezért, akkor valójában ez egy fenyegetés, még ha jogszerű is.

Az „ígérem” szó bizonyos körülmények között ugyancsak fenyegetésnek minősülhet. Az ígéret azt a szándékot fejezi ki, hogy az illető részt fog venni valamilyen cselekményben vagy előidéz egy jövőbeni eseményt. Ha megígérem, hogy holnap megengedem, hogy ússzál, akkor ez általában egy őszinte ígéret, hiszen a legtöbben szeretnek úszni. De ha én egy kalóz vagyok, aki elrabolt téged és az óceán közepén egy csónakban ülünk, akkor az ún. ígéret valójában fenyegetés, mert valamilyen sérelemmel jár a címzettre nézve.

A harmadik feltétel, hogy a beszélő szándékának arra kell irányulnia, hogy a kijelentése vagy állítása félelmet keltsen a címzettben. Tegyük fel, hogy egy afroamerikai család egy olyan környékre költözik, ahol addig csak fehérek laktak, majd egy helyi szkinhed csoport egy kötelet helyez el az utcán vagy keresztet égetnek a házuk előtt. Az amerikai történelem ismeretében ezek kifejezetten szimbolikus cselekmények, amelyeknek a célja egész biztosan a ház lakóinak megfélemlítése. Ha azonban a keresztégetés egy politikai menet részeként történik egy távolabbi helyen, akkor az valószínűleg nem fog megfélemlíteni senkit és

²⁴ *United States v Hoffman*, 806 F.2d 703 (7th Cir. 1986)

feltehetően a véleménynyilvánítás szabadsága által védett, bár gyűlölködő megnyilvánulás lenne.²⁵ A *Watts v United States* ügyben egy háborúellenes menetben egy fiatal ember azt mondta egy csoportnak, hogy ha őt arra kényszerítették volna, hogy fegyvert fogjon Vietnamban, akkor az első célpontja Johnson elnök lett volna. A Legfelsőbb Bíróság úgy találta, hogy az adott körülmények között ez nem volt valódi fenyegetés az elnök életére nézve.²⁶ Ugyanakkor, ha ezeket a szavakat töltött fegyverrel a Fehér Ház előtt mondta volna, akkor valószínűleg más lett volna a döntés.

Az utolsó feltétel, sok más beszédaktushoz hasonlóan, hogy a fenyegetésnek komolynak kell tűnnie. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a fenyegetés megvalósulásához a beszélőnek nem kell valóban komolyan gondolnia, amit mond, elég, ha komolynak *tűnik*. Még pontosabban: a beszélőnek az kell legyen a szándéka, hogy a címzett azt higgye, hogy a beszélő valóban meg akarja tenni, amivel fenyeget. Az emberek gyakran tesznek vicces kijelentéseket, melyek szó szerint értelmezve fenyegetésnek hangzanak, de valójában nem azok. Egy esetben egy tűzoltó azt állította, hogy a felettese megfenyegette őt azzal, hogy „csak le kéne, hogy lőjelek”. A körülmények fényében és a tűzoltó saját vallomása alapján, miszerint ezt a megjegyzést nem vette komolyan, a bíróság úgy találta, hogy ez a kijelentés komolytalan volt.²⁷ Viszont ha egy rabló egy sötét sikátorban közeledve fegyvert fog valakire, és azt mondja, hogy „megöllek, ha nem adod ide a pénztárcád”, akkor nem számít, hogy a rabló esetleg egyáltalán nem akarta ezt megtenni, hiszen a szándéka komolynak tűnt és alkalmas volt a megfélemlítésre.

Más beszédaktusokhoz hasonlóan a fenyegetés is lehet közvetett vagy nem szóbeli, ha egyébként a fenti feltételek teljesülnek. Nem szóbeli fenyegetés lehet példa az az ügy, amikor a vádlott a tárgyalóterembe belépve olyan kézmozdulatot tett, mintha pisztolyt fogott volna a tanúra. Mivel a vádlott kézmozdulata egy olyan cselekményt imitált, ami veszélyes volt a címzettre nézve, így alkalmas volt a megfélemlítésre.²⁸ Kétségtelen, hogy bizonyos körülmények között az ilyen gesztusok, mozdulatok alkalmasak lehetnek a megfélemlítésre. Másrészt, még ha szóban hangzik is el a fenyegetés, az gyakran közvetett jellegű. Például ha valaki bűncselekményt követett el, és azt mondja a tanúknak, hogy „*ha szólnak a rendőrségnek, történni fog velük valami*”,²⁹ akkor a körülményekre tekintettel ez is fenyegetésnek tekinthető. Fenyegetések akár kérdés formájában is elhangozhatnak: miután egy nebraskai nőt zaklatott egy férfi, feljelentést tett a rendőrségen, majd egy hónappal később a férfi felhívta a nőt, és elmondta, hogy büntetést kellett miatta fizetnie, és azt kérdezte, hogy „*vajon hogyan állhatna bosszút*”.³⁰ Ugyanakkor ez a kérdés valójában arra utalt, hogy a férfi bosszút akar állni és ez alappal tekinthető fenyegetésnek.

²⁵ Lsd. *Brandenburg v Ohio*, 395 U.S. 444 (1969)

²⁶ *Watts v United States*, 394 U.S. 705, 706 (1969)

²⁷ *Cignetti v Healy*, 89 F. Supp. 2d 106, 125 (D. Mass. 2000)

²⁸ *Mickens v United States*, 926 F.2d 1323 (2d Cir. 1991)

²⁹ *State v Myers*, 603 N.W.2d 300, 388 (Neb. 1999)

³⁰ *State v Methe*, 422 N.W.2d 803, 806 (Neb. 1988)

3.5. Hamis eskü.³¹ A hamis eskü alapvetően eskü alatt tett hamis kijelentéseket jelent. Az Egyesült Államok szövetségi törvényei értelmében az követi el a hamis eskü bűncselekményét, aki szándékosan és az esküben tett fogadalma ellenére olyan lényeges dolgot állít, amiről nem hiszi, hogy igaz.³² Ezt a „hamis tényállítás” követelményének is hívják, ami azt is megkívánja, hogy a hamis állítás valamilyen lényeges körülményre vonatkozzon. Ha ugyanis csak valami lényegtelen dologra vonatkozik, ami érdemében nem befolyásolja a tárgyalást vagy más hivatalos eljárást, az nem számít hamis eskünek. Ahhoz, hogy el lehessen dönten, hogy egy állítás hamis-e, meg kell tudni határozni annak jelentését. Az ilyen ügyekben a bírák általában a szó szerinti értelmezést használják.

A *Bronston v United States*, a legjelentősebb amerikai „hamis eskü” ügyben a fő kérdés az volt, hogy egy tanút el lehet-e ítélni hamis eskü vádjával egy olyan válasz miatt, amit eskü alatt tett és szó szerint értve igaz is, de a feltett kérdésre nem volt megfelelő válasz, és összességében félrevezető volt.³³ Samuel Bronston egy filmgyártó cég elnökeként csődeljárást kért a cég ellen. A meghallgatáson a hitelezők ügyvédei kérdéseket tehettek fel az elnök vagyonára vonatkozóan, és a következő párbeszéd hangzott el:

Kérdés: Van Önnek bankszámlája valamelyik svájci bankban, Mr. Bronston?

Válasz: Nincs, uram.

Kérdés: És korábban volt?

Válasz: A cégnek volt egy számlája körülbelül hat hónapig Zürichben.³⁴

Valójában Bronstonnak volt korábban egy saját, privát bankszámlája egy jelentős összeggel Svájcban, amelyen öt év alatt több mint 180 ezer dollárt helyezett el. Bronstont hamis eskü miatt elítélték, ugyanis a vád meg tudta győzni az esküdszéket, hogy bár Bronston válasza a második kérdésre szó szerint értve igaz volt, hiszen a cégének valóban volt egyszer Svájcban számlája, mégis arra lehetett következtetni a válaszból, hogy neki személyesen viszont soha nem volt bankszámlája Svájcban. A Legfelsőbb Bíróság elismerte, hogy egy kívülálló valóban arra következtethetett Bronston válaszból, hogy neki soha nem volt személyes bankszámlája Svájcban, de ezt valójában ő soha nem mondta ki közvetlenül. A bíróság azt hangsúlyozta, hogy a hamis eskü tényállása csak arra vonatkozik, amit a tanú ténylegesen állít, nem pedig arra, amit az állításból ki lehet következtetni. A keresztkérdéseket feltevő ügyvéd feladata a homályos vagy bizonytalan válaszok tisztázása. Ha egy tanú szó szerint igazat mond, de nem a kérdésre válaszol, akkor az ügyvédnek kell pontosabban megfogalmaznia a kérdéseit, nem pedig hamis eskü miatt eljárást indítani.³⁵ Végül Bronstont felmentették a hamis eskü vádja alól.

³¹ A magyar jogrendszerben a hamis tanúzás bűncselekményének felel meg az angolszász jogrendszerben ismert *perjury*.

³² A person commits perjury if he „willfully and contrary to such oath states or subscribes any material matter which he does not believe to be true”. 18 U.S.C. § 1621(1)

³³ 409 U.S. 352, 353 (1973)

³⁴ Uo. 354.

³⁵ Uo. 358.

Sajnos nem mindig könnyű meghatározni, hogy egy kérdésre adott válasz szó szerint igaz-e. Egy hétköznapi beszélgetésben a beszélők több információt is közölnek közvetve vagy hallgatólagosan, ahogyan arra Paul Grice (1913–1988) filozófus is rámutatott az együttműködési alapelv kapcsán. Ez az alapelv több, összesen négy ún. maximát tartalmaz, melyek egyike a relevancia maximája: ez azt kívánja meg, hogy a beszélők a korábban elhangzottak szempontjából releváns információkat adjanak át egymásnak.³⁶ Amikor Bronstontól azt kérdezték, hogy van-e bankszámlája Svájcban, akkor – ahogy a legtöbb ember – a Legfelsőbb Bíróság is azt feltételezte, hogy a kérdés a személyes bankszámlára vonatkozott. Bronston válaszában azonban a cége számlájáról beszélt. Mivel a kérdező azt feltételezte, hogy Bronston válasza (a grice-i értelemben) releváns, úgy gondolta, hogy a vallomás arról szól, hogy nem volt korábban személyes bankszámlája Svájcban, és segítségképpen, önként egészítette ki a válaszát azzal az információval, hogy a cégének viszont volt. Bronston válasza tehát releváns volt, de nem teljes, ami szintén problémás lehet, mert hamis következtetésekre vezethet, ugyanis Grice együttműködési alapelvének egy másik maximája, a mennyiség maximája azt kívánja meg, hogy a beszélő elegendő információt adjon a beszélgetés céljaira tekintettel.

A Bronston ügy teremtette meg a „szó szerinti védekezés” elvét („literal truth defense”), amire gyakran hivatkoznak hamis eskü ügyekben a vádlottak, mondván, a vallomásuk lehet, hogy félrevezető volt, de valójában ők nem hazudtak. Erre hivatkoztak később a Clinton elnökkel szemben folytatott (impeachment) ügyben is.³⁷

A tanulmány a hazai szakirodalomban kevésbé ismert ún. nyelvi bűncselekmények bemutatására tett kísérletet az amerikai jogrendszerből vett példákkal illusztrálva. Az öt bűncselekmény több tekintetben is hasonlít egymáshoz: például (a hamis esküt leszámítva) mindegyik történhet közvetlen és közvetett módon; mindegyik feltételez bizonyos fokú szándékosságot; és ami a legfontosabb, hogy nagyjából mindegyiket beszédaktusokon keresztül valósítják meg. Ugyanakkor különbségek is vannak közöttük, nem csupán az egyes tényállási elemekre tekintettel, hanem abban is, hogy az adott beszédaktus mennyire van hatással a címzetre, vagy hogy a beszélőnek mennyire kell komolynak gondolnia, amit mond, vagy mennyire kell komolynak tennie a címzett számára (ez volt a különbség például a felbujtás és a fenyegetés között).

---

³⁶ GRICE, Paul H.: *A társalgás logikája*. (ford.: Pléh Csaba) In: Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyéni Tamás (szerk.): *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Osiris, Budapest 2001. 214–227.

³⁷ SOLAN, Lawrence – TIERSMA, Peter: *Speaking of Crime: The Language of Criminal Justice*. University of Chicago Press, Chicago, 2005. Chapter 11.

Svájc büntetés-végrehajtási jogáról

Vókó György^{*}

Svájcban nagyon szétagprózzott jogterületet foglal magában a büntetés-végrehajtási jog. Nagy terjedelmű műre lenne szükség valamennyi szankció végrehajtásának ismertetésére, de még a szabadságelvonással járó büntetések végrehajtásának, a szabadságvesztés büntetések végrehajtási módozatainak teljes körű bemutatásához is. Az erre való törekvés szándéka nélkül néhány általános jellemzőről, a végrehajtás progresszív rezsimjéről, egy-két módozat bemutatásáról, a fejlesztési elképzelésekről nyújtott kép elősegítheti a későbbi részletesebb megismerkedést is vele.

Svájcban a – napjainkban Nyugat-Európában divatossá vált – büntetés átváltoztatása (Aménagement de peine) kifejezést alig, de inkább nem használják. Helyette a „modalité d’ exécution”, azaz végrehajtási módozat fogalmat alkalmazzák, amely alatt lehet érteni az olyan végrehajtási formát, mint a fél-fogvatartást, a feltételes szabadságra bocsátást.

Svájcban is dualista szankciórendszer van, amely magában foglalja egyrészt a büntetéseket, másrészt pedig az intézkedéseket. A büntetőjogi szankció-rendszer, amelyet az 1937. évi svájci büntető törvénykönyv (A szövetségi szintű jog rendszerezett gyűjteménye – RS 311.0)¹ tartalmaz, átalakításokon ment keresztül a 2007. január 1-jén hatályba lépett részleges módosítás folytán. Ennek az volt a célja, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés büntetések helyett az alkalmazás során a pénzbüntetés vagy a közérdekű munka részesüljön előnyben. Svájcban ugyanis három büntetés típus létezik: a pénzbüntetés (Svájci Btk. – 34. és következő szakaszai – továbbiakban röviden: Btk.), a közérdekű munkavégzés (Btk. 37. és következő szakaszai) és a szabadságvesztés büntetés (Btk. 40. és a következő szakaszai). Ezek a büntetések teljes, vagy részleges, meghatározott idejű felfüggesztéssel is kiszabhatók (Btk. 42. és 43. §). Másképpen fogalmazva: a bíró teljesen vagy részben felfüggeszti a büntetés végrehajtását, és az elítélt számára két évtől öt évig terjedő próbaidőt állapít meg; elrendelheti a próbaidő alatti pártfogást (assistance de probation), és a próbaidőre magatartási szabályokat írhat elő (Btk. 44. §). Ha az elítélt sikeresen kiállja a próbára bocsátást, nem kell letöltenie a felfüggesztéssel kiszabott büntetést (Btk. 45. §). Amennyiben

---

^{*} Professor emeritus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar; Igazgató, Országos Kriminológiai Intézet

¹ RS= Recueil systématique du droit fédéral

a próbaidő nem telik el sikeresen, mert a próbán elbukik, a bíró visszavonhatja a felfüggesztést (Btk. 46. §). Ez hasonlít a nálunk lévő büntetés-felfüggesztésekhez.

E három büntetéssel a bűntettek és a vétségek szankcionálása történik (Btk. 10. §). A szabálysértéseket pénzbüntetéssel (Btk. 16. és 103. §), vagy közérdekű munkavégzéssel (Btk. 107. §) büntetik.

1. Nem szabadságelvonással járó büntetések

A szankciók új rendszerében a pénzbüntetés vezető helyen állt, elsőbbségi rangra emelte a módosítás. Napi tétel rendszere szerint szabják ki; a bíró az elkövető bűnösségétől függően állapítja meg a napok számát – 1 nap és 360 nap között –, a napi tétel összegét pedig az elkövető pénzügyi és személyes helyzete függvényében. A joggyakorlat alakította ki a minimális összeget, amely 10 CHF (Svájci frank), a legmagasabb törvény szerinti összeg pedig 3000 CHF (Btk. 34. §). Vétkességből eredő nem-fizetés esetén, tehát ha a megfizetés elmaradása felróható az elítéltnak, a pénzbüntetést szabadságvesztésre változtatják át (Btk. 36. § (1) bekezdése). Ennek során az egy napi tétel pénzbüntetés helyett egy napi szabadságvesztés átváltási mutató van érvényben.

A büntetés mértékének megállapítási módja és a szabadságvesztésre átváltoztatása hasonlít a magyar Btk. szabályozásához. Ha az elítélt nem vétkes a pénzbüntetés megfizetésének elmaradásában, a pénzbüntetését közérdekű munkavégzésre lehet átváltani (Btk. 36. § (3) bekezdése).

A közérdekű munka az elítélt általi személyes, javadalmazás nélküli munkavégzésből áll, szociális intézmények, közérdekű létesítmények, vagy a szükséglet szenvedő személyek javára (Btk. 37. § (2) bekezdése). A Btk. általános része részleges revíziójának hatálybalépési időpontjától; 2007. január 1-től a közérdekű munkát önálló főbüntetésként rendelik el, és már nem a rövid tartamú, vagy inkább fordítható rövid idejű szabadságvesztés büntetés végrehajtási módozataként. A Btk. 37. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a 6 hónapnál rövidebb szabadságvesztés, valamint a 180 napi tétel pénzbüntetés helyett a bíró az elítélt egyetértésével legfeljebb 720 óra közérdekű munkavégzést szabhat ki.

A közérdekű munka figyelmeztetés ellenére történő megtagadása, nem végzése, vagy hiányos végrehajtása esetén a bíró a közérdekű munkavégzést elsősorban pénzbüntetésre változtathatja át, de akár szabadságvesztés büntetésre is átalakíthatja, ha feltételezhető, hogy a pénzbüntetést nem lehet végrehajtani (Btk. 39. § (1) és (3) bekezdése). Az átváltási mutató: 4 óra közérdekű munkavégzés egy napi tétel pénzbüntetés, vagy egy nap szabadságvesztés (Btk. 39. § (2) bekezdése).

E büntetésnél is látható a hasonlóság a hazaiéhoz, azzal a különbséggel, hogy nálunk szabadságvesztésre változtatja át a bíró (a fiatalkorúakat nem tekintve) a közérdekű munkát ilyen okból; eleve feltételezzük a pénzbüntetés végrehajthatatlanságát.

2. A szabadságvesztés büntetés és végrehajtása

Svájcban a szabadságvesztés büntetés általában legalább 6 hónap és legfeljebb 20 év; amikor a törvény kifejezetten úgy rendelkezik, a bíróság a szabadságvesztés büntetést életfogytig tartóan szabja ki (Btk. 40. §). Életfogytig tartó szabadságvesztés a következő bűncselekményekre szabható ki: szándékos emberölés, népirtás és más háborús bűntettek, a túszejtés minősített esete, és az Államszövetség függetlensége elleni támadás minősített esete.

A Btk. 41. §-a úgy rendelkezik, hogy a bíró csak akkor szabhat ki 6 hónapnál rövidebb végrehajtandó szabadságvesztés büntetést, ha nem állnak fenn a büntetés végrehajtásának felfüggesztési feltételei (Btk. 42. §), és nem lehet feltételezni, hogy a pénzbüntetés vagy a közérdekű munkavégzésre kötelezés végrehajtható lenne. A bírónak minden körülményre kiterjedően indokolnia kell a végrehajtandó rövid idejű szabadságvesztés büntetés kiszabásának választását.

A Svájci Államszövetség 1999. április 18-i Szövetségi Alkotmánya 123. § (1) bekezdése kimondja, hogy az Államszövetség jogosult a büntetőjogról (anyagi jogi és eljárásjogi) törvényt alkotni. Ugyanennek a szakasznak a (2) bekezdése szerint a kantonok rendelkeznek hatáskörrel a büntetések és az intézkedések végrehajtása, a bírósági szervezet, és a büntető igazságszolgáltatás gyakorlásának jogalkotási tárgykörében. 2000 óta azonban az Államszövetség fenntartja magának azt a jogot, hogy ezen a jogalkotási területen kanton-hatáskörben hozzon törvényt. (Vö.: Svájc Szövetségi Alkotmánya 123. § (3) bekezdésével.) Minden kanton tehát szuverén a szankciók végrehajtásának ügyeiben – a hierarchiában magasabb rangú jog keretei között – és nehéz általános jellemzőket találni ezen a kantonok föderalizmusából eredő számos sajátossága jellemezte területen.

Svájcban nincs a szabadságvesztés büntetések végrehajtásával megbízott központi hatóság; mindegyik kantonnak saját szervezete van. A 2007. évi Btk. módosítás megindította a bírósági útra terelését is ennek a területnek. A jelentősége azonban még mindig szerény. Korábban ugyanis kizárólag a kanton szintű közigazgatási hatóságok rendelkeztek hatáskörrel a szabadságvesztés büntetések végrehajtásával kapcsolatos ügyekben.² Bizonyos büntetés-végrehajtási határozatokat kötelezően bírónak kell meghoznia, amit kötelező bírósági eljárásnak neveznek. Ilyen például a pártfogó felügyelet meghosszabbítása, a magatartási szabályok a feltételes szabadság alatt, a feltételesen szabadított fogvatartott reintegrációja a büntetés végrehajtása során, vagy a szankció módosításai. Más büntetés-végrehajtási határozatok meghozatalára a kantonok szabadon megválaszthatják a hatóságot – szakosított közigazgatási vagy igazságügyi hatóságot –, amely meghozza ezeket a határozatokat, amit fakultatív bírósági útra terelésnek neveznek. A 26 kanton közül 4 intézményesítette a büntetés-végrehajtási bírót, vagy a büntetések és intézkedések végrehajtási ügyeiben eljáró bíróságot, a többi 22 kanton maradt a büntetés-végrehajtás közigazgatási hatósága (végrehajtó hatóság) körül forgó rendszernél. Ugyanakkor náluk is a

² BAECHTOLD, Andrea: *Exécution des peines*. L'exécution des peines et mesures concernant les adultes en Suisse. Büntetés-végrehajtás: A felnőttekre kiszabott büntetések és intézkedések végrehajtása Svájcban. Bern: Stämpfli, 2008. 71.

döntéseket kötelezően bírónak kell meghoznia a Büntető Törvénykönyv szerint, így az nem lehet más, mint az ítélező bíró. Vaud, Valais, Tessin és Genf kantonok szervezeti rendszerei sem egységesek; különbségek vannak közöttük, ezért használják a büntetés-végrehajtási bírót, vagy a büntetések és intézkedések végrehajtási ügyeiben eljáró bíróság elnevezéseket a 4 kantonra vonatkozó szabályozásra.

A szabadságelvonással járó büntetések végrehajtásának funkcionális szervezete kantonok szerint különböző lehet, de általános jellemzőként lehet említeni több entitás (tulajdonságainak összessége) létét a kanton-rendszeren belül; így a végrehajtó hatóságét, a próbára bocsátás felügyeletével megbízott hatóságét, a büntetés-végrehajtási intézetekét és a Tanácsadó Bizottságét. Ez utóbbi hatóságot a nyomozóhatóságok, a végrehajtó hatóságok és a pszichiátriai környezet képviselői alkotják. Megbízása a fogvatartott veszélyességének az értékelésére, és előzetes véleményadásra terjed ki a közbiztonsági szempontból kényes rendszer megnyitását érintő mindenfajta határozat meghozatala előtt. Megfontolás tárgyát képezheti ilyen összetételű bizottságok működtetése nálunk is.

Svájcban nincs egységes törvény a szabadságelvonó büntetések végrehajtásáról, mint Németországban (Strafvollzugsgesetz), Magyarországon (2013. évi CCXL. törvény), Franciaországban (2009. évi november 24-i törvény) és még több országban. Ellenkezőleg, ezt a jogterületet a normák rendkívüli sokfélesége jellemzi, amelyek még ezen kívül különböző jogszabályi hierarchiaszinteken helyezkednek el. Mindenekelőtt közvetlenül alkalmazandóak a nemzetközi normák, azután a Szövetségi Alkotmány és a kantonok alkotmányai. 2007-ben keret-rendeleteket vezettek be a Btk-ban, amelyek Svájc egész területére érvényesek, és amelyek érvényre juttatása a kantonok illetékességébe tartozik, kanton-szintű törvényeik révén. A kantonok nagyon különböző törvényeket alkottak; így egyes kantonok egyetlen, teljes körű törvénnyel rendelkeznek (például Neuchâtel kanton), amíg más kantonok a végrehajtásra vonatkozó specifikus kérdéseket szabályozó normatív aktusok (például a Fribourg kanton) csomagját bocsátották ki, stb. A kantonok ezen túlmenően három kantonközi konkordátumba csoportosultak a büntetések végrehajtásáról, amelyek ajánlásokat bocsátottak ki a végrehajtás specifikus kérdéseiről. A Btk. 48. a. cikke szerint az Államszövetség ezeket a kantonközi megállapodásokat általánosan kötelező erővel ruházhatja fel; a konkordátumok által kibocsátott ajánlások kötelező ereje azonban továbbra is vitatható, amennyiben az érintett kantonok nem integrálják azokat törvényeikbe. A hierarchia alján helyezkednek el végül a büntetés-végrehajtási intézetek szabályzatai olyan normákat tartalmazva, amelyek különösen a fogva tartás tárgyi feltételeiről szólnak (például szálláshely, étkezés, életrend, napirend stb.).

Érdekesség, hogy a svájci büntetőeljárás törvénykönyv 236. §-a lehetővé teszi az eljáró hatóság számára, hogy a terhelt egyetértésével elrendelje a büntetés előrehozott végrehajtását. Másképpen fogalmazva, bizonyos körülmények között, a nyomozás alatt szabadságától megfosztott terhelt számára engedélyezhető, hogy megkezdje büntetése végrehajtását, mielőtt azt még kiszabnák.

A szabadságvesztés büntetés végrehajtásának célja az elítélt reintegrálása, mint nálunk is, amelyet a bezárástól, a szabadság felé vezető progresszív rezsimmel kívánnak elérni (Btk. 75. § (1) bekezdése). A szabadságvesztés büntetés kiszabása után ez a rezsim vagy legfeljebb egy hétig tartó, megszakítás nélküli, zárkában történő elkülönítési szakasszal, vagy pedig közvetlenül az úgynevezett rendes, vagy szokásos végrehajtással kezdődik. Ezt a végrehajtást akkor rendelik el, ha semmiféle más végrehajtási módozat – így például fél-fogva tartás vagy külön nappalok szerinti végrehajtás – nem jöhet szóba, és ez azt jelenti, hogy a fogvatartott a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozik, és ott tölti szabadideje és pihenése óráit, amint a svájci Btk. 77. §-a tartalmazza. A többi fogvatartottól való, megszakítás nélküli elkülönítési fázis célja a büntetés végrehajtása megkezdésének előkészítése. Nálunk ilyen elkülönítés nincs, de már 8 napon belül a kockázatkezelési rendszer bevezetése óta a Befogadási és Fogvatartási Bizottság dönt az elítélt meghallgatása után a rezsimbe sorolásáról és a reintegrációs programokon részvételéről. Svájcban a rendes, vagy szokásos végrehajtás során a fogvatartott bizonyos feltételek mellett eltávozásokban részesülhet. Ilyen nálunk is működik. Svájcban viszont a büntetés felének végrehajtása után külső munkavégzési (a korábban „fél-szabadságnak” nevezett) fázis következik, amelyet azután külső elszállásolás követhet. A két utolsó szakaszban a fogvatartott széles körben részesülhet időleges eltávozásban. Végül a büntetés kétharmadának letöltése után lehetséges a feltételes szabadon bocsátás (Btk. 86. §), amit nálunk is főszabályként szabályozott a határozott tartamú szabadságvesztés büntetéseknél, a visszaesőt kivéve, akinél ez a lehetőség háromnegyed rész letöltése esetén nyílik meg. Svájcban azoknak, akik nem rendelkeznek érvényes tartózkodási engedéllyel, vagy akik kívül esnek a szociális ellátás szövetén, a végrehajtási rezsim megnyitása számukra igen gyakran csak kivételes, pedig az egyenlő bánásmód alapelve minden fogvatartottra vonatkozik. A szabadságvesztés büntetések végrehajtása elvben úgynevezett nyitott intézetben történik. A „nyitott” melléknév a büntetés-végrehajtási intézet alacsony biztonsági fokozatát jelöli. Ha azonban a fogvatartott bűnismétlés – vagy szökés – veszélyt mutat, úgynevezett zárt intézetbe kell elhelyezni (Btk. 76. §). Az érvényes tartózkodási engedéllyel, állandó lakóhellyel Svájcban nem rendelkezők eleve a legmagasabb szintű szökési veszélyt jelentenek, amit azért esetről esetre meg kell vizsgálni.

Svájcban a szabadságvesztés büntetés végrehajtási módozatai a rendes végrehajtás, a külső munkavégzés, a külső elszállásolás és munkavégzés, a fél-fogva tartás, a különválasztott nappalok végrehajtása, az egyéni zárkás elhelyezési; külön határozat tárgyát képezik az elítélés után, és a büntetés-végrehajtási hatóság rendeli el a büntetés végrehajtásának felfüggesztése kivételével, amelyet az ítélkező leíró mond ki az elmarasztaló ítéletben. A teljes vagy részleges felfüggesztés (Btk. 42-43. §) Svájcban végrehajtási módozatot jelent. Ezek a végrehajtási módozatok bármely szabadságvesztésre vonatkoznak, néhány módozat – például a fél-fogvatartás és a különválasztott nappalok kivételével – kifejezetten a rövid tartamú büntetések számára vannak fenntartva.

A büntetés-végrehajtási intézet minden egyes fogvatartottal végrehajtási tervet dolgoz ki, amely a végrehajtás során rugalmas és adaptálható eszközt képez a

létező legjobb egyéniesítés lehetővé tétele végett. A végrehajtás gyakorlati megtervezését is jelenti, minden fogvatartottra kötelező (Btk. 75. § (3) bekezdés) és elvben az ő tevékeny együttműködését követeli meg. Kiterjed a biztosított segítségnyújtásra, a munkáltatás és képezés lehetőségeire, a külvilággal való kapcsolatokra, a szabadítás előkészítésére, a büntetés-végrehajtás különféle módozatainak időpontjaira, így tartalmazza többek között a szabadságokat, a nyitott intézetbe történő átmenetet is.

Az egyes büntetés-végrehajtási módozatok közül néhányról – sajátos jellege miatt – érdemes külön is említést tenni. A „külső munkavégzés” – a régi Btk-ban fél-szabadságnak nevezték – esetén a fogvatartott a büntetés-végrehajtási intézeten kívül dolgozik; szabadideje és pihenése óráit az intézetben tölti. A progresszív végrehajtási rezsím egyik szakaszaként az általános rezsím fogva tartási periódusának folytatása. Lehet kereső vagy fizetés nélküli tevékenység, a zárt intézeten kívüli képzés, házi munkák, gyermekek felügyelete. Adott esetben a fogvatartott külső munkáltatónál vállal munkát, elvben munkaszerződés alapján. A szövetségi szintű jog három minimális feltételt határoz meg az elrendeléshez:

- a fogvatartott büntetése egy részét már letöltötte, általában a felét,
- nem áll fenn szökésveszély, vagy újabb bűncselekmények elkövetésének kockázata,
- és a „külső munkavégzésre” történő áttérésre elvben nyitott intézetben, vagy zárt intézet nyitott körletében való megfelelő időtartam után kerül rá sor.

A gyakorlatban ritka, hogy az elítélt büntetése felének letöltése előtt ebbe a rezsímbe kerül. A szabadon bocsátások mintegy 3-4%-a történik ebből a rezsimből.

A „külső munkavégzés és elszállásolás” rezsímjében az elítélt a büntetés-végrehajtási intézeten kívül van elszállásolva és végez munkát, de továbbra is a végrehajtó hatóság felügyelete alatt marad. Ez a büntetés-végrehajtási módozat elvben a „külső munkáltatási módozat” folytatása, mert a szövetségi jog az elrendeléséhez kötelező minimális feltételként előírja, hogy az elítélt már a „külső munkavégzésben” elégedettséget ért el. A progresszivitás abban jut kifejezésre, hogy amennyiben a feltételek teljesülnek, a rendes fogva tartási rezsímbe helyezett elítélt a végrehajtást „külső munkáltatási” rezsímben, azután pedig „külső munkáltatási és elszállásolási” rezsímben folytatja. A gyakorlatban azonban megtörténik ennek a kétféle külső munkáltatásnak a felcserélése is speciális megelőzési indokkal.

A kantonok bevezették az „elektronikus felügyeletet” is, amelyet bizonyos esetekben a „külső munkáltatást és elszállásolást” megelőző szakaszként alkalmaznak. Ezt a Szövetségi Tanács által kibocsátott külön engedély alapján tehetik, mivel a büntetések végrehajtásának körében még törvényi rendelkezés nincs rá. A Büntető-eljárási Törvénykönyv lehetővé teszi vizsgálati fogságot kiváltó intézkedésként olyan műszaki felszerelések alkalmazását, amelyek a felügyelet alatt álló személyre rögzíthetők. A büntetőeljárás keretében történő alkalmazáshoz ez a jogalap.

A büntetés végrehajtása során a Szövetségi Tanács külön engedélye határozza meg az elektronikus felügyelet alkalmazási területét; a kísérleti projektben

résztevő kantonok azonban szabadok megszorítóbb szabályok kibocsátásában a saját kantonjuk területén. Az elektronikus felügyelet akár 20 naptól egy évig terjedő rövid szabadságvesztés büntetések végrehajtása során, akár pedig hosszú szabadságvesztés büntetések keretében alkalmazható „külső munkáltatás” végén vagy helyett, közvetlenül a feltételes szabadon bocsátás előtt, 1 hónaptól 1 évig terjedő időtartamban. Használatához az elítélt kifejezett hozzájárulása szükséges. A leggyakrabban alkalmazott forma a rövid idejű szabadságvesztés büntetések végrehajtásaként a deszocializáló hatás megelőzése, kereső tevékenységének folytatása érdekében is, de a hosszú idejű büntetések progresszív végrehajtásának egyik fázisaként is felvetették.

A rövid idejű szabadságvesztés büntetéseket „fél-fogva tartás”, vagy „elkülönített nappalok” formájában hajtják végre. Ebbe a két módozatba nem kerülhet az elítélt, ha például a szökés vagy bűnisméltés kockázatát mutatja, ilyen esetben a rendes rezsimben kell a büntetését letöltenie.

A „fél-fogvatartásban” 6 hónap és 1 év közötti szabadságvesztés büntetéseket, valamint a 6 hónapnál rövidebbeket, továbbá a 6 hónapnál kevesebb büntetés-egyenlegeket az ítélelhozatalt megelőzően elszervedett fogva tartás beszámítása után fél-szabadság formában hajtják végre. A „fél-fogva tartást” tehát az elítélés teljes időtartamára rendelik el a „külső munkáltatással”, vagy a „külső munkáltatással és elszállásolással” szemben, amelyek a progresszív büntetés-végrehajtási rezsimek szakaszai. A fél-fogva tartásban az elítélt tovább dolgozik akár az eddigi munkahelyén, vagy oktatásban vesz részt a büntetés-végrehajtási intézetben kívül, szabadidejének és pihenésének óráit az intézetben tölti (Btk. 77. b.) §). E büntetési nemnek a csökkentését eredményezte a közérdekű munkavégzés és az elektronikus felügyelet bevezetése, valamint a rövid tartamú szabadságvesztés büntetésekkel való felhagyás, amelyet a büntető törvénykönyv általános részének felülvizsgálata eredményezett. Ennek előtte ugyanis a rövid idejű szabadságvesztés büntetéseket gyakran fél-fogva tartási formában hajtották végre, jelenleg az ítélező bíró azok helyett már inkább pénzbüntetést szab ki.

„Végrehajtás elkülönített nappalok” rezsimben írja elő a végrehajtást a szövetségi szintű törvény a 4 hétig terjedő szabadságvesztés büntetésekre külön nappalok (journées séparées) formában. A büntetést ilyenkor több fogva tartási időszakra bontják, amelyeket pihenőnapokon vagy az elítélt szabadsága alatt hajtanak végre (Btk. 79. § (2) bekezdése). Az elítéltnak ezt kifejezetten kérelmeznie kell a büntetés-végrehajtási lajstromba-vétel elrendelésének kézhezvételekor. Célja a fél-fogva tartási formához hasonlóan az elítélt foglalkoztatási integrációjának megóvása. Az alkalmazása éves átlagban száznál kevesebb, akkor kerül rá sor, amikor a fél-fogva tartás gyakorlati problémákat okozna. A svájci börtönnépesség öregedéséről és az intézmények e helyzetnek megfelelő felkészülésének hiányáról is hallani, hogy a fogva tartottak e sajátos kategóriájának különleges igényeit kielégítsék.

E végrehajtási módozatok mellett Svájcban is létezik – mint mindenhol – a progresszív szabadságvesztés büntetés utolsó szakasza, a feltételes szabadon bocsátás, amelynek a rendes fogva tartási rezsimben van jelentősége. A következő feltételek együttes fennállása esetén rendelik el (Btk. 86. § (1) bekezdése):

- az elítélt büntetésének kétharmadát kitöltötte (mint Magyarországon is), de legalább 3 hónapot, életfogytig tartó elítélés esetén legalább 15 évet; kivételesen a törvény a büntetés felénél is előír feltételes szabadon bocsátást az elítélt személyéhez köthető okok miatt;
- az elítéltnak a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása nem áll szemben a végrehajtással;
- nem kell tartani attól, hogy az elítélt újabb bűncselekményeket követ el.

A végrehajtó hatóság az intézet jelentése, az elítélt meghallgatása alapján hozza meg döntését. Egyes kantonok szerint a Tanácsadó Bizottság előzetes véleményadóként közreműködik a döntés meghozatalában. A feltételes szabadság tartama egyenlő a büntetés hátralévő részével, de legalább 1 év és legfeljebb 5 év. A pártfogó segítséget nyújt, vagy akár magatartási szabályokat rendel el (Btk. 87. §). Ha a feltételes szabadság tartama sikeres, a szabadulás végérvényes.

A reintegrációs célkitűzés jegyében a szövetségi jog tartalmazza, hogy a terhelt megfelelő hosszúságú szabadságban részesülhessen a külvilággal való kapcsolata megtartásához, a szabadulásra való felkészüléséhez, amennyiben magatartása a büntetés végrehajtása alatt nem ellentétes ezzel, és nem áll fenn szökésének veszélye, vagy újabb bűncselekmények elkövetésének kockázata (Btk. 84. § (6) bekezdés, Btk. 75. § és 76. a) §). A szabadságok részletes szabályait kanton-szintű törvények, és a kantonok közötti konkordátumok tartalmazzák. Például a latin kantonokban érvényes rendelet szerint a szabadságok a szankció végrehajtási tervében vannak előírva. A büntetés-végrehajtási intézet igazgatósága előzetesen értesítést küld minden szabadságról hozott határozatról, az eltávozásról szóló végső határozat meghozatala a kantonszintű végrehajtási hatóság hatáskörébe tartozik. Az első szabadság legkorábban ugyanabban a büntetés-végrehajtási intézetben való 2 hónap tartózkodás után kérhető a büntetés legalább egyharmadának letöltését követően, a fogva tartott kéthavonta kérhet szabadságot, amelynek időtartama és ütemezése progresszíve emelkedik. A külső munkáltatás, fél-szabadság, vagy különválasztott nappalok formában szabadságvesztés büntetést töltő elítéltek széles körben jutnak szabadsághoz.

A büntetés-végrehajtási hatóságokat – Svájc francia nyelvű területén – az elektronikus nyomkövető bevezetése foglalkoztatja biztonsági intézkedésként az eltávozások és szabadságok érvényesítése során. Fogva tartottak alapvető jogait korlátozó intézkedésről lévén szó, a kantonoknak, amelyek ezt a biztonsági intézkedést használni kívánják, előzetesen törvényeket kell alkotniuk.

Svájcban az elítéltek reintegrációját, reszocializálását szolgálja a végrehajtási módozatok figyelemreméltó skálája, kísérletet téve arra, hogy javuljon képességük a bűncselekmény elkövetése nélküli életre. A cél a legmegfelelőbbnek gondolt, az adott civilizációs szinthez igazodó (széles értelemben vett) büntetőjogi és ehhez kapcsolódó büntetés-végrehajtási jogi, más jogi és nem jogi eszközökkel a legoptimálisabb eredményt elérni a bűnözés ellen, az eszközöket a leghatékonyabban alkalmazni.³ A törvény által elméletben biztosított lehetőségek és a büntetés-végrehajtási hatóságok számára konkrétan rendelkezésre álló

³ Vö.: FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádपालca – avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 51.

lehetőségek közötti, még ebben a gazdag országban is érezhető különbség visszatérő problémakörrel árulkodik, vagyis arról, hogy elégséges pénzforrásokat kell biztosítani a minőségi és mennyiségi kínálatához. A büntetések végrehajtását szabályozó normákat szaporodásukra és módosulásaikra figyelemmel megfontolandó lenne egy törvénybe gyűjteni a büntetések végrehajtása jogának jobb áttekinthetősége érdekében, ami elősegítené érvényesítésük egységesítését.

Egy Európában egyedülálló, az Európai Unió országai által körülvett, de kívülállóan mindig semleges ország kivételes büntetés-végrehajtási jogáról szóló soraimmal köszöntöm dr. Farkas Ákos professzor urat, a bűnügyi tudományok Magyarországon és a világon is kivételes tehetségű, elismert, tisztelt szaktekintélyét, aki az országos tudományos, jogfejlesztő, szakmai programokban tetterősen vesz részt, sok tisztsége mellett tagja az Országos Kriminológiai Intézet Tudományos Tanácsának is. Isten éltesse sokáig!

Gondolatok az emberkereskedelemről

Windt Szandra*

Kedves Ákos!

„A határok szabad átjárhatósága, a határokon átnyúló bűnözés, a bűnözői hálózatok szerveződése azonban a büntető igazságszolgáltatást is paradigmaváltásra ösztönzik. A bűnügyi együttműködés új dimenziói, új intézményi kontúrajai sejlenek fel és öltönek határozott formát, kezdenek el működni [...] A nemzetközi együttműködés a nemzeti igazságszolgáltatásokon keresztül szerveződik. Ezek pedig a nemzeti igazságszolgáltatások zártságát fokozatosan oldják, működésében, ha nehezen is, új szempontokat érvényesítenek [...]”² – írtad 2010-ben.

Sok esetben az emberkereskedelmet migrációs témaként kezelik, noha a határátlépés a legkevésbé fontos elem: a kiszolgáltatott helyzet fenntartása, annak kihasználása, és az áldozat emberi jogainak sérülése a kulcsmomentumok. Azonban éppen ebben rejlenek az emberkereskedelem összetettségének, megelőzésének, felderítésének, bizonyításának nehézségei.

Az európai (értsd az unió országaiban jellemző) emberkereskedelem kicsit más,² mint a világ többi részén: az áldozatokat sajnálatosan ezen a kontinensen is kizsákmányolják, sok esetben rossz körülmények között dolgoztatják őket, az utóbbi másfél évtizedben rendkívüli módon ráirányult a figyelem erre a deliktumra elterjedtségét követően.

Továbbá az Unió négy szabadságának elve közül most a személyek szabad mozgásának szabadságát kell kiemelnünk. Azaz: minden uniós polgár szabadon lépheti át az országhatárokat, és bárhol letelepedhet, akár tartósan is. Jogosult az adott ország szociális rendszerének szolgáltatásaira, és szabadon vállalhat munkát is, akár prostituáltként is, ha az adott országban az legális. Az EU-ban leginkább éppen ezzel a joggal rendelkező uniós polgárok válnak emberkereskedők

---

* Tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

¹ FARKAS Ákos: *Kriminálpolitikák egy globalizált világban, avagy kriminálpolitikák vándorúton*. In: Vig Dávid (szerk.): *Globalizáció kihívásai - kriminálpolitikai válaszok*. Budapest, 2010. október 15., Magyar Kriminológiai Társaság, 2010. 37–45., 38.

² LEHTI, Martti - AROMAA, Kauko: *Trafficking in Humans for Sexual Exploitation in Europe*. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*. 2007. 31:2, 123–145.

áldozataivá, nők és férfiak egyaránt, bár kétségtelenül nem ugyanakkora arányban.

Megemlítendő az is, hogy az emberkereskedelem elleni fellépést a nemzetállamok saját jogszabályai mellett közös uniós elvek is meghatározzák, amelyek éppen a sokszínű nemzeti hozzáállást igyekeznek egységesíteni. Ugyanakkor az európai országokban továbbra is igen eltérő a prostitúció megítélése, amely a fentebb említettek okán igen szoros összefüggést mutat ezen tanulmány tárgyául választott deliktummal: *"a prostitúció jelenségét az országok egy része eltűri vagy engedélyezi, más része korlátozza, vagy éppen tiltja. A prostitúció szabályozása során az egyes országok a prohibicionista (tiltó), a reglementált (bizonyos keretek között engedélyező és szabályozó) vagy az abolicionista (a szabályozás ellen fellépő) modellt, illetve ezek új vagy kombinált formáit alkalmazzák."*³

Az emberkereskedelem jelensége, illetve az az elleni fellépés az EU országaiban rendkívül nagy kihívás, uniós szinten az egyik prioritásnak is tekinthető: a szervezett és súlyos nemzetközi bűnözésre vonatkozó 2018–2021-es uniós szakpolitikai ciklus kiemelt területeként szerepel.⁴

A 2011/36/EU irányelv közös mederbe igyekszik terelni az egyes nemzeti szabályozást, ehhez azonban további elméleti, illetve jogalkotói diskurzusokra, cselekvésre van szükség.

Az emberkereskedelemmel kapcsolatban rendkívül erős a nemzetközi nyomás hazánkon, hiszen kibocsátó- (és tranzit-) ország vagyunk, ugyanakkor kétségtelen, hogy az ország területén is jelen van ez a cselekmény. Szükséges azonban tisztázni, hogy a magyar jogrendszerben hogyan és hány helyen szabályozzuk ezt a jelenséget, a probléma gyökere valószínűleg itt keresendő, ezek egységes alkalmazása segíthet abban, hogy a nemzetközi elvárásoknak megfeleljünk.

a) Az emberkereskedelemtől sokan beszélnek, az a narratíva része, gyakran *modern rabszolgaságként* is definiálva azt. Ez a megközelítés jellemzően a civilszervezetek részéről a *társadalmi jelenségre* utal. Arra, hogy az emberkereskedők az áldozataikkal azok kiszolgáltatott helyzetét kihasználva „rabszolgaként” bánnak mind szexuális, mind munka (néha egyéb más) céllal. A „modernkori rabszolgaság” kifejezés a napi diskurzus része lett, annyira, hogy ebben a kérdésben már Barack Obama, még az USA elnökeként, valamint a pápa is felemelte a szavát.⁵

Az emberkereskedelemmel kapcsolatban szinonimaként említik a rabszolgaság kifejezést is, noha az sokkal tágabb, mint a már egyébként is egyre szélesebb kört átfogó emberkereskedelemé. Az ún. Global Slavery Index alapján a rabszolgaságba

³ Lásd erről pl. FEHÉR Lenke: *Prostitúció, emberkereskedelem*. 2008.

http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-888/publikaciok/tpubl_a_888.pdf (2019. 05. 22.)

⁴ A Tanács következtetései a szervezett és súlyos nemzetközi bűnözés elleni küzdelemmel kapcsolatos, a 2018 és 2021 közötti időszakra szóló uniós prioritások meghatározásáról, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8654-2017-INIT/en/pdf>. Lásd továbbá: a súlyos és szervezett bűnözés általi fenyegetettség európai uniós értékelése: <https://www.europol.europa.eu/socta/2017/> (2019. 05.06.)

⁵ Érzékeltetve, hogy ez mennyire a nemzetközi diskurzusban is jelen lévő probléma: Barack Obama mellett Ferenc pápa *Többé nem rabszolgák, hanem testvérek* című 2015. január elsejei üzenete is a rabszolgaság elleni fellépést sürgeti, <http://uj.katolikus.hu/pda/cikk.php?h=2139> (2019.05.22)

az emberkereskedelem, adósrabszolgáság, kényszermunka és -házasság áldozatait is beleszámítják. Hazánkról ez alapján riasztó képet festenek: a 2018-as kiadvány szerint Magyarországon kb. 36.000 ember él rabszolgasorban, amely riasztóan magas szám.⁶ Ez alapján a magyar helyzet hallatlanul kétségbeesítő, noha a hatóságok számára meg nem látható. Ennek áthidalására további, a jogharmonizáción túlmutató lépést kell tenni: többek között ügyészek-rendőrök közös képzésével az ügyek felismerése, minősítése céljából.

Ez a fajta megközelítés az, amely leginkább uralja mind a közbeszédet, mind egyes szakmai megítélést. Erre jó példa az is, hogy 2015-ben az Anropolis Egyesület *Modernkori rabszolgáság* címmel képzési kézikönyvet készített pedagógusok részére a jelenség megismerése, annak jellemzőinek bemutatása céljából.⁷

Ezt követte a 2017-es *Az emberiség tragédiája: modernkori rabszolgáság* című kötet. Ebben a szerzők megpróbálják a különbségeket felvázolni: „*A modern rabszolgáság fogalmánál jóval ismertebb fogalom az emberkereskedelem és gyakorta a két fogalmat szinonimaként használják. Habár a két jelenség között jelentős átfedés van, hiszen a modernkori rabszolgáságban élők nagy része az emberkereskedelem útján kerül becsapott, kiszolgáltatott, bántalmazott, megalázott, szolgai élethelyzetbe, az emberkereskedelem mégsem azonos a modernkori rabszolgásággal.*”⁸ A szerzők szerint az egyik egy *állapot*, a másik egy *folyamat*: az emberkereskedelem emberi jogokat sértő, hatalmas profitot termelő „iparág”, amelynek végállomása lehet a *rabszolgáság állapota*.⁹

Láthatóan ez a társadalomtudományok által alkalmazott megközelítés az, ami leginkább rányomja a bélyegét erre a jelenségre mind uniós, mind hazai szinten.

Emellett azonban létezik egy másik nézőpont is, amely sokkal kevesebb teret kap, részben ellentmond az előzőnek, és a félreértések, eltérő vélemények alapja.

b) Az emberkereskedelemmel kapcsolatos közös fellépés egyik kerékkötője, hogy a *jogi megközelítés* némileg árnyaltabb képet mutat. A büntetőjogászok sokkal szűkebb értelemben beszélnek az emberkereskedelemről, kiemelve, hogy az csak a Btk. 192. §-ában meghatározott tényállás (amely felveti, hogy akkor a külön tényállásban szabályozott kényszermunka (193. §) is az-e), és nyilvánvalóan a rabszolgáság kifejezés nem szerepel a jogi környezetben. A magyar jogrendszerben is a két említett szempont keveredik.

⁶ <https://www.globallslaveryindex.org/2018/data/country-data/hungary/> (2019. február 20.)

Összehasonlításképpen a 2014-es kiadvány szerint 35.600 „rabszolga” volt Magyarországon: Global Slavery Report 2014,

https://reporterbrasil.org.br/wp-content/uploads/2014/11/GlobalSlavery_2014_LR-FINAL.pdf 39.

(2019. március 12.) vö. a britek hasonló problémával küzdenek: GADD, David – BROAD, Rose: Troubling recognitions in British responses to modern slavery. *The British Journal of Criminology*. Volume 58, Issue 6, November 2018. 1440–1461.

⁷ Lásd itt: http://anthropolis.hu/anthropolis/wp-content/uploads/2015/09/AP_rabszolgagTK_borito-copy.jpg

⁸ MIHALKÓ Viktória – NAGY Beáta – SZABÓ MÓNKA: *Az emberiség tragédiája, Modernkori rabszolgáság*. Anropolis Egyesület, Budapest, 2017. 48.

⁹ MIHALKÓ – NAGY – SZABÓ: i.m. 49–50.

A. Az *emberkereskedelem* kifejezés a magyar jogrendszerben több helyen szerepel, ezek közül kettőt emelünk ki:

- a. Magyarország Alaptörvényében: Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem. (III. cikk. (1))
- b. valamint a már említett helyen, azaz a Büntetőtörvénykönyvben (Btk.).

Míg az első a társadalmi problémaként történő megközelítést közvetíti, és annak tilalmát rögzíti (értsd. Magyarország elítéli a „rabszolgaságot”), a Btk. egy sokkal szűkebb jelenséget szabályoz.

B. Az emberkereskedelem mellett a hazai jogszabályokban *expressis verbis* megjelenik az *emberkereskedelem áldozata* fogalom is, amely további zavart okoz.¹⁰ Azaz eszerint azt, hogy ki az emberkereskedelem áldozata: az Áldozatsegítő Szolgálat állapítja meg.

- a. az Ástv., azaz a 2005. évi CXXXV. törvény:

- i. A 4. § (6) alapján Az állam az emberkereskedelem áldozataként azonosított, magyar állampolgárságú vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személy számára tekintet nélkül arra, hogy az 1. § (1) bekezdésében és a 2. §-ban meghatározott bűncselekmény miatt büntetőeljárás indult-e, szükség szerint védett szálláshelyet biztosít. Védett szálláshely az emberkereskedelem áldozataként azonosított személyt befogadó és számára jogszabályban meghatározott ellátásokat nyújtó létesítmény.

- ii. 24. § (3) Ha az áldozatsegítő szolgálat megállapítja, hogy a hozzá forduló harmadik országbeli állampolgár emberkereskedelem áldozata, – az (1) bekezdésében foglaltakon túl – tájékoztatja arról is, hogy a) egy hónap gondolkodási idő áll rendelkezésére annak eldöntésére, hogy a bűncselekmény felderítésében a hatóságokkal együttműködik-e; b) a gondolkodási idő tartamára ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolásra, a hatóságokkal való együttműködés időtartamára pedig tartózkodási engedélyre jogosult. (4) Az (1) és (3) bekezdésben foglaltakat az áldozatsegítő szolgálat telefonon megszakítás nélkül, folyamatosan biztosítja.

- b. a 2007. évi II. tv. a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról, amely tartalmazza az emberkereskedelem áldozata részére a 30 napos gondolkodási időt, amely alatt őt nem lehet az országból kiutasítani, és ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolást kap az áldozatsegítő hatóság indítványára.

¹⁰ Vö. a 2017. évi XC. tv. (Be.) 82. § alapján a különleges bánásmódot igénylő személyek körét.

- c. 354/2012 (XII. 13.) Kormányrendelet az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről, amely meghatározza az azonosításban részt vevő szerveket és egy kitöltendő azonosító adatlapot, amely az áldozattá válásra utaló jeleket is tartalmazza. Az azonosításban való részvételhez a potenciális áldozatnak hozzájáruló nyilatkozatot kell aláírnia.
„Amennyiben az azonosítást végző szerv hatáskörébe tartozó eljárása során vagy egyébként olyan magyar állampolgárra, vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyre vonatkozóan, akiről alappal feltehető, hogy az emberkereskedelem áldozata, ezen helyzetről hivatalos tudomást szerez vagy azt egyébként észleli, vele azonosító beszélgetést folytat le.”- de az, hogy mi alapján emberkereskedelem áldozata, a Kormányrendelet nem deklarálja.
- d. 8/2013. (VI. 29.) korm. rendelet a pártfogó felügyelői szolgálat tevékenységéről
7. § (3) A terheltre vonatkozóan a pártfogó felügyelői vélemény rögzíti *i)* az arra való utalást, ha a terhelt feltételezhetően emberkereskedelem áldozata, valamint az utalást az azonosító beszélgetés lefolytatására és a javasolt intézkedésekre.
14. § A környezettanulmány II. része az elkészítésére vonatkozó adatokat tartalmazza: *h)* ha a gyermekkorú, illetve fiatalkorú vagy a terhelt vagy a fizetésre kötelezett feltételezhetően emberkereskedelem áldozata, az erre, valamint az azonosító beszélgetés lefolytatására és a javasolt intézkedésekre történő utalást.
46. § (1) A pártfogó felügyelő feladatainak ellátása során a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagságából és az emberkereskedelem áldozatai azonosításából eredő kötelezettségeire figyelemmel végzi munkáját.

1. Az emberkereskedelem jellemzői a statisztika alapján

Az emberkereskedelem jellemzőinek, az összefüggéseinek feltárása során a kutatóknak nagyon nehéz dolga van. A magas látencia, valamint a rendelkezésre álló kevés adat híján nehéz a „valós” képet felvázolni. Több adat áll rendelkezésre az emberkereskedelemmel és kísérőjelenségeivel kapcsolatban, azonban ezek ritkán köthetők össze. Az emberkereskedelemmel kapcsolatban az igazságszolgáltatás területén a Robotzsaru, az ENYÜBS és a bírósági statisztikákból tájékozódhatunk. Az áldozatsegítés területén rendelkezésre álló adatok az igazságszolgáltatásával szemben, a napi képet mutatják. A krízisintervenciók központok nyilvános adatai mellett, az Áldozatsegítő Szolgálat, valamint az egyes civilszervezetek által nyilvántartott adatok az áldozati oldalról közelítik meg a

jelenséget.¹¹

A családok átmeneti otthonai, valamint a gyermekotthonok és javítóintézetek adatai szintén sokat segíthetnek a hazai jelenség megismerésében, hiszen számos esetben bekerülési okként, illetve kockázati tényezőként szerepelnek az emberkereskedelem kísérő jelenségei. Megemlítendő még: a kísérő nélküli kiskorúak az emberkereskedelem speciális áldozati körét képezik, őket a főtí Károlyi István Gyermekközpont valamint a hódmezővásárhelyi Szent Ágota Gyermekközpont fogadja be (egyelőre - 2019 tavaszán), a gyakorlati tapasztalatokat és nehézségeket az ő munkájukon keresztül ismerhetjük meg. Ezek mellett határainkon túl, a hazai külképviseleteket megkereső áldozatok (és a sérelmükre fellépő elkövetők) jellemzőinek pontos rögzítése szintén fontos információval szolgál a jelenség megismeréséhez.

Az áldozati oldal adatainak egységes rendszerben történő rögzítése érdekében az Igazságügyi Minisztérium Belső Biztonsági Alapból felállított egy Emberkereskedelem Áldozatainak Azonosítása és Támogatása (EKAT) elnevezésű informatikai rendszert, és a <https://emberkereskedelem.im.gov.hu> weboldalra rendszeresen feltöltik az emberkereskedelem azonosított áldozatairól kitöltött adatlapokat (354/2012. (XII.03.) Korm. rendelet 1. sz. melléklet).¹²

A különböző, szerteágazó információk miatt egyértelmű, hogy „*az emberkereskedelem büntette, hasonlóan más bűncselekményekhez, nem ítéltető meg pusztán a statisztikai adatok alapján.*”¹³

Amit biztosan tudunk: a korábban említett szexuális célú kizsákmányolás a legjelentősebb szelete az emberkereskedelemnek, ugyanakkor a munkaerő kizsákmányolás sem elhanyagolható.

A két típus az áldozatok nemében, korában, a „foglalkoztatás” mikéntjében is elkülönül egymástól. A legtöbb kutatás a szexuális célú kizsákmányolás, a prostitúcióra kényszerítés feltárására törekszik.¹⁴ Noha a statisztikai adatok alapján kevés számú esetről van a hatóságoknak tudomása hazánkban, a holland, a belga, a svájci és a német utcákon komoly számban vannak a magyar lányok jelen. Így bár elsőre úgy tűnhet, hogy nem hazai a „magyar” probléma, nagyon is az.¹⁵

A munkaerő kizsákmányolásról még kevesebb adat áll rendelkezésre, sajnálatosan kevés tanulmány készült ezzel a problémával kapcsolatban annak ellenére, hogy nemzetközi és nemzeti szinten is mutatkoznak egyre aggasztóbb

¹¹ GYURKÓ Szilvia – VIRÁG György: *Emberpiác, A Magyarországot érintő nemzetközi emberkereskedelem társadalmi, kriminológiai jellemzői*. Eszter könyvek, Budapest, 2009. 28.

¹² Lásd erről : <https://www.atoszegyesulet.hu/index.php/71-tajekoztatas-az-ekat-rendszer-bevezeteserol> (2019.05.21.)

¹³ GYURKÓ – VIRÁG: i.m. 15. és vö. ALBRECHT, Hans-Jörg: *Measuring Human Trafficking*. In: Haverkamp, Edit – Herlin-Karnell, Ester – Lernestedt, Claes (eds.): *What is wrong with Human Trafficking?* HART, Oxford, 2019. 37–51.

¹⁴ Vö. FEHÉR Lenke: *Illegális migráció, embercsempészet, emberkereskedelem*. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok, OKRI*, Budapest, 2005. 210–233., 217.

¹⁵ Lásd a MONA Alapítvány kutatását: http://index.hu/bulvar/2011/09/23/magyarorszag_adj_a_legtobb_omromlanyt_hollandianak/ (2019.05.20.)

jelek.¹⁶ Itt abszolút helytálló idézni, amikor ezt írod „A lényeg azonban, hogy a statisztikai rendszer 'tükör által homályosan' ad képet arról, hogy milyen teljesítményt nyújt az igazságszolgáltatás.”¹⁷

Az emberkereskedelem magyar áldozatai leginkább az ország társadalmi-gazdasági szempontból lemaradó területein, mélyszegénységben élnek, illetve onnan származnak, jól körülhatárolhatók ezek a kibocsátó gócpontok, elég egyértelmű jelzés erre a „Nyíregyháza” utca Amszterdamban, az északkeleti megyékben élő (sok esetben roma) nők veszélyeztetettsége a szexuális kizsákmányolás szempontjából különösen jelentős.¹⁸ Az emberkereskedelem áldozatává válók szinte mindegyike alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, a kecsgetőnek tűnő ajánlattal a munkanélküliségből, a kilátástalanságból igyekezett kitörni, sok esetben rosszabb helyzetbe kerülve ezzel.¹⁹

2. Nemzetközi kitekintés

Az Egyesült Államok Emberkereskedelem Elleni Hivatala minden évben kiad egy jelentést az emberkereskedelem jelenségével kapcsolatban az egyes országokra vonatkozóan, ez az ún. *TIP riport*.

A 2018-as TIP riport²⁰ 2017-hez hasonlóan Magyarországot az ún. figyelemmel kísérendő országok (Trier 2 watch list) között tartja számon.

Az USA Külügyminisztériuma jelentésében a Btk. 192.§ kizsákmányolásra vonatkozó részét még részletesebben szabályozná: kiemelve a nemzetközi jogszabályokkal való jobb megfelelést és a megtévesztés (fraud), az erőszak (force) és a kényszer (coercion) részletesebb beemelését mint az emberkereskedelem központi elemeit.

A gyermekkereskedelemmel kapcsolatban felhívják a figyelmet az Intézetekből eltűnő gyermekekre. A rendőrség, az ügyészség és a bíróság szerveit ösztönzik, hogy több esetben induljon eljárás, növekedjék a vádemelések és a letöltendő szabadságvesztés ítéletek száma: hiszen Magyarországon 2014-ben 10, 2015-ben 22, 2016-ban 7, 2017-ben két főt ítéltek el Btk. 192.§ szakasza alapján.

Az említett TIP riport is beszámol az áldozatok alacsony számáról. Az emberkereskedelem áldozataival foglalkozó civilszervezetek 2016-ban 143, míg 2017-ben 66 áldozatnak nyújtottak segítséget. Az emberkereskedelem

¹⁶ Lásd erről: M DOYLE, David – MURPHY, Clíodhna – MURPHY, Muiread – COPPARI, Pablo Roja – WECHSLER, Rachel J: 'I Felt Like She Owns Me': Exploitation and Uncertainty in the Lives of Labour Trafficking Victims in Ireland. *The British Journal of Criminology*, Volume 59, Issue 1, January 2019. 231–251. és DE VRIES, Ieke: Connected to Crime: An Exploration of the Nesting of Labour Trafficking and Exploitation in Legitimate Markets. *The British Journal of Criminology*, Volume 59, Issue 1, January 2019. 209–230.

¹⁷ FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris, Budapest, 2002. 123.

¹⁸ Vö. SOLT Ágnes: *Az emberkereskedelem áldozatait segítő intézményrendszer működési jellemzői – egy kvalitatív kutatás eredményei*. In: Gyurkó – Virág: i.m. 42–43.

¹⁹ Erről l. bővebben: SOLT: i.m. 30–56.

²⁰ <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2018/> (2019.02.06.)

áldozataként azonosítottak száma ennél jóval alacsonyabb (2016-ban 44, 2017-ben 33 fő) volt. Az amerikaiak javaslata többek között éppen ezért az áldozatok segítségét célzó szolgáltatások minőségének és mennyiségének növelése mellett, az e munkát végző civilszervezetek támogatása. A képzést több alkalommal is kiemelik: a rendőrök, ügyészek, bírák, szociális munkások számára mind a kizsákmányolás különböző formáinak felismerésével, mind a sértett központú megközelítéssel kapcsolatban.

Az International Labour Organization (ILO)- amely a rabszolgaság kifejezést használja - adatai szerint 2016-ban 40,3 millióan váltak a modern rabszolgaság áldozatává világszerte: 24,9 millióan kényszermunka, 15,4 millióan kényszerházasság.²¹ Azaz minden ezer emberből 5,4 a modern rabszolgaság áldozata a világon. A legszomorúbb, hogy minden negyedik áldozat gyermek.²² Éppen ezért az ILO új programot indított *Ending forced labour by 2030* címmel,²³ amelyet 2018. decemberben publikáltak.

A Eurostat 2013-ban publikálta először az európai emberkereskedelemmel kapcsolatban összegyűjtött adatokat.²⁴ Ez alapján a kizsákmányolás formái jellemzően *szexuális célzatúak*.

Az is egyértelmű az európai adatok alapján, hogy a kizsákmányolás formái gender-specifikusak: a szexuális kizsákmányolást jellemzően *nők és lányok* (96%), *férfiak* sérelmére a munka- (77%) és az egyéb (38%) célút valósítják meg.²⁵

Magyarországon 2010-ben 8, 2011-ben 18, 2012-ben 22 esetet regisztráltak emberkereskedelem büntettként. Az elkövetők száma is igen alacsony: 2010-ben 14, 2011-ben 32, 2012-ben 18 főt mutat a kriminálstatisztika emberkereskedelem elkövetőjeként.²⁶ A csekély szám azonban nem nyugtathat meg senkit. Ez sokkal inkább arra enged következtetni, hogy kevés bűncselekmény jutott a hatóságok tudomására, és arra is, hogy a jelenség alapos vizsgálatokor, mint említettük, nem csupán a kriminálstatisztikai adatokat kell figyelembe venni.

A 2018-ban megjelent *Data collection on trafficking in human beings in the EU*²⁷ című kiadványban olvashatók az uniós adatok 2015-2016-ra vonatkozóan. Ez alapján a 2015-2016-os évben 20.532 regisztrált áldozata volt az EU egész területén az emberkereskedelemnek, míg a büntetőeljárások száma közel 6000 volt, a büntetőítéleteké 3000.

²¹ https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_575479/lang--en/index.htm (2019.02.19.)

²² <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm> (2019.02.19.)

²³ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_653986.pdf (2019.02.19.)

²⁴ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/2013/docs/20130415_thb_stats_report_en.pdf. A 2015. évi jelentés itt tölthető le:

http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf (2015.06.05.)

²⁵ Vö. FEHÉR Lenke: Az emberkereskedelem komplex problémája. *Állam és Jogtudomány*, LIII/4. 2012. 397–420., 413.

²⁶ Vö. 1999-2003 közötti adatokkal: 1999-ben 2, 2003-ban 19 emberkereskedelem bűncselekményt rögzített a statisztika. FEHÉR (2005): i.m. 227.

²⁷ https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20181204_data-collection-study.pdf (2019. 02.07.)

Az emberkereskedelem jelenségeinek megoszlása 2013-2014-es évhez képest némi változást mutat. A szexuális kizsákmányolás továbbra is az esetek kb. kétharmadában fordul el. A munka célú kizsákmányolás azonban némileg csökkent (21-ről 15%-ra), míg az egyéb célú kizsákmányolások aránya 12 %-ról 20%-ra emelkedett.

A szexuális kizsákmányolás áldozatainak száma az uniós országokban 10 ezer főre tehető (2013-14-ben 10644; 2015-16-ban 9759 fő volt).

Az áldozatok nemek szerinti megoszlása alapján elmondható: az emberkereskedelem áldozata inkább nő, mint férfi, bár arányuk némileg csökkenést mutat a vizsgált években (76%-ról 68%-ra).

Aggasztó azonban, hogy a gyermekkorú áldozatok aránya növekedést mutat (15%-ról 23%-ra), 2013-14-es évben az Unió országaiban 2375 gyermeket azonosítottak emberkereskedelem áldozataként.

Az áldozatok állampolgárság szerinti megoszlásában is változás mutatkozott: míg 2013-14-ben az áldozatok kétharmada uniós polgár volt (Románia, Bulgária, Hollandia, Magyarország, Ausztria állampolgárai), a 2015-16-os években kevesebb, mint a felük.

Az Eurojust feladata a nemzeti nyomozó hatóságok és ügyészségek hatékonyságának növelése a határokon átívelő, súlyos és szervezett bűncselekmények ügyeiben, és végső soron annak előmozdítása, hogy a bűncselekményt elkövetők felelősségre vonása gyorsan és eredményesen megtörténjék. A Eurojust jövőképe az, hogy igazságügyi szinten kulcsszereplő és szakértői központ legyen a határokon átívelő, szervezett bűnözés elleni hatékony fellépés terén az Európai Unióban.²⁸

Az emberkereskedelmet gyakran szervezett bűnözői csoportok követik el, olykor pénzmosás, élet, testi épség és személyes szabadság elleni bűncselekményekkel együtt. E bűncselekmény stratégiai projekt formájában folyamatosan az előtérben van a Eurojust munkatervében. Eppen ezért született meg a *Eurojust akcióterve az emberkereskedelem ellen* című dokumentum. Az emberkereskedelem elleni, 2012-2016 időszakra szóló akciótervről készített végső értékelő jelentés 2017 januárban készült el.²⁹

A jelentés áttekinti a Eurojust – emberkereskedelem elleni küzdelem körébe tartozó – 2012. január 1. és 2016. december 31. időszakra eső konkrét ügyeit, valamint az akcióterv 2014-től 2016-ig tartó időszakában elvégzett munkát. Ez a dokumentum is kiemeli, hogy az emberkereskedelem sértettjei kizsákmányolásának leggyakoribb módja a szexuális kizsákmányolás.

²⁸ <http://www.eurojust.europa.eu/Pages/languages/hu.aspx> továbbá Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1727 rendelete (2018. november 14.) az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségéről (Eurojust) és a 2002/187/IB tanácsi határozat felváltásáról és hatályon kívül helyezéséről

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2018:295:FULL&from=NL>

²⁹ [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/Casework/Implementation%20of%20the%20Eurojust%20Action%20Plan%20against%20THB%202012-2016%20-%20Final%20evaluation%20report%20\(January%202017\)/2017-01-31-THB-2012-2016_EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/Casework/Implementation%20of%20the%20Eurojust%20Action%20Plan%20against%20THB%202012-2016%20-%20Final%20evaluation%20report%20(January%202017)/2017-01-31-THB-2012-2016_EN.pdf) (2019.02.07.)

A Eurojust gyakorlata alapján elmondható, hogy az összes tárgyalta ügy csupán 5%-a volt emberkereskedelemmel kapcsolatos 2017-ben, noha 2014 óta majdnem duplájára nőtt az ügyek száma (71-ről 132-re), ami egyértelműen arra utal, hogy a közös fellépés egyre nagyobb teret kap.³⁰

A 132 ügyből 2017-ben a legtöbb ügyet Románia, az Egyesült Királyság és Bulgária kezdeményezte (ún. kérelmező tagállamok). A legtöbbször kérelmezett tagállamok pedig Románia, Németország és az Egyesült Királyság voltak.

3. Összegzés

A 2000-es Palermói Protokollhoz képest történtek változások: új irányelv, a Varsói Egyezmény, illetve az elmúlt négy évben ezek felülvizsgálatai és jelentések születtek az átültetésekről, alkalmazásukról.³¹

Azt áthidalni, hogy bár létezik egy jelenség, mégsem tudunk hatékonyan ellene fellépni, nagyon nehéz. Láthatóan uniós szinten nőtt a közös nyomozócsoportokban végzett eljárások száma, mégis alacsonynak mondható a becsült nagysága ellenére.

Az emberkereskedelem egyes vélemények szerint elterjedt, kétségtelenül nagy profitot termelő, emberi jogokat sértő deliktum, ám mégis kevés eljárás indul hazánkban, gyorsan hozzáteszem, hogy nem csupán nálunk probléma ez. Mind az uniós irányelv felülvizsgálatai jelentései (2016-ban és 2018-ban), mind az uniós stratégiát követő Biztonsági közlemény³² is sürgetik a tagállamokat, hogy ezen a gyakorlaton változtatni kell, magyarul „több ügy kell”.

Ennek az elvárásnak, a jogalkalmazók gyakorlatának segítése céljából készült el a Legfőbb Ügyészségen egy iránymutatás, amelynek hatását 2019 tavaszán még nem tudjuk bemutatni, de mindenképpen előremutató és elemzést igényel.³³

Különösen igazad van, amikor ezt írod: *„a büntető igazságszolgáltatási rendszer pusztja létével és nem többel tölti be társadalmi funkcióját. Azzal, hogy megteremti a valószínűségét annak, hogy a bűncselekmény elkövetését felelősségre vonás követi, illetve azzal, hogy tevékenysége során felmutatja és ezáltal erősíti a társadalom által preferált értékeket, azzal, hogy megkísérel egyensúlyt teremteni a társadalom biztonsága iránti igénye és a bűnözés között. Tehát betölti a falra*

³⁰ Lásd erről bővebben BEZSENYI Tamás: *A közös nyomozócsoportok hatékonysága az emberkereskedelem elleni küzdelemben*. In: Frigyer László (szerk.): *Nemzetközi jellegű szervezett bűnözés nyomozásának kutatása információáramlási szempontból*. NKE, Budapest, 2018. 64–84.

³¹ A 2016-os első jelentés COM (2016) 267 final, a Felhasználókról szóló jelentés COM (2016) 719 final, az ún. átültetési jelentés COM (2016) 722 final, valamint a 2018-as második jelentés COM (2018) 777 final.

³² Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégiát (2012-2016) (COM (2012) 286 final) 2017-ben felülvizsgálták (COM (2017) 728 final), azonban 2019 első félévéig új uniós stratégia még nem készült.

³³ KSB. 3771/2018/5-I. és NF. 3889/2014/11. számú legfőbb ügyészségi iránymutatás. erről lásd pl. Bárándy Gergely véleményét: <https://ujbtk.hu/dr-habil-barandy-gergely-emberkereskedelem-vagy-gyermek-serelmere-elkovetett-kerites-egy-legfobb-ugyeszsegi-iranymutas-ertelmezese/> (2019.04.11.)

---

*akasztott nádpalca szerepét.*³⁴ Ezen – véleményem szerint – az emberkereskedelem esetében van még mit dolgoznunk.

Isten éltesse sokáig!

---

³⁴ FARKAS Ákos: *A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós: *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 998.